

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ОЛКО ЦЦОЦЦЦЦЦЦЦЦЦ ЦРЦЦРЦЦ

БИБЛИОТЕКА РУССКОЙ КЛАССИКИ

Ֆ.Մ.ԴՈՍՏՈԵՎՏՅԱՆ

Պ **ՐԵՏՄՈՒԼԵՆԻԵ**
" **ՆԱԿԱԶԱՆԻԵ**

ՍԵՐԵՎՈԴ
ԱՄԵՐԻՇՄԱ ՄԱԶՄԱՆՅԱ

ԻԶԴԱՏԵԼՅԵՍՏՎՈ
«ՏՕՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂ», ԵՐԵՎԱՆ - 1980

Ֆ.Մ. ԴՈՍՏՈՎՏՅԱՆ

Պ **ՐԵՏՄՈՒԼԵՆԻԵ**
" **ՆԱԿԱԶԱՆԻԵ**

ԹՎԱԿՐԵՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ, ԵՐԵՎԱՆ - 1980

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂ»
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ, ԵՐԵՎԱՆ - 1980

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Մ Ա Ս

I

Հուլիսի սկզբին, շափազանց շոգ ժամանակ, իրիկնադեմին մի երիտասարդ դուրս եկավ իր խցիկից, որ վարձել էր Ս... նրբանցքում ապրողներից, փողոցի կողմում, ու դանդաղ, ասես տատանվելով, գնաց դեպի Կ... կամուրջը:

Նա բարեհաջող խուսափեց սանդուղքի վրա իր տանտիրուհուն հանդիպելուց: Նրա խցիկը գտնվում էր հինգհարկանի մի բարձր տան հենց կտուրի տակ և ավելի շուտ նըմանվում էր պահարանի, քան՝ բնակարանի: Իսկ բնակարանի տիրուհին, որից նա վարձել էր այդ խցիկը, ճաշով և սպասուհու ծառայություններով հանդերձ, ապրում էր մի սանդուղքով ներքև, առանձին բնակարանում, ու ամեն անգամ փողոց դուրս գալիս երիտասարդը անպայման պետք է անցներ տանտիրուհու խոհանոցի կողքից, որի դուռը համարյա միշտ բոլորովին բաց էր դեպի սանդուղքը: Ու ամեն անգամ այդտեղից անցնելիս երիտասարդը ինչ-որ Ձիվանդազին ու երկչոտ զգացում էր ապրում, որից ամաչում էր և որից կնճռոտում էր դեմքը: Նա պարտք էր տանտիրուհուն և վախենում էր նրան հանդիպելուց:

Սակայն նա ոչ վախկոտ էր, ոչ էլ ընկճված, նույնիսկ բոլորովին հակառակը. բայց որոշ ժամանակից սկսած նա ջղախոտ ու լարված պիճակում էր, որը մեղամաղձության էր նմանվում: Նա այնքան էր ինքնամոփոփվել ու առանձնացել բոլորից, որ վախենում էր ոչ միայն տանտիրուհուն հանդիպելուց, այլև ամեն տեսակ հանդիպումից: Աղքատությունը խեղդել էր նրան. բայց նույնիսկ ճնշված վիճակն էլ վերջին

Դոստոևսկի Ֆ.

Գ 798 Ոճիր և պատիժ: Վեպ (Քարզմ. Հ. Մաղմանյան) — Եր.: Սովետ. գրող. 1980. — 704 էջ. — (Ռուս դասականների գրադարան).

«Ոճիր և պատիժ» Ֆ. Մ. Դոստոևսկու ամենանշանավոր ստեղծագործություններից է, գրողի մտահղացումները, նրան հուզող պրոբլեմները հանրագումարի բերող վեպ:

Հայերեն լեզվով 1 հրատարակությունը լույս է ընծայել «Հայպետհրատ» հրատարակչությունը, 1962 թ.:

470201010(89)137

7 705 (01)80 80 «Տ»

P 1

ԳՄԿ 84. Ռ. 1

© «Սովետական գրող» հրատարակչություն, քարզմանված է հայերեն, 1980

ժամանակներում այդպես չէր հեղձում երբան: Նա բոլորովին չէր գրազվում և չէր ուզում գրազվել իր առօրյա գործերով: Էական նա ոչ մի տանտիրուհուց էլ չէր վախենում, ինչ էլ որ սա ձեռնարկեր երա դեմ: Բայց կանգ առնել սանդուղքի վրա, լսել ամեն տեսակ բարբաջանք այդ ամբողջ առօրյա անհեթեթության մասին, որի հետ նա ամենին էլ զուլի շուներ, լսել վճարի վերաբերյալ այդ բոլոր ձանձարալի պահանջները, սպանալիքները, գանգատները, ու դրա հետ մեկտեղ խույս տալ, ներողություն խնդրել, ստել: ոչ, ավելի լավ է փաստի նման մի կերպ գաղտագողի իջնել սանդուղքից ու ծլկել, որպեսզի ոչ ոք չտեսնի:

Սակայն այս անգամ, փողոց դուրս գալուց հետո, իր պարտատիրուհուն հանդիպելու վախը նույնիսկ իրեն էլ ուսուցիչից:

«Ե՛նչ գործ եմ մտքիս գրել ու միևնույն ժամանակ ինչպիսի՞ դատարկ բաներից եմ վախենում, մտածեց նա տարօրինակ ժպիտով: Հը՛մ... այո... ամեն ինչ մարդու ձեռքումն է ու ամեն ինչ նա աչքաթող է անում հենց միայն վախճանության պատճառով... այդ արդեն քսիտում է... հետաքրքիր է, թե մարդիկ ինչի՞ց են ամենից շատ վախենում. երանք ամենից շատ վախենում են նոր քայլից, սեփական նոր խոսքից... Բայց ես չափազանց շատ եմ շաղակրատում: Ոչինչ չեմ անում հենց այն պատճառով, որ շաղակրատում եմ: Սակայն, թերևս նաև այսպես է, շաղակրատում եմ այն պատճառով, որ ոչինչ չեմ անում: Այս վերջին ամսում է, որ ես սովորեցի շաղակրատել՝ ամբողջ օրերով անկյունումս պառկած ու մտածելով... Ինչի մասին ասես: Հը՛մ, այժմ ո՛ւր ե՛ ինչո՞ւ եմ գնում: Մի՞թե ես բնդունակ եմ այդ բանի: Մի՞թե դա լուրջ բան է: Բոլորովին լուրջ չէ: Այնպես, էլի, երևակայությամբ եմ սփոփվում. մտքի խաղ է. այո, հափանարեն մտքի խաղ է»:

Փողոցում սարսափելի շոգ էր, ծանր օդ, հրմշտոց, ամենուրեք հիբ, փայտամածներ, աղյուս, փոշի և այն առանձնահատուկ ամառային զարշահոտությունը, որ այնքան ծանոթ է ամառանոց վարձելու հնարավորություն չունեցող յուրաքանչյուր պետերբուրգցու. այս ամենը անհամար ցնցեց երիտասարդի առանց այն էլ արդեն քայքայված ջղերը: Իսկ

քաղաքի այդ մասում առանձնապես շատ օղետների անտանելի գարշահոտությունը ու հարբածները, որոնք հանդիպում էին ամեն ըրպե, չնայած ըի օրվան, լրացրին պատկերի գարշ ու փխսուր կոլորիտը: Ամենախոր նորկանքի զգացում մի ակնթարթ նշմարվեց երիտասարդի նրբին դիմագծերում: Ի դեպ՝ նա խիստ սիրունատես էր, գեղեցիկ ու թուխ աչքերով, մուգ-շիկահեր, միջին հասակից բարձր, բարակ ու վալիլակազմ: Բայց շուտով նա ընկղմվեց մի տեսակ խորին մտածմունքի մեջ, նույնիսկ ավելի ճիշտ կզինի ասել՝ ինչ-որ մտացման մեջ, ու քայլեց արդեն առանց շրջապատը նկատելու և չէր էլ ցանկանում այն նկատել: Սովոր լինելով մեծախոսությունների, միայն երբեմն ինչ-որ քրթմնշում էր նա և այժմ դա խոստովանեց ինքն իրեն: Հենց այդ ըրպեին ինքն էլ գիտակցում էր, որ մտքերը երբեմն իրար են խառնելում, և որ ինքը շատ թույլ է. երկրորդ օրն էր, որ նա գրեթե բոլորովին ոչինչ չէր կերել:

Նա այնքան վատ էր հագնված, որ սրևէ մեկը, նույնիսկ գրան սովոր մարդը, կամաչեր այդպիսի ցնցոտիներով ցերեկը փողոց գալու գալու: Ասենք, թաղամասը այնպիսին էր, որ այնտեղ դժգոհ էր կոստյումով մեկնումեկին զարմացնելու: Սեննայա փողոցի մոտիկությունը, հանրահայտ տների շատությունը և առավելապես համաքարական ու արհեստավոր բնակչությունը, որ խոնված էր Պետերբուրգի այդ միջուր բնակչությունը, որ խոնված էր Պետերբուրգի այդ միջուր շրջապատակերը խայտաբղետ էին զարձնում այնպիսի սուբյեկտներով, որ տարօրինակ կլիներ զարմանալ այլ կերպարանքի հանդիպելու: Բայց երիտասարդի հոգու մեջ արդեն այնքան ցափկոտ արհամարհանք էր կուտակվել, որ չնայած իր ողջ, երբեմն զուտ երիտասարդական, փափկանկատություն, նա փողոցում ամենից քիչ էր ամառում իր ցնցոտիներից: Այլ բան էր որոշ ծանոթների կամ առաջվա ընկերների հանդիպելը, որոնց հետ նա բնորոշաբար չէր սիրում հանդիպել... Այնինչ երբ մի հարբած մարդ, որին այդ ժամանակ հայտնի չէ ինչու և ուր էին տանում փողոցով, ահագին բեռնակիր ձի լծած մի մեծ սայլով, անցնելիս հանկարծ թղավեց՝ «է՛յ, դո՛ւ, գերմանացի զխարկագործ», ու սրբեց գոռալ կոկորդոզ մեկ, ձեռքով ցույց տալով նրան.

երիտասարդը հանկարծ կանգ առավ ու ձեռքը շղաձաքար տարավ իր գլխարկին: Լայնեզր այդ գլխարկը բարձր էր, կլոր, ցիմերմանյան¹, բայց արդեն ամբողջովին մաշված էր, բոլորովին խունացած, ծակծկված ու բծերով պատած, առանց բլորքի, ու ամենալլանդակ ձևով մի կողմ էր թեքված: Բայց երիտասարդին համակեց ոչ թե ամոթը, այլ բոլորովին այլ մի զգացում, որը նույնիսկ վախի էր նմանվում:

— Ես այդպես էլ գիտեի,— շփոթված փնթփնթում էր նա,— ես այդպես էլ մտածում էի: Սա արդեն վատթարագույնն է: Ահա այսպիսի մի որևէ հիմարություն, որևէ ամենազոհճիկ մանրուք ամբողջ մտադրությունը կարող է փշացնել: Այո, խիստ նկատելի գլխարկ է... Ժիծաղելի է, այս պատճառով էլ նկատելի է... Իմ ցնցոտիներին անպայման հարկավոր է հովարավոր գլխարկ, թեկուզ մի որևէ հին թասակ, և ոչ թե այս այլանդակը: Ոչ ոք այսպիսի գլխարկ չի գնում, մի վերստից կեկատեն, կհիշեն... գլխավորն այն է, որ հետո կհիշեն, ահա քեզ և հանցանշան: Պետք է որքան կարելի է աննկատելի լինել... Մանրուքը, մանրուքն է գրելավոր... Ահա այդ մանրուքն էլ միշտ փորձանում է ամեն ինչ...

Նա երկար չէր գնալու. նա նույնիսկ գիտեր, թե իր ապրած տան դարպասից քանի քայլ է անցնելու. ուղիղ յոթ հարյուր երեսուն: Մի անգամ դրանք հաշվել էր նա, երբ արգեն շատ էր տարվել երազանքներով: Այն ժամանակ նա գեռ ինքն էլ չէր հավատում այդ երազանքներին ու ինքն իրեն սոսկ գրգռում էր դրանց այլանդակ, բայց գայթակղիչ հանդգնություններ: Իսկ հիմա, մի ամիս անց, նա արդեն սկզբում էր այլ կերպ մտածել, ու շնայած իր անզորության ու անվճռականության վերաբերյալ շարունակ գրգռող մենախոսություններին, մի տեսակ ակամաչից սովորեց «այլանդակ» երազանքը արդեն ձեռնարկում համարել, թեպետ գեռնա ինքն իրեն չէր հավատում: Նա այժմ գնում էր նույնիսկ իր ձեռնարկման փոքր ձևեր, և յուրաքանչյուր քայլափոխում ավելի ու ավելի ուժեղ թափով էր աճում նրա հուզմունքը:

¹ Ցիմերմանի խանութից գնված (Ժ. Ք.):

Մտի նվաղումով ու շղային դողով նա մոտեցավ մի հսկայական տան, որի մի պատը հասնում էր մինչև շրանցքը, իսկ մյուսը՝ փողոցը: Այդ տունը ամբողջովին բաղկացած էր մանր բնակարաններից, և այնտեղ բնակվում էին ամեն տեսակ զբաղմունք ունեցողներ՝ դերձակներ, փականագործներ, խոհարարուհիներ, այլևայլ գերմանացիներ, իրենց մարմնով ապրող աղջիկներ, մանր աստիճանավորներ և այլն: Ներս մտնողներն ու դուրս եկողները արագ անցնում էին երկու դարպասներից և տան երկու բակերից: Այստեղ ծառայում էին երեք կամ չորս դռնապաններ: Երիտասարդը շատ գոհ էր, որ դրանցից ոչ մեկին չհանդիպեց, ու փսկույն աննկատելիորեն անցավ դարպասից, դեպի աջ կողմը, և բարձրացավ սանդուղքով: Սանդուղքը խավար էր ու նեղ, «սև», բայց նա այդ ամենը արդեն գիտեր և ուսումնասիրել էր, ու նրան այդ ամբողջ շրջապատը դուր էր գալիս: Այդպիսի խավարում նույնիսկ գննող հայացքն էլ անվտանգ էր: «Եթե այս պահին ես այսպես վախենում եմ, ապա ի՞նչ կլինեն, եթե իրոք որևէ կերպ բանը հենց գործին հասնեմ...», ակամա մտածեց նա՝ անցնելով շորորդ հարկը: Այստեղ նրա ճանապարհը փակեցին ինչ-որ պաշտոնաթող զինվորներ՝ բեռնակիրներ, որոնք մի բնակարանից կահույք էին դուրս բերում: Նա արդեն առաջուց գիտեր, որ այդ բնակարանում ապրում էր մի ընտանիքավոր գերմանացի, աստիճանավոր. «Ուրեմն այդ գերմանացին հիմա մեկնում է, և ուրեմն շորորդ հարկում, այս սանդուղքից և այս հարթակից վերև որոշ ժամանակ զբաղեցրած կմնա միայն պառակից բնակարանը: Այդ լավ է... համենայն դեպս...», դարձյալ մտածեց նա և զանգահարեց պառակի բնակարանը: Զանգը թույլ հնչեց, կարծես ձուլված էր թիթեղից և ոչ թե պղնձից: Այդպիսի տներ հար և նման մանր բնակարաններում համարյա միշտ այդպիսի զանգեր են լինում: Նա արդեն մոռացել էր այդ զանգակի հնչյունը, ու հիմա այդ առանձնահատուկ հնչյունը հանկարծ կարծես նրան ինչ-որ բան հիշեցրեց և պարզ պատկերացրեց... Նա ուղղակի ցնցվեց, այս անգամ արդեն լափից դուրս թուլացած էին նրա շղերը: Քիչ հետո դուռը բացվեց մի քիչ, նեղլիկ ճեղքի լափ. բնակչուհին նկատեց անփստահություններ ճեղքից նայում էր եկվա-

րին, ու միայն երևում էին խավարում փայլող նրա փոքրիկ աչքերը: Բայց տեսնելով հարթակում շատ մարդկանց, նա սիրտ արեց և բուրբուլին բացեց գուռը: Երիտասարդը շեմֆից ոտք դրեց խավար նախասենյակը, որ միջնորումով երկու մասի էր բաժանված, և դրա ետևում գտնվում էր փոքրիկ խոհանոցը: Պառավը լուռ կանգնել էր նրա առաջ և հարցական նայում էր նրան: Դա մի կարծելի, նիհար, գլխաբաց, մոտ վաթսուս տարեկան պառավ էր սուր ու շարաչքերով, փոքրիկ, սուր թթով: Նրա բաց-շիկավուն, քիչ սպիտակած մազերը առատորեն յուղված էին: Նրա բարակ, երկար, հասկի ոտքի նմանվող պարանոցը փաթաթված էր ինչ-որ Ֆլանելե լաթով, իսկ ուսերի վրա, շնայած շոգին, կախ էր ընկած ամբողջովին մաշված, խունացած, մորթե կոֆտան: Պառավը ամեն բոպե հագում էր ու տնդտնդում: Երևի երիտասարդը նրան նայեց ինչ-որ առանձնահատուկ հայացքով, որովհետև պառավի աչքերում հանկարծ նորից երևաց նախկին անվատահուժյունը:

— Ռասկոլնիկով, ուսանող, մի ամիս առաջ եղել եմ ձեզ մոտ, — շտապեց փնթփնթալ երիտասարդը, թեթևակի գլուխ տալով, հիշելով, որ հարկավոր է ամելի սիրալիր լինել:

— Հիշում եմ, քրդի, շատ լավ եմ հիշում, որ դուք եկել եք, — հստակ ասաց պառավը՝ առաջվա պես իր հարցական հայացքը չկարելով նրա դեմքից:

— Հա... եկել եմ էլի նույնպիսի գործով... — շարունակեց Ռասկոլնիկովը՝ մի քիչ շփոթվելով և զարմանալով պառավի անվատահուժյան վրա:

«Ասենք, զուցե սա միշտ էլ այդպես է, իսկ ես այն անգամ չնկատեցի», անսխորժ զգացումով մտածեց Ռասկոլնիկովը:

Պառավը մի փոքր լռեց, ասես մտածմունքի մեջ ընկավ, հետո մի կողմ քաշվեց ու մատնացույց անելով սենյակի գուռը, ճանապարհ տվեց հյուրին ու ասաց.

— Անցեք ներս, որդի:

Փոքրիկ սենյակը, ուր մտավ երիտասարդը, դեպի պատուհաններով, պատահանների մարմաշե վարագույրներով ու գրանց վրա դրված խորդենիներով, այդ բոպեին պայծառ լուսավորված էր մայր մտնող արևով: «Ուրեմն այն ժամա-

նակ էլ արևը այսպես լուսավորելու է...», ասես պատահաբար մտածեց Ռասկոլնիկովը, ու շեշտակի հայացքով դիտեց այն ամենը, ինչ-որ կար սենյակում, որպեսզի հնարավորին չափ ուսումնասիրեր ու հիշեր դրանց դիրքը: Բայց սենյակում առանձնապես ոչինչ չկար: Ամբողջ կահույքը շատ հին էր ու դեղին փայտից. մի բազմոց՝ փայտե ահագին, կորունթարդ թիկնակով, կլոր, ձվաձև սեղան՝ բազմոցի առաջ, միջնապատի տակ դրված արդուզարդի սեղան՝ փոքրիկ հայելիով, աթոռներ պատերի տակ ու դեպի շրջանակներով երկու-երեք հատ գրողանոց նկարներ, որոնց վրա պատկերված էին գերմանացի օրիորդներ, ձեռքերին թուղուններ, — ահա և ամբողջ կահույքը: Մի անկյունում, փոքրիկ սրբապատկերի առաջ վառվում էր կանթեղը: Ամեն ինչ շատ մաքուր էր. թե՛ կահույքը և թե՛ հատակը խնամքով սրբված էին, ամեն ինչ փայլում էր: «Լիզավետայի աշխատանքն է», — մտածեց երիտասարդը: Ամբողջ բնակարանում մի փոշեհատիկ անգամ չէր կարելի գտնել: «Այսպիսի մաքրություն ցասկոտ ու պառավ այրիների մոտ է լինում».— շարունակեց մտածել Ռասկոլնիկովը ու հետաքրքրությամբ, շեղակի նայեց երկրորդ, փոքրիկ սենյակի դռան շեմ վարագույրին. այդ սենյակում գտնվում էր պառավի անկողինը և մի կոմոդ, ու երիտասարդը դեռ ոչ մի անգամ այնտեղ չէր եղել: Ամբողջ բնակարանը այդ երկու սենյակից էր բաղկացած:

— Ի՞նչ եք կամենում, — խստորեն հարցրեց պառավը՝ մտնելով սենյակ ու դարձյալ կանգ առնելով ուղիղ նրա առաջ, որպեսզի ուղիղ նայեր նրա դեմքին:

— Գրավական եմ բերել, ահա, — ու երիտասարդը դրպանից հանեց մի հին, տափակ արծաթե ժամացույց: Դրա հակառակ կողմում երկրագունդ էր պատկերված: Շղթան պողպատից էր:

— Բայց չե՞ որ նախորդ գրավականի ժամկետը լրացել է: Դեռ երկու օր առաջ մի ամիս էր անցել:

— Ես ձեզ մի ամսվա համար էլ տոկոս կվճարեմ. մի քիչ համբերեք:

— Համբերել, թե հենց այժմ վաճառել ձեր իրը, այդ իմ բարի կամքն է, որդի:

— Որքա՞ն կտաք ժամացույցի համար, Ալլոնա Իվանովնա:

— Դատարկ բաներ ես բերում, որդի, համարյա ոչինչ շարժի: Անցյալ անգամ մատանու համար ձեզ երկու թղթի մանկաճանոց տվի, իսկ այդպիսի նոր մատանի կարելի է ոսկերիչից գնել մեկ ու կես ուրբով:

— Գոնե շորս ուրբի տվեք, ես ետ կվերցնեմ, հորս ժամացույցն է: Ես շուտով փող կստանամ:

— Մեկ ու կես ուրբի, ու տոկոսն էլ սկզբից, եթե ուզում եք:

— Մեկ ու կես ուրբի՞, — ճշաց երիտասարդը:

— Ձեր կամքն է: — Ու պառավը վերադարձրեց ժամացույցը: Երիտասարդը դա վերցրեց և այնքան բարկացավ, որ արդեն ուզում էր գնալ. բայց խնկույն միտքը փոխեց, հիշելով, որ այլևս քնալու տեղ չկա և որ ինքը նաև ուրիշ բանի համար է եկել:

— Տվեք, — կոպիտ ասաց նա:

Պառավը ձեռքը տարավ գրպանը՝ բանալիները հանելու, և անցավ վարագույրի ետևը, մյուս սենյակ: Երիտասարդը մենակ մնալով, ուշադրությամբ ահանջ էր դնում և դատողություններ անում: Լավեց, թե ինչպես պառավը բացեց կոմոդը: «Երևի վերին արկղն է». մտածեց երիտասարդը: «Ուրեմն նա բանալիները աչ գրպանումն է պահում... Դրանք բոլորը մեկտեղ կախված են պողպատե օղակից... Մի բանալին եռակի մեծ է մյուսներից, ատամնաձև լեզվակով է, իհարկե, կոմոդի բանալին չէ... Հետևաբար կա նաև մի որևէ զարգատուփ կամ սնդուկ... Հըմ, սա հետաքրքիր է: Մնդուկների բանալիները միշտ այդպես են լինում... Սակայն ինչ նողկալի է այս ամենը...»:

Պառավը վերադարձավ:

— Ահա, որդի, թե որ ամսական մեկ ուրբուց հաշվենք տոտը կոպեկ, ուրեմն մեկ ու կես ուրբուց ամսական կանի տասնհինգ կոպեկ, որը հիմա դուրս կգամ արդ զոմարից: Հետո, առաջվա երկու ուրբուց նույն հաշվով պահում եմ քսան կոպեկ: Ուրեմն ընդամենը երեսունհինգ կոպեկ: Ձեր ժամացույցի համար այժմ դուք պետք է ստանաք մեկ ուրբի տացնհինգ կոպեկ: Ահա, ստացեք:

— Ինչպե՞ս, հիմա էլ մեկ ուրբի տասնհինգ կոպե՞կ:

— Ճիշտ այդպես:

Երիտասարդը չվիճեց ու վերցրեց դրամը: Նա նայում էր պառավին ու շէր շտապում հեռանալ, կարծես ուզում էր էլի ինչ-որ բան ասել կամ անել, բայց թե ինչ, ասես ինքն էլ չգիտեր...

— Ես ձեզ, Ալլոնա Իվանովնա, գուցե մոտ օրերս էլի մի բան բերեմ... արծաթե... մի լավ ծխախոտատուփ... հենց որ ընկերոջիցս ետ վերցնեմ... — Երիտասարդը շփոթվեց և լռեց:

— Երբ բերեք, այն ժամանակ էլ կխոսենք, որդի:

— Էհ, բարով մնաք... Հա, դուք էլի մենա՞կ եք մնացել, ձեր քույրիկը այստեղ չի՞ լինում, — որքան կարելի էր անփույթ հարցրեց երիտասարդը՝ դուրս գալով նախասենյակ:

— Իսկ դուք ի՞նչ գործ ունեք նրա հետ, որդի:

— Առանձնապես ոչինչ: Ես հենց այնպես հարցրի: Դուք այժմ... բարով մնաք, Ալլոնա Իվանովնա:

Ռասկոլնիկովը դուրս եկավ բոլորովին շփոթված: Այդ շփոթմունքը հետզհետե ավելի էր ուժեղանում: Իջնելով սանդուղքից, նա նույնիսկ մի քանի անգամ կանգ էր առնում, ասես հանկարծակի ապշած ինչ-որ բանից: Ու վերջապես արդեն փողոցում նա բացականջեց:

«Օ, աստված իմ, որքա՞ն զարշելի է այս ամենը: Եվ մի՞թե, մի՞թե ես... ոչ, դա հիմար բան է, դա անհեթեթություն է, — վճռականապես ավելացրեց նա: — Եվ մի՞թե գլխումս կարող էր այդպիսի սարսափելի բան ծագել: Այնուամենայնիվ, սիրտս ինչպիսի՞ աղտեղություն է ընդունակ: Գլխավորն այն է, որ դա կեղտոտ, նողկալի բան է, զարշելի է, զարշելի... Ու ես, մի ամբողջ ամիս...»:

Բայց ոչ խոսքերով, ոչ էլ բացականչություններով նա չէր կարող արտահայտել իր հուզմունքը: Անսահման զարշանքի զգացումը, որ սկսել էր ճզմել ու պղտորել նրա սիրտը դեռ այն ժամանակ, երբ գնում էր պառավի մոտ, հիմա այնպիսի շափի էր հասել ու այնքան ուժեղացել, որ նա չգիտեր ուր փախչեր իր վշտից: Նա մայթով քայլում էր հարբածի նման, շնկատելով անցորդներին ու դիպչելով նրանց:

և ուշքի եկավ միայն հետևյալ փողոցում: Նայելով շուրջը, նա նկատեց, որ կանգնած է մի օղետան մոտ, որի մուտքը մայթից էր, պետք էր սանդուղքով իջնել ներքև, գետնահարկը: Հենց այդ թուպին դռնից դուրս էին գալիս երկու հարթածներ, և օգնելով ու հայհոյելով միմյանց, բարձրանում սանդուղքով: Ռասկոլնիկովը, առանց երկար մտածելու, խսկույն իջավ ներքև: Մինչ այդ նա երբեք չէր մտնել օղետները, բայց հիմա գլուխը պտտվում էր, ու բացի դրանից, այրող ծարավը տանջում էր նրան: Նա ուզում էր սառը գարեջուր խմել, մանավանդ որ իր հանկարծակի թուլությունը վերագրում էր քաղցածության: Նա նստեց մթին ու կեղտոտ մի անկյունում, թաց սեղանի մոտ, գարեջուր պահեցրեց և ազահուֆյամբ խմեց տառչին բաժակը: Ամեն ինչ փսկույն թեթևացավ, և նրա մտքերը պայծառացան: «Այդ ամենը դատարկ բան է,— հուսադրվելով ասաց նա,— շփոթվելու բան չկար. ուղղակի ֆիզիկապես քայքայված եմ. մի բաժակ գարեջուր, մի կտոր պաքսիմատ, և ահա մի ակընթարթում ամբանում է խելքդ, պայծառանում է միտքդ, կայունանում են դիտավորություններդ: Քյու, ինչպիսի ոչնչություն է այս ամենը...»: Բայց, շնայելով այդպես արհամարհաբար թքելուն, նա արդեն ուրախ էր նայում շուրջը, կարծես հանկարծակի ազատվել էր մի ինչ-որ զարհուրելի բնույթից ու բարեկամարար նայեց ներկաներին: Սակայն նույնիսկ այդ թուպին նա որոշ չափով նախազգում էր, որ լավագույն պայմանների նկատմամբ այդ ամբողջ ընկալունակությունը նույնպես հիվանդագին էր:

Այդ պահին օղետանը քիչ մարդ էր մնում: Բացի այն երկու հարթածներից, որ հանդիպեցին սանդուղքի վրա, հենց նրանց ետևից դուրս եկավ մի ամբողջ խումբ, հինգ մարդ, հետները մի աղջիկ և հարմուն: Նրանցից հետո օղետանը հանդարտվեց և ավելի ընդարձակ թվաց: Մնացին՝ քիչ հարթած մի մարդ, որը գարեջուր էր խմում և տեսքով քաղցրեցի էր, նրա ընկերը, հաստ, հսկայամարմին, ճերմակած մորուքով ու կարճ վերնազգեստով մի մարդ, որը թունդ հարթած էր, ննչել էր նստարանի վրա ու երբեմն, հանկարծ, առան քնաթափախ, ձեռքերը տարածելով, սկսում էր շրխալացնել մատները և ճոճել իրանի վերին մասը, առանց նրա-

տարանից վեր կենալու, ու միաժամանակ քթի տակ երգում էր ինչ-որ մի անհեթեթություն՝ ճգնելով վերհիշել տողերը.

Ողջ տարին կնկանս շուրջի,
Ողջ տարին կըն-կանս շուրջի...

Ու հանկարծ արթնանալով, շարունակում էր.

Պողայւկյան փողոցով դեպիս
Գաս առաջվա սիրածիս...

Բայց ոչ ոք չէր արձագանքում նրա երջանկությանը. նրա լուսկյաց ընկերը նույնիսկ թշնամանքով ու թերահավատությամբ էր նայում այդ բոլոր պոռթկումներին: Այնտեղ մի մարդ էլ կար, որը տեսքով կարծես պաշտոնաթող աստիճանավորի էր նման: Նա նստած էր մենակ, իր խմիրքի ամանի առջև, երբեմնակի խմում էր ու նայում շուրջը: Նա էլ կարծես մի փոքր հուզված լիներ:

II

Ռասկոլնիկովը ամբոխին ընտելացած չէր, ու ինչպես արդեն ասված է, փախչում էր ամեն տեսակ հասարակությունից, մանավանդ վերջին ժամանակներում: Բայց հիմա նրան հանկարծ ինչ-որ մի բան քաշեց դեպի մարդիկ: Նրա մեջ ասես մի նոր բան էր կատարվում, ու դրա հետ մեկտեղ նա մարդկանց հետ լինելու տենչանք էր զգում: Նա այնքան էր հոգնել մի ամբողջ ամսվա իր այդ լարված թախծից ու մոռալ հուզմունքից, որ ուզում էր գեթ մի թուպ շունջ քաշել մի այլ աշխարհում, թեկուզ ինչպիսին էլ որ այն լիներ, ու շնայելով շրջապատի ամբողջ կեղտին, նա այժմ հաճույքով էր մնում օղետանը:

Ձեռնարկության տերը ուրիշ սենյակում էր, բայց հաճախ մտնում էր գլխավոր սենյակը՝ իջնելով ինչ-որ սանդուղքից, ու ամենից առաջ աչքի էին ընկնում նրա պճնամուկան, փայլեցրած սապոգները՝ մեծ ու կարմիր ծալերով: Նա անթև ներքնազգեստով էր ու սարսափելի ճարպոտված, սև, ատլասե բաճկոնակով, առանց փողկապի, խակ նրա ամբողջ դեմքին կարծես յուզ էր քսված, ինչպես երկաթի

փականքն են յուզում: Վաճառասեղանի ետևում գտնվում էր մոտ տասնչորս տարեկան մի տղա, կար նաև նրանից փոքր մի ուրիշ տղա, որը մատուցում էր, ինչ-որ պահանջում էին: Վաճառասեղանին դրված էին կտրտած վարունգներ, սև պաքսիմատ և ձկան կտորներ: այդ ամենից խիստ վատ հոտ էր գալիս: Օղը հեղձուցիչ էր, այնպես որ նույնիսկ անկարելի էր նստած մնալ, ու ամեն ինչ այնքան էր ներծծվել օդու հոտով, որ թվում էր, հենց միայն այդ օդից կարելի էր հարբել հինգ րոպեում:

Երբեմն լինում են հանդիպումներ նույնիսկ մեզ անծանոթ մարդկանց հետ, որոնցով մենք սկսում ենք հետաքրքրվել հենց առաջին հայացքից, մի տեսակ անակնկալ կերպով, հանկարծակի, նախքան մի խոսք կասենք: Ռասկոլնիկովի վրա ճիշտ այդպիսի տպավորություն թողեց այն հաճախորդը, որը նստած էր քիչ հեռու և պաշտոնաթող աստիճանավորի էր նմանվում: Երիտասարդը հետո մի քանի րոպեում հիշում էր այդ առաջին տպավորությունը և դա նույնիսկ իր նախազգացումին էր վերագրում: Նա անընդհատ նայում էր աստիճանավորին, իհարկե, նաև այն պատճառով, որ սա ինքն էլ համառորեն նայում էր նրան, ու երբևէ չէր, որ շատ էր ուզում խոսակցություն սկսել: Իսկ մընացածներին, օգիտանը գանվողներին, ինչպես նաև օգետան տիրոջը, աստիճանավորը նայում էր մի տեսակ սովորական ձևով, նույնիսկ ձանձրությամբ, ու դրա հետ մեկտեղ մի քիչ ամբարտալան քամահրանքով, ասես ստորին դիրք ու զարգացում ունեցող մարդկանց, որոնց հետ ինքը խոսելիք չուներ: Նա արդեն հիսուն տարին անց մարդ էր, միշտահասակ ու ամրակազմ, ալիսառն էր ու ճաղատ, մշտական հարբեցողությունից ուռած, դեղին, նույնիսկ կանաչավուն գեմքով և մի փոքր ուռած կոպերով, որոնց տակից փայլում էին նեղլիկ ճեղքի պես փոքր, սակայն ոգևորված, կարմրավուն աչքերը: Բայց նրա մեջ մի ինչ-որ խիստ տարօրինակ բան կար. նրա աչքերից կարծես նույնիսկ խանդավառություն էր ճառագայթում, թերևս նրանց մեջ կար և իմաստ, և խելք, բայց միևնույն ժամանակ ասես նաև խելահեղություն էր նկատվում: Նա հազել էր հին, իսպառ պատառուված, կոճակները պոկված ֆրակ: Մնացել էր միայն մի կո-

ճակ, այն էլ թույլ պահված, և նա դրանով էր կոճկվում: Ըստ երևույթին ցանկանալով շխորչել պատշաճությունից, նանկայից կարված բաճկոնակի տակից երևում էր կրծքակալը, որ ամբողջովին ճմռված էր, կեղտոտված ու թրջված: Դեմքը շինովնիկավարի սափրված էր, բայց արդեն վաղուց, այնպես որ արդեն սկսել էին խիտ դուրս տալ թրխագործ մազերը: Նրա շարժումներն էլ իրոք մի տեսակ սուլիդ շինովնիկական էր: Բայց նա անհանգիստ էր, խճճում էր մազերը, ու երբեմն թախծոտ տեսք առած, գլուխը դնում էր երկու ձեռքերին՝ պատուված արմունկները հենելով թրջված ու կաշուն սեղանին: Վերջապես, նա շիտակ նայեց Ռասկոլնիկովին ու բարձրաձայն, կտրուկ ասաց.

— Կհամարձակվե՞մ արդյոք, հարգելի պարոնս, դիմել ձեզ պատշաճ խոսակցությանը: Փանզի, թեև դուք նշանավոր տեսքով շեք, բայց իմ փորձառությունը հանձին ձեզ կրթված ու խմելքին շքնտելացած մարդ է տեսնում: Ինքս միշտ էլ հարգել եմ կրթվածությունը, միացած սրտագին զգացումների հետ, ու բացի դրանից, տիտուլյար խորհրդական եմ: Ազգանունս Մարմելադով է, տիտուլյար խորհրդական: Համարձակվում եմ հարցնել՝ բարեհաճել եք ծառայել:

— Ոչ, սովորում եմ... — պատասխանեց երիտասարդը՝ մասամբ զարմացած լինելով թե այդ խոսքերի ճոճում բրնույթից ու թե նրանից, որ այդպես ուղղակի, դեմ առ դեմ դիմեցին իրեն: Չնայած քիչ առաջվա վայրկենական ցանկությունը՝ թեկուզ որևէ շափով շփվել մարդկանց հետ, նա իսկապես իրեն ուղղված առաջին իսկ խոսքից հանկարծ գարշանքի անախորժ ու ջղայնացուցիչ զգացում տածեց դեպի յուրաքանչյուր օտար անձ, որը կարող էր շոշափել կամ թեկուզ միայն ուզում էր շոշափել իր անձնավորությունը:

— Ուրեմն ուսանող եք կամ նախկին ուսանող, ես այդպես էլ կարծում էի, — գոչեց աստիճանավորը: — Փորձված եմ, հարգելի պարոն, հաճախակի փորձվել եմ: — Ու իբրև ինքնագովություն նշան, նա մատը տարավ ճակատին: — Ուսանող եք եղել կամ մասնագիտություն անցել: Թույլ աքվեք... — Նա վեր կացավ, ճոճվեց: վերջից խմելքի իր մանր, բաժակը ու նստեց երիտասարդի մոտ, նրանից մի

փոքր շեղակի գիրքով: Նա խմած էր, բայց ճարտար ու զը-
վարթ էր խոսում՝ միայն երբեմն տեղ-տեղ քիչ շեղվելով ու
երկարացնելով խոսքը: Նա նույնիսկ մի ինչ-որ ազահու-
թյամբ նետվեց Ռասկոլնիկովի վրա, ասես ինքն էլ մի ամ-
բողջ ամիս ոչ ոքի հետ չէր խոսել:

— Հարգելի պարոն,— գրեթե հանդիսավորությամբ սկը-
սեց նա,— աղքատությունը արատ չէ, սա ճշմարտությունն է:
Ես գիտեմ, որ հարբեցողությունն էլ առաքինությունն է, և
սա առավել ևս ճշմարտություն է: Բայց մուրացիկությունը,
հարգելի պարոն, մուրացիկությունը արատ է: Աղքատու-
թյան մեջ դուք դեռ պահպանում եք բնածին զգացմունքների
ձեր ազնվությունը, իսկ մուրացիկության մեջ ոչ ոք ու եր-
բեք չի կարող այդ անել: Մուրացիկության համար նույնիսկ
ոչ թե մահակով, այլ ցախավելով են դուրս քշում մարդկա-
յին ընկերությունից, որպեսզի դա առավելապես վիրավո-
րական լինեիր. և դա արդարացի է, քանի որ մուրացիկու-
թյան համար ես ինքս առաջինը պատրաստ եմ ինձ վիրա-
վորել: Այստեղից էլ առաջանում է խմելը: Հարգելի պարոն,
մի ամիս առաջ պ. Լեբեզյատնիկովը ծեծեց կնոջս, իսկ իմ
կինը այն չէ, փնչ որ ես եմ: Հասկանո՞ւմ եք: Թույլ տվե՞ք
նաև հարցնել, հենց այնպես, թեկուզ սովորական հետաքրք-
րություն կարգով, արդյոք դուք բարեհաճե՞լ եք գիշերել
Նեկայի վրա, խոտ փոխադրող բեռնանավերում:

— Ոչ, չի պատահել,— պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Այդ ի՞նչ բան է:

— Հրձ, ես այնտեղից եմ եկել, այն էլ հինգերորդ գիշե-
րը անցկացնելուց հետո...

Նա 19րեց բաժակը, խմեց ու մտածմունքի մեջ ընկավ:
Իսկապես, նրա հագուստին ու նույնիսկ մազերին տեղ-տեղ
խոտի ցողուններ էին կպել: Ետո հավանական էր, որ նա
հինգ օր չէր հանվել ու չէր լվացվել: Առանձնապես կեղտոտ
էին նրա ճարպակալած, կարմրավուն ձեռքերը, եզունգնե-
րը սև էին:

Նրա խոսակցությունը կարծես թե ընդհանուր, թեպետև
թույլ, ուշադրություն չբաշխեց: Վաճառասեղանի ետևում աղ-
զաները սկսեցին թթի տակ ծիծաղել: Օգետան տեղը ասես
զիտամամբ էր իջել վերին սենյակից, որպեսզի լսեիր «մոտ-

խարային», ու նստել քիչ հեռու, ծուլորեն, բայց զոռոզա-
բար հորանջում էր: Մարմնիազդվը ակներևաբար այստեղ
վաղուց էր հայտնի: Ճոռոմաբար խոսելուն էլ ընտելացել էր
հավանորեն օղետներում այլևայլ անծանոթների հետ հա-
ճախակի խոսակցություն ունենալու հետևանքով: Որոշ հար-
բեցողների այս սովորությունը պահանջ է դառնում, առա-
վելապես այն հարբեցողների, որոնց հետ տանը խիստ են
վարվում և որոնց բանի տեղ չեն դնում: Այս պատճառով էլ
նրանք կարծես թե միշտ աշխատում են խմողների խմբում
արդարացում գտնել, իսկ եթե կարելի է, նույնիսկ հարգանք
վաշելով:

— Այ մասխարա,— բարձրաձայն ասաց օղետան տերը,
— հապա ինչո՞ւ չես աշխատում, փնչո՞ւ չեք ծառայում, թե
աստիճանավոր եք:

— Ինչու չեմ ծառայո՞ւմ, հարգելի պարոն,— վրա բերեց
Մարմնիազդվը՝ բացառապես դիմելով Ռասկոլնիկովին, կար-
ծես թե սա էր նրան հարց տվել,— ինչու չեմ ծառայո՞ւմ:
Իսկ մի՞թե սիրտս չի ցավում, որ զուր տեղը քարշ եմ գա-
լիս: Երբ պ. Լեբեզյատնիկովը մի ամիս առաջ իր սեփական
ձեռքով թակեց կնոջս, ու ես հարթած պառկել էի, մի՞թե
չէի տանջվում: Ներեցեք, երիտասարդ, պահանջե՞լ է, որ
դուք... ըմ... ասենք անհուսալիորեն, փոխաբերաբար փող
խնդրեք:

— Պատահել է... այսինքն՝ ի՞նչպես թե անհուսալիորեն:

— Այսինքն՝ միանգամայն անհուսալիորեն, առաջուց
գիտենալով, որ դրանից ոչինչ չի դուրս գա: Այ, զորօրինակ,
դուք նախապես ու հաստատ գիտեք, որ այսինչ մարդը, այ-
սինչ ամենաբարեմիտ և ամենաօգտակար քաղաքացին ոչ մի
կերպ ձեզ փող չի տա, որովհետև, հարցնում եմ ես, ինչո՞ւ
պետք է տա: Ախր նա գիտե, որ ես չեմ վերադարձնի: Կա-
րեկցելով պիտի տա: Բայց պ. Լեբեզյատնիկովը, որը հե-
տևում է նոր մտքերին, օրերս բացատրում էր, որ մեր ժա-
մանակներում նույնիսկ գիտությունն էլ է արգելում կարեկ-
ցությունը, որ այդպես են վարվում Անգլիայում, ուր կո
քաղաքատնտեսություն: Ինչո՞ւ նա պետք է տա, հարցնում
եմ ես: Եվ ահա, առաջուց գիտենալով, որ չի տա, դուք այ-
նուամենայնիվ գնում եք նրա մոտ ե...

— էլ ինչո՞ւ գնալ, — ավելացրեց Ռասկոլնիկովը:

— Իսկ եթե չկա մեկ ուրիշը, որի մոտ գնա՞ս, եթե գնալու էլ ոչ մի տեղ չկա՞: Չէ՞ որ ամեն մարդ պետք է կարողանա գեթ մի որևէ տեղ գնալ: Որովհետև այնպիսի ժամանակ է լինում, երբ անպարման հարկավոր է գոնե մի որևէ տեղ գնալ: Երբ իմ միակ դուստրը առաջին անգամ դեղին տոմսով գնաց տանից, ես էլ այդ ժամանակ գնացի... (որովհետև իմ դուստրը դեղին տոմսով է ապրում... — փակագծերի մեջ ավելացրեց Մարմելադովը՝ մի փոքր անհանգիստ նայելով երիտասարդին): Ոչինչ, հարգելի պարոն, ոչինչ, — անմիջապես, ըստ երևույթին հանգիստ կերպով շտապեց ավելացնել նա, երբ վաճառասեղանի ետևում փրոթկացին երկու տղաները, ու ժպտաց օղեստան տերը: — Ոչինչ, գլուխների սույն շարժումից չեմ շփոթվում, քանի որ բոլորին ամեն ինչ հայտնի է, ու ինչ որ գաղտնի է, բացահայտ է դառնում. և ոչ թե արհամարհանքով, այլ հեզուսթյամբ եմ վերաբերում այս բանին: Թող այդպես լինի, թող, «ահա մարդը»: Ներհցեք, երիտասարդ, արդյոք դուք կարո՞ղ եք... բայց ոչ, պետք է ավելի ուժեղ ու պատկերավոր ասել. ոչ թե դու՛ր կարո՞ղ եք, այլ դուք կհամարժեակվե՞ք այժմ նայելով ինձ, հաստատապես ասել, որ ես խոզ չեմ:

Երիտասարդը ոչինչ չպատասխանեց:

— Էհ, — շարունակեց հոետորը լրջորեն և այս անգամ նույնիսկ ընդգծված արժանապատվությամբ, սպասելով, մինչև որ դադարեի սենյակում լավող քրքիջը, — թող ես խոզ չլինեմ. իսկ կինս՝ հարգևոր տիկին: Ես գազանի կերպար ունեմ, իսկ Կատերինա Իվանովնան, իմ կինը, կրթված անձնավորություն է ու բարձրակա սպայի աղջիկ: Թող, թող ես սրիկա լինեմ, իսկ նա թե վե՛հ սիրտ ունի և թե դաստիարակությունը ազնվացած զգացմունքներով է լեցուն: Այնինչ... Օ, եթե նա խղճար ինձ, հարգելի պարոն, հարգելի պարոն, չէ՞ որ հարկավոր է, որպեսզի ամեն մարդ այնպես տեղ ունենա, որ նրան էլ խղճան: Իսկ Կատերինա Իվանովնան թեպետև մեծահոգի կին է, բայց անարդարացի է... Ու թեև ես խնքս էլ հասկանում եմ, որ երբ նա քաշքշում է մազերիցս, քաշքշում է ոչ այլ կերպ, քան սրտագին կարեկցությունից զրդված (հարկավ կրկնում եմ առանց շփոթմունքի, նա քաշ-

քըշում է մազերիցս, երիտասարդ, — թունդ արժանապատվությամբ հաստատեց Մարմելադովը՝ դարձյալ լսելով քրքիջը), — բայց, ասոված իմ, ինչ կլինեի, եթե նա գոնե մեկ անգամ... բայց ոչ, ոչ, այս բոլորը իզուր է ու չպետք է ասել, չպետք է ասել... որովհետև շատ անգամ է եղել ցանկալին, ու շատ անգամ են խղճացել ինձ, բայց... բայց այսպես է իմ բռնած զիծը, իսկ ես ի ծնե անասուն եմ:

— Անշուշտ, — հորանջելով ասաց օղեստան տերը:

Մարմելադովը բռունցքով վճռականապես խփեց սեղանին:

— Այսպես է իմ բռնած զիծը: Գիտե՞ք արդյոք, գիտե՞ք արդյոք, պարոնս, որ ես նույնիսկ նրա գուլպաներն էլ եմ խմելու տվել: Խմելու եմ տվել գուլպաները, գուլպաները և ոչ թե կոշիկները, թեև սա գոնե մի քիչ բանի նման կլինեի Խմելու եմ տվել նաև արծի բրդից գործած նրա գլխաշորը, ուրիշի նվերը, որը նրա սեփականն էր, իմ գնածը չէր, իսկ մենք ապրում ենք մի ցուրտ անկյունում, ու նա այս ձմռանը մրսեց, սկսեց հազալ և արդեն արյուն թքել: Ունենք երեք փոքրիկ երեխա, Կատերինա Իվանովնան առավոտից մինչև գիշեր գործի մեջ է, ամեն ինչ մաքրում է, լվանում, լողացնում երեխաներին, որովհետև փոքրուց սովոր է մաքրության, իսկ կուրծքը թույլ է, թոքախտի հակումով, ու ես այդ զգում եմ: Մի՞թե ես չեմ զգում: Որքան շատ եմ խմում, այնքան շատ եմ զգում: Հենց նրա համար եմ խմում, որ խմելու մեջ կարեկցություն ու զգացմունք եմ փնտրում... Խմում եմ, որովհետև խիստ տանջվել եմ ուզում: — Ու Մարմելադովը ասես հուսալքված, գլուխը թեքեց սեղանին:

— Երիտասարդ, — շարունակեց նա գլխով անելով, — ձեր դեմքի վրա ես ինչ-որ տխրություն եմ կարդում: Հենց որ ներս մտաք, ես այն կարդացի, դրա համար էլ իսկույն դիմեցի ձեզ: Հարկավ, ձեզ հաղորդելով իմ կյանքի պատմությունը, ոչ թե խայտառակվել եմ ուզում այս անբանների առաջ, որոնց առանց այդ էլ ամեն ինչ հայտնի է, այլ զգայուն և կրթված մարդ եմ փնտրում: Գիտեցեք, որ իմ կինը նահանգավան ազնվականական ինստիտուտում էր դաստիարակվել և ավարտելու ժամանակ շալով պարել էր նահանգապետի և այլ անձանց ներկայությամբ, որի համար

ուկն մեղալ ու գովասանաթերթ էր ստացել: Մեղալը... հա, մեղալը ծախել ենք... արդեն վաղուց... հըմ... գովասանաթերթը մինչև այժմ նրա անգուցումն է, ու գեռ վերջերս այն ցույց էինք տալիս տանտիրուհուն: Ու թեև տանտիրուհու և նրա մեջ անընդհատ խռովություններ են լինում, բայց և այնպես ուզեցինք պարծենալ գոնե որևէ մեկի առաջ, ու տեղեկություններ հաղորդել անցած երջանիկ օրերի մասին: Ու ես այդ շեմ դատապարտում, շեմ դատապարտում, որովհետև հենց սա է մնացել նրա հուշերում, փոկ մնացածը ամբողջովին հող ու մոխիր է դարձել: Այո, այո, նա տաքարյուն, հպարտ ու անդրդվելի փին է: Հատաղը ինքն է լվանում և սև հացով է ապրում, բայց չի հանդուրժում, երբ իրեն շեն հարգում: Այս պատճառով էլ շուգեց ներել պարոն Լեբեզյատնիկովի կոպուսթյունը, իսկ երբ պարոն Լեբեզյատնիկովը թակեց նրան, նա, կինա, անկողին ընկավ ոչ այնքան հարվածների հետևանքով, որքան զգայնությունից: Երբ ես ամուսնացա նրա հետ, նա արդեն այրի էր, ուներ երեք երեխա, մեկը մյուսից փոքր: Առաջին ամուսնու, հետևազորի մի սպառի հետ ամուսնացել էր սիրով, ու նրա հետ փախել էր ծնողների տանից: Չափազանց սիրում էր ամուսնուն, բայց սա տարվեց թղթախաղով, դատի ենթարկվեց ու այնուհետև մեռավ: Վերջին շրջանում նա ծեծում էր կնոջը. փաստաթղթերից ինձ քաջ հայտնի է, որ կինը թեև չէր ներում նրան, բայց մինչև այժմ արցունքներով է նրան հիշում ու նրան ինձից ավելի լավ մարդ է համարում, ու ես ուրախ եմ, ուրախ եմ, որովհետև գոնե սփոփվում է երևակայությամբ, մտածելով, որ մի ժամանակ երջանիկ է եղել... Ամուսնու մահից հետո նա մնացել էր երեք փոքրահասակ երեխաներով, հեռավոր ու խուլ մի անկյունում, ուր այն ժամանակ գտնվում էի նաև ես, ու մեացել էր այնպես անհուսալի աղքատության մեջ, որը ես նույնիսկ անկարող եմ նկարագրել, թեև այլևայլ շատ արկածներ եմ տեսել: Բայր հարազատները ձեռք քաշեցին նրանից: Իսկ նա էլ հպարտ էր, չափից դուրս հպարտ... Ու հենց այդ ժամանակ, հարգելի պարոն, հենց այդ ժամանակ ես, որ նույնպես այրի էի և առաջին կնոջիցս տասնչորս տարեկան աղջիկ ունեի, առաջարկեցի իմ ձեռքը, որովհետև չէի կարող անտարբեր լինել այդ տառապանքի

հանդեպ: Կարող եք պատկերացնել, թե նրա դժբախտությունները ինչ աստիճանի էին հասնում, որ նա լինելով կրթված ու դաստիարակված, այն էլ հայտնի տոհմից, համաձայնեց ամուսնանալ ինձ հետ: Եվ ամուսնացավ: Լալով ու հեկեկալով, մորմոքալով ամուսնացավ: Որովհետև էլ ուրիշ ճանապարհ չկար: Հասկանո՞ւմ եք արդյոք, հասկանո՞ւմ եք, հարգելի պարոն, երբ այլևս ուրիշ ճանապարհ չի լինում: Ոչ, գուցե այդ դեռ չեք հասկանում... Ու մի ամբողջ տարի ես իմ պարտականությունը բարեպաշտությամբ և սրբությամբ էի կատարում և ձեռք չէի տալիս սրան (նա մտքը խփեց կիսաշտոֆին), որովհետև զգացմունքով մարդ եմ: Բայց դրանով էլ չկարողացա նրան գոհացնել: Հետո էլ պաշտոնից զրկվեցի, ոչ թե իմ մեղքով, այլ հաստիքի փոփոխման հետևանքով, ու այդ ժամանակ սկսեցի խմել... Մեկ և կես տարի առաջ, թափառումներից ու բազմաթիվ փորձություններից հետո, մենք, վերջապես, ընկանք բազմաթիվ հուշարձաններով զարդարված այս փառահեղ մայրաքաղաքը: Ու այստեղ ես պաշտոն գտա... գտա և դարձյալ կորցրի, հասկանո՞ւմ եք: Այս անգամ արդեն հենց իմ մեղքով կորցրի, հենց իմ բռնած գծի պատճառով... Հիմա մենք ապրում ենք մի անկյունում, տանտիրուհի Ամալյա Ֆեոդորովնա Լիպակեխզելի մոտ, իսկ թե ինչով ենք ապրում և ինչպես ենք վճարում, չգիտեմ: Այնտեղ մեզնից բացի շատերն են ապրում... Ամենաայլանդակ Սոգոմ է... Հըմ... այո... Իսկ այդ ժամանակների ընթացքում աղջիկս էլ մեծացավ, առաջին ամուսնությունից է, ու մեծանալով, նա, աղջիկս, ինչե՛ր ասես, որ չքաշեց խորթ մոր երեսից, այդ մասին ես լուռ եմ: Որովհետև կատերինա Իվանովնան թեև համակված է մեծահոգության զգացմունքով, բայց տաքարյուն և զղայնոտ կին է ու նեղում է նրան... Այո: Է՛հ, կարիք չկա հիշել այդ բանը: Ինչպես և կարող եք պատկերացնել, Սոնյան դաստիարակություն չի ստացել: Չորս տարի առաջ ես փորձեցի նրան աշխարհագրություն և համաշխարհային պատմություն սովորեցնել, բայց դրանից բան գուրս չեկավ, որովհետև այդ գիտություններից ես թույլ էի և բացի դրանից, կարգին ձեռնարկներ չկային, որովհետև ինչ գրքեր որ կային... հըմ, այժմ արդեն դրանք չկան էլ, ու

այդպես էլ վերջացավ նրա ուսուցումը: Պարսից Կյուրոսի՝ վրա կանգ առանք: Հետո արդեն հասունութիւն հասնելով, կարդաց վրայական բովանդակութեամբ մի քանի գիրք, վերջերս էլ, պարոն Լեբեգյատնիկովի միջամտութեամբ, կարդաց մի գիրք, Կյուրսի «Տիգրիտգիան», բարեհաճում եք գիտենալ՝, կարդաց մեծ հետաքրքրութեամբ և նույնիսկ հատվածներ էր կարդում մեզ համար. ահա և նրա ամբողջ կրթութիւնը: Իսկ հիմա, հարգելի պարոնս, ինքս իմ կողմից դիմում եմ ձեզ մասնավոր հարցով. աղքատ, բայց մաքուր աղջիկը ձեր կարծիքով արդո՞ք շատ բան կարող է վաստակել ազնիվ աշխատանքով... օրական տասնհինգ կուպեկ էլ չի վաստակի, պարոն, եթե ազնիվ է և առանձին ձիրքեր չունի, եթե առանց ձեռքերը ծախելու էլ աշխատի: Այն էլ ասեմ՝ պետական խորհրդական Իվան Իվանովիչ Կլուպչտոկը, բարեհաճե՞լ եք լսել, կես դուժին հոլանդական շապիկներ կարելու համար մինչև հիմա ոչ միայն փող չտրվեց, այլև վիրավորական ձևով, ոտքերը հատակին խփելով ու անվայել խոսքերով վռնդեց նրան, իբր թե շապիկների օձիքները չափին անհամապատասխան ու ծուռ կարելու համար: Երեխաները քաղցած են... Կատերինա Իվանովնան գլուխը կորցրած քայլում է սենյակում, այտերի վրա կարմիր բծեր են դուրս տալիս, որ միշտ լինում է այդ հիվանդութեան հետևանքով: «Ապրում ես մեզ մոտ, ձրիակեր աղջիկ, ուտում-խմում ես, օգտվում տաքութիւնից», իսկ ի՞նչ կարելի է ուտել-խմել, երբ երեխաներն էլ երեք օրով մի կտոր հաց չեն տեսնում: Ես այդ ժամանակ պառկել էի... էհ, ինչ ասեմ, պառկել էի հարբած ու լսում եմ՝ իմ Սոնյան ասում է (հլու հնազանդ է նա, ձայնը այնպես անուշ է... շեկիկ է նա, ու երեսը միշտ գունատ է, նիհար), հա, ասում է՝ «Հիմա ի՞նչ, Կատերինա Իվանովնա, մի՞թե ես պետք է գնամ այդ տեսակ բանի»: Իսկ Դարյա Ֆրանցովնան, որը շարամիտ կին է ու վաղուց հայտնի է ոստիկանութեանը, երեք անգամ հետամտում է տանտիրուհու միջոցով: «Ինչ վա որ,— ծիծաղելով պատասխանում է Կատերինա Իվանովնան,— ինչ կարիք կա դա պահել, հո գանձ չէ՞»: Բայց մի՞ մեղադրեք, հարգելի պարոն, մի մեղադրեք: Այս բանը ասվել էր ոչ թե առողջ դատողութեամբ, ալ հուզված, հի-

վանդ վիճակում, սոված երեխաների լացը լսելիս, այն էլ ասվել էր ավելի շուտ վիրավորելու համար, քան ճշգրիտ իմաստով... էհ, այդպես է Կատերինա Իվանովնայի բնավորութիւնը, ու երբ երեխաները թեկուզ սովից լաց լինեն, իսկույն սկսում է ծեծել նրանց: Ու տեսնում եմ ես, ժամը մոտ վեցն է, Սոնչկան վեր կացավ, կապից գլխաշորը, հագավ վերարկուն, գնաց տանից ու ժամը իննին հտ եկավ: Եկավ, դիմեց ուղղակի Կատերինա Իվանովնային, լուռ հանեց երեսուն ոտըլի ու դրեց սեղանին, նրա առջև: Ոչ մի խոսք չասաց, ոչ ոքի շնայեց, այլ վերցրեց մեր դրադեզամե կանաչ աղուխը (մենք ունենք այդպիսի ընդհանուր դրադեզամե աղուխ), դրանով բոլորովին ծածկեց գլուխն ու երեսը ու պառկեց մահճակալին, երեսը դեպի պատը, միայն ուսերն ու մարմինը հա՛ցնցվում էին... Իսկ ես, ինչպես և դրանից քիչ առաջ, պառկած էի նույն վիճակում... Ու ես այդ պահին տեսա, երիտասարդ, ես տեսա, թե ինչպես այնուհետև Կատերինա Իվանովնան, նույնպես ոչ մի խոսք չասելով, մոտեցավ Սոնչկայի անկողնուն ու ամբողջ երեկո նրա ոտքերի մոտ ծունկ չոքած, համբուրում էր նրա ոտքերը, չէր ուզում վեր կենալ, հետո էլ նրանք երկուսով քնեցին միասին: գրկված... երկուսն էլ... երկուսն էլ... այո... իսկ ես... հարբած պառկել էի:

Մարմնիադուր լոնց, կարծես խզվեց նրա ձայնը: Հետո հանկարծ հապճեպ լցրեց բաժակը, խմեց ու կռնչաց:

— Այն ժամանակներից, պարոնս,— շարունակեց նա մի փոքր լոնուց հետո,— այն ժամանակներից աղջիկս, Սոֆյա Սեմյոնովնան, ստիպված եղավ դեղին տոմս ստանալ և այս պատճառով չէր կարող մեզ մոտ մնալ: Դրան առանձնապես նպաստեց Դարյա Ֆրանցովնան, այն բանի համար, որ իբր թե իրեն պատշաճ հարգանք չենք ցույց տվել: Տանտիրուհին՝ Ամալյա Տեոդորովնան, էլ չէր ուզում այդ թույլ տալ (իսկ հենց ինքը առաջ աշակցում էր Դարյա Ֆրանցովնային), պարոն Լեբեգյատնիկովը նույնպես չէր ուզում թույլ տալ... հըմ... հենց Սոնյայի համար էլ նա գժտվեց Կատերինա Իվանովնայի հետ: Սկզբում նա ինքն էր հետամտում Սոնչկային, իսկ հետո մեջտեղ եկավ պատվաստիքութիւնը. «Ինչպե՞ս,— ասում էր նա,— ես, լինելով կրթված մարդ,

ազդ տեսակ կնոջ հետ մի բնակարանում պիտի ապրեմա: Իսկ Կատերինա Իվանովնան շամբերից, միջամտեց... ու նրանք դժգոհեցին... Հիմա Սաննիկան մեծ մասամբ մուժն ընկնելուց պես է դալիս ձեզ մոտ, օգնում է Կատերինա Իվանովնային, ասերի ներածին շափ փող է բերում... Ինքը ապրում է գերեզակ Կապերնաուսովի տանը, նրանից բնակարան է գտնել, իսկ Կապերնաուսովը կազ է ու թլվաւ, ու նրա ամբողջ բազմանգամ բնատնիքը նույնպես թլվաւ է: Նրա կրին էլ է թլվաւ... Մի սենյակում են տեղավորված, իսկ Սանյան անի միջնորդով բաժանված իր առանձին սենյակը... Ը-բմ, այո... ազրատ ու թլվաւ մարդիկ են... այո... Աստուծոյ եւ զեր կացա, հազա ցնցոտիներս, ձեռքերս գեղի նրկիք բարձրացրի ու գնացի նորին գերազանցութուն Իվան Աֆանասիչի մոտ: Բարեհաճե՞մ եք ճանաչել նորին գերազանցութուն Իվան Աֆանասիչին: Ո՛ր Ուրեմն շք ճանաչում ասածու մարդուն... Բարեհաճելով ինձնից ամեն ինչ լսել, նույնիսկ արտասփեց: «Է՛հ, Մարմելադով,— ասում է ես,— մի տեղամ գու արդեն շեռ արդարացրել իմ հույսերը... Մեկ տեղամ էլ եմ քեզ պաշտոնի վիրցնում իմ անձնական պատասխանատվութամբ»,— այսպես էլ ասաց: — «Ին հիշիք ուրեմն այդ, գնա: Մտքումս ես համբուրեցի նրա սփերը, որովհետեւ բացահայտ կերպով նա այդ շէր թուլ աս՝ լինելով մեծ աստիճանավար և պետական ու կրթական նոր մարքի տեր մարդ. վերազարձա տուն ու հենց որ ասացի, թե դարձյալ ծառայութան եմ ընդունվել և ունեի եմ սասնում, տեր ասոված, ինչե՛ր կատարվեցին ասելը...»

Մարմելադովը դարձյալ կանգ առավ սաստիկ հուզված: Այդ ժամանակ փողոցից ներս մտավ հարեցողների, արդեն տանց այդ էլ հարբած, մի ամբողջ խումբ, ու մուտքի մոտ լավեցին վարձված երգեսներ հնչյունները և յոթ տարեկան մի երեխայի մանկական գողգող ձայնը. նա երգում էր «Նաւատուրը»: Ազմուկ բարձրացավ: Օղիտան տիրը և ծառաները դրողվեցին ներս մտած մարդկանցով: Մարմելադովը նրանց վրա ուշադրութուն չգործնելով, շարունակեց իր պատմածը: Թվում էր, որ նա սաստիկ թուլացել էր, բայց որքան ավելի էր հարբում, այնքան շատախոս էր դառնում: Վեր-

հիշելով երբեմնի իր հաշոգութունը ծառայութան գծով, նա կարծես թե աշխուժանում էր ու նրա դեմքին ինչ-որ ժրպիտ էր փայլում: Ռասկոլնիկովը ուշադրութամբ լսում էր:

— Հա, պարտնիս ասեմ, սա եղավ մի հինգ շաբաթ առաջ: Այո... Հենց որ նրանք երկուսն էլ, Կատերինա Իվանովնան և Սոննիկան, իմացան այդ լուրը, տեր ասա՛ւած, ասեա ես երկնային արքայութուն տեղափոխվեցի: Առաջ պատահում էր՝ պառկում ես պնասունի պես, միայն հայհոյանք ես լսում: Իսկ այժմ ոտքերի մատների վրա են քայլում, երեխաներին են սաստում՝ «Սու-ուսս, Սեմյոն Զախարիչը պաշտոնավայրում հոգնել է, հանգստանում է»: Մառայութան գնալուց առաջ ինձ սուրճ են խմեցնում, սերուցք են հուցնում: Սկսել են իսկական սերուցք ճարել, լսո՛ւմ եք: Եվ ո՞րտեղից տասնմեկ ուրբի հիսուն կոպեկ գտան ինձ համար վայելուչ հագուստ ճարելու մտադրութամբ, շեմ հասկանում: Սապոգներ, կալինկորե հիանալի կրծքակալներ, համազգեստ,— այս բոլորը ճարեցին տասնմեկ ուրբի հիսուն կոպեկով, այս բոլորը գերազանց տեսքով էր: Առաջին օրը առավոտյան եկա պաշտոնավայրից ու ի՞նչ եմ տեսնում. Կատերինա Իվանովնան պատրաստել է երկու տեսակ կերակուր՝ սուպ ու աղած միս, ծովաբողկով, որոնց մասին մինչ այդ հասկացողութուն էլ չունեինք: Նա ոչ մի շրջազգեստ չունի... ոչ մի շրջազգեստ, բայց ասես պատրաստվեց հյուր գնալու, հագնվեց, այնպէս թե թե քան կար, աչք այնպես, էլի, կարողանում է շեղած տեղից ամեն ինչ անել, սանդղում է, մի որևէ մաքուր օձիք կապում, թևնոցներ հագնում, բոլորովին ուրիշ անձնավորութուն է դառնում, թե շահելանում և թե գեղեցիկանում: Սոննիկան, իմ աղավալեցալը, օգնում էր փողով, ասում էր՝ առայժմ ես ձեզ մոտ չեմ լինի, դա վայելուչ չէ, կարող եմ անցնել մուժն ընկնելուց հետո, որպեսզի ոչ ոք չտեսնի: Լսո՛ւմ եք, լսո՛ւմ եք: Հա, մի անգամ ճաշից հետո պատկեցի քնելու, և ի՞նչ եք կարծում, Սկատերինա Իվանովնան շամբերից, դեռ մի շաբաթ առաջ կռվել էր տանտիրուհու, Ամալյա Ֆեոդորովնայի հետ, իսկ հիմա նրան կանչեց մի բաժակ սուրճի: Երկու ժամ նստեցին և հա՛ փոփսում էին՝ «Հիմա Սեմյոն Զախա-

բիլը ծառայում է ու ոտճիկ է ստանում,— ասում է Կատե-
րինա Իվանովնան,— հենց ինքը գնաց նորին գերազանցու-
թյան մոտ, ու նորին գերազանցութունը ինքը դուրս եկավ,
բոլորին պատվիրեց սպասել, իսկ Սեմյոն Զախարիչին թեից
բռնեց ու բոլորի կողքից տարավ կաբինետ»: Լսո՞ւմ եք,
լսո՞ւմ եք: Ու նորին գերազանցութունը ասում է՝ «Սեմյոն
Զախարիչ, ես, իհարկե, հիշում եմ ձեր ծառայութունները,
ու թեև դուք ձեռք չեք քաշում այդ թեթևամիտ թուլութու-
նից, բայց քանի որ հիմա խոստանում եք ձեռք քաշել, ու
քանի որ առանց ձեզ մեր գործը վատ է գնացել (լսո՞ւմ եք,
լսո՞ւմ եք), ուստի ես հույս եմ դնում ձեր ազնիվ խոսքի
վրա»,— ասում է նորին գերազանցութունը, այսինքն՝ Կա-
տերինա Իվանովնան մոզոնում էր այս բոլորը, այն էլ ոչ
թե թեթևամտութունից, միայն ինձ գովաբանելու համար:
Ոչ, ինքը հավատում է այս ամենին, երևակայությամբ սիո-
փում ինքն իրեն, հոգիս վկա: Ու ես չեմ դատապարտում,
ոչ, այդ չեմ դատապարտում... Իսկ վեց օր առաջ, երբ ես
իմ առաջին ոտճիկը, քսաներեք ուրբի քառասուն կոպեկը
տուն բերի, ինձ թուփուշիկ անվանեց. «թուփուշիկս», ասաց նա,
երբ երկուսով էինք, հասկանո՞ւմ եք: էհ, իմ մեջ ի՞նչ սի-
րունութուն կա, ու ես ի՞նչ ամուսին եմ որ: Բայց ոչ, կամը-
թեց թուշս ու ասաց՝ «թուփուշիկս»:

Մարմելադովը կանգ առավ, ուզում էր ժպտալ, սակայն
հանկարծ նրա կզակը սկսեց ցնցվել: Ասենք, նա իրեն պա-
հեց: Այդ օղետունը, խոսակցի բարոյալքված տեսքը, խոտ
փոխադրող բռնանավերում նրա անցկացրած հինգ գիշեր-
ները և օղու շտոֆը, և այդ ամենով հանդերձ նրա հիվան-
դագին սերը դեպի իր կինն ու ընտանիքը,— այս ամենը
շփոթեցնում էր նրան ունկնդրողին: Ռասկոլնիկովը լսում էր
լարված, բայց և հիվանդագին զգացումով: Նա ջղայնանում
էր, որ մտել էր այդ օղետունը:

— Հարգելի պարոն, հարգելի պարոն,— ուշքի գալով,
բացականչեց Մարմելադովը,— Օ, պարոնս, գուցե այս ամե-
նը ծիծաղելի է ձեզ համար, ինչպես և այլոց համար, գուցե
ես ձեզ անհանգստացնում եմ իմ տնային կյանքի այս բոլոր
հիմար, շնչին մանրամասնութուններով, իսկ ինձ համար
ծիծաղելի չէ: Հարկավ, ես այս ամենը կարող եմ զգալ...

Կյանքիս այն ամբողջ դրախտային օրվա և այն ամբողջ
երեկոյի ընթացքում ես ինքս էլ թուուցիկ երազանքներով էի
տարվել, այսինքն՝ թե ինչպես պիտի կարգավորեմ այդ ամե-
նը, թե հագցնեմ երեսաներիս, թե հանգիստ տամ Կատե-
րինա Իվանովնային և թե միակ աղջկաս անպատվութունից
վերադարձնեմ ընտանիքի գիրկը... էլ ո՞ր մեկն ասեմ...
թուլատրելի է, պարոն: Հա, պարոնիս ասեմ՝ (Մարմելադո-
վը հանկարծ կարծես ցնցվեց, գլուխը բարձրացրեց ու դեմ
առ դեմ նայեց իրեն ունկնդրողին), հենց մյուս օրը, այս
բոլոր երազանքներից հետո (այսինքն՝ դա կլինի ուղիղ հինգ
օր ու գիշեր առաջ), իրիկնադեմին ես խորամանկ խաբու-
թյամբ, ինչպես գող, հափշտակեցի Կատերինա Իվանովնա-
յի սնդուկի բանալին, ինչ որ մնացել էր բերածս ոտճիկից
հանեցի, չեմ հիշում, թե որքան էր, և ահա, նայեցեք ինձ,
ամեն ինչ պարզ է: Հինգերորդ օրն է, որ հեռացել եմ տա-
նից, ու այնտեղ փնտրում եմ ինձ, ծառայությանս էլ վերջ,
համազգեստս Եգիպտոսկի կոշիկով կամրջի մտակա օղե-
տանն է, փոխարենը սույն հագուստն եմ ստացել... ու ամեն
ինչ վերջացավ:

Մարմելադովը բռունցքով խփեց ճակատին, սեղմեց
ատամները, փակեց աչքերը և արմունկով պինդ հենվեց սե-
ղանին: Բայց մի րոպեից հետո նրա դեմքը հանկարծ փոխ-
վեց, և նա ինչ-որ կեղծ խորամանկությամբ և շինծու լրկ-
տիությամբ նայեց Ռասկոլնիկովին, ծիծաղեց ու ասաց.

— Այսօր եղա Սոնյայի մոտ, գնացել էի խմելու փող
խնդրելու, հա՛-հա՛-հա՛:

— Մի՞թե տվեց,— գոչեց ներս մտածներից մեկը, գոչեց
և ամբողջ կոկորդով մեկ քրքջաց:

— Ահա այս կես շտոֆը նրա փողով է գնված,— ասաց
Մարմելադովը՝ դիմելով բացառապես Ռասկոլնիկովին: —
Երեսուն կոպեկ տվեց, հենց իր ձեռքով, նրա վերջին փողն
էր, ինքս տեսա... Ոչինչ չասաց, միայն լուռ նայեց ինձ...
Այդպես ոչ թե երկրում, այլ այնտեղ... մարդկանց վրա լա-
լիս են, թախծում ու նրանց չեն կշտամբում, չեն կշտամ-
բում. իսկ դա ցավալի է, ցավալի է, որ չեն կշտամբում...
Երեսուն կոպեկ, այո: Իսկ չե՞ որ դրանք այժմ նրան էլ են
հարկավոր, հը՞, ի՞նչ եք կարծում, իմ թանկագին պարոն,

Նր արժամ նա պետք է մաքրութիւն պահպանելու Փող արժի
այդ մաքրութիւնը, որ առանձնահատուկ է, հասկանո՞ւմ
եք, հասկանո՞ւմ եք: Պետք է պոմագ զնի, առանց դրան հո
շի՞ կարելի. պետք է ունենա օսւայած յուրկաներ, կարգին
ստեանման, որ ցուցագրի տուտիկը, երբ պետք է անցնել լճա-
փոստեց: Հասկանո՞ւմ եք արդոք, հասկանո՞ւմ եք, պարոն,
թե ինչ է նշանակում այդ մաքրութիւնը: Հըմ, իսկ ես, նրա
հարազատ հայրը, այդ երեսուն կուպիկը հափշտակեցի, որ
խմելու տամ: Ու խմում եմ ու արդեն խմելու եմ տվի... էհ,
ո՞վ կխղճա այնպիսի մեկին, ինչպիսին ես եմ, հը՞: Հիմա
քուք, պարոն, խղճո՞ւմ եք ինձ, թե ոչ: Աստ, պարոն, խղղ-
ճո՞ւմ եք, թե՞ ոչ, հա՛-հա՛-հա՛:

Նա ուզում էր լցնել բաժակը, բայց արդեն լցնելու բան
չկար: Կես շտոֆը դատարկ էր:
— Ինչո՞ւ պետք է քեզ խղճալ, — բղավեց օղիտան տե-
բը, որ դարձյալ մոտեցել էր նրանց:

Լսվեց ծիծաղ ու նույնիսկ հայհոյանք: Միծաղում ու հայ-
հոյում էին թե լսողներ և թե չլսողներ՝ հենց միայն նայե-
լով պաշտոնաթող աստիճանավորի կերպարանքին:

— Խղճա՛, ինչո՞ւ ինձ խղճալ, — հանկարծ վեր կենա-
լով, ձեռքը դեպի առաջ պարզելով, վճռական ոգեշնչմամբ
գոչեց Մարմելադովը, կարծես հենց միայն այդ խոսքերին
էր սպասում: — Ասում ես ինչո՞ւ պետք է խղճալ: Այո, ինչի՞
համար պետք է ինձ խղճալ: Ինձ պետք է խաշել, խաշել խա-
շելափայտի վրա և ոչ թե խղճալ: Բայց ի խաշ հան, դատա-
վոր, ի խաշ հան, ու խաշելով, խղճա նրան: Եվ այն ժամա-
նակ ես ինքս քեզ մոտ կգամ խաշվելու, որովհետեւ ոչ թե
ուրախութիւն, այլ տրամոթիւն և արցունքներ եմ տենե-
լում... Մի՞թե դու կարծում ես, առևտրական, որ քո այս կես
շտոֆը ինձ բերկրանք պատճառեց: Տխրութիւն, տխրութիւն
էի ես փնտրում սրա հատակում, տխրութիւն և արցունք-
ներ, և ճաշակեցի ու գտա, իսկ կխղճա մեզ նա, ով խղճա-
ցել է թուրին և ով հասկանում է ամենքին և ամեն ինչ, նա
միակն է, նա էլ դատաւոր է: Կգա նա այն օրը ու կհարցնի՝
«Մը է այն դուտորը, որ իրեն մատենել էր շար ու թոքախ-
տավոր խորթ մորը, ուրիշի փոքրահատակ կրիսաներին:
Մը է այն գուտորը, որ իր երկրային հորը, անպետք հար-

բեցողին, խղճաց՝ շարափելով նրա գազանութիւնից»: Ու
կասե՛ «Եվ, ես արդեն ներել եմ քեզ մի անգամ... Ներել եմ
քեզ մի անգամ... Հիմա էլ ներվում եմ քո մեղքերը բազում,
քանի որ շատ ես սիրել...»: — Ու կների իմ Սոնյային, կնե-
րի, ես գիտեմ, որ կների... — Ես դա այսօր զգացի իմ սրբ-
տում, երբ եղա նրա մօտ... Կգատի ու կների ամենքին, թե
բարիներին և թե չարերին, իմաստուններին և հնազանդնե-
րին... Ու երբ այդ կվերջացնի ամենքի հետ, կասի մէզ՝
«Հայտնվեք դուք էլ, հայտնվեք, հարբեցողներ, հայտնվեք,
թուլեր, հայտնվեք, անամոթներ»: Ու մենք դուրս կգանք
թուրս առանց ամաշելու և կկանգնենք: Ու կասի՝ «Ետզեր
եք դուք, գազանի կերպարանք ու նրա դրոշմն ունեցողներ.
բայց դուք էլ եկեք»: Ու կբառբառեն իմաստունները, կբառ-
բառեն խելամիտները՝ «Տեր, ինչո՞ւ ես սրանց ընդունում»: Ու
կասի՝ «Նրա համար եմ սրանց ընդունում, իմաստուն-
ներ, նրա համար եմ ընդունում, խելամիտներ, որ սրանցից
ոչ մեկն ինքն իրեն չի համարել սուլկին արժանի...»: Ու
կտարածե զեպի մեզ յուր բազուկները, ու մենք ծունկ կչո-
քենք... լաց կլինենք... և ամեն ինչ կհասկանանք, այն ժա-
մանակ ամեն ինչ կհասկանանք... ու ամենքը կհասկանան...
Կատերինա Իվանովնան էլ... Նա էլ կհասկանա... Տեր, եկեա-
ցի արքայութիւն քո:

Ու Մարմելադովը ընկավ նստարանին, հյուծված և ու-
ժասպառ, ոչ ոքի չնայելով, ասես մոռանալով շրջապատը
ու ընկնելով խոր մտածմունքի մեջ: Նրա խոսքերը որոշ
տպավորութիւն թողին. մի բոպի լուսիւն արիքեց, բայց
շուտով լսվեցին առաջվա ծիծաղն ու հայհոյանքները:

- Բա՛ն ասաց, էլի:
- Փշում է, հա՛-ա:
- Աստիճանավորի՛ս մախի:
- Եվ այլն, և այլն:
- Գնանք, պարոն, — հանկարծ ասաց Մարմելադովը՝
բարձրացնելով գլուխը ու դիտելով Ռասկոլնիկովին, — ինձ
տեղ հասցրեք... Կողքի տունը, բակը: Փամանակն է... վե-
րագտանալ Կատերինա Իվանովնայի մոտ...
- Ռասկոլնիկովը արդեն վազուց էր ուզում զնալ: Ինքն էլ
մտածում էր օգնել նրան: Բանից դուրս եկավ, որ Մարմե-

լազուր ասքերից ավելի թույլ է, քան լեզվից, ու պինդ հեն-
վեց երիտասարդին: Հարկավոր էր անցնել երկու-երեք հար-
յուր քայլ: Որքան մոտենում էին տանը, այնքան շփոթ-
մունքն ու վախը ավելի ու ավելի էին համակում հարբե-
ցողին:

— Ես հիմա չեմ վախենում ոչ Կատերինա Իվանովնա-
յից, ոչ էլ այն բանից, որ նա կսկսի քաշքշել մազերիցս: Մազերն ի՞նչ են որ... Դատարկ բան են մազերը: Սա ե՛ս
եմ ասում: Մինչև իսկ լավ է, եթե սկսում են քաշքշել, իսկ
ես դրանից չեմ վախենում... ես... նրա աչքերից եմ վախե-
նում... այո... աչքերից... Նրա այտերի կարմիր բծերից էլ
եմ վախենում... ու մեկ էլ նրա շնչառութունից եմ վախե-
նում... Դու տեսե՞լ ես, թե այդ հիվանդութունն ունեցող-
ները ինչպես են շնչում, երբ հուզված են լինում... Երեխա-
ների լացից էլ եմ վախենում... Որովհետև եթե Սոնյան չի
կերակրել, ապա... չգիտեմ, ինչ կլինի, չգիտեմ: Իսկ ծեծ-
վելուց չեմ վախենում... Գիտցիր, պարոն, որ ծեծը ինձ ոչ
թե ցավ, այլ հաճույք է պատճառում, որովհետև առանց դը-
րան ես ինքս էլ չեմ կարող յուր գնալ: Դա ավելի լավ է
թող ծեծի, սիրտը հանգստացնի... դա ավելի լավ է... Ահա
և տունը: Կողելի տունը: Նա փականագործ է, գերմանացի
է, հարուստ է... Տար ինձ:

Նրանք բակից ներս մտան և անցան շորորոզ հարկը:
Քանի բարձրանում էին, այնքան մթնում էր սանդուղքը:
Փամը համարյա տասնմեկն էր, ու թեև այդ պահին Պետեր-
բուրգում իսկական գիշեր չէ, բայց սանդուղքի վերևում շատ
մութն էր:

Սանդուղքի ծայրում, բոլորովին վերևում փոքրիկ, մրո-
տած դուռը բաց էր: Այրված մոմի մնացորդը լուսավորել էր
տասը քայլ երկարությամբ աղքատիկ սենյակը. դա ամբող-
ջովին երևում էր հաշտից: Ամեն ինչ թափթփված էր խառ-
նիխուռն վիճակում, մանավանդ մանկական այլևայլ լաթե-
րը: Հետին անկյունը վարագուրված էր ծակծկված սավա-
նով: Հավանորեն դրա ետևում մահճակալ էր դրված: Սեն-
յակում կար ընդամենը երկու աթոռ և մոմլաթով պատած
ու խիստ պատառոտված մի բազմոց, որի առջև կար սոճու
փայտից շինած մի հին, խոհանոցային սեղան, որը ներկ-

ված չէր և ոչնչով չէր ծածկված: Սեղանի մի ծայրին դըր-
ված էր մարմորոզ ճարպամոմ՝ երկաթե մոմակալով: Բանյոց
դուրս էր գալիս, որ Մարմելազովը տեղավորված էր առան-
ձին սենյակում և ոչ թե անկյունում, բայց նրա սենյակը
միջանցուկ էր: Հետևյալ սենյակները կամ վանդակները տա-
նող դուռը կիսաբաց էր. Ամալյա կիպակեխզելի բնակարա-
նը այդպիսի վանդակների էր բաժանված: Այնտեղ աղմուկ
և ճղճղոց էր: Քրքշում էին: Երևի թուղթ էին խաղում ու թեյ
խմում: Այնտեղից երբեմն բոլորովին անպատկառ բառեր
էին լսվում:

Ռասկոլնիկովը իսկույն ճանաչեց Կատերինա Իվանով-
նային: Դա սարսափելի նիհարած, բարալիկ, բավական
բարձրահասակ ու գեղակազմ մի կին էր, դեռ գեղեցիկ,
մուգ-խարտյաշ մազերով և իրոք բավորվելու շափ կարմրած
այտերով: Նա ետ ու առաջ էր քայլում իր փոքրիկ սենյա-
կում, ձեռքերը կրծքին դրած, շրթունքները շորացած, ու
չնչում էր ընդհատ, անհամաշափ: Նրա աչքերը փայլում
էին ինչպես տենդով տառապողի աչքերը, բայց նայվածքը
սուր էր ու անշարժ, և հիվանդագին տպավորութուն էր թող-
նում այդ թոքախտային ու հուզված դեմքը, որի վրա երեր-
վում էին մարմորոզ մոմի վերջին ցուլքերը: Ռասկոլնիկովին
թվաց, որ նա մոտ երեսուն տարեկան է և իրոք Մարմելա-
զովին սազական չէ... Կատերինա Իվանովնան չսեց ներս
մտնողների ոտնաձայները և նրանց չնկատեց. թվում էր, թե
ինչ-որ մոռացման մեջ էր, ոչինչ չէր լսում ու տեսնում:
Սենյակում օդը ծանր էր, բայց նա չէր բացել լուսամուտը.
սանդուղքից գարշահոտութուն էր փչում, բայց դեպի սան-
դուղքը տանող դուռը չէր ծածկված. մյուս սենյակներից,
բաց դռնից ծխախոտի ծխի քուլաներ էին գալիս, նա հա-
զում էր, բայց այդ դուռը չէր ծածկում: Ամենափոքր, մոտ
վեց տարեկան աղջիկը նստած, գունդ ու կծիկ եղած ու գու-
խը բարձրցին հենած, քնել էր հատակի վրա: Նրանից մի
տարով մեծ տղան ամբողջ մարմնով դողում ու լալիս էր մի
անկյունում: Հավանորեն նրան քիչ առաջ ծեծել էին: Այդ
անկյունում, փոքրիկ եղբոր կողքին, կանգնել էր ավագ աղ-
ջիկը և նրա վիզը գրկել լուցկու պես բարալիկ, երկար իր
թևով: Սա մոտ ինը տարեկան էր, բարձրահասակ ու նույն-

պէս լուցկու նման բարալիկ, հագած էր միայն մի համառ, ամեն տեղից պատուոված շապիկ, ու մերկ ուսերին գցել էր դրադեղամե մաշված վերարկու, որը կարված էր հավանորեն երկու տարի առաջ, որովհետեւ հիմա մինչև ծնկներն էլ չէր հասնում: Ըստ երևույթին նա հանգստացնում էր եղբորը, ինչ-որ փսփսում նրա ականջին, ամեն կերպ ջանում, որ նա մի կերպ դադարեցնի լացը, ու միևնույն ժամանակ նայում էր մորը իր մեծ-մեծ, թուխ աչքերով, որոնք էլ ավելի մեծ էին թվում նրա նիհարած ու վախեցած դեմքի վրա: Մարմեղադովը դեռ ներս շմտած, ծնկաշոք եղավ հենց դռան շեմքին, իսկ Ռասկոլնիկովը նրան դեպի առաջ հրեց: Տեսնելով անծանոթին, կինը մտացրիվ կանգ առավ նրա առաջ՝ մի ակնթարթ սթափվելով և կարծես մտածելով, թե նա ինչո՞ւ է եկել: Կինը, սակայն, մտածեց, թե նա գնում է մյուս սենյակները, քանի որ իրենց սենյակը միջանցուկ էր: Հանգելով այդ մտքին և արդեն այլևս ուշադրութուն չդարձնելով նրա վրա, կինը քայլեց դեպի հաշտի դուռը, որպեսզի գա ծածկեր, ու հանկարծ ճշաց՝ տեսնելով հենց շեմքին շաքած իր ամուսնուն:

— Հը՛ր, եկա՞ր, — կատաղի գոռաց նա, — սրիկա, հրե՛ջ ... հապա ո՛ւր են փողերը, ի՞նչ կա գրպանումդ, ցույց տուր: Այդ քո զգեստը չէր, ո՛ւր է զգեստդ, ո՛ւր են փողերը, ասա...

Ու կինը նետվեց ամուսնուն խուզարկելու: Մարմեղադովը իսկույն հլու հնազանդությամբ աչ ու ձախ տարածեց ձեռքերը, որպեսզի դրանով հեշտացներ իր գրպանի խուզարկումը: Ոչ մի կոպեկ փող չկար:

— Հապա ո՛ւր են փողերը, — բղավում էր կինը: — Օ, տեր աստված, մի՞թե սա բոլորը խմելու է տվել: Չէ՞ որ սնդուկում տասներկու ուրբի էր մնում... — և հանկարծ նա կատաղաբար բռնեց ամուսնու մազերից ու քարշ տվեց նրբան սենյակ: Մարմեղադովը ինքն էր հեշտացնում նրա ջանքերը՝ խոնարհությամբ, ծնկաշոք սողալով նրա ետևից:

— Սա էլ է ինձ համար հաճույք, սա էլ ինձ ոչ թե ցավ, այլ հաճույք էր պատճառում, հար-գելի պա-րոն, — ճղճում էր նա: Կինը քաշքշում էր նրա մազերից, նրա ճակատը մի անգամ նույնիսկ զարկվեց հատակին: Հատակի վրա քնած

երեխան արթնացավ ու սկսեց լաց լինել: Անկյունում գտնվող սղան շհամբերեց, դողաց, ճշաց, ու սարսափելի վախեցած, համարյա ուշաթափվելով, նետվեց դեպի քույրը: Մեծ աղջիկը, ասես քնից վեր թռած, դողում էր տերևի նման:

— Խմելու է տվել, բոլորը, բոլորը խմելու է տվել, — հուսահատ ճշում էր խեղճ կինը, — շորն էլ այն չէ: Սոված են, սոված են (ու հեծկտալով, նա ցույց էր տալիս երեսխաներին): Օ, անիծված կյանք: Իսկ դուք, դուք չե՞ք ամաշում, որ օղետնից եք գալիս, — հանկարծ հարձակվեց նա Ռասկոլնիկովի վրա, — դու սրա հետ խմել ես հա՞, դու էլ ես սրա հետ խմել: Կորի գնա:

Երիտասարդը առանց մի խոսք ասելու շտապեց հեռանալ: Միաժամանակ ներքին դուռը բոլորովին բացվեց, ու այնտեղից նայեցին մի քանի հետաքրքրվողներ: Չգիտեմ էին լկտի, ծիծաղող դեմքեր՝ բերաններին պապիրոսներ, ծխամորճներ, գլխներին՝ թասակներ: Երևում էին բոլորովին չկոճկված խալաթներով, ամառային անվայելուչ կոստյումներով կերպարանքներ, ոմանց ձեռքերին խաղաթղթեր: Նրբանք մի առանձին զվարճությամբ ծիծաղեցին, երբ Մարմեղադովը մազերից քաշքշելով բղավում էր, թե գա հաճույք է իր համար: Նույնիսկ սկսեցին մտնել նրա սենյակը. վերջապես, լսվեց շարագուշակ ճղճոց. վրա էր հասնում հենց ինքը Ամալյա Լիպակեխզելը, որպեսզի յուրովի կարգ ու կանոն հաստատեր ու խեղճ կնոջը հարյուրերորդ անգամ վախեցներ նախատական հրամանով՝ վազն ևեթ ազատել բնակարանը: Ռասկոլնիկովը հեռանալիս ձեռքը տարավ գրպանը, հանեց պղնձադամբ, որ մնացել էր օղետանը մանրած ուրբուց, ու անեկատեղի դրեց պատուհանի գոգին: Հետո, արդեն սանդուղքի վրա, միտքը փոխեց և ուզեց ետ դառնալ:

«Ի՞նչ հիմար բան արեցի ես, — մտածեց նա, — նրանք Սոնյա ունեն, իսկ այդ դրամը հենց ինձ է հարկավոր»: Բայց գառելով, որ արդեն անկարելի է ետ վերցնել, որ առանց այդ էլ ինքը ես չէր վերցնի, նա ձեռքը թափ տվեց ու գնաց իր բնակարանը: «Չէ՞ որ Սոնյային պոճազ է հարկավոր, — շարունակեց նա՝ քայլելով փողոցում, և կծու քմեծիտալ աղ-

վեց,— փող արժե սույն մաքրութիւնը... Հրմ, բայց հո Սո-
նեշկան էլ թերես այսօր դատարկ նստի, թերես շօգնի նույն
տեղը, խոշոր գազան որսալը... իր գրադմունքը... հետևա-
բար նրանք բոլորը առանց իմ փողի էլ վաղը ձեռնունայն
գտնան... Կեցցես, Սոնյա: Այնուամենայնիվ ինչպիսի՞ն՝ ճա-
հիճ են նրանք առաջացրել ու օգտվում են: Հո օգտվում են,
էջի: Ու ընտելացել են դրան: Ողբացել են ու ընտելացել:
Ստոր մարդը ամեն բանի ընտելանում է»:

Ռասկոլնիկովը մտածմունքի մեջ ընկավ:

— Իսկ եթե ես ստեցի,— հանկարծ ակամա բացական-
չեց նա,— եթե իսկպես ստոր չէ մարդը, ընդհանրապես
ոչ մարդկային ցեղը, ապա նշանակում է, որ մնացածը
ամբողջովին նախապաշարմունք է, միայն շինծու վախ, ու
չէր ոչ մի անշրպետ, ու դա այդպես էլ պետք է լինի:

III

Մյուս օրը նա արթնացավ արդեն ուշ, անհանգիստ քնից
հետո: Որը չէր թարմացրել նրան: Նա արթնացավ մաղձոտ,
ջղախին, շարացած վիճակում, ու ատելութամբ դիտեց իր
խցիկը: Դա մի փոքրիկ վանդակ էր վեց քայլ երկարութամբ,
ամենաողորմելի տեսք ունեւր իր դեղնավուն, փոշոտ ու ամեն
տեղ պատից պոկված պաստառներով, և այնքան ցածր էր,
որ մի քիչ բարձրահասակ մարդու համար այնտեղ անտա-
նելի կլինեւր. շարունակ թվում էր, որ ահա, հենց այն է, գը-
լուխը կդիպչի առաստաղին: Կահույքը համապատասխա-
նում էր խցիկին. կար երեք հին, ոչ բոլորովին սարքին
աթոռ, մի անկյունում՝ ներկած սեղան, որի վրա մի քանի
տետրակներ ու գրքեր էին դրված. դրանք խիստ փոշոտված
էին, և դա ցույց էր տալիս, որ արդեն վաղուց ոչ ոք դրանց
ձեռք չէր տվել. և, վերջապես, կար մի անձոռնի, մեծ բազ-
մաց, որը բռնել էր համարյա ամբողջ պատը ու ամբողջ սեն-
յակի լայնութան կեսը. մի ժամանակ պատած էր եղել շը-
թով, բայց հիմա ցնցոտիապատ էր, ու Ռասկոլնիկովը դրա
վրա էր քնում: Հաճախ նա քնում էր հենց այնպես, առանց
հանվելու, առանց սավանի, ծածկվում էր իր հին, մաշված,

ուսանողական վերարկուով, գլուխը դնում մի փոքրիկ բարձի:
որի տակ դնում էր իր ունեցած մաքուր ու հնամաշ ամբողջ
սպիտակեղենը, որպեսզի գլխատակը բարձր լիներ: Բազմո-
ցի առաջ մի փոքրիկ սեղան էր դրված:

Դրանից ավելի խղճուկ ու անմաքուր դրութիւնը դժվար
էր պատկերացնել. բայց Ռասկոլնիկովին դա նույնիսկ հա-
ճելի էր իր այժմյան հոգեվիճակում: Նա վճռականապես մե-
կուսացել էր բոլորից, ինչպես կրիան իր պատյանում, և
նրա մեջ մաղձոտութիւն ու ջղաձգութիւն էր առաջացնում
նույնիսկ սպասուհու դեմքը, որ պարտավորված էր սպա-
սարկել նրան ու երբեմն մտնում էր նրա սենյակը: Այդպես
են լինում որոշ մենամոլներ, որոնք շափից դուրս կենտրո-
նանում են որևէ բանի վրա: Երկու շաբաթ էր, որ բնակա-
րանի տիրուհին նրան ուտելիք չէր տալիս, և նա չէր էլ մտա-
ծում զնալ նրանից բացատրութիւն պահանջելու, թեև առանց
ճաշի էր մնացել: Նաստասյան, խոհարարուհին ու տանտի-
րուհու միակ սպասուհին, մասամբ ուրախ էր կենվորի այդ-
պիսի տրամադրութեան համար և ձեռք էր քաշել ամեն օր
նրա խցիկը հավաքելուց ու ավելելուց, միայն շաբաթը մեկ
անգամ անսպասելի գալիս էր ավելելու: Հենց նա էլ հիմա
արթնացրեց Ռասկոլնիկովին:

— Վեր կաց, Ի՛նչ ես քնել, ժամը տասն է,— բզավեց
նա: — Ես քեզ թեյ եմ բերել, գոնե թեյ խմիր: Տես, ոնց ես
լղարել:

Կենվորը բացեց աչքերը, ցնցվեց ու ճանաչեց Նաստաս-
յային:

— Թեյը տանտիրուհի՞ն է ուղարկել,— հարցրեց նա՝
դանդաղորեն ու հիվանդոտ տեսքով քիչ բարձրանալով բազ-
մացից:

— Ի՛նչ տանտիրուհի, է՛:

Նաստասյան նրա առջև դրեց իր սեփական, ճաքճած,
արդեն կիսատ թեյամանը ու շաքարի երկու դեղին կտոր:

— Ահա, Նաստասյա, խնդրեմ վերցրու,— ասաց Ռաս-
կոլնիկովը՝ խառնշտորելով գրպանը (նա այնպես էլ քնել էր
առանց հանվելու) ու հանելով մի քիչ պղնձագրամ,— գնա
ի՛նձ համար հաց գնիր: Երշիկանոցից էլ գոնե մի քիչ էժանե
երշիկ վերցրու:

— Հացը ես քեզ այս րոպեիս կբերեմ, իսկ երշիկի փոթարենն շշի շե՛ս ուզում: Լավ շշի է, երեկվանն է: Դեռ երեկ էի թողել քեզ համար, բայց դու ուշ եկար: Լավ շշի է:

Երբ շշին բերվեց, ու Ռասկոլնիկովը սկսեց ուտել, Նաստասյան նստեց նրա կողքին, բազմոցին, ու սկսեց խոսել: Նա գյուղացի կին էր, խիստ շատախոս կին:

— Պրասկովա Պավլովնան ուզում է քո դեմ գանգատվել աստիկանությանը, — ասաց նա:

Ռասկոլնիկովը խիստ կնճռոտեց դեմքը:

— Ոստիկանությանը: Ի՞նչ է ուզում նա:

— Փող շեռ վճարում և սենյակը շեռ ազատում: Հայտնի բան է, թե ինչ է ուզում:

— Է՛-է՛, գրո՛ղը տանի, այդ էր պակաս, — ատամները կրճատացնելով փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը, — ոչ, ես հիմա... ժամանակ չունեմ... Հիմար է այդ կինը, — բարձրաձայն ավելացրեց նա: — Ես այսօր կմտնեմ նրա մոտ, կխոսեմ:

— Հիմարը հիմար է, ոնց որ ես եմ, իսկ դու խելո՞ք ես, ինչ է, հա՛ պառկում ես ու պառկում, քեզնից ի՞նչ կարելի է տեսնել: Ասում ես, թե առաջ գնում էիր երեխեքին դատաւու, իսկ հիմի ինչո՞ւ ոչինչ շեռ անում:

— Ես անում եմ... — դժկամ ու խստորեն ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ի՞նչ ես անում:

— Աշխատանք...

— Ի՞նչ աշխատանք:

— Մտածում եմ, — մի փոքր խորհելով, լուրջ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

Նաստասյան քա՛հ-քա՛հ ծիծաղեց: Նա ծիծաղկոտ էր, ու երբ իրեն զվարճալի բան էին ասում, ծիծաղում էր կամացուկ, ամբողջ մարմնով դողում և ցնցվում այնքան, որ ինքն էր զզվում:

— Մտածելով շա՛տ փող ես դիզել, — վերջապես, կարողացավ ասել Նաստասյան:

— Առանց կոշիկների չի կարելի գնալ երեխաներին դատաւու: Ասենք, թե՛լ եմ այդ բանի վրա:

— Զրհորի մեջ մի թքի:

— Երեխաներին դատաւու համար կոպեկներ են վճարում: Դրանով ի՞նչ պիտի անես, — դժկամորեն ասաց Ռասկոլնիկովը՝ ասես պատասխանելով հենց իր մտքերին:

— Իսկ քեզ մի ամբողջ կապիտա՞լ է հարկավոր:

Ռասկոլնիկովը տարօրինակ հայացքով նայեց Նաստասյային:

— Այո, մի ամբողջ կապիտալ, — մի փոքր լռելուց հետո կտրուկ պատասխանեց նա:

— Է՛հ, դու շատ ես վերեկից բռնում, մի քիչ ցած իջի՛ր. մարդ ես վախեցնում: Հաց բերելու գնա՛մ, թե՛ չէ:

— Ինչպես կուզես:

— Հա, մոռացա, երեկ քեզ նամակ եկավ, տանը չէիր:

— Նամա՞կ: Ի՞նչ: Ու՛հի՞ց է:

— Զգիտեմ ումից է: Իմ փողից երեք կոպեկ տվի փոստատարին: Կտա՞ս, թե՛ ինչ:

— Դե բեր, ի սեր աստժո բեր, — սաստիկ հուզվելով գոչեց Ռասկոլնիկովը, — Օ, տեր աստված:

Մի րոպե հետո բերվեց նամակը: Այդպես էլ գիտեր, մորից է, Ռ... նահանգից: Ընդունելով նամակը, նա նույնիսկ գունատվեց: Վաղուց էր որ նամակ չէր ստանում. բայց հիմա նաև ինչ-որ մի բան ճմլեց նրա սիրտը:

— Նաստասյա, ի սեր աստժո, գնա, առ քո երեք կոպեկը, միայն թե, ի սեր աստժո, շուտ գնա:

Նամակը դողում էր նրա ձեռքերում. նա չէր ուզում այն բացել Նաստասյայի ներկայությամբ. ուզում էր նամակը կարգալիս մեռնակ լինել: Երբ Նաստասյան դուրս եկավ, նա խսկույն նամակը մոտեցրեց շրթունքներին ու համբուրեց. հետո դեռ երկար զննում էր հասցեի ձեռագիրը, իր մոր ծանոթ և իրեն սիրելի մանր ու ծուռտիկ ձեռագիրը. մի ժամանակ մայրը նրան կարգալ-գրել էր սովորեցրել: Ռասկոլնիկովը հապազում էր. նա կարծես վախենում էր ինչ-որ բանից: Վերջապես, բացեց ծրարը. նամակը մեծ էր, խիստ, երկու լոտ (12,8 գրամ) քաշով. փոստային երկու մեծ թերթերը գրոտած էին մանրիկ տառերով:

«Սիրելիդ իմ Ռոզյա, — գրել էր մայրը. — ահա արդեն երկու ամսից ավելի է, որ ես նամակով շեռ դրուցել քեզ

Քետ, դրանից ինքս տանջվել եմ և նույնիսկ երբեմն գիշերը շեմ քնել, մտածել եմ: Բայց դու երեխ ինձ չես մեղադրի իմ այս ակամա լուսթյան համար: Դու գիտես, թե ես քեզ ինչպես եմ սիրում. դու միակն ես մեզ համար, ինձ և Դունյայի համար, դու մեր ամեն ինչն ես, մեր ամբողջ հույսը, ապավինը: Որքա՛ն ես տանջվեցի, երբ իմացա, որ դու արգեն մի քանի ամիս է, ինչ թողել ես համալսարանը, որովհետև քեզ պահելու հնարավորություն չես ունեցել, և դասերն ու այլ միջոցները վերջացել են: Ես ինչո՞վ կարող էի քեզ օգնել, երբ տարեկան հարյուր քսան ռուբլի կենսաթոշակ եմ ստանում: Տասնհինգ ռուբլին, որ քեզ ուղարկել էի շորս ամիս առաջ, ինչպես ինքդ գիտես, փոխարինաբար վերցրել էի այստեղի վաճառական Վասիլի Իվանովիչ Վախրուշինից՝ այդ նույն կենսաթոշակի հաշվին: Նա բարի մարդ է, քո հոր ընկերն է եղել: Բայց նրան իրավունք տալով իմ փոխարեն ստանալու թոշակը, ես պետք է սպասեի, մինչև որ վճարվեր պարտքը, իսկ դա միայն այժմ կատարվեց, այնպես որ այդ ամբողջ ժամանակ ես ոչինչ չէի կարող քեզ ուղարկել: Բայց հիմա, վառք աստժո, կարծում եմ, որ կարող եմ քեզ փող ուղարկել, և առհասարակ, հիմա մենք կարող ենք պարծենալ մեր բախտով, որի մասին շտապում եմ հաղորդել քեզ: Նախ, սիրելի Ռոդյա, գուցե դու գլխի ես ընկնում, որ ահա մեկ և կես ամիս է, որ քույրդ ապրում է ինձ հետ, ու մենք այսուհետև այլևս չենք բաժանվի: Փառք քեզ աստված, վերջացան նրա տանջանքները, բայց քեզ ամեն ինչ կպատմեմ ըստ կարգի, որ դու իմանաս, թե ինչպես է եղել ամեն ինչ, ու մինչև այժմ մենք քեզնից ինչ էինք թաքցրնում: Երբ երկու ամիս առաջ դու ինձ գրել էիր, թե ինչ-որ մեկից լսել ես, որ Դունյան շատ կոպտություններ է տանում պարոնայք Սվիդրիգայլովների տանը և ինձնից ճշգրիտ բացատրություններ էիր խնդրում, ես այն ժամանակ քեզ ի՞նչ կարող էի պատասխանել: Եթե ես քեզ գրեի ամբողջ ճշմարտությունը, ապա դու անշուշտ ամեն ինչ կթողնեիր ու թեկուզ ոտով կգայիր մեզ մոտ, որովհետև ես գիտեմ թե քո բնավորությունը և թե քո զգացմունքները, և դու թույլ չէիր տա վիրավորել քո քրոջը: Ես ինքս հուսալքված էի, բայց

ինչ արած: Այն ժամանակ ես ինքս էլ չգիտեի ամբողջ ճշմարտությունը: Իսկ գլխավոր դժվարությունն այն էր, որ Դունեչկան անցյալ տարի մտնելով նրանց տունը իբրև դաստիարակչուհի, առաջուց վերցրեց ամբողջ հարյուր ռուբլի, պայմանով, որ ամեն ամիս պահեն ռոճիկից, ուրեմն առանց պարտքը վճարելու չէր կարելի թողնել պաշտոնը: Իսկ այդ գումարը (հիմա կարող եմ քեզ ամեն ինչ բացատրել, անգին Ռոդյա) նա վերցրեց առավելապես նրա համար, որ քեզ ուղարկեր վաթսուն ռուբլի, որը քեզ շատ էր հարկավոր, և որը դու անցյալ տարի ստացար մեզնից: Մենք այն ժամանակ քեզ խաբեցինք, գրեցինք, որ դա Դունեչկայի առաջվա կուտակած փողերից է, բայց դա այդպես չէր, իսկ հիմա քեզ հաղորդում եմ ամբողջ ճշմարտությունը, որովհետև հիմա աստժո կամքով ամեն ինչ փոխվել է զեպի լավը, և որովհետև դու պետք է գիտենաս, թե Դունյան ինչպես է սիրում քեզ և ինչպիսի անգին սիրտ ունի: Հա, պարոն Սվիդրիգայլովը սկզբում նրա հետ շատ կոպիտ էր վարվում և սեղանի շուրջը նրան անքաղաքավարի ու հեզանկան վերաբերմունք էր ցույց տալիս... Բայց չեմ ուզում հիշատակել այդ բոլոր ծանր մանրամասնությունները, որպեսզի իզուր տեղը քեզ չհուզեմ, երբ հիմա արդեն ամեն ինչ վերջացել է: Կարճ ասած, չնայելով Մարֆա Պետրովնայի՝ պ. Սվիդրիգայլովի կնոջ, ու բոլոր տենցիների բարի ու ազնիվ վարմունքին, Դունեչկայի դրությունը շատ ծանր էր, մանավանդ, երբ պ. Սվիդրիգայլովը գնդում ունեցած իր հին սովորությունները բացուսի ազդեցության տակ էր գտնվում: Բայց հետո ի՞նչ դուրս եկավ: Երևակայիր, այդ խելացնորը արդեն վաղուց կիրք էր տածում զեպի Դունյան, բայց ամեն ինչ թողարկում էր կոպտություններ և արհամարհանքով: Գուցե նա ինքն էլ ամաչում էր ու սարսափում լինելով տարեց մարդ և ընտանեհայր, փայփայելով այդպիսի սին հույսեր, դրա համար էլ ակամայից շարանում էր Դունյայի վրա: Գուցե և ուզում էր իր վարմունքի կոպտություններ ու ծաղրանքներով ուրիշներից թաքցնել ամբողջ ճշմարտությունը. Բայց, վերջապես, չհամբերեց, ու համարձակվեց բացահայտ ու կեղտոտ առաջարկություն անել Դունյային՝ խոստանալով զանազան պարգև-

ներ տալ, և բացի այդ, թողնել ամեն ինչ ու նրա հետ մեկ-
նել ուրիշ գյուղ կամ թերևս արտասահման: Կարող ես պատ-
կերացնել Դուռնայի բոլոր տանջանքները: Պաշտոնը չէր
կարող թողնել ոչ միայն դրամական պարտքի պատճառով,
այլև խնայելով Մարֆա Պետրովնային, որը կարող էր հան-
կարժեհ կասկածներ ունենալ, հետևաբար ընտանիքում կարող
էր երկպառակություն ծագել: Դուռնչկայի համար էլ դա մեծ
խայտառակություն կրիններ, բանը այլ կերպ չէր լինի: Այս-
տեղ կային նաև ուրիշ շատ այլևայլ պատճառներ, այնպես
որ Դուռնյան ոչ մի կերպ չէր կարող հուսալ, թե վեց շաբա-
թից ավելի շուտ կհեռանար այդ սարսափելի տնից: Իհար-
կե, դու գիտես Դուռնային, գիտես, թե որքան խելացի է
նա, և ինչպիսի կայուն բնավորություն ունի: Դուռնչկան կա-
րող է շատ բան հանդուրժել և նույնիսկ ամենածայրահեղ
գեպքերում իր մեջ այնքան մեծահոգություն գտնել, որ
չկորցնի իր հաստատակամությունը: Նա ինձ նույնիսկ չգրեց
ամեն ինչի մասին, որպեսզի ինձ չտխրեցնեմ, իսկ մեք
հաճախ միմյանց լուրեր էինք հաղորդում: Վրա հասավ ան-
սպասելի վախճանը: Մարֆա Պետրովնան լսեց, թե ինչպես
այգում իր ամուսինը Դուռնային աղերսում էր իրեն պատ-
կանել, ու ամեն ինչ թարս հասկանալով, մեղադրեց հենց
միայն Դուռնային, կարծելով, թե նա է այդ ամենի պատ-
ճառը: Հենց այնտեղ, այգում նրանց մեջ սարսափելի վեճ
տեղի ունեցավ: Մարֆա Պետրովնան նույնիսկ խփեց Դուռ-
նային, ոչինչ չէր ուզում լսել, մի ամբողջ ժամ ճղճղում էր,
ու վերջապես, հրամայեց իսկույն Դուռնային ինձ մոտ, քա-
ղաք տանել գյուղացու հասարակ սայլով, որի մեջ շարտել
էին նրա բոլոր իրերը, սպիտակեղենը, շրջագեստները, ինչ
որ պատահել էր, և այդ բոլորը շկապված, շղասավորված:
Ճանապարհին հորդ անձրև եկավ, ու վիրավորված և խայ-
տառակված Դուռնյան ստիպված էր մուծիկի հետ ամբողջ
տասնյոթ վերստ անցնել շժածկված սայլով: Հիմա մտածիր,
թե երկու ամիս առաջ քեզնից ստացած նամակին ես ի՞նչ
կարող էի պատասխանել և ինչի՞ մասին պիտի գրեի իմ
նամակում: Ինքս հուսահատված էի. չէի համարձակվում քեզ
հաղորդել ճշմարտությունը, որովհետև դու քեզ շատ դժ-
բախտ կղագայիր, կվշտանայիր ու կզայրանայիր, և ի՞նչ կա-

րող էիր անել, թերևս դու քեզ կործանեիր, Դուռնչկան էլ
արգելում էր այդ մասին գրել քեզ. իսկ ես չէի կարող նա-
մակը լցնել դատարկ բաներով, գրել որևէ բանի մասին,
որովհետև շատ և շատ վշտացած էի: Մի ամբողջ ամիս մեզ
մոտ, ամբողջ քաղաքով մեկ բամբասանքներ էին պատվում
այս պատմության մասին, ու բանը այնտեղ հասավ, որ ես
ու Դուռնյան նույնիսկ եկեղեցի էլ չէինք կարող գնալ արհա-
մարհական հայացքների և փսփսոցների պատճառով, նույ-
նիսկ մեր ներկայությամբ այդ մասին ասեկոսներ էին լի-
նում: Բոլոր ծանոթները մեզնից երես դարձրին, բոլորը մեզ
նույնիսկ չէին էլ բարևում, ու ես ճշգրիտ իմացա, որ վաճա-
ռականների գործակատարները և մի քանի գրասենյակային
ծառայողներ ուզում էին մեզ ստոր վիրավորանք պատճա-
ռել՝ կուպր քսել մեր տան դարպասին, այնպես որ տանտե-
րերը սկսեցին պահանջել, որ մեք հեռանանք բնակարա-
նից: Այս բոլորի պատճառը Մարֆա Պետրովնան էր, որը
բոլոր տներում մեղադրում և խայտառակում էր Դուռնային:
Նա մեզանում բոլորի հետ ծանոթ է և այս ամսում թուպին
մեկ գալիս էր քաղաք. ու որովհետև նա մի քիչ շատախոս է
և սիրում է բոլորին ու ամեն մեկին պատմել իր ընտանե-
կան գործերի մասին և մանավանդ զանգատվել իր ամուս-
նուց, — մի բան որ խիստ վատ է, — ուստի կարճ ժամանա-
կում ամբողջ պատմությունը տարածեց ոչ միայն քաղա-
քում, այլև զավառում: Ես հիվանդացա, իսկ Դուռնչկան ինձ-
նից ավելի պինդ էր. օ, եթե դու տեսներ, թե նա ինչպես
էր ամեն ինչ տանում, ինձ էլ մխրթարում ու քաջալերում:
Նա հրեշտակ է: Բայց աստժողովրդային մեր տանջանքնե-
րը կրճատվեցին. պարոն Սվիրիդիչայլովը խելքի եկավ ու
զղջաց, ու հավանորեն խղճալով Դուռնային, նրա ամբողջ
անմեղության մասին լիակատար ու ակներև ապացույցներ
ներկայացրեց Մարֆա Պետրովնային, այն է, մի նամակ,
որը Դուռնյան ստիպված էր գրել ու այգում հանձնել պ. Սվիրի-
դիչայլովին և որով մերժում էր վերջինիս պահանջած անձ-
նական բացատրությունները ու գաղտնի տեսակցություննե-
րը: Դուռնյան այդ նամակը գրել էր այն ժամանակ, երբ Մար-
ֆա Պետրովնան դեռ նրանց չէր տեսել այգում: Դուռնչկայի
մեկնելուց հետո նամակը մնացել էր պ. Սվիրիդիչայլովի

Մոտ: Դունյան այդ նամակում բուռն, լիակատար ցասումով
ու զայրույթով կշտամբում էր նրան՝ Մարֆա Պետրովնայի
նկատմամբ անազնիվ վարքի համար, հիշեցնում էր նրան,
որ նա հայր է և ընտանիք ունի և վերջապես, նողկալի է
ճրա մտադրությունը— տանջել ու դժբախտացնել առանց
այդ էլ դժբախտ և անպաշտպան աղջկան: Մի խոսքով, սի-
բիլի Ռոդյա, այդ նամակը այնպիսի ազնվությամբ ու սրբ-
առուել է գրված, որ ես կարդալիս հեկեկում էի, ու մինչև
այժմ շեմ կարող կարգալ առանց արտասովելու: Բացի դրա-
հից, իբրև Դունյայի արդարացում, վերջապես, հայտնի դար-
ձան նաև ժառանգրի վկայությունները, իսկ նրանք ավելի
շատ բան էին տեսել ու ավելի շատ բան գիտեին, քան են-
թադրում էր ինքը՝ պ. Սվիդրիգայլովը, ինչպես սովորաբար
լինում է: Մարֆա Պետրովնան բոլորովին ապշած էր և «նո-
րից սպանված», ինչպես նա ինքն էր մեզ խոստովանում,
բայց նաև լիովին համոզվել էր Դունեչկայի անմեղության
մեջ, ու հենց մյուս օրը, կիրակի օրը ժամանելով ուղղակի
տաճար, ծնկաշոք և արտասովալից աղերսում էր աստվածա-
մորը, որ իրեն ուժ տա տանելու այդ նոր փորձությունը և
կատարելու իր պարտքը: Այնուհետև, առանց որևէ մեկի մոտ
տեղնելու, ուղղակի տաճարից եկավ մեզ մոտ, ամեն ինչ
մեզ պատմեց, դառն լացեց ու լիովին զղջալով, գրկում ու
աղերսում էր Դունյային՝ ներել իրեն: Նույն առավոտյան,
ամենեկին շհապաղելով, հենց մեր տանից գնաց քաղաքի
մյուս տները ու ամենուրեք գովասանական խոսքեր ասելով
Դունյայի մասին, արցունք թափելով, վերականգնեց նրա
անմեղությունը և նրա զգացմունքների ու վարքի ազնվու-
թյունը: Դեռ ավելին. բոլորին ցույց էր տալիս ու բարձրա-
ձայն կարգում էր Դունեչկայի նամակը պ. Սվիդրիգայլովին
և նույնիսկ թույլ էր տալիս հանել դրա պատճենը (ինձ թը-
վում է, որ դա ավելորդ էր): Այսպիսով, նա ստիպված եղավ
մի քանի օր քաղաքում այցելել բոլորին, որովհետև ոմանք
նեղանում էին, որ մյուսներին նախապատվություն է տրո-
ված, ու այս կերպ հերթեր առաջացան, այնպես որ յուրա-
քանչյուր տանը արդեն նախօրոք սպասում էին, ու բոլորը
գիտեին, որ այս ինչ օրը Մարֆա Պետրովնան այսինչ տանը
կարդալու է այդ նամակը, ու յուրաքանչյուր ընթերցմանը

դարձյալ հավաքվում էին նույնիսկ այն մարդիկ, որոնք նա-
մակի ընթերցումը արդեն մի քանի անգամ լսել էին իրենց
տներում ու հերթով նաև ուրիշների, ծանոթների տներում:
Իմ կարծիքն այն է, որ այստեղ շատ բան, խիստ շատ բան
ավելորդ էր, բայց այդպես է Մարֆա Պետրովնայի բնավո-
րությունը: Գոնե նա միանգամայն վերականգնեց Դունեչ-
կայի պատիվը, և այս գործի ամբողջ զարեղիւթյունը, իբրև
անջնջելի խայտառակություն, ընկավ նրա ամուսնու, որ-
պես գլխավոր հանցավորի վրա, այնպես որ, կարելի է նույ-
նիսկ խղճալ նրան. շափից դուրս խիստ վարվեցին այդ խն-
լացնորի հետ: Անմիջապես սկսեցին Դունյային հրավիրել
դասեր տալու մի քանի տներում, բայց նա հրաժարվեց:
Ընդհանրապես բոլորը հանկարծ սկսեցին մի առանձին հար-
գանքով վերաբերվել նրան: Այս ամենը նպաստեց գլխավո-
րապես այն անսպասելի դեպքին, որի շնորհիվ, կարելի է
ասել, փոխվում էր մեր ամբողջ բախտը: Իմացիր, սիրելի
Ռոդյա, որ մի փեսացու խնդրել է Դունյայի ձեռքը, և սա
արդեն իր համաձայնությունն է տվել, որի մասին շտապում
եմ շուտ հաղորդել քեզ: Ու թեև այս բանը առանց քո խոր-
հրդի է արվել, բայց դու հավանորեն չես նեղանա ոչ ինձ-
նից, ոչ էլ քո քրոջից, որովհետև հենց գործից կտեսնես, որ
մենք չէինք կարող դա հետաձգել և սպասել մինչև քեզնից
պատասխան ստանալու: Դու ինքդ էլ չէիր կարողանա հե-
ռակա կարգով ամեն ինչ ճշտությամբ կշռադատել: Բանը
այսպես եղավ: Նա, Պյոտր Պետրովիչ Լուժինը, արդեն ար-
քունի խորհրդական է և հեռավոր ազգականն է Մարֆա Պետ-
րովնայի, որը շատ բաներով աջակցեց այս գործին: Փեսա-
ցուն նրա միջոցով ցանկություն հայտնեց ծանոթանալ մեզ
հետ, ինչպես հարկն է ընդունվեց մեզ մոտ, սուրճ խմեց,
իսկ մյուս օրը նամակ ուղարկեց, որով շատ քաղաքավարի
հայտնեց իր առաջարկությունը և խնդրեց շուտափույթ և
վճռական պատասխան տալ: Նա գործունյա և զբաղված
մարդ է, հիմա շտապում է մեկնել Պետերբուրգ, այնպես որ
յուրաքանչյուր բոպեն թանկ է նրա համար: Հասկանալի է,
որ մենք սկզբում խիստ զարմացած էինք, որովհետև այդ
ամենը շափազանց շուտ և անսպասելիորեն կատարվեց: Այն
ամբողջ օրը մենք երկուսով մտածում ու կշռադատում էինք

այս ամենը: Նա հուսալի ու ապահովված մարդ է, երկու
անդ է ծառայում և արդեն սեփական կապիտալ ունի: Ճիշտ
է, նա արդեն քառասունհինգ տարեկան է, բայց բավական
հաճելի արտաքին ունի և դեռ կարող է կանանց դուր գալ,
և առհասարակ նա միանգամայն պատկառելի ու վայելուչ
մարդ է, միայն թե մի քիչ նոթոտ է ու մի քիչ էլ հպարտ:
Բայց դա գուցե թվում է հենց այնպես, առաջին հայացքից:
Նախազգուշացնում եմ քեզ, սիրելի Ռոդյա, երբ Պետերբուր-
գում տեսնվես նրա հետ, որ շատ շուտով տեղի կունենա,
առ երբ առաջին հայացքից նրա մեջ մի որևէ անցանկալի
քան նկատես, ապա մի դատիր շափից դուրս արագ ու հապ-
ճեպ, ինչպես այդ հատուկ է քեզ: Սա ի միջի այլոց եմ
ասում, թեև հավատացած եմ, որ նա քեզ վրա հաճելի սր-
տավորություն կթողնի: Բացի դրանից, մի որևէ մարդու ճա-
նաչելու համար պետք է աստիճանաբար և զգուշությամբ
հետամտել նրան, այդ կերպ խուսափել սխալից ու նախա-
պաշարումից, թե չէ հետո դժվար կլինի դրանք ուղղել և
հարթել: Իսկ Պյոտր Պետրովիչը միանգամայն հարգելի
մարդ է, գոնե շատ նշաններ այդ են վկայում: Հենց առա-
ջին անգամ այցելելով մեզ, նա հայտարարեց, որ ինքը դրա-
կան մարդ է, ու ինչպես ինքը արտահայտվեց, շատ բանե-
րով համամիտ է «մեր նորագույն սերունդների համոզմունք-
ներին» և բոլոր նախապաշարմունքների թշնամի է: Նա էլի
շատ բան էր ասում, որովհետև կարծես թե մի քիչ սնափառ
է և շատ է սիրում, որ իրեն լսեն, բայց չէ՞ որ դա համարյա
արատ չէ: Ես, իհարկե, քիչ բան հասկացա, բայց Գունյան
ինձ բացատրեց, որ նա թեև մեծ կրթություն ունեցող մարդ
չէ, բայց խելացի է և կարծես թե բարի է: Գու հո գիտես
քոջդ բնավորությունը, Ռոդյա: Նա հաստատակամ, խելոք,
համբերատար և մեծահոգի աղջիկ է, թեև դյուրաբորբոք
սիրտ ունի, մի բան, որ ես լավ եմ ուսումնասիրել: Իհար-
կե, ոչ նրա, ոչ էլ Պյոտր Պետրովիչի կողմից մի առանձին
սեր չկա, բայց Գունյան բացի խելոք աղջիկ լինելուց, միև-
նույն ժամանակ նաև հրեշտակի պես աղնիվ էակ է և իր
պարտքը կհամարի երջանկացնել ամուսնուն, որը իր հեր-
թին կհոգա նրա բախտավորության մասին, իսկ դրա նկատ-
մամբ մենք առաջմ կասկածելու մեծ պատճառներ չունենք,

թեև պետք է խոստովանել, որ գործը շուտ կատարվեց: Այն
էլ ասեմ՝ նա խիստ հաշվենկատ մարդ է, և, իհարկե, ինքը
կտեսնի, որ իր ամուսնական երջանկությունը այնքան հաս-
տատուն կլինի, որքան Գունյան նրա հետ իրեն երջանիկ
կզգա: Իսկ եթե կան բնավորության ինչ-որ անհարթույն-
ներ և նույնիսկ մտքերի որոշ անհամերաշխություն (որը
ամենաերջանիկ ամուսնություններում էլ կարող է լինել),
ապա այդ մասին Գունյանին ինքը ինձ ասաց, որ ինքն իր
վրա հույս է դնում, որ այստեղ անհանգստանալու բան չկա,
և որ ինքը շատ բան կարող է տանել, պայմանով, որ հե-
տագա հարաբերությունները ազնիվ ու արդարացի լինեն:
Օրինակ, Պյոտր Պետրովիչը ինձ էլ սկզբում կարծես թե խըս-
տասիրտ թվաց, բայց չէ՞ որ դա կարող է առաջանալ նրա
շիտակությունից, դա անպայման այդպես է: Օրինակ, երկ-
րորդ այցելության ժամանակ, արդեն համաձայնություն ստա-
նալով, նա ասաց, որ առաջ էլ, երբ չէր ճանաչում Գունյա-
յին, որոշել էր առնել մաքուր, բայց անօժիտ աղջիկ, ու ան-
պայման այնպիսի աղջիկ, որը աղքատ է ապրել. որովհետև,
ինչպես բացատրեց նա, ամուսինը ոչնչով չպիտի պարտա-
կան լինի իր կնոջը, այլ շատ ավելի լավ է, եթե կինը ամուս-
նուն իր բարեբարն է համարում: Ավելացնում եմ, որ նա
մի փոքր ավելի մեղմ ու սիրալիր արտահայտվեց, քան ես
գրեցի, որովհետև ես մոռացել եմ նրա ասած խոսքերը, այլ
միայն միտքն եմ հիշում, և բացի դրանից, նա այդ բնավ
չասաց կանխամտածված ձևով, այլ ըստ երևույթին խոսակ-
ցության ընթացքում թոցրեց բերանից, այնպես որ հետո
աշխատում էր շտկել ու մեղմել իր ասածը, բայց և այնպես
դա ինձ մի քիչ խիստ թվաց, ու ես հետո այդ մասին հա-
ղորդեցի Գունյային: Բայց Գունյան նույնիսկ սրտնեղելով
ինձ պատասխանեց, որ «խոսքը դեռ գործ չէ», և դա, իհար-
կե, ճշմարիտ է: Նախքան վճիռ ընդունելը Գունյան ամբողջ
գիշերը շքեց, ու կարծելով, թե ես արդեն քնած եմ, վեր
կացավ անկողնուց ու ամբողջ գիշեր սենյակում ետ ու
առաջ էր քայլում. վերջապես, ծունկ չոքեց սրբապատկերի
առաջ և երկար ու ջերմ աղոթեց, իսկ առավոտյան ինձ
ասաց, որ որոշել է համաձայնություն տալ:

Ես արդեն հիշատակեցի, որ Պյոտր Պետրովիչը հիմա

մեկնում է Պետերբուրգ: Նա այնտեղ մեծ գործեր ունի, ուզում է Պետերբուրգում հանրային փաստաբանական գրասենյակ բաց անել: Նա արդեն վաղուց զբաղվում է այլևայլ հայացքերով ու դատերով և հենց մոտ օրերս մի խոշոր դատ շահեց: Նրան անհրաժեշտ է Պետերբուրգ մեկնել այն պատճառով, որ այնտեղ, սենատում մի խոշոր գործ ունի: Այսպիսով, սիրելի Ռոդյա, նա քեզ էլ շատ օգտակար կլինի նույնիսկ ամեն ինչով, և ես ու Գունյան արդեն որոշել ենք, որ դու նույնիսկ հենց այժմյանից կարող էիր անմիջապես սկսել քո ապագա կարիերան ու քո վիճակը արդեն պարզ որոշված համարել: Օ՛, եթե այդ իրագործվե՛ր: Դա այնպիսի օգուտ կլիներ, որ կհամարվեր ոչ այլ բան, քան մեր նկատմամբ ամենակալի ուղղակի ողորմածությունը: Գունյան հենց միայն այդ մասին է երազում: Մենք արդեն ուսկ արեցինք գրա վերաբերյալ մի քանի խոսք ասել Պյոտր Պետրովիչին: Նա զգուշությամբ արտահայտվեց և ասաց, թե քանի որ ինքը չի կարող քարտուղար չունենալ, ուրեմն, իհարկե, ավելի լավ է ոռճիկ վճարել ազգականին, քան օտարին, եթե միայն նա այդ պաշտոնին ընդունակ լինի (այդ էր պակաս, որ դու ընդունակ չլինես), բայց նաև իսկույն կասկած հայտնեց, որ դու զբաղված կլինես քո համալսարանական պարապմունքներով և ժամանակ չես ունենա իր գրասենյակում աշխատելու համար: Այս անգամ գործը դրանով էլ վերջացավ, բայց Գունյան դրանից բացի, հիմա ուրիշ ոչ մի բանի մասին չի մտածում: Այժմ նա արդեն մի քանի օր ուղղակի ինչ-որ տեղով է բռնված և կազմել է մի ամբողջ նախագիծ այն մասին, որ հետագայում դու կարող ես լինել Պյոտր Պետրովիչի օգնականը կամ նույնիսկ կոմպանիոնը նրա դատական զբաղմունքներում, մանավանդ որ դու իրավաբանական ֆակուլտետումն ես: Ծս, Ռոդյա, միանգամայն համաձայն եմ նրա հետ և համամիտ եմ նրա բոլոր պլաններին ու հույսերին, որոնք լիովին հավանական եմ համարում: Ու չնայած Պյոտր Պետրովիչի միանգամայն հասկանալի այժմյան խուսափողականության (որովհետև նա դեռ քեզ չի ճանաչում), Գունյան հաստատ համոզված է, որ ամեն ինչ կհաջողեցնի ապագա ամուսնու վրա իր բարերար ազդեցությամբ, և նա դրանում հավատացած է: Գե, իհար-

վե, մենք Պյոտր Պետրովիչին որևէ բան չասացինք հետագայի վերաբերյալ մեր այս երազանքների մասին և, որ զբլխավորն է, այն մասին, որ դու կլինես նրա կոմպանիոնը: Նա դրական մարդ է, ու թերևս սառն վերաբերվեր, որովհետև այդ ամենը նրան լուր երազանքներ կթվային: Ծիշա նույնպես ոչ ես, ոչ էլ Գունյան նրան դեռ ոչ մի խոսք չենք ասել, թե մենք լիահույս ենք, որ նա մեզ կօգնի քեզ փողով օժանդակելու, քանի դեռ դու համալսարանումն ես. չենք ասել, որովհետև դա նախ՝ ինքնին կլինի հետագայում, և նա հավանորեն առանց ավելորդ խոսքերի ինքը կառաջարկի այդ օգնությունը (այդ էր պակաս, որ նա այդ բանը մերժեր Գունյային), մանավանդ որ դու ինքդ էլ կարող ես գրասենյակում դառնալ նրա աջ ձեռքը և նրա այդ օգնությունը ստանալ ոչ թե իբրև բարեգործություն, այլ իբրև քո վաստակած ոռճիկը: Գունյան այսպես է ուզում կազմակերպել գործը, ու ես միանգամայն համաձայն եմ նրա հետ: Երկրորդ, չենք ասել, որովհետև ես առանձնապես ուզում էի առաջիկա մեր հանդիպման ժամանակ քեզ և նրան հավասար վիճակում տեսնել: Երբ Գունյան քո մասին հիացմունքով էր խոսում նրա հետ, Պյոտր Պետրովիչը պատասխանեց, որ յուրաքանչյուր մարդու մասին դատելու համար պետք է անձամբ և մոտիկից դիտել նրան, և որ ինքը քո մասին կարծիք կկազմի այն ժամանակ, երբ կծանոթանա քեզ հետ: Գիտե՛ս ինչ, իմ անգին Ռոդյա, ինձ թվում է, որ մի քանի նկատառումներով (որոնք, սակայն, ամենեին չեն վերաբերվում Պյոտր Պետրովիչին, այլ հենց այնպես, իմ անձնական, գուցե նույնիսկ պառավական, կնոջական քմահաճույքներն են) թերևս ավելի լավ կլինի, եթե նրանց ամուսնությունից հետո ես ապրեմ ոչ թե նրանց հետ, միասին, այլ առանձին, ինչպես որ հիմա ապրում եմ: Ծս միանգամայն հավատացած եմ, որ նա այնքան ազնիվ ու քաղաքավարի կլինի, որ ինքը կհրավիրի ինձ և կառաջարկի այլևս չբաժանվել իմ աղբյուրից, ու եթե մինչև այժմ այդ չի ասել, ապա, իհարկե, այն պատճառով, որ առանց խոսքերի էլ այդպես է ենթադրվում. բայց ես կհրաժարվեմ: Ծս կյանքում հաճախ նկատել եմ, որ զոքանչները այնքան էլ փեսաների սրտովը չեն լինում, իսկ ես ոչ միայն չեմ ուզում

Թեկուզ որեէ մեկին նույնիսկ ամենաշնչին բոռ լինել, այլև
ուզում եմ ինքս լիովին ազատ լինել՝ քանի դեռ ունեմ թե-
կուզ մի կտոր հաց և այնպիսի զավակներ, ինչպիսին դու և
Դունեչկան: Եթե հնարավոր լինի, կրնակվեմ ձեզ երկուսիդ
մոտիկ, որովհետև, Ռոդյա, ամենահաճելի բանի մասին ես
ձամակիրս վերջում եմ գրելու: Իմացիք, սիրելիդ իմ, որ գու-
ցե շատ շուտով մենք բոլորս լինենք միասին, ու երեքս էլ
գրկվենք համարյա երեք տարվա անջատումից հետո: Ար-
դեն հաստատ որոշված է, որ ես ու Դունյան մեկնում ենք
Պետերբուրգ, թե երբ, չգիտեմ, բայց համենայն դեպս շատ,
շատ շուտ, գուցե նույնիսկ մեկ շաբաթից հետո: Ամեն ինչ
կախված է Պյոտր Պետրովիչի կարգադրութուններից: Հենց
որ նա Պետերբուրգում ընտելանա շրջապատին, անմիջա-
պես մեզ իմաց կտա: Որտեղ նկատառումներով նա ուզում է
որքան կարելի է շտապեցնել ամուսնության արարողությու-
նը, ու եթե հնարավոր լինի, հարսանիքը անել հենց այժմ-
յան ուտիսին, իսկ եթե չհաջողվի ու ժամանակ չլինի, ապա
աստվածածնա պասից՝ անմիջապես հետո: Օ, ինչպիսի եր-
ջանկությամբ ես քեզ կսիրեմ սրտիս: Քեզ հետ տեսնվելու
քերկրանքը չսպասեմ հուզում է Դունյաչին, և նա մի ան-
գամ կատակով ասաց, որ հենց միայն դրա համար ինքը
կամուսնանար Պյոտր Պետրովիչի հետ: Նա հրեշտակ է, նա
այս նամակում քեզ ոչինչ չի գրում, այլ միայն պատվիրեց
ինձ գրել, որ ինքը պետք է քեզ հետ այնքան շատ խոսի,
այնքան շատ, որ հիմա չի էլ կարողանում գրիչ վերցնել,
որովհետև մի քանի տող գրելուց բան չի դուրս գա, այլ մի-
այն հուզմունք կզգաս. ասաց, որ քեզ պինդ գրկեմ և ան-
թիվ համբույրներ հաղորդեմ, բայց չնայելով, որ մենք գու-
ցե շատ շուտով անձամբ կհանդիպենք, ես այնուամենայնիվ
մոտ օրերս քեզ փող կուղարկեմ, ինչքան որ կարող եմ: Հի-
մա, երբ բոլորը իմացել են, որ Դունեչկան ամուսնանում է
Պյոտր Պետրովիչի հետ, իմ վարկն էլ հանկարծ բարձրա-
ցավ, ու ես հավատացած եմ, որ Աֆանասի Իվանովիչը հի-
մա թոշակիս հաշվին ինձ կտա նույնիսկ մինչև յոթանասուն-
հինգ ռուբլի, այնպես որ ես քեզ կուղարկեմ գուցե քսան-
հինգ կամ նույնիսկ երեսուն ռուբլի: Ավելի շատ կուղար-
կեի, բայց վախենում եմ, որ մնացածը ճանապարհին չբա-

վականանա: Ու թեև Պյոտր Պետրովիչը այնքան բարի եղավ,
որ իր վրա վերցրեց մայրաքաղաք գնալու մեր ծախսերի մի
մասը, այն է՝ հանձն առավ իր հաշվով տեղ հասցնել մեր
իրերը, նաև մեծ սնդուկը (իր ծանոթների միջոցով թե ինչ),
բայց և այնպես մենք պետք է հաշվի առնենք Պետերբուրգ
ժամանելու ծախսերը, ուր չի կարելի առանց փողի մնալ,
գոնե առաջին օրերին: Ստակայն ես ու Դունյան ամեն ինչ
ճշտությամբ հաշվեցինք ու դուրս եկավ, որ ճանապարհը
քիչ փող կնստի: Մեր բնակավայրից մինչև երկաթուղին ըն-
դամենը միայն իննսուն վերստ է, ու մենք արդեն համե-
նայն դեպս պայմանավորվել ենք մի մուժիկ-կառապանի
հետ. այնուհետև ես ու Դունյան երրորդ կարգի վազոնով
հաջողությամբ տեղ կհասնենք: Այնպես որ, հավանորեն ես
կկարողանամ քեզ ուղարկել ոչ թե քսանհինգ, այլ երեսուն
ռուբլի: Է՛հ, բավական է, երկու թերթ արդեն գրված է, էլ
տեղ չի մնում. սա մեր ամբողջ պատմությունն է, ու որքա՛ն
շատ բաների մասին գրեցի: Իսկ այժմ, իմ անգին Ռոդյա,
գրկում եմ քեզ մինչև մեր մոտալուտ տեսակցությունը, ու
օրհնում եմ քեզ իմ մայրական օրհնությամբ: Սիրի Դուն-
յաչին, քո քրոջը, Ռոդյա, սիրի այնպես, ինչպես նա քեզ է
սիրում, ու գիտցիր, որ նա քեզ անսահմանորեն, իրենից
ավելի շատ է սիրում: Նա հրեշտակ է, իսկ դու, Ռոդյա, մեր
ամեն ինչն ես, մեր ամբողջ հույսը և ամբողջ ապավենը:
Դու որ երջանիկ լինես, մենք էլ երջանիկ կլինենք: Արդյոք
դու, Ռոդյա, առաջվա պես աղոթո՞ւմ ես աստծուն ու հավա-
տո՞ւմ ես արարչի ու մեր փրկչի ողորմածությանը: Սրտումս
վախ կա, թե չլինի՞ դու էլ ես տարվել նորագույն մոդայա-
կան անհավատությամբ: Եթե այդպես է, ապա ես աղոթում
եմ քեզ համար: Հիշիր, սիրելիս, թե ինչպես մանկությանդ
օրերում, քո հոր կենդանության ժամանակ աղոթքներ էիր
թոթովում իմ գրկում, ու ինչպես այն ժամանակ մենք բո-
լորս երջանիկ էինք: Բարով մնաս, կամ ավելի լավ է՝ ցտե-
սություն: Պինդ, պինդ գրկում եմ քեզ ու անթիվ համբույր-
ներ հղում:

Մինչև գերեզման քո
Պուլլեբրիա Ռասկոլնիկովա:

Համարյա ամբողջ ժամանակվա ընթացքում, երբ կար-
չում էր Ռասկոլնիկովը, նամակի հենց սկզբից նրա դեմքը
բլբլված էր արցունքներով, բայց երբ վերջացրեց, դեմքը
գունատ էր, շղաձգութունից ծոմոված, ու ծանր, մաղձոտ,
ցատուկալից ժպիտը գալարվում էր շուրթերի վրա: Նա գլու-
խը դրեց իր բարակ ու քրքրված բարձին ու մտածում էր, եր-
կար մտածում: Ուժգին բարախում էր սիրտը, և ուժգնորեն
ալիկոծվում էին նրա մտքերը: Վերջապես, նրան հեղձու-
ցիչ ու նեղ թվաց այդ դեղին խցիկը, որը պահարանի կամ
սնդուկի էր նման: Հայացքն ու միտքը լայնարձակութուն
էին տեսնում: Նա վերցրեց գլխարկը ու դուրս եկավ՝ այս
անգամ արդեն չվախենալով սանդուղքի վրա որևէ մեկին
հանդիպելուց. նա այդ մոռացավ: Վ... պողոտայով նա քայ-
լեց դեպի Վասիլևսկի կղզին, կարծես գործի էր շտապում,
բայց ըստ իր սովորության, գնում էր ճանապարհը շնկա-
տելով, քթի տակ շնչալուով. նույնիսկ լսելի ձայնով խոսում
էր ինքն իր հետ, որով խիստ զարմացնում էր անցորդնե-
րին: Շատերը նրան հարբածի տեղ էին դնում:

IV

Մոր նամակը տանջեց նրան: Բայց ամենագլխավոր,
հիմնական խնդրի վերաբերյալ նրա մեջ ոչ մի կասկած չե-
զավ նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նա կարդում էր նամակը:
Նրա գլխի մեջ որոշված էր գործի ամենագլխավոր էություն-
ը, ու որոշված էր վերջնականապես. «Քանի ես կենդանի
եմ, այդ ամուսնությունը չի լինի, և թող զրոզի ծոցը զնա
սյարոն Լուծինը:

«Որովհետև այդ բանը ակներև է», փնթփնթում էր նա
քթի տակ՝ ժպտալով և նախապես բարկությունը ճաշակելով
իր որոշման հաջողությունը: «Ոչ, մայրիկ, ոչ Դո՛ւնյա, դուք
չեք կարող ինձ խաբել... Եվ դեռ ներողություն էլ են խընդ-
րում, որ ինձնից խորհուրդ չեն հարցրել և առանց ինձ վըճ-
ռել են գործը: Ա՛յդ էր պակաս: Կալ յում են, թե հիմա այլ-
ևս չի կարելի նրանից կտրել կապը. տեսնե՞ք, կարելի՞ է, թե
չի կարելի: Ա՛յ քեզ հիմնական պատճառաբանություն. ասում

են՝ «Այնպիսի գործունյա մարդ է Պյոտր Պետրովիչը, այն-
պիսի գործունյա մարդ, որ չի կարող այլ կերպ ամուսնա-
նալ, քան փոստային կառքում, համարյա թե երկաթուղով
դնալիս»: Ոչ, Դունեչկա, ամեն ինչ տեսնում եմ ու գիտեմ,
թե ինչի մասին ես ինձ հետ շատ խոսելու. նաև գիտեմ, թե
ամբողջ գիշեր ինչի մասին էիր մտածում՝ քայլելով սեն-
յակում, ու ինչի մասին էիր մտածում Կազանի աստվածա-
մոր առջև, որ դրված է մայրիկի ննջարանում: Գողգոթա ել-
նելը ծանր է: Հըմ... Ուրեմն արդեն վերջնականապես որոշ-
ված է. ա՛յ Ավդոտյա Ռոմանովնա, բարեհաճում եք ամուս-
նանալ գործունյա և խելամիտ մարդու հետ, որը ունի իր
կապիտալը (առդեն իր կապիտալն էլ ունի, դա ավելի սո-
լիդ, պատկառելի է), երկու տեղ է ծառայում և համամիտ
է մեր նորագույն սերունդների համոզմունքներին (ինչպե՞ս
գրում է մայրիկը) ու «կարծես թե բարի է» ինչպես ասել է
ինքը Դունեչկան: Այդ կարծես թե—ն ամենից հիանալի է. և
հենց այդ Դունեչկան հենց այդ կարծես թե—ով մարդու է
գնում... Հիանալի՞ է, հիանալի՞ է»:

«... Սակայն հետաքրքիր է, թե մայրիկը ինչի՞ համար է
ինձ գրել «նորագույն սերունդների» մասին. արդյո՞ք անձ-
նավորությունը բնութագրելու համար, թե՞ պ. Լուժինի օգ-
տին ինձ բարեհաճ դարձնելու հետագա նպատակով: Օ, խո-
րամանկներ: Հետաքրքիր կլինե՞ր պարզաբանել նաև մի
հանգամանք. նրանք երկուսն էլ միմյանց հետ որչա՞փ ան-
կեղծ են եղել այն օրը և այն գիշեր ու հետագա ամբողջ
ժամանակվա ընթացքում: Արդյո՞ք նրանց մեջ բոլոր խոսվե՞րը
շիտակ են ասվել, թե՞ երկուսն էլ հասկացել են, որ թե մե-
կի և թե մյուսի սրտում ու մտքերում միևնույն բանն է,
ուրեմն կարիք չկա ամեն ինչ ասել և իզուր տեղը բերաննե-
րից խոսք թոցնել: Հավանորեն դա մասամբ այդպես էլ եղել
է. նամակից երևում է, որ այդ մարդը մի էիչ խստաբարո է
թվացել մայրիկին, ու միամիտ մայրիկը իր դիտողություն-
ներով դիմել է աղջկան: Սա էլ, իհարկե, բարկացել է ու
«սրտնեղելով պատասխանել»: Էլ ինչպես չէ, ո՞վ չի բար-
կանա, երբ առանց միամիտ հարցերի էլ բանը հասկանալի
է ու երբ որոշված է, որ էլ խոսելու հարկ չկա: Եվ ի՞նչ է մայ-
րիկը ինձ գրում. «Սիրի՛ր Դունյային, Ռոդյա, իսկ նա քեզ

Քրիստոսից ավելի շատ է սիրում»։ արդյո՞ք խղճի խաղթը չէ, որ մայրիկին գաղտուկ տանջում է այն պատճառով, որ նա համաձայնվել է դատերը գոհարերել որդուն: «Դու մեր ապավենն ես, դու մեր ամեն ինչն ես»: «Օ, մայրիկ...»: Ցաստամբ ավելի ու ավելի էր ուժեղանում երիտասարդի մեջ, ու եթե այժմ պարոն Լուծինը հանդիպեր, երիտասարդը թերևս սպաներ նրան:

«Հրմ, այդ ճշմարիտ է,— շարունակեց նա՝ հետևելով իր գլխում պտտվող մտքերի մրրկին,— այդ ճշմարիտ է, որ ամարդուն պետք է մոտենալ աստիճանաբար ու զգուշությամբ, նրան ճանաչելու համար», սակայն պարոն Լուծինը ճանաչելի է: Գլխավորն այն է, որ «գործունյա մարդ է և վարժես թե բարի է»։ Հո կատակ չէ՞, իր վրա բեռ է վերցրել, մեծ անդուլը իր հաշվին տեղ է հասցնում: էլ ի՞նչպես քարի չէ: Իսկ նրանք երկուսը, հարսնացուն ու մայրը, մուժիկ են վարձում, փսիաթով ծածկված սալ նստում (ես հո աքրպես էի գնում): Ոչինչ, չէ որ միայն իննսուն վերստ է, «այնուհետև երրորդ կարգի վագոնով հաջողությամբ տեղ փհասնենք», հազար վերստ է: Ու խելամիտ բան է՝ ոտքերդ վերմակիդ համեմատ երկարացրու, բայց գուք, պ. Լուծին, ի՞նչ եք մտածում, չէ՞ որ նա ձեր հարսնացուն է... Դուք հո չէիք կարող չգիտենալ, որ մայրը ճանապարհի համար իր թաշակի հաշվին առաջուց փոխարինաբար փող է վերցնում: Իհարկե, դուք այստեղ նկատի ունեք ընդհանուր առևտրական շրջանառությունը, երկուստեք շահավետ ձեռնարկումը հավասար փայերով, ուրեմն ծախսերն էլ կիսովի պետք է լինեն. աղուհացը միասին, իսկ թուփուներ առանձին, ըստ առածի: Բայց այստեղ էլ գործունյա մարդը նրանց մի փոքր խաբել է. բեռը ավելի էժան է, քան նրանց ուղեորությունը, թերևս ձրի էլ գնա: Նրանք երկուսն էլ այդ չե՞ն տեսնում, ինչ է, թե՞ դիտմամբ շին նկատում: Ու գո՛հ են, գո՛հ են: Իսկ այդ միայն ծաղիկներն են, իսկական պտուղները հետո կլինեն: Այստեղ ի՞նչն է կարևոր. այստեղ կարևոր է ոչ թե ժլատությունը, ոչ թե կծծիությունը, այլ այդ բոլորի նրանգը: Չէ՞ որ դա ամուսնությունից հետո գալիք երանգն է, մարգարեություն է... Հապա մայրիկը ինչո՞ւ է ուրախանում: Նա ինչո՞վ պիտի գա Պետերբուրգ, երեք ուրբով կամ երկու

«Քղթե մանեթանոցով», ինչպես այն... պառավն է ասում... հրմ, նա ինչո՞վ պիտի ապրի Պետերբուրգում, ինչի՞ վրա է հույս դրել: Չէ՞ որ նա ինչ-որ պատճառներով կարողացել է գլխի ընկնել, որ ամուսնությունից հետո, նույնիսկ սկզբը նական ժամանակամիջոցում շպետ է միասին ապրեն: Հաճելի մարդը երևի այստեղ բերանից խոսք է թոցրել, իրեն ճանաչել է տվել, թեև մայրիկը դրանից բոլորովին ձեռք է քաշում: «Ինքս կհրաժարվեմ», զրում է նա: Ուրեմն ի՞նչ, ո՞ւմ վրա է հույս դնում. մի՞թե հարյուր քսան ուրբի թոշակի վրա, որից պետք է դուրս գալ Աֆանասի Իվանովիչին տալիք պարտքը: Նա այնտեղ ձմեռային գլխաշորեր է գործում, թլեկոցներ ասեղնագործում, պառավական աչքերը փշացնում: Բայց չէ՞ որ գլխաշորերը տարեկան ընդամենը միայն քսան ուրբի են ավելացնում հարյուր քսան ուրբուն, դա ինձ հայտնի է: Նշանակում է այնուամենայնիվ պարոն Լուծինի ազնիվ զգացմունքների վրա են հույս դնում: Իրք թե «ինքը կառաջարկի, կխնդրի»: Բարո՞վ վայելես: Հրմ, միշտ էլ այդպես է լինում շիլլերյան այդ սքանչելի հոգինների բանը. մինչև վերջին մոմենտը մարդուն զարգարում են սիրամարգի փետուրներով, մինչև վերջին մոմենտը հույս են գնում լավի վրա, իսկ վատը աչքաթող են անում, ու թեև նախագում են մեղալի հակառակ կողմը, բայց ոչ մի կերպ իրենք իրենց կանխավ չեն ասում իսկական խոսքը. հենց միայն մտածելը տհաճություն է նրանց համար. ճշմարտությունից խապտո ձեռք են քաշում այնքան ժամանակ, մինչև որ գունազարդված մարդը իրենց հիմար դրություն մեջ է գցում: Հետաքրքիր է, թե արդյոք շքանշաններ ունի՞ պարոն Լուծինը. զրազ եմ գալիս, որ կրծքին Աննայի շքանշան է կախում, այդ անում է կապալառուների և վաճառականների մոտ տրվող ճաշերի ժամանակ: Թերևս իր հարսանիքին էլ կախ տա: Սակայն, թող գնա գրողի ծոցը:

«... էհ, թող մայրիկը այդպես վարվի, աստված նրա հետ, նա այդպես է, հապա Դունյա՞ն: Դունեղկա, սիրելիս, ես հո ճանաչում եմ ձեզ: Դուք հո քսան տարեկան էիք այն ժամանակ, երբ մենք վերջին անգամ տեսնվեցինք. ես արդեն հասկացել եմ ձեր բնավորությունը: Մայրիկը ահա գրում է, որ «Դունեղկան շատ բան կարող է տանել»: Սա այդ

գիտեի: Ես արդեն երկու և կես տարի առաջ այդ գիտեի, ու այն ժամանակներից երկու և կես տարի այդ մասին էի մտածում, հենց այն մասին, որ «Դուննեչկան շատ բան կարող է տանել»: Եթե կարող է տանել պարոն Սվիդրիգայլովին, բոլոր հետևանքներով հանդերձ, ուրեմն իսկապես որ շատ բան կարող է տանել: Իսկ հիմա մայրիկի հետ միասին երևակայել եք, թե կարելի է տանել նաև պարոն Լուծինին, այդ թեորիա է շարադրում, թե ավելի լավ է կին առնել աղքատ ընտանիքից և այդպիսով նրան բարերարություն անել, այն էլ շարադրում է համարյա առաջին տեսակցություն ժամանակ: Լավ, ենթացողք թե նա ճերմակից խոսք է թրուցրել, թեպետև խելամիտ մարդ է (այնպես որ, գուցե ամենևին էլ խոսք չի թողրել, այլ հատկապես ցանկացել է շուտ բացատրվել), իսկ հապա Դունյա՞ն, Դունյա՞ն. չէ՞ որ նրա համար պարզ է, թե ինչ մարդ է դա, չէ՞ որ ապրելու է նրա հետ: Դունյան միայն սև հացով ու ջրով կանվի, բայց իր հոգին չի ծախի, իր բարոյական ազատությունը կոմֆորտով չի փոխարինի. ամբողջ Շլեզվիգ-Հոլշտեյնով՝ էլ չի փոխարինի, էլ ո՞ւր մնաց պարոն Լուծինը: Ոչ, որքան էս գիտեմ, Դունյան այդպես չի եղել, և... դե, իհարկե, հիմա էլ չի փոխվել... Ի՞նչ ասել կուզի, ծանր են Սվիդրիգայլովները: Սա՞նը է երկու հարյուր ուրբու համար ամբողջ կյանքում նահանգներով մեկ թրեկ դաստիարակչուհու պարտականություն, բայց և այնպես էս գիտեմ, որ իմ քույրը ավելի շուտ կգերադասի լինել այնպիսի վիճակում, ինչպես նեգրը պլանտատորի մոտ՝ կամ ինչպես լատիշը մերձքալթյան գերմանացու մոտ, քան թե կստորացնի իր հոգին ու բարոյական զգացմունքը, կապվելով այնպիսի մարդու հետ, որին չի հարգում և որի հետ անելիք չունի— չի ստորացնի երբեք, թեկուզև անձնապես տուժի դրանից: Եվ եթե պարոն Լուծինը նույնիսկ ամբողջովին զուտ ոսկի կամ միակտուր բրդիլանտ լինի, այդ դեպքում էլ քույրս չի համաձայնի դառնալ պարոն Լուծինի օրինական հարձը: Հապա ինչո՞ւ է այժմ համաձայնում: Ինչո՞ւմն է բանը, ինչո՞ւմ է դա բացատրվում: Բանը պարզ է. իրեն համար, իր բարեհարմարություն համար, նույնիսկ մահից ազատվելու համար չի ծախվի, իսկ ուրիշի համար կծախվի: Սիրելի, պաշտելի

մարդու համար կծախվի. ահա թե որն է գործի բուն էությունը, եղբոր համար, մոր համար իրեն կծախի, ամեն ինչ կծախի: Օ, այստեղ մենք հարկավոր դեպքում մեր բարոյական զգացմունքն էլ կխեղդենք. ազատությունը, հանգստությունը, նույնիսկ խիղճը, ամեն, ամեն ինչ հին իրերի վաճառքի շուկա կտանենք: Թող կորչի կյանքը, միայն թե մեք այդ սիրեցյալ էակները երջանիկ լինեն: Դեռ ավելին, մեր սեփական կազուխտիկան կմոզոնենք, ճիզվիտներից կսովորենք ու անշուշտ ժամանակավորապես մենք մեզ կհանգրստացնենք, կհամոզենք մեզ, որ այդպես էլ հարկավոր է, իրոք հաշկավոր է բարի նպատակի համար: Մենք այդպես ենք որ կանք, ու ամեն ինչ պարզ է ցերեկվա լույսի պես: Պարզ է, որ այստեղ ոչ այլ ոք, եթե ոչ Ռոզինոն Ռոմանովիչ Ռասկոլնիկովը սովորական տիպ է և առաջին պլանի վրա է: Էլ ինչպե՞ս չէ, պարոն Լուծինը կարող է նրան երջանիկ դարձնել, պահել համալսարանում, կոմպանիոն դարձնել գրասենյակում, ապահովել նրա ամբողջ բախտը. թերևս Ռասկոլնիկովը հետագայում հարուստ, պատվավոր, հարգված մարդ դառնա, գուցե և փառապանծ մարդու մահով մեռնի: Հապա մա՞յրը: Բայց այստեղ հո առկա է Ռոդյան, անգին Ռոդյան, առաջնեկը: Էլ ինչպե՞ս այդպիսի առաջնեկի համար շոհհարեիլ թեկուզ այդպիսի աղջկան: Օ, սիրելի ու անիրավացի սրտեր: Եվ ի՞նչ. այստեղ մենք թերևս Սոննեչկայի վիճակից էլ շրտածարվենք: Սո՞ննեչկա, Սո՞ննեչկա Մարմելադովա, հավերժական Սոննեչկա, քանի դեռ կա աշխարհը: Զոհհարեությունը, զոհհարեությունը արդյո՞ք լիովին շահել եք դուք, երկուսդ: Արդյո՞ք այդպես է: Ուժից վեր չէ՞: Օգտակա՞ր է: Խելամի՞տ է: Արդյոք դուք գիտե՞ք, Դուննեչկա, որ Սոննեչկայի վիճակը ոչնչով վատ չէ պարոն Լուծինի ապագա կնոջ վիճակից: «Այստեղ սեր չի կարող լինել»,— գրում է մայրիկը: Իսկ եթե սիրուց բացի հարգանք էլ չկա, այլ ընդհակառակը, արդեն կա զզվանք, արհամարհանք, նողկանք, այդ դեպքում ի՞նչ կլինի: Այդ դեպքում դուրս է գալիս, որ ուրեմն դարձյալ հարկ կլինի մաքրություն պահպանել: Ո՞նց է, այդպես չէ՞: Հասկանո՞ւմ եք դուք, հասկանո՞ւմ եք արդյոք, թե ինչ է նշանակում սույն մաքրությունը: Հասկանո՞ւմ եք դուք, որ Լուծինի մաքրությունը

նույնն է, ինչ որ Սոնեչկայի մաքրությունը, դուցե և նույնիսկ ավելի վատ է, ավելի գարշելի, ստոր, որովհետև դուք, Դունեչկա, հաշվի եք առնում ճոխ կոմֆորտը, իսկ այնտեղ խեղդիւրը հենց սովամահության է վերաբերում: «Թանկ, թանկ արժե սույն մաքրությունը, Դունեչկա»: էհ, թե որ հետո ձեր ուժը չպատի, կզղջա՞ք: Որքա՞ն վիշտ, տխրություն, անեծքներ, բոլորից թաքցրած արցունքների կլինեն, որովհետև դուք հո Մարֆա Պետրովնա չե՞ք: Իսկ մայրդ այն ժամանակ ի՞նչ փրճակում կլինի: Չէ՞ որ նա հիմա էլ անհանգիստ է, տանջվում է. իսկ այն ժամանակ ի՞նչ կլինի, երբ նա ամեն ինչ պարզ տեսնի: Հապա իմ վրճա՞կը... Հիրավի, դուք այդ ի՞նչ եք մտածել իմ մասին: Ես չեմ ուզում ձեր զոհաբերությունը, Դունեչկա, չեմ ուզում, մայրիկ: Այդ չի լինի, քանի ես կենդանի եմ: Չի լինի, չի՞ լինի, չեմ ընդունում»:

Նա հանկարծ ուշքի եկավ ու կանգ առավ:

— Չի՞ լինի իսկ դու ի՞նչ կանես, որպեսզի այդ չլինի: Կարգելե՞ս: Իսկ ի՞նչ իրավունք ունես: Քո հերթին ի՞նչ կարող ես նրանց խոստանալ, որ այդպիսի իրավունք ունենաս: Ամբողջ բախտդ, ամբողջ ասպագող նրանց կնվիրես, երբ ավարտես դասընթացը և պաշտոն գտնես: Մենք այդ լսել ենք, բայց արդյո՞ք այդպես կլինի: Իսկ հիմա՞: Չէ՞ որ այստեղ հարկավոր է հենց հիմա որևէ բան անել, դու այդ հասկանո՞ւմ ես: Իսկ դու հիմա ի՞նչ ես անում: Հենց նրանց ես պլոկում: Չէ՞ որ նրանք փողը ճարում են հարյուր ուրբլիանոց թռչակի և պարոնայք Սվիդրիգայլովների գրավականի հաշվին: Սվիդրիգայլովներից, Աֆանասի Իվանովիչ Վախրուշինից ինչո՞վ ես նրանց պաշտպանելու, ասպագա միլիոնատեր, նրանց բախտը անօրինող Ձև: Տասը տարուց հետո՞: Բայց ախր տասը տարում մայրդ կկուրանա գլխաշորեր գործելուց, թերևս նաև արցունքներից. կհյուսվի պատից, իսկ քո՛ւյրդ: Հապա մտածիր, թե քրոջդ ինչ կարող է պատահել տասը տարուց հետո կամ այս տասը տարում: Կուհեցի՞ր»:

Այսպես նա իրեն տանջում, զրգոտ էր այդ հարցերով, նույնիսկ ինչ-որ հաճույքով: Սակայն այդ բոլոր հարցերը ոչ թե հանկարծակի, նոր էին, այլ հին, վաղուցվա, ցավոտ Դրանք արդեն վաղուց սկսել էին տանջել նրան ու հռչակել

էին իր սիրտը: Վաղուց ի վեր նրա մեջ սկզբնավորվել էր հիմիկվա այդ ամբողջ թախիծը, աճել, կուտակվել էր ու վերջին ժամանակներում հասունացել ու կենտրոնացել՝ ընդունելով զարհուրելի, վայրի ու ֆանտաստիկ հարցի ձև, որը խոշտանգել էր նրա սիրտն ու միտքը, ու լուծում էր պահանջում: Իսկ այժմ մոր նամակը հանկարծ կայծակի պես խփեց նրան: Պարզ է, որ հիմա հարկավոր էր ոչ թե թախիծ, ոչ թե պասսիվորեն տանջվել և միայն դատողութուններ անել հարցերի անլուծելիության մասին, այլ անպայման որևէ բան անել, այն էլ հենց այժմ, որքան կարելի է շուտ: Ինչ կերպ էլ լինի, պետք է որոշել գեթ որևէ բան անել, կամ...

«Կամ բոլորովին հրաժարվել կյանքից,— հանկարծ մոլեգնաբար ճշաց նա,— առմիշտ հնազանդվել բախտին, ինչպես որ այն կա, ու ամեն ինչ խեղդել իմ մեջ՝ հրաժարվելով գործելու, ապրելու և սիրելու ամեն մի իրավունքից»:

«Հասկանո՞ւմ եք դուք արդյոք, հասկանո՞ւմ եք, հարգելի պարոն, թե ինչ է նշանակում, երբ այլևս գնալու տեղ չի լինում»,— հանկարծ հիշեց նա Մարմեդադովի երեկվա հարցը. «որովհետև հարկավոր է, որ ամեն մարդ կարողանա գեթ մի որևէ տեղ գնալ»...

Հանկարծ նա ցնցվեց. մի միտք, որ նույնպես երեկվանն էր, անցավ նրա գլխով: Բայց նա ցնցվեց ոչ այն պատճառով, որ անցավ այդ միտքը: Նա հո գիտեր, նա նախազգույն էր, որ դա անպայման «կանցնի», և արդեն սպասում էր դրան. ասենք, այդ միտքը ամենևին էլ երեկվանը չէր: Բայց տարբերությունն այն էր, որ մի ամիս առաջ և դեռ երեկ այն միայն երազանք էր, իսկ հիմա... հիմա հանկարծ հայտնվեց ոչ թե իրեն երազանք, այլ մի ինչ-որ նոր, ահարկու և իրեն բոլորովին անծանոթ ձևով, և նա հանկարծ ինքը այդ գիտակցեց... Նրա արյունը խփեց գլխին, ու աչքերը մթնեցին:

Նա հապճեպ նայեց շուրջը, նա ինչ-որ բան էր որոնում: Ուզում էր նստել, ու նստարան էր փնտրում. այդ պահին նա անցնում էր Կ... բուլվարով: Առջևից, հարյուր քայլ հեռավորությունից, նստարան էր երևում: Նա որքան կարելի է արագ գնաց. բայց ճանապարհին նրան պատահեց մի փոք-

րիկ արկած, որը մի քանի րոպեով գրավեց նրա ամբողջ ուշադրութունը:

Նայելով նստարանին, նա իր առջևում քսան քայլ հեռավորութիւնում գնացող մի կին նկատեց, նա սկզբում ոչ մի ուշադրութուն չդարձրեց այդ կնոջ վրա, ինչպես և մինչ այդ իր առջևում երևացող բոլոր առարկաների վրա: Արդեն շատ անգամ էր պատահել, որ նա, օրինակ, գնացել էր տուն և բոլորովին չէր հիշել իր անցած ճանապարհը, ու արդեն սովորել էր այդպես քայլել: Բայց առջևից գնացող կնոջ մեջ տարօրինակ և առաջին հայացքից աչքի ընկնող մի այնպիսի բան կար, որ երիտասարդը հետզհետե իր ուշադրութունը գամեց նրա վրա՝ սկզբում դժկամորեն և ասես սրտնեղելով, իսկ հետո ավելի ու ավելի ամուր: Նա հանկարծ ուզեց հասկանալ, թե այդ կնոջ մեջ հատկապես ի՞նչն է տարօրինակ. նախ՝ այդ կինը, որ երևի օրիորդ էր շատ ջահել, շնայած շոգին, առանց հովանոցի էր, առանց ձեռնոցների, հերարձակ, ու քայլելիս մի տեսակ ծիծաղելիորեն թափահարում էր ձեռքերը: Նա հագած էր թեթև գործվածքից (ալաթերից») կարված մետաքսե զգեստ, որը նույնպես մի տեսակ շատ տարօրինակ էր նստել նրա վրա, կիսով չափ կոճկված չէր, ու ետևից, մեջքի վրա, յուրկան կապելու տեղում պատուված էր. մի ամբողջ ծվեն կախ էր ընկել ու երնրվում էր: Մերկ պարանոցը ծածկված էր փոքրիկ գլխաշորով, որը ծովել ու կողքի էր ընկել: Իբրև այդ ամենի լրացում, աղջիկը քայլում էր անհաստատ, սայթաքելով ու նույնիսկ ճոճվելով շորս կողմը: Այս հանդիպումը, վերջապես, գրավեց Ռասկոլնիկովի ամբողջ ուշադրութունը: Նա աղջկան մոտեցավ հենց նստարանի կողքին, իսկ աղջիկը, հասնելով նստարանին, այնպես էլ ընկավ դրա ծայրին, գլուխը դրեց թիկնակին ու փակեց աչքերը, ըստ երևույթին չափազանց հոգնած էր: Ուշադրութիւնը նայելով նրան, Ռասկոլնիկովը խեղճան գլխի ընկավ, որ նա բոլորովին հարթած էր: Տարօրինակ և օտարոտի էր այդ երևույթը: Ռասկոլնիկովը նույնիսկ մտածեց, թե հո չի՞ սխալվում: Նրա առջևում էր բոլորովին ջահել, մոտ տասնվեց, գուցե և նույնիսկ միայն տասնհինգ տարեկան, փոքրիկ, շեկլիկ ու գեղեցիկ մի աղջիկ, որի դեմքը թունդ շիկնած էր ու կարծես մի փոքր

ուռած: Նա կարծես իսպառ անտարբեր էր դեպի իր շրջապատը. մի ոտքը գցել էր մյուսին և ավելի շատ պարզել, քան հարկավոր էր, ու ըստ բոլոր նշանների, համարյա բոլորովին չէր գիտակցում, որ ինքը գտնվում է փողոցում:

Ռասկոլնիկովը չէր նստում ու չէր ուզում հեռանալ, այլ տարակուսանքով կանգնել էր նրա առաջ: Այդ բույվարը միշտ էլ դատարկ է լինում, իսկ հիմա, ժամը երկուսին, այդպիսի շոգին այնտեղ համարյա ոչ ոք չկար: Եվ սակայն մի կողմում, տասնհինգ քայլ հեռավորութիւնում, բույվարի ծայրում կանգ առավ մի պարոն, որը ըստ երևույթին շատ էր ուզում նույնպես մոտենալ աղջկան՝ ինչ-որ նպատակներով: Նա էլ հավանորեն աղջկան տեսել էր հեռվից ու հասել նրա ետևից, բայց Ռասկոլնիկովը խանգարեց նրան: Պարոնը ցասկոտ հայացքներ էր նետում Ռասկոլնիկովի վրա, սակայն աշխատելով, որ վերջինս դրանք չնկատի, ու անհամբերութիւնով սպասում էր իր հերթին, մինչև որ հեռանար նրան վրդովմունք պատճառող ցնցոտիավոր: Բանը հասկանալի էր: Այդ պարոնը մոտ երեսուն տարեկան էր, ամբողջազամ, շաղ, կարմրաթուշ, վարդագույն շրթունքներով ու փոքրիկ բեղերով, և խիստ պճնամոլութիւնով էր հագնված: Ռասկոլնիկովը սարսափելի զայրացավ. նա հանկարծ ուզեց մի կերպ վերավորել այդ ճարպակալած ֆրանտին: Նա մի րոպեով թողեց աղջկան ու մոտեցավ պարոնին:

— էյ, Սվիդրիգայլով, այստեղ ձեր ուզածն ի՞նչ է,— գոչեց նա, սեղմեց բռունցքները ու քմծիծաղ տվեց բարկութիւնից փրփրած իր շրթունքներով:

— Այդ ի՞նչ է նշանակում,— խստորեն հարցրեց պարոնը՝ գոռոզաբար զարմացած և կիտելով հոնքերը:

— Հեռացեք, այ թե ինչ:

— Ինչպե՞ս ես համարձակվում, սրիկա...

Եվ նա թափ առավ ձեռքին եղած փոկամտրակով: Ռասկոլնիկովը բռունցքներով նետվեց նրա վրա, նույնիսկ հաշվի չառնելով, որ այդ ամբողջազամ պարոնը կարող էր նրա պես երկուսին էլ գետնին գլորել: Բայց այդ րոպեին ինչ-որ մեկը ետևից բռնեց նրան. մի քաղաքապահ կանգնեց երկուսի միջև:

— Բավական է, պարոններ, մի՛ բարեհաճեք կովել հա-

արակական վայրերում: Դուք ի՞նչ եք ուզում, ո՞վ եք, — խիստ տոնով դիմեց նա Ռասկոլնիկովին՝ դիտելով նրա ցնցոտիները:

Ռասկոլնիկովը ուշադրությամբ նայեց նրան: Քաղաքապահը զինվորի քաջակորով դեմք ուներ, բեղերը և այտաձորքը ճերմակած էին, նայվածքը՝ խելացի:

— Հենց դուք եք ինձ հարկավոր, — գուցե Ռասկոլնիկովը՝ բռնելով նրա ձեռքերից: — Ես նախկին ուսանող եմ, Ռասկոլնիկով... Սա դուք էլ կարող եք իմանալ, — դիմեց նա պարոնին և ապա դարձյալ քաղաքապահին, — գնանք, ես ձեզ մի բան ցույց կտամ...

Ու բռնելով քաղաքապահի թևը, նրան տարավ դեպի նրստարանը:

— Ահա, տեսք, բուրբուլին հարբած է, քիչ առաջ գալիս էր բուլվարով. ով գիտե թե ով է, բայց չի երևում, որ ընկած կանանցից լինի: Ավելի ճիշտ, որեւէ տեղ խմեցրել են ու խաբել... առաջին անգամ... հասկանո՞ւմ եք, հետո էլ փողոց են գցել: Նայեցեք, թե ինչպես է պատառոտվել զգեստը, նայեցեք թե ինչպես է այն հագել, սակայն ոչ թե ինքն է հագել, այլ նրան հագցրել են, այն էլ աղամարդու անվարժ ձեռքերն են հագցրել: Այդպես է երևում: Իսկ հիմա նայեցեք այս կողմը. այս ֆրանսուր, որի հետ ես այժմ կովել էի ուզում, ինձ անծանոթ է, առաջին անգամն եմ նրան տեսնում, նա աչք է դրել այս հարբած, ուշքը կորցրած աղջկավրա և հիմա շատ է ուզում մտանալ ու իր ճանկը գցել քրտան, տանել որևէ տեղ, քանի որ աղջիկը այդպիսի վիճակում է... Բանք անշուշտ այդպես է, հավատացեք, որ ես չեմ սխալվում: Ես ինքս տեսա, թե նա ինչպես էր նայում ու հետամտում աղջկան, միայն թե ես խանգարեցի նրան, ու այժմ նա սպասում է, որ ես հեռանամ: Հրեն, նա քիչ հեռացավ, կանգնեց ու իբր թե պապիրոս է փաթաթում... ի՞նչ անենք, որ աղջիկը նրա ձեռքը չընկնի ու նրան տուն ուղարկենք, դե մտածեցեք:

Քաղաքապահը վայրկենապես ամեն ինչ հասկացավ ու կռահեց: Հաստ պարոնի դիտավորությունը, իհարկե, հասկանալի էր, մեռած էր մտածել աղբկա մասին: Պաշտոնյան

կռացավ դեպի աղջիկը, մտախիտ զննելու համար, ու նրա դիտագծերը անկեղծ կարեկցություն արտահայտեցին:

— Ախ, որքան ցավալի է, — գլուխն օրորելով ասաց նա, — դեռ բուրբուլին երբխա է: Խաբել են, այդ ճիշտ է ևս երեք, օրիորդ, ո՞րտեղ եք բարեհաճում ապրել, — դիմեց նա աղջկան: Վերջինս բացեց հոգնած ու պղտորված աչքերը, բուժ նայեց հարցնողին ու ձեռքի շարժմամբ հրաժարվեց պատասխանելուց:

— Լսեցեք, — ասաց Ռասկոլնիկովը քաղաքապահին, — ահա (նա խառնշտորեց գրպանը ու հանեց քման կտակեկայդ էլ գտնվեց), ահա կառք վերցրեք ու սրան տարեք իր հասցեով: Հարկավոր է միայն, որ մենք իմանանք հասցեն:

— Օրիորդ, այ օրիորդ, — ասաց քաղաքապահը՝ ընդունելով փողը, — ես հիմա կառք կվերցնեմ ու ինքս կտանեմ ձեզ: Ո՞ւր տանեմ, հը՞: Որտե՞ղ եք բարեհաճում բնակվել:

— Հեռացիր... ձեռք չեն քաշում էլի... — փնթփնթաց աղջիկը ու դարձյալ ձեռքի շարժումով հրաժարվեց պատասխանից:

— Ախ, ախ, լավ չէ, ախր ամոթ է, օրիորդ, ինչպիսի՞ ամոթ: — Քաղաքապահը դարձյալ օրորեց գլուխը՝ աղջկան ամաչեցնելով, արտահայտելով իր ավազանքն ու վայրուցքը: — Այ քեզ բան, — դիմեց նա Ռասկոլնիկովին ու դարձյալ հարեանցիորեն փառքից գլուխ նայեց նրան: Նա էլ տարօրինակ էր թվում քաղաքապահին. այդպիսի ցնցոտիներով է, բայց փող է տալիս:

— Դուք սրան ո՞րտեղ գտաք, — հարցրեց նա Ռասկոլնիկովին:

— Ասում եմ ձեզ՝ հենց այտեղ, բուլվարում. քայլում էր իմ առջևից, օրորվում: Հենց որ հասավ այտեղ, քնկավ նստարանին:

— Ախ, ինչպիսի՞ խայտառակություն է հիմա սկսվել աշխարհում, պարոն: Դեռ այդքան փոքր է, բայց արդեն հարբած է: Խաբել են, այդպես է որ կա: Տես, է՛, շաբն էլ պատռված է... Ախ, ինչպի՞սի անառակություն է հիմա սկսվել... Գուցե թե ավազանից արդեն ինչ...

շատ են այդպիսիները: Տեսքով ինչքան քնքուշ է, ոնց որ թե օրիորդ լինի,— ու քաղաքապահը դարձյալ կուացավ դեպի աղջիկը:

Գուցե նա էլ ունեւր այդպիսի դատրիկներ, «ոնց որ թե քնքուշ օրիորդներ»՝ բարեկիրթների շարժումներով ու մոդայի ետեւից ընկնելու ամեն տեսակ սովորութիւններով:

— Գլխավորն այն է, որ աղջիկը ընկնի այդ սրիկայի ձեռքը,— ասաց Ռասկոլնիկովը,— ախր ինչո՞ւ սրանից ձեռք չի քաշում: Պարզ երևում է, թե ինչ է ուզում: Տես, է՛, սրիկան չի էլ հեռանում:

Ռասկոլնիկովը բարձր էր խոսում և ուղղակի ձեռքով ցույց էր տալիս պարոնին: Սա լսեց և ուզում էր դարձյալ բարկանալ, բայց միտքը փոխեց ու սահմանափակվեց լոկ արհամարհական հայացքով: Այնուհետև դանդաղորեն էլի տասը քաջ հեռացավ ու դարձյալ կանգ առավ:

— Կարելի է թույլ շտալ, որ ընկնի նրա ձեռքը,— մտազբաղ պատասխանեց ենթասպան (քաղաքապահը): — Միայն թե աղջիկը ասեր, թե իրեն ուր պետք է տանել, թե չէ... Օրիորդ, ա՛յ օրիորդ,— քաղաքապահը էլի կուացավ:

Աղջիկը հանկարծ բոլորովին բացեց աչքերը, ուշադրութեամբ նայեց նրանց, կարծես թե ինչ-որ բան հասկացավ, նստարանից վեր կացավ ու քայլեց դեպի այն կողմը, որ տեղից եկել էր: — Թյու, անամոթներ, ձեռք չեն քաշում,— ասաց նա՝ մի անգամ էլ թափ տալով ձեռքը: Նա քայլեց արագ, առաջվա պես խիստ ճոճվելով: Ֆրանտը գնաց նրա ետևից, բայց ուրիշ ծառուղիով, աչքը շարժելով նրանից:

— Մի անհանգստանաք, թույլ չեմ տա: — Կտրուկ ասաց երկարաբեղ քաղաքապահը ու քայլեց նրա ետևից:

— Է-է-հե՛, ինչպիսի անառակութիւն է հիմա սկսվել,— բարձրաձայն կրկնեց նա ու հոգոց հանեց:

Այդ բոպեին կարծես ինչ-որ մի բան խայթեց Ռասկոլնիկովին. մի ակնթարթում նրա հոգին ասես տակն ու վրա եղավ:

— Լսեք, է՛յ,— բղավեց նա բեղավորի ետևից:

Վերջինս ետ նայեց:

— Թողեք, է՛, ձեր ի՞նչ գործն է: Թող նա զվարճանա (նա մատնացույց արեց Ֆրանտին): Զե՛ղ ինչո՞ւ

Քաղաքապահը նայում էր դժգոհութեամբ, աչքերը շոճած: Ռասկոլնիկովը ծիծաղեց:

— Է-է-հե՛,— ասաց պաշտոնյան, ձեռքը թափ տվեց ու գնաց Ֆրանտի ու աղջկա ետևից՝ Ռասկոլնիկովին կամ խելագարի տեղ դնելով, կամ մտածելով դրանից էլ ավելի վատ բան:

«Տարավ իմ քսան կոպեկը,— ցասկոտ փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը՝ մնալով մենակ: — Դե թող այն պարոնից էլ վերցնի ու աղջկան թողնի նրա հետ, դրանով էլ գործը կվերջանա... էլ ինչո՞ւ ես փորձեցի օգնել աղջկան: Ես ի՞նչ օգնող եմ: Արդյո՞ք օգնելու իրավունք ունեմ: Թող նրանք կենդանի կու տան միմյանց, ի՞նչ ինչ: Եվ ինչպե՞ս համարձակվեցի տալ այդ քսան կոպեկը: Մի՞թե դրանք իմն էին»:

Չնայած այդ տարօրինակ խոսքերին, նրա հոգեվիճակը խիստ ծանրացավ: Նա նստեց նույն նստարանին: Նրա մտքերը ցրված էին... Եվ առհասարակ այդ բոպեին նրա համար ծանր էր մտածել որևէ բանի մասին: Նա կուզեմար բոլորովին ընկնել մոռացութեան մեջ, ամեն ինչ մոռանալ, հետո արթնանալ ու ամեն ինչ նորից սկսել...

— Խեղճ աղջիկ,— ասաց նա՝ նայելով նստարանի ծայրին, ուր նստած էր եղել աղջիկը... — Ուշքի կգա, լաց կլինի, հետո էլ մայրը կիմանա... Սկզբում կզնքսի, հետո էլ ցավագին ու խայտառակ կերպով կթակի, թերևս կվոնդի... Իսկ եթե չվոնդի էլ, այնուամենայնիվ Դարյա Ֆրանցովնաները հոտը կառնեն, ու աղջիկս կսկսի դես-դեն ընկնել... Հետո իսկույն կգնա հիվանդանոց (ու միշտ էլ այդ են անում նրանք, որոնք ապրում են շատ պատվազգաց մայրերի մոտ և նրանցից ծածուկ անվայել բանով են զբաղվում), հետո էլ... հետո էլ դարձյալ հիվանդանոց... գինի... օղետներ... ու էլի հիվանդանոց... երկու-երեք տարուց հետո՝ խեղանդամ, և դա ընդամենը տասնինը կամ տասնութ տարեկան հասակում... Մի՞թե ես այդպիսիներին չեմ տեսել: Իսկ ինչո՞ւ էին նրանք այդ վիճակին հասնում. դե հասնում էին, էլի... Թյու: է՛հ, թող այդպես լինի: Ասում են՝ այդպես էլ

պետք է: Ասում են՝ ամեն տարի այդպիսի տոկոս պետք է գնա... ինչ-որ տեղ... գրողի ծոցը, երևի նրա համար, որպեսզի մյուսները զգաստանան ու նրանց խանգարող շինի: Տոկոս: Հիրավի, լավ խոսքեր էին դրանք. այնպե՛ս հանգստացուցիչ են, գիտական: Ասված է՝ տոկոս, ուրեմն չպետք է անհանգստանալ: Եթե այլ խոսք ասվեր, ապա թերևս անհանգստություն առաջանար: Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե Դունեշկան որևէ կերպ այդ տոկոսի մեջ ընկնի... Մեկ կամ մյուս տոկոսի մեջ...

«Իսկ ես ո՞ւր եմ գնում,— հանկարծ մտածեց նա: — Տարօրինակ է: Ախր ես ինչ-որ բանի համար էի գնում: Հենց որ նամակը կարդացի, ճանապարհ ընկա... Գնում էի Վասիլևսկի կղզին, Ռազումիխինի մոտ, ահա թե ուր, հիմա... հիշում եմ: Սակայն ինչի՞ համար: Ի՞նչ կերպ գլխումս ծագեց հենց այժմ Ռազումիխինի մոտ գնալու միտքը: Սա ուշագրավ է»:

Նա զարմանում էր իր վրա: Ռազումիխինը նրա առաջվա համալսարանական ընկերներից մեկն էր: Ուշագրավ է, որ Ռասկոլնիկովը գտնվելով համալսարանում, գրեթե ընկերներ չուներ, խորշում էր բոլորից, ոչ ոքի մոտ չէր գնում և ուրիշներին դժարությամբ էր իր մոտ ընդունում: Ասենք, շուտով բոլորն էլ նրանից երես դարձրին: Նա ոչ մի բանի չէր մասնակցում՝ ոչ ժողովներին, ոչ խոսակցություններին, ոչ էլ զվարճություններին: Պարսպում էր ուժեղ թափով, իրեն շխնայելով, ու դրա համար հարգում էին նրան, բայց ոչ ոք չէր սիրում: Նա շատ աղքատ էր ու մի տեսակ ամբարտաճանորին հպարտ և անդրուցասեր. կարծես իր մեջ ինչ-որ բան էր թաքցնում: Նրա ընկերներից ոմանց թվում էր, որ նա իրենց բոլորի վրա նայում է բարձրից, ինչպես երեխաների վրա, կարծես թե բոլորից առաջ է անցել թե զարգացմամբ, թե գիտելիքներով և համոզմունքներով, ու նրանց համոզմունքները և ձգտումները ինչ-որ ստորին բան է համարում:

Իսկ Ռազումիխինի հետ նա չգիտես ինչու մտերմացավ, այսինքն՝ ոչ թե մտերմացավ, այլ նրա հետ ավելի պուրջասեր ու սրտաբաց էր: Ասենք, չէր էլ կարելի Ռազումիխինի

հետ այլ հարաբերությունների մեջ լինել: Նա արտասովոր ուրախ ու զրուցասեր երիտասարդ էր, պարզամտության չափ բարի: Սակայն այդ պարզամտության տակ թե մտքի խորություն և թե արժանապատվության էր թաքնված: Նրա լավագույն ընկերները այդ հասկանում էին, բոլորը սիրում էին նրան: Նա բավական խելացի էր, թեև իսկապես երբեմն պարզամիտ: Նրա արտաքինը ուշագրավ էր. նա բարձրահասակ էր, նիհար, միշտ վատ սափրված, սևավարս: Երբեմն նա անկարգություն էր անում և ուժեղի համբավ ուներ: Մի ոստիկանի նա գիշերով, մարդկանց խմբի մեջ, մի հարվածով գետին գլորեց: Նա կարող էր անվերջ խմել, բայց և կարող էր բոլորովին չխմել: Երբեմն նույնիսկ անթուլլատրելի շարաճճիություններ էր անում, բայց և կարող էր ամենեին էլ շարաճճիություն չանել: Ռազումիխինը աչքի էր ընկնում և նրանով, որ ոչ մի անհաշտություն նրան երբեք չէր շփոթեցնում և ոչ մի վատ հանգամանք կարծես թե չէր կարող նրան ճնշել: Նա կարող էր բնակվել թեկուզ կտուրի վրա, դժոխային քաղց ու արտասովոր ցուրտ տանել: Նա շատ աղքատ էր և ուղղակի միայն ինքն էր իրեն պահում, ինչ-որ աշխատանքներով փող ճարում: Նա գիտեր բազմաթիվ աղբյուրներ, որտեղից կարող էր օգուտ քաղել, իհարկե, վաստակելու միջոցով: Մի անգամ նա ամբողջ ձմեռը չէր տաքացնում իր սենյակը և պնդում էր, թե այդ նույնիսկ ավելի հաճելի է, որովհետև ցուրտ սենյակում կարելի է ավելի լավ քնել: Այդ ժամանակ նա էլ ստիպված եղավ դուրս գալ համալսարանից, բայց առժամապես, ու ամբողջ ուժով շտապում էր բարելավել իր վիճակը, որպեսզի կարողանար շարունակել ուսումը: Արդեն չորս ամիս էր, որ Ռասկոլնիկովը նրա մոտ չէր եղել, իսկ Ռազումիխինը նույնիսկ չգիտեր նրա հասցեն: Մի անգամ, երկու ամիս առաջ, նրանք հանդիպեցին փողոցում, բայց Ռասկոլնիկովը երեսը շուտ ավեց և նույնիսկ անցավ փողոցի մյուս կողմը, որպեսզի Ռազումիխինը իրեն չնկատեր: Իսկ Ռազումիխինը թեպետև նկատեց, բայց անցավ-գնաց՝ շքանկանալով անհանգստացնել բարեկամին:

«Իսկապես, դեռ վերջերս ես ուզում էի Ռազումիխինին խնդրել, որ ինձ աշխատանք տա, ինձ համար դասեր գտնի կամ որևէ մի բան... — եղբակացրեց Ռասկոլնիկովը, — բայց նա այժմ ինչո՞վ կարող է ինձ օգնել: Ենթադրենք, թե դասեր կգտնի, ենթադրենք, թե նույնիսկ իր վերջին կոպեկներին էնձ բաժին կհանի, այնպես որ հնարավոր կլինի նույնիսկ կոշիկներ գնել և կոստյումս կարգի բերել՝ դասերի գնալու համար... Հըմ... Լավ, իսկ հետո՞: Կոպեկներով ես ի՞նչ կարող եմ անել: Մի՞թե հիմա ինձ այդ է հարկավոր: Հիրավի, ծիծաղելի է, որ ես Ռազումիխինի մոտ եմ գնում...»:

Այն հարցը, թե նա այժմ ինչու է գնում Ռազումիխինի մոտ, նրան ավելի շատ էր անհանգստացնում, քան նույնիսկ հենց իրեն էր թվում, նա տազնապալից վիճակում իր համար շարագուշակ ինչ-որ իմաստ էր փնտրում կարծես թե ամենասովորական այդ արարքում:

— Հըմ, մի՞թե ես ուզում էի ամբողջ գործը կարգավորել միայն Ռազումիխինի շնորհիվ ու ամեն ինչից ելք էի գտնելու Ռազումիխինի օգնությամբ, — զարմանքով հարցընսած էր նա փրեն:

Նա մտածում էր ու շփում ճակատը, ու տարօրինակ բան — խիստ երկար խորհրդածությունից հետո մի տեսակ անսպասելիորեն, հանկարծակի և գրեթե ինքնաբերաբար նրա գլխում շափազանց օտարոտի մի միտք ծագեց:

«Հա... Ռազումիխինի մոտ, իհարկե, կգնամ, — հանկարծ բողբոջվին հանգիստ ու կարծես թե վերջնական որոշման խնայտով ասաց նա, — կգնամ, բայց ոչ հիմա... Ես նրա մոտ կգնամ... այդ բանից հետո, մյուս օրը, երբ արդեն դա վերջացած կլինի ու երբ ամեն ինչ նոր կարգով կգընա...»:

Ու հանկարծ նա ուշքի եկավ:

«Այդ բանից հետո՞, — ճշաց նա՝ վեր թռչելով նստարանից, — բայց մի՞թե դա կլինի, մի՞թե իսկապես կլինի»:

Նա թողեց նստարանը ու գնաց, համարյա վազեց. նա ուզում էր շուտ գալ դեպի տուն, սակայն տուն գնալը հանկարծ նրան խիստ զզվելի թվաց, ահա արդեն երկու ամսից

ավելի էր, որ նա այդ բանի մասին մտածում էր հենց այնտեղ, իր անկյունում, հենց այդ զարհուրելի պահարանում, և նա գնաց անորոշ ուղղությամբ:

Նրա ջղային դողը ինչ-որ տենդային դողի վերածվեց. նա նույնիսկ սարսուռ զգաց. օրը շոգ էր, իսկ նա մրսում էր: Ասես ջանք թափելով, համարյա անգիտակցորեն, ինչ-որ ներքին անհրաժեշտությամբ սկսեց դիտել հանդիպող բոլոր առարկաները, կարծես թե եռանդով զվարճություն էր փնտրում, բայց դա նրան լավ չէր հաջողվում, և նա ամեն բոլոր մտածմունքի մեջ էր ընկնում: Իսկ երբ դարձյալ ցընցվելով բարձրացնում էր գլուխը և նայում շուրջը, իսկույն մոռանում էր, թե այդ պահին ինչի մասին էր մտածում, նույնիսկ մոռանում էր, թե ինչ տեղերից էր անցնում: Այս կերպ նա անցավ ամբողջ վասիլևսկի կղզին, հասավ Մալայա Նևա, անցավ կամուրջը ու շուտ եկավ դեպի Կղզիներու Դալարիքն ու թարմությունը սկզբում դուր եկան նրա աչքերին, որոնք ընտելացած էին քաղաքի փողոն, կրին ու ահագին, նեղող ու ճնշող տներին: Այստեղ չկային ոչ տոթ, ոչ գարշահոտություն, ոչ էլ օդեմներ: Բայց շուտով այդ նոր, հաճելի զգացումներն էլ հիվանդագին ու ջղայնացուցիչ զգացումների վերածվեցին: Նա երբեմն կանգ էր առնում դալարիքով գեղազարդված որևէ ամառանոցի առաջ, նայում էր ցանկապատից ներս, հեռվում, պատշգամբներում տեսնում էր զուգված կանանց ու այգում վազվզող երեխաներին: Նրբան առանձնապես զրավում էին ծաղիկները. նա դրանց ավելի երկար էր նայում: Նրան հանդիպում էին նաև շքեղ կառքեր, ձի նստած տղամարդիկ և կանայք. Ռասկոլնիկովը հետաքրքրությամբ նայում էր նրանց ետևից ու բոլորին մոռանում ավելի շուտ, քան նրանք կչքանային հեռվում: Մի անգամ նա կանգ առավ ու հաշվեց իր փողերը. կար մոտ երեսուն կոպեկ. «Քսանը քաղաքապահին, երեքը Նաստասյային, նամակի համար, ուրեմն նախորդ օրը Մարմելադովներին քառասունյոթ թե հիսուն կոպեկ էի տվել», — չգիտես ինչու մտքում հաշվեց նա, բայց շուտով նույնիսկ մոռացավ, թե ինչի համար էր փողը գրպանից հանել: Նա այդ հիշեց՝ անցնելով ուտելիք վաճառող, ճաշարանի նրմանվող մի ձեռնարկության կողքից, ու զգաց, որ ուտել է

ուզում: Մտնելով ճաշարան, նա մի ըմպանակ օգի խմեց և
ինչ-որ խորիզով կարկանդակ կերավ: Ուտելը վերջացրեց
դարձյալ ճանապարհին: Նա շատ վաղուց օգի չէր խմել, և
գա վայրկենսապես ազգեց, թեև նա ընդամենը մի ըմպանակ
էր խմել: Նրա ոտքերը հանկարծ ծանրացան, և նա սկսեց
քնելու ուժեղ ցանկություն զգալ: Նա գնաց դեպի տուն.
բայց հասնելով Պետրոզյան կղզին, կանգ առավ բուրոսվին
ուժասպառ վիճակում, շեղվեց ճանապարհից, մտալ թիփերի
մեջ, ընկավ խոտի վրա և հենց նույն բողբոջի քնեց:

Հիվանդագին վիճակում երազները հաճախ աչքի են ընկ-
նում արտասովոր ցայտունությամբ, պայծառությամբ, ու
խիստ նմանվում են իրաճանություն: Նրբամեն հրեշավոր
պատկեր է հյուսվում, բայց իրադրությունը և ամբողջ պատ-
կերացման ողջ պրոցեսը լինում են այնքան հավանական և
այնպիսի նրբին, անսպասելի, պատկերի ողջ լիակատարու-
թյանը գեղարվեստորեն համապատասխանող մանրամաս-
նություններով, որ նույն երազատեսը արթուն ժամանակ
դրանք չի էլ կարող հորինել, թեկուզ լինի այնպիսի արվես-
տագետ, ինչպես Պուշկինը կամ Տուրգենևը: Այդպիսի երազ-
ները, հիվանդագին երազները, միշտ էլ երկար են հիշվում
և մեծ ազդեցություն են թողնում մարդու քայքայված ու ար-
դեն գրգռված օրգանիզմի վրա:

Ռատկունիկովը սարսափելի երազ տեսավ: Նրան պատ-
կերացավ իր մանկությունը հայրենի փոքրիկ քաղաքում:
Նա յոթ տարեկան է և մի տոն օր, իրիկնադեմին հոր հետ
դրոսնում է քաղաքի շրջակայքում: Օրը մուսյլ է, տոթափեզ,
տեղանքը ճիշտ այնպես է, ինչպես որ մնացել է նրա հիշո-
ղություն մեջ. նույնիսկ նրա հիշողության մեջ այն շատ
ավելի աղոտ է, քան այժմ պատկերանում էր երազում: Փոք-
րիկ քաղաքը բոլորովին պարզ է երևում, շուրջը ոչ ինչ ծառ
չկա. հեռու-հեռվում, հենց երկնքի ծայրում սևին է տալիս
փոքրիկ անտառը: Քաղաքի վերջին բանջարաճոցից մի քա-
նի քաղ հեռավորությամբ կա մի օղեսուն, մեծ օղեսուն,
որը նրա վրա միշտ էլ բոլորովին անհասելի ազդեցու-
թյուն էր թողնում և նույնիսկ վախ պատճառում, երբ նա
հոր հետ դրոսեն լիա տնցնում էր դրա կողքից: Այնտեղ միշտ
մարդկանց բազմություն էր լինում, նրանք բղավում էին,

բերքում, հայհոյում, այլանդակ ու խուպաձայն երգում և հա-
ճախ տուրուղմբոց սարքում: Օղեսուն շուրջը միշտ հարբած
ու սարսափելի կերպարանքներ էին թվում... Հանդիպելով
նրանց, ինքը պինդ փարվում էր հորը և ամբողջ մարմնով
գողում: Օղեսուն կողքից ձգվում էր ճանապարհը, միջգյուղ-
յա ճանապարհը, որը միշտ փոշոտ էր, և այդ փոշին միշտ
սև էր լինում: Հեռվում ոլորապտույտ ձգվում է դա, ու երեք
հարյուր քայլ հեռավորությամբ անցնում քաղաքի գերեզ-
մանոցի աջ կողմից: Գերեզմանոցի մեջտեղում կա կանաչ
քմբեթով քարաշեն եկեղեցի: Տարեկան երկու անգամ նա
հոր ու մոր հետ գնում էր այնտեղ, պատարագին ներկա
գտնվելու, երբ կատարվում էր տատի հոգեհանգիստը: Տա-
տը արդեն վաղուց մեռել էր, և ինքը նրան երբեք չէր տեսել:
Նրանք միշտ իրենց հետ վերցնում էին սպիտակ սկուտեղի
մեջ լցրած, անձեռոցիկով ծածկված կուտյա: Դա պատրաստ-
վում էր քրճճից, շաքարից ու լամշից, որը խառնակ լցվում
էր քրճճի վրա: Նա սիրում էր այդ եկեղեցին և դրա հինա-
վուրց սրբապատեղիները, որոնք մեծ մասամբ առանց մե-
տաղեն զրվագների էին, սիրում էր դողդոջուն գլխով ու ծեր
քահանային: Տատի գերեզմանի կողքին, որի վրա սալաքար
էր դրված, գտնվում էր նաև իր եղբոր փոքրիկ գերեզմանը:
Սղբալուր մեռել էր վեց ամսական հասակում, ինքը նրան
նույնպես բուրոսվին չէր ճանաչում և չէր կարող հիշել. բայց
նրան ասել էին, որ փոքրիկ եղբայր է ունեցել, և նա ամեն
անգամ, երբ այցելում էր գերեզմանոց, բարեպաշտությամբ
և պատկառանքով խառնակնքում էր փոքրիկ գերեզմանի վրա,
կռանում էր ու համբուրում այն: Սվ ահա նա երազում տես-
նում է, որ ինքը հոր հետ գնում է դեպի գերեզմանոցը տա-
նող ճանապարհով և անցնում օղեսուն կողքից. բռնել է հոր
ձեռքից և վախով նայում է օղեսանը: Առանձնահատուկ մի
հանգամանք գրավում է նրա ուշադրությունը: Այս անգամ
այնտեղ կարծես թե զրոսանք է, հավաքվել են զուգված
քաղքենուհիներ, ուրիշ կանայք, դրանց ամուսինները և ամեն
տեսակ խաժան: Բոլորը հարբած են, բոլորը երգեր են եր-
գում, իսկ օղեսան մուտքի տուչ կանգնած է մի սալ, տար-
զրիակ սալ: Դա մեկն է այն մեծ սալերից, որոնց լծում են
բեռնատար մեծ ձիեր և որոնցով ապրանքներ ու գինու տա-

կաններ են՝ փոխադրում: Նա միշտ սիրում էր նայել այդ ահագին, երկարաբաշ, հաստաոտք բեռնատար նժույզներին, որոնք գնում են չափածո քայլվածքով, հանգիստ ու տանում մի որևէ ամբողջ լեռ, ամենևին էլ չեն տքնում, կարծես թե սալլաբեռով իրենց ավելի լավ են զգում, քան առանց սալլաբեռի: Բայց այժմ, տարօրինակ բան, այդպիսի մեծ սալլին լծված էր գյուղացիական մի փոքրիկ, լղար, շեկ յարու, մեկը այն յարուններից, որոնք երբեմն մեծ դժվարությամբ են քաշում փայտեղենի կամ խոտի որևէ բարձր սալլաբեռ, մանավանդ երբ սալլը խրվում է ցեխի կամ աղոտների մեջ, և մուժիկները մտրակներով միշտ ցավագին, խիստ ցավագին խփում են նրանց, երբեմն նույնիսկ հենց մոռութիւններին ու աչքերին, իսկ ինքը այնպե՛ս ցավելով, այնպե՛ս ցավելով է այդ դիտում, որ քիչ է մնում լաց լինի, իսկ մայրիկը միշտ էլ նրան հեռացնում է պատուհանից: Նա այդ հաճախ էր տեսել: Եվ ահա հանկարծ մեծ աղմուկ է բարձրանում. օդեռնից ճշոցներով, երգելով, բալալայկաներով դուրս են գալիս թունդ հարբած, հաղթանդամ մուժիկներ կարմիր ու կապույտ վերնաշապիկներով, կապաները ուսներին զցած: «Նստեք սալլին, բոլորդ նստեք, բոլորին տեղ կհասցնեմ, նստեք»,— գոռում է մեկը, որ դեռ ջահել է, հաստ պարանոցով և մսոտ, գազարի պես կարմիր դեմքով: Բայց անմիջապես ծիծաղ ու բացականություններ են լսվում:

— Այդ տեսակ յարուն ո՞նց կտանի:

— Այ Միկոլկա, գլխումդ խելք կա՞, թե չէ. այդ տեսակ պատրիկ ձիուկը ահագին սալլին ես լծել:

— Բայց չէ՞ որ այդ շեկոն անպայման կլինի մի քսան տարեկան, տղերք:

— Նստեք, բոլորիդ տեղ կհասցնեմ,— դարձյալ բղավում է Միկոլկան,— առաջինն է ցատկում սալլի վրա, վերջերևում է երասանները ու ամբողջ հասակով կանգնում սալլի առջևի մասում: — Քիչ առաջ Մատվիյը տարավ կարմիր ձին,— բղավում է նա այնտեղից,— իսկ այս յարուն ուղղակի հոգիս հանել է, տղերք: Քիչ է մնում սպանեմ սրան, դուր տեղը կեր է գխտվում: Ասում եմ նստեցեք, յորդա կրտամ, յորդա, կտանի,— և նա վերցնում է մտրակը, հաճույքով պատրաստվում է ձաղկել շեկոյին:

— Դե նստեք, ինչ կա որ,— քրքշում են ամբոխի մեջ: — Լսո՞ւմ եք, յորդա կերթա:

— Երևի տասը տարի կլինի, որ դա յորդա չի գնացել:

— Կերթա, էլի:

— Տղերք, շխնայեք, բոլորդ վերցրեք մտրակները, պատրաստվեք խփելու:

— Այո, ձաղկեք յարուն:

Բոլորը քրքշալով ու սրախուսելով բարձրանում են Միկոլկայի սալլի վրա: Նստեց վեց մարդ, ու էլի կարելի է նստեցնել: Իրենց հետ վերցրին հաստ ու կարմրադեմ մի կին: Սա կարմիր շոր է հագել, գլխին ուլունքներով գլխադիր դրել, տաք, մորթեպատ ոտնամաններով է, կաղին է չրթում ու քմծիծաղ է տալիս: Շուրջը, ամբոխի մեջ նույնպես ծիծաղում են, և ինչպե՛ս շփոթաղեն: Այս տեսակ քոսոտ, փոքրիկ զամբիկը ո՞նց պիտի վազի ու տանի այդքան ծանրությունը: Սալլ նստած երկու տղա իսկույն մտրակներ են վերցնում, որ օգնեն Միկոլկային: Լսվում է «դեհ» բացականությունը, յարուն ամբողջ ուժով մեկ ձիգ է տալիս, բայց ոչ միայն չի կարողանում յորդա տալ, այլև քայլերն էլ հազիվ է փոխում, մանրիկ քայլեր է անում, տնքում է ու պլպլում երեք մտրակների հարվածներից, որոնք կարկուտի պես թափվում են նրա վրա: Սալլի վրա և ամբոխի մեջ ծիծաղը կրկնապատկվում է, իսկ Միկոլկան բարկանում է և արագ հարվածներով կտտալով ձաղկում զամբիկին, ասես իրոք կարծում է, թե ձիուկը յորդա կգնա:

— Թողեք ես էլ նստեմ, տղերք,— ամբոխի միջից բղավում է ռեպրիզանտ մի տղա:

— Նստեցեք, բոլորդ նստեցեք, բոլորիդ էլ կտանեմ, կձաղկեմ սրան,— գոռում է Միկոլկան ու շրմփացնում, հաշրմփացնում, և կատաղությունից արդեն շփոթե, թե էլ ինչով խփի ձիուկին:

— Հայրիկ, հայրիկ,— ասում է Ռոդյոնը հորը,— հայրիկ, տես ինչ են անում. հայրիկ, ծեծում են խեղճ ձիուկին:

— Գնանք, գնանք,— ասում է հայրը,— հարբած են, գժություն են անում, հիմարնե՛ր: Գնանք, մի նայիր,— և ուզում է տանել որդուն, բայց սա պոկվում է նրա ձեռքերից

և, խնջը կորցրած, վազում է դեպի ձիուկը: Խնջճ ձիուկը արդեն վատ վիճակում է: Նա շնչասպառ է լինում, կանգ է առնում, դարձյալ ձիգ է տալիս, քիչ է մնում ընկնի:

— Ձաղկեք սատկացնելու շափ,— բոռում է Միկոլկան,
— էլ ուրիշ բան չի մնում: Կթակեմ, թեկուզ շունչը փչի:

— Բա դու խիզճ շունճ ս, ինչ է, սատանի ծնունդ,— ամբոխի միջից գոռում է մի ծերունի:

— Ո՞վ է տեսել, որ այդ տեսակ փոքրիկ ձիուկը այդքան բեռ տանի,— ավելացնում է մեկ ուրիշը:

— Շնչասպառ կանես, հա-հա՛,— բղավում է երրորդը:

— Ձե՛զ ինչ, է՛, իմ ձիուկն է, ինչ ուզեմս, կանեմ: Էլի նստեցեք, բոլորդ նստեցեք, ուզում եմ, որ անպայման յորդա գնա...

Հանկարծ համազարկի պես ճայթում է քրքիշը, որի մեջ կորչում են բոլոր ձայները. զամբիկը շղթմացավ հաճախակի հարվածներին և ուժասպառ վիճակում սկսեց քացի տալ: Նստիկի ծերունին էլ շհամբերեց ու քմծիծաղեց: Եվ իրավ, այդ տեսակ քոսոտ ձիուկ է և գեռ քացի էլ է տալիս:

Ամբոխի միջից երկու տղա մեկական մտրակ են վերջընում ու վազում են ձիուկի կողքերից խփելու: Նրանք վազում են ստորեր կողմերից:

— Շրմփացրեք զրոս մտութին, աչքերին,— գոռում է Միկոլկան:

— Երգենք, տղերք,— բղավում է մեկը սալի վրայից, ու այնտեղ գունվողները բոլորն էլ սկսում են նրգել: Հնչում է ուրախ երգը, դժբաժբում է դափը, կրկներգի հետ սուպոց է լազում: Կինը կաղին է չրթում ու ծիծաղում:

... Ռոդյան վազում է ձիուկի կողքից, առաջ է անցնում, տեսնում է, թե ինչպես են խփում ձիուկի աչքերին, հենց աչքերին: Նա լալիս է: Միտը ճմլվում է, արցունքներ են հոսում: Խարազանողներից մեկը դիպչում է նրա գեմքին. նա այդ չի զգում, նա հուսալքվում է, ճշում: Նետվում է գեպի սպիտակամորտը, սպիտակահեր ծերունին, որը օրորում է գլուխը և դատապարտում այդ ամենը: Մի կին բռնում է Ռոդյանի ձեռքից և սեզում է ասանել նրան, բայց նա պոկվում է և զարնյալ վազում դեպի ձիուկը: Մտ արդեն վերջին ճիգերն է թափում, բայց մի անգամ ևս սկսում է քացի տալ:

— Փոս, սատանաճ տանի քեզ,— կատաղած ճշում է Միկոլկան: Նա պցում է մտրակը, կտանում և սալի հատակից հանում է մի երկար ու հաստ քեղի, երկու ձեռքով վերցնում է դրա ծայրից և ուժեղ թափ է առնում շեկոյի վրա:

— Կշնջի,— բղավում են շուրջը:

— Կսոթանի:

— Իմ յարուն է,— բոռում է Միկոլկան և քեղիով ուժանաթափ խփում ձիուկին: Երխում է ծանր հարվածը:

— Ձաղկեք դրան, ձաղկեք, ինչ եք կանգնել,— լսվում են ձայների ամբոխի միջից:

Իսկ Միկոլկան նորից թափ է առնում, ու նորից հուժիկ հարվածը իջնում է դժբախտ յարուի մեջքին: Սա պազում է, ամբողջ հետույքը իջեցնում գետնին, հետո էլ վեր է ցատկում և վերջին ամբողջ ուժով սալը աջ ու այն կողմ է քաշում, որ տանի, տակայն բոլոր կողմերից նրան խփում են վեց մտրակով, իսկ քեղին նորից բարձրանում է ու իջնում երրորդ, ապա և շորրորդ անգամ, շափածո զարկերով: Միկոլկան կատաղում է, որ չի կարողանում մի հարվածով սպանել ձիուկին:

— Դիմացկուն է, հա՛-ա,— բղավում են շուրջը:

— Հիմա անպայման կընկնի, տղերք, ու կզա դրա վերջը,— ամբոխի միջից ճղճղում է մի ուրիշը:

— Կացնով խփեք, էլի, մի անգամից սպանեցեք,— գոռում է երրորդը:

— Օֆ, անիծված էլ, ետ քաշվեք,— մոլեգին բոռում է Միկոլկան, պցում քեղին, նորից կտանում է սալի վրա ու վերցնում երկաթե մի լինգ: — Զգուշացեք,— բղավում է նա, ու ինչքան որ ուժ ունի, թափ առած խփում է խնջճ ձիուկին: Երմփում է հարվածը. զամբիկը ճոճվում է, պազում, ուզում է քաշել սալը, բայց լինգը ամբողջ թափով զարկվում է նրա մեջքին, և նա ընկնում է գետնին, ասես մի անգամից կտրում են նրա շորս ոտքերը:

— Սատկացրեք,— բոռում է Միկոլկան, ու ասես խնջը կորցրած, ցատկում է սալից: Մի քանի տղաներ, նույնպես կարմրադեմ ու հարբած, վերցնում են ինչ-որ պատահում է՝ մտրակներ, մահակներ, քեղին, ու վազում են դեպի շնչասպառ սատանիկը: Միկոլկան կանգնում է դրա կողքին ու սկզբ

սում է արդեն ավելորդ տեղը լինողով խփել մեջքին: Յարուն
երկարացնում է մոռութը, ծանր շունչ է առնում ու սաստկում:

— Վերջ,— բղավում են ամբոխի միջից:

— Բա ինչո՞ւ յորդա չէր գնում:

— Իմ յարուն է,— գոռում է Միկոյկան լինող ձեռքին,
աչքերը արյունով լցված: Նա կանգնել է և կարծես ափսոսում է, որ էլ ոչ ոքի չի կարող խփել:

— Իսկապես որ դու խիղճ չունես,— ամբոխի միջից
լսվում են արդեն շատ ձայներ:

Իսկ խեղճ տղան արդեն կորցրել է խելքը: Նա ամբոխի
միջից ճիշդադաղակով աճապարում է դեպի շեկոն, գրկում
և համբուրում է նրա անկենդան, արնաշաղախ մոռութը, համբուրում է նրա աչքերը, շրթունքները: Հետո հանկարծ վեր է
թռչում և բռունցքներով մոլեգնաբար նետվում Միկոյկայի
վրա: Այդ վայրկյանին հայրը, որ արդեն երկար հետամուտում էր նրան, վերջապես, բռնում է որդուն ու դուրս բերում ամբոխի միջից:

— Գնանք, գնանք,— ասում է նա,— գնանք տուն:

— Հայրիկ, ինչո՞ւ նրանք... սպանեցին... խեղճ ձիուկին,— հեկեկում է տղան, շունչը բռնվում է, ու խոսքերը ճշոցների պես դուրս են թռչում իր ծանրացած կրծքից:

— Հարբած են, գոռոթյուն են անում, մեր գործը չէ, գրանանք,— ասում է հայրը: Տղան փարվում է հորը, իսկ կտրծօքը նրան նեղում է ու նեղում: Նա ուզում է շունչ առնել, ճըշալ, ու արթնանում է:

Նա արթնացավ ամբողջովին քրտնակալած, մազերը քրտնքով թրջված, շունչը կտրվելով, ու սարսափահար մի քիչ բարձրացավ տեղից:

— Փառք ասածո, սա միայն երազ էր,— ասաց նա, նստեց ծառի տակ ու խոր շունչ առավ: — Բայց ի՞նչ է սա, հո չե՞մ սկսում ջերմել. ինչպիսի՞ ալանդակ երազ:

Նրա ամբողջ մարմինը ասես ջարդված լիներ. մութ ու մռայլ էր հոգին: Նա արմունկները դրեց ծնկներին ու գլուխը հենեց ձեռքերին:

«Աստված իմ,— բացականչեց նա,— մի՞թե իսկապես, մի՞թե իսկապես ես կացին կվերցնեմ, կսփեմ պառավի գըլխին, կջնջեմ նրա գանգը... ոտք կդնեմ նրա կպշուն, տաք

արյան մեջ, կջարդեմ կողպեքը, կգողանամ ու կողոզամ, կթաքնվեմ ամբողջովին արյունոտված, կացինը ձեռքիս... Տե՛ր աստված, մի՞թե այդպես կլինի»:

Այդ ասելով, նա դողում էր տերևի նման:

— Ախր ի՞նչ եմ մտածում,— շարունակեց նա դարձյալ բացականչելով և կարծես խոր զարմացած,— ախր ես դիտեի, որ այդ բանին անկարող եմ դիմանալ, էլ ինչո՞ւ էի մինչև հիմա ինձ տանջում: Չէ՞ որ դեռ երեկ, երեկ, երբ գնացի այդ... փորձը անելու, դեռ երեկ պարզ հասկացա, որ չեմ հանդուրժի... էլ ինչո՞ւ եմ հիմա տանջվում, էլ ինչո՞ւ էի մինչև այժմ կասկածում: Չէ՞ որ հենց երեկ, իջնելով սանդուղքից, ինքս ասացի, որ դա սրիկայություն է, նողկալի է, ստորություն է, ստորություն... Չէ՞ որ հենց միայն այդ միտքը հարթմանի ինձ զզվեցնում էր ու սարսափեցնում...:

— Ոչ, ես չեմ կարող այդ տանել, չե՛մ կարող տանել: Թեկուզ և ոչ մի կասկած չլինի այդ բոլոր հաշիվներում, թեկուզ այն ամենը, ինչ որ որոշել էի այս ամսում, ցերեկվա լույսի պես պարզ լինի, թվարանորեն ճիշտ լինի: Տե՛ր աստված, չէ՞ որ միևնույն է, ես սիրտ չեմ անի, չեմ դիմանա, չեմ կարող... Հապա էլ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ էի մինչև հիմա մտածում...

Նա ոտքի ելավ, զարմացած նայեց շուրջը, ասես չհասկանալով, թե ինչու էր եկել այստեղ, ու գնաց դեպի Տ... կամուրջը: Նա գունատ էր, մարմնի բոլոր անդամները սաստիկ հոգնած էին, բայց նրա շնչառությունը հանկարծ կարծես թեթևացավ: Նա զգաց, որ արդեն թոթափել է այդ սարսափելի բեռը, որ այնքան երկար ճնշում էր իրեն, ու նրա հոգին հանկարծ թեթևացավ ու խաղաղվեց: «Տե՛ր,— աղերսում էր նա,— ինձ ցույց տուր իմ ճանապարհը, իսկ ես հրաժարվում եմ իմ այս անիծված... ցնորքից»:

Անցնելով կամուրջը, նա լուռ և հանգիստ դիտում էր նեան, փառ, կարմիր արևի գունագեղ մայրամուտը: Չնայած իր թուլությանը, նա նույնիսկ հոգնածություն էլ չէր զգում: Կարծես հանկարծ պատուվել էր սրտի պալարը, որը թարախակալում էր մի ամբողջ ամսվա ընթացքում: Ազատություն, ազատություն: Այժմ նա ազատ է այդ հրապույրներից, կախարդանքից, թովչանքից, գայթակղությունից:

Հետագայում, երբ նա բուսի առ բուսի, կեստ առ կեստ, մի առ մի վերհիշում էր այդ ժամանակը և այն ամենը, ինչ որ իրեն պատահել էր այդ օրերին, նրան միշտ սնահավատութեան շափ ապշեցնում էր մի հանգամանք, որը թեև էապես այնքան էլ արտասովոր չէր, բայց հետո, ինչպես միշտ թրվում էր նրան, իր բախտի ինչ-որ կանխորոշումն էր: Նա ոչ մի կերպ չէր կարողանում հասկանալ և ինքն իրեն բացատրել, թե ինչու էր տուն վերադառնում Սեննայա հրապարակի միջով, թեև ինքը հոգնած էր և ուժասպառ, ու իր համար միշտ ավելի ձեռնտու էր տուն վերադառնալ ամենակարճ և ուղիղ ճանապարհով, իսկ այդ հրապարակով վերադառնալը բոլորովին ավելորդ էր նրա համար: Պտույտը երկար չէր, բայց ակներև էր ու բոլորովին էլ պետք չէր: Իհարկե, տասնյակ անգամ պատահում էր, որ նա տուն էր վերադառնում առանց հիշելու, թե որ փողոցներով է գնում: Բայց ինչու,— միշտ հարցնում էր նա,— ինչու՞ Սեննայա հրապարակում (որով անցնելու նույնիսկ հարկ չկար) կայացած այդպիսի կարևոր, իր համար այդպիսի վճռական և միևնույն ժամանակ բոլորովին պատահական հանդիպումը զոսգադիպեց իր կյանքի հենց այդ ժամին, հենց այդ րուպին, հատկապես իր այդպիսի տրամադրութեան և հատկապես այն հանգամանքներին, որոնց առկայությամբ դա, այդ հանդիպումը կարող էր ամենավճռական ու ամենավերջնական ազդեցություն թողնել իր ամբողջ ճակատագրի վրա: Կարծես թե այդ կինը գիտմամբ էր նրան սպասում:

Ժամը մոտ ինն էր, երբ Ռասկոլնիկովը անցնում էր Սեննայա հրապարակով: Սեղանների, տեփուրների վրա, մեծ ու փոքր խանութներում առևտուր անողները փակում էին իրենց ձեռնարկությունները կամ իջեցնում ու հավաքում էին իրենց ապրանքները ու տուն գնում, ինչպես և իրենց գնորդները: Ստորին հարկերում եղած ճաշարանների մոտ, Սեննայա հրապարակի տների կեղտոտ ու զարշահոտ բակերում, առավելապես օղետների մոտ բազմաթիվ և ամեն տեսակ արհեստավորներ ու ցնցոտիավորներ էին խմբվում: Բասկոլնիկովը, աննպատակ գուրս գալով փողոց, հանույթով էր անցնում առավելապես այդ վայրերից, ինչպես և մոտակա

բուրս նրբանցքներից: Այստեղ նրա ցնցոտիները չէին գրավում ոչ ոքի գոռոզավարի ուշադրությունը, ու կարելի էր քաջիկ ուզածդ տեսքով, առանց որևէ մեկին անհարմար դրություն մեջ գնելու: Հենց Կ... նրբանցքի անկյունում մի քաղցրեմի և իր կինը երկու սեղանի վրայից վաճառում էին իրենց ապրանքը՝ թելեր, բուլբուր, շիթ գլխաշորեր և այլն: Նրանք էլ պատրաստվում էին տուն գնալու, բայց հապաղում էին՝ խոսելով մոտեցած մի ծանոթ կնոջ հետ: Այդ ծանոթը կիզավետա Իվանովնան էր, կամ ինչպես բոլորը նրան անվանում էին՝ կիզավետան, հենց այն պառավ Ալլոնա Իվանովնայի, կոլեգիական ռեգիստրատորի կնոջ և վաշխառուի կրտսեր քույրը, որի մոտ նախորդ օրը եղել էր Ռասկոլնիկովը, եկել էր ժամացույցը գրավ գնելու և իր փորձը կատարելու... Նա արդեն վաղուց ամեն ինչ գիտեր այդ կիզավետայի մասին, և նույնիսկ վերջինս էլ մի քիչ ճանաչում էր նրան: Այդ մի բարձրահասակ, աճուրդի, երկշոտ ու հեզաբարո աղջիկ էր, համարյա ապուշ, երեսունհինգ տարեկան, իր քրոջ մոտ ապրում էր բոլորովին ստրկական վիճակում, գիշեր-ցերեկ աշխատում էր նրա համար, վախենում էր նրանից, ու պառավը նույնիսկ ծեծում էր նրան: Կիզավետան կապուցը ձեռքին մտազբաղ կանգնել էր քաղցրեմու և սրա կնոջ առաջ և ուշադրությամբ լսում էր նրանց: Ամուսինները մի առանձին եռանդով նրան ինչ-որ բան էին բացատրում: Նրբ Ռասկոլնիկովը հանկարծ տեսավ կիզավետային, համակվեց ինչ-որ տարօրինակ զգացումով, որը խորագույն զարմանքի էր նման, թեև այդ հանդիպման մեջ զարմանալի ոչինչ չկար:

— Կիզավետա Իվանովնա, դուք այդ ինքներդ անձամբ որոշեցեք,— բարձրաձայն ասաց քաղցրեմին: — Եկեք վաղը, ժամը յոթին: Նրանք էլ կգան:

— Վաղը,— ծոր տալով ու մտազբաղ ասաց կիզավետան, որք կարծես տատանվում էր:

— Հրմ, Ալլոնա Իվանովնա թունդ վախեցրել է ձեզ,— բլբլացրեց առևտրականի ժիր կինը: — Նայում եմ ձեզ ու մտածում, որ դուք կարծես բոլորովին փոքրիկ երեխա լինեք: Նա ձեր ոչ թե հարազատ, ալ խորթ քույրն է, բայց այ՛ թե ինչպես է ձեզ ենթարկել իր կամքին:

— Գուք այս անգամ ոչինչ շասեք Ալլոնա Իվանովնա-
յին, ահա իմ խորհուրդը,— վրա բերեց ամուսինը,— եկեք
մեզ մոտ առանց նրանից թուլլովութուն խնդրելու: Օգտա-
կար գործ է: Հետո քույրիկդ ինքն էլ այդ կհասկանաս:

— Գա՞մ, այո՞:

— Ժամը յոթին, վաղը. նրանց կողմից էլ կգան. ինք-
նեքդ անձամբ որոշեցեք:

— Ինքնատեն էլ կգցենք,— ավելացրեց կինը:

— Լավ, կգամ,— դեռ էլի մտազբաղ ասաց Լիզավետան
ու դանդաղ հեռացավ:

Ռասկոլնիկովը անցավ այնտեղից ու էլ ոչինչ չսեց: Նա
քայլում էր կամացուկ, աննկատելի, աշխատելով ոչ մի բառ
չասել: Նրա սկզբնական զարմանքը հետզհետե սարսափի
վերածվեց, կարծես մեջքովը սարսուռ անցավ: Նա իմացավ,
նա հանկարծակի և բոլորովին անսպասելի իմացավ, որ
մյուս օրը, երեկոյան ժամը ուղիղ յոթին Լիզավետան, պա-
ռավի քույրը և նրա հետ միակ ապրողը, տանը չի լինի,
հետևապես, պառավը երեկոյան ուղիղ ժամը յոթին տանը
մենակ կմնա:

Մինչև իր բնակարանը միայն մի քանի քայլ էր մնում:
Նա մտավ իր խուցը ինչպես մահվան դատապարտված: Այ-
ն մի դատողություն չէր անում և ամենևին էլ չէր կարող ա-
նել. բայց իր ամբողջ էությունը հանկարծ զգաց, որ ալլես
զուրկ է բանականության ազատությունից, կամքից, ու
ամեն ինչ որոշված է հանկարծակի, վերջնականապես:

Իհարկե, եթե նույնիսկ ամբողջ տարիներ նա ստիպված
լիներ իր մտադրությունը կատարելու հարմար առիթի սպա-
սել, ապա այդ դեպքում էլ չէր կարելի հաստատապես հույս
գնել այդ դիտավորության հաջող կատարման ավելի ակ-
ներև ու հարմար առիթի վրա, քան այն, որ ներկայանում
էր հաջորդ օրը: Համենայն դեպս նախորդ օրը դժվար կլի-
ներ միանգամայն ճշտորեն ու հաստատապես, նվազագույն
ոհսկով, առանց որևէ վտանգավոր հարցուփորձի ու որո-
նումների իմանալ, որ հաջորդ օրը, այսինչ ժամին այսինչ
պառավը, որի գեմ մահափորձ է պատրաստվում, տանը
բոլորովին մենակ կլինի:

Հետագայում Ռասկոլնիկովը առիթ ունեցավ մի կերպ
իմանալու, թե քաղքենին և նրա կինը ինչու էին Լիզավետա-
յին հրավիրում իրենց մոտ: Գործը բոլորովին սովորական
էր և ոչ մի առանձին բան չէր պարունակում: Եկվոր ու աղ-
քատացած մի ընտանիք վաճառում էր կանացի իրեր,
զգեստներ և այլն: Քանի որ շուկայում վաճառելը ձեռնտու
չէր, վաճառող կին էին փնտրում, իսկ Լիզավետան դրանով
էր զբաղվում. կոմիսիոն վարձատրություն էր վերցնում,
այդպիսի գործեր էր անում և մեծ պրակտիկա ուներ, որով-
հետև շատ ազնիվ էր և միշտ վերջին գինն էր ասում. ինչ
գին որ պահանջեր, այն էլ պիտի ընդունվեր: Առհասարակ
քիչ էր խոսում, ու ինչպես արդեն ասված է, հեզաբարո էր
ու երկչոտ...

Ռասկոլնիկովը վերջին ժամանակներում սնահավատ էր
դարձել: Սնահավատության հետքերը դեռ երկար մնում էին
նրա մեջ ու գրեթե անջնջելի էին: Եվ այդ ամբողջ գործում
նա հետո միշտ էլ տեսնում էր որոշակի տարօրինակություն,
խորհրդավորություն, կարծես ինչ-որ առանձնահատուկ ազ-
դեցությունների և զուգահեռությունների առկայություն: Նը-
րան ծանոթ մի ուսանող, Պոկորևը, մեկնելով Խարկով, խո-
սակցության ժամանակ նրան հաղորդել էր պառավ Ալլոնա
Իվանովնայի հասցեն, որևէ իր գրավ դնելու համար, եթե
դա հարկավոր լիներ: Ռասկոլնիկովը երկար ժամանակ չէր
գնում պառավի մոտ, որովհետև դասեր էր տալիս և մի
կերպ ծայրը ծայրին հասցնում: Մեկ ու կես ամիս առաջ
նա հիշեց այդ հասցեն. ուներ գրավ դնելու համար պիտա-
նի երկու իր՝ հոր արծաթե հին ժամացույցը և ինչ-որ երեք
կարմիր քարերով մատանի, որ հրաժեշտի ժամանակ նվի-
րել էր քույրը իբրև հիշատակ: Նա որոշեց տանել մատա-
նին. գտավ պառավին, ու հենց առաջին հայացքից, դեռ
առանձին ոչինչ չգիտենալով նրա մասին, նրա նկատմամբ
անհաղթահարելի զզվանք զգաց, նրանից երկու «թղթե մա-
նեթանոց» վերցրեց և ճանապարհին մտավ մի վատ պան-
դոկ: Նա թեյ խնդրեց, նստեց ու խոր մտածմունքի մեջ ըն-
կավ: Մի տարօրինակ միտք էր կտցահարում նրա ուղեզը,

ինչպես ճուտիկը կտցահարում է ձուն, դուրս գալու համար, աւ շատ, շատ էր զբաղեցնում նրան:

Համարյա նրա կողքին, մյուս սեղանի շուրջը նստել էին մի ուսանող և մի շահել սպա: Նա այդ ուսանողին բուրբոսովին չէր ճանաչում և չէր հիշում: Նրանք բիլյարդ էին խաղացել աւ սկսել էին թեյ խմել: Հանկարծ նա լսեց, որ ուսանողը օպայի հետ խոսում է վաշխառու կնոջ, Ալլոնա Իվանովնայի, կոլեգիական քարստուղարի կնոջ մասին, ու սպային հաղորդում է նրա հասցեն: Հենց միայն դա Ռասկոլնիկովին արտառոց բան թվաց. նա նոր էր եկել այնտեղից, և ահա այդ պառավի մասին են խոսում: Իհարկե, դա պատահականութուն է, բայց ահա նա այժմ չի կարողանում վանել խիստ արտաստվոր մի տպավորութուն, իսկ այստեղ կարծես թե ինչ-որ մեկը հաճոյանում է նրան. ուսանողը հանկարծ սկսում է ընկերոջը այլևայլ մանրամասնութուններ հաղորդել աջ Ալլոնա Իվանովնայի մասին:

— Լավն է նա, — ասում է ուսանողը, — նրա մոտ միշտ կարելի է փող ճարել: Հարուստ է ինչպես ջհուդ, կարող է միանգամից հինգ հազար տալ, իսկ ուրբիանոց գրավտկանից էլ չի խորշում: Մերոնցից շատերն են նրա մոտ եղել: Միայն թե շափազանց զգվելի է...

Ուսանողը սկսեց պատմել, թե այդ պառավը այնքան ջար ու քմահաճ է, որ բավական է միայն մի օրով ուշ վերադարձնել գրավականի դիմաց վերցրած փողը, ու իբր կկորչի: Չորս անգամ պակաս է տալիս, քան արժե իբր, իսկ ամսական հինգ և նույնիսկ յոթ տոկոս է վերցնում և այլն: Ուսանողը շաղակրատեց և, բացի այդ ամենից, հաղորդեց, որ պառավը ունի կիզավետա անունով քույր, որին նա, այդ վարձիկ ու գարշելի պառավը, ամեն րոպե ծեծում է ու պահում բոլորովին ստրկացրած վիճակում, ինչպես փոքրիկ երեխայի, մինչդեռ կիզավետան բավականաչափ բարձր հասակ ունի...

— Հենց ֆենոմեն է սր կա, — գռչեց ուսանողը և քրքրեց:

Նրանք սկսեցին խոսել կիզավետայի մասին: Ուսանողը նրա մասին ինչ-որ առանձին հաճույքով էր պատմում և ջարտունակ ծիծաղում էր, իսկ սպան մեծ հետաքրքրությամբ

էր լսում և ուսանողին խնդրում էր այդ կիզավետային ուղարկել իր մոտ, սպիտակեղենը նորոգելու համար: Ռասկոլնիկովը ոչ մի բառ չասաց և մի անգամից ամեն ինչ խմացավ. կիզավետան պառավի կրտսեր, խորթ (ուրիշ մորից) քույրն էր և արդեն երեսունհինգ տարեկան: Նա գիշերցերեկ աշխատում էր քրոջ համար, տանը խոհարարուհու և լվացարարուհու գործ էր անում, ու բացի դրանից, շորեր էր կարում վաճառելու համար, նույնիսկ վարձվում էր հատակներ լվալու համար, ու վաստակած ամբողջ դրամը տալիս էր քրոջը: Առանց պառավի թույլտվության չէր համարձակվում որևէ պատվեր կամ աշխատանք վերցնել: Պառավը արդեն կազմել էր իր կտակը, դա հայտնի էր կիզավետային, որին ըստ կտակի մի գրոշ էլ չէր հասնում, նրան մնալու էր միայն շարժական գույքը, աթոռներ և այլն, իսկ փողերը հանձնվելու էին մի վանքի, որ գտնվում էր Ն... նահանգում: Պառավը այդ արել էր իր հոգու փրկության համար: կիզավետան քաղթենի էր և ոչ թե աստիճանավորի դուստր, ճա աղջիկ էր, շափազանց անբարեկազմ, խիստ բարձրահասակ էր, երկար, մեծ, ասես դուրս ընկած ոտքերով, քոշերը միշտ ծածուկած, ու իրեն մաքուր էր պահում: Գլխավոր բանը, որ զարմացնում ու ծիծաղեցնում էր ուսանողին, դա այն էր, որ կիզավետան միշտ հոյի էր լինում...

— Բայց դու հո ասում ես, որ նա այլանդակ է, — վրա բերեց սպան:

— Այո, թուխ է, ասես շորերը փոխած զինվոր լինի, բայց, գիտե՞ս, ամենևին էլ այլանդակ չէ: Դեմքը և աչքերը խիստ բարի են: Միանգամայն բարի: Ահա քեզ ապացույց, շատերին դուր է գալիս: Այնպե՞ս հանգիստ է, հեզաբարո, հլու, համաձայնող, ամեն ինչի համաձայնող: Իսկ նրա ժպիտը նույնիսկ շատ հաճելի է:

— Ուրեմն նա քեզ էլ է դուր գալիս, — ծիծաղեց սպան:

— Իր տարօրինակությամբ: Հա՛, այ թե ես քեզ ինչ կասեմ: Ես կսպանեի և կթալանեի այդ անիծված պառավին, ու հավատացնում եմ քեզ, որ այդ կանեի առանց խզճի խաչք զգալու, — տաքացած ավելացրեց ուսանողը:

Սպան գարծյալ սկսեց քրքրալ, իսկ Ռասկոլնիկովը ցրնցվեց: Որքա՞ն տարօրինակ էր այդ:

— Կաց, ես ուզում եմ քեզ մի լուրջ հարց տալ,— տա-
քացավ ուսանողը: — Ես հիմա, իհարկե, կատակեցի, բայց
լսիր. մի կողմից՝ հիմար, անհեթեթ, շնչին, շար, հիվանդ
մի պառավ, որը ոչ ոքի հարկավոր չէ, ընդհակառակը, բո-
լորի համար վնասակար է, ինքն էլ չգիտե, թե ինչի համար
է ապրում, ու վաղն ևեթ կմեռնի: Հասկանո՞ւմ ես, հասկա-
նո՞ւմ ես:

— Լավ, հասկանում եմ,— պատասխանեց սպան՝ ուշա-
գրությամբ նայելով տաքացած ընկերոջը:

— Շարունակիր լսել: Մյուս կողմից՝ երիտասարդ, թարմ
ուժեր, որոնք զուրկ են օժանդակությունից ու կորչում են
փոքր, ու դրանք հազարներ են, ու ամենուրեք այդպես է:
Պառավի փողերով կարելի է կազմակերպել ու ապահովել
հարյուրավոր, հազարավոր լավ գործեր ու ձեռնարկումներ,
իսկ այդ փողերը վանքին են տրվելու: Կարելի է հարյուրնե-
րին, հազարներին օժանդակություն ցույց տալ, տասնյակ
ընտանիքներ փրկել մուրաքիանությունից, քայքայումից,
կործանումից, անառակությունից, վեհերական հիվանդա-
նոցներից, և այդ ամենը— նրա փողերով: Սպանիր նրան ու
վերցրու նրա փողերը, ու դու դրանց միջոցով կարող ես
օգտակար լինել ամբողջ մարդկությունը և ընդհանուր գոր-
ծին. ի՞նչ ես կարծում, մի՞թե այդ փողերիկ ոճիրը չի արդա-
րանա հազարավոր բարի գործերով: Մի կյանքի փոխարեն
հազար կյանք, փտումից ու քայքայումից փրկված: Մեկ մահ
և փոխարենը հարյուր կյանք, չէ՞ որ այստեղ հաշիվը պարզ
է: Եվ ի՞նչ արժեք ունի այդ հյուծախտավոր, հիմար ու շար
պառավի կյանքը. ոչ ավելի, քան ոջլի, բլուճի կյանքը,
ասենք այդ էլ շարժե, որովհետև այդ պառավը վնասակար
է: Նա ուրիշի կյանքն է հողոտում. նա շար է. նա օրերս
կատաղությունից կծել էր կիզավետայի մատը, քիչ էր մնա-
ցել կտրելու:

— Իհարկե, նա արժանի չէ ապրելու, բայց այստեղ
պետք է նկատի առնել բնությունը:

— Է՛հ, բարեկամս, չէ՞ որ բնությունը շտկում են և նը-
րան ուղղություն են տալիս, իսկ առանց դրան մարդիկ
կխրվեն նախապաշարմունքների մեջ: Առանց դրան ոչ մի
մեծ մարդ չէր լինի: Ասում են՝ «պարտք, խիղճ». ես չեմ

ուզում. որևէ բան ասել պարտքի ու խղճի դեմ, բայց նայած
թե մենք դրանք ինչպես ենք հասկանում: Կաց, ես քեզ էլի
մի հարց կտամ, լսիր:

— Ոչ, դո՛ւ կաց, ե՛ս քեզ հարց կտամ: Լսիր:

— Հապա՛:

— Դու հիմա խոսում, ճառում ես, բայց ասա ինձ, ինքզ
կսպանե՞ս պառավին, թե՞ ոչ:

— Իհարկե, ոչ: Ես արդարություն կողմն եմ... Այստեղ
բանն այդ չէ...

— Իսկ իմ կարծիքով, եթե դու ինքզ սիրտ չես անում,
ուրեմն այստեղ ոչ մի արդարություն չկա: Է՛հ, մի անգամ
էլ խաղանք:

Ռասկոլնիկովը շափազանց հուզված էր: Իհարկե, այդ
ամենը ամենասովորական և ամենից հաճախ եղած երի-
տասարդական խոսակցություններ ու մտքեր էին, որ նա
շատ անգամ էր լսել, միայն ուրիշ ձևերով և ուրիշ թեմա-
ների շուրջ: Բայց ինչո՞ւ նա այդպիսի խոսակցություն և
այդպիսի մտքեր լսելու առիթ ունեցավ հատկապես այժմ,
երբ հենց իր գլխում ճիշտ այդպիսի մտեք էին պտտվում:
Եվ ինչո՞ւ հատկապես այժմ, երբ ինքը սկսել էր մտածել
պառավի մասին, այդպիսի խոսակցություն է լսում... Այդ
զուգադիրությունը այնուհետև միշտ նրան տարօրինակ էր
թվում: Այդ շնչին պանդոկային խոսակցությունը նրա վրա
արտակարգ ազդեցություն ունեցավ գործի հետագա զար-
գացման ընթացքում. կարծես թե այստեղ իսկապես մի ինչ-
որ կանխորոշում, ցուցում կար:

Վերադառնալով Սեննայա հրապարակից, նա ընկավ
բաղմոցին ու մի ամբողջ ժամ նստեց առանց շարժվելու:
Մինչ այս, մինչ այն, օրը մթեց. նա մոմ չուներ, ասենք
մտքովն էլ չէր անցնում լույս վառելու: Նա ոչ մի կերպ չէր
կարողանում հետագայում հիշել, թե արդոք այդ ժամանակ
մտածո՞ւմ էր որևէ բանի մասին: Վերջապես, նա զգաց
առաջվա տենդը, սարսուռը, ու հաճույքով գլխի ընկավ, որ
բազմոցի վրա կարելի է և պառկել: Շուտով պինդ, կապա-
ռե քունը համակեց, ասես ճգմեց նրան:

Նա քնած էր շատ երկար ու առանց երազների: Նա-

տասյան եկամ մյուս օրվա ժամը տասին և հրճանելով հա-
ղիվ արթնացրեց նրան: Նա թեյ ու հաց էր բերել: Քեյը բաց
գուլնի էր, ու նորից նաստասյայի թեյամանով:

— Այ թե քնում ես, հա՛ւ, աչքքան է՛լ քնել կընի,—
ցասկոտ բղավեց նաստասյան:

Ռասկոլնիկովը դժվարութեամբ քիչ բարձրացավ տեղից:
Գլուխը ցավում էր. նա ոտքի ելավ, քայլեց իր խցիկում ու
գարձյալ ընկավ բազմոցին:

— Էլի քնում է, դու հիվանդ ես, ինչ է,— բզալեց նաս-
տասյան:

Ռասկոլնիկովը ոչինչ չպատասխանեց:

— Թեյ կուզե՞ս:

— Հեռա,— ձիգ անելով ասաց Ռասկոլնիկովը, գարձյալ
փակեց աչքերը ու շուտ եկավ դեպի պատու: Նաստասյան
մի քիչ էլ կանգնեց:

— Իսկապես, գուցե և հիվանդ է,— ասաց նա, շուտ եկավ
ու գնաց:

Ժամը երկուսին նա գարձյալ եկավ, սուղ բերեց: Ռաս-
կոլնիկովը էլի պառկած էր: Քեյին ձեռք էլ չէր տվել: Նաս-
տասյան նույնիսկ նեղացավ ու սկսեց բարկութեամբ հրճը-
ռել նրան:

— Էլի ի՞նչ ես մրափել, է՛,— բղավեց նա՝ զվառնքով
նայելով երիտասարդին: Վերջինս վեր կացավ ու նստեց,
բայց ոչինչ չասաց նրան ու աչքերը հասեց հատակին:

— Հիվա՞նդ ես, թե՞ ինչ,— հարցրեց նաստասյան,
ու էլ՛ի պատասխան չստացավ:

— Դու գոնե փողոց գնայիր,— մի փոքր լռելուց հետո
ասաց նա,— գոնե երեսիդ քամի փչեր: Ուտելո՞ւ ես, թե չէ:

— Հեռա, գնա,— թույլ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը
ու ձեռքը թափ տվեց:

Նաստասյան մի քիչ էլ կանգնեց, կարեկցանքով նայեց
նրան ու գնաց:

Ռասկոլնիկովը մի քանի բարե հետո բարձրացրեց գլու-
խը և երկար նայեց թեյամանին ու օուպին, Հետո հաց
վերցրեց, գդալ վերցրեց ու սկսեց ուտել:

Ասես մեքենայաբար, առանց ախորժակի նա կերավ մի
քիչ, երեք-չորս գդալ: Գլուխն ավելի քիչ էր ցավում: Ուտե-

լուց հետո նորից մեկնվեց բամոցի վրա, բայց էլ չկարողա-
ցավ քնել, ալլ պառկած էր անշարժ, փորի վրա, երեսը բար-
ձին գրած: Նա շարունակ անընդամ էր, ու տարօրինակ էին
այդ անուրջները. ամենից հաճախ երևակայում էր, թե ինքը
գտնվում է Աֆրիկայի ինչ-որ վայրում, Եգիպտոսում, ինչ-որ
օազիսում: Քարավանը հանգստանում է. հանգիստ պառ-
կած են ուղտերը. շուրջը բոլորածև աճել են արմավենիներ-
ը. բոլորը ճաշում են: Իսկ ինքը հա՛ ջուր է խմում առվա-
կից, որ հոսում ու կարկաչում է հենց իր կողքին: Ու այն-
պե՛ս զով է, այնպե՛ս հրաշալի՛, հրաշալի՛ ու սառն է կա-
պույտ ջուրը, հոսում է գուլնզգուլն քարերի ու հստակ, ոս-
կեցուղուն ավազի վրայով... Հանկարծ նա պարզ լսեց ժա-
մացուլցի զարկերը: Նա ցնցվեց, սթափվեց, բարձրացրեց
գլուխը, պատուհանից դուրս նայեց, իմացավ ժամանակը,
ու բոլորովին ուշքի գալով, հանկարծ վեր թռավ, կարծես
մեկը նրան պոկեց բազմոցից: Նա ոտնաթաթերի վրա մո-
տեցավ դռանը, կամացուկ բացեց այն ու սկսեց տեղանք գը-
նել, թե արդյոք ներքևից, սանդուղքից ձայներ չե՞ն լսվում:
Նրա սիրտը սարսափելի տրոփում էր: Բայց օանդուղքի վրա
լռություն էր, ասես բոլորը քնած էին... Նրան օտարոտի և
զարմանալի թվաց, որ կարող էր երևելանից այդպես խոր
քնել ու դեռ ոչինչ չէր արել, ոչինչ չէր պատրաստել... Այն-
ինչ գուցե և ժամը վեցն էր... Ու քնի և թթացման փոխարեն
հանկարծ նա համակվեց արաստովոր տենդային ու ինչ-որ
շփոթմունքով լեցուն անհանգստութեամբ: Սակայն պատ-
րաստվելու շատ բան չկար: Նա լարում էր բոլոր ճիգերը, որ-
պեսզի ամեն ինչ կշռադատեր ու ոչինչ չմոռանար. իսկ սիր-
տը հա՛ տրոփում էր, այնպես խփում, որ շնչառությունը
ժանրացավ: Նախ՝ հարկավոր էր օգտի սարքել ու կայքնել
վերարկուին. այդ մի բապի գործ էր: Նա ձեռքը տարավ
բարձի տակ և այնտեղ գրած սպիտակեղենի միջից մի հիւն,
բոլորովին քրքրված, անլվա շապիկ հանեց: Դրա քրքրից
պոկեց մի բուլ՝ մի վերջով լայնութեամբ և ութ վերջով եր-
կարութեամբ: Այդ քաղը կրկնակի ծալեց, իր վրայից հանեց
լայն, պինդ, ինչ-որ բամբակե հաստ գործվածքից կարած
ամառային վերարկուն (իր միակ վերնազգեստը) ու սկսեց
քալի երկու ծայրերը կարել ներսի ձախ թևատակին: Կարե-

լին նրա ձեռքերը դողում էին, բայց նա այդ հաղթահարեց, ու երբ վերարկուն նորից հագավ, արտաքուստ ոչինչ չէր երեւում: Ասեղն ու թելը նա վաղուց էր պատրաստել, դրանք հաթաթված էին թղթով ու գտնվում էին սեղանի արկղում: Ինչ վերաբերում է քուղին, դա հենց իր խիստ ճարպիկ հնարանքն էր. կացինը կախելու էր այդ օղակից: Հո չէ՞ր կարելի կացինը փողոցով տանել ձեռքին բռնած, Իսկ եթե թաքցրենք վերարկուի տակ, այնուամենայնիվ պետք է պահեր ձեռքով, իսկ դա նկատելի կլիներ: Իսկ հիմա, երբ կացրել է օղակը, բավական է կացնի սայրը անցկացնել դրա մեջ, ու կացինը ամբողջ ճանապարհին հանգիստ կախված կլինի թևատակից, ներսի կողմից: Իսկ եթե ձեռքը դնեն վերարկուի կողագրպանը, կարող էր բռնել նաև կացնի կոթի ծայրից, որպեսզի այն շճոճվեր. ու որովհետև վերարկուն շատ լայն էր, իսկական պարկ, ուստի արտաքուստ չէր կարող երևալ, որ նա գրպանի միջից ձեռքով ինչ-որ բան է պահում: Նա այդ օղակը նույնպես արդեն երկու շաբաթ առաջ էր հնարել:

Վերջացնելով այդ, նա մատնեց խոթեց իր «թուրքական» բազմոցի ու հատակի միջև եղած խոռոչը, բազմոցի ձախ անկյան մոտ շոշափեց հատակը ու հանեց արդեն վաղուց պատրաստած և այնտեղ թաքցրած գրավականը: Այդ գրավականը սակայն, ամենևին էլ գրավական չէր, այլ սոսկ կոկիկ ռանդած, փայտե մի փոքրիկ տախտակ, որը իր մեծությամբ ու հաստությամբ հավասար էր սովորական արծաթե ծխախոտատուփին: Այդ տախտակը նա պատահաբար գտել էր գրոսանքի ժամանակ, մի բակում: Այստեղ կար մի շենք, որտեղ ինչ-որ արհեստանոց էր տեղավորված: Այնուհետև, բացի տախտակից, նա օգտագործեց կոկիկ ու բարակ մի երկաթե թիթեղիկ, որ հավանորեն պոկված էր ինչ-որ առարկայից. դա նույնպես գտել էր փողոցում, նույն օրը: Երկաթե թիթեղիկը տախտակից փոքր էր: Դրանք իրար վրա դրեց ու պինդ, խաշաձև կապեց թելով. հետո դրանք կանոնավոր ու խնամքով փաթաթեց մաքուր, սպիտակ թղթով ու նույնպես խաշաձև կապեց բարալիկ քուղով, այնպես կապեց, որ արձակելը դժվար լիներ: Այդպիսով, պառավը առայժմ իր ուշադրությունը կկենտրոնացնեն կապը քանդելու վրա, իսկ ինքը, Ռասկոլնիկովը, հարմար-բարձր կգտնեք հարվածի հա-

մար: Իսկ երկաթե թիթեղիկը կավելացնեն գրավականի քաշը, ու պառավը գոնե առաջին թուպին գլխի չէր ընկնի, որ բերված «երը» փայտից է: Այդ ամենը առժամ պահվում էր բազմոցի տակ: Ռասկոլնիկովը հենց նոր էր հանել գրավականը, երբ հանկարծ բակից լսվեց ինչ-որ մեկի բղավոցը.

— Վաղուց ժամը յոթն է:

— Վաղուց: Աստված իմ:

Նա նետվեց դեպի դուռը, ականջ դրեց, վերցրեց լայնեզր գլխարկը և զգուշությամբ, անլսելի, կատվի պես իջավ սանդուղքի սովորական տասներեք աստիճաններից: Կատարվելու էր ամենակարևոր գործը՝ խոհանոցից գողանալ կացինը: Նա արդեն վաղուց էր որոշել, որ պետք է կացնով գործ տեսնել: Նրա մոտ կար նաև այգեգործական ծալովի դանակ, բայց նա հույս չէր դնում դանակի և մանավանդ իր ուժերի վրա, այս պատճառով էլ վերջնականապես որոշեց կացնով գործել: Ի դեպ, նշենք մի առանձնահատկություն այն բոլոր վերջնական վճիռների առթիվ, որ արդեն նա ընդունել էր այդ ուղղությամբ: Դրանք մի տարօրինակ հատկություն ունեին, որքան վերջնական էին դառնում, այնքան այլանդակ, անհեթեթ բնույթ էին ստանում նրա աչքում: Չնայած նրա ներքին տանջալից պայքարին, այդ ամբողջ ժամանակ նա երբեք, ոչ մի ակնթարթ չէր կարող հավատացած լինել, թե իր դիտավորությունները իրագործելի են:

Ու եթե նույնիսկ երբևէ այնպես պատահեր, որ նա ամեն ինչ մինչև վերջին կետը վերլուծած և վերջնականապես որոշած լիներ ու էլ ոչ մի կասկած չմնար, ապա կարծես թե հենց այստեղ նա կհրաժարվեր ամեն ինչից, որպես անհեթեթությունից, հրեշտակությունից ու անկարելիությունից: Բայց դեռ բազմաթիվ շլուծված կետեր ու կասկածներ էին մնում: Ինչ վերաբերում է այն խնդրին, թե որտեղից պետք է կացին ձեռքեր, ապա այդ մանր բանը նրան բնավ չէր անհանգրստացնում, որովհետև դրանից ավելի հեշտ բան չկար: Բանն այն է, որ Նաստասյան հաճախ տանը չէր լինում, մանավանդ երեկոները գնում էր կամ հարևանների մոտ կամ խանութ, իսկ դուռը միշտ բոլորովին բաց էր թողնում: Տանտիրուհին միայն դրա համար էր նրա հետ գժտվում: Այդպես ուրեմն, երբ կգա ժամանակը, կարելի է ծածուկ մտնել խոհանոց ու

վերջնել կացինը, հետո էլ, մի ժամ անց (երբ արդեն ամեն ինչ կվերջանա) ներս մտնել ու կացինը դնել իր տեղը: Բայց նաև կասկածներ էին առաջանում. ենթադրենք թե ինքը կգա մի ժամ անց, որպեսզի կացինը դնի իր տեղը, բայց չէ՞ որ նաստասյան կարող է վերադարձած լինել: Իհարկե, պետք է անցնել խոհանոցի կողքից ու սպասել, մինչև որ նա դարձյալ դուրս ելնի: Կարող է և այդ ժամանակ կացնի կարիք զգալ, կակսի փնտրել, ճղճղալ. ահա և կասկած կամ առնվազն կասկածի առիթ:

Բայց դրանք դեռ մանր բաներ էին, որոնց մասին նա չէր էլ սկսում մտածել ու ժամանակ էլ չուներ մտածելու: Նա մտածում էր գլխավորի մասին, իսկ մանր բաները հետաձգում էր այնքան ժամանակ, մինչև որ ինքը համազօր ամեն ինչում: Բայց վերջինը իսպառ անիրագործելի էր թվում: Գոնե այդպես էր թվում նրան: Օրինակ, նա ոչ մի կերպ չէր կարողանում երևակայել, որ երբևէ կվերջացնի մտածելը, վեր կկենա և ուղղակի կգնա այնտեղ... Նույնիսկ վերջին օրերի իր փորձը (այսինքն այցելությունը՝ վերջնականապես տեղը զննելու գիտավորությամբ) նա կատարել էր հենց այնպես, ամենակին էլ ոչ չբռնեմ. «Գնամ նայեմ, էլի, ի՞նչ հարկ կսերպեմ», — մտածել էր նա ու էլ չէր համբերել, վազել էր ինքն իր վրա շարացած: Այնինչ հարցի դրական լուծման իմաստով ամբողջ անաչիզը նա կարծես թե վերջացրել էր. կեզծ գրույթներով ապացույցներ բերելու իր ճարպկությունը սրվել էր ածելու նման, և նա իր մեջ գիտակցական առարկություններ չէր գտնում: Բայց վերջին դեպքում նա ուղղակի չէր հավատում իրեն, ու պարզապես, ստրկաբար, խաբխափելով, կողմնակի առարկություններ էր փնտրում, կարծես թե որևէ մեկը ստիպում, քաշում էր նրան գեպի այդ բանը: Իսկ վերջին օրը, որ այնպե՛ս անսպասելի էր վրա հասել և միանգամից ամեն ինչ վճռել, գրեթե բոլորովին մեխանիկորեն էր ուզվել նրա վրա. կարծես թե ինչ-որ մեկը վերցրել է նրա ձեռքը ու նրան քաշել իր ետևից, ու ինքը նրան հետևում էր առանց դիմադրելու, կուրորեն, անբնական ուժով, առանց առարկությունների: Ասես հագուստի փեղը ընկել էր մեքենայի անվի մեջ, ու իրեն սկսել էր մեքենայի մեջ քաշել:

Միզում, վազուց ի վեր, նրան զբաղեցնում էր մի հարց.

ինչո՞ւ այնպես հեշտ են հայտնաբերվում ու մերկացվում համարյա բոլոր ոճիրները, ու այնպես պարզորոշ են նշվում համարյա բոլոր ոճրագործների հետքերը: Նա հետզհետե բազմապիսի ու հետաքրքիր եզրակացությունների հանգեց. նրա կարծիքով ամենազլխավոր պատճառը ոչ այնքան ոճիրը թաքցնելու նյութական անկարելիությունն է, որքան ինքը ոճրագործը. ամեն մի ոճրագործ հենց ինքը ոճրագործության սյահին ենթարկվում է կամքի ու բանականության ինչ-որ անկման, դրանք փոխարինվում են մանկական արտառոց թեթևամտությամբ, և դա հատկապես այն պահին, երբ առավելապես անհրաժեշտ են բանականությունը և զգուշությունը: Նրա համոզմամբ դուրս էր գալիս, որ բանականության այդ մթազնումը և կամքի անկումը հիվանդության պես են համակում մարդուն, աստիճանաբար զարգանում են և ոճիրը կատարելուց քիչ առաջ իրենց բարձրագույն պահին են հասնում. հենց ոճրագործության ընթացիկ և դրանից հետո էլի որոշ ժամանակ շարունակվում են նույն ձևով, նայած ոճրագործի անհատականությանը. այնուհետև անցնում են այնպես, ինչպես անցնում է ամեն մի հիվանդություն: Յրդո՞ք հիվանդությունն է առաջացնում բուն իսկ ոճիրը, թե՞ ինքը՝ ոճիրը, ըստ իր առանձնահատուկ բնության, միշտ էլ հարակցվում է հիվանդության պես ինչ-որ մի բանով: Ռասկոլնիկովը դեռ իր մեջ ուժ չէր զգում այս հարցը լուծելու:

Հանգելով այդօրինակ հետևությունների, նա որոշեց, որ իր գործում անձնապես իր մեջ չեն կարող նժանդորենակ հեղաշրջումներ լինել, որ իր մտածածը կատարելու ամբողջ ժամանակվա ընթացքում բանահանությունը և կամքը իրենից անբաժան կմնան հենց այն պատճառով, որ իր մտածած գոյժը «ոճիր չէ»... Մի կողմ հնք թողնում այն ամբողջ պրոցեսը, որի միջոցով նա հանգեց այդ վերջին որոշման. առանց այդ էլ մեքը շատ հնք առաջ անցել... Միայն կա՛վելացնենք, որ գործի փաստական, զուտ նյութական գովաբանությունները նրա մտքում առհասարակ առավելապես երկրաբանական գեր էին խաղում: «Թափափան է միայն դրանց հանդեպ լարել ամբողջ կամքը և ամբողջ բանահանությունը, և դրանք ժամանակին բոլորն էլ կհաղթահարվեն, երբ հարկ կլինի մինչև ամենա-

չնչին նրբութունը ծանոթանալ գործի բոլոր մանրամասնե-
րին...»: Բայց գործը չէր սկսվում: Նա շարունակում էր ամե-
նից քիչ հավատալ իր վերջնական վճիռներին, ու երբ վրա
հասավ գործելու ժամը, ամեն ինչ կատարվեց բնավ ոչ այն-
պես, ինչպես մտածում էր ինքը, այլ մի տեսակ հանկարծա-
կի, նույնիսկ համարյա անսպասելի:

Մի ամենաչնչին հանգամանք նրան փակուղու առաջ
կանգնեցրեց դեռ ավելի շուտ, քան նա կիջներ սանդուղքից:
Հասնելով տանտիրուհու խոհանոցը, որի դուռը, ինչպես
միշտ, բոլորովին բաց էր, նա աչքի տակով զգուշությամբ ներս
նայեց, որպեսզի նախապես տեսներ, թե նաստասյայի բա-
ցակայությամբ արդյոք այնտեղ չէ՞ ինքը՝ տանտիրուհին,
իսկ եթե այնտեղ չէ, արդյոք լա՞վ է փակված նրա սենյակի
դուռը, և նա հո չի՞ կարող այնտեղից դուրս նայել, երբ ինքը
մտնի խոհանոց, կացինը վերցնելու: Բայց որքա՞ն մեծ եղավ
իր զարմանքը, երբ հանկարծ տեսավ, որ նաստասյան այս
անգամ ոչ միայն տանն է, խոհանոցում, այլև դեռ գործով
էլ է զբաղված. զամբյուղից սպիտակեղեն է հանում ու կախ
է տալիս պարաններից: Տեսնելով նրան, նաստասյան դա-
դարեցրեց կախ տալը, շուտ եկավ նրա կողմը ու անընդհատ
նայում էր նրան, քանի դեռ նա անցնում էր խոհանոցի կող-
քից: Ռասկոնիկովը շուտ տվեց հայացքը և անցավ իբր թե
ոչինչ չնկատելով: Բայց գործը ձախողվել էր, կացին չկար:
Նա սարսափելի վհատվեց:

«Ախր ես ո՞րտեղից վերցրի,— մտածում էր նա՝ իջնելով
դեպի դարպասը,— ո՞րտեղից վերցրի, թե նաստասյան այդ
րոպեին անպայման տանը չի լինի: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ես
այդպես հաստատ հավատացած էի»: Նա ընկճված էր, նույ-
նիսկ մի տեսակ ստորացած: Նա ուզում էր շարախնդությամբ
ծիծաղել իր վրա... Նրա մեջ եռում էր բուժ, գազանային
ցասումը:

Նա մտազբաղ կանգ առավ դարպասի մոտ: Նրա համար
զգվելի էր գնալ փողոց, ձևացնելով, որ իբր թե զբոսնում է.
տուն վերադառնալը է՛լ ավելի զգվելի էր: «Ինչպիսի՞ առիթ
կորցրի ընդմիշտ»,— քրթմնջում էր նա՝ աննպատակ կանգ-
նած դարպասի մոտ, հենց դռնապանի մթին խցիկի դիմաց,
որի դուռը նույնպես բաց էր: Հանկարծ նա ցնցվեց: Դռնա-

պանի խցիկից, որ նրանից երկու քայլ էր հեռու, աչ կողմից,
նստարանի տակից ինչ-որ բան փայլեց... Նա նայեց շուրջը.
ոչ ոք չկար: Քայլելով ոտնաթաթերի վրա, նա մոտեցավ
դռնապանի խցիկին, երկու աստիճան ունեցող սանդուղքով
իջավ ներքև ու թույլ ձայնով կանչեց դռնապանին: «Հենց
այդպես է որ կա, նա տանը չէ, սակայն երևի մոտիկ տեղում
է, բակում, որովհետև դուռը բոլորովին բաց է»: Ռասկոնի-
կովը շեշտակի նետվեց դեպի կացինը (դա կացին էր), հա-
նեց նստարանի տակից, ուր դա ընկած էր վառելափայտի
երկու կտորների արանքում. հենց այնտեղ, դեռ դուրս չե-
կած, կացինը կախ տվեց թևատակի օղակից, ձեռքերը դրեց
գրպանները ու դուրս եկավ դռնապանի խցիկից. ոչ ոք չնը-
կատեց: «Ա՛յ քեզ սատանայի ճարպկութուն» — տարօրի-
նակ քմծիծաղով մտածեց նա: Այս հանգամանքը շափաղանց
խրախուսեց նրան:

Նա քայլում էր դանդաղ ու լքախոն, առանց շտապելու,
որպեսզի որևէ կասկածի առիթ չտար: Նա քիչ էր նայում ան-
ցորդներին, նույնիսկ աշխատում էր բոլորովին չնայել նը-
րանց դեմքերին և որքան կարելի է աննկատելի լինել: Այս-
տեղ նա հիշեց իր լայնեզր գլխարկը: «Աստված իմ, երկու օր
առաջ փող կար, ու ես չկարողացա հովարով գլխարկ ձա-
րել»: Նրա հոգուց անեծք թափվեց:

Մի խանութից պատահամբ, մի աչքով ներս նայելով,
նա տեսավ, որ այնտեղ պատի ժամացույցը ցույց է տալիս
յոթն անց տասը րոպե: Հարկավոր էր թե շտապել և թե
միևնույն ժամանակ պտույտ կատարել, տանը մոտենալ
շուրջանակի ճանապարհով, մյուս կողմից...

Առաջ, երբ նա այդ ամենը պատկերացնում էր իր երևա-
կայության մեջ, երբեմն մտածում էր, թե շատ է վախենա-
լու: Բայց նա այժմ այնքան էլ չէր վախենում, նույնիսկ բո-
լորովին չէր վախենում: Այդ րոպեին նրան նույնիսկ ինչ-որ
կողմնակի մտքեր էին զբաղեցնում, սակայն դրանք կար-
ճատե էին լինում: Անցնելով Յուսուպովյան այգու կողքից,
նա մինչև իսկ շատ զբաղվեց բարձր խփող շատրվանների
կառուցման և այն մտքով, որ դրանք որչափ լավ կթարմաց-
նեին օդը բոլոր հրապարակներում: Նա հետզհետե հանգեց
այն համոզման, որ եթե ամառային այգին տարածվեր ամ-

բողջ Մարսյան հրապարակի վրա և նույնիսկ միացվելու պա-
լատական Միխայլովյան այգուն, ապա հիանալի և օգտա-
վետ բան կլինե՞ր քաղաքի համար: Այստեղ նրան հանկարծ
հետաքրքրեց այն հարցը, թե ինչու հատկապես բոլոր մեծ
քաղաքներում մարդը ոչ թե սոսկ անհրաժեշտութիւններից
դրո՞ված, այլ մի ինչ-որ առանձին բնութիւնով հակված է ապ-
րելու և ապաստանելու քաղաքի հենց այնպիսի մասերում,
ուր չկան ոչ այգիներ, ոչ շատրվաններ, ուր կեղտ է, գար-
շահոտութիւն և ամեն տեսակ նողկանք: Այստեղ նա հիշեց
իր զբոսանքները Սեննայա հրապարակում և մի րոպե սթափ-
վեց: «Այ քեզ անհեթեթութիւն», մտածեց նա: «Ոչ, ավելի
լավ է բոլորովին ոչ մի բանի մասին չմտածել»:

«Հավանորեն նրանք, ում մահապատժի են տանում, մըտ-
քերով կառչում են բոլոր առարկաներից, որոնք հանդիպում
են ճանապարհին», անցավ նրա մտքով, միայն թե անցավ
կայծակի արագութեամբ. նա ինքը իսկույն մարեց այդ միտ-
քը... բայց ահա արդեն տեղ է հասնում, ահա և տունը.
ահա և դարպասը: Հանկարծ ինչ-որ տեղից ժամացույցի մեկ
զարկ լավեց: «Այս ի՞նչ է, մի՞թե ութի կեսն է, չի կարող
պատահել, երևի այդ ժամացույցը առաջ է»:

Նրա բախտից դարպասով անցնելիս գործը դարձաւ
հարող գնաց: Դեռ ավելին, նույնիսկ կարծես դիտմամբ,
հենց այդ րոպեին իր առջևից անցավ ու դարպասից ներս
մտավ խոտի մի ահագին սայլաբեռ, որը բոլորովին ծած-
կեց նրան, երբ ինքը անցնում էր դարպասից, ու դեռ սայ-
լաբեռը չէր մտել բակը, երբ նա վայրկենապես նետվեց աջ
կողմը: Այնտեղ, սայլաբեռի մյուս կողմում բղավում ու վի-
ճում էին ինչ-որ մարդիկ, բայց նրան ոչ ոք չնկատեց ու ոչ
ոք չհանդիպեց: Այդ ահագին, քառակուսաձև բակի կողմի
շատ պատուհաններ տվյալ րոպեին բաց էին, բայց նա
չբարձրացրեց գլուխը. ուժ չուներ: Պատավի բնակարանը
տանող սանդուղքը մոտիկ էր, հենց դարպասի աջ կողմում:
Նա արդեն սանդուղքի վրա էր...

Նա շունչ առավ ու ձեռքը դրեց տրոփող սրտին, մի ան-
գամ էլ շոշափեց ու շտկեց կացինը և սկսեց զգուշութեամբ,
կամայտով բարձրանալ սանդուղքով, ամեն րոպե ականջ
դնել: Այդ պահին սանդուղքի վրա նույնպես ոչ ոք չհանդի-

պեց. բոլոր դռները փակված էին. ոչ ոք չկար: Ճիշտ է, երկ-
րորդ հարկում մի դատարկ բնակարանի դուռը բոլորովին
բաց էր, և այնտեղ ներկարարներ էին աշխատում, բայց
նրանք բնակարանից դուրս չնայեցին: Ռասկոլնիկովը մի փո-
քրը կանգնեց, մտածեց ու շարունակեց բարձրանալ: «Իհար-
կե, ավելի լավ կլինե՞ր, եթե նրանք այստեղ բոլորովին չլի-
նեին, բայց... նրանց վերևում էլի երկու հարկ կա»:

Ահա և շորրորդ հարկը, ահա և դուռը և դիմացի բնակա-
րանը. դա դատարկ է: Երրորդ հարկի այն բնակարանը, որ
գտնվում է պառավի բնակարանի տակ, ըստ երևութիւն
նույնպես դատարկ է. դռանը մեխերով կացրած այցետոմսը
հանված է, ուրեմն բնակվողները մեկնել են... Ռասկոլնի-
կովը շնչասպառ էր լինում: Մի ակնթարթ նա մտածեց՝ «հը,
չհեռանա՞մ»: Բայց նա իրեն պատասխան չտվեց ու սկսեց
ունկնդրել պառավի բնակարանին. մեռելային լուսթյուն:
Հետո մի անգամ էլ ունկնդրեց սանդուղքի կողմը, լսեց եր-
կար, ուշադրութեամբ... Այնուհետև վերջին անգամ նայեց
շուրջը, հավաքեց ինքն իրեն, շտկվեց և մի անգամ ևս շո-
շափեց օղակից կախված կացինը: «Ես հո շատ գունատ
չե՞մ... մտածում էր նա, հո առանձնապես հուզված չե՞մ.
պառավը կասկածամիտ է... էլի չսպասե՞մ... մինչև որ սիր-
տըս հանդարտվի...»

Բայց սիրտը չէր հանդարտվում: Ընդհակառակը, ասես
դիտմամբ ավելի ու ավելի ուժեղ էր տրոփում... Նա չհամ-
բերեց, ձեռքը դանդաղ տարավ զանգին ու զանգահարեց:
Կես րոպեից հետո նորից զանգահարեց, այս անգամ ավելի
ուժեղ:

Պատասխան չկա: Ապարդյուն զանգահարելու հարկ
չկար, և դա իրեն չէր էլ սազում: Իհարկե, պառավը տանն
էր, բայց նա կասկածամիտ է, մեռակ է: Ռասկոլնիկովը
մասամբ գիտեր նրա սովորութիւնները... Նա մի անգամ էլ
ականջը պինդ հպեց դռան: Արդյո՞ք նրա զգացումներն էին
այդպես նրբացած (մի բան, որ ընդհանրապես դժվար է
ենթադրել), թե՞ շուրկներն էին լավ լավում, բայց հանկարծ
նրա ականջին հասավ ձեռքով զգուշութեամբ փակի բռնակը
շոշափելու ձայն և ասես հենց դռանը դիպչող շրջագծեսի
շրջում: Մեկը աննկատելի կանգնած էր հենց փակի առջև,

— Ի՞նչ է սա,— հարցրեց նա՝ մի անգամ էլ ուշադիր նայելով Ռասկոլնիկովին և ձեռքի վրա փորձելով գրավականի ծանրությունը:

— Լավ բան է... Մխախտատուփ է... արծաթից է... նայեցեք:

— Բայց կարծես թե արծաթից չլինի... Ոնց էլ փաթաթե՛լ ես:

Աշխատելով արձակել քուղը և դառնալով դեպի պատահանը, լույսը (բոլոր պատահանները փակ էին, թեև ծանր էր սենյակի օդը), պառավը մի քանի վայրկյան բոլորովին թողեց եկվորին և շուտ եկավ մյուս կողմը: Ռասկոլնիկովը արձակեց վերարկուի կոճակները և օղակից դուրս քաշեց կացինը, բայց դեռ բոլորովին չհանեց, այլ աչ ձեռքով պահեց վերարկուի տակ: Նրա ձեռքերը սարսափելի թույլ էին. նա զգում էր, թե ինչպես դրանք յուրաքանչյուր ակնթարթ ավելի ու ավելի էին ընդարմանում և փայտանում: Նա վախենում էր, որ կացինը ձեռքից բաց կթողնի ու վայր կզցի... Հանկարծ նրա գլուխը կարծես պտտվեց:

— Այս ի՞նչ է փաթաթել, է՛,— ցասկոտ բղավեց պառավը ու շուտ եկավ նրա կողմը:

Էլ ոչ մի ակնթարթ չէր կարելի կորցնել: Ռասկոլնիկովը բոլորովին հանեց կացինը, թափ առավ երկու ձեռքով, համարյա կորցնելով ինքնազգացումը, ու գրեթե առանց ճիգ անելու, գրեթե մեքենայաբար կացնի բուժ կողմով խփեց պառավի գլխին: Այստեղ նրա մեջ կարծես ուժ չկար: Բայց հենց որ մի անգամ խփեց կացնով, իսկույն մեջը ուժ առաջացավ:

Պառավը, ինչպես և միշտ, առանց գլխաշորի էր: Նրա խարտյաշ, ալեխառն, նոսր մազերը, որ ըստ սովորականի առատորեն յուղված էին, գեղեցիկ ծամով հյուսված ու հավաքված էին մի կտոր եղջյուրե սանրի տակ, որ ցցված էր ծոծրակին: Հարվածը արվեց հենց կատարին, դրան նպաստեց պառավի կարճ հասակը: Նա ճշաց, բայց շատ թույլ, ու հանկարծ բոլորովին պզզեց հատակին, թեև դեռ կարողացավ երկու ձեռքերը բարձրացնել դեպի գլուխը: Մի ձեռքով դեռ շարունակում էր պահել «գրավականը»: Ռասկոլնիկովը երկրորդ, երրորդ անգամ խփեց ամբողջ ուժով մեկ, ու էլի

կացնի բուժ կողմով, ու էլի կատարին: Պառավի տրյունը թափվեց ինչպես ջուրը շուտ տված բաժակից, ու մարմինը ընկավ մեջքի վրա: Ռասկոլնիկովը ետ քաշվեց, մինչև որ այն կրնկներ, ու իսկույն կռուցավ պառավի դեմքի վրա. սպառավը տրդեն մեռած էր: Աչքերը չուլել էին, կարծես ուզում էին դուրս ցատկել, իսկ ճակատը և ամբողջ դեմքը կնճռոտվել ու ճամուլել էին ջղաձգությունից:

Ռասկոլնիկովը կացինը դրեց հատակին, մեռածի կողքին, ու աշխատելով չկեղտոտվել հոսող արյունով, անմիջապես ձեռքը խոթեց պառավի գրպանը, հենց այն աչ գրպանը, որտեղից պառավը անցյալ անգամ հանել էր բանալիները: Նրա խելքը միանգամայն տեղն էր, միտքը չէր մըթազնում, և գլուխը չէր պտտվում, բայց ձեռքերը դեռ դողում էին: Հետո նա հիշեց, որ նույնիսկ շատ ուշադիր էր, զգույշ, աշխատում էր շարյունոտվել... Նա իսկույն հանեց բանալիները. դրանք բոլորը, ինչպես և նախորդ անգամ, մի կապոցով էին, պողպատե օղի վրա: Բանալիները ձեռքին նա իսկույն վազեց նեջարան: Դա շատ փոքր մի սենյակ էր՝ սրբապատկերների ահագին տապանակով: Մյուս պատի տակ գտնվում էր խիստ մաքուր անկողինը՝ մետաքսե կտորներից կարված բամբակե վերմակով: Երրորդ պատի տակ դրված էր կոմոդը: Տարօրինակ բան. նա հենց նոր էր կոմոդում բանալիներով բաց անել կոմոդի արկղերը, հենց նոր էր լսել բանալիների շխկշխկոցը, երբ կարծես թե ջղերի ցնցում զգաց: Նա դարձյալ հանկարծ ուզեց թողնել ամեն ինչ ու հեռանալ: Բայց այդ եղավ միայն մի ակնթարթ. հեռանալը ուշ էր: Նա նույնիսկ ծիծաղեց իր վրա, երբ հանկարծ գլխում մի այլ տազնապալից միտք ծագեց: Անսպասելիորեն նրան թվաց, թե պառավը թերևս դեռ կենդանի է և դեռ կարող է ուշքի գալ: Թողնելով բանալիներն ու կոմոդը, նա աճապարանքով ետ դարձավ, մոտեցավ դիակին, վերցրեց կացինը ու մի անգամ էլ թափ առավ պառավի վրա, բայց չխփեց: Կասկած չկար, պառավը մեռած էր: Կռանալով և դարձյալ մոտիկից զննելով նրան, Ռասկոլնիկովը պարզ տեսավ, որ նրա գանգը ջարդված է և նույնիսկ քիչ մի կողմ է ծոված: Նա փորձեց շոշափել մատով, բայց ձեռքը ետ տարավ. առանց այդ էլ մահը ակներև էր: Արյունը հոսել և մի

ամբողջ լճակ էր դարձել: Հանկարծ նա պառակտի վզի վրա նկատեց մի քուղ, քաշեց, բայց քուղը պինդ էր ու չէր կտրվում. բացի այդ, թրջվել էր արյունով: Նա փորձեց քուղը քաշել ու հանել պառակտի ծոցից, բայց ինչ-որ մի բան խանգարում, խրվել էր այնտեղ: Նա անհամբերությամբ փորձեց դարձյալ թափ առնել կացնով, որպեսզի վերևից խփեր և քուղին և մարմնին, բայց չհամարձակվեց, ու արյունոտելով ձեռքերն ու կացինը, երկու թուփ շարշարվելուց հետո դժվարությամբ կտրեց քուղը՝ կացինը շփալցնելով դիակին, ու հանեց խանգարող իրը. նա շտապով, դա քսակ էր: Քուղից կախ էր տրված նոճու փայտից ու պղնձից շինած երկու խաշ ու բացի դրանցից, էմալե մի փոքրիկ սրբապատկեր. դրա հետ մեկտեղ կախ էր տրված դամբն մի փոքրիկ, կեղտոտված քսակ՝ պողպատե եզրակով և օղակով: Քսակը կիճը լցված էր. Ռասկոլնիկովը առանց նայելու այն դրեց գրպանը, խաշերը դեց կառավարի կրծքին, ու այս անգամ վերցնելով նաև կացինը, կրկին նետվեց ննջարան:

Նա սարսափելի շտապում էր, վերցրեց բանալիները ու նորից սկսեց դրանք գործի դնել: Բայց գործը հաշող չէր զբնում. բանալիները չէին մտնում փակերի մեջ: Բանն այն չէր, որ նրա ձեռքերը խիստ դողում էին, այլ այն էր, որ նա հա՛ սխալվում էր. օրինակ, տեսնում էր, որ բանալին չի համապատասխանում փակին, բայց էլի փորձում էր մտցնել այդ փակի մեջ: Հանկարծ նա հիշեց ու գլխի ընկավ, որ ատամնաձև լեզվակով մեծ բանալին, որը փոքր բանալիների հետ կախ է տրված օղակից, ամենևին էլ կոմոդինը չէ (ինչպես և նախորդ անգամ անցել էր իր մտքով), այլ ինչ-որ սնդուկի է, և գուցե ամեն ինչ հենց այդ սնդուկում է պահված: Նա թողեց կոմոդը և իսկույն ձեռքը տարավ մահճակալի տակ, գիտենալով, որ պառակտները սովորաբար սնդուկները մահճակալների տակ են դնում: Ծիշտ այդպիսի էր. այնտեղ գտնվում էր արշիների ավելի երկարությամբ, կորնթարդ կափարիչով մի մեծ սնդուկ, որը կարմիր սեկով էր պատած, իսկ սեկի վրայից պողպատե փոքրիկ մեխեր էին խփված: Ատամնաձև բանալին հենց այդ սնդուկին էր ու բացեց այն: Վերևից, սպիտակ սավանի տակ դրված էր նապաստակի մորթուց կարված մի մուշտակ, որը ծածկված

էր կարմիր գարնիտուրով. մուշտակի տակ կար մետաքսե շրջազգեստ, հետո մի շալ, ու այնուհետև կարծես թե ինչ-որ լաթեր էին դրված: Ամենից առաջ նա սկսեց կարմիր գարնիտուրով սրբել իր արյունոտված ձեռքերը: «Կարմիր է, իսկ կարմիր վրա արյունը ավելի աննկատելի կլինի», անցավ նրա մտքով, ու հանկարծ նա ուշքի եկավ. «Տեր աստված, խնայազարվո՛ւմ եմ ես, ինչ է», վախեցած մտածեց նա:

Բայց հենց որ նա շարժեց այդ լաթերը, մուշտակի տակից դուրս եկավ մի ոսկե ժամացույց: Նա սկսեց տակնուվրա անել ամբողջ սնդուկը: Հիրավի, լաթերի միջև խառնիխառն դրված էին ոսկե իրեր, հավանորեն ետ չվերցրած գրավականներ՝ ապարանջաններ, շղթաներ, գինդեր, քորոցներ և այլն: Գրանց մի մասը պատյաններով էր, մի մասն էլ կանոնավոր, խնամքով, երկտակ փաթաթված էր լրագրի թղթով ու կապված էր քուղով: Բնավ չհապաղելով, բաց շանելով կապոցներն ու պատյանները, նա սկսեց այդ իրերը լցնել անդրավարտիքի ու վերարկուի գրպանները. բայց նա շատ բան վերցնելու ժամանակ շունեցավ...

Հանկարծ նա ոտնաձայն լսեց այն սենյակից, ուր գտնվում էր պառակտի դիակը: Նա կանգ առավ ու սեկվեց մեռելի նման: Բայց ամեն ինչ հանդարտ էր, ուրեմն այդ միայն թվացել էր նրան: Հանկարծ պարզ լավեց թեթև ճիշ կամ կարծես թե ինչ-որ մեկը կամացուկ ու կցկտուր հառաչեց ու լռուց: Հետո դարձյալ մեկ կամ երկու թուփ մեռելային լուծություն: Ռասկոլնիկովը պզզել էր սնդուկի մոտ և սպասում էր, հազիվ շունչ առնում. սակայն հանկարծ վեր թռավ, վերցրեց կացինը ու ննջարանից դուրս վազեց:

Սենյակի մեջտեղում կանգնած էր կիզավետան, ձեռքին մի մեծ կապոց, ու քարացած նայում էր սպանված քորոջ, դեմքը քաթանի պես սպիտակած էր, ու նա կարծես ուժ չուներ ճշալու: Տեսնելով ննջարանից դուրս վազած մարդուն, նա սկսեց դողալ տերևի նման, ու նրա ամբողջ դեմքը ջղաձգվեց. նա քիչ բարձրացրեց ձեռքը, բացեց բերանը, բայց և այնպես չճշաց ու սկսեց հեռանալ նրանից զանդադ, ընկրկելով քաշվել դեպի անկյուն, սեհոուն, դիմահար նայելով նրան, բայց դարձյալ չճշալով, ասես օղը նրան չէր բավականանում ճշալու համար: Ռասկոլնիկովը կացնով հարձակվեց

նրա վրա. Լիզավետայի շրթունքները ծումովեցին այնպես ցավազին, ինչպես շատ փոքրիկ երեխաների շրթունքները, երբ նրանք սկսում են վախենալ որևէ բանից, սենտուն նա- յում են իրենց վախեցնող առարկային և ուզում են լաց լի- նել: Եվ այդ դժբախտ Լիզավետան այնքան միամիտ էր, ըն- կրճված և առմիշտ երկչուտած, որ նույնիսկ ձեռքն էլ չբարձ- րացրեց դեմքը պաշտպանելու համար, թեև դա առավելա- պես անհրաժեշտ ու բնական շարժումը կլիներ այդ ընկալին, որովհետև կացիներ բարձրացվել էր հենց իր դեմքի վրա: Նա միայն մի քիչ բարձրացրեց իր ազատ, ձախ ձեռքը, բայց չհասցրեց դեմքին, և դա դանդաղ մեկնեց առաջ, դեպի Ռաս- կոլնիկովը, ասես ցանկանալով հտ մղել նրան: Հարվածը տրվեց ուղղակի գանգին, կացնի սուր կողմով, ու միանգա- մից ճեղքեց ճակատի ամբողջ վերին մասը, համարյա մինչև կատարը: Լիզավետան այնպես էլ փովեց հատակին: Ռաս- կոլնիկովը գրեթե բոլորովին կորցրեց իրեն, վերցրեց նրա կապոցը, հետո էլ դեն գցեց ու վազեց նախասենյակ:

Սարսափը ավելի ու ավելի էր համակում նրան, մանա- վանդ այդ երկրորդ, բոլորովին անսպասելի սպանությունից հետո: Նա ուզում էր շուտ փախչել այստեղից: Եվ եթե այդ ընկալին նա ի վիճակի լիներ ճիշտ տեսնել ամեն ինչ ու դա- տողություններ անել, եթե միայն կարողանար ըմբռնել իր դրություն ամբողջ ծանրությունը, դրա ամբողջ անհուսալիու- թյունը, այլանդակությունը և անհեթեթությունը, միաժամա- նակ հասկանալ, թե դեռ որքան դժվարություններ է հաղթա- հարելու, գուցե և շարագործություններ կատարելու, որպես- զի այստեղից դուրս պրծնի և տուն հասնի, ապա շատ հա- վանական է, որ նա կթողներ ամեն ինչ և անմիջապես կզը- նար իր ոճրագործությունը հայտնելու, և այդ կաներ նույ- նիսկ ոչ թե ահից դրված, այլ հենց միայն սարսափելով և զզվելով այն ամենից, ինչ որ կատարել էր: Յուրաքանչյուր բույս նրա մեջ ուժեղանում և աճում էր այդ զզվանքը: Այժմ նա ոչ մի դեպքում չէր մոտենա սնդուկին և նույնիսկ չէր մտնի այդ սենյակները:

Բայց մի ինչ-որ ցրվածություն, կարծես նույնիսկ մտա- խոհություն էր հետզհետե տիրում նրան. բույսապես նա կարծես թե մոռացման մեջ էր ընկնում կամ ավելի լավ է

ասել՝ մոռանում էր գլխավորը ու կառչում մանրուքներից: Սակայն մտնելով խոհանոց ու տեսնելով նստարանին դըր- ված, կիսով չափ ջրով լցված մի դուլ, նա գլխի ընկավ, որ պետք է լվանալ ձեռքերը և կացինը: Նրա ձեռքերը արյու- նոտ ու կաշուն էին: Կացնի սայրը նա ուղղակի ընկղմեց ջրի մեջ, վերցրեց պատուհանի գոգում, ճեղքված ափսեում գտնվող մի կտոր օճառը ու սկսեց հենց դուլի մեջ լվանալ ձեռքերը: Վերջացնելով այդ, նա հանեց կացինը, լվաց եր- կաթի մասը, ու երկար, երեք բուպի շաչի լվաց կոթի ար- յունոտ տեղերը՝ դրա համար օգտագործելով նույնիսկ օճառը: Այնուհետև ձեռքերն ու կացինը սրբեց խոհանոցի միջով անցկացրած պարանի վրա շորացող սպիտակեղենով, հետո էլ պատուհանի մոտ երկար, ուշադրությամբ զննեց կացինը: Հետքեր չէին մնացել, միայն թե կացնի կոթը դեռ թաց էր: Նա կացինը զգուշությամբ կախ տվեց օղակից, վերսրկուի տակից: Այնուհետև զննեց վերարկուն, անդրավարտիքը, կո- շիկները, որքան այդ հնարավոր էր ազոտ լուսավորված խո- հանոցում: Առաջին հայացքից արտաբուստ կարծես թե ոչինչ չէր երևում. միայն կոշիկների վրա արյան բծեր կային: Նա շորի մի կտոր թրջեց ու դրանով սրբեց կոշիկները: Մակայն նա գիտեր, որ լավ չի վննում, որ գուցե կա աչքի ընկնող մի բան, և ինքը այդ չի նկատում: Նա մտախոհ կանգնեց սեն- յակի մեջտեղում: Տանջալից, խավար մի միտք ծագեց նրա գլխում. այն միտքը, թե ինքը խելագարվում է, թե այդ ըն- կալին ոչ կարող է դատողություն անել, ոչ էլ իրեն պաշտ- պանել, թե գուցե ամենեին էլ չպետք է անել այն, ինչ որ հիմա անում է... «Աստված իմ, հարկավոր է փախչել, փախ- չել», փնթփնթաց նա ու նետվեց նախասենյակ, բայց այս- տեղ նրան այնպիսի սարսափ էր սպասում, որը նա, իհար- կե, դեռ ոչ մի անգամ չէր զգացել:

Նա կանգնել էր, նայում էր ու չէր հավատում իր աչքե- րին. դուռը, արտաքին դուռը, նախասենյակից դեպի սան- դուղը բացվող հենց այն դուռը, որտեղից ինքը ժամ առաջ զանգահարել էր ու ներս մտել, փակված չէր, նույնիսկ ձեռ- քի ամբողջ լայնություն չափ բաց էր մնացել. ոչ կողպեք, ոչ սողնակ, և դա ամբողջ ժամանակվա, այդ ամբողջ ժամա- նակվա ընթացքում: Իր ներս մտնելուց հետո պառավր գուցե

զգուշութիան համար չէր փակել այն: Բայց, տեր սուտված, չէ՞ որ ինքը հետո տեսավ իրզավետային: Եվ ինչպե՞ս, ինչպե՞ս ինքը կարող էր գլխի շրնկնել, որ իրզավետան հո ներս էր մտել որևէ տեղից: Հո պատի միջով չ'էր մտել:

Նա առաջ նետվեց ու սողնակով փակեց դուռը:

— Ոչ, դարձյալ բանն այդ չէ, հարկավոր է գնալ, գնալ...

Նա հանեց սողնակը, բացեց դուռը և սկսեց ականջ դնել սանդուղքի կողմը:

Նա երկար ունկնդրում էր: Հեռվում, ներքևում, հավանորեն դարպասի մոտ, բարձր ու ճղճղան ձայնով բղավում էին ինչ-որ երկու մարդ, վիճում էին ու հայհոյանք թափում: «Ի՞նչ է այդ...»: Նա համբերությամբ սպասում էր: Վերջապես, միանգամից ձայները լռեցին, ասես խզվեցին... վիճողները հեռացան: Նա արդեն ուզում էր դուրս գալ, սակայն հանկարծ մի հարկ ներքև շունդալով բացվեց դեպի սանդուղք բացվող դուռը, և ինչ-որ մեկը սկսեց իջնել ներքև՝ երգելով ինչ-որ եղանակ: «Ոնց էլ աղմկո՞ւմ են դրանք բուրրը», անցավ նրա մտքով: Նա դարձյալ ծածկեց դուռը և սպասեց: Վերջապես, ամեն ինչ լռեց, ոչ ոք չկար: Նա արդեն իջնու էր սանդուղքից, երբ հանկարծ էլի ինչ-որ քայլեր լսվեցին:

Այդ քայլերը լսվեցին շատ հեռվից, դեռ սանդուղքի առաջին աստիճաններից, բայց Ռասկոլնիկովը շատ լավ ու պարզ հիշեց դրանց հենց առաջին ձայները ու չգիտես ինչու մտածեց, որ մեկը անպայման գալիս է այստեղ, շորորդ հարկ, պատավի մոտ: Ինչո՞ւ: Չայները առանձնահատու՞կ, նշանակալի՞ց էին, թե՞ ինչ: Քայլերը ծանր էին, համաչափ, անշտապ: Ահա նա արդեն անցավ առաջին հարկը, ահա էլի բարձրացավ. ձայները ավելի ու ավելի պարզ էին դառնում: Լսվեց եկողի ծանր շնչարգելութունը: Ահա նա արդեն բարձրանում է երրորդ հարկը... Այստեղ է գալիս: Ու հանկարծ Ռասկոլնիկովին թվաց, թե ինքը փայտացել է, թե այդ կարծես երազ է, երբ տեսնում ես, թե ահա հասնում են քո ետևվից, ուզում են սպանել, իսկ ինքդ կարծես կպել ես գետնին ու ձեռքերդ էլ շեռ կարողանում շարժել:

Ու վերջապես, երբ հյուրը արդեն սկսեց բարձրանալ շորորդ հարկը, միայն այստեղ Ռասկոլնիկովը հանկարծ ցրճեց

վեց ամբողջ մարմնով և կարողացավ նախասենյակից արագ ու ճարպկորեն նետվել բնակարանը ու ծածկել դուռը: Հետո վերցրեց սողնակը և կամացուկ, անլսելի փակեց դուռը: Բնագղը օգնում էր: Վերջացնելով այդ ամենը, նա շունչը պահած թաքնվեց դռան ետևում: Անկոչ հյուրը արդեն նույնպես դռան մոտ էր: Նրանք այժմ կանգնել էին իրար դիմաց, ինչպես ժամ առաջ ինքն ու պառավը, երբ դուռը բաժանում էր իրենց, իսկ ինքը ականջ էր դնում:

Հյուրը մի քանի անգամ ծանր շունչ առավ: «Երևի հաստ ու մեծամարմին է», մտածեց Ռասկոլնիկովը՝ ձեռքում սեղմելով կացիներ: Հիրավի, ասես այդ բուրրը երազ էր: Հյուրը ձեռքը տարավ զանգին ու պինդ զանգահարեց:

Հենց որ հնչեց զանգի թիթեղյա ձայնը, հանկարծ Ռասկոլնիկովին թվաց, թե սենյակում սպանվածները շարժվեցին: Նա մի քանի վայրկյան նույնիսկ լրջորեն ականջ դրեց: Անժանոթը մի անգամ էլ զանգահարեց, էլի սպասեց, ու հանկարծ անհամբերությամբ, ամբողջ ուժով մեկ սկսեց քաշքշել դռան բռնակը: Ռասկոլնիկովը սարսափահար նայում էր օղակում ցատկոտող սողնակի կեռին ու բուժ-երկյուղով սպասում էր, որ ահա սողնակը դուրս կթռչի: Հիրավի, դա հնարավոր էր թվում, որովհետև եկվորը խիստ ուժեղ էր քաշքշում դուռը: Ռասկոլնիկովը մտածեց սողնակը պահել ձեռքով, բայց այն մաքրը կարող էր գլխի շրնկնել: Նրա գլուխը կարծես էլի սկսում էր պտտվել: «Հիմա կընկնեմ», անցավ նրա մտքով, բայց անժանոթը սկսեց խոսել, ու նա իսկույն ուղքի եկավ:

— Այս ի՞նչ է, նրանք մրափո՞ւմ են, թե՞ մեկը խեղդել է նրանց, անիծվածներ-ե՞ր,— ասես տակառի միջից գոռաց եկվորը: — էյ, Այլոնա Իվանովնա, պառավ վճուկ, իրզավետա Իվանովնա, չքնաղ գեղեցկուհի, բաց արեք, է՛: Փու, անիծվածներ, քնե՛լ են, ինչ է:

Ու նորից, զայրանալով, նա մի տասն անգամ ամբողջ ուժով մեկ քաշքշեց զանգակը: Դե, իհարկե, նա այդ տանը մոտիկ ծանոթ և ազդեցիկ մարդ էր:

Հենց այդ բոպին հանկարծ մոտիկից, սանդուղքից մանրը, հապճեպ քայլեր լսվեցին: Մոտենում էր էլի ինչ-որ մեկը: Ռասկոլնիկովը սկզբից այդ չէր լսել:

— Մի՞թե ոչ ոք չկա,— հնչեղ և ուրախ բղավեց մոտեցողը՝ ուղղակի դիմելով առաջին այցելուին, որը դեռ էլի շարունակում էր քաշքշել զանգը: — Բարև ձեզ, Կոխ:

«Ձայնից երևում է, որ շատ շահել է», հանկարծ մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Սատանան գիտե, քիչ մնաց փակը ջարդեի,— պատասխանեց Կոխը: — Իսկ դուք ո՞րտեղից եք ինձ ճանաչում:

— Այ՛քեզ բան, երկու օր առաջ «Գամբրիևոսում» բիլիարդ խաղալիս ես երեք անգամ տարա ձեզնից:

— Հը՛մ:

— Ուրեմն չկա՞ն դրանք: Տարօրինակ է: Այ՛ քեզ հիմար բան: Պառավը ո՞ր կարող է գնալ: Ես գործ ունեմ:

— Ես էլ գործ ունեմ, սիրելիս:

— Հապա ի՞նչ անենք: Ուրեմն պետք է ետ մանենք: Է-է-հե՛, իսկ ես մտածում էի փող ճարել,— գոչեց երիտասարդը:

— Իհարկե, պետք է ետ դառնալ, բայց ինչո՞ւ էր հրավիրել: Զաղոն ինքն էր ժամ նշանակել: Ախր տեղս էլ հեռու է: Չեմ հասկանում, թե ուր կարող էր գնալ: Կլոր տարին տանն է նստում, թթվում, ոտքերը ցավում են, իսկ հիմա թրեելու է գնացել:

— Դո՞նապանին չհարցնե՞նք:

— Ի՞նչ:

— Թե ուր է փնացել ու երբ է գալու:

— Հը՛մ... գրողը տանի... ի՞նչ հարցնենք... ախր նա ոչ մի տեղ չի գնում...— ու Կոխը մի անգամ էլ քաշքշեց դուռը: — Թքած, ինչ արած, պետք է գնալ:

— Սպասեք,— հանկարծ բղավեց երիտասարդը,— նայեցեք, տեսնո՞ւմ եք, թե ինչպես դուռը ետ ու առաջ է շարժվում, երբ քաշքշում եք:

— Հետո ի՞նչ:

— Նշանակում է դա ոչ թե բանալիով է փակված, այլ անբախց սողնակ է գցած: Լսո՞ւմ եք, թե սողնակը ինչպես է շխկշխկում:

— Հետո ի՞նչ:

— Ախր ինչպե՛ս չեք հասկանում: Ուրեմն նրանցից որե՛կ մեկը տանն է: Եթե երկուսն էլ գնային, դրո՞ք բանալիով

կփակեին և ոչ թե ներսից կոցեին սողնակը: Լսո՞ւմ եք, թե սողնակը ինչպես է շխկշխկում: Իսկ ներսից դա գցելու համար պետք է տանը լինել, հասկանո՞ւմ եք: Հետևաբար տանը նստած են ու բաց չեն անում:

— Վա՛հ, իրոք որ այդպես է,— գոչեց զարմացած Կոխը: — Հապա ի՞նչ բանի են այնտեղ: — Եվ նա սկսեց զայրացած քաշքշել դուռը:

— Սպասեցեք, մի քաշքշեք,— դարձյալ գոչեց երիտասարդը: — Այստեղ ինչ-որ ուրիշ բան կա... դուք հո զանգահարում էիք, քաշքշում դուռը, ու չեն բաց անում. ուրեմն կամ երկուսն էլ ուշաթափված են, կամ...

— Ի՞նչ:

— Այ՛ թե ինչ, գնանք կանչենք դոնապանին. թող նա ինքը սրանց արթնացնի:

— Գնանք,— երկուսն էլ շարժվեցին դեպի ներքև:

— Սպասեցեք, դուք մնացեք այստեղ, իսկ ես կգնամ դոնապանին բերելու:

— Ինչո՞ւ մնամ:

— Ո՞վ գիտե, ինչ կլինի:

— Թերևս...

— Ախր ես պատրաստվում եմ դատական քննիչ դառնալու: Ակնե՛ր և, ա-կ-նե-ր-ե՛, որ այստեղ մի բան կա,— տաքացած գոչեց երիտասարդը ու վազեվազ իջավ սանդուղքից:

Կոխը մնաց, նորից կամացուկ զանգահարեց, ու զանգը հնչեց մեկ անգամ .հետո էլ, ասես խորհրդածելով ու զննելով, սկսեց շարժել դռան բռնակը, քաշելով ու բաց թողնելով այն, որպեսզի վերստին համոզվեր, որ դուռը միայն սողնակով է փակված: Հետո մշմշալով կռացավ ու սկսեց նայել բանալու անցքից. բայց դրա մեջ ներսից բանալի էր դրված, հետևաբար ոչինչ չէր կարելի տեսնել:

Ռասկոլնիկովը կանգնել էր ու պինդ բռնել կացինը: Նա կարծես զառանցանքի մեջ էր: Նա պատրաստվում էր նույնիսկ կովել եկվորների հետ, երբ դրանք ներս մտնեին: Երբ նրանք քաշքշում էին դուռը ու պայմանավորվում դոնապանին կանչելու մասին, նրա գլխում մի քանի անգամ հանկարծ միտք էր ծագում միանգամից ամեն ինչ վերջացնել ու նրանց պատասխանել դռան ետևից: Երբեմն ուզում էր

Հայհոյել, ձեռ աննել նրանց, քանի դեռ դուռը չէին բացել: «Շուտ վերջանար, էլի՛», — անցավ նրա մտքով:

— է-է՛, սատանա...

Անցնում էր ժամանակը, մեկ, երկու ընդհանրացում, ու ոչ ոք չէր գալիս: Կոխը անհանգիստ շարժումներ էր անում:

— է-է՛, — գրողը տանի... — գոչեց նա հանկարծ ու էլ չհամբերելով, հրաժարվելով դռան մոտ հսկելուց, նույնպես իջավ ներքև, շտապելով ու թփթփացնելով ոտքերը: Նրա քայլերը լռեցին:

— Տեր աստված, ի՞նչ անեմ:

Ռասկոլնիկովը հանեց սողնակը, մի քիչ բացեց դուռը, ոչինչ չէր լսվում, ու հանկարծ, արդեն բողբոջվին առանց մտածելու, դուրս ելավ, որքան կարող էր պինդ ծածկեց դուռը ու սկսեց իջնել սանդուղքից:

Նա արդեն երեք սանդուղք էր իջել, երբ հանկարծ ներքևից ուժեղ աղմուկ լսվեց. ո՛ր կորչել. թաքնվելու ոչ մի տեղ չկար: Նա ետ վազեց դարձյալ դեպի բնակարանը:

— էյ, սատանի ծնունդ, գրողի տարած, բռնիր:

Մեկը բղավելով դուրս պրծավ ներքևի ինչ-որ բնակարանից ու սանդուղքով ոչ թե վազեց, այլ ասես ընկավ ներքև՝ ամբողջ կոկորդով մեկ բղավելով՝

— Մի՛տկա, Մի՛տկա, Միտկա Մի՛տկա, Մի՛տկա, սատանան քեզ տանի:

Բղավոցը վերջացավ ճղճղոցով... վերջին ձայները արդեն դրսից էին գալիս. ամեն ինչ լռեց: Բայց հենց այդ նույն ակնթարթին մի քանի մարդիկ, որոնք բարձրաձայն և արագ էին խոսում, սկսեցին աղմկալի բարձրանալ սանդուղքով: Նրանք երեք թե չորս հոգի էին: Ռասկոլնիկովը լսեց երիտասարդի ձայնը: «Հըմ, նրանք են»:

Բոլորովին հուսալքվելով, նա քայլեց եկողներին ընդառաջ. ինչ լինելու է, թող լինի: Եթե կանգնեցնեն, ամեն ինչ կորած է, եթե ոչ, նույնպես ամեն ինչ կորած է. կհիշեն: Եկողները և Ռասկոլնիկովը արդեն մոտենում էին միմյանց, նրանց միջև ընդամենը մի սանդուղք էր մնում, ու հանկարծ՝ փրկություն. նրանից մի քանի աստիճան հեռավորությամբ, աջ կողմում դատարկ և դուռը բոլորովին բաց բնակարանն էր, երկրորդ հարկի հենց այն բնակարանը, որ ներկում էին

ներկարարները, իսկ հիմա բարեբախտաբար գնացել էին: Երևի հենց դրանք էլ քիչ առաջ դուրս էին վազել բղավոցով: Հատակները հենց նոր էին ներկված, մի սենյակի մեջտեղում դրված էր մի տակառիկ ու մի խեցի՝ ներկով ու վրձինով: Ռասկոլնիկովը մի ակնթարթում ներս նետվեց բաց դռնից ու թաքնվեց պատի ետևում, հենց այդ ժամանակ եկողները արդեն կանգնած էին սանդուղքի հարթակում: Այնուհետև շուտ եկան դեպի վեր ու, բարձր խոսելով, բարձրացան շորորդ հարկը: Ռասկոլնիկովը հենց դրան էր սպասում, նա ոտնաթաթերի վրա դուրս եկավ ու վազեց ներքև:

Սանդուղքի վրա ոչ ոք չկար, դարպասի մոտ՝ նույնպես: Նա արագ անցավ դարպասից, շուտ եկավ ձախ կողմը ու քայլեց փողոցով:

Նա շատ լավ գիտեր, նա միանգամայն լավ գիտեր, որ այդ ընդհանրացումները նրանք պատավի բնակարանումն են, որ խիստ զարմացել են, տեսնելով, որ դուռը բաց է, մինչդեռ քիչ առաջ փակված էր, որ նրանք արդեն նայում են դիակներին և որ կանցնի ոչ ավելի քան մի ընթացք, երբ նրանք գլխի կրնկնեն ու բոլորովին պարզ կհասկանան, որ հենց քիչ առաջ այնտեղ է եղել մարդասպանը և կարողացել է թաքնվել որևէ տեղ, ծլկել իրենց կողքից, փախչել, թերևս նաև գլխի կրնկնեն, որ նա դատարկ բնակարանում էր, երբ իրենք վերև էին անցնում: Այնինչ նա ոչ մի կերպ չէր համարձակվում շատ արագացնել քայլերը, թեև մինչև մյուս փողոց շուտ գալը մոտ հարյուր քայլ էր մնում: «Արդյոք չմտնե՞լ որևէ դարպասից ու սպասել որևէ անծանոթ սանդուղքի վրա. ոչ, փորձանք կլինի. իսկ կացինը չզցնե՞մ մի տեղ, կառք շվեբցնե՞մ: Փորձանք է, փորձանք»:

Վերջապես, ահա և մյուս փողոցը. նա շուտ եկավ դեպի այնտեղ՝ բոլորովին կիսամեռ վիճակում. այստեղ նա արդեն կիսով չափ փրկված էր և հասկանում էր այդ. ավելի քիչ կասկածներ կլինեն, մանավանդ որ այնտեղ մարդկանց հոծ բազմություն էր երթևեկում, և ինքը նրանց մեջ աննկատելի կլիներ ինչպես ավազահատիկ: Բայց այդ բոլոր տանջանքները այնքան սպառնեցին նրա ուժերը, որ նա հազիվ էր քայլում: Քրտինքը դուրս էր տալիս կաթիլներով, ամբողջ պա-

րանոցը թրջված էր: «Հարբած է, հա՛-ա», բղավեց ինչ-որ մեկը, երբ նա հասավ ջրանցք:

Նա ինքնամոռաց վիճակում էր. քանի գնում, վիճակը վատանում էր: Սակայն նա հիշում էր, որ երբ հասավ ջրանցք, հանկարծ վախեցավ. այնտեղ քիչ մարդ կար, և ինքը նկատելի կլիներ. ուզում էր ետ դառնալ դեպի նրբանցք: Չնայելով, որ քիչ էր մնում ընկնի, այնուամենայնիվ շրջապտույտ կատարեց ու տուն հասավ բոլորովին ուրիշ կողմից:

Գրեթե խելքամաղ վիճակում նա անցավ իր տան դարպասից. նա արդեն ոտք էր դնում սանդուղքին, երբ միտն ընկավ կացինը: Այնինչ պետք էր կատարել խիստ կարևոր մի խնդիր՝ կացինը դնել իր տեղը, և որքան կարելի է աննկատելի: Իհարկե, նա արդեն անզոր էր ըմբռնելու, որ գուցե ավելի լավ կլիներ ամենևին էլ կացինը չդնել իր առաջվա տեղը, այլ թեկուզ հետո գցել մի որևէ ուրիշ բակ:

Բայց ամեն ինչ հաջող գնաց: Դռնապանի սենյակի դուռը ծածկված էր, բայց փակված չէր, հետևաբար ամենից ավելի հավանականն այն էր, որ դռնապանը տանն է: Բայց Ռասկոլնիկովը այնքան էր կորցրել որևէ բան ըմբռնելու ունակութունը, որ ուղղակի մոտեցավ դռնապանի սենյակին ու բացեց դուռը: Եթե դռնապանը նրան հարցներ՝ «ինչ ես ուզում», նա գուցե կացինը ուղղակի տար դռնապանին: Բայց վերջինս դարձյալ չկար, և Ռասկոլնիկովը կացինը դրեց առաջվա տեղը, նստարանի տակ. նույնիսկ ծածկեց փայտի կտորով, ինչպես որ առաջ այն ծածկված էր եղել: Հետո նա մինչև իր սենյակը հասնելը ոչ ոքի, ոչ մի մարդու չհանդիպեց. տանտիրուհու դուռը փակված էր: Մտնելով իր սենյակը, նա առանց իր վրայից որևէ բան հանելու ընկավ բազմոցին: Նա չքնեց, այլ միայն թմրեց: Եթե այդ ժամանակ որևէ մեկը մտներ նրա սենյակը, նա իսկույն վեր կթռչեր ու կճչար: Ինչ-որ մտքերի ծվեաններ ու բեկորներ էին վխտում նրա գլխի մեջ. բայց նա չէր կարողանում կառչել դրանցից ոչ մեկին, չէր կարողանում կենտրոնանալ որևէ մեկի վրա, չնայելով, որ դրա համար նույնիսկ ջանք էր թափում...

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

I

Այդպես նա շատ երկար պառկեց: Երբեմն կարծես թե արթնանում էր, և այդ բոպեններին նկատում էր, որ արդեն վաղուց գիշեր է, բայց վեր կենալու մասին չէր էլ մտածում: Վերջապես, տեսավ, որ արդեն բացվել է ցերեկվա լույսը: Նա բազմոցի վրա պառկած էր մեջքին, դեռ փայտացած էր քիչ առաջվա անզգայութունից: Փողոցից նրան էին հասնում սարսափելի, սուր, հուսահատական ճիչեր, ասե՛նք նա ամեն գիշեր էլ ժամը երեքին իր լուսամուտի տակից այդպիսի ճիչեր էր լսում: Հենց դրանք էլ հիմա արթնացրին նրան: «Հըմ, ահա և հարբածները դուրս են գալիս օդատնիքից»,— մտածեց նա,— «ժամը երեքն է»,— ու հանկարծ վեր թռավ, ասես մեկը նրան պոկեց բազմոցից: — «Ինչպե՞ս, արդեն ժամը երեքն է»: Նա նստեց բազմոցին և այստեղ հիշեց ամեն ինչ. հանկարծ, մեկ ականթարթում հիշեց ամեն ինչ:

Առաջին ականթարթում նա կարծում էր, թե կխելագարվի: Նա սարսափելի ցուրտ զգաց, բայց ցուրտը նաև տենդից էր, որ արդեն վաղուց սկսվել էր նրա քնած ժամանակ: Իսկ հիմա հանկարծ սկսեց այնպես զողալ, որ քիչ էր մնում ատամները դուրս թռչնին, ու նա ցնցվում էր ամբողջ մարմնով: Նա բացեց դուռը և ականջ դրեց. տանը բոլորը քնած էին: Նա ապշած նայում էր ինքն իրեն և այն ամենին, ինչ որ կար սենյակում, ու չէր հասկանում, թե ինչպես կարող էր երեկ, ներս մտնելով, չփակել դուռը ու նետվել բազմոցի վրա՝ չհանելով ոչ միայն վերնազգեստը, այլև գլխարկը, որ քն-

կել էր գլխից ու գտնվում էր հատակի վրա, բարձի մոտ: «Եթե մեկը ներս մտնէր, ի՞նչ կ'մտածէր. կ'կարծէր, թե ես հարբած եմ, բայց...»: Նա նետվեց դեպի պատուհանը: Բավականաչափ լույս էր, ու նա հապճեպ, ոտքից-գլուխ զննեց իրեն, իր ամբողջ հագուստը, որ տեսներ, թե արդյոք չկա՞ն արյան հետքեր: Բայց այդպես զննել չէր կարելի. նա դուրս գալով սկսեց հանել ամբողջ հագուստը ու դարձյալ զննել: Նա շուտով տեսարանի արեւմտեան ծայրին մինչև վերջին թելը, մինչև վերջին լաթը, ու շվատահելով իրեն, երեք անգամ կրկնեց զննությունը: Բայց կարծես թե չկար ոչինչ, չկար ոչ մի հետք, բացի անդրավարտիքի ծայրերին եղած հետքից: Դրանք պատուովել ու կախվել էին ծոպերի նման, և այդ ծոպերի վրա մակարդված արյան խիտ հետքեր էին երևում: Նա վերցրեց ծալովի մեծ դանակը ու կտրեց ծոպերը: Կարծես թե էլ ուրիշ հետք չկար: Հանկարծ նա հիշեց, որ քսակը և այն իրերը, որոնք հանել էր պառավի սնդուկից, մինչև հիմա գտնվում են իր գրպաններում: Նա մինչև այժմ չէր էլ մտածել դրանք հանել և թաքցնել: Նույնիսկ հագուստը զննելիս էլ չհիշեց այդ իրերը: Այդ ինչի՞ էր նման: Նա անմիջապես սկսեց դրանք հանել ու շարտել սեղանի վրա: Բոլորը հանեց, նույնիսկ շուտովից գրպանները, որպեսզի հավաստիանար, թե էլ ոչինչ չի մնացել, և այդ ամբողջ կույտը տարավ սենյակի մի անկյունը: Այնտեղ, հենց անկյունում, ներքևում մի տեղ պատից պոկվել, պատառոտվել էր պաստառը. նա անմիջապես սկսեց իրերը խոթել այդ խոռոչը, թղթի տակ. դրանք բոլորը տեղավորվեցին: «Իրերն էլ, քսակն էլ աչքի չեն ընկնի», — ուրախ մտածեց նա, վեր կացավ ու բութ նայեց անկյունին, է՛լ ավելի դուրս ընկած պատառին: Հանկարծ նա ամբողջ մարմնով ցնցվեց սարսափից: «Աստված իմ, ախր ի՞նչ արեցի, — հուսալքված շշնջում էր նա, — մի՞թե դրանք թաքցրած են, մի՞թե այդպես են թաքցնում»:

Ճշմարիտ է, նա հաշվի չէր առել իրերը. նա կարծում էր, թե միայն փող կ'լինի, այս պատճառով էլ կանխապես տեղ չէր պատրաստել իրերի համար: «Բայց հիմա, հիմա ինչո՞ւ եմ ուրախանում» — մտածում էր նա: — «Մի՞թե կարելի է այդպես թաքցնել: Իսկապես որ բանականությունը դավաճանում է ինձ»: Նա ուժասպառ նստեց բազմոցին, ու իս-

կույն էլի սկսվեց անտանելի դողը: Նա մեքենայաբար քարշ տվեց իր կողքին, աթոռին ընկած նախկին ուսանողական ձմեռային վերարկուն, որ տաք էր, բայց համարյա արդեն բոլորովին սպառնալից, ծածկվեց դրանով, և քունն ու գլուխն անհանգստեցրեց դարձյալ մի անգամից ընդգրկեցին նրան: Նա անզգայացավ:

Բայց ընդամենը հինգ րոպե անց նա կրկին վեր թռավ ու անմիջապես, անհամբերությամբ նետվեց դեպի իր վերնազգեստը: «Ես ինչպե՞ս կարող էի դարձյալ քնել, երբ ոչինչ չի արված. հենց այդպես է որ կա, մինչև այժմ թեև անտանելից չեմ հանել օղակը: Մոռացել եմ, մոռացել այդ կարևոր բանը, այդ հանցանշանը»: Նա պոկեց օղակը ու սկսեց արագ-արագ կտրատել, խոթել բարձի տակ դրված սպիտակեղենի մեջ: «Պատառոտված կտավի կտորները ոչ մի դեպքում կասկած չեն առաջացնի. կարծեմ այդպես է, կարծեմ այդպես է», կրկնեց նա սենյակի մեջտեղում կանգնած, ու ցավ պատճառաբերելով շարժվեց դեպի շուրջը, հատակը, ամեն ինչ, որ տեսնի, թե արդյոք որեէ բան չի՞ մոռացել: Նա հավատացած էր, որ ամեն ինչ, նույնիսկ հիշողությունը, նույնիսկ սոսկ ըմբռնողությունը դավաճանում են իրեն, և դա սկսում էր անտանելի տանջել նրան: «Ի՞նչ է սա, մի՞թե արդեն սկսվում է իմ կործանումը, մի՞թե արդեն վրա է հասնում մահապատիժը: Հըմ, այդպես է որ կա»: Հիրավի, ծոպերի կտորտանքները, որ նա կտրել էր անդրավարտիքից, այնպես էլ ընկած էին հատակին, սենյակի մեջտեղում, որ հենց առաջին ներս մտնողը տեսներ: «Ախր ի՞նչ է կատարվում ինձ հետ», դարձյալ գլխակորույս գոչեց նա:

Այստեղ նրա գլխում մի տարօրինակ միտք ծագեց. գուցե և իր ամբողջ հագուստը արյունոտված է, գուցե արյան շատ բծեր կան, բայց ինքը դրանք չի տեսնում, չի նկատում, որովհետև իր ըմբռնողությունը թուլացել է, ջլատվել... միտքը մթազնել է... Հանկարծ նա հիշեց, որ քսակի վրա էլ արյուն կար: «Վա՛հ, այդպես ուրեմն, գրպանս նույնպես արյունոտված կ'լինի, որովհետև ես այն ժամանակ թաց քսակը գրպանս էի դրել»: Նա վայրկենապես շուտ տվեց գրպանը. հենց այդպես էր որ կար. գրպանի աստառի վրա արյան

հետքեր, բծեր էին մնացել: Ուրեմն բանականությունն զեռ բուրբոսովին չի շքացել, ուրեմն կա ըմբռնողություն և հիշողություն, եթե ինքս սթափվեցի ու գլխի ընկա, ցնծագին մտածեց նա, ամբողջ կրծքով մեկ խոր և ուրախ շունչ առավ. սա ուղղակի տենդային թուլություն է, բուսական գառանցանք», — և նա անդրավարտիթի ձախ գրպանից պոկեց ամբողջ աստառը: Այդ բուսական արևի ճառագայթը ընկավ նրա ձախ կոշիկին. գուլպայի վրա, որ երևում էր կոշիկի պատրուկած տեղից, կարծես թե ինչ-որ նշաններ նկատվեցին: Նա հանեց կոշիկը. «Իրոք որ նշաններ կան, գուլպայիս ամբողջ ծայրը արյունոտված է», երևի այն ժամանակ նա անզգուշաբար ոտքը դրել էր արյան լճի մեջ... «Հիմա ի՞նչ անեմ սրանք, որտե՞ղ գցեմ այս գուլպան, ծոպերը, գրպանը»:

Նա այդ ամենը վերցրեց ու կանգնեց սենյակի մեջտեղում: «Գցեմ վառարանը. բայց ամենից առաջ վառարանը կնայեն: Վառե՞մ, բայց ինչո՞վ վառեմ, նույնիսկ լուցկի էլ չկա: Ոչ, ավելի լավ է տանից դուրս գալ և այս ամենը մի տեղ շարտել: Այո, ավելի լավ է, դեմ շարտել», կրկնեց նա՝ դարձյալ նստելով բազմոցին, «և հենց այժմ, այս բուսական, անհասկանալի...»: Բայց դրա փոխարեն նրա գլուխը նորից թեքվեց բարձին. վերստին բռնեց նրա անտանիքի դողը. նա կըրկին իր վրա քաշեց վերարկուն: Ու երկար, մի քանի ժամ նա հաճախակի մտմտում էր, որ «լավ կլինե՞ր այժմ, առանց այդ հետաձգելու, գնալ որևէ տեղ և դրանք դեմ շարտել, որպեսզի աչքից հեռու լինեն, դե շուտ, շուտ պետք է գնալ»: Նա մի քանի անգամ պոկվեց բազմոցից, փորձեց ոտքի ելնել, բայց արդեն չկարողացավ: Նրան վերջնականապես արթնացրեց դռան ուժեղ թխկոցը:

— Դե, բաց արա, է՛, կենդանի՞ ես, թե՞ չէ: Հա՛ մրափում է ու մրափում,— բղավում էր Նաստասյան, բուռնցքով ծեծում դուռը,— ամբողջ օրերով շնթկում է շնավարի, հենց շուն է որ կա: Բաց արա, էլի, ժամը տասնմեկն է:

— Գուցե թե տանը չի,— ասաց ինչ-որ տղամարդ: «Վա՛հ, այդ դռնապանի ձայնն է... Նա ի՞նչ է ուզում»: Ռասկոլնիկովը վեր թռավ ու նստեց բազմոցին: Սիրտը այնպես խփում էր, որ նույնիսկ ցավ էր պատճառում:

— Հապա ո՞վ է դուռը ներսից կեռով փակել,— առար-

կեց Նաստասյան: — Ի-ի՛հ, սկսել է փակվել: Գողանալու են դրան, ինչ է: Բա՛ց արա, անխե՛ղբ, արթնացի՛ր:

«Ի՞նչ են ուզում դրանք: Դռնապանը ինչու է եկել: Ամեն ինչ հայտնի է: Դիմադրե՞մ, թե՞ բաց անեմ: Ավելի լավ է բաց անեմ: Կորա՛ ես...»

Նա քիչ բարձրացավ տեղից, թեքվեց առաջ և հանեց կեռը:

Նրա ամբողջ սենյակը այնպիսի շափի էր, որ կարելի էր առանց անկողնից վեր կենալու բանալ դռան կեռը:

Հենց այդպես է որ կա. կանգնած են դռնապանն ու Նաստասյան:

Նաստասյան ինչ-որ տարօրինակ հայացք նետեց նրա վրա: Ռասկոլնիկովը կատաղի ու հանդուգն տեսքով նայեց դռնապանին: Սա լուռ մեկնեց նրան մի գորշ, երկտակ ծաված թուղթ, որը կնքված էր շշի գմուռսով:

— Ծանուցագիր է, գրասենյակից է,— ասաց նա՝ տալով թուղթը:

— Ո՞ր գրասենյակից...

— Ուրեմն կանչում են ոստիկանատուն, գրասենյակ: Հայտնի բան է, թե ինչ գրասենյակ է:

— Ոստիկանատուն... Ինչի՞ համար...

— Ես ի՞նչ գիտեմ: Որ պահանջում են, գնա: — Դրոնապանը ուշադրությամբ նայեց նրան, նայեց շուրջը ու շուռեկավ, որ գնա:

— Բուրբոսի հիվանդացե՞լ ես, ինչ է,— հարցրեց Նաստասյան՝ աչք չկտրելով Ռասկոլնիկովից: Դռնապանը նույնպես մի բուսական նայեց:— Երկվանից տաքություն ունես,— ավելացրեց Նաստասյան:

Ռասկոլնիկովը չէր պատասխանում և թուղթը առանց բաց անելու պահել էր ձեռքին:

— Մի՛ վեր կենա,— ասաց Նաստասյան՝ խղճալով ու տեսնելով, որ նա բազմոցից իջեցնում է ոտքերը: — Որ հիվանդ ես, մի գնա. ոստիկանությունը չի փախչի: Այդ ի՞նչ է ձեռքիդ:

Ռասկոլնիկովը նայեց ներքև. նրա աչք ձեռքում գտնվում էին ծոպերի կտրած կտորները, գուլպան ու պոկած գրպանի ծվեները: Այնպես էլ քնել էր՝ դրանք ձեռքում պահած:

Հետո մտածելով այդ մասին; նա հիշում էր, որ տաքութեան մեջ կիսով չափ արթնանալով, այդ ամենը պինդ սեղմում էր ձեռքում ու այդպես էլ նորից քնում:

— Ի-ի՛հ, տես թե ինչ փախս-փուլուս է հավաքել ու քնում է դրանցով, ասես գանձ լինեն...— Ու նաստասյան սկսեց ցնցվել իր հիվանդագին ջղայնոտ ծիծաղից: Ռասկոլնիկովը այդ ամենը վայրկենապես խոթեց վերարկուի տակ ու աչքերը հառեց նաստասյային: Թեև նա այդ բուստից գրեթե անկարող էր միանգամայն խելացիորեն դատելու, բայց զգում էր, որ երբ գան իրեն տանելու, իր հետ այդպես չեն վարվի: «Հը՛մ... ոստիկանատո՛ւն»:

— Գոնե թեյ խմեիր, թե ուզում ես, բերեմ. մնացել է...

— Ոչ... ես կգնամ. ես հիմա կգնամ,— քրթմնչաց Ռասկոլնիկովը ու ոտքի ելավ:

— Գուցե սանդուղքից է՛լ չկարողանաս իջնել:

— Կգնամ...

— Ինչպես կուզես:

Նաստասյան գնաց դռնապանի ետևից: Ռասկոլնիկովը իսկույն մոտեցավ լուսամուտին, գուլպան ու ծոպերը զըննելու: «Բժե՛ր կան, բայց այնքան էլ նկատելի չեն. լրիվ աղտոտվել է, ջնջվել ու խունացել: Ով նախապես չգիտես, ոչինչ չի նկատի: Ուրեմն նաստասյան հեռվից ոչինչ չէր կարող նկատել, փառք աստծո»: Ռասկոլնիկովը դողալով բացեց ծանուցագիրը ու սկսեց կարդալ. երկար, երկար կարդաց և վերջապես հասկացավ: Այդ մի սովորական ծանուցագիր էր թաղային ոստիկանատնից, պահանջվում էր այդ օրը ժամը տասի կեսին ներկայանալ թաղային վերակացուի գրասենյակը:

«Ե՛րբ է այսպիսի բան եղել: Ոստիկանության հետ ես ոչ մի գործ չունեմ: Ինչո՞ւ հենց այսօր են կանչում»,— տանջալից տարակուսանքով մտածում էր նա: — «Տեր աստված, թող այս ամենը շուտ վերջանա»: Նա ուզեց ծունկ շոքել ու ազոթել, բայց նույնիսկ ինքն էլ ծիծաղեց, ոչ թե աղոթքի, այլ իր վրա: Սկսեց արագ հագնվել: «Միևնույն է, կորչելու եմ: Հագնեմ գուլպան,— հանկարծ մտածեց նա,— է՛լ ավելի կճճաթվի, կփռշուտվի, ու հետքերը կչքանան»: Բայց հագավ

թե չէ, իսկույն հանեց զզվանքով ու սարսափով: Հասեց, բայց հիշելով, որ ուրիշ գուլպա չկա, վերցրեց ու դարձյալ հագավ ու դարձյալ ծիծաղեց: «Այս ամենը պայմանական է, այս ամենը հարաբերական է, այս ամենը հենց միայն ձեռք են», մտածեց նա հարևանցիորեն, լոկ միայն թուուցիկ կերպով, իսկ ինքը դողում էր ամբողջ մարմնով: «Ախր ես հագա գուլպան, բանը հո վերջացրի նրանով, որ հագա»: Միծաղը, սակայն իսկույն փոխարինվեց հուսալքումով: «Ոչ, անզոր եմ...», մտածեց նա: Ոտքերը դողում էին: «Վախից է», փնթփնթաց նա քթի տակ: Տաքութունից գլուխը պտտրտվում էր ու ցավում: «Իս խորամանկություն է. նրանք ուզում են խորամանկությամբ ինձ ծուղակի մեջ գցել և հանկարծ խոստովանություններ կորզել», շարունակում էր քթի տակ փնթփնթալ՝ դուրս գալով սենյակից: «Վատ է, որ ես համարյա զառանցանքի մեջ եմ... ես կարող եմ որևէ հիմարություն դուրս տալ...»:

Սանդուղքից իջնելիս նա հիշեց, որ բոլոր իրերը այնպես էլ թողնում է պաստառի խոռոչում. «Թեև ես այնտեղ առանց իրեն խուզարկություն լինի», հիշեց ու կանգ առավ: Բայց հանկարծ այնպիսի հուսալքում և, եթե կարելի է այսպես ասել, կործանման այնպիսի ցինիզմ համակեց նրան, որ նա շուղեց ետ դառնալ և շարունակեց ճանապարհը:

«Միայն թե շուտ վերջանա...»:

Փողոցում դարձյալ անտանելի շոգ էր. այդ բոլոր օրերին անձրևի մի կաթիլ անգամ չէր ընկնում: Նորից փռշե, աղյուս և կիր, դարձյալ գարշահոտություն խանութներից ու գինեխոտներից, դարձյալ ամեն բուստի հանդիպում են հարբածներ, շուխտն փերեզակներ և իրենց նստելատեղերում կիսով չափ փուլած կառուպաններ: Արևի պայծառ շողքը ընկավ նրա աչքերին այնպես, որ նայելիս աչքերը ցավում էին, ու գլուխն էլ բոլորովին պտտվեց. սովորական զգացում տենդով տառապողի, որը պայծառ, արևաշող օրը հանկարծ դուրս է գալիս փողոց:

Հասնելով մինչև երեկվա փողոցի անկյունը, նա տանջալից անհանգստությամբ նայեց դրան, այն տանը... ու իսկույն շուտ տվեց հայացքը:

«Եթե հարցնեն, ես գուցե և ասեմ», — մտածեց նա՝ մտնելով գրասենյակին:

Մինչև գրասենյակ քառորդ վերստ էր մնում: Գրասենյակը հենց նոր էր տեղափոխվել նոր բնակարան, նոր տուն, շորրորդ հարկը: Ռասկոլնիկովը մի ժամանակ, բայց շատ վաղուց անցողակի եղել էր առաջվա շենքում: Մտնելով դարպասից, նա աչ կողմում սանդուղք տեսավ, որով իջնում էր մի մուտիկ, ձեռքին գրքույկ. «Ուրեմն դռնապան է, ուրեմն հենց այստեղ է գրասենյակը», ու նա սկսեց ենթադրաբար բարձրանալ սանդուղքով: Նա շէր ուզում որևէ մեկին որևէ բան հարցնել:

«Ներս կմտնեմ, ծունկ կշոքեմ և ամեն ինչ կպատմեմ...», մտածեց նա՝ բարձրանալով շորրորդ հարկ:

Սանդուղքը նեղ էր, դիք և ամբողջովին կեղտոտ: Չորս հարկերում բոլոր բնակարանների բոլոր խոհանոցների դռները այդ սանդուղքի կողմում էին և համարյա ամբողջ օրը բաց էին լինում: Հենց դրանից էլ օդը սարսափելի ծանր էր: Սանդուղքով բարձրանում և իջնում էին կոնստակերին գլուխներ դրած դռնապաններ, թղթատարներ ու երկու սեռի զանազան մարդիկ՝ հաճախորդներ: Գրասենյակի դուռը նույնպես բոլորովին բաց էր: Ռասկոլնիկովը ներս մտավ ու կանգ առավ նախասենյակում: Այստեղ կանգնած սպասում էին ինչ-որ մուտիկներ: Այստեղ նույնպես օդը շափազանց ծանր էր ու բացի դրանից, սիրտ խառնելու շափ զգացվում էր նեխած օլիֆոլ պատրաստած, թարմ, դեռ լավ որակ չըստացած ներկի հոտը. սենյակները դրանով էին ներկված: Մի փոքր սպասելով, Ռասկոլնիկովը որոշեց անցնել առաջ, հետևյալ սենյակը: Սենյակները փոքր էին, ցածրիկ առաստաղներով: Սարսափելի անհամբերությունը նրան առաջ ու առաջ էր մղում: Ոչ ոք նրան չէր նկատում: Երկրորդ սենյակում նստել ու գրում էին ինչ-որ գրագիրներ, որոնք նրանից միայն մի քիչ ավելի լավ էին հագնված, տեսքով ինչ-որ տարօրինակ մարդիկ էին: Ռասկոլնիկովը դիմեց նրանցից մեկին.

— Ի՞նչ ես ուզում:

Նա ցույց տվեց գրասենյակից ստացած ծանուցագիրը:

— Դուք ուսանո՞ղ եք, — հարցրեց գրագիրը՝ նայելով ծանուցագրին:

— Այո, նախկին ուսանող:

Գրագիրը դիմեց նրան, բայց առանց որևէ հետաքրքրության: Դա խիստ զգալի մագներով, նայվածքի անորոշ արտահայտությամբ մի մարդ էր:

«Մրանյոց ոչինչ չես իմանա, որովհետև սա անտարբեր կլինի», մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Գնացե՛ք այնտեղ, գործավարի մոտ, — ասաց գրագիրը՝ մատով ցույց տալով ամենավերջին սենյակը:

Ռասկոլնիկովը մտավ այդ սենյակը (որ արդեն շորրորդն էր), որը փոքր էր ու լեփ-լիցուն էր մարդկանցով: Մրանք մի քիչ ավելի մաքուր էին հագնված, քան մյուս սենյակներում գտնվողները: Այցելուների մեջ երկու կին կար: Մեկը սղաշորով էր, աղքատ հագնված, նստել էր սեղանի մոտ, գործավարի դիմաց, ու նրա թելադրությամբ ինչ-որ բան էր գրում: Մյուս կինը, որ շատ շաղ էր ու աչքի ընկնող, բոսորակարմիր ու բծավոր դեմքով էր, խիստ փարթամ հագնված, կրծքին թեյի ափսելիկ մեծությամբ բրոշկա կպցրած, կանգնել էր քիչ հեռու և ինչ-որ բանի էր սպասում: Ռասկոլնիկովը իր ծանուցագիրը տվեց գործավարին: Սա անցողակի նայեց դրան, ասաց՝ սպասեցե՛ք, ու շարունակեց զբաղվել սգաշոր հագած կնոջով:

Ռասկոլնիկովը ազատ շունչ առավ: «Հավանորեն այն չէ»: Հետզհետե նա սկսեց զվարթանալ, նա իրեն հորդորում էր ուշքի գալ և արիանալ:

«Մի որևէ հիմարություն, մի որևէ շնչին անզգուշություն, ու ես կարող եմ ամբողջովին մատնել ինձ: Չը՛մ... ափսոս որ այստեղ օդ չկա», ավելացրեց նա: «Տոթ է... գլուխս ավելի շատ է պտտվում... միտքս էլ...»:

Նա իր մեջ սարսափելի խառնակություն էր զգում: Վախենում էր, որ անկարող կլինի ինքն իրեն տիրապետել: Նա աշխատում էր կառչել որևէ բանից, մտածել բոլորովին կողմնակի բաների մասին, բայց այդ ամենին չէր հաջողվում: Սակայն գործավարը խիստ հետաքրքրում էր նրան, նա ուզում էր գործավարի դեմքից որևէ բան կռահել, հասկանալ նրան: Դա շատ ջահել, մոտ քսաներկու տարեկան մի մարդ էր թուխ ու աշխույժ դեմքով, որով իր տարիքից ավելի մեծ էր թվում: Հագնված էր մոդայով ու պճնամուլի ուր-

ման, ծոծրակին՝ մաղաբաժան: Լավ սանրվածք էր արել և անուշահոտ օծանելիք քսել: Եղունդները մաքրած էր խոզանակով: Սպիտակ մատներին վրա կային բազմաթիվ մատանիներ, բաճկոնակի վրա՝ ոսկե շղթաներ: Այստեղ գտնվող մի օտարերկրացու նա նույնիսկ ֆրանսերեն մի երկու խոսք ասաց, այն էլ միանգամայն բավարար:

— Լուրդա Իվանովնա, լավ կլինե՞ր նստե՞իք,— անցողակի ասաց նա փարթամ հագնված, բոսորակարմիր դեմքով կնոջը, որը դեռ էլի կանգնած էր ու կարծես չէր համարձակվում առանց հրավերի նստել, թեև կողքին աթոռ էր դրված:

— Ich danke¹,— ասաց նա ու կամացուկ, մետաքսե զգեստի խշշոցով նստեց աթոռին: Սպիտակ ժանյակներով զարդարված բաց-կապույտ նրա շրջազգեստը, որ ասես օդապարիկ լինե՞ր, տարածվեց աթոռի շուրջը՝ բռնելով սենյակի համարյա կեսը: Զգացվեց օծանելիքի բույրը: Բայց տիկինը ակներևաբար երկշտում էր, որ գրավում է սենյակի կեսը և որ իրենից օծանելիքի հոտ է փչում, թեև ժպտում էր միաժամանակ թե վախկոտությունը ու թե լկտիաբար, բայց ակներև անհանդուրժյամբ:

Սգաշորով կինը, վերջապես, ավարտեց իր գործը ու վեր կացավ: Հանկարծ մի փոքր աղմկալի, միանգամայն կտրիճաբար և յուրաքանչյուր քայլափոխում մի տեսակ առանձնահատուկ ձևով թոթվելով ուտե՞րը, ներս մտավ մի սպա, հովարավոր և գլխարկանիշով գլխարկը գցեց սեղանին ու նստեց բազկաթոռին: Տեսնելով նրան, փարթամ տիկինը ուղղակի վեր թռավ տեղից ու ապա մի ինչ-որ առանձին ցընձուխամբ սկսեց ծնկածալ ողջուն տալ. բայց սպան ոչ մի ուշադրություն չդարձրեց նրա վրա, իսկ տիկինը այլևս չհամարձակվեց նստել նրա ներկայությունը: Սպան պորուշիկ էր, թաղային վերակացուի օգնականը, դեպի երկու կողմը հորիզոնադիր ցցված, շիկավուն բեղերով ու շափազանց մանր դիմազոներով, որոնք, սակայն, բացի որոշ լկտիությունից, առանձին ոչինչ չէին արտահայտում: Նա խեթ-խեթ և մասամբ զայրույթով նայեց Ռասկոլնիկովին, որը շնայած խիստ վատ իր կոստյումին և իր նկատմամբ ստորացուցիչ

¹ Շնորհակալ եմ (գերմ.):

վերաբերմունքին, արժանավայել կեցվածք էր պահպանում. նա անզգուշաբար շափազանց երկար ու շիտակ նայեց պորուշիկին, այնպես որ սա նույնիսկ վերավորվեց:

— Դու ի՞նչ կուզեիր,— բղավեց նա՝ հավանորեն զարմանալով, որ այդպիսի ցնցոտիավորը չի էլ մտածում շփոթվել նրա կայծակնացայտ հայացքից:

— Կանչել են... Մանուցագրով...— մի կերպ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Նա իրենից, ուսանողից, փող բռնագանձելու գործով է եկել,— շտապեց հայտնել գործավարը՝ հայացքը կտրելով թղթից: — Ահա, կարդացե՛ք,— և նա Ռասկոլնիկովին մեկնեց մի տետրակ՝ ցույց տալով կարդալու տեղը:

«Փո՞ղ, ի՞նչ փող»,— մտածեց Ռասկոլնիկովը,— «Բայց ... ուրեմն հավանորեն այն չէ»: Եվ նա ցնցվեց ուրախությունից: Նա հանկարծակի մեծագույն, անասելի թեթևություն զգաց: Ուսից թափվեց ծանր բեռը:

— Իսկ դուք ո՞ր ժամին պետք է ներկայանայե՞ք, հարգելի պարոն,— բղավեց պորուշիկը՝ հայտնի չէ ինչից ավելի ու ավելի վիրավորվելով,— ձեզ գրում են իննին, իսկ հիմա արդեն տասներկուերորդ ժամն է:

— Մանուցագիրը ինձ բերին ընդամենը քառորդ ժամ առաջ,— բարձրաձայն և ուսի վրայով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը, որ նույնպես բարկացել էր հանկարծակի և իր համար անսպասելի կերպով և դրա մեջ նույնիսկ որոշ հաճույք էր գտնում: — Ու ես եկա, թեև հիվանդ եմ, տենդով բռնված:

— Մի՛ բարեհաճեք գոռալ:

— Ես չեմ գոռում, այլ շատ հանգիստ եմ խոսում, այդ դուք եք գոռում ինձ վրա. իսկ ես ուսանող եմ և թույլ չեմ տա ինձ վրա գոռալ:

Օգնականը այնքան կատաղեց, որ առաջին րոպեին նույնիսկ ոչինչ չկարողացավ ասել, և միայն ինչ-որ շիթեր թռան նրա շրթունքներից: Նա տեղից վեր թռավ:

— Հաճե-ցե՛ք լռե-ե՛լ: Դուք ատյանում եք: Մի՛ կոպտե-եք, պարոն:

— Ախր դուք էլ եք ատյանում,— գոչեց Ռասկոլնիկովը, — բացի այն, որ գոռում եք, պապիրոս եք ծխում, հետևա-

պես մեզ բոլորիս արհամարհում եք:— Այս ասելով, Ռաս-կոլնիկովը անասելի հաճույք զգաց:

Գործավարը ժպտալով նայում էր նրանց: Տաքարյուն պո-րուչիկը ըստ երևույթին շփոթված էր:

— Այդ ձեր գործը չէ,— բղավեց նա մի տեսակ անբնա-կանորեն բարձր,— բարեհաճեցեք պատասխան տալ, որ պա-հանջում են ձեզնից: Յույց տվեք դրան, Ալեքսանդր Գրի-գորևիչ: Ձեր դեմ գանգատներ կան: Փող չեք վճարում: Բա-զեիս տեսեք:

Բայց Ռասկոլնիկովը արդեն չէր լսում և ազահուժյամբ հափռեց թուղթը՝ արագորեն փնտրելով խնդրի լուծումը: Կարդաց մեկ, երկու անգամ ու չհասկացավ:

— Սա ի՞նչ է,— հարցրեց նա գործավարին:

— Դրանով ձեզնից փող են պահանջում ըստ պարտա-գրի, բռնագանձման կարգով: Գուք պետք է կամ վճարեք, ավելացրած բոլոր ծախքերը, տույժերը և այլն, կամ գրա-վոր պատասխան տաք, թե երբ կարող եք վճարել, ու դրա հետ մեկտեղ պարտավորվեք մինչև վճարելը չհեռանալ մայ-րաքաղաքից, չվաճառել և չթաքցնել ձեր գույքը: Իսկ փո-խատուն կարող է վաճառել ձեր գույքը ու ձեզ հետ վարվել օրենքների համաձայն:

— Բայց ես... ոչ ոքի պարտք չեմ:

— Այդ արդեն մեր գործը չէ: Իսկ մեզ մոտ ահա ստաց-վել է բռնագանձման համար ներկայացրած, ժամկետն անց-կացրած և օրենքով բողոքարկված հարյուր տասնհինգ ուր-լու պարտագիր, որը դուք ինը ամիս առաջ տվել եք կոլեգիա-կան ասեսորի այրի Զարնիցինային և որը այրի Զարնիցինա-յից վճարմամբ անցել է արքունի խորհրդական Չեբարովին, ու մենք էլ սրանով ձեզ հրավիրում ենք պատասխան տալ:

— Բայց չէ՞ որ նա իմ տանտիրուհին է:

— Հետո ի՞նչ, որ տանտիրուհին է:

Գործավարը նրան նայում էր ցավակցության ու միև-նույն ժամանակ որոշ հրճվանքի, զիջողական ժպիտով, որ-պես մի նորելուկի, որին հենց նոր են սկսում փորձել. «Շը՛, ինչպես ես հիմա քեզ զգում»,— մտքում ասում էր նա: Բայց Ռասկոլնիկովը հիմա ի՞նչ, ի՞նչ գործ ուներ պարտագրի, տույժի հետ: Արդյո՞ք արժեր, որ նա այժմ որևէ շափով ան-

հանգստանար դրանից կամ դրա վրա անգամ որևէ ուշադրու-թյուն դարձներ: Նա կանգնել էր, կարդում էր, լսում, պա-տասխանում էր, նույնիսկ ինքն էլ հարցեր էր տալիս, բայց այդ ամենը մեքենայաբար էր անում: Ինքնապահպանման հրճվա՛նք, փրկությո՛ւն ահավոր վտանգից. ահա թե ինչն էր այդ բոպեին համակում նրա ամբողջ էությունը առանց կան-խատեսման, առանց անալիզի, առանց գալիք գուշակություն-ների ու կոահումների, առանց կասկածների և առանց հար-ցերի: Դա լիակատար, անմիջական, զուտ անասնական բերկ-րանքի պահ էր: Բայց հենց այդ բոպեին գրասենյակում շանթ ու կայծակի պես մի բան պատահեց: Պորուչիկը, որ դեռ ամբողջ հոգով ցնցված էր իր նկատմամբ եղած անհար-գալից վերաբերմունքից, թունդ բորբոքվելով ու ակներևա-բար ցանկանալով պաշտպանել իր տուժած ինքնասիրությու-նը, զայրացած հարձակվեց դժբախտ «փարթամ տիկնոջ» վրա, որը նրան նայում էր միանգամայն հիմար ժպիտով հենց այն բոպեից սկսած, երբ նա ներս մտավ:

— Հը, անիծվածի մեկը,— հանկարծ բղավեց նա ամ-բողջ կոկորդով (սգաշորով կինը արդեն գնացել էր),— ան-ցած գիշերը քեզ մոտ ի՞նչ է կատարվել, հը՞: էլի խայտա-ռակություն, տուրուղմբոց ես սարքում ամբողջ փողոցով մեկ: էլի ծեծկոտոց ու հարբեցողություն: Ուզում ես բա՞նա ընկնել, հա՞: Չէ՞ որ ես արդեն քեզ ասել եմ, տասն անգամ քեզ նախազգուշացրել եմ, որ տասնմեկերորդ անգամ չեմ ների: Իսկ դու էլի, էլի չես խրատվում, ա՛յ շաղու, ա՛յ նզով-ված:

Ռասկոլնիկովի ձեռքից նույնիսկ ընկավ թուղթը, և նա ապշած նայեց փարթամ կնոջը, որին այդպես անպատկա-ռորեն շշպում էին. սակայն շուտով գլխի ընկավ, թե ին-չումն էր բանը, և իսկույն այդ ամբողջ պատմությունը սկը-սեց նույնիսկ շատ դուր գալ նրան: Նա լսում էր հաճույքով, այնպես, որ ուզում էր նույնիսկ քրքջալ, քրքջալ, քրքջալ... Նրա բոլոր ջղերը կարծես ցատկոտում էին:

— Իլյա Պետրովիչ,— հոգացողությամբ ասաց գործա-վարը, բայց առայժմ կանգ առավ, որովհետև ցասկոտած պորուչիկին անկարելի էր զսպել այլ կերպ, բան ձեռքից բռնելով, մի բան, որ նա գիտեր սեփական փորձից:

Ինչ վերաբերում է փարթամ կնոջը, ապա սկզբում նա ուղղակի ցնցվում էր շանթ ու կայծակից. բայց տարօրինակ բան. որքան շատանում և թնդանում էին հայհոյանքները, այնքան նա սիրալիր տեսք էր ընդունում, այնքան հմայիչ էր դառնում նրա ժպիտը, որ ուղղված էր ահարկու պորուշիկին: Նա մանր-մանր քայլում էր տեղում և շարունակ ծընկածալ ողջույն էր տալիս, անհամբերությամբ սպասելով, որ վերջապես իրեն էլ թույլ տան խոսել, ու նրա սպասածը կատարվեց:

— Ինձ մոտ ոչ մի աղմուկ ու տուրուղմբոց չի եղել, պ. կապիտան,— հանկարծ բլբլացրեց նա, ասես սիսեռ էին թափում. նա խոսում էր գերմաներեն թունդ ակցենտով, թեպետև ուսերեն աշխույժ կոտրատելով, — ու ոչ մի, ոչ մի շկանդալ չի եղել, իսկ նա եկավ հարբած, ու այդ բոլորը ես կպատմեմ, պ. կապիտան, իսկ ես մեղավոր չեմ... Իմ պահած տունը կարգին է, պ. կապիտան, ու վարվեցողությունը կարգին է, պ. կապիտան, ու ես, միշտ, միշտ ինքս ոչ մի շկանդալ չեմ ուզեցել: Իսկ նա եկավ բոլորովին հարբած, հետո էլ դարձյալ երեք շիշ պահանջեց, հետո էլ բարձրացրեց ոտքը ու սկսեց ոտքով դաշնամուր նվագել, իսկ դա ամենևին լավ չէ կարգին տան մեջ, ու նա ջարդեց դաշնամուրը, ու ես ասի, որ դա ամենևին, ամենևին էլ մարդավարի վարմունք չէ: Իսկ նա մի շիշ վերցրեց ու սկսեց բոլորի հետևից հրել շշով: Ես շուտով կանչեցի դռնապանին, ու Կարլը եկավ, նա խփեց ու վնասեց Կարլի աչքը, Հենրիետայի աչքին էլ խփեց ու վնասեց, ինձ էլ հինգ անգամ ապտակ կերցրեց: Եվ դա այնպե՛ս անվայել բան է կարգին տան մեջ, պ. կապիտան, ու ես լաց էի լինում: Իսկ նա բաց արեց ջրանցքի կողմի լուսամուտը ու կանգնեց լուսամուտին ու վժվժաց խոզի ճուտի նման, այդ էլ հո խայտառակություն է: Ինչպե՛ս կարելի է լուսամուտից փողոցով մեկ վժվժալ ճուտի պես: Ֆո՛ւլ-ֆո՛ւլ-ֆո՛ւլ: Կարլը քաշեց նրա ֆրակի փեշից, որ նա ցած իջնի, ու ճիշտն ասեմ, պ. կապիտան, պատռեց փեշը: Ու հարբած հետո գոռում-գոռում էր, որ իրեն տասնհինգ մանեթ տուգանք վճարեն: Ու ես ինքս, պ. կապիտան, նրան հինգ մանեթ վճարեցի: Նա անաղնիվ հյուր է, պ. կապիտան, ու ամեն տեսակ շկանդալ է անում: — Ես,— ասում է,— ձեզ վրա մի մեծ սատիրա կգը-

րեմ, ես կարող եմ բոլոր թերթերում ձեր դեմ ամեն տեսակ բան գրել:

— Ուրեմն գրողների՞ց է:

— Այո, պ. կապիտան, և ինչպիսի՞ անաղնիվ հյուր է, պ. կապիտան, երբ մտնում է կարգին տունը...

— Դե, դե, բավական է: Ես արդեն քեզ ասել եմ, ասել, ես հո ասել եմ քեզ...

— Իլյա Պետրովիչ,— նորից լուրջ տոնով ասաց գործավարը: Պորուշիկը արագ նայեց նրան. գործավարը թեթևակի գլխով արեց:

— ... Ուրեմն ահա քեզ իմ վերջին ասելիքը, հարգելի Լավիզա Իվանովնա, և սա արդեն վերջին անգամը կլինի,— շարունակեց պորուշիկը,— եթե թեկուզ միայն մեկ անգամ էլ քո կարգին տանը սկանդալ լինի, ապա ես քեզ արգելանոց կնստեցնեմ, ինչպես ասվում է բարձր ոճով: Լսո՞ւմ ես: Այդպես ուրեմն, գրականագետը, հեղինակը «կարգին տանը» փեշի համար հինգ ոտքի է վերցրել: Ա՛յ, թե ինչ մարդիկ են դրանք, հեղինակները, — ու պորուշիկը արհամարհական հայացք նետեց Ռասկոլնիկովի վրա: — Երկու օր առաջ մի պանդոկում նույնպես նման մի պատմություն եղավ. այդպիսի մեկը ճաշեց ու չի ուզում վճարել. «Ես,— ասում է,— ձեր մասին սատիրա կգրեմ»: Անցյալ շաբաթ շոգենավում մի ուրիշը ամենակեղտոտ խոսքեր ասաց մի պետական խորհրդակցանի պատվարժան ընտանիքին, նրա կնոջն ու աղջկան: Օրերս մի հրուշակուրանից հրելով դուրս վոնդեցին այդպիսի մեկին: Ահա թե ինչպիսին են այդ հեղինակները, գրականագետները, ուսանողները, մունետիկները... թյո՛ւ Իսկ դու գնա, Լավիզա Իվանովնա, ես ինքս կանցնեմ քեզ մոտ... այն ժամանակ զգո՛ւյշ. լսեցի՞ր:

Լուիզա Իվանովնան շտապեց սիրալիրությամբ ծնկածուլ ողջույն տալ դեպի բոլոր կողմերը ու այդ կերպ ետ-ետ գնաց մինչև դուռը. բայց դուռն շեմքին հետույթով հրեց բարեկազմ մի սպայի, որը շիտակություն արտահայտող և զվարթ դեմքով էր ու փարթամ, խիտ, բաց-շիկավուն այտամորթով: Դա ինքը Նիկոդիմ Ֆոմիչն էր, թաղային վերակացուն: Լուիզա Իվանովնան շտապեց ծնկածուլ ողջույն տալ՝ կռանալով

համարյա մինչև հատակը, ու արագ, մանր քայլերով, շորտ-րալով, գրասենյակից դուրս թռավ:

— Էլի՛ դղրդուն, էլի՛ շանթ ու կայծակ, մրրի՛կ, փոթո-րի՛կ,— սիրալիր ու բարեկամաբար դիմեց Նիկողոսիմ Ֆոմիլը Իլյա Պետրովիչին,— էլի՛ վրդովեցին սիջտդ, էլի՛ զայրացար-գեռ սանդուղքից էի լսում:

— Դե ի՞նչ արած,— շիտակ անփութությամբ (և նույնիսկ կարծես մի քիչ բարկացկոտ) ասաց Իլյա Պետրովիչը, ինչ-որ թղթերով անցավ դեպի մի այլ սեղան՝ յուրաքանչյուր քայ-լափոխում գեղեցիկ թոթվելով ուսերը. ձախ ոտքը մեկնելիս առաջ էր տալիս ձախ ուսը, աչ ոտքը մեկնելիս՝ աչ ուսը:— Ահա, հաճեցեք տեսնել. պարոն հեղինակը թե ուսանողը, այ-սինքն՝ նախկին ուսանողը, փող չի վճարում, մուրհակներ է տվել, բնակարանը չի ազատում, նրա դեմ անընդհատ գան-գատներ են ստացվում, սակայն բարեհաճում է դժգոհություն հայտնել, որ ես իր ներկայությամբ պապիրոս ծխեցի: Ինքը ստորություն է անում, ուրիշին կպշտւմ. ահա, հաճեցեք նա-յել դրան. ահա նա իր հիանալի տեսքով:

— Աղքատությունը պակասություն չէ, բարեկամս, դե փնչ արած, հայտնի բան է, դյուրաբորբոք ես, վառող ես, չես կարողացել վիրավորանքը տանել: Դուք երևի ինչ-որ պատ-ճառով նեղացել եք նրանից ու ինքներդ էլ ձեզ չեք զսպել,— շարունակեց Նիկողոսիմ Ֆոմիլը՝ սիրալիր դիմելով Ռասկոլնիկ-ովին,— բայց դուք իզուր եք այդպես արել. ես ձեզ կասեմ, որ նա մի-տն-գա-մա՛յն ազնիվ մարդ է, բայց վառող է, վա-ռող, տաքանում է, պայթում, այրվում ու մեղմանում, ամեն ինչ անցնում է: Վերջը հենց միայն ոսկի սիրտն է մնում: Նը-րան գնդում էլ «պորուչիկ-վառող» էին անվանում:

— Եվ ինչպիսի՛ գունդ էր,— բացականչեց Իլյա Պետրո-վիչը, խիստ գոհ լինելով, որ այդպես հաճելի շոյեցին իրեն, բայց դեռ շարունակելով նեղացած լինել:

Ռասկոլնիկովը հանկարծ ցանկացավ նրանց բոլորին խիստ հաճելի որևէ բան ասել:

— Ներեցեք, կապիտան,— սկսեց նա բոլորովին առանց քաշվելու, հանկարծ դիմելով Նիկողոսիմ Ֆոմիլին,— մտեք նաև իմ դրության մեջ... Ես պատրաստ եմ նույնիսկ ներողություն խնդրելու նրանից, եթե իմ կողմից որևէ անփութ վերաբեր-

մունք է եղել: Ես աղքատ ու հիվանդ ուսանող եմ՝ չքավորու-թյունից ընկճված (նա այդպես էլ ասաց՝ «ընկճված»): Ես նախկին ուսանող եմ և հիմա չեմ կարողանում ուսումս շա-րունակել, որովհետև ինձ պահելու հնարավորություն չունեմ. բայց ես փող կստանամ... Մե նահանգում ես մայր ու քույր ունեմ... Ինձ փող կուղարկեն ու ես... կվճարեմ: Իմ տանտի-րուհին բարի կին է, բայց որովհետև ես դասեր չունեմ և ար-դեն չորս ամիս նրան փող չեմ վճարում, այնքան է շարացել, որ ինձ նույնիսկ ճաշ չի ուղարկում... Ես բոլորովին չեմ հաս-կանում, թե այդ ինչ մուրհակ է: Հիմա նա ինձնից այդ պար-տագրով փող է պահանջում, ես որտեղի՞ց վճարեմ, ինքներդ դատեցեք...

— Բայց այս դա մեր գործը չէ,— դարձյալ ասաց գոր-ծավարը:

— Ներեցեք, ներեցեք, ես ձեզ հետ միանգամայն համա-ձայն եմ, բայց թույլ տվեք բացատրեմ,— նորից վրա բերեց Ռասկոլնիկովը՝ դիմելով ոչ թե գործավարին, այլ դարձյալ Նիկողոսիմ Ֆոմիլին, բայց ամեն կերպ աշխատելով դիմել նաև Իլյա Պետրովիչին, թեև սա համառորեն ձեռացնում էր, որ թղթերով է զբաղված և արհամարհաբար ուշադրություն չի դարձնում նրա վրա,— թույլ տվեք ես էլ իմ կողմից բացատ-րեմ, որ ես նրա մոտ ապրում եմ արդեն մոտ երեք տարի, հենց գավառից ժամանելուց սկսած, ու առաջ... առաջ... հա, ինչո՞ւ չխոստովանեմ, հենց սկզբից ես խոստում տվի, որ կամուսնանամ նրա աղջկա հետ, խոստումս բանավոր էր, ոչ մի բանի չպարտավորեցնող... այդ աղջիկը... սակայն... ինձ նույնիսկ դուր էր գալիս... թեև ես սիրահարված չէի... մի խոսքով, դե ջահելություն էր, էլի, այսինքն՝ ուզում եմ ասել, որ տանտիրուհիս այն ժամանակ ինձ շատ փող էր տրամա-դրում, ու ես մասամբ շուայլ կյանք էի վարում... Ես շատ թեթևամիտ էի...

— Չեզնից ամենևին էլ այդպիսի գաղտնիքներ չեն պա-հանջում, հարգելի պարոն, ու ժամանակ էլ չկա դրանք լսե-լու,— կոպտաբար և հրճվանքով վրա բերեց Իլյա Պետրովիչը, բայց Ռասկոլնիկովը տաքանալով ընդհատեց նրան, թեև հան-կարծակի զգաց, որ խոսելը չափազանց ծանր էր իր համար:

— Բայց թույլ տվեք ինձ, թույլ տվեք պատմել... թե բա-

նը ինչպես է եղել... թեև դա ավելորդ է, համաձայն եմ ձեզ հետ: Մի տարի առաջ այդ աղջիկը մեռավ տիֆից, ես էլի մընում էի այդ տանը: Երբ տանտիրուհին տեղափոխվեց այժմյան բնակարանը, բարեկամաբար ասաց ինձ... որ միանգամայն վատահ է իմ նկատմամբ... բայց արդյոք ես չեմ ուզեմ նա իրեն տալ հարյուր քսան ռուբլու այդ պարտագիրը. այդ էր նրան տալիք իմ ամբողջ պարուքը. թույլ տվեք. նա ասաց, թե հենց որ ես այդ թուղթը տամ իրեն, նա էլի ինձ փոխարինաբար փող կտա, ինչքան որ ուզենամ, թե ինքը իր հերթին երբեք, երբեք չի օգտվի այդ թղթից, մինչև որ ես ինքս վճարեմ. նա հենց այդպես էլ ասաց... Եվ ահա այժմ, երբ ես դասեր շունեմ ու սոված եմ մնացել, նա գանգատ է տալիս այդ փողը ինձնից բռնագանձելու համար... Հիմա ես ի՞նչ ասեմ:

— Այդ բոլոր սենտիմենտալ մանրամասնությունները մեզ չեն վերաբերում, հարգելի պարոն,— լյտիաբար ընդհատեց Իլյա Պետրովիչը,— դուք պետք է պատասխան և պարտավորագիր տաք, իսկ եթե դուք բարեհաճել եք սիրահարված լինել և այդ տեսակ տրագիկ պահեր ապրել, դա բոլորովին մեր գործը չէր:

— Դե լավ էլի... այդ դաժանություն է...— փնթփնթաց Նիկողիմ Փոմիչը, նստեց սեղանի մոտ ու սկսեց նույնպես թղթեր ստորագրել: Նա իրեն մի տեսակ անհարմար զգաց:

— Դե, գրեցեք,— ասաց գործավարը Ռասկոլնիկովին:

— Ի՞նչ գրեմ,— մի առանձին կոպտություն հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Ես ձեզ կթելադրեմ:

Ռասկոլնիկովին թվաց, թե իր խոստովանությունից հետո գործավարը սկսել է իր նկատմամբ անփույթ և արհամարհական վերաբերմունք ցույց տալ. բայց, տարօրինակ բան, հանկարծ նա զգաց, որ իր համար բոլորովին միևնույն է, թե ով ինչ կարծիքի է իր մասին, և այդ փոփոխությունը կատարվեց գրեթե մեկ ակնթարթում, մեկ բուրբուռ: Եթե նա ուզենար մի քիչ մտածել, ապա, իհարկե, կզարմանար, թե ինչպես կարող էր մի բուրբուռ առաջ այդպես խոսել նրանց հետ և նույնիսկ հրամայել իր զգացմունքները: Եվ որտեղից է՛լ հայտնվեցին այդ զգացմունքները: Իսկ հի-

մա ընդհակառակը, եթե հանկարծ սենյակը լցվեր ոչ թե թաղապետներով, այլ իր ամենաառաջին բարեկամներով, ապա այդ դեպքում էլ ինքը կարծես թե անկարող կլիներ նրանց որևէ մարդկային խոսք ասել, այնքա՛ն հանկարծակի դատարկվել էր իր սիրտը: Ճանաչվեց, անհուն մենության ու խորթացման մոռյլ զգացումը հանկարծ անդրադարձավ նրա հոգու և գիտակցության վրա: Իլյա Պետրովիչի հանդեպ իր սրտի զեղումների նվաստությունը չէր, իր նկատմամբ պորուչիկի ծաղրանքի նվաստությունը չէր, որ հանկարծ այդպես տակնուվրա արեց իր սիրտը: Օ, այժմ նա իսպառ անտարբեր էր դեպի հենց իր ստորությունը, դեպի այդ բոլոր պատվազգացությունները, պորուչիկները, գերմանուհիները, բռնագանձումները, գրասենյակները և այլն, և այլն: Եթե իրեն այդ բուրբուռ այրման դատապարտեին, ապա այդ դեպքում էլ նա ոչ մի շարժում չէր անի, նույնիսկ հազիվ թե ուշադրությամբ լսեր դատավճիռը: Նրա մեջ իրեն բոլորովին անծանոթ մի ինչ-որ նոր, հանկարծակի ու երբեք չեղած բան էր կատարվում: Նա չէ թե հասկանում, այլ զգացողության ամբողջ ուժով զգում էր, որ ոչ միայն քիչ առաջվա սրտագեղություններով, այլ նույնիսկ ինչով էլ որ լիներ, ինքը արդեն չէր կարողանա դիմել թաղամասի ոստիկանատանը գտնվող այդ մարդկան: Ու եթե այնտեղ լինեին հարազատ եղբայրներ ու քույրեր, այլ ոչ թե ոստիկանատան պորուչիկներ, ապա այդ դեպքում էլ ինքը չէր դիմի նրանց ու նույնիսկ կյանքի ոչ մի դեպքում է՛լ այդ բանը չէր անի. մինչև այդ բուրբուռ նա դեռ երբեք այդպիսի տարօրինակ ու սարսափելի զգացում չէր ապրել: Եվ որ ամենից տանջալին էր, դա ավելի շուտ զգացում էր, քան գիտակցություն, քան հասկացողություն. անմիջական զգացում էր, մինչև այժմ կյանքում ապրած բոլոր զգացումներից ամենատանջալին:

Գործավարը սկսեց նրան թելադրել այդպիսի դեպքերում սովորական պատասխանի ձևը, այսինքն՝ թե չեմ կարող վճարել, խոստանում եմ վճարել այսինչ ժամկետում (երբե՛կ), քաղաքից չեմ մեկնի, գուցե ոչ կծախեմ, ոչ էլ լնվիրեմ որևէ մեկին և այլն:

— Դուք չեք կարողանում գրել, գրիչը ընկնում է ձեր ձեռքից: Դուք հիվանդ եք,— ասաց գործավարը՝ հետաքրքրությամբ նայելով Ռասկոլնիկովին:

— Այո... գլուխս պտտվում է... շարունակեցեք թելադրել:

— Վերջացավ, ստորագրեցեք:

Գործավարը վերցրեց թուղթը և գրադվեց ուրիշ այցելուններով:

Ռասկոլնիկովը վերադարձրեց գրիչը, բայց փոխանակ վեր կենալու և գնալու, արմունկները հենեց սեղանին և գլուխն առավ ձեռքերի մեջ: Ասես մեխ խփեցին նրա կատարին: Հանկարծ իր գլխում մի տարօրինակ միտք ծագեց. հենց այժմ վեր կենալ, մոտենալ նիկողիմ Ֆոմիչին ու ներքան պատմել ամեն ինչ, որ կատարվել էր նախորդ օրը, ամեն ինչ, մինչև վերջին մանրամասնությունը, այնուհետև նրա հետ գնալ իր բնակարանը և ցույց տալ անկյունում, խոռոչում գտնվող իրերը: Այդ տենչը այնքան ուժեղ էր, որ նա արդեն տեղից վեր կացավ այն կատարելու: «Չմտածե՛մ գոնե մի ըրուպե»,— անցավ նրա մտքով: — «Ոչ, ավելի լավ է առանց մտածելու ուսերիցս թոթափեմ այս ծանրությունը»: Սակայն հանկարծ նա կանգ առավ քարացածի նման. նիկողիմ Ֆոմիչը տաքացած խոսում էր Իլյա Պետրովիչի հետ ու նա լսեց հետևյալ խոսքերը.

— Այդ անկարելի է, երկուսին էլ կազատեն: Նախ՝ ամեն ինչ հակասական է. ինքներդ գատեցեք, եթե դա իրենք էին արել, ինչո՞ւ պետք է կանչեին դոնապանին, իրենց մատենելու համար, ինչ է, թե՞ խորամանկություն բանեցնելու համար: Ոչ, դա անմիտ խորամանկություն կլինեք: Եվ վերջապես, երկու դոնապանները և մի կին ուսանող Պետրյակովին տեսել են հենց դարպասի մոտ, հենց այն ըրուպին, երբ նա ներս էր մտնում. նա եկել էր երեք ընկերների հետ, դարպասի մոտ բաժանվել էր նրանցից և դեռ նրանց ներկայությամբ դոնապանին հարցրել պառավի բնակարանը: Ինչո՞ւ պետք է այդ հարցներ, եթե այդպիսի դիտավորությամբ էր գնում: Իսկ Կոխը նախքան պառավի մոտ գնալը կես ժամ նստել էր ներքևում, արծաթաջրոզ վարպետի մոտ,

և ճիշտ ութից քսոորդ պակաս այնտեղից վերև էր գնացել: Դե հիմա գլխի ընկեք...

— Բայց ներեցեք, այդ ինչպե՞ս էր, որ նրանք այդպիսի հակասության մեջ են ընկել. իրենք են հավաստացնում, որ դուր ծեծել են, և դա փակ է եղել, իսկ երեք ըրուպից հետո, երբ եկել են դոնապանի հետ, դուրք բաց է եղել:

— Հենց այդ բանը. մարդասպանը անպայման ներսում է եղել և սողնակով փակել է գուռը. անշուշտ նրան այնտեղ կրոնեին, եթե Կոխը հիմարություն չաներ և ինքն էլ չգնար դոնապանին կանչելու: Իսկ նա հենց այդ պահին էլ կարողացել է իջնել սանդուղքով ու մի կերպ ծլկել նրանց կողքից: Կոխը երկու ձեռքով է խաչակնքում. «Եթե ես այնտեղ մնայի,— ասում է նա,— մարդասպանը դուրս կթռչեր ու կացնո՞վ կսպաներ ինձ»: Նա ուզում է ռուսական մաղթանք կատարել, հա-հա-հա...

— Իսկ սպանողին ոչ ոք չի՞ տեսել:

— Ախր ո՞նց տեսես, հո տուն չէ, Նոյի տապան է,— ասաց գործավարը, որ լսում էր այդ խոսակցությունը:

— Գործը պարզ է, գործը պարզ է,— կտրուկ ասաց նիկողիմ Ֆոմիչը:

— Ոչ, գործը այնքան էլ պարզ չէ,— վրա բերեց Իլյա Պետրովիչը:

Ռասկոլնիկովը վերցրեց գլխարկը և քայլեց դեպի գուռը: Բայց նա դուռնը չհասավ...

Երբ նա ուշքի եկավ, տեսավ, որ նստել է աթոռին, որ իրեն աչ կողմից բռնել է ինչ-որ մի մարդ, որ ձախ կողմից կանգնած է մի ուրիշ մարդ՝ դեղին շրո՞վ լցված դեղին բաժակը ձեռքին, որ նիկողիմ Ֆոմիչը կանգնել է իր առաջ և սևեռուն նայում է իրեն. նա աթոռից վեր կացավ:

— Այդ ի՞նչ է, դուք հիվանդ եք,— բավական խիստ հարցրեց նիկողիմ Ֆոմիչը:

— Նա ստորագրելիս հազիվ էր շարժում գրիչը,— ասաց գործավարը՝ նստելով իր տեղը ու նայելով թղթերը:

— Վաղո՞ւց է, որ դուք հիվանդ եք,— իր տեղից բղավեց Իլյա Պետրովիչը՝ նույնպես տնտղելով թղթերը: Նա, իհարկե, նույնպես գննում էր հիվանդին, երբ սա ուշաթափված էր, բայց իսկույն ետ քաշվեց, երբ հիվանդը ուշքի եկավ:

— Երեկվանից... — փնթփնթալով պատասխանեց Ռաս-
կունիկովը:

- Իսկ երեկ տանից դուրս եկե՞լ եք:
- Այո:
- Հիվանդ վիճակո՞ւմ:
- Հիվանդ վիճակում:
- Ո՞ր ժամին:
- Երեկոյան ժամը ութին:
- Իսկ ո՞ւր եք գնացել, թույլ տվեք հարցնել:
- Փողոց:
- Կարճ և պարզ:

Ռասկունիկովը պատասխանում էր խիստ տոնով, կցկը-
տուր, բոլորովին գունատված ինչպես կտավ, սև ու բորբոք-
ված աչքերը շկտրելով Իլյա Պետրովիչի հայացքից:

— Նա հազիվ է ոտքերի վրա կանգնում, իսկ դու... —
միջամտեց Նիկողոսիմ Ֆոմիլը:

— Ոչինչ, — հանգիստ պատասխանեց Իլյա Պետրովիչը:
Նիկողոսիմ Ֆոմիլը ուզում էր ինչ-որ բան ավելացնել, բայց
լռեց՝ նայելով գործավարին, որը նույնպես աչքերը հառել
էր Իլյա Պետրովիչի վրա: Հանկարծ բոլորը լռեցին: Տարօրի-
նակ էր:

— Դեհ, լավ, — եզրափակեց Իլյա Պետրովիչը, — մենք
ձեզ չենք պահում:

Ռասկունիկովը դուրս եկավ: Նա դեռ կարողանում էր լը-
սել, թե ինչպես իր դուրս գալուց հետո հանկարծ աշխույժ
խոսակցություն սկսվեց, որի մեջ ամենից պարզ լսվում էր
Նիկողոսիմ Ֆոմիլի տարակուսանք արտահայտող ձայնը...
Ռասկունիկովը փողոցում բոլորովին ուշքի եկավ:

«Խուզարկություն, խուզարկություն, այժմ խուզարկու-
թյուն», — քթի տակ կրկնում էր նա՝ շտապելով տեղ հասնել,
— «ավազակներ, կասկածում են»: Առաջվա վախը դարձյալ
ոտից գլուխ համակեց նրան:

«Հապա ի՞նչ կլինի, եթե արդեն խուզարկություն է եղել-
ի՞նչ կլինի, եթե նրանց տեսնեմ հենց իմ սենյակում»:

Բայց ահա և նրա սենյակը: Ոչինչ և ոչ ոք չկա. ոչ ոք
այնտեղ չի մտել: Նույնիսկ Նաստասյան էլ ոչ մի բանի ձեռք
չի տվել: Բայց, տե՛ր աստված, ինչպե՞ս կարող էր ինքը այդ
բոլոր իրերը թողնել այդ խոռոչում:

Նա նետվեց անկյունը, ձեռքը տարավ պատտառի տակ,
սկսեց հանել իրերը և լցնել գրպանները: Դրանք ընդամենը
ութ հատ էին. երկու փոքրիկ տուփ՝ գինդերով կամ ինչ-որ
նման բանով, նա լավ չնայեց. հետո շորս հատ փոքրիկ, սե-
կե պատյաններ: Մի շղթա փաթաթված էր ուղղակի լրագրի
թղթով: Էլի ինչ-որ մի բան լրագրի թղթով, կարծես թե շքա-
նշան էր...

Նա բոլորը դրեց տարբեր գրպանները, վերարկուի գր-
պանները, ինչպես և անդրավարտիքի աջ, չպատառոտված
գրպանը, աշխատելով, որ իրերը աննկատելի լինեն: Իրերի
հետ վերցրեց նաև քսակը: Այնուհետև սենյակից դուրս ելավ՝
այս անգամ նույնիսկ բոլորովին բաց թողնելով դուռը:

Նա գնում էր արագ ու հաստատ քայլերով, ու թեև զգում
էր, որ բոլորովին ուժասպառ է եղել, բայց և այնպես գի-
տակցությունը տեղն էր: Նա վախենում էր հետապնդումից,
վախենում էր, որ կես ժամ հետո, քառորդ ժամ հետո թերևս
կհրահանգվի իրեն հետամտել. հետևաբար, ինչ կերպ էլ լի-
ներ, հարկավոր էր ժամանակին կորցնել հետքերը: Հարկա-
վոր էր դա գլուխ բերել, քանի դեռ գեթ մի փոքր ուժ և գեթ
որևէ դատողություն էր մնացել... Իսկ ո՞ւր գնալ:

Այդ արդեն վաղուց էր որոշված. «Բոլորը գցել ջրանցքը,
ու ոչ մի հետք էլ չմնա, պրծավ-գնաց»: Նա այդպես է որո-
շել դեռ գիշերը, զառանցանքի մեջ, այն վայրկյաններին, երբ
մի քանի անգամ փորձում էր վեր կենալ ու գնալ. նա այդ
հիշում էր. «շուտ, շուտ, բոլորը դեն շպրտել»: Սակայն բա-
նից դուրս եկավ, որ դեն շպրտելը շատ դժվար է:

Արդեն մոտ կես ժամ, գուցե և դրանից էլ ավելի նա
թափառում էր Եկատերինյան ջրանցքի առափնյա փողոցում
և մի քանի անգամ նայում էր վայրէջքի սանդուղքներին, ուր

ար դրանց հանդիպում էր: Բայց իր դիտավորութունը կատարելու մասին մտածել անգամ չէր կարելի. կամ լաստեր էին կանգնած հենց սանդուղքների մոտ և դրանց վրա լվացարարուհիները սպիտակեղեն էին լվանում, կամ նավակներ էին ափին կապված, ու ամենուրեք պարզապես վխտում էին մարդիկ, և այն էլ սասած, առափնյա փողոցներից, ամեն կողմից մարդիկ կարող էին տեսնել, նկատել. կասկածելի կթվար, որ մի մարդ դիտմամբ իջել է սանդուղքից, կանգ է առել և ինչ-որ բան է գցում ջուրը: Իսկ ի՞նչ դուրս կդա, եթե պատյաններով իրերը ջրասույզ չլինեն ու լողան ջրի վրա: Գե, իհարկե, այդպես էլ կլինի: Ամեն մեկն էլ կտեսնի: Առանց այդ էլ արդեն բոլորը հանդիպելիս նայում են, հայացքով զննում իրեն, կարծես թե հենց միայն իր հետ գործ ունեն: «Ինչո՞ւ է այդպես, կամ գուցե ի՞նձ է այդպես թվում», մտածում էր նա:

Վերջապես, նրա գլխում միտք ծագեց, թե արդյոք ավելի լավ չի՞ լինի գնալ Նևայի ափը, որևէ տեղ: Այնտեղ մարդիկ ավելի քիչ են, ավելի աննկատելի ու համեմատյալ դեպս ավելի հարմար է և որ գլխավորն է, ինքը այս վայրերից հեռու կլինի: Եվ նա հանկարծ զարմացավ. այդ ինչպես է, որ ինքը ամբողջ կես ժամ թափառում է ախոր ու անհանգիստ, այն էլ վտանգավոր տեղերում, ու գլխի չի ընկնում, որ պետք է այդպես վարվել: Եվ ինքը անխոհեմաբար ամբողջ կես ժամ կորցրեց հենց միայն այն պատճառով, որ քնի մեջ, զառանցանքի մեջ այդպես էր որոշել: Նա դառնում էր շափից դուրս ցրված և մոռացկոտ ու գիտեր այդ բանը: Անպայման հարկավոր էր շտապել:

Նա Վ... պողոտայով գնաց դեպի Նևա: Բայց ճանապարհին հանկարծ նաև այսպիսի միտք հղացավ. «Ինչո՞ւ գնալ Նևա, ինչո՞ւ իրերը գցել ջուրը. ավելի լավ չէ՞ գնալ շատ հեռու, որևէ տեղ, թեկուզ կղզիները, ու այնտեղ, որևէ ամայի վայրում, անտառում, թփի տակ հորել այս բոլորը ու թերևս հիշել այդ թուփը»: Ու թեև նա զգում էր, որ այդ րոպեին ի վիճակի չէ ամեն ինչ պարզ ու խելամտորեն կշռադատել, այնուամենայնիվ այդ միտքը նրան անսխալ թվաց:

Բայց կղզիները գնալն էլ նրան չէր վիճակված, այլ ուրիշ բան պատահեց. Վ... պողոտայից դուրս գալով հրապարակ,

նա ձախ կողմում հանկարծ տեսավ բոլորովին խուլ պատերով շրջապատված մի բակի մուտքը: Աջ կողմից, հենց դարպասի մուտքից դեպի բակի խորքն էր ձգվում հարևան քառահարկ տան խուլ, շափտակացրած պատը: Ձախ կողմից, խուլ պատին զուգահեռ և նույնպես հենց դարպասի մուտքից քսան քայլ երկարությամբ դեպի բակի խորքն էր ձգվում մի փայտե ցանկապատ և ապա ծովում դարձյալ ձախ կողմը: Այդ մի խուլ ցանկապատված տեղ էր, ուր ինչ-որ առարկաներ էին թափթփված: Այնուհետև բակի խորքից, ցանկապատի ետևից երևում էր ցածլիկ, մրակալած, քարաշեն սարայի անկյունը. երևի դա ինչ-որ արհեստանոցի մի մասն էր:

Այստեղ հավանաբար գտնվում էր կառեթագործական կամ փականագործական ինչ-որ արհեստանոց կամ նման մի բան. համարյա հենց դարպասից սկսած սեկն էր տալիս առատ ածխափոշին: «Ահա թե որտեղ կարելի է գցել ու հեռանալ», — հանկարծ մտածեց նա: Բակում ոչ ոքի չնկատելով, նա դարպասից ներս մտավ ու հենց դրա մոտ տեսավ ցանկապատին կպցրած միզատար մի փողրակ (որ հաճախ սարքվում է այն տներում, ուր կան շատ գործարանային բանվորներ, արտելականներ, կառապաններ և այլն), իսկ փողրակի վերևում, հենց ցանկապատի վրա կավիճով, կոպիտ տառասխալներով գրված էր այսպիսի դեպքերում սովորական սրախոսութունը՝ «Ասթիս կանքնել արքելված է»: Հետևաբար բանը լավ էր հենց նրանով, որ այստեղ մտնելն ու կանգ առնելը ամենևին կասկածելի չէր թվա: «Բոլոր իրերն էլ գցեմ որևէ տեղ ու հեռանամ», մտածեց Ռասկոլնիկովը:

Մի անգամ էլ նայելով շուրջը, նա արդեն ձեռքը տարավ գրպանը, ու հանկարծ արտաքին պատի մոտ, դարպասի ու փողրակի միջև, ուր ամբողջ տարածությունը արշինաչափ լայնություն ուներ, նկատեց մի մեծ, շտաշած, գուցե մոտավորապես մեկ ու կես փութ ծանրությամբ քար, որը կպած էր հենց փողոցի քարե պատին: Այդ պատի դրսի կողմում փողոցն էր, մայթը, լավում էր, թե ինչպես էին գնում ու գալիս անցորդները, որոնք այստեղ միշտ էլ շատ են լինում. բայց դարպասի ետևում նրան ոչ ոք չէր կարող տեսնել, եթե

միայն որևէ մեկը փողոցից ներս շմտներ, մի բան, որ միանգամայն հնարավոր էր, դրա համար էլ հարկավոր էր շտապել:

Նա կոացավ քարի վրա, երկու ձեռքով պինդ բռնեց վերեփի մասից, հավաքեց իր բոլոր ուժերը և շուտ տվեց քարը: Գրա տակ մի փոքրիկ փոս առաջացավ. նա անմիջապես սկսեց բոլոր իրերը հանել գրպանից ու գցել փոսը: Քսակը դրեց իրերի վրա, ու էլի փոսի մեջ ազատ տեղ մնաց: Այնուհետև նա կրկին բռնեց քարը, միանգամից շուտ տվեց դեպի առաջվա կողմը, ու քարը ընկավ իր նախկին տեղը, միայն թե առաջվանից մի քիչ ավելի բարձր էր թվում: Ռասկոլնիկովը հավաքեց հողը և ոտքով տափտափեց քարի եզրերին: Ոչինչ չէր նկատվում:

Այնուհետև նա դարպասից դուրս եկավ ու քայլեց դեպի հրապարակը: Մի ակնթարթ նրան դարձյալ համակեց ուժեղ, հազիվ տանելի բերկրանքը, ինչպես ժամ առաջ այդ եղել էր աստիկանության գրասենյակում: «Հետքերը կորցված են: Եվ ո՞ւմ, ո՞ւմ մտքով կարող է անցնել իրերը փնտրել այդ քարի տակ: Գուցե դա տան կառուցման օրերից ընկած է այնտեղ, ու դեռ այդքան ժամանակ էլ կմնա: Թեկուզև գտնեն, ո՞ւմ մտքով կանցնի, թե այդ ես եմ արել: Ամեն ինչ վերջացած է, հանցանշաններ չկան»: Եվ նա ծիծաղեց: Այո, նա հետո հիշում էր, որ համակվեց նյարդային կամացուկ, անխելի, երկար ծիծաղով ու հա՛ ծիծաղում էր, երբ անցնում էր հրապարակով: Բայց երբ ոտք դրեց Կ... բուլվարը, ուր երկու օր առաջ հանդիպել էր այն աղջկան, նրա ծիծաղը հանկարծ անցավ: Նրա գլխում ուրիշ մտքեր ծագեցին: Հանկարծ նրան թվաց, որ հիմա իր համար շափազանց զգվելի է անցնել այդ նստարանի կողքից, որի վրա ինքը նստել ու մտածում էր այն ժամանակ, աղջկա հեռանալուց հետո, ու սարսափելի ծանր կլինի դարձյալ հանդիպել այն երկարաբեղ քաղաքապահին, որին ինքը այն օրը քսան կոպեկ տվեց: «Սատանան տանի նրան»:

Նա գնում էր՝ մտացրիվ ու շարացած նայելով շուրջը: Այժմ նրա բոլոր մտքերը պտտվում էին ինչ-որ մի գլխավոր կետի շուրջը, և նա ինքը զգում էր, որ դա իրոք այդպիսի գլխավոր կետ է որ կա և որ այժմ, հատկապես այժմ ինքը

դեմ առ դեմ մոտեցել է այդ գլխավոր կետին, և դա երկու ամսից հետո ճուշնիսկ առաջին անգամն է կատարվում:

«Է՛հ, սատանան տանի այս ամենը», հանկարծ մտածեց նա անսպառ ցասման մոլուցքում: «Դե որ սկսվեց, սկսվեց, էլի, գորդի ծոցը այդ էլ, նոր կյանքն էլ: Տեր աստված, ի՞նչ հիմար բան է դա... Իսկ այսօր ես որքա՛ն եմ ստել ու ստորութվուն արել: Որքա՛ն գարշելիորեն եմ քիչ առաջ քծնել ու խաղ արել վատթարագույն Իլյա Պետրովիչի հետ: Է՛հ, սակայն այդ էլ անհեթեթութուն է: Թքել եմ նրանց բոլորի վրա, իմ քծնելու և խաղ անելու վրա: Բանը այդ չէ, ամենևին այդ չէ...»:

Հանկարծ նա կանգ առավ. մի նոր, բոլորովին անսպասելի ու շափազանց պարզ հարց միանգամից շփոթեցրեց ու դառնորեն ապշեցրեց նրան:

«Եթե իսկապես այս ամբողջ գործը արված էր գիտակցորեն և ոչ թե հիմարաբար, եթե դու իրոք որոշակի և հաստատ նպատակ ունեիր, ապա ինչո՞ւ մինչև այժմ նույնիսկ չբացեցիր քսակը և չգիտես, թե ինչ էր ընկել ձեռքդ, ինչի համար էիր տարել բոլոր տանջանքները և գիտակցաբար այդպիսի ստոր, նողկալի, գարշելի բան արել: Դու հո այժմ ուզում էիր դա, այդ քսակը ջուրը գցել բոլոր իրերով հանդերձ, որոնք նույնպես դեռ չէիր տեսել... Այդ ինչպե՞ս հասկանալ»:

Այո, գա այդպես է. այդ ամենը այդպես է: Նա, սակայն, առաջ էլ այդ գիտեր, ու ամենևին էլ դա նոր հարց չէ իր համար. ու երբ գիշերով որոշել էր իրերը ջուրը գցել, որոշել էր առանց որևէ տատանման և առարկության, այլ այնպես, որ կարծես թե դա այդպես էլ պետք է լիներ, կարծես թե այլ կերպ չէր էլ կարող լինել... Այո, նա այդ բոլորը գիտեր և բոլորը հիշում էր. ու համարյա թե այդ որոշվել էր երեկ, հենց այն րոպեին, երբ ինքը բացել էր սնդուկը և դրա միջից պատյանով իրեր էր հանում... այդպես է, էլի...

«Սա նրանից է, որ ես խիստ հիվանդ եմ», ի վերջո մըռայլորեն եզրակացրեց նա, «ես ինքս շարշարեցի ու տանջեցի ինձ, ու ինքս չգիտեմ, թե ինչ եմ անում... Երեկ էլ, երկու օր առաջ էլ և այս ամբողջ ժամանակ տանջում էի ինձ... Կատողականամ և... էլ ինձ չեմ տանջի... Իսկ եթե բոլորովին էլ

չառողջանա՞մ: Տեր աստված, որքա՛ն ձանձրացրել է ինձ այս ամենը... Նա գնում էր առանց կանգ առնելու: Նա սաստիկ ուզում էր որևէ կերպ զվարճանալ, բայց չգիտեր ինչ անել և ինչ ձեռնարկել: Համարյա յուրաքանչյուր բուսն նրան հետզհետե մի նոր, անհաղթահարելի զգացում էր համակում. դա մի ինչ-որ անվերջանալի, գրեթե ֆիզիկական, համառ, ցասկոտ, ատելությամբ լեցուն զզվանք էր դեպի այն ամենը, ինչ որ հանդիպում ու շրջապատում էր նրան: Նրա համար գարշելի էին բոլոր հանդիպողները, գարշելի էին նրանց դեմքերը, քայլվածքը, շարժումները: Թվում էր, որ նա կթքեր որևէ մեկի վրա, կկծեր, եթե մեկն ու մեկը խոսեր իր հետ...

Երբ նա հասավ Մալայա նեայի առափնյա փողոցը, վասիլևսկի կղզին, հանկարծ կանգ առավ կամուրջի մոտ: «Նա ապրում է ահա այստեղ, այս տանը», — մտածեց նա: — «Ի՞նչ է սա, էլի՞ ինքս եմ գնում Ռազումիխինի մոտ: Դարձյալ կլինի նույն պատմությունը, ինչ որ եղավ այն ժամանակ... Սակայն շատ հետաքրքիր է՝ ի՞նքս եկա, թե՞ գնում էի հենց այնպես, ու այստեղ հասա: Միևնույն է, երկու օր առաջ... ես ասել էի... որ այն բանից հետո, մյուս օրը նրա մոտ կգնամ, դե ի՞նչ կա որ, կգնամ: Մի՞թե հիմա չեմ կարող անցնել նրա մոտ...»

Նա բարձրացավ հինգերորդ հարկը, Ռազումիխինի մոտ: Ռազումիխինը տանն էր, իր խցիկում, այդ բուսնին պարպում էր, գրում ու ինքը բացեց դուռը: Զորս ամիս էր, որ նրանք չէին տեսնվել: Ռազումիխինը նստած էր բոլորովին թրթրված խալաթով, բոբիկ ոտքերին մաճաղեններ, մազերը գզգզված, շափրված ու անլվա: Նրա գեմքը զարմանք արտահայտեց:

— Հը, ի՞նչ կասես, — հարցրեց նա՝ ոտքից-գլուխ նայելով ներս մտած ընկերոջը. հետո մի փոքր լռեց ու թույլ շվացրեց:

— Մի՞թե այդքան վատ է քո դրությունը: Հը՞մ, աղբերս, դու պճնամուսթյամբ գերազանցել ես մեզ նմաններին, — ավելացրեց նա՝ նայելով Ռասկոլնիկովի ցնցոտիներին, — դե նստի՛ր, էի, երեի հոգնած կլինես, — ու երբ Ռասկոլնիկովը քնկալվ թուրքական բազմացին, որը իր բազմոցից է՛լ ավելի

վատ էր, Ռազումիխինը հանկարծ նկատեց, որ իր հյուսիս հիվանդ է:

— Դու շատ հիվանդ ես, գիտե՞ս թե չէ: — Նա սկսեց շոշափել Ռասկոլնիկովի զարկերակը. Ռասկոլնիկովը ետ քաշեց իր ձեռքը:

— Հարկավոր չէ, — ասաց նա, — ես եկել եմ... ահա թե ինչ. ես դասեր բոլորովին շունեմ... ես ուզում էի... ասենք ինձ ամենևին էլ դասեր հարկավոր չեն...

— Բայց գիտե՞ս ինչ, դու զառանցում ես, — ասաց Ռազումիխինը՝ ուշադրությամբ նայելով ընկերոջը:

— Ոչ, չեմ զառանցում... — Ռասկոլնիկովը բազմոցից վեր կացավ: Գալով Ռազումիխինի մոտ, նա շեր մտածել, որ պետք է դեմ առ դեմ հանդիպի նրան: Իսկ հիմա, արգեն փորձից խրատված, մի ակնթարթում նա գլխի ընկավ, որ այդ բուսնին ինքը առավելապես քիչ է տրամադրված թեկուզ ամբողջ աշխարհում գեմ առ դեմ հանդիպելու որևէ մեկի հետ: Նրա մեջ թունդ առավ ամբողջ մաղձը: Հենց որ նա մըտավ Ռազումիխինի մոտ, քիչ մնաց խեղզվել ինքն իր գեմ շարանալուց:

— Մնաս բարով, — հանկարծ ասաց նա ու քայլեց դեպի դուռը:

— Ո՞ր ես գնում, կաց, դմբո: — Հարկավոր չէ... — կրկնեց Ռասկոլնիկովը՝ գարծյալ ետ քաշելով ձեռքը:

— Հապա էլ ո՞ր սատանայի համար էիր գալիս: Գժվե՞լ ես, ինչ է: Չէ՞ որ դա... համարյա վիրավորական է: Ես չեմ թողնի, որ այդպես գնաս:

— Դե լսիր. եկա քեզ մոտ, որովհետև քեզանից բացի չեմ ձանաչում ուրիշ որևէ մեկին, որը օգներ... սկսելու... որովհետև դու բոլորից ավելի բարի ես, այսինքն՝ ավելի խելոք, ու կարող ես ճիշտ դատել... Իսկ հիմա ես տեսնում եմ, որ ինձ ոչինչ հարկավոր չէ, լսո՞ւմ ես, բոլորովին ոչինչ... հարկավոր չէ որևէ մեկի աշակցությունը և կարեկցությունը... Ես ինքս... մենակ... է՛հ, բավական է, թողեք ինձ հանգիստ:

— Դե մի բուսն կաց, էլի, գանգալո՞ւ: Բալորովին խելագարվել ես: Իհարկե, դա քո գործն է: Գիտե՞ս ինչ, ես էլ դա-

սեր շունեմ, դրանք ինձ պետք չեն։ հին իրերի վաճառքի շուկայում գործում է գրավաճառ տերուվիմովը, այդ էլ դասերի պես մի բան է։ Ծս հիմա նրան հինգ դասերի հետ էլ չեմ փոխի, որոնք կարելի է տալ վաճառականների տներում։ Նա որոշ տեսակի հրատարակություններ է գլուխ բերում, բնագիտական գրքեր է լույս ընծայում, ու դրանք շատ լավ են տարածվում։ Հենց միայն վերնագրերը ինչ ասես արժեն։ Դու միշտ պնդում էիր, թե ես հիմար եմ։ հոգիս վկա, աղբեր, ինձնից ավելի հիմարներ կան։ Այժմ հետամուտ է լինում գրական ուղղություններին, ինքը ոչինչ չի հասկանում, դե ես էլ, իհարկե, խրախուսում եմ։ Ինձ մոտ ահա գերմաներեն տեքստով երկու մամուլից ավելի նյութ կա, որ իմ կարծիքով ամենատիմար խաբեություն է։ մի խոսքով քննարկվում է այն հարցը, թե կինը մա՞րդ է, թե մարդ չէ։ Դե, իհարկե, լրջորեն ապացուցվում է, որ մարդ է։ տերուվիմովը դա կանանց հարցի կապակցությամբ է պատրաստում. ես թարգմանում եմ. այս երկու և կես մամուլը նա կձգի, վեց մամուլ կդարձնի, կես էջանոց ճոխ վերնագիր կհորինենք ու գրքույկը հիստուն կոպկով վաճառքի կհանենք։ Կտարածվի։ Թարգմանություն համար մի մամուլի դիմաց ես կստանամ վեց ուրբի, ուրեմն ամբողջ թարգմանության համար տասնհինգ ուրբի, իսկ վեց ուրբի ես սկզբից եմ վերցրել։ Սա կվերջացնենք, կսկսենք թարգմանություն անել կետ ձևերի մասին, այնուհետև ինչ-որ ձանձրալի բամբասանքներ ենք նշել Confessions-ի՞ երկրորդ մասից, թարգմանելու ենք։ Ինչ-որ մեկը տերուվիմովին ասել է, որ իբր թե Ռուստոն յուրատեսակ Ռադիշչև է։ Ծս, իհարկե, չեմ հակաճառում, գրողի ծոցը։ Ուզո՞ւմ ես թարգմանել «Արդյո՞՞ կինը մարդ է» նյութի երկրորդ մամուլը։ Եթե ուզում ես, հիմա վերցրու տեքստը, գրիչ, թուղթ. այդ բոլորը ձրի է. վերցրու երեք ուրբի. քանի որ ես առաջին ու երկրորդ մամուլների ամբողջ թարգմանության համար փողը սկզբից եմ վերցրել, ուրեմն երեք ուրբին քեզ կհասնի։ Երբ սա վերջացնես, էլի երեք ուրբի կստանաս։ Եվ ահա թե էլ ինչ. խնդրեմ սա իմ կողմից որևէ ծառայություն չհամարես։ Ընդհակառակը, հենց որ դու ներս մտար, ես արդեն հաշվի առա, թե դու ինչով կարող ես ինձ օգտակար լինել։ Նախ՝ ես ուղղագրությունից թույլ եմ ու

երկրորդ՝ գերմաներենից կաղում եմ, այնպես որ ավելի շատ ինձնից եմ հորինում և միայն նրանով եմ սփոփվում, որ այդպես ավելի լավ է դուրս գալիս։ Ասենք, ով գիտե, գուցե ոչ թե լավ, այլ վատ է դուրս գալիս... Վերցնո՞ւմ ես, թե՞ չէ։

Ռասկոլնիկովը լուռ վերցրեց հոգիածի գերմաներեն թերթիկները, վերցրեց երեք ուրբի և ոչ մի խոսք չասելով, դուրս ելավ։ Ռազումիխինը զարմանքով նայեց նրա ետևից։ Բայց հասնելով առաջին փողոցը (1-я линия), Ռասկոլնիկովը հանկարծ ետ դարձավ, նորից սանդուղքով բարձրացավ ու մտավ Ռազումիխինի սենյակը, ու թե գերմաներեն թերթիկները և թե երեք ուրբին ղենելով սեղանի վրա, դարձյալ առանց մի բառ ասելու դուրս ելավ։

— Խելքդ թոցրե՞լ ես, ինչ է,— գոռաց բոլորովին շարացած Ռազումիխինը։ — Ինչո՞ւ ես կոմեդիա խաղում։ Նույնիսկ ինձ էլ շփոթեցրիր... Որ այդպես է, էլ ինչո՞ւ էիր գալիս, սատանա։

— Թարգմանություններ... հարկավոր չեն... — փնթփռեթաց Ռասկոլնիկովը՝ արդեն իջնելով սանդուղքից։

— Հապա ի՞նչ զահրումար է քեզ հարկավոր, — վերևից բղավեց Ռազումիխինը։ Ռասկոլնիկովը լուռ շարունակում էր իջնել։

— Լսիր, էյ, որտե՞ղ ես ապրում։

Պատասխան չեղավ։

— Դե գնա գրողի ծոցը...

Բայց Ռասկոլնիկովը արդեն դուրս էր գալիս փողոց։ Նիկոլաևսկի կամրջի վրա մի անգամ էլ նա լիովին ուշքի եկավ իր համար խիստ անախտո՞՞ մի դեպքի հետևանքով։ Մի կառքի կառապանը մտրակով պինդ խփեց նրա մեջքին այն պատճառով, որ նա քիչ մնաց ընկներ կառքի տակ, շնայելով, որ կառապանը երեք թե չորս անգամ գոռալով զգուշացնում էր նրան։ Մտրակի հարվածը այնքան շարացրեց նրան, որ նա ցատկելով դեպի բազրիքը (հայտնի չէ ինչու նա գնում էր կամրջի մեջտեղով, ուր մարդիկ ոչ թե ոտքով, այլ կառքով են գնում), կատաղած կրճատացրեց ու լիկացրեց ատամները։ Հասկանալի է, որ շուրջը ծիծաղ լսվեց։

— Ջարկը տեղին էր։

— Թոկից փախածի մեկն է, էլի։

— Հայտնի բան է, հարբած է ձևանում և դիտմամբ կառքի տակ է խցկվում. իսկ դու արի ու նրա համար պատասխան տուր:

— Դրանով են փող պոկում, պատվելի, դրանով են փող պոկում...

Բայց այն ընդհանր, երբ նա կանգնած էր բազրիքի մոտ և դեռ ապշած ու զայրացած նայում էր հեռացող կառքի ետևից և շփում մեջքը, հանկարծ զգաց, որ մեկը փող է դնում իր ձեռքի մեջ: Ռասկոլնիկովը նայեց. դա վաճառականի տարեց կին էր գլխադիրով և այծենու կոշիկներով, կողքին կանգնած էր կանացի գլխարկով և կանաչ հովանոցով մի տղջիկ, հավանորեն նրա դուստրը: «Վերցրու պատվելի, ի սեր Քրիստոսի»: Ռասկոլնիկովը վերցրեց, ու նրանք գնացին: Փողը քսան կոպեկանոց էր: Ռասկոլնիկովի հազուստից և տեսքից նրանք կարող էին մտածել, որ նա մուրացկան է, իրոք փողոցում գրողներ հավաքող, իսկ մի ամբողջ քսան կոպեկանոց ստանալու համար նա անշուշտ պարտական էր մտրակի հարվածին, որը շարժել էր նրանց գուլթը:

Նա քսան կոպեկանոցը ձեռքին անցավ տասը քայլ ու շուտ եկավ դեպի Նևա, պալատի կողմը: Երկինքը բուրրովին անամպ էր, Նևայի ջուրը կապույտ, որ հազվադեպ է լինում: Տաճարի գմբեթը, որը ոչ մի կետից ափելի լավ չի ուրվագծվում, քան այստեղից, կամրջից, մատուտից քսան քայլ հեռավորությունից նայելիս, ուղղակի շողում էր, ու մաքուր օդի միջով կարելի էր պարզ տեսնել նույնիսկ նրա յուրաքանչյուր զարդարանքը: Մտրակի պատճառած ցավն անցնում էր, ու Ռասկոլնիկովը մոռացավ հարվածը. այժմ նրան բացառապես մի ազնուապալից և ոչ այնքան պարզ միտք էր զբաղեցնում: Նա կանգնել էր, ու երկար, ահնապիշ նայում էր դեպի հեռունեքը. այդ վայրը լավ ծանոթ էր նրան: Համալսարան գեալիս, մանավանդ տուն վերադառնալիս թերևս հարյուրերորդ անգամ կանգ էր առնում հենց այստեղ: ահնապիշ դիտում էր իրոք հիասքանչ այդ համապատկերը ու ամեն անգամ գրեթե զարմանում էր մի անորոշ ու անլուծելի տաղավորություն վրա: Անմեկին ստանություն էր միշտ նրա վրա փշում այդ հոյակապ համապատկերից ըստ իր զգացման, լսին և խուլ ոգով էր լեցուն այդ շքեղ պատկերը... Ամեն անգամ

նա զարմանում էր իր ստացած մուսյլ ու հանելուկային տաղավորության վրա, ու ինքն իրեն շվատահելով, դրա լուծումը հետաձգում էր միեջև գալիք օրերը: Այժմ նա հանկարծ, միանգամից վերհիշեց նախկինում իրեն զբաղեցրած հարցերն ու տարակուսանքները ու նրան թվաց, որ հիմա այդ հիշողությունը անսպասելի չէր: Նրան օտարոտի և տարօրինակ թվաց հենց միայն այն, որ ինքը առաջվա պես կանգ է առել նույն տեղում, կարծես թե իրոք երևակայել էր, թե կարող է միևնույն բանի մասին այժմ մտածել այնպես, ինչպես առաջ, ու հետաքրքրվել առաջվա նույնպիսի թեմաներով ու պատկերներով, որոնցով հետաքրքրվում էր... օրեր առաջ: Այդ նրան նույնիսկ ծիծաղելի թվաց և ցավ պատճառելու շափ ծանրացավ նրա կրծքին: Ինչ-որ խորքերում, ներքևում, ոտքերի տակ այժմ հազիվ նկատելի նշմարվեցին և՛ այդ ամբողջ անցյալը, և՛ առաջվա մտքերը, և՛ առաջվա խնդիրները, և՛ առաջվա թեմաները և՛ առաջվա տաղավորությունները և՛ այդ ամբողջ համապատկերը, և՛ նա ինքը, և՛ ամեն, ամեն ինչ... Կարծես թե նա դեպի վեր էր թռչում և ամեն ինչ չքանում էր իր աչքից... Ակամայից շարժելով ձեռքը, նա հանկարծ զգաց, որ բունցեքով սեղմել է քսան կոպեկանոցը: Նա բացեց բունցեքը, աչքերը հանց դրամին, թափ առավ ու դա նետեց ջուրը. հետո շուտ եկավ ու գնաց տուն: Նրան թվաց, թե այդ ընդհանր կարծես մկրատով ինքն իրեն կտրեց ամենքից և ամեն ինչից:

Նա իր խցիկը վերադարձավ արդեն իրիկնադեմին, ուրեմն մոտ վեց ժամ տանը չէր եղել: Թե ինչ տեղորով և ինչպես վերադարձավ, այդ բոլորովին չէր հիշում: Հանվելով և ամբողջովին դողալով, ինչպես վազքից ուժասպառ եղած ձի, նա պառկեց բազմոցի վրա, ծածկվեց վերարկուով և իսկույն անզգայացավ:

Բոլորովին մթնել էր, երբ նա սթափվեց զարհուրելի մի ճշոցից: Տե՛ր աստված, այդ ի՞նչ ճիշ է: Այդպիսի տնքնական ձայներ, այդպիսի ոռնոց, ողբ, կրճտոց, ծեծ ու հայհոյանքներ նա դեռ երբեք չէր լսել ու չէր տեսել: Այդպիսի գազանություն, այդպիսի կատաղություն նա չէր էլ կարող երևակայել: Նա սարսափահար վեր կացավ ու նստեց իր անկողնու վրա՝ յուրաքանչյուր ակնթարթ նվաղելով ու տանջվելով: Տու-

բուղմբոցը, ճիշերն ու հայհոյանքները ավելի ու ավելի էին ուժեղանում: Եվ ահա մեծագույն զարմանքով նա հանկարծ լսեց իր տանտիրուհու ձայնը: Վերջինս բղավում, ճղճղում ու ճչում էր արագ-արագ, բաց թողնելով առանձին բառեր, այնպես որ անկարելի էր հասկանալ, թե ինչ էր աղերսում: Ղե, իհարկե, աղերսում էր, որ իրեն չծեծեն, որովհետև նրան անողորմաբար ծեծում էին սանդուղքի վրա: Մեծողի ձայնը զայնուրթից ու կատաղությունից այնքան զարհուրելի էր դարձել, որ արդեն միայն խոխոում էր, բայց և այնպես ծեծողն էլ ինչ որ բան էր ասում ու նույնպես արագ-արագ, անհասկանալի, շտապելով ու խեղդվելով: Հանկարծ Ռասկոլնիկովը դողաց տերևի նման. նա ճանաչեց այդ ձայնը. դա Իլյա Պետրովիչի ձայնն էր: Իլյա Պետրովիչը այստեղ է ու ծեծում է տանտիրուհուն: Նա տանտիրուհուն խփում է ոտքերով, նրա գլուխը զարկում է սանդուղքի աստիճաններին— դա պարզ է, դա զգացվում է ձայներից, ճիշերից, հարվածներից: Ի՞նչ է դա, աշխարհը հո չի՞ շուտ եկել: Լսվում էր, թե ինչպես բոլոր հարկերից մարդիկ հավաքվում էին սանդուղքի վրա, լսվում էին ձայներ, քացականչություններ, դոփյուն, դռների թակոց ու շրխկոց, վազվզոց: «Բայց ինչի՞ համար, ինչի՞ համար են ծեծում, ու մի՞թե այդ կարելի է»,— կրկնում էր Ռասկոլնիկովը՝ լրջորեն մտածելով, թե ինքը բոլորովին խելագարվել է: Բայց ոչ, ինքը շատ պարզ է լսում... հետևաբար, եթե բանը այդպես է, հիմա իր մոտ էլ կգան, «որովհետև... այդ ամենը նույն պատճառով է... երեկվա դեպքի պատճառով... Տեր աստված»: Նա ուզեց դուռը փակել կեռով, բայց ձեռքը չբարձրացավ... և դա ապարդյուն կլիներ: Վախը սառույցի պես պատեց նրա հոգին, խոշտանգեց նրան, քարացրեց նրան... Բայց ահա, վերջապես, այդ ամբողջ աղմուկը, որ ամբողջ տասը րոպե էր տևել, սկսեց հետզհետե հանդարտվել: Տանտիրուհին տնքում էր ու հռուհուհում: Իլյա Պետրովիչը դեռ էլի սպառնալիք ու հայհոյանք էր թափում... Բայց ահա, վերջապես, նա էլ կարծես լռեց. էլ չի լսվում նրա ձայնը. «Միթե գնաց. տեր աստված»: Այո, ահա դեռևս տնքալով ու լալով, հեռանում է նաև տանտիրուհին... ահա և շրխկալով փակվեց նրա դուռը... Ահա և ամբողջ ցրվում է սանդուղքից ու գնում բնակարանները. մարդիկ «ախ» են քաշում, վիճում, կանչում իրար, մերթ

բղավում են ու մերթ փոփսում: Երեխ դրանք շատ են եղել, համարյա ամբողջ տունն էր հավաքվել: «Բայց, աստված իմ, մի՞թե հնարավոր է այդ ամենը: Եվ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ էր նա այստեղ եկել»:

Ռասկոլնիկովը ուժասպառ ընկավ բազմոցին, բայց արդեն չէր կարողանում աչքերը փակել. նա մոտ կես ժամ պառկեց ծանր տանջվելով, անսահման սարսափի այնպիսի անտանձի զգացումով, որը դեռ երբեք չէր ապրել: Հանկարծ նրա սենյակը լուսավորվեց պայծառ լույսով. ներս մտավ Նաստասյան, ձեռքին վառվող մոմ և մի ափսոսուպ: Ուշադրությամբ նայելով նրան ու տեսնելով, որ նա քնած չէ, Նաստասյան մոմը դրեց սեղանին ու սկսեց տեղավորել իր բերած հացը, ափսեն, գդալը:

— Երևի երեկվանից բան չես կերել: Ամբողջ օրը թրև ես եկել, ինքդ էլ ցնցվում ես դողից:

— Նաստասյա... ինչի՞ համար էին ծեծում տանտիրուհուն:

Նաստասյան զարմանքով նայեց նրան:

— Ո՞վ էր ծեծում տանտիրուհուն:

— Հիմա... կես ժամ առաջ, Իլյա Պետրովիչը, վերակացուի օգնականը, սանդուղքի վրա... Ինչի՞ համար նա այդպես թակեց տանտիրուհուն և... ինչո՞ւ էր եկել:

Նաստասյան լուռ և հոնքերը կիտած, հայացքով երկար գննում էր նրան: Այդ գննությունը Ռասկոլնիկովի համար խիստ տհաճ էր, նույնիսկ սարսափելի:

— Նաստասյա, ինչո՞ւ ես լուռ, — վերջապես թույլ ձայնով, երկչոտելով հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Դա արյունն է, — ի վերջո կամացուկ և կարծես ինքն իր հետ խոսելով, պատասխանեց Նաստասյան:

— Արյունը... ի՞նչ արյուն... — սփրթնելով ու դեպի պատը քաշվելով, փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը: Նաստասյան շարունակեց լուռ նայել նրան:

— Տանտիրուհուն ոչ ոք չի ծեծել, — ասաց նա խիստ ու հտրուկ ձայնով: Ռասկոլնիկովը համարյա շնչասպառ նայում էր նրան:

— Ես ինքս լսեցի... ես չէի քնել... նստած էի, — էլ ավելի

երկշտ առայ Ռասկոլնիկովը: — Ես երկար լսում էի... Ծիկը էր վերակացուի օգնականը... Բոլորը հազարվել էին սանդուղքի վրա, եկել էին բոլոր բնակարաններին...

— Ոչ ոք չի եկել: Դա արյունն է քո մեջ աղմկում: Երբ որ նա ելք չի գտնում, սկսում է լերդանալ, ու այստեղ ինչ ասես որ չի երևում աչքիդ... Ուտելո՞ւ ես, թե ինչ:

Ռասկոլնիկովը շատասխանեց: Նաստասյան դեռ էլի կանգնած էր նրա առջև, ակնապիշ նայում էր նրան ու չէր հեռանում:

— Նաստասյա... ջուր բեր:

Նաստասյան իշավ ներքև ու երկու բուլի հետո սպիտակ, կավե թասով ջուր բերեց. Ռասկոլնիկովը արդեն չէր հիշում, թե հետո ինչ եղավ: Հիշում էր միայն, թե ինչպես մի կում սառը ջուր խմեց ու թասից ջուր թափեց կրծքին: Այնուհետև վրա հասավ անզգայացումը:

III

Ռասկոլնիկովը, սակայն, հիվանդության ամբողջ ընթացքում ոչ թե բուլորովին կորցրել էր հիշողությունը, այլ գտնելովում էր տենդային, գառանցական ու կիսագիտակից վիճակում: Շատ բան նա հետո հիշեց: Մերթ նրան թվում էր, թե իր մոտ շատ մարդիկ են հավաքվում և ուզում են իրեն վերցնել ու տանել ինչ-որ տեղ, շատ են իր մասին վիճում ու կքովում: Մերթ հանկարծ սենյակում ինքը մենակ է մնում, բուլորը գնացել են, վախենում են իրենից, ու միայն երբեմն մի քիչ բաց են անում դուռը, իրեն նայելու, սպառնում են իրեն, իրար մեջ պայամանավորվում ինչ-որ բանի մասին, ծիծաղում են և իրեն ձեռ առնում: Նա հաճախ հիշում էր, որ նաստասյան լինում է իր մոտ. նկատում էր նաև մի մարդու, որը իրր թե իրեն լավ ծանոթ էր, բայց թե ով էր, ինքը ոչ մի կերպ չէր կարողանում գլխի ընկնել և դրա համար վշտանում էր, նույնիսկ լաց լինում: Մի այլ անգամ նրան թվում էր, թե ինքը արդեն մի ամիս պառկած է, երբեմն էլ թվում էր, թե շարունակ միևնույն օրն է ընթանում: Իսկ այն դեպքը, այն դեպքը նա բուլորովին մոռացել էր. մյուս կողմից ամեն բուլի հի-

շում էր, որ մոռացել է մի բան, որը չի կարելի մոռանալ. տասնապում էր, տանջվում այդ հիշելուց, կատաղում կամ զարհուրելի, անտանելի վախ էր զգում: Այդ ժամանակ տեղից վեր էր թռչում, ուզում էր փախչել, բայց միշտ որևէ մեկը ուժով կանգնեցնում էր նրան, և նա դարձյալ նվաղում էր ու կորցնում հիշողությունը: Վերջապես, նա բուլորովին սթափվեց:

Այդ կատարվեց առավոտյան ժամը տասին: Առավոտյան այդ ժամին, պարզ օրերին միշտ էլ արևի մի երկար ցուր էր ընկնում սենյակի աջ պատին ու լուսավորում դռան կողքի անկյունը: Ռասկոլնիկովի անկողնու մոտ կանգնել էին նաստասյան ու էլի մի մարդ, որը լարված հետաքրքրությամբ նայում էր նրան ու բուլորովին անծանոթ էր: Դա կապա հազած, կարճիկ մորուքով մի մարդ էր, իր արտաքինով արտելականի էր նմանվում: Կիսաբաց դռնից նայում էր տանտիրուհին: Ռասկոլնիկովը մի քիչ բարձրացավ տեղից:

— Այդ ո՞վ է, նաստասյա, — հարցրեց նա՝ ցույց տալով երկտասարդին:

— Ըհը՞, զարթնեց, — ասաց նաստասյան:

— Զարթնեց, — կրկնեց արտելականը: Գլխի ընկնելով, որ նա ուշքի է եկել, դռնից նայող տանտիրուհին իսկույն ծածկեց այն ու թաքնվեց: Նա միշտ էլ ամաչկոտ էր և դժվարությամբ էր տանում ավելորդ խոսակցություններն ու բացատրությունները. նա մոտ քառասուն տարեկան էր, հաստ ու շաղ, սևահոնք և սևաչ, շաղությունից ու ծուլությունից բարի. նույնիսկ շատ սիրունատես էր, ավելի ամոթխած, քան պետք էր:

— Դուք... ո՞վ եք, — վերստին հարց տվեց Ռասկոլնիկովը՝ դիմելով արտելականին: Բայց այդ բուլիին բուլորովին բացվեց դուռը և, բարձրահասակ լինելու պատճառով մի քիչ կռանալով, ներս մտավ Ռազումիխինը:

— Այ քեզ նավի խցիկ, — մտնելիս գուցե նա, — առանց կռահալու ներս շեռ մտնի. բնակարանի՞ս մտիկ: Հը՞, դու ուշքի՞ ես եկել, աղքեբացու. հենց հիմա Պաշենկայից լսեցի:

— Հենց հիմա ուշքի եկավ, — ասաց նաստասյան:

— Այո, ուշքի եկավ, — դարձյալ վրա բերեց արտելականը ու ժպտաց:

— Իսկ դուք հրամանքներդ ո՞վ եք,— հանկարծ դիմելով նրան, հարցրեց Ռազումիխինը:— Ծս, ահա, հաճեցեք տեսնել, Վրազումիխինն եմ, ոչ թե Ռազումիխինը, ինչպես բոլորը հորջորջում են ինձ, այլ Վրազումիխինը¹, ուսանող եմ, ազնվականի որդի, իսկ սա իմ ընկերն է: Հա՛, իսկ դո՞ւք ով եք:

— Ծս մեր գրասենյակում արտելական եմ, եկել եմ վաճառական Շելուպակի կողմից, գործով:

— Հաճեցեք նստել այս աթոռին: — Ինքը Ռազումիխինը նստեց մյուս աթոռին, սեղանի մյուս կողմում: — Հա՛, աղբերացու, լավ ես արել, որ ուշքի ես եկել,— ասաց նա՝ դիմելով Ռասկոլնիկովին: — Զորրորդ օրն է, որ համարյա ոչ ուտում ես, ոչ խմում: Հիրավի, թեյը գդալով էինք տալիս: Ծս Զոսիմովին երկու անգամ բերի քեզ մոտ: Հիշո՞ւմ ես Զոսիմովին: Ուշադրությամբ քննեց քեզ և իսկույն ասաց, որ դա դատարկ բան է, երևի այնպես, էլի, արյունը գլխին է խփել: Ինչ-որ ջղային երևույթ է, փայաբաժինը վատ է եղել, գարնջուր և ծովաբողկ քիչ եք տվել, դրանից էլ հիվանդություն է առաջացել, բայց, ոչինչ, կանցնի, կառողջանա: Կեցցե՛ք Զոսիմովը, լավ սկսեց բուժել: Հա՛, դե ես ձեզ շեմ պահում,— դիմեց նա արտելականին,— կհաճե՞ք բացատրել, թե ձեզ ինչ է հարկավոր: Տես, Ռոդյա, սրանց գրասենյակից արդեն երկրորդ անգամն են գալիս. միայն թե առաջին անգամ ոչ թե սա, այլ մի ուրիշը եկավ, ու մենք բացատրվեցինք նրա հետ: Այն ո՞վ էր, որ ձեզնից առաջ այստեղ եկավ:

— Պետք է կարծել, որ այդ եղել է ճիշտ երեկ չէ մյուս օրը: Ալեքսեյ Սեմյոնովիչն է եղել. նույնպես մեր գրասենյակից է:

— Նա հո ձեզնից ավելի բանիմաց կլինի, ի՞նչ եք կարծում:

— Այո, նա ավելի լրջամիտ է:

— Գովելի է. է՛հ, շարունակեցեք:

— Աֆանասի Իվանովիչ Վախրուշինի միջոցով, որի մասին դուք կարծեմ բարեհաճել եք լսել մի քանի անգամ, ձեր մայրիկի խնդրանքով ու մեր գրասենյակի միջոցով ձեզ փող

է փոխադրվել,— ասաց արտելականը՝ ուղղակի դիմելով Ռասկոլնիկովին: — Այն դեպքում, եթե ձեր գիտակցությունը տեղն է, ձեզ պետք է հանձնվի երեսունհինգ ռուբլի, քանի որ Աֆանասի Իվանովիչը ձեր մայրիկի խնդրանքով և առաջվա կարգով այդ մասին ծանուցել է Սեմյոն Սեմյոնովիչին: Բարեհաճո՞ւմ եք ճանաչել:

— Այո... հիշում եմ... Վախրուշինը... — մտազբաղ ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Լսո՞ւմ եք, ճանաչում է վաճառական Վախրուշինին, էլ ինչպե՞ս գիտակցությունը տեղը չէ: Հա, ի միջի այլոց ես հիմա նկատում եմ, որ դուք էլ բանիմաց մարդ եք: Խելացի խոսքերը հաճելի է լսել:

— Հենց նա, Աֆանասի Իվանովիչը ձեզ մայրիկի խնդրանքով օրերս իր ապրելավայրից դիմել էր Սեմյոն Սեմյոնովիչին, որ ձեզ տրվի երեսունհինգ ռուբլի, մինչև որ ավելի լավ սլայմաններ լինեն: Ձեր մայրիկը նրա միջոցով և նույն կարգով դրանից առաջ էլի մի անգամ ձեզ փող էր ուղարկել:

— Ահա և «լավ պայմաններ», գործը լավ գնաց: «Ձեր մայրիկը», այդ էլ վատ չի ասված: Հիմա դուք ի՞նչ եք կարծում, սրա գիտակցությունը լիովին իր տե՞ղն է, թե չէ, հը՞:

— Դե ինչ ասեմ: Միայն հարկավոր է, որ նա ստորագրի:

— Կճգի, էլի՛: Այդ ի՞նչ է ձեր ձեռքին, մատյա՞ն է, ի՞նչ է:

— Մատյան է, ահա:

— Տվեք այստեղ: Դեհ, Ռոդյա, վեր կաց: Ծս քեզ կօգնեմ: Վերցրու գրիչը, ճգիր Ռասկոլնիկով ազգանունը, քանի որ հիմա փողը մեզ շատ, շատ է հարկավոր:

— Հարկավոր չէ,— ասաց Ռասկոլնիկովը՝ ետ մղելով գրիչը:

— Ինչպե՞ս թե հարկավոր չէ:

— Չեմ ստորագրի:

— Այ քեզ բան, ախր ի՞նչպես կարելի է չստորագրել:

— Փողը... պետք չէ...

— Փողը պետք չէ՞: Է՛հ, բարեկամ, այդ արդեն սուտ է, հոգիս վկա: Խնդրեմ շանհանգստանաք, նա հենց այնպես... դուրս է տալիս: Ասենք առողջ ժամանակ էլ երբեմն այդպես

¹ Ռազումիխինը ազավազելով իր ազգանունը, կատակում է, ակնարկում ВРАЗУМНТЬ բառը, որ նշանակում է խրատել, խելքի բերել (ժ. ք.):

է անում... Դուք խելոք մարդ եք, ու մենք հարմար գործ կրճենք, այսինքն՝ ուղղակի սրա ձեռքից կրճենք, և սա կատրագրի: Դեհ, սկսենք...

— Սակայն ես մի ուրիշ անգամ էլ կգամ:

— Ոչ, ոչ, ինչո՞ւ դուք անհանգստանաք: Դուք խելոք մարդ եք... Դեհ, մտոյա, մի ուշացնի հյուրին... Տեսնո՞ւմ ես, սպասում է,— ու Ռազումիխինը լրջորեն պատրաստվեց Ռասկոլնիկովի ձեռքից բռնելու և ստորագրել տալու:

— Թող, ես ինքս... — ասաց Ռասկոլնիկովը, վերցրեց գրիչը և ստորագրեց մատյանում: Արտելականը հանձնեց փողը և գնաց:

— Կեցցես, իսկ հիմա, աղբերս, ուզո՞ւմ ես ուտել:

— Ուզում եմ, — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Չեզ մոտ սե՞պ կա:

— Երեկվանն է,— պատասխանեց Նաստասյան, որը այդ մտքող ժամանակ կանգնած էր նրանց մոտ:

— Կարտոֆիլով ու բրնձի ձավարո՞վ է:

— Կարտոֆիլով ու բրնձի ձավարով:

— Գիտեմ, է՛: Բեր սոււլը, թեյ էլ տուր:

— Կրեքեմ:

Ռասկոլնիկովը այդ ամենին նայում էր խորին զարմանքով և բուժ, անիմաստ վախով: Նա որոշեց լռել և սպասել, թե հետո ինչ կլինի: «Կարծես թե ես չեմ զառանցում», — մտածում էր նա: — «Կարծես թե դա իրոք այդպես է...»:

Երկու ընկեր հետո Նաստասյան բերեց սոււլը և հայտնեց, թե հիմա թեյ էլ կլինի: Սոււլի հետ բերեց երկու գդալ, երկու ափսե և ամբողջ համեմունքը՝ աղ, պղպեղ, մանանեխ՝ տավարի մսի համար. վաղուց էր, որ դրանք այդպիսի կարգով չէին մատուցվում: Սփռոցը մաքուր էր:

— Նաստասյա, փատ չէր լինի, հի՛թ Պրասկովյա Պավլովնան մի երկու շիշ գարեջուր ցնծար: Կխմենք, էլի:

— Բաժինդ շատ չի՞ լինի,— փնթփնթաց Նաստասյան ու գնաց պատվերը կատարելու:

Ռասկոլնիկովը շարունակում էր ամեն ինչ օտարտոի ու լարված հայացքով դիտել: Այդ պահին Ռազումիխինը վեր կացավ ու նստեց բազմոցին, նրա կողքին, արջի անճառ-

նիւթյամբ, ձախ ձեռքով բարձրացրեց նրա գլուխը, թեև Ռասկոլնիկովը ինքն էլ կարող էր այն բարձրացնել, իսկ աջ ձեռքով մի գդալ սոււլ մոտեցրեց նրա բերանին՝ մի քանի անգամ նախապես փշելով այն, որպեսզի Ռասկոլնիկովը չվառեր բերանը: Բայց սոււլը այնքան էլ տաք չէր: Ռասկոլնիկովը ազահուժյամբ կուլ տվեց մի գդալ սոււլը, հետո երկրորդը, երրորդը: Բայց մի քանի գդալ սոււլ կերցնելով, Ռազումիխինը հանկարծ կանգ առավ և հայտարարեց, թե հետագա կերակրման մասին պետք է խորհրդակցել Չոսիմովի հետ:

Ներս մտավ Նաստասյան՝ բերելով երկու շիշ գարեջուր:

— Թեյ է՞լ ես ուզում:

— Ուզում եմ:

— Շուտ արա, թեյ էլ բեր, Նաստասյա, որովհետև թեյի մասին կարծես թե կարելի է և շտորհրդակցել: Ահա և գարեջուրը: — Ռազումիխինը վեր կացավ ու նստեց իր աթոռին, սոււլն ու տավարի միսը քաշեց իր կողմը ու սկսեց ուտել այնպիսի ախորժակով, որ կարծես թե երեք օր ոչինչ չէր կերել:

— Ես, ախպեր-սղա, ամեն օր այսպես ճաշում եմ ձեզ մոտ,— փնթփնթաց նա, որքան այդ թույլ էր տալիս տավարի մսով լիք լցված բերանը,— և այս ամենը Պաշենկան, քո առեւտրուհին է. անօրինում, սրտանց պատիվ է անում ինձ: Ես, իհարկե, որևէ բան չեմ պահանջում, ոչ էլ բողբոջում: Ահա և Նաստասյան թեյ բերեց: Ա՛յ թե ճարպիկն է, հա՛-ա: Նաստենկա, գարեջուր կուզե՞ս:

— Ի-ի՛հ, ա՛յդ էր պակաս:

— Իսկ թե՞յ:

— Թեյ կարելի է:

— Լցրու: Կոց, ես ինքս կլցնեմ քեզ համար. սեղան երս-տիր:

Ռազումիխինը խելույն գործի անցավ, թեյ լցրեց, հետո մի ութիշ բաժակ էլ լցրեց, թուզեց իր նախաճաշը, վեր կացավ ու դարձյալ նստեց բազմոցին: Նա էլի ձախ ձեռքով գրկեց հիվանդի գլուխը, բարձրացրեց այն ու սկսեց թեյի գդալով թեյ խմեցնել նրան՝ նորից անընդհատ և մի առանձին ետևորով փշելով թեյը, կարծես թե փշելու հենց այդ

այրոցեսն էր ապաքինման ամենազխափոր ու փրկարար միջոցը: Ռասկոլնիկովը լուռ էր և չէր դիմադրում, թեև իր մեջ բավականաչափ ուժ էր զգում առանց որևէ կողմնակի օգնության քիչ բարձրանալու և նստելու բազմոցին, ու ոչ միայն կարող էր ձեռքերը այնքան շարժել, որ բռներ գդալը կամ քաժակը, այլև կարող էր գուցե և քայլել: Բայց մի ինչ-որ տարօրինակ, համարյա գազանային խորամանկությամբ նա հանկարծ միտք հղացավ առժամապես թաքցնել իր ուժերը, սպասել, անճարակ ձևանալ, եթե հարկավոր լինի, նույնիսկ ցույց տալ, թե այնքան էլ հասկացող չէ, ու միաժամանակ լսել ու իմանալ, թե այստեղ ինչ է կատարվում: Ասենք նա չէր կարողանում հաղթահարել իր զգվանքը. տասը գդալ թեյ կուլ տալով, նա հանկարծ գլուխը հանեց Ռազումիխինի թևի տակից, քմահաճորեն ետ մղեց գդալը ու նորից ընկավ բարձին: Նրա գլխի տակ հիմա իսկական, փետուրե և մաքուր երեսներով բարձեր էին դրված. նա այդ էլ նկատեց և ուշադրության առավ:

— Հարկավոր է, որ Պաշենկան հենց այսօր մեզ մորու մուրբառ ուղարկի, Ռոդյայի համար խմելիք կլինի, — ասաց Ռազումիխինը, նստեց իր տեղը ու էլի սկսեց սուպ ուտել և գարեջուր խմել:

— Նա որտեղի՞ց մորի վերցնի, — հարցրեց Նաստասյան, որը բացած հինգ մատների վրա պահել էր ափսոսիկը և դրանից «կծովի» թեյ էր խմում:

— Նա մորին խանութից կվերցնի, քո՛ւյրիկ: Գիտե՞ս, Ռոդյա, այստեղ առանց քեզ մի ամբողջ պատմություն եղավ: Երբ դու այնպես սրիկայաբար փախար ինձնից ու շասացիր բնակարանիդ հասցեն, ես հանկարծ այնպես զայրացա, որ սրռեցի քեզ գտնել և պատժել: Հենց նույն օրը գործի անցա: Շրջում էի ու շրջում, հարցնում էի ու հարցնում: Հիմիկվա քո այս բնակարանը մոռացել էի. ասենք դա երբեք էլ չէի հիշել, որովհետև չգիտեի: Հա՛, միայն թե հիշում էի, որ առաջվա բնակարանդ Հինդ Անկյան մոտ էր, խառվամովի տանը: Փնտրեցի, փնտրեցի այդ խառվամովի տունը, հետո էլ պարզվեց, որ դա ոչ թե խառվամովի, այլ Բուխի տունն է: Դե, մարդ երբեմն շփոթում է անունները: Ու ես բարկացա: Բարկացա ու մյուս օրը համենայնդեպս գնացի հասցե-

ների սեղան ու երևակայիր, այնտեղ երկու բոպեում գտանք ճո հասցեն: Դու այնտեղ գրանցված ես:

— Գրանցված եմ:

— Իհարկե, իսկ գեներալ Կոբելևի հասցեն, երբ ես այնտեղ էի, ոչ մի կերպ չէի կարողանում գտնել: Է՛հ, գլուխներիդ ինչ ցավեցնեմ: Հենց որ արշավեցի այստեղ, իսկույն ծանոթացա քո բոլոր, բոլոր գործերին, աղբերս, բոլորը գիտեմ. ա՛յ, Նաստասյան էլ տեսավ. նիկոդիմ Տոմիչի հետ ծանոթացա, Իլյա Պետրովիչին էլ ինձ ցույց տվին, ծանոթացա նաև դռնապանի հետ, պարոն Զամետովի, Ալեքսանդր Գրիգորևիչի, այստեղի ոստիկանական գրասենյակի գործավարի և, վերջապես, Պաշենկայի հետ, որ արդեն մեծագույն հաջողությունն էր. Նաստասյան գիտե այս բոլորը...

— Քաղցրացրի՞ր թեյս, — խորամանկ քմծիծաղով փրնթփրնթաց Նաստասյան:

— Դե, զցովի խմեք, է՛լի, Նաստասյա նիկիֆորովնա:

— Ի-ի՛հ, դմբոյի մեկը, — հանկարծ բղավեց Նաստասյան և քա՛հ-քա՛հ ծիծաղեց: — Չէ՞ որ ես Պետրովա եմ և ոչ թե նիկիֆորովնա, — ավելացրեց նա, երբ դադարեցրեց ծիծաղը:

— Նկատի կառնենք: Հա, ախպերս, գլուխդ շատ շտապեմ. ես ուզում էի սկզբում այստեղ ամենուրեք էլեկտրական հոսանք բաց թողնել, այստեղի բոլոր նախապաշարմունքները արմատախիլ անելու համար. բայց Պաշենկան հաղթեց: Ես ոչ մի կերպ չէի սպասում, որ նա այդքան... գրավիչ կլինի... հը՞, դու ի՞նչ ես կարծում:

Ռասկոլնիկովը լուռ էր, թեև ոչ մի բոպե Ռազումիխինից չէր կտրում իր անհանգստացած հայացքը, ու հիմա էլ համառորեն շարունակում էր նայել նրան:

— Ու նույնիսկ շատ գրավիչ է, — շարունակեց Ռազումիխինը՝ շփոթվելով ընկերոջ լուսթյունից, կարծես թե պատասխան էր ստացել և դրան հավանություն էր տալիս, — ամեն կողմից էլ շատ լավն է:

— Ի-ի՛հ, փուշ կենդանի, — դարձյալ գոչեց Նաստասյան, որին այդ խոսակցությունը ըստ երևույթին անասելի երանություն էր պատճառում:

— Վատ է, սիրելիս, որ դու հենց սկզբից չկարողացար գործին ձեռնամուխ լինել: Տանտիրուհու հետ այդպես շփոթել էր վարվել: Չէ՞, որ նա, այսպես ասած, բողոքովին յուրատեսակ բնավորութիւն ունի: Հա՛, բնավորութիւն մասին հետո կխոսենք... Միայն թե, զորօրինակ, ի՞նչպես կարելի էր բանը այնտեղ հասցնել, որ նա համարձակվեր քեզ ճաշ շուղարկել: Կամ, զորօրինակ, վերցնենք այդ մուրհակը: Դու գծվե՛լ էիր, ինչ է, որ մուրհակ էիր ստորագրում: Կամ, զորօրինակ, այդ ամուսնութիւնը, որ ենթադրվում էր այն ժամանակ, երբ տանտիրուհու դուստրը, նատալյա Եգորովնան զեռ կենդանի էր... Ես ամեն ինչ գիտեմ: Սակայն ես տեսնում եմ, որ դա նրբաբնույթ հարց է, և որ ես ավանակ եմ. զու ինձ ներքիւ Բայց, ի դեպ, խոսենք հիմարութիւն մասին. զու ի՞նչ ես կարծում, Պրասկովյա Պավլովնան հո այնքան էլ հիմար չէ, ինչպես այդ կարելի է ենթադրել առաջին հայացքից, հը՞:

— Այո... — քրթմնշաց Ռասկոլնիկովը՝ նայելով մի կողմ, բայց հասկանալով, որ ավելի շահավետ է մասնակցել խոսակցութիւնը:

— Ճիշտ է, չէ՞,— գոչեց Ռազումիխինը՝ ըստ երևույթին ուրախանալով, որ իրեն պատասխանեցին,— բայց խելացի էլ չէ, հը՞: Բոլորովին, բոլորովին յուրատեսակ բնավորութիւն ունի: Ես, սիրելիս, հավատացնում եմ քեզ, որ մասամբ տարակուսում եմ... Նա կլինի քառասուն տարեկան: Ինքն ասում է, որ երեսունվեց է և այդ ասելու լիակատար իրավունք ունի: Սակայն երդվում եմ, որ նրա մասին դատում եմ ավելի շուտ վերացականորեն, ըստ մետաֆիզիկայի. այստեղ, աղբորս ասեմ, այնպիսի բարդութիւն է առաջացել, որ գլուխ չես հանի. ոչինչ չեմ հասկանում: Է՛հ, այդ ամենը դատարկ բան է, միայն թե նա տեսնելով, որ դու արդեն ուսանող չես, զրկվել ես դասերից ու կոստյումից, որ օրիորդի մահից հետո նա չի կարող քեզ հետ ազգակցական կապ պահպանել, հանկարծ վախեցել է. ու որովհետև դու հետու ես քաշվել և առաջվա հարաբերութիւնները չես պահպանել, նրա խելքին փշիլ է քեզ վտարել բնակարանից: Նա վաղուց էր այդպես մտադրվել, բայց ափսոսում էր մուրհակը: Դու էլ հո հավատացնում էիր, թե մայրիկդ կվճարի...

— Դա ստորութիւն էր իմ կողմից... Մայրս ինքը քիչ է մնում ողորմութիւն խնդրի... ես ստում էի, որ ինձ թողնին բնակարանում և... կերակրեին,— պարզ ու բարձրաձայն ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Այո, դու խելացի ես վարվել: Միայն թե բանն այն է, որ եթե այստեղ պարոն Չեբարովը, արջուհի խորհրդականը՝ այդ գործարար մարդը մեջտեղ չգար, Պաշենկան առանց նրան ոչինչ չէր անի, չէ՞ որ խիստ ամաշկոտ է. իսկ գործարար մարդը ամաշկոտ չէ և, իհարկե, նախ և առաջ հարցրեց, թե արդո՞ք հույս կա՞ մուրհակը իրացնելու. պատասխան՝ կա. որովհետև այնպիսի մայրիկ կա, որը թեկուղ քաղցած էլ մնա, իր հարյուր քսանհինգ ուրբի կենսաթոշակից բաժին կհանի Ռոդենկային, ու այնպիսի քույրիկ կա, որ եղբոր համար ստրկութիւն կգնա: Չեբարովը հենց դրա վրա է՛լ հույս դրեց... Հը, ի՞նչ շարժումներ ես անում: Ես, աղբերս, իմացել եմ քո բոլոր գաղտնիքները. դու հո Պաշենկայի հետ անկեղծ էիր լինում, երբ ազգակցական կապեր էին նախատեսվում. ես քեզ սիրելուց եմ ասում այս ամենը... բանը հենց այդպես է, որ կա. ազնիվ ու զգայուն մարդը սրտաբացութիւն է ցուցաբերում, իսկ գործարար մարդը լսում է և ուտում՝, հետո էլ կուլ կտա: Եվ ահա տանտիրուհիդ իբր թե ստանալով մուրհակում հիշատակված գումարը, մուրհակը տալիս է Չեբարովին, իսկ սա առանց քաշվելու պահանջում էր այդ մուրհակը: Երբ ես այդ ամենը իմացա, ուզեցի հենց այնպես, խղճի հանգստացման համար այդ Չեբարովի հախիցը գալ, բայց այդ ժամանակ իմ և Պաշենկայի միջև համերաշխութիւն առաջացավ, ու ես պատվիրեցի բոլորովին վերջ տալ այդ ամենին, երաշխավորելով, որ դու կվճարես: Ես քեզ համար երաշխավորեցի, լսո՞ւմ ես: Կանչեցինք Չեբարովին, տասը մանեթ գցեցինք նրա ռեխը, ու թուղթը ետ վերցրինք. և ահա պատիվ ունեմ դա ներկայացնելու քեզ. հիմա հավատում եմ ձեր խոսքին. ահա, վերցրե՛ք. ես մի քիչ էլ պատուել եմ ծայրից:

¹ Լսում է և ուտում. բաներ Ի. Ա. Կոկովի սկասուն և խոհարարը առակից (ժ. Բ.):

Ռազումիխինը պարտազիրը գրեց սեղանին. Ռասկոլնիկովը նայեց դրան, ու ոչ մի բառ չասելով, շուտ եկավ պատի կողմը: Ռազումիխինը նույնիսկ շփոթվեց:

— Տեսնում եմ, բարեկամ, որ դու էլի քեզ հիմարության ես տվել,— մի րոպեից հետո ասաց Ռազումիխինը: — Կարծում էի, թե քեզ կուրախացնեմ ու կզվարճացնեմ շատախոսությամբ, բայց ըստ երևույթին միայն շարացրի քեզ:

— Զառանցանքի մեջ ես չէի՞ ճանաչում քեզ,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ նույնպես մի րոպե լռելով ու գլուխը շարժանելով ընկերոջ կողմը:

— Այո, չէիր ճանաչում և նույնիսկ կատաղում էիր, մանավանդ երբ մի անգամ ես բերի Զամետովին:

— Զամետովի՞ն... գործավարի՞ն... Ինչի՞ համար: — Ռասկոլնիկովը արագ շուտ եկավ ու աչքերը հառեց Ռազումիխինի վրա:

— Ի՞նչ պատահեց քեզ... Ինչո՞ւ անհանգստացար: Ուզեց ծանոթանալ քեզ հետ. ինքը ուզեց, որովհետև մենք քո մասին շատ խոսեցինք... Այլապես ես էլ ումի՞ց կարող էի քո մասին այդքան բան իմանալ: Լավ, հիանալի մարդ է... Իհարկե, որոշ տեսակետից: Հիմա ես և նա բարեկամներ ենք. համարյա ամեն օր տեսնվում ենք: Ես հո քաղաքի այս մասն եմ տեղափոխվել: Գու այդ դեռ չգիտե՞ս: Հենց նոր եմ տեղափոխվել: Ես ու նա մի երկու անգամ եղանք Լավիզայի մոտ: Հիշո՞ւմ ես Լավիզային, Լավիզա Իվանովնային:

- Ես զառանցանքի մեջ որևէ բա՞ն էի ասում:
- Այո: Ինքդ քեզ կորցրել էիր:
- Ինչի՞ մասին էի զառանցում:
- Այ քեզ բան, ինչի՞ մասին էի զառանցում: Հայտնի է, թե ինչի մասին են զառանցում... էհ, աղբերացու, ժամանակ չկորցնենք, հիմա պետք է գործի անցնել:

Ռազումիխինը աթոռից վեր կացավ ու վերցրեց գլխարկը:

- Ինչի՞ մասին էի զառանցում:
- Դե էլ ի՞նչ ես կպել: Հո չե՞ս վախենում որևէ զաղտնիքից: Մի անհանգստանա. ուշաթափվելուդ մասին ոչինչ չի ասվել: Ծատ էիր խոսում ինչ-որ շնիկի, գինդերի, ինչ-որ շղթայիկների, Կրեստովսկի կղզու, ինչ-որ զոնապանի, Նի-

կողիմ Ֆոմիչի, Իլյա Պետրովիչի՝ վերակացուի օգնականի, մասին: Բացի դրանից, բարեհաճեցիք նույնիսկ շա՛տ, շա՛տ հետաքրքրվել ձեր գուլպայով: Հա՛ պահանջում էիք՝ տվեք գուլպաները, և վերջ: Զամետովն ինքը բոլոր անկյուններում փնտրեց քո գուլպաները և օծանելիք քսած, մատանիներ դրած իր սեփական ձեռքերով այդ անպետք բաները ձեզ մատուցեց: Միայն դրանից հետո հանգստացաք, ու մի ամբողջ օր դրանք պահեցիք ձեր ձեռքերում, անկարելի էր պոկել: Երևի հիմա էլ ընկած են վերմակիդ տակ: Հետո էլ շալվարիդ ծոպերն էիր խնդրում, այն էլ խիստ խղճալի: Մենք հարցուփորձ էինք անում, թե այդ ի՞նչ ծոպեր են, բայց չկարողացանք որևէ բան հասկանալ... էհ, պետք է գործի անցնել: Ահա քեզ երեսունհինգ ռուբլի. դրանից վերցնում եմ տասը ռուբլի, իսկ երկու ժամից հաշիվ կներկայացնեմ: Միաժամանակ իմաց կտամ Զոսիմովին, թեև առանց այդ էլ նա պետք է վաղուց այստեղ լիներ, որովհետև ժամը տասներկուն է: Իսկ դուք, նաստենկա, իմ բացակայությամբ շուտ-շուտ մտեք այստեղ, խմելու կամ ուրիշ բան բերեք, ինչ-որ ուղեհա... Պաշենկային ես հիմա կասեմ ինչ որ հարկավոր է: Ցտեսություն:

— Պաշենկա՛ է անվանում, դրա ուխին մտիկ,— նրա հետևից ասաց Նաստայան. հետո բացեց դուռը և սկսեց ականջ դնել, բայց չհամբերեց ու վազեց ներքև: Նրա համար շատ հետաքրքիր էր իմանալ, թե Ռազումիխինը ինչի մասին է խոսում տանտիրուհու հետ. առհասարակ երևում էր, որ Ռազումիխինը բոլորովին հրապուրել էր նրան:

Հենց որ Նաստայայի ետևից դուռը ծածկվեց, հիվանդը իր վրայից դեմ գցեց վերմակը ու գծվածի պես վեր թռավ անկողնուց: Այրող, ջղաձգական անհամբերությամբ նա սպասում էր, որ նրանք շուտ հեռանան, որպեսզի ինքը նրանց բացակայությամբ գործի անցնի: Բայց ի՞նչ գործի. նա կարծես թե հիմա հակառակի պես մոռացավ այդ բանը: «Տեր իմ, ասա ինձ միայն այսքանը, արդյոք նրանք գիտե՞ն ամեն ինչ, թե՞ չգիտեն: Գուցե արդեն գիտեն, ու քանի դեռ պառկած եմ, հակառակն են ձևացնում, ձեռ են առնում, հետո էլ հանկարծ ներս կմտնեն ու կասեն, որ ամեն ինչ վաղուց հայտնի է, և որ իրենք հենց այնպես, լուրմ էին... Հիմա ի՞նչ ա-

նեմ: Քարսի պես մոռացա, հանկարծ մոռացա, իսկ քիչ առաջ հիշում էի...»:

Նա կանգնել էր սենյակի մեջտեղում և տանջալից տարակուսանքով նայում էր շուրջը. մոտեցավ դռանը, բացեց, ականջ դրեց. բայց դա այն չէ, ինչ-որ ինքը կուզենար անել: Հանկարծ կարծես ինչ-որ բան հիշելով, նետվեց դեպի այն անկյունը, ուր պատտառի տակ խոռոչ էր բացված, սկսեց հայացքով գննել այն, ձեռքը տարավ խոռոչի մեջ, շոշափեց, բայց դա էլ այն չէր, ինչ-որ պետք էր անել: Նա մոտեցավ վառարանին, բացեց ու սկսեց շոշափել մոխիրը. անզրավարտիքի ծոպերի կտորները և պատառոտած գրպանի ծվենները այնպես էլ ընկած էին, ինչպես որ ինքը գրել էր այն ժամանակ, հետևաբար ոչ ոք չէր նայել: Այստեղ նա հիշեց գուլպան, որի մասին քիչ առաջ պատմում էր Ռազումիխինը: Ծիշտ է, ահա դա բազմոցի վրա է, վերմակի տակ, բայց այն ժամանակներից այնքան է ճմռվել ու կեղտոտվել, որ իհարկե, Չամետովը ոչինչ չէր կարող նկատել:

«Վա՛հ, Չամետովը... գրասենյակը... Ինչո՞ւ են ինձ գրասենյակ կանչում, ո՞ր է ծանուցադիրը: Վա՛հ... ես չբնականաբար... այն ժամանակ էին կանչում: Ես այն ժամանակ էլ զրննում էի գուլպան, իսկ հիմա... հիմա ես հիվանդ եմ: Ինչո՞ւ էր եկել Չամետովը, ինչո՞ւ էր նրան բերել Ռազումիխինը...» — ուժասպառ փնթփնթում էր նա՝ գործյալ նստելով բազմոցին: — «Ի՞նչ է սա, կրկին զառանցանք է, թե՛ իսկույթուն: Կարծեմ իսկույթուն է... Հա՛, հիշեցի. փախչել, շուտ փախչել, անպայման, անպայման, փախչել, այո... բայց ո՞ր, ո՞րտեղ են շորերս, կոշիկներս չկան, տարել են թաքցրել, հասկանում եմ: Ահա վերարկուս, շեն նկատել: Ահա և փողը սեղանի վրա, փառք աստծո. ահա և մուրհակը... Ես կվերցնեմ փողը և կգնամ, ուրիշ բնակարան կվարձեմ, ինձ չեն գտնի... Այո, հապա հասցեների սեղանը: Կգտնեն: Ռազումիխինը կգտնի: Ավելի լավ է բուլորովին փախչել... հեռու... Ամերիկա, ու թքել դրանց վրա, մուրհակն էլ կվերցնեմ այնտեղ պետք կգա: Էլ ի՞նչ վերցնեմ: Նրանք կարծում են, թե ես հիվանդ եմ: Նրանք չգիտեն, որ ես կարող եմ քայլել, հա՛-հա՛-հա՛... Ես նրանց աչքերից իմացա, որ նրանք ամեն ինչ գիտեն: Միայն թե ինչնեմ սանուկներից: Գուցե այն-

տեղ պահակներ, ոստիկաններ՝ են կանգնած: Այս ի՞նչ է, թե՛: Ահա և գարեջուր է մնացել, կես շիշ է, սառն է...»

Նա վերցրեց շիշը, որի մեջ դեռ մի ամբողջ բաժակ գարեջուր էր մնում, ու հաճույքով, մի անգամից խմեց՝ ասես մարելով կրծքի հուրը: Բայց մի բուրբ էլ չէր անցել, երբ գարեջուրը խփեց գլխին, իսկ մեջքով թեթև ու նույնիսկ դուրեկան սարսուռ անցավ: Նա պառկեց ու վերմակը բաշեց իր վրա: Նրա մտքերը, որ առանց այն էլ հիվանդագին ու անկապ էին, սկսեցին ավելի ու ավելի իրար խառնվել, ու շուտով դուրեկան ու թեթև բունը համակեց նրան: Նա հաճույթով գլուխը ընկղմեց բարձի մեջ, ավելի պինդ փաթաթվեց փափուկ, բամբակե վերմակով, որ հիմա փոխարինում էր առաջվա պատառոտված վերարկուին, մեղմակի շունչ առավ ու խորին, պինդ, բուժիչ բուն մտավ:

Լսելով, որ մեկը իր մոտ է մտնում, նա արթնացավ, բացեց աչքերը ու տեսավ Ռազումիխինին, որը բուլորովին բացել էր դուռը և տարակուսանքով կանգնել շեմքին — չգիտեր ներս անցնի՞, թե՛ ոչ: Ռասկոլնիկովը արագ վեր կացավ, նստեց բազմոցին ու նայեց նրան՝ կարծես ճգնելով ինչ-որ բան հիշել:

— Հը, քնած չե՞ս, ահա և ես եկա: Նաստասյա, կապոցը բեր, — դեպի դուրս բղավեց Ռազումիխինը: — Հիմա հաշիվ կստանաս...

— Ժամը քանի՞սն է, — հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ անհանգիստ նայելով շուրջը:

— Լավ ես քնել, հա՛-ա. արդեն երեկո է, կլինի ժամի վեցը: Ավելի քան վեց ժամ քնել ես:

— Տե՛ր աստված, ինչո՞ւ այսպես եղավ...

— Գե ինչ կա որ, առողջ կլինես: Ո՞ր ես շտապում, տեսակցությա՛ն, թե՛ ինչ: Հիմա ամբողջ ժամանակը մեր տրամադրության տակ է: Երեք ժամ է, որ ես քեզ էի սպասում. երեք անգամ եկա, քնած էիր: Երկու անգամ գնացի Զոսիմովի մոտ, տանը չէր: Ոչինչ, կգա... Իմ գործերով էլ էի զբաղվում: Ես այսօր տեղափոխվեցի, հորեղբորս հետ բուլորովին տեղափոխվեցի: Ես հիմա հորեղբայր ունեմ... Գե՛հ, գործի անցնենք... Նաստենկա, բեր կապոցը: Հիմա մենք... հա՛, ի՞նչպես ես քեզ զգում:

— Ես առողջ եմ, հիվանդ չեմ... Ռազումիխինը գու վազո՞ւց ես այստեղ:

— Ասացի՛ երեք ժամ սպասում եմ:

— Ոչ, իսկ առա՞ջ:

— Ի՞նչ առաջ:

— Երբ վանի՞ց ես այստեղ գալիս:

— Զէ որ այդ մասին ես քեզ պատմել եմ, թե՞ չես հիշում:

Ռասկոլնիկովը մտքերի մեջ ընկավ: Ժամ առաջ տեղի ունեցածը նրան պատկերանում էր ինչպես երազում: Նա չէր կարողանում այդ հիշել և հարցականորեն նայում էր Ռազումիխինին:

— Հը՛մ, մոռացել ես, — ասաց Ռազումիխինը, — դեռ այն ժամանակ ինձ թվում էր, որ խելքդ տեղը չի եկել... Քննուց հետո հիմա լավացել ես... Հիրավի, տեսքդ բոլորովին լավ է: Կեցցես: Հա՛, գործի անցնենք: Հիմա կհիշես: Հիմա նայիր, սիրելի բարեկամ:

Նա սկսեց քանդել կապոցը, որով ըստ երևույթին շատ էր հետաքրքրվում:

— Հավատո՞ւմ ես, հոգիս, ես առանձնապես մտահոգված էի սրանով: Որովհետև հարկավոր է քեզ մարդ դարձնել: Սկսենք վերևից: Տեսնո՞ւմ ես այս գդակը, — ասաց Ռազումիխինը՝ կապոցից հանելով բավական լավ, բայց միևնույն ժամանակ շատ սովորական և էժան, հովարավոր մի գլխարկ, — թույլ տուր փորձել չափը:

— Լավ, հետո, — քրթմնջալով հրաժարվեց Ռասկոլնիկովը:

— Ոչ, աղբերս, Ռոդյա, մի հակառակի, հետո ուշ կլինի. թե չէ ես ամբողջ գիշերը չեմ քնի, որովհետև առանց չափսի, ենթադրաբար եմ գնել: Իսկն է որ կա, — ցնծագին բացականչեց Ռազումիխինը՝ ընկերոջ գլխին փորձելով գրկախարկը, — իսկական չափն է: Գլխարկը, սիրելիս, հազուատի կարևոր մասն է, յուրատեսակ հանձնարարական: Տոլստյակովը, իմ ընկերը, ամեն անգամ ստիպված է լինում հանել իր գդակը, մտնելով այնպիսի տեղ, ուր բոլորն էլ լայնեզր կամ հովարավոր գլխարկներով են լինում: Բոլորը կարծում են, թե նա այդ անում է ստրկական զգացումներից

դրդված, իսկ նա այդպես է անում, որովհետև ամաչում է թռչնարույնի նմանվող իր գլխարկից. դե, ամաչկոտ մարդ է, էլի: Հա՛, նաստենկա, ահա ձեզ երկու գդակ. սույն պալմերստոնը՝ (նա անկյունից հանեց Ռասկոլնիկովի ճմռթված, կլոր, լայնեզր գլխարկը, որը հայտնի չէ ինչու պալմերստոն անվանեց) և սույն ոսկի գդակը, — համեմատեցեք: Հապա, Ռոդյա, գնահատիր, ի՞նչ ես կարծում, որքա՞ն եմ վճարել: Նաստենկա, դու ասա, — դիմեց նա վերջինիս, տեսնելով, որ Ռասկոլնիկովը լռում է:

— Երևի քսան կոպեկ ես տվել, — պատասխանեց նաստայան:

— Քսան կոպե՛կ, հիմարի մեկը, — վիրավորված բղավեց Ռազումիխինը, — հիմա քսան կոպեկով քեզ էլ չեն գնի. ուրսուն կոպեկ եմ տվել, այն էլ գործածված լինելու պատճառով: Այստեղ պայման կա. սա կմաշես, եկող տարի մի ուրիշը ձրի կտան, հոգիս վկա: Լավ, հիմա վերցնենք Ամերիկյան Միացյալ Նահանգները, ինչպես սա անվանում էին մեզ մոտ, գլխնազիխում²: Նախազգուշացնում եմ, որ ես հպարտանում եմ այս շալվարով, — և նա Ռասկոլնիկովի առջև փոեց բրդե, բարակ գործվածքից կարված մոխրագույն մի անդրավարտիք, — ոչ պատուված տեղ ունի, ոչ էլ թեկուզ մի հատ բիծ, և բավական տանելի է, թեպետև հագնված. այսպես է նաև բաճկոնակը, նույն գույնին է, ինչպես պահանջում է մոդան: Իսկ որ հագնված է, դա ավելի լավ է, ճշմարիտ խոսք, ավելի նուրբ է և փափուկ... Գիտե՞ս, Ռոդյա, աշխարհումս հաջողությունների հասնելու համար իմ կարծիքով հարկավոր է միշտ հետևել սեզոնին. եթե հունվարին ծնեբեկ չուտես, քսակումդ մի քանի ուուրլի ավելի է՞նդ կմնա. նույնը պետք է ասել նաև սույն գնումների նրկատմամբ: Հիմա ամառային սեզոն է, ես էլ ամառային գնումներ եմ կատարել, իսկ աշնանամուտին սեզոնը առանց այն էլ ավելի տաք կտորեղեն կպահանջի, ուրեմն հարկ կլի-

¹ Պալմերստոն — մի տեսակ երկար վերարկու (XIX դարի առաջին կեսի անգլիական պետական գործիչ լորդ Պալմերստոնի անունով) (ժ. ք.):

² Այսինքն՝ գիմնազիայի աշակերտները штаны (շալվար) բառի փոխարեն կատակաբար գործ էին ածում штаты (նահանգներ) բառը և շալվարը անվանում էին Американские Соединенные штаты (Ամերիկյան Միացյալ Նահանգներ) (ժ. ք.):

նի սրանք դեն գցել... մանավանդ որ այս ամենը այն ժամանակ պիտանի չի լինի. եթե ոչ հագնողի շուսյության, ապա խիստ քրքրվածության պատճառով: Գեհ, փնահատիր. քո կարծիքով որքա՞ն արժե. երկու ուրբլի քսանհինգ կոպեկ: Հիշիր, դարձյալ նույն պայմանով է. սա կմաշես, եկող տարի մի ուրիշը ձրի կվերցնես: Ֆեդյակի խանութում այլ կերպ չեն վաճառում. մի անգամ վճարել ես, և դա ամբողջ գլխաքումդ բավական է, որովհետև մի ուրիշ անգամ ինքդ էլ չես գնա: Հիմա վերցնենք կոշիկները. ո՞նց են, ճիշտ է, հագնելված են, բայց երկու ամիս կդիմանան, որովհետև արտասահմանում են կարված, արտասահմանյան ապրանքից են. անգլիական դեսպանության քարտուղարը անցյալ շաբաթ ծախել էր հին շորերի շուկայում. ընդամենը վեց օր էր հագնել, բայց փողը նրան շատ էր հարկավոր: Գինը մեկ ուրբլի հիսուն կոպեկ է: Հաջո՞ղ է:

— Գուցե ոտքերին հարմար չեն,— ասաց Նաստասյան:

— Հարմար չե՞ն: Հապա սա ի՞նչ է,— Ռազումիխինը գրպանից հանեց Ռասկոլնիկովի հին, կոշտացած, ծակծրկված կոշիկը, որ ամբողջովին պատած էր շորացած ցեխով, — ես սա հետս էի տարել, սրանով էլ որոշեցին իսկական շափր: Այս ամբողջ գործը զգուշությամբ էր կատարվում: Սպիտակեղենի մասին ես ու տանտիրուհին համաձայնության եկանք: Ահա երեք շապիկ, կտավից են, բայց մոդայական երեսով... Այսպես ուրեմն, ութսուն կոպեկ գլխարկը, երկու ուրբլի քսանհինգ կոպեկ մյուս շորերը, ընդամենը երեք ուրբլի հինգ կոպեկ. մեկ ուրբլի հիսուն կոպեկ կոշիկները, որովհետև շատ լավն են. ընդամենը չորս ուրբլի հիսունհինգ կոպեկ, հինգ ուրբլի էլ ամբողջ սպիտակեղենը. բոլոր շապիկները մեկտեղ գնահատեցինք. ընդամենը ճիշտ ինը ուրբլի հիսունհինգ կոպեկ: Մանրը, քառասունհինգ կոպեկը պղնձե հինգ կոպեկանոցներով է, ահա, հաճեցեք ընդունել: Այսպիսով, Ռոդյա, դու ամբողջովին ապահովված ես հագուստով, որովհետև իմ կարծիքով քո վերարկուն ոչ միայն դեռ կարող է ծառայել, այլև նույնիսկ առանձնապես վայելուչ տեսք ունի, ահա թե ինչ է նշանակում Շարմերի մոտ պատվիրել. գուպաների ու մնացած բաների մասին ինքդ կհոգաս. մեզ մոտ մնում է քսանհինգ ուրբլի. իսկ Պա-

չենկայի ու բնակարանավարձի մասին մի անհանգստանա. ես խոսել եմ. անսահման վարկ է բաց անում: Իսկ հիմա թույլ տուր փոխել սպիտակեղենդ, թե չէ, գիտե՞ս, հյուանդութունը այժմ հենց շապիկիցդ է որ կա...

— Թող, շեմ ուզում,— հրաժարվեց Ռասկոլնիկովը, որ զզվանքով էր լսում Ռազումիխինի լարված ու աշխույժ պատմութունը հագուստ գնելու մասին...

— Այդ անկարելի է, եղբայր. հապա ինչո՞ւ էի ես կոշիկներ մաշում,— պնդում էր Ռազումիխինը: — Նաստասյա, մի ամաչեք, օգնեցեք, այ, այդպես— ու շնայելով Ռասկոլնիկովի դիմադրության, Ռազումիխինը այնուամենայնիվ փոխեց նրա սպիտակեղենը: Ռասկոլնիկովը ընկավ բարձին ու երկու ըոպե ոչ մի բառ չասաց:

«Ինչքա՞ն են ինձ զզվացնում», մտածում էր նա: — Այդ բոլորը ի՞նչ փողով է գնված,— հարցրեց նա վերջապես, նայելով պատին:

— Ինչ փողով, այ քեզ բա՛ն, քո սեփական փողով: Մայրիկդ է ուղարկել, Վախրուշինի կողմից է, այսօր արտելականը բերեց. այդ է՛լ ես մոռացել:

— Հիմա հիշում եմ...— երկար ու մտայլ մտածմունքից հետո ասաց Ռասկոլնիկովը: Ռազումիխինը հոնքերը կիտելով, անհանգիստ նայում էր նրան:

Գուռը բացվեց, ներս մտավ բարձրահասակ ու պնդակազմ մի մարդ, որը իր տեսքով կարծես թե արդեն մի քիչ ծանոթ էր Ռասկոլնիկովին:

— Զոսիմով, վերջապե՛ս,— ուրախ գոչեց Ռազումիխինը:

IV.

Զոսիմովը բարձրահասակ և չազ մարդ էր, ուռած, դժգույն ու դալուկ, կոկիկ սափրված դեմքով, բաց-շիկավուն, կոշտ մազերով, ակնոցով. ճարպակալելուց ուռած մատին մի մեծ ոսկե մատանի էր դրել: Նա կլիններ մոտ քսանյոթ տարեկան: Հագել էր լայն, շքեղ, թեթև վերարկու, ամառային սպիտակ անդրավարտիք, և առհասարակ ամբողջ հագուստը լայն էր, պճնագեղ ու նոր կարած. վերնաշապիկը բոլորո-

նչին մաքուր էր, ժամացույցի շղթան՝ մեծ և հաստ: Նրա շարժուձևը դանդաղ էր, կարծես ալարկոտ ու միևնույն ժամանակ վարժ ու անփուլթ. ամեն բույսն նկատվում էր հավակնոտությունը, որը, սակայն, նա թաքցնում էր խնամքով: Նրան ճանաչողները բոլորն էլ գտնում էին, որ նա ծանր մարդ է, բայց ասում էին, որ գիտե իր գործը:

— Ես երկու անգամ եկա քեզ մոտ... Տեսնո՞ւմ ես, ուշքի է եկել,— ասաց Ռազումիխինը:

— Տեսնում եմ, տեսնում եմ. հը, այժմ մենք ինչպե՞ս ենք մեզ զգում,— դիմեց Զոսիմովը Ռասկոլնիկովին՝ ուշադրությամբ նայելով նրան ու նստելով նրա կողքին, բազմոցին, ոտներին կողմը, ուր և մեկնվեց, որքան այդ հնարավոր էր:

— Շարունակ մնալ տրամադրության մեջ է,— ասաց Ռազումիխինը,— հիմա փոխեցինք սպիտակեղենը, քիչ մը նաց լաց լինեք:

— Հասկանալի է. կարելի էր սպիտակեղենը հետո փոխել, եթե ինքը չէր ցանկանում... Երակաղարկը հիանալի է: Գլուխդ էլի մի քիչ ցավում է, հա՞:

— Ես առողջ եմ, ես բոլորովին առողջ եմ,— կտրուկ և ջղայնոտ ասաց Ռասկոլնիկովը՝ հանկարծակի մի քիչ բարձրանալով տեղից ու փայլեցնելով աչքերը: Սակայն անմիջապես կրկին ընկավ բարձին ու դարձավ պատի կողմը: Զոսիմովը ակնապիշ հետամտում էր նրան:

— Շատ լավ է... ամեն ինչ կարգին է,— ալարկոտ ասաց նա: — Որե՞ք բան կերե՞լ է:

Նրան պատասխանեցին և հարցրին, թե ինչ կարելի է տալ:

— Ամեն ինչ կարելի է տալ... Սուպ, թեյ... իհարկե, սունկ և վարունգ չտալ, տավարի միս— նույնպես, և... էլ ի՞նչ ասել կուզի... — Զոսիմովը և Ռազումիխինը իրար նայեցին: — Դեղ-մեղ բոլորովին չտալ. վաղը ես կնայեմ... կարելի էր և այսօր... ը-ըմ, այո...

— Վաղը երեկոյան ես սրան զբոսանքի եմ տանում,— հայտարարեց Ռազումիխինը,— կգնանք Յուսուպովի այգին, հետո էլ «Պալե-դը-Կրիստալ»:

— Վաղը ես նրան չէի անհանգստացնի, սակայն... մի քիչ... լավ, հետո կտեսնենք:

— Ափսոս, ես հենց այսօր նոր բնակարան տեղափոխվելու առթիվ քեֆ եմ կազմակերպում, այստեղից երկու քայլ է. սա է՛լ լինեք, էլի՛: Թեկուզ պատկեր բազմոցին, միայն թե մեր մեջ լինեք: Դու հո կգա՞ս,— դիմեց Ռազումիխինը Զոսիմովին,— տես, շմոռանաս, խոստացել ես:

— Թերևս, միայն թե քիչ ուշ: Ի՞նչ ես պատրաստել:

— Կլինի թեյ, օդի, տառեխ: Կմատուցեն կարկանդակ մերոնք են հավաքվելու:

— Այսինքն՝ ովքե՞ր:

— Բոլորն էլ այստեղացի են, նոր մարդիկ, բացի միայն հորեղբորիցս, դե նա էլ նոր մարդ է, միայն երեկ է ժամանել Պետերբուրգ, ինչ-որ գործեր ունի. հինգ տարին մի անգամ ենք տեսնվում:

— Ո՞վ է:

— Ամբողջ կյանքում գավառական փոստապետ է եղել... կենսաթոշակ է ստանում, վաթսունհինգ տարեկան է, է՛հ, շարժե խոսել... Սակայն ես սիրում եմ նրան: Կգա Պորֆիրի Պետրովիչը. հետաքննական գործերի այստեղի պրիստավ է... իրավագետ: Դու հո ճանաչում ես...

— Նա է՞լ քո ինչ-որ ազգականն է:

— Շատ հեռավոր. իսկ դու ինչո՞ւ ես նոթերդ կիտում. մի անգամ գժտվել եք, դրա համար չե՞ս գա:

— Թքել եմ նրա վրա...

— Ավելի լավ: Հա՛, կլինեն ուսանողներ, մի ուսուցիչ, մի աստիճանավոր, մի երաժիշտ, մի սպա, Զամետովը...

— Ասա, խնդրեմ, մի ինչ-որ Զամետովի հետ ի՞նչ առբնչություն կարող եք ունենալ դու կամ նա,— Զոսիմովը գրկով ցույց տվեց Ռասկոլնիկովին:

— Ախ, այդ փնթփնթանները: Իբր թե սկզբունքներ են... և դու հենց միայն սկզբունքներին ես կառչում, ասես զսպանակների վրա ես նստած. իր կամքով շուտ գալ չի համարձակվում. իսկ իմ կարծիքով նա լավ մարդ է,— ահա և սկզբունքը, ու ես այլ բան չեմ էլ ուզում գիտենալ: Զամետովը հրաշալի մարդ է:

— Եվ շահվում է անմաքուր ճանապարհով:

— Թող շահվի, քթած գրա վրա: Ի՞նչ անենք, որ այդ կերպ է շահվում,— հանկարծ բղավեց Ռազումիխինը՝ մի տեսակ անբնականորեն ջղայնացած,— մի՞թե ես գովաբանել եմ այն, որ նա անմաքուր ճանապարհով է շահվում: Ծսասել եմ, որ նա յուրատեսակ լավ մարդ է: Իսկ եթե ուղիղն ասենք, բոլոր տեսակետներից դատենք, մի՞թե շատ են լավ մարդիկ: Ծս հավատացնում եմ, որ ինձ կտան բոլորովին շնչին գին, ընդամենը մի հաս եփած սոխ, այն էլ եթե քեզ էլ հետս տան...

— Այդ քիչ է. ես քեզ համար երկուսն էլ կտամ...

— Իսկ ես քեզ համար միայն մեկը կտամ: Էլի՞ սրախոսիր: Զամետովը դեռ երեխա է, ես դեռ նրա մազերից կթաշքըշեմ, նրան պետք է գրավել և ոչ թե վանել: Վանելով շես ուղղի մարդուն, առավել ևս երեխային: Երեխայի նկատմամբ կրկնակի զգուշություն է հարկավոր: Է՛հ, դուք, առաջագնեմ բթամիտներ, ոչնչից ոչինչ չեք հասկանում: Մարդուն չեք հարգում, ձեզ եք վիրավորում... Եթե ուզում ես իմանալ, իմ և նրա համար թերևս ընդհանուր մի գործ է բացվել:

— Ցանկալի է իմանալ:

— Էլի ներկագործի, այսինքն՝ ներկարարի գործն է... Մենք նրան կազատենք: Ասենք, հիմա ոչ մի վտանգ էլ չկա: Գործը հիմա բոլորովին, բոլորովին պարզ է: Մենք միայն բնթացք կտանք:

— Այդ ի՞նչ ներկարար է:

— Ինչպե՞ս, մի՞թե ես չեմ պատմել: Ո՞չ: Հա, կարծեմ ես քեզ միայն սկիզբն եմ պատմել... գործը վերաբերում է պառավի, գրավականով փող տվողի, աստիճանավորի այրի կնոջ սպանության... այս գործին խառն է նաև ներկարարը...

— Այդ սպանության մասին ես քեզնից առաջ եմ լսել ու նույնիսկ հետաքրքրվում եմ այդ գործով... մասամբ... մի առիթով... լրագրերում էլ եմ կարդացել. և հա...

— Կիզավետային էլ են սպանել,— հանկարծ բերանից թոցրեց նաստասյան՝ դիմելով Ռասկոլնիկովին: Նա ամբողջ ժամանակ մնացել էր սենյակում, կուշ էր եկել դռան մոտ ու լսում էր:

— Կիզավետային,— հազիվ լսելի ձայնով քրթմնջաց Ռասկոլնիկովը:

— Հա, կիզավետային, առուտուր անող կնոջը, թե՞ շես ճանաչում: Նա գալիս էր այստեղ, ներքևի հարկուտել էր քո շապիկը:

Ռասկոլնիկովը շուռ եկավ դեպի պատը, որի կեղտուղեղին պաստառը նախշած էր ճերմակ ծաղիկներով: Նա ընտրեց մի անճոռնի, ինչ-որ կինամոնագույն գծիկներ ունեցող սպիտակ ծաղիկ ու սկսեց նայել, թե դա քանի թերթիկ ունի, թերթիկների վրա ինչպիսի խաղեր և որքան գծիկներ կան: Նա զգում էր, որ իր ձեռքերն ու ոտքերը թուլացել, ասես փայտացել են, բայց և շէր փորձում շարժվել և համառորեն նայում էր ծաղիկին:

— Իսկ ի՞նչ առնչություն ունի ներկարարը այդ գործի հետ,— ինչ-որ մի առանձին անբավականությունը ընդհատեց Զոսիմովը նաստասյայի շաղակրատանքը: Նաստասյան հոգոց հանեց ու լռեց:

— Նրան էլ են սպանող համարում,— տաքացած պատասխանեց Ռազումիխինը:

— Հանցանշանե՞ր կան, ի՞նչ է:

— Որտեղի՞ց: Ասենք հանցանշանի հիման վրա են մեղադրում, բայց այդ հանցանշանը հանցանշան չէ, ահա թե ինչ է պահանջվում ապացուցել: Սա նույնն է, ինչ-որ եղև է այդ... ը-ը... Կոխի ու Պեստրյակովի նկատմամբ, որոնց կասկածի տակ էին առել ու սկզբում ձերբակալել: Թյո՛ւ, ինչպիսի՞ հիմարություն էր դա արվում, նույնիսկ կողմնակի մարդն էլ է զզվում: Պեստրյակովը գուցե այսօր անցնի ինձ մոտ... Ի դեպ, Ռոդյա, դու այդ բանը արդեն գիտես, դա պատահել է մինչև քո հիվանդությունը, հենց այն օրվա նախօրյակին, երբ գրասենյակում այդ մասին պատմել էին, և դու ուշաթափվել էիր...

Զոսիմովը հեռաքրքրությամբ նայեց Ռասկոլնիկովին. սա շէր շարժվում:

— Գիտե՞ս ինչ, Ռազումիխին, նայում եմ քեզ ու մտածում, թե դու որքան շատ ես գլխացածանք սիրում,— ասաց Զոսիմովը:

— Թող այդպես լինի, բայց և այնպես մենք ներկարարին կազատենք,— բղավեց Ռազումիխինը՝ բռունցքը խփելով սեղանին: — Գիտե՞ս, թե այստեղ ինչն է ամենից ցա-

վալին: Բանը այն չէ, որ նրանք ստում են. ստելը միշտ էլ կարելի է ներել. ստելը վտանգավոր չէ, որովհետև դեպի ճշմարտությունն է տանում: Ոչ, ցավալին այն է, որ ստում են ու հավատում իրենց ստին: Ես հարգում եմ Պորֆիրիին, բայց... ախր ի՞նչն է հենց սկզբից նրանց խելքից հանել, դուռը փակ էր եղել, իսկ երբ եկան դռնամպանի մոտ, բաց էր. ուրեմն Կոխն ու Պեստրյակովն են սպանել. ահա նրանց տրամաբանությունը

— Էլ մի տաքանա. նրանց հենց այնպես էին բռնել. հո չէ՞ր կարելի... Ի միջի այլոց, ես հանդիպում էի այդ Կոխին. բանից դուրս եկավ, որ նա պառավից ժամկետանց իրեր էր գնում, հա՞:

— Այո, ինչ-որ մի սրիկա է: Նա մուրհակներ էլ է գնում: Գործ անող է: Է՛հ, թող գնա գրողի ծոցը: Հասկանո՞ւմ ես դու, թե ես ինչի դեմ եմ զայրանում. նրանց գեհնիկ, փտած, բարացած հեմոլուսիան դեմ եմ զայրանում... Այստեղ կարելի է մի գործում մի ամբողջ նոր ուղի հայտնագործել: Հենց միայն հոգեբանական տվյալներով կարելի է ցույց տալ, թե ինչպես պետք է գտնել իսկական հետքը: Ասում են՝ «Մենք փաստեր ունենք»: Բայց չէ՞ որ փաստերը բավական չեն. գործի կեսը անվազն այն է, թե ինչպես ես կարողանում վարվել փաստերի հետ:

— Իսկ դու փաստերի հետ կարողանո՞ւմ ես վարվել:

— Ախր հո չի՞ կարելի լռել, երբ զգում ես, պարզ զգում ես, որ կարող էիր օգնել գործին, եթե... է՛հ... Դու մանրամասն գիտե՞ս այդ գործը:

— Սպասում եմ տվյալներ ներկարարի մասին:

— Հա՞, դե լսիր այս պատմությունը. սպանությունից հետո ճիշտ երրորդ օրվա առավոտն էր, նրանք դեռ գլուխ էին ցավեցնում Կոխի ու Պեստրյակովի հետ, թեև սրանցից ամեն մեկը ապացուցել էր իր յուրաքանչյուր քայլը. ակնհերևությունը աչք է ծակում: Հենց այդ ժամանակ հանկարծ բոլորովին անսպասելի մի փաստ է հայտնվում: Մի ոմն գյուղացի Դուշկին, հենց այն տան դիմաց գտնվող օղետան տերը, գնում է ոստիկանության գրասենյակ, բերում ոսկե գինգերով մի զարդեղենի տուփ ու ահա թե ինչ է պատմում. «Երկու օր առաջ, երեկոյան, մոտավորապես ժամը ութից

քիչ անց (ուշագրության առ օրը և ժամը) ինձ մոտ եկավ ներկարար բանվոր Միկոլայը, որը մինչ այդ ցրեկով էր գալիս ինձ մոտ: Նա բերեց ոսկե ականջօղերով ու թանկագին քարերով այս տուփը ու երկու ուրբի խնդրեց, ասելով, որ սրանք թողնում է ինձ մոտ իբրև գրավական: Ես հարցրի ո՞րտեղից ես վերցրել. ասաց, որ մայթի վրա է գտել: Այդ մասին ես նրան էլ ոչինչ չհարցրի (սա Դուշկինն է ասում), այլ նրան տվի մի թղթե մանեթանոց (այսինքն մի ուրբի), որովհետև մտածում էի, որ եթե ինձ մոտ շթողնի, ուրիշի մոտ կտանի, մեկ է, խմելու կտա, ավելի լավ է սա ինձ մոտ մնա, դրանից հո վնաս չե՞մ քաշի. իսկ թե որ տերը դուրս գա կամ լուրեր տարածվեն, ես կներկայացնեմ»: Դե, իհարկն, Դուշկինը գլխից դուրս է տալիս, շնամարի ստում է, ես ճանաչում եմ այդ Դուշկինին, նա ինքը գրավական վերցնող է, թաքցնում է գողացածը ու երեսուն ուրբի արժողությամբ իրը Միկոլայից ամենեկին էլ «ներկայացնելու» համար շի վերցրել: Ուղղակի վախենալուց է գրասենյակ գնացել: Հա՞, գրողի ծոցը, լսիր, Դուշկինը շարունակում է. «Այդ գյուղացուն, Միկոլայ Դեմենտևին, փոքրուց եմ ճանաչում, մեր նահանգից է, Զարայսկի գավառից, մենք ինքներս հո Ռյազանի նահանգից ենք: Իսկ Միկոլայը թեև հարբեցող չէ, բայց խմում է, ու մեզ հայտնի էր, որ նա հենց այդ տանն է աշխատում, ներկում Միտրիի հետ, իսկ նա ու Միտրին մի տեղից են: Ու ստանալով մանեթանոցը, նա իսկույն մանրեց, մի անգամից երկու թաս արաղ խմեց, վերցրեց մանրը ու գնաց, իսկ Միտրիին ես այդ պահին նրա հետ չտեսա: Մյուս օրը մենք լսեցինք, որ Ալյոնա Իվանովնային ու նրա քույր Լիզավետա Իվանովնային սպանել են կացնով, մենք նրանց ճանաչում էինք, ու ես այստեղ կասկած տարու ականջօղերի մասին, քանի որ մեզ հայտնի էր, որ հանգուցյալ պառավը գրավականով փող էր տալիս: Ես գնացի նլրանց ապրած տունը, կամացուկ բարձրացա ու նախ և առաջ հարցրի՝ այստե՞ղ է Միկոլայը: Միտրեյը ասավ, թե Միկոլայը քեֆ է արել, տուն է եկել լուսաբացին, հարբած, տանը մնացել է մոտ տասը թոպե ու էլի գնացել է, իսկ Միտրեյը հետո նրան շի տեսել ու աշխատանքը մեռնակ է վերջացնում: Իսկ նրանք աշխատում էին սպանվածների բնակարանից

հերքեւ, երկրորդ հարկում: Լսելով այդ բոլորը, մենք այդ ժամանակ ոչ որի ոչինչ չհայտնեցինք (սա Գուշկինն է ասում), իսկ սպանութեան մասին ինչ որ կարող էինք իմացանք ու էլի նույն կասկածանքով տուն վերադարձանք: Իսկ այսօր առավոտյան, ժամը ութին (այսինքն՝ սպանութեան երրորդ օրը, հասկանում ես) մեկ էլ տեսնեմ ինձ մոտ է գալիս Միկոլայը, խմած, բայց այնքան էլ հարբած չէ, կարող է խոսք հասկանալ: Նստեց նստարանին, լռում է: Այդ պահին, բացի նրանից, օղետանը կար ընդամենը մեկ կողմնակի մարդ, մի ծանոթ մարդ էլ քնել էր նստարանի վրա, այնտեղ էին և մեր երկու տղաները: — Տեսե՛լ ես Միտրեին, — հարցնում եմ ես: — Ոչ, — ասում է, — չեմ տեսել: — Ու այստեղ շե՞ս եղել: — Երկու օր չեմ եղել, — ասում է նա: — Իսկ այս գիշեր որտե՞ղ ես եղել: — Պեսկիում — ասում է, — կոլումնացիների մոտ: — Իսկ այն օրը որտեղի՞ց էիր վերցրել ականջօղեքը, — ասում եմ ես: — Մայթի վրա եմ գտել, — ու նա այդ այնպես է ասում, որ կարծես թե դա վատ բան է, ու չի նայում: — Լսե՛լ ես, թե այն երեկո, այն ժամին ինչ է պատահել ձեր ներկած բնակարանի վերևում, — հարցնում եմ ես: — Ոչ, — ասում է, — չեմ լսել, — իսկ ինձ լսում է աչքերը շուտ ու հանկարծ սփրթնում, կավճի գույն առնում: Ես սա պատմում եմ, նայում նրան, իսկ նա վերցնում է գլխարկը, վեր է կենում: Ուղեցի բռնել նրան. «Կաց, Միկոլայ, — ասում եմ, — արող կխրմե՞ս»: Ու աչքով եմ անում տղային, որ դուռը պահի, ու դուրս եմ գալիս վաճառասեղանի հետևից. Միկոլայը փախչում է ինձնից, վազում փողոց, հետո էլ մյուս փողոցը. ու էլ շտեւս նրան: Այստեղ իմ կասկածները արդարացան, քանի որ մեղավորը հենց նա է որ կա...»

— Անշուշտ... — ասաց Զոսիմովը:

— Կաց, լսիր վերջը: Հասկանալի է, որ սկսեցին արող փնտրել Միկոլային. Գուշկինին բռնեցին ու նրա մոտ խուզարկություն կատարեցին, Միտրեին նույնպես. կոլումնացիներին էլ մի լավ թափ տվին. միայն երրորդ օրը հանկարծ բերում են հենց Միկոլային. նրան բռնել էին Ն՝ ուղեկալի մոտ, իջևանում: Նա մտել էր այնտեղ, հանել վզի արծաթե խաչը ու դրա փոխարեն մի բաժակ օգի խնդրել: Տվեցին: Քիչ հետո մի կին գնում է գոմ ու պատի անցքից տեսնում է, որ նա սարա-

յում գոտին կապել է դերանին, կախաղան սալքել. բարձրանում է գերանի կտորի վրա և ուզում է օղակը վիզը գցել. կինը լեղապատառ ճշաց, հավաքվեցին մարդիկ: «Այ թե դու ինչ տեսակ մարդ ես»: — «Ինձ տարեք, — ասում է, — այսինչ ստիկանատունը, կխոստովանեմ մեղքս»: Նրան պատշաճ օնջորներով՝ ներկայացրին այստեղի ոստիկանատունը: Է՛հ, ո՛վ ես, ինչ ես, քանի տարեկան ես և այլն, և այլն: «Քսաներկու», — ասում է նա: Հարց. «Երբ դու և Միտրեյը աշխատում էիք, այսինչ ժամին սանդուղքով բարձրացող որևէ մեկին շտեւս՞ք»: Պատասխան. «Հայտնի բան է, գուցե և ինչ-որ մարդիկ էին անցնում, բայց մենք չնկատեցինք»: «Իսկ որևէ ձայն կամ աղմուկ կամ ուրիշ բան չլսեցի՞ք»: — «Առանձին ոչինչ չլսեցինք»: — «Իսկ այն օրը քեզ, Միկոլայ, հայտնի՞ էր, որ այսինչ այրի կնոջը և նրա քրոջը այսինչ օրը և ժամին սպանել են ու կողոպտել»: — «Ամենևին ոչինչ հայտնի չէր, Երրորդ օրը օղետանը Աֆանասի Պավլովիչից լսեցի»: — «Իսկ գինգերը ո՞րտեղից վերցրիր»: — «Մայթի վրա գտա», — «Ինչո՞ւ մյուս օրը Միտրեի հետ աշխատանքի չգնացիր»: — «Որովհետև քեֆ էի անում»: — «Ո՞րտեղ էիր քեֆ անում»: — «Այսինչ ու այսինչ տեղը»: — «Ինչո՞ւ փախար Գուշկինից»: — «Ինչո՞ւ, որովհետև շատ վախեցա»: — «Ինչի՞ց վախեցար»: — «Դատից ու պատժվելուց»: — «Ի՞նչպես կարող էիր վախենալ, եթե դու քեզ ոչ մի բանի համար մեղավոր չես զգում... է՛հ, հավատո՞ւմ ես, թե՞ չես հավատում, Զոսիմով, այսպիսի հարց էր տրվել, ու տառացիորեն այսպիսի արտահայտություններով, ես հաստատ գիտեմ, ինձ ճիշտ են հաղորդել: Ի՞նչ կասես, հր՞:

— Օ, ոչ, այնուամենայնիվ հանցանշաններ կան:

— Ես հիմա հանցանշանների մասին չեմ խոսում, ես խոսում եմ նրանց տված հարցի և այն մասին, թե նրանք ինչպես են հասկանում իրենց դերը: Է՛հ, գլուխը քարը... չը՛մ, նրան հույ տվին, հույ տվին, նեղեցին ու նեղեցին, և նա ահա թե ինչ խոստովանեց. «Ոչ թե մայթի վրա, այլ բնակարանում եմ գտել, որի հատակին ես ու Միտրեյը ներկ էինք քսում»: — «Այդ ի՞նչպես եղավ»: — «Հենց այնպես, ես ու Միտրեին ամբողջ օրը, մինչև ժամի ութը ներկում էինք ու

¹ Մեծարանքով (Ֆրանս. bonnear):

պատրաստվում էինք գնալ, իսկ Միտրեյը վերցրեց վրձինը ու երեսիս ներկ քսեց, ներկոտեց երեսս ու փախավ, իսկ ես ընկա նրա հետևից: Վազում եմ նրա հետևից ու լեղապատառ բղավում: Երբ որ սանդուղքից իջնում և մոտենում էի դարպասին, թափով զարկվեցի դռնապանին և պարոններին, իսկ թե նրա հետ քանի պարոն կար, միտս չէ, իսկ դռնապանը դրա համար ինձ հայհոյեց, մյուս դռնապանը նույնպես հայհոյեց, դռնապանի կնիկը դուրս եկավ, նա էլ մեզ հայհոյեց, մի պարոն էլ կնոջ հետ մտնում էր դարպասից, նա էլ մեզ հայհոյեց, որովհետև ես ու Միտկան խանգարում էինք նրանց անցնելուն: Ես քաշել էի Միտկայի մազերից, նրան գետին էի գցել ու դնքսում էի, Միտկան էլ իմ տակից քաշում էր մազերիցս ու ինձ դնքսում, ու մենք այդ անում էինք ոչ թե շարությամբ, այլ սիրով, խաղ էինք անում: Հետո էլ Միտկան դուրս պրծավ ու փախավ փողոց, ու ես էլի ընկա նրա հետևից, բայց չհասա ու մենակ վերադարձա բնակարանը, որովհետև հարկավոր էր հավաքել իրերը: Սկսեցի հավաքել ու սպասում եմ Միտրեին, գուցե թե գար: Դեպի հաշտը տանող դռան մոտ, պատի ետևում, անկյունի կողմում ոտքս դիպավ տուփին: Մտիկ եմ անում, ընկած է տուփը, թղթով փաթաթված: Ես թուղթը հանեցի, փոքրիկ կեռիկներ եմ տեսնում, կեռիկներն էլ հանեցի, և ահա ականջողեր տուփի մեջ...»

— Դռան ետևում, դռան ետևում էր ընկած, դռան ետևում, — հանկարծ բղավեց Ռասկոլնիկովը՝ պղտոր, վախեցած աչքերը հառելով Ռազումիխինին, ու հենվելով ձեռքին, գանդաղորեն քիչ բարձրացավ բազմոցից:

— Այո... Ի՞նչ կա որ, Ի՞նչ պատահեց քեզ, ինչո՞ւ այդպես եղար: — Ռազումիխինը նույնպես քիչ բարձրացավ տեղից:

— Ոչինչ... — հազիվ լսելի պատասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ դարձյալ ընկնելով բարձին և դարձյալ շուռ գալով դեպի պատը: Բոլորն էլ մի քիչ լռեցին:

— Երևի ննջել էր, քնաթաթախ էր, — վերջապես ասաց Ռազումիխինը՝ հարցականորեն նայելով Զոսիմովին. սա գրելով թեթև բացասական նշան արեց:

— Դե շարունակիր, հետո Ի՞նչ եղավ, — ասաց Զոսիմովը:

— Ի՞նչ պիտի լիներ որ: Հենց որ նա տեսավ գինդերը,

մոռացավ բնակարանն էլ, Միտկային էլ, իսկույն վերցրեց գլխարկը և վազեց Դուշկինի մոտ, ու ինչպես հայտնի է, նրանից մի ուրիշ ստացավ, խաբեց նրան, ասելով, թե մայթի վրա է գտել, և իսկույն սկսեց խմել: Իսկ սպանություն մասին պնդում է առաջվանը՝ «Ամենևին ոչինչ չգիտեմ, միայն երրորդ օրն եմ լսել»: — «Իսկ ինչո՞ւ մինչև այժմ չէիր ներկայանում»: «Վախենում էի»: — «Ինչո՞ւ էիր ուզում կախվել»: — «Մտածմունքից»: — «Ի՞նչ մտածմունքից»: — «Որ կդատեն ու կպատժեն»: — Ահա և ամբողջ պատմությունը: Հիմա Ի՞նչ ես կարծում, նրանք այստեղից Ի՞նչ եզրակացրին:

— Էլ Ի՞նչ կարելի է կարծել, հետքը գտնված է, թեև ոչ այնքան հաջող, բայց գտնված է: Դա փաստ է: Հո չի՞ կարելի ազատ թողնել քո ներկարարին:

— Ախր նրանք հիմա ներկարարին ուղղակի սպանող են համարում: Նրանք դրանում չեն էլ կասկածում...

— Ճիշտ. չես ասում, է՛, տաքանում ես: Հապա գինդե՞րը: Պառավի սնդուկում եղած գինդերը այն օրը և այն ժամին գտնվում էին Նիկոլայի մոտ. համաձայնիր, որ դրանք որևէ կերպ պետք է որ ընկնեին նրա ձեռքը: Այդպիսի հետաքննության դեպքում դա քիչ բան չէ:

— Ինչպե՞ս են ընկել, Ի՞նչպես են ընկել, — բղավեց Ռազումիխինը, — և մի՞թե դու, բժիշկ, դու, որ ամենից առաջ պարտավոր ես ուսումնասիրել մարդուն և առիթ ունես ամեն մեկից ավելի շուտ ուսումնասիրել մարդկային բնավորությունը, — մի՞թե այդ բոլոր տվյալներից դու չես տեսնում, թե ինչ բնավորություն ունի այդ Նիկոլայը: Մի՞թե մի անգամից չես տեսնում, որ հարցաքննությունների ժամանակ նրա տված բոլոր ցուցմունքները սրբազան ճշմարտություն են: Գինդերը ճիշտ այնպես են ընկել նրա ձեռքը, ինչպես որ նա ասել է: Ոտքը դրել է տուփին և դա վերցրել:

— Սրբազան ճշմարտություն: Այնուամենայնիվ ինքը հո խոստովանե՞լ է, որ առաջին անգամ սուտ է ասել:

— Լսիր ինձ: Ուշադրությամբ լսիր. դռնապանը, Կոխը, Պեստրյակովը, մյուս դռնապանը, առաջին դռնապանի կինը, այդ ժամին դռնապանի սենյակում նստած մեղանուհին և արքունի խորհրդական Կրյուկովը, որ հենց այդ բոլորին իջել էր կառքից և մի կնոջ հետ դարպասից ներս էր մտնում՝ այդ բո-

լորը, ութ թե տասը վկաները, միաձայն ասում են, որ Նիկոլայը գետնել էր Դմիտրիին, ընկել նրա վրա և զնքսում էր նրան, իսկ Դմիտրիին բռնել էր նրա մազերից ու նույնպես զնքսում էր: Նրանք ընկել են ճանապարհի վրա ու խափանում են անցումը. նրանց նախատում են ամեն կողմից, իսկ նրանք «ինչպես փոքր երեխաներ» (տառացիորեն վկաների արտահայտությունը) ընկել են իրար վրա, ճվճվում են, կոպում ու քրքրում, երկուսն էլ քրքրում են ասես իրար հետ մրցելով, դեմքերին ամենածիծաղելի արտահայտություն տալով, ու երեխաների պես իրար ետևից վազում են փողոց: Լսեցի՞ր: Հիմա խստորեն նկատի առ. վերևում դիակները դեռ տաք են, լսո՞ւմ ես, տաք են, այդպիսի վիճակում են դրանց գտել: Եթե Նիկոլայն ու Դմիտրիին են սպանել, կամ միայն Նիկոլայն է սպանել, ու կոտորելով թալանել են սնդուկները կամ որևէ կերպ մասնակցել կողոպուտին, ապա թույլ տուր քեզ միայն մի բան հարցնեմ. արդյո՞ք այդպիսի հոգեկան տրամադրությունը, այսինքն՝ ճվճվոցները, քրքիչը, դարպասի մոտ եղած երեխայական տուրուղմբոցը սազական է կացիներին, արյանը, եղեռնագործի խորամանկությանը, զգուշությանը, կողոպուտին: Սպանությունից հետո ընդամենը մի հինգ կամ տաս րոպե է անցել,— բանից այդպես է դուրս գալիս,— դիակները դեռ տաք են, ու հանկարծ թողնելով և՛ դիակները, և՛ բաց բնակարանը, ու գիտենալով, որ այդ րոպեին մարդիկ են անցել այդտեղ, ու դեն գցելով թալանած գույքը, փոքր երեխաների պես ընկել են ճանապարհին, քրքրում են, ընդհանուր ուշադրություն գրավում, և այս ամենին տասը միաձայն վկաներ կան:

— Իհարկե, տարօրինակ է. հասկանալի է, որ դա հնարավոր բան չէ, բայց...

— Ոչ, եղբայր, էլ ի՞նչ բայց: Եթե նույն օրը և ժամին Նիկոլայի ձեռքն ընկած գինդերը իրոք նրա դեմ ուղղված կարեւոր փաստ են հանդիսանում, որը, սակայն, ուղղակի բացատրվում է նրա ցուցմունքներով, հետևաբար դեռ վիճելի է, ապա պետք է նաև նկատի առնել արդարացուցիչ փաստերը, մանավանդ որ դրանք անմեղելի փաստեր են: Իսկ դու ի՞նչ ես կարծում, ըստ մեր իրավաբանության բնույթի այդպիսի փաստը, որ հիմնված է միայն հոգեբանական անկարելիու-

թյան, միայն հոգեկան տրամադրության վրա, արդյո՞ք երանք կրնգունեն կամ ընդունակ են ընդունելու իբրև այնպիսի փաստ, որը անհերքելի է և բացասում է բոլոր մեղադրական ու իրեղեն փաստերը, ինչպիսին էլ որ դրանք լինեն: Ոչ, չեն ընդունի, ոչ մի կերպ չեն ընդունի, որովհետև,— ասում են նրանք,— տուփը գտնված է, և այդ մարդը ուզում էր խեղդվել, «Այդ չէր լինի, եթե նա իրեն մեղավոր չզգար»: Ահա հիմնական հարցը, ահա թե ինչու եմ ես տաքանում: Հասկացիր:

— Ես հո տեսնում եմ, որ դու տաքածում ես: Կաց, մոռացա հարցնել՝ ինչո՞ւ է ապացուցված, որ գինդերով տուփը իսկապես պատափի սնդուկից է:

— Դա ապացուցված է,— հոեքերը կիտելով ու կարծես դժկամ պատասխանեց Ռազումիսինը: — Կոխը ճանաչել էր իրը և մատնացույց արել այն գրավ դնողին, իսկ սա հաստատել էր, որ դա իրենն է:

— Հը՛մ: Հիմա էլի մի հարց. արդյոք որևէ մեկը Նիկոլային չի՞ տեսել այն ժամանակ, երբ Կոխը և Պեստրյակովը բարձրացել էին սանդուղքով, և արդյոք չի՞ կարելի դա ապացուցել որևէ բանով:

— Հենց բանն էլ այդ է, որ ոչ ոք չի տեսել,— սրտնեղելով պատասխանեց Ռազումիսինը,— հենց այդ էլ վատ է, նույնիսկ Կոխն ու Պեստրյակովն էլ վերև անցնելիս չեն նկատել Նիկոլային ու Միտկային, թեև նրանց վկայությունը հիմա այնքան էլ մեծ նշանակություն չէր ունենա: Ասում են՝ «Տեսանք, որ բնակարանը բաց էր, որ այնտեղ երեկ մարդիկ էին աշխատում, բայց անցնելիս ուշադրություն չդարձրինք և ստույգ չենք հիշում, թե այդ րոպեին այնտեղ աշխատողներ կայի՞ն, թե՞ չէ»:

— Հը՛մ: Ուրեմն կա ընդամենը միայն մի արդարացում, որ դնքսում էին իրար ու քրքրում: Ասենք թե դա ուժեղ ապացույց է, բայց... Թույլ տուր այժմ հարցնել՝ դու ինքդ ի՞նչպես կբացատրես ամբողջ փաստը: Ինչո՞ւ կբացատրես գինդերի գտնելը, եթե իրոք նա դրանք այնպես է գտել, ինչպես ինքն է ասում:

— Ինչով կբացատրե՞մ: Այստեղ ի՞նչ կա բացատրելու. բանը պարզ է: Փոռն պարզ է և ապացուցված է այն ճանապարհը, որով պետք է տանել գործը, և հենց տուփն է այդ

ապացուցել: Իսկական մարդասպանը վայր էր գցել այդ գին-
դերը: Երբ Կոխը և Պեստրյակովը ծեծում էին դուռը, մար-
դասպանը վերևում էր, ներսից փակել էր դուռը: Կոխը հիմա-
րություն արեց, ներքև գնաց. այստեղ մարդասպանը դուրս
թռավ ու նույնպես ներքև վազեց, որովհետև նրա համար ուրիշ
ելք չկար: Սանդուղքից իջնելիս նա Կոխից, Պեստրյակովից ու
դռնապանից թաքնվեց դատարկ բնակարանում, և հենց այն
րոպեին, երբ Դմիտրին ու Նիկոլայը այնտեղից դուրս էին վա-
զել, թաքնվեց դռան ետևում, երբ դռնապանը, Կոխն ու Պեստ-
րյակովը վերև էին անցնում, սպասեց, մինչև որ քայլերը լռե-
ցին, ու հանգիստ իջավ ներքև ճիշտ այն րոպեին, երբ Դմիտ-
րին ու Նիկոլայը վազեցին փողոց, ու բոլորն էլ ցրվել էին,
դարպասի մոտ ոչ ոք չէր մնացել: Գուցե և տեսել էին մար-
դասպանին, բայց ուշադրություն չէին դարձրել. ո՞վ ասես, որ
չէր անցնում: Մարդասպանը դռան ետևում եղած պահին գրու-
պանից գցել էր տուփը և այդ չէր նկատել, որովհետև գրուփը
խառն էր: Իսկ տուփը պարզ ապացուցում էր, որ նա հենց
այնտեղ էր կանգնած եղել: Ահա թե ինչումն է բանը:

— Զարմանալի է: Չէ՛, եղբայր, դա զարմանալի է: Ամե-
նից զարմանալին այդ է:

— Ինչո՞ւ, ախր ինչո՞ւ:

— Որովհետև ամեն ինչ խիստ հաշոդ է գնացել... և կա-
տարվել... ասես թատրոնում լինեիր:

— Է-է-հե՛, — բացականչեց Ռազումիխինը, բայց այդ րո-
պեին դուռը բացվեց ու ներս մտավ մի նոր անձնավորություն,
որը ներկա գտնվողներից ոչ մեկի հետ ծանոթ չէր:

V

Այդ մի պարոն էր արդեն երիտասարդության տարիներն
ապրած, խստաբարո, հոյակազմ, զգուշություն և դժգոհություն
արտահայտող դեմքով: Նա կանգ առավ դռան մոտ, անգոհ-
չթաքցրած զարմանքով նայեց շուրջը ու կարծես հայացքով
հարցնում էր՝ «Այս ո՞ւր ընկա ես»: Անվստահորեն և նույ-
նիսկ որոշ շինծու վախով, համարյա վիրավորվածությամբ
դիտում էր նա Ռասկոլնիկովի նեղ ու ցածրիկ «նավասենյա-
կը»: Հետո նույն զարմանքով նա աչքերը դարձրեց և հառեց

Ռասկոլնիկովի վրա, որը հագնված չէր, գզգզած մազերով,
անվա, պառկել էր իր փոքրիկ ու կեղտոտ բազմոցի վրա, ու
նույնպես անշարժ նայում էր նրան: Այնուհետև եկվորը նույն
դանդաղ կոտորածով սկսեց հայացքով զննել Ռազումիխինի
գիսախոփի, շափարված ու շանրված կերպարանքը, Ռազու-
միխինն էլ իր հերթին հանդգնաբար-հարցականորեն նայում
էր ուղիղ նրա աչքերին, առանց տեղից շարժվելու: Լարված
լուսնյունը տևեց մի րոպե, ու վերջապես, ինչպես և պետք էր
սպասել, տեղի ունեցավ դեկորացիայի մի փոքրիկ փոփոխու-
թյուն: Երևի որոշ, աչք ծակող տվյալներից գլխի ընկնելով, որ
այստեղ, այս «նավասենյակում» չափազանց խիստ կեցված-
քով ոչնչից ոչինչ չես կարող անել, ներս մտած պարոնը մի
փոքր մեղմացավ ու դիմելով Զոսիմովին և շեշտելով իր խոս-
քերի յուրաքանչյուր վանկը, քաղաքավարությամբ, թեպետև
ոչ առանց խստության հարցրեց.

— Դո՞ւք եք Ռոդիոն Ռոմանիչ Ռասկոլնիկովը, պարոն
ուսանողը կամ նախկին ուսանողը:

Զոսիմովը դանդաղ շարժվեց, և գուցե պատասխանեիր, եթե
նրան իսկույն չկանխեիր Ռազումիխինը, որին բնավ չէին դիմել.

— Հրե՛ն նա պառկած է բազմոցի վրա: Իսկ դուք ի՞նչ էիք
ուզում:

Այդ սանձարձակ «իսկ դուք ինչ էիք ուզում»-ը ուղղակի
խփեց խստաբարո պարոնի բթին. քիչ մնաց նա շուռ գար դե-
պի Ռազումիխինը, բայց այնուամենայնիվ կարողացավ այս-
տեղ իրեն զսպել ու անմիջապես վերստին դիմեց Զոսիմովին.

— Ահա Ռասկոլնիկովը, — ծամծամեց Զոսիմովը՝ գլխով
ցույց տալով հիվանդին, հետո էլ հորանջեց՝ չափից դուրս
շատ բաց անելով բերանը և երկար պահելով այդ վիճակում:
Այնուհետև ձեռքը դանդաղ տարավ բաճկոնակի գրպանը, հա-
նեց ահագին, կորնթարդ, ոսկե փակ ժամացույցը, բացեց, նա-
յեց և նույնպես դանդաղ ու ծուլորեն դրեց տեղը:

Ինքը՝ Ռասկոլնիկովը, շարունակ լուռ պառկած էր մեջքի
վրա ու համառորեն, թեպետև առանց որևէ մտքի, նայում էր
եկվորին: Նրա դեմքը, որ հիմա շուռ էր եկել պատասառի հե-
տաքրքիր ծաղկից, չափազանց գունատ էր և արտասովոր տա-
ռապանք էր արտահայտում, կարծես նա հենց քիչ առաջ տան-
ջալից վիրահատության էր ենթարկվել կամ նրան հենց նոր

էին ազատել խառանգումից: Բայց եկվոր պարոնը հետզհետե
ավելի ու ավելի գրավեց նրա ուշադրութունը, նրա մեջ տա-
րակուտանք, հետո անվստահութուն և նույնիսկ կարծես թե
վախ առաջացրեց: Իսկ երբ Զոսիմովը ցույց տվեց նրան ու
ասաց՝ «Ահա Ռասկոլնիկովը», նա հանկարծ արագ բարձրա-
ցավ տեղից, ասես վեր ցատկեց, նստեց անկողնու վրա ու
համարյա ցասկոտ, բայց կցկտուր և թույլ ձայնով ասաց.

— Այո, ես եմ Ռասկոլնիկովը, դուք ի՞նչ եք ուզում:

Հյուրը ուշադրությամբ նայեց նրան և ազդու տոնով պա-
տասխանեց.

— Պոտր Պետրովիչ Լուժին: Ծա լիահույս եմ, որ իմ անու-
նը ձեզ այնքան էլ անհայտ չէ:

Բայց Ռասկոլնիկովը, որ մի ինչ-որ ուրիշ բան էր սպա-
սում, բուժ և մտազբաղ նայեց նրան և ոչինչ չպատասխանեց,
կարծես թե Պոտր Պետրովիչի անունը ուղղակի առաջին ան-
գամն էր լսում:

— Ինչպե՞ս, մի՞թե դուք մինչև այժմ ոչ մի լուր չեք ստա-
ցել, — մի փոքր տհաճությամբ հարցրեց Պոտր Պետրովիչը:

Ի պատասխան Ռասկոլնիկովը դանդաղ ընկավ բարձին,
ձեռքերը դրեց գլխի տակ ու սկսեց նայել առաստաղին: Լու-
ժինի դեմքին թախիծ երևաց: Զոսիմովը և Ռազումիխինը սկը-
սեցին էլ ավելի մեծ հետաքրքրությամբ նայել նրան, և նա ի
վերջո նկատելիորեն շփոթվեց:

— Ծա ենթադրում և հուսով էի, — ժամծմեց նա, — որ ավե-
լի քան տասն օր, նույնիսկ համարյա երկու շաբաթ առաջ
ուղարկված նամակը...

— Լսեք, ինչո՞ւ եք դուան մոտ կանգնել, — նրան ընդհա-
տեց Ռազումիխինը, — եթե որևէ ասելիք ունեք, նստեցեք, թե
չէ այդտեղ ձեր և նաստասյայի տեղը անհարմար է, նեղ է:
Նաստասյա, անցիր մի կողմ, ճամփա տուր: Անցեք այստեղ,
ահա ձեզ աթոռ: Դե, մի կերպ անցեք:

Նա իր աթոռը սեղանից ետ քաշեց, մի քիչ տեղ բացեց սե-
ղանի և իր ծնկների արանքում և մի փոքր լարված վիճակում
սպասում էր, որ հյուրը «անցնի» այդ խոռոչը: Այնպիսի բոպե
էր ընտրված, որ ոչ մի կերպ չէր կարելի հրաժարվել, ու եկ-
վորը հապճեպորեն, սայթաքելով, անցավ նեղ տարածություն-

նից: Հասնելով աթոռին, նա նստեց ու կապածանքով նայեց
Ռազումիխինին:

— Դուք այնուամենայնիվ մի շփոթվեք, — բերանից թոցը-
րեց Ռազումիխինը, — հինգերորդ օրն է, որ Ռոդյան հիվանդ
է ու երեք օր զուռանցում էր, իսկ հիմա ուշքի է եկել և նույ-
նիսկ կերել ախորժակով: Ահա սա նրա բժիշկն է, քիչ առաջ
զենեց նրան, իսկ ես Ռոդյայի ընկերն եմ, նույնպես նախկին
ուսանող, ու հիմա նրանով եմ զբաղված. ուրիշ բան չկարծեք
ու մի քաշվեք, այլ շարունակեցեք ասել ինչ որ ուզում եք:

— Շնորհակալ եմ ձեզից: Սակայն իմ ներկայությամբ և
խոսակցությամբ ես արդյոք չե՞մ անհանգստացնի հիվանդին,
— դիմեց Պոտր Պետրովիչը Զոսիմովին:

— Ո՛ր, նույնիսկ կարող եք զվարճացնել, — ժամծմեց
Զոսիմովը ու էլի հորանջեց:

— Օ, նա արդեն վաղուց, առավոտից լավ վիճակում է, —
շարունակեց Ռազումիխինը, որի հանդգնությունը այնպիսի
անկեղծ սրտաբացության բնույթ էր կրում, որ Պոտր Պետրո-
վիչը մի փոքր մտածեց ու սկսեց քաջալերվել թերևս մասամբ
այն պատճառով, որ այդ քրջոտն ու լկտին իրեն ուսանող էր
անվանել:

— Ձեր մայրիկը... — սկսեց Լուժինը:

— Հըմ, — բարձրաձայն ասաց Ռազումիխինը:

Լուժինը հարցականորեն նայեց նրան:

— Ոչինչ, ես հենց այնպես. շարունակեցեք...

Լուժինը թոթվեց ուսերը:

—... Ձեր մայրիկը, երբ ես դեռ նրանց մոտ էի, սկսեց
ձեզ նամակ գրել: Ժամանելով այստեղ, ես դիտմամբ բաց
թողի մի քանի օր և չէի գալիս ձեզ մոտ, որպեսզի լիովին
հավատացած լինեի, որ դուք իմացել եք ամեն ինչ. բայց հի-
մա, որքան էլ զարմանալի է...

— Գիտեմ, գիտեմ, — առավելապես շահնդուրժող վրագով-
մունքի արտահայտությամբ հանկարծ վրա բերեց Ռասկոլնի-
կովը: — Այդ գո՞ւր եք փեսացուն: Դե գիտեմ, էլի... բավա-
կան է...

Պոտր Պետրովիչը թունդ վիրավորվեց, բայց լռեց: Նա
խիստ շտապում էր գլխի ընկնել, թե այդ ամենը ինչ է նշա-
նակում: Լուսվունը մոտ մի բոպե տևեց:

Այնինչ Ռասկոլնիկովը, որ պատասխանելիս մի փոքր շուտ էր եկել նրա կողմը, հանկարծ նորից սկսեց նրան զննել հայացքով ու մի ինչ-որ առանձին հետաքրքրությամբ, կարծես թե քիչ առաջ չէր կարողացել ամբողջովին զննել նրան, կամ կարծես թե Պյոտր Պետրովիչի մեջ ինչ-որ մի նոր բան կար, որ զարմացրել էր նրան. Ռասկոլնիկովը դրա համար նույնիսկ հատուկ մի քիչ բարձրացավ բարձից: Հիբրավի, Պյոտր Պետրովիչի ընդհանուր տեսքում կարծես ապշեցուցիչ էր ինչ-որ մի առանձնահատկություն, այն է՝ ինչ-որ մի բան, որը արդարացնում էր այժմ նրան անպատկառորեն տրված «փեսացու» անունը: Նախ՝ երևում էր, և նույնիսկ խիստ նկատելի էր, որ Պյոտր Պետրովիչը եռանդով շտապել էր օգտագործել մայրաքաղաքում գտնվելու մի քանի օրերը, որպեսզի մինչև հարսնացուի ժամանումը կարողանար զուգվել-դարդարվել, սակայն դա միանգամայն անմեղ բան էր և թույլատրելի: Դեպի լավագույնը իր հաճելի փոփոխության նույնիսկ սեփական, գուցե և նույնիսկ շափազանց ինքնագոհ սեփական գիտակցությունը այդպիսի դեպքում կարող էր ներվել, քանի որ Պյոտր Պետրովիչը փեսացու դառնալու ճանապարհին էր գտնվում: Նրա ամբողջ հագուստը հենց նոր էր դերձակից վերցված, ու ամեն ինչ լավ էր, բացի միայն այն, որ ամեն ինչ շափազանց նոր էր և շափազանց պարզ էր ցույց տալիս որոշակի նպատակը: Նույնիսկ պճնամուրկան, բոլորովին նոր, կլոր ու լայնեզր գլխարկը վկայում էր այդ նպատակը. Պյոտր Պետրովիչը ինչ-որ մի առանձին պատկառանքով էր դրա հետ վարվում և մեծ զգուշությամբ էր պահում իր ձեռքերում: Նույնիսկ գեղեցիկ, յասամանագույն, իսկական ժուպենեկյան ձեռնոցներն էլ էին նույնը վկայում, թեկուզ հենց միայն նրանով, որ դրանք չէին հագնում, այլ միայն պահում էին ձեռքերին, շքեղության համար: Իսկ Պյոտր Պետրովիչի հագուստի մեջ գերակշռում էին երիտասարդական, բաց գույները: Նա հագել էր բաց-դարչնագույն երանգի ամառային գեղեցիկ պիջակ, բաց գույնի թեթև անդրավարտիք, նույնպիսի բաճկոնակ, հենց նոր գնված նուրբ սպիտակեղեն, կապել վարդագույն զուկերով բուրդովին թեթև փողկապ, և որ ամենից լավ էր, այդ ամենը նույնիսկ սազում էր Պյոտր Պետրովիչին: Նրա դեմքը, որ միանգամայն թարմ էր և նույնիսկ գեղեցիկ, առանց այն էլ

ավելի երիտասարդական էր թվում, քան այդ թույլ կտար իր քառասունհինգ տարեկան հասակը: Թուխ այտամորուքը երկու կողմից հաճելի ստվերում էր այն, ասես երկու կտուխտ լինեք, ու խիստ գեղեցիկ խտանում էր մաքուր սափրած, պլուպլան կզակի մոտ: Նույնիսկ մազերը, որոնք, սակայն, միայն մի քիչ ալեխառն էին, սափրիչի ձեռքով սանրած ու գանգ-րացրած, դրանով որևէ ծիծաղելի կամ որևէ հիմար տեսք չէին տալիս նրան, որպիսին սովորաբար միշտ լինում է մազերի գանգրացման դեպքում, որովհետև դեմքը անխուսափելիորեն նմանվում է պսակի գնացող գերմանացու դեմքին: Իսկ եթե բավական գեղեցիկ ու պատկառելի այդ դեմքին իրոք որևէ անհաճելի ու վանող բան կար, ապա դա արդեն ուրիշ պատճառներից էր առաջանում: Առանց քաշվելու դիտելով պ. Լուծինին, Ռասկոլնիկովը թունտ ժպտաց, նորից ընկավ բարձին ու շարունակեց նայել առաստաղին:

Բայց պարոն Լուծինը սրտապնդվեց, ու թվում է, որ որոշեց առժամապես շնկատել այդ բոլոր տարօրինակությունները:

— Շատ և շատ եմ ցավում, որ ձեզ գտնում եմ այդպիսի վիճակում,— ասաց նա՝ դժվարությամբ ընդհատելով լուսթյունը: — Եթե գիտենայի, որ դուք անառողջ եք, ավելի շուտ կգայի: Բայց, գիտե՞ք, շատ հոգսեր կան... Այն էլ ասած, իմ փաստաբանական զբաղմունքի գծով խիստ կարևոր գործ ունեմ սենատում: Էլ չեմ հիշատակում այն հոգսերը, որոնց մասին դուք էլ կկռահեք: Ժամ առ ժամ սպասում եմ ձերոնց, այսինքն՝ ձեր մայրիկին ու քույրիկին...

Ռասկոլնիկովը շարժվեց և ուզում էր ինչ-որ բան ասել. նրա դեմքը մի քիչ հուզմունք արտահայտեց: Պյոտր Պետրովիչը մի փոքր լռեց, սպասեց, բայց որովհետև ոչ մի պատասխան չեղավ, ուստի և շարունակեց.

—... Ժամ առ ժամ սպասում եմ: Առայժմ բնակարան եմ ճարել նրանց համար...

- Ո՞րտեղ,— թույլ հարցրեց Ռասկոլնիկովը:
- Այստեղից շատ մոտիկ է, Բակալեկի տանը...
- Դա Վոզնեսենսկում է,— ընդհատեց Ռազումիխինը,— տան երկու հարկը հյուրանոց է. վաճառական Յուշինն է պահում. ես այնտեղ եղել եմ:

— Այո, հյուրանոց է...

— Սարսափելի վատ, այն էլ կասկածելի տեղ է, կեղտ, գարշահոտութիւն, այնպիսի բաներ են պատահել որ, գրողը տանի, ով ասես, որ չի ապրում այնտեղ... Ես ինքս էլ եմ այնտեղ մտել մի խայտառակ առիթով: Ասենք, էժան է:

— Ես, իհարկե, չէի կարող այդքան տեղեկութիւններ հաժաքել, որովհետեւ ինքս այստեղ նոր մարդ եմ, — փասիկանկատութեամբ առարկեց Պյոտր Պետրովիչը, — բայց, ասենք, շատ և շատ մաքուր երկու սենյակ է, ու քանի՛ որ խիստ կարճ ժամանակով է վարձված... Ես գտել եմ արդեն իսկական, այսինքն՝ մեր ապագա բնակարանը, — դիմեց նա Ռասկոլնիկովին, — ու հիմա այն կարգի են բերում: Առայժմ ես էլ եմ նեղվում համարներում, այստեղից մտտիկ է, տիկ. Լիպակեխզելի մոտ, իմ մի երիտասարդ բարեկամի, Անդրեյ Սեմյոնիչ Լեբեզյատնիկովի բնակարանում. նա է ինձ ցույց տվել Բակալեևի տունը...

— Լեբեզյատնիկով, — դանդաղ հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ ասես ինչ-որ բան հիշելով:

— Այո, Անդրեյ Սեմյոնիչ Լեբեզյատնիկով, մինիստրութեան ծառայող է: Բարեհաճում եք ճանաչել:

— Հա... ոչ... — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Ներեցեք, ձեր հարցից ինձ թվաց, թե ճանաչում եք: Ես մի ժամանակ նրա խնամակալն էի... շատ համակրելի երիտասարդ է... ու հետևում է նոր մտքերին... Ես էլ ուրախութեամբ եմ հանդիպում երիտասարդների հետ. նրանցից իմանում ես, թե ինչ նորութիւն կա: — Պյոտր Պետրովիչը հուսադրված նայեց բոլորին:

— Այդ ի՞նչ տեսակետից:

— Ամենալուրջ, այսպես ասած՝ հենց գործի բուն իսկ էության տեսակետից, — վրա բերեց Պյոտր Պետրովիչը՝ ասես ուրախանալով, որ իրեն հարց տվին: — Ես, գիտե՞ք, արդեն տասը տարի չէի եկել Պետերբուրգ: Այդ բոլոր մեր նորութեանները, բարենորոգումները, գաղափարները հասան նաև մեզ, գավառները. բայց ամեն ինչ ավելի պարզ տեսնելու համար պետք է Պետերբուրգում լինել: Ը-ըմ, ես կարծում եմ, որ շատ բան նկատելու և իմանալու համար պետք է հեռամուտ լինե՞ք

մեր երիտասարդ սերունդներին: Ու խոստովանում եմ՝ ուրախացա...

— Ինչո՞վ:

— Ձեր հարցը բազմակողմանի է: Կարող եմ սխալվել, բայց ինձ թվում է, որ գտնում եմ ավելի պայծառ հայացք, այսպես ասած՝ ավելի շատ քննադատութիւն, ավելի շատ գործիմացութիւն:

— Այդ ճիշտ է, — կմկմաց Զոսիմովը:

— Ստում ես դու, գործիմացութիւն չկա, — կպավ Ռազումիխինը: — Գործիմացութիւնը դժվարութեամբ է ձեռք բերվում, երկնքից ձրի չի իջնում: Արդեն համարյա երկու հարյուր տարի է, որ մենք ես ենք վարժվել ամեն տեսակ գործերից... գաղափարներն անշուշտ տարածվում են, — դիմեց նա Պյոտր Պետրովիչին, — բարիքի ցանկութիւն էլ կա, թեպետև մանկական է. նույնիսկ ազնվութիւն էլ կգտնվի, թեպետև անթիվ-անհամար սրիկաներ են հայտնվել, իսկ գործիմացութիւն այնուամենայնիվ չկա: Գործիմացութիւնը մի կողմ է մնում:

— Ձեմ համաձայնի ձեզ հետ, — նկատելի հաճույքով առարկեց Պյոտր Պետրովիչը, — իհարկե, կան հրապուրումներ, անճշտութիւններ, բայց պետք է և ներողամիտ լինել. հրապուրումները ցույց են տալիս գործի կպշելու եռանդ և այն անկանոն արտաքին իրադրութիւնը, որի մեջ գտնվում է գործը: Իսկ եթե քիչ բան է արված, ուրեմն քիչ ժամանակ է եղել Միշոցների մասին շեմ էլ խոսում: Իմ անձնական հայացքով, եթե ուզում եք, նույնիսկ որոշ բան է արված. տարածված են նոր, օգտակար մտքեր, առաջվա ցնորական ու ոռոմանային երկերի փոխարեն տարածված են մի քանի նոր, օգտակար երկեր, գրականութիւնը ավելի հասուն երանգ է ընդունում. վնասակար շատ նախապաշարումներ ծաղրված ու արմատախիչ են արված... Մի խոսքով, մենք մեզ անդարձ կտրել ենք անցյալից, իսկ գա իմ կարծիքով արդեն գործ է...

— Լավ է սերտել, խելք է ցույց տալիս, — հանկարծ վրա բերեց Ռասկոլնիկովը:

— Ի-ի՞նչ, — շտապով հարցրեց Պյոտր Պետրովիչը, բայց պատասխան չստացավ:

— Այդ ամենը արդարացի է,— շտապեց ավելացնել Զոսիմովը:

— Ճիշտ չե՞մ ասում,— շարունակեց Պյոտր Պետրովիչը՝ հաճելի նայելով Զոսիմովին: Այնուհետև դիմեց Ռազումիխինին, բայց արդեն որոշ հրճվանքի ու գերազանցության տոնով և քիչ մնաց, որ ավելացնեի «երիտասարդ» բառը,— ինքնեզուրկ համաձայնեք, որ կա բարգավաճում, կամ ինչպես հիմա ասում են՝ առաջադիմություն, թեկուզ և հանուն գիտության և տնտեսական ճշմարտության...

— Ընդհանուր խոսքեր են:

— Ոչ, ընդհանուր խոսքեր չեն: Եթե ինձ, օրինակ, մինչև այժմ ասել են՝ «սիրիր», ու ես սիրել եմ, ապա դրանից ի՞նչ է դուրս եկել,— թերևս ավելորդ շտապողականությամբ շարունակեց Պյոտր Պետրովիչը,— դուրս է եկել այն, որ ես կիսում էի իմ կապան, կեսը տալիս էի մերձավորիս, ու մենք երկուսս էլ կիսով չափ մերկ էինք մնում: Ռուսական առածն ասում է՝ «Միանգամից կընկնես մի քանի նապաստակի ետեվից ու ոչ մեկին էլ չես հասնի»: Իսկ գիտությունը ասում է՝ ամենից առաջ սիրիր միայն քեզ, որովհետև աշխարհում ամեն ինչ անձնական շահի վրա է հիմնված: Թե որ միայն ինքդ քեզ սիրես, գործդ էլ կղզես ինչպես հարկն է, կապաղ էլ չի կիսվի: Իսկ տնտեսական ճշմարտությունն ավելացնում է, որ հասարակության մեջ որքան շատ լինեն կարգավորված մասնավոր գործերը և, այսպես ասած, ամբողջական կապաները, այնքան նրա համար շատ կլինեն հաստատուն հիմքերը և նրանում այնքան շատ կկարգավորվի ընդհանուր գործը: Հետևաբար վաստակելով միայն և բացառապես ինձ համար, ես հենց դրանով վաստակում եմ ասես թե բոլորի համար և գործը այնպես եմ տանում, որ մերձավորը պատռված կապայից մի փոքր ավելի շատ բան ստանա, այն էլ ոչ թե մասնավոր, եզակի առատաձեռնություններից, այլ համընդհանուր բարգավաճման հետևանքով: Սա պարզ միտք է, բայց դժբախտաբար չափազանց երկար ժամանակ չի մտնում գլուխների մեջ, սքողված է խանդավառությամբ ու երազկոտությամբ, մինչդեռ կարծես թե գլխի ընկնելու համար այնքան էլ մտքի սրություն չի պահանջվում...

— Ներեցեք, ես նույնպես սրամիտ չեմ,— կտրուկ ընդ-

հատեց Ռազումիխինը,— ուստի և վերջ տանք: Ես հո որոշ նպատակով սկսեցի խոսել, թե չէ այդ ամբողջ շաղակրատանք-ինքնասփոփումը, այդ բոլոր անլուծի, անընդհատ ընդհանուր խոսքերը և միշտ ու միշտ միևնույն բանը երեք տարում այնքան են ինձ զզվեցրել, որ հոգիս վկա կարմրում եմ, երբ ոչ միայն ես, այլ ուրիշներն էլ են իմ ներկայությամբ այդ մասին խոսում: Հասկանալի է, որ դուք շտապեցիք ցույց տալ ձեր գիտելիքները, դա շատ ներելի է, ու ես չեմ պարսալում: Ես հիմա միայն ուզում էի իմանալ, թե ո՞վ եք դուք, որովհետև, գիտե՞ք, վերջին ժամանակներս այլևայլ զբաղմունքի տեր այնքան մարդիկ են կառչել այդ ընդհանուր գործից և իրենց շահի համար այնքան են աղճատել իրենց շոշափած բոլոր խնդիրները, որ ուղղակի փշացրել են ամբողջ գործը: Է՛հ, բավական է:

— Հարգելի պարոն,— էլի սկսեց պ. Լուժինը՝ սեթևեթելով թունդ արժանապատվությամբ,— հո չե՞ք ուզում այդպես առանց քաշվելու ասել, որ ես էլ...

— Օ, ի՞նչ եք ասում, ի՞նչ եք ասում... Մի՞թե ես կարող էի... լավ, բավական է,— կտրուկ վրա բերեց Ռազումիխինը և իսկույն դարձավ դեպի Զոսիմովը՝ շարունակելու նախորդ խոսակցությունը:

Պյոտր Պետրովիչը այնքան խելոք եղավ, որ հավատաց բացատրությանը: Սակայն նա որոշեց երկու րոպե հետո գնալ:

— Հուռով եմ,— դիմեց նա Ռասկոլնիկովին,— որ այժմ սկսված մեր ծանոթությունը ձեր առողջանալուց հետո և ձեզ հայտնի հանգամանքների նկատառումով է՛լ ավելի կամրապնդվի... Առանձնապես առողջություն եմ ցանկանում ձեզ...

Ռասկոլնիկովը նույնիսկ գլուխն էլ չդարձրեց նրա կողմը: Պյոտր Պետրովիչը վեր կացավ ավտոպի:

— Սպանողը անպայման գրավադիրներին մեկն է,— կրտուկ ասաց Զոսիմովը:

— Անպայման,— համաձայնեց Ռազումիխինը: — Պորֆիրին իր մտքերը չի հայտնում, բայց և այնպես հարցաքննում է գրավ դնողներին...

— Գրավադիրներին է հարցաքննում,— բարձրաձայն հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Այո, ի՞նչ կա որ:

— Ոչինչ:

— Նա դրանց ո՞րտեղից է գտնում,— հարցրեց Չոսիմովը:

— Ոմանց Կոխն է մատնացույց արել, ոմանց անունները գրված են եղել իրերը փաթաթած թղթերի վրա, ոմանք էլ լսելուն պես իրենք են ներկայացել...

— Հրժ, մարդասպանը երևի ճարպիկ ու փորձված է եղել: Ինչպիսի՞ համարձակություն, ինչպիսի՞ վճռականություն:

— Հենց բանն էլ այն է, որ այդպես չէ,— ընդհատեց Ռազումիխինը: — Հենց այդ է, որ մոլորեցնում է ձեզ բուրդիդ: Իսկ ես ասում եմ՝ ոչ ճարպիկ է եղել, ոչ էլ փորձված, ու հավանորեն այդ նրա առաջին հանցավոր քայլն է եղել: Ենթադրիր, թե սպանողը ճարպիկ սրիկա է և հաշվով է կատարել այդ ամենը, ու անհավանական բան դուրս կգա: Ապա ենթադրիր, որ նա անփորձ է եղել, ու դուրս կգա, որ միայն պատահականությունն է նրան փրկել փորձանքից, իսկ պատահականությունը ի՞նչ ասես, որ չի անում: Ախր նա թերևս խոչընդոտներն էլ չէր նախատեսել: Իսկ ի՞նչպես է գործում. վերցնում է տասը, քսան ռուբլի արժողությամբ իրեր, լցնում գրպանները, խառնշտորում է կնկա սնդուկը, լաթերը, իսկ կոճորում, վերին արկղում, զարդատուփում, բացի արժեքավոր տոմսերից, հազար հինգ հարյուր ռուբլի փող է քսնվել: Կողոպտել է՛լ չի կորողացել, այլ միայն կարողացել է սպանել: Առաջին հանցավոր քայլն է, ասում եմ քեզ, առաջին քայլը. ու կորցրել է գլուխը. և ոչ թե հաշվարկման, այլ պատահականության շնորհիվ է դուրս պրծել:

— Ըստ երևույթին դուք խոսում եք աստիճանավորի պատճառով կնոջ սպանության մասին, որ կատարվել է վերջերս,— դիմելով Չոսիմովին, միջամտեց Պյոտր Պետրովիչը, որ կանգնել էր գլխարկը ձեռքին ու հագել ձեռնոցները, բայց գնալուց առաջ ուզում էր էլի մի բանի խելամիտ խոսք ասել: Երևում էր, որ նա ուզում էր իր համար շահեկան տպավորություն թողնել, ու անափառությամբ հաղթահարեց բանականությունը:

— Այո: Դուք լսե՛լ եք:

— Իհարկե, հարևան տանն է եղել:

— Մանրամասն գիտե՞ք:

— Չեմ կարող ասել. բայց այնուհանդերձ ինձ հետաքրքրելու է մի ուրիշ հանգամանք, այսպես ասած՝ մի ամբողջ

հարց: Էլ չեմ խոսում այն մասին, որ վերջին հինգ տարում ստորին դասակարգի մեջ շատացել են հանցագործությունները. չեմ խոսում ամենուրեք անընդհատ տեղի ունեցող կողոպտանքների ու հրդեհների մասին. ինձ համար ամենից տարօրինակն այն է, որ հանցագործությունները նույն կերպ և այսպես ասած՝ զուգահեռաբար, շատանում են նաև բարձր դասակարգերում: Մի տեղ, մեծ ճանապարհի վրա նախկին ուսանողը փոստն է կողոպտել. մի տեղ իրենց հասարակական դիրքով առաջավոր մարդիկ կեղծ թղթադրամներ են շինում. այնտեղ, Մոսկվայում, վերջին փոխառության ու վիճակախաղի տոմսերը կեղծողների մի ամբողջ խումբ է բռնվում, ու գլխավոր մասնակիցներից մեկը ընդհանուր պատմության դասախոս է. մի տեղ, արտասահմանում դրամական և հանելուկային պատճառով սպանում են մեր քարտուղարին... Ու եթե հիմա այդ վաշխառու պառավը սպանված է գրավադիրներից մեկի ձեռքով, ապա ուրեմն սա է՛լ ավելի բարձր դասակարգի մարդ է եղել, որովհետև մուծիկները ոսկե իրեր գրավ չեն դնում. ինչո՞վ բացատրել մեր հասարակության քաղաքակրթված մասի այդ սանձարձակությունը:

— Տեսե՛սական փոփոխություններ շատ են եղել...— արձագանքեց Չոսիմովը:

— Ինչով բացատրե՞լ— մեջ մտավ Ռազումիխինը:— Կարելի էր բացատրել հենց շափից դուրս արմատացած անգործիմացությամբ:

— Այսինքն ի՞նչպես:

— Ա՛յ թե Մոսկվայում ձեր դասախոսը ինչ էր պատասխանել այն հարցին, թե ինչու էր ինքը կեղծում տոմսերը. «Բոլորը հարստանում են այլևայլ միջոցներով, ես էլ ուղեցի շուտ հարստանալ»: Նրա խոսքերը ճշտությամբ չեմ հիշում, բայց միտքն այն է, որ ուզում էր հարստանալ ձրիաբար, շուտով, առանց տքնության: Սովորել են ամեն ինչ պատրաստ ընդունել, ուրիշի հաշվին ապրել, ծամվածը ուտել: Հնչեց վե՛հ ժամը, ու ամեն տեսակ մտքի ու բարքի տեր մարդիկ հայտնրվեցին...

— Հապա բարոյականությունը և, այսպես ասած, կանոնները...

— Ախր ինչո՞ւ եք գես ու դեն ընկնում,— անսպասելի մի-

ջամտեց Ռասկոլնիկովը: — Դա հենց ձեր թեորիային է համապատասխանում:

— Ի՞նչպես թե իմ թեորիային:

— Ինչ որ դուք քիչ առաջ քարոզում էիք, դրանից հետեւ վտւթյուն արեք, ու դուրս կգա, որ կարելի է կոտորել մարդկանց...

— Ինչպե՞ս թե,— գոչեց Լուժինը:

— Ո՛չ, այդպես չէ,— ասաց Զոսիմովը:

Ռասկոլնիկովը պառկած էր դալկադեմ, նրա վերին շրթունքը ցնցվում էր, և նա դժվարութեամբ էր շնչում:

— Ամեն բանի համար շափ կա,— գոռոզաբար շարունակեց Լուժինը,— տնտեսական իդեան դեռ սպանութեան հրավեր չէ, ու եթե միայն ենթադրենք...

— Իսկ ճի՞շտ է արդյոք, որ դուք,— հանկարծ Ռասկոլնիկովը նրան նորից ընդհատեց բարկութեանից գողացող ձայնով, որի մեջ վիրավորանքի ինչ-որ բերկրանք էր զգացվում, — ճի՞շտ է, որ դուք հենց այն ժամին, երբ ձեր հարսնացուից համաձայնութեան ստացաք, ասացիք նրան, որ նրա աղքատ լինելը... առաջնակարգ ուրախալի է ձեզ համար... որովհետև ավելի ձեռնտու է աղքատ կին առնել, հետո նրա վրա իշխելու համար... ու երեսովը տալու, որ դուք նրան բարերարութեան եք արել...

— Հարգելի պարոն,— ցասկոտ ու ջղայնացած բղավեց բոլորովին կարմրատակած և շփոթված Լուժինը,— հարգելի պարոն... աղավաղում եք ասածս: Ներեցեք ինձ, բայց ես պետք է ձեզ հայտնեմ, որ ձեզ հասած, ավելի լավ է ասել՝ ձեզ հասցըրած լուրերի մեջ առողջ հիմքի նշույլ անգամ չկա, ու ես... գլխի եմ ընկնում, թե ով... մի խոսքով... այն կարճամտեր... մի խոսքով, ձեր մայրիկը... առանց այդ էլ ինձ թվում էր, որ նա մի փոքր խանդավառ ու ոռմանտիկ մտքերով է տարվում, թեև, ասենք, զուրկ չէ շատ և շատ գերազանց հատկութեաններից... Բայց ես այնուամենայնիվ հազարավոր վերստերով հեռու էի այն ենթադրությունից, թե նա կարող էր երևակայութեամբ աղճատված այդպիսի ձևով հասկանալ ու ներկայացնել գործը... Ու վերջապես... վերջապես...

— Գիտե՞ք ինչ,— գոռաց Ռասկոլնիկովը, քիչ բարձրա-

ցավ բարձից և սուր, առկայծող հայացքով սևեռուն նայեց Լուժինին,— գիտե՞ք ինչ:

— Ի՞նչ: — Լուժինը կանգ առավ և սպասեց վիրավորված ու ցասկոտ տեսքով: Մի քանի վայրկյան լռութեան տիրեց:

— Ահա թե ինչ. եթե դուք մի անգամ էլ... համարձակվեք թեկուզ մի խոսք ասել... մորս մասին... ապա ես ձեզ սանշուղքից ներքև կգլորեմ:

— Ի՞նչ պատահեց քեզ,— գոչեց Ռազումիսինը:

— Հը՛մ, ահա թե ի-ինչ: — Լուժինը գունատվեց ու կծեց շրթունքը: — Լսեցեք ինձ, պարոն,— սկսեց նա բառերը շեշտելով. նա ամեն կերպ զսպում էր իրեն, բայց և շնչասպառ էր լինում,— ներս մտնելուն պես ես իսկույն զգացի ձեր հակերանքը, բայց դիտմամբ մնացի այստեղ, որպեսզի ավելի շատ բան իմանայի: Ես շատ բան կարող էի ներել ձեզ, հիվանդին ու ազգականին, բայց հիմա... երբեք...

— Ես հիվանդ չեմ,— բղավեց Ռասկոլնիկովը:

— Ավելի վատ:

— Դե, գնացեք գրողի ծոցը:

Բայց Լուժինն արդեն ինքն էր հեռանում առանց խոսքի, վերջացնելու, նորից անցնելով սեղանի ու աթոռի արանքից. Ռազումիսինն այս անգամ վեր կացավ նրան ճանապարհ տալու համար: Լուժինը դուրս ելավ առանց որևէ մեկին նայելու և նույնիսկ գլխով անելու Զոսիմովին, որը նրան վաղուց նշան էր անում, որ նա հիվանդին հանգիստ թողնի: Դռնից անցնելիս Լուժինը կռացավ, զգուշութեան համար գլխարկը բարձրացրեց մինչև ուսը: Նույնիսկ կռանալու ձևն էլ կարծես ցույց էր տալիս, որ նա հեռանում է սարսափելի վիրավորված:

— Մի՞թե կարելի է, մի՞թե կարելի է այդպես վարվել,— գլուխն օրորելով ասաց շփոթված Ռազումիսինը:

— Թողեք ինձ, թողեք ինձ բոլորդ էլ,— մոլեգնաբար բղավեց Ռասկոլնիկովը: — Հեռացեք վերջապես, բավական է տանջեք ինձ: Ես ձեզնից չեմ վախենում: Ես հիմա ոչ ոքից, ոչ ոքից չեմ վախենում: Հեռացեք ինձնից, ես ուզում եմ մեռնա՛կ լինել, մեռնա՛կ, մեռնա՛կ, մեռնա՛կ:

— Գնանք,— ասաց Զոսիմովը Ռազումիսինին:

— Ի՞նչ ես ասում, մի՞թե կարելի է սրան այսպես թողնել:

— Գնանք, — վճռաբար կրկնեց Ջոսիմովը և դուրս ելավ: Ռազումիխինը մի փոքր մտածեց և աճապարեց նրան հասնելու:

— Եթե մնայինք, ավելի վատ բան կարող էր լինել, — արդեն սանդուղքի վրա ասաց Ջոսիմովը: — Զի կարելի չղայնացնել...

— Ի՞նչ պատահեց նրան:

— Եթե մի որևէ նպաստավոր շարժումիս լինեիր, նա իրեն ավելի լավ կզգար: Քիչ առաջ վատ չէր նրա վիճակը... Գիտե՞ս, նրա մտքում մի ինչ-որ բան կա, ինչ-որ ծածուկ, ճշնշող բան... անշուշտ այդպես է. ես դրանից շատ եմ վախենում:

— Գուցե այդ պարոնը, Պյոտր Պետրովիչն է պատճառը: Խոսակցությունից երևում է, որ նա ամուսնանում է Ռոդյայի քրոջ հետ, որ Ռոդյան հիվանդությունից առաջ այդ մասին նամակ էր ստացել...

— Այո. սատանան հիմա բերեց նրան. նա գուցե և փշացրեց ամբողջ գործը: Իսկ դու նկատեցի՞ր, որ նա անտարբեր է ամեն ինչի նկատմամբ, լուռության է տալիս ամեն ինչ, բացի մի բանից, որը վրդովում էր նրան, դա սպանությունն է...

— Այո, այո, — վրա բերեց Ռազումիխինը, — շատ լավ նկատեցի. հետաքրքրվում է, վախենում: Հենց հիվանդանալու օրը նրան վախեցրել էին ոստիկանության գրասենյակում, վերակացուի մոտ. ուշաթափվել էր:

— Դու այդ մանրամասն ինձ պատմիր երեկոյան, իսկ ես հետո քեզ օրոջ բան կասեմ: Նա շատ է հետաքրքրում ինձ: Կես ժամից հետո կայցելեմ նրան... Ասենք, բորբոքում չի լինի...

— Շնորհակալություն քեզ: Իսկ ես այդ ժամանակ կըսպասեմ Պաշենկայի մոտ և կհետամտեմ նաստասյայի միջոցով...

Մնալով մենակ, Ռասկոլնիկովը անհամբեր ու տխուր նայեց նաստասյային. բայց վերջինս դեռ հապաղում էր, չէր հեռանում:

— Հիմա թեյ կխմե՞ս, — հարցրեց նա:

— Հետո, ես ուզում եմ քնել, թող ինձ...

Նա ջղաձգաբար շուռ եկավ դեպի պատը: Նաստասյան գնաց:

Բայց հենց որ նա դուրս ելավ, Ռասկոլնիկովը վեր կացավ, կեռով փակեց դուռը, արձակեց ժամ առաջ Ռազումիխինի բերած և նրա ձեռքով նորից կապած հագուստի կապոցը և սկսեց հագնվել: Տարօրինակ բան. կարծես թե նա հանկարծ բոլորովին հանգստացավ. չկար վերջին ամբողջ ժամանակվա ընթացքում եղած ծանր զառանցանքը, խուճապային վախը: Այդ մի ինչ-որ տարօրինակ, հանկարծակի հանգստացման առաջին բույնն էր: Նրա շարժումները ճշգրիտ և պարզ էին, դրանք հաստատուն մտադրություն էին արտահայտում: «Հենց այսօր, հենց այսօր...», — քթի տակ փնթփնթում էր նա: Սակայն նա հասկանում էր, որ դեռ թույլ է, թեև հոգեկան ամենաուժեղ լարվածությունը, որ անդորրության ու կայուն մտադրության էր հասնում, նրան ուժ և ինքնավստահություն էր տալիս. ասենք, նա հուսով էր, որ փողոցում չի ընկնի: Հագնելով բոլոր նոր շորերը, նայեց սեղանին դրված դրամին, մի փոքր մտածեց ու դրեց գրպանը: Դրամը քսանհինգ ռուբլի էր: Վերջրեց նաև պղնձ հինգ կոպեկանոցները, հագուստ գնելու համար Ռազումիխինի ծախսած տասը ռուբլու մանրը: Հետո կամացուկ հանեց դուռն և կեռը, դուրս եկավ սենյակից, իջավ սանդուղքով ու խոհանոցի բոլորովին բաց դռնից ներս նայեց. նաստասյան կանգնել էր մեջքը նրա կողմը, ու կռանալով, փչում էր տանտիրուհու ինքնաեռի կրակը: Նա ոչինչ չլսեց: Եվ ո՞վ կարող էր ենթադրել, որ ինքը տանից կգնա: Մի բույն հետո նա արդեն փողոցում էր:

Ժամը ութն էր, արևը մայր էր մտնում: Օդը դարձյալ ծանր էր, բայց նա ագահությամբ շնչում էր այդ գարշահոտ, փոշոտ, քաղաքի վարակված օդը: Գլուխը սկսեց մի փոքր պտտվել: Հանկարծ մի ինչ-որ օտարոտի եռանդ փայլեց նրա բորբոքված աչքերում և նիհարած, դեղնադալուկ դեմքին: Նա շփտեց և շէր էլ մտածում, թե ուր պիտի գնա. միայն գիտեց, «որ այդ ամենը պետք է վերջացնել հենց այսօր, միանգամից, անմիջապես, որ ինքը այլ կերպ չի վերագառնա տուն, որովհետև չի ուզում այդպես ապրել»: Ի՞նչպես վերջացնել, ինչո՞վ վերջացնել, այդ մասին նա պատ-

կերացում անգամ չունենր և չէր էլ ուզում մտածել: Նա վա-
նում էր միտքը. միտքը տանջում էր նրան: Նա միայն զգում
էր և գիտեր, որ հարկավոր է այսպես թե այնպես փոխել
ամեն ինչ, «թեկուզ ինչ կերպ էլ լինի», կրկնում էր նա մո-
լեգին, հաստատուն ինքնավստահությամբ ու վճռականու-
թյամբ

Հին սովորությամբ, իր առաջվա զբոսանքների սովորա-
կան ճանապարհով նա գնաց ուղիղ դեպի Սեննայա հրա-
պարակը: Գեռ այնտեղ շհասած, փողոցում, կաթի խանութի
առջև տեսավ մի երիտասարդ, սեամազ երգեհոնահարի, որը
փոքրիկ երգեհոնով խիստ հուզիչ մի ոտմանս էր նվագում:
Նա նվագակցում էր իր առջև, մայթի վրա կանգնած մի աղ-
ջըկա, որը մոտ տասնհինգ տարեկան էր, հագնված էր ինչ-
պես ազնվական աղջիկ, լայն շրջազգեստով էր, թիկնոցով,
ձեռնոցներով ու ծղոտե գլխարկով, որը վառ-կարմիր փե-
տուրով էր զարդարված. այդ ամենը հին էր ու մաշված:
Աղջիկը երգում էր փողոցային, ճոճուան, բայց բավական
հաճելի և ուժեղ ձայնով, սպասելով, որ խանութից մի երկու
կոպեկ տան: Ռասկոլնիկովը կանգ առավ երկու-երեք ուն-
կընդիրների կողքին, լսեց, հանեց մի հինգկոպեկանոց ու
դրեց աղջկա ձեռքի մեջ: Վերջինս հանկարծ երգը ընդհատեց
առավել հուզիչ ու բարձր նոտայի վրա, ասես կտրեց այն,
կտրուկ ասաց երգեհոնահարին՝ «հերիք է», ու երկուսն էլ
հեռացան դեպի հետևյալ խանութը:

— Դուք սիրո՞ւմ եք փողոցային երգեցողությունը,—
հանկարծ դիմեց Ռասկոլնիկովը արդեն տարեց մի անցոր-
դի, որ կանգնել էր իր կողքին և թափառաշրջիկի տեսք
ունենր: Սա նայեց նրան ու զարմացավ: — Ես սիրում եմ,—
շարունակեց Ռասկոլնիկովը, այն էլ այնպիսի տեսքով, որ
կարծես թե ամենևին էլ փողոցային երգեցողության մասին
չէր խոսում,— ես սիրում եմ, երբ երգեհոնի նվագակցու-
թյամբ երգում են աշնանային ցուրտ, խավար ու խոնավ:
անպայման խոնավ երեկոյին, երբ բոլոր անցորդների դեմ-
քերը դալկականաչ ու հիվանդոտ են լինում. կամ, որ ավելի
լավ է, երբ թաց ձյուն է իջնում ուղղակի գլխավերևից,
առանց քամու, գիտե՞ք այդ, իսկ ձյան միջից գազով լապ-
տերներն են փայլում...

— Չգիտեմ... Ներեցեք...— փնթփնթաց պարոնը՝ վա-
խենալով թե հարցից և թե Ռասկոլնիկովի տարօրինակ տես-
քից, ու անցավ փողոցի մյուս կողմը:

Ռասկոլնիկովը առաջ գնաց ու հասավ Սեննայա հրա-
պարակի այն անկյունը, ուր առևտուր էին արել այն քաղքե-
նին ու կինը, որոնք այն ժամանակ խոսում էին կիզավետա-
յի հետ. բայց հիմա նրանք չկային: Գտնելով այդ տեղը, նա
կանգ առավ, նայեց շուրջը և դիմեց կարմիր վերնաշապկով
մի երիտասարդի, որը կանգնել էր ալյուրի խանութի դռան
առջև:

— Այստեղ մի մարդ կնոջ հետ, իր կնոջ հետ առևտուր
է անում, հա՞:

— Ով ասես, որ առևտուր չի անում,— պատասխանեց
երիտասարդը՝ հայացքով գոռոզաբար, ոտից-գլուխ շափելով
Ռասկոլնիկովին:

— Ի՞նչ է նրա անունը:

— Ինչ որ տվել են մկրտելու ժամանակ:

— Գու հո Ջարայսկից շե՞ս, ո՞ր նահանգից ես:

Տղան նորից նայեց Ռասկոլնիկովին:

— Մեր ապրած տեղը ոչ թե նահանգ է, ձերդ պայծառա-
փայլություն, այլ գավառ է, իսկ շրջագայողը եղբայրս է եղել,
իսկ ես նստել եմ տանը ու չգիտեմ... է՛հ, մեծահոգաբար նե-
րեցեք, ձերդ պայծառափայլություն:

— Վերևում ճաշարա՞ն է:

— Պանդոկ է, բիլյարդ էլ կա, լավ, լավ փերիններ էլ կգտնե-
վեն:

Ռասկոլնիկովը անցավ հրապարակով: Այնտեղ, անկյու-
նում մարդկանց հոծ բազմություն էր հավաքվել, բոլորը մու-
ժիկներ էին: Նա մտավ բազմության մեջ՝ նայելով նրանց դեմ-
քերին: Չգիտես ինչու նա ուզում էր խոսել բոլորի հետ: Բայց
մուժիկները ուշադրություն չէին դարձնում նրա վրա, տեղ-
տեղ խմբվում, բարձրաձայն խոսում էին: Ռասկոլնիկովը մի
քիչ կանգնեց, մտածեց ու մայթով գնաց աջ կողմը, դեպի Վ...
պողոտան: Անցնելով հրապարակը, նա մտավ մի նրբանցք...

Նա առաջ էլ հաճախ անցնում էր այդ կարճ նրբանցքով,
որը ծնկաձև թեքվում էր ու հրապարակից ձգվում դեպի Սադո-
վայա փողոցը: Վերջին ժամանակներում, երբ ձանձրանում էր

նույնիսկ պահանջ էր զգում թրևելու այդ բոլոր վայրերում, «որպեսզի էլ ավելի ձանձրանար»: Իսկ հիմա այնտեղ գնաց առանց որևէ բանի մասին մտածելու: Այստեղ կա մի մեծ տուն, որը ամբողջովին զբաղեցրած է օղեկրպակներով և ուտել-խմելու այլ ձեռնարկություններով. դրանցից ամեն բուսական գուրս էին գալիս կանայք, որոնք հագնված էին այնպես, ինչպես հագնվում են «մոտիկ տեղ գնալիս», գլխաբաց ու միայն շրջազգեստներով: Նրանք խմբվում էին երկու-երեք տեղ: մայթի վրա, գլխավորապես ստորին հարկերի մուտքի առջև, որտեղից երկու աստիճանով կարելի էր իջնել խիստ զվարճացուցիչ այլևայլ ձեռնարկություններ: Մի զվարճատեղից ամբողջ փողոցով մեկ թփթփոց ու աղմուկ էր լսվում, հնչում էր կիթառը, երգում էին, ու այնտեղ շատ ուրախ էր: Մուտքի առջև կանանց մի մեծ խումբ էր հավաքվել. ոմանք նստել էին աստիճաններին, ոմանք՝ մայթին, ոմանք էլ կանգնած զրուցում էին: Մոտիկում, փողոցում, բարձրաձայն հայհոյանք թափելով, պապիրոսը բերանին թրևում էր մի հարբած գինվոր ու կարծես ուզում էր մտնել մի որևէ տեղ, բայց ըստ երևույթին մոռացել էր, թե ուր պետք է մտնի: Երկու քրջոտ մարդ հայհոյում էին իրար, ու փողոցի մեջտեղում մի թունդ հարբած մարդ էր փռվել: Ռասկոլնիկովը կանգ առավ կանանց մեծ խմբի մոտ: Նրանք խոսում էին խոպոտ ձայներով, բուրն էլ չթե շրջազգեստներով էին, այծենու ոտնամաններով և գլխաբաց: Ոմանք քառասուն տարեկանից ավելի էին, կային և տասնյոթ տարեկաններ, համարյա բոլորի աչքատակերը կապտած էին:

Չգիտես ինչու Ռասկոլնիկովին հետաքրքրում էր այնտեղից, ներքևից լսվող երգեցողությունը, այդ ամբողջ թփթփոցն ու աղմուկը... Այնտեղ, քրքիչի ու ճղճղոցի, աշխույժ երգի բարալիկ ֆալցետի ներքո, կիթառի նվագով կատաղի պարում էր ինչ-որ մեկը, երգ ու նվագի տակտով կրունկները խփում հատակին: Ռասկոլնիկովը մուտքի առջև կուսացած, ուշադրությամբ, մոռալադեմ ու մտազբազ լսում էր և մայթից հետաքրքրությամբ նայում դեպի նախասենյակը:

Դուն իմ սրտի ճարն ու դեղը,
Ինձ մի խփի իզուր տեղը:

Գեղգեղում էր երգչի բարալիկ ձայնը: Ռասկոլնիկովը շատ էր ուզում լսել, թե ինչ են երգում, ասես հենց այդ էր ամբողջ գործը:

«Ներս շմեհ՝ մ», — մտածեց նա: — «Հուհում են, հարբած են: Դե, ինչ կա որ, շմեհ՝ ու հարբեմ»:

— Ներս շե՞ք մտնի, օիրելի պարոն, — բավական հնչեղ ու դեռ այնքան էլ չխուլված ձայնով հարցրեց կանանցից մեկը: Նա ջահել էր և նույնիսկ զզվելի չէր, — միակը ամբողջ խմբից:

— Ի՞նչ օիրունիկն եք, — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ տեղից թիչ բարձրանալով ու նայելով նրան:

Կինը ժպտաց. հաճոյախոսությունը նրան խիստ դուր եկավ:

— Դուք ել շատ սիրունիկն եք, — ասաց նա:

— Ինչքան լղար եք, — հաստ ձայնով ասաց մի ուրիշ կին, — հիվանդանոցի՞ց եք դուրս եկել, ինչ է:

— Ոնց որ գենեբալի աղջիկներ լինեն, իսկ քթներ կճատ են, — հանկարծ նրան ընդհատեց մոտ եկած մի մուժիկ, որը խմած էր, չկռճկած կապայով ու խորամանկ-ժիժաղկոտ դեմքով: — Ա՛յ քեզ ուրախությունն:

— Դե որ եկել ես, ներս մտիր:

— Կմտնեմ, անուշիկս:

Եվ նա թավալազլոր իջավ ներքև:

Ռասկոլնիկովը շարժվեց առաջ:

— Լսեք, պարոն, — նրա ետևից բղավեց աղջիկը:

— Ի՞նչ է:

Աղջիկը շփոթվեց:

— Ես, հաճելի պարոն, միշտ էլ ուրախությամբ ժամանակ կանցկացնեմ ձեզ հետ, բայց հիմա մի տեսակ քաշվում եմ ձեզնից: Դուրեկա՞ն կավալեր, ինձ վեց կոպեկ նվիրեցեք խմելու համար:

Ռասկոլնիկովը հանեց ինչ որ ձեռքն ընկավ՝ երեք հատ հինգկոպեկանոց:

— Ա՛խ, որքա՞ն բարի պարոն եք:

— Անունդ ի՞նչ է:

— Հարցրեք Դուկլիդային:

— Չեղավ, այդ ի՞նչ բան է, — հանկարծ մեջ մտավ կանանցից մեկը՝ գլուխն օրորելով Դուկլիդայի կողմը: — Ես

չգիտեմ էլ, թե ոնց կարելի է այդպես փող խնդրել: Ծս դրա տեղը լինեի, կամաչեի: գետինը կմտնեի:

Ռասկոլնիկովը հետաքրքրությամբ նայեց խոսողին: Այդ մի պեպենոտ, մոտ երեսուն տարեկան կին էր՝ ամբողջովին կապտաբծերով պատած դեմքով, վերին ուռած շրթունքով: Նա հանգիստ և լրջորեն էր խոսում ու դատում:

«Արդյոք ո՞րտեղ,— մտածեց Ռասկոլնիկովը՝ շարունակելով գնալ,— արդյոք ո՞րտեղ եմ կարդացել, թե ինչպես մահվան դատապարտված մի մարդ մահից մի ժամ առաջ ասում կամ մտածում է, որ եթե իրեն վիճակվեր ապրել մի որևէ բարձունքի, ժայռի վրա, այնպիսի նեղ տեղում, ուր կարելի լիներ միայն ոտքերը տեղավորել, իսկ շուրջը լիներ անդունդ: օվկիանոս, հավերժական խավար, հավերժական առանձնություն և հավերժական փոթորիկ, ու այդպես ինքը մի արշին տարածության վրա կանգնած մնար ամբողջ կյանքում, հազար տարի, հավիտենապես, ապա ավելի լավ էր այդպես ապրել, քան այժմ մեռնել: Միայն թե ապրել, ապրել ու ապրել: Ինչ կերպ էլ որ լինի, ապրել... Ինչպիսի՞ ճշմարտություն է տե՞ր աստված, ինչպիսի՞ ճշմարտություն: Ստոր է մարդը... Եվ ստոր է նա, ով նրան դրա համար ստոր է անվանում»,— մի բույն անց ավելացրեց Ռասկոլնիկովը:

Նա անցավ մյուս փողոցը: «Պահ, «Բյուրեղապակյա պալատը»: Վերջինս Ռազումիխինը խոսում էր «Բյուրեղապակյա պալատի» մասին: Հա՛, Ը-ը, ես ի՞նչ էի ուզում անել. կարողալ... Զոսիմովն ասում էր, որ լրագրերում է կարդացել...»

— Լրագրեր կա՞ն,— հարցրեց նա՝ մտնելով բավական ընդարձակ և նույնիսկ մաքուր այդ պանդոկային ձեռնարկությունը՝ բաղկացած մի քանի սենյակներից, որոնք, սակայն, համարյա դատարկ էին: Երկու-երեք հաճախորդ թեյ էին խըմում, հեռու մի սենյակում էլ նստած էին շորս մարդ, շամպայն էին խմում: Ռասկոլնիկովին թվաց, թե նրանց մեջ գտնելով է Զամետովը: Սակայն հեռվից անկարելի էր պարզ տեսնել:

«էհ, թեկուզ և նա լինի»,— մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Օղի կհրամայե՞ք,— հարցրեց սպասավորը:

— Թեյ մատուցիր: Բեր ինձ թերթեր, հները, վերջին հինգ օրվա, իսկ ես քեզ օղեդրամ կտամ:

— Լսում եմ: Ահա այսօրվա թերթերը: Օղի է՞լ եք հրամայում:

Հին լրագրերն ու թեյը մատուցվեցին: Ռասկոլնիկովը նրստեց ու սկսեց նայել լրագրերը. «Իզլեր»՝ Իզլեր— Ացտեկներ— Ացտեկներ— Իզլեր Բարտոլա— Մասսիմո— Ացտեկներ*— Իզլեր... Թյու, գրողը տանի. ահա և նշումներ— կինը գլորվեց սանդուղքից— մի քաղքեհի մահացավ օղուց— հրդեհ՝ Պեկիում— հրդեհ Պետերբուրգյան կողմում— էլի հրդեհ Պետերբուրգյան կողմում*— էլի հրդեհ Պետերբուրգյան կողմում — Իզլեր— Իզլեր— Իզլեր— Իզլեր— Մասսիմո... Հը՛մ, ահա...»

Վերջապես, նա գտավ այն, ինչ որ փնտրում էր, ու սկսեց կարդալ, տողերը ցատկոտում էին նրա աչքերում, սակայն նա մինչև վերջ կարդաց ամբողջ «լուրը» ու սկսեց հետևյալ համարներում ազահությամբ փնտրել հետագա հավելումները: Թերթերը շուտով անելիս նրա ձեռքերը դողում էին ջրաձգական անհամբերությունից: Հանկարծ ինչ-որ մեկը նստեց նրա կողքին, նրա սեղանի մոտ: Ռասկոլնիկովը նայեց. Զամետովն էր, հենց այն Զամետովը, նույն տեսքով, մատանիներով, ոսկե շղթաներով, սև, գանգուր և օծված մազերի բաժուկով, պճնամուրակաճ բաճկոնակով, մի քիչ մաշված սերթուկով և չվացած շապկով: Նա ուրախ էր, գոնե շատ ուրախ և բարեսիրտ էր ժպտում: Նրա թուխ դեմքը մի փոքր կարմրել էր շամպայն խմելուց:

— Ինչպե՞ս, դուք այստե՞ղ,— հարցրեց նա տարակուսանքով և այնպիսի տոնով, որ կարծես թե իր ամբողջ կյանքում ծանոթ էր Ռասկոլնիկովի հետ,— իսկ դեռ երեկ Ռազումիխինը ինձ ասել էր, որ դուք ուշագնաց վիճակում եք: Ա՛յ քեզ տարօրինակ բան: Ծս հո եղել եմ ձեզ մոտ...

Ռասկոլնիկովը գիտեր, որ նա կմոտենա: Լրագրերը մի կողմ դրեց և դարձավ դեպի Զամետովը: Նրա շրթունքները քմծիծաղ էին տալիս, և այդ քմծիծաղը ինչ-որ մի նոր, ջրայնոտ անհամբերություն էր արտահայտում:

— Ծս գիտեմ, որ դուք եկել էիք,— պատասխանեց նա,— լսել էի: Գուլպան էիք փնտրում... Գիտե՞ք, Ռազումիխինը հիացած է ձեզնով, ասում է, որ դուք նրա հետ լավիզա Իվանովնայի մոտ էիք գնացել, որի մասին դուք այն օրը հոգում

էիք, աչքով անում պորուչիկ Պորոխին (վառող); իսկ նա չէր հասկանում, հիշում եք. ախր, ի՞նչ կար չհասկանալու, բանը պարզ էր... չէ՞:

— Օ, ինչպիսի կովարար է նա:

— Պորոխը:

— Ոչ, ձեր ընկերը, Ռազումիխինը...

— Կա՞մ եք պարում, հա՛-ա, պարոն Ջամետով. առանց մաքսի մուտք ունեք բոլոր ամենահաճելի տեղերը: Այն ո՞վ էր հիմա ձեզ շամպայնով ողողում:

— Դե մենք... խմում էինք էլի՛... Ի՞նչ ողողել:

— Հը՛մ, հոնորարը գալիս է, ամեն բանից օգտվում եք,— Ռասկոլնիկովը ծիծաղեց: — Ոչինչ, լավ տղա, ոչինչ,— ավելացրեց նա՝ տփտփացնելով Ջամետովի ուսին,— ես հո սա ասում եմ ոչ թե շարասրտութեամբ, «այլ սիրով, խաղ անելով», ինչպես ասել էր ձեր այն աշխատողը, Միտկային դընքսողը, երբ հարցաքննվել էր պառավի սպանութեան գործով:

— Իսկ դուք այդ ո՞րտեղից գիտեք:

— Ես գուցե ավելի շատ բան գիտեմ, քան դուք:

— Դուք ինչ-որ խիստ տարօրինակ եք երևում... Անշուշտ դեռ շատ հիվանդ եք: Իզուր եք դուրս եկել:

— Ես ձեզ տարօրինակ եմ թվում:

— Այո: Այդ ի՞նչ է, թերթե՞ր եք կարդում:

— Թերթեր:

— Շատ են գրում հրդեհների մասին:

— Ոչ, ես հրդեհների մասին չեմ կարդում: — Այստեղ Ռասկոլնիկովը խորհրդավոր նայեց Ջամետովին. հեգնոտ ժպիտը դարձյալ ծոմսեց նրա շրթունքները: — Ոչ, ես հրդեհների մասին չեմ կարդում,— շարունակեց նա՝ աչքով անելով Ջամետովին: — Հապա, խոստովանեցեք, հաճելի երիտասարդ, որ դուք շատ եք ուզում գիտենալ, թե ես ինչի մասին էի կարդում:

— Ամենևին էլ չեմ ուզում. ես հենց այնպես հարցրի: Մի՞-թե չի կարելի հարցնել: Ի՞նչ եք այդպես շարունակ...

— Լսեք, դուք կրթված, գրական մարդ եք, չէ՞:

— Ես գիմնազիայի վեցերորդ դասարանից եմ դուրս եկել,— մի տեսակ արժանապատվությամբ պատասխանեց Ջամետովը:

— Վեցերորդի՞ց: Ախ դո՛ւ, ծիտիկա: Հըմ, մազաբաժանով ես, մատանիներով. հարուստ մարդ ես, էլի: Փո՛ւ, ինչ հաճելի տղա ես: — Այստեղ Ռասկոլնիկովը ջղային ծիծաղ թափեց հենց Ջամետովի դեմքին: Վերջինս ետ քաշվեց ու ոչ թե վիրավորվեց, այլ խիստ զարմացավ:

— Փո՛ւ, որքան տարօրինակ եք,— շատ լուրջ կրկնեց Ջամետովը: — Ինձ թվում է, որ դուք էլի զառանցում եք:

— Ջառանցո՞ւմ եմ. ստում ես, ծիտիկա... Ուրեմն ես տարօրինակ եմ: Իսկ ձեզ համար հետաքրքի՞ր եմ, հը՞, հետաքրքի՞ր եմ:

— Հետաքրքիր ես:

— Ուրեմն ասե՛մ, թե ինչի մասին էի կարդում, ինչ էի փնտրում: Ա՛յ թե քանի թերթ եմ պահանջել: Կասկածելի է, չէ՞:

— Դե, ասացեք:

— Ականջներդ սրիր:

— Ինչի՞ համար:

— Հետո կասեմ, թե ինչի համար, իսկ հիմա, սիրելիդ իմ, հայտարարում եմ ձեզ... ոչ, ավելի լավ է ասել՝ «խոստովանում եմ»... ոչ, այդ էլ չեղավ. «ցուցմունք եմ տալիս, իսկ դուք գրի եք առնում», ա՛յ թե ինչ: Ուրեմն ցուցմունք եմ տալիս, որ կարդում, հետաքրքրվում... Փնտրում-գտնում էի... — Ռասկոլնիկովը կկոցեց աչքերը և մի փոքր սպասեց: — Հենց նրա համար մտա այստեղ, որպեսզի լուրեր կարդայի աստիճանավորի պառավ կնոջ սպանութեան մասին,— ի վերջո ասաց նա համարյա շշնջալով, դեմքը բոլորովին մոտեցնելով Ջամետովի դեմքին: Ջամետովը ուղղակի սեևոուն նայում էր նրան առանց շարժվելու և առանց դեմքը հեռացնելու նրա դեմքից: Հետո Ջամետովին ամենից տարօրինակ թվաց այն, որ լուրջունը տեևց ուղիղ մի բուպե, և ուղիղ մի բուպե նրանք այդպես իրար էին նայում:

— Հետո ի՞նչ, որ կարդում էիք,— հանկարծ գոչեց նա տարակուսանքով և անհամբերությամբ: — Այդ իմ ի՞նչ գործն է, ի՞նչ կա դրա մեջ:

— Դա հենց այն պառավն է,— շարունակեց Ռասկոլնիկովը նույն շշնջունով և Ջամետովի բացականչությունից շարժվելով,— հենց այն պառավն է, որի մասին պատմում

էին գրասենյակում, հիշում եք, իսկ ես ուշաթափվեցի: Հիմա գրանից ի՞նչ եք հասկանում:

— Ախր ինչո՞ւմն է բանը, ի՞նչ պետք է «հասկանալ»,— համարյա անհանգստանալով ասաց Զամետովը:

Ռասկոլնիկովի անշարժ և լուռ դեմքը մի ակնթարթում կերպարանափոխվեց, և նա հանկարծ սկսեց ջղայնորեն քրքրել ինչպես քիչ առաջ, կարծես թե բոլորովին անզոր էր իրեն զսպելու: Ու մի ակնթարթում զգացման արտասովոր պարզությամբ նա վերհիշեց այն վայրկյանները, երբ ինքը կացինը ձեռքին կանգնել էր դռան ետևում, սողնակը ցատկոտում էր, Կոխը և Պեստրյակովը դրսից հայհոյում ու թակում էին դուռը, իսկ ինքը հանկարծ ուղեց գոռալ նրանց վրա, հայհոյանք թափել, լեզու ցույց տալ, ձեռք առնել նրանց, ծիծառել: քրքրալ, քրքրալ, քրքրալ:

— Դուք կամ խելագար եք, կամ...— ասաց Զամետովը ու լռեց, ասես հանկարծ ապշեց իր գլխում անակնկալ ծագած մտքից:

— Կա՞մ: Կամ ի՞նչ: Դե ի՞նչ: Դե ասացեք:

— Ոչինչ,— բարկացկոտ պատասխանեց Զամետովը,— այդ ամենը դատարկ բան է:

Երկուսն էլ լռեցին: Հանկարծակի, արտառոց քրքիչից հետո Ռասկոլնիկովը իսկույն տխրեց և մտածմունքի մեջ ընկավ: Նա արմուկները դրեց սեղանին և գլուխը հենեց ձեռքերին: Կարծես նա բոլորովին մոռացավ Զամետովին: Լուսթյունը բավական երկար տևեց:

— Ինչո՞ւ թեյը չեք խմում, կսառի,— ասաց Զամետովը:

— Հ՞ը, ի՞նչ, թե՞ յը... հա՛,— Ռասկոլնիկովը մի կում թեյ խմեց, մի կտոր հաց տարավ բերանը ու հանկարծ, նայելով Զամետովին, կարծես ամեն ինչ վերհիշեց ու սթափվեց. նրա դեմքը նույն բոպիին նախորդ հեղեղան արտահայտությունը ստացավ: Նա շարունակեց խմել թեյը:

— Հիմա շատացել են այդ խարդախությունները,— ասաց Զամետովը:— Դեռ վերջերս ես «Մոսկովսկիյե վեդոմոստիում» կարդացի, որ Մոսկվայում դրամանենգների մի ամբողջ խումբ են բռնել: Մի ամբողջ ընկերություն է եղել: Կեղծում էին թղթադրամները:

— Օ, այդ վաղուց է եղել, ես դեռ մի ամիս առաջ եմ կարդացել,— հանգիստ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:— Ուրեմն ձեր կարծիքով նրանք խարդախներ՞ր են,— քմծիծաղով ավելացրեց նա:

— Էլ ի՞նչպես խարդախներ չեն:

— Նրա՞նք: Նրանք երեխաներ են, բլանբեկներ¹ և ոչ թե խարդախներ: Այդ տեսակ նպատակի համար հիսունի շափ մարդիկ էին միացել: Մի՞թե այդ հնարավոր է: Այստեղ երեք հոգին էլ շատ են, այն էլ եթե մեկը մյուսին ավելի շատ վրատահի, քան ինքն իրեն: Թե չէ բավական է, որ մեկը հարբած վիճակում բերանից խոսք թոցնի, ու ամեն ինչ կորած է: Բլանբեկներ են: Անհուսալի մարդիկ են վարձում, բանկերում թղթադրամները մանրելու համար. ախր ի՞նչպես կարելի է հավատալ առաջին հանդիպած մարդուն: Ենթադրենք, թե բլանբեկների միջոցով էլ գործը հաջողվեց, ենթադրենք, թե յուրաքանչյուրը մեկ միլիոն փող խփեց, իսկ հետո ի՞նչ կլինի նրա ամբողջ կյանքում: Ամբողջ կյանքում մեկը մյուսից է կախված: Ավելի լավ է խեղդվել: Նրանք կեղծ փողը փոխելմանը էլ չէին կարողանում: Սկսում է դրանցից մեկը, բանկում մանրում է փողը, ստանում է հինգ հազար, ու ձեռքերը դողում են: Զորս հազարը հաշվում է, իսկ հինգերորդը ընդունում է առանց հաշվելու, հավատալով, որպեսզի հենց միայն փողը գրպանը դնի ու շուտ փախչի: Ու դրանով կասկած է առաջացնում: Ամեն ինչ կործանվում է մեկ հիմարի պատճառով: Մի՞թե այդ հնարավոր է:

— Ձեռքերի դո՞ղը, այո, դա հնարավոր է,— վրա բերեց Զամետովը: Այո, ես միանգամայն հավատացած եմ, որ դա հնարավոր է: Հեշտ չէ դիմանալ:

— Մի՞թե:

— Իսկ դուք կդիմանա՞ք, հա՞: Ոչ, ես չէի դիմանա: Հարյուր ուրբի վարձատրության համար այդպիսի քա՞յլ անել: Կեղծ թղթադրամով գնալ,— ո՞ւր,— բանկիրական գրասենյակ՞ը, ուր փորձված են դրանում: Ոչ, ես կշփոթվեի: Իսկ դուք չե՞ք շփոթվի:

¹ Համբակներ, անփորձներ (ֆրանս. blanc-bec):

Ռասկոլնիկովը հանկարծ խիստ ուզեց դարձյալ Երեզուցուց տալ: Բուսն առ բուսն երա մեջքով օարսուտ էր անցնում:

— Ես այդպես չէի անի,— սկսեց նա հեռվից: — Ահա թե ես ինչպես կամանրեի. կհաշվեի առաջին հազարը, այնպես, բոլոր ծայրերից, զննելով յուրաքանչյուր թղթադրամը, ու կսկսեի հաշվել հետևյալ հազարը. կհաշվեի կեսը, կհաննեի մի որևէ հիսուն ուրբիանոց. կնայեի լույսի տակ, շուտ կտայի ու էլի կնայեի լույսի տակ, արդյոք կեղծ չէ՞: «Ես վախենում եմ, — կասեի,— օրերս իմ մի ազգականուհին այս կերպ քսանհինգ ուրբի կորցրեց», — ու այստեղ մի այդպիսի դեպք կպատմեի: Ու հենց որ սկսեի երրորդ հազարը հաշվել, կասեի՝ հերոզություն, կարծես երկրորդ հազարի յոթ հարյուրը սխալ եմ հաշվել, կասեմ թե եմ. կթողնեի երրորդ հազարը ու էլի կհաշվեի երկրորդը, ու ամբողջ հինգ հազարը, այդպես կհաշվեի: Ու երբ վերջացնեի, հինգերորդ ու երկրորդ հազարից կհաննեի մեկական թղթադրամ, էլի կնայեի լույսի տակ, ու էլի կասեմ թե կասեի՝ «խնդրում եմ փոխեք», — ու գրասենյակի ծառայողին համբերութունից կհաննեի, այնպես որ նա շէր էլ գիտենա, թե ինչպես ազատվի ինձնից: Վերջապես, ամեն ինչ կվերջացնեի, կգնայի, դուրը կբանայի, բայց ոչ, ներեցեք, նորից ետ կդառնայի որևէ բանի մասին հարցնելու, որևէ բացատրություն ստանալու. ահա թե ես ինչ կանեի:

— Փո՛ւ, ինչ սարսափելի բաներ եք ասում,— ծիծաղելով ասաց Ջամետովը: — Դրանք բոլորը լոկ խոսքեր են, իսկ իրականում անշուշտ կսայթաքեիք: Ես ձեզ պետք է ասեմ, որ իմ կարծիքով ոչ միայն ես և դուք, այլ փորձված, հանդուգն մարդն էլ չի կարող իր նկատմամբ երաշխավորված լինել: Էլ ինչո՞ւ հեռու գնանք, ահա մի օրինակ. մեր թաղամասում սպանեցին պառավին: Կարծես թե սպանողը հանդուգն մարդ է, օրը ցերեկով իրեն այդպիսի վտանգի է ենթարկել, միայն հրաշքով է փրկվել, բայց արի ու տես, որ ձեռքերը դողացել են. չկարողացավ կողոպտել. չդիմացավ. դա գործից է երեվում...

Ռասկոլնիկովը կարծես վերավորվեց:

— Գործի՛ց է երևում: Դե հիմա բռնեցեք նրան,— գոչեց նա՝ շարախնդրությամբ գրգռելով Ջամետովին:

— Ինչ կա որ, կրոնեն:

— Ո՞վքեր, դո՞ւք, դո՞ւք կրոնեք: Հալումաշ կլինեք: Ձեզ համար ա՛յ թե ինչն է գլխավորը. այդ մարդը արդյոք փող ծախսում է, թե՞ ոչ: Փող չի ունեցել ու հանկարծ սկսում է փող ծախսել, էլ ինչպե՞ս նա չէ հանցավորը: Այստեղ երեխան էլ կխաբի ձեզ, եթե ուզենա:

— Հենց բանն էլ այդ է, որ նրանք բոլորը այդպես են անում,— պատասխանեց Ջամետովը,— սպանում են խորամանկորեն, իրենց կյանքը վտանգի են ենթարկում, հետո էլ իսկույն բռնվում են զինետնում: Հենց փողը ծախսելու վրա են բռնվում: Բոլորը հո ձեզ նման խորամանկներ չեն: Դուք, իհարկե, զինետուն չէիք գնա:

Ռասկոլնիկովը կիտեց հոնքերը և խորազնին նայեց Ջամետովին:

— Դուք ըստ երևույթին շատ եք հետաքրքրվում դրանով և ուզում եք իմանալ, թե ես ի՞նչպես կվարվեի նաև այս դեպքում:— հարցրեց դժգոհությամբ:

— Կուզենայի,— կտրուկ և լուրջ պատասխանեց Ջամետովը: Նա սկսել էր շափազանց լուրջ խոսել ու նայել Ռասկոլնիկովին:

— Շա՛տ կուզենայիք:

— Շատ:

— Լավ: Ահա թե ես ինչպես կվարվեի,— ասաց Ռասկոլնիկովը, դարձյալ դեմքը հանկարծ մոտեցրեց Ջամետովի գեմքին, դարձյալ ակնապիշ նայեց նրան ու շնչալով շարունակեց,— ահա թե ես ինչ կանեի. կվերցնեի փողը և իրերը, ու հեռանալով այնտեղից, ոչ մի տեղ չմտնելով, կգնայի որևէ խուլ վայր, ուր միայն ցանկապատեր են և համարյա ոչ ոք չկա՝ մի որևէ բանջարանոց կամ նման մի վայր: Դեռ առաջուց ես այնտեղ կնշեի որևէ անկյունում, ցանկապատի մոտ ընկած, ասեմ թե մեկ կամ մեկուկես փուլ ծանրությամբ մի որևէ քար, որը գուցե տան կառուցման օրերից է այնտեղ գտնվում. կբարձրացնեի այդ քարը, որի տակ փոս կլինեի, ու բոլոր իրերն ու փողը կդնեի այդ փոսի մեջ, քարը կդնեի իր տեղը, այնպես ինչպես առաջ ընկած էր այն, ոտքով հույ կտայի ու կհեռանայի: Ու մի տարի, երկու տարի չէի վերցնի: Երեք տարի էլ չէի վերցնի: Դե թող փնտրեին: Էլ ո՞նց կգրտնեին:

— Դուք խելագար եք, — չգիտես ինչու ասաց Ձամետովը նույնպես համարյա շնչալուով, ու չգիտես ինչու հանկարծ Ռասկոլնիկովից ետ քաշվեց: Ռասկոլնիկովի աչքերը փայլեցին. նա սարսափելի գունատվեց. նրա վերին շրթունքը դողաց ու սկսեց ցնցվել: Նա որքան կարելի էր թեքվեց դեպի Ձամետովը ու սկսեց առանց որևէ բան ասելու շարժել շրթունքները. այդպես շարունակվեց մոտ կես րոպե, նա գիտեր, թե ինչ էր անում, բայց չէր կարողանում զսպվել: Սարսափելի խոսքը, ինչպես այն ժամանակ դուան սողնակը, այնպես էլ ցատկոտում էր իր շուրթերի վրա. ահա, ահա կթոցնի այն, քիչ է մընում, քիչ է մնում նա ասի այդ խոսքը:

— Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե ե՛ս եմ սպանել պառավին ու կիզավետային, — ասաց նա հանկարծ և ուշքի եկավ:

Ձամետովը օտարոտի նայեց նրան ու գունատվեց սփռոցի նման: Նրա դեմքը ծամածովեց ժպիտից:

— Մի՞թե այդ հնարավոր է, — հազիվ լսելի ասաց նա:

Ռասկոլնիկովը ցասկոտ նայեց նրան:

— Խոստովանեցեք, որ հավատացիք, այո՞, այնպե՛ս չէ՞:

— Բնավ ոչ: Հիմա ավելի, քան երբևէ, չեմ հավատում, — հապճեպ պատասխանեց Ձամետովը:

— Վերջապես, բռնվեցիր: Միտիկը բռնվեց: Ուրեմն առաջ հավատում էիք, եթե հիմա «ավելի, քան երբևէ, չեք հավատում»:

— Դե բոլորովին ոչ, էլի, — բացականչեց ըստ երևույթին շփոթված Ձամետովը: — Դուք ինձ հենց նրա համար վախեցրիք, որպեսզի ն.ման եզրակացութեամբ հանգեիք:

— Ուրեմն չե՞ք հավատում, իսկ իմ բացակայությամբ, ինչի՞ մասին սկսեցիք խոսել, երբ այն ժամանակ ես դուրս եկա գրասենյակից: Ուշաթափությունից հետո պորուչիկ Պորոխը ինչո՞ւ էր ինձ հարցաքննում: Է՛յ, դու, — կանչեց նա սպասավորին՝ վեր կենալով ու վերցնելով գլխարկը, — որքա՞ն պիտի վճարեմ:

— Ընդամենը երեսուն կոպեկ, — մոտեցավ ու սլատասխանեց սպասավորը:

— Ահա քեզ և քսան կոպեկ արադի փող: Տես ինչքան փող կա, — թղթադրամներ բռնած իր դողող ձեռքը նա մեկնեց

Ձամետովին, — է՛լ տասնոցներ, է՛լ հնգանոցներ, քսանհինգ ուրբի: Ո՞րտեղից է սա: Ո՞րտեղից է նոր հագուստս: Հո գիտե՞ք, որ մի կոպեկ էլ չկար: Երևի տանտիրուհու արդեն հարցաքննել եք... էհ, բավական է, Assez cause¹, ցտեսություն... ցանկամ ձեզ հաճելի ժամանց...

Նա դուրս ելավ ամբողջովին դողալով ինչ-որ օտարոտի, հիստերիկ զգացումից, որի մեջ ի միջի այլոց մասամբ անհանդուրժելի վայելք կար: Նա մոռյլ էր, սարսափելի հոգնած: Նրա դեմքը ծռմուկած էր, կարծես ինչ-որ նուպայից հետո: Նրա հոգնածությունը արագորեն սաստկանում էր: Առաջին ցնցումի, առաջին շղայնացուցիչ զգացումից հետո նրա ուժերը գրգռվում, հորդում էին հանկարծ, ու նույն արագութեամբ թուլանում էին այն շափով, որով թուլանում էր զգացումը:

Իսկ Ձամետովը մնալով մենակ, նստել էր նույն տեղում ու մտածում էր: Ռասկոլնիկովը պատահաբար տակնուվրա էր արել սպանության վերաբերյալ նրա բոլոր մտքերը ու վերջնականապես ապացուցել նրա կարծիքը:

«Իլյա Պետրովիչը ապուշ է», — վերջնականապես որոշեց Ձամետովը:

Հենց որ Ռասկոլնիկովը բացեց դրսի դուռը, հանկարծ մուտքի սանդուղքի վրա հանդիպեց ներս մտնող Ռազումիխինին: Երկուսն էլ նույնիսկ մի քայլ հեռավորությամբ միմյանց շտեպան, այնպես որ քիչ մնաց բախվելին նրանց գլուխները: Մի քանի վայրկյան նրանք հայացքով շափում էին միմյանց: Ռազումիխինը բոլորովին ապշեց, ու հանկարծ բարկությունը, թունդ բարկությունը ահեղորեն շողաց նրա աչքերում:

— Ահա թե որտեղ ես դու, — բղավեց նա ամբողջ կոկորդով մեկ: — Անկողնուց ես փախել: Իսկ ես այնտեղ քեզ նույնիսկ բազմոցի տակ էի փնտրում, ձեռնահարկ էլ բարձրացանք: Քիչ մնաց թո պատճառով խփեի նաստասյային... Իսկ դու այ թե որտեղ ես: Ռոդյա, այդ ի՞նչ է նշանակում: Ասա ամբողջ ճշմարտությունը, խոստովանիր, լսո՞ւմ ես:

— Այն է նշանակում, որ դուք բոլորդ մեռցնելու շափ

¹ Բավական է շաղկարտել (ֆրանս.):

ձանձրացրել եք ինձ, ու ես ուզում եմ մենակ լինել,— համազիստ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Մենակ լինել, երբ դեռ չես կարող քայլել, երբ դեռ դեմքդ գունատ է կտավի նման, ու շնչասպառ ես լինում: Հիմար... Ի՞նչ էիր անում Քրյուրեղապակյա պալատում, անմիջապես խոստովանիր:

— Թող,— ասաց Ռասկոլնիկովը և ուզեց անցնել նրա կողքից: Այդ արդեն իսպառ զայրացրեց Ռազումիխին. սա պիտի դռնեց Ռասկոլնիկովի ուսից:

— Թողնե՛՛մ: Դու համարձակվում ես ռթո՞ղ ասել: Գիտե՞ս թե հիմա ես քեզ ինչ կանեմ: Կկապեմ, թեև տակ կառնեմ, կտանեմ տուն ու փակի տակ կպահեմ:

— Լսիր, Ռազումիխին,— կամացուկ և ըստ երևույթին բոլորովին հանգիստ ասաց Ռասկոլնիկովը,— Մի՞թե դու չես տեսնում, որ ես չեմ ուզում քո բարեբարությունները: Ախր ի՞նչ սովորություն է դա, բարեբարություն անել այն մարդկանց, որոնք... թքում են դրա վրա, վերջապես, նրանց, որոնց համար դա անտանելի է: Ինչի՞ համար դու ինձ փնտրեցիր ու գտար հիվանդությանս սկզբում: Գուցե ես շատ կուզենայի մեռնել: Մի՞թե ես այսօր բավականաչափ ցույց չտվի քեզ, որ դու ինձ տանջում ես, որ դու ինձ... ձանձրացրել ես: Հիրավի, այդ ի՞նչ հակում է՝ տանջել մարդկանց: Հավատացնում եմ քեզ, որ այդ ամենը շատ է խանգարում իմ առողջացմանը, որովհետև անընդհատ ջղայնացնում է ինձ: Ի սեր աստծո, հեռացիր ինձնից: Ու վերջապես, դու ի՞նչ իրավունք ունես ինձ զոռով պահելու: Եվ մի՞թե դու չես տեսնում, որ ես հիմա խոսում եմ միանգամայն զգաստ վիճակում: Վերջապես, էլ ի՞նչ աղաչանք-պաղատանք թափեմ, ի՞նչպես սովորեցնեմ քեզ, որ դու չընկնես իմ ետևից և ինձ բարեբարություն չանես: Թող ես ապերախտ լինեմ, թող ես ստոր լինեմ, միայն թե հեռացե՛ք դուք բոլորդ, ի սեր աստծո, հեռացե՛ք, հեռացե՛ք:

Նա սկսել էր հանգիստ խոսել, նախապես ուրախանալով, որ կարող է թափել իր մեջ կուտակված ամբողջ թույլը, բայց խոսքը վերջացրեց կատաղելով ու շնչասպառ լինելով, ինչպես որ վարվել էր Լուժինի հետ:

Ռազումիխինը մի քիչ սպասեց, մտածեց ու բաց թողեց նրա թևը:

— Դե ուրեմն գնա գրողի ծոցը,— ասաց նա կամացուկ և համարյա մտազբաղ: — Կաց,— հանկարծակի գոռաց նա, երբ Ռասկոլնիկովը շարժվել էր տեղից,— լսիր ինձ: Հայտարարում եմ քեզ, որ դուք բոլորդ առանց բացառության պոռոտախոսներ ու սնապարծներ եք: Ձեր մեջ տանջանք է առաջանում, և դուք այն կրում եք ինչպես հավը՝ հավկիթը... Նույնիսկ այստեղ էլ ուրիշ հեղինակներից եք խոսք գողանում: Ձեր մեջ ինքնուրույն կյանքի նշույլ անգամ չկա: Դուք կետաճարպային քսուքից եք կերտված, իսկ արյան փոխարեն ձեր մեջ շիճուկ է հոսում: Ես ձեզնից ոչ մեկին չեմ հավատում: Բոլոր հանգամանքներում ձեր առաջին գործն այն է, որ մի կերպ չնմանվեք մարդուն: Սպասիր,— կրկնապատկված կատաղությամբ բղավեց Ռազումիխինը, նկատելով, որ Ռասկոլնիկովը դարձյալ փորձում է հեռանալ, լսիր մինչև վերջ: Գիտե՞ս, նոր բնակարան տեղափոխվելու առթիվ այսօր ինձ մոտ մարդիկ խնջույքի են հավաքվում, գուցե և արդեն եկել են, ես այնտեղ թողի հորեղբորս, որ ընդունի մարդկանց, ու վազեցի այստեղ: Դե ուրեմն եթե դու հիմար չլինեիր, գոհճիկ հիմար, հիմարի գլուխ, օտար լեզվից թարգմանություն չլինեիր... Տեսնո՞ւմ ես, Ռոզյա, ես խոստովանում եմ, դու խելոք տղա ես, բայց և հիմար ես. դե ուրեմն, եթե դու հիմար չլինեիր, ավելի լավ կլինեիր այսօր երեկոյան գալիք ինձ մոտ, կնստեիր, էլի, փոխանակ իզուր տեղը դրսում կոշիկ մաշելու: Դե որ տանից դուրս ես եկել, էլ ի՞նչ պիտի անես: Տանտերերը փափուկ բազկաթոռ ունեն, ես կվերցնեի քեզ համար... Կլինի թե՛, ընկերական խումբ... Կարող եմ քեզ պառկեցնել թախտին, միայն թե մեր մեջ լինես, թեկուզև պառկած... Չոսիմովն էլ է գալու: Գուցե կմտնե՞ս ինձ մոտ:

— Ոչ:

— Ստու՛ով ես,— անհամբեր բղավեց Ռազումիխինը,— դու ի՞նչ գիտես որ, դու չես կարող քեզ համար պատասխանատու լինել: Ու այդ կողմից ոչինչ էլ չես հասկանում... Ես հազար անգամ ճիշտ այսպես կովել եմ մարդկանց հետ, ու էլի ետ եմ մանել... Ամոթ ես զգում ու էլի երեսդ դարձնում դեպի մարդը: Դե ուրեմն հիշիր՝ Պոլինկովի տունը, երբորդ հարկ...

— Ախր դուք, պարոն Ռազումիսին, բարերարություն անելու հաճույքով տարված, թերևս որևէ մեկին ստիպեք խփել ձեզ:

— Ո՞ւմ: Ի՞նձ: Այդպիսի բան նույնիսկ միայն երևակայողի քիթը կշարդան: Պոչինկովի տունը, № 47, աստիճանավոր, Բաբուշկինի բնակարանը...

— Չեմ գա, Ռազումիսին: — Ռասկոնիկովը շուտ եկավ ու հեռացավ:

— Գրագ եմ գալիս, որ կգաս, — նրա ետևից գոչեց Ռազումիսինը: — Այլապես դու... այլապես քեզ չեմ էլ ուզում ճանաչել: Սպասիր, է՛յ, Զամետովը այնտե՞ղ է:

— Այնտեղ է:

— Տեսա՞ր:

— Տեսա:

— Խոսեցի՞ր:

— Խոսեցի:

— Ինչի՞ մասին: Դե լավ, չբվիր, չես ուզում, մի ասա: Պոչինկովի տուն, 47, Բաբուշկինի բնակարանը, հիշիր:

Ռասկոնիկովը հասավ Սադովայա և շուտ եկավ մի այլ փողոց: Ռազումիսինը մտազբաղ նայում էր նրա ետևից: Վերջապես, ձեռք քաշեց նրանից, մտավ պանդոկ, բայց կանգ առավ սանդուղքի մեջտեղում:

«Գրողը տանի», — համարյա լսելի ձայնով ասաց նա, — «խելոք է խոսում, բայց կարծես թե... Ախր ես էլ հիմար եմ. մի՞թե խելագարվածները խելոք չեն խոսում: Իսկ Զոսիմովը, ինչպես ինձ թվաց, հենց դրանից է վախենում»: — Ռազումիսինը մատը խփեց ճակատին: — «Լավ, իսկ եթե... հիմա ի՞նչպես կարելի է նրան մենակ թողնել. հանկարծ ու ջուրն ընկնի, խեղդվի... Ա՛խ, ես սխալվեցի, չի կարելի մենակ թողնել»:

Եվ նա ետ դարձավ, վազեց Ռասկոնիկովի ետևից, բայց վերջինս արդեն չբացել էր: Ռազումիսինը թքեց ու արագ քայլերով վերադարձավ «Բյուրեղապակյա պալատը», որպեսզի շուտ հարցուփորձ աներ Զամետովին:

Ռասկոնիկովը հասավ № կամուրջը, կանգնեց դրա մեջտեղում, բազրիքի մոտ, արմունկները հենեց բազրիքին ու սկսեց դիտել հեռուն: Բաժանվելով Ռազումիսինից, նա այնքան թուլացավ, որ հազիվ հասավ այստեղ: Նա ուզեց որևէ

տեղ, դրսում նստել կամ պառկել: Զրի վրա կռացած, նա մեղքեմայաբար դիտում էր վերջալույսի վերջին վարդագուն ցուրքը, թանձրացող մթնաշաղում շարեշար տների ուրվագծերը, ձախափնյա մի տան ձեղնահարկի հեռավոր, փոքրիկ պատուհանը, որ հրաբոսոր առկայծում էր մի ակնթարթ իր վրա ընկած արևի վերջին ճառագայթից, ջրանցքի մթին տվող ջուրը, ու կարծես թե ուշադրությամբ էր նայում այդ ջրին: Վերջապես, նրա աչքերում սկսեցին պտույտ գալ ինչ-որ կարմիր կլորակներ, տները երերացին, անցորդները, առափնյա փողոցները, կառքերը, այդ ամենը սկսեց պտտվել ու պար գալ նրա շուրջը: Հանկարծ նա ցնցվեց, մի օտարոտի և այլանդակ տեսիլք թերևս նրան փրկեց նոր ուշաթափությունից: Նա զգաց, որ աչ կողմից ինչ-որ մեկը կանգ առավ իր կողքին. նա նայեց ու տեսավ մի կնոջ, որը բարձրահասակ էր, գլխաշորով, դեղին, երկարավուն, հյուծված դեմքով և կարմրավուն, փոս ընկած աչքերով: Կինը ուղղակի նայում էր նրան, բայց ակներև էր, որ ոչինչ չէր տեսնում և նրան չէր ճանաչում: Հանկարծ կինը աչ ձեռքով կոթնեց բազրիքին, բարձրացրեց աջ ոտքը և անցկացրեց բազրիքի վրայից, հետո էլ բարձրացրեց ձախ ոտքը ու նետվեց ջրանցքը: Կեղտոտ ջուրը ճեղքվեց, մի ակնթարթում կլանեց զոհին, բայց մի րոպե հետո ջրահեղձը ելավ ջրի երեսը ու դանդաղ սահեց հոսանքի ուղղությամբ, գլուխն ու ոտքերը ջրի մեջ, մեջքը վերևից, յուրեկան պոկ եկած ու բարձի պես ուռճացած:

— Խեղդվեց, խեղդվեց, — բղավում էին տասնյակ ձայներ. վազեվազ մարդիկ էին գալիս, առափնյա երկու փողոցները լցվում էին դիտողներով, կամրջի վրա, Ռասկոնիկովի շուրջը մարդիկ հավաքվեցին՝ վրա տալով ու ետևից նրան սեղմելով բազրիքին:

— Վայ, վայ, ախր դա մեր Աֆրոսինյուշկան է, — ինչ որ մոտիկ տեղից լսվեց կանացի լացակումած մի ճիշ: — Ա՛յ մարդիկ, փրկեցեք, վա՛յ, քոռանամ ես, հանեցեք ջրից:

— Մակո՛ւյկ վերցրեք, մակո՛ւյկ, — բղավում էին բազմության մեջ:

Բայց արդեն մակույկ հարկավոր չէր. մի քաղաքապահ վայրէջքի սանդուղքով վազեվազ իջավ ջրի ափը, հանեց վերարկուն և կոշիկները ու նետվեց ջուրը. գործը շատ չէր. հո-

տանքը ջրահեղձին տանում էր վայրէջքի սանդուղքից երկու քայլ հեռավորությամբ, քաղաքապահը աչ ձեռքով բռնեց նրա հագուստից, ձախով իր ընկերոջ մեկնած ձողից, ու ջրահեղձը խսկույն հանվեց ջրից: Նրան պառնկեցրին սանդուղքի գրանիտե սալերին: Նա շուտով ուշքի եկավ, քիչ բարձրացավ, նրստեց ու սկսեց փռչտալ և փնչալ, անհեթեթորեն քամել թրջված հագուստը: Նա ոչինչ չէր ասում:

— Մեռնելու շափ խմում էր, ա՛յ մարդիկ, մեռնելու շա՛փ: — արդեն Աֆրոսինյուշկայի մոտ ճղճղում էր նույն կանացի ձայնը, — մի անգամ էլ փորձել էր կախվել, պարանը վզից հանեցին: Նա գնացել էի խանութ, աղջկաս թողել սրա մոտ, որ մտիկ անի, և ահա պատահեց փորձանքը: Քաղաքից է: տեղացի, իրար կողքի ենք ապրում, հրե՛ն, ծայրից երկրորդ տունը, այնտեղ ենք ապրում...

Մարդիկ ցրվում էին, ոստիկանները դեռ զբաղված էին ջրահեղձով. մեկը ինչ-որ բան ասաց ոստիկանատան մասին... Ռասկոլնիկովը ամեն ինչին նայում էր անտարբերության ու սառնասրտության տարօրինակ զգացումով: Նա զզվեց: «Ոչ, նողկալի է... շուրթ... շարժե, քթի տակ փնթփնթում էր նա: Ոչինչ չի լինի, ավելացրեց նա, բան դուրս չի գա: Հը՛մ, ոստիկանատունը... Իսկ ինչո՞ւ Չամետովը ոստիկանատանը չէ: ոստիկանատունը ժամը տասին բաց է...», նա շուտ եկավ բազրիքից ու նայեց շուրջը:

«Դե ինչ կա որ, թող այդպես լինի», վճռականապես ասաց նա, հեռացավ կամրջից ու գնաց դեպի այն կողմը, ուր գտնվում էր ոստիկանատան գրասենյակը: Նրա սիրտը դատարկ էր և խուլ: Նա չէր ուզում մտածել: Նույնիսկ թախիծն էլ էր անցել, ոչ մի հետք չէր մնացել ժամ առաջ եղած էներգիայից, երբ նա տանից դուրս եկավ, «որպեսզի ամեն ինչ վերջացնեիր»: Այդ էներգիայի փոխարեն նրա մեջ լիակատար անտարբերություն էր առաջացել:

«Ի՛նչ արած, այդ էլ ելք է, մտածում էր նա ու կամացուկ, ալարկոտ քայլում ջրանցքի ափով: Այնուամենայնիվ վերջ կտամ, որովհետև այդպես եմ ուզում... Սակայն արդյո՞ք այդ է ելքը: Է՛հ, միևնույն է, քեզ բաժին կընկնի մի արշին տարածություն, հա՛-հա՛: Սակայն ինչպիսի՞ վերջ. մի՞թե արդեն վերջն է: Ասե՛մ նրանց, թե՞ չասեմ: Է-է... գրողը տանի: Հոգ:

նած եմ, շուտ պառնկեմ կամ նստեմ որևէ տեղ: Ամենից ամուսնացնեմ այն է, որ շատ հիմար բան է սա: Է՛հ, թթած գրա վրա: Ինչպիսի՞ հիմարություններ են գլխումս ծագում...»

Հարկավոր էր գրասենյակ գնալ ուղիղ ճանապարհով ու երկրորդ խաչաձևող փողոցով դեպի ձախ դռնալ. այնտեղից բոլորովին մոտիկ էր գրասենյակը: Բայց հասնելով առաջին խաչաձևող փողոցը, նա կանգ առավ, մտածեց, դարձավ դեպի նրբանցք ու գնաց շուրջանակի ճանապարհով, անցնելով երկու փողոց. գուցե առանց որևէ նպատակի, գուցե և գեթ մի բուպե էլ քարշ տալու և ժամանակ շահելու համար: Նա քայլում էր և նայում գետնին: Հանկարծ կարծես մեկը ինչ-որ բան շշնջաց նրա ականջին: Նա բարձրացրեց գլուխը և տեսավ, որ կանգնած է այն տան մոտ, հենց դարպասի մոտ: Այն երեկոյից հետո նա այստեղ չէր եղել և այդ տան կողքից չէր անցել:

Նա զզաց անհաղթահարելի և անբացատրելի մի ցանկություն՝ մտնել այդ տունը: Անցավ դարպասից, մտավ աչ կողմի դռնից ու սկսեց ծանոթ սանդուղքով բարձրանալ շորտորդ հարկ: Նեղ և դիք սանդուղքի վրա շատ մութն էր: Նա կանգ էր առնում յուրաքանչյուր հարթակում և հետաքրքրությամբ նայում շուրջը: Առաջին հարկի հարթակում տեսավ, որ բոլորովին հանված էր պատուհանի շրջանակը. «Այն ժամանակ այդպես չէր», մտածեց նա: Ահա և երկրորդ հարկի այն բնակարանը, որտեղ աշխատել էին Նիկոլայը և Միտկան. «Փակված է. դուռը նոր է ներկված, ուրեմն վարձով է տրվում»: Ահա և երրորդ հարկը... շորտորդը... «Հենց սա է»: Տարակուսանքը համակեց նրան. այդ բնակարանի դուռը բոլորովին բաց էր, այնտեղ մարդիկ կային, ձայներ էին լսվում. նա այդ ոչ մի կերպ չէր սպասում: Մի փոքր տատանվելով, նա բարձրացավ սանդուղքի վերջին աստիճաններով ու մտավ բնակարանը:

Այստեղ նույնպես վերանորոգում էր կատարվում. աշխատողներ կային. դա կարծես զարմացրեց նրան: Զգիտես ինչու նրան թվացել էր, որ ամեն ինչ կգտնի ճիշտ այնպես, ինչպես որ թողել էր այն ժամանակ, գուցե նույնիսկ դիակներն էլ նույն տեղերում, հատակի վրա լինեին: Իսկ հիմա՞ մերկ պատեր, ոչ մի կահույք. մի տեսակ տարօրինակ էր: Նա անցավ դեպի պատուհանը ու նստեց զոգին:

Հնդամենը կար երկու աշխատող, երկուսն էլ շահել տղա:

ներ, մեկը հասակով ավելի մեծ, մյուսը նրանից շատ փոքր: Առաջվա դեղին, քրքրված ու մաշված պաստառների փոխարեն նրանք նոր, սպիտակ ու բաց-կապույտ ծաղիկներով նախշած պաստառներ էին փակցնում: Զգիտես ինչու այդ բոլորովին դուր չեկավ Ռասկոլնիկովին. նա թշնամանքով էր նայում այդ նոր պաստառներին, կարծես ափսոսում էր, որ ամեն ինչ այդպես փոխել էին:

Աշխատողները ըստ երևույթին տուն գնալուց ուշացել էին և հիմա արագ-արագ կոլոլում էին պաստառները ու պատ-րաստվում էին տուն գնալ: Ռասկոլնիկովի հայտնվելը համարյա չգրավեց նրանց ուշադրությունը: Նրանք խոսում էին ինչ-որ բանի մասին: Ռասկոլնիկովը ձեռքերը խաշած և ծալեց կրծքի վրա ու սկսեց ականջ դնել:

— Նա, այն աղջիկը, առավոտը վաղ, շատ վաղ, զուգված-զարդարված, գալիս է ինձ մոտ, — ասում էր ավագը կրտսերին: — «էլ ի՞նչ ես իմ առջև կոտրատվում, էլ ի՞նչ ես ջարդ ու կոտոր լինում», — ասում եմ նրան: — «Ուզում եմ սրանից հետո միշտ էլ բոլորովին կախված լինել քո կամքից, Տիտ վասիլիչ», — ասում է նա: Հը՛մ, այ թե ինչ: Ու այնպե՛ս է զուգված-զարդարված. ժուռնալ է, հենց ժուռնալ է որ կա:

— Ժուռնալը ի՞նչ է, ապեր, — հարցրեց ջահելը: Ակներե-վաբար նա շատ բան էր սովորում «ապորից»:

— Ժուռնալը, աղբորս ասեմ, դա գրքի պես բան է, մեջը լավ, լավ պատկերներ են լինում, այստեղի դերձակները ամեն շաբաթ օր փոստով ստանում են արտասահմանից, դրա մեջ նկարված է լինում, թե ով ինչ տեսակ շոր է հագնում, այսինքն՝ թե տղամարդկանց և թե կանանց սեռը: Ուրեմն նկար-ներ են, էլի՛: Տղամարդկանց սեռը ավելի շատ վրայի շորե-րով է նկարվում, իսկ կանանց բաժանմունքում, աղբորս ասեմ, այնպիսի բաներ են լինում, որ եթե այդ բոլորն էլ ինձ տաս, էլի քիչ կլինի:

— Էհ, ի՞նչ ասես, որ էս Պիտերում չկա, — գռչեց կրտսե-րը, — հորիցս ու մորիցս բացի ամեն բան կա:

— Դրանից բացի, աղբորս ասեմ, ամեն բան էլ կա, — խրատականորեն եզրափակեց ավագը:

Ռասկոլնիկովը վեր կացավ ու գնաց մյուս սենյակը, ուր առաջ գտնվում էին սնդուկը, անկողինը և կոմոդը. սենյակը

առանց կահույքի նրան խիստ փոքր թվաց: Պաստառները նույնն էին. մի անկյունում, պաստառի վրա պարզ նշմարվում էր այն տեղը, ուր առաջ գտնվում էր սրբապատկերների տա-լյանակը: Ռասկոլնիկովը նայեց ու վերադարձավ դեպի պա-տուհանը: Ավագ աշխատողը աչքի տակով նայում էր նը-րան:

— Դուք ի՞նչ կուզեք, — հարցրեց նա հանկարծ, դիմելով Ռասկոլնիկովին:

Պատասխանելու փոխարեն Ռասկոլնիկովը վեր կացավ, անցավ նախասենյակ, քաշեց զանգակի լարը: Նույն զանգակն էր, նույն թիթեղային հնչյունը: Նա զանգահարեց երկրորդ, երրորդ անգամ. նա ականջ էր դնում ու վերհիշում անցածը: Նա ավելի ու ավելի պարզ և որոշակիորեն էր վերհիշում ա-ռաջվա իր տանջալից, սարսափելի զգացումը, նա ցնցվում էր զանգակի յուրաքանչյուր հնչյունից և դա հետզհետե ավելի գուրեկան էր դառնում նրա համար:

— Ախր ի՞նչ ես ուզում, է՛, ո՞վ ես, — բղավեց աշխատո-ղը՝ գուրս գալով նախասենյակ: Ռասկոլնիկովը դարձյալ ներս մտավ դռնից:

— Ուզում եմ բնակարան վարձել, նայում եմ, — ասաց նա:

— Տունը գիշերով չեն վարձում, և հետո, դուք պետք է դռնապանին բերեք ձեզ հետ:

— Հատակը լվացել են, ներկելո՞ւ են, արյուն չկա՞, — ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ի՞նչ արյուն:

— Հո սպանել էին պառավին ու նրա քրոջը: Այստեղ ար-շայն մի ամբողջ լճակ կար:

— Ախր ի՞նչ մարդ ես, է՛, — անհանգստացած գռչեց աշ-խատողը:

— Ծ՛ս:

— Այո:

— Ուզում ես իմանա՞լ, հա՞... գնանք ոստիկանատուն, այնտեղ կասեմ:

Աշխատողը տարակուսանքով նայեց նրան:

— Գնալու ժամանակն է, ուշացանք: Գնանք, Ալյոշկա: Դուր պետք է փակել, — ասաց ավագ աշխատողը:

— Հա՛, գնանք, — անտարբեր պատասխանեց Ռասկոլնի-

կովը, առաջ անցավ, դանդաղ իջավ սանդուղքից: — էյ, զըռ-
նապան,— բղավեց նա՝ մոտենալով դարպասին:

Տան արտաքին մուտքում կանգնել էին և անցորդներին էին
նայում մի քանի մարդիկ՝ երկու դռնապանները, մի կին, խա-
լաթ հագած մի քաղքենի ու էլի մի-երկու մարդ: Ռասկոլնի-
կովը ուղղակի մոտեցավ նրանց:

— Ի՞նչ կուզեիր,— հարցրեց դռնապաններից մեկը:

— Ոստիկանատուն գնացե՞լ ես:

— Քիչ առաջ եղել եմ: Դուք ի՞նչ կուզեք:

— Այնտեղ նստա՞ծ եմ:

— Նստած եմ:

— Օգնականն է՞լ է այնտեղ:

— Էնտեղ էր: Ի՞նչ կա որ:

Ռասկոլնիկովը շպատասխանեց ու մտազբաղ կանգնեց
նրա կողքին:

— Եկել էր բնակարանը նայելու,— մոտեցավ ու ասաց
ավագ աշխատողը:

— Ո՞ր բնակարանը:

— Որտեղ որ աշխատում ենք: «Ինչո՞ւ»,— ասում է,— լվա-
ցել են արշուներ: Այստեղ,— ասում է,— սպանություն է եղել,
իսկ ես եկել եմ վարձելու: Սկսեց քաշքշել զանգակը, քիչ մը-
նաց կտրեք: Գնանք ոստիկանատուն,— ասում է,— այնտեղ
ամեն բան կասեմ: Կալում էր, էլի՛:

Դռնապանը տարակուսանքով ու մոռյված նայում էր
Ռասկոլնիկովին:

— Դուք ո՞վ եք,— բարկացկոտ հարցրեց նա:

— Ես Ռոդիոն Ռոմանիչ Ռասկոլնիկովն եմ, նախկին ուսա-
նող, ապրում եմ Ելի տանը, այստեղից քիչ հեռու փողոցում,
№ 14 բնակարանում: Հարցրու դռնապանին... Ինձ ճանաչում
է: — Ռասկոլնիկովը այս ամենն ասում էր մի տեսակ ծուլո-
րեն ու մտազբաղ, առանց շուռ գալու, ակնապիշ նայելով դե-
պի մթնած փողոցը:

— Ինչո՞ւ էիք եկել այդ բնակարանը:

— Նայելու:

— Ի՞նչը նայելու:

— Կուզեիր մարդկանց ոստիկանատո՞ւն տանել,— հան-
կարծ միջամտեց քաղքենին ու լռեց:

Ռասկոլնիկովը ուսի վրայով աչքերը շեց նրա վրա, ուշա-
դրուժյամբ նայեց և նույնպես ծուլորեն ու կամացուկ ասաց
— Գնանք:

— Չասացի՞, որ ուզում է այնտեղ տանել,— վրա բերեց
աշխուժացած քաղքենին: — Ինչո՞ւ է խոսել այն դեպքի մա-
սին, մտքում ի՞նչ կա, հը՞:

— Կարծես թե հարրած չէ, ամա ով գիտի ով է,— փրնթ-
փրնթաց աշխատողը:

— Ախր ձեզ ի՞նչ է պետք, է՞, ինչ ես կպել,— դարձյալ
բղավեց դռնապանը, որ սկսում էր լրջորեն բարկանալ:

— Հը՞, վախեցա՞ր ոստիկանատուն գնալուց,— հեզան-
քով նրան ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ի՞նչ վախենալ, ինչո՞ւ ես կպել:

— Թոկից փախածի մեկն է,— ասաց կինը:

— Էլ ի՞նչ եք դրա հետ խոսում,— գոչեց մյուս դռնապա-
նը, հաղթահաստակ մի մուժիկ՝ շկոճկած կապալով, գոտու տակ
բանալիներ դրած: — Կորի գնա... Ճիշտ որ թոկից փախածի
մեկն է... Կորի գնա՛:

Ու բռնելով Ռասկոլնիկովի ուսից, նրան շարտեց փողոց:
Վերջինս քիչ մնաց գլխկանձի տար, բայց չընկավ, շտկվեց,
լուռ նայեց բոլոր դիտողներին ու հեռացավ:

— Ա՛յ քեզ տարօրինակ մարդ,— ասաց աշխատողը:

— Հիմա մարդիկ տարօրինակ են դարձել,— վրա բերեց
կինը:

— Կարելի էր ոստիկանատուն տանել,— ավելացրեց քաղ-
քենին:

— Կարիք չկար նրա հետ գլուխ գնել,— ասաց հաղթան-
դամ դռնապանը: — Հենց թոկից փախած է որ կա: Ինքն է
այդ ուզում, հայտնի բան է, թե որ կպար, էլ պոկ չեա գա...
Գիտենք, էլի:

«Գնա՞մ ոստիկանատուն, թե՞ չգնամ»,— մտածում էր Ռաս-
կոլնիկովը փողոցների խաշմերուկում կանգ առած ու նայելով
շուրջը, կարծես սպասելով ինչ-որ մեկի վերջին խոսքին: Բայց
ոչ մի տեղից ոչ մի արձագանք. ամեն ինչ խուլ էր և լուռ ինչ-
պես այն քարերը, որոնց վրայով քայլում էր ինքը. ամեն ինչ
մեռած էր նրա համար, միայն նրա համար... Հանկարծ հեռ-
վում, իրենից մոտ երկու հարյուր քայլ հեռավորությամբ, փո-

զոցի ծայրում, թանձրացած խավարում նա նշմարեց ինչ-որ ամբոխ, լսեց խոսակցութիւն, բղավոցներ... Ամբոխի մեջ մի կառք էր կանգնած... Փողոցի մեջտեղից լույս երևաց: «Այդ ի՞նչ է»: Ռասկոլնիկովը դարձավ աջ և քայլեց դեպի ամբոխը: Նա ասես կառչում էր ամեն ինչից, ու մտածելով այդ մասին, սառն քմծիծաղ տվեց, որովհետև հավանորեն որոշել էր օստիկանատուն գնալ և հաստատ գիտեր, որ այժմ ամեն ինչ կվերջանա:

VII

Փողոցի մեջտեղում կանգնած էր պճնագեղ, ազնվականական մի կառք, որին երկու տաքարյուն, մոխրագույն ձի էր լծված. ուղևորներ չկային, ու ինքը կառապանը իջել էր իր նստեկատեղից և կանգնել կառքի մոտ: Երկու մարդ բռնել էին ձիերի սանձերից: Շուրջը բազմաթիվ մարդիկ էին խոնավում, բոլորի առջև օստիկաններ էին կանգնած: Նրանցից մեկի ձեռքին կար վառած լապտեր, նա կռանալով լուսավորում էր սալարկի վրա, հենց անիվների կողքին ընկած ինչ-որ մի բան: Բոլորը խոսում էին, բղավում, ախ ու վախ անում. կառապանը ապշած էր թվում ու երբեմն կրկնում էր.

— Ինչպիսի՞ փորձանք, տեր աստված, ինչպիսի՞ փորձանք:

Ռասկոլնիկովը անցավ ամբոխի միջից, որքան այդ հնարավոր էր, ու, վերջապես, տեսավ այդ ամբողջ իրարանցման պատճառը հանդիսացող ու հետաքրքրութիւն առարկան: Գետնին ընկած էր հենց նոր՝ ձիերի տակ ճգմված, անշարժ մի մարդ, ըստ երևույթին խիստ վատ հագնված, սակայն «ազնւրվականական» հագուստով, ամբողջովին արյունոտված: Դեմքից, գլխից արյուն էր հոսում. դեմքը ամբողջովին ջարդոտված էր, քերթված, ջնջիված: Երևում էր, որ ճգմումը խիստ լուրջ բնույթ էր կրում:

— Վայ ինձ,— հեծկլտում էր կառապանը,— ախր ի՞նչ անեի. թե որ արագ քշեի կամ սրա վրեն շրջավեի, ուրիշ բան է, բայց հո կամացուկ, առանց վտազելու էի գնում: Բոլորն էլ տեսան. թե որ մարդիկ սուտ են ասում, ես էլ սուտ եմ ասում: Հարբածի աչքը ջոռ է լինում, հայտնի բան է... Մեկ էլ տես-

նեմ, անցնում է փողոցը, օրորվում է, քիչ է մնում ընկնի. բղավեցի մի անգամ, հետո երկրորդ, երրորդ անգամ, քաշեցի, ձիերիս սանձը. իսկ սա ուղղակի ընկավ դրանց ոտքերի տակ: Զգիտեմ դիտմամբ արեց, թե շատ էր հարբած... Զիերս մատուղաշ են, վախեցող, շափ տվին, սա ճշաց, նրանք ավելի խրրուտ ենցին... և ահա փորձանքը:

— Հենց այդպես է որ կա,— ամբոխի միջից վկայեց ինչ-որ մեկը:

— Նա բղավեց, այդ ճիշտ է, երեք անգամ բղավեց,— ասաց մի ուրիշ մարդ:

— Ուղիղ երեք անգամ, բոլորն էլ լսեցին,— գոչեց երբորդը:

Կառապանը, սակայն, այնքան էլ տխուր և վախեցած չէր: Երևում էր, որ կառքը պատկանում է հարուստ և նշանավոր մարդու, որը ինչ-որ տեղ դրան է սպասում: Նկատի ունենալով այս վերջին հանգամանքը, օստիկանները, իհարկե, քիչ չէին անհանգստանում, որպեսզի մի կերպ կարգավորեին գործը: Հարկավոր էր ջնջիվածին տանել քաղաքամաս և հիվանդանոց: Ոչ ոք չգիտեր նրա անունը:

Այնինչ Ռասկոլնիկովը առաջ անցավ ու էլ ավելի մոտիկից նայեց: Հանկարծ լապտերիկը պարզ լուսավորեց դժբախտի դեմքը. Ռասկոլնիկովը ճանաչեց նրան:

— Ես սրան ճանաչում եմ, ճանաչում եմ,— գոչեց նա բոլորովին առաջ անցնելով,— սա պաշտոնաթող օստիկանավոր է, տիտուլյար խորհրդական Մարմեյազովը: Ապրում է այստեղ, մոտիկ, Կոզելի տանը... Բժիշկ կանչեցեք, շուտ, ես կվճարեմ: — Նա գրպանից փող հանեց և ցույց տվեց օստիկաններից մեկին: Նա խիստ հուզված էր:

Օստիկանները գոհ էին, որ իմացան, թե ով է վնասվածը: Ռասկոլնիկովը ասաց նաև իր անունը, տվեց իր հասցեն և ամեն կերպ նրանց համոզում էր, որ անզգայացած Մարմեյազովին շուտ տանեն նրա բնակարանը, կարծես խնդիրը վերաբերում էր իր հարազատ հորը:

— Այստեղ մոտիկ է, երեք տուն պետք է անցնել,— համոզում էր նա,— Կոզելի, հարուստ գերմանացու տունն է... երևում է, որ սա հարբած տուն էր գնում: Ես սրան ճանաչում եմ... հարբեցող է... Այնտեղ իր ընտանիքն է, կինը, երեխա-

ները, մի աղջիկ ունի: Ավելի լավ է տանել ոչ թե հիվանդանոց, այլ իր բնակարանը, հենց այդ տանը բժիշկ էլ կա: Ես կվճարեմ, կվճարեմ... չէ՞ որ յուրայինները կխնամեն, հենց այժմ կօգնեն, թե չէ մինչև հիվանդանոց հասցնես, կմեռնի...

Ռասկոլնիկովը նույնիսկ կարողացավ աննկատելիորեն փող դնել մի ոստիկանի ձեռքի մեջ. առաջարկը, սակայն, օրինավոր էր և ընդունելի, համենայն դեպս այդ կերպ կարելի էր արագացնել օգնությունը: Տուժածին վերցրին ու տարան. օգնողներ գտնվեցին: Մինչև Կոզելի տունը մի երեսուն քայլ կլինեիր, Ռասկոլնիկովը գնում էր ետևից, զգուշությամբ բռնել էր վնասվածի գլուխը և ցույց տալիս ճանապարհը:

— Անցեք այստեղ, այստեղ: Սանդուղքով բարձրացնելիս գլուխը պետք է վերևից լինի. շուտ տվեք... այ, այդպես: Ես կվճարեմ, ես շնորհակալ կլինեմ,— քրթմնջում էր նա:

Կատերինա Իվանովնան ինչպես միշտ, հենց որ ազատ ընկավ էր ունենում, սկսում էր ետ ու առաջ քայլել իր փոքրիկ սենյակում, պատուհանից մինչև վառարանը, ձեռքերը կրծքին պինդ, խաշածև դրած, ինքն իր հետ խոսելով ու հազարով: Վերջին ժամանակներում նա սկսել էր ավելի հաճախ և երկար խոսել իր ավագ աղջկա, տասնամյա Պոլենկայի հետ, որը թեև դեռ շատ բան չէր հասկանում, բայց շատ լավ էր գլխի ընկել, որ ինքը հարկավոր է մորը, դրա համար էլ միշտ նրան հետամտում էր իր մեծ, խելացի աչքերով և ամեն կերպ աշխատում էր ամեն ինչ հասկացող երեւալ: Այս անգամ Պոլենկան հանում էր ամբողջ օրը հիվանդ փոքրիկ եղբոր շորերը, որ նրան քնացնեիր: Սպասելով որ փոխեն իր շապիկը, որը հենց գիշերը պետք է լվացվեր, տղան աթոռին նստել էր լուռ, դեմքի լուրջ արտահայտությամբ, ուղիղ և անշարժ, իրար պինդ սեղմած, դեպի առաջ մեկնած տոտիկներով, կրունկները միացրած, իսկ թաթերը իրարից բաժան: Նա լսում էր, թե մայրիկը ինչ էր ասում քույրիկին, շրթունքները իրար էր սեղմել, աչիկները չռել և չէր շարժվում, ճիշտ այնպես, ինչպես որ պետք է նստեն բոլոր խելոք տղաները, երբ նրանց շորերը հանում են ու նրանց քուն դնում: Նրանից էլ փոքր մի աղջիկ, բոլորովին ցնցոտիապատ, կանգնել էր շիրմայի մոտ և իր հերթին էր սպասում: Սենյակի դուռը բացված էր, որպեսզի

գեթ որևէ շափով պաշտպանվեին մյուս սենյակներից եկող ծխախոտի ծխի թուլաններից, որոնք ամեն ընկալի երկար ու տանջալից հազացնում էին խեղճ, թոքախտավոր կնոջը: Կատերինա Իվանովնան այդ շաբաթվա ընթացքում կարծես թե է՛լ ավելի էր նիհարել, և առաջվանից ավելի վառ գույն էին առել այտերի կարմիր բծերը:

— Դու չես հավատա, դու երևակայել անգամ չես կարող, Պոլենկա, թե մենք որքան ուրախ ու փարթամ էինք ապրում հայրիկիս տանը, և թե ինչպես հարբեցողը կործանեց ինձ և կկործանի ձեզ բոլորիդ,— ասում էր նա՝ քայլելով սենյակում: — Հայրիկս քաղաքացիական զնդապետ էր և արդեն համարյա նահանգապետ. քիչ էր մնացել, որ նա նահանգապետ դառնար, այնպես որ, բոլորը գալիս էին նրա մոտ և ասում էին. «Մենք ձեզ, Իվան Միխայլիչ, արդեն այնպես էլ մեր նահանգապետն ենք համարում»: Երբ ես... քիսա՛քիսա՛... երբ ես... քիսա՛քիսա՛քիսա՛... օ, անիծված կյանք,— ճշաց նա խորխելով ու կրծքից բռնած,— երբ ես... ախ, երբ վերջին պարահանդեսում... ազնվականների պարագլխի տանը... ինձ տեսավ իշխանուհի Բեզեմեյնայան (որը հետո ինձ օրհնեց, երբ ես ամուսնանում էի քո հայրիկի հետ, Պոլյա), ապա իսկույն հարցրեց. «Արդյոք սա այն հաճելի աղջիկը չէ՞, որ շալով պարում էր, շրջանավարտներից էր... (Պատուվածքը պետք է կարել. վերցնեիր ասեզը ու հիմա կարեիր, ինչպես որ ես քեզ սովորեցրել եմ, թե չէ վաղը... քիսա՛ք... վաղը... քիսա՛քիսա՛քիսա՛ք... ավելի շատ կպատուվի,— ուժ անելով գոչեց Կատերինա Իվանովնան)... Այն ժամանակ Պետերբուրգից հենց նոր էր եկել կամեր-յունկեր իշխան Շչեգոլյսկոյը... ինձ հետ մագուրկա պարեց ու ասաց, որ մյուս օրը կգա առաջարկություն անելու. բայց ես քաղաքավարի արտահայտություններով շնորհակալություն հայտնեցի և ասացի, որ իմ սիրտը վաղուց ուրիշին է պատկանում: Այդ ուրիշը քո հայրն էր, Պոլյա. հայրիկս սարսափելի բարկանում էր... Հա՛, շուրջ պատրաստ է. բեր շապիկը. իսկ գուլպանե՞րը... — Լիդա,— դիմեց նա փոքրիկ աղջկան, — դու այս գիշեր մի կերպ առանց շապիկի քնիր... գուլպաներդ դիր սրանց կողքին... մեկտեղ կլվանամ... Ինչո՞ւ այդ քրջոտը, հարբեցողը չի գալիս, շապիկը մաշել, բոլորովին

պատառոտել է, փալաս դարձրել... Բոլորը մեկտեղ կլվանա-
յի, որ իրար հետևից երկու գիշեր շտանջվի: Տեր աստված
... քիս՝-քիս՝-քիս՝-քիս՝... օՖ, դարձյալ... Այդ ի՞նչ է,—
ճշաց Կատերինա Իվանովնան՝ նայելով նախասենյակում
խռնվող ամբոխին և այն մարդկանց, որոնք ինչ-որ բեռով
մտնում էին իր սենյակը: — Այդ ի՞նչ է, այդ ի՞նչ են բե-
րում. տեր աստված:

— Ո՞րտեղ պառկեցնենք,— շուրջը նայելով հարցրեց ու-
տիկանը, երբ ներս բերին արյունոտված և անզգայացած
Մարմելադովին:

— Բազմոցի վրա, պառկեցրեք ուղղակի բազմոցի վրա,
գլուխը այս կողմը,— ցույց էր տալիս Ռասկոլնիկովը:

— Փողոցում կառքի տակ էր ընկել, հարբած էր,— նա-
խասենյակից ասաց մեկը:

Կատերինա Իվանովնան կանգնել էր բոլորովին գունատ-
ված և դժվարությամբ էր շնչում: Երեխաները սարսափեցին:
Փոքրիկ Լիզոչկան ճշաց, նետվեց դեպի Պոլենկան, գրկեց
նրան ու սկսեց ցնցվել լացից:

Պառկեցնելով Մարմելադովին, Ռասկոլնիկովը մտեցավ
Կատերինա Իվանովնային.

— Ի սեր աստծո, հանգստացեք, մի վախենաք,— հաղ-
ճեպորեն ասաց նա,— փողոցն անցնելիս կառքի տակ է ըն-
կել, մի անհանգստանաք, ուշքի կգա, ես եմ ասել, որ այս-
տեղ բերեն... Ես ձեզ մոտ եղել եմ, հիշո՞ւմ եք... Նա ուշքի
կգա, ես կվճարեմ:

— Ա՞յդ էիր ուզում,— հուսաբեկ ճշաց Կատերինա Իվա-
նովնան ու նետվեց դեպի ամուսինը:

Ռասկոլնիկովը շուտով նկատեց, որ նա այն կանանցից
չէ, որոնք նման դեպքերում իսկույն ուշաթափվում են: Դժ-
բախտի գլխի տակ անմիջապես բարձ գրվեց, որի մասին
դեռ ոչ ոք չէր մտածել. Կատերինա Իվանովնան սկսեց հա-
նել նրա հագուստը, զննել նրան, այս ու այն կողմ ընկնել
առանց իրեն կորցնելու: Ինքնամոռացություն մեջ նա կծում
էր իր դողող շրթունքները, խեղդում ճիշերը, որոնք պատ-
րաստ էին դուրս թռչել իր կրծքից:

Ռասկոլնիկովը ներկաներից մեկին համոզեց գնալ բժշկին

կանչելու: Ինչպես պարզվեց, բժիշկը մոտակա տանն էր
ապրում:

— Ես մարդ ուղարկեցի բժշկին կանչելու,— ասաց նա
Կատերինա Իվանովնային,— մի անհանգստանաք, ես կվը-
ճարեմ: Զուր կա՞... բերեք անձեռոցիկ, երեսուրբիչ, որևէ
բան, շո՛ւտ. դեռ հայտնի էլ չէ, թե նա ինչպես է վիրավոր-
ված... Նա վիրավորված է և ոչ թե սպանված, հավատացած
եղեք... Տեսնենք ինչ կասի բժիշկը:

Կատերինա Իվանովնան վազեց պատուհանի կողմը. այն-
տեղ, անկյունում, խարխուլ աթոռի վրա ջրով լեցուն լազան
էր դրված. ջուրը պատրաստված էր գիշերը երեխաների և
ամուսնու սպիտակեղենը լվալու համար: Կատերինա
Իվանովնան լվացքը անում էր գիշերով, իր սեփական ձեռ-
քերով, առնվազն շաբաթը երկու անգամ, երբեմն է՛լ ավելի
հաճախ, որովհետև բանը այնտեղ էր հասել, որ փոխնորդ
սպիտակեղեն համարյա արդեն բոլորովին չկար, ընտանի-
քի յուրաքանչյուր անդամը միայն մի ձեռք սպիտակեղեն
ունեիր, իսկ Կատերինա Իվանովնան չէր կարող հանդուրժել
անմաքրություն, չէր կարող տանը կեղտոտություն տեսնել,
այլ ավելի լավ էր համարում ուժից վեր աշխատանք կատա-
րել, տանջվել գիշերները, բոլորի քնած ժամանակ, որպեսզի
կարողանար մինչև առավոտ թաց սպիտակեղենը շորացնել
սենյակով մեկ կապած պարանի վրա և հագցնել բոլորին:
Նա վերցրեց լազանը, որպեսզի տար Ռասկոլնիկովին, բայց
քիչ մնաց իր բեռով վայր ընկնելու: Իսկ Ռասկոլնիկովը ար-
դեն երեսուրբիչ գտավ, թրջեց ջրով ու սկսեց սրբել Մարմե-
լադովի արյունաշաղախ դեմքը: Կատերինա Իվանովնան
կանգնել էր ցավագին շունչ առնելով ու ձեռքերով կուրծքը
բռնած: Նրան էլ օգնություն էր հարկավոր: Ռասկոլնիկովը
սկսեց հասկանալ, որ ինքը թերևս վատ էր վարվել, որ մարդ-
կանց համոզել էր տուժածին այստեղ բերել: Քաղաքապահ
նույնպես տարակուսանքի մեջ էր:

— Պոլյա,— գոչեց Կատերինա Իվանովնան,— թո՛ր Սոն-
յայի մոտ, շուտ: Եթե տանը չլինի, մյուսներին ասա, որ
հայրիկը կառքի տակ է ընկել և թող նա վերադառնալուն պես
խսկույն գա այստեղ... Դե շուտ, Պոլյա: Ան գլխաշորը, գցի՛ր
վրա:

— Ինչքան սունչ կա վազիր,— աթոռի վրայից հանկարծ բղավեց տղան, և այդ ասելով, դարձյալ շարունակեց լուռ, անշարժ նստած մնալ՝ աչքերը շեղելով, կրունկները միացրած և թաթերը իրարից բաժան։

Մինչ այս, մինչ այն, սենյակը այնքան լցվեց մարդկանցով, որ խնձոր գցելի, հատակին չէր ընկնի։ Ոստիկանները գնացին, բացի մեկից, որը առայժմ մնում էր և աշխատում էր դուրս բռնել սանդուղքից իջած և դարձյալ սանդուղքով բարձրացող մարդկանց։ Այնինչ ներքին սենյակներից վրատվին տիկին Լիպակեխզելի համարյա բոլոր կենվորները, որոնք սկզբում միայն դռան մոտ էին խմբվում, բայց հետո բոլորը ներխուժեցին սենյակ։ Կատերինա Իվանովնան գայրացավ։

— Հանգիստ մեռնել էլ չեն թողնում,— բղավեց նա բռնող ամբողջի վրա,— ձեզ համար ներկայացում է սա, ինչ է։ Պապիրոսներն էլ բերաններին. քիսա՛-քիսա՛-քիսա՛։ Էլ ո՞վ կա, որ գլխարկով ներս մտնի... Հրե՛ն մեկն էլ գլխարկով է... Հեռացեք, գոնե դիակի հանդեպ հարգանք ունեցեք։

Հազը խեղդում էր նրան, բայց սաստումը օգնեց։ Ակներև էր, որ կենվորները նույնիսկ վախենում էին Կատերինա Իվանովնայից. նրանք մեկը մյուսի ետևից դեպի դուռը դարձան գոհության այն տարօրինակ ներքին զգացումով, որ միշտ նկատվում է նույնիսկ ամենամոտիկ մարդկանց մեջ, երբ հանկարծակի դժբախտություն է պատահում նրանց մերձավորին։ Այդ զգացումից զերծ չէ ոչ մի մարդ, առանց բացառության, շնայած ցավակցության և կարեկցության նույնիսկ ամենաանկեղծ զգացումին։

Դռան ետևից լսվեցին ձայներ հիվանդանոցի և այն մասին, որ այստեղ չպետք է իզուր տեղը անհանգստություն պատճառել։

— Զպետք է մեռնի,— բղավեց Կատերինա Իվանովնան ու նետվեց դուռը բանալու, որպեսզի նրանց վրա բարկության մի ամբողջ տարափ թափեր, բայց դռան շեմքին հանդիպեց հենց տիկին Լիպակեխզելին, որը նոր էր լսել դժբախտության մասին և եկել էր կարգապահությանը հրսկելու։ Նա շափազանց կովարար ու անկարգ մի գերմանուհի էր։

— Ախ, աստված իմ,— ասաց նա ձեռքերն իրար զարկելով և ոտներեն կոտրատելով,— ձեր ամուսինը հարբած է եղել, ձիու ոտքերի տակ ընկել։ Հիվանդանոց տարեք, ես տանտիրուհին եմ։

— Ամալյա Լյուդվիգովնա, խնդրում եմ ձեզ հիշեք, ինչ որ ասում եք,— մեծամտաբար պատասխանեց Կատերինա Իվանովնան (տանտիրուհու հետ նա միշտ մեծամտության տոնով էր խոսում, որպեսզի վերջինս «գիտենար իր տեղը» և նույնիսկ հիմա էլ չէր կարողանում հրաժարվել այդ բավականությունից),— Ամալյա Լյուդվիգովնա...

— Փանի՛ անգամ եմ ես ձեզ ասել, որ դուք չհամարձակվեք ինձ Ամալյա Լյուդվիգովնա ասել. ես Ամալյա Իվան եմ։

— Դուք ոչ թե Ամալյա-Իվան, այլ Ամալյա Լյուդվիգովնա եք, ու քանի որ ես ձեր ստոր շողոքորթներից չեմ, ինչպիսին պարոն Լեբեզյատնիկովն է, որը հիմա ծիծաղում է դռան ետևում (դռան ետևից իրոք որ լսվեց ծիծաղ և «էլի իրար կպան» բացահանչությունը), ուստի ես միշտ էլ ձեզ տեղանելու եմ Ամալյա Լյուդվիգովնա, թեև բոլորովին չեմ կարողանում հասկանալ, թե ինչու այդ անունը ձեզ դուր չի գալիս։ Դուք ինքներդ եք տեսնում, թե ինչ է պատահել Սեմյոն Զախարովիչին. նա մեռնում է։ Խնդրում եմ ձեզ իսկույն փակել այդ դուռը և այստեղ ոչ ոքի ներս չթողնել։ Թողեք, որ մարդը հանգիստ մեռնի։ Այլապես, հավատացնում եմ ձեզ, որ հենց վաղը ձեր վարձուները հայտնի կլինի գեներալ-նահանգապետին։ Իշխանը ճանաչում էր ինձ, երբ ես դեռ փոքրիկ աղջիկ էի, ու շատ լավ է հիշում Սեմյոն Զախարովիչին, որին շատ անգամ բարերարություն է արել։ Բոլորին հայտնի է, որ Սեմյոն Զախարովիչը շատ բարեկամներ և հովանավորներ ուներ, որոնց նա ինքը թողեց զանիվ հպարտությունից դրդված, զգալով իր շարաքաստիկ թերությունը, բայց հիմա (նա մատնացույց արեց Ռասկոլնիկովին) ձեզ օգնում է մի մեծահոգի երիտասարդ, որը միջոցներ և կապեր ունի և որին Սեմյոն Զախարովիչը դեռ մանկությունից էր ճանաչում, և հավատացած եղեք, Ամալյա Լյուդվիգովնա...

Այս ամենը ասվեց արտաքո կարգի շուտասելուկով, հեղտրգհետե ավելի արագ, բայց հազը մի անգամից բնդհատեց

Կատերինա Իվանովնայի պերճախոսութիւնը: Այդ թոպեիմ մեռնողը ուշքի եկավ ու տնքաց, Կատերինա Իվանովնան հապճեպ մոտեցավ նրան: Վիրավորը բացեց աչքերը, ու դեռ ոչ ոքի չճանաչելով և ոչինչ չհասկանալով, սկսեց նայել իր մոտ կանգնած Ռասկոլնիկովին: Նա ծանր, խոր և դանդաղ էր շնչում, շրթունքների ծայրերին արյուն երևաց, ճակատին քրտինք դուրս տվեց: Չճանաչելով Ռասկոլնիկովին, նա սկսեց անհանգիստ նայել շուրջը: Կատերինա Իվանովնան տխուր, բայց խստաբարո հայացքը շէր կտրում նրանից ու աչքերից արցունքներ էին հոսում:

— Ասոված իմ, ամբողջ կուրծքը ճզմված է, որքա՛ն, որքա՛ն արյուն,— հուսաբեկ ասաց նա: — Հարկավոր է հանել ամբողջ վերնահագուստը: Մի քիչ շուռ եկ, Սեմյոն Զախարովիչ, եթե կարող ես,— ասաց նա վիրավորին:

Մարմեւադովը ճանաչեց նրան:

— Քահանա կանչեք,— մրմնջաց նա խուպոտ ձայնով: Կատերինա Իվանովնան մոտեցավ պատուհանին, ճակատը հենեց շրջանակին և սրտամորմոք գոչեց.

— Ա՛խ, անիծված կյանք:

— Քահանայ, — թոպեական լուռութիւնից հետո դարձյալ ասաց մեռնողը:

— Գնացել են կանչելու,— նրա վրա բղավեց Կատերինա Իվանովնան. վիրավորը լսեց բղավոցը ու լռեց: Երկչոտ, թախծալի հայացքով նա փնտրում էր կնոջը. վերջինս դարձյալ մոտեցավ ու կանգնեց նրա կողքին: Վիրավորը մի փոքր հանգստացավ, բայց այդ երկար շտեկեց: Շուտով նա նկատեց փոքրիկ կիդոչկային (իր սիրելիին), որը ասես նոպայով բռնված, դողում էր անկյունում և իր զարմացած, մանկականորեն-սեւեռուն աչքերով նայում էր նրան:

— Ը... ը..., — վիրավորը անհանգստութեամբ, հայացքով ցույց էր տալիս նրան: Ուզում էր ինչ-որ բան ասել:

— Ի՞նչ ես ուզում,— գոչեց Կատերինա Իվանովնան:

— Բորիկ է, բորիկ է,— քրթմնջում էր Մարմեւադովը ու կիսախեւազար աչքերով ցույց էր տալիս աղջկա բոբիկ ոտքերը:

— Լո՛ւ-ի՛ր,— շղայնացած բղավեց Կատերինա Իվանովնան,— ինքդ գիտես, թե ինչու է բորիկ:

— Փառք ասածո, բժիշկը եկավ,— բացականչեց ուրախացած Ռասկոլնիկովը:

Ներս մտավ բժիշկը, վայելչատես մի ծերունի, գերմանացի, ու անվստահ նայեց շուրջը. մոտեցավ վիրավորին, ստուգեց երակազարկը, ուշադրութեամբ շոշափեց գլուխը, Կատերինա Իվանովնայի օգնութեամբ արձակեց ամբողջովին արյունոտված շապկի կոճակները և բացեց վիրավորի կուրծքը: Ամբողջ կուրծքը ջնջխված էր, ճմլված ու քերծված. աչ կողմի մի քանի կողոսկրները կտրված էին: Զախ կողմում, հենց սրտի վրա կար մի շարագուշակ, մեծ, դեղնավուն-սև բիծ,— ձիու սմբակի դաժան հարվածի հետքը: Բժիշկը կիտեց հոնքերը: Ոստիկանը նրան պատմեց, որ ճզմվածը ընկել էր անիվի մեջ, որը նրան պտտելով, երեսուն քայլի շափ քարշ էր տվել փողոցով:

— Հարմանալի է, որ նա ուշքի է եկել,— կամացուկ ջնջաց բժիշկը Ռասկոլնիկովի ականջին:

— Ի՞նչ կասեք դուք,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Հիմա կմեռնի:

— Մի՞թե ոչ մի հույս:

— Բոլորովին. վերջին թոպեներն է ապրում... Այն էլ ասած, գլուխը խիստ վտանգավոր է վիրավորվել... Հը՛մ: Թերևս կարելի է արյուն առնել... բայց... դա անօգուտ կլինի: Հինգ կամ տասը թոպեից անպայման կմեռնի:

— Դե ուրեմն ավելի լավ է արյուն առնք:

— Թերևս... Սակայն ես ձեզ նախազգուշացնում եմ, որ դա բոլորովին անօգուտ կլինի:

Այդ ժամանակ էլի քայլեր լսվեցին, նախասենյակում ամբողջ ճանապարհ բացեց, ու շեմքում հայտնվեց քահանան՝ հաղորդութեան պարագաներով, ալեհեր մի ծերուկ: Դեռ փողոցից նրան ուղեկցում էր մի ոստիկան: Բժիշկը իսկույն իր տեղը զիջեց քահանային և նրա հետ նշանակալից հայացք փոխանակեց: Ռասկոլնիկովը բժշկին խնդրեց գոնե մի քիչ սպասել: Բժիշկը թոթվեց ուսերը ու սպասեց:

Բոլորը ետ քաշվեցին: Խոստովանութիւնը շատ կարճ տևեց: Մեռնողը հազիվ թե որևէ բան պարզ հասկանար. կարող էր միայն կցկտուր, անորոշ ձայներ հանել: Կատերինա Իվանովնան վերցրեց կիդոչկային, աթոռից էլ տղային, ու

անցնելով վառարանի կողմը, անկյունը, ծունկ շոքեց, երեսաներին էլ իր առջև ծունկ շոքեցրեց: Աղջիկը հա՛ դողում էր. տղան մերկ ծնկներին կռթնած, համաշափ բարձրացնում էր թաթիկը, խաչակնքում լրիվ շափով ու կռանում, ճակատը գիպցնում հատակին, որ ըստ երևույթին նրան մի առանձին հաճույք էր պատճառում: Կատերինա Իվանովնան կծում էր շրթունքները և զսպում արցունքները. նա էլ էր աղոթում, երբեմն շտկում երեսայի շապիկը, ու աղոթելով, առանց տեղից վեր կենալու կարողացավ կոմոդից վերցնել զբլխաշորը ու գցել աղջկա բոլորովին մերկացած ուսերին: Այդ պահին կենվորները նորից սկսեցին բանալ դեպի ներքին սենյակները տանող դուռը: Նախասենյակում ավելի ու ավելի էին խռնվում դիտողները, բոլոր կենվորները, որոնք, սակայն, սենյակի շեմքից ներս չէին անցնում: Ամբողջ տեսարանը միայն մոմի մնացորդով էր լուսավորվում:

Այդ բոպեին նախասենյակից, ամբոխի միջից արագ անցավ Պոլենկան, որ գնացել էր քրոջը կանչելու: Հապճեպ վազքից հագիվ շունչ առնելով, նա ներս մտավ, հանեց զբլխաշորը, աչքերով փնտրեց ու գտավ մորը, մոտեցավ նրան ու ասաց. «Գալիս է, փողոցում հանդիպեցի»: Մայրը նրան ծունկ շոքեցրեց իր կողքին: Ամբոխի միջից լուռ ու երկչոտ անցավ Սոնյան, ու տարօրինակ էր նրա հանկարծակի հայտնրվելը այդ սենյակում, աղքատության, ցնցոտիների, մահվան ու հուսալքման վայրում: Նա էլ ցնցոտիներով էր. նրա հագուստը գրոշանոց էր, բայց նախշված էր փողոցային ձևով, իր առանձնահատուկ աշխարհում ընդունված ճաշակով ու կանոններով, բացահայտ ու արատավոր նպատակով: Սոնյան կանգ առավ նախասենյակում, հենց շեմքի մոտ, բայց շեմքից ներս չանցավ ու նայում էր շփոթված, ասես ոչինչ չգիտակցելով, մոռանալով որ ինքը շորերդ ձեռքերից վերազնված, մետաքս, այստեղ անվայելուչ, երկար ու ծիծաղելի պոչով, գույնզգույն շորով է, ամբողջ դուռը ծածկած անծայրածիր կրիներով, բաց գույնի կոշիկներով, գիշերը ավելորդ օմբրելկով¹, որ նա վերցրել էր իր հետ,

¹ Հովանոցով (ֆրանս. ombrelle):

ծղոտե կլոր, ծիծաղելի գլխարկով: որին վառ կարմիր: փայլփրլուն փետուր էր կպցրած: Տղայականորեն թեք դրած այդ գլխարկի տակից նայում էր նիհար, գունատ ու վախեցած դեմքը՝ բաց բերանով ու սարսափից անշարժացած աչքերով: Սոնյան կարճահասակ էր, մոտ տասնութ տարեկան, նիհար, բայց բավական սիրունիկ ու շիկահեր էր, գեղեցիկ ու կապույտ աչքերով: Նա ակնապիշ նայում էր անկողնին, քահանային. նա նույնպես շնչասպառ էր լինում արագ քայլելուց: Վերջապես, ամբոխի մեջ սկսված փոփոցը ու մի քանի բառեր հավանորեն հասան նրա ականջին: Նա կիտեց հոնքերը, շեմքից մի քայլ ներս անցավ ու կանգնեց սենյակում, բայց դարձյալ հենց դռան մոտ:

Խոստովանությունը և հաղորդությունը վերջացան: Կատերինա Իվանովնան նորից մոտեցավ ամուսնու անկողնին: Քահանան հո քաշվեց և նախքան գնալը փորձեց բարի երթի և սփոփանքի երկու խոսք ասել Կատերինա Իվանովնային:

— Հապա ի՞նչ անեմ սրանց,— կտրուկ և ջղախոտ ընդհատեց նրան Կատերինա Իվանովնան՝ ցույց տալով փոքրիկներին:

— Աստված ողորմած է. հույս դրեք ամենաբարձրյալի օգնության վրա,— ասաց քահանան:

— Ա-ա՛խ, ողորմած է, բայց ոչ մեզ համար:

— Մեղք մի՞ գործեք: մի՞ գործեք, տիկին,— գուլիս օրորելով ասաց քահանան:

— Իսկ սա մեղք չի՞ գործել,— գռչեց Կատերինա Իվանովնան՝ ցույց տալով մեռնողին:

— Գուցե նրանք, ովքեր այս գոբախտության ակամա պատճառ են եղել, կհամաձայնեն ձեզ վարձատրել գոնե եկամուտների կորստի շափով...

— Գուր ինձ չեք հասկանում,— ձեռքը թափ տալով ու ջղախոցած գռչեց Կատերինա Իվանովնան,— ինչի՞ համար պիտի վարձատրեն: Զէ՞ որ նա հարբած վիճակում կառքի տակ է ընկել: Ի՞նչ եկամուտներ: Նրանից ոչ թե եկամուտ, այլ միայն տանջանք կար: Նա, հարբեցողը, ամեն ինչ խմելու էր տալիս: Մեզնից գողանում, գինետուն էր տանում, սրանց և իմ կյանքը գինետանը մաշեց: Փա՛ղք աստծու, որ մեռնում է: Վեհասը քիչ կլինի:

— Հոգեվարքի ժամին հարկավոր է ներել, իսկ այդ խոսքերով մեղք եք գործում, տիկին, այդպիսի զգացումները մեծ մեղք են:

Կատերինա Իվանովնան վիրավորով զբաղված, նրան ջուր էր տալիս, սրբում էր գլխի քրտինքն ու արյունը, շտուկում բարձերը և խոսում քահանայի հետ, զբաղվելիս երբեմն ջուր էր գալիս նրա կողմը: Իսկ այժմ նա գրեթե կատաղելով, հանկարծ հարձակվեց քահանայի վրա:

— Էհ, տեր-հայր, դրանք հենց միայն խոսքեր են: Ներե՛լ: Թե որ կառքի տակ շքնկներ, այսօր կգար հարբած, միակ շապիկը մաշված ու ինքն էլ քրջոտ, կփուվեր շնթոկելու, իսկ ես մինչև լուսաբաց ձեռքերս պիտի չհաննի ջրից, նրա ու երեխաների թերմաշ շորերը վանայի, հետո էլ կախ տայի պատուհանի ետևը ու շորացնեի, լույսը բացվելուն պես նստեի կարկատելու, ահա թե ինչպիսի գիշեր էի անցկացնում... Ուրեմն էլ ինչո՞ւ խոսել ներման մասին. քիչ չեմ ներել:

Ուժգին, սարսափելի հազը ընդհատեց Կատերինա Իվանովնայի խոսքերը: Նա խորիսեց թաշկինակի մեջ և դա՛ ցույց տվեց քահանային՝ մյուս ձեռքը դնելով ցավող կրծքին: Թաշկինակը ամբողջովին արյունոտվել էր...

Քահանան գլուխը կախեց և ոչինչ չասաց:

Մարմեկադուր վերջին հոգեվարքի մեջ էր: Նա աչքերը չէր կտրում նորից իր վրա կուցած Կատերինա Իվանովնայի դեմքից: Շարունակ ուզում էր նրան ինչ-որ բան ասել. նա այդ փորձեց, դժվարությամբ շարժեց լեզուն և անորոշ բառեր կմկմաց: Կատերինա Իվանովնան հասկացավ, որ նա ուզում է իրենից ներում խնդրել, ու իսկույն հրամայողաբար բղավեց նրա վրա:

— Լոիր, հարկավոր չէ... գիտեմ, թե ինչ ես ուզում ասել... — Ու վիրավորը սակվեց. հենց այդ րոպեին նրա թափառող հայացքը ընկավ դռան վրա, և նա տեսավ Սոնյային...

Մինչև այժմ նրան չէր նկատել. Սոնյան կանգնած էր անկյունում, ստվերի մեջ:

— Ո՞վ է դա, ո՞վ է դա, — հանկարծ խռպոտ խեղդվող

ձայնով ասաց Մարմեկադուրը, խիստ անհանգստացած, աչքերով սարսափահար ցույց տալով դուռը, որի մոտ կանգնած էր Սոնյան, ու ճիգ անելով բարձրանալ տեղից:

— Պառկի՛ր, պառկի՛ր, — գոչեց Կատերինա Իվանովնան:

Բայց Մարմեկադուրը գերբնական ճիգ թափելով, կարողացավ բարձրանալ և հենվել ձեռքին: Մի քանի վայրկյան էա օտարոտի և անշարժ հայացքով նայում էր աղջկան, կարծես շճանաչելով նրան: Մարմեկադուրը նրան դեռ ոչ մի անգամ չէր տեսել այդպիսի հագուստով: Հանկարծ նա ճանաչեց աղջկան, ստորացրած, կործանված, զուգված և ամառող իր աղջկան, որ հեզուխյամբ սպասում էր իր հերթին, որպեսզի հրաժեշտ տար մեռնող հորը: Մարմեկադուրի դեմքին զարհուրելի տանջանք պատկերացավ:

— Սոնյա, աղջիկս, ներիր, — գոչեց նա և ուզեց ձեռքը մեկնել դեպի Սոնյան, բայց կորցնելով հենարանը, պոկ եկավ ու բազմոցից ընկավ հատակին, երեսի վրա. մարդիկ նետվեցին նրան բարձրացնելու, պառկեցրին, բայց նա արդեն մեռնում էր: Սոնյան թույլ ճշաց, մոտ վազեց, գրկեց նրան և այդպես էլ քարացավ նրան գրկած: Հայրը մեռավ նրա գրկում:

— Հասավ իր ուզածին, — գոչեց Կատերինա Իվանովնան՝ փսնելով ամուսնու դիակը: — Հիմա ես ի՞նչ անեմ, ինչո՞վ թաղեմ նրան: Իսկ սրանց, սրանց վաղը ինչո՞վ, ինչո՞վ կերակրեմ:

Ռասկոլնիկովը մոտեցավ Կատերինա Իվանովնային:

— Կատերինա Իվանովնա, — ասաց նա, — անցյալ շաբաթ ձեր հանդուցյալ ամուսինը ինձ պատմեց իր ամբողջ կյանքը և բոլոր հանգամանքները... Հավատացած եղեք, որ նա խորին հարգանքով էր խոսում ձեր մասին: Այդ երեկոյից, երբ ես իմացա, թե նա ինչպես էր նվիրված ձեզ բոլորիդ և ինչպես էր հարգում ու սիրում մանավանդ ձեզ, Կատերինա Իվանովնա, չնայած իր ողբալի, արատավոր սովորության, այդ երեկոյից մենք բարեկամներ դարձանք... Հիմա ինձ թույլ տվեք... օժանդակել... որպես պարտքի հատուցում իմ հանգուցյալ բարեկամին: Ահա, վերցրեք, կարծեմ քսան ռուբլի է, ու եթե սա ձեզ օգնություն կլինի, ապա... ես... մի խոսքով, ես կգամ, ես անպայման կգամ... ես գուցե հենց վաղը գամ... բարով մնաք:

Սվ նա արագ դուրս ելավ սենյակից, ամբոխի միջով հապ-
ճեպ անցավ դեպի սանդուղքը, բայց այդ պահին հանկարծ
հանդիպեց Նիկողիմ Ֆոմիչին, որը իմացել էր դժբախտության
լուրը ու եկել էր անձամբ կարգադրություններ անելու: Ոստի-
կանության գրասենյակում պատահած դեպքից հետո նրանք
չէին տեսնվել, բայց Նիկողիմ Ֆոմիչը վայրկենապես ճանաչեց
Ռասկոլնիկովին:

— Օ, այդ դո՞ւք եք, — հարցրեց նա:

— Մեռավ, — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը: — Բժիշկ էլ
եկավ, քահանա էլ, ամեն ինչ կարգին է: Մի՛ անհանգստացրեք
խեղճ կնոջը, նա առանց այն էլ թոքախտավոր է: Քաջալերե-
ցեք նրան, ինչով որ կարող եք... Դուք հո բարի մարդ եք, ես
գիտեմ... — հեզուտ ավելացրեց նա՝ ուղիղ նայելով Նիկողիմ
Ֆոմիչի աչքերին:

— Այդ ինչպես դուք, այնուամենայնիվ, արյունոտվեցիք,
— ասաց Նիկողիմ Ֆոմիչը՝ լապտերի լույսի տակ նկատելով
արյան մի քանի թարմ բծեր Ռասկոլնիկովի բաճկոնակի վրա:

— Այո, արյունոտվել եմ... ամբողջովին արյունոտվել, —
ինչ-որ մի առանձին տեսքով ասաց Ռասկոլնիկովը, հետո
ժպտաց, գլխով արեց ու սանդուղքով ներքև գնաց:

Նա իջնում էր կամացուկ, առանց շտապելու, ամբողջ մար-
մրնի դողով և առանց այդ գիտակցելու, վերահաս լիարյուն
ու հզոր կյանքի մի նոր, անսահման զգացումով համակված:
Այդ զգացումը կարող էր նմանվել մահվան պատժի դատա-
պարտված մարդու զգացումին, այն մարդու, որին հանկարծ
անսպասելի ներումն են հայտարարում: Սանդուղքի կեսին
նրա ետևից հասավ տուն վերադարձող քահանան: Ռասկոլնի-
կովը առանց որևէ բան ասելու ճանապարհ տվեց նրան, ու
երկուսն էլ լուսթյամբ գլուխ տվին միմյանց: Սանդուղքի վեր-
ջին աստիճաններից իջնելիս Ռասկոլնիկովը հանկարծ իր ետե-
վից հապճեպ քայլեր լսեց: Մեկը հասնում էր նրա ետևից: Դա
Պոլենկան էր, որը վազում էր նրա ետևից ու կանչում՝ «Լսե-
ցեք, լսեցեք»:

Ռասկոլնիկովը ետ նայեց: Պոլենկան վազելվազ իջավ վեր-
ջին սանդուղքից ու կանգ առավ ուղիղ նրա առջև, մի աստի-
ճան նրանից վերև: Բակից ազոտ լույս էր թափանցում: Ռաս-
կոլնիկովը նայեց աղջկա լղարիկ, բայց հաճելի դեմքին: Աղ-

ջիկը ժպտում էր և ուրախ, մանկական հայացքով նայում նը-
րան: Նա եկել էր հանձնարարությամբ, որը ըստ երևույթին
հենց իրեն շատ էր դուր գալիս:

— Լսեք, ի՞նչպես է ձեր անունը... և հետո՞ դուք ո՞րտեղ
եք ապրում, — հարցրեց նա հապճեպորեն, խեղդվող ձայնով:

Ռասկոլնիկովը ձեռքերը դրեց նրա ուսերին և ինչ-որ ցըն-
ծությամբ նայեց նրան: Ինքն էլ չգիտեր, թե ինչու էր այդպես
հաճույքով նայում:

— Ո՞վ ուղարկեց ձեզ:

— Ինձ ուղարկեց Սոնյա քույրիկս, — պատասխանեց աղ-
ջիկը և է՛լ ավելի ուրախ ժպտաց:

— Ես այդպես էլ գիտեի, որ ձեզ Սոնյա քույրիկն է ուղար-
կել:

— Ինձ մայրիկս է՛լ է ուղարկել: Երբ Սոնյա քույրիկը
ուղարկելու էր, մայրիկս մոտեցավ ու ասաց. «Շուտ վազիր,
Պոլենկա»:

— Դուք սիրո՞ւմ եք Սոնյա քույրիկին:

— Ես նրան բոլորից ավելի եմ սիրում, — ինչ-որ մի
առանձին հաստատակամությամբ ասաց Պոլենկան ու հան-
կարծ ավելի լրջորեն ժպտաց:

— Իսկ ինձ սիրելո՞ւ եք:

Պատասխանի փոխարեն աղջիկը նրան մոտեցրեց իր փոք-
րիկ դեմքը և փափիլիկ շուրթերը, որոնք պարզամտորեն մեկնը-
վեցին նրան համբուրելու: Հանկարծ լուցկու պես բարախիկ
ձեռքերը պինդ գրկեցին Ռասկոլնիկովին, փոքրիկ գլուխը թեք-
վեց վերջինիս ուսին, ու աղջիկը կամացուկ լացեց՝ դեմքն
ավելի պինդ սեղմելով նրան:

— Հայրիկիս եմ ափսոսում, — մի բույն հետո ասաց նա՝
բարձրացնելով լացակումած դեմքը ու սրբելով արցունքները,

— հիմա շուտ-շուտ այդ տեսակ դժբախտություններ են պա-
տահում, — ավելացրեց նա անսպասելի, այն առանձնահա-
տուկ լուրջ տեսքով, որ սովորաբար ընդունում են երեխանե-
րը, երբ հանկարծ ուզում են «մեծերի» պես խոսել:

— Հայրիկդ սիրո՞ւմ էր ձեզ:

— Նա կիողչկային ավելի շատ էր սիրում, քան մեզ բո-
լորիս, — շարունակեց աղջիկը խիստ լրջորեն և առանց ժպ-
տալու, արդեն բոլորովին այնպես, ինչպես խոսում են մեծե-

րը,— սիրում էր, որովհետև կիողչկան փոքրիկ է, որովհետև հիվանդ է, ու նրան միշտ նվեր էր բերում, իսկ մեզ նա կարող էր սովորեցնում, ինձ էլ քերականություն և կրոն էր սովորեցնում,— լրջադեմ ավելացրեց Պոլենկան,— իսկ մայրիկը ոչինչ չէր ասում, միայն թե մենք գիտեինք, որ նա այդ սիրում է, հայրիկն էլ գիտեր, իսկ մայրիկը ուզում էր ինձ ֆրանսերեն սովորեցնել, որովհետև ժամանակն է, որ ես կըրթություն ստանամ:

— Իսկ դուք աղոթել գիտե՞ք:

— Օ, ինչպես չէ, վաղուց գիտեմ. քանի որ արդեն մեծացել եմ, աղոթում եմ մտքումս, իսկ Կոլյան ու կիողչկան մայրիկի հետ բարձրաձայն են աղոթում, նախ՝ «Աստվածածինն» են ասում, հետո էլի մի աղոթք՝ «աստված, ներիր և օրհնիր Սոնյա քույրիկին», հետո էլ՝ «աստված, ներիր և օրհնիր մեր մյուս հայրիկին», որովհետև մեր մեծ հայրիկը արդեն մեռել է, իսկ սա մեր մյուս հայրիկն է, ու մենք նրա համար էլ ենք աղոթում:

— Պոլենկա, իմ անունը Ռոդյոն է. երբեք ինձ համար էլ աղոթե՞ք, ասե՞ք՝ «ներիր խեղճ Ռոդյոնին էլ», ուրիշ ոչինչ:

— Իմ ամբողջ ապագա կյանքում կաղոթեմ ձեզ համար,— ցերմագին ասաց աղջիկը ու հանկարծ էլի ծիծաղեց, նետվեց գեպի Ռասկոլնիկովը ու դարձյալ պինդ գրկեց նրան:

Ռասկոլնիկովը կրկին նրան ասաց իր անունը, տվեց իր հասցեն ու խոստացավ հենց մյուս օրը անսպալման գալ: Աղջիկը հեռացավ նրանով միանգամայն հիացած: Ժամը տասներմեկն էր, երբ Ռասկոլնիկովը դուրս եկավ փողոց: Հինգ թույն հետո նա կանգնած էր կամրջի վրա, հենց այնտեղ, որտեղ այն կինը ընկել էր ջրանցքը:

«Բավական է,— վճռականորեն ու ցնձագին ասաց նա,— կորչեն միրածները, կորչեն շինժու վախերը, կորչեն մտապատկերները... Կեցցե կյանքը... Մի՞թե ես հիմա չէի ապրում: Իմ կյանքը դեռ չի մեռել զառամ պառավի հետ մեկտեղ: Ծրկնային արքայություն նրան, ու բավական է, մոքիր: Ժամանակն է, որ ինձ հանգիստ թողնես: Հիմա բանականություն ու լույսի և... կամքի, ուժի թագավորությունն է... ու տեսնենք հիմա, շափվենք հիմա», մեծամտորեն ավելացրեց նա՝ կարծես չիմելով ինչ-որ մութ ուժի և դրան կանչելով

մարտի: «Ես հո համաձայնում էի ապրել մի արշին տարածության վրա»:

«... Ես խիստ թույլ եմ հիմա, բայց... կարծես հիվանդությունս իսպառ անցել է: Երբ այսօր դուրս եկա, դիտեի, որ կանցնի: Հա՛, Պոլինկովի տունը, բոլորովին մոտիկ է: Անսպալման կգնամ Ռազումիխինի մոտ, թեկուզև հեռու լինի... Թող գրադը տանի... Թող նա ծիծաղի ինձ վրա, թող, ոչինչ... ուժ է հարկավոր, ուժ. առանց ուժի ոչինչ չես կարող անել. իսկ ուժը պետք է ուժով ձեռք բերել, ահա սա է, որ ոմանք չգիտեն», հպարտությամբ ու ինքնավստահ ավելացրեց նա, ու ոտքերը հաղիվ քարշ տալով, հեռացավ կամրջից: Յուրաքանչյուր թույն նրա մեջ սաստկանում էին հպարտությունը և ինքնավստահությունը. արդեն հետևյալ թույնին նա այլ մարդ էր դառնում, քան նախընթաց թույնին: Սակայն ի՞նչ մի առանձին բան պատահեց, որ այդպես հեղաշրջեց նրան. նա ինքն էլ չգիտեր. նրան, ինչպես ծղոտին ձեռք գցողին, հանկարծ թվաց, որ ինքն էլ կարող է ապրել, որ դեռ կյանք կա, որ իր կյանքը չի մեռել «զառամ պառավի հետ մեկտեղ»: Գուցե նա խիստ շտապեց այդպիսի եզրակացության հանգել, բայց նա այդ մասին չէր էլ մտածում:

«Հըմ, խնդրեցի աղոթել խեղճ Ռոդյոնի համար, անցավ հանկարծ նրա մտքով, դե այդ արվեց... հենց այնպես, էլի», ավելացրեց նա ու ինքն իսկույն ծիծաղեց իր երեխայական վարմունքի վրա: Նա դռնվում էր գերադանց հոգեվիճակում:

Նա հիշողությամբ գտավ Ռազումիխինի բնակարանը: Պոլինկովի տանը արդեն ճանաչում էին նոր կենվորին, ու զրոնապանը նրան իսկույն ցույց տվեց ճանապարհը: Արդեն սանդուղքի կեսից կարելի էր լսել մեծ հավաքովի աղմուկը և աշխույժ խոսակցությունը: Բնակարանի դուռը բոլորովին բաց էր. բղավոցներ ու վեճեր էին լսվում: Ռազումիխինի սենյակը բավական մեծ էր, այնտեղ տասնհինգ մարդ էր հավաքվել: Ռասկոլնիկովը կանգ առավ նախասենյակում: Այստեղ, միջնորմի ետևում տանտիրոջ երկու սպասուհիները զբաղված էին երկու մեծ ինքնաեռներով, շեքով, ափսեներով ու սկուտեղներով, որոնց մեջ տանտիրոջ խոհանոցից բերված կարկանդակ և այլ ուտելիք էր դարսված: Ռասկոլնիկովը պատվիրեց կանչել Ռազումիխինին: Վերջինս ուրախացած դուրս եկավ

տենյակից: Առաջին հայացքից էլ նկատելի էր, որ նա շափազանց շատ է խմել ու թեև նա երբեք չէր կարողանում հարբելու շափ խմել, այնուամենայնիվ այս անգամ գինավության ինչ-որ նշաններ էին երևում:

— Լսիր,— հապճեպ ասաց Ռասկոլնիկովը,— եկել եմ միայն ասելու, որ դու գրազը տարար և որ իսկապես ոչ ոք չգիտե, թե իրեն ինչ կարող է պատահել: Ներս մտնել ես չեմ կարող. այնքան թույլ եմ, որ հիմա վայր կընկնեմ: Դե ուրեմն բարև ու ցտեսություն: Վաղը եկ ինձ մոտ...

— Գիտե՞ս ինչ, ես քեզ կուղեկցեմ տուն: Երբ դու ինքզ էս ասում, որ թույլ ես, ուրեմն...

— Հապա հյուրե՞րը: Ո՞վ է այն գանգրահերը, նա, որ հիմա այստեղ նայեց:

— Այն մե՞կը: Զգիտեմ: Երևի հորեղբորս ծանոթն է, գուցե և ուրիշն է... Հորեղբայրս կմնա նրանց հետ. նա հիանալի մարդ է. փսոս, որ դու հիմա շեկ կարող նրա հետ ծանոթանալ: Սակայն նրանց բոլորի հերն էլ անիծած: Նրանք հիմա ինձ հետ գլուխ շունեն, ես էլ կուզեի թարմանալ, և դու, աղբերս, լավ ժամանակին եկար. էլի երկու րոպե, ու ես այնտեղ տուրուզմբոց կսարքեի, հոգիս վկա: Հենց մի գլուխ անհեթեթություններ են դուրս տալիս: Դու շեկ կարող պատկերացնել, թե մարդը որչափ կարող է ստեր մոզոնել: Ասենք, ի՞նչպես կարելի է շափափեցնել: Մի՞թե մենք ինքներս չենք ստում: Եվ թող ստեն. սակայն հետո էլ չեն ստի... Մի րոպե նստիր, ես բերեմ Զոսիմովին:

Զոսիմովը նույնիսկ մի ինչ-որ ազահությամբ նետվեց դեպի Ռասկոլնիկովը. նրա մեջ մի առանձին հետաքրքրություն էր նկատվում. նրա գեմքը իսկույն պայծառացավ:

— Անհապաղ քնել,— որոշեց նա՝ հնարավորին շափ զրննելով հիվանդին,— իսկ քնելուց առաջ մի բան ընդունել: Կրն՝ դանձ՞ք: Ես դեռ վաղուց եմ պատրաստել... այս գեղափոշին:

— Թեկուզ երկուսը,— պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

Ես տեղնուտեղը կուլ տվեց դեղափոշին:

— Դա շատ լավ է, որ դու ինքզ նրան կտանես,— ասաց Զոսիմովը Ռասկոլնիկովին: — Թե վաղը ինչ կլինի, կտեսնենք, իսկ այսօր բանը նույնիսկ շատ լավ է. զգալի փոփոխություն է կատարվել: Քանի ապրես, այնքան շատ բան կտոժորես...

— Գիտե՞ս Զոսիմովը ինչ ասաց ականջիս, երբ մենք դուրս էինք գալիս,— բերանից անտեղի թոցրեց Ռասկոլնիկովը, հենց որ երկուսով դուրս եկան փողոց: — Ես քեզ ամեն ինչ շիտակ կասեմ, քանի որ նրանք հիմարներ են: Զոսիմովը ինձ պատվիրեց ճանապարհին շատախոսել քեզ հետ ու քեզ էլ շատ խոսեցնել, ու հետո այդ մասին իրեն պատմել, որովհետև նա կարծում է... որ դու... խելագար ես կամ խելագարվելու ես: Պատկերացրու այդ բանը: Նախ՝ դու նրանից եռակի շափով խելացի ես, երկրորդ՝ եթե դու ցնդված չես, թեքիր նրա գլխում ծագած անհեթեթության վրա, ու երրորդ այդ մասագունդը և իր մասնագիտությամբ խիրուրդը հիմա ցնորվել է հոգեկան հիվանդություններով զբաղվելուց, իսկ քո նկատմամբ նրան վերջնականապես այդպիսի մտայնության է հասցրել այսօրվա քո խոսակցությունը Զամետովի հետ:

— Զամետովը ամեն ինչ պատմե՞լ է քեզ:

— Ամեն ինչ, և շատ լավ է արել: Ես հիմա հասկացել եմ ամբողջ խոր գաղտնիքը, Զամետովն էլ է հասկացել... Ը-ը-ը, մի խոսքով, Ռոդյա... բանն այն է, որ... Ես հիմա մի քիչ հարբած եմ... Բայց այդ ոչինչ... բանն այն է, որ այդ միտքը... հասկանո՞ւմ ես, իրոք հղացել են նրանք... հասկանո՞ւմ ես: Այսինքն՝ նրանցից ոչ ոք չի համարձակվել այդ միտքը արտահայտել, որովհետև դա ամենաանհեթեթ վայրահաշույթյուն է: մանավանդ երբ այն ներկարարին բռնեցին, այդ ամենը հոգս ցնդեց և առմիշտ մարեց: Բայց ինչո՞ւ նրանք, հիմարները այդպես էին մտածում: Ես այն սլահին մի քիչ դնքսեցի Զամետովին, խոսքը մեր մեջ մնա, աղբերս, խնդրում եմ գաղտնի պահես ինչ որ գիտես. ես նկատեցի, որ նա փափկանկատ է. դա կավիզայի մոտ եղավ, բայց այսօր, այսօր ամեն ինչ պարզվեց: Գլխավորը այդ Իլյա Պետրովիչի վերաբերմունքն է: Նա այն ժամանակ օգտագործեց քո ուշաթափությունը գրասենյակում, բայց հետո ամաշեց դրանից. ես հո գիտեմ...

Ռասկոլնիկովը ազահությամբ լսում էր. Ռասկոլնիկովը հարբած վիճակում բերանից գաղտնիքներ էր թոցնում:

— Ես այն ժամանակ ուշաթափվեցի, որովհետև գրասենյակում օդը ծանր էր և յուզաներկի հոտ էր գալիս,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ի՛նչ բացատրում է՛լ է: Բանը միայն ներկը չէ. բորբոքումը դեռ մի ամիս առաջ էր սկսվել. այդ է ասում Զոսիմովը: Հա՛, դու չես կարող պատկերացնել, թե հիմա ինչպես է ընկճված այն տղան: «Ծս այդ մարդու ճկույթն էլ շարժեմ»,— ասում է նա: Այսինքն թե քո ճկույթը: Երբեմն նա բարի զգացմունքներ է ունենում: Բայց դասը, «Բյուրեղապակյա պալատում» այսօր նրա ստացած դասը գերազանց կատարելություն է: Դու հո սկզբում վախեցրել էիր նրան, ջղաձուլության հասցրել, դու նրան համարյա ստիպել էիր դարձյալ համոզվել, որ այդ ամենը այլանդակ անհեթեթություն է, հետո էլ նրան լեզու էիր ցույց տվել, այսինքն թե, առ քեզ, ա՛յդ էր ուղածրդ: Հիանալի է, այժմ նա ճզմված է, ոչնչացված, վարպետ ես դու, հոգիս վկա, այդպես էլ պետք է վարվել նրանց հետ: Ափսոս որ ես այնտեղ չէի: Հիմա նա շատ էր սպասում քեզ: Պորիֆիրին նույնպես ցանկանում է ծանոթանալ քեզ հետ...

— Հը՛մ... արդեն նա է՛լ է այդ ուզում... Իսկ ինչո՞ւ են ինձ խելագար համարել:

— Այսինքն՝ ոչ թե խելագար: Հա՛, ես գլխիցս շատ բան դուրս տվի... գիտե՛ս, նա զարմացել էր, որ քեզ միայն այն դեպքն է հետաքրքրում... Հիմա պարզ է, թե ինչու է հետաքրքրվում. գիտենալով բոլոր հանգամանքները... այն ժամանակ այդ բանը քեզ որքա՛ն ջղայնացրեց հիվանդության հետ մեկտեղ... Ծս, սիրելիս, մի քիչ հարբած եմ, է՛հ, սատանան նրան գիտե, նա ինչ-որ մտքեր ունի... Ծս քեզ ասում եմ՝ ցնդվել է հոգեկան հիվանդություններով զբաղվելուց: Իսկ դու թքիր դրա վրա...

Մի րոպեի շափ երկուսն էլ լուռ էին:

— Լսիր, Ռազումիխին,— ասաց Ռասկոլնիկովը,— ես ուզում եմ քեզ ա՛յ թե ինչ հայտնել. քիչ առաջ մի մեռելի տանն էի, մեռել է մի աստիճանավոր... ես այնտեղ տվեցի իմ բոլոր փողերը... ու բացի այդ, ինձ համբուրեց մի էակ, որը նույնպես... եթե ես որևէ մեկին սպանած լինեի... մի խոսքով, ես այնտեղ մի ուրիշ էակ էլ տեսա... գլխարկը ալ կարմիր փետուրով... Սակայն ես անտեղի դուրս եմ տալիս, ես շատ թույլ եմ, վերցրու թևա... ահա և տուն հասանք...

— Ի՞նչ պատահեց քեզ, ի՞նչ,— հարցնում էր անհանգըստացած Ռազումիխինը:

— Գլուխս մի քիչ պտտվում է, միայն թե բանը այդ չէ: բանն այն է, որ ես այնպե՛ս տխուր եմ, այնպե՛ս տխուր... Հիրավի, ասես կին լինեմ... Նայիր, այն ի՞նչ է, նայի՛ր, նայի՛ր:

— Ի՞նչ է որ:

— Մի՞թե չես տեսնում. իմ սենյակում լույս կա, տես, ճե՛ղքից է երևում...

Նրանք արդեն կանգնած էին վերջին սանդուղքի առջև, տանտիրուհու դռան կողքին, և իսկապես, ներքևից նկատվում էր, որ Ռասկոլնիկովի խցիկում լույս կար:

— Տարօրինակ է: Գուցե այնտեղ նաստասյան է,— ասաց Ռազումիխինը:

— Այս ժամին նա երբեք ինձ մոտ չի լինում, նա վաղուց քնած է, ասենք... Ինձ համար միևնույն է: Ցտեսություն:

— Ի՞նչ ես ասում, ես կգամ քեզ հետ, միասին ներս կմտնենք:

— Գիտեմ, որ միասին կմտնենք, բայց ես ուզում եմ այստեղ սեղմել ձեռքդ և քեզ հրածեշտ տալ: Դե՛հ, տուր ձեռքդ, ցտեսություն:

— Ի՞նչ պատահեց քեզ, Ռոդյա:

— Լավ, գնանք. դու վկա կլինես...

Նրանք սկսեցին բարձրանալ սանդուղքով, ու Ռազումիխինը մտածեց, որ Զոսիմովը գուցե իրավացի է: «Ախ, ես իմ շատախոսությամբ փշացրի սրա տրամադրությունը»,— քթի տակ փնթփնթաց նա: Մոտենալով դռանը, հանկարծ նրանք սենյակից ձայներ լսեցին:

— Ախր սա ի՞նչ բան է,— գոչեց Ռազումիխինը:

Ռասկոլնիկովն առաջինը ձեռքը տարավ դռանը ու բոլորովին բացեց այն, բացեց և շեմքի վրա քարացած կանգ առավ:

Մայրը և քույրը նստել էին բազմոցի վրա և արդեն մեկ և կես ժամ սպասում էին: Ինչո՞ւ նա ամենից քիչ էր սպասում նրանց և ամենից քիչ էր մտածում նրանց մասին, չէ՞ որ նույնիսկ այդ օրն էլ կրկին լուր էր ստացել, որ նրանք մեկնել են, գալիս են, հիմա կժամանեն: Այդ ամբողջ մեկ և կես ժամվա ընթացքում նրանք իրար առաջ կտրելով հարցուփորձ էին անում նաստասյային, որը հիմա էլ կանգնած էր նրանց առջև

ու արդեն պատմել էր ամբողջ գաղտնիքը: Նրանք վախից խելքամաղ եղան, երբ լսեցին, որ Ռոդյան «այսօր փախել է», հիվանդ է, ու ինչպես երևաց պատմածից, անպայման զառանցանքի մեջ է: «Տեր աստված, ի՞նչ է պատահել նրան»: Մայրն ու քույրը լալիս էին, երկուսն էլ դառնապես տանջվեցին սպասման այդ մեկ և կես ժամվա ընթացքում:

Տեսնելով Ռասկոլնիկովին, նրանք ցնծագին, ուրախ ճիշարձակեցին: Երկուսն էլ նետվեցին դեպի Ռասկոլնիկովը: Բայց նա կանգնել էր մեռածի նման. անտանելի, հանկարծակի դիտակցությունը կայծակի պես խփել էր նրան: Ձեռքերը շէին բարձրանում, շէին կարող բարձրանալ նրանց գրկելու համար: Մայրն ու քույրը նրան սեղմում էին իրենց գրկում, համբուրում էին նրան, ծիծաղում, լաց լինում... Նա մի քայլ արեց, օրորվեց և ուշաթափված փուվեց հատակին:

Տազնապ, սարսափի ճիշեր, հառաչանքներ... Շեմքին կանգնած Ռազումիխինը ներս նետվեց, իր հուժկու ձեռքերով վերցրեց հիվանդին ու մի ակնթարթում պակեցրեց բազմոցի վրա:

— Ոչինչ, ոչինչ,— դիմեց նա մորն ու քրոջը,— սա ուշաթափություն է, դատարկ բան է: Քիչ առաջ բժիշկը ասաց, որ նրա դրությունը շատ լավ է, որ նա բուրրավիճակում է: Զուր բերեք: Հըմ, ահա և նա ուշքի է գալիս, ահա և բացեց աչքերը...

Ու վերցնելով Դունելկայի թևը, այնպես, որ քիչ մնաց դուրս գցեր, Ռազումիխինը նրան կուսրեց նայելու, թե ինչպես հիվանդը «բաց է անում աչքերը»: Թե՛ մայրը և թե՛ քույրը խանդաղատանքով ու զոհոթյամբ էին նայում Ռազումիխինին, ինչպես նախախնամության. նրանք արդեն Նաստասյայից լսել էին, թե հիվանդության ամբողջ ընթացքում իրենց Ռոդյայի համար ինչ էր եղել այդ «աշխույժ երիտասարդը», ինչպես նույն երեկոյան Դունելկայի հետ ունեցած մտերմական խոսակցության ժամանակ Ռազումիխինին անվանել էր ինքը, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնա Ռասկոլնիկովան:

I

Ռասկոլնիկովը ելավ ու նստեց բազմոցին:

Նա թույլ ձեռքով նշան արեց Ռազումիխինին, որ վերջինս դադարեցնի մորը և քրոջը ուղղված անկապ ու շերմադին սփռփանքների ողջ հեղեղը, վերջրեց նրանց երկուսի ձեռքերը ու երկու բողբի շափ լուռ նայում էր մերթ մեկին ու մերթ մյուսին: Մայրը վախեցավ նրա նայվածքից: Այդ նայվածքը տանջանքի շափ ուժեղ զգացմունք էր արտահայտում, բայց միևնույն ժամանակ դրա մեջ ինչ-որ անշարժ, նույնիսկ կարծես թե խելահեղ բան կար: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան լացեց: Ավդոտյա Ռոմանովնան դունատ էր. նրա ձեռքը դողում էր եղբոր ձեռքի մեջ:

— Գնացեք տուն... նրա հետ,— կցկտուր ձայնով ասաց Ռասկոլնիկովը՝ ցույց տալով Ռազումիխինին,— մինչև վաղը. ամեն ինչ վաղը... Վաղուց եք ժամանել:

— Երեկոյան, Ռոդյա,— պատասխանեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան,— գնացքը շատ ուշացավ: Բայց, Ռոդյա, ես հիմա ոչ մի դեպքում չեմ հեռանա քեզնից: Ես կգիշերեմ այստեղ, քեզ մոտ...

— Մի՛ տանջեք ինձ,— ասաց Ռասկոլնիկովը՝ ջղայնացած թոփ տալով ձեռքը:

— Ես կմնամ իր մոտ,— գոչեց Ռազումիխինը,— ոչ մի բողբ չեմ թողնի նրան, մերժեք բոլորն էլ թող գնան գրողի ծոցը, թող ինչ ուղում են անեն: Այնտեղ, իմ սենյակում հորեղբայրս պրեզիդենտ է:

— Ես ինչո՞վ, ինչո՞վ շնորհակալ լինեմ ձեզնից, — ասաց Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան՝ նորից սեղմելով Ռազումիխինի ձեռքը, բայց Ռասկոլնիկովը դարձյալ ընդհատեց նրան:

— Ես չեմ կարող սա տանել, չեմ կարող, — ջղախնայած կրկնում էր նա, — մի տանջեք, բավական է, գնացեք... Չեմ կարող...

— Գնանք, մայրիկ, գոնե մի ըրպե սենյակից դուրս ելնենք, — շշնջաց վախեցած Դունյան, — երևում է, որ մենք նեղում ենք նրան:

— Մի՞թե երեք տարվա անջատումից հետո ես չեմ կարող մի լավ նայել նրան, — լալով ասաց Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Սպասեցեք, — դիմեց Ռասկոլնիկովը նրանց, — դուք հա՛ ընդհատում եք, իսկ իմ մտքերը իրար են խառնվում... Լուծինին տեսե՛լ եք:

— Ոչ, Ռոդյա, բայց նա արդեն գիտե, որ մենք ժամանել ենք: Մենք լսեցինք, Ռոդյա, որ Պյոտր Պետրովիչը այնքան բարի է եղել, որ այսօր այցելել է քեզ, — մի փոքր երկչոտ պատասխանեց Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այո... այնքան բարի՞ է եղել... Դունյա, ես Լուծինին ասացի, որ իրեն կզրորեմ սանդուղքից, և ուղարկեցի գրողի ծոցը...

— Ռոդյա, ինչե՞ր ես ասում, այդ ինչպե՞ս կարելի է, — վորձեց առարկել վախեցած Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան, բայց լռեց ու նայեց Դունյային:

Ավղոսյա Ռոմանովնան ակնապիշ նայում էր եղբորը և սպասում, թե էլ ինչ է լինելու: Երկուսն էլ վեճի մասին իմացել էին Նաստասյայից, որքան որ սա կարող էր այն հասկանալ ու հաղորդել, ու նեղվում էին տարակուսանքից ու սպասումից:

— Դունյա, — ճիգ անելով ասաց Ռասկոլնիկովը, — ես այդ ամուսնությունը չեմ ցանկանում, դրա համար էլ դու պետք է հենց վաղը առաջին իսկ խոսքից մերժես Լուծինին, որպեսզի նրա հոտը կտրվի:

— Աստված իմ, — ճշաց Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Եղբայրս, մտածիր, թե ինչ ես ասում, — տաքացած փորձեց առարկել Ավղոսյա Ռոմանովնան, բայց իսկույն

զսպվեց: — Գուցե դու հիմա տկար ես, — հեղությամբ ասաց նա:

— Ձառանցում եմ: Ոչ... Դու ի՞նձ համար ես ամուսնանում Լուծինի հետ: Իսկ ես զոհաբերություն չեմ ընդունում: Ուստի և մինչև վաղը մերժման նամակ գրիր... Առավոտյան տուր ինձ կարդալու, և վերջ:

— Ես չեմ կարող այդ անել, — գռչեց վիրավորված աղջիկը: — Խ՛նչ իրավունք ունեմ:

— Դունեչկա, դու է՛լ տաքարյուն ես, վերջ տուր, վաղը... Մի՞թե դու չես տեսնում... — ասաց սարսափահար մայրը՝ նեւելելով դեպի Դունյան: — Ախ, ավելի լավ է գնանք:

— Ձառանցում է, — գռչեց զինովցած Ռազումիխինը, — թե չէ ո՛նց կհամարձակվեր: Վաղը այդ ամբողջ հիմարություններ գլխից դուրս կթռչի... Իսկ այսօր նա իրոք վունդեց Պյոտր Պետրովիչին: Հենց այդպես էլ եղավ: Իսկ Պյոտր Պետրովիչը բարկացավ... Ճառարանեց այստեղ, իր գիտելիքները ցույց տվեց, հետո էլ պոչը քաշեց ու գնաց...

— Ուրեմն դա ճի՛շտ է, — գռչեց Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Յտեսություն մինչև վաղը, եղբայրս, — կարեկցաբար ասաց Դունյան, — գնանք, մայրիկ... Յտեսություն, Ռոդյա:

— Լսո՞ւմ ես, քույր, — նրանց ետևից ասաց Ռասկոլնիկովը՝ հավաքելով վերջին ճիգերը, — ես չեմ զառանցում. այդ ամուսնությունը ստորություն է: Թող ես ստոր լինեմ, բայց դու չպետք է համաձայնես... կամ ես, կամ նա... Իսկ ես թեկուզև ստոր եմ, բայց այդպիսի քրոջը քույր չեմ համարի: կամ ես, կամ Լուծինը: Գնացեք...

— Գժվե՛լ ես, ինչ է, բռնակալ, — դոռաց Ռազումիխինը, բայց Ռասկոլնիկովը արդեն չէր պատասխանում, դուցե և ուժ չուներ պատասխանելու: Բոլորովին ուժասպառ նա պտակեց բազմոցին ու դեմքը դարձրեց դեպի պատը: Ավղոսյա Ռոմանովնան հետաքրքրությամբ նայեց Ռազումիխինին. նրա սեւաչքերը շողացին. Ռազումիխինը նույնիսկ ցնցվեց այդ հայացքից: Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան կանգնել էր ապշած:

— Ես ոչ մի կերպ չեմ կարող գնալ, — գրեթե հուսաբեկ

շնչաց նա Ռազումիխինի ականջին, — ես կմնամ այստեղ, որևէ մի տեղ... ուղեկցեք Դունյային:

— Դրանով ամբողջ գործը կփշացնեք, — սրտնեղելով փրսփրսաց Ռազումիխինը, — դուրս գնանք գոնե միջանցք, Նաստասյա, լույս վառիր: Երգվում եմ ձեզ, որ ժամ առաջ քիչ մնաց խփեր մեզ, ինձ և բժշկին, — շարունակեց նա արդեն սանդուղքի վրա: — Հասկանո՞ւմ եք, հենց բժշկին: Ու բժիշկը զիջեց, որպեսզի նրան շղջանացներ, ու գնաց, իսկ ես ներքեվում մնացի հսկելու, Ռոդյան հագնվեց ու ծլկեց: Եթե շղայնացնեք, հիմա էլ: գիշերով կծլկի ու իրեն մի որևէ վնաս կհասցնի...

— Ա՛խ, ինչե՛ր եք ասում:

— Ավդոտյա Ռոմանովնան չի կարող հյուրանոցում մնալ մենակ, առանց ձեզ: Մտածեցեք, թե որտեղ եք գտնվում: Այդ անիրավը, Պյոտր Պետրովիչը, մի՞թե չէր կարող ձեզ համար ավելի լավ բնակարան գտնել... Սակայն գիտե՞ք, ես մի քիչ հարբած եմ, այս պատճառով էլ... վատ խոսք ասացի. ուշադրություն մի դարձնեք...

— Ես կգնամ այստեղի տանտիրուհու մոտ, — պնդում էր Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, — ես նրան կաղաչեմ, որ ինձ ու Ռոմանյային մի անկյուն տա այս գիշերն անցկացնելու համար: Ես չեմ կարող Ռոդյային այդպես թողնել, չե՛մ կարող:

Նրանք կանգնել էին սանդուղքի հարթակում, հենց տանտիրուհու դռան առաջ: Նաստասյան սանդուղքի վերջին աստիճանից լուսավորում էր հարթակը: Ռազումիխինը արտասովոր հուզված էր: Դեռ կես ժամ առաջ, Ռասկոլնիկովին տուն ուղեկցելով, նա թեպետև տեղի-անտեղի շատախոսում էր, ինքն էլ այդ գիտակցելով, բայց միանգամայն զվարթ էր և համարյա թարմացած, շնայելով, որ այդ երեկո սարսափելի քանակությամբ օդի էր կոնծել: Իսկ հիմա նա նույնիսկ մի ինչ-որ հրճվալից վիճակում էր գտնվում, ու միևնույն ժամանակ կարծես թե իր խմած ամբողջ օդին միանգամից և կրկնակի ուժով խփել էր գլխին: Նա կանգնել էր այդ երկու կնոջ հետ, բռնել նրանց ձեռքերը, համոզում էր նրանց և զարմանալի անկեղծությամբ փաստարկներ բերում, ու հավանորեն դրանք մեծապես համոզիչ դարձնելու համար, իր յուրաքանչյուր խոսքի վրա պինդ, շատ պինդ, ցավեց:

նելու շափ սեղմում էր նրանց ձեռքերը ու կարծես աչքերով լափում էր Ավդոտյա Ռոմանովնային, բնավ չբաշվելով դրանից: Նրանք ցավից երբեմն իրենց ձեռքերը ետ էին քաշում Ռազումիխինի ահագին, ոսկրոտ ձեռքից, բայց նա ոչ միայն չէր նկատում, թե ինչու է բանը, այլև ավելի պինդ էր նրանց քաշում իր կողմը: Եթե նրանք իրենց ծառայություն մատուցելու համար այժմ Ռազումիխինին հրամայեին գլխիվայր ներքև նետվել սանդուղքից, ապա նա, անկասկած, առանց առարկելու կկատարեր այդ բանը: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, որ տագնապալից անհանգստությամբ էր մտածում իր Ռոդյայի մասին, թեև զգում էր, որ այդ երիտասարդը խիստ տարօրինակ է և շափից դուրս ցավեցնելով է սեղմում իր ձեռքը, բայց որովհետև նա իր համար նախախնամություն էր, ուստի և ինքը, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, չէր ուզում նկատել այդ բոլոր տարօրինակ մանրամասնությունները: Չնայած նույնպիսի անհանգստության, Ավդոտյա Ռոմանովնան թեպետև երկչու բնավորություն չուներ, բայց զարմանքով և գրեթե նույնիսկ վախով էր տեսնում իր եղբոր ընկերոջ օտարոտի, ճառագայթող հայացքները, և միայն անսահման վստահությունը, որ առաջացել էր այդ տարօրինակ մարդու մասին Նաստասյայի պատմածներից, նրան ստիպում էր շփախչել Ռազումիխինից և հետը շտանել մորը: Ավդոտյա Ռոմանովնան նաև հասկանում էր, որ հիմա ինքը թերևս անկարող է փախչել Ռազումիխինից: Սակայն մի տասը րոպե հետո նա բավական հանգստացավ. Ռազումիխինը ինչպես էլ որ տրամադրված լիներ, րոպեապես ամբողջովին արտահայտվելու հատկություն ուներ, այնպես, որ բոլորն էլ շատ շուտով իմանում էին, թե ում հետ գործ ունեն:

— Չի կարելի գնալ տանտիրուհու մոտ, դա սարսափելի անհեթեթություն է, — գոչեց նա՝ համոզելով Պուլխերիա Ալեքսանդրովնային: — Դուք թեպետև մայր եք, բայց եթե մնաք, Ռոդյային կատաղության կհասցնեք, և այդ դեպքում սատանան գիտե, թե ինչ կլինի: Լսեք, ահա թե ես ինչ կանեմ. հիմա Նաստասյան կնստի նրա մոտ, իսկ ես ձեզ երկուսիդ տուն կտանեմ, որովհետև դուք ա-

ոանց ուղեկցողի շպհտք է գնաք փողոցներով. մեզ մոտ,
Պետերբուրգում, այդ կողմից... Հա՛, լավ, թքած դրա վրա...
Հետո էլ ես իսկույն կվազեմ այստեղ, ու ազնիվ խոսք,
քառորդ ժամից լուր կբերեմ, թե ի՞նչպես է նա, քնած է,
թե չէ, և այլն: Հետո, լսեցեք, հետո կթռչեմ իմ բնակարա-
նը, այնտեղ ես հյուրեր ունեմ, բոլորն էր հարբած են, հա՛,
կվերցնեմ Զոսիմովին, նրան բուժող բժշկին, որ հիմա
գտնվում է իմ բնակարանում, հարբած չէ. նա երբեք հար-
բած չի լինում, նրան կտանեմ Ռոդյայի մոտ, հետո էլ ան-
միջապես ձեզ մոտ կգամ, ուրեմն մեկ ժամում դուք Ռոդ-
յայի մասին երկու լուր կստանաք, ու բժշկից էլ, հասկա-
նում եք, հենց բժշկից էլ լուր կստանաք. դա արդեն այն
չէ, ինչ որ ինձից ստանալիք լուրը: Թե որ բանը վատ լի-
նի, երդվում եմ, ես ինքս ձեզ այստեղ կբերեմ, իսկ եթե
լավ լինի, կպառկեք քնելու: Իսկ ես ամբողջ գիշերը կանց-
կացնեմ այստեղ, հաշտում, նա չի էլ լսի: Զոսիմովին էլ
կպատվիրեմ գիշերել տանտիրուհու մոտ, որ նա ձեռքի
տակ լինի: Հիմա Ռոդյայի համար ի՞նչն է լավ, դո՞ւք, թե՞
բժիշկը: Բժիշկը հո ավելի օգտակար է, օգտակար է: Դեհ,
ուրեմն պետք է տուն գնալ, իսկ տանտիրուհու մոտ չի կա-
րելի գնալ. ինձ կարելի է. իսկ ձեզ չի կարելի. չի թողնի,
որովհետև... որովհետև հիմար է: Նա ինձ կխանդի Ավ-
դոտյա Ռոմանովնային, եթե ուզում եք իմանալ, նույնիսկ
ձեզ... Ավդոտյա Ռոմանովնային անպայման կխանդի...
Նա բոլորովին, բոլորովին տարօրինակ բնավորություն
ունի: Ասենք, ես էլ եմ հիմար... է՛հ, թքած դրա վրա: Գը-
նանք: Հավատո՞ւմ եք ինձ, հավատո՞ւմ եք, թե՞ չէ:

— Գնանք, մայրիկ,— ասաց Ավդոտյա Ռոմանովնան
— նա անշուշտ կանի այն, ինչ որ խոստանում է: Նա ար-
դեն վերակենդանացրել է եղբորս, իսկ եթե ճիշտ է, որ
բժիշկը կհամաձայնի այստեղ գիշերել, ուրեմն դրանից
լավ ի՞նչ կարող է լինել:

— Այ, դուք... դուք... դուք ինձ հասկանում եք, որով-
հետև դուք հրեշտակ եք,— հիացած գոչեց Ռազումի-
խինը:

— Գնանք, Նաստասյա, թո՛ր վերև ու նստիր Ռոդյայի
մոտ, լույսը վառած պահիր. ես քառորդ ժամից կգամ...
— 244 —

Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան թեև վերջնականապես
չհամոզվեց, բայց և էլ չէր ընդդիմանում: Ռազումիխինը
նրանց երկուսին էլ թեևանցուկ արեց ու սանդուղքով ներքև
տարավ: Սակայն նա է՛լ էր անհանգստացնում Պուլխերիա
Ալեքսանդրովնային: «Թեև սա ճարպիկ ու բարի է, բայց
արդյո՞ք կկարողանա կատարել իր խոստումը: Տարօրինակ
տեսք ունի...»

— Հը՛մ, հասկանում եմ, դուք մտածում եք, որ ես այս-
պիսի վատ տեսքով եմ,— նրա մտքերը ընդհատեց Ռա-
զումիխինը: Նա շափազանց լայն-լայն էր քայլում մայ-
թով, այնպես որ մայրն ու աղջիկը հազիվ էին կարողա-
նում նրա հետ համաքայլ գնալ, և նա այդ շէր նկա-
տում:

— Անհեթեթություն, այսինքն... ես, տխմարս, հարբած
եմ, սակայն բանը այդ չէ. գինուց չէ, որ ես հարբած եմ:
Ձեզ տեսա թե չէ, գլուխս պտտվեց... Սակայն թքած ինձ
վրա: Ուշադրություն մի դարձնեք. ես ստում եմ, ես ձեզ
արժանի չեմ... Ես ձեզ ամենևին արժանի չեմ... Ձեզ ճա-
նապարհելուց հետո հենց այստեղ ջրանցքից երկու տա-
կառ ջուր կլցնեմ գլխիս, պրծավ-գնաց... Օ, եթե դուք գի-
տենայիք, թե ես ձեզ երկուսիդ էլ ինչպես եմ սիրում... Մի՛
ծիծաղեք և մի՛ բարկանաք... բոլորի վրա բարկացեք, իսկ
ինձ վրա մի՛ բարկանաք: Ես Ռոդյայի բարեկամն եմ, հետե-
վաբար նաև ձեր բարեկամն եմ: Ես այդպես եմ ուզում... Ես
այդ նախազգում էի... անցյալ տարվանից, այդպիսի մի
վայրկյան եղավ... Ասենք ամենևին էլ չէի նախազգում, քա-
նի որ դուք կարծես թե երկնքից ընկաք: Ես գուցե ամբողջ
գիշեր չքնեմ... Այդ Զոսիմովը վերջերս վախենում էր, որ
Ռոդյան կխելագարվի... Ահա թե ինչու չի կարելի նրան
ջղայնացնել...

— Ինչե՛ր եք ասում,— ճշաց մայրը:

— Մի՞թե բժիշկը ինքն էր այդ ասում,— վախեցած հար-
ցրեց Ավդոտյա Ռոմանովնան:

— Ասում էր, բայց բանը այդպես չէ, բոլորովին այդպե-
սե չէ: Նա դեղ էլ տվեց, դեղափոշի, ես տեսա, իսկ դուք հենց
այդ ժամանակ էլ եկաք... Ավելի լավ կլինեիր, որ դուք վաղը
ժամանեիք: Լավ է, որ մենք գնացինք: Իսկ մի ժամ հետո

Ձոսիմովը ինքը ձեզ կզեկուցի ամեն ինչի մասին: Նա հարբած չէ: Ես էլ հարբած չեմ լինի... Իսկ ինչո՞ւ եմ այսպես խմած. որովհետև անիծվածները ինձ ստիպեցին վեճի բռնըվել: Ես երդվել էի վեճի չբռնվել... Հա՛ անհեթեթուություններ են ասում: Քիչ մնաց տուրուղմբոց սարքի: Ես այնտեղ թողել եմ հորեղբորս իբրև նախագահ... Կհավատա՞ք արդյոք, լիակատար դիմազրկություն են պահանջում և դրա մեջ հաճույք են գտնում. ասում են՝ մարդը չպետք է ուրույն դեմք ունենա, ինքն իրեն չպետք է նմանվի: Նրանք դա ամենաբարձր առաջադիմությունն են համարում: Գոնե իրենց խելքով ստեին, թե չէ...

— Լսեք,— երկշտ ընդհատեց Պուլլիերիա Ալեքսանդրովնան, բայց դա միայն է՛լ ավելի տաքացրեց Ռազումիխինին:

— Դուք ի՞նչ եք կարծում,— գոչեց Ռազումիխինը՝ է՛լ ավելի բարձրացնելով ձայնը,— դուք կարծում եք, թե ես հակառակ եմ նրանց ստեղծում: Դատարկ բան: Ես սիրում եմ, երբ ստում են: Ստախոսությունը միակ մարդկային արտոնությունն է բոլոր օրգանիզմների հանդեպ: Թե որ ստեցիր, ճշմարտության կհասնես: Ես մարդ եմ հենց նրա համար, որ ստում եմ: Առանց նախապես տասնչորս անգամ, գուցե և հարյուր տասնչորս անգամ ստելու ոչ մի ճշմարտության չինք հասել, իսկ դա յուրատեսակ պատվավոր բան է: Հա՛, իսկ մենք չենք էլ կարողանում մեր խելքով ստել: Դու սաիր, բայց քո խելքով ստիր, և այս դեպքում ես քեզ կհամարեմ: Չէ՞ որ համարյա ավելի լավ է յուրովի ստել, քան արիշի խելքով ճշմարտությունն ասել. առաջին դեպքում դու մարդ ես, իսկ երկրորդ դեպքում հենց միայն թուղուն: Ըշմարտությունը չի փախչի, իսկ կյանքը կարող է տուժել. այդպիսի օրինակներ եղել են: Ի՞նչ ենք մենք հիմա: Մենք բոլորս, առանց բացառության, գիտության, զարգացման, մտածողության, գյուտերի, իդեալների, ցանկությունների, լիբերալիզմի, բանականության, փորձի և ամեն, ամեն, ամեն, ամեն ինչի նկատմամբ գեռ գիմնազիայի առաջին նախապատրաստական դասարանում ենք նստած: Ուրիշի խելք բանեցնելը դուր է եկել, ու մենք դա սովորություն ենք պարձրել: Այդպես չէ՞, ճիշտ

չե՞մ ասում,— բղավում էր Ռազումիխինը՝ ցնցելով ու սեղմելով մոր և աղջկա ձեռքերը,— այդպես չէ՞:

— Օ, աստված իմ, ես չգիտեմ,— ասաց խեղճ Պուլլիերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այդպես է, այդպես... թեե ես այնքան էլ համաձայն չեմ ձեզ հետ,— լրջորեն վրա բերեց Ավդոտյա Ռոմանովնան և ճշաց, որովհետև Ռազումիխինը այս անգամ է՛լ ավելի պինդ սեղմեց և խիստ ցավեցրեց նրա ձեռքը:

— Այդպե՞ս է, դուք ասում եք այդպե՞ս է: Դե ուրեմն որանից հետո գուր... դուր...— հիացած գոչեց Ռազումիխինը,— դուք բարության, մաքրության, բանականության և... կատարելության աղբյուր եք: Տվեք ձեր ձեռքը, տվեք... դուք էլ տվեք ձեր ձեռքը, ես ուզում եմ հիմա այստեղ ծնկաչոք համբուրել ձեր ձեռքերը:

Սվ նա ծունկ չոքեց մայթի վրա, որով այս անգամ բարեբախտաբար ոչ ոք չէր տեսնում:

— Վերջ տվեք, խնդրում եմ ձեզ, ի՞նչ եք անում,— բղավեց ժայռահեղորեն անհանգստացած Պուլլիերիա Ալեքսանդրովնան:

— Վեր կացեք, վեր կացեք,— ծիծաղում և նույնպես անհանգստանում էր Դունյան:

— Ոչ մի դեպքում, մինչև որ կտաք ձեր ձեռքերը: Ա՛յ, այդպես, պրծավ գնաց, վեր կացա, գնանք: Ես խղճուկ դմբ եմ, ես արժանի չեմ ձեզ ու հարբած եմ... Ես արժանի չեմ ձեզ սիրելու, բայց ձեր առաջ ծունկ չոքելը յուրաքանչյուր մեկի պարտականությունն է, եթե նա իսկապես անասուն չէ: Ես էլ հո ծունկ չոքեցի... Ահա և ձեր հյուրանոցը, ու Ռոպոնը իրավացի է հենց միայն նրանով, որ վերջերս վունդեց ձեռք Պյոտր Պետրովիչին: Ախր նա ի՞նչպես համարձակվեց ձեզ տեղավորել այսպիսի հյուրանոցում: Դա խայտառակություն է: Գիտե՞ք արդյոք, թե ովքեր են այստեղ գալիս: Չէ՞ որ դուք հարսնացու եք: Դուք հարսնացու՞ եք, հա՞: Դե ուրեմն ես ձեզ կառեմ, որ այդ դեպքում ձեր փեսացուն ստոր մարդ է:

— Լսեք, պարոն Ռազումիխին, դուք ձեզ...— ասաց Պուլլիերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այո, այո, դուք իրավացի եք, ես ինձ կորցրել եմ,

ամոթ ինձ,— սթափվեց Ռազումիխինը,— բայց... բայց... դուք չպետք է ինձ վրա բարկանաք, որ ես այսպես եմ խոսում: Որովհետև ես այդ ասում եմ անկեղծորեն և ոչ թե նրա համար, որ... հըմ... դա ստորութուն կլինի. մի խոսքով, ոչ նրա համար, որ ես ձեզ... Հըմ... դե, թող այդպես էլ լինի, հարկավոր չէ, չեմ ասի, թե ինչի համար, չեմ համարձակվում... Ժամ առաջ, երբ Լուսինը ներս մտավ, մենք բոլորս հասկացանք, որ այդ մարդը մեր հասարակութունից չէ: Եվ դա ոչ թե այն պատճառով, որ սափրիչի մոտ գանգարացրել էր մազերը, որ նա փորձում էր խելք ցույց տալ, այլ այն պատճառով, որ նա լրտես է և սպեկուլյանտ, որ նա ջհուղ է և խեղկատակ, և դա աչքի է ընկնում: Դուք կարծում եք, թե նա խելացի՞ է: Ոչ, նա հիմար է, հիմար: Մի՞թե նա սազում է ձեզ: Օ, աստված իմ: Գիտե՞ք ինչ, տիրուհիներ,— Ռազումիխինը հանկարծ կանգ առավ, երբ նրանք արդեն բարձրանում էին հյուրանոցի սանդուղքով,— այնտեղ, իմ բնակարանում թեև բոլորը հարբած են, բայց բոլորն էլ ազնիվ են, ու թեև մենք ստում ենք, թեև ես էլ եմ ստում, բայց վերջը կհասնենք ճշմարտության, որովհետև ազնիվ ճանապարհով ենք գնում, իսկ Պյոտր Պետրովիչը... ազնիվ ճանապարհով չի գնում: Ես թեև նրանք թունդ հայհոյեցի, բայց բոլորին էլ հարգում եմ. նույնիսկ Զամետովին էլ թեև չեմ հարգում, բայց սիրում եմ, որովհետև լակոտ է: Նույնիսկ այն անասունին, Զոսիմովին էլ եմ սիրում, որովհետև ազնիվ է և գործին հմուտ... Սակայն բավական է, ամեն ինչ ասված է ու ներված: Ներված է, այդպե՞ս է, դեհ գնանք: Այս միջանցքը ծանոթ է ինձ, այստեղ եղել եմ. երրորդ համարում մի անգամ սկանդալ եղավ... Հա՛, դուք ո՞րտեղ եք տեղավորվել, ո՞ր համարում: Ութերորդ: Լավ: Գիշերը փակեցեք դուռը, ոչ ոքի ներս մի թողնեք: Քառորդ ժամից լուր կբերեմ, կես ժամից էլ Զոսիմովի հետ կգամ, այ, կտեսնեք: Յե, գնացի:

— Աստված իմ, Դունեչկա, ի՞նչ է լինելու,— ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան՝ սրտահույզ ու երկշտ դիմելով աղչկան:

— Հանգստացեք, մայրիկ,— պատասխանեց Դունյան

հանելով գլխարկն ու թիկնոցը,— աստված ինքն է այդ պա՛ժրոնին ուղարկել ձեզ, թեև նա եկել է ինչ-որ խրախճանքից: Հավատացնում եմ ձեզ, որ կարելի է նրա վրա հույս դնել: Եվ այն ամենը, ինչ որ նա արդեն արել է եղբորս համար...

— Ախ, Դունեչկա, աստված գիտե, կգա, թե ոչ: Եվ ինչպե՞ս ես սիրտ արեցի թողնել Ռոդյային... բոլորովին, բոլորովին չէի կարծում, թե նրան կգտնեմ այդպիսի վիճակում: Որքա՞ն դաժան էր նա, ասես մեր հարազատը չլինե՞ր...

Մոր աչքերում արցունքներ երևացին:

— Ոչ, այդպես չէ, մայրիկ: Դուք լավ չնայեցիք, դուք հա՛ լալիս էիք: Նա խիստ վշտացած է ծանր հիվանդութունից, ահա և այս բոլորի պատճառը:

— Ախ, այդ հիվանդութունը: Ի՞նչ է լինելու, ի՞նչ է լինելու: Ինչպե՞ս էր նա քեզ հետ խոսում, Դունյա,— ասաց մայրը, երկշտ նայեց աղջկա աչքերին, որպեսզի կարդա նրա մտքերը, ու արդեն կիսով չափ սփոփվեց, որ Դունյան պաշտպանում է Ռոդյային, հետևաբար ներել է եղբորը: — Ես հավատացած եմ, որ նա վաղը խելքի կգա,— ավելացրեց մայրը՝ աղջկանից մինչև վերջ խոսք քաշելու համար:

— Իսկ ես այնպես եմ հավատացած, որ նա վաղը նույնպես կխոսի... այդ մասին,— կտրուկ ասաց Ավդոտյա Ռոմանովնան, և իհարկե դա խորամանկութուն էր, որովհետև այստեղ կար մի մոմենտ, որի մասին Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան հիմա խիստ վախենում էր խոսել: Դունյան մոտեցավ ու համբուրեց մորը: Սա էլ պինդ, լուռ գրկեց նրան: Այնուհետև նստեց՝ անհանգստությամբ սպասելով Ռազումիխինի վերադարձին ու սկսեց երկշտ հետամտել աղջկան, որը ձեռքերը կրծքին խաչած, նույնպես սպասողական վիճակում, իր մտքերով տարված, սկսեց ետ ու առաջ քայլել սենյակում: Ավդոտյա Ռոմանովնան սովորութուն ունեւր այդպես մտազբաղ քայլել անկյունից անկյուն, ու մայրը միշտ էլ մի տեսակ վախենում էր այդ պահին խանգարել նրա մըտորմունքը:

Ռազումիխինը, իհարկե, ծիծաղելի էր հարբած վիճակում Ավդոտյա Ռոմանովնայի նկատմամբ հանկարծակի բռնկված

իր կրթով, սակայն նայելով Ավդոտյա Ռոմանովնային. մտնավանդ հիմա, երբ նա ձեռքերը կրծքին խաչած, տխուր ու մտազբաղ քայլում էր սենյակում, շատերը գուցե ներհին Ռազումիխինին, էլ չխոսենք վերջինիս տարօրինակ վիճակի մասին: Ավդոտյա Ռոմանովնան բավականաչափ սիրուն էր, բարձրահասակ, զարմանալի գեղակազմ, ուժեղ, ինքնավստահ, որ արտահայտվում էր նրա յուրաքանչյուր շարժմամբ և որը, սակայն, բնավ չէր նսեմացնում նրա շարժումների մեղմությունն ու նրբագեղությունը: Դեմքով նա նման էր եղբորը, բայց կարելի էր նրան նույնիսկ գեղեցկուհի անվանել: Նրա մազերը մուգ-շեկլիկ էին, մի քիչ ավելի բաց գույնի, քան եղբոր մազերը. աչքերը գրեթե սև էին, ճառագայթող, սպարտ և միևնույն ժամանակ երբեմն, որոշ պահերի, արտասովոր բարի: Նա գունատ էր, բայց ոչ հիվանդագին գունատ. նրա դեմքը փայլում էր թարմությունը և առողջությունը: Բերանը մի քիչ փոքր էր, իսկ թարմ ու ալ կարմիր ստորին շրթունքը կզակի հետ մեկտեղ մի քիչ դուրս էր ցրցված, այդ գեղեցիկ դեմքի միակ անկանոնությունը, որը, սակայն, առանձնահատուկ բնորոշություն և, ի միջի այլոց, կարծես գոռազություն էր արտահայտում: Նրա դեմքի արտահայտությունը միշտ ավելի լուրջ էր և խոհուն, քան ուրախ, դրա փոխարեն ինչպե՛ս էր սազում ժպիտը այդ դեմքին, ինչպե՛ս էր նրան սազում ուրախ, երիտասարդական, անկեղծ ծիծաղը: Հասկանալի է, որ տաքարյուն, սրտաբաց, պարզամիտ, ազնիվ, դյուցազնաբար ուժեղ և հարբած Ռազումիխինը, որ երբեք այդպիսի բան չէր տեսել, առաջին իսկ հայացքից կորցրեց զուգար: Ավելացնենք նաև, որ նա պատահաբար առիթ ունեցավ առաջին անգամ Դոնայի տեսնելու այն հիանալի պահին, երբ Դոնյան համակված էր եղբորը տեսնելու բերկրանքով և վերջինիս նկատմամբ տածած սիրով: Ռազումիխինը հետո տեսավ, թե ինչպես Դոնայի ստորին շրթունքը ցնցվեց զայրույթից, իբրև պատասխան եղբոր հանդուգն ու ապերախտորեն դաման հրամանների, տեսավ, ու անկարող եղավ չհրապուրվել:

Ռազումիխինը, սակայն, ճշմարտությունն ասաց, երբ ժամ առաջ սանդուղքի վրա հարբած վիճակում բերանից

թոցրեց, թե Ռասկոլնիկովի տարօրինակ տանտիրուհին, Պրասկովյա Պավլովնան իրեն, Ռազումիխինին կխանդի ոչ միայն Ավդոտյա Ռոմանովնային, այլև անշուշտ հենց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնային: Չնայելով, որ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան արդեն քառասունները տարեկան էր, նրա դեմքը դեռ պահպանել էր իր առաջվա գեղեցկության մնացորդները, ու բացի դրանից, նա իր տարիքից շատ ավելի փոքր էր թվում, որ համարյա միշտ հատուկ է այն կանանց, որոնք մինչև պատալիս պահպանում են ողու պայծառությունը, տպավորությունների թարմությունը և սրտի ազնիվ, անաղարտ ջերմությունը: Փակագծերի մեջ ասենք, որ այդ ամենը պահպանելը նույնիսկ պատավ հասակում էլ գեղեցկությունը չկորցնելու միակ միջոցն է: Նրա մազերը արդեն սկսել էին սպիտակել և նոսրանալ, աչքերի շուրջը վաղուց փոքրիկ, ճառագայթաձև կնճիռներ էին երևացել, այտերը փոս էին բնկել ու թառամել հոդսից և վշտից, և այնուամենայնիվ այդ դեմքը գեղեցիկ էր: Դա Դոնեչկայի դիմանկարն էր, եթե վերջինս նկարվեր քսան տարուց հետո, և բացի դրանից, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնայի ստորին շրթունքը այնպես դուրս բնկած չէր, ինչպես Դոնեչկայինը: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան դժայտն էր, բայց ոչ քաղցր-մեղցրության շափ, երկշտ էր ու դիզող, բայց մինչև որոշ աստիճան. նա կարող էր շատ բան դիջել, շատ բաների համաձայնել, եթե նույնիսկ դա հակասեր իր համոզմունքին, սակայն միշտ էլ նրա մեջ աղնվության, սկզբունքների և ծայրահեղ համոզմունքների այնպիսի գիծ էր լինում, որից այն կողմ նա ոչ մի դեպքում չէր կարող անցնել:

Ռազումիխինի գնալուց ուղիղ քսան բուպե անց լսվեց դռան երկու կամացուկ, բայց հապճեպ թակոց. նա վերադարձավ:

— Ներս չեմ գա, ժամանակ չունեմ,— հապճեպ ասաց նա՝ երբ դուռը բացեցին,— շատ խոր, հրաշալի, հանգիստ քնած է, աստված տա, որ տասը ժամ քնի: Նաստասյան նրա մոտ է, պատվիրեցի չհեռանալ մինչև իմ գալը: Հիմա կբերեմ Զոսիմովին, նա ձեզ կգեկուցի, իսկ հետո դուք էլ պառկեք քնելու. տեսնում եմ, որ շափից դուրս հոգնած եք:

Ու Ռազումիխինը վազելավազ գնաց միջանցքով:

— Ինչպիսի՞ ճարպիկ ե... նվիրված երիտասարդ է,— բացականչեց չափազանց ուրախացած Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան:

— Կարծես թե շատ լավ անձնավորությունն է,— մի փոքր շիկնելով պատասխանեց Ավդոտյա Ռոմանովնան ու դարձալ սկսեց սենյակով մեկ ետ ու առաջ քայլել:

Համարյա մի ժամ հետո միջանցքից քայլեր լսվեցին ու դուռը ուրիշ կերպ ձեռվեց: Մայրն ու աղջիկը սպասում էին՝ այս անգամ միանգամայն հավատալով Ռազումիխինի խոստումին. և իսկապես, նա բերեց Ձոսիմովին: Ձոսիմովը անմիջապես համաձայնել էր թողնել խնջույթը և այցելել Ռասուկունիկովին, բայց կանանց մոտ եկել էր դժկամորեն և մեծ կասկածամտությամբ, չվստահելով հարբած Ռազումիխինին: Սակայն նրա ինքնասիրությունը իսկույն հանգստացավ և նույնիսկ շոյվեց. նա հասկացավ, որ իսկապես իրեն սպասում էին որպես գուշակի: Նա նստեց ուղիղ տասը բույս և կարողացավ միանգամայն սփոփել ու հանգստացնել Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնային: Նա խոսում էր արտասովոր կարեկցությամբ, բայց զուսպ և մի տեսակ լրջորեն, ճիշտ այնպես, ինչպես քսանյոթ տարեկան այդ բժիշկը կխոսեր կարևոր կոնսուլտացիայի ժամանակ, ու ոչ մի բանով շեղվեց տվյալ խնդրից և մոր ու աղջկա հետ ավելի մոտիկ ու մասնավոր հարաբերություններ սկսելու ամենաչնչին ցանկություն անգամ չցուցաբերեց: Դեռ ներս մտնելիս նկատելով Ավդոտյա Ռոմանովնայի կուրացուցիչ գեղեցկությունը, Ձոսիմովը աշխատեց այցելության ամբողջ ժամանակվա ընթացքում բոլորովին շնայել նրան, ու միայն Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնայի հետ էր խոսում: Այս ամենը նրան արտակարգ ներքին բավարարություն էր պատճառում: Հիվանդի մասին նա ասաց, որ նրա դրությունը այդ պահին միանգամայն բավարար է: Ըստ իր դիտողությունների, բացի նրա կյանքում վերջին ամիսներին եղած նյութական վատ պայմաններից, հիվանդությունը ունի նաև բարոյական որոշ պատճառներ, ռայսպես ասած՝ բազմաթիվ, բարդ, բարոյական և նյութական ազդեցությունների, հուզումների, վախի,

հոգսերի, որոշ գաղափարների և այլ երևույթների հետևանք է...»: Անցողակի նկատելով, որ Ավդոտյա Ռոմանովնան սկսել է առանձնապես ուշադիր լսել, Ձոսիմովը մի քիչ ավելի երկար խոսեց այդ թեմայի շուրջ: Իսկ Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնայի այն հուզումնալի ու երկչոտ հարցին, թե այդ ի՞նչ կասկածներ կան ձեր թե խելագարվելու մասին», Ձոսիմովը հանգիստ ու անկեղծ քմծիծաղով պատասխանեց, որ իր խոսքերը խիստ չափազանցված են, որ, իհարկե, հիվանդի մեջ նկատելի է ինչ-որ մի գաղտնի միտք, մենամոլություն ինչ-որ նշան, որ ինքը Ձոսիմովը հիմա առանձնապես հետամտում է բուժագիտության չափազանց հետաքրքիր այդ բաժնին, բայց չէ՞ որ պետք է հիշել, որ համարյա մինչև այսօր հիվանդը զանանցանքի մեջ է եղել, և... և, իհարկե, հարազատների ժամանուժը նրան կամրապնդի, կսփոփի ու փրկարար ազդեցություն կունենա, չեթե միայն կարելի լինի խուսափել նոր, առանձնահատուկ հուզումներից», լուրջ տոնով ավելացրեց Ձոսիմովը: Այնուհետև վեր կացավ, քաղաքավարությամբ ու սիրալիք գուլիս տվեց՝ լսելով Ավդոտյա Ռոմանովնայի օրհնանքները, շնորհակալության ջերմ խոսքերը, աղերսանքները, ու սեղմելով անսպասելիորեն նույնիսկ իրեն մեկնված նրա ձեռքը, դուրս ելավ՝ չափազանց գոհ իր այցելությունից և, առավել ևս՝ ինքն իրենից:

— Վաղը կխոսենք. հենց հիմա անպայման պառկեցեք քնելու,— ասաց Ռազումիխինը՝ գնալով Ձոսիմովի հետ:— Վաղը որքան կարելի է շուտ ես կգամ ձեզ մոտ և լուր կբերեմ:

— Սակայն ինչպիսի՞ չքնաղագեղ աղջիկ է այդ Ավդոտյա Ռոմանովնան,— համարյա շրթունքները լիզելով, ասաց Ձոսիմովը, երբ երկուսով դուրս ելան փողոց:

— Չքնաղագե՞ղ է, դու ասացիր չքնաղագե՞ղ է,— գոռաց Ռազումիխինը ու հանկարծ հարձակվեց Ձոսիմովի վրա, բռնեց նրա կոկորդից: — Եթե դու երբևէ համարձակվես... Հասկանո՞ւմ ես, հասկանո՞ւմ ես,— բղավում էր նա՝ օձիքից բռնած ցնցելով նրան ու սեղմելով պատին,— լսեցի՞ր:

— Թող է, հարբած աստանա,— պաշտպանվում էր Ձո-

սիմովը, ու հետո, երբ ազատվեց Ռազումիխինի ձեռքերից, ականապիշ նայեց վերջինիս և հանկարծ փառ-փառ ծիծաղեց: Ռազումիխինը ձեռքերը կախած կանգնել էր նրա առաջ, մը-
նայլ ու լուրջ մտքերով տարված:

— Իհարկե, ես ավանակ եմ,— ասաց նա ամպի պես մոայլ դեմքով,— բայց չէ՞ որ... դու նույնպես ավանակ ես:

— Օ, ոչ, սիրելիս, բնավ այդպես չէ: Ես հիմարություն-
ներ չեմ երազում:

Նրանք լուռ քայլեցին ու երբ մոտեցան Ռասկոլնիկովի բնակարանին, խիստ մտահոգված Ռազումիխինը ընդհատեց լուռթյունը:

— Լսիր,— ասաց նա Չոսիմովին,— դու լավ տղա ես, բայց դու, բացի քո բոլոր վատ հատկություններից, նաև անառակի մեկն ես, այն էլ կեղտոտ անառակներից մեկը, ես այդ գիտեմ: Դու ջղայնոտ, թույլ և անպետք ես, դու ճար-պակալել ես և ոչ մի բանից չես կարող հրաժարվել, իսկ դա ես կեղտ եմ անվանում, որովհետև ուղղակի կեղտության է հասցնում: Դու այնքան ես քեզ լրջացրել, որ, ճիշտն ասած, ես բոլորովին չեմ հասկանում, թե ինչպես ես կարողանում այդ բոլորով հանդերձ լավ ու նույնիսկ անձնուրաց բժիշկ լինել: Փետրաներքնակի վրա՛ է քնում (բժիշկ է, հա՛-հա), իսկ գիշերները վեր է կենում հիվանդին օգնության հասնե-լու: Մի երեք տարի հետո դու այլևս վեր չես կենա հիվան-դին այցելելու համար... Այ թե ինչ, սատանա, բանը այդ չէ. դու այսօր կգիշերես տանտիրուհու բնակարանում (նրան զոռով համոզեցի), իսկ ես խոհանոցում. ահա ձեզ հեշտու-թյամբ ծանոթանալու առիթ: Միայն թե ուրիշ բան մտքովդ չանցնի: Այստեղ դրա նշույլն անգամ չկա...

— Մտքովս ամենևին էլ այդ չի անցնում:

— Նա, սիրելիս, ամոթխած է, լուակյաց, քաշվող, մոլի ողջախոհ, ու այդ բոլորով հանդերձ հա ախ ու վախ է անում, հավիում մոմի պես, ուղղակի հավում: Ազատիր ինձ նրա-նից, ի սեր աշխարհիս բոլոր սատանաների: Շատ սիրու-նիկն է... Կհատուցեմ, գլխովս կհատուցեմ:

Չոսիմովը է՛լ ավելի փառ-փառ ծիծաղեց:

— Դուրս ես տալիս, էլի՛: Նա ինչի՞ս է պետք:

— Հավատացնում եմ, գլխացավանքը քիչ կլինի, որևէ բան դուրս տուր, ինչ որ ուզենաս, միայն թե նստիր կող-քին ու խոսիր: Դու հո բժիշկ ես, սկսիր բուժել որևէ բանից: Երգվում եմ, որ չես զղջա: Նրա տանը դաշնամուր կա. դու հո գիտես, ես մի քիչ ծնագծնգացնում եմ. մի երգ գիտեմ, իս-կական ռուսական երգ, «Աղի արցունք եմ թափում»... Նա լավ երգեր է սիրում. հա՛, բանը երգից էլ սկսվեց. դու հո դաշնամուր նվագելու մեջ վիրտուոզ ես, վարպես ես, Ռու-բինշտեյն ես... Հավատացնում եմ, որ չես զղջա:

— Դու նրան որևէ խոստո՞ւմ ես տվել, ինչ է: Ստորա-գրությո՞ւն ես տվել: Դուցե խոստացել ես ամուսնանալ, հա՞...

— Ոչ, ոչ, այդպիսի բան չկա: Նա ամենևին էլ այդ տե-սակ կին չէ. Չեքարովը փորձեց կապվել...

— Դե ուրեմն թող նրան:

— Ախր չի կարելի թողնել:

— Ինչո՞ւ չի կարելի:

— Այո, չի կարելի: Կրծավ-գնաց, խրվել եմ, բարե-կամս:

— Էլ ինչո՞ւ էիր նրան հրապուրում:

— Ես ամենևին էլ չէի հրապուրում, գուցե նույնիսկ ին-քըս եմ հրապուրված իմ հիմարության պատճառով, իսկ նրա համար բոլորովին միևնույն է՝ ես լինեմ թե դու, միայն թե որևէ մեկը նստի կողքին և զբաղեցնի նրան: Գիտե՞ս ինչ, աղբերացու... Ը-ը... ո՞նց ասեմ. հա՛, դու մաթեմատիկա լավ գիտես ու հիմա էլ զբաղվում ես, դա հայտնի է ինձ... սկսիր նրա հետ ինտեգրալ հաշիվ անցնել, հոգիս վկա չեմ կատակում, լուրջ եմ ասում, նրա համար բոլորովին միև-նույն է. նա կնայի քեզ և ախ ու վախ կանի. և այդպես մի ամբողջ տարի: Ի միջի այլոց ես շատ երկար, երկու օր ան-ընդհատ նրա հետ խոսում էի պարոնների պրուսական ա-պարանքների մասին (որովհետև էլ ուրիշ ի՞նչ բաների մա-սին կարելի է նրա հետ խոսել), հենց միայն հոգոց էր հա-նում և վիճում: Սիրո մասին չխոսես, ջղաձգության չափ ամաշկոտ է, բայց և այնպես ցույց տուր, թե չես կարող նրա-նից հեռանալ և ուրիշ ոչինչ: Նրա մոտ հարմարավետ է. ոնց

որ քո տանը լինես. կարդա, նստիր, պառկիր, գրիր... Նույնիսկ կարելի է համբուրել զգուշությամբ...

— Ախր նա իմ ինչի՞ն է պետք:

— Է՛հ, ոչ մի կերպ չեմ կարողանում դա քեզ բացատրել: Գիտե՞ս, դուք երկուսդ միանգամայն հարմար եք միմյանց: Ծա առաջ էլ այս կապակցությամբ քո մասին էի մտածում... Չէ՞ որ վերջը դու այդ ես անելու: Վաղ թե ուշ, մի՞թե դա միևնույն չէ քեզ համար: Այստեղ, բարեկամս, խնդիրը վերաբերում է փափրիկ փետրաներքնակին և ոչ միայն դրան: Այստեղ հրապուրիչ բան կա. այստեղ վերջին կայանն է, խարխուսը, խաղաղ հանգրվանը, երկրի պորտը, աշխարհիս եռաձկնային հիմքը, բիշիների, յուղալի կարկանդակների, իրիկնային ինքնաեռի, մեղմ թառանչների և տաք կոֆտաների, փափրիկ պառկելատեղերի էսենցիան, և ահա դու կարծես մեռար, բայց միևնույն ժամանակ նաև կենդանի ես՝ միանգամից երկու օգուտ: Է՛հ, աղբերս, բավական դուրս տվի, քնելու ժամանակն է: Լսիր, գիշերը ես երբեմն արթնանում եմ. կզնամ հիվանդին նայելու: Ոչինչ, դատարկ բան է, ամեն ինչ լավ է: Դու էլ առանձնապես մի անհանգստանա, եթե ուզենաս, մի անգամ էլ դու գնա նայելու: Հենց որ մի բան նկատես, օրինակ՝ զառանցանք կամ տաքություն, կամ որևէ ուրիշ բան, ինձ արթնացրու: Սակայն այդ չի լինի...

II

Մյուս օրը ժամը ութին Ռազումիխինը արթնացավ մտահոգված և լրջախոհ վիճակում: Այդ առավոտ հանկարծ նրա մեջ բազմաթիվ նոր և շնախատեսված տարակուսանքներ առաջացան: Առաջ նա չէր էլ երևակայում, որ երբևէ այդպիսի վիճակում կարթնանա: Մինչև վերջին մանրամասնությունները նա հիշում էր ամենը, ինչ որ եղել էր նախորդ օրը, ու հասկանում էր, որ իր հետ ինչ-որ արտասովոր բան է կատարվել, որ ինքը ստացել է մինչև այժմ իրեն իսպառ անհայտ մի տպավորություն, որը նման չէ առաջվա բոլոր տպավորություններին: Միևնույն ժամանակ նա պարզ գիտակցում էր, որ իր գլխում բռնկված երազանքը բոլորովին

անիրագործելի է, այն աստիճան անիրագործելի, որ ինքը նույնիսկ ամաշեց դրանից և շուտով անցավ մյուս, ավելի կենսական հոգսերին ու տարակուսանքներին, որոնք նրան ժառանգություն էին մնացել «երիցս անիծված նախորդ օրվանից»:

Ամենասարսափելին, որ վերհիշում էր նա, դա այն էր, որ ինքը երեկ աստոր և գարշելի էր՝ ոչ միայն նրանով, որ հարբած էր, այլ նրանով, որ օգտվելով աղչկա դրությունից, հիմար ու հապճեպ խանդից դրդված, նրա ներկայությամբ հայհոյում էր նրա փեսացուին, շփտենալով ոչ միայն նրանց փոխադարձ հարաբերությունները, այլև կարգին շահաշելով այդ մարդուն: Եվ ինքը ի՞նչ իրավունք ուներ այդպես հապճեպ և առանց մտածելու դատողություններ անել նրա մասին և ո՞վ էր իրեն խնդրել, որ դատավոր լինի: Մի՞թե այդպիսի աղջիկը, ինչպիսին Ավդոտյա Ռոմանովնան է, կարող է փողի համար հանձնվել անարժան մարդուն: Ուրեմն այդ մարդն էլ արժանիքներ ունի: Հյուրանոցը: Ախր նա ի՞նչ իմանար, որ այդ տեսակ հյուրանոց է: Չէ՞ որ նա բնակարան է պատրաստում... Թյո՛ւ, ինչպիսի՞ ստորություն է այս ամենը: Եվ ի՞նչ արդարացում է դա, որ ինքը հարբած էր: Հիմար պատրվակ, որ իրեն էլ ավելի է ստորացնում: Գինու մեջ ճշմարտություն կա, և ահա այդ ճշմարտությունը ամբողջովին արտահայտվեց, «այսինքն՝ արտահայտեց իր նախանձոտ, կոպիտ սրտի ամբողջ կեղտը»: Եվ մի՞թե իրեն, Ռազումիխինին, գեթ որևէ շահով թուլատրելի է այդպիսի երազանք: Ո՞վ է ինքը այդպիսի աղչկա համեմատությամբ, ինքը, երեկվա հարբած խելառը և պարծենկոտը, «մի՞թե հնարավոր է այդպիսի ցինիկ և ծիծաղելի համեմատությունը»: Ռազումիխինը թունդ կարմրեց այդ մտքից ու հանկարծ հակառակի պես հենց այդ ակնթարթում պարզ վերհիշեց, թե ինչպես երեկ սանդուղքի վրա նրանց ասել էր, որ տանտիրուհին իրեն կխանդի Ավդոտյա Ռոմանովնային... այդ արդեն անտանելի էր: Նա բռունցքով ուժգնությամբ խրփեց խոհանոցի վառարանին, վնասեց ձեռքը և դուրս գցեց աղյուսներից մեկը:

«Իհարկե, մի րոպե անց ինքնաստորացման ինչ-որ զգացումով փնթփնթում էր նա քթի տակ, իհարկե, ոչ հիմա, ոչ

էլ երբէէ հնարավոր չէ քաղել ու արդարացնել այդ բոլոր գարշելիութիւնները... հետևաբար կարիք էլ չկա մտածել այդ մասին, ուստի և պետք է ներկայանամ լուռ և... կատարեմ պարտականութիւններս... նույնպէս լուռ և... ներողութիւն շխնդրեմ, ոչինչ շասեմ և... և իհարկեւ, հիմա ամեն ինչ կորած է»:

Այնուամենայնիվ հագնվելիս նա սովորականից ավելի մանրակրկիտորեն զննեց իր կոստյումը: Ուրիշ կոստյում չունէր, իսկ եթէ ունենար էլ, գուցե և չհագնէր. «դիտմամբ չէի հազնի»: Բայց, համենայն դեպս, շի կարելի ցինիկ լինել, կեղտոտ ու փնթի մնալ. նա իրավունք չունի վիրավորելու ուրիշների զգացմունքները, մանավանդ որ նրանք, այդ ուրիշները իր կարիքն են զգում և իրենք են նրան իրենց մոտ կանչում: Նա խողանակով մանրակրկիտորեն մաքրեց հագուստը: Սպիտակեղենը միշտ էլ հանդուրժելի էր լինում. այդ կողմից նա առանձնապէս մաքրասեր էր:

Այդ առավոտ նա խնամքով լվացվեց: Նաստասյայից օճառ վերցնելով, լվաց մազերը, պարանոցը և մանավանդ ձեռքերը: Իսկ երբ հարց ծագեց՝ արդյո՞ք պետք է սափրվել, թե՞ ոչ (Պրասկովյա Պավլովնայի մոտ կային հիանալի ածելիներ, որոնք մնացել էին հանգուցյալ պարոն Զարեֆօրինի մահից հետո), ապա այդ հարցը իսկույն լուծվեց բացասական իմաստով. «Թող մտրուքս այսպէս էլ մնա, թե չէ կմրտածեն, որ սափրվել եմ... դուր գալու համար: Ոչ մի դեպքում չեմ սափրվի»:

«Եվ... որ զլխավորն է, ես այնպե՛ս կոպիտ եմ, կեղտոտ, վարվեցողութիւնս պանդոկային է և... և ասենք թե ես գիտեմ, որ ինքս էլ հո մի քիչ կարգին մարդ եմ... բայց այստեղ ի՞նչ կա հպարտանալու, որ կարգին մարդ եմ: Ամեն մեկը պետք է կարգին մարդ լինի, ու դեռ դրանից էլ ավելի, և... և այնուամենայնիվ (ես այդ հիշում եմ) ես էլ այնպիսի բաներ եմ արել, որոնք թեպետև անպատվաբեր չեն, բայց և այնպէս... Հապա ինչպիսի՞ մտածմունքներով եմ տարվել. չըմ... և այս ամենը արի ու համեմատիր Ավդոտյա Ռոմանովնայի հետ: Էհ, գրողը տանի, թող այդպէս լինի: Հենց դիտմամբ կլինեմ այսպէս կեղտոտ, պանդոկային, ու թքած ամեն բանի վրայ. է՛լ ավելի այսպէս կլինեմ...»

Ռազումիխինը այսպիսի մենախոսութիւններով էր տարված, երբ ներս մտավ Զոսիմովը, որը գիշերել էր Պրասկովյա Պավլովնայի բնակարանում, դահլիճում:

Նա տուն էր գնալու և մինչ այդ շտապեց նայել հիվանդին: Ռազումիխինը նրան ասաց, որ հիվանդը արջածկան պես քնած է: Զոսիմովը կարգադրեց շարթնացնել, մինչև որ հիվանդը ինքը արթնանա: Խոստացավ գալ տասնմեկին:

— Եթէ միայն նա տանը լինի, — ավելացրեց Զոսիմովը: — Փո՛ւ, գրողը տանի, իմ հիվանդը ինձ չի ենթարկվում, դե արի ու բուժի: Զգիտես, սա՞ է գնալու նրանց մոտ, թե՞ Երանէ եմ այստեղ գալու:

— Ես կարծում եմ, որ նրանք, իհարկեւ, կխոսեն իրենց բնասնեկան գործերի մասին, — պատասխանեց Ռազումիխինը՝ հասկանալով հարցի նպատակը: Ես կգնամ: Հասկանալի է, որ դու, որպէս բժիշկ, ավելի շատ իրավունքներ ունես, քան թե ես:

— Ես հո խոստովանահայր չե՞մ. կգամ ու կգնամ, առանց այդ էլ շատ գործեր կան:

— Ինձ մի բան է անհանգստացնում, — նոթերը կիտելով ընդհատեց Ռազումիխինը, — երեկ ես նրա հետ տուն գալու ժամանակ ճանապարհին զանազան հիմարութիւններ դուրս տվի... այլ և այլ բաներ... Ի միջի այլոց ասացի, որ դու վախենում ես, թե իբր նա... հակված է խելագարութեան...

— Դու կանանց մոտ էլ երեկ այդպիսի բան դուրս տվիր:

— Գիտեմ, որ դա հիմարութիւն էր. ուզում ես խփիր: Բայց ասա, արդյո՞ք այդ մասին դու մի որեէ հաստատուն միտք ես ունեցել:

— Ասում եմ՝ դա անհեթեթութիւն է, ի՞նչ հաստատուն միտք: Դու ինքդ էիր նրան նկարագրում իբրև մենամտի, երբ ինձ նրա մոտ էիր բերում... Չըմ, մենք ինքներս երեկ կրակի վրա լուղ լցրինք, այսինքն՝ դու այդպէս վարվեցիր ներկարարի մասին քո պատմածներով... Կա՛վ խոսակցութիւն է, երբ գուցե նա ինքը գրանից է խելքը թոցրել: Օ, եթե ես ստույգ գիտենայի, թե այն ժամանակ ինչ էր կատարվել ոստիկանութեան գրասենյակում և ինչպէս մի ոմն սրիկա այդ

կասկածանքով վիրավորել էր նրան... Հը՛մ... Երեկ այդպիսի խոսակցություն թույլ չէի տա: Ախր, այդ մենամուտները կաթիլը օվկիանոս են դարձնում, շեղած բաներ են մոգոնում... Որքան ես հիշում եմ, երեկ Ջամետովի պատմածից ինձ համար պարզվեց գործի կեսը: Եվ ի՞նչ: Ես մի դեպք գիտեմ, թե ինչպես քառասունամյա մի հիպոխոնդրիկ, անկարող լինելով տանել ութ տարեկան մի տղայի ամենօրյա ծաղրանքները սեղանի շուրջը, մորթեց նրան: Իսկ այստեղ, ամբողջովին ցնցոտիապատի մեկը, թաղամասի լիտի հսկիչը, սկսված հիվանդությունը և այդպիսի կասկածա՛նք: Ջղագրգիռ հիպոխոնդրիկի մա՛սին: Կատաղի, բացառիկ սնափառությամբ հանդե՛րձ: Գուցե և հենց այստեղ է հիվանդության ամբողջ մեկնակետը: Է՛հ, գրողը տանի... Ի միջի այլոց այդ Ջամետովը իրոք հաճելի տղա է, միայն թե... հը՛մ... երեկ իզուր պատմեց այդ ամենը: Սարսափելի շատախոս է:

— Ո՞ւմ է պատմել որ: Ինձ ու քեզ:

— Նաև Պորֆիրիին:

— Հետո ի՞նչ, որ նրան էլ է պատմել:

— Հա՛, դու որե՛կ ազդեցություն ունե՛ս նրանց՝ մոր և քրոջ վրա: Այսօր պետք է զգույշ վարվել հիվանդի հետ:

— Նրանք իրար հետ համաձայնության կզան,— դժկամ պատասխանեց Ռազումիխինը:

— Ինչո՞ւ է Ռոդյան այդպես հարձակվում կուժինի վրա: Կուժինը հո փողով մարդ է, աղքատ համար էլ կարծես թե զզվելի չէ... ու չէ՞ որ նրանք ոչինչ չունեն:

— Էլ ի՞նչ ես խոսք դուրս քաշում,— ջղայնացած գոչեց Ռազումիխինը,— ես ի՞նչ իմանամ, ունեն, թե չունեն: Ինքդ հարցրու, գուցե և իմանաս...

— Փո՛ւ, դու երբեմն ինչքա՛ն հիմար ես լինում: Երեկվա հարբածությունդ դեռ չի անցել... Ցտեսություն. քո Պրասկովյա Պավլովնային իմ կողմից շնորհակալություն հայտնիր գիշերելու համար: Փակվեց իր սենյակում, դուրս ետևից էլ չպատասխանեց իմ բարևին, ժամը յոթին էր վեր կացել, նրա համար խոհանոցից, միջանցքով ինքնաեռ տարան... Ես շարժանացա նրա երեսը տեսնելուն...

Ժամը ուղիղ իննին Ռազումիխինը մտավ Բակալևեի հյուրանոցը: Մայր ու աղջիկ վաղուց հիստերիկ անհամբերու-

թյամբ սպասում էին նրան: Նրանք վեր էին կացել ժամը յոթից կամ նույնիսկ ավելի վաղ: Ռազումիխինը ներս մտավ գիշերվա պես մթնած դեմքով, անհարմար գլուխ տվեց, որի համար իսկույն բարկացավ, իհարկե, ինքն իր վրա: Ասես գլուխը տեղը չէր: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան անմիջապես նետվեց նրա կողմը, վերցրեց նրա ձեռքերը և քիչ մընաց դրանք համբուրեր: Ռազումիխինը երկչոտ նայեց Ավդոտյա Ռոմանովնային. բայց վերջինիս գոռոզ դեմքին էլ այդ բուպեին երախտագիտության ու բարեկամության այնպիսի արտահայտություն կար, այնպիսի լիակատար և Ռազումիխինի համար անսպասելի հարգանք էր նկատվում (հեղևական հայացքների և ակամա, վատ թաքցած արհամարհանքի փոխարեն), որ նա իրեն ավելի լավ կզգար, եթե իրեն նախատինքով ընդունեին, թե չէ նա իրեն խիստ անհարմար զգաց: Բարեբախտաբար խոսակցության համար պատրաստի թեմա կար, և նա իսկույն ևեթ կառչեց այդ թեմայից:

Լսելով, որ «դեռ չի արթնացել, բայց ամեն ինչ հիանալի է», Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան հայտարարեց, որ դա շատ լավ է, որ «իրեն խիստ, շատ խիստ հարկավոր է նախապես խոսել նրա մասին»: Հետևեց թեյի հարցը և այն միասին խմելու հրավերը, նրանք դեռ թեյ չէին խմել՝ սպասելով Ռազումիխինին: Ավդոտյա Ռոմանովնան զանգահարեց, հայտնվեց կեղտոտ, ցնցոտիավոր սպասավորը, ու նրան հրամայվեց թեյ բերել, որը, վերջապես, մատուցվեց, բայց այնպիսի կեղտոտ պարագաներով և այնպես անվաճելու, որ կանայք ամաչեցին: Ռազումիխինը փորձեց տաքացած վատաբանել հյուրանոցը, բայց, հիշելով կուժինին, լռեց, շփոթվեց ու խիստ ուրախացավ, երբ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, վերջապես, սկսեց անընդհատ իրար ետևվից հարցեր տալ:

Պատասխանելով հարցերին, Ռազումիխինը խոսեց երեք քառորդ ժամ: Նրան շարունակ ընդհատում և նորանոր հարցեր էին տալիս: Նա կարողացավ հաղորդել Ռոդյոն Ռոմանովիչի կյանքի վերջին տարվա իր գիտեցած բոլոր գլխավոր ու կարևոր փաստերը՝ վերջում հանգամանորեն պատմելով նրա հիվանդության մասին: Սակայն նա շատ բան բաց թ-

զեց, ինչ որ անտեղի էր համարում. ի միջի այլոց ոչինչ շատաց ոտախկանություն գրասենյակում տեղի ունեցած դեպքի և գրա բոլոր հետևանքների մասին: Նրա պատմածը ազահուստի մասին էր լսում. բայց երբ նա մտածում էր, որ արդեն վերջացրել է ու բավարարել իր ունկնդիրներին, բանից գուրս եկավ, որ նրանց համար ինքը կարծես դեռ չի էլ սկսել իր պատմությունը:

— Ասացե՛ք, ասացե՛ք ինձ, ի՞նչ է ձեր կարծիքը... ամ՛խ, ներեցե՛ք, ես մինչև հիմա դեռ չգիտեմ ձեր անունը,— հասպենկորեն վրա էր տալիս Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան:

— Դմիտրի Պրոկոֆիչ:

— Հա՛, Դմիտրի Պրոկոֆիչ, ես շատ, շատ կուզեմայի իմանալ... Քե առհասարակ... նա այժմ ինչպես է նայում իրերին, այսինքն, հասկացե՛ք ինձ, ինչպես ասեմ ձեզ, այսինքն՝ ավելի լավ է ասել, թե նա ինչ է սիրում և ինչ չի սիրում: Արդո՞ք նա միշտ այդպես չղայնոտ է: Ի՞նչ ցանկություններ ունի և, այսպես ասած, ինչպիսի՞ երազանքներով է տարվում, ասե՛ք, եթե կարելի է: Հիմա հատկապես ի՞նչն է առանձնահատուկ ազդեցություն թողնում նրա վրա: Մի խոսքով, ես կցանկանայի...

— Ա՛խ, մայրիկ, ինչպե՛ս կարելի է միանգամից պատասխանել այդ բոլոր հարցերին,— միջամտեց Գունյան:

— Ա՛խ, աստված իմ, ես բոլորովին չեի սպասում, որ նրան կհանդիպեմ այդպիսի վիճակում, Դմիտրի Պրոկոֆիչ:

— Այդ միանգամայն բնական է,— պատասխանեց Դմիտրի Պրոկոֆիչը:— Ես մայր շունեմ, հորեղբայրս ամեն առաջին գալիս է այստեղ և համարյա ամեն անգամ ինձ չի ճանաչում նույնիսկ իմ արտաքինից, իսկ նա խելոք մարդ է. ձեր անշատման երեք տարում շատ շուր է հոսել: Է՛հ, ի՞նչ ասեմ ձեզ. մեկ և կես տարի է, որ ես ճանաչում եմ Ռոդոնին. մոռալ է, նոթոտ, գոռոզ ու հպարտ. վերջին ժամանակներս կասկածամիտ է ու մելամաղձոտ (գուցե առաջ էլ այդպես է եղել): Մեծահոգի է և բարի: Չի սիրում իր զգացմունքները արտահայտել և ավելի շուտ դաժանություն կանի, քան բաց կանի սիրաբ: Սակայն կրթման ամենեին էլ մելամաղձոտ չի լինում, այլ անմարդկայնության շափ ոտանություն և անզգայություն է ցուցաբերում, իրավ, կարծես

նրա մեջ երկու հակադիր բնավորություններ են հերթափոխվում: Երբեմն խիստ սակավախոս է. շարունակ ժամանակ չունի, շարունակ իբր թե խանգարում են նրան, իսկ ինքը պառկում է, ոչինչ չի անում: Մաղրասեր չէ, և դա ոչ այն պատճառով, որ պակասում է սրամտությունը, այլ այն պատճառով, որ կարծես ժամանակ չունի այդպիսի դատարկ բաների համար: Ինչ որ ասում են, մինչև վերջը չի լսում: Երբեմն չի հետաքրքրվում այն ամենով, ինչով բոլորը հետաքրքրվում են տվյալ րոպեին: Իրեն շատ բարձր է գնահատում ու կարծես թե դրա համար որոշ իրավունք ունի է՛հ, էլ ի՞նչ ասեմ... Ինձ թվում է, որ ձեր գալուստը նրա վրա փրկարար ազդեցություն կունենա:

— Ա՛խ, տա՛ աստված,— գոչեց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան, որին տանջում էր Ռազումիսինի կարծիքը նրա Ռոդոնյայի մասին:

Ռազումիսինը, վերջապես, ավելի զվարթ նայեց Ավդոտյա Ռոմանովնային: Խոսակցության ժամանակ նա ազդեցուն նայում էր հաճախ, բայց անցողակի, միայն մի ակնթարթ, ու իսկույն շուտ էր տալիս հայացքը: Ավդոտյա Ռոմանովնան մերթ նստում էր սեղանի մոտ և ուշադրությամբ ունկնդրում, մերթ նորից վեր էր կենում և սկսում էր ըստ իր սովորության քայլել անկյունից անկյուն, ձեռքերը խաշաձե կրծքին ծալած, շրթունքները սեղմած, երբեմն հարց էր տալիս առանց քայլերը ընդհատելու, մտազբազ: Նա է՛լ սովորություն ուներ մինչև վերջը շուտ, ինչ որ ասում էին: Նա հագել էր բարակ գործվածքից կարած ինչ-որ մուգ շրջազգեստ, պարանոցին սպիտակ, թափանցիկ շարֆ էր կապել: Ռազումիսինը ըստ շատ նշանների նկատեց, որ մայրն ու աղջիկը չափազանց աղքատ են ապրում: Եթե Ավդոտյա Ռոմանովնան հագնված լիներ թագուհու պես, Ռազումիսինը երևի նրանից բնավ չվախենար. իսկ հիմա թերևս այն պատճառով, որ աղջիկը աղքատիկ հագուստով էր, և նա, Ռազումիսինը, նկատել էր աղքատության այդ բոլոր նշանները, նրա սիրտը երկյուղ զգաց, և նա սկսեց վախենալ իր յուրաքանչյուր խոսքի, յուրաքանչյուր շարժման համար, մի բան, որը, իհարկե, ճնշող էր առանց այն էլ ինքն իրեն չվստահող մարդու համար:

— Դուք շատ հետաքրքիր բաներ ասացիք եղբորս բնավորության մասին և... անաշտ կերպով ասացիք: Այդ լավ է. ես կարծում էի, որ դուք պատկառանքով եք վերաբերվում նրան, — ժպտալով ասաց Ավդոտյա Ռոմանովնան: — Քրվում է, որ ճիշտ է նաև այն, որ նրա կողքին պետք է կին լինի, — մտազբաղ ավելացրեց նա:

— Ես այդ շատացի, սակայն դուք գուցե և դրանում էլ իրավացի եք, միայն թե...

— Ի՞նչ:

— Չէ՞ որ նա ոչ ոքի չի սիրում, գուցե և երբեք չսիրի, — կտրուկ ասաց Ռազումիխինը:

— Այսինքն՝ ընդունակ չէ՞ սիրելու:

— Գիտե՞ք, Ավդոտյա Ռոմանովնա, դուք խիստ նման եք ձեր եղբորը, նույնիսկ ամեն ինչով, — հանկարծ իր համար էլ անսպասելի կերպով բերնից թոցրեց Ռազումիխինը, բայց հիշելով այն, ինչ որ քիչ առաջ ասել էր նրա եղբոր մասին, թունդ կարմրեց և խիստ շփոթվեց: Նայելով նրան, Ավդոտյա Ռոմանովնան շեր կարող չծիծաղել:

— Ռոզյայի վերաբերյալ դուք երկուսդ էլ կարող եք սխալվել, — վրա բերեց մի փոքր վիրավորված Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան: — Ես նրա այժմյան վիճակի մասին չեմ խոսում, Դունեչկա: Ինչ որ գրում է Պյոտր Պետրովիչը իր նամակում... և ինչ որ ես ու դու ենթադրում էինք, գուցե և ճիշտ չէ, բայց դուք չեք կարող երևակայել, Դմիտրի Պրոկոֆիչ, թե որքան նա ֆանտաստիկ է և, ի՞նչպես ասեմ, ջրմահաճ է: Ես երբեք չէի կարողանում վստահել նրա բնավորությանը, նույնիսկ երբ նա դեռ տասնհինգ տարեկան էր: Ես հավատացած եմ, որ հիմա էլ նա հանկարծ իրեն մի որևէ այնպիսի բան կանի, որը երբեք և ոչ մի մարդու մտքովն էլ չի անցնի... Հեռու չգնանք. արդյոք հայտնի՞ է ձեզ, թե ինչպես նա մեկ ու կես տարի առաջ ինձ ապշեցրեց, հուզեց և համարյա բոլորովին ուժասպառ արեց, երբ խելքին փշել էր ամուսնանալ այն...-ը-ը... ո՞նց է անունը... այն Զարնիցինայի, իր տանտիրուհու աղջկա հետ:

— Դուք որևէ մանրամասն բան գիտե՞ք այդ պատմության մասին, — հարցրեց Ավդոտյա Ռոմանովնան:

— Ի՞նչ կարծում եք այն ժամանակ նրան կկասեցնեի՞ն իմ արցունքները, իմ խնդրանքները, իմ հիվանդությունը, գուցե և վշտից իմ մեռնելը, մեր աղքատությունը, — տաքացած շարունակեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան: — Հանգիստ կերպով կհաղթահարեք բոլոր խոչընդոտները: Եվ մի՞թե նա, մի՞թե նա մեզ չի սիրում:

— Նա ինձ երբեք և ոչինչ չի ասել այդ պատմության մասին, — զգույշ պատասխանեց Ռազումիխինը, — բայց ես որոշ բան լսել եմ հենց տիկին Զարնիցինայից, որը նույնպես յուրատեսակ սակավախոս է, ու ինչ որ լսել եմ, թերևս մի քիչ նույնիսկ տարօրինակ է...

— Իսկ ի՞նչ, ի՞նչ եք լսել, — միանգամից հարցրին մայրն ու աղջիկը:

— Սակայն այնքան էլ մի առանձին բան չկա: Ես միայն իմացել եմ, որ այդ ամուսնությունը այնքան էլ տիկին Զարնիցինայի սրտովը չէր, թեև արդեն կարգավորված էր և չկայացավ միայն հարսնացուի մահվան պատճառով... բացի դրանից, ասում են, որ հարսնացուն նույնիսկ սիրուն էլ չէր, ասում են, որ նույնիսկ տգեղ էր... հիվանդոտ և... տարօրինակ... Սակայն կարծես թե որոշ արժանիքներ ունի: Անպայման պետք է ինչ-որ արժանիքներ լինեին. այլապես ոչինչ չի կարելի հասկանալ... Չկար նաև ոչ մի օժիտ, ասե՞ք Ռոզյան հույս էլ չէր դնի օժիտի վրա... Առհասարակ դժվար է դատել այդպիսի գործի մասին:

— ~~Ես հավատացած եմ, որ աղջիկը արժանավոր է եղել,~~
— կարճ ասաց Ավդոտյա Ռոմանովնան:

— Աստված ներե ինձ, այն ժամանակ նրա մահը ինձ ~~ուրախացրեց,~~ թեև չգիտեմ, թե նրանցից որն էր մյուսին կործանելու, տղա՞ն աղջկան, թե՞ աղջիկը տղային, — եզրափակեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան: Այնուհետև կրկին սկսեց զգուշությամբ, ընդմիջումներով հարցեր տալ Ռոզյայի և Լուսինի միջև նախորդ օրը եղած վեճի մասին, անընդհատ նայելով Դունեչկային, որ ակներևաբար հաճելի չէր վերջինիս: Այդ միջադեպը ըստ երևույթին առավելապես, վախեցնելու և հուզելու շափ անհանգստացնում էր նրան: Ռազումիխինը նորից մանրամասն պատմեց ամեն ինչ, բայց այս անգամ ավելացրեց նաև իր եզրակացությունը. նա ուղ-

զակի մեղադրեց Ռասկոլնիկովին, դիտավորյալ կերպով Պյոտր Պետրովիչին վիրավորելու համար՝ այս անգամ դա շատ քիչ արդարացնելով Ռասկոլնիկովի հիվանդությամբ։

— Նա դեռ մինչև հիվանդությունն էր այդպես մտադրվել, — ավելացրեց Ռազումիխինը։

— Ես էլ եմ այդպես կարծում, — տխրադեմ ասաց Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան։ Բայց նա խիստ զարմացավ, որ Ռազումիխինը Պյոտր Պետրովիչի մասին այս անգամ այդպես զգույշ և նույնիսկ կարծես թե հարգանքով արտահայտվեց։ Ավդոտյա Ռոմանովնան նույնպես զարմացավ։

— Ահա թե դուք ինչ կարծիքի եք Պյոտր Պետրովիչի մասին, — շկարողացավ շասել Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան։

— Ձեր դստեր ապագա ամուսնու մասին ես չեմ կարող ուրիշ կարծիք ունենալ, — կտրուկ և շերմորեն պատասխանեց Ռազումիխինը, — և սա ասում եմ ոչ թե գուհիկ թողաքավարությունից դրդված, այլ որովհետև... որովհետև... նկատի ունեմ թեկուզ միայն այն, որ Ավդոտյա Ռոմանովնան ինքը իր կամքով է ընտրել այդ մարդուն։ Իսկ եթե ես երեկ վատաբանում էի Լուծինին, այդ երանից էր, որ ես երեկ այլանդակ հարթած էի, և... խելքս գլխիս շէր. այո, խելքս թռել էր, գլուխս իր տեղը շէր, բուրոսովին գծվել էի... ու այսօր ամաչում եմ դրանից... — Ռազումիխինը կարմրեց ու լռեց։ Ավդոտյա Ռոմանովնան շիկնեց, բայց չընդհատեց լուսթյունը։ Նա ոչ մի բառ չէր ասել այն բոլորից, երբ խոսք եղավ Լուծինի մասին։

Այնինչ Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնան ըստ երևույթին սիրտ չէր անում խոսել առանց նրա աջակցություն։ Վերջապես, կմկմալով ու անընդհատ նայելով աղջկան, նա հայտարարեց, որ իրեն մի ինչ-որ հանգամանք է խիստ մտահոգում։

— Գիտե՞ք ինչ, Դմիտրի Պրոկոֆիչ, — ասաց նա, — ես ձեզ հետ միանգամայն անկեղծ կլինեմ։ Ի՞նչ կասես, Դուսեչկա։

— Իհարկե, այդպես էլ հարկավոր է, մայրիկ, — հավանություն տվեց Ավդոտյա Ռոմանովնան։

— Ահա թե ինչ է բանը, — հասարակ շարունակեց մայրը, կարծես նրա ուսից մի ժամը բեռ վերցրին՝ թույլ տալով հա-

զորդել իր վիշտը։ — Այսօր, շատ վաղ, մենք Պյոտր Պետրովիչից նամակ ստացանք, իբրև պատասխան մեր ժամանելու վերաբերյալ երեկվա մեր ծանուցման։ Գիտե՞ք, նա խոստացել էր մեզ դիմավորել հենց կայարանում։ Մեզ դիմավորելու համար նրա փոխարեն կայարան էր ուղարկվել մի ինչ-որ սպասավոր, որը մեզ պետք է բերեր այս հյուրանոցը, իսկ Պյոտր Պետրովիչը հրամայել էր հազորդել, որ ինքը այստեղ, մեզ մոտ կգա այսօր առավոտյան։ Դրա փոխարեն այսօր առավոտյան նրանից ստացվեց ահա այս նամակը... Ավելի լավ է՝ սա դուք ինքնիրոք կարդացեք. այստեղ կա մի հարց, որը ինձ շատ է անհանգստացնում... դուք հիմա կիմանաք, թե այդ ինչ հարց է, և... կասեք մեզ ձեր անկեղծ կարծիքը, Դմիտրի Պրոկոֆիչ։ Դուք բոլորից ավելի լավ դիտեք Ռոդյայի բնավորությունը և բոլորից ավելի լավ կարող եք խորհուրդ տալ։ Նախազգուշացնում եմ ձեզ, որ Դուսեչկան արդեն մի անգամից որոշել է ամեն ինչ, բայց ես, ես դեռ չգիտեմ ինչպես վարվել և... ձեզ էի սպասում։

Ռազումիխինը բացեց նախորդ օրը գրված նամակը և կարդաց հետևյալը.

«Հարգելի տիկին Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնա, պատիվ ունեմ ձեզ հայտնելու, որ անսպասելիորեն առաջացած խոչընդոտների պատճառով չկարողացա ձեզ դիմավորել կայարանում, այդ նպատակով այնտեղ ուղարկելով բավականաչափ ճարպիկ մի մարդու։ Ձեզ հետ տեսնվելու պատվից ինձ զրկում եմ նաև վաղը առավոտյան, սենատում անհետաձգելի գործեր ունենալու պատճառով և շուգենալով խանդարել ձեր ազգակցական տեսակցությանը ձեր որդու հետ և Ավդոտյա Ռոմանովնայի տեսակցությանը իր եղբոր հետ։ Պատիվ կունենամ ձեզ այցելել և ձեզ ողջունել ձեր բնակարանում ոչ այլ կերպ, քան վաղը երեկոյան ուղիղ ժամը ութին, ըստ որում համարձակվում եմ ավելացնել իմ կտրուկ և սրան ավելացնում եմ՝ թախանձագին խնդրանքը, որ մեր ընդհանուր տեսակցության ժամանակ Ռոդյոն Ռոմանովիչը ներկա չլինի, որովհետև երեկ, երբ ես այցելեցի նրան, հիվանդին, նա անօրինակ և անքաղաքավարի կերպով վիրավորեց ինձ և բացի դրանից, ես պետք է անձամբ ձեզ հետ անհրաժեշտ

և հանդամանալից խոսակցութիւնն ունենամ՝ ձեզ հայտնի խնդրի շուրջ, որի վերաբերյալ ցանկանում եմ իմանալ ձեր սեփական մեկնաբանութիւնը: Ընդամին, պատիվ ունեմ նախապես հայտնելու, որ եթե խնդրանքիս հակառակ հանդիպեմ Ռոդյոն Ռոմանովիչին, ապա ստիպված պիտի լինեմ անհապաղ հեռանալ, և այդ դեպքում ինքնեզմեզ մեղադրեք ձեզ: Գրում եմ այն ենթադրութեամբ, որ Ռոդյոն Ռոմանովիչը, որը իմ այցելութեան ժամանակ խիստ հիվանդ էր թվում, երկու ժամ հետո հանկարծ առողջացավ, հետևաբար դուրս գալով տանից, կարող է և ձեզ մոտ գալ: Դրանում համոզվել եմ անձամբ, կառքի տակ ընկած և դրանից մեռած մի հարբեցողի բնակարանում, որի աղջկան, վատ վարքի տեր աղջկան, թաղման պատրվակով, նա երեկ տվեց մոտ քսանհինգ ուրլի, մի բան, որ խիստ զարմացրեց ինձ, քանի որ գիտեի, թե դուք ինչպիսի դժվարութիւններով էիք հաճաքել այդ գումարը: Ընդամին հավաստում եմ առանձին հարգանքս մեծարգո Ավդոտյա Ռոմանովնային, խնդրում եմ ընդունել իմ հարգալից նվիրվածութեան զգացմունքները:

Ձեր խոնարհ ծառա՝

Պ. Լուժին:

— Հիմա ես ի՞նչ անեմ, Դմիտրի Պրոկոֆիչ, — համարյա լալով ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան: — Ի՞նչպես առաջարկեմ Ռոդյային, որ չգա: Երեկ նա համառորեն պահանջում էր ձեռք բաշել Պյոտր Պետրովիչից, իսկ հիմա պատվիրում են շքնորոնել նրան: Նա հո գիտեմամբ կգա, երբ իմանա այս բոլորը, և այդ դեպքում ի՞նչ կլինի...

— Վարվեցեք այնպես, ինչպես որոշել է Ավդոտյա Ռոմանովնան, — անմիջապես և հանգիստ պատասխանեց Ռազումիխինը:

— Ա՛խ, աստված իմ, նա ասում է... աստված գիտե, թե նա ինչ է ասում և ինձ չի բացատրում նպատակը: Նա ասում է, որ ավելի լավ կլինի, այսինքն՝ ոչ թե ավելի լավ կլինի, այլ մի ինչ-որ բանի համար իբր թե անպայման հարկավոր է, որ Ռոդյան էլ գիտեմամբ գա այսօր ժամը ութին, և նրանք անպայման հանդիպեն... Իսկ ես չէի ել ուզում նամակը ցույց տալ նրան, ուզում էի ձեր միջոցով, խորամանկու-

թեամբ մի կերպ այնպես անել, որ նա չգա... որովհետև նա այնպե՛ս չզայնոտ է... Ես ոչինչ էլ չեմ հասկանում, թե այդ ինչ հարբեցող է մեռել և այդ ինչ աղջիկ է, և Ռոդյան ինչպես կարող էր այդ աղջկան տալ բոլոր վերջին փողերը... որոնք...

— Որոնք այնքա՛ն թանկ էին նստել ձեր վրա, մայրիկ,

— ավելացրեց Ավդոտյա Ռոմանովնան:

— Երեկ նա ինքն իրեն կորցրել էր, — մտազբաղ ասաց Ռազումիխինը: — Գիտե՞ք, թե նա երեկ ինչեր արեց պանդոկում, թեպետև խելացի էր վարվում... Հը՛մ, մի ինչ-որ մեռելի և ինչ-որ աղջկա մասին նա իրոք խոսում էր երեկ, երբ մենք տուն էինք գնում, բայց ես ոչինչ չհասկացա... Ասե՛նք ես ինքս էլ երեկ...

— Մայրիկ, ավելի լավ է մենք գնանք նրա մոտ, հավատացնում եմ ձեզ, այնտեղ իսկույն կտեսնենք, թե ինչ պետք է անել: Արդեն ժամանակն է, տեր աստված, ժամը տասներմեկն է, — գոչեց Ավդոտյա Ռոմանովնան՝ նայելով իր հիանալի, ոսկե, էմալով ժամացույցին, որ վենետիկյան բարաւիկ շղթայով կախված էր վզից և բնավ չէր համապատասխանում իր հագուստին: «Փեսացուի նվերն է» — մտածեց Ռազումիխինը:

— Ախ, ժամանակն է... ժամանակն է, Գունեչկա, — անհանգստացավ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, — նա կկարծի թե մենք երեկվանից բարկացած ենք իր վրա և դրա համար էլ այսքան երկար ժամանակ շենք գնում: Ա՛խ, աստված իմ:

Այս ասելով, նա հապճեպորեն հագնում էր թիկնոցը և դնում գլխարկը: Գունեչկան նույնպես հագնվեց: Նրա ձեռնոցները ոչ միայն հնամաշ, այլև նույնիսկ պատառոտված էին: Ռազումիխինը այդ նկատեց, այնինչ հագուստի այդ ակներախ աղքատութիւնը նույնիսկ մի ինչ-որ առանձին արժանիքի տեսք էր տալիս մորն ու աղջկան, մի բան, որ հատուկ է այն մարդկանց, ովքեր կարողանում են աղքատ, բայց վայելուչ հագնվել: Ռազումիխինը խորին հարգանքով էր նայում Գունեչկային և հպարտանում էր, որ ուղեկցելու է նրան: «Այն թագուհին, որը բանտում իր գուլպաներն էր կարկատում, իհարկե, այդ քոպիին իսկական թագուհու և

նույնիսկ է՛լ ավելի պատշաճավոր տեսք ունենր, քան ամենաճոխ հանդեսների և արարողութիւնների ժամանակ», մտածում էր Ռազումիխինը:

— Աստված իմ,— գոչեց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան, — մի՞թե մտքովս կանցնենր, որ պիտի վախենամ որդուս, իմ սիրելի, սիրելի Ռոդյայի հետ տեսնվելուց, ինչպես որ վախենում եմ հիմա... Ես վախենում եմ, Դմիտրի Պրոկոֆիչը,— ավելացրեց նա՝ երկշոտ նայելով Ռազումիխինին:

— Մի վախենաք, մայրիկ,— ասաց Դունյան՝ համբուրելով մորը,— ավելի լավ է հավատացեք նրան: Ես հավատում եմ:

— Ախ, աստված իմ, ես էլ եմ հավատում, իսկ գիշերը բոլորովին շքնեցի,— գոչեց խեղճ կինը:

Նրանք դուրս եկան հյուրանոցից:

— Գիտե՞ս, Դունեչկա, հենց որ առավոտյան գեմ ես մի քիչ քնեցի, հանկարծ երազումս տեսա հանգուցյալ Մարֆա Պետրովնային... ամբողջովին ճերմակ հագուստով... մոտեցավ ինձ, վերցրեց ձեռքս, օրորեց գլուխը, նայեց այնպես, այնպես խիստ, ասես պարսավում էր ինձ... Մի՞թե սա վատ նշան է: Ախ, աստված իմ, դուք, Դմիտրի Պրոկոֆիչը, դեռ չգիտեք, Մարֆա Պետրովնան մեռել է:

— Ոչ, չգիտեմ, ի՞նչ Մարֆա Պետրովնա:

— Հանկարծամահ է եղել, և երեսկայեցեք...

— Հետո, մայրիկ,— միջամտեց Դունյան,— չէ՞ որ նա չգիտե, թե ով է Մարֆա Պետրովնան:

— Ախ, չգիտեք, իսկ ես կարծում էի, թե արդեն ամեն ինչ հայտնի է ձեզ: Դուք ինձ ներեցեք, Դմիտրի Պրոկոֆիչը, այս օրերին ուղղակի խելքս գլխիս չէ: Իրավ, ես ձեզ մի տեսակ նախախնամութիւն եմ համարում մեզ համար, դրա համար էլ այսպես համոզված էի, թե արդեն ամեն ինչ հայտնի է ձեզ: Ես ձեզ իմ հարազատ որդին եմ համարում... Մի բարկանաք, որ այսպես եմ խոսում: Ա՛խ, աստված իմ, այդ ի՞նչ է պատահել ձեր աջ ձեռքին, վնասե՞լ եք:

— Այո, վնասել եմ,— փնթփնթաց երջանկացած Ռազումիխինը:

— Ես երբեմն չափեց դուրս հուզված եմ խոսում, այնպես որ Դունյան ուղղում է ինձ... բայց, աստված իմ, Ռոդ-

յան ինչպիսի՞ խցիկում է ապրում: Տեսնես արքնացե՞լ է, թե՞ ոչ: Ե՛վ այդ կինը, նրա տանտիրուհին, դա սենյակ է համարում: Լսեք, դուք ասում եք, որ Ռոդյան չի սիրում սիրտը բաց անել, այնպես որ գուցե ես նրան ձանձրացնե՞մ իմ... արցունքներով... Արդյոք դուք, Դմիտրի Պրոկոֆիչը, ինձ չե՞ք սովորեցնի, թե ինչպես վարվեմ նրա հետ: Գիտե՞ք, ևս ինձ բոլորովին կորցրած եմ քայլում:

— Դուք նրան շատ հարցուփորձ մի անեք որևէ բանի մասին, եթե տեսնեք, որ նա կնճառտում է դեմքը. մանավանդ իր առողջութիւնի մասին շատ մի հարցնեք. չի սիրում:

— Ա՛խ, Դմիտրի Պրոկոֆիչը, որքա՛ն ծանր է մայր լինելը: Բայց ահա և այդ սանդուղքը... որքա՛ն սարսափելի սանդուղք է:

— Մայրիկ, դուք նույնիսկ գունատ եք, հանգստացեք, աղափնյակս,— ասաց Դունյան՝ փարվելով մորը,— նա պետք է դեռ բարատավոր լինի, որ տեսնում է ձեզ, իսկ դուք այդպես տանջվում եք,— ավելացրեց Դունյան, նրա աչքերը շոգացրին:

— Սպասեցեք, ես առաջուց իմանամ, թե արդյոք արթնացե՞լ է նա:

Մայր ու աղջիկ դանդաղաբայլ գնացին սանդուղքով առաջ անցած Ռազումիխինի ետեից, ու երբ հասան շորորոզ հարկ, տանտիրուհու դռանը, նկատեցին, որ տանտիրուհու դուռը բացված է մի փոքրիկ ճեղքի շափ ու երկու աշխույժ, սև աչքեր մթութիւնից նայում են նրանց երկուսին: Իսկ երբ տանտիրուհու և մոր ու աղջկա հայացքները իրար հանդիպեցին, դուռը հանկարծ փակվեց, այն էլ այնպիսի շրխուրցով, որ քիչ մնաց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան ճշար վախից:

III

— Առողջ է, առողջ է,— ուրախ բացականչությամբ դիմավորեց Զոսիմովը ներս մտնողներին: Արդեն մոտ տասը ժամ էր, որ նա եկել էր ու նստել բազմոցին, երեկվա տեղը: Ռասկոլնիկովը նստել էր նրա դիմաց, անկյունում, բոլորո-

վին հագնված և նույնիսկ խնամքով լվացված ու սանրված, մի բան, որ արդեն վաղուց չէր արել: Սենյակը միանգամից լցվեց, բայց Նաստասյան այնուամենայնիվ կարողացավ ներս անցնել այցելուների հետևից ու լսել խոսակցությունը:

Իսկապես, Ռասկոլնիկովը համարյա առողջ էր, մանավանդ նախորդ օրվա համեմատությամբ, միայն թե խիստ գունատ էր, մտացրիվ ու նոթոտ: Արտաքուստ նա կարծես նման լիներ վիրավոր մարդու կամ այնպիսի մեկին, որը մի որևէ ուժեղ ֆիզիկական ցավ է զգում. նա կիտել էր հոնքերը, սեղմել շրթունքները, հայացքը բորբոքված էր: Նա խոսում էր քիչ և դժկամորեն, ասես ուժ գործադրելով կամ կատարելով ինչ-որ պարտականություն, ու նրա շարժումները երբեմն ինչ-որ անհանգստություն էին արտահայտում:

Եթե նրա ձեռքը կապված լիներ վիրակապով կամ որևէ մատը՝ դիպակե կտորով, նա բոլորովին նման կլիներ այն մարդուն, որի մատը, օրինակ, թարախակալել է և շատ է ցավում կամ վիրավորված է ձեռքը, կամ որևէ այդպիսի մի բան:

Սակայն այդ դալուկ և մռայլ դեմքն էլ ասես լուսավորվեց մի ակնթարթ, երբ ներս մտան մայրն ու քույրը: այնուամենայնիվ առաջվա թախծոտ ցրվածությունն փոխարինեց դա կարծես միայն ավելի խոր տանջանք ավելացրեց այդ դեմքի արտահայտությունը: Լույսը շուտով մարեց, իսկ տանջանքը մնաց, ու Զոսիմովը, որ բուժման գործը հենց նոր սկսած բժշկի երիտասարդական ամբողջ եռանդով հետամտում և ուսումնասիրում էր իր հիվանդին, հարազատների գալուց հետո ուրախության փոխարեն նրա մեջ նկատեց մի տեսակ ծանր, թաքցրած վճռականություն՝ մի երկու ժամ հանդուրժել խոշտանգումը, որից անկարելի էր խուսափել: Զոսիմովը հետո տեսնում էր, թե ինչպես սկսված խոսակցության համարյա յուրաքանչյուր բառը ասես շոշափում և բորբոքում էր իր հիվանդի որևէ վերքը. բայց միևնույն ժամանակ նա մասամբ զարմանում էր, թե երեկվա մենամուլը ինչպես էր կարողանում այսօր տիրապետել ինքն իրեն և թաքցնել իր զգացմունքները, մինչդեռ նախորդ օրը ամենաշնչին խոսքից անգամ կատաղության էր հասնում:

— Այո, հիմա ես ինքս եմ տեսնում, որ համարյա առողջ եմ,— ասաց Ռասկոլնիկովը՝ սիրալիբ համբուրելով մորն ու քրոջը, որով բուռն ուրախություն պատճառեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնային,— և արդեն երեկվա պես շեմ ասում սա,— ավելացրեց նա՝ դիմելով Ռազումիխինն ու բարեկամաբար սեղմելով նրա ձեռքը:

— Այսօր ես նույնիսկ զարմացա նրա վրա,— ասաց Զոսիմովը, այցելուների գալուց շատ ուրախացած, որովհետև տասը բուրբոքում արդեն կորցրել էր իր հիվանդի հետ ունեցած խոսակցության թելը:— Եթե գործը այսպես գնա, մի երեք-չորս օր հետո նա բոլորովին այնպես կլինի, ինչպես առաջ, այսինքն՝ ինչպես եղել է մեկ կամ երկու... կամ թերևս երեք ամիս առաջ: Այդ հո վաղուց էր սկսվել և նախապատրաստվել... այնպես չէ՞: Հիմա խոստովանեցեք, որ գուցե ինքներդ եք մեղավոր եղել,— զգույշ ժպտով ավելացրեց նա՝ ասես դեռ էլի վախենալով որևէ կերպ ջղայնացնել Ռասկոլնիկովին:

— Գուցե և այդպես է,— սառը պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Ես սա ասում եմ այն մտքով, որ ձեր կատարյալ առողջացումը հիմա գլխավորապես միայն ձեզնից է կախված, — շարունակեց Զոսիմովը:— Այժմ, երբ արդեն կարելի է խոսել ձեզ հետ, ես կուզենայի ձեզ ներշնչել, որ անհրաժեշտ է վերացնել սկզբնական, այսպես ասած՝ արմատական պատճառները, որոնցից առաջացել է ձեր հիվանդոտ վիճակը, և այդ դեպքում բոլորովին կբուժվեք, թե չէ բանը նույնիսկ ավելի վատ կլինի: Այդ սկզբնական պատճառները ես չգիտեմ, բայց դրանք պետք է որ ձեզ հայտնի լինեն: Դուք խելացի մարդ եք և, իհարկե, ինքներդ ձեզ հետամուտ եք եղել: Ինձ թվում է, որ ձեր հիվանդությունը մասամբ սկիզբ է առել համալսարանից ձեր դուրս գալու ժամանակ: Դուք չպետք է մնաք առանց զբաղմունքների: Ինձ թվում է, որ աշխատանքը և հաստատապես որոշած նպատակը կարող էին ձեզ շատ օգնել:

— Այո, այո, դուք միանգամայն իրավացի եք... շուտով ես համալսարան կմտնեմ և այն ժամանակ... ամեն ինչ հաշտեմ կգնա...

Ձոսիմովը, որ սկսել էր խելացի խորհուրդներ տալ մասամբ կանանց վրա տպավորություն թողնելու համար, իհարկե, մի փոքր շփոթվեց, երբ վերջացնելով խոսքը և նայելով իր հիվանդին, նրա դեմքին թունդ հեզմանք նկատեց: Սակայն դա լուրջ մի ակնթարթ տևեց: Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան իսկույն նրան շնորհակալություն հայտնեց, առանձնապես անցած գիշերը հյուրանոցում իրենց այցելելու համար:

— Ինչպե՞ս, նա գիշերն է՞լ է եղել ձեզ մոտ, — կարծես անհանգստանալով հարցրեց Ռասկոլնիկովը: — Ուրեմն ճանապարհից հետո դուք չե՞ք քնել:

— Ախ, Ռոդյա, այդ միայն մինչև ժամը երկուսն էր: Ես ու Դուռյան տանն էլ երկուսից շուտ շէինք պառկում քնելու:

— Ես նույնպես չգիտեմ ինչով շնորհակալ լինեմ նրանից, — շարունակեց Ռասկոլնիկովը՝ հանկարծ մոայլվելով ու կիտելով հոնքերը: — Մի կողմ թողնելով փողի հարցը, ես չգիտեմ, թե ինչով եմ արժանացել ձեր առանձնահատուկ ուշադրության, — դիմեց նա Ձոսիմովին, — դուք ներեցեք, որ ես այդ հիշատակեցի: Ուղղակի չեմ հասկանում... և... և դա նույնիսկ ծանր է ինձ համար, որովհետև անհասկանալի է. նա սա անկեղծորեն եմ ասում:

— Դուք մի հուզվեք, — բռնազբոսիկ ծիծաղեց Ձոսիմովը, — ենթադրեցեք, որ դուք իմ առաջին հիվանդն եք, իսկ ինձ պես բժիշկները, որոնք հենց նոր են պրակտիկա սկսում, սիրում են իրենց առաջին հիվանդներին, ինչպես իրենց երեխաներին, ոմանք էլ համարյա սիրահարվում են նրանց: Իսկ ես չե՞ որ շատ հիվանդներ չունեմ:

— Ես չեմ էլ խոսում սրա մասին, — ավելացրեց Ռասկոլնիկովը՝ ցույց տալով Ռազումիխինին, — սա էլ, բացի վիրավորանքներից ու զխացավանքներից, ուրիշ ոչինչ չի տեսել ինձանից:

— Է՞, ստում է: Դու այսօր կարեկցության զգացումով ևս համակված, ինչ է, — գուցեց Ռազումիխինը:

Եթե նա ավելի խորաթափանց լիներ, կտեսներ, որ այստեղ կարեկցության զգացում բոլորովին չկար, այլ կար նույնիսկ դրան հակառակ ինչ-որ մի բան: Ավրոտյա Ռոմանով-

նան այդ նկատեց: Նա ուշադիր և անհանգիստ հետամտում էր եղբորը:

— Իսկ ձեր մասին, մայրիկս, ես չեմ էլ համարձակվում խոսել, — շարունակեց Ռասկոլնիկովը, ասես դա առավոտից սերտած դաս լիներ, — ես միայն այսօր կարողացա շատ թե քիչ գլխի ընկնել, թե ինչպես էիք երեկ դուք այստեղ հալումաշ լինում՝ սպասելով իմ վերադարձին: — Այս ասելով, նա հանկարծ ժպտաց և ձեռքը լուռ մեկնեց զրոյը: Այս անգամ նրա ժպիտը խպտո անկեղծ զգացմունք արտահայտեց: Դուռյան անմիջապես վերցրեց և ջերմորեն սեղմեց իրեն մեկնելով ձեռքը, ուրախացավ և շնորհակալ եղավ: Նախորդ օրվա գծադրության հետ առաջին անգամն էր, որ Ռոդյան դիմում էր զրոյը: Եղբոր և զրոյ վերջնականապես և առանց երկար խոսելու հաշտվելը ցնծության ու երջանկության լույս վառեց մոր դեմքին:

— Ա՛յ, հենց դրա համար էլ ես սիրում եմ Ռոդյային, — շնչաց ամեն ինչ շափազանցնող Ռազումիխինը՝ արագ շուռ գալով աթոռի վրա: — Նա զուրկ չէ այդպիսի հակումներից...

«Որքա՞ն լավ է նա վարվում, — մտածում էր մայրը, — ինչպիսի՞ ազնիվ պոռթկումներ ունի և ինչպե՞ս իր և զրոյ միջև երեկ եղած թյուրիմացությանը խոհեմաբար և հեշտությամբ վերջ տվեց հենց միայն նրանով, որ հիմա ձեռք մեկնեց ու լավ նայեց նրան... Եվ ինչպիսի՞ գեղեցիկ աչքեր ունի, և որքա՞ն գեղեցիկ է ամբողջ դեմքը: Նա իր արտաքինով նույնիսկ Դուռնչկայից էլ լավն է... բայց, աստված իմ, այդ ի՞նչ կոստյում է, որքա՞ն նա վատ է հագնված: Աֆանասի Իվանովիչի խանութի ցրիչ վասյան նրանից ավելի լավ է հագնված... Օ, որքա՞ն կուզենայի մոտենալ, գրկել նրան և... լաց լինել, բայց վախենում եմ, վախենում եմ... Ինչպիսի՞ն է նա, տեր աստված... ահա և փաղաքշանքով է խոսում, բայց վախենում եմ, ախր ինչի՞ց եմ վախենում...»

— Ախ, Ռոդյա, դու չես հավատա, թե երեկ ես ու Դուռյան որքան... դժբախտ էինք, — հանկարծ ասաց նա՝ շտապելով պատասխանել որդու դիտողությանը: — Հիմա, երբ արդեն ամեն ինչ անցել է ու վերջացել, և մենք բոլորս էլ եր-

ջանիկ ենք, կարելի է ամեն ինչ պատմել: Երևակայիր, համարյա թե վազոնից իջնելուն պես վազում ենք այստեղ, որ քեզ գրկենք, իսկ այն կինը, հա՛, նա այստեղ է, բարև, նաստասյա... Նա հանկարծ ասում է մեզ, որ դու հիվանդ ես հարբեցողի տենդով և քիչ առաջ զառանցանքի մեջ, ծածուկ փախել ես բժշկից, տանից, գնացել ես, և քեզ ման են գալիս: Դու չես հավատա, թե մեզ հետ ինչ էր կատարվում: Ես հիշեցի, թե ինչպիսի ողբերգական մահով մեռավ պորուշիկ Պատանշիկովը, մեր ծանոթը, հորդ ընկերը: Դու նրան չես հիշում, Ռոդյա: Նա էլ հիվանդ էր հարբեցողի տենդով, նույնպես տանից դուրս փախավ և բակում ընկավ ջրհորի մեջ, միայն մյուս օրը կարողացան այնտեղից հանել: Իսկ մենք, իհարկե, բանը է՛լ ավելի շափազանցրինք: Ուզում էինք վազել, գտնել Պյոտր Պետրովիչին, որ գոնե նրա օգնությամբ... որովհետև մենք մենակ էինք, բոլորովին մենակ,— ծոր տվեց մայրը ցավագին ձայնով և հանկարծ բոլորովին շշկվեց, հիշելով, որ Պյոտր Պետրովիչի մասին խոսելը դեռ բավական վտանգավոր է, շնայելով, որ «բոլորը էլի միանգամայն երջանիկ են»:

— Այո, այո... այդ բոլորը իհարկե... ցավալի է... — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը փնթփնթալով և այնպիսի ցրված ու անուշադիր տեսքով, որ Դունեչկան զարմացած նայեց նրան:

— Ը... ըմ... էլ ի՞նչ էի ուզում ասել,— շարունակեց Ռասկոլնիկովը՝ լարելով հիշողությունը,— հա՛, խնդրում եմ քեզ, մայրիկ, և քեզ էլ, Դունեչկա, չկարծեք, թե ես այսօր չէի ուզում առաջինը գալ ձեզ մոտ և սպասում էի, որ դուք առաջինը անցնեք ինձ մոտ:

— Ի՞նչ ես ասում, Ռոդյա,— գոչեց նույնպես զարմացած Պյոլխերիա Ալեքսանդրովնան:

«Նա մեզ ըստ պարտականության է պատասխանում, ի՞նչ է,— մտածեց Դունեչկան,— թե հաշտվում է, թե ներդառություն է խնդրում, կարծես ծես է կատարում կամ դասն է սերտել»:

— Ես հենց նոր արթնացա և ուզում էի գալ, բայց կոստյումս պատրաստ չլինելու պատճառով ուշացա. մոռացել էի

երեկ նրան... Նաստասյային ասել... որ մաքրեր արյունը... Միայն այժմ կարողացա հագնվել:

— Արյունը, ի՞նչ արյուն,— անհանգստացավ Պյոլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Ոչինչ, մի անհանգստանաք: Այդ արյունը նրանից էր, որ երեկ, երբ ես մի քիչ զառանցելով թրևում էի, շփվեցի՛ կառքի տակ ընկած մի մարդու... մի աստիճանավորի հետ...

— Զառանցում էիր, բայց չէ՞ որ դու ամեն ինչ հիշում ես,— ընդհատեց Ռազումիխինը:

— Այդ ճշմարիտ է,— նրան մի ինչ-որ առանձին հոգատարությամբ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը,— հիշում եմ ամեն ինչ, նույնիսկ ամենաչնչին մանրամասնությունները, բայց այդ ինչու՞ էի այդ անում, գնում այնտեղ, այլևայլ բաներ ասում— չեմ էլ կարող դա լավ բացատրել:

— Շատ հայտնի երևույթ է,— մեջ մտավ Զոսիմովը,— գործը երբեմն կատարվում է վարպետորեն, հմտությամբ, իսկ արարքների կառավարումը, արարքների սկիզբը խանգարված է և զանազան հիվանդագին տպավորություններից է կախված: Երազի է նմանվում:

«Գուցե և դա լավ է, որ նա ինձ համարյա խելագարի տեղ է դնում»,— մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Բայց չէ՞ որ առողջներն էլ են լինում այդպիսի վիճակում,— ասաց Դունեչկան՝ անհանգիստ նայելով Զոսիմովին:

— Բավական ճիշտ դիտողություն է,— պատասխանեց Զոսիմովը,— այդ իմաստով մենք բոլորս իսկապես շատ հաճախ համարյա խելագարված ենք լինում, միայն այն փոքրիկ տարբերությամբ, որ «հիվանդները» մեզնից մի քիչ ավելի են խելագարված լինում, դրա համար էլ այստեղ անհրաժեշտ է իմանալ այդ տարբերությունը: Իսկ հարմոնիկ մարդ գրեթե բոլորովին չկա, սա ճշմարիտ է. տասնյակներից, գուցե և հարյուր-հազարավորներից եզակի թվով են այդպիսիները լինում, այն էլ բավականին թույլ նմուշներ...

Լսելով «խելագարված» բառը, որ անզգուշությամբ բերանից թոցրեց իր սիրած թեմայի մասին շաղակրատող Զոսիմովը, բոլորը կնճռտվեցին: Ռասկոլնիկովը ասես ուշադրություն չդարձնելով, նստել էր մտազբաղ, տարօրինակ

ժպիտը դալուկ շուրթերին: Նա շարունակում էր ինչ-որ բան կշռադատել:

— Հա՛, ի՛նչ եղավ կառքի տակ ընկածք, ես քեզ ընդհատեցի,— հապճեպ գոչեց Ռազունիխինը:

— Ինչ եղա՞վ,— կարծես քնից զարթնեց Ռասկոլնիկովը, — Ը... Ը... ես արյունոտվեցի, երբ օգնում էի նրան տուն տանելու... հա՛, մայրիկ, երեկ ես մի աններելի բան արեցի. ուղղակի խելքս գլխիս շէր: Ամբողջ փողը, որ դուք ուղարկել էիք ինձ, ես երեկ տվի... նրա կնոջը... թաղման համար: Հիմա մնացել են՝ այրին, թոքախտավոր, ողորմելի մի կին... երեք փոքրիկ, սովալուկ որբեր... տունը դատարկ է... մի աղջիկ էլ կա... Գուցե դուք ինքներդ էլ փող տայիք, եթե նրանց տեսնեիք... Սակայն ես խոստովանում եմ, որ այդ անելու ոչ մի իրավունք չունեի, մանավանդ որ գիտեի, թե դուք ինչպես էիք ճարել այդ փողը: Օգնելու համար պետք է նախ՝ այդպիսի իրավունք ունենալ, թե չէ՝ «Crevez chiens, si vous n'êtes pas contents»¹ Ռասկոլնիկովը քրքշաք:— Այդպես չէ՞, Գունյա:

— Ոչ, այդպես չէ,— կտրուկ պատասխանեց Գունյան:

— Պահ, ուրեմն դո՞ւ էլ... ինչ-որ գիտավորություններ ունես... — փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը, և համարյա ատենությունամբ ու հեզնարար ժպտալով, նայեց քրոջը:— Ծա պետք է այդ կշռադատել... էհ, գովելի է. քեզ համար դա ավելի լավ է... կհասնես այնպիսի սահմանի, որը չես անցնի, դժբախտ կլինես, իսկ եթե անցար, գուցե է՛լ ավելի դժբախտ կլինես... Սակայն այս բոլորը դատարկ բան է,— շղայնոտ ավելացրեց նա՝ սրտնեղելով իր ակամա շաղակրատանքից:— Ծա ուզում էի միայն ասել, որ ձեզնից ներողություն եմ խնդրում, մայրիկ,— խիստ ու կտրական տոնով եզրափակեց Ռասկոլնիկովը:

— Գե լավ, էլի՛, Ռոդյա, ես հավատացած եմ, որ այն ամենը, ինչ որ դու անում ես, հիանալի է,— ասաց ուրախացած մայրը:

— Հավատացած մի՛ լինեք,— պատասխանեց Ռոդյան՝

¹ Ենզղեցեք, շեք, եթե ձեզ վատ եք զգում (ֆրանս.):

ժպիտից ծամելով բերանը: Տիրեց լուռություն: Ինչ-որ լարվածություն կար այդ ամբողջ խոսակցության, լուռության, հաշտվելու և ներման մեջ, ու բոլորը այդ զգում էին:

«Նրանք իրոք վախենում են ինձնից»,— մտածում էր Ռասկոլնիկովը՝ աչքի տակով նայելով մորն ու քրոջը: Ի՞նչ իսկապես, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան որքան շատ էր լուռ, այնքան շատ էր երկչոտում:

«Ծա հո նրանց սիրում էի, երբ հեռու էին», անցավ Ռասկոլնիկովի մտքով:

— Գիտե՞ս, Ռոդյա, Մարֆա Պետրովնան մեռավ,— հանկարծ հայտարարեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այդ ո՞ր Մարֆա Պետրովնան է:

— Ա՛խ, աստված իմ, Մարֆա Պետրովնան, Սվիդրիգայլովնան: Ախր ես քեզ նրա մասին շատ բան էի գրել:

— Հա՛-ա-ա, այո, հիշում եմ... Ուրեմն մեռա՞վ: Ա՛խ, իսկապե՞ս,— հանկարծ սթափվեց Ռասկոլնիկովը՝ ասես ըզնից արթնանալով:— Մի՞թե մեռավ: Ինչի՞ց:

— Երևակայիր, հանկարծամահ եղավ,— վրա բերեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան՝ քաշալերվելով որդու հետաքրքրությունից,— և հենց այն ժամանակ, նույնիսկ հենց այն օրը, երբ ես քեզ նամակ ուղարկեցի: Երևակայիր, նրա մահվան պատճառը կարծեմ այդ զարհուրելի մարդն էր: Ասում են, որ սարսափելի ծեծել էր նրան:

— Մի՞թե նրանք այդպես էին ապրում,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ դիմելով քրոջը:

— Ո՛չ, նույնիսկ ընդհակառակը: Նրա նկատմամբ ամուսինը շատ համբերատար էր, նույնիսկ քաղաքավարի: Ամբողջ յոթ տարում, շատ գեպքերում նույնիսկ շափազանց ներողամիտ էր լինում կնոջ բնավորության հանգեպ... Սակայն հանկարծ կորցրեց համբերությունը:

— Ուրեմն նա ամենեին էլ այդքան սարսափելի չէ, եթե համբերել է յոթ տարի: Գուե՞րևի նրան արգարացնում ես, Գունեչկա:

— Ոչ, ոչ, նա զարհուրելի մարդ է: Ավելի զարհուրելի բան ես չեմ էլ կարող պատկերացնել,— համարյա ցնցվելով

պատասխանեց Դունյան, կիտեց հոնքերը և մտածումը մեջ ընկավ:

— Նրանց մոտ դա պատահեց առավոտյան,— շտապելով, խոսքը շարունակեց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան: — Հետո Մարֆա Պետրովնան իսկույն հրամայեց ձիերը լծել, որպեսզի ճաշից հետո անմիջապես մեկնեն քաղաք, որովհետև նա միշտ այդպիսի դեպքերում քաղաք էր գնում. ասում են, որ մեծ ախորժակով էր ճաշում...

— Սե՛ծ ուտելուց հետո՞:

— ... Ասենք նա միշտ էլ այդպիսի սովորություն ուներ, ու հենց որ ճաշեց, իսկույն գնաց լողարան, որպեսզի ճանապարհից շուշանար: Գիտե՛ս, նա ինչ-որ բուժվում էր լողանալով. նրանց մոտ սառն աղբյուր կա, և նա ամեն օր կանոնավոր կերպով լողանում էր այդ աղբյուրում. այս անգամ հենց որ շուրը մտավ, հանկարծ կաթվածահար եղավ:

— Դե, իհարկե,— ասաց Զոսիմովը:

— Ամուսինը խի՞ստ էր ծեծել:

— Այդ հո միևնույն է,— ասաց Դունյան:

— Հը՛մ: Սակայն, մայրիկ, ի՞նչ կարիք կա պատմել այդպիսի անհեթեթության մասին,— հանկարծ շղայնություն մտաբերեց և անզգուշաբար ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ախ, սիրելիս, ես չգիտեմ ինչի մասին խոսեի,— պատասխանեց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այդ ի՞նչ է, դուք բոլորդ վախենո՞ւմ եք ինձնից,— սառը ժպտաց Ռասկոլնիկովը:

— Դա իրոք ճշմարիտ է,— վրա բերեց Դունյան՝ ուղիղ և խստորեն նայելով եղբորը: — Մայրիկը սանդուղքով բարձրանալիս նույնիսկ խաշակներում էր վախից:

Ռասկոլնիկովի դեմքը ծոմովեց ասես ջղաձգությունից:

— Ախ, ի՞նչ ես ասում, Դունյա: Զբարկանա՛ս, Ռոդյա... Ինչո՞ւ ես այդ ասում, Դունյա,— շփոթվելով ասաց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան: — Այդ ճիշտ է, որ երբ մենք գալիս էինք Պետերբուրգ, ամբողջ ճանապարհին, վազոնում ես երազում էի, թե մենք ինչպես կտեսնվենք, ինչպես ամեն ինչ կհաղորդենք միմյանց... Ու այնպես երջանիկ էի, որ ճանապարհն էլ չէի տեսնում: Եվ ի՞նչ, ես հիմա էլ երջանիկ եմ

... Իպուր ես այդ ասում, Դունյա: Ես երջանիկ եմ հենց միայն նրանով, որ քեզ տեսնում եմ, Ռոդյա...

— Լավ, մայրիկս... — շփոթվելով փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը՝ նայելով մորը և սեղմելով նրա ձեռքը,— մենք դեռ ժամանակ կունենանք բավականաչափ զրուցելու:

Այդ ասելով, նա հանկարծ շփոթվեց և գունատվեց. դարձյալ վերջին ժամերին պարած զարհուրելի մի զգացում նրա հոգին համակեց մեռյալ սառնությունը. դարձյալ նրա համար հանկարծ բոլորովին պարզ ու հասկանալի դարձավ, որ հիմա ինքը սարսափելի սուտ է ասել, որ իրեն ոչ միայն երբեք էլ չի վիճակվի բավականաչափ զրուցելու ճար ունենալ, այլև երբեք, ոչ ոքի հետ ոչ մի բանի մասին չպետք է խոսի: Այդ տանջալից մտքի տպավորությունը այնքան ուժեղ էր, որ նա մի ակնթարթ համարյա բոլորովին ուշքը կորցրեց, վեր կացավ ու ոչ ոքի չնայելով, փորձեց դուրս գալ սենյակից:

— Ի՞նչ ես անում,— գոչեց Ռազումիխինը՝ բռնելով նրա թևից:

Ռասկոլնիկովը դարձյալ նստեց ու սկսեց լուռ դիտել շքրջապատը. բոլորը տարակուսանքով նայում էին նրան:

— Հը՛, ինչո՞ւ բոլորդ այդպես տխուր եք,— հանկարծ բոլորովին անսպասելի գոչեց նա,— մի որևէ բան ասեք, հո սուսուփուս չե՞նք նստելու: Դե՛հ, խոսեք, էլի, սկսենք զրուցել... Հավաքվել ենք ու լուռ ենք... Դե՛հ, մի որևէ բան ասեցեք:

— Փառք ասած, իսկ ես կարծում էի, թե երեկվա պես նրան ինչ-որ բան է պատահում,— խաշակներով ասաց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Ի՞նչ եղաք քեզ, Ռոդյա,— անվստահ հարցրեց Ավգոտյա Ռոմանովնան:

— Ոչինչ, այնպես, էլի, մի բան հիշեցի,— պատասխանեց Ռասկոլնիկովը և հանկարծ ծիծաղեց:

— Է՛հ, թե որ մի բան է, դա լավ է, թե չէ ես մտածեցի, որ... — փնթփնթաց Զոսիմովը՝ վեր կենալով բազմոցից: — Ես պետք է գնամ. գուցե էլի գամ... եթե տանը լինի...

Նա գլուխ տվեց ու գնաց:

— Ի՛նչ հիանալի մարդ է,— ասաց Պուլլիսերիս Ալեքսանդրովնան:

— Այո, հիանալի, հրաշալի, կրթված, խելացի մարդ է...

— Հանկարծ խոսեց Ռասկոլնիկովը ինչ-որ անակնկալ շուտասուրտով ու մինչև այժմ շտեմնված ինչ-որ աշխուժությամբ,— շեմ հիշում, թե առաջ, մինչև հիվանդանալս նրան որտեղ էի հանդիպել... Կարծեմ մի տեղ հանդիպել եմ... Սա էլ լավ մարդ է,— գլխով ցույց տվեց նա Ռազումիսինին,— քեզ գուր գալի՞ս է, Գունյա,— հարցրեց նա քրոջը և հայտնի չէ ինչու հանկարծ ծիծաղեց:

— Շա՛տ,— պատասխանեց Գունյան:

— Փո՛ւ, ի՛նչ կոպիտն ես,— ասաց խիստ շփոթված ու կարմրած Ռազումիսինը և աթոռից վեր կացավ: Պուլլիսերիս Ալեքսանդրովնան մի քիչ ժպտաց, իսկ Ռասկոլնիկովը բարձրաձայն քրքրաց:

— Ո՛ւր ես գնում:

— Ես էլ... գործ ունեմ:

— Ոչ մի գործ էլ չունես, կաց: Զոսիմովը գնաց, դու էլ հետևում ես նրան: Մի գնա... ժամը քանի՞սն է, տասներկու-որ կէփնի՞: Ի՛նչ սիրունիկ ժամացույց ունես, Գունյա: էլ ինչու գուր նորից լուեցիք: Հենց միայն ես եմ խոսում...

— Սա Մարքիս Անտոնովնայի նվերն է,— պատասխանեց Գունյան:

— Եվ շատ թանկ է,— ավելացրեց Պուլլիսերիս Ալեքսանդրովնան:

— Որքան էլ մեծ է, համարյա կանացի չէ:

— Ես այսպիսի ժամացույց եմ սիրում,— ասաց Գունյան:

«Ուրեմն փեսացուի նվերը չէ»,— մտածեց Ռազումիսինը և չգիտես ինչու ուրախացավ:

— Իսկ ես կարծում էի, թե դա փեսացուի նվերն է,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Այ, ես դեռ ոչինչ չի նվիրել Գունեչկային:

— Հա, հիշո՞ւմ եք, մայրիկ, ես սիրահարված էի և ուզում էի ամուսնանալ,— հանկարծակի ասաց Ռասկոլնիկո-

վը՝ նայելով մորը, որ ապշեց որգու անսպասելի հայտարարություներից և խոսեցիւձեկից:

— Ախ, հա, սիրելիս:— Պուլլիսերիս Ալեքսանդրովնան հայացքներ փոխանակեց Գունեչկայի և Ռազումիսինի հետ:

— Հը՛մ, այո, գե ի՛նչ պատմեմ ձեզ, նույնիսկ լավ չեմ հիշում: Նա հիվանդ աղջիկ էր,— շարունակեց Ռասկոլնիկովը՝ կարծես հանկարծ, վերստին մտածմունքի մեջ ընկած ու կիտելով հոնքերը,— բուրբուխ տկար էր. սիրում էր ազատներին ողորմություն տալ, երազում էր վանք մտնել, ու մի անգամ, այդ ասելով ինձ, բուռ-բուռ արցունք թափեց. այո, այո... հիշում եմ... պարզ հիշում եմ: Տգեղ էր... Ուղղակի շգիտեմ, թե ինչի համար գրավվեցի նրանով, գուցե այն պատճառով, որ միշտ հիվանդ էր... եթե նաև կաղ կամ թե կուզիկ լիներ, ես թերևս էլ ավելի սիրեի նրան... (Ռասկոլնիկովը մտախոհ ժպտաց): Այնպես էլի, դա մի ինչ-որ գարնանային զառանցանք էր...

— Ոչ, այդ միայն գարնանային զառանցանք չէր,— օգեվորությամբ ասաց Գունեչկան:

Ռասկոլնիկովը ուշադիր ու լարված նայեց քրոջը. լավ չլսեց և նույնիսկ շհասկացավ նրա խոսքերը: Հետո խորապես մտազբաղ վեր կացավ, մոտեցավ մորը, համբուրեց նրան, վերադարձավ իր տեղը ու նստեց:

— Գու նրան հիմա էլ ես սիրում,— ասաց արտահույզ Պուլլիսերիս Ալեքսանդրովնան:

— Նրա՞ն, հիմա՞: Ախ, հա՛... գուր նրա մասին եք խոսում: Ոչ, այդ ամենը այժմ կարծես հանգիճյալ ուշադրումն է... և այնքան էլ վաղուց է եղել: Ու շուրջդ ամեն ինչ կարծես ոչ թե այստեղ, այլ մի ուրիշ տեղ է կատարվում:

Ռասկոլնիկովը ուշադրությամբ նայեց նրանց:

— Ահա և ձեզ էլ... Կարծես հազար վերստ հեռավորությունից եմ նայում... էհ, սատանան գիտե, թե մենք ինչու ենք այդ մասին խոսում: Ինչի՞ համար է հարց ու փորձը,— արտոնեղելով ավելացրեց նա և բռեց, կծուտեց եղունգը ու նորից մտածմունքի մեջ ընկավ:

— Արբա՛ն վատ քնակարան ունես, Ռոզյա, կարծես գա-

գաղ լինի,— հանկարծ ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան՝
ընդհատելով ծանր լուռությունը,— ես հավատացած եմ, որ
դու մասամբ բնակարանիդ պատճառով ես այդպես մեղա-
մաղձոտ դարձել:

— Բնակարանս...— մտացրիվ պատասխանեց Ռասկոլ-
նիկովը:— Այո, բնակարանս դրան շատ բաներով է նպաս-
տել... Ես այդ մասին էլ եմ մտածել... Սակայն երանի թե
դուք գիտե՞նա՞յիք, մայրիկ, թե հիմա ինչպիսի տարօրինակ
միտք արտահայտեցիք,— ավելացրեց նա հանկարծ և ան-
հարմար քմծիծաղ տվեց:

Էլի մի քանի րոպե, և այդ մարդիկ, երեք տարվա անջա-
տումից հետո հանդիպած այդ հարազատները, խոսակցու-
թյան այդ ազգակցական տոնը, գեթ որևէ բանի մասին խո-
սելու լիակատար անկարելիությամբ հանդերձ՝ ի վերջո նրա
համար իսպառ անտանելի կդառնային: Սակայն կար անհե-
տաձգելի մի խնդիր, որը այսպես թե այնպես հարկավոր էր
լուծել այդ օրը,— նա այդպես էլ որոշել էր դեռ ժամեր ա-
ռաջ, երբ արթնացել էր: Հիմա այդ գործը, որպես էլք, ուրա-
խացրեց նրան:

— Այ թե ինչ, Դունյա,— լրջորեն ու սառնությամբ ասաց
նա,— ես, իհարկե, երեկվա վարմունքիս համար քեզնից նե-
րողություն եմ խնդրում, բայց պարտք եմ համարում դարձ-
յալ քեզ հիշեցնել, որ իմ գլխավոր մտադրությունից չեմ շեղ-
վում: Կամ ես կամ Լուսինը: Թող ես ստոր լինեմ, բայց դու
պետք է նրանից ձեռք քաշես: Ես, կամ նա: Իսկ եթե դու
ամուսնանաս Լուսինի հետ, ես քեզ այլևս իմ քույրը չեմ հա-
մարի:

— Ռոդյա, Ռոդյա, ախր այդ բոլորը նույնն է, ինչ որ
երեկ եղավ,— վշտալի բացականչեց Պուլխերիա Ալեքսանդ-
րովնան,— ինչո՞ւ դու քեզ շարունակ ստոր ես անվանում,
ես այդ չեմ կարող տանել: Երեկ էլ այդպես եղավ...

— Շղթայրս,— կտրուկ և նույնպես սառն պատասխանեց
Դունյան,— այդ բոլորի մեջ թո կողմից սխալ կա: Բանն այն
է, որ դու կարծեմ ենթադրում ես, թե ես ինչ-որ մեկին և
ինչ-որ մեկի համար զոհարեցում եմ ինձ: Դա ամենևին այդ-
պես չէ: Ես ամուսնանում եմ հենց ինձ համար, որովհետև

ծանր է հենց իմ վիճակը. ապա և, իհարկե, ուրախ կլինեմ,
եթե հաջողվի օգտակար լինել հարազատներին, բայց տվյալ
դեպքում դա իմ գլխավոր ցանկությունը չէ...

«Ստում է,— մտածում էր Ռասկոլնիկովը՝ բարկություն-
եից կծոտելով եղունգները,— հպարտ է, չի ուզում խոս-
տովանել, որ ուզում է բարեբարություն անել... Գոռոզու-
թյուն: Օ, ստոր բնավորություն ունեցողներ: Նրանք սիրում
են ճիշտ այնպես, ինչպես և ատում են... Օ, ինչպես եմ ես...
ատում նրանց բոլորին:

— Մի խոսքով, ես ամուսնանում եմ Պյոտր Պետրովիչի
հետ,— շարունակեց Դունեչկան,— որովհետև փոքրագույն
չարիքն եմ ընտրում: Ես մտադիր եմ ազնվությամբ կատա-
րել այն ամենը, ինչ որ նա սպասում է ինձնից, հետևաբար
նրան չեմ խաբում... Ինչո՞ւ դու հիմա այդպես ժպտացիր:

Դունյան շիկնեց և նրա աչքերում բարկություն նշմար-
վեց:

— Ամեն ինչ կկատարե՞ս,— թունավոր քմծիծաղով հար-
ցրեց եղբայրը:

— Մինչև որոշ սահման: Պյոտր Պետրովիչի թե շարժու-
ձևը և թե հարսնախոսության ձևը անմիջապես ինձ ցույց
տվին, թե նրան ինչ է հարկավոր: Իհարկե, նա իրեն գուցե
և շատ բարձր է գնահատում, բայց ես հուսով եմ, որ ինձ էլ
է գնահատում... Ի՞նչ ես էլի ծիծաղում:

— Իսկ դու ինչո՞ւ ես էլի կարմրում: Դու ստում ես, քույր,
դու դիտմամբ ստում ես, հենց միայն կանացի կամակորու-
թյունից դրդված ես ստում, որպեսզի իմ առջև թո ասածին
մնաս: Դու չես կարող հարգել Լուսինին. ես տեսել եմ նրան
ու խոսել նրա հետ: Ուրեմն դու ծախվում ես փողով, ուրեմն,
համենայն դեպս, ստոր ես վարվում, ու ես ուրախ եմ, որ
դու գոնե կարողանում ես կարմրել:

— Ճիշտ չէ, չեմ ստում,— գոչեց Դունեչկան՝ բոլորովին
կորցնելով ինքնատիրապետումը,— ես նրա հետ չեմ ամուս-
նանա, եթե համոզված չլինեմ, որ նա գնահատում է ինձ, ու
ես թանկ եմ նրա համար. ես նրա հետ չեմ ամուսնանա, եթե
հաստատ համոզված չլինեմ, որ ինքս կարող եմ հարգել
նրան: Բարեբախտաբար ես կարող եմ դրանում համոզվել

հաստատուպես և հենց այսօր, Իսկ այսպիսի ամուսնութիւններ ստորութիւն չէ, դու սխալվում ես: Իսկ եթե դու իրավացի էլ լինեիր, եթե ես իրոք ստորութիւն անեիր, մի՞թե քեզ զգալից դա անգթութիւն չէ ինձ հետ այդպես խոսելը: Ինչո՞ւ ես դու ինձնից հերոսութիւն պահանջում, որը գուցե և քո մեջ էլ չկա: Դա բռնակալութիւն է, դա բռնութիւն է: Եթե ես արևէ մեկին կործանեմ, այդ մեկը հենց ես ինքս կլինեմ... Ես գեռ ոչ ոքի չեմ մորթիլ... Ի՞նչ ես այդպես ինձ նայում: Ինչո՞ւ այդպես գունատվեցիր, Ռոդյա, ի՞նչ պատահեց քեզ, Ռոդյա, սիրելիս...

— Տէր աստված, ուշաթափության հասցրեց, — բզակեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Ոչ, ոչ... Դատարկ բան է... սլինչ... գլուխս մի քիչ պըտրտվեց: Ամենեկին ուշաթափութիւն չէ... թողեք այդ ուշաթափութիւնները... Հը՛մ: Այո... Ես ի՞նչ էի ուզում ասել. հա՛, դու ի՞նչ կերպ պիտի հենց այսօր համոզվես, որ կարող ես հարգել նրան և որ նա... կգնահատի թե ինչ, ինչպես դու ասացիր: Դու կարծեմ ասացիր, որ դա այսօր կլինի, թե՞ ես սխալ լսեցի:

— Մայրիկ, Պյոտր Պետրովիչի նամակը ցույց տվեք եղբորս, — ասաց Դուսնեչկան:

Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան նամակը դողդոջ ձեռքերով տվեց որդուն: Վերջինս մեծ հետաքրքրութիւնով վերցրեց նամակը: Բայց նախքան բաց անելը նա հանկարծ ինչ-որ զարմանքով նայեց Դուսնեչկային:

— Տարօրինակ է, — ասաց նա դանդաղ, ասես հանգարծ ապշելով նոր մտքից, — ախր ես ինչո՞ւ եմ գլուխ ցալվեցնում: Ինչի՞ համար է այս ամբողջ ճշոցը: Ամուսնացիր ում հետ կուզես:

Նա կարծես ինքն իր հետ էր խոսում, բայց իր ասածը լավեց, և նա շփոթվածի պես մի պահ նայում էր քրոջը:

Վերջապես, նա բացեց նամակը՝ դեռ էլի պահպանելով ինչ-որ տարօրինակ զարմանք արտահայտող իր տեսքը. հետո սկսեց դանդաղ և ուշադիր կարդալ և երկու անգամ կարդաց: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան խիստ անհանգիստ էր. բոլորն էլ ինչ-որ մի առանձին բան էին սպասում:

— Յա ինձ զարմացնում է, — մի քիչ մտածելուց հետո ասաց Ռասկոլնիկովը՝ նամակը հանձնելով մորը և շղիմելով ներկաներից որևէ մեկին, — նա հո գործեր է անում, փաստաբան է, խոսելն էլ նույնիսկ մի տեսակ... յուրօրինակ է և անգրագետ է գրում:

Բոլորը շարժվեցին. բոլորովին այդ չէին սպասում:

— Նրանք բոլորն էլ այդպես են գրում, — շեշտեց Ռասկոլնիկովը:

— Դու կարդացե՞լ ես:

— Այո:

— Մենք նրան ցույց ենք տվել, Ռոդյա, մենք... առավոտը խորհրդակցել ենք, — շփոթվելով ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Սա գառավորի ոճ է, — նրան ընդհատեց Ռասկոլնիկովը, — գառավորների թղթերը մինչև այժմ այդպես են գրվում:

— Դատավորի՞: Այո, հենց գառավորի, գործնական գրութեան է... Այնքան էլ անգրագետ չի գրված, սակայն այնքան էլ գրական չէ. գործնական է:

— Պյոտր Պետրովիչը չի էլ թաքցնում, որ կոպեկներով է ուտում առել, և նույնիսկ պարծենում է, որ ինքն է իր համար ճանապարհ հարթել, — ասաց Ավդոտյա Ռոմանովնան՝ մի քիչ նեղացած լինելով եղբոր նոր խոսելաձևից:

— Է՛հ, եթե պարծենում է, ուրեմն պարծենալու բան կա, ես չեմ հակաճառում: Դու, քույրս, կարծեմ վիրավորվեցիր, որ ես ամբողջ նամակից այսպիսի անպատշաճ եզրակացութեան հանգեցի, ու կարծում ես, թե ես դիտմամբ խոսեցի այդ դատարկ բաների մասին, որպեսզի սրտնեղելուց քեզ տհաճութիւն պատճառեի: Ընդհակառակը, ոճի առթիվ զըլխումս մի դիտողութիւն ծագեց, որը ամենեկին էլ ավելորդ չէ ներկա դեպքում: Նամակում ասված է՝ «ինքներդ ձեզ մեղադրեք», մի արտահայտութիւն, որ խիստ նշանակալից է և պարզ, ու բացի դրանից, կա սպառնալիք, որ եթե ես գամ, նա իսկույն կհեռանա: Հեռանալու այդ սպառնալիքը ցույց է տալիս, որ նա կարող է սպառնալ երկուսիդ էլ թողնել, եթե չհնազանդվեք նրան, ու թողնել այժմ, երբ ձեզ արգեն Պե-

տերբուրգ է կանչել: է՛հ, դու ի՞նչ ես կարծում, արդյո՞ք կարելի է Լուծինի այդ արտահայտությունից վիրավորվել ճիշտ այնպես, ինչպես այն դեպքում, եթե այդպիսի բան գրեր սա (նա ցույց տվեց Ռազումիխինին), կամ Զոսիմովը, կամ մեզ-նից որևէ մեկը:

— Ո՛րչ, — աշխուժանալով պատասխանեց Դունեչկան, — ես լավ եմ հասկացել, որ դա խիստ պարզամտորեն է գրված, թերևս այն պատճառով, որ նա գրելու վարպետ չէ... Գու այդ լավ ես կշռադատել, եղբայրս: Ես նույնիսկ չէի սպասում...

— Սա դատավորի գրելածն է, այլ կերպ չէր կարելի գրելու դուրս է եկել ավելի կոպիտ, քան գուցե նա կուզենար: Ի միջի այլոց, ես պետք է քեզ մի քիչ հիասթափեցնեմ. այս նամակում կա ևս մի արտահայտություն, բավական ստորգրպարտություն իմ հասցեին: Երեկ ես փողը տվել եմ թոքախտավոր ու վշտահար այրի կնոջը, ոչ թե «թաղման պատրվակով», այլ ուղղակի թաղման համար, և ոչ թե աղջկան, — «վատ վարքի տեր աղջկան», — ինչպես գրում է նա, այլ հենց այրի կնոջը (այդ աղջկան երեկ ես կյանքումս առաջին անգամ տեսա): Այդ բոլորի մեջ ես տեսնում եմ ակնբռնի մի ցանկություն, ինձ վարկաբեկել ու կովեցնել ձեզ հետ: Դա արտահայտված է դարձյալ ըստ դատավորի մտայնության, այսինքն՝ նպատակի խիստ ակններ կրսկորմամբ և շատ պարզամիտ հապճեպությամբ: Նա խելացի մարդ է, բայց խելացի վարվելու համար միայն խելքը քիչ է: Այս բոլորը պատկերում է այդ մարդուն և... չեմ կարծում, թե նա լավ գնահատի քեզ: Այս ամենը քեզ ասում եմ որպես խրատ, որովհետև անկեղծորեն քեզ բարիք եմ ցանկանում...

Դունեչկան շպատասխանեց. նա վճիռ էր ընդունել օր առաջ և միայն երեկոյին էր սպասում.

— Դե, ուրեմն դու ի՞նչ ես որոշում, Ռոդյա, — հարցրեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, որը առաջվանից ավելի էր անհանգստացել Ռասկոլնիկովի խոսելու հանկարծակի, նոր, գործնական տոնից:

— Այսինքն՝ ի՞նչ պետք է «որոշեմ»:

— Պյոտր Պետրովիչը գրում է, որ դու երեկոյան մեզ մտ

չինես, որ ինքը կհեռանա... եթե դու գաս: Ուրեմն ի՞նչ, կգա՞ս:

— Դա, իհարկե, ոչ թե ես եմ որոշելու, այլ նախ և առաջ դուք, եթե Պյոտր Պետրովիչի այդ պահանջը չի վիրավորում ձեզ, երկրորդ, որոշելու է Դունյան, եթե նա էլ չի վիրավորվում: Ես կվարվեմ այնպես, ինչպես դուք ցանկանաք, — սա-նք տոնով ավելացրեց Ռասկոլնիկովը:

— Դունեչկան արդեն որոշել է մեր անելիքը, ու ես միանգամայն համաձայն եմ նրա հետ, — շտապեց հայտնել Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Ես որոշել եմ խնդրել քեզ, Ռոդյա, թախանձագին խընդրել, որ անպայման ներկա լինես այդ տեսակցությանը, — ասաց Դունյան, — կգա՞ս:

— Կգամ:

— Ես ձեզ է՛լ եմ խնդրում ժամը ութին լինել մեզ մոտ, — դիմեց Դունյան Ռազումիխինին, — մայրիկ, ես նրան էլ եմ հրավիրում:

— Շատ լավ ես անում, Դունեչկա: է՛հ, ինչպես որ դուք որոշեցիք, այնպես էլ թող լինի, — ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան: — Ինձ համար դա լավ է. չեմ սիրում կեղծել ու ստել, ավելի լավ է սեսնք ամբողջ ճշմարտությունը... Հիմա կուզես բարկացիր, կուզես մի բարկացիր, Պյոտր Պետրովիչ:

IV

Այդ բույսին դուրը կամաց բացվեց ու ներս մտավ մի աղ-ջիկ՝ երկշտ նայելով շուրջը: Բոլորը դարմանջով ու հետաքրքրությամբ նայեցին նրան: Ռասկոլնիկովը առաջին հայացքից չճանաչեց նրան: Դա Սոֆյա Սեմյոնովնա Մարմելա-դովան էր: Ռասկոլնիկովը նախորդ օրը նրան տեսել էր առաջին անգամ, բայց այնպիսի ժամանակ, այնպիսի պայմաններում և այնպիսի հագուստով, որ նրա հիշողության մեջ ուրիշ անձ-նավորության կերպարն էր տպավորվել: Այժմ դա համեստ և նույնիսկ անզատ հագնված մի աղջիկ էր, դեռ շատ ջահել, համարյա փոքրիկ աղջկա նման, համեստ և վայելուչ շար-ժունակով, պայծառ, բայց կարծես մի փոքր վախեցած դեմքով:

Նա հազել էր շատ հասարակ տնային շրջագրեստ, առաջվա ձևի հին գլխարկ դրել։ միայն թե ինչպես նախորդ օրը, ձեռքին հովանոց կար։ Երբ տեսավ, որ սենյակը լեցուն է մարդկանցով, չէ թե շփոթվեց, այլ բուրբոսով կորցրեց իրեն, երկշտեց ինչպես փոքրիկ երեխա, և նույնիսկ փորձեց ետ դառնալ։

— Ախ... այդ դո՞ւք եք... — չափազանց զարմանալով ասաց Ռասկոլնիկովը ու հանկարծ ինքն էլ շփոթվեց։

Նա իսկույն մտածեց, որ մայրը և քույրը Լուծինի նամակից որոշ բան գիտեն «վատ վարքի տեր» ինչ-որ աղջկա մասին։ Քիչ առաջ նա բողբոլում էր Լուծինի զրպարտության դեմ և ասում, որ այդ աղջկան առաջին անգամ էր տեսել, ու հանկարծ վերջինս ինքն է հայտնվում։ Հիշեց նաև, որ բուրբոսով չէր բողբոլել «վատ վարքի տեր» արտահայտության դեմ։ Այս ամենը անորոշ կերպով ու վայրկենապես անցավ նրա մտքով։ Բայց ուշադիր նայելով, նա հանկարծ տեսավ, որ այդ նվաստացած էակը արդեն այնքան է նվաստացվել, որ հանկարծ խղճաց նրան։ Իսկ երբ աղջիկը վախից փորձեց դուրս փախչել, նրա՝ Ռասկոլնիկովի մեջ կարծես մի ինչ-որ բան տակնուվրա եղավ։

— Ես ձեզ բուրբոսով չէի սպասում, — հապճեպ ասաց նա՝ հայացքով կանգնեցնելով աղջկան։ — Խնդրեմ նստեք։ Դուք երևի Կատերինա Իվանովնայի կողմից եք եկել։ Ներեցեք, այդտեղ չէ, ա՛յ, այստեղ նստեցեք...

Երբ Սոնյան ներս մտավ, Ռազումիխինը, որ նստած էր Ռասկոլնիկովի երեք աթոռներից մեկին, հենց դռան կողքին, վեր կացավ, որ ճանապարհ տար նրան։ Ռասկոլնիկովը սկզբում աղջկան ցույց տվեց բազմոցի ծայրը, ուր քիչ առաջ նրստել էր Զոսիմովը, բայց հիշելով, որ այդ բազմոցը շատ մոտիկ մարդու տեղ է և ինքը քնում է դրա վրա, շտապեց աղջկան ցույց տալ Ռազումիխինի աթոռը։

— Իսկ դու նստիր այստեղ, — ասաց նա Ռազումիխինին և նրան նստեցրեց բազմոցի ծայրին, Զոսիմովի տեղը։

Սոնյան նստեց համարյա զողալով վախից ու երկշտու հայացք կանանց։ Երևում էր, որ նա ինքն էլ չէր հասկանում, թե ինչպես կարող էր նստել նրանց կողքին։ Ըմբռնելով այդ, նա

այնքան վախեցավ, որ հանկարծ նորից վեր կացավ և բուրբոսով շփոթված դիմեց Ռասկոլնիկովին։

— Ես... ես... եկա մի բուրբոսով, ներեցեք, որ ձեզ անհանգրստացրի, — կմկմալով ասաց նա։ — Ես եկել եմ Կատերինա Իվանովնայի կողմից, ուրիշ մեկը չկար, որ նա ուղարկեր... Կատերինա Իվանովնան հրամայեց շատ խնդրել ձեզ, որ վաղը առավոտյան... պատարագից հետո լինեք հուղարկավորման վայրում... Միտրոֆանկյան գերեզմանոցում, հետո էլ մեզ մոտ... նրա մոտ... անուշ անելու... նրան պատիվ անելու... նա պատվիրեց խնդրել ձեզ։

Սոնյան կմկմաց ու լռեց։

— Կաշխատեմ անպայման... անպայման գալ, — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը. նա էլ վեր կացավ՝ նույնպես կմկմալով ու շվերջացնելով խոսքը... — բարի եղեք, նստեցեք, — հանկարծ ասաց նա, — ես պետք է խոսեմ ձեզ հետ։ Խնդրում եմ, գուք գուցե շտապում եք, շնորհ արեք, ինձ երկու բուրբոսով խնդրեք...

Եվ նա աթոռը հրամցրեց աղջկան։ Սոնյան դարձյալ նստեց ու էլի երկշտու, շփոթված, հապճեպ նայեց կանանց և հանկարծ կախեց գլուխը։

Ռասկոլնիկովի գունատ դեմքը շիկնեց. նա կարծես ցնցվեց ամբողջ մարմնով. աչքերը ճառագայթեցին։

— Մայրիկ, — ասաց նա կտրուկ և անհողողող, — նա Սոֆյա Սեմյոնովնա Մարմելադովնան է, հենց այն դժբախտ պարոն Մարմելադովի դուստրը, որ երեկ իմ աչքերի առաջ կառքի տակ ընկավ և որի մասին ես արդեն ասել եմ ձեզ...

Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան նայեց Սոնյային և մի քիչ կկոցեց աչքերը։ Չնայելով Ռոդյայի համառ ու սաստող հայացքի հանդեպ իր շփոթմունքին, նա ոչ մի կերպ չհարողացավ հրամայելի այդ հաճույքից։ Դունեշկան լրջախոհ, ակնապիշ նայում էր խեղճ աղջկա հենց երեսին ու տարակուսանքով զննում նրան։ Լսելով Ռասկոլնիկովի խոսքերը, Սոնյան բարձրացրեց գլուխը, բայց առաջվանից է՛լ ավելի շփոթվեց։

— Ես ուզում էի ձեզ հարցնել, թե այսօր ձեզ մոտ ինչ եղավ, — դիմեց նրան Ռասկոլնիկովը, — հո ձեզ շանհանգրստացրին, օրինակ, ոստիկանության կողմից։

— Ոչ, ամեն ինչ անցավ... Ձե՞ որ բուրբոսովն պարզ է, թե

ինչից է եղել մահը. շանհանգստացրին. միայն թե տնվորներն են բարկանում:

— Ինչո՞ւ:

— Որ դիակը երկար է մնում տանը... հիմա հո շոգ է, տոթ... այնպես որ, այսօր, երեկոյան ժամերգութեան պահին կտանեն գերեզմանոց, մինչև վաղը կմնա մատուռում: Կատերինա Իվանովնան սկզբում այդ չէր ուզում, իսկ հիմա ինքն էլ է տեսնում, որ չի կարելի տանը թողնել...

— Ուրեմն այսօ՞ր:

— Նա ձեզ խնդրում է պատիվ անել մեզ, վաղը գալ եկեղեցի, հուղարկավորման, հետո էլ գալ իր մոտ, հոգեհացի:

— Նա հոգեհաց է պատրաստում:

— Այո, ուտելիք. նա պատվիրեց խորին շնորհակալություն հայտնել ձեզ, որ դուք երեկ օգնեցիք մեզ... առանց ձեզ թաղման ոչ մի միջոց չէր լինի:— Աղջկա թե շրթունքները և թե կզակը հանկարծ ցնցվեցին, բայց նա սրտապնդվեց ու պահեց իրեն՝ դարձյալ խոնարհելով գլուխը ու նայելով հատակին:

Խոսակցության ժամանակ Ռասկոլնիկովը աչքերով գննում էր նրան: Աղջկա փոքրիկ դեմքը նիհար էր, բոլորովին նիհար ու գունատ, բավական անկանոն և մի տեսակ սուր զծերով, սուր, փոքրիկ թթով և սուր կզակով: Չէր կարելի նրան սիրունատես անվանել, բայց դրա փոխարեն երկնագույն աչքերը այնքան պայծառ էին, ու երբ դրանք աշխուժանում էին, դեմքը այնքան բարություն և պարզամտություն էր արտահայտում, որ նա ակամայից ուշադրություն էր գրավում: Բացի դրանից, նրա դեմքին և նրա ամբողջ կերպարանքում կար առանձնահատուկ, բնորոշ մի գիծ. շնայած իր տասնութամյա հասակին, նա թվում էր համարյա դեռ փոքրիկ աղջիկ. իր տարիքից շատ ավելի փոքր, գրեթե բոլորովին երեխա, և դա երբեմն նույնիսկ ծիծաղելի կերպով էր արտահայտվում նրա որոշ շարժումներում:

— Բայց մի՞թե Կատերինա Իվանովնան կարող էր բավարարվել այդքան քիչ միջոցներով, նույնիսկ ուտելիք էլ պատրաստել,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ համառորեն շարունակելով խոսակցությունը:

— Լինելու է հասարակ դազադ... ու ամեն ինչ էլ հասա-

րակ, այնպես որ թանկ չի նստի... Ես ու Կատերինա Իվանովնան հաշիվ արեցինք, այնպես որ հոգեհացի համար էլ փող կմնա... Կատերինա Իվանովնան շատ է ուզում, որ այդպես լինի: Այլ կերպ չի կարելի... դա սփոփանք է նրա համար... Նա այդպես է, դուք հո գիտեք...

— Հասկանում եմ, հասկանում եմ... դե իհարկե... Հը՛, ի՞նչ եք դիտում սենյակս. մայրիկս ասում է, որ սա դազադի է նման:

— Երեկ դուք ձեզ մոտ եղած ամբողջ փողը տվիք մեզ,— ինչ-որ ուժեղ և արագ շնջոցով հանկարծ պատասխանեց Սոնեչկան ու դարձյալ բոլորովին խոնարհեց գլուխը: Նրա շքրթունքները և կզակը դարձյալ ցնցվեցին: Ռասկոլնիկովի աղքատիկ ապրելավայրը արգեն վաղուց էր ապշեցրել նրան, և հիմա այդ խոսքերը հանկարծակի, ինքնաբերաբար թռան նրա բերանից: Տիրեց լուռություն: Դունեչկայի աչքերը մի տեսակ պայծառացան, իսկ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան նույնիսկ սիրալիրությամբ նայեց Սոնյային:

— Ռոդյա,— վեր կենալով ասաց նա,— մենք, իհարկե, միասին կճաշենք: Դունեչկա, գնանք... Իսկ դու, Ռոդյա, գնա՛յիր մի քիչ գրոսձելու, հետո էլ հանգստանալիր ու շուտ գա՛յիր մեզ մոտ... Թե չէ մենք քեզ հոգնեցրինք, ես վախենում եմ...

— Այո, այո, կգամ,— արագ վեր կենալով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը...— Ի միջի այլոց ես գործ ունեմ...

— Մի՞թե դուք միասին չեք ճաշելու,— գոչեց Ռազումի-խինը՝ զարմացած նայելով Ռասկոլնիկովին,— դու ի՞նչ ես մտածում:

— Այո, այո, կգամ իհարկե, իհարկե... Իսկ դու կաց մի բուլբուլ: Սա այժմ հո ձեզ հարկավոր չէ՞, մայրիկ, կամ գուցե ես սրան խլո՞ւմ եմ ձեզնից:

— Օ, ոչ, ոչ: Իսկ դուք, Դմիտրի Պրոկոֆիչ, բարի եղեք, եկեք ճաշելու:

— Խնդրում եմ եկեք,— ասաց Դունյան:

Ռազումիխինը գլուխ տվեց և թունդ կարմրեց: Մի ակնթալթ բոլորն էլ հանկարծ ինչ-որ տարօրինակ անհարմարություն զգացին:

— Մնաս բարով, Ռոդյա, այսինքն ցտեսություն. չեմ սի-

բում «մնաս բարով» ասել: Մնաս բարով, նաստասյա... ախ, էլի «մնաս բարով» ասացի...

Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան ուզում էր Սոնյային էլ գլուխ տալ, բայց ինչ-որ շահաղովեց, ու շտապելով, սենյակից դուրս ելավ:

Իսկ Ավդոտյա Ռոմանովնան կարծես հերթի էր սպասում, ու հետևելով մորը և անցնելով Սոնյայի կողքից, ուշադրությամբ, քաղաքավարի ու լիովին գլուխ տվեց նրան: Սոնեչկան շփոթվեց, գլուխ տվեց մի տեսակ աճապարանքով և վախեցած, ու նրա դեմքին նույնիսկ ինչ-որ հիվանդագին զգացում անդրադարձավ, կարծես թե Ավդոտյա Ռոմանովնայի քաղաքավարութունը և ուշադրութունը ծանր ու տանջող էին իր համար:

— Դո՛ւնյա, բարով գնաս,— արգեն սրահում գոչեց Ռասկոլնիկովը,— դե, տո՛ւր ձեռքդ:

— Ախր ես ձեռք տվի, մոռացա՞ր,— պատասխանեց Դունյան՝ սիրալիր ու անհարմար շուռ գալով նրա կողմը:

— Ինչ կա որ, էլի ձեռք տուր:

Եվ նա ամուր սեղմեց քրոջ մատները: Դունեչկան ժպտաց, շիկնեց, հապճեպ ետ քաշեց ձեռքը ու գնաց մոր ետեփք. հայտնի չէ ինչու, նա էլ իրեն երջանիկ զգաց:

— Ահա և լավ է ամեն ինչ,— ասաց Ռասկոլնիկովը Սոնյային՝ վերադառնալով իր խուցը և ուշադիր նայելով նրան,— ողորմի մեռելների հոգուն, իսկ կենդանի մարդիկ դեռ պետք է ապրեն, այնպես չէ՞, հո այդպե՞ս է:

Սոնյան նույնիսկ զարմանքով էր նայում հանկարծակի պայծառացած նրա դեմքին. Ռասկոլնիկովը մի քանի ակրնթարթ աչքերով լուռ և ուշադիր զննում էր նրան: Նա այդ րոպեին հանկարծ վերհիշեց այն ամենը, ինչ որ Սոնյայի մասին պատմել էր վերջինիս մեռած հայրը:

— Տեր աստված,— փողոց դուրս գալուց հետո իսկույն սկսեց խոսել Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան,— Դունեչկա, հիմա ես ինքս էլ կարծես ուրախ եմ, որ գնացինք այնտեղից. սիրտս թեթևացավ: Մի՞թե երեկ վազոնում մտքովս կանցնեի, որ նույնիսկ դրա համար էլ պիտի ուրախանամ:

— Դարձյալ ասում եմ ձեզ, մայրիկ, որ նա դեռ շատ հիվանդ է: Մի՞թե դուք չեք տեսնում. գուցե մեր կարծառք քաշելուց է տկարացել: Հարկավոր է ներողամիտ լինել, կարելի է շատ, շատ բան ներել...

— Իսկ դու ներողամիտ չէիր,— տաքացած ու խանդոտ վրա բերեց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան:— Դիտե՛՛ս, Դունյա, ես նայում էի երկուսիդ էլ, դու իսկ և իսկ նման ես նրան, և աչ աչքան դեմքով, որքան հոգով. երկուսդ էլ մեղամաղձատ եք, երկուսդ էլ նոթոտ ու տաքարյուն, երկուսդ էլ գոռոզ ու մեծահագի... Ձի կարող պատահել, որ նա եսամուլ լինի, այնպես չէ՞, Դունեչկա... Հենց որ մտածում եմ, թե այսօր երեկոյան մեզ մոտ ինչ է լինելու, սիրտս նվաղում է:

— Մի՛ անհանգստանաք, մայրիկ, կլինի այն, ինչ ք պետք է լինի:

— Դունեչկա, հապա մտածիր, թե մենք հիմա ինչ դրության մեջ ենք, ի՞նչ կլինի, եթե Պյոտր Պետրովիչը մեզնից ձեռք քաշի,— հանկարծ անզգուշաբար ասաց խեղճ Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան:

— Դրանից հետո նա ինչի՞ է պետք,— կտրուկ և արհամարհանքով պատասխանեց Դունյան:

— Մենք լավ արեցինք, որ եկանք,— վրա բերեց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան՝ ընդհատելով աղջկան,— Ռոդյան շտապում էր գործով ինչ-որ տեղ գնալ. թող ման գա, գոնե մաքուր օդ շնչի... Նրա սենյակում սարսափելի տոթ է... Իսկ այստեղ ո՞րտեղից մաքուր օդ գտնես, այստեղ փողոցներում էլ այնպես է, ինչպես օդանցք շունեցող սենյակներում: Տեր աստված, այս ի՞նչ քաղաք է... Կաց, ճամփա տուր, թե չէ կճզմեն, այդ ի՞նչ են տանում. հա՛, դաշնամուր է: տես, է՛, ոնց են հրմշտում իրար... Ես շատ եմ վախենում նաև այն աղջկանից...

— Ո՞ր աղջկանից, մայրիկ:

— Սոֆյա Մեմյոնովնայից, որ Ռոդյայի մոտ եկավ:

— Ինչո՞ւ ես վախենում:

— Նախազգացումս այդպես է, Դունյա: է՛հ, հավատո՞ւմ ես, հենց որ նա ներս մտավ, ես այդ նույն րոպեին մտածեցի, որ գլխավոր բանը այստեղ է որ կա...

— Ոչ մի գլխավոր բան,— սրանեղելով գուչեց Դունյան:

— Ի՞նչքե՞ր ձեր այդ նախազգացումները, մայրիկ: Թողյան մի-
այն երեկվանից է ծանոթ էրա հետ, ու երբ աղջիկը ներս մը-
տավ, Թողյան չճանաչեց նրան:

— Այ, կտեսնես... նա շփոթեցնում է ինձ, կտեսնես, թե
ինչ կլինի. ես խիստ վախեցա, նայում է ինձ, նայում է, և ինչ
տեսակ աչքե՛ր ունի, ես հազիվ էի աթոռին նստած մնում, հի-
շո՞ւմ ես, երբ Թողյան հայտնեց, թե ով է նա: Ես զարմանում
եմ. Պյոտր Պետրովիչը այդպիսի բաներ է գրում այդ աղջկա
մասին, իսկ Թողյան նրան ծանոթացնում է մեզ հետ, այն էլ
քեզ հե՛տ: Ուրեմն այդ աղջիկը թանկ է նրա համար:

— Շատ էլ գրում է, մեր մասին էլ խոսում և գրում էին,
մոռացե՛լ եք, ինչ է. ես հավատացած եմ, որ նա... հիանալի
աղջիկ է, և այդ բոլորը անհեթեթություն է:

— Աստված տա այդպես լինի:

— Իսկ Պյոտր Պետրովիչը անպետք զրպարտիչ է,— հան-
կարծ կտրուկ գռչեց Դունեչկան:

Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան ուղղակի կուշ եկավ: Խո-
սակցությունը ընդհատվեց:

— Ահա թե ինչ, ահա թե ես ինչ գործ ունեմ քեզ հետ...—
ասաց Ռասկոլնիկովը՝ Ռազումիխինին տանելով դեպի պա-
տուհանը:

— Ուրեմն ես կասեմ Կատերինա Իվանովնային, որ դուք
կգաք...— ասաց Սոնյան և գլուխ տվեց, որսխազի գնար:

— Հիմա, Սոֆյա Սեմյոնովնա, մենք զազանիքներ շու-
նենք, դուք չեք խանգարում... Ես կուզենայի ձեզ էլի մի եր-
կու խոսք ասել... Ահա թե ինչ,— առանց խոսքը վերջացնե-
լու նորից նա դիմեց Ռազումիխինին,— դու հո ճանաչում ես
այն... ինչպես է անունը... հա՛, Պորֆիրի Պետրովիչին:

— Ինչպե՛ս չէ, ազգական է: Ի՞նչ կա որ,— ինչ-որ լար-
ված հետաքրքրությունով ավելացրեց Ռազումիխինը:

— Կարծեմ նա քննում է... այն սպանության գործը...
այնպես չէ՞... երեկ դուք խոսում էիք այդ մասին:

— Այո... ի՞նչ կա որ:— Ռազումիխինը հանկարծ շոք
աչքերը:

— Նա հարցաքննում էր գրավ դնողներին, իսկ այնտեղ ես
էլ գրավ դրած իրեք ունեմ, այնպես, էլի, հասարակ բաներ

են,— քրոջս մատանին, որ նա նվիրել էր ինձ իբրև հիշատակ,
երբ ես մեկնում էի Պետերբուրգ, ու հորս արծաթե ժամա-
ցույցը: Դրանք արժեն ընդամենը հինգ-վեց ռուբլի, բայց ինձ
համար թանկ են, հիշատակ են: Հիմա ես ի՞նչ անեմ: Չեմ
ուզում, որ այդ իրերը կորչեն, մանավանդ ժամացույցը: Քիչ
առաջ վախենում էի, որ մայրս ինձ կհարցնի ժամը, երբ խո-
սեցինք Դունեչկայի ժամացույցի մասին: Միակ իրն է, որ հո-
րիցս մնացել է ինձ: Մայրս կսարսափի, եթե դա կորչի: Դե՛,
կանայք են, էլի: Ի՞նչ կարելի է անել, սովորեցրու: Գիտեմ,
սր պետք է դիմել քաղաքամաս: Ավելի լավ չէ՞ դիմել հենց
Պորֆիրիին, հը՞: Դու ի՞նչ ես կարծում: Գործը ավելի շուտ
գլուխ կգա: Ա՛յ, կտեսնես, դեռ մինչև ճաշ մայրիկս կհարցնի
ժամացույցի մասին:

— Պետք է դիմել ոչ թե քաղաքամաս, այլ անպայման
Պորֆիրիին,— ինչ-որ մի անսովոր հուզմունքով գռչեց Ռա-
զումիխինը:— Է՛հ, որքա՛ն ուրախ եմ: Դե գնանք հենց հիմա,
բոլորովին մոտիկ է, հավանորեն կգտնենք նրան:

— Այո... գնանք...

— Նա մեծ, մեծ, մեծ ուրախությամբ կծանոթանա քեզ
հետ: Հաճախ ես նրան շատ բաներ եմ ասել ջո մասին... Երեկ
էլ եմ ասել: Գնանք... Ուրեմն դու ճանաչո՞ւմ էիր պառավին:
Հը՛մ... Հիանալի է այդ բոլորը... Հա՛... Սոֆյա Իվանովնան...

— Սոֆյա Սեմյոնովնա,— ուղղեց Ռասկոլնիկովը:—
Սոֆյա Սեմյոնովնա, սա իմ ընկերն է, Ռազումիխինը, լավ
մարդ է...

— Եթե դուք հիմա պետք է գնաք...— խոսքը չվերջացրեց
Սոնյան, բոլորովին էլ շնայեց Ռազումիխինին և դրանից ավե-
լի ևս շփոթվեց:

— Դե գնանք,— ասաց Ռասկոլնիկովը,— ես հենց այսօր
կանցնեմ ձեզ մոտ, Սոֆյա Սեմյոնովնա, ասացեք, ո՞րտեղ
եք ապրում:

Ռասկոլնիկովը չէ՛ թե իրեն կորցնում էր, այլ հենց այն-
պես, կարծես թե շտապում էր և խուսափում աղջկա հայացք-
ներից: Սոնյան շիկնելով տվեց իր հասցեն: Բոլորը միասին
դուրս եկան:

— Բա դուրը չե՞ս փակում,— հարցրեց Ռազումիխինը՝
իջնելով նրանց-ետեից:

— Երբեք... Ի միջի այլոց, ահա արդեն երկու տարի է, որ ուզում եմ կողպեք գնել ու չի հաջողվում, — անփույթ ավելացրեց Ռասկոլնիկովը: — Բախտավոր են այն մարդիկ, որոնք փակելու ոչինչ չունեն, — ժիժաղելով դիմեց նա Սոնյային:

Նրանք կանգ առան դարպասի մոտ:

— Դուք ա՛ջ կողմն եք գնալու, Սոֆյա Սեմյոնովնա: Հա՛, դուք ի՛նչպես գտաք ինձ, — հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ կարծես ցանկանալով ինչ-որ բոլորովին այլ բան ասել աղջկան: Նա շարունակ ուզում էր նայել Սոնյայի մեղմ, պայծառ աչքերին և դա այնքան էլ չէր հաջողվում...

— Զէ՛ որ դուք երեկ ձեռք հասցեն ասել էիք Պոլեչկային:

— Պոլյայի՛ն: Ախ, հա՛... Պոլեչկային: Այն... փոքրիկ աղջրկան... Նա ձեռք քո՛ւյրն է: Ուրեմն ես հասցես նրա՛ն եմ տվել:

— Մի՞թե մոռացել եք:

— Ոչ... հիշում եմ...

— Ես ձեռք մասին առաջ հանգուցյալից էլ եմ լսել... Միայն թե այն ժամանակ չգիտեի ձեռք աղգանունը, նա ինքն էլ չգիտեր... երեկ իմացա ձեռք աղգանունը, իսկ այսօր եկա, հարցրի՛ր՝ ո՞րտեղ է ապրում պարոն Ռասկոլնիկովը... Զգիտեի, որ դուք էլ տնվորի բնակարանում եք ապրում... Յտեսություն... Ես Կատերինա Իվանովնային կասեմ, որ դուք կգաք...

Սոնյան շատ ուրախ էր: որ վերջապես հեռացավ. գնաց գլխիկոր, շտապելով, որպեսզի մի կերպ շուտ շքանա նրանց աչքից, որպեսզի մի կերպ անցնի այդ քսան քայլը՝ մի՞նչև աջ կողմը դարձող փողոցը և վերջապես մենակ մնա, ու այնուհետև քայլելով, շտապելով, ոչ ոքի չնայելով, ոչինչ չնկատելով, մտածի, հիշի ու կռադատի յուրաքանչյուր ասված խոսքը, յուրաքանչյուր հանգամանքը: Մի ամբողջ անհայտ ու անորոշ աշխարհ բացվեց նրա հոգու մեջ: Նա հանկարծ հիշեց, որ Ռասկոլնիկովը ինքն էր ուզում նրա մոտ անցնել այդ օրը, գուցե և առավոտյան, գուցե և այդ ժամին:

— Միայն թե ոչ այսօր, խնդրում եմ, ոչ այսօր, — քրթմրեցում էր նա սրտի նվազումով, կարծես որե՛կ մեկին խնդրելով, ինչպես վախեցած երեխա: — Տե՛ր աստված, ինձ մո՛տ... այն տենյակը... նա ամեն ինչ կտեսնի... Օ, տեր աստված:

Եվ նա, իհարկե, այդ բոպեին չէր կարող նկատել իրեն

անծանոթ մի պարոնի, որը համառորեն հետևում և կրնկակոխ ուղեկցում էր իրեն: Պարոնը նրան ուղեկցում էր հենց դարպասից դուրս գալու պահից: Այն բոպեին, երբ երեքն էլ՝ Ռասկոլնիկովը, Ռասկոլնիկովը և Սոնյան, կանգ առան մայթի վրա, մի երկու խոսք ասելու, այդ պարոնը անցնելով նրանց կողքից, հանկարծ կարծես ցնցվեց՝ անսպասելիորեն, պատահաբար լսելով Սոնյայի հետևյալ խոսքերը՝ «հարցրի՛ր՝ ո՞րտեղ է ապրում պարոն Ռասկոլնիկովը»: Պարոնը արագ, բայց ուշա՛փր դիտեց երեքին էլ, մանավանդ Ռասկոլնիկովին, որին դիմում էր Սոնյան. հետո նայեց տանը և դա նկատի առավ: Այդ բոլորը նա արեց մի ակնթարթում, քայլելիս, ու աշխատելով աննկատելի լինել, անցավ առաջ, դանդաղեցրեց քայլերը, կարծես ինչ-որ բան էր սպասում: Նա հետամտում էր Սոնյային. նա տեսավ, որ նրանք միմյանց հրածեշտ էին տալիս, և Սոնյան հիմա գնալու է ինչ-որ տեղ, երեկ իր բնակարանը:

«Որտե՞ղ կլինի նրա բնակարանը: Ինչ-որ մի տեղ տեսել եմ այդ դեմքը, — մտածում էր պարոնը՝ վերհիշելով Սոնյայի դեմքը... — հարկավոր է իմանալ»:

Հասնելով փողոցի անկյունը, նա անցավ դրա մյուս կողմը, շուտ եկավ ու տեսավ, որ Սոնյան արդեն գալիս է իր ետևից, նույն ճանապարհով, ու ոչինչ չի նկատում: Հասնելով փողոցի անկյունը, նա էլ դարձավ դեպի մյուս փողոցը: Պարոնը մյուս մայթից հետամտում էր նրան, աչքը չէր կտրում նրանից. գնալով մի հիսուն քայլ, նա անցավ այն կողմը, որով գնում էր Սոնյան, հասավ նրան ու քայլեց նրա ետևից, հինգ քայլ հեռավորությամբ:

Նա մոտ հիսուն տարեկան մարդ էր, միջահասակից բարձր, շաղ, լայն ու բարակ ուսերով, որ նրան մի փոքր կտրացած տեսք էր տալիս: Հագնված էր շքեղ ու վայելուչ և հոյակազմ բարինի տեսք ունեռ: Ձեռքին կար գեղեցիկ ձեռնափայտ, որով յուրաքանչյուր քայլն անելիս թխկացնում էր մայթին, ձեռքերին էլ բոլորովին նոր ձեռնոցներ կային: Նրա լայն, ախտակրոտ դեմքը բավական հաճելի էր, ու դեմքի գույնը թարմ էր, պետերբուրգյան գույն չէր: Նրա մազերը, որ դեռ շատ խիտ էին, բոլորովին բաց-խարտյալ էին և մի քիչ ալեխառն, իսկ լայն, խիտ մորուքը, որ բահի ձև ունեռ, ավելի բաց գույնի

էր, քան գլխի մազերը: Աչքերը կապույտ-երկնագույն էին, սառն, ուշադիր և խոհուն նայվածքով. շրթունքները ալ կարմիր էին: Ընդհանրապես նա հիանալի պահպանված մարդ էր և իր տարիքից շատ ավելի փոքր էր թվում:

Երբ Սոնյան հասավ ջրանցքը, նրանք արդեն մայթի վրա իրար կողքի էին: Դիտելով նրան, պարոնը կարողացավ նկատել, որ նա մտազբաղ է ու մտացրիվ: Հասնելով իր տունը, Սոնյան շուտ եկավ դեպի դարպասը, պարոնը ասես մի քիչ զարմանալով, հետևեց նրան: Սոնյան մտավ բակ, դարձավ աջ, անկյունը, ուր գտնվում էր նրա բնակարանը տանող սանդուղքը: «Վահ»,— փնթփնթաց անձանոթ բարինը և սկսեց նրա ետևից բարձրանալ սանդուղքով: Սոնյան միայն այստեղ նկատեց նրան: Նա բարձրացավ երրորդ հարկ, անցավ միջանցք և զանգահարեց 9-րդ համարը, որի դռան վրա կավճով գրված էր՝ դերձակ Կապեճնաումով: «Վահ», դարձյալ ասաց անձանոթը՝ զարմանալով տարօրինակ զուգադիպությունից, ու զանգահարեց կողքի 8-րդ համարը: Երկու դռների միջև տարածությունը մոտ վեց քայլ էր:

— Դուք Կապեճնաումովի մոտ եք ապրում,— նայելով Սոնյային ու ծիծաղելով, հարցրեց պարոնը:— Երեկ նա վերակարում էր իմ բաճկոնակը: Ես էլ այստեղ եմ ապրում, ձեր կողքին, մադամ Ռեսսլիխի, Հերտրուգա Կառլովնայի մոտ: Ա՛յ քեզ անսպասելի բան:

Սոնյան ուշադրությամբ նայեց նրան:

— Հարևաններ ենք,— շարունակեց պարոնը մի ինչ-որ ակներախ ուրախությամբ:— Երրորդ օրն է միայն, որ ես գտնվում եմ քաղաքում: էհ, առայժմ ցտեսություն:

Սոնյան շպատասխանեց. դուռը բացին ու ներս մտավ: Նա ամաչում էր ինչ-որ մի բանից և կարծես երկչոտում...

Ռազումիխինը Պորֆիրիի մոտ գնալու ճանապարհին գտնվում էր առանձնապես հուզված վիճակում:

— Սա հիանալի է, աղբերացու,— մի քանի անգամ կրկնում էր նա,— ու ես ուրախ եմ, ուրախ:

«Ախր ինչո՞վ ես ուրախ»,— մտածում էր Ռասկոլնիկովը:

— Ես հո չգիտեի, որ դու էլ էիր իրեր գրավ գնում պառա-

վի մոտ: Եվ... և... վաղո՞ւց է այդ եղել, այսինքն՝ դու ե՞րբ ես եղել նրա մոտ:

«Այ քեզ պարզամիտ հիմար»:

— Ե՞րբ...— Ռասկոլնիկովը մի քիչ կանգ առավ՝ լարելով հիշողությունը,— կարծեմ նրա մահից երեք օր առաջ եմ եղել: Ի միջի այլոց, ես այժմ հո չեմ գնում իրերս ես վերցնելու,— ավելացրեց նա իրերի վերաբերյալ ինչ-որ հալածեպ և առանձնահատուկ հոգատարություններ, —չէ՞ որ ինձ մոտ ընդամենը մեկ ուրբլի արծաթադրամ կա... երեկվա այն անիծված զառանցանքի պատճառով...

Նա առանձնապես շեշտեց «զառանցանք» բառը:

— Այո, այո, այո,— հայտնի չէ ինչի համար արագ-արագ «այո» ասաց Ռազումիխինը,— հապա ինչո՞ւ դու այն ժամանակ... մասամբ հուզվում էիր... գիտե՞ս, դու զառանցանքի մեջ էլ ինչ-որ մատանիներ ու շղթաներ էիր հիշատակում... Այո, այո... Դա պարզ է, հիմա ամեն ինչ պարզ է:

«Հը՛մ, ահա թե նրանց մեջ ինչպես է տարածվել այդ միտքը: Այս մարդը ինձ համար խաչվելու կգնա, բայց շատ ուրախ է, որ ամեն ինչ պարզվել է, քանի որ ես զառանցանքի մեջ մատանիների մասին էի խոսում: Ա՛յ թե սրանք բոլորը ինչ մտքի են հանգել...»:

— Մենք նրան տանը կգտնե՞նք,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Կգտնենք, կգտնենք,— հապճեպ վրա բերեց Ռազումիխինը:— Նա հիանալի երիտասարդ է, այ, կտեսնես: Մի քիչ անճոռնի է, այսինքն՝ նա նրբակիրթ մարդ է, ես ուրիշ առումով եմ անճոռնի անվանում: Խելացի է, խելացի, նույնիսկ շատ խելոք է, միայն թե մտքերի կերտվածքը յուրահատուկ է... Կասկածամիտ է, հոռետես, ցինիկ... Սիրում է խաբել, այսինքն՝ ոչ թե խաբել, այլ հիմարացնել... փողով շահվելու հին մեթոդն է կիրառում... Իսկ գործը գիտե, գիտե... Անցյալ տարի նա սպանությունների մի գործ պարզեց, որի համարյա բոլոր հետքերը կորած էին: Շատ, շատ, շատ է ցանկանում քեզ հետ ծանոթանալ:

— Ինչո՞ւ է այդքան շատ ցանկանում:

— Այսինքն... գիտե՞ս, վերջին ժամանակներում, երբ դու հիվանդացար, ես հաճախ առիթ էի ունենում նրա հետ երկար

խոսել քո մասին... Նա լսում էր... ու երբ իմացավ, որ դու նյութական պատճառով շեռ կարողանում ավարտել իրավաբանական դասընթացը, ասաց՝ շատ ցավալի է: Ես էլ պատշաճ եղրակացություն արեցի... այսինքն ոչ թե միայն այդ մասին, այլ այս ամբողջ պատմության վերաբերյալ. երեկ Ձամետովն էր գլխից դուրս տալիս... Հա՛, Ռոզյա, երեկ, երբ ես ու դու տուն էինք գնում, ես հարբած վիճակում ինչ-որ բաներ էի ասում... Վախենում եմ, որ դու շափազանցես այդ ամենը:

— Այսինքն ի՞նչ, որ ինձ խելագա՞ր են համարում: է՛հ, գուցե և դա ճշմարիտ է:

Ռասկոլնիկովը քահ-քահ ծիծաղեց:

— Այո, այո... թյո՛ւ, այսինքն ոչ... Ինչ որ ես ասում էի (նաև ուրիշ բաների մասին), բոլորը անհեթեթությունն էր, հարբածությունից էր:

— Էլ ի՞նչ ես մեղա դալիս: Օ, որքան ձանձրացրել է ինձ այդ ամենը, — սաստիկ շղայնացած գոչեց Ռասկոլնիկովը: Սակայն նա մասամբ կեղծում էր:

— Գիտեմ, գիտեմ, հասկանում եմ: Հավատացած եղիր, որ հասկանում եմ: Այդ մասին նույնիսկ խոսելն էլ ամոթ է:

— Եթե ամոթ է, ուրեմն մի խոսիր:

Երկուսն էլ լռեցին: Ռազումիխինը ավելի քան ցնծության մեջ էր, ու Ռասկոլնիկովը նողկանքով էր այդ վզում: Նրան անհանգստացնում էր նաև այն, ինչ որ Ռազումիխինը հիմա ասել էր Պորֆիրիի մասին:

«Նա էլ պետք է ազբատ Ղազարոս ձեռնա, — գունատվելով ու սրտատրոփ մտածում էր Ռասկոլնիկովը, — անպայման պետք է ձեռնա: Այլ կերպ չի կարող լինել: Ուրիշ բան չի լինի: Ոչ, անշուշտ կեղծելու է... է՛հ, տեսնենք հիմա... ինչ կլինի... Լա՞վ է, թե՞ լավ չէ, որ ես գնում եմ նրա մոտ: Սիրտս խփում է, այ թե ինչն է վատ...»:

— Այս գորշ տանն է, — ասաց Ռազումիխինը:

«Ամենից կարևորն այն է, թե արդյոք Պորֆիրին գիտե՞, թե՞ չգիտե, որ ես երեկ եղել եմ այն վհուկ պառավի բնակարանում... ու հարցրել արյան մասին: Հարկավոր է վայրկենապես, առաջին իսկ պահից այդ իմանալ. հենց որ ներս մըտ-

նեմ, դեմքից կիմանամ. այլա-պես... թեկուղ կկորչեմ, բայց կիմանամ»:

— Գիտե՞ս ինչ, — հանկարծ խորամանկ ժպտով դիմեց նա Ռազումիխինին, — ես այսօր նկատեցի, որ դու առավոտից արտասովոր չափով հուզված ես: Ծշմարի՞տ է:

— Ի՞նչ հուզմունք: Ամենևին էլ հուզված չեմ, — նեղացավ Ռազումիխինը:

— Ոչ, բարեկամ, այդ նկատելի է: Աթոռին այնպես էիր նստած, ինչպես երբեք չես նստում, տեղավորվել էիր աթոռի ծայրին, ու շարունակ ջղաձգարար ցնցվում էիր: Առանց որևէ առիթի վեր էին թռչում: Մերթ բարկացած էիր լինում, մերթ էլ երեսդ շաքարի պես քաղցր արտահայտությունն էր ստանում: Նույնիսկ կարմրում էիր. առանձնապես թունդ կարմրեցիր, երբ քեզ ճաշի հրավիրեցին:

— Ոչ, ոչ, դու ստում ես... Ախր ինչե՞ր ես ասում:

— Էլ ի՞նչ ես աշակերտի նման պատեպատ քնկնում: Փո՛ւ, գրողը տանի, էլի կարմրեց:

— Բայց ի՞նչ խոզն ես:

— Ինչո՞ւ ես շփոթվում, Ռոմեո: Սպասիր, այսօր ես մի տեղ կպատմեմ այս բոլորը, քահ-քահ-քահ: Այ թե ինչպես կծիծաղեցնեմ մայրիկին... նաև մյուսներին...

— Լսիր, լսիր, լսիր, չէ՞ որ դա լուրջ բան է... Ի՞նչեր ես մոզոնում, գրողը տանի, — Ռազումիխինը բոլորովին շշմեց, սարսուռից սարսուռից: — Ի՞նչ ես պատմելու նրանց: Ես, աղբերացու... թյո՛ւ, խոզի մեկը:

— Ուղղակի գարնանային վարդի պես ես կարմրում, օ՛, եթե գիտենայիր, թե դա որքա՞ն է քեզ սազում. հենց Ռոմեո ես որ կաս: Ոնց է՛լ վաղվել ես այսօր, մաքրել եղունգներդ, հը՛: Ե՞րբ է այդպես եղել: Հոգիս վկա պոմադ էլ ես քսել, խոստովանիր:

— Խոզ:

Ռասկոլնիկովը այնքան ծիծաղեց, որ թվում էր, թե այլևս անկարող է իրեն զսպել, այդպես էլ նրանք ծիծաղով մտան Պորֆիրի Պետրովիչի բնակարանը: Ռասկոլնիկովին հենց այդ էր հարկավոր. սենյակներից կարելի էր լսել, որ նրանք ծիծաղով են ներս մտել ու դեռ քրքրում են նախասենյակում:

— Այստեղ ոչ մի խոսք, այլապես ես թու... գլուխը կշարդեմ, — կատաղությամբ շնչաց Ռազումիսինը՝ ցնցելով Ռասկոլնիկովի ուսը:

V

Ռասկոլնիկովը արդեն մտնում էր սենյակները: Նա այնպիսի տեսքով էր, որ կարծես ամբողջ ուժով մեկ աշխատում էր մի կերպ զսպել ծիծաղը: Նրա ետևից, ցասկոտ դեմքը բուրովին բարձր պահած, ամաչելով, ալ վարդի պես շառագունած, երկար ու անճոռնի հասակով մեկ ներս մտավ Ռազումիսինը: Նրա դեմքը և ամբողջ կերպարանքը այդ բոլորին իսկապես որ ծիծաղելի էին և արդարացնում էին Ռասկոլնիկովի ծիծաղը: Ռասկոլնիկովը, դեռ շժանութացած, գլուխ տրվեց սենյակի մեջտեղում կանգնած և հարցականորեն նրանց նայող տանտիրոջը, ձեռքը մեկնեց ու սեղմեց նրա ձեռքը՝ դեռևս նկատելի, լարված ճիգ թափելով, որպեսզի զսպեր իր քրքիչը և գոնե երկու-երեք բառով հայտներ իր ով լինելը: Բայց հենց որ նա լուրջ տեսք ընդունեց և ինչ-որ բան փրնթփրեց, կարծես ակամայից դարձյալ նայեց Ռազումիսինին ու այլևս չկարողացավ զսպվել: Ճնշած ծիծաղը ժայթքեց նույնքան անզսպելիորեն, որքան ուժեղ թափով զսպվում էր մինչև հիմա: Արտասովոր զայրացկոտությունը, որով Ռազումիսինը ընդունում էր այդ «մտերմական» ծիծաղը, ամենամանկեղծ զվարճության և որ զլխավորն է, բնականության երանգ էր տալիս այդ ամբողջ տեսարանին: Ռազումիսինը հակառակի պես այդ ամենը է՛լ ավելի զվարճալի դարձրեց:

— Թյու, սատանա, — մոնչաց նա ձեռքը թափ տալով ու խփելով փոքրիկ, կլոր սեղանին, որի վրա թեյի դատարկ բաժակ էր դրված: Այդ ամենը շրխկոցով ընկավ հատակին:

— Ինչո՞ւ աթոռները շարդել, պարոններ, չէ՞ որ դա վնաս է հասցնում պետությանը, — ուրախ բացականչեց Պորֆիրի Պետրովիչը:

Տեսարանը հետևյալ պատկերն էր ներկայացնում. Ռասկոլնիկովը իր ձեռքը տանտիրոջ ձեռքից դեռ ետ շտարած, շարունակում էր ծիծաղել, բայց գիտենալով չափը, սպասում էր այդ ամենը շուտով և բնականորեն վերջացնելու պահին:

Ռազումիսինը, որ վերջնականապես շփոթվել էր սեղանի ընկնելուց և բաժակը շարդվելուց, մոռալ նայեց դրա կտորներին, թքեց և կտրուկ շուռ եկավ պատուհանի կողմը, որտեղ և կանգնեց մեջքը դեպի ներկաները, խիստ մոռալված, նայելով պատուհանից դուրս և ոչինչ չտեսնելով: Պորֆիրի Պետրովիչը ծիծաղում էր ու ցանկանում էր ծիծաղել, բայց ակներև էր, որ նրան բացատրություններ էին հարկավոր: Մի անկյունում, աթոռի վրա նստել էր Զամետովը: Երբ հյուրերը ներս մտան, նա վեր կացավ ու կանգնեց սպասողական վիճակում, բայց տարակուսանքով և նույնիսկ կարծես կասկածոտ էր դիտում ամբողջ տեսարանը, իսկ Ռասկոլնիկովին նույնիսկ ինչ-որ շփոթմունքով էր նայում: Զամետովի անակրեկալ ներկայությունը անախորժ զարմանք պատճառեց Ռասկոլնիկովին:

«Այդ դեռ պետք է կշռադատել», — մտածեց նա:

— Ներեցեք խնդրեմ, — խիստ շփոթվելով ասաց նա, — Ռասկոլնիկով:

— Ինչ եք ասում, շատ հաճելի է, դուք էլ այնպես հաճելի ներս մտաք... Ի՞նչ է, նա բարեկ է՞լ չի ուզում, — Պորֆիրի Պետրովիչը գլխով ցույց տվեց Ռազումիսինին:

— Աստված վկա չգիտեմ, թե նա ինչո՞ւ է այդպես բարկացել ինձ վրա: Ծանապարհին ես միայն ասացի, որ ես Ռոմեոյին է նման... և ապացուցեցի, ու կարծեմ էլ ուրիշ ոչինչ չեղավ:

— Խո՞ղ, — առանց շուռ գալու ասաց Ռազումիսինը:

— Նշանակում է շատ լուրջ պատճառներ է ունեցել, որ այդպես բարկացել է հենց միայն մի խոսքի համար, — ծիծաղեց Պորֆիրին:

— Գիտենք, էլի, դու քննիչ ես... է՛հ, գրողը տանի ձեզ բոլորիդ էլ, — ասաց Ռազումիսինը ու հանկարծ ինքն էլ ծիծաղեց, ժպտադեմ մոտեցավ Պորֆիրի Պետրովիչին, կարծես ոչինչ չէր պատահել:

— Վե՛րջ, բոլորը հիմարներ են. անցնենք գործի. սա, ընկերս, Ռոդյոն Ռոմանովիչ Ռասկոլնիկովը, նախ՝ շատ է լսել թո՛ մասին և ցանկացել է ծանոթանալ, երկրորդ, քեզ հետ մի փոքրիկ գործ ունի: Վա՛հ, Զամետովը: Ո՞նց է, որ դու

այստեղ ես: Մի՞թե դուք ծանոթ եք, վաղո՞ւց եք հանգի-
ւում:

«Ա՛յդ էր պակաս», — մտածեց Ռասկոլնիկովը:

Ջամհատովը կարծես շփոթվեց, բայց ոչ այնքան նկա-
տելի:

— Երեկ հենց քեզ մոտ ծանոթացանք, — անփույթ ասաց
նա:

— Ուրեմն աստված փրկել էր գլխացավանքից. անցյալ
շաբաթ շատ էր խնդրում ինձ, որ մի կերպ ծանոթացնեի քեզ
հետ, Պորֆիրի, իսկ դուք առանց ինձ էլ գտել եք իրար...
Ո՞րտեղ է ծխախոտդ:

Պորֆիրի Պետրովիչը տեսլին հագուստով էր, խալաթով,
բավական մաքուր սպիտակեղենով ու ծովումած տուֆլինե-
րով: Նա մոտ երեսունհինգ տարեկան էր, միջահասակից ցա-
ծրը, շաղ է նույնիսկ մի քիչ հաստափոր, մաքուր սափրված,
առանց բեղերի և այտամորուքի, մեծ ու կլոր գլխի մազերը
բոլորովին խուլած, ծոծրակի կողմում գլուխը մի տեսակ
կորնթարդ-կլորավուն ձև ունեւր: Նրա թմբիլիկ, կլոր և մի քիչ
կարճաթիթ դեմքը հիվանդագին, մուգ-դեղնավուն գույն ու-
նեւր, բայց բավական զվարթ էր և նույնիսկ հեգնանք էր ար-
տահայտում: Այն նույնիսկ բարի կթվար, եթե դրան չխան-
գարեր խնշ-որ տամուկ, ջրջրոտ փայլ ունեցող աչքերի
արտահայտությունը, որոնք սքողված էին գրեթե սպիտակ, ա-
սես մեկին նշան անող արտևանունքներով: Այդ աչքերի նայ-
վածքը ինչ-որ տարօրինակությամբ շէր ներդաշնակվում նույ-
նիսկ մի տեսակ կանացիություն ունեցող ամբողջ կերպա-
րանքի հետ և դրան շատ ավելի լուրջ տեսք էր տալիս, քան
կարելի էր սպասել առաջին հայացքից:

Պորֆիրի Պետրովիչը հենց որ լսեց, որ հյուրը իր հետ
«գործ» ունի, իսկույն նրան խնդրեց նստել բազմոցին, ինքը
նստեց նրա մոտ և աչքերը հառեց նրան, անմիջապես սպա-
սելով գործը շարադրելուն, այն լարված և խիստ ուշադրու-
թյամբ, որը հենց սկզբից նույնիսկ ձնշում է ու շփոթեցնում
ձեզ, մանավանդ եթե ծանոթ չեք գործը լսողի հետ և մանա-
վանդ եթե ձեր պատմածը հենց ձեր կարծիքով բնավ համե-
մատական չէ ձեզ ցույց տրվող, արտասովոր կերպով նշա-
նակալից ուշադրության հետ: Բայց Ռասկոլնիկովը կարճ և

կապակցված խոսքերով պարզ ու որոշակի բացատրեց իր
գործը և ինքն իրենից այնքան գոհ մնաց, որ նույնիսկ կա-
րողացավ բավական լավ զննել Պորֆիրիին: Պորֆիրի Պետ-
րովիչը նույնպես ամբողջ ժամանակվա ընթացքում ոչ մի
անգամ աչք չկտրեց նրանից: Ռազումիխինը նստելով նրանց
դիմաց, նույն սեղանի մոտ, հետաքրքրությամբ և անհամբ-
ուսթյամբ հետևում էր գործի շարադրանքին, ամեն րոպե
նայում մերթ մեկին ու մերթ մյուսին, որ արդեն մի քիչ անց-
նում էր շափից:

«Հիմար», — մտքում նրան նայատեց Ռասկոլնիկովը:

— Դուք պետք է դիմում տաք ոստիկանությանը, — միան-
գամայն լուրջ տեսքով պատասխանեց Պորֆիրին, — պետք է
հայտնեք, որ տեղեկանալով այսինչ դեպքի, այսինքն՝ այդ
սպանության մասին, դուք ձեր հերթին խնդրում եք ծանու-
ցել գործը քննող քննիչին, որ այսինչ իրերը ձեզ են պատ-
կանում, և դուք ցանկանում եք դրանք ետ գնել... կամ թե
չէ... ասե՛նք, ձեզ կգրեն:

— Հենց բանն էլ այն է, որ ես այժմ փողի նեղություն
եմ քաշում... — ասաց Ռասկոլնիկովը՝ աշխատելով որքան
կարելի է շփոթված երևալ, — և նույնիսկ այդ շնչին գումարն
էլ չեմ կարող վճարել... Ես, գիտե՞ք, հիմա կցանկանայի մի-
այն հայտնել, որ դրանք իմ իրերն են, ու երբ փող լինի,
կվերցնեմ...

— Այդ միևնույն է, — պատասխանեց Պորֆիրի Պետր-
ովիչը՝ սառնասթյամբ լսելով ֆինանսների վերաբերյալ բա-
ցատրությունը, — սակայն, եթե ուզենաք, կարող եք գրել
ուղղակի ինձ, նույն իմաստով, այսինքն՝ թե տեղեկանալով
այսինչ բանի մասին և հայտարարելով, որ այսինչ իրերը
իմն են, խնդրում եմ...

— Կարելի՞ է հասարակ թղթի վրա գրել, — շտապեց ընդ-
հատել Ռասկոլնիկովը, որին դարձյալ հետաքրքրում էր գոր-
ծի ֆինանսական մասը:

— Օ, ամենահասարակ թղթի վրա, — ու հանկարծ Պոր-
ֆիրի Պետրովիչը ակներև հեգնանքով նայեց Ռասկոլնիկո-
վին, կկոցեց աչքերը ու կարծես նրան աչքով արեց: Սակայն
գուցե դա այդպես թվաց Ռասկոլնիկովին, որովհետև միայն

մի ակնթարթ տևեց: Գոնե ինչ-որ այդպիսի մի բան կար: Ռասկոլնիկովը կերզվեր, որ Պորֆիրին նրան աչքով արեց, սատանան գիտե թե ինչի համար:

«Գիտե», — կայծակնաթափ անցավ նրա մտքով:

— Ներեցեք, որ անհանգստացրի այսպիսի դատարկ բաներով, — մի քիչ շփոթված շարունակեց նա, — իմ իրերը ընդամենը հինգ ուրբի արծեն, բայց ինձ համար առանձնապես թանկ են իբրև հիշատակ այն մարդկանցից, որոնցից մնացել են, ու խոստովանում եմ, հենց որ իմացա այդ դեպքի մասին, խիստ վախեցա...

— Հենց բանն էլ այդ է, որ դու երեկ ցնցվեցիր, երբ ես Զոսիմովին ասացի, որ Պորֆիրին հարցաքննում է գրավ դնողներին, — ականերե դիտավորությամբ միջամտեց Ռազումիխինը:

Այդ արդեն անտանելի էր: Ռասկոլնիկովը դա չհանդուրժեց և կատաղություն ու զայրույթ արտահայտող իր սև աչքերը հռոց նրա վրա:

— Դու, բարեկամ, երևի ինձ ձեռն ես առնում, հա՞, — դիմեց նա Ռազումիխինին՝ ճարպկությամբ շղայնացած ձեռնալով: — Ես համաձայն եմ, որ գուցե շափից դուրս մտահոգվում եմ քո աչքում շնչին այդ իրերով. բայց հո չի՞ կարելի դրա համար ինձ եսամոլ ու ազահ համարել. իմ աչքում այդ երկու շնչին իրերը կարող են ամենևին էլ անպետք չլինել: Ես քեզ արդեն ասել եմ, որ այդ արծաթե ժամացույցը, որը գրոշի արծեք ունի, միակ իրն է, որ մնացել է իմ հորից: Միծաղիր ինձ վրա, բայց ինձ մոտ մայրս է եկել, — Ռասկոլնիկովը հանկարծ դարձավ դեպի Պորֆիրին, — ու եթե նա իմանա, — նա էլի դիմեց Ռազումիխինին՝ առանձնապես աշխատելով, որ ձայնը դողա, — եթե իմանա, որ ժամացույցը կորել է, երզվում եմ, որ շատ կվշտանա: Դե՛, կանայք են, էլի:

— Բնավ ոչ, ես ամենևին էլ այդ չէի ուզում-ասել, ընդհակառակը, — գոչեց նեղացած Ռազումիխինը:

«Լա՞վ էր արդյոք: Բնակա՞ն էր: Հո չչափազանցրի՞, — վախվախելով մտածում էր Ռասկոլնիկովը: — Ինչո՞ւ ասացի՞՝ «կանայք են, էլի»:

— Ձեր մա՞յրն է եկել, — ինչ-որ բանի համար հարցրեց Պորֆիրի Պետրովիչը:

— Այո:

— Ե՞րբ:

— Երեկ երեկոյան:

Պորֆիրին մի փոքր լռեց, ասես ինչ-որ մտքով էր զբաղված:

— Ձեր իրերը ոչ մի դեպքում չէին կարող կորչել, — հանգիստ, սառը տոնով շարունակեց նա: — Ես այստեղ վաղուց էի ձեզ սպասում:

Եվ նա նույնպիսի հանգստությամբ ու քաղաքավարությամբ մոխրամանը հրամցրեց Ռազումիխինին, որը պապիրոսի մոխիրը անխնա թափում էր գորգի վրա: Ռասկոլնիկովը ցնցվեց, բայց Պորֆիրին կարծես թե չէր էլ նայում նրան, դեռ էլի մտահոգված էր Ռազումիխինի պապիրոսով:

— Ի-ի՞նչ, սպասո՞ւմ էիր, մի՞թե դու գիտեիր, որ սա էլ էր այնտեղ իրերը գրավ դնում, — գոչեց Ռազումիխինը:

Պորֆիրի Պետրովիչը ուղղակի դիմեց Ռասկոլնիկովին:

— Ձեր երկու իրերը, մատանին և ժամացույցը այն պատվի տանը մի թղթով էին փաթաթված, իսկ թղթի վրա մատիտով պարզ գրված էր ձեր անունը, ինչպես և ամսաթիվը, երբ նա դրանք ստացել էր ձեզնից...

— Որքան դուք ընդունակ եք, դիտող, — անհարմար քրմծիծաղ տվեց Ռասկոլնիկովը՝ առանձնապես աշխատելով ուղիղ նայել Պորֆիրիի աչքերին. բայց չկարողացավ դիմանալ ու հանկարծ ավելացրեց.

— Ես այդ ասացի, որովհետև գրավ դնողները հավանորեն շատ են եղել... այնպես որ ձեզ համար դժվար կլինե՞ր նրանց բոլորին հիշել... իսկ դուք, ընդհակառակը, այդպես պարզ հիշում եք նրանց բոլորին, և... և...

«Հիմարություն է, անտեղի է, ինչո՞ւ ես այդ ավելացրի»:

— Հիմա արդեն համարյա բոլոր գրավադիրները հայտնի են, այնպես որ միայն դուք չէիք բարեհաճել ինձ մտադալ, — հազիվ նկատելի հեզմանքով պատասխանեց Պորֆիրին:

— Ես այնքան էլ առողջ չէի:

— Այդ մասին էլ էի լսել: Նույնիսկ լսել էի, որ դուք ինչ-որ պատճառով խիստ հուզված եք եղել: Դուք հիմա էլ կարծես գունատ եք:

— Ամենևին էլ գունատ չեմ... ընդհակառակը, բոլորովին առողջ եմ,— կոպիտ ու բարկացկոտ ասաց Ռասկոլնիկովը՝ հանկարծ փոխելով տոնը: Նրա բարկությունը սաստկանում էր, և նա շէր կարողանում այն զսպել: «Բարկացած վիճակում բերանիցս խոսք կթոցնեմ, անցավ նրա մտքով: Ինչո՞ւ են սրանք ինձ տանջում...»:

— Այնքան էլ առողջ չես,— վրա բերեց Ռազումիխինը: — Այ թե ինչ անհեթեթ բան ասացիր: Մինչև երեկ զառանցում էիր համարյա ուշագնաց վիճակում... Հավատո՞ւմ ես, Պորֆիրի, հազիվ էր ոտքի վրա կանգնում, բայց հենց որ ես ու Ջոսիմովը գնացինք, հագնվեց, ծածուկ դուրս եկավ տանից ու թրևեց համարյա մինչև կեսգիշեր, և պետք է քեզ ասեմ, որ բոլորովին զառանցանքի մեջ էր, կարո՞ղ ես այդ երևակայել: Ուշագրավ երևույթ:

— Մի՞թե բոլորովին զառանցանքի մեջ էր: Ա՛յ քեզ բան, — մի տեսակ կանացի շարժումով գլուխն օրորեց Պորֆիրին:

— Դատարկ բան է, մի հավատաք. ասենք դուք հո առանց այն էլ չեք հավատում,— է՛լ ավելի շարացած վրա բերեց Ռասկոլնիկովը: Բայց Պորֆիրի Պետրովիչը կարծես թե շլտեց այդ տարօրինակ խոսքերը:

— Դու ի՞նչպես կարող էիր դուրս գալ, եթե չէիր զառանցում,— հանկարծ տաքացավ Ռազումիխինը: — Ինչո՞ւ դուրս եկար, ինչի՞ համար... Եվ ինչո՞ւ ծածուկ: Մի՞թե խելքդ տեղն էր: Հիմա, երբ ամբողջ վտանգը անցել է, ես այդ պարզ եմ ասում քեզ:

— Երեկ նրանք շատ ձանձրացրին ինձ,— հանկարծ դիմեց Ռասկոլնիկովը Պորֆիրիին, լկտի ու գրգռիչ քմծիծաղ տալով,— ու ես նրանցից փախա, գնացի բնակարան վարձելու, որ էլ ինձ չգտնեն, հետս էլ շատ փող վերցրի: Ա՛յ, պարոն Ջամետովը տեսավ փողը: Ի՞նչ կասեք, պարոն Ջամետով: Երեկ խելքս ան՞ղն էր, թե՞ զառանցում էի, հապա՞, լուծեք վեճը:

Թ՛վում էր, որ նա այդ բոլորին անզնուտեղը կխեղդեր Ջա-

մետովին: Վերջինս շարունակ նայում էր նրան ու լռում, և դա դուր չէր գալիս Ռասկոլնիկովին:

— Իմ կարծիքով դուք միանգամայն խելամտորեն և նույնիսկ խորամանկաբար էիք խոսում, միայն թե չափազանց ջգտյնոտ էիք,— սառը պատասխանեց Ջամետովը:

— Իսկ այսօր նիկոզիմ Ֆոմիչը ինձ ասաց, որ երեկ, արդեն ուշ ժամին, ձեզ հանդիպել էր կառքի տակ ընկած մի աստիճանավորի բնակարանում... — միջամտեց Պորֆիրի Պետրովիչը:

— Այ, վերցնենք թեկուզ այդ աստիճանավորի բնակարանում գտնվելը,— վրա բերեց Ռազումիխինը,— մի՞թե այնտեղ խելքդ գլխիդ էր: Վերջին փողերդ տվիր այրիացած կենդր, թաղման համար: Ուղեցիր օգնել, թող տայիր տասնըհինգ, քսան ուրբի, գոնե քեզ թողնեիր մի երեք ուրբի, իսկ դու ունեցածդ ամբողջ քսանհինգ ուրբին տվիր նրան:

— Գուցե ես մի տեղ գանձ էի գտել, դու այդ չգիտես: Դրա համար էլ երեկ այդպես առատաձեռն էի... Այ, պարոն Ջամետովը դիտե, որ ես գանձ էի գտել... Դուք խնդրեմ ներեցեք, որ մենք ահա կես ժամ ձեզ անհանգստացնում ենք այսպիսի դատարկ բաներով,— դողող շրթունքներով դիմեց Ռասկոլնիկովը Պորֆիրիին: — Հո ձանձրացրինք, այնպես չէ՞:

— Ի՞նչ եք ասում, ընդհակառակը, ընդհակառակը Օ, եթե գիտենայիք, թե որքան եք ինձ հետաքրքրում: Ուշագրավ է թե նայել և թե լսել... ու ես, խոստովանում եմ, շատ ուրախ եմ, որ դուք, վերջապես, բարեհաճեցիք շնորհ անել...:

— Գոնե թեյ տուր, է՛, կոկորդս շորացավ,— գուչեց Ռազումիխինը:

— Հիանալի՞ միտք: Գուցե բոլորդ էլ խմեք: Իսկ դու չե՞ս ուզում թեյից առաջ... ավելի էական բան:

— Կորի-գնա:

Պորֆիրի Պետրովիչը դուրս եկավ թեյ պատվիրելու: Ռասկոլնիկովի գլխում մրդի նման պտտվում էին մրտեբերը:

«Գլխավորն այն է, որ նույնիսկ չեն էլ թաքցնում իրենց մտածածը, չեն էլ ուզում քաշվել: Եթե դու ինձ բոլորովին

չես ճանաչում, այդ ի՞նչպես է, որ Նիկողոսիմ Յոմիչի հետ իմ մասին էիր խոսում, հը՛: Ուրեմն չեն էլ ուզում թաքցնել, որ հետամտում են ինձ շնորի ոհմակի պես: Հը՛մ, այդպես բացեիքաց թքում են սֆաթիդ, դողում էր նա կատաղությունից: Դեհ, ուղղակի խփեցեք և ոչ թե խաղ արեք ինչպես կատուն մկան հետ: Զէ՛ որ դա անքաղաքավարություն է, Պորֆիրի Պետրովիչ, չէ՛ որ ես գուցե այդ թույլ չեմ տա... Վեր կկենամ ու բոլորիդ երեսին կշարտեմ ամբողջ ճշմարտությունը. ու կտեսնեք, թե որքան եմ ձեզ արհամարհում... — Ռասկոլնիկովը դժվարությամբ շունչ առավ: Գուցե այդ միայն թվո՞ւմ է ինձ, գուցե դա պատրա՞նք է ու ես բոլորովին սխալվո՞ւմ եմ, անփորձությանս պատճառով շարանո՞ւմ, չե՛մ գիմանում ստոր դերիս: Գուցե նրանք շունե՞ն որևէ դիտավորություն: Նրանց բոլոր խոսքերը սովորական են, բայց դրանց մեջ ինչ-որ բան կա... Այդ ամենը միշտ էլ կարելի է ասել, բայց այստեղ ինչ-որ բան կա: Ինչո՞ւ Պորֆիրին ուղղակի ասաց՝ «այն պառավի տանը»: Ինչո՞ւ Ջամետովը ավելացրեց, թե ես խոբամակաբաւ էի խոսում: Ինչո՞ւ նրանք այդպիսի տոնով են խոսում: Այո... այդպիսի տոնով... Ռազումիսինը նստած էր այստեղ, ինչո՞ւ նա կասկածանք չի արտահայտում: Այդ անմեղ ապուշը երբեք և ոչ մի կասկածանք չի արտահայտում: Դարձյալ տեսնո՞ւ... Քիչ առաջ Պորֆիրին ինձ աչքո՞վ արեց, թե ոչ: Դատարկ բան է. ինչի՞ համար պիտի աչքով աներ: Ուզում են գրգռե՞լ շղերս, ինչ է, թե՞ ինձ ձեռ առնել: Կամ այս բոլորը պատրանք է, կամ գիտեն... Նույնիսկ Ջամետովն էլ հանդուգն է... Արդյո՞ք հանդուգն է Ջամետովը: Գիշերվա ընթացքում Ջամետովը կշռագատել է ամեն ինչ: Ես հո նախազգում էի, որ կշռադատելու էր: Նա այստեղ մոտիկ մարդ է, բայց իբր թե առաջին անգամն է: Պորֆիրին նրան հյուր էլ չի համարում, նստում է մեջքը նրա կողմը դարձրած: Խոսքնեբը մեկ են արել, անսլայման իմ նկատմամբ խոսքնեբը մեկ են արել: Մինչև մեր գալը անսլայման խոսել են իմ մասին... Արդյոք որևէ բան գիտե՞ն այն բնակարանը իմ գնալու մասին: Էհ, թող սա շուտ վերջանա... Երբ ես ասացի, թե երեկ գնացել էի բնակարան վարձելու, Պորֆիրին ուշադրություն չդարձրեց,

ուրիշ շասաց... Ես լավ արեցի, որ մեջտեղ բերի բնակարանը... Հետո պետք կգա... Իբր թե զառանցում էի... Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Պորֆիրին գլտեի այն ամենը, ինչ որ եղել է երեկ երկնայան: Մորս ժամանելու մասին բան չգիտեիր... Վհուկ պառավը մատիտով ամսաթիվն էլ էր գրել... Սխալվում եք, չեմ հանձնվի: Զէ՛ որ փաստեր չկան, կա միայն պատրանք: Հապա՛, փաստեր բերեք: Բնակարանն էլ փաստ չէ, այլ զառանցանք է. ես գիտեմ, թե ինչ կասեմ նրանց... Արդյոք բան գիտե՞ն բնակարանի մասին: Մինչև չիմանամ, չեմ գնա: Ինչո՞ւ եկա: Հիմա ես վրդովվում եմ, թերևս դա փաստ է: Քյո՛ւ, որքան ջղայնոտ եմ: Գուցե և դա լավ է, որ հիվանդի դերում եմ... Պորֆիրին տնադում է ինձ: Շշկլեցնելու է: Ինչո՞ւ եկա:

Այս ամենը կայծակի արագությամբ անցավ Ռասկոլնիկովի մաքով:

Պորֆիրի Պետրովիչը իսկույն վերադարձավ: Նա հանկարծ ուրախ տեսք ընդունեց:

— Երեկվանից գլուխս տրաքվում է... ամբողջ մարմինս մի տեսակ թուլացել է,— ծիծաղելով, բոլորովին ուրիշ տոնով դիմեց նա Ռազումիսինին:

— Ի՞նչ է, հետաքրքի՞ր էր: Երեկ ես հեռացա, երբ ամենահետաքրքիր կետն էր քննարկվում: Ո՞վ հաղթեց:

— Դե իհարկե, ոչ ոք: Հավիտենական հարցեր էին շոշափում, ճախրում էին օդում:

— Պատկերացնո՞ւմ ես, Ռոդյա, թե երեկ հավաքվածները ինչի մասին էին խոսում. արդյոք ոճիր կա՞ թե չկա. ի՞նչ ասես որ դուրս չէին տալիս:

— Զարմանալու ի՞նչ կա, սովորական սոցիալական հարց է,— մտացրիվ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Հարցը այդպես չէր ձևակերպված,— վրա բերեց Պորֆիրին:

— Այո, ճշմարիտ է,— իսկույն համաձայնեց Ռազումիսինը՝ ըստ իր սովորության աճապարհելով ու տաքանալով:

— Տեսնո՞ւմ ես, Ռոդիոն. լսիր և ասա քո կարծիքը: Ես այդ ուզում եմ: Ես երեկ նրանց հետ կաշվից էի դուրս գալիս ու քեզ էի սպասում. ես նրանց ասում էի, որ դու կգաս... Վեճը

սկսվեց սոցիալիստների հայացքից. հայտնի է այդ հայացքը, ոճիրը բողոք է սոցիալական կառուցվածքի աննորմալութիան դեմ, պրծավ-գնաց, էլ ուրիշ ոչինչ, էլ ուրիշ ոչ մի պատճառ, ոչինչ...

— Այ, ստեց,— գուշեց Պորֆիրի Պետրովիչը: Նայելով Ռազումիխինին, նա բազմական աշխուժանում էր և ամեն բուսե ծիծաղում, որով էլ ափելի էր բորբոքում նրան:

— Ուրիշ ոչ մի պատճառ, չեմ ստում... — տաքացած ընդհատեց նրան Ռազումիխինը: — Ես քեզ ցույց կտամ ներքանց գրքերը. նրանք գտնում են, որ «միջավայրն է պատճառը», և արիշ ոչինչ: Միրված ֆրազ է: Այստեղից ուղղակի հետևում է, որ եթե հասարակությունը նորմալ կառուցվի, ապա միանգամից կչքանան բոլոր ոճիրները, քանի որ բողոքելու կարիք չի լինի, և բոլորը մի ակնթարթում արդարենը կդառնան: Բնականությունը հաշվի չի առնվում, բնականությունը արտաքսվում է, բնականությունը տեղ չի տրվում: Ներքանց ասելով, ոչ թե մարդկությունը միևնույն վերջ զարգանալով պատմական, կենդանի ճանապարհով, ի վերջո ինքնին կդառնա նորմալ հասարակություն, այլ ընդհակառակը, սոցիալական սիստեմը, ծագելով որևէ մասթեմատիկական մտքից, անմիջապես կկազմակերպի ամբողջ մարդկությանը ու մի ակընթարթում նրան արդար ու անմեղ կդարձնի, և դա կկատարվի ամեն մի կենդանի պրոցեսից առաջ, առանց որևէ պատմական ու կենդանի ճանապարհ անցնելու: Հենց դրանից է, որ նրանք այդպես բնազդորեն շեն սիրում պատմությունը. «դրա մեջ միայն այլանդակություններ և հիմարություններ կան» ու ամեն ինչ միայն հիմարությունով է բացատրվում: Պրանից է, որ այնպես էլ չեն սիրում կյանքի կենդանի պրոցեսը. կենդանի ճոզի հարկավոր չէ. կենդանի հոգին կյանք կպահանջի, կենդանի հոգին չի հեռազանդվի մեխանիկային, կենդանի հոգին կասկածելի է, կենդանի հոգին հետադիմական է: Իսկ այստեղ թեպետև մեռելուտի հոտ է փչում, կարելի է կառուցակից կերտել, բայց կենդանի չէ, կամազուրկ է, օտարկական է, չի բմբոստանա: Եվ ի վերջո դուրս է գալիս, որ ամեն ինչ հանգեցրել են հենց միայն ֆալանստերի (կոմունայի՝ ֆալանգի բնակաշենքի) աղյուսները շարելուն և միջանցքների ու

սենյակների դասավորությունը: Ֆալանստերը հո պատրաստ է, բայց դրա համար ձեր նատուրան դեռ պատրաստ չէ, կյանք է ուզում, կենսական պրոցեսը դեռ չի ավարտել, գերեզմանոց տանելը վաղ է: Միայն տրամաբանությունամբ չի կարելի նատուրայի վրայից ցատկել: Տրամաբանությունը նախագուշակում է երեք դեպք, իսկ դրանք միլիոն են: Չատե՛լ ամբողջ միլիոնը և ամեն ինչ հենց միայն կոմֆորտի հարցին հանգեցնել: Ահա քեզ խնդրի ամենահեշտ լուծումը: Միանգամայն պարզ է և մտածել էլ պետք չէ: Գլխավորն այն է, որ հարկավոր չէ մտածել: Ամբողջ կենսական զաղտնիքը երկու տպագրական թերթում է տեղավորվում:

— Ա՛յ թե ինչպես է լեզու թափում, թմբկահարում, հարկավոր է բռնել ձեռքերը,— ծիծաղում էր Պորֆիրին,— այդպես էր ճառում նաև երեկ երեկոյան, իր սենյակում, և դեռ նախապես փունջ էլ խմեցրեց, կարո՞ղ եք պատկերացնել: Ոչ, բարեկամ, դու ստում ես. «միջավայրը» ոճիրի հարցում շատ բան է նշանակում. ես սա հաստատապես եմ քեզ ասում:

— Ինքս էլ գիտեմ այդ նշանակությունը, բայց դու այ թե ինչ ասա. քառասուն տարեկանը պատվազուրկ է անում տասնամյա աղջկան, ուրեմն միջավայրն է նրան մղում դեպի այդ բանը, ինչ է:

— Ի՛նչ կա որ, իսկապես ասած, թերևս միջավայրն է մղողում,— զարմանալի ծանրակշռությամբ պատասխանեց Պորֆիրին,— աղջկա դեմ կատարած ոճիրը նույնիսկ իրազմաբ կարելի է «միջավայրով» բացատրել:

Ռազումիխինը քիչ մնաց կատաղեր:

— Հա, էլի: Այդ միևնույն է, եթե ես քեզ ասեմ՝ արտևանունքներդ սպիտակ են հենց միայն այն պատճառով, որ իման Մեծի զանգակատունը երեսունհինգ սաժեն բարձրություն ունի: Ուզո՞ւմ ես հիմա ես քեզ ջրի երես հանեմ, մերկացնեմ, այն էլ պարզ, ճշգրիտ, պրոգրեսիվ կերպով, նույնիսկ լիբերալ երանգավորումով: Դա հանձն եմ առնում: Ուզո՞ւմ ես, գրազ եմ գալիս:

— Համաձայն եմ: Հապա՛, լսենք, թե ինչպես է մերկացնում:

— Ախր շտրունակ կեղծում է, գրազը տանի,— բզա՞վեց

Ռազումիսինը, վեր թռավ ու թափահարեց ձեռքը:— Մի՞թե արժեք եզր հետ խոսել: Ախր նա այդ ամենը դիտմամբ է անում, դու նրան դեռ չես ճանաչում, Ռոզիոն: Երեկ էլ նրանց կողմը անցավ հենց միայն բուլոթին հիմարացնելու համար: Եվ ինչե՞ր էր ասում երեկ, տե՛ր աստված: Նրանք էլ ուրախանում էին դրա համար... Երկու շաբաթը մի անգամ փոխում է միտքը: Անցյալ տարի չգիտես ինչու մեզ հավատացրեց, թե միանձն է դառնալու: Երկու ամիս այդպես էր ասում: Վերջերս խելքին փչեց մեզ հավատացնել, թե ամուսնանում է, թե արդեն ամեն ինչ պատրաստ է պսակի համար: Նույնիսկ նոր հագուստ կարել տվեց: Մենք սկսեցինք շնորհավորել: Բայց նույնիսկ հարսնացու էլ չկար. դա միայն պատրանք էր:

— Ստում ես: Ես դրանից առաջ էի հագուստ պատվիրել: Հենց նոր հագուստի առթիվ էլ մտքովս անցավ ձեզ բուլոթիդ մի քիչ խաբել:

— Իսկապե՞ս դուք այդպես ձևացող եք,— անփույթ հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Իսկ դուք այդպես չէի՞ք կարծում: Սպասեցեք, ես ձեզ էլ կխաբեմ, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Ոչ, գիտե՞ք, ես ձեզ կասեմ ամբողջ ճշմարտությունը: Այդ բուլոթ հարցերի, ոճիրների, միջավայրի, աղջիկների կապակցությամբ հիմա ես վերհիշեցի ձեր մի հոգվածը, որը, սակայն, միշտ էլ հետաքրքրում էր ինձ. հոգվածի վերնագիրն էր «Ոճիրի մասին...», թե ինչ, մոռացել եմ, չեմ հիշում: Երկու ամիս առաջ բախտ ունեցա կարգալու Պերիոդիչեսկայա բեչ»-ում:

— Իմ հոգվածը: «Պերիոդիչեսկայա բեչ»-ում,— զարմանքով հարցրեց Ռասկոլնիկովը,— կես տարի առաջ, երբ համալսարանից դուրս եկա, իսկապես մի հոգված գրեցի մի գրքի առթիվ, բայց այն ժամանակ տարա ոչ թե «Պերիոդիչեսկայա բեչ»-ին, այլ «Եծենեղելնայա բեչ» թերթին:

— Բայց տպվել էր «Պերիոդիչեսկայա»-ում: «Եծենեղելնայա բեչ»-ը դադարեցրեց իր գոյությունը, այս պատճառով էլ չտպվեցին...

— Այդ ճիշտ է. բայց դադարեցնելով իր գոյությունը, «Եծենեղելնայա բեչ»-ը միացավ «Պերիոդիչեսկայա բեչ»-ին,

այս պատճառով էլ ձեր հոգվածը երկու ամիս առաջ տպվել է «Պերիոդիչեսկայա բեչ»-ում: Դուք այդ չգիտեի՞ք:

Ռասկոլնիկովը իրոք ոչինչ չգիտեր:

— Գիտե՞ք ինչ, դուք կարող եք հոգվածի համար նրանցից փող պահանջել: Այ թե ինչ տեսակ բնավորություն ունեք. այնքան մեկուսացած եք ապրում, որ չգիտեք անմիջականորեն ձեզ վերաբերող բաները: Այդ հո փաստ է:

— Կեցցես, Ռոզյա: Ես էլ չգիտեի,— գոչեց Ռազումիսինը:— Հենց այսօր վազ կտամ ընթերցարան ու կխնդրեմ այդ համարը: Երկու ամիս առա՞ջ: Ո՞ր օրը: Միևնույն է, կգտնեմ: Ա՛յ քեզ լավ բա՛ն: Գոնե ասեի՛ր, էլի՛:

— Դուք ո՞րտեղից իմացաք, որ հոգվածը իմն է, չէ՞ որ մի տառով էր ստորագրված:

— Պատահմամբ իմացա, այն էլ օրերս: Խմբագիրը ասաց. ծանոթ է... Խիստ հետաքրքրվեցի:

— Հիշում եմ, հոգվածում ես քննարկում էի ոճրագործի հոգեբանական վիճակը ոճիր կատարելու ամբողջ ընթացքում:

— Այո, ու պնդում եք, որ ոճրագործության կատարման ակտը միշտ ուղեկցվում է հիվանդությանը: Շատ, շատ օրիգինալ է, բայց... իսկապես ասած, ինձ հետաքրքրեց ձեր հոգվածի ոչ թե այդ մասը, այլ հոգվածի վերջում արտահայտված միտքը, որը դուք, ցավոք, շոշափում եք հարևանցիորեն, ոչ պարզ... Մի խոսքով, եթե կհիշեք, որոշ ակնարկ է արվում, որ իբր թե աշխարհում գոյություն ունեն այնպիսի որոշ անձնավորություններ, որոնք կարող են ամեն տեսակ անկարգություններ և ոճրագործություններ կատարել... այսինքն՝ ոչ թե կարող են, այլ դրա համար լիակատար իրավունք ունեն, և իբր թե նրանց համար օրենք էլ գոյություն չունի:

Ռասկոլնիկովը քմծիծաղ տվեց իր գաղափարի կոպիտ ու դիտավորյալ աղավաղման վրա:

— Ինչպե՞ս: Այդ ի՞նչ է: Ոճրագործության իրավունքը Բայց երևի ոչ այն պատճառով, որ «միջավայրն է ստիպում»,— նույնիսկ ինչ-որ վախով ասաց Ռազումիսինը:

— Ոչ, ոչ, ամենևին էլ ո՛չ այդ պատճառով,— պատաս-

խանսց Պորֆիրին:— Ամբողջ բանն այն է, որ նրա հողավածում բոլոր մարդիկ ինչ-որ «սովորականների» և «արտասովորների» են բաժանվում: Սովորականները պետք է ապրեն հնազանդության վիճակում և իրավունք չունեն զանցառել օրենքը, որովհետև նրանք սովորական մարդիկ են: Իսկ արտասովորները իրավունք ունեն ամեն տեսակ ոճիրներ կատարել և ամեն կերպ զանցառել օրենքը, որովհետև նրանք արտասովոր մարդիկ են: Կարծեմ դուք այսպիսի միտք եք արտահայտում, այնպես չէ՞, եթե միայն չեմ սխալվում:

— Այդ ի՞նչպես կարող է լինել, անկարելի է, — տարակուսանքով քրթմնջում էր Ռազումիխինը:

Ռազումիխինը դարձյալ քմծիծաղ տվեց: Ես իսկույն հասկացավ, թե ինչու՞մ է բանը, և իրեն դեպի ուր են մղում. նա հիշում էր իր հողավածը: Որոշեց ըստ արժանվույն պատասխան տալ:

— Իմ հողավածում գրեթե այդպիսի բան չկա, — անփույթ ու համեստորեն սկսեց նա: — Սակայն խոստովանում եմ, որ դուք համարյա ճիշտ շարադրեցիք այն, եթե ուզում եք, նույնիսկ բոլորովին ճիշտ... (նրա համար կարծես հաճելի էր համաձայնել, որ դա բոլորովին ճիշտ էր): Տարբերությունը միայն այն է, որ ես բոլորովին չեմ պնդում, թե արտասովոր մարդիկ անսպասան պետք է միշտ և ամեն տեսակ անկարգություններ անեն և պարտավոր են այդ անել, ինչպես դուք եք ասում: Ինձ նույնիսկ թվում է, որ մամուլում այդպիսի հողաված չէին էլ գետեղի: Ես պարզապես ակնարկել եմ, որ «արտասովոր» մարդը իրավունք ունի... այսինքն՝ ոչ թե պաշտոնական, այլ անձնապես իրավունք ունի իր խբղճին թույլ տալ անտեսելու որոշ արգելքներ, միայն այն դեպքում, եթե իր գաղափարի կատարումը (որ գուցե երբեմն փրկարար է ամբողջ մարդկության համար), այդ է պահանջում: Գուք բարեհաճում եք ասել, թե իմ հողավածը պարզ չէ: Ես պատրաստ եմ այն պարզաբանել, որքան այդ հնարավոր է: Ես գուցե չեմ սխալվի, ենթադրելով, որ դուք էլ կարծեմ հենց այդ եք ուզում. հաճեցե՞ լսել: Իմ կարծիքով եթե Կեպլերի և Նյուտոնի հայտնագործությունները որևէ կոմբինացիաների հետևանքով ոչ մի կերպ չկարողանային մարդկանց

հայտնի դառնալ այլ կերպ, քան այդ հայտնագործությունները խանգարող կամ խոչընդոտող մեկ, տասը, հարյուր և ավելի շատ մարդկանց կյանքի զոհաբերությամբ, ապա Նյուտոնը իրավունք կունենար և նույնիսկ պարտավոր կլիներ... մեջտեղից վերացնել այդ տասը կամ հարյուր մարդուն, որպեսզի իր հայտնագործությունները հայտնի դարձնեն ամբողջ մարդկության: Սակայն սրանից բնավ չի հետևում, թե Նյուտոնը իրավունք կունենար ում ասես սպանել կամ ամեն օր շուկայում զոդություն անել: Այնուհետև, ինչպես հիշում եմ, ես իմ հողավածում արժարժում էի այն միտքը, որ բոլորը... օրինակ, թեկուզ օրենսդիրները և մարդկության բախտը անօրինողները, սկսած ամենահին դեմքերից և վերջացրած Լիկուրգներով, Սոլոններով, Մահմեդներով, Նապոլեոններով և այլն՝ բոլորը, առանց բացառության, ոճրագործներ էին թեկուզ հենց նրանով, որ տալով նոր օրենք, այդ կերպ խախտում էին հնադարյան, հասարակության կողմից սրբություններ պահանջվող և հայրերից մնացած օրենքը, և իհարկե չէին խորշում արյուն թափելուց, եթե միայն արյունը (երբեմն բոլորովին անմեղ և հին օրենքի համար խիզախության մեծ վրեժ) կարող էր նրանց օգնել: Նույնիսկ ուշագրավ է, որ այդ բարերարները և մարդկության բախտը տնօրինողները առանձնապես սարսափելի արյուն թափողներ էին: Մի խոսքով, ես հետևեցնում եմ, որ բոլորն էլ, ոչ միայն մեծերը, այլև որոշ շահով աչքի ընկնող մարդիկ, այսինքն՝ որևէ նոր բան ասելու մի քիչ ընդունակները ըստ իրենց բնության պետք է որ անսպասան ոճրագործներ լինեն, իհարկե, շատ կամ քիչ շահով: Այլապես նրանց համար դժվար է աչքի ընկնել, իսկ նրանք դարձյալ ըստ իրենց բնության, իհարկե, չեն կարող համաձայնել անհայտ մեղու, ու իմ կարծիքով նույնիսկ պարտավոր էլ են շահաձայնել: Մի խոսքով, դուք տեսնում եք, որ մինչև այժմ այստեղ տառանձնապես ոչ մի նոր բան չկա: Սա հազար անգամ տպվել է ու կարդացվել: Ինչ վերաբերում է իմ կողմից մարդկանց սովորականների և արտասովորների բաժանելուն, ապա ես համաձայն եմ, որ դա մի փոքր կամայական է, բայց ես հո չեմ էլ պնդում ճշգրիտ թվերի վրա: Ես միայն իմ գլխա-

վոր մտքին եմ հավատում: Դա այն է, որ ըստ բնության օրենքի, մարդիկ առհասարակ երկու կարգի են բաժանվում. ստորին (սովորական) մարդիկ, այսինքն, այսպես ասած, այն նյութը, որը ծառայում է միայն իր նմանների ծնունդ առնելու համար, ու իսկն ասած, մարդիկ, այսինքն՝ իրենց միաջավայրում նախ խոսք ասելու ձիրք կամ տաղանդ ունեցողներ: Հասկանալի է, որ այստեղ ստորաբաժանումները անվերջ են, բայց երկու կարգերի տարբերիչ գծերը բավական ցայտուն են: Առաջին կարգը, այսինքն նյութը, ընդհանրապես ասած, իր բնությամբ պահպանողական է, այս կարգի մարդիկ բարեպատշաճ են, ապրում են հյու-հնազանդ և սիրում են հնազանդ լինել: Իմ կարծիքով նրանք պարտավոր էլ են հնազանդ լինել, որովհետև այդ է նրանց դերը և այստեղ նրանց համար բնավ որևէ ստորացուցիչ բան չկա: Երկրորդ կարգի մարդիկ բոլորն էլ զանցառում են օրենքը, նրանք խորտակում են հինը կամ դրան հակամետ են, նայած իրենց ընդունակություններին: Հասկանալի է, որ այս մարդկանց հանցագործությունները հարաբերական են և բազմատեսակ. մեծ մասամբ նրանք խիստ բազմապիսի հայտարարություններով պահանջում են ներկայի խորտակում հանուն լավագույնի: Բայց եթե նրանց հարկավոր է իրենց զազափարի իրագործման համար թույլ տալ սպանություն, արյունահեղություն, ապա իմ կարծիքով նրանք կարող են ներքուստ, ըստ իրենց խղճի, իրենց թույլ տալ արյունահեղություն, սակայն նայած զազափարին և դրա շափին. սա նկատի ունեցեք: Ես իմ հողվածում միայն այս իմաստով եմ խոսում ոճրագործության նկատմամբ նրանց իրավունքի մասին: (Դուք հիշեցեք, որ մեր վեճը իրավաբանական հարցից սկսվեց): Սակայն շատ անհանգստանալու հարկ չկա. մասսան համարյա երբեք չի ճանաչում նրանց այդ իրավունքը, նրանց մահապատժի է ենթարկում, կախում (շատ թե քիչ շափով) և դրանով միանգամայն արդարացիորեն կատարում է իր պահպանողական դերը, սակայն հետևյալ սերունդների օրով այդ նույն մասսան մահապատժի ենթարկվածներին մեծարում է ու երկրպագում (շատ թե քիչ շափով): Առաջին կարգը միշտ ներկայի տերն է, երկրորդ կարգը՝ ապագայի

տերը: Առաջինները պահպանում են աշխարհը՝ և քանակով բազմապատկում այն. երկրորդները առաջ են մղում աշխարհը և տանում դեպի նպատակը: Երկուսն էլ գոյություն ունենալու բոլորովին միատեսակ իրավունք ունեն: Մի խոսքով, բոլորն էլ հավասարազոր իրավունք ունեն, և vive la guerre éternelle¹, իհարկե մինչև Նոր Երուսաղեմ:

— Ուրեմն դուք այնուամենայնիվ հավատո՞ւմ եք Նոր Երուսաղեմին:

— Հավատում եմ,— կտրուկ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը. այս ասելիս և իր երկար ճառի ընթացքում նայում էր հատակին, գորգի վրա իր ընտրած կետին:

— Աստծուն է՞լ եք հավատում: Ներեցեք, որ այսպես հետաքրքրվում եմ:

— Հավատում եմ,— կրկնեց Ռասկոլնիկովը՝ բարձրացնելով գլուխը և նայելով Պորֆիրիին:

— Աղքատ Ղազարոսի հարությունն է՞լ եք հավատում:

— Հա, հավատում եմ: Ձեր ինչի՞ն է պետք այդ ամենը:

— Տառացիորե՞ն եք հավատում:

— Տառացիորեն:

— Ահա թե ի՞նչ... այնպես, էլի հետաքրքրվեցի: Ներեցեք: Բայց թույլ տվեք, անդրադառնում եմ քիչ առաջ ձեր ասածներին, նրանց հո միշտ չե՞ն մահապատժի ենթարկում. ոմանք ընդհակառակը...

— Հաղթանակո՞ւմ են կենդանության ժամանակ: Օ, իհարկե, ոմանք կենդանության ժամանակ էլ են դրան հասնում, և այդ դեպքում...

— Իրե՞նք են սկսում մահապատիժ տալ:

— Եթե այդ հարկավոր է, ու գիտե՞ք, մեծ մասամբ այդպես է լինում: Առհասարակ ձեր դիտողությունը սրամիտ է:

— Ենորհակալ եմ: Բայց այ թե ինչ ասացեք. այդ արտասովորներին ինչո՞վ կարելի է տարբերել սովորականներից: Մնվելի՞ս են այդպիսի նշաններ ունենում, թե ինչ: Ես

¹ Կեցցե մշտնջենական պատերազմը (Ֆրանս.):

սա ասում եմ այն իմաստով, որ այստեղ ավելի շատ ճշմարտություն, այսպես ասած, ավելի շատ արտաքին որոշակիություն է հարկավոր. ներքեք գործնական և բարեմիտ մարդու իմ բնական անհանգստությունը, բայց արդյոք չի՞ կարելի այստեղ, օրինակ, առանձին հագուստ սահմանել, կրել որևէ բան, դրոշմներ, թե ինչ... որովհետև, գիտե՞ք, եթե խառնաշփոթություն առաջանա և մի կարգից որևէ մեկը երևակայի, թե ինքը՞ մյուս կարգին է պատկանում, ու սկսի «վերացնել բոլոր արգելքները», ինչպես դուք միանգամայն հաջող արտահայտվեցիք, ապա ի՞նչ հետևանք կստացվի...

— Օ, դա շատ հաճախ է լինում: Ձեր այդ դիտողությունը նույնիսկ ավելի սրամիտ է, քան նախորդ դիտողությունը:

— Շնորհակալ եմ...

— Չարժեք. բայց նկատի առեք, որ սխալը հնարավոր է միայն առաջին կարգի, այսինքն՝ «սովորական» մարդկանց կողմից (ինչպես ես գուցե շատ անհաջող անվանեցի նրանց): Չնայած հնազանդվելու նրանց բնածին հակումին, բնության ինչ-որ խաղի հետևանքով, որը հատուկ է նույնիսկ կովին, նրանցից շատ շատերը նույնիսկ սիրում են իրենց երևակայել առաջավոր մարդիկ, «հինը խորտակողներ», ու «նոր խոսք» ասելու փորձ անել, այն էլ միանգամայն անկեղծորեն: Իրականում նրանք միևնույն ժամանակ նորերին շատ հաճախ չեն նկատում և նույնիսկ արհամարհում են որպես հետամնաց և ստորացուցիչ կերպով մտածող մարդկանց: Բայց, իմ կարծիքով, այստեղ մեծ վտանգ չի կարող լինել, և դուք, իրավ, չպետք է անհանգստանաք, որովհետև նրանք երբեք հեռու չեն գնում: Իսկ եթե հեռու գնան, իհարկե, կարելի է երբեմն նրանց ձաղկել, որպեսզի նրանց հիշեցնել իրենց տեղը, ուրիշ ոչինչ. այստեղ նույնիսկ կատարածու էլ հարկավոր չէ. նրանք իրենք կձաղկեն իրենց, որովհետև խիստ բարեբարո մարդիկ են. ոմանք միմյանց այդպիսի ծառայություն են մատուցում, ոմանք էլ սեփական ձեռքերով իրենք են իրենց ձաղկում... ընդամեն զանազան բացահայտ ապաշխարանքների են դիմում. գեղեցիկ ու խրատական բան է դուրս գալիս. մի խոսքով, դուք չպետք է անհանգստանաք... Այդպիսի օրենք կա:

— Է՛հ, գոնե այդ կողմից դուք ինձ մի քիչ հանգրս-

տացրիք. բայց ահա դարձյալ մի հարց. ասացե՞ք խնդրեմ, արդյոք շա՞տ են այդպիսի մարդիկ, այդ «արտասովորները», որոնք ուրիշներին մորթելու իրավունք ունեն: Ես, իհարկե, պատրաստ եմ խոնարհվելու, բայց համաձայնեցե՞ք, ահավոր բան է, եթե դրանք խիստ շատ են, այնպես չէ՞:

— Օ, գրանից էլ մի անհանգստանաք,— նույն տոնով շարունակեց Ռասկոլնիկովը:— Ընդհանրապես նոր մտքի մարդիկ, գրեթե որևէ նախ բան ասելու թեկուզ մի քիչ ընդունակները չափազանց քիչ, նույնիսկ տարօրինակության չափ քիչ են ծնվում: Պարզ է միայն մի բան. մարդկանց և այդ բոլոր կարգերի ու ստորաբաժանումների ծնունդը պետք է որ հաստատ ու ճշգրիտ որոշված լինի բնության որևէ օրենքով: Հասկանալի է, որ այդ օրենքը հիմա անհայտ է, բայց ես հավատում եմ որ դա գոյություն ունի և հետագայում կարող է հայտնի գառնալ: Մարդկանց հսկայական մասսան, նյութը, հենց միայն նրա համար գոյություն ունի աշխարհում, որպեսզի վերջապես, ինչ-որ ճիգով, միե՛նչև այժմ խորհրդավոր ինչ-որ պրոցեսով, սերունդների ու ցեղերի որևէ խաչասերման միջոցով, լարելով ուժերը, աշխարհ բերի գեթ հազարից մեկին, գեթ որևէ չափով ինքնուրույն մարդուն: Էլ ավելի լայն ինքնուրույնությանը է ծնվում գուցե տասը հազարից մեկը (ես սա ասում եմ իբրև օրինակ, պարզության համար): Էլ ավելի լայն ինքնուրույնությանը՝ հարյուր հազարից մեկը: Հանճարեղ մարդիկ միլիոններից մեկն են լինում, իսկ մեծ հանճարները, մարդկությանը կատարելագործողները թերևս ծնվում են աշխարհից բազմահազար միլիոններով մարդկանց անցնելուց հետո: Մի խոսքով, ես չեմ նայել այն թորանոթը, որի մեջ կատարվում է այդ ամենը: Բայց որոշակի օրենք անպայման կա և պետք է լինի. այստեղ պատահականություն չի կարող լինել:

— Դե՛, երկուսդ էլ կատակո՞ւմ եք, ինչ է,— ի վերջո գուցեց Ռազումիխինը:— Ի՞նչ եք իրար գլուխ տանում: Նստել են ու ձեռք են առնում միմյանց: Դու այդ բոլորը լո՞ւրջ ես ասում, Ռոդյա:

Ռասկոլնիկովը բարձրացրեց իր դալուկ և համարյա տրխուր գեմքը և նրան ոչինչ չպատասխանեց: Ռազումիխինին

տարօրինակ թվաց, որ այդ մեղմ ու տրտում դեմքի հանդեպ առկա է Պորֆիրիի լքաքցրած, սևեռուն, գրգռող և անհաղափավարի խայթողութունը:

— Է՛հ, սիրելիս, եթե իրոք դա լուրջ է, ապա... Դու, իհարկե, իրավացի ես, ասելով, որ դա նորութուն չէ և նման է այն ամենին, ինչ որ մենք հազար անգամ կարդացել ենք և լսել. բայց ինչ որ իրոք օրիգինալ է այդ ամենի մեջ և իրոք միայն քեզ է պատկանում, ի սարսափի իմ, այն է, որ խղճով արյուն թափել ես թույլ տալիս, այն էլ նույնիսկ այդպիսի ֆանատիկոսութեամբ... Ներքի ինձ: Ուրեմն այդ է քո հողվածի գլխավոր միտքը: Խղճով արյուն թափելու այդ թույլտվությունը... իմ կարծիքով ավելի սարսափելի է, քան արյուն թափելու պաշտոնական, օրինական թույլտվությունը...

— Միանգամայն ճիշտ է, ավելի սարսափելի,— ասաց Պորֆիրին:

— Ոչ, Ռոդյա, դու մոլորվել ես: Այստեղ սխալ կա: Ես կկարդամ... Դու մոլորվել ես: Դու չես կարող այդպես մտածել... Կկարդամ:

— Հողվածում չկա այդ ամենը, կան միայն ակնարկներ,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Այդպես, այդպես,— վրա բերեց անհանգիստ նստած Պորֆիրին,— հիմա ինձ համար գրեթե պարզ է, թե դուք ինչպես եք բարեհաճում նայել հանցագործությանը, բայց... ներեցեք իմ պնդերեսությունը (շատ եմ անհանգստացնում ձեզ, անհարմար եմ զգում ինձ), գիտե՞ք, քիչ առաջ դուք ինձ հանգքստացրիք երկու կարգերի իրար խառնվելու դեպքերի նրկատմամբ, բայց... ինձ ռարձյալ զանազան գործնական հարցերն են անհանգստացնում: Ասենք թե մի որևէ մարդ, որևէ երիտասարդ կերևակայի, թե ինքը կիկուրգ է կամ Մահմեդ... իհարկե, ապագա, ու կսկսի վերացնել դրան խանգարող բոլոր արգելքները... Կասի՞ հարկավոր է երկար ճանապարհորդություն կատարել, իսկ դրա համար փող է հարկավոր... ու կսկսի փող ճարել ճանապարհորդության համար... գիտե՞ք:

Անկյունում նստած Զամետովը հանկարծ փոթկացրեց: Ռասկոլնիկովը նույնիսկ չնայեց նրան:

— Ես պետք է համաձայնեմ, որ այդպիսի դեպքեր իրոք չիկում են,— հանգիստ պատասխանեց նա:— Այդ կերպ ծուղակ են ընկնում հիմարներն ու սնափառները, մանավանդ երիտասարդությունը:

— Այդպես է, այո: Հապա ո՞նց կլինի բանը:

— Նույնպես էլ կլինի,— քմծիծաղեց Ռասկոլնիկովը,— դրա համար ես չեմ մեղավորը: Այդպես է ու միշտ էլ այդպես կլինի: Այ, սա (նա գլխով ցույց տվեց Ռազումիխին) հիմա ասում էր, որ ես սպանություն եմ թույլ տալիս: Դե ի՞նչ կա որ: Հասարակությունը հո միանգամայն ապահովված է աքսորներով, բանտերով, դատական քննիչներով, տաժանակիր աշխատանքներով, էլ ինչո՞ւ անհանգստանալ: Դե փնտրեցեք գողին...

— Լավ, իսկ եթե գտնե՞նք:

— Թող պատժվի:

— Դուք տրամաբանորեն եք խոսում: Լավ, իսկ նրա խղճի նկատմամբ ի՞նչ կասեք:

— Դուք ի՞նչ գործ ունեք նրա խղճի հետ:

— Այնպես, էլի, մարդասիրության նկատառումով:

— Ով խիղճ ունի, կտուժի, երբ կգիտակցի սխալը: Հենց այդ էլ կլինի նրա պատիժը, բացի տաժանակիր աշխատանքներից:

— Իսկ իրոք հանձարեղ մարդիկ, նրանք, որոնց իրավունք է տված սպանելու, նրանք բոլորովի՞ն չպիտի տուժեն, նույնիսկ արյուն թափելու համար է՞լ չպիտի պատժվեն,— հոնքերը կիտած հարցրեց Ռազումիխին:

— Ինչո՞ւ ասել չպիտի պատժվեն: Այստեղ ոչ թույլտվություն կա, ոչ էլ արգելք: Թող տանջվի, եթե խղճում է զոհին... Տանջանքն ու ցավը միշտ էլ պարտադիր են լաթն գիտակցության և խոր սրտի համար: Ինձ թվում է, որ իրոք մեծ մարդիկ աշխարհում պետք է մեծ տխրություն զգան,— ավելացրեց Ռասկոլնիկովը մտածմունքի մեջ ընկած, նույնիսկ խոսակցությանը անհարիր տոնով:

Նա բարձրացրեց գլուխը, մտածկոտ նայեց բոլորին, ժլպտաց ու վերցրեց գլխարկը: Նա շատ ավելի հանգիստ էր, քան մինչև այստեղ մտնելը, ու զգում էր այդ բանը: Բոլորը վեր կացան:

— է՛հ, ուզում եք նախատեք ինձ, ուզում եք բարկացե՞ք, բայց ես չեմ կարող համբերել,— ասաց Պորֆիրի Պետրովիչը,— թույլ տվեք էլի մի հարց (ես ձեզ շատ եմ անհանգրստացնում): Ուզում էի մի փոքրիկ իդեա շոշոփել՝ հենց միայն դա ընտանալու համար...

— Լավ, ասացե՞ք ձեր իդեան:— Ռասկոլնիկովը լուրջ ու դալիպոզեմ կանգնել էր Պորֆիրիի առաջ, սպասողական վիճակում:

— Հա՛... ուղղակի շփոթեմ, թե ինչպես ավելի հաջող արտահայտվեմ... այդ իդեան խիստ ուշագրավ է... հոգեբանական է... Երբ դուք գրում էիք ձեր հոդվածը, չէր կարող պատահել, որ ինքներդ ձեզ գոնե աննշան շափով չհամարեիք նույնպես «արտասովոր» և «նոր խոսք» ասող մարդ, այսինքն՝ ձեր հոդվածի իմաստով, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ... Այդպե՛ս է:

— Շատ հավանական է,— արհամարհանքով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը: Ռազումիխինը շարժում արեց:

— Եթե այդպես է, մի՞թե դուք ինքներդ կորոշեիք ինչ-որ կենսական ձախորդությունների և նեղությունների պատճառով կամ ամբողջ մարդկությունը որևէ կերպ օժանդակելու համար զանցառել արգելքը... օրինակ, սպանել և կողոպտել...

Ու Պորֆիրին Ռասկոլնիկովին հանկարծ էլի նշան արեց ձախ աչքով և ծիծաղեց, ճիշտ այնպես, ինչպես քիչ առաջ:

— Եթե ես զանցառեի արգելքը, իհարկե, ձեզ չէի ասի,— գրգռիչ, գոռոզ քամահրանքով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Ոչ, սրանով ես հետաքրքրվում եմ հենց այնպես, իսկն ասած՝ ձեր հոդվածը ըմբռնելու համար, միայն գրական տեսակետից...

«Օ՛հ, որքան դա պարզորոշ է ու լիտի», նազկանքով մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Թույլ տվե՞ք հայտնել ձեզ, որ ես ինձ չեմ համարում Պա՛հմեղ կամ Նապոլեոն... ոչ էլ նման անձանցից որևէ մեկը, հեռավար, շիկնելով այգախի մարդ, չեմ կարող ձեզ

բավարար բացատրություն տալ, թե ինչպես կվարվեի,— ասա՞ր պատասխանեց նա:

— Դե լավ, էլի, հիմա մեղնում, Ռուսաստանում, ով ասես, որ իրեն նապոլեոն չի համարում,— սարսափելի անպարկեշտությամբ հանկարծ ասաց Պորֆիրին: Նույնիսկ նրա ձայնի ելեղներում էլ այս անգամ ինչ-որ պարզ բան կար:

— Արդյո՞ք մի որևէ ապագա նապոլեոն չէր, որ անցյալ շաբաթ կացնով շնչխեց մեր Ալլոնա Իվանովնային,— հանկարծ բերանից թոցրեց անկյունում նստած Չամետովը:

Ռասկոլնիկովը լուռ էր և ակնապիշ, սևեռուն նայում էր Պորֆիրիին: Ռազումիխինը մոայլվել էր, կիտել հոնքերը: Նրան արդեն առաջ էլ կարծես ինչ-որ կասկած էր տանջում: Նա բարկացկոտ նայեց շուրջը: Անցավ մոայլ լուռության մի րոպե: Ռասկոլնիկովը շուռ եկավ, որ գնար:

— Դուք արդեն գնո՞ւմ եք,— փաղաքուչ ասաց Պորֆիրին՝ չափազանց սիրալիր մեկնելով ձեռքը:— Շատ, շատ ուրախ եմ, որ ծանոթացանք: Իսկ ձեր խնդրանքի կատարման մասին չկասկածեք: Գրեցե՞ք այնպես, ինչպես որ ես ձեզ ասացի: Ամենից լավ է մոտ օրերս... թեկուզ հենց վաղը ինքներդ անցե՞ք այնտեղ... ինձ մոտ: Ծա այնտեղ կլինեմ երևի ժամը տասնմեկին: Ամեն ինչ կհաջողացնենք... Կխոսենք... Դուք, որպես այնտեղ վերջին անգամ եղածներից մեկը, գուցե կորողանայիք մեզ որևէ բան ասել,— բարեսիրտ տեսքով ավելացրեց Պորֆիրին:

— Դուք ուզում եք ինձ պաշտոնապես, բոլոր կանոնների համաձայն հարցաքննության ենթարկել,— խիստ տոնով հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Ինչո՞ւ, առայժմ դա բնավ չի պահանջվում: Դուք ինձ սխալ հասկացաք: Ծա, գիտե՞ք, առիթը բաց չեմ թողնում և... արդեն խոսել եմ բոլոր գրավագիրների հետ... սմանցից ցուցմունքներ եմ վերցրել... Դուք վերջիններից եք... Հա՛, միտս եկավ,— գուշեց Պորֆիրին՝ հանկարծ ինչ-որ առիթով ուրախացած,— հիշեցի...— շուռ եկավ նա դեպի Ռազումիխինը,— դու այն ժամանակ շատ էիր խոսում Նիկոլայի մասին...— Պորֆիրին դարձավ դեպի Ռասկոլնիկովը,— ես ինքս էլ գիտեմ, ինքս էլ գիտեմ, որ այդ ազան անմեղ է, բայց ի՛նչ

արած. հարկ եղավ Միտկային էլ անհանգստացնել... այ թե ինչումն է բանը, գործի ամբողջ էությունը. այն ժամանակ սանդուղքով բարձրանալիս... ներեցեք, դուք ժամը ութի՞ն էիք այնտեղ գնացել:

— Ութին,— պատասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ նույն վայրէջանին անհաճելիորեն զգալով, որ կարող էր այդ շասել:

— Այդպես, ժամը ութին սանդուղքով բարձրանալիս դո՞ւնե՞ր դուք երկրորդ հարկում, բաց բնակարանում շտեսա՞ք երկու աշխատողներին կամ գոնե նրանցից մեկին: Հիշո՞ւմ եք: Նրանք ներկում էին հատակը. շնկատեցի՞ք. սա շատ, շատ կարևոր է նրանց համար:

— Ներկարարներին: Ոչ, չեմ տեսել... — դանդաղ և կարծես հուշերը քրքրելով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ նույն ակնթարթում լարվելով իր ամբողջ էությամբ և ճիգ թափելով որքան կարելի է շուտ կռահել, թե իր դեմ ինչ ծուղակ է պատրաստվում և շինի՞ թե ինքը որևէ բան աչքաթող անի:

— Ոչ, չեմ տեսել, այդպիսի բաց բնակարան էլ չեմ նկատել... Իսկ շորորդ հարկում (նա արդեն հասկացել էր ծուղակը և ցնծության մեջ էր), հիշում եմ, մի աստիճանավոր տեղափոխվում էր իր բնակարանից, որը գտնվում էր Ալյոնա Իվանովնայի բնակարանի դիմաց... հիշում եմ... Ես այդ պարզ հիշում եմ... զինվորները ինչ-որ բազմոց էին տանում և ինձ սեղմեցին պատին... Իսկ ներկարարներ կային, թե ոչ, այդ չեմ հիշում... Կարծեմ բաց բնակարան էլ ոչ մի հարկում չկար: Այո, չկար...

— Դու ինչ ես անում, է՛,— հանկարծ գոռաց Ռազումիսինը՝ կարծես ուշքի գալով ու զլխի ընկնելով,— ներկարարները աշխատել են հենց սպանության օրը, իսկ սա երեք օր առաջ է այնտեղ եղել. ինչե՞ր ես հարցնում:

— Թյո՛ւ, շփոթվեցի,— Պորֆիրին մատը խփեց ճակատին:— Գրողը տանի, այդ գործից ես խելքս եմ թոցնում,— կարծես նույնիսկ ներողություն խնդրելով, դիմեց նա Ռասկոլնիկովին,— մեզ համար խիստ կարևոր է իմանալ, թե որևէ մեկը նրանց չի՞ տեսել դատարկ բնակարանում, ժամը ութին, իսկ հիմա ես կարծում էի, թե դուք էլ կկարողանալիք մի բան ասել... բոլորովին շփոթվեցի:

— Ուրեմն պետք է ավելի ուշադիր լինել,— մտալլ պատասխանեց Ռազումիսինը:

Վերջին խոսքերը ասվեցին նախասենյակում: Պորֆիրի Պետրովիչը նրանց շատ սիրալիք ուղեկցեց մինչև դուռը: Երկուսն էլ մոռալագեմ ու նոթոտ դուրս եկան փողոց և մի քանի քայլ ոչ մի բառ չասացին: Ռասկոլնիկովը խոր շունչ առավ...

VI

—... Չեմ հավատում, չեմ կարող հավատալ,— կրկնում էր շփոթված Ռազումիսինը՝ ամեն կերպ աշխատելով հերքել Ռասկոլնիկովի փաստարկները: Նրանք արդեն մոտենում էին Բակալեևի հյուրանոցին, որտեղ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան և Դունյան վաղուց էին նրանց սպասում: Ռազումիսինը ճանապարհին տաքացած խոսելիս ամեն լուրջ կանգ էր առնում՝ շփոթված և հուզված հենց միայն նրանով, որ նրանք առաջին անգամ պարզ խոսեցին այդ բանի մասին:

— Մի հավատա,— սառն ու անփույթ քմծծաղով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը,— դու ըստ քո սովորության, ոչինչ չէիր նկատում, իսկ ես կշռադատում էի յուրաքանչյուր բանը:

— Դու կասկածամիտ ես, դրա համար էլ կշռադատում էիր... Հըմ... իսկապես, ես համաձայն եմ, Պորֆիրի խոսելածը բավական տարօրինակ էր, իրեն առանձնապես տարօրինակ էր պահում այդ սրիկա Ջամեստովը... Դու իրավացի ես, նրա մտքում ինչ-որ բան կար, բայց ինչո՞ւ էր այդպես, ինչո՞ւ:

— Գիշերվա ընթացքում փոխել էր միտքը:

— Ընդհակառակը, ընդհակառակը: Եթե նրանք այդպիսի անհեթեթ միտք ունենային, ամեն կերպ կաշխատեին թաքցրել այն, թաքցնել իրենց դիտավորությունները, որպեսզի հետո բռնեն... Իսկ հիմա դա լկտիություն և անզուգուցություն է:

— Եթե նրանք ունենային փաստեր, այսինքն՝ իսկական

փաստեր կամ գեթ որևէ շափով հիմնավորված կասկածներ, ապա իրոք կաշխատեին թաքցնել խաղը, հույս ունենալով, որ է՛լ ավելի կշահեն (ասենք, վաղուց խուզարկութիւն կկատարեին): Բայց նրանք փաստ չունեն, ոչ մի փաստ, բոլորը պատրանք է, բոլորը կասկածի վրա է հիմնված, սոսկ թուցիկ իդեա է, դրա համար էլ նրանք աշխատում են լիտիությամբ շահել: Գուցե Պորֆիրին ինքն էլ շարացավ, որ փաստեր չկան, սրտնեղելուց տրաքվեց: Գուցե և որևէ դիտավորութիւն ունի... Նա կարծես թե խելացի մարդ է... Գուցե ուզում էր ինձ վախեցնել, որ գիտե... Այստեղ, սիրելիս, յուրահատուկ հոգեբանութիւն կա... Ասենք, զարշելի է այդ ամենը բացատրելը: Թ՛ո՛ղ:

— Եվ վիրավորական է, վիրավորական է, ես քեզ հասկանում եմ... Բայց... քանի որ մենք հիմա արդեն պարզ խոսեցինք (իսկ դա հիանալի է, որ վերջապես, պարզ խոսեցինք, ես ուրախ եմ), ուստի ես հիմա ուղղակի խոստովանում եմ քեզ, որ դա, այդ միտքը նրանց մոտ ես նկատել եմ վաղուց, այս ամբողջ ժամանակվա ընթացքում, իհարկե, այն եղել է միայն աննշան շափով, անկայուն ձևով, բայց ինչո՞ւ է եղել, թեկուզ և անկայուն ձևով: Ի՞նչպես են նրանք համարձակվում: Ո՞րտեղ, ո՞րտեղ են թաքնված դրա արձատները: Օ, եթե դու գիտենայիր, թե ես ինչպե՞ս էի կատաղում: Եվ ի՞նչպես չկատաղես. չքավոր մի ուսանող, որը հյուծված է աղքատութիւնից ու սևամաղձութիւնից. տառապելու է դաժան, զառանցազին հիվանդությամբ, որը զուցե արդեն սկզբել է (նկատի առ). կասկածամիտ է, ինքնասեր, գիտե իր արժանիքը և վեց ամիս ոչ ոքի չի տեսել իր խցիկում. ցնցոտիով և առանց ներբանների կոշիկներով կանգնած է ինչ-որ թաղապետերի առաջ և նրանց կողմից անարգանքի է ենթարկվում. անսպասելի պարտք-ժամկետանց մուրհակ արքունի խորհրդական Չեքարովի մոտ, նեխած ներկ (ստտիկանատան նոր ներկած պատերի. ՄԹ), երեսուն ատրիճան շոգ ըստ Ռենմյուրի, ծանր օդ, բազմաթիվ մարդիկ, խոսակցութիւն պառավի սպանութեան մասին, որի մոտ ինքը եղել է նախորդ օրը, և այդ ամենով հանդերձ՝ սովալուկ վիճակ. էլ ի՞նչպես այսպես շուշաթափվես: Մի՞թե սա կասկածելու հի՞ճ է ապախոս Գրոզը առնի, ես հասկանում

եմ, որ սա վրդովեցուցիչ է, բայց եթե ես քո տեղը լինի Ռեդյա, կծիծաղեի բոլորի աչքի առաջ, կամ որ ավելի չափ է, կթքեի բոլորի երեսին, այն էլ առատորեն, ու մի երկու տասնյակ ապտակ կհասցնեի ում հարկն է, ինչպես և միշտ դրանք պետք է տալ, ու դրանով էլ գործը կվերջացնեի: Թ՛րքիր, քաշալերվիր, ամոթ է:

«Այնուամենայնիվ նա այդ լավ շարադրեց», — մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Թքիր. իսկ վաղը դարձյալ հարցաքննութիւն կլինի, — դառնությամբ ասաց նա, — մի՞թե ես պետք է նրանց բացատրութիւն տամ: Ինձ այն էլ է վրդովում, որ երեկ պանդոկում ավելորդ բաներ ասացի Չամետովին:

— Գրողը տանի, ինքս կզնամ Պորֆիրիի մոտ: Նրան մի լավ հուպ կտամ Կոզոկցական եղանակով. թող ամեն ինչ ասի մինչև մանրամասնութիւնները: Չամետովին՝ նույնպես...

«Վերջապես, զլիտ ընկա՞վ», մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Կաց, — գոչեց Ռազոմիխինը՝ հանկարծ բռնելով նրա ուսից, — կաց, դու սխալվել ես, ես մտածեցի, որ սխալվել ես. դու ասում ես, որ ներկարարների վերաբերյալ հարցը նենգաբար է տրված. այստեղ նենգութիւնից ի՞նչ պիտի դուրս գա: Հասկացիր, եթե այդ բանը դու անեիր, մի՞թե կարող էիր բերանիցդ թոցնել, թե տեսել ես բնակարանը ներկելը... ու ներկարարներին: Ընդհակառակը, կասեիր, թե ոչինչ չես տեսել, եթե նույնիսկ տեսել էիր: Ո՞վ է իր դեմ ցուցմունք տալիս:

— Եթե ես այդ բանը արած լինեի, անպայման կասեի, որ տեսել եմ ներկարարներին և բնակարանը, — գծկամորեն և նկատելի զզվանքով շարունակեց պատասխանել Ռասկոլնիկովը:

— Ախր ինչո՞ւ ինքդ քո դեմ խոսես:

— Որովհետև միայն մուծիկները կամ բոլորովին անփորձ մարդիկ են հարցաքննութիւնների ժամանակ ամեն ինչ ուղղակի թաքցնում. իսկ եթե մարդը մի քիչ զարգացած է ու փորձառու, աշխատում է ըստ հնարավորութեան խոստովանել: Բայց առերեսով և անհերքելի փաստերը. միայն

թե դրանք յուրովի է պատճառաբանում, իր առանձնահատուկ և անսպասելի գիծն է անցկացնում, որով փաստերին բոլորովին ուրիշ նշանակություն է տալիս և ուրիշ կերպ է դրանք լուսաբանում: Պորֆիրին հուսով էր, թե ես անպայման այդպես կպատասխանեմ և անպայման կասեմ այն, ինչ որ տեսել եմ և այդ կերպ կպարզվի ճշմարտությունը, ու իմ բացատրությունը որևէ բան կավելացնեմ...

— Ախր նա քեզ իսկույն կասեր, որ սպանությունից երկու օր առաջ ներկարարները այնտեղ չէին կարող լինել և ուրեմն դու այնտեղ եղել ես հենց սպանության օրը, ժամը, ութին: Հեշտությամբ կշշկլեցնեիր քեզ:

— Նա կարծում էր, թե ես չեմ կարողանա գլխի ընկնել և կշտապեմ ճիշտ պատասխաններ տալ ու կմոռանամ, որ ներկարարները չէին կարող երկու օր առաջ այնտեղ լինել:

— Ի՞նչպես կարելի էր այդ մոռանալ:

— Շատ հեշտ: Խորամանկ մարդիկ էլ հենց այդպիսի դատարկ բաներից են շփոթվում: Որքան խորամանկ է մարդը, այնքան քիչ է կասկածում, որ իրեն հեշտությամբ կշփոթեցնեն: Ամենախորամանկ մարդուն էլ հենց աննշան փաստերով պետք է շփոթեցնել: Պորֆիրին ամենևին էլ այնպես հիմար չէ, ինչպես դու ես կարծում...

— Որ այդպես է, նա սրիկա է:

Ռասկոլնիկովը շեր կարող շփոթողն էր: Բայց նույն րոպեին նրան տարօրինակ թվացին իր աշխուժացումն ու տրամադիր լինելը, որով նա տվեց վերջին բացատրությունը, մինչդեռ ամբողջ նախընթաց խոսակցությանը նա մասնակցում էր մոայլ գարշանքով, դժկամորեն, հենց միայն լուռ շմուշու համար:

«Որոշ հարցեր հաճույքով եմ շոշափում», մտածեց նա:

Բայց համարյա նույն րոպեին նա ինչ-որ անհանգստություն զգաց, կարծես անակնկալ ու տագնապալից մի միտք շփոթեցրեց նրան: Անհանգստությունը սաստկանում էր: Նրանք արդեն հասան մինչև Բակալեևի հյուրանոցի մուտքը:

— Գնա մենակ, ես հիմա կգամ, — հանկարծ ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ո՞ւր ես գնում, մենք հո տեղ հասանք

— Գործ ունեմ, գործ... Կգամ կես ժամից... Ասա նրանց:

— Քո կամքն է, բայց ես կգամ քեզ հետ:

— Այդ ի՞նչ է, դո՞ւ էլ ես ուզում ինձ տանջել, — բղավեց Ռասկոլնիկովը այնպիսի դառն ջղայնությամբ, աչքերի այնպիսի տխրագին արտահայտությամբ, որ Ռասկոլնիկովին թվերը թուլացան: Մի քանի վայրկյան նա կանգնած էր մուտքի սանդուղքին և մոայլ նայում էր, թե Ռասկոլնիկովը ինչպես էր արագ քայլում իր ապրած փողոցի ուղղությամբ: Վերջապես, սեղմելով ատամները և բռունցքները, երգվելով, որ հենց այդ օրը Պորֆիրից կքամի բոլոր գաղտնիքները, ինչպես քամում են կիտրոնի հյութը, բարձրացավ վերև՝ հանգրստացնելու իրենց երկար բացակայությունից արդեն անհանգստացած Պուլխերիա Ալեքսանդրովնային:

Երբ Ռասկոլնիկովը հասավ իր ապրած տանը, նրա քունքերը քրտնել էին, և նա ծանր էր շնչում: Նա հապճեպ բարձրացավ սանդուղքով, մտավ իր շփակած բնակարանը և իսկույն կեռով փակեց դուռը: Այնուհետև վախով ու խելահեղությամբ նետվեց դեպի անկյունը, դեպի պաստառի այն ճեղքվածքը, որտեղ առաջ գտնվում էին կողոպտած իրերը, ձեռքը խոթեց ճեղքվածքի մեջ ու մի քանի րոպե մանրակերպիտորեն խառնշտորեց այն՝ շոշափելով բոլոր ծակուծուկները ու պաստառի բոլոր ծալքերը: Ոչինչ չգտնելով, վեր կացավ ու խոր շունչ առավ: Քիչ առաջ, երբ մոտեցել էին Բակալեևի հյուրանոցին, նա հանկարծ երևակայել էր, որ մի որևէ իր, որևէ շղթա, ճարմանդ կամ նույնիսկ թուղթը, որով փաթաթված էին դրանք և որի վրա պառավի ձեռքով նշումներ էին արված, կարող էր մնացած լինել որևէ խոռոչում, հետո հանկարծ գտնվել և անսպասելի ու բացահայտ հանցանշան դառնալ:

Նա կանգնել էր ասես մտազբաղ, ու տարօրինակ, թույլ, համարյա անիմաստ ժպիտը դողում էր նրա շուրթերին: Վերջապես, նա վերցրեց գլխարկը և կամացուկ դուրս ելավ սենյակից: Նրա մտքերը խռնվում էին: Մտախոհ իջավ մինչև դարպասը:

— Ահա և նա ինքը, — լսվեց մի բարձր ձայն: Ռասկոլնիկովը բարձրացրեց գլուխը:

Գոնապանը կանգնած էր իր խցիկի դռան առջև ու նրան մատնացույց էր անում մի ինչ-որ ցածրահասակ մարդու, որը տեսքով քաղքենու էր նմանվում, հագած էր խալաթի պես մի բան, բաճկոնակ, ու հեռվից կնոջ էր նմանվում: Կնդատտ, հովարավոր գլխարկով ծածկված գլուխը կախված էր, և նա ասես ամբողջովին կորացած լինելու նիհար, կնճառ դեմքը ցույց էր տալիս, որ նա հիսունից անց է. փոքրիկ, ուռած աչքերի նայվածքը մոռյլ էր, խստաբարո, ու անբավահանութուն էր արտահայտում:

— Ինչո՞ւմն է բանը,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ մոտենալով գոնապանին:

Քաղքենին խեթ-խեթ նայեց ու երկար, սևեռուն, ուշադիր զննեց նրան. հետո դանդաղ շուռ եկավ ու ոչ մի բառ չասելով, տան դարպասից դուրս ելավ փողոց:

— Ախր ինչո՞ւմն է բանը,— բղավեց Ռասկոլնիկովը:

— Նա ձեր անունը տվեց և հարցրեց, թե այստե՞ղ եք ապրում, ո՞ւմ մոտ: Հիմա դուք ի՞նչաք, ես ձեզ ցույց տվի նըրան, իսկ նա գնաց: Այլ քեզ բա՛ն:

Գոնապանը նույնպես մի քիչ տարակուսանքի մեջ էր, ու էլի մի փոքր մտածելով, շուռ եկավ ու մտավ իր խցիկը:

Ռասկոլնիկովը աճապարեց քաղքենու ետևից և խսկույն տեսավ, որ նա դարձյալ գանդաղ, համաչափ քալերով զբնում է փողոցի մյուս կողմով, աչքերը գետնին հառած, ու կարծես ինչ-որ բան է կշռադատում: Ռասկոլնիկովը շուտով հասավ նրան, բայց մի քանի բուրբ նրա ետևից էր գնում. վերջապես, կողքի մոտեցավ ու նայեց նրա դեմքին: Քաղքենին իսկույն նկատեց նրան, արագ զննեց, ապա էլի սկսեց նայել գետնին, ու այսպես նրանք գնում էին կողք-կողքի, առանց մի բառ ասելու:

— Դուք ինձ հարցրե՞լ էիք... գոնապանից,— վերջապես ասաց Ռասկոլնիկովը, բայց ինչ-որ շատ ցածր ձայնով:

Քաղքենին ոչ մի պատասխան չավեց և նույնիսկ շեռայեց նրան: Էլի մի փոքր լուռ էին:

— Ի՞նչ է... գալիս եք, հարցնում... ու լուռ եք... ախր ինչո՞ւմն է բանը:— Ռասկոլնիկովի ձայնը խզվում էր ու բառերը կարծես չէին ուզում պարզ արտասանվել:

Քաղքենին այս անգամ բարձրացրեց գլուխը և շարագուշակ, մոռյլ հայացքով նայեց Ռասկոլնիկովին:

— Մարդասպա՛ն,— ասաց նա հանկարծ ցածր, բայց պարզ ու կտրուկ ձայնով...

Ռասկոլնիկովը քայլում էր նրա կողքից: Նրա ոտքերը հանկարծ սարսափելի թուլացան, մեջքը սարսուռեց, մի աչքը-թարթ սիրտը կարծես նվաղեց. հետո հանկարծ սկսեց խփել, ասես պոկվեց ու ընկավ կեռից: Այսպես նրանք անցան հարյուր քայլ, իրար կողքի և դարձյալ բոլորովին լուռ:

Քաղքենին չէր նայում նրան:

— Սա ի՞նչ բան է... ի՞նչ... ո՞վ է մարդասպանը,— հազիվ լսելի փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը:

— Դո՛ւ ես մարդասպանը,— էլ ավելի կտրուկ և ազդու տոնով ու ատելությամբ լեցուն ինչ-որ հրճվանքի ժպիտով ասաց քաղքենին ու դարձյալ ուղիղ նայեց Ռասկոլնիկովի դալուկ դեմքին և խամբած աչքերին: Այդ պահին երկուսն էլ մոտեցան փողոցների խաչմերուկին: Քաղքենին դարձավ դեպի ձախ կողմի փողոցը ու զնաց առանց ետ նայելու: Ռասկոլնիկովը կանգ առավ ու երկար նայեց նրա ետևից: Նա տեսավ, թե ինչպես քաղքենին մի հիսուն քայլ անցնելով, շուռ եկավ ու նայեց իրեն, իսկ ինքը դեռ անշարժ կանգնած էր նույն տեղում: Ռասկոլնիկովին թվաց, թե նա այս անգամ էլ իրեն նայեց սառն, ատելությամբ լեցուն և հրճվալից ժպիտով, թեև հնարավոր չէր դա պարզ տեսնել:

Ռասկոլնիկովը կամացուկ, թուլացած քայլերով, դողդոջ ծնկներով և կարծես սարսափելի մրսած ետ դարձավ ու զբնաց իր խցիկը: Նա հանեց գլխարկը, դրեց սեղանին ու տասը բուրբ անշարժ կանգնեց դրա կողքին: Այնուհետև ուժասպառ ընկավ բազմոցին ու հիվանդագին ինքնազգացմամբ, թույլ տնքալով մեկնվեց դրա վրա: Աչքերը փակված էին: Այդպես նա պառկեց մոտ կես ժամ:

Նա ոչ մի բանի մասին չէր մտածում: Այնպես, կային ինչ-որ մտքեր կամ մտքերի բեկորներ, խառնիխուռն ու անկապ պատկերացումներ, այնպիսի մարդկանց դեմքեր, որոնց նա տեսել էր դեռ մանկության օրերում կամ որևէ տեղ հանգիստի միայն մեկ անգամ և որոնց նա երբեք չէր հիշել: Ա... եկեղեցու զանգակատունը. մի պանդուկի բլիթարդը և

ինչ-որ սպա դրա կողքին. սիգարների հոտ ծխախոտի ինչ-որ խանութում, ներքնահարկում օդեսուն. սև, բուրոսվին խավարապատ սանդուղք՝ կեղտաշրերով ամբողջովին ողողված ու ձվի կեղևներով պատած. զանգերի կիրակնօրյա դողանջ ինչ-որ տեղից... Առարկաները հերթափոխվում ու պրտրտվում էին մրրկի նման: Մի քանիսը նրան նույնիսկ դուր էին գալիս, և նա կառչում էր դրանցից, բայց դրանք աղոտանում էին և առհասարակ ներքուստ ինչ-որ մի բան էր ճնշում նրան, բայց թույլ չափով: Երբեմն նա իրեն նույնիսկ լավ էր զգում... Թեթև դողը շէր անցնում և դա նույնպես համարյա հաճելի էր թվում:

Նա լսեց Ռազումիխինի հապճեպ քայլերը և նրա ձայնը, փակեց աչքերը և քնած ձեացավ: Ռազումիխինը բացեց դուռը և մի պահ կանգնեց շեմքին, ասես մտքերով տարված: Հետո կամացուկ ներս մտավ և զգուշությամբ մոտեցավ բազմոցին: Լսվեց նաստասյայի փսփսոցը.

— Մի զարթեցնի. թող քունն առնի. հետո ուտելիք կըտանք:

— Ճիշտ է,— պատասխանեց Ռազումիխինը:

Երկուսն էլ զգուշությամբ դուրս ելան ու ծածկեցին դուռը: Անցավ էլի մոտ կես ժամ: Ռասկոլնիկովը բացեց աչքերը ու պառկեց մեջքի վրա, ձեռքերը դնելով գլխի տակ...

«Ո՞վ է նա: Ո՞վ է գետնի տակից դուրս եկած այդ մարդը: Ո՞րտեղ է եղել նա և ի՞նչ է տեսել: Նա ամեն ինչ տեսել է, դա անկասկած է: Այն ժամին նա ո՞րտեղ էր կանգնած և ո՞րտեղից էր նայում: Ինչո՞ւ է նա միայն այժմ մեջտեղ գալիս: Եվ ի՞նչպես նա կարող էր տեսնել, մի՞թե այդ հնարավոր է... Հը՞մ...— սարսռելով ու ցնցվելով մտածում էր Ռասկոլնիկովը,— հապա տո՛ւփը, որ նիկոլայը գտել էր դուռն մոտ. մի՞թե այդ էլ հնարավոր է: Մի որևէ շնչին բան, և ահա քեզ եզրիպտական բուրգի շափ հանցանշան: Ճանճը թռել է ու տեսել: Մի՞թե այդ հնարավոր է:

Եվ նա հանկարծ նողկանքով զգաց, թե ինչպես թուլացել է, ֆիզիկապես թուլացել:

«Ես այդ պետք է գիտենայի,— դառն քմծիծաղով մտածում էր նա,— ճանաչելով ինքս ինձ, նախազգալով իմ վի-

ճակը, ես ինչպե՞ս համարձակեցի վերցնել կացինը և արյուն թափել: Ես պարտավոր էի նախապես այդ գիտենալ... է-է-հե՛, ախր ես հո նախապես գիտեի...», հուսահատ շշուշաց նա:

Երբեմն նա մի որևէ մտքով տարված, անշարժ կանգ էր առնում.

«Ոչ, այն մարդիկ այլ կերտվածքի են. իսկական տիրակալը, ում ամեն ինչ թույլատրվում է, ջախջախում է Տուլունը, Փարիզում կոտորած է սարքում, Եզրիպտոսում մոռանում է բանակը, կես միլիոն մարդ է վատնում մոսկովյան արշավանքում և Վիլնոյում բառախաղով է էժան պրծնում*. և նրբան մահից հետո կուռք են դարձնում. հետևաբար ամեն ինչ էլ թույլատրելի է: Ոչ, այդպիսի մարդկանց մարմինը ոչ թե մարմին է, այլ բրոնզ է»:

Անակնկալ մի միտք հանկարծ համարյա ծիծաղեցրեց նրան:

«Նապոլեոն, բուրգեր, Վատեյոնո, ու կոլեգիական ոեզիստրատորի վտիտ, նողկալի այրին, պառավը, վաշխառուն, կարմիր սնդուկը մահճակալի տակ. դե սա ի՞նչպես կմարսի թեկուզ Պորֆիրի Պետրովիչը... ո՞րտեղից մարսի... էսթետիկան կխանգարի. որպես թե արդյո՞ք նապոլեոնը ձեռքը կխոթի պառավի մահճակալի տակ: Օ, անպետքի մեկը...»

Իհնում էին բուռններ, երբ նա կարծես զառանցում էր. նա տենդային-հրճվագին տրամադրության մեջ էր ընկնում:

«Հը՞մ, պառավը, դա անհեթեթություն է,— տաքացած, կցկտուր մտածում էր նա,— պառավի գործը թերևս սխալ է, այդ մի կողմ թողնենք: Պառավին սպանելը միայն հիվանդություն էր... Ես ուզում էի շուտ օգտվել նրա մահվանից... ես ոչ թե մարդուն, այլ սկզբունքը սպանեցի: Սկզբունքը ես սպանեցի, բայց դրանից շօտվեցի. մնացի չշահված... Հենց միայն սպանել կարողացա, և այն էլ արդյո՞ք կարողացա... Սկզբունք: Տխմար Ռազումիխինը ժամ առաջ ինչո՞ւ էր հայհոյում սոցիալիստներին: Զանասեր, բանիմաց մարդիկ են. «հանուր երջանկությանը» են զբաղվում... Ոչ, կյանքը ինձ մի անգամ է տրվում ու այլևս երբեք չի լինի. ես շեմ ուզում սպասել «համբնդհանուր երջանկության»: Ես ինքս էլ եմ

ուզում ապրել, թե չէ ավելի լավ է և շապրել: Ի՞նչ արած, եւ միայն շուգեցի անխնամ թողնել սովալլուկ մորս, կարիքի մեջ խեղդվիլ՝ սպասելով «համընդհանուր երջանկության»: Որպես թե «ես իմ աղյուսն եմ բերում համընդհանուր երջանկության համար և դրանով սրտի հանգստութիւն եմ զգում»: Քա՛հ-քա՛հ: Հապա ինչո՞ւ դուք ինձ աշքաթող արեցիք: Զէ՞ որ ես բնդամենը մի անգամ եմ ապրում, չէ՞ որ ես էլ եմ ուզում ապրել... էհ, ես էսթետիկական ոչիլ եմ և ուրիշ ոչինչ,— ավելացրեց նա հանկարծ, խելագարի նման ծիծաղելով:— Այո, ես իսկապես ոչիլ եմ,— շարունակեց նա՝ շարախնդությամբ կառչելով այդ մտքից, քրքրելով այն, ու գրանով խազ էր անում, զվարճանում,— ու դա հենց միայն այն պատճառով, որ նախ՝ հիմա ես գատողութիւններ եմ անում, թե ես ոչիլ եմ. երկրորդ, այն պատճառով, որ մի ամբողջ ամիս ամենաբարերար նախախնամությանն էի անհանգրստացնում, կոչ էի անում վկա լինել, որ ես իբր ոչ թե իմ միս ու արյան և հաճույքի համար եմ այդ բանը ձեռնարկում, այլ նկատի ունեմ շատ լավ ու հաճելի մի նպատակ, քա՛հ-քա՛հ. երրորդ, այն պատճառով, որ հաշվի չէի առել այդ բանը կատարելու հնարավոր հետևանքները: գրանք չէի կշռադատել. բոլոր ոչիլներից ընտրեցի առավելապես անօգտակարը, ու սպանելով նրան, որոշեցի նրանից վերջնել ճիշտ այնքան, որքան ինձ հարկավոր է առաջին քայլն անելու համար, ոչ ավելի և ոչ պակաս (իսկ մնացածը ուրեմն այնպես էլ կգնար վանք, կտակի համաձայն, քա՛հ-քա՛հ)...

Ես վերջնականապես ոչիլ եմ հենց այն պատճառով, որ ինքս գուցե է՛լ ավելի վատթար ու նողկալի եմ, քան սպանված ոչիլը, ու առաջուց նախազգում էի, որ միայն սպանելուց հետո ինքս ինձ կասեմ այս բանը: Մի՞թի որևէ իրադարձութիւն կարող է համեմատվել այս զարհուրելի բանի հետ: Օ, գոհակութիւն, օ, ստորութիւն... օ, ինչպես եմ ես հասկանում «մարգարիին», սուրբ ձեռքին, նժույգ նստած. Ալլա՛հը պատվիրում է, ու հնազանդվիր, «երկչոտ» արարած: Իբրավացի է, իրավացի է «մարգարեն», երբ որևէ տեղ, փողոցի լայնքով լավ մարտկոց է դնում և խփում արդարին ու մեղավորին, նոսրեխկ շարժանացնելով բացատրության:

Հնազանդվիր, երկչոտ արարած, ու ոչինչ մի ցանկանա, որ քա՛հհա եւ այդ քո գործը չէ... Օ, ոչ մի դեպքում, ոչ մի դեպքում չեմ ներք պառավին»:

Նրա մազերը թրջվել էին քրտնքից, դողդող շրթունքները բորբոքված էին, անշարժ հայացքը մեխվել էր առաստաղին:

«Մայրս, քույրս, որքան ես սիրում էի նրանց: Ինչո՞ւ եմ հիմա նրանց ատում: Այո, ես նրանց ատում եմ, ֆիզիկապես ատում, չեմ կարող նրանց տանել, երբ իմ կողքին են... Ժամ առաջ ես մտտեցա ու համբուրեցի մորս, հիշում եմ... Գզվել նրան ու մտածել, որ եթե նա իմանա, ապա... Գուցե այդ դեպքում ասե՛մ նրան: Ինձնից այդ կարելի է սպասել... Հըմ, նա պետք է որ այնպես լինի, ինչպես ես եմ,— ավելացրեց Ռասկոլնիկովը մտքին զօռ տալով, կարծես մաքառելով իրեն համակող զառանցանքի դեմ:— Օ, ինչպես եմ ես հիմա ատում պապուկին, թվում է, թե երկրորդ անգամ կսպանեի, եթե կենդանանար: Խեղճ կիզավետա, ինչո՞ւ էր այն պահին նա այնտեղ... Տարօրինակ է, ինչո՞ւ ես նրա մասին համարյա չեմ մտածում, կարծես թե չեմ սպանել... Կիզավե՛տա, Սո՛նյա, խեղճ, խոնարհ արարածներ հեզ աշքերով... Միրելիներ... Ինչո՞ւ նրանք չեն լալիս, ինչո՞ւ չեն հառաչում... Նրանք ամեն ինչ զոհում են... նայում հեզ ու մեղմիվ... Սո՛նյա, Սո՛նյա, մեղմաբար Սոնյա...»

Նա անզգայացավ. նրան տարօրինակ թվաց, որ ինքը չի հիշում, թե ինչպես կարող էր հայտնվել փողոցում: Արդեն ուշ երեկո էր: Մթնշաղը թանձրանում էր, լիալուսինը հետըզհետե ավելի պայծառ էր շողում. օդը առանձնապես հեղձուցիչ էր: Փողոցներով մարդկանց բազմութիւններ էին գնում. արհեստավորները և զբաղված մարդիկ տուն էին գնում, ուրիշները զբոսնում էին. զգացվում էր կրի, փոշու, նեխած շրափոսների հոտը: Թասկոլնիկովը քայլում էր տխուր ու մըտահոգված. նա շատ լավ էր հիշում, որ տանից դուրս էր եկել ինչ-որ գիտափորությամբ, որ հարկավոր էր շտապել, ինչ-որ բան անել, բայց թե ինչ, մոռացել էր: Հանկարծ նա կանգ առավ ու տեսավ, որ փողոցի մյուս կողմում, մայթի վրա մի մարդ է կանգնած և նրան ձեռքով է անում: Թասկոլնիկովը փողոցի միջով մտտեցավ նրան, բայց այդ մարդը

հանկարծ շուռ եկավ ու գնաց, ուշադրութիւն չդարձնելով նրա վրա, գլուխը կախած, առանց ետ նայելու և ցույց տալու, որ կանչել էր նրան: «Լավ, մի՞թե նա կանչել էր», մտածեց Ռասկոլնիկովը ու այնուամենայնիվ գնաց նրա ետևից: Մինչև նրան հասնելը տասը քայլ էր մնում, երբ Ռասկոլնիկովը հանկարծ ճանաչեց նրան և վախեցավ. դա ժամ առաջ հանդիպած քաղքենին էր նույն խալաթով և նույնպես կորագած: Ռասկոլնիկովը քայլում էր հեռվից. նրա սիրտը խփում էր. նրանք անցան մյուս փողոցը. քաղքենին ետ չէր նայում: «Արդո՞ք գիտե՞ նա, որ ես գնում եմ իր ետևից», մտածում էր Ռասկոլնիկովը: Քաղքենին ներս մտավ մի մեծ տան դարձույտից: Ռասկոլնիկովը արագ մոտեցավ դարպասին ու նայեց, թե արդո՞ք նա ետ չի՞ դառնա և իրեն չի՞ կանչի: Եվ իսկապես, անցնելով դարպասից և արդեն մտնելով բակը, հանկարծ քաղքենին շուռ եկավ ու կարծես էլի նրան ձեռքով արեց: Ռասկոլնիկովը անմիջապես անցավ դարպասից, բայց քաղքենին արդեն բակում չէր: Ուրեմն նա բարձրանում էր առաջին սանդուղքով: Ռասկոլնիկովը հետևեց նրան: Հիրավի, վերևից դեռ լսվում էին ինչ-որ մեկի շափածո, անշտապ քայլերը: Տարօրինակ էր, սանդուղքը կարծես թե ծանոթ էր: Ահա առաջին հարկի մի պատուհանը. ապակիներից թափանցում էր լուանի տխուր ու խորհրդավոր լույսը. ահա և երկրորդ հարկը: Վա՛հ, սա հենց այն բնակարանն է, որտեղ աշխատում էին ներկարարները... Այդ ի՞նչպես է որ ինքը անմիջապես չձանաչեց: Առջևից գնացող մարդու քայլերը լսեցին. ուրեմն նա կանգ էր առել կամ թաքնվել որևէ տեղ: Ահա և երրորդ հարկը. էլի՞ բարձրանալ. ինչպիսի՞ լռութիւն է այնտեղ, նույնիսկ սարսափելի է... Բայց Ռասկոլնիկովը գնաց: Նա վախենում և անհանգստանում էր հենց իր քայլերի ձայնից: Ատաված իմ, ի՞նչ մութ է: Քաղքենին երևի թաքնվել է որևէ անկյունում: Հը՛մ, բնակարանի դուռը բոլորովին բաց է. Ռասկոլնիկովը մի փոքր մտածեց ու ներս մըտավ: Նախասենյակը խավար էր ու դատարկ, ոչ ոք չկար, կարծես ամեն ինչ դուրս էին տարել. նա կամացուկ, ոտքերի մատների վրա անցավ հյուրասենյակ. ամբողջ սենյակը

ողողված էր լուանի պայծառ լույսով. այստեղ առաջվա պէս էր ամեն ինչ՝ աթոռները, հայելին, դեղին բազմոցը և շրջանակների մեջ դրված պատկերները: Ահագին, կլոր, պղնձագույն-կարմրավուն լուսինը ուղղակի նայում էր պատուհաններից: «Այս լռութիւնը լուանից է, — մտածեց Ռասկոլնիկովը, — այն ինչ-որ հանելուկային տեսք ունի»: Ռասկոլնիկովը կանգնել էր սպասողական վիճակում, երկար սպասում էր, ու որքան անդորր էր լուսինը, այնքան ուժեղ էր խփում նրա սիրտը, նույնիսկ ցավում էր: Ու շարունակ լռութիւնե Հանկարծ լսվեց կարճ, վայրկենական շիկոց, կարծես մարիս կոտրեցին, ու դարձյալ ամեն ինչ լռեց: Արթնացած մի ճանճ թռավ ու զարկվեց պատուհանի ապակուն և տխուր բզզաց: Հենց այդ րոպեին, սենյակի մի անկյունում, փոքրիկ պահարանի և լուսամուտի արանքում Ռասկոլնիկովը կարծես թե պատից կախած մի կանացի վերարկու նկատեց: «Որտեղի՞ց է այդ վերարկուն, չէ՞ որ առաջ դա չկար...», մտածեց նա: Կամացուկ մոտեցավ ու գլխի ընկավ, որ վերարկուի տակ կարծես թե ինչ-որ մարդ է թաքնված: Նա զգուշութամբ մի կողմ քաշեց վերարկուն և տեսավ, որ այնտեղ աթոռ է դրված, իսկ աթոռի վրա, անկյունում նստած է պառավը, ամբողջովին կծկված և գլուխը կախած, այնպես որ Ռասկոլնիկովը ոչ մի կերպ չէր կարողանում պարզ տեսնել դեմքը, բայց դա իրոք պառավն էր: Ռասկոլնիկովը մի փոքր կանգնեց նրա գլխավերևում. «վախենում է», մտածեց նա, իր վերարկուին կարած օղակից կամացուկ հանեց կացինը և մեկ, երկու անգամ խփեց պառավի կատարին: Բայց, տարօրինակ բան, պառավը նույնիսկ չշարժվեց հարվածներից, ասեօ փայտից լինելով: Ռասկոլնիկովը վախեցավ, թեքվեց ու սկսեց գննել նրան. բայց պառավը է՛լ ավելի կախեց գլուխը: Ռասկոլնիկովը բոլորովին կուսցավ մինչև հատակը ու ներքևից նայեց պառավի դեմքին, նայեց ու սարսափեց. պառավը նստել էր ու ծիծաղում էր, ծիծաղում կամացուկ, անլսելի. ամեն կերպ աշխատելով, որ Ռասկոլնիկովը չսի իր ձայնը: Հանկարծ Ռասկոլնիկովին թվաց, թե ննջարանի դուռը մի քիչ բացվեց և կարծես թե այնտեղ նույնպես ծիծաղեցին ու

փսփսուում են: Նա կատաղության հասում. սկսեց ամբողջ ուժով մեկ խփել պառաւի՛ի գլխին, բայց կացնի յուրաքանչյուր հարվածից հետո ննջարանից ավելի ու ավելի պարզ էին լրսւում ծիծաղն ու փսփսոցը, իսկ պառավը այնպես էլ ցնցվում էր քրքիչից: Ռասկոլնիկովը փորձեց փախչել, բայց ամբողջ նախասենյակը արդեն լիքն էր մարդկանցով, բնակարանի դուռը բոլորովին բաց էր, սանդուղքի աստիճաններին, հարթակում բազմաթիւ մարդիկ էին կանգնած, գլուխնե՛ր հա գլուխնե՛ր, բոլորը նայում են, բայց դարանակալած սպասում են, լուում... Ռասկոլնիկովի սիրտը ճմլվեց, ոտքերը շեն շարժվում, կպել են հատակին... Նա ուզում էր ճշալ, ու արթնացավ:

Նա ծանր շունչ տռավ, բայց տարօրինակ բան, կարծես թե երազը դեռ շարունակվում էր. սենյակի դուռը բոլորովին բացված էր, շեմքին կանգնել էր բոլորովին անծանոթ մի մարդ և ակնապիշ նայում էր նրան:

Ռասկոլնիկովը հագիւ էր բացել աչքերը, երբ վայրկեան պես նորից փակեց: Նա պառկած էր մեջքի վրա ու շէր շարժվում: «Երազս շարունակվո՞ւմ է, ինչ է», մտածեց նա և դարձյալ մի քիչ, աննկատելիորեն բարձրացրեց արտևանունքները, որպեսզի նայեր. անծանոթը կանգնած էր նույն տեղում և շարունակում էր հայացքով զննել նրան: Հանկարծ նա զգուշությամբ շեմքից ներս անցավ, խնամքով ծածկեց դուռը, մոտեցավ սեղանին, սպասեց մի րոպե, շարունակ նայելով Ռասկոլնիկովին, ու կամացուկ, զգուշությամբ նրստեց աթոռին, բազմոցի մոտ. լայնեզր գլխարկը դրեց կողքին, հատակին, իսկ երկու ձեռքով հենվեց ձեռնափայտին՝ կզակը դնելով բռունցքներին: Երևում էր, որ նա պատրաստվեց երկար սպասել: Որքան կարելի էր նշմարել թարթող արտևանունքներից, այդ մարդը արդեն տարիքավոր էր, ամբակազմ, խիտ և բաց գույնի, համարյա ուպիտակ մորուքով...

Անցավ մոտ տասը րոպե: Դեռ լույս էր, բայց արդեն իջնում էր երեկոն: Սենյակում կատարյալ լուսթյուն էր: Նույնիսկ սանդուղքից էլ ոչ մի ձայն չէր լսվում: Միայն ինչ-որ մի մեծ ճանճ զարկվում էր պատուհանի ապակուն, բզզում

ու թպրտում: Վերջապես, դա անտանելի ջարձավ. Ռասկոլնիկովը հանկարծ վեր կացավ ու նստեց բազմոցին:

— Հը՛, ասացե՛ք, ի՞նչ եք ուզում:

— Ես հո այդպես էլ գիտեի, որ դուք քնած չեք, այլ միայն քնած եք ձևաւում,— տարօրինակ պատասխանեց անծանոթը՝ հանգիստ ծիծաղելով:— Արկաղի Իվանովիչ Սվիդրիգալով, թույլ տվեք ծանոթանալ:

Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

I

«Մի՞թե սա երազի շարունակութունն է», մի անգամ էլ մտածեց Ռասկոլնիկովը: Նա զգուշությամբ և անվստահությամբ նայում էր անսպասելի հյուրին:

— Սվիդրիգալլով: Ա՛յ քեզ բան, չի կարող պատահել, — վերջապես ասաց նա բարձրաձայն, տարակուսելով:

Հյուրը կարծես թե բոլորովին էլ զգարմացավ այդ բացականչության վրա:

— Երկու պատճառով եմ եկել ձեզ մոտ. նախ՝ ցանկանում էի անձամբ ծանոթանալ, որովհետև արդեն վաղուց ձեր մասին շատ բան էի լսել ձեզ համար հետաքրքիր ու շահավետ կողմից. երկրորդ, հուսով եմ, որ դուք թերևս չեք մերժի ինձ օգնել մի գործում, որը անմիջականորեն վերաբերում է ձեր քրոջ, Ավդոտյա Ռոմանովնայի շահին: Նախապաշարմունքի հետևանքով այժմ նա առանց միջնորդության ինձ գուցե իրենց բակն էլ չթողնի, իսկ ձեր օգնությամբ ես, ընդհակառակը, հույս ունեմ...

— Զուր հույսեր, — ընդհատեց Ռասկոլնիկովը:

— Թույլ տվեք հարցնել, նրանք միայն երե՞կ են ժամանել:

Ռասկոլնիկովը շպատասխանեց:

— Այո, երեկ, ես գիտեմ: Ես էլ ընդամենը երկու օր առաջ եմ ժամանել: Ահա թե այդ առնչությամբ ես ձեզ ինչ կասեմ, Ռոդիոն Ռոմանովիչ. արդարանալը ավելորդ եմ համարում, բայց թույլ տվեք ես էլ իմ խոսքն ասեմ. իսկապես,

այստեղ, այս ամենի մեջ ի՞նչ մի առանձին հանցագործություն կա իմ կողմից, եթե դատենք առանց նախապաշարմունքների, խելամտորեն:

Ռասկոլնիկովը շարունակում էր հայացքով լուռ զննել նրան:

— Մի՞թե այն, որ ես իմ տանը հալածում էի անպաշտպան աղջկան, և «նրան վիրավորում իմ կեղտոտ առաջարկութուններով» (ինքս եմ առաջուց այդ ասում), բայց ախր նկատի առեք, որ ես էլ մարդ եմ և et nihil humanum¹ ինձ խորթ չէ... մի խոսքով, ես էլ ընդունակ եմ հրապուրվելու և սիրելու (որ իհարկե մեր կամքից անկախ է կատարվում), և դա առավելապես բնական կարգով է բացատրվում: Արդո՞ք ես հրեշ եմ, թե՞ ինքս եմ զոհը, ահա ամբողջ հարցը: Իսկ ինչո՞ւ զոհ եմ ես: Չէ՞ որ իմ սիրեցյալին առաջարկելով ինձ հետ փախչել Ամերիկա կամ Շվեյցարիա, ես թերևս ամենահարգալից զգացմունքներ էի տածում նրան և դեռ մտածում էի երկուստեք երջանկության հասնել: Չէ՞ որ բանականութունը բուռն սիրույն է ծառայում. գիտցեք, որ ես դուցե ավելի շատ ինձ եմ վնասել...

— Բանը ամենևին էլ այդ չէ, — զզվանքով ընդհատեց Ռասկոլնիկովը, — իրավացի եք դուք, թե ոչ, ուղղակի նողկալի եք, դրա համար էլ շեն ուզում ձեզ ճանաչել և վճիղում են ձեզ, դե գնացե՛ք...

Սվիդրիգալլովը հանկարծ քա՛հ-քա՛հ ծիծաղեց:

— Այնուամենայնիվ ձեզ... անկարելի է շփոթեցնել, — ասաց նա միանգամայն անկեղծորեն քրքջալով, — ես ուզեցի խորամանկել, բայց ո՛չ, դուք հենց իսկական կետին խրփեցիք:

— Դուք այս րոպեին է՛լ եք շարունակում խորամանկել:

— Դե ի՞նչ կա որ, ի՞նչ կա որ, — կրկնեց Սվիդրիգալլովը՝ շարունակելով ծիծաղել, — չէ՞ որ սա, ինչպես ասում են, bonne guerre², է և միանգամայն թույլատրելի խորամանկություն է... Բայց և այնպես, դուք ինձ ընդհատեցիք. այս-

¹ Մարդկային և ոչ մի բան (լատիներեն):

² Արգար պատերազմ (ֆրանս.):

պես թե այնպես, նորից եմ պնդում. ոչ մի անախորժութիւն չէր լինի, եթե չլինէր այդու պատահած դեպքը: Մարֆա Պետրովնան...

— Ասում են, որ Մարֆա Պետրովնային էլ դուք մեռցրիք. — կոպիտ ընդհատեց Ռասկոլնիկովը:

— Դուք այդ է՛լ եք լսել: Ասենք, ինչպե՛ս չլսեիք... Ձեր այդ հարցի վերաբերյալ ուղղակի չգիտեմ ինչ ասեմ, թեև այդ կողմից խիղճս վերին աստիճանի հանգիստ է: Այսինքն՝ չմտածեք, թե ես վախենում եմ որևէ բանից. այդ բոլորը կատարվել էր պատշաճ կարգով և լիակատար ճշտութեամբ. բժշկական քննութիւնը հայտնաբերել էր կաթվածահարութիւն, որը առաջացել էր կուշտ ճաշից և համարյա մեկ շիշ գինի խմելուց հետո սառը ջրում լողանալուց, ու չէր էլ կարող ուրիշ որևէ բան հայտարարել... Ա՛յ թե ես որոշ ժամանակ ինչ էի մտածում, մանավանդ ճանապարհին, վազոնում նստած. արդո՞ք ես այդ ամբողջ... դժբախտութեանը չէի նպաստել որևէ կերպ, նրան բարոյապես ջղայնացնելով կամ որևէ նման բանով: Բայց եզրակացրի, որ այդ էլ ամենևին չէր կարող լինել:

Ռասկոլնիկովը ծիծաղեց:

— Ինչո՞ւ այդպես անհանգստանա՞լ:

— Ինչո՞ւ եք ծիծաղում: Հասկացեք, ես ընդամենը երկու անգամ եմ ճիպտով խփել, նույնիսկ հետքեր էլ չէին մնացել... խնդրեմ ինձ ցինիկ չհամարեք. ես հո շատ լավ գիտեմ, թե դա ինչպիսի գարշ վարմունք է իմ կողմից և այլն. բայց ես նաև հաստատ գիտեմ, որ Մարֆա Պետրովնան ուրախանում էր այսպես ասած՝ իմ այդ սիրաբանութեամբ: Ձեր քուրիկին վերաբերող պատմութիւնը բոլորովին վերջացել էր: Մարֆա Պետրովնան ստիպված էր երեք օր տանը նստել. էլ խոսելու բան չէր մնացել, որի համար նա ման գար քաղաքում և բացի այդ, բոլորին ձանձարացրել էր այն նամակով (նամակը արիշնեթի մոտ կարդալու մասին լսե՛լ եք): Ու հանկարծ ճիպտի այդ երկու հարվածը... Առաջին հերթին հրամայեց պատրաստել կառնիթ... Ես արդեն չեմ էլ խոսում այն մասին, որ երբեմն կանանց համար շատ և շատ հաճելի է լինել վիրավորված, ընայած ամերևութ զայրույ-

թին: Նրանք բոլորն էլ այդպես են անում. առհասարակ մարդը նույնիսկ շատ և շատ է սիրում վիրավորված լինել, դուք այդ եկատե՛՛լ եք: Այդպես են մարմանդ կանայք: Նույնիսկ կարելի է ասել, որ հենց դրանով են բավարարվում:

Լինում էին բոպեններ, երբ Ռասկոլնիկովը մտածում էր վեր կենալ ու գնալ և գրանով վերջացնել տեսակցութիւնը: Բայց որոշ հետաքրքրութիւնից և ինչ-որ նկատառումից զրգոված, նա շարունակում էր խոսակցութիւնը:

— Դուք սիրո՞ւմ եք կովել, — մտացրիվ հարցրեց նա:

— Ոչ, այնքան էլ չեմ սիրում, — հանգիստ պատասխանեց Սվիդրիգայլովը: — Ես ու Մարֆա Պետրովնան համարյա չէինք կովում: Մենք շատ համերաշխ էինք ապրում, և նա ինձնից միշտ էլ գոհ էր մնում: Մեր ամբողջ յոթ տարվա կյանքում ես ընդամենը միայն երկու անգամ եմ գործադրել ճիպտը (եթե շահավենք նաև կրորդ դեպքը, որը, սակայն, խիստ երկիմաստ էր): Առաջին անգամ, մեր ամուսնանալուց երկու ամիս անց, գյուղ ժամանելուց անմիջապես հետո, և ահա այդ վերջին դեպքը: Իսկ դուք կարծում էիք, թե ես հրե՞ն եմ, հետադիմակա՞ն եմ, ճորտութեան կողմնակի՞ց, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ... Հա՛, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, հիշո՞ւմ եք, թե ինչպես մի քանի տարի առաջ, դեռ փրկարար հրապարակայնութեան ժամանակներում մեզ մոտ ամբողջ ժողովրդի առաջ և ամբողջ մամուլում խայտառակեցին մի ազնվակա-նի, որի ազգանունը միտս չէ և որը վազոնում մի գերմանուհու էր դնքսել՝ հիշո՞ւմ եք: Հենց այն ժամանակ էլ, կարծեմ հենց նույն տարում տեղի ունեցավ նաև վեկի այլանդակ վարմունքը (էհ, եզրագրական գրեթեներ, հրապարակային ընթերցում, հիշո՞ւմ եք, սև աչքեր. Օ՛, ո՛ւր ես, մեր շահելու-թեան ոսկի ժամանակ): Հա՛, ա՛յ իմ կարծիքը. խորապես չեմ համակրում այն պարոնին, որը դնքսել էր գերմանուհուն, որովհետև իրոք որ... այստեղ ի՞նչ կա համակրելու: Բայց այնուհանդերձ չեմ կարող չհայտարարել հետևյալը. երբեմն այնպիսի սադրիչ «գերմանուհիներ» են պատահում, որ ոչ մի առաջադեմ մարդ չի կարող հանդուրժել նրանց վարմունքը, ինձ այդպես է թվում: Այն ժամանակ ոչ ոք այդպիսի

տեսակետով չի նայել իրերին, մինչդեռ սա իսկական մարդասիրական տեսակետ է, այո, այդպես է:

Այս ասելով, Սվիդրիգայլովը հանկարծ նորից ծիծաղեց: Ռասկոլնիկովի համար պարզ էր, որ նա հաստատապես ինչ-որ վճիռ ընդունած և խելքը գլխին մարդ է:

— Դուք երևի մի քանի օր ոչ ոքի հետ չե՞ք խոսել,— հարցրեց նա:

— Համարյա այդպես է: Ի՞նչ կա որ, երևի զարմանում եք, որ ես այսպիսի մեղմաբարո մարդ եմ:

— Ոչ, ես զարմանում եմ, որ դուք չափից դուրս մեղմաբարո եք:

— Որովհետև չէ՞ի վիրավորվում ձեր հարցերի կոպտությունից: Այդպե՞ս է, թե ինչ: Է՛հ... Ինչո՞ւ վիրավորվել: Ինչպես որ հարցնում էիք, այնպես էլ պատասխանում էի,— պարզամտություն զարմանալի արտահայտություն մի վիճակից Սվիդրիգայլովը:— Ես առանձնապես ոչնչով չեմ հետաքրքրվում, աստված վկա,— մտասույզ շարունակեց նա:— Մանավանդ հիմա ոչնչով չեմ զբաղվում... Դուք երևի կկարծեք, թե ես շողոքորթում եմ, մանավանդ որ գործը վերաբերում է ձեր քրոջը, ինքս հայտարարեցի: Բայց ես անկեղծորեն կասեմ ձեզ, որ շատ եմ ձանձրանում, մանավանդ այս երեք օրում, այնպես որ, հանդիպելով ձեզ, նույնիսկ ուրախացա... Մի բարկանաք, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, չգիտեմ ինչու դուք ինձ շատ տարօրինակ եք թվում: Ձեր մեջ ինչ-որ մի բան կա և հենց հիմա, այսինքն՝ ոչ թե այս րոպեիս, այլ առհասարակ հիմա... Լավ, լավ, չեմ ասի, մի նոթոտվեք: Ես այնպիսի արջ չեմ, ինչպես դուք եք կարծում:

Ռասկոլնիկովը մոռաց նայեց նրան:

— Դուք գուցե և ամենևին էլ արջ չեք,— ասաց նա:— Ինձ նույնիսկ թվում է, որ դուք շատ լավ հասարակությունից եք կամ գոնե կարողանում եք հարկավոր դեպքում նաև կարգին մարդ լինել:

— Ես առանձնապես չեմ հետաքրքրվում որևէ մեկի կարծիքով,— սառը տոնով և կարծես նույնիսկ մի փոքր գոռոզաբար պատասխանեց Սվիդրիգայլովը,— ուստի և ինչո՞ւ գոհակամիտ չլինել, երբ այդ հագուստը այնքան սազական է

ձեր կլիմայում և... և մանավանդ եթե՞ դեպի այդ բնական հակում ունես,— նորից ծիծաղելով ավելացրեց Սվիդրիգայլովը:

— Ես լսել եմ, որ դուք այստեղ շատ ծանոթներ ունեք: Դուք, ինչպես ասում են, «առանց կապերի չեք»: Այդ դեպքում ես ձեր ինչի՞ն եմ պետք, եթե ոչ ինչ-որ նպատակների համար:

— Դուք ճիշտ ասացիք, որ ես ծանոթներ ունեմ,— վրաբերեց Սվիդրիգայլովը՝ չպատասխանելով գլխավոր խնդրին, — ես արդեն հանդիպումներ եմ ունեցել, երրորդ օրն է, որ թրևում եմ. թե ինքս եմ նրանց ճանաչում, և թե նրանք են ինձ ճանաչում: Դե իհարկե, վայելուչ եմ հագնված և աղքատ մարդ չեմ համարվում. գյուղացիական ունեություն մեզ շողոքից. կան անտառներ և ողողվող մարգագետիններ. եկամուտը չի կորչում. բայց... ես այնտեղ չեմ գնա. առաջ էլ այնտեղ ձանձրանում էի. երրորդ օրն է, որ շրջում եմ ու ոչ ոքի բան չեմ ասում... Սա հո քաղաք է, այսինքն՝ ինչպես մեզ մոտ անվանվում է, ասացեք խնդրեմ. գրասենյակային աշխատողների և ամեն տեսակ սեմինարիստների քաղաք է: Առաջ, մի ութ տարի առաջ, երբ ես այստեղ պարապ-սարապ թրևում էի, շատ բան չէի նկատում... Այժմ հենց միայն անատոմիայի վրա եմ հույս դնում, աստված վկա:

— Ի՞նչ անատոմիա:

— Հա, այդ ակումբների, Գյուստոսների*, ձեր այդ պուանտների* մասին. նրանք թերևս դեպի լավն են գնում, է՛հ, թող դա առանց մեզ լինի,— շարունակեց Սվիդրիգայլովը՝ դարձյալ աչքաթող անելով հարցը:— Է՛հ, ո՞վ կուզենա շուրթեր լինել:

— Իսկ դուք շուրթեր է՞լ եք եղել:

— Առանց դրան ո՞նց կլինի: Ութ տարի առաջ էր, մենք մի ամբողջ, կարգին խումբ էինք. ժամանակ էինք անցկացնում. և գիտե՞ք, բոլորն էլ լավ վարք ու բարքի մարդիկ էին, կախին բանաստեղծներ, կապիտալիստներ: Առհասարակ մեզ մոտ, ուսու հասարակության մեջ, ամենալավ վարքագիծ ունեն նրանք, ովքեր կասկածելի համբավ ունեն, դուք այդ նկատե՞լ եք: Գյուղում ես վատ վիճակի հասա: Քիչ մնաց որ

ինձ բանտ նստեցնենին նեժինի մի հուլի պարտք ունենալու համար: Հինց այդ ժամանակ էլ վրա հասավ Մարֆա Պետրովնան, սակարկեց և ինձ փրկագնեց երեսուն հազար մանեթով: (Հնդամենը ես պարտք էի 70000): Ես ու նա կապվեցինք օրինական ամուսնութեամբ, և նա ինձ տարավ գյուղ, իր մոտ, ասես նրա համար գանձ լինեի: Նա ինձնից հինգ տարով մեծ էր: Շատ էր սիրում: Յոթ տարի գյուղից դուրս չէի գալիս: Եվ գիտե՞ք, իր ամբողջ կյանքում ուրիշի անուսով այդ երեսուն հազարի փաստաթուղթ էր պահում իմ դեմ: Այնպես որ եթե ես որևէ կերպ ըմբոստանայի, նա ինձ թակարդ կգցեր: Եվ նա այդ կաներ. չէ՞ որ կանայք երբեմն այդպես են վարվում:

— Իսկ եթե փաստաթուղթը չլիներ, կփախչեի՞ք:

— Զգիտեմ ինչ ասեմ ձեզ: Այդ փաստաթուղթը ինձ համարյա չէր անհանգստացնում: Ես չէի ուզում որևէ տեղ մեկնել: Տեսնելով, որ ես ձանձրանում եմ, Մարֆա Պետրովնան ինքը երկու անգամ ինձ հրավիրեց մեկնել արտասահման: Եվ ի՞նչ: Առաջ ես գնացել էի արտասահման և այնտեղ միշտ ինձ վատ էի զգում: Զորօրինակ, ահա բացվում է արշալույսը, ահա քեզ նեապոլի ծովածոցը, ծովը, նայում ես ու մի տեսակ տխրում: Ամենից գարշելին այն է, որ իսկապես, տխրում ես ինչ-որ պատճառով: Ոչ, հայրենիքում ավելի լավ է. այստեղ գոնե ամեն բանի համար ուրիշներին ես մեղադրում, ու ինքդ քեզ արդարացնում: Ես հիմա գուցե դեպի Հյուսիսային բևեռը արշավի գնայի, քանի որ j'ai le vin mauvais¹, ու խմելը ինձ համար զգվելի է, իսկ գինուց բացի ուրիշ ոչինչ չի մնում: Փորձել եմ: Հա՛, ասում են Բերգը կիրակի օրը Յուսուպովի այգում թռչելու է ահագին օդապարիկով², որոշ վճարով մասնակից է հրավիրում, ճի՛շտ է:

— Դե թռչեիք, էլի՞:

— Ե՛ս: Ոչ... երբե՞ք... — ասես մտածմունքի մեջ ընկնելով, փնթփնթաց Սվիդրիգայլովը:

«Ախր ի՞նչ կա սրա մտքում», — մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Ոչ, փաստաթուղթը ինձ չէր անհանգստացնում,—

մտախոհ շարունակեց Սվիդրիգայլովը, — ես ինքս չէի ուզում մեկնել գյուղից: Մի տարի առաջ Մարֆա Պետրովնան իմ անվանակոչության օրը այդ փաստաթուղթը վերադարձրեց ինձ և դեռ մի զգալի գումար էլ նվիրեց: Նա կապիտալ ունեի: «Տեսնո՞ւմ եք, թե ես ինչպես եմ ձեզ վստահում, Արկադի Իվանովիչ», իրավ, այգպես էլ արտահայտվեց: Դուք չե՞ք հավատում, որ այդպես արտահայտվեց: Գիտե՞ք, ես գյուղում կարգին տնտեսատեր դարձա. շրջակայքում ճանաչում են ինձ: Գրքեր էի պատվիրում ու ստանում: Մարֆա Պետրովնան սկզբում դրան հավանություն տվեց, իսկ հետո վախենում էր, որ ես երկար կարողալուց կվնասվեմ:

— Դուք կարծես թե շատ եք կարոտում Մարֆա Պետրովնային, այնպես չէ՞:

— Ե՛ս: Գուցե: Ի՞նչ ասեմ, գուցե: Հա՛, դուք հավատո՞ւմ եք տեսիլքներին:

— Ի՞նչ տեսիլքներ:

— Սովորական տեսիլքներին, է՛լի:

— Ի՞նչ է, հայտնվո՞ւմ են:

— Թերես ոչ, ասում եմ pour vous plaire...¹: Այսինքն՝ մի քիչ հավատում եմ:

— Ի՞նչ է հայտնվո՞ւմ են:

Սվիդրիգայլովը ինչ-որ տարօրինակ հայացքով նայեց Ռասկոլնիկովին:

— Մարֆա Պետրովնան բարեհաճում է այցելել, — ասաց նա և նրա բերանը ծովովից ինչ-որ տարօրինակ ժպիտեց:

— Ի՞նչպես թե բարեհաճում է այցելել:

— Արդեն երեք անգամ եկել է: Առաջին անգամ ես նրան տեսա հենց թաղման օրը, գերեզմանոցից վերադառնալուց մի ժամ հետո: Երկրորդ անգամ տեսա երկու-երեք օր առաջ, ճանապարհին, լուսաբացին, Մալայա Վիշերա կայարանում. իսկ երրորդ անգամ տեսա իմ գրադեցրած բնակարանում, սենյակում. ես մենակ էի:

— Արթուն ժամանակ՞:

— Այո: Երեք անգամն էլ արթուն ժամանակ տեսա: Գա-

¹ Հարբած վիճակում ես վատ եմ լինում (ֆրանս.):

² Ձեզ գոհացնելու համար (ֆրանս.):

իս է, մի թույն խոսում ու գնում դռնից. միշտ դռնից: Դա կարծես նույնիսկ լավում է:

— Չգիտեմ ինչու, ես այդպես էլ կարծում էի, որ ձեզ անպայման որևէ նման բան է պատահում,— հանկարծ ասաց Ռասկոլնիկովը ու նույն թույնի գարմացքով, որ այդ ասացնա սաստիկ հուզված էր:

— Ահա թե ի-ի՞նչ: Դուք այդպե՞ս էիք կարծում, հա՞,— գարմանքով հարցրեց Սվիդրիգայլովը:— Ես արդյոք չե՞մ ասել, որ մեր մեջ մի ինչ-որ ընդհանուր բան կա, հը՞:

— Դուք այդ երբեք չեք ասել,— կտրուկ և տաքացած պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Չե՞մ ասել:

— Ոչ:

— Ինձ թվաց, թե ասել եմ: Երբ ես ներս մտա ու տեսա, որ դուք պառկած եք փակ աչքերով ու քնած եք ձևանում, իսկույն ինքս ինձ ասացի՝ «աս հենց նա է, որ կա»:

— Այսինքն ո՞վ. ինչի՞ մասին եք խոսում,— գոչեց Ռասկոլնիկովը:

— Ինչի մասի՞ն: Ճիշտն ասած չգիտեմ...— արդարև մտախոհում ու մի տեսակ շփոթվելով փնթփնթաց Սվիդրիգայլովը:

Մի թույն լոցին: Երկուսն էլ խորագնին իրար էին նայում:

— Այդ բոլորը դատարկ բան է,— սրտնեղելով գոչեց Ռասկոլնիկովը:— Հա՛, երբ գալիս է Մարֆա Պետրովնան, ձեզ ի՞նչ է ասում:

— Նա՞: Երևակայեցեք, այնպիսի շնչին ու դատարկ բաներ է ասում, որ ուղղակի կգարմանաք. հենց այդ էլ բարկացնում է ինձ: Առաջին անգամ (գիտե՞ք, ես հոգնած էի. է՛լ թաղման արարողություն, է՛լ հոգեհանգիստ, հետո արտակարգ մաղթանք, հացկերույթ. վերջապես, կարիներում մնացի մենակ, սիգար ծխեցի, մտածմունքի մեջ ընկա) ներս մտավ դռնից, ասաց՝ «Դուք, Արկադի Իվանովիչ, այսօր հոգսերով եք զբաղված և մոռացել եք սեղանատան ժամացույցը լարել»: Իսկ այդ ժամացույցը ամբողջ յոթ տարվա ընթացքում ամեն շաբաթ իրոք ես էի լարում, իսկ երբ մոռանում էի, նա միշտ հիշեցնում էր ինձ: Մյուս օրը ես արդեն այս-

տեղ էի ճանապարհվում: Լուսաբացին գնացի կայարան. դիշերը լավ չէի քնել, հոգնած էի, աչքերս քնկոտ էին. սուրճ վերցրի, մեկ էլ տեսնեմ Մարֆա Պետրովնան հանկարծ նստում է կողքիս, ձեռքին մի կապուկ խաղաթուղթ. «Ճանապարհի առիթով չգուշակե՞մ ձեր բախտը, Արկադի Իվանովիչ»: Նա հիանալի գուշակող էր: Ես թույլ չտվի գուշակել, և դա աններելի էր իմ կողմից: Վախեցա փախա, ու գնացքի զանգն էլ տվին: Այսօր, ճաշարանից վերցրած ամենաանպետք ճաշը ուտելուց հետո, ծանր ստամոքսով նըստել ու ծխում էի. հանկարծ էլի ներս է մտնում Մարֆա Պետրովնան, ամբողջովին զուգված, մետաքս նոր, կանաչ շրջազգեստով, խիստ երկար պոչով. «Բարև ձեզ, Արկադի Իվանովիչ, ձեր ճաշակով ինչպիսի՞ն է իմ շրջազգեստը. Անիսկան այսպես չի կարի»: (Անիսկան մեզ մոտ, գլուղում դերձակուհի էր, նախկին ճորտերից, դերձակութունը Մոսկվայում էր սովորել, լավ աղջիկ է): Հա՛, կանգնել է, պտտվում է իմ առջև: Ես գննեցի շրջազգեստը, հետո ուշադրությամբ նայեցի նրա դեմքին. «Մարֆա Պետրովնա,— ասում եմ,— ձեր ինչի՞ն է պետք այդպիսի դատարկ բաների համար ինձ մոտ գալ, անհանգստանալ»: «Ախ, աստված իմ, ա՛յ պտտվե՛ր, ուրեմն քեզ անհանգստացնել է՛լ չի կարելի»: Նրան ձեռ առնելու համար ասում եմ՝ «Ես, Մարֆա Պետրովնա, ուզում եմ ամուսնանալ»: «Ձեզնից այդ կարելի է սպասել, Արկադի Իվանովիչ. ձեզ այնքան էլ պատիվ չի բերում, որ դուք ձեր կնոջը հենց նոր թաղած, իսկույն ամուսնանալ եք ուզում: Գոնե լավ ընտրություն անե՛րք, թե չէ ես գիտեմ, ոչ նա բախտավոր կլինի, ոչ էլ դուք, ու միայն կծիծաղեցնեք մարդկանց»: Հետո էլ դուրս ելավ, պոչն էլ կարծես խշշում էր: Ինչպիսի՞ անհեթեթություն, հը՞:

— Սակայն դուք գուցե ստո՞ւմ եք,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ես հաղվադեպ եմ ստում,— մտախոհ պատասխանեց Սվիդրիգայլովը՝ կարծես բոլորովին չնկատելով հարցի կուպտությունը:

— Իսկ առաջ, մինչ այդ դուք ուրվականներ երբեք չէ՞իք տեսնում:

— Ը... Ը... հա՛, տեսել եմ կյանքումս միայն մեկ անգամ, վեց տարի առաջ: Ինձ մոտ Ֆիլկա անունով մի սպասավոր կար. նրան հենց նոր էին թաղել, երբ ես այդ մոռանալով, կանչեցի՝ Ֆիլկա, ծխամորճ բեր. նա ներս մտավ և ուղղակի մոտեցավ բրզաձև դարակին, որտեղ գտնվում էին ծխամորճերը: Ես նստել եմ, մտածում եմ՝ «Նա ինձնից վրեժ է առնում, որովհետև հենց իր մահից առաջ մենք թունդ կըրվել էինք»: «Ի՞նչպես ես համարձակվում պատույթ արձունկով մտնել ինձ մոտ, կորի-գնա, սրիկա», ասում եմ ես: Երևեկավ, գնաց ու էլ չեկավ: Ես Մարֆա Պետրովնային ոչինչ չասացի: Ուզեցի հոգհանգիստ կատարել, բայց ամաչեցի:

— Գնացեք բժշկի մոտ:

— Դե ես առանց ձեզ էլ հասկանում եմ, որ անառողջ եմ, թեև, ձիշտն ասած, չգիտեմ ինչով. բայց իսկ ես հավանորեն մի հինգ անգամ ավելի առողջ եմ, քան դուք: Ես ձեզ չճարցրի՝ հավատո՞ւմ եք թե ոչ, որ տեսիլքներ են հայտնվում. ես ձեզ հարցրի՝ հավատո՞ւմ եք դուք, որ տեսիլքներ կան:

— Ոչ, ոչ մի գեպքում չեմ հավատա, — նույնիսկ որոշ ցասումով գոչեց Ռասկոլնիկովը:

— Ախր սովորաբար ի՞նչ են ասում, — կարծես ինքն իր մեջ փնթփնթաց Սվիդրիգայլովը՝ նայելով մի կողմ և մի քիչ թեթևելով գլուխը: — Նրանք ասում են՝ «Ի՞նչ հիվանդ ես, ուրեմն ինչ որ քեզ պատկերանում է, գոյություն չունի և միայն զառանցանք է»: Իսկ չէ՞ որ այստեղ խիստ արամաբանություն չկա, ես համաձայն եմ, որ ուրվականները միայն հիվանդներին են երևում. բայց դա հապաքուցում է, որ ուրվականները կարող են երևալ ոչ այլ կերպ, քան հիվանդներին, և ոչ թե ինքնին նրանք չկան:

— Իհարկե, չկան, — ջղայնացած պնդեց Ռասկոլնիկովը:

— Չկա՞ն, դուք այդպե՞ս եք կարծում, — վրա բերեց Սվիդրիգայլովը՝ երկար նայելով նրան: — Լավ, իսկ ի՞նչ կասեք, եթե այսպես դատենք (հապա՛, օգնեցեք). «Տեսիլքները, այսպես ասած, բեկորներն ու հատվածներն են ուրիշ աշխարհների, գրանց սկիզբն են: Առողջ մարդը, իհարկե, գրանք չի տեսնի, որովհետև առողջ մարդը առավելապես երկրային մարդ է, ուրեմն և պետք է ապրի միայն այստեղի:

կյանքով, լիակատար և կանոնավոր ապրելու համար: Ու հենց որ հիվանդացավ, հենց որ օրգանիզմում խախտվեց նորմալ երկրային կարգը, անմիջապես սկսում է արտահայտվել այլ աշխարհի հնարավորությունը, ու որքան ուժեղ է հիվանդությունը, այնքան շատ են շփումները այլ աշխարհի հետ, այնպես որ երբ մարդը բուրդովին մեռնի, անմիջապես կանցնի մյուս աշխարհը»: Ես վաղուց էի այդ մասին դատողություններ անում: Եթե հավատում եք հանդերձյալ կյանքին, ապա կարելի է հազմատալ նաև այս դատողությանը:

— Ես չեմ հավատում հանդերձյալ կյանքին, — ասաց Ռասկոլնիկովը:

Սվիդրիգայլովը մտազբառ էր:

— Գուցե այնտեղ կան միայն սարդեր կամ որևէ այդպիսի մի բան, — հանկարծ ասաց նա:

«Սա խելագարված է», — մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Հավերժությունը շարունակ մեզ պատկերվում է որպես անըմբռնելի մի իդեա, որպես վիթխարի, վիթխարի մի բան: Ինչո՞ւ անպայման վիթխարի: Երևակայեցեք, որ հանկարծ դրա փոխարեն այնտեղ կլինի գյուղական բաղնիքի նման մի փոքրիկ, մրակալած սենյակ, որի բոլոր անկյուններում՝ սարդեր, և ահա համակ հավերժությունը: Գիտե՞ք, երբեմն ինձ այդպես է թվում:

— Մի՞թե ձեզ դրանից ավելի սփոփիչ և ավելի արդարացի ոչ մի բան չի պատկերանում, — հիվանդագին զգացումով գոչեց Ռասկոլնիկովը:

— Ավելի արդարացի՞: Դե ի՞նչ իմանաս, գուցե արդարացին հենց այդ է որ կա, ու գիտե՞ք, ես անպայման, դիտմամբ այդպես կանեի, — անորոշ ժպիտով պատասխանեց Սվիդրիգայլովը:

Լսելով այդ արտառոց պատասխանը, Ռասկոլնիկովը հանկարծակի ինչ-որ սարսուռ զգաց: Սվիդրիգայլովը բարձրացրեց գլուխը, ակնապիշ նայեց նրան ու հանկարծ քահճա՛հ ծիծաղեց:

— Ոչ, դուք ահա թե ինչ հասկացեք, — գոչեց նա, — կետ ժամ առաջ մենք իրար չէինք էլ տեսել, թշնամիներ ենք հա-

մարվում, մեր մեջ շուտված խնդիր կա. մենք այդ մի կողմ
թողինք և այսպես պատեպատ ընկանք: Հապա ես ճիշտ չէի՞
ասում, որ մենք մի սանրի կտավ ենք:

— Դե բարի եղեք, — շղայնոտ վրա բերեց Ռասկոլնիկո-
վը, — թույլ տվեք ձեզ խնդրել շուտ բացատրվել և ինձ հա-
ղորդել, թե ինչու ինձ արժանացրիք ձեր այցելութան պատ-
վին... և... և... գիտե՞ք, ես շտապում եմ, ժամանակ չունեմ,
ուզում եմ գնալ...

— Խնդրեմ, խնդրեմ: Ձեր քույրիկը, Ավդոտյա Ռոմանով-
նան պարոն Լուծինի, Պյոտր Պետրովիչի հե՞տ է ամուսնա-
նում:

— Չի՞ կարելի արդյոք մի կողմ թողնել քրոջս վերաբե-
րող ամեն մի հարց և շհիշատակել նրա անունը: Ես նույնիսկ
չեմ հասկանում, թե դուք ինչպես եք համարձակվում իմ ներ-
կայությանը ասել նրա անունը, եթե միայն դուք իսկապես
Ավդոտյայի գայլովն եք:

— Ախր ես հենց նրա մասին խոսելու համար եմ եկել,
էլ ի՞նչպես շտամ նրա անունը:

— Լավ, ասացեք, բայց շուտ:

— Ես հավատացած եմ, որ դուք այդ պարոն Լուծինի,
կնոջս կողմից իմ ազգականի մասին արդեն կազմել եք ձեր
կարծիքը, եթե թեկուզ կես ժամ տեսել եք նրան կամ նրա
մասին որևէ ստույգ ու ճշգրիտ բան եք լսել: Նա չի սազում
Ավդոտյա Ռոմանովնային: Ըստ իս, Ավդոտյա Ռոմանովնան
այդ գործում խիստ մեծահոգաբար և շատ բան հաշվի չառ-
նելով իրեն գոհաբերում է... իր ընտանիքի համար: Այն աս-
մենի հետևանքով, ինչ որ ես լսել եմ ձեր մասին, ինձ թվաց, որ
դուք ձեր կողմից շատ գոհ կլինեիք, եթե այդ ամուսնություն-
ը խանգարվեր առանց երկու կողմերի շահերի խախտման:
Իսկ հիմա, անձամբ ճանաչելով ձեզ, ես նույնիսկ վստահ եմ
դրանում:

— Ձեր կողմից այդ ամենը սոսկ պարզամտություն է. նե-
րեցեք ինձ, ես ուզում էի ասել՝ լկտիություն է, — պատաս-
խանեց Ռասկոլնիկովը:

— Այսինքն՝ դրանով ուզում եք ասել, թե ես իմ մասին
եմ հոգում: Ներեցեք, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, եթե ես հոգայի իմ
շահի համար, ապա այդպես շիտակ չէի արտահայտվիլ, ես

հո բողոքովին հիմար չե՞մ: Այս առումով ես կբացահայտեմ
մի հոգեբանական տարօրինակություն: Քիչ առաջ ես, ար-
դարացնելով իմ սերը դեպի Ավդոտյա Ռոմանովնան, ասա-
ցի, որ ինքս եմ գոհ դարձել: Դե ուրեմն գիտեցեք, որ ես հի-
մա ոչ մի սեր չեմ զգում, ոչ մի սեր, այնպես որ, դա նույ-
նիսկ ինձ համար էլ տարօրինակ է, որովհետև ես առաջ իս-
կապես մի ինչ-որ բան էի զգում...

— Պարապությունից և անառակությունից, — ընդհատեց
Ռասկոլնիկովը:

— Իսկապես, ես անառակ ու պարապ մարդ եմ: Սակայն
ձեր քույրիկը այնքան առավելություններ ունի, որ ես չէի
կարող չենթարկվել որոշ տպավորության: Բայց այդ բոլորը
դատարկ բան է, ինչպես հիմա ինքս էլ եմ տեսնում:

— Վաղո՞ւց եք այդ տեսել:

— Առաջ էլ սկսել էի նկատել, բայց վերջնականապես
համոզվեցի երկու-երեք օր առաջ, համարյա հենց այն րո-
պեին, երբ ժամանեցի Պետերբուրգ: Սակայն դեռ Մոսկվա-
յում երևակայում էի, թե գնում եմ Ավդոտյա Ռոմանովնայի
ձեռքը խնդրելու և մրցակցելու պարոն Լուծինի հետ:

— Ներեցեք, որ ես ձեզ ընդհատում եմ, բարի եղեք կրթ-
ատել այդ ամենը և ուղղակի անցնել ձեր այցելության նը-
պատակին: Ես շտապում եմ, պետք է տեղ գնամ...

— Մեծագույն հաճույքով: Ժամանելով այստեղ և հիմա
որոշելով մի քիչ... ճամփորդություն կատարել, ես ցանկացա
նախնական անհրաժեշտ կարգադրություններ անել: Երեխա-
ներս մնացել են իրենց մորաքրոջ մոտ. նրանք հարուստ են,
առանձնապես ես նրանց հարկավոր չեմ: Եվ ի՞նչ հայր եմ որ:
Ինձ համար վերցրել եմ միայն այն, ինչ որ մի տարի առաջ
ինձ նվիրել էր Մարֆա Պետրովնան: Դա բավական է ինձ:
Ներեցեք, հիմա անցնում եմ բուն գործին: Ծամփորդույնու-
նից առաջ, որը գուցե և կատարվի, ես ուզում եմ գործը վեր-
ջացնել պարոն Լուծինի հետ: Բանը այն չէ, որ ես չէի կարո-
ղանում նրան հանդուրժել, այլ այն է, որ նրա պատճառով
ես գժտվեցի Մարֆա Պետրովնայի հետ, երբ իմացա, որ նա
էր սարքել այդ հարսանիքը: Ես ցանկանում եմ Ավդոտյա
Ռոմանովնայի հետ հիմա տեսնվել ձեր միջոցով ու թերևս
ձեր ներկայությամբ, նախ՝ բացատրել նրան, որ պարոն Լու-

ժինից նա ոչ միայն որեւէ օգուտ չի ունենա, այլև պարզապես վնաս կբաշխի: Այնուհետև նրանից ներողութիւն խնդրելով վերջերս եղած այդ բոլոր անախորժութիւնների համար, ես նրանից թույլատրելիութիւն կխնդրեմ իրեն առաջարկել տասը հազար ուրլի և այդ կերպ հեշտացնել Լուսինից ձեռքաշիւղ, ես հավատացած եմ, որ նա ինքն էլ այդ կուղենա, միայն թէ հնարավոր լինի:

— Բայց դուք իսկապես որ, իսկապես որ խելագար եք,— բղավեց նույնիսկ ոչ այնքան բարկացած, որքան զարմացած Ռասկոլնիկովը:— Ի՞նչպես եք համարձակվում այդպես խոսել:

— Ես այդպես էլ գիտեի, որ դուք կբղավեք. բայց, նախ՝ ես թեև հարուստ չեմ, այնուամենայնիվ այդ տասը հազարը ինձ մոտ ազատ է, այսինքն՝ ինձ բոլորովին, բոլորովին հարկավոր չէ: Եթէ Ավդոտյա Ռոմանովնան չընդունի, ես այդ փողը ավելի հիմար բանի վրա կգործադրեմ: Այս մեկի, Երկրորդ, իմ խիղճը բոլորովին հանգիստ է. ես առանց որեւէ հաշվենկատութիւն եմ առաջարկում: Հավատում եք, թե ոչ, հետագայում այդ կիմանաք թե դուք և թե Ավդոտյա Ռոմանովնան: Ամբողջ բանն այն է, որ ես որոշ հօգտեր ու անախորժութիւններ եմ պատճառել ձեր շատ հորգելի քրոջը. հետևաբար, զգալով անկեղծ զղջում, սրտանց ցանկանում եմ ոչ թե մեղքս քավել, ոչ թե հատուցել անախորժութիւնների համար, այլ պարզապես նրա համար մի որևէ շահեկան բան անել, քանի որ ես հո արտոնութիւն չեմ վերցրել միայն շարիք գործելու համար: Եթե իմ առաջարկի թեկուզ մեկ միլիոններորդականը հաշվենկատութիւն լիներ, ես այսպես ազդակի կերպով առաջարկ չէի անի. չէի առաջարկի ընդամենը միայն տասը հազար, քանի որ ընդամենը հինգ շաբաթ առաջ նրան ավելի մեծ գումար էի առաջարկել: Բացի դրանից, ես գուցե շատ շուտով ամուսնանամ մի աղքատ հետ, հետևաբար Ավդոտյա Ռոմանովնայի դեմ որևէ հանցափորձ կատարելու բոլոր կասկածները հենց դրանով էլ կվերանան: Վերջում կասեմ, որ ամուսնանալով պարոն Լուսինի հետ, Ավդոտյա Ռոմանովնան նույնպիսի փող է վերցնում, միայն թե ուրիշ կազմից... Դե մի բարկանաք, Ռագինն Ռոմանովիչ, համարեա և սուսնասիրտ եղեք:

Այս ասելով, Սվիդրիգայլովն ինքը միանգամայն հանգիստ էր ու ստանասիրտ:

— Խնդրում եմ վերջացնեք,— ասաց Ռասկոլնիկովը — Համենայն դեպս դա անհերքելի հանդիսութիւնն է:

— Ամենեին: Դրանից հետո այս աշխարհում մարդը մարդուն կարող է միայն շարիք պատճառել և ընդհակառակը, ընդունված դատարկ ձեռնհանութիւնների հետևանքով իրավունք չունի որևէ բարիք գործել: Իսկ անհեթեթութիւնն է իսկ եթե ես, զորօրինակ, մեռնեի և այդ գումարը կտակելի ձեռք քրոջը, մի՞թե նա այս դեպքում էլ կհրաժարվեր դրանից:

— Միանգամայն հնարավոր է:
— Օ, ոչ: Առե՛ք, թեկուզ շքեղաներ, թող այդպես էլ լինի: Միայն թե տասը հազարը լավ բան է, պետք է օգտվել առիթից: Համենայն դեպս խնդրում եմ իմ ասածը հայտնել Ավդոտյա Ռոմանովնային:

— Ոչ, չեմ հայտնի:
— Այդ դեպքում, Ռոդինն Ռոմանովիչ, ես ստիպված կլինեմ անձամբ տեսակցութիւն ունենալ և ուրեմն անհանգրստութիւն պատճառել:

— Իսկ եթե ես հայտնեմ, դուք չե՞ք փորձի անձամբ տեսակցութիւն ունենալ:

— Զգիտե՛մ ինչ ասեմ ձեզ: Ես շատ կցանկանայի մի անգամ տեսնվել նրա հետ:

— Հույս չունենաք:

— Ցավալի է: Ասե՛ք, դուք ինձ չեք ճանաչում: Գուցե ես ու դուք կբարեկամանանք:

— Դուք կարծում եք, թե կբարեկամանանք:

— Ինչո՞ւ չէ,— ժպտալով ասաց Սվիդրիգայլովը, վեր կացավ ու վերցրեց գլխարկը,— ես հո այնքան էլ չէի ցանկանում ձեզ անհանգստացնել, ու գալով այստեղ, նույնիսկ աչքան էլ հուսադրված չէի, թեև դեռ այսօր առավոտյան ձեր դեմքը զարմացրեց ինձ...

— Առավոտյան ո՞րտեղ եք տեսել ինձ,— անհանգստութիւն հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Պատահամբ... Ինձ թվում է, որ մեր մեջ մի ինչ-որ նմանութիւն կա... Մի անհանգստանաք, ես ձանձրացնող չեմ. թե շուկերների հետ եմ յուր գնացել, թե իշխան Սվիդր-

բելին, իմ հեռավոր ազգականին և ազնվազարմ անձնավորութեանն էլ շեմ ձանձրացրել, թե Ռաֆայելի Մարտնայի մասին եմ գրել տիկին Պրիլուկովայի լաբուժում, թե Մարֆա Պետրովնայի հետ եմ յոթ տարի անընդհատ ապրել կալվածքում, թե Սեննայա հրապարակում, Վյազեմսկու տանն եմ հնում գիշերել*, և գուցե Բերգի հետ թուշեմ օդապարիկով։

— Լավ, թույլ տվեք հարցնել, շո՞ւտ եք մեկնելու ճանապարհորդութեան։

— Ի՞նչ ճանապարհորդութեան։

— Դուք հո ինքներդ ասացիք...

— Հա՛... Իսկապես, ես այդ մասին ասացի ձեզ... էհ, դա բարդ հարց է... Հապա մի գիտենայի՞ք, թե ինչի մասին եք հարցնում, — հանկարծ բարձրաձայն ավելացրեց Սվիդրիգայլովը և կարճ ծիծաղեց։ — Ես գուցե ճանապարհորդելու փոխարեն ամուսնանամ. ինձ համար հարսնախոսություն են անում։

— Այստե՞ղ։

— Այո։

— Այդ ե՞րբ հաջողացրիք։

— Բայց շատ եմ ցանկանում մի անգամ տեսնվել Ավգոտյա Ռոմանովնայի հետ։ Լրջորեն եմ խնդրում։ Դե, ցտեսություն... ա՛խ, հա՛, ա՛յ թե մոռացա, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, հաղորդեցեք ձեր քրոջը, որ Մարֆա Պետրովնան նրան երեք հազար ռուբլի է կտակել։ Դա բոլորովին ճիշտ է։ Մարֆա Պետրովնան կարգադրություն էր արել մահից մի շաբաթ առաջ, իմ ներկայությամբ։ Երկու-երեք շաբաթ հետո Ավգոտյա Ռոմանովնան կարող է ստանալ փողը։

— Դուք ճի՞շտ եք ասում։

— Ճիշտ։ Հաղորդեցեք։ Դեհ, ցտեսություն։ Ես այստեղից մոտիկ եմ ապրում։

Դուրս գալով, Սվիդրիգայլովը դռան շեմին հանդիպեց Ռազումիխինին։

Արգեն համարյա ժամը ութն էր. երկուսն էլ շտապում էին դեպի Բակալեկի հյուրանոցը, որպեսզի Լուժինից ավելի շուտ հասնեին։

— Այդ ո՞վ էր, — հարցրեց Ռազումիխինը, երբ նրանք դուրս եկան փողոց։

— Սվիդրիգայլովն էր, հենց այն կալվածատերը, որի տանը վերավորել էին քրոջս, երբ այնտեղ ծառայում էր իբրև դաստիարակչուհի։ Սվիդրիգայլովի սիրային հետապնդումների պատճառով հեռացել էր այնտեղից. նրան վնդել էր Սվիդրիգայլովի կինը՝ Մարֆա Պետրովնան։ Այդ Մարֆա Պետրովնան հետո Դունյայից ներողություն էր խնդրել, իսկ վերջերս հանկարծ մեռավ։ Քիչ առաջ նրա մասին էինք խոսում։ Զգիտեմ ինչու ես շատ եմ վախենում այդ մարդուց։ Նա ժամանել է կնոջ թաղումից անմիջապես հետո։ Նա շատ տարօրինակ է և ինչ-որ վճիռ է ընդունել... Նա կարծես մի բան գիտե... Հարկավոր է նրանից պաշտպանել Դունյային... Ես ուզում էի սա ասել քեզ, լսո՞ւմ ես։

— Պաշտպանե՛լ։ Նա ի՞նչ կարող է անել Ավգոտյա Ռոմանովնայի դեմ։ Ենորհակալություն քեզ, Ռոդյա, որ ինձ այդ ասացիր... Այո, այո, կպաշտպանենք... Ո՞րտեղ է ապրում։

— Զգիտեմ։

— Ինչո՞ւ չհարցրիր։ Ափսո՛ս։ Սակայն ես կիմանամ։

— Դու նրան տեսա՞ր, — կարճ լուսթյունից հետո հարցրեց Ռասկոլնիկովը։

— Այո, նկատեցի. լավ նկատեցի։

— Դու նրան նայեցի՞ր, պա՞րզ տեսար, — վերստին հարցրեց Ռասկոլնիկովը։

— Այո, պարզ հիշում եմ. հազար մարդու մեջ էլ կճանաչեմ, ես դեմքերը լավ եմ հիշում։

Դարձյալ մի քիչ լռեցին։

— Հըմ... այդ-լավ է... — փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը։ — Թէ չէ, գիտե՞ս, ես մտածեցի... մտածեցի, որ դա գուցե և ֆանտազիա է։

— Ինչի՞ մասին ես խոսում. ես այնքան էլ լավ չեմ հասկանում քեզ:

— Գուք բոլորդ ասում եք, թե ես խելագարված եմ,— ժպիտից բերանը ծովածելով, ասաց Ռաֆայելիկովը,— հիմա ինձ էլ թվաց, որ գուցե իսկապես ես խելագար եմ և միայն ուրվական եմ տեսել:

— Այդ ինչե՞ր ես ասում:

— Դե ով գիտե, գուցե ես իրոք խելագար եմ և ամեն ինչ, որ եղել է այս բոլոր օրերին, գուցե միայն երևակայությանս մեջ է կատարվել...

— Է՛— Է՛, Ռոզյա, էլի փշացրել են տրամադրությունդ... Լավ, ի՞նչ էր ասում նա, ինչի՞ համար էր եկել:

Ռասկոլնիկովը շփատասխանեց: Ռազումիխինը մի բույն մտածմունքի մեջ ընկավ:

— Դե լսիր իմ հաշվետվությունը,— սկսեց նա:— Ես եկա քեզ մոտ, դու քնած էիր: Հետո ճաշեցինք, հետո էլ գլխացի Պորֆիրիի մոտ, Չամետովը շարունակ նրա մոտ է: Ես ուզում էի խոսակցություն սկսել, ու ոչինչ դուրս չեկավ: Չկարողացա ինչպես հարկն է խոսք բաց անել: Նրանք կարծես բան չեն հասկանում և չեն կարող հասկանալ, բայց ամենևին էլ չեն շփոթվում: Ես Պորֆիրիին տարա լուսամուտի մոտ ու սկսեցի խոսել, բայց դարձյալ բան դուրս չեկավ. նա էլ, ես էլ մի կողմ էինք նայում: Վերջապես, ես բոունցքս մոտեցրի նրա քթին և ասացի, որ կշնջխեմ իր, իմ ազգականի գլուխը: Նա միայն նայեց ինձ: Ես թքեցի ու հեռացա, և ուրիշ ոչինչ: Ետո հիմար բան ասացվեց: Չամետովի հետ բոլորովին շխտեցի: Գիտե՞ս, ես մտածեցի, թե փշացրել եմ գործը, իսկ երբ իջնում էի սանդուղքից, գլխումս այ թե ինչ միտք ծագեց. ախր ես ու դու ինչո՞ւ ենք գլուխ ցավեցնում: Այլ բան է, եթե քո դեմ վտանգ կամ որևէ դավ լիներ, բայց այստեղ ի՞նչ վրտանդ կա: Գու նրանց հետ ոչ մի գործ էլ չունես, դե ուրեմն թքած նրանց վրա. մենք հետո կծիծաղենք նրանց վրա, իսկ եթե ես քո տեղը լինեի, կմոլորեցնեի նրանց: Զէ՛ որ հետո ամառըրու եկե թքի-գրա. հետո էլ կարեղի է հասցնել նրանց մատթերին, իսկ առայժմ ծիծաղենք:

— Իհարկե, այդպես է,— պատասխանեց Ռաֆայելիկովը:

Վազ վազը գու ի՞նչ կասես», մտածեց նա: Տարօրինակ բան, մինչև այժմ ոչ մի անգամ իր մտքով չէր անցել, թե ի՞նչ կմտածի Ռազումիխինը, եթե իմանա: Մտածելով այդ, Ռասկոլնիկովը ակնապիշ նայեց բնկերոջը: Նրան այնքան էլ չէր հետաքրքրել վերջինիս հաշվետվությունը Պորֆիրիին այցելելու մասին. այդ ժամանակվա ընթացքում շատ և շատ բան էր պակասել ու ավելացել...

Միջանցքում նրանք հանդիպեցին Լուծինին. առ եկել էր ուղիղ ժամը ութին և փնտրում էր մթր և աղջկա զբաղեցրած համարը, այնպես որ երեքն էլ ներս մտան միասին, առանց խոսքի նայելու և բարեկալ: Երիտասարդները առաջ անցան, իսկ Պյոտր Պետրովիչը քաղաքավարության համար մի փոքր հաղազեց նախասենյակում, հանելով վերարկուն: Պուլխինա-բիա Ալեքսանդրովնան խոկույն դուրս եկավ ջեմում նրան դիմավորելու: Դունյան ողջունեց եղբորը:

Պյոտր Պետրովիչը ներս մտավ և բավական սիրալիր, թեպետև կրկնապատկված պատկանդիությամբ գլուխ տակց փանանց: Սակայն նա այնպես էր նայում, որ կարծես թե մի քիչ շփոթվել էր և իրեն անհարմար էր զգում: Պուլխինա Ալեքսանդրովնան, որ կարծես նույնպես շփոթված լիներ, խուսույն շտապեց բարբիս նստեցնել կլոր սեղանի շուրջ, որի վրա թշնամ էր ինքնահոր: Դունյան և Լուծինը տեղավորվեցին իրար դիմաց, սեղանի հակադիր կողմերում: Ռազումիխինը և Ռասկոլնիկովը նստեցին Պուլխինա Ալեքսանդրովնացի դիմաց՝ Ռազումիխինը՝ Լուծինին մոտիկ, իսկ Ռասկոլնիկովը՝ քրոջ կողքին:

Տիրեց վայրենական լռություն: Պյոտր Պետրովիչը դանդաղ հանեց բառիստե թաշկինակը, որից անուշահոտ օծանեկիքի հետ էր բուրում, ու խնչեց այնպիսի մարդու տեսքով, որն իր արժանապատվությունը վերավորված է համարում և բացի այդ, հաստատապես որոշել է բացատրություններ պահանջել: Դեռ նախասենյակում նրա մտքով անցել էր շահնել վերաբերուն ու ետ գնալ, այդ կերպ խստորեն ու թունգ պատժել մաքն ու աղջկան, մի անգամից նրանց ամեն ինչ զգալ առաջ: Բայց նա սիրա շարեց այդ տնել: Այդ մարդը անորոշ դրություն չէր սիրում, հարկավոր էր պարզել ամեն ինչ. եթե պարզապես խախտված է հրամանը, ուրեմն մի որևէ բան

կա, ուրեմն ավելի լավ է դա առաջուց իմանալ. իսկ պատ-
ժելու համար միշտ էլ ժամանակ կլինի և դա իրենից է կախ-
ված:

— Հուսով եմ, որ ձեր ճանապարհորդութունը բարեհա-
ջող է անցել, — սառն քաղաքավարութեամբ դիմեց նա Պուլ-
խերիա Ալեքսանդրովնային:

— Փառք աստծու, Պյոտր Պետրովիչ:

— Խիստ հաճելի է: Ավդոտյա Ռոմանովնան շնորհակալ:

— Ես շահել և ուժեղ եմ, շեմ հոգնի, իսկ մայրիկը շատ
ծանր վիճակում էր, — պատասխանեց Դունեչկան:

— Ի՞նչ արած. մեր երկրի ճանապարհները շատ երկար
են. Մեծ է այսպես կոչված «մայր Ռուսաստանը»... Երեկ ես
ոչ մի կերպ չկարողացա դիմավորել, թեև շատ էի ցանկա-
նում: Սակայն հուսով եմ, որ ամեն ինչ կատարվեց առանց
մի առանձին գլխացավանքի, այնպես չէ՞:

— Ախ, ոչ, Պյոտր Պետրովիչ, մենք խիստ վճատված
էինք, — մի առանձին ինտոնացիայով շտապեց հայտարարել
Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, — ու եթե աստված ինքը երեկ
մեզ շուգարկեր Դմիտրի Պրոկոֆիչին, մենք ուղղակի կկոր-
չեինք: Ահա նա, Դմիտրի Պրոկոֆիչ Ռազումիսինը, — ավե-
լացրեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան՝ ցույց տալով Ռազու-
միսինին:

— Երեկ ես... բախտ ունեցա ծանոթանալու, — փնթփրն-
թաց Լուծինը՝ խոժոռված ու խեթ նայելով Ռազումիսինին,
հետո էլ կիտեց հոնքերը և լոնց: Առհասարակ Պյոտր Պետ-
րովիչը պատկանում էր այն մարդկանց թվին, որոնք հասա-
րակութեան մեջ չափազանց սիրալիր են և առանձնապես սի-
րալիրութուն են հավակնում, բայց հենց որ մի բան իրենց
ուզածով չի լինում, իսկույն կորցնում են իրենց այդ հատ-
կութունը և ոչ թե սրտաբաց ու հասարակութեանը աշխու-
ժացնող կավալերի, այլ ավելի շուտ ալլուրով լեցուն պարիկ
են նմանվում: Բուրբն էլ դարձյալ լուռ էին. Ռասկոլնիկովը
համառորեն ձայն չէր հանում, Ավդոտյա Ռոմանովնան ա-
ռայժամ չէր ուզում ընդհատել լուռութունը, Ռազումիսինը ասե-
լիք չուներ, այնպես որ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան դարձ-
յալ սկսեց անհանգստանալ:

— Մարֆա Պետրովնան մեռել է, դուք լսե՞լ եք, — ասաց

նա՝ դիմելով անհարմար դրությունից դուրս գալու իր հիմ-
նական միջոցին:

— Ինչպե՞ս չէ, լսել եմ: Կուրը անմիջապես ինձ հասավ,
ու ես նույնիսկ եկա ձեզ հաղորդելու, որ Արկադի Իվանովիչ
Սվիդրիգայլովը կնոջ թաղումից անմիջապես հետո հապճեպ
մեկնել է Պետերբուրգ: Սրանք են իմ ստացած միանգամայն
ճիշտ լուրերը:

— Պետերբուրգ, այստե՞ղ, — անհանգիստ հարցրեց Դու-
նեչկան և մոր հետ հայացքներ փոխանակեց:

— Ճիշտ այդպես, և, իհարկե, ոչ առանց նպատակների,
եթե նկատի առնենք մեկնելու հապճեպությունը և առհասա-
րակ նախորդ հանգամանքները:

— Տեր աստված, մի՞թե նա այստեղ էլ հանգիստ չի թող-
նելու Դունեչկային, — բացականչեց Պուլխերիա Ալեքսանդ-
րովնան:

— Ինձ թվում է, որ դուք էլ, Ավդոտյա Ռոմանովնան էլ
չպետք է առանձնապես անհանգստանաք, իհարկե, եթե ինք-
ներդ չցանկանաք նրա հետ որևէ հարաբերություն պահպա-
նել: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես հետամտում եմ և հիմա հե-
տաքրքրվում եմ, թե նա որտեղ է իջևանել...

— Ախ, Պյոտր Պետրովիչ, դուք չեք հավատա, թե հիմա
ինձ որչափ վախեցրիք, — ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրով-
նան: — Ես նրան ընդամենը երկու անգամ տեսա, և նա ինձ
զարհուրելի, զարհուրելի թվաց: Ես հավատացած եմ, որ նա
է եղել հանգուցյալ Մարֆա Պետրովնայի մահվան պատճա-
ռը:

— Զի կարելի այդ եզրակացնել: Ես ճշգրիտ տեղեկու-
թյուններ ունեմ: Չեմ վիճում, գուցե նա, այսպես ասած, վի-
րավորանքի բարոյական ազդեցությամբ նպաստել է իրերի
արագ ընթացքին. իսկ ինչ վերաբերում է այդ անձնավորու-
թյան վարքին և առհասարակ բարոյական բնութագրման,
այստե՞ս ևս ձեզ հետ համաձայն եմ: Զգիտեմ հարո՞ւստ է նա
այժմ, և նրան ի՞նչ է թողել Մարֆա Պետրովնան. այդ ինձ
հայտնի կլինի ամենակարճ ժամանակամիջոցում. բայց,
իհարկե, այստեղ, Պետերբուրգում, ունենալով թեկուզ սահ-
մանափակ դրամական միջոցներ, նա ձեռք չի քաշի իր հին
սովորություններից: Այդ կարգի մարդկանցից նա առավելա-

պեօ անառակն է ու արատավորը: Ծա բավականաչափ հիմք ունեմ ենթադրելու, որ Մարֆա Պետրովնան դժբախտութիւն ունենալով ուժ տարի առաջ սիրահարվել նրան ու վճարել նրա պարտքը, նրան ծառայութիւն մատուցեց նաև մի այլ առնչութիւնմբ. միայն նրա ջանքերով ու զոհարբութիւննե-րով հենց սկզբից քողարկվեց քրեական մի գործ, գազանա-յին և, այսպես ասած, ֆանտաստիկ ոճրագործութիւն, որի համար նա կարող էր Սիրիւր աքսորվել: Ահա թե ինչպիսի մարդ է նա, եթե կուզեք իմանալ:

— Ախ, տեր աստված,— բացականչեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան: Ռասկոլնիկովը ուշադրութիւնմբ լսում էր:

— Դուք ճիշտ եք ասում, որ այդ մասին ճշգրիտ տեղե-կութիւններ ունեք,— խստորեն և ազդու հարցրեց Դունյան:

— Ես ասում եմ միայն այն, ինչ որ գաղտնապես լսել եմ հանգուցյալ Մարֆա Պետրովնայից: Պետք է ասել, որ իրա-վաքանական տեսակետից դա շատ մութ գործ է: Այստեղ ապրում էր, հիմա էլ կարծեմ ապրում է ոմն Ռեսսլիխ, օտա-րուհի, մանր վաշխառու, որը ուրիշ գործերով էլ է զբաղվում: Հենց այդ Ռեսսլիխի հետ էլ պարոն Սվիդրիգայլովը վաղուց ինչ-որ միանգամայն մոտիկ ու խորհրդավոր հարաբերու-թիւնների մեջ էր: Ռեսսլիխի մոտ ապրում էր նրա հեռավոր ազգականուհին, կարծեմ համր և խուլ, տասնհինգ թե նույ-նիսկ տասնչորս տարեկան մի աղջիկ, որին այդ Ռեսսլիխը անչափ ատում էր ու կշտամբում մի կտոր հացի համար, նույնիսկ տմարդորեն ծեծում էր: Մի անգամ նրան գտան ձեղնահարկում կախված: Ասում էին, որ նա այդ կերպ ինք-նասպանութիւն էր գործել: Սովորական արարողութիւննե-րից հետո բանը դրանով էլ վերջացավ, բայց հետագայում մատնութիւն եղավ, որ երեխային... դաժանորեն պատվա-զրկել էր Սվիդրիգայլովը: Ճշմարիտ է, այդ բոլորը անորոշ էր, մատնողը մի ուրիշ օտարուհի՝ գերմանուհի էր, վտա-հութիւն չվայելող և տխրահուշակ մի կին. վերջապես, Մար-ֆա Պետրովնայի ջանքերի ու փողերի շնորհիվ այդ մատնու-թիւնն էլ կոծկվեց, միայն լուրեր մնացին: Բայց, այնուա-մենայնիվ, այդ լուրերը շատ նշանակալից էին: Դուք, Ավգոս-յա Ռոմանովնա, իհարկե, նրանց մոտ լսած կլինեք Ֆիլիպ անունով մի մարդու մասին, որը վեց տարի առաջ, գեռ

ճորտատիրական իրավունքի ժամանակներում մեռել էր խոշ-տանգումներից:

— Ընդհակառակը, ես լսել էի, որ այդ Ֆիլիպը ինքն էր կախվել:

— Ճիշտ այդպես, բայց նրան ստիպել կամ ավելի լավ է ասենք՝ ինքնասպանութիւն էր մղել պարոն Սվիդրիգայլո-վի կողմից եղած հալածանքների ու պատիժների անընդհատ սխտեմբ:

— Ես այդ չգիտեմ,— սառը պատասխանեց Դունյան,— ես լսել էի միայն մի ինչ-որ շատ տարօրինակ պատմութիւն, թե այդ Ֆիլիպը ինչ-որ հիպոխոնդրիկ էր, մի տեսակ տնա-բույս փրիխտփա, մարդիկ ասում էին, թե նա Վարդաբույս խելքը թոցրել է՞, ու կախվել էր ավելի շուտ ծաղրանքների, քան Սվիդրիգայլովից ծեծ ուտելու պատճառով: Սվիդրիգայ-լովը իմ ներկայութիւնմբ լավ էր վարվում սպասավորների հետ, և սպասավորները նույնիսկ սիրում էին նրան, թեև իրոք մեղադրում էին Ֆիլիպի մահվան համար:

— Ավգոստյա Ռոմանովնա, ես տեսնում եմ, որ դուք հանկարծ տրամադրվել եք նրան արդարացնելու,— ասաց Լուսինը՝ երկիմաստ ժպտից ծումռելով բերանը:— Իրոք, նա խորամանկ ու Տրապուրիշ մարդ է կանանց նկատմամբ, դրա ողբալի օրինակը Մարֆա Պետրովնան է, որը այդպես տարօրինակ կերպով մեռավ: Ես միայն ուզում էի իմ խոր-հրդով օգնել ձեզ և ձեր մայրիկին, նկատի ունենալով, որ Սվիդրիգայլովը անկասկած նոր փորձեր կանի ձեզ մոտենա-լու համար: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես հաստատ հավատա-ցած եմ, որ այդ մարդը պարտքերը չվճարելու համար ան-կասկած նորից կալանատուն կընկնի: Մարֆա Պետրովնան բնավ երբեք մտադիր չի եղել նրան որևէ գումար թողնել՝ նկատի ունենալով երեխաներին, ու եթե մի բան էլ թողել է, ապա դա ամենաանհրաժեշտ ծախսերի համար է, սահմա-նափակ, շնչին, ու նրա սովորութիւնները ունեցող մարդուն մի տարի էլ չի բավականանա:

— Պետք Պետրովիչ, խնդրում եմ ձեզ, այլևս չխոսենք պարոն Սվիդրիգայլովի մասին, դա ձանձրացնում է ինձ,— ասաց Դունյան:

— Սվիդրիգայլովը այսօր ինձ մոտ եկավ,— հանկարծ ասաց Ռասկոլնիկովը, որ մինչ այդ լուռ էր:

Բոլոր կողմերից բացականչություններ լսվեցին, բոլորը դարձան դեպի Ռասկոլնիկովը: Նույնիսկ Պյոտր Պետրովիչն էլ հուզվեց:

— Մեկ ու կես ժամ առաջ, երբ ես քնած էի, նա ներս մտավ, արթնացրեց ինձ և ասաց իր անունը,— շարունակեց Ռասկոլնիկովը:— Նա բավական ուրախ էր ու սանձարձակ և միանգամայն հուսով է, որ ես կմտերմանամ իր հետ: Ի միջի այլոց նա շատ է ուզում քեզ հետ տեսնվել, Դունյա, ու ինձ խնդրում էր միջնորդ լինել այդ տեսակցությունը գլուխ բերելու համար: Նա քեզ մի առաջարկ է անելու. ինձ ասաց, թե այդ ինչ առաջարկ է: Բացի դրանից, նա ինձ հաստատապես հաղորդեց, որ Մարֆա Պետրովնան մահվանից մի շաբաթ առաջ քեզ, Դունյա, կտակել էր երեք հազար ռուբլի, և դու կարող ես հիմա շատ շուտով ստանալ այդ փողը:

— Փառք աստծու,— գուցե Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան և խաչակնքեց:— Աղոթիր նրա համար, Դունյա, աղոթիր:

— Այդ իրոք ճշմարիտ է,— բերանից թոցրեց Լուծինը:

— Հետո՞, հետո ի՞նչ եղավ,— հարցրեց Դունեչկան:

— Հետո նա ասաց, թե ինքը հարուստ չէ և ամբողջ կավածքը բաժին է ընկնում իր երեխաներին, որոնք հիմա մորաքրոջ մոտ են: Հետո էլ ասաց, որ իջևանել է իմ սենյակին մոտիկ ինչ-որ տեղում, իսկ թե որտեղ, չգիտեմ, չհարցրի...

— Բայց նա ի՞նչ, ի՞նչ է ուզում առաջարկել Դունյային, ասա՞ց քեզ,— հարցրեց խիստ վախեցած Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այո, ասաց:

— Ինչ:

— Հետո կասեմ:— Ռասկոլնիկովը լռեց ու սկսեց խմել իր թեյը:

Պյոտր Պետրովիչը նայեց ժամացույցին:

— Ես գործ ունեմ, պետք է գնամ և այդպիսով չեմ խանդարի ձեզ,— մի փոքր վիրավորված տեսքով ասաց նա և աթոռից վեր կացավ:

— Մնացեք, Պյոտր Պետրովիչ,— ասաց Դունյան,— դուք

հո մտադրվել էիք երեկոն այստեղ անցկացնել: Բացի այդ, դուք գրել էիք, որ ցանկանում եք ինչ-որ խոսակցություն ունենալ մայրիկի հետ:

— Ճիշտ այդպես է, Ավդոտյա Ռոմանովնա,— կտրուկ ասաց Պյոտր Պետրովիչը՝ դարձյալ նստելով աթոռին, բայց գլխարկը դեռ ձեռքին պահած,— ես իրոք ցանկանում էի բացատրվել թե ձեզ և թե ձեր հարգարժան մայրիկի հետ, այն էլ շատ կարևոր խնդիրների մասին: Բայց, ինչպես որ ձեր եղբայրը չի կարող իմ ներկայությամբ հաղորդել պարոն Սվիդրիգայլովի ինչ-որ առաջարկները, այնպես էլ ես չեմ ցանկանում և չեմ կարող... ուրիշների ներկայությամբ... բացատրվել շատ և շատ կարևոր մի քանի խնդիրների մասին: Այն էլ ասած, իմ հիմնական և թախանձագին խնդրանքը չի կատարվել...

Լուծինը դառն ժպտաց ու փքվելով լռեց:

— Մեր տեսակցությանը եղբորս ներկա չլինելու վերաբերյալ ձեր խնդրանքը չի կատարվել միայն իմ պահանջով, — ասաց Դունյան:— Դուք գրել էիք, թե եղբայրս վիրավորել է ձեզ. ես կարծում եմ, որ հարկավոր է դա անմիջապես պարզել, և դուք պետք է հաշտվեք: Եվ եթե Ռոդյան իրոք վիրավորել է ձեզ, ապա նա պետք է ձեզնից ներողություն խնդրի և կխնդրի:

Պյոտր Պետրովիչը իսկույն սկսեց հոխորտալ:

— Ավդոտյա Ռոմանովնա, կան այնպիսի վիրավորանքներ, որոնք չի կարելի մոռանալ, ինչքան էլ որ բարի կամք ցուցաբերես: Ամեն ինչ ունի իր սահմանը, որից անցնելը վտանգավոր է, որովհետև եթե անցնես, էլ չես կարող ետ գառնալ:

— Ես այդ մասին ձեզ բան չասացի, Պյոտր Պետրովիչ,— մի փոքր անհամբեր վրա բերեց Դունյան:— Լավ հասկացեք, որ մեր ամբողջ ապագան հիմա կախված է նրանից, թե արդյո՞ք որքան կարելի է շուտ կպարզաբանվի ու կկարգավորվի այդ ամենը, թե ոչ: Ես ուղղակի և պարզ ասում եմ, որ այլ կերպ չեմ կարող վերաբերվել, ու եթե ես գեթ որևէ շահով թանկ եմ ձեզ համար, ապա այդ ամբողջ պատմությունը պետք է հենց այսօր վերջանա, թեկուզև այդ դժվար

լինի: Կրկին ասում եմ ձեզ, եթե եղբայրս մեզավոր է, ներս-
զուսթյուն կլանդրի:

— Զարմանում եմ, որ դուք հարցը այդպես եք դնում, Ավգոտյա Ռոմանովնա,— հետզհետե ավելի էր ջղախնայում
Լուսինը,— Քանկ գնահատելով և, այսպես ասած, պաշտելով
ձեզ, ես միևնույն ժամանակ միանգամայն կարող եմ շփոթել
ձեր ընտանիքից որևէ մեկին: Հավակնություն ունենալով, որ
մենք միասին երջանիկ կլինենք, միևնույն ժամանակ ես չեմ
կարող անիրազործելի պարտավորություններ վերցնել...

— Ախ, թողեք այդ ամբողջ խոսակցությունը, Պյոտր
Պետրովիչ,— հուզված ընդհատեց Դունյան,— եղիք այնպես
խելոք ու ազնիվ մարդ, ինչպես որ ես ձեզ միշտ համարել եմ
և ուզում եմ համարել: Ես ձեզ մեծ խոստում եմ տվել, ես
ձեր հարսնացուն եմ. դե ուրեմն վստահեցեք ինձ այս գոր-
ծում և հավատացեք, որ ես կկարողանամ անաշու լինել:
Այն հանգամանքը, որ ես դատավորի դեր եմ վերցնում,
նույնպիսի անակնկալություն է եղբորս համար, ինչպես և
ձեզ համար: Երբ ձեր նամակը ստանալուց հետո ես այսօր
նրան հրավիրեցի ներկա լինել մեր տեսակցությանը, ես իմ
գիտավորություններից ոչինչ չհաղորդեցի նրան: Հասկացե՛ք,
որ եթե դուք չհաշտվեք, ապա ես պետք է ընտրեմ ձեզնից
մեկին. կամ ձեզ կամ նրան: Հարցը այդպես է դրված թե՛ ձեր
և թե՛ նրա կողմից: Ես չեմ ուզում սխալվել և չպետք է սխալ-
վեմ ընտրություն կատարելիս: Ձեզ համար ես պետք է բա-
ժանվեմ եղբորիցս. եղբորս համար ես պետք է բաժանվեմ
ձեզնից: Ես ուզում եմ և կարող եմ հիմա հաստատ իմանալ՝
արդյո՞ք նա եղբայր է ինձ համար, մյուս կողմից իմանալ՝
արդյո՞ք ես թանկ եմ ձեզ համար, արդյո՞ք դուք ինչպես
հարկն է գնահատում եք ինձ. իմ ամուսինն էք, թե ոչ:

— Ավգոտյա Ռոմանովնա,— նեղանալով ասաց Լուսին-
ըր,— ձեր խոսքերը շփազանց նշանակալից են ինձ համար.
կասեմ ավելին՝ նույնիսկ վերավորական են, եթե նկատի
ունենանք այն դիրքը, որ ես պատիվ ունեմ գրավելու ձեր
նկատմամբ: Բացի այն, որ դուք վերավորական և տարբեր-
նակ զուգադրություն եք թալլ տալիս, որ դուք ինձ և... մե-
ծամիտ երիտասարդին հավասար եք համարում, դուք նաև
ձեր խոսքերով հնարավոր եք համարում խախտել ինձ տըր-

ված խոստումը: Դուք ասում եք՝ «կամ դուք, կամ նա»,
ուրեմն հենց դրանով ցույց եք տալիս, թե ես որքան քիչ նը-
շանակություն ունեմ ձեզ համար... Ես չեմ կարող այդ թույլ
տալ՝ նկատի ունենալով մեր միջև գոյություն ունեցող հա-
րաբերությունները և... պարտավորությունները:

— Ինչպե՞ս,— տաքացավ Դունյան,— ես ձեր շահը հա-
ժադրում եմ այն ամենի հետ, ինչ որ միևնույն այժմ կյանքում
թանկ է եղել ինձ համար, ինչ որ միևնույն այժմ կազմել է իմ
ամբողջ կյանքը, և հանկարծ դուք վերավորվում եք, որ ես
ձեզ քիչ արժե՞ք եմ տալիս:

Ռասկոլնիկովը լուռ և կծու ժպտաց, Ռազումիխինը ցրնց-
վեց. բայց Պյոտր Պետրովիչը շքեղանեց առարկությունը.
ընդհակառակը, նա հետզհետե ավելի բծախնդիր ու դյուրա-
գրգիռ էր դառնում, ասե՛ս գրանից հաճույք էր ստանում:

— Սերը դեպի կյանքի ապագա ընկերը, դեպի ամուսինը,
պետք է գերազանցի եղբոր նկատմամբ եղած սիրուց,—
խրատական տոնով ասաց նա,— համենայն դեպս ես չեմ
կարող այստեղ հավասար լինել... Թեև ես առաջուց հայտ-
նեցի, որ ձեր եղբոր ներկայությամբ չեմ կարող և չեմ էլ
ցանկանում բացատրել այն ամենը, ինչի համար որ եկել եմ,
այնուամենայնիվ մտադիր եմ հենց հիմա դիմել ձեր շատ և
շատ հարգելի մայրիկին, միանգամայն հիմնական և ինձ
համար վերավորական մի մոմենտի վերաբերյալ անհրա-
ժեշտ բացատրության համար: Ձեր որդին,— դիմեց նա
Պուլխերիա Ալեքսանդրովնային,— երեկ պարոն Ռասուդ-
կինի ներկայությամբ (կամ... կարծեմ այդպե՞ս է, ներեցե՛ք,
ես մոռացել եմ ձեր ազգանունը,— նա սիրալիրությամբ գլուխ
տվեց Ռազումիխինին) վերավորեց ինձ՝ աղավաղելով իմ
այն միտքը, որ այն ժամանակ ես ձեզ հաղորդել էի մասնա-
վոր խոսակցության պահին, սուրճ խմելիս: Ես ասել էի, որ
իմ կարծիքով կենսական դառնություններ տեսած ազքատ
աղքատ հետ ամուսնանալը բախտավոր լինելու տեսակետից
ավելի շահավետ է, քան լիության մեջ ապրած աղքատ հեռ
ամուսնանալը, որովհետե բարոյականության համար ավելի
օգտակար է: Ձեր որդին անհեթեթության շփոթ շփոթանցքով
է այդ խոսքերի նշանակությունը՝ ինձ մեղադրելով շարամիտ
գիտավորությունների համար և, ըստ իս, հիմնվելով հենց

ձեր նամակի վրա: Ես ինձ երջանիկ կհամարեմ, եթե ձեզ համար, Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնա, հնարավոր լինի փոխել տալ իմ համոզմունքը հակառակ ուղղությամբ և դրանով զգալիորեն հանգստացնել ինձ: Դե ուրեմն հայտնեցեք ինձ, թե հատկապես ի՞նչ տերմիններով եք իմ խոսքերը հաղորդել Ռոդիոն Ռոմանովիչին գրած ձեր նամակում:

— Ես չեմ հիշում,— շնորհից Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան,— ես հաղորդել եմ այնպես, ինչպես որ ինքս եմ հասկացել: Զգիտեմ թե Ռոդյան ինչպես է հաղորդել ձեզ... Գուցե և նա մի որևէ բան շափազանցրել է:

— Առանց ձեր ներշնչման նա չէր կարող շափազանցնել:

— Պյոտր Պետրովիչ,— իր արժանապատվության զգացումով ասաց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան,— այստեղ մեր գտնվելը ապացուցում է, որ ես ու Դունյան այնքան էլ վատ կողմից չենք ընդունել ձեր խոսքերը:

— Լավ ասացիր, մայրիկ,— հավանություն տվեց Դունյան:

— Ուրեմն ես այստեղ էլ եմ մեղավոր,— նեղացավ Լուծիներ:

— Հա՛, Պյոտր Պետրովիչ, դուք շարունակ Ռոդիոնին եք մեղադրում, իսկ ինքներդ նրա մասին սխալ բան էիք գրել ձեր նամակում,— սիրտ առնելով, ասաց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան:

— Ես չեմ հիշում, թե ինչ սխալ բան եմ գրել:

— Դուք գրել էիք, թե երեկ ես փողը տվել էի ոչ թե կառքի տակ ընկած մարդու այրիացած կնոջը, ինչպես այդ իրոք եղել է, այլ նրա աղջկան (որին մինչև երեկ ես երբեք չէի տեսել),— խիստ տոնով ասաց Ռասկոլնիկովը՝ դեմքը չդարձնելով դեպի Լուծիներ:— Դուք այդ գրել էիք, որպեսզի ինձ կովեցնեիք իմ հարազատների հետ, ու դրա համար ավելացրել էիք նողկալի արտահայտություններ ձեզ անծանոթ այդ աղջկա վարքի մասին: Այդ բոլորը բամբասանք է և ստորություն:

— Ներեցեք, պարոն,— պատասխանեց Լուծիներ բարկությունից զողալով,— ես իմ նամակում անդրադարձել էի ձեր հատկություններին ու վարմունքին, որպեսզի այդ կերպ կատարեի ձեր քրոջ և մայրիկի խնդրանքը, այն է՝ գրել, թե ինչ

վիճակում գտա ձեզ և դուք ինչ տպավորություն թողիք ինձ վրա: Ինչ վերաբերում է իմ նամակում հայտնված մյուս մտքերին, ապա գտեք թեկուզ մեկ անարդարացի տող, այսինքն թե դուք չեք տվել փողը ու թեկուզ դժբախտ այն ընտանիքում անարժան անձնավորություններ չեն եղել:

— Իսկ իմ կարծիքով դուք ձեր բոլոր արժանավորություններով շարժեք ձեր քարկոծած այն անբախտ աղջկա ճկույթն:

— Ուրեմն դուք նաև սիրտ կանեիք նրան ձեր մոր և քրոջ մոտ է՛լ բերել:

— Ես այդ արդեն արել եմ, եթե դուք ուզում եք իմանալ: Ես այսօր նրան նստեցրել էի մայրիկիս և Դունյալի կողքին:

— Ռո՛դյա,— բացականչեց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան:

Դունեչկան կարմրեց. Ռազումիխինը կիտեց հոնքերը և Լուծիներ կծու և գոռոզաբար ժպտաց:

— Ավոտյա Ռոմանովնա,— ասաց նա,— ինքներդ եք բարեհաճում տեսնել, որ հնարավոր չէ համաձայնության գալ: Հիմա հուսով եմ, որ այս գործը առմիշտ վերջացած է ու պարզաբանված: Ես գնում եմ, որպեսզի չխանգարեմ ազգակցական տեսակցության հետագա հաճելիությանը և գաղտնիքները հաղորդելուն (նա աթոռից վեր կացավ ու վերցրեց գլխարկը): Բայց, գնալով, համարձակվում եմ հայտնել, որ հույս ունեմ այսուհետև ազատված լինել նման հանդիպումներից և, այսպես ասած, կոմպրոմիսներից: Նույնը պետք է առանձնապես խնդրեմ ձեզնից, անչափ հարգելի Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնա, մանավանդ որ նամակս էլ հասցեագրված էր ձեզ և ոչ թե մեկ ուրիշին:

Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան մի քիչ վերավորվեց:

— Դուք արդեն մեզ բոլորովին ձեր իշխանության տակ եք վերցնում, Պյոտր Պետրովիչ: Դունյան ձեզ պատմեց, թե ինչ պատճառով չի կատարվել ձեր ցանկությունը. նա լավ դիտավորություններ ունի: Դուք ինձ այնպես եք գրում, որ կարծես թե հրամայում եք: Մի՞թե մենք պետք է ձեր յուրաքանչյուր ցանկությունը հրաման համարենք: Իսկ ես, ընդհակառակը, ձեզ կասեմ, որ դուք հիմա մեր նկատմամբ

պետք է առանձնապես ներազգաց ու ներողամիտ լինե՞ք, որովհետև մենք ամեն ինչ թողել ենք և զստահելով ձեզ, ժամանել ենք այստեղ, ուրեմն առանց այն էլ համարյա ձեր իշխանությունն առկ ենք գտնվում:

— Գառ աչքքան էլ ճիշտ չէ, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնա, մանավանդ երեկ մտնե՞տուք, երբ իմացել եք Մարքի Պետրովնայի կտակած երեք հազարի մասին, որ կարծեմ իրիստ հարմար ժամանակին է, դատելով նոր տոնից, որով խոսում եք քեզ հետ, — խայթողաբար ասաց կաթինը:

— Դատելով այդ դիտողությունից, իրոք կարելի է հեթոտել, որ դուք հույս էիք դրել մեր անօգնականության վրա, — շղայնալիցաբար ասաց Գուսյան:

— Բայց հիմա հո չեմ կարող այդպիսի հույս ունենալ, առանձնապես չեմ ցանկանում խանգարել Արկադի Իվանովիչ Սվիրիդովի գաղտնի առաջարկները հաղորդելու, որոնք նա հայանել է ձեր եղբորը և որոնք, քննչպես ես տեսնում եմ, ձեզ համար հիմնական, գուցե և իրիստ հաճեք նշանակություն ունեն:

— Ախ, աստված իմ, — բացականչեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:

Ռազումիխինը չէր կարողանում ամուսնի վրա հանգիստ նստած մնալ:

— Եվ դու հիմա չե՞ս ամաշում, քույրս, — հարցրեց Ռազումիխինը:

— Ամաշում եմ, Ռազում, — ասաց Գուսյան: — Պետք է հետքովի, հեռացե՞ք այստեղից, — դիմեց նա կաթինին՝ գրեհազվելով բարկությունից:

Քվում է, որ Պետք է հետքովի այդպիսի վախճան բուրրովին չէր սպասում: Նա մեծ հույս էր դրել իր վրա, իր ազդեցության վրա, իր գոհերի անհարակա՞նության վրա: Հիմա էլ շահախառն, որ բանը այդպես կվերջանա նա ավերակից, շրթունքները ցնցվեցին:

— Ավգոտյա Ռոմանովնա, եթե ես ձեր այդ խոսքերից հետո դուրս ելնեմ այս դռնից, ապա նկատի ունեցե՞ք, որ էլ երբեք չեմ վերադառնա: Լավ մտածեցե՞ք, իմ խոսքը հաստատ է:

— Այդ ի՞նչ լիտիություն է, — բզռվեց Գուսյան անդից վեր կենալով: — Ես չեմ էլ ուզում, որ դուք վերադառնաք:

— Ինչպե՞ս. ասե՛ք ի-ի՞նչ, — գոռաց կաթինը, որը մինչև վերջին արհեստովը բորբոքվին չէր հավատում այդպիսի վերջավորության, դրա համար էլ հիմա խապառ շփոթվել էր: — Ահա թե ի-ի՞նչ Բայց դիտե՞ք, Ավգոտյա Ռոմանովնա, որ ես կարող էի և բողոքել:

— Ի՞նչ իրավունք ունեք նրա հետ այդպես խոսելու, — տաքացած միջամտեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, — ինչի՞ համար կարող եք բողոքել, ի՞նչ իրավունքներ ունեք Մի՞թե ես Գուսյանին կտամ ձեզ, այդ տեսակ մարդուն: Հեռացե՛ք, բուրրովին թողե՛ք մեզ: Մենք ինքներս ենք մեղավոր, որ սխալ գործ բռնեցինք, առաջին հերթին ես եմ մեղավոր...

— Սակայն, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնա, դուք իմ ձեռքերը հապեցիք ձեր տված խոսքով, որից հիմա հրաժարվում եք, — տաքանում, կատաղում էր կաթինը: — Եվ վերջապես... վերջապես, ես այդ պատճառով, այսպես ասած, ծախսերի տակ ընկա...

Այս վերջին հայտարարությունը այնքան բնորոշ էր Պետք է հետքովին համար, որ Ռասկոլնիկովը, բարկությունից ու իրեն զսպելու ջանքերից զուրկված, էլ չհամբերեց և հանկարծ քահ՛-քահ՛ ծիծաղեց: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան զայրացավ:

— Ծախսե՞ր: Ի՞նչ ծախսեր: Հո սնդուկի մասին չե՞ք խոսում: Բայց չե՞ որ ուղեկցորդը գա ձրի էր բերել: Տե՛ր աստված, մե՞նք կապեցինք ձեր ձեռքերը: Ախր խելքի եկեք, Պետք է հետքովին, այդ դուք եք, որ կապեցիք մեր ձեռքերը, և ոչ թե մենք այդ կերպ վարվեցինք:

— Բավական է, մայրիկ, խնդրում եմ, բավական է, — ասաց Ավգոտյա Ռոմանովնան: — Պետք է հետքովին, բարեկեց, հեռացե՛ք:

— Կհեռանամ, բայց թույլ տվե՛ք վերջին խոսքս ասեմ, — պատասխանեց կաթինը՝ ինքն իրեն համարյա բուրրովին կարգած, — ձեր մայրիկը կարծես թե բուրրովին մոռացել է, որ ես որտեղ էի ձեզ ամենի այն ժամանակ, երբ քահ՛-քահ՛ում և ավերակ շրջակայքում ասեկոսներ էին տարածվել:

ձեր անվան շուրջը: Ձեզ համար անտեսելով հասարակական կարծիքը և վերականգնելով ձեր վարքը, ես, իհարկե, կարող էի միանգամայն և միանգամայն հատուցում հուսալ և նույնիսկ շնորհակալութուն պահանջել ձեզնից... Եվ միայն այժմ բացվեցին իմ աչքերը. ինքս եմ տեսնում, որ գուցե միանգամայն և միանգամայն հապճեպորեն եմ վարվել՝ անտեսելով հասարակության ձայնը...

— Սա երկու գլխանի՞ է, ի՞նչ է,— բղավեց Ռազումի-խինը՝ վեր թռչելով աթոռից և արդեն պատրաստվելով դատաստան տեսնելու:

— Դուք ստոր և շար մարդ եք,— ասաց Դունյան:

— Ոչ մի խոսք, ոչ մի շարժում,— գռչեց Ռասկոլնիկովը՝ զսպելով Ռազումիխինին. այնուհետև համարյա դեմ առ դեմ մոտեցավ Լուժինին.

— Բարեհաճեցեք դուրս քաշվել,— կամացուկ և կտրուկ ասաց նա,— ու այլևս ոչ մի խոսք, թե չէ...

Պյոտր Պետրովիչը կատաղութունից սփրթնած ու ծուրու-ված դեմքով մի քանի վայրկյան նայեց նրան, ապա շուտ եկավ, դուրս ելավ, և, իհարկե, հազիվ թե որևէ մեկը իր սըրտում այնքան կատաղի ատելություն զգար մի ուրիշի հանդեպ, որքան զգում էր այդ մարդը Ռասկոլնիկովի նկատմամբ: Լուժինը միայն և միայն նրան էր մեղադրում այդ ամենի համար: Ուշագրավ է, որ արդեն իջնելով սանդուղքից, նա դեռ էլի երևակայում էր, որ գործը թերևս դեռ բոլորովին տանուլ չի տրված, ու ինչ վերաբերում է միայն մորն ու աղջկան, ապա «միանգամայն և միանգամայն» հնարավոր է նույնիսկ հաշտվել նրանց հետ:

III

Գլխավորն այն էր, որ նա մինչև վերջին ըուպեն այդպիսի վախճան ոչ մի կերպ չէր սպասում: Նա հոխորտում էր մինչև վերջին սահմանը, նույնիսկ մտքովն էլ շանցկացնելով, որ երկու անպաշտպան կանայք կարող են դուրս գալ իր իշխանութան տակից: Այդ համոզմունքին շատ էին օգնում սնափառությունը և այն աստիճանի ինքնավստահությունը, որն ավելի լավ է ինքնասիրահարվածություն անվանել: Պյոտր

Պետրովիչը, որ դուրս էր եկել ողորմելի վիճակից ու մարդ դարձել, հիվանդագին սովորություն ունեւր գմայլվել իրենով, բարձր էր գնահատում իր խելքը և ընդունակությունները ու երբեմն, մենության ըուպեներին նայելով հայելուն, նույնիսկ գմայլվում էր իր դեմքով: Բայց աշխարհում ամենից շատ նա թանկ էր գնահատում աշխատանքով ու ամեն տեսակ միջոցներով ձեռք բերած իր փողերը. դրանք իրեն հավասարեցնում էին այն ամենի հետ, ինչ որ իրենից բարձր էր եղել:

Այժմ դառնությամբ հիշեցնելով Դունյային, որ շնայած վերջինիս վատ համբավին, ինքը որոշել էր առնել նրան, Պյոտր Պետրովիչը միանգամայն անկեղծորեն էր խոսում և նույնիսկ խորին զայրույթ էր զգում նրա այդ «սև ապերախտության» դեմ: Այնինչ ուզելով Դունյային, նա բոլորովին համոզված էր այդ բոլոր բամբասանքների անհեթեթության մեջ, բամբասանքներ, որոնք հրապարակավ հերքել էր ինքը Մարֆա Պետրովնան և որոնք մոռացել էր ամբողջ քաղաքը՝ ջերմորեն արդարացնելով Դունյային: Պյոտր Պետրովիչը հիմա ինքն էլ չէր ժխտի, որ այն ժամանակ էլ գիտեր այդ բոլորը: Եվ այնուամենայնիվ նա բարձր էր գնահատում իր վճռականությունը՝ Դունյային բարձրացնել մինչև իր մակարդակը, և դա սխրագործություն էր համարում: Հիմա այդ բանը ասելով Դունյային, նա արտահայտում էր իր փայփայած գաղտնի միտքը, որով ինքը հաճախ գմայլվում էր և չէր կարողանում հասկանալ, թե ուրիշները ինչպես կարող էին չհիանալ իր սխրագործությամբ: Օր առօր այցելելով Ռասկոլնիկովին, նա ներս է մտել բարերարի զգացումով, պատրաստ լինելով պտուղներ քաղել և խիստ հաճելի կոմպլիմենտներ լսել: Եվ իհարկե, այժմ, իջնելով սանդուղքից, նա իրեն վերին աստիճանի վիրավորված և չճանաչված էր համարում:

Դունյան շատ և շատ էր հարկավոր նրան. Դունյայից հրաժարվելը աներևակայելի էր նրա համար: Արդեն վաղուց, արդեն մի քանի տարի նա խանդաղատանքով երազում էր ամուսնանալու մասին, շարունակ փող էր կուտակում և սպասում: Նա խանդավառությամբ, իբրև խոշորագույն գաղտնիք, մտածում էր այնպիսի աղջկա մասին, որը լիներ բարեկիրթ և աղքատ (անպայման աղքատ), շատ շահել, շատ սիրունիկ:

ազնիվ ու կրթված, շատ երկչուտ, շտապազանց շատ դժբախտութիւններ տեսած և իր առջև միանգամայն խոնարհվող, այնպիսին, որը իբր ամբողջ կյանքում նրան համարեր իր փրկութիւնը, խորապես հարգեր նրան, ենթարկվեր նրան, հիանար նրանով և միայն նրանով: Անդորրութեան մեջ հանգրստանալով գործերից, նա քանի՜-քանի տեսարաններ, քանի՜-քանի գայթակղիչ ու հաճելի էպիզոդներ էր պատկերացնում իր երևակայութեան մեջ: Եվ ահա այդքան տարիների երազանքը համարյա արդեն իրականանում էր. Ավդոտյա Ռոմանովնայի գեղեցկութեանը և կրթութեանը ասպիշացի էին նրան. այդ ազնկա անօգնական փրճակը ծայրահեղութեան շարժումներ էր նրա համար: Այստեղ նույնիսկ ափելի շատ բան կար, քան երազել էր նա. աղջիկը սիգապանծ էր, ուժեղ կամքի տեր, շնորհալի, դաստիարակութեամբ և զարգացմամբ նրանից բարձր (նա այդ զգում էր), և այդպիսի մի էակ իր ամբողջ կյանքում ստրկաբար շնորհակալ կլինի նրա սխրագործութեան համար ու երկչուղածութեամբ կխոնարհվի նրա առաջ. իսկ նա, Պյոտր Պետրովիչը, անսահմանորեն ու անվերապահորեն իշխելու է նրա վրա... Եվ միանգամայն պատե՛հ առիթին էր, որ Պյոտր Պետրովիչը այդ ժամանակներում, երկար կշռադատումներից ու ակնկալութիւններից հետո, վերջապես որոշել էր փոխել իր կարիքներն ու թևակոխել գործունեութեան ավելի լայն շրջան ու դրա հետ մեկտեղ հետզհետե մտնել ավելի բարձր հասարակութեան մեջ, որի մասին նա արդեն վաղուց էր կրթոտութեամբ երազում... Մի խոսքով, նա որոշել էր փորձել Պետերբուրգը: Նա գիտէր, որ կանանց միջոցով կարելի է ամիանգամայն և միանգամայն շատ բան շահել: Միրոնաուտես, շնորհալի և կրթված կնոջ հմայքը կարող էր սքանչելիորեն գեղազարդել նրա ճանապարհը, մարդկանց դեպի իրեն գրավել, լուսապսակ ստեղծել... և ահա ամեն ինչ խորտակվեց: Հիմա այդ հանկարծակի, ալլանդակ պատակտումը կայծակի պես պայթեց նրա գլխին: Այդ մի ինչ-որ այլանդակ կատակ էր, անհեթեթութեան: Նա միայն մի քիչ էր գոռոզացել. նա նույնիսկ չկարողացավ լիովին արտահայտվել. նա ուզեց ակնհայտօրէն, առաջից գրանուկ, իսկ բանը այդպես լուրջ վերջացավ: Վերջապես, նա հո նույնիսկ չուզեց սիրում էր Դու-

յային, իր երազանքներում իշխում էր նրա վրա, ու հանկարծ... Այ, վաղը, հենց վաղը պետք է վերականգնել այդ ամենը, բուժել, ուղղել, և որ գլխավորն է, ոչնչացնել այդ համբակ, ամբարտաձան տղային, որը այդ ամենի պատճառն էր: Պյոտր Պետրովիչը մի տեսակ անօգնական, հիփոսոգափն զգացումով էր մտաբերում Ռազումիխինին... սակայն, այդ կողմից նա շուտով հանգատացավ: «Այդ էր պակաս, որ նրանից էլ վտանգ սպասեի»: Բայց եթե կար մեկը, որից նա լրջորեն վախենում էր, դա Սվիդրիգայլովն էր... Մի խոսքով, շատ գլխացավանք էր լինելու...

— Ոչ, բոլորիցդ շատ ես եմ մեղավոր,— ասում էր Դուենչկան՝ գրկելով ու համբուրելով մորը,— ես հրապուրվեցի նրա փողբրով, բայց, եղբայրս, երդվում եմ, ես չէի էլ երևակայում, թե նա այդպիսի անարժան մարդ է: Եթե ես առաջ նրան լավ ճանաչեի, ոչ մի դեպքում չէի հրապուրվի: Եղբայրս, մի մեղադրի ինձ:

— Աստված ազատեց, աստված ազատեց,— փնթփնթում էր Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան, բայց մի տեսակ անգիտակցորեն, կարծես դեռ այնքան էլ չհասկանալով այն ամենը, ինչ որ պատահել էր:

Բոլորն էլ ուրախացել էին, հինգ րոպե հետո նույնիսկ ծիծաղում էին: Միայն երբեմն Դուենչկան, հիշելով պատահածը, զունտարում էր ու կիտում հոնքերը: Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան երեակայել անգամ չէր կարող, որ ինքն էլ է ուրախանալու. Լուծինի հետ գծովիլը դեռ առավոտյան նրան սարսափելի էր թվում: Ռազումիխինը ցնծութեան մեջ էր: Նա դեռ չէր համարձակվում դա լիովին արտահայտել, բայց ամբողջ մարմնով դողում էր ասես տենդից, կարծես նրա սրտից հինգ փթանոց մի քար էր ընկել: Այժմ նա իրավունք ունի նրանց նվիրել իր ամբողջ կյանքը, ծառայել նրանց... Եվ ի՞նչ ասես, որ այժմ չի լինելու: Սակայն նա դեռ երկչուտութեամբ վանում էր հետագա մտքերը և վախենում էր իր երևակայութեանից: Միայն Ռասկոլնիկովը նույն տեղում նստած, համարյա մտայն էր և նույնիսկ մտաքրիվ: Նա, որ բոլորից ափելի շատ էր պահանջում Լուծինի հետաքրքրում, կարծես, հիմա բոլորից ափելի քիչ էր հետաքրքրվում պա-

տահաժով: Դունյան ակամա մտածեց, որ նա դեռ էլի բարկանում է իր վրա, իսկ Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան վախենալով էր նայում որդուն:

— Քեզ ի՞նչ ասաց Սվիդրիգայլովը,— հարցրեց Դունյան՝ մոտենալով Ռասկոլնիկովին:

— Ախ, հա՛-ա,— գոչեց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան: Ռասկոլնիկովը բարձրացրեց գլուխը:

— Նա ուզում է անպայման քեզ նվիրել տասը հազար ռուբլի և ցանկություն է հայտնում մի անգամ քեզ տեսնել իմ ներկայությամբ:

— Տեսնե՛լ, ոչ մի դեպքում,— բացականչեց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան,— և ինչպե՛ս է նա համարձակվում Դունեկային փող առաջարկել:

Այնուհետև Ռասկոլնիկովը հաղորդեց (բավական սառն տոնով) իր խոսակցությունը Սվիդրիգայլովի հետ՝ բաց թողնելով Մարֆա Պետրովնայի ուրվականը, որպեսզի խուսափեր ավելորդ նյութից, ու զգալով զզվանք ամեն մի խոսակցության նկատմամբ, բացի այն, ինչ որ առավելապես անհրաժեշտ էր:

— Դու նրան ի՞նչ պատասխանեցիր,— հարցրեց Դունյան:

— Սկզբում ասացի, որ քեզ ոչինչ չեմ հաղորդի: Նա հայտարարեց, թե ինքը ամեն կերպ կձգտի տեսնվել քեզ հետ: Նա հավատացնում էր, որ քո նկատմամբ իր սերը քմահաճույք է եղել, և ինքը հիմա դեպի քեզ ոչ մի զգացմունք չի տածում... Նա չի ուզում, որ դու ամուսնանաս Լուծինի հետ... Ընդհանրապես նա կցկտուր էր խոսում:

— Դու ի՞նչպես ես նրան հասկանում, Ռոդյա, նա քեզ ի՞նչպես թվաց:

— Խոստովանում եմ, որ լավ չեմ հասկանում: Առաջարկում է տասը հազար ու ինքն էլ ասում է, որ հարուստ չէ: Հայտարարում է, թե ուզում է մեկնել ինչ-որ տեղ, ու տասը ռուպե հետո մոռանում է, որ խոսել է այդ մասին: Հանկարծ նաև ասում է, թե ուզում է ամուսնանալ և արդեն իրեն համար հարսնացու են ուզում... Իհարկե, նա նպատակներ ունի, ամենայն հավանականությամբ վատ նպատակներ: Բայց տարօրինակ կլինի ենթադրել, որ նա այդպես հիմարաբար

ձեռնամուխ լինի գործին, եթե քո նկատմամբ վատ նպատակներ ունենա... Սու, իհարկե, քո փոխարեն առմիշտ հրաժարվեցի այդ փողից: Առհասարակ նա ինձ խիստ տարօրինակ թվաց և կարծես թե... նույնիսկ... խելագարության նշաններ էին նկատվում: Բայց ես կարող էի սխալվել: գուցե այստեղ յուրատեսակ խաբեբայություն կար: Թվում է, որ Մարֆա Պետրովնայի մահը ազդել է նրա վրա:

— Աստված ողորմի Մարֆա Պետրովնայի հոգուն,— բացականչեց Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան,— միշտ, միշտ նրա համար աղոթելու եմ աստծուն: Դունյա, առանց այդ երեք հազարի հիմա ի՞նչ կլինեիր մեր վիճակը: Տեր աստված, կարծես դա երկնքից ընկավ: Ախ, Ռոդյա, առավոտյան մեզ մոտ ընդամենը երեք ռուբլի էր մնացել, ես ու Դունեկան հույս էինք դրել ժամացույցը որևէ տեղ շուտով գրավ դնելու վրա, որպեսզի փող չուզեինք այդ մարդուց, մինչև որ ինքը գլխի ընկներ և տար:

Սվիդրիգայլովի առաջարկը չափազանց զարմացրել էր Դունյային: Նա դեռ կանգնած էր մտազբաղ:

— Սվիդրիգայլովը ինչ-որ սարսափելի մտադրություն ունի,— ասաց նա համարյա շշնջալով, գրեթե ցնցվելով:

Ռասկոլնիկովը նկատեց այդ թունդ վախը:

— Թվում է, որ ես դեռ էլի պետք է տեսնեմ նրան,— ասաց նա Դունյային:

— Կհետամտենք, ես կգտնեմ նրա տեղը,— կտրուկ բացականչեց Ռազումիխինը:— Աչքիցս չեմ փախցնի: Ինձ Ռոդյան է թույլ տվել: Նա ինձ այսօր ասաց՝ «պաշտպանիր քրոջը»: Իսկ դուք այդ թույլ կտա՞ք, Ավդոտյա Ռոմանովնա:

Դունյան ժպտաց ու ձեռքը մեկնեց Ռազումիխինին, բայց դեմքը դեռ մտահոգություն էր արտահայտում: Պուլլխերիա Ալեքսանդրովնան երկշտ նայում էր աղջկան. սակայն երեք հազարը ըստ երևույթին հանգստացրել էր նրան:

Քառորդ ժամից բոլորն էլ աշխույժ գրուցում էին: Ռասկոլնիկովը թեև չէր խոսում, բայց որոշ ժամանակ ուշադրությամբ լսում էր: Ռազումիխինը ճառաբանում էր:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դուք մեկնեք,— ցնծությամբ պերճախոսում էր նա,— ի՞նչ պիտի անեք փոքրիկ քաղաքում: Գլխավորն այն է, որ դուք այստեղ բոլորդ միասին եք և միմյանց

հարկավոր եք, շատ եք հարկավոր, հասկացեք ինձ: Թեկուզե կարճ ժամանակով... Ինձ վերցրեք իբրև բարեկամ և ընկերակից, ու հավատացնում եմ, որ հիանալի գործ կձեռնարկենք: Լսեցեք, ես ձեզ մանրամասն կբացատրեմ ամեն ինչ, ամբողջ նախագիծը: Առավոտյան, երբ դեռ ոչինչ չէր պատահել, դա ծագեց գլխումս... Ահա թե ինչումն է բանը. ես հորեզարյուր ունեմ (ձեզ կձանոթացնեմ, մեղմաբարու և հարգարժան մարդ է), նա հազար ութըսե կապիտալ ունի, իսկ ինքը կենսաթուշկազ է ապրում և դրա կարիքը չունի: Երկրորդ տարին է, որ նա ինձ համոզում է վերցնել այդ հազարը, իսկ ես նրան վեց ասկապ վճարեմ: Ես տեսնում եմ, որ նա սուղակի ուզում է օգնել ինձ. անցյալ տարի այդ ինձ հարկավոր չէր, իսկ այս տարի ես սպասում էի նրան ու որոշել էի վերցնել: Հետո էլ դուք կտաք ձեր երեք հազարից մեկ հազարը, և ահա սկզբում դա բավական կլինի, ու մենք կմիանանք: Ի՞նչ ենք անելու:

Ռազումիխինը սկսեց մեկնաբանել իր նախագիծը ու երկար բացատրել, որ համարյա մեր բոլոր գրավաճառները և հրատարակիչները քիչ բան են հասկանում իրենց ապրանքից, դրա համար էլ սովորաբար վատ հրատարակիչներ են, այնինչ կարգին հրատարակչությունները առհասարակ ծածկում են ծախքերը ու նույնիսկ երբեմն զգալի տոկոս են տալիս: Ռազումիխինը հենց հրատարակչական գործունեության մասին էր երազում, արդեն երկու տարի էր, որ աշխատում էր այդ ուղղությամբ ու բավականաչափ գիտեր եվրոպական երեք լեզու, թեև վեց օր առաջ Ռասկոլնիկովին ասել էր, թե գերմաներենից չկազում է, ուզում էր համոզել Ռասկոլնիկովին, որ սա վերցնի թարգմանական աշխատանքի կեսը ու երեք ութըսե գրավական. այն ժամանակ նա ստում էր, և Ռասկոլնիկովը գիտեր, որ նա ստում է:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ մենք աչքաթող անենք մեր ունեցած հրատարակչությունը, երբ ունենք ամենագլխավոր միջոցներից մեկը, այսինքն՝ փող.— ոգևորվում էր Ռազումիխինը:— Իհարկե, շատ աշխատանք է հարկավոր, բայց դուք, Ավգոստյա Ռոմանովնա, ես, Ռոդիոնը, բոլորս էլ կաշխատենք... Թքոչ հրատարակչությանն եր այժմ հիսունալի տոկոս են տալիս: Գործի ղեկավար հիմքը այն է, որ կգիտենանք, թե Հասկապետին զեկաք է թարգմանել: Թե՛ կթարգմանենք, թե՛ հհրատար-

բակենք ու միևնույն ժամանակ կսովորենք: Հիմա ես կարող եմ օգտակար լինել, որովհետև փորձ ունեմ: Ահա արդեն երկու տարի է, որ ես հրատարակիչների մոտ եմ լինում և գիտեմ նրանց բոլոր գաղտնիքները, հավատացեք, նրանք հասարակ գործ չեն անում: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ անտեսել համեղ պատառ: Ես գիտեմ ու գաղտնի եմ պահում նրկու-երեք այնպիսի երկեր, որոնք թարգմանելու և հրատարակելու համար կարելի է վատակել հարյուր ութըսի, իսկ դրանցից մեկի համար ես հինգ հարյուր էլ չեմ վերցնի: Եվ ի՞նչ եք կարծում, եթե ես այս բանը հաղորդեմ մեկ ուրիշին, կարող է և կասկած հայտնել: Ինչ վերաբերում է տպարանին, թղթին, վաճառքին, այդ ինձ հանձնարարեք: Բոլոր գործերը գիտեմ: Քիչ կսկսենք, շատ բանի կհասնենք, գոնե ապրելու միջոց կլինի, համենայն գնապ կվերադարձնենք մեր դրած փողը:

Գունյայի աչքերը փայլեցին:

— Ինչ որ դուք ասում եք, ինձ շատ է գուր գալիս, Գմիտրի Պրոկոֆիչ,— ասաց նա:

— Ես, իհարկե, դրանից ոչինչ չեմ հասկանում,— ասաց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան:— Գուցե և դա լավ գործ է, բայց դե ինչ իմանաս, ասոված գիտե: Նոր բան է, անհայտ է: Իհարկե, անհրաժեշտ է, որ մենք մնանք այստեղ, թեկուզե կարճ ժամանակով...

Նա նայեց Ռոդյային:

— Դու ի՞նչ ես կարծում, եղբայրս,— հարցրեց Գունյան:

— Ես կարծում եմ, որ սա շատ լավ բան է մտածել,— պատասխանեց Ռոդյան:— Հասկանալի է, որ շպետք է նախօրոք երազել ձեռնարկչություն ունենալու մասին, բայց իրոք կարելի է անկասկածելի հաջողությամբ մի հինգ-վեց գիրք հրատարակել: Ես ինքս էլ գիտեմ մի երկ, որը անպայման կվաճառվի: Իսկ ինչ վերաբերում է այն խնդրին, որ Ռազումիխինը կարող է գլուխ բերել գործը, այդ մասին կասկած չի կարող լինել. նա գիտե այդ գործը... Մակայն մենք դեռ ժամանակ կունենանք համաձայնության գալու...

— Ուտ՛,— բացականչեց Ռազումիխինը,— հիմա լսեք, այստեղ, հենց այս տանը կա մի քնակարան, որը պատկանում է նույն տանտիրոջը: Քնակարանը առանձին է, այս համարների հետ կապված չէ, կահավորված է, երեք սենյակից

է, գինը մատչելի է: Առայժմ վերցրեք այդ բնակարանը: Վազը
ես գրավ կդնեմ ժամացույցը ու կբերեմ փողը, հետո էլ ամեն
ինչ կկարգավորվի: Գլխավորն այն է, որ երեքդ էլ կարող եք
միասին ապրել, Ռոդյան ձեզ հետ կլինի... Հ'ը, ո'ւր ես գնում,
Ռոդյա:

— Ո'նց թե, Ռոդյա, դու արդեն գնո՞ւմ ես,— նույնիսկ
վախեցած հարցրեց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնան:

— Այն էլ այսպիսի բոլորին,— գոչեց Ռազումիսինը:

Դունյան անվստահությունն արտահայտող զարմանքով էր
նայում եղբորը: Ռասկոլնիկովը վերցրել էր գլխարկը. նա
պատրաստվում էր գնալ:

— Դուք կարծես թե թաղում եք ինձ կամ առմիշտ հրա-
ժեշտ եք տալիս,— ինչ-որ տարօրինակությամբ ասաց նա:

Նա կարծես թե ժպտաց, բայց դա կարծես ժպիտ չէր:

— Դե ո՞վ գիտե, գուցե և վերջին անգամ ենք տեսնվում,—
անզգուշաբար ավելացրեց նա:

Նա այդ միայն մտածել էր, սակայն բառերը ինքնաբե-
րաբար դուրս թռան իր բերանից:

— Ի՞նչ պատահեց քեզ,— գոչեց մայրը:

— Ո'ւր ես գնում, Ռոդյա,— տարօրինակ տոնով հար-
ցրեց Պուլլիսին:

— Այնպես, էլի, շատ է հարկավոր գնալ,— անորոշ պա-
տասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ կարծես շփտեմնալով, թե ինչ
էր ուզում ասել: Բայց նրա գունատ դեմքը ինչ-որ խիստ
վճռականություն էր արտահայտում:

— Ես ուզում էի ասել... գալով այստեղ... ես ուզում էի
ասել ձեզ, մայրիկ... քեզ էլ ասել, Դունյա, որ ավելի լավ
կլիներ առժամանակ մենք բաժանվեինք: Ես ինձ լավ չեմ
զգում, ես անհանգիստ եմ... Ես հետո կգամ, ինքս կգամ,
երբ... կարելի լինի: Ես ձեզ հիշում եմ և սիրում... Քողեք
ինձ, թողեք ինձ մենակ. դեռ առաջ էլ ես այսպես էի որո-
շել... Ես այդ հաստատ էի որոշել... Ինչ էլ որ ինձ պատա-
հի, մեռնեմ, թե ոչ, ուզում եմ մենակ լինել: Բոլորովին մո-
ռացեք ինձ: Դա ավելի լավ է... Իմ մասին մի՞ տեղեկացեք:
Երբ հարկավոր լինի, ես ինքս կգամ, կամ... կկանչեմ ձեզ:
Գուցե ամեն ինչ հարություն առնի... Իսկ հիմա, եթե սիրում

եք ինձ, հրաժարվեցեք ինձնից... Այլապես ես ձեզ կատեմ,
ես այդ զգում եմ... Մնաք բարով:

— Տե՛ր աստված,— ճշաց Պուլլիսերիա Ալեքսանդրով-
նան:

Թե մայրը և թե քույրը սարսափելի վախեցած էին. Ռա-
զումիսինը նույնպես:

— Ռոդյա, Ռոդյա, հաշտվիր մեզ հետ, լինենք առաջվա
պես,— բացականչեց խեղճ մայրը:

Ռասկոլնիկովը դանդաղ շուռ եկավ և դանդաղ քայլեց
դեպի դուռը: Դունյան հասավ նրա ետևից:

— Եղբայրս, այդ ի՞նչպես ես վարվում մորդ հետ,—
շնչաց նա, ու նրա աչքերում առկայծում էր զայրույթը:

Ռասկոլնիկովը ծանր նայեց նրան:

— Ոչինչ, ես կգամ, ես կգամ,— կամացուկ փնթփնթաց
նա, ասես այնքան էլ չգիտակցելով, թե ինչ է ուզում ասել,
ու սենյակից դուրս ելավ:

— Անզգա՛, չարասի՛րտ եսամուլ,— ճշաց Դունյան:

— Նա խե-լա-գար է և ոչ թե անզգա: Նա խելացնոր է,
մի՞թե դուք այդ չեք տեսնում: Որ այդպես է, դուք եք անըզ-
գա...— ջերմորեն շնչաց Ռազումիսինը Դունյայի ական-
ջին՝ պինդ սեղմելով նրա ձեռքը:

— Ես հիմա կգամ,— գոչեց նա՝ դիմելով սարսափահար
Պուլլիսերիա Ալեքսանդրովնային, ու սենյակից դուրս թռավ:
Ռասկոլնիկովը նրան սպասում էր միջանցքի ծայրում:

— Ես այդպես էլ գիտեի, որ դու կվազես իմ ետևից,—
ասաց նա:— Վերադարձիր նրանց մոտ ու եղիր նրանց
հետ... Վաղն էլ... միշտ էլ եղիր նրանց մոտ: Ես... գուցե
գամ... եթե կարելի լինի: Մնաս բարով:

Եվ նա առանց ձեռք տալու գնաց:

— Ախր ո'ւր ես գնում, ի՞նչ ես անում, ի՞նչ է պատա-
հել քեզ: Մի՞թե կարելի է այդպես վարվել...— քրթմնջում
էր բոլորովին շփոթված Ռազումիսինը:

Ռասկոլնիկովը մի անգամ էլ կանգ առավ:

— Մի անգամ և առմիշտ ասում եմ քեզ՝ երբեք և ոչ մի
բանի մասին ինձ մի հարցնի: Ես քեզ պատասխանելու ոչինչ
չունեմ... Ինձ մոտ մի գա: Գուցե և ես գամ այստեղ... Քող
ինձ, իսկ նրանց մի քող: Հասկանո՞ւմ ես ինձ:

Միջանցքում մտնել էր. նրանք կանգնած էին լամպի մոտ
Մի րոպե լուռ նայում էին միմյանց: Ռազումիխինը իր ամ-
բողջ հետազա կյանքում հիշում էր այդ բոպեն: Ռասկոլնի-
կովի առկայծող ու սևեռուն հայացքը կարծես յուրաքան-
չյուր ակնթարթ էլ ավելի էր փայլում, թափանցում նրա հո-
գու և գիտակցության մեջ: Հանկարծ Ռազումիխինը ցնցվեց:
Կարծես մի ինչ-որ տարօրինակ բան հայտնվեց նրանց մի-
ջև... երևան եկավ մի ինչ-որ միտք, կարծես ակնարկ, ինչ-
որ զարհուրելի, այլանդակ բան, որ հանկարծ երկուսն էլ
հասկացան... Ռազումիխինը գունատվեց մեռելի նման:

— Հիմա հասկանում ես,— հանկարծ ասաց Ռասկոլնի-
կովը, և նրա դեմքը հիվանդագին ծովնվեց... — Վերադար-
ձիր, գնա նրանց մոտ,— հանկարծ ավելացրեց նա ու արագ
շուտ գալով, դուրս ելավ տանից...

Հիմա չեմ նկարագրի, թե այդ երեկո ինչ կատարվեց
Պուլխերիա Ալեքսանդրովնայի հետ, ինչպես Ռազումիխինը
վերադարձավ նրանց մոտ, ինչպես էր հանգստացնում նը-
րանց, ինչպես էր պնդում, թե հարկավոր է Ռոդյային հան-
գիստ թողնել հիվանդության ժամանակ, երգվում, թե Ռոդ-
յան անպայման կգա, ամեն օր կգա, թե նա շատ, շատ է
վրդովված, հարկավոր չէ նրան ջղայնացնել. ասում էր, որ
ինքը՝ Ռազումիխինը, կհետևի նրան, լավ, լավագույն բը-
ժիշկ, մի ամբողջ կոնսիլիում կհրավիրի նրա համար... Մի
խոսքով, այդ երեկոյից Ռազումիխինը Պուլխերիա Ալեք-
սանդրովնայի որդին և Դունյայի եղբայրը գարծավ:

IV

Ռասկոլնիկովը գնաց ջրանցքի ափին գտնվող մի տուն,
որտեղ ապրում էր Սոնյան: Տունը երեք հարկանի էր, հին,
և կանաչ գույն ուներ: Ռասկոլնիկովը գտավ դռնապանին և
նրանից անորոշ ցուցումներ ստացավ, թե որտեղ է ապրում
դերձակ Կապերնաուովը: Բակի մի անկյունում գտնվող
նեղլիկ ու խավար սանդուղքի մուտքը, նա, վերջապես,
բարձրացավ երկրորդ հարկ ու մտավ բակի կողմի մի սրահ:
Մինչդեռ նա շրջում էր խավարում և տարակուսանքով
փնտրում Կապերնաուովի բնակարանի մուտքը, հանկարծ

նրանից մի երեք քայլ հեռավորությամբ ինչ-որ դուռ բաց-
վեց. նա մեքենայաբար կառչեց այդ դռանը:

— Ո՞վ է,— անհանգիստ հարցրեց կանացի մի ձայն:

— Սոնյա... ձեզ մոտ եմ եկել,— պատասխանեց Ռաս-
կոլնիկովը ու մտավ փոքրիկ նախասենյակը: Այստեղ, խար-
խրված աթոռի վրա, պղնձե ծովնված մոմակալով մոմ էր
դրված:

— Այդ դո՞ւք եք, օ, տեր աստված,— թույլ գոչեց Սոն-
յան և տեղնուտեղը քարացավ:

— Ինձ մո՞տ, ո՞ւր, այստե՞ղ:

Ու Ռասկոլնիկովը աշխատելով շնայել նրան, շուտով ան-
ցավ սենյակ:

Մի րոպե հետո մոմը ձեռքին ներս մտավ նաև Սոնյան,
մոմը դրեց սեղանին ու կանգնեց նրա առջև, բոլորովին
շփոթված, անասելի հուզված և ըստ երևույթին նրա ան-
սպասելի այցելությանից վախեցած: Հանկարծ նրա գունատ
դեմքը շիկնեց, աչքերում նույնիսկ արցունքներ երևացին...
Այդ ամենը նրա համար և՛ ծանր էր, և՛ ամոթալի, և՛ քաղ-
ցրը... Ռասկոլնիկովը արագ շուտ եկավ, նստեց սեղանի
մոտ դրված աթոռին: Նա հարևանցիորեն դիտեց սենյակը:

Այդ մի մեծ, բայց չափազանց ցածրիկ սենյակ էր, միակ
սենյակը, որ Կամպերնաուովները վարձով էին տալիս:
Ձախ կողմում գտնվում էր նրանց բնակարանը տանող,
փակված դուռը: Աջ կողմում կար նաև մի ուրիշ, միշտ էլ
պինդ փակված դուռ: Դրա հետևում ուրիշ, հարևան բնակա-
րանն էր, ուրիշ համարով: Սոնյայի սենյակը կարծես մա-
րագ լիներ, խիստ անկանոն քառանկյունի էր հիշեցնում, և
դա սենյակին ինչ-որ այլանդակ տեսք էր տալիս: Ջրանցքի
կողմի պատը, որ երեք լուսամուտ ուներ, կառուցված էր
շեղակի ուղղությամբ, և այս պատճառով սենյակի մի ան-
կյունը, որ շատ սուր էր, գտնվում էր դրա խորքում, այնպես
որ թույլ լուսավորության դեպքում նույնիսկ պարզ չէր երե-
վում. մյուս անկյունը այլանդակության չափ բուժ էր: Այդ
մեծ սենյակում համարյա թե բոլորովին կահույք չկար: Ան-
կյունում, աջ կողմում գտնվում էր մահճակալը. կողքին, դը-
ռան մոտ՝ աթոռ: Նույն պատի տակ, ուր մահճակալն էր,
ուրիշի բնակարանը տանող դռան մոտ դրված էր տախտա-

կե մի հասարակ սեղան, կապույտ սփռոցով ծածկված. սեղանի մոտ՝ երկու գործած աթոռ: Այնուհետև, հակադիր պատի տակ, սուր անկյանը մոտիկ դրված էր հասարակ փայտից շինած մի փոքրիկ կոմոդ, որը ասես կորել էր դատարկութեան մեջ: Ահա այն ամենը, որ կար սենյակում: Դեղնավուն, մաշված ու ճղճղված պաստառները սևացել էին բոլոր անկյուններում. երեկ ձմռանը այստեղ խոնավութուն և ածխահոտ էր լինում: Աղքատութունը ակներև էր. նույնիսկ մահճակալն էլ վարագուրված չէր:

Սոնյան լուռ նայում էր իր հյուրին, որը ուշադրությամբ և առանց քաշվելու դիտում էր նրա սենյակը: Սոնյան, վերջապես, սկսեց նույնիսկ դողալ վախից, կարծես կանգնած էր դատավորի և իր բախտը տնօրինողի առաջ:

— Ես ուշ եկա... Ժամը տասնմեկը կլինի՞,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ դեռ էլի չնայելով նրան:

— Կլինի,— քրթմնջաց Սոնյան: — Ախ՛, հա՛, կլինի,— հանկարծ հապճեպորեն ավելացրեց նա, կարծես թե դրանումն էր ամբողջ ելքը,— քիչ առաջ խփեց տանտերերի ժամացույցը... Ես ինքս լսեցի... Կլինի:

— Ես ձեզ մոտ եկել եմ վերջին անգամ,— նոթոտ շարունակեց Ռասկոլնիկովը, թեև հիմա էլ առաջին անգամ էր կկել,— ես գուցե ձեզ էլ չտեսնեմ...

— Դուք... մեկնո՞ւմ եք:

— Չգիտեմ... վաղը կպարզվի...

— Ուրեմն դուք վաղը չե՞ք լինի Կատերինա Իվանովնայի մոտ,— Սոնյայի ձայնը դողաց:

— Չգիտեմ: Ամեն ինչ վաղը առավոտյան... բանը այդ չէ. ես եկել եմ մի խոսք ասելու...

Նա մտախոհ նայեց Սոնյային ու հանկարծ Ծկատեց, որ ինքք նստած է, իսկ Սոնյան կանգնել է իր առջև:

— Ինչո՞ւ եք կանգնել, նստեցեք,— հանկարծ ասաց նա փոխված, մեղմ ու փաղաքուշ ձայնով:

Սոնյան նստեց: Ռասկոլնիկովը մի բուրբի շափ սիրալիր և համարյա կարեկցաբար նայեց նրան:

— Որքա՞ն նիհար եք դուք. այդքան էլ վտիտ ձե՞ռք. բոլորովին թափանցիկ է: Մատներդ կարծես մեռելի մատներ լինեն:

Ռասկոլնիկովը վերցրեց Սոնյայի ձեռքը: Սոնյան թույլ ծպտաց:

— Ես միշտ էլ այսպես եմ եղել,— ասաց նա:

— Ձեր տանն է՞լ այդպես էիք:

— Այո:

— Դե իհարկե,— կտրուկ ասաց Ռասկոլնիկովը, ու հանկարծ դեմքի արտահայտությունը և ձայնի հնչյունը դարձյալ փոխվեցին: Նա մի անգամ էլ նայեց շուրջը:

— Այս սենյակը դուք Կապերնաուսովի՞ց եք վարձել:

— Այո:

— Նրանք այնտե՞ղ են, դուան ետևո՞ւմ:

— Այո... Նրանք էլ այսպիսի մի սենյակում են ապրում:

— Բոլորը մի սենյակո՞ւմ:

— Մի սենյակում:

— Եթե ես ձեր սենյակում ապրեի, գիշերները կվախենայի,— մոռյլ ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Տանտերերը շատ լավն են, շատ սիրալիր,— պատասխանեց կարծես դեռ ուշքի չեկած և տարակուսանք չփարատած Սոնյան,— այս ամբողջ կահույքը և ամեն ինչ... տանտիրոջն է: Նրանք շատ բարի են, երեխաները հաճախ ինձ մոտ են գալիս...

— Այդ թլվատնե՞րը:

— Այո... Տանտերը կակազում է ու կաղ է: Կինն էլ... ոչ թե կակազում է, այլ կարծես խոսքերը պարզ չի արտասանում: Նա շատ բարի է: Տանտերը կավածատիրոջ նախկին սպասավոր է: Յոթ երեխա ունեն... միայն մեծն է կակազում, իսկ մյուսները ուղղակի հիվանդ են, չեն կակազում... Իսկ դուք նրանց մասին ո՞րտեղից եք տեղեկացել,— մի փոքր զարմացած ավելացրեց Սոնյան:

— Ամեն ինչ ձեր հայրն էր ինձ պատմել: Ձեր մասին էլ էր մանրամասն պատմել... Նա պատմել էր, թե ինչպես դուք ժամը վեցին գնացել էիք տանից ու իննիս վերադարձել, թե ինչպես Կատերինա Իվանովնան ծունկ էր չոքել ձեր անկողնու մոտ:

Սոնյան շփոթվեց:

— Ես նրան կարծես այսօր տեսա,— անվճռականորեն շշնջաց նա:

— Ո՞ւմ:

— Հորս: Կլիներ ժամը տասը, քայլում էի փողոցով ու մեկ էլ տեսնեմ նա կարծես գնում է իմ առջևից: Իրոք, կարծես թե նա էր: Ես ուզում էի անցնել Կատերինա Իվանովնայի մոտ...

— Դուք մա՞ն էիք գալիս:

— Այո,— կտրուկ շնչաց Սոնյան՝ գարձյալ շփոթվելով ու կիտելով հոնքերը:

— Կատերինա Իվանովնան ձեզ հո չէ՞ր ժեծում հորդ մոտ:

— Օ, ոչ, ոչ, ի՞նչ եք ասում,— Սոնյան նույնիսկ ինչ-որ վախով նայեց Ռասկոլնիկովին:

— Դուք սիրո՞ւմ եք նրան:

— Նրա՞ն, ինչպե՞ս չէ, է՛,— տխուր ձայնով ծոր ավեց Սոնյան՝ հանկարծ տանջալից ծաղեղով ձեռքերը:— Ախ, եթե դուք... ճանաչեի՞ք նրան: Նա հո բոլորովին երեխա է... Վշտից ուղղակի թոցրել է խելքը... Իսկ առաջ որքա՞ն խելացի էր նա, որքա՞ն մեծահոգի... որքա՞ն բարի: Ա՛խ... գուց ոչինչ, ոչինչ չգիտեք:

Սոնյան այդ առաջ կարծես հուսալքված, հուզվելով ու տանջվելով, մտրմոքալով: Նրա զունատ այտերը կարծես շիկնեցին, աչքերում տառապանք արտահայտվեց: Երևում էր, որ նրան սարսափելի շատ էին հազել, որ նա շատ էր ուզում ինչ-որ միայն արտահայտել, ասել, պաշտպանել մոռը: Եթե կարելի է այսպես արտահայտվել հանկարծ մի ինչ-որ անհաղ կարեկցություն պատկերացով նրա բոլոր դիմագծերում:

— Հո չէ՞ր ժեծում: Ախր ինչե՞ր եք ասում: Տեր աստված, ախր ի՞նչ ծեծ: Թեկուզ և ծեծեր, հետո՞ ինչ: Դե ի՞նչ կա որ: Դուք ոչինչ, ոչինչ չգիտեք... Նա այնպես դժբախտ է, ա՛խ, որքա՞ն դժբախտ է: Ու հիմա՞նդ է... Նա արդարություն է փնտրում... Նա մաքուր է: Նա հավատում է, որ ամենուրեք արգարություն պետք է լինի, և այդ է պահանջում... Թեկուզ և տանջեք նրան, անարդարություն չի թույլ տա: Նա չի հասկանում, թե մարդկանց մեջ ինչպե՞ս կարող է արգարություն չլինել, ու հուզվում է... Երեխա է, երեխա... Նա արդարամիտ է, արդարամիտ:

— Դուք ի՞նչ եք անելու:

Սոնյան հարցական նայեց հյուրին:

— Նրանք հո ձեր խնամքին են մնացել: Ասե՛ք առաջ էլ բոլոր հոգսերը ձեզ վրա էին, հանգուցյալն էլ ձեզ մոտ էր գալիս խմիչքի փող խնդրելու: Իսկ հիմա ի՞նչ է լինելու:

— Չգիտեմ,— տխուր ասաց Սոնյան:

— Նրանք այնտե՞ղ կմնան:

— Չգիտեմ: Նրանք պետք է որ մնան այն բնակարանում. սակայն տանտիրուհին այսօր ասել է, որ համաձայն չէ, իսկ Կատերինա Իվանովնան ասում է, որ ինքն էլ ոչ մի բոլոր չի մնա:

— Ինչո՞ւ է նա այդպես խիզախում: Ձեզ վրա՞ է հույս դնում:

— Ախ, ոչ, այդպես մի խոսեք... մենք միասին ենք ապրում,— հանկարծ նորից հուզվեց և նույնիսկ շղայնացավ Սոնյան, ճիշտ այնպես, ինչպես կրարկանար դեղձանիկը կամ ուրիշ որևէ փոքր թռչուն:— Ախր ի՞նչ անի նա, ի՞նչ անի,— տաքանալով և հուզվելով հարցնում էր Սոնյան:— Այսօր նա որքա՞ն, որքա՞ն լացեց: Նա կորցնում է խելքը, դուք այդ չե՞ք նկատել: Ցնորվում է. մերթ երեխայի պես անհանգստանում է, թե արդյո՞ք վաղը ամեն ինչ կարգին կլինի, ուտելիզեն կլինի... մերթ հուսալքվում է, արյուն է թթում, լաց է լինում, հանկարծ սկսում է գլուխը խփել պատին, ասես բոլորովին խելքը կորցրած: Հետո էլի սփոփվում է, հույս է դնում ձեր վրա, ասում է, որ դուք հիմա իր օղնականն եք, որ ինքը որևէ տեղից փոխարինաբար մի քիչ փող կվերցնի, ինձ հետ կգնա իրենց քաղաքը, ազնվական աղջիկների համար պանսիոն կհիմնի, ինձ կվերցնի իբրև վերակացուհի, ու մեզ համար բոլորովին նոր, հիանալի կյանք կսկսվի, ու համբուրում է ինձ, գրկում, մխիթարում, ու այնպե՞ս է հավատում, այնպե՞ս է հավատում ֆանտազիաներին: Եվ մի՞թե կարելի է նրան հակաճանաչել: Այսօր ամբողջ օրը լվացք է անում, մաքրում, նորոգում հագուստը, իր թույլ ձեռքերով տաշտը տարավ սենյակ, շնչասպառ եղավ, այնպես էլ ընկավ անկողնուն: Առավոտն էլ ես ու նա գնացինք խանութները, Պուլչկայի ու Լենայի համար քոշեր գնելու,

որովհետև նրանց ոտնամանները բոլորովին քրքրվել են, բայց մեր փառքը շարժականացավ, շատ էր պակաս, իսկ նա հիանալի կոշիկներ էր ընտրում, որովհետև ճաշակ ունի, գուր չգիտեք... փողը պակասելու պատճառով լաց եղավ հենց խանութում, վաճառականների ներկայությամբ... Ախ՛, որքա՛ն ցավալի էր այդ տեսնել:

— Հասկանալի է, որ դուք... այդպես եք ապրում,— գառն քմծիծաղով ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Իսկ դուք մի՞թե չեք խղճում, չե՞ք խղճում,— դարձյալ հուզվեց Սոնյան,— չէ որ դուք, դեռ ոչինչ չտեսած, ձեռք վերջին փողը տվիք, ես այդ գիտեմ: Իսկ եթե դուք տեսած լինեի՞ք. օ, տեր աստված, քանի՛-քանի անգամ եմ ես նրան լացացրել, այն էլ դեռ անցյալ շաբաթ, այն էլ հորս մահից ընդամենը մի շաբաթ առաջ: Ես դաժանորեն եմ վարվել: Եվ քանի՛-քանի անգամ եմ այդ արել: Ախ՛, ինչպիսի՞ ցավով էի այսօր ամբողջ օրը հիշում այդ ամենը:

Սոնյան նույնիսկ հեծկտում էր հուշերի պատճառած ցավից:

— Այդ գո՞ւր եք դաժանորեն վարվել:

— Այո, ես, ես,— լալով շարունակեց Սոնյան:— Մի անգամ գալիս եմ տուն, ու հանգուցյալ հայրս ասում է՝ «Ահա այս գիրքը կարդա ինձ համար, Սոնյա, գուրխ մի քիչ ցավում է, կարդա...»,— ինչ-որ գիրք կար նրա ձեռքին, Անդրեյ Սեմյոնովից, Լեբեզյատնիկովից էր վերցրել, նա այստեղ է ապրում, միշտ ծիծաղաշարժ գրքեր էր ճարում: Ես ասում եմ՝ «պետք է գնամ», այնպես էլ շուգեցի կարդալ, ներանց մոտ գնացել էի գլխավորապես Կատերինա Իվանովնային օձիքների ցույց տալու համար. Լիզավետան, այն առևտրական կինը, էժան գնով օձիքներ ու թևնոցներ էր բերել ինձ համար, լավն էին, նոր, նախշավոր: Եստ դուր եկան Կատերինա Իվանովնային, նա հագավ, նայեց հայելուն. նրան շատ, շատ դուր եկան. «Եվի՛րի ինձ, Սոնյա, խնդրում եմ»: Այդպես էլ ասաց՝ խնդրում եմ, շատ էր ուզում: Դե ո՞նց հագնեք. այնպես, էլի, առաջվա երջանիկ ժամանակն էր հիշում. նայում է հայելուն, հաճույքով նայում, իսկ հագին կարգին շոր էլ չկա, քանի՛-քանի տարի է, որ շունի շոր-չազգեստներ, ոչ մի իր շունի. ու երբեք ոչ ոքից-ոչինչ չի

խնդրի. հպարտ է, ավելի շուտ կտա իր վերջին ունեցածը, բայց այս անգամ խնդրեց. շատ էին դուր եկել նրան: Ես ափսոսեցի, չտվի. «Ձեր ինչի՞ն է պետք, Կատերինա Իվանովնա»,— ասում եմ նրան: Այդպես էլ ասում եմ՝ ձեր ինչի՞ն է պետք: Հարկավոր չէր այդ ասել նրան: Նա այնպես տխուր նայեց ինձ, այնպես վա՛տ եղավ, որ ես մերժել էի, ուղղակի ցավալի էր այդ տեսնել... Ես տեսա, որ նա տխրեց ոչ թե օձիքները չստանալու, այլ իմ մերժման պատճառով: Ախ, թվում է, որ հիմա բոլորովին այլ կերպ կվարվեի, բոլորովին ձեռք կբաշեի առաջվա այդ բոլոր խոսքերից... էհ, ինչ ասեմ... չէ՞ որ ձեզ համար միևնույն է:

— Այդ առևտրական Լիզավետային դուք ճանաչո՞ւմ էիք:

— Այո... Դուք է՞լ էիք ճանաչում,— մի փոքր զարմացած հարցրեց Սոնյան:

— Կատերինա Իվանովնան ծանր հիվանդ է թոքախտով. նա շուտով կմեռնի,— ասաց Ռասկոլնիկովը մի փոքր լռելուց հետո, չպատասխանելով հարցին:

— Օ, ոչ, ոչ, ոչ:— Սոնյան անգիտակցական շարժումով բռնեց նրա երկու ձեռքից, ասես աղերսելով, որ այդ չլինի:

— Չէ՞ որ ավելի լավ է մեռնի:

— Ոչ, լավ չէ, լավ չէ, ամենևին էլ լավ չէ,— վախեցած ու անգիտակցաբար կրկնում էր Սոնյան:

— Հապա երեխանե՞րը: Դուք նրանց ո՞ւր եք տանելու, եթե ոչ ձեզ մոտ:

— էհ, չգիտեմ... — համարյա հուսաբեկ գոչեց Սոնյան առաջին ասավ ձեռքերի մեջ: Երևում էր, որ այդ միտքը շատ և շատ անգամ էր գրադեցրել Սոնյային, որ Ռասկոլնիկովը դրանով մի ավելորդ անգամ էր վախեցնում նրան:

— Հա՛, իսկ եթե դուք այժմ, Կատերինա Իվանովնայի կենդանության ժամանակ, հիվանդանաք, և ձեզ հիվանդանոց տանեն, այդ դեպքում ի՞նչ կլինի,— անողորմաբար շարունակում էր Ռասկոլնիկովն իր հարցերը:

— Ախ, ի՞նչ եք ասում, ի՞նչ եք ասում: Այդ չի կարող լինել:— Սոնյայի դեմքը ծամուվեց սարսափելի վախից:

— Ի՞նչպես թե չի կարող լինել,— դաժան քմծիծաղով

շարունակեց Ռասկոլնիկովը, — դուք հո ապահովագրված չե՞ք: Այն ժամանակ ի՞նչ կլինի երեխաների վիճակը. բոլորը խմբով կգնան փողոց, մայրը կհազա ու ողորմություն կխնդրի, գլուխը որևէ տեղ կխփի պատին, ինչպես արել է այսօր, իսկ երեխաները լաց կլինեն... Մեկ էլ տեսար ընկավ, կտանեն ոստիկանատուն, հիվանդանոց, կմեռնի, իսկ երեխաները...

— Օ, ոչ... աստված այդ չի թույլ տա, — վերջապես, դուրս թռավ Սոնյայի ճնշված կրծքից: Նա լսում էր, աղերսանքով նայում Ռասկոլնիկովին, համր խնդրանքով ձեռքերը ծաված, կարծես թե ամեն ինչ կախված էր հենց նրանից:

Ռասկոլնիկովը վեր կացավ ու սկսեց քայլել սենյակով մեկ: Անցավ մոտ մի րոպե: Սոնյան կանգնել էր ձեռքերն ու գլուխը կախած, սարսափելի վշտացած:

— Իսկ հնարավոր չէ՞ փող ետ գցել, պահել սև օրվա համար, — հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ հանկարծ կանգ առնելով նրա առջև:

— Ոչ, — շնչաց Սոնյան:

— Դե իհարկե, ոչ: Բայց փորձե՞լ եք, — համարյա ծաղրանքով ավելացրեց Ռասկոլնիկովը:

— Փորձել եմ:

— Ու բան չի դուրս եկել: Դե իհարկե: Այլ կերպ չէր լինի:

Եվ նա դարձյալ քայլեց սենյակով մեկ: Էլի մոտ մի րոպե անցավ:

— Ամեն օր փող չե՞ք ստանում:

Սոնյան առաջվանից էլ ավելի շփոթվեց, նրա դեմքը դարձյալ շիկնեց:

— Ոչ, — տանջալից ջանքով շնչաց նա:

— Երևի Պոլեշկային էլ նույնպիսի վիճակ է սպասում, — հանկարծ ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ոչ, ոչ, այդ անկարելի է, — հուսաբեկ, բարձրաձայն ճշաց Սոնյան, կարծես հանկարծ դանակով վիրավորեցին նրան: — Աստված այդպիսի սարսափ չի թույլ տա:

— Ուրիշների նկատմամբ հո թույլ է տալիս:

— Ոչ, ոչ: Նրան աստված կպաշտպանի, աստված... — կրկնում էր Սոնյան ինքն իրեն կորցրած:

— Գուցե և աստված ամենևին էլ չկա, — նույնիսկ ինչոր շարախնդությամբ պատասխանեց Ռասկոլնիկովը, ծիծաղեց ու նայեց նրան:

Սոնյայի դեմքը հանկարծ սարսափելի փոխվեց, գեմքով մեկ շղացնցումներ սահեցին: Նա անասելի կշտամբանքով նայեց Ռասկոլնիկովին, ուղեց ինչ-որ բան ասել, բայց լեզուն չէր շարժվում: Նա հանկարծ ձեռքերով ծածկեց դեմքը և դառը, դառը հեկեկաց:

— Դուք ասում եք, թե Կասեռինա Իվանովնան խելջը թոցնում է. դուք ինքնեդ եք խելջդ թոցնում, — կարճ լուսթյունից հետո ասաց Ռասկոլնիկովը:

Անցավ հինգ րոպե: Նա էլի ետ ու առաջ էր քայլում, լուռ էր ու չէր նայում Սոնյային: Վերջապես, մոտեցավ նրան. իր աչքերը փայլում էին: Ձեռքերը դրեց Սոնյայի ուսերին և ուղիղ նայեց նրա լացակուրծ դեմքին: Իր հայացքը անսիրալի էր, բիրտք, սուր, շրթունքները աստտիկ ցնցվում էին... Հանկարծ նա ամբողջ մարմնով արագ կուսացավ, ու կրոթնելով հատակին, համբուրեց Սոնյայի ոտքը: Սոնյան սարսափահար ետ ցատկեց նրանից, ինչպես խելագարից: Եվ իսկապես, Ռասկոլնիկովը բոլորովին խելագարվածի պես էր նայում:

— Այդ ի՞նչ եք անում, ի՞նչ եք անում. չոքել իմ առջև, — սփրթնելով քրթմնջաց Սոնյան, և նրա սիրտը հանկարծ ցավազին, ցավազին կծկվեց:

Ռասկոլնիկովը իսկույն վեր կացավ:

— Ես երկրպագեցի ոչ թե քեզ, այլ մարդկային ամբողջ տառապանքին, — մի տեսակ օտարոտի ասաց նա ու մոտեցավ լուսամուտին: — Լսիր, — մի րոպե հետո ետ դառնալով ավելացրեց նա, — ժամ առաջ ես մի մարդու ասացի, որ նա միայն քո ճկույթն էլ շարժե... որ այսօր ես պատիվ արեցի իմ քրոջը՝ քեզ նստեցնելով նրա կողքին: Նա քո հասցեին վիրավորական խոսք էր թույլ տվել:

— Ախ, այդ ի՞նչ եք ասել նրան, այն էլ ձեր քրոջ ներկայությամբ, — վախվխելով ճշաց Սոնյան, — նստել ինձ հետ, պատի՞վ անել. բայց չէ՞ որ ես... պատվազուրկ կմ... Ախ, այդ ինչե՞ր եք ասել:

— Քո մասին այդ ասելով, ես նկատի եմ ունեցել ոչ թե պատվազրկութիւնը և մեղսագործութիւնը, այլ թո մեծ տառապանքը: Որ դու մեծ մեղք գործող ես, այդ դեռ ոչինչ — համարյա ցնծութեամբ ավելացրեց Ռասկոլնիկովը, — բայց դու առավելապես նրանով ես մեղսագործ, որ իզուտեղը մեռցրել ու դավաճանել ես ինքդ քեզ: Եվ մի՞թե դա սարսափելի չէ: Մի՞թե սարսափելի չէ, որ դու ապրում ես այդ կեղտի մեջ, որը դու ատում ես, ու միևնույն ժամանակ ինքդ էլ գիտես (բավական է միայն բացել աչքերդ), որ գրանով դու ոչ ոքի չես օգնում և ոչ ոքի ոչ մի բանից չես փրկում: Եվ վերջապես, ասա ինձ, — համարյա մոլեգնաբար գոչեց Ռասկոլնիկովը, — այդ խայտառակութիւնը և ստորութիւնը թո մեջ ինչպե՞ս են համատեղվում մյուս, հակադիր և սուրբ զգացումների հետ: Չէ՞ որ ավելի արդարացի, հազար անգամ ավելի արդարացի ու խելացի կլինեիր ուղղակի ջուրն ընկնել ու վերջ տալ այդ ամենին:

— Հապա նրանց բանն ի՞նչպես կլինի, — թույլ հարցրեց Սոնյան՝ տանջալից նայելով Ռասկոլնիկովին, բայց դրա հետ մեկտեղ կարծես թե բնավ չզարմանալով նրա առաջարկի վրա: Ռասկոլնիկովը տարօրինակ նայեց նրան:

Նա ամեն ինչ կարդաց Սոնյայի հենց միայն մեկ հայացքում: Ուրեմն Սոնյան իրոք ունեցել է այդ միտքը: Գուցե նա շատ անգամ և լրջորեն, հուսաբեկ մտածել է, թե ինչպես միանգամից վերջ տա իր կյանքին, և այնքան լրջորեն, որ հիմա գրեթե չզարմացավ իր, Ռասկոլնիկովի առաջարկի վրա: Նույնիսկ շնկատեց իր, Ռասկոլնիկովի, խոսքերի դաժանութիւնը (իհարկե, նա շնկատեց նաև Ռասկոլնիկովի կշտամբանքների և իր խայտառակութեան նկատմամբ նրա առանձնահատուկ հայացքի իմաստը, և դա տեսնում էր Ռասկոլնիկովը): Բայց Ռասկոլնիկովը լիովին հասկացավ, թե ինչպիսի հրեշավոր ցավ պատճառելու շափ և արդեն վաղուց Սոնյային հոշոտում էր նրա անպատիվ ու խայտառակ դրութեան վերաբերյալ միտքը: Արդո՞ք ի՞նչը, ի՞նչը կարող էր մինչև հիմա կասեցնել Սոնյայի վճռակալութիւնը՝ միանգամից իր կյանքին վերջ տալու, մտածում էր Ռասկոլնիկովը: Եվ միայն այստեղ նա լիովին հասկացավ, թե Սոնյայի համար ինչ էին ներկայացնում այն խղ-

ճալի, փոքրիկ, որը երեխաները և այն ողորմելի, կիսախելագար, թոքախտավոր և գլուխը պատին խփող կատերինա իվանովնան:

Բայց և այնպես Ռասկոլնիկովի համար դարձյալ պարզ էր, որ Սոնյան իր բնավորութեամբ և այնուամենայնիվ իր ստացած զարգացմամբ ոչ մի դեպքում չէր կարող մնալ այդպիսի վիճակում: Ռասկոլնիկովին զբաղեցնում էր այն հարցը, թե ինչո՞ւ Սոնյան այդքան երկար կարողացել էր մնալ նման վիճակում և չէր խելագարվել, եթե սիրտ չէր արել ջուրն ընկնել: Ռասկոլնիկովը, իհարկե, հասկանում էր, որ Սոնյայի դրութիւնը պատահական երևույթ է հասարակութեան մեջ, թեև դժբախտաբար եզակի ու բացառիկ երևույթ չէ: Բայց հենց այդ պատահականութիւնը, այդ որոշ զարգացումը և նրա ամբողջ նախընթաց կյանքը կարծես թե կարող էին նրան միանգամից սպանել այդ գարշելի ճանապարհին հենց առաջին քայլն անելիս: Ի՞նչն էր նրան զորավիգ լինում: Իհարկե, ոչ անառակութիւնը: Այդ ամբողջ խայտառակութիւնը ակներևաբար միայն մեխանիկորեն էր շոշափում նրան. խկական անառակութիւնը դեռ բոլորովին չէր թափանցել նրա սիրտը, Ռասկոլնիկովը այդ տեսնում էր հարթմանի վիճակում. Սոնյան կանգնած էր նրա առաջ...

«Նրա առջև կա երեք ճանապարհ, — մտածում էր Ռասկոլնիկովը, — նետվել ջրանցքը, ընկնել գժանոց կամ... կամ, վերջապես, անձնատուր լինել անառակութեան, որը շմեցնում է միտքը և քարացնում սիրտը»: Վերջին միտքը առավելապես գարշելի էր Ռասկոլնիկովի համար. բայց նա արդեն հոռետես էր, երիտասարդ էր, վերացականորեն դատող, ուրեմն և դաժան, ուստի և չէր կարող չհավատալ, որ վերջին ելքը, այսինքն՝ անառակութիւնը առավելապես հավանական էր:

«Բայց մի՞թե դա ճշմարիտ է, — մտածում էր նա, — մի՞թե այդ արարածը, որ դեռ պահպանել է հոգու մաքրութիւնը, ի վերջո գիտակցաբար կենտովի այդ նողկալի, գարշահոտ անդունդը: Մի՞թե այդ արդեն սկսվել է և մի՞թե նա մինչև այժմ կարող էր դա հանդուրժել այն պատճառով, որ անբարոյականութիւնն արդեն նրան գարշելի չի թվում: Ոչ,

աշ, այդ չի կարող լինել,— բացականշում էր նա, ինչպես քիչ առաջ Սոնյան,— ոչ, շրանցք նետվելուց մինչև այժմ նրան փրկել է մեղսագործության միտքը, փրկել են նաև Քրամե, այն խեղճերը... Իսկ եթե նա մինչև այժմ դեռ չի խելագարվել... բայց ո՞վ ասաց, թե նա արդեն չի խելագարվել: Մի՞թե նա առողջ դատողություն է անում, մի՞թե կարելի է այնպես խոսել, ինչպես նա: Մի՞թե առողջամիտ մարդը կարող է այնպիսի դատողություններ անել, ինչպես նա: Մի՞թե կարելի է այդպես նստել կործանման, ուղղակի գարշահոտ անդունդի եզրին, դեպի ուր արդեն քաշում են նրան, ու անուշադիր լինել, փակել ականջները, երբ իր մոտ խոսում են վտանգի մասին: Նա հրաշքի՞ է սպասում, ինչ է: Հավանորեն այդպես է: Մի՞թե սրանք բոլորը խելագարության նշաններ չեն»:

Ռասկոլնիկովը համառորեն հանգեց այդ մտքին: Այդ ելքը նրան նույնիսկ ավելի էր դուր գալիս, քան ուրիշ որևէ ելք: Նա սկսեց ակնապիշ նայել Սոնյային:

— Դու շա՞տ ես աղոթում աստծուն, Սոնյա,— հարցրեց նա:

Սոնյան լուռ էր, Ռասկոլնիկովը կանգնել էր նրա կողքին և պատասխանի էր սպասում:

— Առանց աստծու ես ի՞նչ կլինեի որ,— արագ, կտրուկ շշնջաց Սոնյան, հանկարծ հարևանցիորեն նայեց նրան առկայծող աչքերով և ամուր սեղմեց նրա ձեռքը:

«Հենց այդպես է որ կա»,— մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Իսկ աստված դրա համար քեզ ի՞նչ է տալիս,— հարցրեց նա՝ շարունակելով խոսք քաշել:

Սոնյան երկար լռեց, կարծես չէր կարողանում պատասխանել: Նրա թույլ կուրծքը ամբողջովին երերվում էր հուզմունքից:

— Լռեցեք, հարցեր մի տվեք: Չարժե ձեզ պատասխանել...— գոչեց նա հանկարծ՝ խոստորեն ու բարկացկոտ նայելով Ռասկոլնիկովին:

«Այդպես է որ կա, այդպես է»,— մտքում համառորեն փրկելու էր Ռասկոլնիկովը:

— Ամեն ինչ տալիս է,— արագ շշնջաց Սոնյան՝ նորից փրկելով հոնքերը:

«Ահա և ելքը, ահա և ելքի բացատրությունը»,— մրտքում եզրակացրեց Ռասկոլնիկովը՝ ազահ հետաքրքրությամբ զննելով նրան:

Նա մի նոր, տարօրինակ, գրեթե հիվանդագին զգացումով էր զննում այդ գունատ, նիհար, անկանոն և անկյունավոր դեմքը, այդ հեզաբարո, կապույտ աչքերը, որոնք կարող էին այդպես ճառագայթել, այդպիսի խստաբարո, բուռն զգացմունք արտահայտել: Նույնպիսի զգացումով էր նա դիտում զայրույթից ու բարկությունից ցնցվող այդ փոքրիկ մարմինը, և այդ ամենը նրան ավելի ու ավելի տարօրինակ, համարյա անհնարին էր թվում: «Պակասամիտ է, պակասամիտ»,— կրկնում էր նա մտքում:

Կոմոզի վրա ինչ-որ գիրք էր գրված: Յուրաքանչյուր անգամ ետ ու առաջ անցնելիս՝ Ռասկոլնիկովը նկատում էր այն ու մեկ էլ վերցրեց և նայեց: Դա Նոր Կտակարանն էր, ուսեերեն թարգմանությամբ: Գիրքը հին էր, մաշված, կաշվե կազմով:

— Սա ո՞րտեղից է,— գոչեց նա ամբողջ սենյակով մեկ: Սոնյան կանգնած էր նույն տեղում, սեղանից երեք քայլ հեռու:

— Բերել են ինձ համար,— պատասխանեց նա կարծես զժկամորեն և առանց Ռասկոլնիկովին նայելու:

— Ո՞վ է բերել:

— Լիզավետան բերեց, ես էի խնդրել:

«Լիզավետա՞ն: Տարօրինակ է»,— մտածեց Ռասկոլնիկովը: Յուրաքանչյուր բույե նրա համար ամեն ինչ ավելի ու ավելի տարօրինակ ու խորհրդավոր էր դառնում Սոնյայի մոտ: Նա գիրքը տարավ դեպի մոմը ու սկսեց թերթել:

— Ո՞ր էջերում է գրված աղքատ Ղազարոսի մասին,— հանկարծ հարցրեց նա:

Սոնյան համառորեն նայում էր հատակին ու չէր պատասխանում: Սեղանից նա մի քիչ կոզքի էր կանգնած:

— Ղազարոսի հարության մասին ո՞րտեղ է գրված, գրտիր, Սոնյա:

Սոնյան շեղակի նայեց նրան:

— Այդտեղ մի նայեք... շորթորդ Ավետարանումն է...— խստորեն շշնջաց նա՝ շմոտենալով Ռասկոլնիկովին:

— Գտիր և կարդա ինձ համար,— ասաց Ռասկոլնիկովը, նստեց, հենվեց սեղանին, գլուխը դրեց ձեռքին ու մտալլ հայացքը մի կողմ դարձրեց՝ պատրաստվելով լսելու:

«Մի երեք շաբաթից հետո, դեպի յոթերորդ վերստը, շնորհ արեք: Երևի ես ինքս էլ կլինեմ այնտեղ, եթե բանը ավելի վատ չլինի»,— քթի տակ փնթփնթում էր նա:

Անվստահությամբ լսելով Ռասկոլնիկովի տարօրինակ ցանկությունը, Սոնյան անվճռականորեն մտտեցավ սեղանին: Այնուամենայնիվ վերցրեց գիրքը:

— Մի՞թե դուք չեք կարդացել,— հարցրեց նա ու սեղանի հակադիր կողմից աչքի տակով նայեց Ռասկոլնիկովին: Նրա ձայնը հետզհետե ավելի խիստ էր հնչում:

- Վաղուց... երբ սովորում էի: Կարդա:
  - Իսկ եկեղեցում չե՞ք լսել:
  - Ես... չէի գնում: Իսկ դու հաճախ ես գնում:
  - Ո՛րչ,— շշնջաց Սոնյան:
- Ռասկոլնիկովը քմծիծաղեց:
- Հասկանում եմ... Ուրեմն վաղը հորդ թաղելու է՞լ չես գնում:

— Կգնամ: Ես անցյալ շաբաթ էլ էի գնացել... հոգեհանգիստ կատարեցի:

- Ո՞ւմ հիշատակին:
  - Լիզավետայի: Նրան սպանել էին կացնով:
- Ռասկոլնիկովի ջղերն ավելի ու ավելի էին գրգռվում:
- Գլուխը սկսում էր պտտվել:

- Դու և Լիզավետան մտերի՞մ էիք:
- Այո... նա լավն էր... ուշ-ուշ էր գալիս... չէր կարող հաճախ գալ: Ես ու նա կարդում էինք և... խոսում: Նա աստժուն է տեսնում:

Ռասկոլնիկովի համար տարօրինակ էին հնչում այդ գրքային բառերը, ու էլի նորություն— ինչ-որ խորհրդավոր հանդիպումների Լիզավետայի հետ, ու երկուսն էլ կրոնախև:

«Այստեղ ինքս էլ կրոնախև կդառնամ, վարակիչ է,— մտածեց Ռասկոլնիկովը:— Կարդա,— հանկարծ կտրուկ ու ջղայնոտ գռչեց նա»:

Սոնյան դեռ էլի տատանվում էր: Նրա սիրտը խփում էր: Նա չէր համարձակվում կարդալ Ռասկոլնիկովի համար:

Վերջինս համարյա տանջվելով էր նայում «դժբախտ խելագարին»:

— Ձեր ինչի՞ն է պետք, դուք հո չեք հավատում...— կամացուկ և ասես շնչասպառ լինելով, շշնջաց Սոնյան:

— Կարդա, ես այդպես եմ ուզում,— պնդում էր Ռասկոլնիկովը,— Լիզավետայի համար հո կարդո՞ւմ էիր:

Սոնյան բացեց գիրքը ու գտավ կարդալու տեղը: Նրա ձեռքերը դողում էին, ձայնը կերկերում էր: Երկու անգամ փորձեց սկսել, բայց չէր կարողանում արտասանել առաջին վանկը:

«Բիթանացի ոմն Ղազարոս հիվանդ էր»...— վերջապես, արտասանեց նա ջանք թափելով, սակայն հանկարծ երրորդ խոսքի վրա ձայնը զնգաց ու խզվեց, ինչպես շափից դուրս ձգված լար: Եունը կտրվեց, կուրծքը ծանրացավ:

Ռասկոլնիկովը մասամբ հասկանում էր, թե ինչու Սոնյան սիրտ չէր անում կարդալ, ու որքան շատ էր այդ հասկանում, այնքան ավելի կոպտաբար ու ջղայնորեն էր ստիպում կարդալ: Նա շատ լավ էր հասկանում, թե հիմա Սոնյայի համար որքան ծանր էր ցույց տալ ու երևան հանել այն ամենը, ինչ որ իրենն էր: Նա հասկացավ, որ այդ զգացումները գուցե իրոք կազմում էին Սոնյայի այժմյան և արդեն վաղուցվա գաղտնիքը, գուցե այդպես էր եղել դեռ պատանեկությունից, դեռ ընտանիքում, դժբախտ հոր և վշտից խելագարված խորթ մոր կողքին, սովալլուկ երեխաների, ալլանդակ ճղճղոցների ու նախատինքների առկայությամբ: Բայց միևնույն ժամանակ նա իմացավ, հաստատ իմացավ, որ Սոնյան, այժմ սկսելով ընթերցումը, թեպետև վշտանում էր ու սարսափելի վախենում ինչ-որ բանից, բայց դրա հետ մեկտեղ ինքն էլ էր ուզում կարդալ, չնայած իր վշտանալուն և վախին, կարդալ հենց նրա համար, որպեսզի նա լսեր, այն էլ անպայման հիմա, «ինչ էլ որ հետո լինի»... Ռասկոլնիկովը այդ կարդաց նրա աչքերում, հասկացավ նրա հրճվագին հուզմունքից... Սոնյան հաղթահարեց իր երկչոտությունը, խեղդեց կոկորդի ջղաձգությունը, որից ձայնը խզվել էր ընթերցման սկզբում, ու շարունակեց կարդալ Հովհաննու ավետարանի տասնմեկերորդ գլուխը: Այդպես նա կարդաց մինչև 19-րդ ստունը:

«Եվ հրեաներից շատերը եկան Մարթայի ու Մարիամի մոտ, միմիջարկու նրանց եղբոր մահվան առիթով: Լսելով որ գալիս է Հիսուսը, Մարթան զնաց նրան ընդառաջ. իսկ Մարիամը նստած էր տանը: Այնժամ Մարթան ասաց Հիսուսին՝ Տեր իմ, եթե դու այստեղ լինեիր, իմ եղբայրը չէր մեռնի: Բայց հիմա էլ գիտեմ, որ ինչ էլ խնդրես ասածուց, աստված կտա քեզ»:

Սոնյան այստեղ կանգ առավ նորից՝ ամոթխածությամբ նախազգալով, որ իր ձայնը դարձյալ կդողա ու կկտրվի...

«Հիսուսը նրան ասում է՝ եղբայրդ հարուժյուն կառնի: Մարթան ասաց նրան՝ գիտեմ, որ հարուժյուն կառնի կիրակի, վերջին օրը: Հիսուսը նրան ասաց՝ Ես եմ հարուժյունը և կյանքը. ինձ հավատացողը եթե մեռնի էլ, կկենդանանա: Եվ ամեն մի ապրող ու ինձ հավատացող չի մեռնի առհավատ: Հավատո՞ւմ ես սույնին. Մարթան ասում է նրան.

(ու կարծես ցավագին շունչ առնելով, Սոնյան շարունակեց լարված և բառ առ բառ կարդալ).

«Այդպես, տեր իմ: Ես հավատում եմ, որ դու Քրիստոսն ես, աստծու որդին, աշխարհ եկած»:

Սոնյան կանգ առավ, աչքերը արագ հռոպեց նրան, բայց խեղձ ու շարունակեց կարդալ: Ռասկոլնիկովը լսում էր անշարժ նստած, առանց նրա կողմը շուտ գալու, հենվելով սեղանին ու նայելով մի կողմ: Կարգացին մինչև 82-րդ տունը:

«Իսկ Մարիամը գալով այնտեղ, ուր Հիսուսն էր, ու տեսնելով նրան, ընկավ նրա ոտքերը ու ասաց նրան՝ Տեր իմ, եթե դու այստեղ լինեիր, իմ եղբայրը չէր մեռնի: Հիսուսը առնելով լացող Մարիամին ու նրա հետ եկած լացող հրեաներին, ինքն էլ սգաց ոգով և հուզվեց: Ու ասաց՝ ո՞րտեղ եք թաղել նրան: Նրան ասում են՝ Տեր, զնա և տես: Հիսուսը արտասովեց: Այնժամ հրեաները ասացին՝ տես, որքան սիրում էր նրան: Իսկ նրանցից ոմանք ասացին՝ սա, որ բացեց կույրի աչքերը, արդյոք չէ՞ր կարող այնպես անել, որ նա չմեռնեիր»:

Ռասկոլնիկովը շուտ եկավ դեպի Սոնյան և հուզմունքով նայեց նրան. այո, այդպես է որ կա. Սոնյան արդեն ամբողջովին դողում էր, սաստիկ, իսկական տենդով էր բռնը-

ված: Ռասկոլնիկովը այդ սպասում էր: Սոնյան մոտենում էր մեծագույն ու շուրջ հրաշքի վերաբերյալ խոսքերին ու համակվում վեճ ցնծության զգացումով: Նրա ձայնը զնգում էր ինչպես մեառող, ցնծություն ու բերկրանք արտահայտում և ուժգնանում: Տոգերը իրար էին խառնվում, որովհետև նրա աչքերը մթնում էին, բայց նա անգիր գիտեր իր կարգացածը: Կարգալով վերջին տան խոսքերը՝ «սա, որ բացեց կույրի աչքերը, արդյոք չէ՞ր կարող այնպես անել, որ նա չմեռնեիր», — Սոնյան ցածրացրեց ձայնը, շերմորեն ու խանդավառությամբ հաղորդեց չհավատացող, կույր հրեաների կասկածը, կշտամբանքը և լուտանքը, հրեաների, որոնք հիմա, մի րոպե շանցած, ասես կայծակնահար եղած, կընկնեն, կսկսեն հեկեկալ ու կհավատան... «Մա էլ, սա նույնպես կուրացած է և չհավատացող, սա էլ հիմա կլսի ու նույնպես կհավատա, այո, այո, իսկույն, հենց հիմա», — երազում էր Սոնյան ու դողում բերկրալի սպասումից:

«Իսկ Հիսուսը դարձյալ ներքուստ սգալով, գալիս է գեպի գերեզմանը: Այդ մի անձավ էր և դրա վրա քար էր դրված: Հիսուսը ասում է՝ «Վերցրեք քարը»: Մեռյալի քույր Մարթան ասում է՝ «Տեր իմ, արդեն հոտել է. քանզի շուտ օր է, որ նա գերեզմանումն է»:

Սոնյան թունդ շեշտեց շուտ բառը:

«Հիսուսը նրան ասում է՝ ես հս քեզ ասացի, որ եթե հավատաս, կտեսնես աստծու փառքը: Եվ այսպես, քարը վերցրին անձավից, ուր գտնվում էր մեռյալը: Հիսուսը աչքերը բարձրացրեց դեպի երկինք և ասաց՝ «Հայր, շնորհակալ եմ քեզնից, որ ինձ լսեցիր: Ես գիտեի, որ դու միշտ կլսես ինձ. բայց սույնը ասացի այստեղ կանգնած ժողովրդի համար, որպեսզի հավատա, որ դու ես ինձ ուղարկել: Սույնը ասելով, բարձրաձայն կանչեց՝ «Ղազարե՛, դուրս եկ»: Ու մեռյալը դուրս եկավ,—

(Սոնյան կարգաց բարձրաձայն ու ցնծագին, զողալով ու սարսռելով, կարծես ինքն իր աչքով տեսավ)

ձեռքերը և ոտքերը թաղման խանձարուրով փաթաթված. երեսը թաշկինակով կապված: Հիսուսը նրանց ասում է՝ «արձակեցեք կապերը, և թող զնա»:

«Այնժամ հրեաներից շատերը, որոնք եկել էին Մարիա- մի մոտ և տեսել, քե ինչ արեց Հիսուսը, հավատացին նրան»։
Սոնյան այնուհետև շկարդաց և շէր էլ կարող կարգավ, ծածկեց գիրքը և արագ վեր կացավ աթոռից։

— Բոլորը Ղազարոսի հարուստի մասին է,— կտրուկ աս խստորեն շնչաց նա ու կանգնեց անշարժ, մի կողմ գարձած, չհամարձակվելով և կարծես ամաշելով նայել Ռաս- կոլնիկովին։ Նրա տենդային դողը դեռ շարունակվում էր։ Սուտտիկ մոմակալի վրա արդեն վաղուց մարմրում էր մոմի մեացորդը՝ այդ աղքատիկ սենյակում աղոտ լուսավորելով մարդասպանին ու անառակ կնոջը, որոնք տարօրինակ կեր- պով տարվել էին հավերժական գրքի ընթերցմամբ։ Անցավ ավելի քան հինգ րոպե։

— Ես եկել եմ մի գործի մասին խոսելու,— բարձրա- ձայն և հոնքերը կիտելով, հանկարծ ասաց Ռասկոլնիկովը, վեր կացավ ու մոտեցավ Սոնյային։ Սա աչքերը լուռ հռեց նրան։ Ռասկոլնիկովի հայացքը խիստ մռայլ էր և ինչ-որ տարօրինակ վճռականություն էր արտահայտում։

— Ես այսօր թողի հարազատներիս, մորս և քրոջս,— ասաց նա։— Ես էլ չեմ գնա նրանց մոտ։ Նրանցից բոլո- բովին անշատվել եմ։

— Ինչո՞ւ,— հարցրեց ապշած Սոնյան։ Ռասկոլնիկովի մոր և քրոջ հետ եղած հանդիպումը արտասովոր, թեպետև անսրող տպավորություն էր թողել նրա վրա։ Նա գրեթե սարսափով լսեց այդ պառակտման լուրը։

— Ես հիմա միայն քեզ ունեմ,— ավելացրեց Ռասկոլ- նիկովը։— Գնանք միասին... Ես եկել եմ քեզ մոտ։ Նր- կուսս էլ դժբախտներ ենք, ուրեմն միասին գնանք։

Ռասկոլնիկովի աչքերը փայլում էին։ «Կարծես կիսա- խելագար լինի», իր հերթին մտածեց Սոնյան։

— Ո՞ւր գնանք,— վախեցած հարցրեց նա և ականայից մի քայլ ետ քաշվեց։

— Ես ի՞նչ իմանամ։ Գիտեմ միայն, հաստատ գիտեմ, որ գնալու ենք մի ճանապարհով, մեր նպատակը մեկ է։

Սոնյան նայում էր նրան ու ոչինչ չէր հասկանում։ Նա միայն այն էր հասկանում, որ իր խոսակիցը սարսափելի, անշափ դժբախտ է։

— Նրանցից ոչ ոք ոչինչ չի հասկանա, եթե դու նրանց բան ասես, իսկ ես հասկացել եմ,— շարունակեց Ռասկոլ- նիկովը։— Դու ինձ հարկավոր ես, դրա համար էլ ես քեզ մոտ եմ եկել։

— Չեմ հասկանում,— շնչաց Սոնյան։

— Հետո կհասկանաս։ Մի՞թե դու նույնպիսի բան չես արել։ Դու էլ ես ամեն ինչ խախտել... կարողացել ես խախ- տել։ Դու քո դեմ ձեռք ես բարձրացրել, կործանել... Էս կյանքը (այդ միևնույն է)։ Դու կարող էիր ապրել անբասիր ու խելացիորեն, բայց՝ ամեն ինչ կվերջացնես Սեննայա հրապարակում... բայց դու չես կարող դիմանալ, ու երբ մեճակ մնաս, կխելագարվես, ինչպես նաև ես։ Դու հիմա էլ խելակորույս ես. հետևաբար մենք պետք է գնանք միասին, մեկ ճանապարհով։ Գնա՛նք։

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ եք դուք այդ ասում,— վրա բերեց Սոնյան՝ նրա խոսքերից տարօրինակ ու տագնապալից հուզ- ված։

— Ինչո՞ւ։ Որովհետև այսպես չի կարելի մնալ, այ թե ինչու։ Հարկավոր է, վերջապես, լրջորեն և ուղիղ դատել և ոչ թե երեխայի պես լաց լինել և ճշալ, թե աստված թույլ չի տա։ Ի՞նչ կլինի, եթե իրոք քեզ վաղը հիվանդանոց տա- նեն։ Մայրդ խելակորույս է և թոքախտավոր, շուտով կմեռ- նի, հապա երեխանե՞րը։ Մի՞թե Պոլեչկան չի կործանվի։ Մի՞թե դու այստեղ, այս ու այն անկյունում չես տեսել երե- խաներ, որոնց մայրերը ուղարկում են ողորմություն խընդ- րելու։ Ես իմանում էի, թե այդ մայրերը որտեղ և ինչպիսի պայմաններում են ապրում։ Այնտեղ երեխաները չեն կա- րող մնալ իբրև երեխաներ։ Այնտեղ յոթ տարեկանը անա- ռակ է և զող։ Բայց չէ՞ որ երեխաները Քրիստոսի կերպարն են. սնոցա է արքայությունը երկնից»։ Նա պատվիրել է հարգել ու սիրել երեխաներին, նրանք մարդկության ապա- զան են։

— Հապա ի՞նչ անել, ի՞նչ անել,— հիստերիկ լացով, ձեռքերը շփելով կրկնում էր Սոնյան։

— Ինչ անե՞լ։ Առմիշտ ջախջախել ինչ որ պետք է ջախ- ջախվի, պրծավ-գնաց. չխուսափել տանջանքից։ Ի՞նչ, չե՞ս հասկանում։ Հետո կհասկանաս... Ազատություն և իշխա-

նություն, գլխավորը՝ իշխանություն բոլոր երկյուզած արա-
բածների և ամբողջ մրջնանոցի վրա... Ահա նպատակը: Սա
հիշիր: Սա իմ խորհուրդն է քեզ: Գուցե ես քեզ հետ վերջին
անգամն եմ խոսում: Եթե վաղը շգամ, ինքդ կլսես ամեն ինչ,
ու այն ժամանակ հիշիր այս խոսքերը: Դրանց նշանակություն-
ը գուցե և հասկանաս երբեք, հետո, տարիներ անց, կյանքիդ
ընթացքում: Իսկ եթե վաղը զամ, քեզ կասեմ, թե ով է սպա-
նեկ իրավետային: Մնաս բարով:

Սոնյան ամբողջ մարմնով ցնցվեց վախից:

— Մի՞թե գուր գիտեք, թե ով է սպանել, — սարսափա-
հար հարցրեց նա ու ապշած նայեց Ռասկոլնիկովին:

— Գիտեմ և կասեմ... միայն, միայն քեզ: Դրա համար
ես քեզ եմ ընտրել: Ես կգամ ոչ թե քեզնից ներողություն
խնդրելու, այլ ուղղակի այդ ասելու: Ես քեզ դրա համար
ընտրել էի վաղուց, ես այդ մտածել էի դեռ այն ժամանակ,
երբ հայրդ խոսում էր քո մասին, ու երբ իրավետան կեն-
դանի էր: Մնաս բարով: Ձեռք մի տա: Վաղը:

Ռասկոլնիկովը գնաց: Սոնյան նրա ետևից նայում էր
այնպես, ինչպես նայում են խելագարվածին. բայց նա ինքն
էլ ասես թոցրել էր խելքը և այդ զգում էր: Նրա գլխից
պտտվում էր:

«Տեր աստված, նա գիտե, թե ով է սպանել իրավետա-
յին: Ի՞նչ էին նշանակում այդ խոսքերը: Դա սարսափելի
է»: Բայց միևնույն ժամանակ ոչ մի կերպ, ոչ մի կերպ նրա
մտքով չէր անցնում այդ քանը... «Օ, երևի նա սոսկալի դժ-
բախտ է... նա թողել է մորն ու քրոջը: Ինչո՞ւ: Ի՞նչ է եղել:
Նա ի՞նչ մտազրույցուններ ունի: Ի՞նչ էր ասում իրեն, Սոն-
յային: Համբուրեց իր ոտքը և ասաց (այո, նա այդ պարզ
ասաց)... որ առանց իրեն էլ չի կարող ապրել... օ, տե՛ր
աստված»:

Սոնյան ամբողջ գիշերն անցկացրեց տենդի ու զառան-
ցանքի մեջ: Երբեմն նա վեր էր թռչում, լալիս էր, հեծկը-
տում, մերթ էլի տենդային քուն էր մտնում ու երազում
տեսնում էր Պոլեշկային, Կատերինա Իվանովնային, Լիզա-
վետային, ավետարանի ընթերցումը և նրան... նրան իր
գունատ դեմքով, վառ աչքերով... Նա համբուրում է իր, Սոն-
յայի ոտքերը, լալիս է... օ, տե՛ր աստված:

Աչ կողմի դռան ետևում, հենց այն դռան ետևում, որը
Սոնյայի բնակարանը բաժանում էր Հերտրուզա Կառլովնա
Ռեսսլիխի բնակարանից, կար միջանկյալ մի սենյակ, որը
վաղուց դատարկ էր, պատկանում էր տիկին Ռեսսլիխի բնա-
կարանին և նրա կողմից վարձով էր տրվում, որի մասին
պիտակներ էին կպցրած դարպասին և թղթի կտորներ՝ շը-
րանցքի կողմը նայող պատուհանների ապակիներին: Սոն-
յան վաղուց սովոր էր այդ սենյակը անբնակ համարել
Այնինչ այդ ամբողջ ժամանակ դատարկ սենյակի դռան
ետևում կանգնած էր պարոն Սվիդրիգայլովը ու ծածուկ
ականջ էր դնում: Երբ Ռասկոլնիկովը գնաց, Սվիդրիգայլո-
վը մի քիչ կանգնեց, մտածեց, ոտքերի մատների վրա ան-
ցավ իր սենյակը, որը կից էր դատարկ սենյակին, վերցրեց
մի աթոռ և կամացուկ տարավ ու դրեց Սոնյայի սենյակը
տանող դռան մոտ: Խոսակցութունը նրան հետաքրքիր ու
նշանակալից էր թվացել և շա՛տ, շա՛տ էր դուր եկել, այն-
քան էր դուր եկել, որ նա դատարկ սենյակի դռան մոտ
աթոռ դրեց, որպեսզի հետագայում, օրինակ, թեկուզ վաղը,
չմատնվեր նորից մի ամբողջ ժամ կանգնած լինելու անա-
խորժության, այլ ավելի հարմարավետ տեղավորվեր, որ-
պեսզի բոլոր տեսակետներից լիակատար հաճույք ստանար:

V

Երբ Ռասկոլնիկովը հետևյալ առավոտյան, ժամը ուղիղ
տասնմեկին մտավ № քաղաքամասի շենքը, հետաքննական
գործերի պրիստավի բաժանմունքը, ու խնդրեց իր մասին
զեկուցել Պորֆիրի Պետրովիչին, ապա նա մինչև իսկ զար-
մացավ, որ իրեն շուտ չեն ընդունում. անցավ առնվազն
տասը րոպե, մինչև որ նրան կանչեցին: Նրա կարծիքով պետք
է որ անմիջապես նետվեին իր վրա: Այնինչ ինքը կանգնել էր
ընդունարանում, կողքից անցուդարձ էին անում մարդիկ,
որոնք ըստ երևույթին իր հետ ոչ մի գործ չուներին: Հետևյալ
սենյակում, որ գրասենյակի էր նման, նստել ու գրոտում
էին մի քանի գրագիրներ, ու ակներև էր, որ նրանցից ոչ մեկն
էլ հասկացողություն անգամ չուներ, թե ով է և ինչ է Ռաս-
կոլնիկովը: Ռասկոլնիկովը անհանգիստ ու կասկածոտ հա-

յացքով հետաձուտուած էր շրջապատը, նայում, թե իր կողքին հո չկա՞ որևէ ոստիկան, իրեն հետամտող որևէ խորհրդավոր հայացք. բայց ոչ մի նման բան չկար: Նա տեսնում էր միայն գրասենյակային, մանր հոգսեր արտահայտող դեմքեր, հետո ինչ-որ մարդկանց, ու բոլորն էլ անտարբեր էին իր նկատմամբ, այնպես որ նա կարող էր գնալ ուր որ ուզենար: Նրա մեջ ավելի ու ավելի հաստատորեն էր ամրանում այն միտքը, որ եթե երեկվա այն հանելուկային մարդը, գետնի տակից ելած այն ուրվականը իրոք ամեն ինչ գիտենար և ամեն ինչ տեսած լիներ, ապա մի՞թե իրեն, Ռասկոլնիկովին, հիմա թույլ կտային այդպես կանգնել և հանգիստ սպասել: Եվ մի՞թե իրեն կսպասեին մինչև ժամը տասնմեկը, մինչև որ ինքը բարեհաճեր գալ: Դուրս էր գալիս, որ կամ այն մարդը դեռ ոչինչ չի հաղորդել, կամ... նա էլ ուղղակի ոչինչ չգիտե, և ինքն իր աչքերով ոչինչ չի տեսել (և ի՞նչպես կարող էր տեսնել), ուրեմն այդ բոլորը, երեկ իր, Ռասկոլնիկովի հետ պատահածը դարձյալ տեսիլք է եղել ու իր գրգռված և հիվանդոտ երեակայությունը շափազանցրել է այդ տեսիլքը: Նույնիսկ դեռ երեկ, ամենաուժեղ տազնապնների և հուսալքման ժամերին այդ ենթադրությունը սկսել էր նրան առավելապես հավանական թվալ: Այժմ կշռադատելով այդ ամենը և պատրաստվելով նոր մարտի, նա հանկարծ զգաց, որ դողում է, ու նույնիսկ գայրացավ, մտածելով, որ դողում է ատելի Պորֆիրի Պետրովիչի հանդեպ ունեցած վախից: Նրա համար ամենից զարհուրելին այն էր, որ ինքը դարձյալ պետք է հանդիպեր այդ մարդուն. Ռասկոլնիկովը անշափ, անսահման ատում էր նրան և նույնիսկ վախենում էր, որ չլինի՞ թե իր ատելությամբ որևէ կերպ իրեն մատնի: Ու այնքան ուժեղ էր նրա գայրութիւնը, որ դողը իսկույն դադարեց: Նա պատրաստվեց ներս մտնել սառն և հանդուգն տեսքով ու ինքն իրեն խոսք տվեց որքան կարելի է շատ լռել, դիտել ու լսել և գոնն այս անգամ ինչ կերպ էլ լինի հաղթահարել հիվանդագին կերպով գրգռված իր բնությունը: Հենց այդ ժամանակ նրան կանչեցին Պորֆիրի Պետրովիչի մոտ:

Բանից դուրս եկավ, որ Պորֆիրի Պետրովիչը այդ րոպեին իր կարինետում մեկնակ էր: Նրա կարինետը ոչ մեծ էր, ոչ էլ

փոքր. այնտեղ դրված էին՝ մի մեծ գրասեղան մոմլաթով պատած բազմոցի առաջ, արկղերով, թեք երեսով մի գրասեղան, անկյունում մի պահարան, մի քանի աթոռ. այդ ամենը պետական կահույք էր, դեղին, հղկած փայտից: Մի անկյունում, հետին պատի մեջ, կամ ավելի լավ է ասել՝ միջնորմում, կար մի փակված դուռ. ուրեմն պետք է որ միջնորմի մյուս կողմում ուրիշ սենյակներ էլ լինեին: Երբ Ռասկոլնիկովը ներս մտավ, Պորֆիրի Պետրովիչը իսկույն ծածկեց դուռը, որտեղից մտել էր եկվորը, ու նրանք կարխնետում երկուսով էին: Պորֆիրի Պետրովիչը իր հյուրին դիմավորեց ըստ երևութին առավելապես ուրախ և սիրալիր տեսքով, և միայն մի քանի րոպե հետո Ռասկոլնիկովը որոշ նշաններից նկատեց, որ նա կարծես շփոթված է, կարծես նրան մոլորեցրել են կամ գտել ինչ-որ խիստ առանձնակի ու ծածուկ բանով զբաղված վիճակում:

— Օ՛-օ՛, պատվելի, ահա և դուք... մեր կողմերում... — ասաց Պորֆիրին, երկու ձեռքն էլ մեկնեց Ռասկոլնիկովին: — է՛հ, նստեցեք, պատվելիս. թե՞ դուք գուցե շեք սիրում, որ ձեզ tout court¹ պատվելի անվանեն... Խնդրում եմ սա անպարկեշտություն չհամարեք... Նստեցեք այստեղ, բազմոցին:

Ռասկոլնիկովը նստեց՝ շարունակ նայելով նրան:

«Մեր կողմերում», «ներողություն անպարկեշտության համար», ֆրանսերեն «tout court» բառը և այլն և այլն, դրանք բոլորը բնորոշ նշաններ էին: «Սակայն նա երկու ձեռքն էլ մեկնեց ինձ, բայց ոչ մեկը շտվեց, իսկույն ետ քաշեց, կասկածանքով մտածեց Ռասկոլնիկովը: Երկուսն էլ հետամըտում էին միմյանց, բայց հենց որ նրանց հայացքները իրար էին հանդիպում, երկուսն էլ կայծակի արագությամբ դրանք մի կողմ էին դարձնում:

— Ես բերի դիմումս... ժամացույցի մասին... ահա: Ծի՛շտ է գրված, թե՞ հարկավոր է նորից գրել:

— Ի՞նչ, դիմում: Այդպես, այդպես... մի անհանգստանաք, ճիշտ այդպես, — ասաց Պորֆիրի Պետրովիչը, կարծես ինչ-որ տեղ շտապելով, և այդ ասելուց հետո վերցրեց ու

¹ Կարճ (ֆրանս.):

նայեց թուղթը:— Այո, ճիշտ այսպես: Թրիշ ոչինչ չի հարկավոր,— նույնպես հապճեպ ավելացրեց նա և թուղթը դրեց սեղանին: Հետո, մի րոպե անց, արդեն ուրիշ բանի մասին խոսելիս՝ դարձյալ վերցրեց թուղթը և դրեց մյուս, թեք երեսով գրասեղանին:

— Դուք կարծեմ երեկ ասացիք, որ կցանկանայիք պատշաճ ձևով ինձ հարցեր տալ... այն սպանված կնոջ հետ... իմ ունեցած ծանոթության մասին,— սկսեց Ռասկոլնիկովը:— «Ինչո՞ւ ես ասացի՝ կարծեմ»,— կայծակնաթափ անցավ նրա մտքով:— «Լավ, ինչո՞ւ եմ այսպես անհանգստանում, որ ասել եմ այդ կարծեմ բառը»,— նույնպես կայծակնաթափ հզացավ նա այս երկրորդ միտքը:

Սվ նա հանկարծ զգաց, որ հենց միայն Պորֆիրիի հետ շփվելուց, հենց միայն երկու խոսքից ու երկու հայացքից իր կասկածամտությունը մի ակնթարթում աճեց և հրեշավոր շափերի հասավ... որ դա սարսափելի վտանգավոր է, ջզերը գրգռվում են, հուզմունքը սաստկանում: «Փորձանք է, փորձանք... էլի բերանիցս խոսք կթոցնեմ»:

— Այո, այո, այո, մի անհանգստանաք, չպետք է շտապել, չպետք է շտապել,— փնթփնթում էր Պորֆիրիի Պետրովիչը՝ սեղանի մոտ բուրդովին աննպատակ քայլելով ետ ու առաջ, նետվելով մերթ դեպի լուսամուտը, արկղերով սեղանը, մերթ նորից դեպի գրասեղանը, մերթ խուսափելով Ռասկոլնիկովի կասկածոտ հայացքից, մերթ էլ հանկարծ կանգ առնելով և դեմ առ դեմ նայելով նրան: Չափազանց տարօրինակ էր թվում նրա կարճ, հաստիկ և կլոր կերպարանքը, ասես այլևայլ կողմեր գլորվող, բուրդ պատերին ու անկյուններին դիպչող ու ետ թաշող գնդակ լիներ:

— Կանենք, ամեն ինչ կանենք... Դուք ծխո՞ւմ եք, ունե՞ք Ահա, խնդրեմ,— շարունակեց Պորֆիրին՝ հյուրին պապիրոս հրամցնելով...— Գիտե՞ք, ես ձեզ ընդունում եմ այստեղ, իսկ իմ բնակարանը հենց մեր կողքին է, միջնորմի ետևում... պետական է, իսկ ես հիմա ժամանակավորապես մասնավոր բնակարանում եմ: Այստեղ որոշ նորոգումներ պետք էր կատարել: Այժմ համարյա պատրաստ է... գիտե՞ք, պետական բնակարանը հիանալի բան է, չէ՞, ի՞նչ եք կարծում:

— Այո, հիանալի բան է,— պատասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ համարյա հեգնոտ նայելով նրան:

— Հիանալի բան է, հիանալի բան է...— կրկնում էր Պորֆիրի Պետրովիչը՝ հանկարծ կարծես թե մտորելով մի ինչ-որ բուրդովին այլ բանի մասին,— այո, հիանալի բան է,— ի վերջո համարյա բղավեց նա՝ հանկարծ աչքերը հառելով Ռասկոլնիկովին և կանգ առնելով նրանից երկու քայլ հեռավորությամբ: Այդ հաճախակի, հիմար կրկնությունը, որ պետական բնակարանը հիանալի բան է, իր գոհակությունը խիստ հակասում էր այժմ իր հյուրին հառած լուրջ, խոհուն և հանելուկային հայացքին:

Բայց դա է՛լ ավելի գրգռեց Ռասկոլնիկովի բարկությունը, և սա արգեն ոչ մի կերպ չէր կարող հրաժարվել ծաղրական և շատ անզգույշ մտրտահրավերից:

— Գիտե՞ք ինչ,— հարցրեց նա հանկարծ՝ համարյա հանգրգնաբեռն նայելով Պորֆիրիին և կարծես հաճույք զգալով իր հանդգնությունից,— ամեն առնական քննիչների համար կարծեմ գոյություն ունի այսպիսի իրավաբանական կանոն, այսպիսի իրավաբանական պրիցմ. նրանք սկզբում սկսում են հեռվից, դատարկ բաներից կամ նույնիսկ լուրջ, միայն թե բուրդովին կողմնակի բաներից, որպեսզի այսպես ասած՝ խրախուսեն կամ ավելի լավ է ասել՝ զվարճացնեն հարցաքննվողին, քննվողին, քննվողին, քննվողին, իսկ հետո հանկարծ մի որևէ ճակատագրական ու վտանգավոր հարցով անսպասելիորեն շճեցնեն նրան. այդպես չէ՞. կարծեմ մինչև այժմ էլ դա սրբությունը հիշատակվում է բուրդ կտնոններում և հրահանգներում:

— Այդպես, այդպես... Ի՞նչ է, դուք կարծում եք, թե ես գրա համար էի հիշատակում պետական բնակարանը...— Այս ասելով, Պորֆիրի Պետրովիչը կիցեց աչքերը, ապա աչքով արեց. ինչ-որ մի ուրախ և խորամանկ բան սահեց նրա գեմքով, ճակատի կնճիռները հարթվեցին, աչքերը ասես փոքրացան, դիմագծերը ձգվեցին, և նա հանկարծ բռնվեց նյարդային, երկար ծիծաղով, որից օրորվում ու ցնցվում էր ամբողջ մարմինը: Միաժամանակ նա ուզիլ նայում էր Ռասկոլնիկովի աչքերին: Վերջինս նույնպես ծիծաղեց, թեև այդ ծիծաղը մի փոքր բռնազրոսիկ էր. տեսնելով այդ, Պորֆի-

րին այնպես փառ-փառ ծիծաղեց, որ դեմքը համարյա կարմրեց. Ռասկոլնիկովի զզվանքը անցավ զգուշութեան բոլոր սահմանները. նա դադարեցրեց ծիծաղը, մոռացվեց, ու երկար, ցասկոտ նայում էր Պորֆիրիին, աչքը չէր կտրում նրանից, քանի դեռ նա շարունակում էր իր երկար ծիծաղը և կարծես դիտմամբ դա չէր դադարեցնում: Անզգուշությունը, սակայն, երկու կողմից էլ ակնհայտ էր. դուրս էր գալիս, որ Պորֆիրի Պետրովիչը կարծես թե իր հյուրի վրա է ծիծաղում, որը ատելություն էր ընդունում այդ ծիծաղը, և այս հանգամանքը շատ քիչ է շփոթեցնում նրան՝ Պորֆիրի Պետրովիչին: Դա խիստ նշանակալից էր Ռասկոլնիկովի համար. նա հասկացավ, որ Պորֆիրի Պետրովիչը նախորդ անգամ էլ ամենեվին չէր շփոթվել, այլ ընդհակառակը, թերևս Ռասկոլնիկովին ինքն էր թակարդի մեջ ընկել, որ պարզապես այստեղ ինչ-որ մի բան, ինչ-որ մի նպատակ կա, որ ինքը չգիտե. գուցե ամեն ինչ արդեն նախապատրաստված է և այժմ, հենց այս րոպեին կբացահայտվի ու կպայթի իր գլխին...

Ռասկոլնիկովը անմիջապես, ուղղակի անցավ գործի, վեր կացավ ու վերցրեց գլխարկը:

— Պորֆիրի Պետրովիչ,— ասաց նա վճռականորեն, բայց բավական թունդ ջղայնոտությամբ,— դուք երեկ ցանկություն հայտնեցիք, որ ես ձեզ մոտ գամ ինչ-որ հարցաքննությունների համար: (Նա առանձնապես շեշտեց հարցաքննություններ բառը): Ես եկել եմ, ու եթե այդ հարկավոր է ձեզ, հարցեր տվեք, թե չէ ինձ թույլ տվեք գնալ: Իմ ժամանակը սուղ է, ես գործ ունեմ... Ես պետք է գնամ կառքի տակ ընկած հենց այն աստիճանավորի թաղման, որի մասին դուք... նույնպես գիտեք... — ավելացրեց նա՝ իսկույն բարկանալով այդ ավելացման համար, իսկ հետո էլ ավելի ջղայնացավ,— այդ ամենը ինձ ձանձրացրել է, լսո՞ւմ եք, և արդեն վաղուց է ձանձրացրել... Ես մասամբ հենց դրանից եմ հիվանդ եղել... մի խոսքով,— համարյա բղավեց նա, զգալով, որ հիվանդության մասին ասածը էլ ավելի անտեղի էր,— մի խոսքով, բարեհաճեցեք կամ հարցեր տալ ինձ, կամ հենց այժմ բաց թողեք... Իսկ եթե հարցաքննելու եք, ապա այդ պետք է լինի ոչ այլ կերպ, քան ընդունված ձևով: Այլ

կերպ թույլ չեմ տա. ուստի և առայժմ մնացե՛ք բարով, որովհետև հիմա մենք երկուսով անելիք չունենք:

— Տեր աստված, այդ ինչն էր եք ասում, ախր ինչի՞ մասին պիտի ձեզ հարցաքննեմ,— կշկշաց Պորֆիրի Պետրովիչը՝ իսկույն փոխելով թե խոսելու տոնը, թե տեսքը, ու վայրկենապես դադարեցնելով ծիծաղը,— խնդրում եմ շանհանգրստանաք,— ավելացրեց նա՝ մերթ էլի նետվելով բոլոր կողմերը, մերթ հանկարծ փորձելով նստեցնել Ռասկոլնիկովին,— չպետք է շտապել, չպետք է շտապել, դրանք բոլորը միայն դատարկ բաներ են: Ընդհակառակը, ես շատ ուրախ եմ, որ դուք, վերջապես, մեզ մոտ եկաք... Ես ձեզ իբրև հյուր եմ ընդունում: Իսկ այս անիծված ծիծաղի համար դուք, պատվելիս Ռոդիոն Ռոմանովիչ, ներեցե՛ք ինձ:— Ռոդիոն Ռոմանովիչ. կարծեմ այդպես է ձեր անուն— հայրանունը, այո՞... Զղային մարդ եմ, դուք ինձ ծիծաղեցրիք ձեր դիտողության սրամտությամբ. պատահում է, որ ծիծաղից դողում եմ տերևի նման, այն էլ ամբողջ կես ժամ... Միծաղչ կոտ եմ, էլի՛: Զաղությանս պատճառով նույնիսկ վախենում եմ կաթվածից: Նստեցե՛ք խնդրեմ, պատվելիս... Թե չէ կմըտածեմ, որ բարկացել եք...

Ռասկոլնիկովը լռում էր, լսում ու հետամտում դեռ էլի ցասկոտ ու մոռացված: Նա նստեց, բայց գլխարկը պահեց ձեռքին:

— Ես ձեզ մի բան կասեմ իմ մասին, պատվելիս, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, այսպես ասած՝ բնութագրի բացատրման համար,— շարունակեց Պորֆիրի Պետրովիչը՝ քայլելով այս ու այն կողմ, կարծես էլի խուսափելով իր հյուրի աչքերին նայելուց:— Գիտե՞ք, ես ամուրի եմ, այնքան էլ նրբակիրթ չեմ ու անհայտ մարդ եմ, բացի դրանից, անցած, փետացած, միայնակ մարդ եմ: Ը... Ը՛մ... դուք նկատե՞լ եք, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, որ մեզնում, այսինքն՝ Ռուսաստանում և մանավանդ պետերբուրգյան շրջաններում, եթե երկու խելացի մարդ, դեռ այնքան էլ լավ ծանոթ չլինելով, բայց, այսպես ասած, փոխադարձաբար իրար հարգելով, ինչպես հիմա ես և դուք, հանդիպում են իրար, ապա ամբողջ կես ժամ ոչ մի կերպ չեն կարողանում խոսակցության թեմա գտնել, փետանում են միմյանց հանդեպ, նստում են ու քաշվում իրարից:

Նոստալգիայի համար թեմա են գտնում բոլորը, գործրինակ, կանայք... գործրինակ, բարեկիրթները, բարձր դիրքի մարդիկ, նրանք միշտ էլ խոսակցության թեմա են ունենում, c'est de rigueur¹, իսկ միջին կարգի մարդիկ, գործրինակ մենք, բոլորն էլ քաշվող են ու զրուցասեր են... այսինքն թե մտածողներ են: Ինչի՞ց է դա, պատվելիս, արդյո՞ք հասարակական շահեր չկան, թե՞ մենք շատ ազնիվ ենք և չենք ցանկանում իրար խաբել, չգիտեմ: Հը՞: Դուք ի՞նչ եք կարծում: Գլխարկդ վար դրեք, է՛, կարծես հենց հիմա գնալու եք, իրավ, անհարմար է այդ տեսնելը... Ես, ընդհակառակը, անչափ ուրախ եմ...

Ռասկոլնիկովը ցած դրեց գլխարկը՝ շարունակելով լռել և լրջորեն, մոայլ ունկնդրել Պորֆիրիի դատարկ ու խառնաշփոթ շաղկրատանքին: «Սա ի՞նչ է, մի՞թե իսկապես նա ուզում է իր հիմար շատախոսությանը ցրել իմ ուշադրությունը»:

— Ես ձեզ սուրճ չեմ առաջարկում, տեղը չէ. բայց ինչո՞ւ մի հինգ ռուպե չնստել բարեկամի հետ, ասուլիս անել, հը՞,— անլռելի շաղկրատում էր Պորֆիրին,— գիտե՞ք, այդ բոլոր պաշտոնական պարտականությունները մի կողմ... բայց դուք, պատվելիս, մի վիրավորվեք, որ ես հա՛ ետ ու առաջ եմ քայլում. ներեցեք, պատվելիս, շատ եմ վախենում, որ կվիրավորեմ ձեզ, իսկ քայլելը ինձ խիստ անհրաժեշտ է: Հա՛ նստած եմ լինում, այնպես որ, ուրախությանը եմ մի հինգ ռուպե քայլում... հեմորոյ ունեմ... Հա՛ մտադրվում եմ մարմնամարզությանը բուժվել. ասում են, որ պետական, իսկական պետական և նույնիսկ գաղտնի խորհրդականները հաճույքով ցատկում են պարանի վրայից. ա՛յ թե ինչպիսի բաներ, հը՞մ, գիտությունը մեր դարում... Այդպես... Հա՛, այստեղի այդ պարտականությունների, հարցաքննությունների և այդ բոլոր ձևականությունների մասին... Ա՛յ, դուք, պատվելիս, հիմա ինքներդ բարեհաճեցիք հիշատակել հարցաքննությունները... գիտե՞ք, պատվելիս, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, իսկապես, այդ հարցաքննությունները երբեմն հարցաքննողին ավելի շատ են խելքից հանում, քան հարցաքննողին...

¹ Ազգային և ընդունված (ֆրանս.):

Այդ մասին դուք, պատվելիս, բարեհաճեցիք այժմ միանգամայն արգարացիորեն և սրամտությամբ դիտողություն անել (Ռասկոլնիկովը ոչ մի այդպիսի դիտողություն չէր արել): Մարդ գլուխ է կորցնում, ուղղակի գլուխ է կորցնում, միշտ միևնույն բանը, միշտ միևնույն բանը, միալար, ոնց որ թրմբուկի զարկը: Հրե՛ն, ոեֆորմ է գնում, մեզնում գոնե ինչ-ինչ անուններ կփոխվեն, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ. ինչ վերաբերում է մեր իրավաբանական հնարանքներին, ինչպես որ դուք բարեհաճեցիք սրամտությամբ արտահայտվել, ապա ես լիովին, միանգամայն համաձայն եմ ձեզ հետ: Ասացեք խնդրեմ, բոլոր մեղադրյալներից, նույնիսկ տրեխավոր մուժիկներից, ո՞ր մեկը չգիտե, որ նրան, գործրինակ, սկզբում կողմնակի հարցերով են քննեցնում (բայտ ձեր հաջողակ արտահայտության), հետո էլ հանկարծ շքմեցնում են, ասես կացնով խրփում կատարին քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, ինչպես դուք հենց կեսին խփեցիք, քա՛հ-քա՛հ. ուրեմն դուք իսկապես կարծում էիք, թե ես սուղում էի շքմեցնել ձեզ՝ մեջտեղ բերելով քնակարանը... քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Մաղրասեր մարդ եք, էլի: Լավ, այդ թողնե՛ք: Հա՛, ի միջի այլոց, մի խոսքից մի ուրիշ խոսք է դուրս գալիս, մի մտքից մի ուրիշ միաք. գիտե՞ք, քիչ առաջ դուք բարեհաճեցիք խոսել պատշաճ ձևով հարցաքննություն կատարելու մասին... Դե, ձեռ ո՞րն է, գիտե՞ք, շատ զեպքերում դա դատարկ բան է: Երբեմն հենց միայն բարեկամաբար խոսելը ավելի շահավետ է: Ձեք երբեք չի կորչի, թույլ տվեք սրանով հանգստացնել ձեզ. և ի՞նչ է ձեք բատ էություն, հարցնում եմ ձեզ: Չի կարելի ամեն քայլափոխում ձևով կաշկանդել քննիչին: Քննիչի գործը, այսպես ասած, յուրատեսակ ազատ արվեստ է կամ նման մի բան... քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ...

Պորֆիրի Պետրովիչը մի ռուպե շունչ առավ: Առանց հոգնելու նա մերթ անիմաստ, դատարկ ֆրազներ էր թափում, մերթ հանկարծ ինչ-որ հանելուկային բառեր էր դուրս տալիս և անմիջապես նորից անիմաստ բան էր ասում: Նա արդեն համարյա վազում էր սենյակով մեկ՝ ավելի ու ավելի արագ բարձր տալով իր պարարտ ոտքերը, շարունակ նայելով հատակին, աջ ձեռքը մեջքին դրած, ձախը անընդհատ թափահարելով, տարբեր կողմեր շարժելով, և այդ շարժումները

զարմանալիորեն չէին հարմարվում նրա խոսքերին: Ռաս-
կոլնիկովը հանկարծ նկատեց, որ նա, վազվզելով սենյակում,
մի երկու անգամ կարծես թե մի ակնթարթ կանգ էր առնում
դռան մոտ և կարծես թե ականջ էր դնում... «Հո որևէ բան
չի՞ սպասում»:

— Դուք իսկապես որ միանգամայն իրավացի եք,—
զարծյալ վրա բերեց Պորֆիրին՝ արտասովոր պարզամտու-
թյամբ և ուրախ նայելով Ռասկոլնիկովին (վերջինս դրանից
ցնցվեց ու վայրկենապես զգաստացավ),— իսկապես իրա-
վացի եք, որ բարեհաճեցիք այդպիսի սրամտությամբ ծաղ-
րել իրավաբանական հնարանքները քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Մեր
այդ խորիմաստ-հոգեբանական հնարանքները, (իհարկե մի
քանիսը) չափազանց ծիծաղելի, թերևս անգօտակար են այն
դեպքում, եթե խիստ կաշկանդված են ձևականությամբ:
Ը-ը՛մ... Այո... ես էլի պիտի անդրադառնամ ձեզին. ասենք
թե ես ինձ հանձնարարված որևէ գործի հիման վրա ընդու-
նում կամ ավելի լավ է ասել՝ կասկածում եմ, որ մի որևէ
մեկը, մյուսը, երրորդը, այսպես ասած, ոճրագործ է... Դուք
հո պատրաստվում եք իրավաբան դառնալու, այնպես չէ՞:
Ռոդրիոն Ռոմանովիչ:

— Այո, պատրաստվում էի...

— Դե ուրեմն ահա ձեզ, այսպես ասած, մի փոքրիկ օրի-
նակ ապագայի համար, այսինքն՝ չկարծեք, թե ես համար-
ձակվում եմ սովորեցնել ձեզ. դուք հո ուշագրավ հողված-
ներ եք տպում հանցագործությունների մասին: Ոչ, այն-
պես, էլի, համարձակվում եմ իբրև փաստ մի օրինակ բերել.
հա՛, ասենք թե ես, զորօրինակ, մեկին, մյուսին, երրորդին
ոճրագործ եմ համարում, լավ, հարց եմ տալիս, ինչո՞ւ պետք
է ես նրան որոշ ժամանակից շուտ անհանգստացնեմ. թե-
կուզև նրա դեմ հանցանշաներ ունենամ: Ես պարտավոր եմ,
զորօրինակ, մեկին շուտ ձերբակալել, իսկ մի ուրիշը հո այլ
բնավորություն ունի. ուրեմն ինչո՞ւ չթողնել, որ սա ման գա
քաղաքում, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Հը՛մ, տեսնում եմ, որ դուք
սա այնքան էլ չեք հասկանում, դե ուրեմն ես ձեզ ավելի
պարզ կասեմ. թե որ ես, զորօրինակ, նրան շատ շուտ նըս-
տեցնեմ, չէ՞ որ այդ կերպ նրան, այսպես ասած, բարոյա-
կան հենարան կտամ, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, դուք ծիծաղո՞ւմ եք:

(Ռասկոլնիկովի մտքովն էլ չէր անցնում ծիծաղել, ես նստել
էր շրթունքները սեղմած, իր բորբոք հայացքը չկտրելով Պոր-
ֆիրի Պետրովիչի աչքերից): Մինչդեռ բանը հո այսպես է,
որոշ անձանց նկատմամբ առանձնահատուկ մոտեցում է
հարկավոր, որովհետև մարդիկ տարբեր են ու բոլորի նկատ-
մամբ միևնույն պրակտիկան է գործադրվում: Դուք հիմա
բարեհաճում եք ասել՝ հապա հանցանշաննե՞րը. լա՛վ, ասենք
թե հանցանշաններ կան, բայց չէ՞ որ հանցանշանները մեծ
մասամբ կարող են կասկածելի լինել, հոգիդ սիրեմ, ու չէ
որ ես քննիչ եմ, ուրեմն և թույլ մարդ եմ, խոստովանում
եմ այդ բանը. կուզենայի հետաքննությունը, այսպես ասած,
մաթեմատիկորեն պարզ պատկերացնել, կուզենայի այնպի-
սի հանցանշան գտնել, որ բոլորովին պարզեր դրու՞թյունը,
որ ուղղակի և անվիճելի ապացույց լիներ: Թե որ ես մեկին
անժամանակ ձերբակալեմ, թեկուզև հավատացած լինելով,
որ հենց նա է ոճրագործը, չէ՞ որ ես թերևս ձեռքիցս բաց
կթողնեմ նրա հետագա մերկացման միջոցները. ինչո՞ւ, ո-
րովհետև ես նրան, այսպես ասած, որոշակի դրու՞թյան մեջ
կդնեմ, այսպես ասած, հոգեբանական որոշ վիճակ կստեղ-
ծեմ նրա համար և կհանգստացնեմ նրան, և ահա նա ձեռ-
քիցս կզնա, կմեկուսանա. ի վերջո կհասկանա, որ ինքը կու-
լանավոր է: Ասում են, թե Սևաստոպոլում, Ալմալից անմի-
ջապես հետո, խելոք մարդիկ թունդ վախենում էին, որ հենց
այն է, թշնամին բացարձակ ուժով գրոհ կտա և կգրավի
Սևաստոպոլը*. իսկ երբ տեսան, որ թշնամին գերադասել է
կանոնավոր պաշարումը և առաջին զուգահեռագիծն է անց-
կացնում*, ասում են խելոք մարդիկ խիստ ուրախացան և
հանգստացան. ուրեմն մի երկու ամիս հո կձգձգվի գործը,
դե, կանոնավոր պաշարմամբ հո շուտ չեն գրավի քաղաքը:
էլի ծիծաղո՞ւմ եք, էլի չե՞ք հավատում: Դե իհարկե, դուք էլ
իրավացի եք: Այո, իրավացի եք: Դրանք բոլորը մասնակի
դեպքեր են, համաձայն եմ ձեզ հետ. հիշատակածս դեպքը
իրոք մասնակի է: Բայց այնուհանդերձ ահա թե ինչին պետք
է հետամտել, ամենահարգելի Ռոդրիոն Ռոմանովիչ. չէ՞ որ
բնավ գոյություն չունի այնպիսի ընդհանուր դեպք, որի վե-
րաբերյալ կիրարկելի լինեն իրավաբանական բոլոր ձևերն ու
կանոնները և որը հաշվի առնելով, դրանք գրվեն գրքերում,

որովհետև ամեն մի գործ, թեկուզ, զորօրինակ, ամեն մի
ոճիք, իրականում տեղի ունենալով, իսկույն կեթ բոլորովին
մասնակի դեպք է դառնում, այն էլ երբեմն ինչպիսի՛ մաս-
նակի դեպք. բնավ նման չի լինում մինչ այդ կատարված դեպ-
քերին: Երբեմն խիստ զավեշտական այդպիսի դեպքեր են
պատահում: Ասենք թե ես մի որևէ հանցագործ պարոնի
բոլորովին ազատ թողնեմ. չձերբակալեմ ու շանհանգստաց-
նեմ, բայց նա ամեն ժամ և ամեն ընթացքի գիտենա կամ գոնե
կասկածի, որ ես գիտեմ ամեն ինչ, բոլոր գաղտնիքները, ու
գիշեր-ցերեկ հետամտում եմ նրան, ծածուկ հսկում, ու եթե
նա այդպիսով շարունակ վախ ու կասկածանք զգա, հոգիս
վկա, էլ չի համբերի, ուղղակի ինքը կգա, ու թերևս մի այնպի-
սի բան կանի, որով ամեն ինչ կպարզվի այսպես ասած՝ մա-
թեմատիկական ճշտությամբ, և դա հաճելի կլինի: Դա կա-
րող է պատահել թեկուզ անճոռնի մուժիկի հետ, առավել ևս
մեզ նմանի, արդիականորեն խելոք, այն էլ որոշ ուղղու-
թյամբ զարգացած մարդու հետ: Դրա համար էլ, սիրելիս,
խիստ կարևոր է հասկանալ, թե մարդը ինչ ուղղությամբ է
զարգացած: Հապա նրանց նյարդե՛րը, նյարդե՛րը, դուք զը-
րանք մոռացել եք. չէ՞ որ դրանք հիվանդ, գրգռված, քայ-
քայված են լինում... Իսկ որքա՛ն, որքա՛ն մաղձ է լինում
նրանց բոլորի մեջ: Չէ՞ որ դա, աղքատ ասեմ, հարկավոր
գեպջում յուրատեսակ հանք է: Եվ ինչո՞ւ պետք է ես անհան-
գրստանամ, որ նա ազատ շրջում է քաղաքում: Թող, թող
առայժմ զբոսնի. չէ՞ որ ես առանց այն էլ գիտեմ, որ նա իմ
զոհն է ու ձեռքից չի պրծնի: Եվ ո՞ւր պիտի փախչի, քա՛հ-
քա՛հ-քա՛հ: Արտասահմա՛ն, թե ինչ: Արտասահման լեհացին
կփախչի և ոչ թե նա, մանավանդ որ ես հետևում եմ և մի-
ջոցներ եմ ձեռնարկել: Հայրենիքի խորքե՛րը կփախչի, թե
ինչ: Բայց չէ՞ որ այնտեղ մուժիկներ են ապրում, իսկական,
տրեխավոր, ուս մուժիկներ. արդիականորեն զարգացած
մարդը ավելի շուտ կգերադասի բանտ ընկնել, քան ապրել
այնպիսի օտարերկրացիների հետ, ինչպիսիք մեր մուժիկ-
ներն են, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Բայց այս բոլորը դատարկ բան է
և գործի արտաքին կողմն է: Ի՞նչ ասել է՛ կփախչի. դա երկ-
բորդական հարց է. զլխավորը՝ նա ինձնից չի փախչի ոչ այն
պատճառով, որ փախչելու տեղ չունի. նա հոգեբանե՞րն է չի

փախչի, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Օ, ինչպիսի՛ արտահայտություն
է սա. նա բնության օրենքով չի փախչի ինձնից, թեկուզև
նույնիսկ փախչելու տեղ ունենա: Տեսե՛լ եք մոմի առջև
ճախրող թիթեռնիկին: Նա, հանցագործը, շարունակ կՖոռա
իմ շուրջը, ինչպես թիթեռնիկը մոմի շուրջը. ազատությունը
անհաճո կդառնա, նա մտածմունքի մեջ կընկնի, կշփոթվի,
կիճոզվի, ինչպես թակարդի մեջ ընկածը, մահու շափ տագ-
նապահար կլինի... Դեռ ավելին. ինքը երկու անգամ երկուսի
սլես մի որևէ մաթեմատիկական ճշմարտություն կասի ինձ,
միայն թե ես նրան պատշաճ ընդմիջում տրամադրեմ... Ու
շարունակ, շարունակ շրջաններ կգծի իմ շուրջը՝ ավելի ու
ավելի փոքրացնելով շառավիղը, ու հո՛ւ պ, ուղղակի կընկնի
իմ բերանը, ու ես նրան կուլ կտամ, իսկ դա շատ հաճելի է,
քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, դուք չե՛ք հավատում:

Ռասկոլնիկովը չէր պատասխանում, նա նստած էր դալ-
կադեմ և անշարժ, դարձյալ նույն լարվածությամբ նայում
էր Պորֆիրիի դեմքին:

«Լավ դաս է, — մտածում էր նա սարսուռով: — Սա ար-
դեն նույնիսկ մկան հետ կատվի խաղ էլ չէ, ինչպես այդ եղավ
երեկ: Ոչ էլ սա իր ուժն է ապարդյուն ցույց տալիս և... թելա-
դրում ինձ. սա շատ ավելի խելոք է և այդ չի անի... Այս-
տեղ ուրիշ նպատակ կա. ի՞նչ նպատակ: Է՛յ, դատարկ բան է
դա, բարեկամ, իզուր ես ինձ վախեցնում և խորամանկում:
Դու չունես ապացույցներ և գոյություն չունի երեկվա մարդը:
Դու ուզում ես ուղղակի խելքահան անել ինձ, նախապես
ջղայնացնել և այդ վիճակում կուլ տալ ինձ, սակայն բան չի
դուրս գա, կզլորվես, կզլորվես: Բայց ինչո՞ւ, ինչու այդ աս-
տիճան ինձ հուշել... Հիվանդ նյարդերիս վրա՞ է սա հույս
դեում, թե ինչ... Ոչ, աղբերացու, ձեռ քաշի, կզլորվես, թեև
դու ինչ-որ բան ես պատրաստել... Դե հիմա կտեսնե՞ք, թե
այդ ինչ ես պատրաստել»:

Եվ նա հավաքեց բոլոր ուժերը՝ պատրաստվելով սարսա-
փելի ու անհայտ աղետին: Երբեմն նա ուզում էր հարձակ-
վել և տեղնուտեղը խեղդել Պորֆիրիին: Դեռ այստեղ մտնելիս
նա վախեցնում էր իր այդ կատաղությունից: Նա զգում էր, որ
չորացել են իր շրթունքները, սիրտը խփում է, բերանի փրփու-
րը մակարդվում: Բայց և այնպես նա որոշեց լռել և առայժմ

ոչ մի խոսք չասել: Նա հասկացավ, որ դա լավագույն տակ-
տիկան է իր վիճակում, որովհետև ոչ միայն ինքը բերանից
խոսք չի թողնի, այլև ընդհակառակը, իր լուռությամբ կշղայ-
նացնի թշնամուն, որը թերևս ինքը բերանից խոսք թողնի
Գոնե դրա վրա նա հույս էր դնում:

— Ոչ, ես տեսնում եմ, որ դուք չեք հավատում, կարծում
եք, թե ես անմեղ կատակներ եմ անում,— շարունակեց Պոր-
ֆիրին: Նա ավելի ու ավելի էր աշխուժանում, անընդհատ
քրքջում էր հաճույքից, դարձյալ սկսում էր ֆուռալ սենյակով
մեկ:— Դե իհարկե, դուք իրավացի եք. իմ կերպարանքը
աստժու կամքով այնպիսին է, որ ուրիշների մեջ զավեշտա-
կան մտքեր է առաջացնում. բուֆոնի¹ կերպարանք է. բայց
ես ահա թե ինչ կասեմ ձեզ. դարձյալ կրկնում եմ, որ դուք,
պատվելի Ռոդիոն Ռոմանովիչ, ներեցեք ինձ, ծերուկիս, դեռ
երիտասարդ եք, այսպես ասած, առաջին երիտասարդությու-
նըն եք անցկացնում, դրա համար էլ մարդկային միտքը ամե-
նից բարձր եք գնահատում, ինչպես և ամբողջ երիտասար-
դությունը: Ձեզ զայթակղեցնում են մտքի աշխույժ սրությու-
նը և բանականության վերացական փաստարկները: Եվ դա,
օրինակ, իսկ և իսկ հիշեցնում է առաջվա ավստրիական հոֆ-
կրիզսիտը, այսինքն՝ որքան որ ես կարող եմ դատել ռազ-
մական իրադարձությունների մասին. նրանք թղթի վրա
նապոլեոնին ջախջախեցին ու գերի վերցրին, իրենց կաթինե-
տում ամեն ինչ սրամտությամբ հաշվարկեցին ու ամփոփե-
ցին, բայց արի ու տես, որ գեներալ Մակը իր ամբողջ բա-
նակով անձնատուր եղավ, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Տեսնում եմ,
տեսնում եմ, պատվելի Ռոդիոն Ռոմանովիչ, դուք ծիծաղում
եք ինձ վրա, որ ես զինվորական չլինելով, ռազմական պատ-
մությունից եմ օրինակներ բերում: Դե ինչ արած, այդպիսի
հակում ունեմ, սիրում եմ ռազմական գործը, սիրում եմ
կարգալ ռազմական նյութերը... ուղղակի անտեսել եմ իմ
կարիերան: Հիրավի, ես պետք է իբրև զինվորական ծառա-
յի: Գուցե նապոլեոն շղառնայի, բայց մայրը հո կլինեի,
քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Հա՛, սիրելիդ իմ, հիմա ես ձեզ մանրա-
մասն կասեմ ամբողջ ճշմարտությունը այն մասնակի դեպքի
մասին. պարոնիս առեմ՝ իրականությունը և բնությունը կա-

րևոր բաներ են ու երբեմն ամենաճշգրիտ հաշվարկն էլ ա-
պարդյուն են դարձնում: Է՛, լսեցեք ծերունուս, լուրջ եմ
ասում, Ռոդիոն Ռոմանովիչ (այս ասելով, հազիվ երեսունհինգ
տարեկան դարձած Պորֆիրի Պետրովիչը իրոք որ կարծես
հանկարծ բոլորովին ծերացավ. նույնիսկ ձայնն էլ փոխվեց,
և նա մի տեսակ կուշ եկավ), հետո ես սրտաբաց մարդ եմ...
սրտաբա՞ց մարդ եմ, թե՞ ոչ, ի՞նչ եք կարծում: Թվում է, որ
միանգամայն այդպես եմ. նման բաները իդուր հաղորդում
եմ ձեզ և դրա համար պարզե և չեմ պահանջում, քա՛հ-քա՛հ-
քա՛հ: Հա՛, ուրեմն շարունակում եմ. իմ կարծիքով սրամտու-
թյունը հիանալի բան է. դա, այսպես ասած, բնության զարդն
է և կյանքի սփոփանքը, և ի՞նչ ֆոկուսներ ասես, որ չի կա-
րողանում հորինել, այնպես որ, մի որևէ խեղճ ու կրակ
քննիչ ո՛րտեղից կարողանա դրանք կռահել, ինքն էլ իր ֆան-
տազիայով տարված, ինչպես և միշտ լինում է, որովհետև
դե նա է՛լ հո մարդ է: Հենց միայն բնությունն է փրկում խեղճ
քննիչին, այ թե ինչն է ցավալի. իսկ այդ մասին չի էլ մտա-
ծի սրամտությամբ տարված երիտասարդությունը, «որը
քայլում է բոլոր արգելքների վրայով» (ինչպես դուք երեկ
բարեհաճեցիք միանգամայն սրամտորեն և խորամանկա-
բար արտահայտվել): Ասենք թե նա, այսինքն՝ մարդը, սը-
տում է, դա մասնակի դեպք է, incognito, ու ստում է շատ
լավ, միանգամայն խորամանկորեն. թվում է, որ հաղթել է
ու պետք է վայելի իր սրամտության պտուղները, իսկ նա
թըրը՛մփ, ուշագնաց ընկնում է, այն էլ ամենահետաքրքիր
և ամենախայտառակ տեղում: Գուցե և դա հիվանդությու-
նից է, օդն էլ սենյակներում երբեմն ծանր է լինում, բայց և
այնպես, բայց և այնպես նա, այդ մարդը, կասկածելու առիթ
է տալիս: Հիանալի ստել է նա, բայց չի կարողացել բնու-
թյանը ապավինել: Ահա թե որտեղ է նենգամտությունը:
Մի այլ անգամ, իր սրամտության աշխուժությամբ տարված,
սկսում է հիմարի տեղ դնել իրեն կասկածող մարդուն, սը-
փըրթնում է ասես դիտմամբ, ասես խաղ անելով, բայց
միանգամայն բնականորեն է սփրթնում, միանգամայն մոտ
է լինում ճշմարտությունը, և ահա նա դարձյալ կասկածե-
լու առիթ է տալիս, թեև առաջին անգամից խաբում է, բայց
գիշերվա ընթացքում մտատանջության մեջ է ընկնում, եթե

¹ Մադրասու (ֆրանս. bouffon).

ինքը վրիպող պատու չէ: Ու ամեն քայլափոխում էլ այդպես է: Եվ ի՞նչ. ինքն է սկսում առաջ վազել, սկսում է քիթը խոթել այնտեղ, ուր չեն խնդրում, սկսում է անընդհատ խոսել այնպիսի բաների մասին, որոնք, ընդհակառակը, պետք է լուսթյան տալ, սկսում է զանազան այլաբանություններ մեղտեղ բերել, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Ինքն է գալիս ու հարցնում՝ ինչո՞ւ ինձ այսքան երկար ժամանակ չեն բռնում, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Եվ դա կարող է պատահել ամենասրամիտ մարդու, հոգեբանի ու գրականագետի հետ: Բնությունը հայելի է, ամենաթափանցիկ հայելի, նայիր դրան և հիացիր, ա՛յ թե ինչ: Հա՛, ինչո՞ւ այդպես գունատվեցիք, Ռոդրիոն Ռոմանովիչ, օղբ հո ծանր չէ՞՞՞ ձեզ համար, լուսամուտը շրահա՞մ:

— Օ, խնդրեմ շանհանգստանաք, — գոչեց Ռասկոլնիկովը ու հանկարծ սկսեց քրքջալ, — խնդրեմ շանհանգստանաք:

Պորֆիրին կանգ առավ նրա դիմաց, սպասեց ու հանկարծ ինքն էլ սկսեց քրքջալ: Ռասկոլնիկովը վեր կացավ բազմոցից, անսպասելիորեն, միանգամից դադարեցրեց բոլորովին տարօրինակ իր ծիծաղը:

— Պորֆիրի Պետրովիչ, — ասաց նա բարձրաձայն ու կտրուկ, թեև հազիվ էր կանգնում դողացող ոտքերի վրա, — ես, վերջապես, պարզ տեսնում եմ, որ դուք ուղղակի կասկածում եք, թե ես եմ սպանել այն պառավին և նրա քրոջը, կիզավետային: Իմ կողմից հայտարարում եմ ձեզ, որ այդ ամենը վաղուց ձանձրացրել է ինձ: Եթե գտնում եք, որ ինձ օրենքով հետապնդելու իրավունք ունեք, ապա հետապնդեցեք, եթե գտնում եք, որ ձերբակալելու իրավունք ունեք, ձերբակալեցեք: Բայց ես թույլ չեմ տա ինձ ձեռ առնել ու տանջել...

Հանկարծ նրա շրթունքները սկսեցին դողալ, աչքերը փայլեցին կատաղությունից և ուժգին հնչեց ձայնը, որ մինչև այժմ զուսպ էր:

— Թույլ չե՛մ տա, — բզավեց նա հանկարծ, բռունցքը ամբողջ ուժով մեկ խփելով սեղանին, — լսո՞ւմ եք դուք: Պորֆիրի Պետրովիչ, թույլ չե՛մ տա:

— Ախ, տեր աստված, էլի ի՞նչ պատահեց, — գոչեց ըստ երևույթին բոլորովին վախեցած Պորֆիրի Պետրովիչը, — հարգելի Ռոդրիոն Ռոմանովիչ, բարեկամս, պատվելիս, ինչ պատահեց ձեզ:

— Թույլ չե՛մ տա, — նորից բղավեց Ռասկոլնիկովը:

— Սիրելիս, կամաց, ախր կլսեն, կգան, ի՞նչ պիտի ասենք նրանց, մտածեցեք, — սարսափահար շշնջաց Պորֆիրի Պետրովիչը՝ դեմքը հուպ մոտեցնելով Ռասկոլնիկովի դեմքին:

— Չե՛մ թույլ տա, չե՛մ թույլ տա, — մեքենայաբար կրկնում էր Ռասկոլնիկովը՝ բայց նույնպես հանկարծ բոլորովին շշնջալով:

Պորֆիրին արագ շուռ եկավ ու նետվեց լուսամուտը բանալու:

— Թարմ օդ է հարկավոր: Զուր խմեիք, բարեկամս, ախր դա նուպա է: — Եվ նա նետվեց դեպի դուռը, հրամայելու, որ շուր բերեն, բայց հենց այնտեղ, անկյունում ջրամանով ջուր էր դրված:

— Պատվելիս, խմեցեք, — շշնջաց նա՝ ջրամանը ձեռքին վազելով դեպի Ռասկոլնիկովը, — գուցե օգնի... — Պորֆիրի Պետրովիչի վախը և կարեկցությունը այնքան բնական էին, որ Ռասկոլնիկովը լռեց ու սկսեց սուր հետաքրքրությամբ նայել նրան: Սակայն նա ջուր չիմեց:

— Ռոդրիոն Ռոմանովիչ, սիրելիս, ախր այդպիսով դուք ձեզ կգժվեցնեք, հավատացնում եմ ձեզ, օ, օ՛Ֆ: Խմեցե՛ք, դե գոնե մի քիչ խմեցեք, էլի:

Նա ուղղակի ստիպեց Ռասկոլնիկովին վերցնել ջրով լեցուն բաժակը: Ռասկոլնիկովը մեքենայաբար բաժակը մոտեցրեց շրթունքներին, բայց ուշքի գալով, բաժակը զրգվանքով գրեց սեղանին:

— Այո, դա նուպա էր: Այդ կերպ դուք, բարեկամս, կվերագարձնեք ձեր առաջվա հիվանդությունը, — բարեկամական տոնով ասաց Պորֆիրի Պետրովիչը, որը դեռ էլի թեչոր շփոթված տեսք ուներ: — Տեր աստված, ախր դուք ձեզ լավ չեք պահպանում: Երեկ Դմիտրի Պրոկոֆիչն էլ ինձ մոտ եկավ: Համաձայն եմ, համաձայն եմ, որ իմ բնավորությունը խայթող է, վատթար, իսկ սրանք այ թե գրանեից ինչ

են հետեւեցրել... Տեր աստված, եկավ երեկ, ձեռքից հետո, մենք ճաշեցինք, հա՛ խոսում էր ու խոսում, ես հենց միայն լսում էի. հը՛մ, մտածում եմ... օ՛, տեր աստված, ձեր կողմից էր եկել, թե ինչ: Գե նստեցեք, էլի՛, բարեկամս, ի սեր Քրիստոսի, նստեցեք:

— Ոչ, իմ կողմից չէր եկել. բայց ես գիտեի, թե նա ինչի համար էր եկել ձեզ մոտ,— խիստ տոնով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Գիտեի՞ք:

— Գիտեի: Հետո ի՞նչ:

— Այն, որ ես ձեր ուրիշ սխրագործություններն էլ գիտեմ, պատվելի Ռոդիոն Ռոմանովիչ. ամեն բանի տեղյակ եմ. ես գիտեմ, թե ինչպես դուք հենց գիշերամտին, երբ մթնել էր, գնացել էիք բնակարան վարձելու, զնգնագացրել էիք զանգակը, արյան մասին էիք հարցրել, շփոթեցրել էիք ներկարարներին ու դոնապաններին: Ես հո հասկանում եմ այն ժամանակվա ձեր հոգեկան տրամադրությունը... Ախր դուք այդ կերպ կգովեցնեք ձեզ, հոգիս վկա: Գուք ձեզ կորցնում եք: Ձեր մեջ շատ ուժեղ, ազնիվ զայրույթ է առաջացել նախ՝ բախտի հարվածներից, հետո էլ թաղապետների պատճառած վիրավորանքներից, և ահա դուք դես-դեն եք ընկնում, որպեսզի, այսպես ասած, բոլորին ստիպեք խոսք բացել և դրանք միանգամից ամեն ինչ վերջացնել, որովհետև ձեզ ձանձրացրել են այդ հիմարությունները և այդ բոլոր կասկածները: Այդպես է, չէ՞, կռահեցի՞ ձեր տրամադրությունը: Միայն թե դուք այդ կերպ ոչ միայն ձեզ, այլև Ռազդաբիխին էլ ուժասպառ կանեք. չէ՞ որ նա շատ բարի մարդ է և կարող է այդ վիճակին հասնել, ինքնորդ գիտեք: Գուք հիվանդություն ունեք, իսկ նա՛ առաքինություն, հիվանդությունը նրան էլ է կպչում: Երբ հանգստանաք, ես ձեզ մի բան կպատմեմ... Դե նստեցեք, էլի, ի սեր Քրիստոսի, խնդրում եմ, հանգստացեք, ձեր երեսին գույն չի մնացել. նստեցե՛ք:

Ռասկոլնիկովը նստեց. նրա դողն անցնում էր, և տաքությունը դուրս էր գալիս ամբողջ մարմնով մեկ: Խորին զարմանքով, լարված լսում էր նա վախեցած և բարեկամաբար իրեն մասին հոգացող Պորֆիրի Պետրովիչին, Բայց

նա չէր հավատում վերջինիս ոչ մի խոսքին, թեև հավատալու մի ինչ-որ տարրինակ ցանկություն էր զգում: Բնականորեն վերաբերյալ Պորֆիրիի անակնկալ խոսքերը նրան բոլորովին ապշեցրել էին. «Հը՛մ, ուրեմն սա գիտե բնակարանի մասին և հենց ինքն էլ այդ պատմում է ինձ», մտածեց Ռասկոլնիկովը:

— Այո, մեր դատական պրակտիկայում եղավ համարյա այսպիսի մի դեպք, հոգեբանական, հիվանդագին մի դեպք, — շուտասելուկով շարունակեց Պորֆիրին:— Մեկը իրեն հայտարարել էր մարդասպան, այն էլ ինչպե՛ս, մի ամբողջ հալլուցինացիա մոզոնեց, փաստեր ներկայացրեց, պատմեց հանգամանքները, շփոթեցրեց, մոլորեցրեց բոլորին և ամեն մեկին, և ի՞նչ. նա մասամբ, առանց որևէ դիտավորության, սպանության պատճառ էր եղել, միայն թե մասամբ, ու հենց որ իմացավ, որ սպանության առիթ էր տրվել, վշտացավ, շշմեց, ցնդվեց, բոլորովին խելքը թոցրեց ու ինքն իրեն հավատացրեց, թե հենց ինքն է մարդասպանը: Վերջապես, կառավարիչ սենատը քննեց գործը, ու դժբախտը արդարացվեց, հանձնվեց խնամակալության: Շնորհակալություն կառավարիչ սենատին: է-է-հե՛, ա՛յ-ա՛յ-այ, ախր դրանից ի՞նչ է հետևում, պատվելիս. այդ կերպ կարելի է տենդային վիճակի հասնել, երբ նման հակումները մարդուն ջղազրգիռ են դարձնում, ստիպում են գիշերով գնալ զանգակ զնգնագացնել, արյան մասին հարցնել: Գործնականում ես հո ուսումնասիրել եմ այդ ամբողջ հոգեբանությունը: Այդ կերպ հո բանը կարող է այնտեղ հասնել, ոտ մարդը լուսամուտից կամ զանգակատնից ներքև կզուրվի, նման զգացումը զայթակղիչ կլինի: Հը՛մ, զանգակը զընգզընգացնե՛լը... Հիվանդություն է դա, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, հիվանդություն է: Շատ եք անտեսել ձեր հիվանդությունը: Գոնե խորհուրդ հարցնե՛ք փորձված բժշկից, թե չէ՛ ձեր այն հաստափորը ի՞նչ է որ... Զառանցանքի մեջ եք դուք, այո բոլորը զառանցանքի մեջ է կատարվում...

Մի ակնթարթ ամեն ինչ պտույտ եկավ Ռասկոլնիկովի շուրջը:

«Մի՞թե... մի՞թե սա հիմա էլ է ստում,— անցավ նրա մտքով:— Անկարելի է, անկարելի,— վանում էր նա այդ

միտքը՝ նախապես զգալով, թե դա իրեն ինչպիսի կատա-
ղության ու զայրույթի կարող է հասցնել, զգալով, որ ինքը
կարող է խելագարվել կատաղությունից»:

— Այդ եղել է ոչ թե զառանցանքի մեջ, այլ հարթմնի
վիճակում,— գոչեց նա՝ լարելով իր բանականոթյան ամ-
բողջ ուժը, որպեսզի խորամուխ լիներ Պորֆիրիի խաղին
— Հարթմնի, հարթմնի վիճակում. լսում եք:

— Այո, հասկանում եմ և լսում: Դուք երեկ էլ ասում
էիք, թե զառանցանքի մեջ չի եղել, նույնիսկ առանձնա-
պես շնչառում էիք, որ զառանցանքի մեջ չի եղել: Այն ամե-
նը, ինչ որ դուք կարող եք ասել, հասկանում եմ: Է-է-Տե՛...
Քոպիտե Թամանովիչ, սիրելիդ իմ, հապա լսեցեք թեկուզ հենց
այս հանգամանքը: Եթե դուք իրոք, իսկապես հանցավոր լինեիք
կամ որևէ կերպ մասնակից լինեիք այս անիծված գործին,
մի՞թե ինքներդ կպնդեիք, որ այդ բոլորը արել եք ոչ թե
զառանցանքի մեջ, այլ ընդհակառակը, միանգամայն զգաստ
վիճակում: Այն էլ առանձնապես պնդում եք, մի առանձին
համառությամբ պնդում, էլ ի՞նչպես կարող էր, էլ ի՞նչպես
կարող էր այդ լինել, ներքեցեք: Չէ՞ որ, ըստ իս, բոլորովին
ընդհակառակը: Չէ՞ որ եթե դուք որևէ մեղք ունենայիք,
պետք է պնդեիք, թե դա անպայման զառանցանքի մեջ է
եղել: Այդպե՛ս է, հո այդպե՛ս է:

Ինչ-որ նենգամտություն էր արտահայտում այդ հարցը:
Ռասկոլնիկովը ընկրկեց դեպի իրեն թեքված Պորֆիրիից,
թիկնեց բազմոցի թիկնակին և լուռ, տարակուսանքով, սե-
ռուն նայեց նրան:

— Հիշե՛ք պարոն Ռազումիսինին, այսինքն այն, թե
արդե՞ք նա երեկ իր կողմից էր եկել խոսելու, թե՞ ձեր
գրգամբ էր եկել: Դուք պետք է ասեիք, որ իր կողմից էր
եկել, ու թաքցնեիք, որ դա ձեր գրգամբ էր եղել: Բայց չէ՞
որ դուք այդ շեք թաքցնում: Դուք հո պնդում եք, որ հենց
ձեր գրգամբ էր եկել:

Ռասկոլնիկովը երբեք այդ չէր պնդել: Նրա մեղքով սար-
սուռ անցավ:

— Դուք հա՛ ստում եք,— ասաց նա թույլ ձայնով ու
դանդաղ, հիվանդագրիկ ժպտից ծամվող շրթունքներով,—
դուք էլի ուզում եք ինձ ցույց տալ, թե գիտեք իմ ամբողջ

խաղը, նախապես գիտե՛ք իմ բոլոր պատասխանները,— ա-
վելացրեց նա՝ ինքն էլ համարյա զգալով, որ արդեն ինչպես
հարկն է չի կշռադատում իր ասածը,— ուզում եք վախեց-
նել ինձ... կամ ուղղակի ծիծաղում եք ինձ վրա...

Այս ասելով, նա շարունակեց դեմ առ դեմ նայել Պոր-
ֆիրիին, ու հանկարծ կրկին անսահման ցատումը առկայ-
ծեց նրա աչքերում:

— Դուք շարունակ ստում եք,— գոչեց նա:— Դուք ինք-
ներդ շատ լավ գիտեք, որ ոճրագործի համար ամենից լավ
է հնարավորին շափ ճշմարտությունն ասել... հնարավորին
շափ չթաքցնել այն, ինչ որ կարելի է չթաքցնել: Ես ձեզ շեմ
հավատում:

— Ա՛յ թե ինչպես եք դես-դեն ընկնում,— քրքջաց Պոր-
ֆիրին,— ձեզ հետ դժվար է գուրս հանել. ինչ-որ մենամո-
լություն կա ձեր մեջ: Ուրեմն չե՞ք հավատում ինձ: Իսկ ես
ձեզ կասեմ, որ արդեն հավատում եք, արդեն քառորդ ար-
շինի շափ հավատացել եք, իսկ ես կաշխատեմ, որ հավա-
տաք մի ամբողջ արշինի շափ, սրովհետև իրոք սիրում եմ
ձեզ և անկեղծորեն ձեզ բարիք եմ ցանկանում:

Ռասկոլնիկովի շրթունքները դողացին:

— Այո, ցանկանում եմ,— շարունակեց Պորֆիրին՝ թե-
թևակի, բարեկամաբար բռնելով Ռասկոլնիկովի թևը, ար-
մունկից քիչ վերև,— վերջնականապես եմ ասում ձեզ՝ հե-
տամուտ եղեք ձեր հիվանդությունը: Մանավանդ որ ձեզ
մոտ է եկել ձեր ընտանիքը. մտածեցեք նրա մասին: Հար-
կավոր է նրանց հանգստացնել, գուրգուրել, իսկ դուք նը-
րանց վախեցնում եք...

— Ձեր ի՞նչ գործն է, դուք այդ ո՞րտեղից գիտեք, ինչո՞ւ
եք այդպես հետաքրքրվում: Ուրեմն դուք հետամտում եք
ինձ և ուզում եք այդ ինձ ցո՛ւյց տալ:

— Պատվելիս, չէ՞ որ հենց ձեզնից, հենց ձեզնից իմա-
ցա այդ ամենը: Դուք շեք էլ նկատում, որ հուզված վիճա-
կում ամեն ինչ կանխավ ասում եք և՛ ինձ, և՛ ուրիշներին:
Պարոն Ռազումիսինից, Դմիտրի Պրոկոֆիչից նույնպես
երեկ հետաքրքիր շատ մանրամասնություններ իմացա:
Դուք ինձ ընդհատեցիք, իսկ ես ձեզ կասեմ, որ ձեր կաս-
կածամտության հետևանքով, ձեր ամբողջ սրամտությամբ

հանդերձ դուք բարեհաճել եք նույնիսկ կորցնել առողջ գա-
տողութունը իրերի դրուժյան նկատմամբ: Չորորինակ, թե-
կուզ վերջնենք նույն թեման զանգակների մասին. այդ տե-
սակ թանկարժեք բանը, այդ տեսակ փաստը (հո մի ամ-
բողջ փաստ է) ես հենց այնպես, ոտով-գլխով ձեզ հայտ-
նեցի, հենց ես, քննիչս: Եվ դուք դրա մեջ ոչինչ չե՞ք տես-
նում: Եթե ես ձեր նկատմամբ թեկուզ մի քիչ կասկածի,
մի՞թե այդպես կվարվեի: Ընդհակառակը, ես պետք է
սկզբից փարատեի ձեր կասկածանքները և ցույց չտայի, որ
այդ փաստին արդեն տեղյակ եմ, ձեր ուշադրությունը շեղեի
հակադիր կողմը, ու հանկարծ, ոնց որ կացնով խփես մար-
դու գլխին (ըստ ձեր արտահայտություն), ձեզ շմեցնեի.
«Հը, պարոն,— ասեի,— ի՞նչ էիք բարեհաճում անել սպան-
վածի բնակարանում երեկոյան ժամը տասին, համարյա թե
տասնմեկին, ինչո՞ւ էիք զանգահարում, ինչո՞ւ էիք հարցը-
նում արյան մասին, ինչո՞ւ էիք դռնապաններին շփոթեց-
նում և պորուչիկի մոտ, թաղամաս կանչում»: Ահա թե ես
ինչպես պիտի վարվեի, եթե ձեր նկատմամբ թեկուզ մի կա-
թիլ կասկած ունենայի: Հարկավոր կլինեի ինչպես հարկն է
ձեզնից ցուցմունքներ վերցնել, խուզարկություն կատարել
ու թերևս ձերբակալել ձեզ... Եթե ես այլ կերպ եմ վարվել,
ուրեմն ձեր դեմ կասկածներ չունեմ: Իսկ դուք, կրկնում եմ,
կորցրել եք ձեր առողջ դատողությունը և ոչինչ չեք տես-
նում:

Ռասկոլնիկովը ցնցվեց ամբողջ մարմնով, այնպես որ
Պորֆիրի Պետրովիչը շատ պարզ նկատեց այդ բանը:

— Դուք էլի ստո՞ւմ եք,— գոչեց նա,— ես չգիտեմ ձեր
նպատակները, բայց դուք հա՛ ստում եք... Առաջ դուք այդ-
պես չէիք խոսում, ես չեմ սխալվում... Դուք ստո՞ւմ եք:

— Ծ՞ս եմ ստում,— վրա բերեց Պորֆիրին, ըստ երե-
վույթին տաքանալով, սակայն պահպանելով իր բոլորովին
ուրախ ու ծաղրալի տեսքը, կարծես բնավ շանհանգստա-
նալով, որ իր մասին այդպիսի կարծիք ունի պ. Ռասկոլնի-
կովը:— Ծ՞ս եմ ստում... Հապա քիչ առաջ ես ի՞նչպես
վարվեցի ձեզ հետ (հենց ես, քննիչս), չէ՞ որ ինքս ձեզ
հուշեցի ու տվի պաշտպանության բոլոր միջոցները, ինքս

ձեզ հրամայի այդ ամբողջ հոգեբանությունը. «Հիվանդու-
թյուն է,— ասացի,— զառանցանք է, վիրավորանք թաղա-
պետների կողմից, մելամաղձոտություն» և այլն, և այլն:
Չէ՞, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Սակայն, ի դեպ ասեմ, պաշտպանու-
թյան այդ բոլոր հոգեբանական միջոցները, հնարքներն ու
պատրվակները շատ անհիմն են ու կասկածելի. որպես թե
«Հիվանդություն է, զառանցանք, տեսիլքներ, այդպես է թը-
վացել, չեմ հիշում». այդ բոլորը այդպես է, բայց ինչո՞ւ,
պատվելիս, հիվանդ վիճակում և զառանցանքի մեջ միշտ
այդպիսի տեսիլքներ են պատկերանում և ոչ թե ուրիշները:
Կարող էին և այլ տեսիլքներ լինել, այնպես չէ՞, քա՛հ-քա՛հ-
քա՛հ:

Ռասկոլնիկովը հպարտությամբ և արհամարհանքով նա-
յեց նրան:

— Մի խոսքով,— կտրուկ և բարձրաձայն ասաց նա, վեր
կենալով և մի քիչ ետ հրելով Պորֆիրին,— մի խոսքով,
ես ուզում եմ գիտենալ, թե արդյոք դուք ինձ վերջնակա-
նապես ազա՞տ եք համարում կասկածներից, թե ոչ: Ասա-
ցեք, Պորֆիրի Պետրովիչ, ասացեք հաստատ ու վերջնա-
կանապես, շո՞ւտ, հենց հիմա՛:

— Ա՛յ քեզ գլխացավանք, ձեզ հետ գլխացավանքն ան-
պակաս է,— գոչեց Պորֆիրին միանգամայն ուրախ, նեն-
գավոր և բնավ շանհանգստացած տեսքով:— Ախր ձեր ին-
չի՞ն է պետք այդ գիտենալ, ձեր ինչի՞ն է պետք այդքան
շատ բան գիտենալ, եթե դեռ բոլորովին էլ չեն սկսել ձեզ
անհանգստացնել: Դուք կարծես երեխա լինեք, ձեռքերդ դե-
պի կրակն եք պարզում: Ինչո՞ւ եք այդպես անհանգստա-
նում, ինչո՞ւ եք ձեզանով զբաղվելու առիթ տալիս մեզ, ի՞նչ
պատճառներով, հը՞, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ:

— Կրկնում եմ, որ այլևս չեմ կարող այդ բոլորը տա-
նել...— ցասկոտ գոչեց Ռասկոլնիկովը:

— Ի՞նչը, անորոշ դրուժյունը,— ընդհատեց Պորֆի-
րին:

— Մի՛ խայթեք ինձ, ես չեմ ուզում այդ բոլորը տանել
... Ասում եմ ձեզ, որ չեմ ուզում... Չեմ կարող և չեմ ու-
զում... Լսո՞ւմ եք, լսո՞ւմ եք,— բղավեց Ռասկոլնիկովը՝
դարձյալ բուռնաբար խփելով սեղանին:

— Կամայ, է՛, կամայ, տար կշտեն, լըջորեն եմ նախազգուշացնում. զսպեցեք ձեզ: Ես չեմ կատակում, շնչուով ասաց Պորֆիրին, բայց այս անգամ նրա գեծքին արգեն չկար քիչ առաջվա կանացիորեն բարեհոգի ու երկշոտ արտահայտությունը. ընդհակառակը, հիմա նա ուղղակի նրամայում էր՝ խստորեն կիտելով հանքերը ու կարծես մի անգամից խախտելով բոլոր գաղտնիքներն ու երկիմաստությունները: Բայց դա միայն մի ակնթարթ տևեց: Շփոթված Ռասկոլնիկովը հանկարծ իսկական մոլեգնություն հասավ. բայց, տարօրինակ բան. նա դարձյալ հնազանգվեց կամայ խոսելու հրամանին, թեև կատաղության ամենաուժեղ մուլցրով էր բռնված:

— Ես թույլ չեմ տա ինձ տանջել, — շնչաց նա ինչպես քիչ առաջ, ցավով ու ատելությամբ, վայրկենապես գիտակցելով, որ չի կարող չե՛նթարկվել հրամանին, և է՛լ ավելի կատաղելով այդ մտքից, — ձերբակալեցեք ինձ, խուզարկեցեք ինձ, բայց հաճեցեք գործել ընդունված ձևով և ոչ թե խաղ անել ինձ հետ: Չհամարձակվեք...

— Ձևի մասին մի անհանգստանաք, — ընդհատեց Պորֆիրին առաջվա նենգավոր քմծիծաղով և կարծես հաճույսից նայելով Ռասկոլնիկովին, — ես ձեզ, պատվելիս, հրավիրել եմ անական ձևով, միանգամայն բարեկամաբար:

— Չեմ ուզում ձեր բարեկամությունը և թքում եմ դրա վրա, լսո՞ւմ եք: Ահա վերցնում եմ գլխարկս և գնում, չապա, այժմ ի՞նչ կասես, եթե մտադիր ես ձերբակալել:

Նա վերցրեց գլխարկը և քայլեց դեպի դուռը:

— Իսկ մի՞թե չեք ուզում սյուրպրիզը տեսնել, — քրքրաց Պորֆիրին՝ դարձյալ արմունկից վերև բռնելով նրա թևից և դուան մոտ կանգնեցնելով նրան: Հստ երևույթին նա ավելի և ավելի ուրախ ու աշխույժ տեսք էր ընդունում, իսկ դա Ռասկոլնիկովին վերջնականապես հանում էր համբերությունից:

— Սյուրպրի՞զ, ի՞նչ է դա, ի՞նչ սյուրպրիզ, — հարցրեց նա հանկարծ կանգ առնելով ու երկշոտ նայելով Պորֆիրին:

— Սյուրպրիզ է, էլի, հենց այստեղ, դուան ետեն է, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: (Նա մատով ցույց տվեց միջնորմի փակված

դուռը, որի ետևում իր պետական բնակարանն էր): — Ես նրան փակել եմ, որ չփախչի:

— Ի՞նչ բան է դա, ո՞ւր է, ի՞նչ է... — Ռասկոլնիկովը մոտեցավ դուանը և ուզեց բաց անել, բայց դուռը փակված էր:

— Փակված է, ա՛յ, բանալին:

Եվ իրոք, Պորֆիրին գրպանից հանեց ու ցույց տվեց բանալին:

— Ստում ես դու, — բղավեց Ռասկոլնիկովը՝ արդեն չզսպելով իրեն, — ստում ես, անիծված խեղկատակ, — ու նետվեց դեպի դուռը ընկրկած, բայց ամենևին չվախեցած Պորֆիրիի վրա:

— Ես ամեն ինչ, ամեն ինչ հասկանում եմ, — վրա տվեց նա Պորֆիրին: — Դու ստում և ձեռ ես առնում ինձ, որպեսզի ես ինձ մատնեմ...

— Դուք արդեն մատնեցիք ձեզ, հարգելի Ռոզին Ռոմանովիչ: Դուք հո կատաղության հասաք: Մի գոռաք, թե չէ մարդիկ կկանչեմ:

— Ստում ես, բան չի դուրս գա, կանչիր մարդկանց: Դու գիտեիր, որ ես հիվանդ եմ, և ուզում էիր ինձ ջղայնացնել, կատաղության հասցնել, որ ես ինձ մատնեմ, ահա քո նպատակը: Ոչ, դու փաստեր բեր: Ես ամեն ինչ հասկացա: Դու փաստեր չունես, դու միայն ապարդյուն, շնչին ենթադրություններ ես անում Չամետովի նման... Դու գիտեիր իմ բնավորությունը, ուզում էիր ինձ մոլեգնության հասցնել, հետո էլ հանկարծ շժմեցնել տերտերներով, դեպուտատներով... Դու սպասո՞ւմ ես նրանց, հա՞. ինչո՞ւ ես սպասում, ո՞ւր են, դե բեր:

— Այստեղ ի՞նչ դեպուտատներ կարող են լինել, պատվելիս: Տե՛ս թե մարդը ինչեր է երևակայում: Այստեղ չի է՛լ կարելի ձեր ասած ձևով վարվել, դուք գործը չգիտեք, սիրելիս... Ձևը չի փախչի, ինքնեթզ կտեսնեք... — փնթփրեթում էր Պորֆիրին՝ ականջը դուան կողմը պահած:

Եվ իրոք, այդ ժամանակ դուան ետևից, մյուս սենյակից ինչ-որ աղմուկ լսվեց:

— շը՛մ, գալիս են, — բղավեց Ռասկոլնիկովը, — գու կանչել էիր նրանց... Դու սպասում էիր նրանց, դու այդ

հաշվի էիր առել... Դեհ, բեր այստեղ բոլորին, դեպուտատներին, վկաներին, էլ ի՞նչ ես ուզում... բեր, էլի, ես պատրաստ եմ, պատրաստ եմ...

Բայց այստեղ պատահեց տարօրինակ մի դեպք, իրերի սովորական ընթացքում այնքան անսպասելի մի բան, որ, իհարկե, ոչ Ռասկոլնիկովը, ոչ էլ Պորֆիրի Պետրովիչը չէին կարող այդպիսի վախճան սպասել:

VI

Հետո, այդ բոպեին վերհիշելիս, Ռասկոլնիկովին ամեն ինչ այսպես էր պատկերանում.

Դուան ետևից լսված աղմուկը հանկարծ արագությամբ սաստկացավ, և դուռը մի քիչ բացվեց:

— Այդ ի՞նչ է, — բարկությամբ գոչեց Պորֆիրի Պետրովիչը: — Չէ՞ որ ես նախազգուշացրել եմ...

Մի ակնթարթ պատասխան չեղավ, բայց երևում էր, որ դուան ետևում մի քանի մարդ կար և կարծես մեկին դեպի դուռն էին հրում:

— Այդ ի՞նչ է, է՞, — անհանգիստ կրկնեց Պորֆիրի Պետրովիչը:

— Կալանավոր Նիկոլային ենք բերել, — լսվեց մեկի ձայնը:

— Հարկավոր չէ՞, ե՞տ քաշվել, սպասե՛լ... Ինչո՞ւ է նա այստեղ խցկվել, այդ ինչ անկարգություն է, — գոռաց Պորֆիրին՝ նետվելով դեպի դուռը:

— Ախր նա... — դարձյալ լսվեց նույն ձայնը ու հանկարծ խզվեց:

Երկու վայրկյանից ոչ ավելի իսկական պայքար տեղի ունեցավ. հետո հանկարծ մեկը մի ուրիշին կարծես ուժով հրեց դեպի դուռը և ապա մի ինչ-որ խիստ զալկադեմ մարդ ուղղակի մտավ Պորֆիրի Պետրովիչի կարիները:

Այդ մարդու տեսքը առաջին հայացքից շատ տարօրինակ էր: Նա նայում էր ուղիղ դեպի առաջ, բայց կարծես ոչ ոքի չէր տեսնում: Նրա աչքերում փայլում էր վճռականությունը, բայց միևնույն ժամանակ դեմքը պատած էր մահու գունատություն, կարծես նրան բերել էին մահապատժի ենթարկ:

Կելու Բոլորովին դժգույն նրա շրթունքները մի փոքր ցլնցվում էին:

Նա դեռ շատ ջահել էր, հագնված էր ինչպես ոսմիկ, միջահասակ էր, նիհար, մազերը կլորած և խուզած, դիմագծերը բարակ, ասես շորացած: Նրա ձեռքերով անսպասելիորեն ետ հրված մի մարդ անմիջապես ներս նետվեց ու բռնեց նրա ուսից. դա ուղեկցորդն էր. Նիկոլայը ետ քաշեց թևը ու կրկին պոկ եկավ նրանից:

Դուան մոտ մի քանի հետաքրքրվողներ էին հավաքվել: Նրանցից ոմանք փորձում էին ներս մտնել: Այդ ամենը կատարվեց համարյա մի ակնթարթում:

— Հեռացիր, դեռ վաղ է: Սպասիր, մինչև որ կանչեն... Ինչո՞ւ եք սրան շուտ բերել, — փնթփնթում էր սաստիկ բարկացած, ասես շվարած Պորֆիրի Պետրովիչը: Բայց Նիկոլայը հանկարծ ծունկ շոքեց:

— Այդ ի՞նչ է, — զարմացած բղավեց Պորֆիրին:

— Ներեցեք, մեղքը իմն է, ե՛ս եմ մարդասպանը, — հանկարծ ասաց Նիկոլայը՝ ասես մի փոքր շնչասպառ լինելով, սակայն բավական բարձր ձայնով:

Տասը վայրկյանի շափ լուսթյուն տիրեց, բոլորը կարծես փայտացան. նույնիսկ ուղեկցորդն էլ ետ քաշվեց ու էլ շմտեցավ Նիկոլային, մեքենայաբար ընկրկեց դեպի դուռը և անշարժ կանգ առավ:

— Ի-ի՞նչ, — գոռաց Պորֆիրի Պետրովիչը՝ սթափվելով վայրկենական անզգայացումից:

— Ես եմ... մարդասպանը... — փոքր-ինչ լռելուց հետո կրկնեց Նիկոլայը:

— Ինչպե՞ս... դո՞ւ... Ո՞ւմ ես սպանել:

Պորֆիրի Պետրովիչը ըստ երևութիև կորցրել էր գլուխը: Նիկոլայը դարձյալ մի քիչ լռեց:

— Այլոնա Իվանովնային և նրա քույր Լիզավետային ես եմ սպանել... կացնով: Ցնորված էի... — հանկարծ ավելացրեց Նիկոլայը ու էլի լռեց: Նա դեռ ծունկ էր շոքած:

Պորֆիրի Պետրովիչը մի քանի ակնթարթ կանգնել էր մտազբաղ, սակայն հանկարծ վերստին սթափվեց ու ձեռք թափ տվեց անկոչ վկաների վրա: Նրանք վայրկենապես շքացան, և դուռը ծածկվեց: Հետո Պորֆիրին հայացքը ուղ-

դից անկյունում կանգնած Ռասկոլնիկովին, որը ապշած նայում էր Նիկոլային, ու քայլեց նրա կողմը, սակայն հանկարծ կանգ առավ, նայեց նրան, հետո Նիկոլային, հետո էլի Ռասկոլնիկովին, հետո էլի Նիկոլային, ու հանկարծ ինչ-որ մտքով տարված, կրկին նետվեց վերջինիս վրա:

— Դու ի՞նչ ես քո ցնորվածությունքդ առաջ վազում, հը՞, — համարյա կատաղած բղավեց նա: — Ես քեզ դեռ չեմ հարցրել՝ ցնորված էիր, թե ոչ... ասա, գո՞ւ ես սպանել:

— Ես եմ սպանել... ցուցմունք եմ տալիս... — ասաց Նիկոլայը:

— Հը՞մ, ինչո՞վ էիր սպանել:

— Կացնով: Ճարել էի:

— Հը՞մ, Շտապում է: Մենա՞կ էիր սպանել:

Նիկոլայը չհասկացավ հարցը:

— Մենա՞կ էիր սպանել:

— Մենակ: Իսկ Միտկան անմեղ է և դրան չի մասնակցել:

— Դե մի շտապիր ու Միտկային մեջտեղ մի բեր: Հապա ինչպե՞ս, ինչպե՞ս էիր սանդուղքով ներքև փախել: Դրանապանները ձեզ երկուսիդ էլ հո հանգիպե՞լ էին:

— Ես այդ ժամանակ... աչք խաբելու համար էի վազում Միտկայի հետ, — կարծես հապճեպելով և նախապես պատրաստված լինելով, պատասխանեց Նիկոլայը:

— Հը՞մ, այդպես է որ կա, — ցասկոտ գոչեց Պորֆիրին, — ուրիշի խոսքերն է ասում, — քթի տակ մրթմրթաց նա, ու հանկարծ նորից տեսավ Ռասկոլնիկովին:

Ըստ երևույթին նա այնքան էր տարվել Նիկոլայով, որ մի ակնթարթ նույնիսկ մոռացել էր Ռասկոլնիկովին: Այժմ նա հանկարծ ուշքի եկավ, նույնիսկ շփոթվեց...

— Ռոդրոն Ռոմանովիչ, պատվելիս, ներեցեք, — գիմեց նա Ռասկոլնիկովին, — բանը ուրիշ տեսակ եղավ. շնորհ արեք... դուք այստեղ անելիք չունեք... Ես ինքս էլ եմ ապշել... տեսնում եք, էլի, թե ինչպիսի սյուրպրիզներ են լինում... Ենորհ արեք...

Ու վերջինով Ռասկոլնիկովի թեք, նրան ցույց տվեց դուռը:

— Երևի դուք այդ չէի՞ք սպասում, — ասաց Ռասկոլնիկովը՝ իհարկե, դեռ ոչ մի բան պարզ չհասկանալով, բայց արդեն բավական քաջալիրված:

— Դուք էլ չէի՞ք սպասում, պատվելիս: Տես թե ոնց է ձեռքը դողում, քա՛հ-քա՛հ:

— Դուք էլ եք դողում, Պորֆիրի Պետրովիչ:

— Ես էլ եմ դողում. այսպիսի բան չէի սպասում...

Նրանք արդեն դռան շեմին էին: Պորֆիրին տահամբհ-բությամբ սպասում էր, որ Ռասկոլնիկովը գնա:

— Իսկ սյուրպրիզը այնպես էլ ցույց չե՞ք տալու, — հանկարծ հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Խոսում է, իսկ դողալուց չխկչխկում են ատամները, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Մասխարա մարդ եք, էլի: Դեհ, ցտեսություն...

— Ըստ իս՝ մնա՛ք բարով:

— Ինչպես որ աստված կամենա, ինչպես որ աստված կամենա, — ժամովոզ ժպիտով ասաց Պորֆիրին:

Անցնելով գրասենյակից, Ռասկոլնիկովը նկատեց, որ շատերը ակնապիշ իրեն նայեցին: Նախասենյակում, ամբոխի մեջ նա տեսավ այն տան երկու դռնապաններին, որոնց նա այն ժամանակ, գիշերով կանչում էր թաղապետի մոտ գնալ: Նրանք կանգած էին և ինչ-որ սպասում էին: Հենց որ Ռասկոլնիկովը դուրս ելավ, հանկարծ իր ետևից լսեց դարձյալ Պորֆիրիի ձայնը: Շուտ գալով, տեսավ, որ Պորֆիրին հեխհե դեպի իրեն է գալիս:

— Մի խոսք էլ, Ռոդրոն Ռոմանովիչ. տեսներք այս ամենից ինչ դուրս կգա, բայց և այնպես հարկավոր կլինի բնդունված ձեռով մի քիչ հարցաքննել ձեզ... Ուրեմն մենք դեռ կտեսնվենք. այդպես:

Ու Պորֆիրին ժպտալով կանգ առավ Ռասկոլնիկովի առջև:

— Այդպես, — մի անգամ էլ կրկնեց նա:

Կարելի էր ենթադրել, որ նա ուզում էր էլի ինչ-որ մի բան ասել, բայց այդ չէր հաջողվում:

— Իսկ դուք, Պորֆիրի Պետրովիչ, ինձ ներեցեք այսօրվա ավել-պակաս բռնեցի համար... Ես ջգայնացած էի, —

ասաց արդեն բոլորովին քաջալերված, փքվելու անզուսպ ցանկությամբ համակված Ռասկոլնիկովը:

— Ոչինչ, ոչինչ,— համարյա ուրախ վրա բերեց Պորֆիրին...— Ես ինքս էլ խոստովանում եմ, խոստովանում եմ, որ խայթող բնավորություն ունեմ: Ուրեմն մենք կտեսնուրվենք: Քե որ աստված տա, շատ, շատ կտեսնվենք...

— Եվ վերջնականապես կճանաչե՞նք միմյանց,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Վերջնականապես կճանաչենք միմյանց,— կրկնեց Պորֆիրի Պետրովիչը ու կկոցելով աչքերը, շատ լուրջ նայեց նրան:— Հիմա գնում եք անվանակոչությամբ:

— Թաղման:

— Հա՛, թաղման: Պահպանեցեք ձեր առողջությունը, սյահպանեցեք...

— Ես չգիտեմ էլ, թե իմ կողմից ինչ ցանկանամ ձեզ,— ասաց Ռասկոլնիկովը, որ արդեն սկսել էր իջնել սանդուղքից, բայց հանկարծ նորից դարձավ դեպի Պորֆիրին,— կցանկանայի մեծ հաջողություններ. հա՛, տեսնո՞ւմ եք, թե որչափ զավեշտական է ձեր պաշտոնը:

— Ինչո՞ւ է զավեշտական,— իսկույն ականջները սրբեց Պորֆիրի Պետրովիչը, որ նույնպես շուտ էր եկել վերադառնալու իր տեղը:

— Հապա ի՞նչպես, ահա այդ խեղճ նիկոլային դուք երևի հոգեբանորեն, ձեր ուզած ձևով նեղել ու տանջել եք, մինչև որ նա խոստովանեց իր մեղքը. երևի գիշեր-ցերեկ ասում էիք նրան՝ «դու մարդասպան ես, դու մարդասպան ես...»: Հիմա էլ, երբ նա խոստովանել է, դուք էլի կսկսեք գզել նրա ոսկորները, կասեք՝ «Ստում ես, մարդասպանը գու չես, դու չես կարող այդպիսին լինել, դու ուրիշի խոսքերն ես ասում»: Այդ բոլորից հետո էլ ի՞նչպես զավեշտական չէ ձեր պաշտոնը:

— Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, նկատեցիք, հա՛, որ ես նիկոլային ասացի, թե «ուրիշի խոսքերն է ասում»:

— Ի՞նչպես չնկատես:

— Քա՛հ-քա՛հ, սրամիտ եք, սրամիտ: Ամեն ինչ էլ նկատում եք: Իսկական աշխույժ միտք: Հենց զավեշտական կողմն եք բռնացնում, քա՛հ-քա՛հ: Ասում են, թե գրող-

ներից Գոգոլը վերին աստիճանի օժտված է եղել նման հատկությամբ:

— Այո, Գոգոլը:

— Այո՛, այո՛, Գոգոլը... Դեհ, մինչև ամենահաճելի տեսություն:

— Մինչև ամենահաճելի տեսություն...

Ռասկոլնիկովը ուղղակի տուն գնաց: Նա այնքան էր մոլորվել ու շփթվել, որ գալով տուն և ընկնելով բազմոցին, քառորդ ժամի շափ նստեց հենց միայն հանգիստ առնելու համար, աշխատելով գոնե մի փոքր կարգավորել իր մտքերը: Նիկոլայի մատին նա չէր է՛լ փորձում դատողություններ անել. զգում էր, որ ապշած է, որ նիկոլայի խոստովանության մեջ կա մի ինչ-որ անբացատրելի, զարմանալի բան, որը հիմա ինքը ոչ մի կերպ չի հասկանա: Բայց նիկոլայի խոստովանությունը իրական փաստ էր: Այդ փաստի հետևանքները նրա համար իսկույն պարզ դարձան. կեղծիքը չէր կարող շրջահայտվել, ու այնուհետև դարձյալ իրեն են կաշելու: Բայց գոնե մինչ այդ ինքը ազատ է և պետք է անպայման իր համար որևէ բան անի, որովհետև վտանգը անխուսափելի է:

Բայց ի՞նչ շափով: Վիճակը սկսում էր պարզվել: Մտավորապես, ընդհանուր առմամբ վերհիշելով իր ամբողջ խոսակցությունը Պորֆիրիի հետ, նա չէր կարող նորից չցնցվել սարսափից: Իհարկե, նա դեռ չգիտեր Պորֆիրիի բոլոր նպատակները, չէր կարողանում ըմբռնել նրա բոլոր հաշիվները: Բայց խաղի մի մասը բացահայտված էր, և, իհարկե, ոչ ոք չէր կարող նրանից ավելի լավ հասկանալ, թե իր համար որքան սարսափելի էր այդ «խաղաքայլը» Պորֆիրիի խաղում: Քիչ էր մնացել, որ ինքը բոլորովին, արդեն փաստապես մատներ իրեն: Գիտենալով իր՝ Ռասկոլնիկովի բնավորության հիվանդությունը ու առաջին հայացքից ճիշտ հասկանալով ու խորամուխ լինելով նրանում, Պորֆիրին ոչ միայն խիստ վճռակամորեն, այլև գրեթե անվրեպ էր գործում: Անվիճելի է, որ Ռասկոլնիկովը այդ տեսակցության ժամանակ շատ վարկաբեկեց իրեն, բայց և այնպես բանը չհասավ փաստերին. այդ ամենը դեռ անորոշ էր: Սակայն արդյո՞ք ինքը այժմ այդ ամենը ճիշտ է

քմբանում, արդյոք չի՞ սխալվում: Պարֆիրին այսօր ի՞նչ հետևանքի էր ուզում հասնել: Արդյո՞ք նա այսօր իսկապես ինչ-որ բան էր նախապատրաստել: Հատկապես ի՞նչ: Արդյո՞ք նա իսկապես ինչ-որ բան էր սպասում, թե՞ ոչ: Այսօր իրենք ի՞նչպես կբաժանվեին, եթե Նիկողայի միջոցով վրա չհասնեիր անակնկալ կատաստրոֆան:

Պարֆիրին ցույց տվեց համարյա իր ամբողջ խաղը. իհարկե, որակ արեց, բայց ցույց տվեց, ու եթե նա իրոք ուրիշ որևէ բան գիտե՞նար, այդ էլ ցույց կտար (Ռասկոլնիկովին այդպես էր թվում): Ի՞նչ է այդ «սյուրպրիզը»: Ծա՞ղր է, թե՞ ինչ: Դա որևէ նշանակություն ունե՞ր, թե ոչ: Արդյոք դրա տակ կարո՞ղ էր թաքնված լինել հիմնավորված մեղադրանքի, փաստի նմանվող որևէ բան: Երեկվա մա՞րդը: Նա ո՞ւր կորավ: Այսօր որտե՞ղ էր նա: Եթե Պարֆիրին որևէ հիմնավորված բան գիտե՞նա, ապա, իհարկե, դա երեկվա մարդու հետ է կապված...

Ռասկոլնիկովը նստել էր բազմօցին, գլուխը կախած, արմունկները ծնկներին դրած և դեմքը ձեռքերով ծածկած: Ամբողջ մարմնով մեկ դեռ շարունակվում էր նյարդային դողը: Վերջապես, նա վեր կացավ, վերջոց գլխարկը, մի փոքր մտածեց ու քայլեց դեպի դուռը:

Նա նախազգում էր, որ գոնե այդ օրը իրեն կարող է միանգամայն ապահով, վտանգից զերծ համարել: Հանկարծ սրտում համարյա ուրախություն զգաց. ուզեց շուտ գնալ Կատերինա Իվանովնայի մոտ: Թաղմանը, իհարկե, ուշացել էր, բայց հոգեհացին կհասնի և այնտեղ հիմա կտեսնի Սոնյային:

Նա կանգ առավ, մի փոքր մտածեց, ու շուրթերին հիվանդագին ժպիտ երևաց:

— Այսօր, այսօր,— կրկնեց նա մտքում,— այո, հենց այսօր. այդպես էլ պետք է լինի...

Հենց նոր էր ուզում բանալ դուռը, երբ դա ինքը բացվեց: Նա ցնցվեց և ընկրկեց: Դուռը բացվեց դանդաղ ու կամացուկ, ու հանկարծ երևաց երեկվա մարդու կերպարանքը, ասես գետնի տակից դուրս եկավ:

Մարդը կանգ առավ շեմքում, լուռ նայեց Ռասկոլնիկովին ու դեպի ներս. մի քայլ արեց: Նա ճիշտ այնպիսին

էր, ինչպես երեկ, նույն կերպարանքն էր, նույն հագուստը, բայց դեմքն ու նայվածքը խիստ փոխված էին. նա այժմ նայում էր մի տեսակ վշտալի, ու մի քիչ կանգնելով, խոր շունչ առավ: Նա բուրդովին կնոջ կնմանվեց, եթե զլուխը կողքի թեքեր ու ձեռքը դնեիր թեքված այտին:

— Ի՞նչ եք ուզում,— հարցրեց սարսափահար Ռասկոլնիկովը:

Մարդը մի քիչ լուռ մնաց և հանկարծ խոր, համարյա մինչև գետին գուլիս տվեց նրան: Գոնե աչ ձեռքի մի մատը դիպավ հատակին:

— Ի՞նչ կա,— բզավեց Ռասկոլնիկովը:

— Մեղավոր եմ,— կամացուկ ասաց մարդը:

— Ինչի՞ համար:

— Չար մտքերիս համար:

Երկուսն էլ իրար նայեցին:

— Ցավալի բան եղավ: Երբ դուք այն ժամանակ բարեհաճեցիք գալ, գուցե խմած, ու դռնապաններին կանչեցիք թաղամաս և արյան մասին հարցրիք, ես նեղացա, որ հետո դրանից ձեռ քաշեցին ու ձեզ հարբած համարեցին: Այնպես նեղացա, որ քնից էլ զրկվեցի: Հիշելով հասցեն, մենք երեկ այստեղ եկանք ու հարցրինք...

— Ովքե՞ր եկան,— ընդհատեց Ռասկոլնիկովը՝ վայրկենապես սկսելով վերհիշել այդ ամենը:

— Ես, այսինքն, ձեզ վերավորեցի:

— Ուրեմն դուք այն տանի՞ց եք:

— Ես հենց այնտեղ, դարպասի մոտ կանգնած էի ներսից հետ. չե՞ք հիշում: Մենք այնտեղ վաղուց մեր արհեստն ունենք: Մուշտակագործներ ենք, տեղացիներ, աշխատանք ենք վերցնում տանը կատարելու... Շատ ցավալի բան եղավ...

Առ Ռասկոլնիկովը հանկարծ պարզ վերհիշեց երկու օր առաջ դարպասի մոտ եղած ամբողջ տեսարանը. նա գլխի ընկավ, որ այն ժամանակ բացի գոնապաններից, այնտեղ էլի մի քանի մարդիկ էին կանգնած, կային նաև կանայք: Նա հիշեց, որ մեկը առաջարկում էր իրեն, Ռասկոլնիկովին, տանել ուղղակի թաղամաս: Նա չէր կարողանում հիշել խոսողի գեմքը ու հիմա էլ չէր հանաչի, բայց չէր մո-

ասացել, որ ինքը նրան ինչ-որ պատասխան էր տվել, շուտ եկել նրա կողմը...

Ուրեմն ահա թե ինչով վերջացավ երեկվա այդ ամբողջ սարսափը: Ամենից զարհուրելին այն միտքն էր, որ իրոք, քիչ էր մնում ինքը կորչեր, կործանվեր այդպիսի շնչին հանգամանքի պատճառով: Ուրեմն բացի բնակարան վարձելու և արյան վերաբերյալ խոսքերից, այդ մարդը ուրիշ ոչինչ չէ կարող պատմել: Ուրեմն Պորֆիրին էլ ոչ մի տրվյալ չունի, բացի այդ զառանցաճից, ոչ մի փաստ չունի, բացի այդ հոգեբանությունից, որը կասկածելի է, ոչ մի հիմնավորված բան: Ուրեմն եթե այլևս ուրիշ փաստեր մեջտեղ չզան (իսկ դրանք չպետք է հայտնվեն, չպետք է հայտնվեն), ապա... ինքը էլ ինչի՞ց պիտի վախենա: Ինչով կարող են վերջնականապես իրեն մերկացնել, թեկուզև ձերբակալեն: Եվ ուրեմն Պորֆիրին միայն հիմա, միայն այսօր է իմացել բնակարանի մասին, իսկ մինչև այժմ չգիտեր:

— Այդ դո՞ւք եք այսօր Պորֆիրիին ասել... որ ես այնտեղ էի եկել,— գոչեց նա՝ այդ հանկարծակի մտքից ապշած:

— Ո՞ր Պորֆիրիին:

— Քննչական գործերի պրիստավին:

— Ես եմ ասել: Դո՞նապանները այն ժամանակ չգնացին, ու ես գնացի:

— Այսօ՞ր:

— Եղա ձեզանից մի բոլոր առաջ: Ու ամեն ինչ լսեցի, իմացա, թե նա ինչպես էր ձեզ շարշարում:

— Որտե՞ղ, ի՞նչ, ե՞րբ:

— Հենց այնտեղ, նրա մոտ, շարունակ նստած էի միջնորմի ետևում:

— Ինչպե՞ս,— ուրեմն դո՞ւք էիք սյուրպրիզը: Այդ ի՞նչպես կարող էր պատահել, ա՛յ քեզ բան:

— Տեսնելով, որ դոնապանները շեն ուզում թաղապետի մոտ գնալ,— ասաց եկվորը,— որովհետև, ասում են, արդեն ուշ է, թաղապետը կարող է բարկանալ, որ անհարմար ժամանակ ենք գնացել, ես նեղացա, քնից էլ զրկվեցի, հետո էլ իմացա տեղը: Ու երեկ իմանալով, այսօր գնացի: Առաջին

անդամ գնացի, բայց նա չկար: Մի ժամ հետո գնացի, շրնդունեցին: Երրորդ անգամ որ գնացի, ներս թողին: Սկսեցի նրան զեկուցել բոլորը, ինչ որ եղել էր, ու նա սկսեց սենյակով մեկ ֆոռալ, բուռնցքը խփել կրծքին. «Այդ ի՞նչպես եք վարվում ինձ հետ, ավազակներ,— ասում է նա,— թե ես իմանալի, որ բանը այդպես է, կպահանջեի, որ նրան բռնեն ու բերեն»: Հետո դուրս վազեց, կանչեց ինչ-որ մեկին ու սկսեց անկյունում խոսել նրա հետ, հետո էլ դարձավ ինձ, սկսեց հարցուփորձ անել, նախատել: Ու շատ կշտամբեց. ես նրան ամեն բան զեկուցեցի ու ասացի, որ երեկվա իմ խոսքերին դուք ոչինչ չէիք պատասխանել և ինձ չեք ճանաչել: Նա էլի սկսեց ֆոռալ, բուռնցքը խփել կրծքին, բարկանալ, ետ ու առաջ վազել, ու երբ զեկուցեցին ձեր մասին, ինձ ասաց՝ անցի միջնորմի ետևը, նստիր առայժմ, մի շարժվիր, ինչ էլ որ լսես, ու ինքն էլ ինձ համար աթոռ բերեց, դուրս փակեց. ասում է՝ գուցե ես քեզ էլի հարցուփորձ անեմ: Ու հենց որ բերին Նիկոլային, ձեզանից հետո նա ինձ դուրս արեց. ասաց՝ ես քեզ էլի կկանչեմ ու էլի կհարցաքննեմ...

— Նիկոլային քո ներկայությունը հարցաքննեց:

— Հենց որ ձեզ ճամփեց, իսկույն ինձ էլ ազատ թողեց ու սկսեց հարցաքննել Նիկոլային:

Եկվորը լռեց ու հանկարծ էլի գլուխ տվեց՝ մատը դիպցրնելով հատակին:

— Ներեցեք զրպարտության և շարունակ համար:

— Թող աստված ների,— պատասխանեց Ռասկոլնիկովը, և հենց որ այդ ասաց, եկվորը էլի գլուխ տվեց նրան, բայց կոացավ արդեն ոչ թե մինչև հատակը, այլ մինչև գոտկատեղը, դանդաղ շուտ եկավ ու սենյակից դուրս ելավ: «Ամեն ինչ կասկածելի է, հիմա ամեն ինչ կասկածելի է», կրկնեց Ռասկոլնիկովը և ավելի քան երբեք, զբարթ դուրս ելավ սենյակից:

— Հիմա մենք դեռ կպայքարենք,— ցասկոտ քմծիծաղով ասաց նա՝ իջնելով սանդուղքից: Ցասումը հենց իրեն էր վերաբերում. նա արհամարհանքով և ամաչելով էր վերհիշում իր «փոքրոգությունը»:

Հ Ի Ն Փ Ե Ր Ո Ր Գ Մ Ա Ս

I

Դունելկայի ու Պուլխերիա Ալեքսանդրովնայի հետ Պյոտր Պետրովիչի ճակատագրական բացատրությունը հաջորդած առավտոր իր զգաստացուցիչ ազդեցությունն ունեցավ նաև Պյոտր Պետրովիչի վրա: Նա մեծագույն անախորժությունը ստիպված եղավ հետզհետե իբրև կատարված և անդառնալի փաստ ընդունել այն, ինչ որ դեռ նախորդ օրը նրան համարյա ֆանտաստիկ դեպք էր թվում, ու թեև կատարվել էր, բայց և այնպես կարծես թե անհնարին էր: Խայթված ինքնասիրության սև օձը ամբողջ գիշեր կրծում էր նրա սիրտը: Անկողնից վեր կենալով, Պյոտր Պետրովիչը իսկույն նայեց հայելուն: Նա վախենում էր, թե չլինի՞ գիշերվա ընթացքում մաղձը տարածվել է մարմնով մեկ: Սակայն այդ կողմից առայժմ ամեն ինչ բարեհաջող էր, ու դիտելով իր նրբին, սպիտակ և վերջին ժամանակներում մի քիչ ճարպակալած դեմքը, Պյոտր Պետրովիչը մի ահնթարթ նույնիսկ սփոփվեց, լիովին համոզված լինելով, որ կարող է իր համար հարսնացու գտնել որևէ ուրիշ տեղ, թեևս ավելի լավը. բայց իսկույն ուշքի եկավ և ուժեղ թքեց մի կողմ, որով լուին, բայց սարկաստիկ ժպիտ առաջացրեց իր երիտասարդ բարեկամ ու բնակակից Անդրեյ Սեմյոնովիչ Լեբեզյատնիկովի դեմքին: Պյոտրը Պետրովիչը նկատեց այդ ժպիտը և մտքում իսկույն կշտամբեց իր երիտասարդ բարեկամին: Վերջին ժամանակներում նա շատ անգամ էր մտքում կշտամբել Լեբեզյատնիկովին: Նրա բարկությունը կրկնապատկվեց, երբ նա

հանկարծ մտածեց, որ հարկավոր չէր նախորդ օրվա դեպքը հաղորդել Անդրեյ Սեմյոնովիչին: Դա երեկվա երկրորդ սխալն էր, որ նա կատարել էր բորբոքված, ջղայնացած վիճակում, ավելորդ սրտաբացություն էր ցուցաբերել... Այնուհետև այդ ամբողջ առավտոր հակառակի պես մի անախորժությունը հաջորդում էր մյուսին: Նույնիսկ սենատում նրան ինչ-որ անհաջողություն էր սպասում մի գործի վերաբերյալ, որի մասին հոգում էր ինքը: Նրան առանձնապես ջղայնացրել էր շուտափույթ ամուսնության նկատառումով իր վարձած և իր հաշվով նորոգված բնակարանի տերը. այս բնակարանատերը, ինչ-որ հարստացած գերմանացի արհեստավոր, ոչ մի կերպ չէր համաձայնում խախտել հենց նոր կնքված պայմանագիրը և պահանջում էր պայմանագրում հիշատակված ամբողջ տուժանքը, շնայելով, որ Պյոտր Պետրովիչը համարյա բոլորովին նորոգված բնակարանը վերադարձնում էր նրան: Ծիշտ նույնպես կահույքի խանութում ոչ մի կերպ չէին ուզում վերադարձնել թեկուզ մի ուրբի, արդեն գնված, բայց բնակարան շտեղափոխած կահույքի գրավականից: «Շո կահույքի համար չե՞մ ամուսնանալու», բարկության մտածում էր Պյոտր Պետրովիչը, ու միևնույն ժամանակ նրա մեջ հեռավոր մի հույս էր առկայծում. «Մի՞թե իսկապես այս ամենը անդարձ կորավ ու վերջացավ, մի՞թե չի կարելի նորից հաշտվելու փորձ անել»: Դունելկայի վերաբերյալ միտքը մի անգամ էլ գայթակղիչ կերպով ճմլեց նրա սիրտը: Նա տանջանքով անցկացրեց այդ րոպեն, և, իհարկե, եթե կարելի լիներ այժմ հենց միայն ցանկության մղման շացնել Ռասկոլնիկովին, ապա Պյոտր Պետրովիչը անհապաղ կհայտնեեր այդ ցանկությունը:

«Բացի դրանից, սխալ էր նաև այն, որ ես նրանց բուրովին փող չէի տալիս», մտածում էր նա՝ տխուր վերադառնալով Լեբեզյատնիկովի խցիկը. «գրողը տանի, ինչու էի այդպես ժլատացել: Այստեղ նույնիսկ ոչ մի հաշվեկատուություն էլ չկար: Ես մտածում էի նրանց խեղճ վիճակում պահել, համբերությունից հանել, որպեսզի ինձ վառ նայեին իբրև նախախնամության վրա, իսկ նրանք ա՛յ թե

ինչ արեցին... Քյո՛ւ... Ոչ, եթե այս ամբողջ ժամանակ նրանց տայի, զորօրինակ, մի հազար հինգ հարյուր ութը, օժիտի համար, ու առնելի նվերներ, զանազան զարդատուփեր, մատանիներ, գործվածքներ և այլ բաներ կնոպի կամ անզլիական խանութից, գործը ավելի լավ կգնար և... հաստատուն կլինեի: Հիմա այդպես հեշտությամբ ինձ չէին մերժի: Դրանք այնպիսի մարդիկ են, որ անպայման պարտականություն կհամարեին մերժման դեպքում վերագարձնել թե նվերները և թե փողը. վերագարձնելն էլ հեշտ չէր լինի, կափսոսեին, խղճի կգային, կասեին՝ ինչպե՞ս կարելի է հանկարծ վռնդել մի մարդու, որը մինչև հիմա այդպես առատաձեռն ու քաղաքավարի է եղել... Հը՛մ, վրիպել եմ: Ու նորից ջղայնանալով, Պյոտր Պետրովիչը իրեն հիմար անվանեց, իհարկե, մտքում:

Հանգելով այդ եզրակացությունից, նա տուն էր վերագարձել երկու անգամ ավելի շարացած ու ջղայնացած, քան դուրս էր եկել: Կատերինա Իվանովնայի սենյակում հոգեհացի համար կատարվող պատրաստությունը մասամբ նրան էլ էր հետաքրքրել: Նա դեռ երեկ էլ էր լսել այդ հոգեհացի մասին. նույնիսկ հիշում էր, որ կարծես իրեն էլ էին հրավիրել. բայց, իր հոգսերով զբաղված, նա այդ ամենը անուշադրությունից էր դուրս թողել: Շտապելով այդ մասին տեղեկանալ տիկին Լիպպեկեխելից, որը Կատերինա Իվանովնայի բացակայությամբ (սա գերեզմանոցումն էր) սեղան սարքելով էր զբաղված, Պյոտր Պետրովիչը իմացավ, որ հոգեհացը հանդիսավոր է լինելու, որ հրավիրված են այդ տան համարյա բոլոր բնակիչները, նույնիսկ այնպիսիները, որոնց հետ հանգուցյալը ծանոթ չէր, որ հրավիրված է նույնիսկ Անդրեյ Սեմյոնովիչ Լեբեզյատնիկովը, չնայելով, որ նա գծոված էր եղել Կատերինա Իվանովնայի հետ, և վերջապես, հրավիրված է նաև ինքը՝ Պյոտր Պետրովիչը, և ոչ միայն հրավիրված է, այլև սպասվում է նույնիսկ մեծ անհամբերությամբ, որովհետև բոլոր հյուրերից նա գրեթե ամենակարևորն է: Ինքը՝ Ամալյա Իվանովնան մեծ հարգանքով էր հրավիրված, չնայելով եղած բոլոր անախորժություններին, դրա համար էլ այժմ զբաղված էր սեղանի պատրաստությամբ, որը նրան հաճույք

էր պատճառում. նա զուգվել-զարդարվել էր, հագածը թեև սգաշոր էր, բայց բոլորովին նոր էր, մետաքսից կարված, և նա հպարտանում էր դրանով: Այդ բոլոր փաստերն ու տեղեկությունները Պյոտր Պետրովիչին մտածելու որոշ առիթ տվին, և նա այդպես մտազբաղ անցավ իր սենյակը, այսինքն՝ Անդրեյ Սեմյոնովիչ Լեբեզյատնիկովի սենյակը: Բանն այն է, որ նա նաև իմացել էր, որ Ռասկոլնիկովն էլ է հրավիրված:

Անդրեյ Սեմյոնովիչը չգիտես ինչու այդ ամբողջ առավոտը նստած էր տանը: Այդ պարոնի և Պյոտր Պետրովիչի միջև ինչ-որ տարօրինակ, բայց և մասամբ բնական հարաբերություններ էին առաջացել: Պյոտր Պետրովիչը նույնիսկ շափից դուրս արհամարհում և ատում էր նրան համարյա հենց այն օրվանից, երբ տեղավորվեց նրա մոտ, բայց միևնույն ժամանակ կարծես թե մի քիչ վախենում էր նրանից: Պյոտր Պետրովիչը Պետերբուրգ ժամանելուն պես նրա մոտ իջևանել էր ոչ միայն ժլատորեն խնայողություն անելու միտումով, թեև դա համարյա գլխավոր պատճառն էր, այլև այստեղ ուրիշ պատճառ էլ կար: Դեռ գալառում նա լսել էր, որ Անդրեյ Սեմյոնովիչը, իր նախկին ւսանը, ամենաառաջավոր երիտասարդ պրոգրեսիստներից է և նույնիսկ զգալի դեր է խաղում որոշ հետաքրքրական և արտառոց խմբակներում: Դա ապշեցրեց Պյոտր Պետրովիչին: Ահա հենց այդ զորեղ, ամեն ինչ գիտեցող, բոլորին արհամարհող և բոլորին մերկացնող խմբակները Պյոտր Պետրովիչին ինչ-որ մի առանձին վախ էին պատճառում, որը, սակայն, բոլորովին անորոշ էր: Իհարկե, նա ինքը, այն էլ գավառում, չէր կարող այդ տեսակ բաների մասին թեկուզև մոտավորապես ճիշտ գաղափար կազմել: Նա, ինչպես և բոլորը, լսել էր, որ առանձնապես Պետերբուրգում գոյություն ունեն ինչ-որ պրոգրեսիստներ, նիհիլիստներ, անարդարություններ մերկացնողներ և այլն, և այլն, բայց, ինչպես և շատերը, անհեթեթության շափ աղճատում և շափազանցում էր այդ անունների իմաստն ու նշանակությունը: Արդեն մի քանի տարի էր, որ նա ամենից շատ վախենում էր մեկացումից, և այդ նրա մշտական, շափազանցրած անհանգստության ամենազխավոր

հիմքն էր, մանավանդ երբ նա երազում էր իր գործունեությանը փոխադրել Պետերբուրգ: Այս առումով նա, ինչպես ասվում է, վախեցած էր, ինչպես երբեմն վախեցած են լինում փոքրիկ երեխաները: Մի քանի տարի առաջ գավառում, դեռ նոր սկսելով իր գործունեությունը, նա իմացավ, թե ինչպես շարաշար մերկացվեցին բավական նշանավոր նահանգական երկու գործիչներ, որոնցից մինչ այդ նա կառուցում էր և որոնք նրան հովանավորում էին: Մերկացվածներից մեկի գործը ուղղակի խայտառակ վերջավորություն ունեցավ, իսկ մյուսի գործը քիչ մնաց նույնիսկ մեծ գլխացավանքի պատճառ դառնար: Ահա թե ինչու Պյոտր Պետրովիչը Պետերբուրգ ժամանելուն պես որոշեց անմիջապես տեղեկանալ, թե ինչումն է բանը, ու եթե հարկավոր է, ապա համենայն դեպս առաջ վազել և հաճոյանալ «մեր երիտասարդ սերունդներին»: Այս դեպքում նա հույս էր դնում Անդրեյ Սեմյոնովիչի վրա, ու այցելելով, օրինակ, Ռասկոլնիկովին, արդեն սովորել էր մի կերպ կլորացնել ուրիշից լսած մի քանի ֆրազներ...

Իհարկե, նա կարողացավ արագությամբ գլխի ընկնել, որ Անդրեյ Սեմյոնովիչը չափազանց գոհճիկ ու ցանցառամիտ մարդ է: Բայց դա բնավ չփոխեց Պյոտր Պետրովիչի համոզմունքը և չքաջալերեց նրան: Եթե նա նույնիսկ հավատացած լիներ, որ բոլոր պրոգրեսիստներն էլ նույնպիսի հիմարներ են, ապա այդ դեպքում էլ չէր անցնի նրա անհանգստությունը: Իսկապես ասած, նա ամենևին էլ գլուխ չունեցր այդ բոլոր ուսմունքների, մտքերի, սխտեմների հետ (որոնցով Անդրեյ Սեմյոնովիչը հարձակվում էր նրա վրա): Նա իր սեփական նպատակն ուներ: Նրան հարկավոր էր շուտափույթ և անհապաղ տեղեկանալ, թե այստեղ ի՞նչ է պատահել և ինչպես է պատահել, այդ մտքով ուժ ունեն, թե՞ ոչ, ինքը վախենալու է որևէ բանից, թե՞ ոչ: Եթե ինքը այսինչ գործը ձեռնարկի, իրեն կմերկացնեն, թե՞ չեն մերկացնի: Իսկ եթե կմերկացնեն, ապա ինչի՞ համար և առհասարակ հիմա ինչի՞ համար են մերկացնում: Ի՞նչ ավելին. արդյոք չի՞ կարելի որևէ կերպ հաճոյանալ նրանց և իսկույն խաբել, եթե նրանք իսկապես ուժեղ են: Հարկավոր է գա, թե՞ հարկավոր չէ: Արդյո՞ք չի կարելի:

զորօրինակ, հենց նրանց միջոցով որևէ բան սարքել իր կարիերայի օգտին: Մի խոսքով, հարկավոր էր հարյուրավոր հարցեր լուծել:

Այդ Անդրեյ Սեմյոնովիչը նիհար և գեղձախտավոր, կարճահասակ մի մարդ էր, ծառայել էր ինչ-որ մի տեղ, տարօրինակության չափ բաց-շիկահեր էր, կոտլետի ձևի այտամորուքով, որով շատ էր հպարտանում: Բացի դրանից, նրա աչքերը համարյա միշտ ցավում էին: Նա բավական փափկասիրտ էր, բայց խոսում էր միանգամայն ինքնավստահորեն և երբեմն էլ նույնիսկ խիստ գոռոզաբար, որ իր կերպարանքի համեմատությամբ համարյա միշտ ծիծաղելի էր դուրս գալիս: Ամալյա Իվանովնայի աչքում նա բավական պատվավոր հյուրերից մեկն էր համարվում, այսինքն՝ հարբեցողություն չէր անում և բնականաբար կանոնավոր էր վճարում: Չնայած այդ բոլոր հատկություններին, Անդրեյ Սեմյոնովիչը իրոք մի քիչ թեթևամիտ էր: Նա սիրով էր հարել պրոգրեսիստներին և «մեր երիտասարդ սերունդներին»: Նա մեկն էր գոհճիկների անթիվ ու այլադեմ լեզիոնից, տկար օրապակասներից և ոչ մի բան լրիվ շտվորած խեղճից, որոնք անպայման, վայրկենապես հարում են ամենամողայական, բերնեբերան անցնող գաղափարին, որպեսզի անմիջապես գոհճացնեն այն, որպեսզի իսկույն ծաղրանկարի վերածեն այն ամենը, ինչին հենց իրենք երբեմն միանգամայն անկեղծորեն են ծառայում:

Չնայելով, որ լեքեզատնիկովը նույնիսկ շատ բարի էր, այնուամենայնիվ նույնպես սկսել էր մասամբ շահադուրժել իր բնակակից և նախկին խնամակալ Պյոտր Պետրովիչին: Երկուստեք այդ եղավ մի տեսակ պատահականորեն և փոխադարձաբար: Որքան էլ ցանցառամիտ էր Անդրեյ Սեմյոնովիչը, այնուամենայնիվ սկսեց հետզհետե նրկատել, որ Պյոտր Պետրովիչը նրան խաբում է և ծածուկ արհամարհում, և «բոլորովին ուրիշ տեսակի է այդ մարդը»: Անդրեյ Սեմյոնովիչը փորձեց նրա առջև շարադրել Զուրյեի սխտեմը և Դարվինի թեորիան, բայց Պյոտր Պետրովիչը, մանավանդ վերջին ժամանակներում, սկսեց մի տեսակ ծաղրանքով լսել նրան, իսկ ամենավերջին օրերում

նույնիսկ նախատինք էր կարողում նրա հասցեին: Բանն այն է, որ նա բնազդաբար սկսում էր հասկանալ, որ Լեբզյատնիկովը ոչ միայն գոեհիկ է ու ցանցառամիտ, այլև գուցե ստախոս է, որ նա ամենևին էլ կարևոր կապեր չունի նույնիսկ իր խմբակում, ու հենց միայն ուրիշներին լսած խոսքերն է մեջտեղ բերում: Ավելին, իր պրոպագանդային գործն էլ թերևս կարգին չգիտե, որովհետև ինչ-որ շափից գուրս շՀԿՎում է, ուրեմն էլ ո՛րտեղից կարող է մերկացնող լինել: Ի դեպ, անցողակի հիշատակենք, որ Պյոտր Պետրովիչը այդ մեկ ու կես շաբաթում (մանավանդ սկզբում) Անդրեյ Սեմյոնովիչից նույնիսկ խիստ տարօրինակ գովասանքներ էր ընդունում, օրինակ, չէր առարկում և լուում էր, երբ Անդրեյ Սեմյոնովիչը ակնարկում էր, որ իբր թե նա պատրաստ է օժանդակելու հետազայում Մեշչանսկայա փողոցում արագորեն նոր «Կոմունա» կազմակերպելու գործին. կամ, օրինակ, չի խանգարի Գունեշկային, եթե սա ամուսնության հենց առաջին ամսում սիրեկան գտնի, կամ չի մկրտի իր ապագա երեխաներին և այլն, և այլն՝ հար և նման բաներ: Պյոտր Պետրովիչը ըստ իր սովորության չէր առարկում իրեն վերագրվող նման հատկությունների դեմ և թույլ էր տալիս նույնիսկ այդ կերպ էլ իրեն գովաբանել, այնքա՛ն հաճելի էր նրան ամեն տեսակ գովասանքը:

Պյոտր Պետրովիչը, որ այդ առավոտ ինչ-որ պատճառներով մի քանի հինգ տոկոսանոց բանկոտներ էր մանրել, նստած էր սեղանի առաջ և թղթադրամների ու գանձարանային տոմսերի կապոցներ էր հաշվում: Անդրեյ Սեմյոնովիչը, որ համարյա երեք փող չէր ունենում, քայլում էր սենյակում և այնպես էր ձևացնում, թե անտարբերությամբ և նույնիսկ արհամարհանքով է նայում այդ բոլոր կապոցներին: Պյոտր Պետրովիչը ոչ մի կերպ չէր հավատա, թե Անդրեյ Սեմյոնովիչը իսկապես կարող է անտարբերությամբ նայել այդ փողերին. իսկ Անդրեյ Սեմյոնովիչը իր հերթին դառնությամբ մտածում էր, թե Պյոտր Պետրովիչը թերևս իրոք ընդունակ է այդ կերպ մտածելու իր մասին, ու թերևս ուրախ է, որ կարող է թղթադրամների դարսված կապոցներով զղայնացնել ու ձեռ առնել իր երիտասարդ

բարեկամին՝ հիշեցնելով նրա ոչնչությունը և իբր թե նրանց երկուսի միջև գոյություն ունեցող ամբողջ տարբերությունը:

Սա տեսնում էր, որ այս անգամ Անդրեյ Սեմյոնովիչը շափազանց զղայնացած է և անուշադիր, շնայելով, որ սկսել է նրա առջև շարադրել իր սիրած թեման նոր, առանձին «Կոմունա» հիմնելու մասին: Կարճ առարկությունները և դիտողությունները, որ Պյոտր Պետրովիչը անում էր համարիչի շխկշխկոցի ընդմիջումներին, բուրբուրվին բացահայտ ծաղրանք էին արտահայտում, այն էլ դիտավորյալ անբազաբավարության: Բայց «մարդասեր» Անդրեյ Սեմյոնովիչը Պյոտր Պետրովիչի այդ տրամադրությունը վերագրում էր նախորդ օրը Գունեշկայի հետ գծովելու տպավորությանը և մեծ ցանկություն ունեի շուտափույթ խոսք բացել այդ թեմայի շուրջ. նա այդ առթիվ առաջադիմական և պրոպագանդայի բնույթի որոշ բաներ ունեի ասելու, որ կարող էր սփռփել իր հարգելի բարեկամին և «անկասկած» օգուտ բերել նրա հետագա գործունեությանը:

— Ի՞նչ հոգեհաց է կազմակերպվում այդ... այրիացած կնոջ մոտ, — հանկարծ հարցրեց Պյոտր Պետրովիչը՝ Անդրեյ Սեմյոնովիչին, ընդհատելով նրա ճառի ամենահետաքրքիր տեղում:

— Իբր թե չգիտեք. ես հո երեկ էի ձեզ հետ խոսում հենց այդ թեմայի շուրջ և արտահայտվում էի այդ բոլոր ծեսերի մասին: Սա լսել եմ, որ նա ձեզ էլ է հրավիրել Դուք ինքներդ երեկ խոսում էիք նրա հետ...

— Սա ոչ մի կերպ չէի սպասում, որ այդ աղքատ, հիմար կինը քելիխի համար կծախսի ամբողջ փողը, որ ստացել էր այն մյուս հիմարից... Ռասկոլնիկովից: Անցնելիս նույնիսկ զարմացա. մեծ պատրաստություն է տեսել, գինի ինչքան ուզես.. կանչված է մի քանի մարդ, սատանան գիտե, թե ինչ է դա, — շարունակեց Պյոտր Պետրովիչը՝ հարցուփորձ անելով իր բարեկամին: Ինչ-որ նպատակով նա ձգտում էր իր բարեկամին խոսեցնել այդ ուղղությամբ: — Ի՞նչ, դուք ասում եք, որ ի՞նչ էլ է հրավիրել, — հանկարծ ավելացրեց նա՝ բարձրացնելով գլուխը: — Այդ ե՛րբ է եղել: Չեմ հիշում: Սակայն ես չեմ գնա: Ի՞նչ գործ ունեմ

այնտեղ: Ի միջի այլոց երեկ ես այդ կնոջը ասացի, որ նա, որպես աստիճանավորի աղքատ այրի կին, թերևս կարող է նրա տարեկան չորսիկի շափ փող ստանալ իբրև միանվագ նպաստ: Ըստ դրա համար չէ՞, որ նա հրավիրում է ինձ, քա՛հ-քա՛հ:

— Ծն էլ մտադիր չեմ գնալ,— ասաց Լեքեզյատնիկո՛վը:

— Էլ ի՞նչպես գնալ, ձեր սեփական ձեռքերով եք դնքսել նրան: Իհարկե, անհարմար է, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ:

— Ո՞վ է գնքսել, ո՞ւմ,— հանկարծ շփոթվեց և նույնիսկ կարծրեց Լեքեզյատնիկո՛վը:

— Դե դուք, էլի, Կատերինա Իվանովնային, մի ամիս առաջ, թե ինչ: Երեկ լսեցի... Ահա քեզ և համազոտներ... Կանանց հարցն էլ ձախողվեց: Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ:

Ու Պյոտր Պետրովիչը կարծես սփռվելով, դարձյալ սկսեց շխտացնել համրիչի հատերը:

— Այդ բոլորը դատարկ բան է և զրպարտություն է,— տաքացավ Լեքեզյատնիկո՛վը, որը մշտապես վախենում էր այդ պատմությունը հիշեցնելուց,— բանը ամենևին էլ այդպես չի եղել: Ուրիշ կերպ է եղել... Դուք սխալ եք լսել: դա բամբասանք է: Այն ժամանակ ես միայն պաշտպանվում էի: Նա առաջինը իր ճանկերով հարձակվեց ինձ վրա... Նա պոկեց ամբողջ այտամորուքս: Ամեն մարդու էլ թույլատրվում է պաշտպանել իր անձնավորությունը: Այն էլ ասած, ես ոչ ոքի թույլ չեմ տա բռնանալ ինձ վրա... Սկզբունքով թույլ չեմ տա, որովհետև այդ արդեն համարյա բռնակալություն է: Ի՞նչ անեի ես, անշարժ կանգնեի՞ նրա առաջ: Ծն նրան միայն ետ հրեցի:

— Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ,— Լուծինը շարունակում էր միծաղել շարախնդությունը:

— Դուք այդ մեղանդ եք բերում, որովհետև ինքներդ վրդովված եք ու շարացած... Իսկ դա հիմար բան է և ամենևին, ամենևին չի վերաբերում կանանց հարցին: Դուք այդ սխալ եք հասկանում: Ծն նույնիսկ մտածում էի՞ չեմ քեզ ունեցած է, որ կինը տղամարդուն հավասար է ամեն ինչով, նույնիսկ ուժով (այդ արդեն ապացուցում են), ապա

ուրեմն այստեղ էլ պետք է հավասարություն լինի: Իհարկե, հետո ես մտածեցի, որ էսպես այդպիսի հարց չպետք է լինի, որովհետև տուրուզմբոց էլ չպետք է լինի, ապագա հասարակության մեջ աներևակայելի են տուրուզմբոցի դեպքերը... Իհարկե, տարօրինակ կլինե՞ր տուրուզմբոցի մեջ էլ հավասարություն փնտրել: Ծն այնքան էլ հիմար չեմ... Թեև ի միջի այլոց տուրուզմբոցը կա... այսինքն՝ հետո չի լինի, իսկ հիմա դեռ կա... Թյո՛ւ, գրողը տանի, ձեզ հետ մարդ շեղվում է: Այդ անախորժության պատճառով չէ, որ ես քելիխի չեմ գնա: Ծն ուղղակի սկզբունքով չեմ գնա, որպեսզի չենթարկվեմ քելիխների գարշ նախապաշարմունքին, այ թե ինչ: Ասենք, գուցե և կարելի է գնալ հենց այնպես, ծիծաղելու համար... Ափսոս որ տերտերներ չեն լինի: Եթե լինեին, անպայման կգնայի:

— Այսինքն՝ նստել ուրիշի աղուհացին ու հենց տեղ-նստանալը թե՛՛զ վրա վրա, այսինքն՝ նաև ձեզ հրավիրողները վրա... Այդպե՛ս է, թե ինչ:

— Ամենևին էլ չթքել, այլ բողբոջել: Ծն օգտակար նըպատակ եմ հետապնդում: Ծն կարող եմ անուղղակի կերպով օժանդակել մարդկանց զարգացմանը և պրոպագանդային: Ամեն մարդ պարտավոր է մարդկանց զարգացնել և պրոպագանդել, ու թերևս որքան դա խիստ լինի, այնքան լավ: Ծն կարող եմ գաղափար, հատիկ սերմանել... Այդ հատիկից կաճի փաստը: Ինչո՞վ եմ ես նրանց վիրավորում: Սկզբում կվիրավորվեմ, իսկ հետո իրենք էլ կտեսնեն, որ ես իրենց օգուտ եմ բերել: Մեղանում մեղադրում էին Տերեբևային (որը հիմա կոմունայում է), թե նա հեռացավ ընտանիքից և... տղամարդու հանձնվեց, ապա մորն ու հորը գրեց, որ չի ուզում նախապաշարմունքների ենթարկվել և քաղաքացիական ամուսնության է դիմում, և իբր թե դա շափազանց կուպիտ վերաբերմունք է դեպի ծնողները, կարելի էր խնայել նրանց, ավելի մեղմ գրել: Իմ կարծիքով այդ բոլորը դատարկ բան է, ամենևին էլ հարկավոր չէր մեղմ գրել, ընդհակառակը, ընդհակառակը, հենց այդպես էլ պետք էր վարվել: Լրե՛ն, Վարենցը յոթ տարի ապրեց ամուսնու հետ, թողեց նրան ու երկու երեխաներին և ամուսնուն իսկույն գրեց՝ «Ծն գիտակցեցի, որ չեմ կարող

ձեզ հետ երջանիկ լինելու: Երբեք չեմ ների ձեզ, որ դուք ինձ խաբուում էիք, ինձնից թաքցնում էիք, որ գոյություն ունի հասարակության ուրիշ կառուցվածք՝ կոմունաների միջոցով: Ես վերջերս այդ բողոքը իմացա մի մեծահոգի մարդուց, որին հանձնվեցի և նրա հետ մեկտեղ կոմունա եմ հիմնում: Շիտակ եմ ասում, որովհետև ձեզ խաբելը անպատվաբեր եմ համարում: Ապրեցեք ինչպես որ ձեզ հաճելի է: Ինձ վերադարձնելու հույս մի ունենաք, դուք շատ եք ուշացել: Ձեզ երջանկություն եմ ցանկանում: Ահա թե ինչպես են գրվում այսպիսի նամակները:

— Դա հենց այն Տերնբեա՞ն է, որի մասին դուք ասում էիք, թե երրորդ անգամ է ամուսնացել քաղաքացիական կարգով:

— Ընդամենը միայն երկրորդ անգամ, եթե դատենք ինչպես հարկն է՝ թեկուզև շորրորդ, տասնհինգերորդ անգամ լինիր, այդ բոլորը դատարկ բան է: Ավելի քան երբեք, ես այժմ ցավում եմ, որ հայրս ու մայրս մեռել են: Ես մի քանի անգամ նույնիսկ երազում էի, որ եթե նրանք դեռ կենդանի լինեին, ես նրանց կղաղբի իմ հակաճառություններով: Հենց այդպես էլ կվարվեի... Ես հո ինքնուրույնացած մարդ էի: Ես նրանց ցո՛ւյց կտայի, ես նրանց կզարմացնեի, ափսոս որ ոչ ոք չկա:

— Որպեսզի զարմացնե՞ք, քա՛հ-քա՛հ: էհ, թող դա այնպես լինի, ինչպես որ դուք եք ցանկանում,— ընդհատեց Պյոտր Պետրովիչը,— իսկ դուք ա՛յ թե ինչ ասեք. դուք հո ճանաչում եք հանգուցյալի այդ լղարիկ աղջկան: Ծի՛շտ է այն, ինչ որ ասում են նրա մասին, հը՛:

— Ի՛նչ կա որ: Ըստ իս, այսինքն՝ իմ անձնական համոզմամբ, դա կնոջ ամենանորմալ վիճակն է որ կա: Ինչո՞ւ չի կարելի այդպես լինել: Այսինքն distinguons՝ Այժմյան հասարակության մեջ, իհարկե, դա այնքան էլ նորմալ չէ, որովհետև ստիպողական է, իսկ ապագա հասարակության մեջ միանգամայն նորմալ կլինի, որովհետև ազատ կլինի: Հիմա էլ նա դրա համար իրավունք ուներ. նա տառապում էր, իսկ դա նրա ֆոնդն էր, այսպես ասած՝

1 Տարբերներ (Ֆրանս):

կապիտալը, և նա լիակատար իրավունք ուներ տնօրինելու այդ կապիտալը: Հասկանալի է, որ ապագա հասարակության մեջ ֆոնդերի կարիք չի լինի. բայց նրանց դերը այլ նշանակություն կունենա, պայմանավորված կլինի ներդաշնակորեն ու նպատակահարմար ձևով: Ինչ վերաբերում է անձնապես Սոֆյա Սեմյոնովնային, ապա ներկայումս ես նրա արարմունքները համարում եմ եռանդուն և կտրական բողոք հասարակության կառուցվածքի դեմ և դրա համար խորապես հարգում եմ նրան. նույնիսկ ուրախանում եմ նրան նայելիս:

— Իսկ ինձ պատմել են, որ հենց դուք նրան դուրս էիք արել այստեղից, բնակարանից:

Լեբեզյատնիկովը նույնիսկ կատաղեց.

— Այդ էլ ուրիշ բամբասանք է,— բղավեց նա:— Ամենեկին, ամենեկին այդպիսի բան չի եղել: Դա բողոքովին սուտ է: Դա այն ժամանակ Կատերինա Իվանովնան էր մոզոնել, որովհետև ոչինչ չէր հասկացել: Ես բնավ չեմ նեղել Սոֆյա Սեմյոնովնային: Ես աշխատում էի առանց որևէ շահախնդրության զարգացնել նրան, իր մեջ բողոք հարուցել... Ինձ միայն բողոքն էր հարկավոր, իսկ Սոֆյա Սեմյոնովնան ինքնին չէր կարող մնալ այստեղի բնակարաններում:

— Կոմունա՞ էիք կանչում, ինչ է:

— Դուք շարունակ ծիծաղում եք և շատ անհաջող, թույլ տվեք սա ասել ձեզ: Դուք ոչինչ չեք հասկանում: Կոմունայում այդպիսի դերեր չկան: Կոմունան հենց նրա համար է կազմակերպվում, որ այդպիսի դերեր չլինեն: Կոմունայում այդ դերը կփոխի այժմյան իր ամբողջ էությունը, ու ինչոր այստեղ, ներկա հանգամանքներում, անբնական է, այնտեղ բոլորովին բնական կլինի: Ամեն ինչ կախված է նրանից, թե ինչպիսի պայմաններում և ինչպիսի միջավայրում է գտնվում մարդը: Ամեն ինչ միջավայրից է, իսկ մարդը ինքը ոչինչ է: Սոֆյա Սեմյոնովնայի հետ ես հիմա էլ համերաշխ եմ, դա կարող է ձեզ համար ապացույց լինել. նա ինձ երբեք չի համարել իր թշնամին և իրեն վիրավորող: Այո, հիմա ես նրան կոմունա եմ կանչում, միայն թե բողոքովին:

բուրովին այլ հիմունքներով: Ի՞նչ եք ժիժադուս: Մենք ուզում ենք հիմնել մեր, առանձին կոմունան, միայն թե ավելի լայն հիմունքներով, քան առաջվա կոմունաները: Մենք մեր համոզմունքներով ավելի հեռու ենք գնացել: Մենք ավելի շատ բան ենք ժխտում: Եթե Դոբրոլյուբովը գերեզմանից դուրս գար, ես կվիճեի նրա հետ: Իսկ Բելինսկուն հո կզլորեի: Իսկ առայժմ ես շարունակում եմ զարգացնել Սոֆյա Սեմյոնովնային: Նա հիանալի, հիանալի բնավորություն ունի:

— Եվ դուք օգտվում եք հիանալի բնավորությունից, չէ՞ Քա՛հ-քա՛հ:

— Ո՛ւ, ո՛ւ, օ՛, ո՛ւ, ընդհակառակը:

— Հիմա է՛լ ընդհակառակը: Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Բա՛ն ասացիք, էլի:

— Հավատացեք, այս ի՞նչ պատճառներով ես այդ պետք է թաքցնեի ձեզնից, ասացեք խնդրեմ: Ընդհակառակը, եուրևիսկ ինձ էլ տարօրինակ է թվում, որ նա իմ առջև խիստ քաշվում, ինչ-որ երկչոտությամբ ողջախոհ և ամոթխած է լինում:

— Եվ դուք, իհարկե, զարգացնում եք նրան... քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, ապացուցում եք, որ այդ բոլոր ամոթխածությունները դատարկ բաներ են, այնպես չէ՞...

— Բնավ ոչ, բնավ ոչ: Օ՛, որքա՛ն դուք կոպիտ կերպով, նույնիսկ հիմարաբար եք հասկանում «զարգացում» բառը, ներեցեք ինձ: Դուք ոչինչ չեք հասկանում: Աստված իմ, որքա՛ն դուք... ետ եք մնում: Մենք կնոջ ազատություն ենք փնտրում, իսկ դուք այ թե ինչեր եք մտածում... բոլորովին մի կողմ թողնելով ողջախոհության և կանացի ամոթխածության հարցը, որպես ինքնին անօգուտ և նույնիսկ նախապաշարմունքային բաներ, ես միանգամայն, միանգամայն հեռավոր եմ համարում նրա ողջախոհությունը իմ հանդեպ, որովհետև այդ է նրա ամբողջ կամքը, նրա ամբողջ իրավունքը: Հասկանալի է, որ եթե նա ինքը ինձ ասեր՝ «ես ուզում եմ ունենալ քեզ», ապա ես իմ գործը հաջողված կհամարեի, որովհետև այդ աղջիկը ինձ շատ է դուր գալիս. նրա հետ, իհարկե, ոչ ոք ու երբեք այնպես քաղաքավարի ու բարեկիրթ ձևով չի վարվել, ինչպես ես, այնպես հարգանքով չի վերաբերվել դեպի նրա արժանիքը, ինչպես ես... Ես սպասում եմ ու հույսով սպասեմ, ուրիշ ոչինչ:

— Ավելի լավ է դուք նրան մի որե՛ք բան նվիրեցեք: Գրազ եմ գալիս, որ դուք այդ մասին չեք էլ մտածել:

— Ոչ-ի՞նչ չեք հասկանում, էլի եմ ասում ձեզ: Դե իհարկե, նրա վիճակն այդպես է, բայց այստեղ մի ուրիշ հարց կա, բոլորովին ուրիշ: Դուք պարզապես արհամարհում եք նրան: Տեսնելով փաստը, որը ձեր սխալ կարծիքով արժանի է արհամարհման, դուք արդեն հրաժարվում եք մարդկային արարածին մարդասիրաբար նայելուց: Դուք դեռ չգիտեք, թե նա ինչպիսի բնավորություն ունի: Ես շատ եմ ցավում, որ նա վերջին ժամանակներս վերջ է տվել ընթերցանության ու այլևս ինձնից գրքեր չի վերցնում: Իսկ առաջ վերցնում էր: Ցավում եմ նույնպես, որ իր ամբողջ էներգիայով և բողոքելու վճռականությամբ հանդերձ, որը նա մի անգամ արդեն ապացուցել է, նրա մեջ կարծես դեռ քիչ է ինքնուրույնությունը, այսպես ասած՝ անկախությունը, քիչ է ժխտողականությունը, որոնցով կարողանար բոլորովին կտրվել որոշ նախապաշարմունքներից և... հիմարություններից: Չնայած դրան, մի շարք հարցեր նա շատ լավ է հասկանում: Օրինակ, նա հիանալի հասկացավ ձեռքը համբուրելու հարցը, այսինքն այն, որ եթե տղամարդը համբուրում է կնոջ ձեռքը, դրանով վիրավորում և իրեն հավասար չի համարում նրան: Այս հարցը քննարկվեց մեզ մոտ ու ես դա իսկույն հաղորդեցի նրան: Ֆրանսիական բանվորների ասոցիացիայի մասին նա նույնպես ուշադրությամբ լսեց: Հիմա ես նրան բացատրում եմ ապագա հասարակության մեջ ազատորեն սենյակները մտնելու հարցը:

— Իսկ դա ի՞նչ բան է:

— Վերջին ժամանակներս քննարկվեց այն հարցը, թե արդյոք կոմունայի անդամը իրավունք ունի՞ ամեն ժամանակ մտնել մյուս անդամի, տղամարդու կամ կնոջ սենյակը... ու որոշվեց, որ ունի...

— Լավ, իսկ եթե մեկը կամ մյուսը այդ բուպեին անհրաժեշտ պահանջներով է զբաղված, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ:

Անդրեյ Սեմյոնովիչը նույնիսկ բարկացավ:

— Դուք էլի այդ մասին եք խոսում... Դուք ուզում եք հենց միայն այդ անիծված «պահանջները» մեջտեղ բերել, — ատելությամբ գոչեց նա, — թյո՛ւ, որքա՛ն եմ ես վրդովվում

և սրտնեղում, որ շարադրելով սխտեմը, ձեզ վաղաժամ եմ հիշեցրել այդ անիծված պահանջները: Գրողը տանի: Դա փորձաքար է ձեզ նման բոլոր մարդկանց համար, որոնք նախքան գործի էությունն իմանալը դա ծաղրի առարկա են գարձնում: Եվ իբր թե իրավացի են: Չգիտես ինչով են հրպարտանում: Թյո՛ւ: Ես մի քանի անգամ պնդում էի, որ նորեկներին այդ ամբողջ հարցը կարելի է բացատրել ոչ այլ կերպ, քան վերջում, երբ նրանք արդեն յուրացրել են մեր սխտեմը, երբ մարդը արդեն զարգացած է և նրան ուղղություն է տրված: Ասացեք խնդրեմ, դուք ի՞նչ, ի՞նչ արհամարհելի բան եք գտնում թեկուզ հենց աղբահորերը մաքրելու մեջ: Ես առաջինը պատրաստ եմ մաքրելու ամեն տեսակ աղբահորեր: Այստեղ նույնիսկ ոչ մի ինքնազոհություն էլ չկա: Այստեղ կա սոսկ աշխատանք, հասարակությունը օգտակար ազնիվ գործունեություն, որը արժե ուրիշ ամեն մի գործունեության և շատ ավելի բարձր է, օրինակ, մի որևէ Ռաֆայելի կամ Պուշկինի գործունեությունից, որովհետև օգտակար է՝:

— Եվ ավելի ազնիվ է, ավելի ազնիվ, քահ-քահ-քահ:

— Ի՞նչ ասել է ավելի ազնիվ: Ես այդպիսի արտահայտությունները չեմ հասկանում մարդկային գործունեությունը որոշելու իմաստով: «Ավելի ազնիվ», «ավելի մեծահոգի», այդ ամենը դատարկ բան է, անհեթեթություն, հին, նախապաշարմունքային խոսքեր, որոնք ես բացասում եմ: Ազնիվ է այն ամենը, ինչ որ օգտակար է մարդկությանը: Ես հասկանում եմ միայն մի բան՝ օգտակար է: Ինչքան կուզեք քրքջացեք, դա այդպես է:

Պյոտր Պետրովիչը շատ էր ծիծաղում: Նա արդեն վերջացրեց հաշվելը և փողը դրեց գրպանը: Սակայն դրա մի մասը չգիտես ինչու դեռ մնում էր սեղանի վրա: Այդ «աղբահորերի հարցը», շնայած իր ողջ գոհակության, արդեն մի քանի անգամ Պյոտր Պետրովիչի և նրա երիտասարդ բարեկամի միջև պառակտման ու անհամերաշխության առիթ էր դարձել: Ամբողջ անմտությունն այն էր, որ Անդրեյ Սեմյոնովիչը իրոք բարկանում էր: Լուծինը զվարճանում էր դրանով, իսկ տվյալ ընկերին նա առանձնապես ուզում էր մի քիչ շարացնել Լեբեզյատնիկովին:

— Դուք երեկվա ձեր անհաջողության պատճառով եք այդպես նենգում և ինձ ձեռ առնում,— վերջապես ասաց Լեբեզյատնիկովը: Չնայած իր ողջ «անկախության» և բոլոր «բողոքներին», նա ընդհանրապես չէր համարձակվում հակաճառել Պյոտր Պետրովիչին և առհասարակ նրա հանդեպ ինչ-որ հարգանք էր տածում, որը դեռ անցած տարիներից իր համար սովորական էր դարձել:

— Ավելի լավ է դուք այ թե ինչ ասեք,— գոռոզաբար և սրտնեղելով նրան ընդհատեց Պյոտր Պետրովիչը,— արդյոք դուք կարո՞ղ եք... կամ ավելի լավ է ասել՝ արդյո՞ք դուք իսկապես այնքան մոտիկ եք այդ դեռահաս անձնավորությանը, որպեսզի նրան խնդրեք հենց հիմա մի ընկալով գալ այստեղ, այս սենյակը: Կարծեմ բոլորն էլ վերադարձել են գերեզմանոցից... Ես լսում եմ նրանց ոտնաձայները... Ինձ հարկավոր է տեսնել նրան, այդ աղջկան:

— Դա ձեր ինչի՞ն է պետք,— զարմանքով հարցրեց Լեբեզյատնիկովը:

— Այնպես, էլի, հարկավոր է: Այսօր-վաղը ես կմեկնեմ այստեղից, դրա համար էլ կցանկանայի նրան մի բան հաղորդել... Մեր խոսակցության ժամանակ դուք էլ կարող եք այստեղ լինել: Դա նույնիսկ ավելի լավ է: Թե չէ աստված գիտե, թե ինչ կմտածեք:

— Ես ոչինչ էլ չեմ մտածի... Ես հենց այնպես հարցրի, ու եթե դուք գործ ունեք, ապա չկա ավելի հեշտ բան, քան նրան կանչելը: Հիմա կգնամ: Հավատացած եղեք, որ ես ձեզ չեմ խանգարի:

Իսկապես, հինգ ընկալ հետո Լեբեզյատնիկովը վերադարձավ Սոնեչկայի հետ: Վերջինս ներս մտավ չափազանց զարմացած և ըստ իր սովորության, երկչոտելով: Նա միշտ երկչոտում էր նման դեպքերում և խիստ վախենում էր նոր անձնավորություններից ու նոր ծանոթություններից, վախենում էր առաջ էլ, դեռ մանկությունից, իսկ հիմա է՛լ ավելի էր վախենում... Պյոտր Պետրովիչը նրան դիմավորեց «սիրալիք ու քաղաքավարի», սակայն ինչ-որ ուրախ մտերմավորությամբ, որը Պյոտր Պետրովիչի կարծիքով, վայել էր այնպիսի հարգևոր ու պատկառելի մարդուն, ինչպես ինքը, մի

այնպիսի դեռահաս ու որոշ իմաստով նեաաբբիբ էակի նրկատմամբ, ինչպես Սոնյան: Պյոտր Պետրովիչը շտապեց շարժալիերիս նրան ու նստեցրեց սեղանի մոտ, իր դիմաց: Սոնյան նստեց, նայեց շուրջը, նայեց Լեբեզյատնիկովին, սեղանին դրված փողերին, հետո հանկարծ էլի Պյոտր Պետրովիչին ու այլևս աչքը չկտրեց նրանից, կարծես գամվեց նրան: Լեբեզյատնիկովը քայլեց դեպի դուռը: Պյոտր Պետրովիչը վեր կացավ, Սոնյային նշան արեց, որ մնա նստած, ու դուռն մոտ կանգնեցրեց Լեբեզյատնիկովին:

— Այդ Ռասկոլնիկովը այնտե՞ղ է, եկե՞՛ղ է,— շնչալով հարցրեց նրան:

— Ռասկոլնիկովը: Այնտեղ է: Ի՞նչ կա որ: Այո, այնտեղ է... Հենց հիմա եկավ, ես տեսա... Ի՞նչ կա որ:

— Ես ձեզ առանձնապես խնդրում եմ մնալ այստեղ, մեզ հետ, ինձ մենակ չթողնել այդ... աղջկա հետ: Դատարկ բան է, բայց աստված գիտե ինչեր կասեն: Ես չեմ ուզում, որ Ռասկոլնիկովը այնտեղ բան ասի... Հասկանո՞ւմ եք, թե ես ինչի մասին եմ խոսում:

— Հասկանում եմ, հասկանում եմ,— հանկարծ գլխի ընկավ Լեբեզյատնիկովը:— Այո, դուք իրավացի եք... Իմ անձնական համոզմունքով դուք, իհարկե, ավելորդ երկյուղ եք զգում, բայց և այնպես... դուք իրավացի եք: Խնդրեմ, ես կմնամ: Ես կկանգնեմ լուսամուտի մոտ և ձեզ չեմ խանգարի... Ըստ իս, դուք դրա համար իրավունք ունեք...

Պյոտր Պետրովիչը ետ գարձավ, նստեց բազմոցին, Սոնյայի դիմաց, ուշադիր նայեց նրան և հանկարծ խիստ պատկառելի, նույնիսկ մի փոքր խիստ տեսք ընդունեց: Որպես թե՛ աղբ ինքը ուրիշ բաներ չմտածես, ա՛յ աղջիկ: Սոնյան վերջնականապես շփոթվեց:

— Նախ և առաջ խնդրում եմ ձեզ, Սոֆյա Սեմյոնովնա, իմ կողմից ներողություն խնդրեք ձեր շատ հարգելի մայրիկից... Կարծեմ այդպես է, չէ՞՞ ձեզ մոր տեղ է գալիս Կատերինա Իվանովնան,— ասաց Պյոտր Պետրովիչը խիստ լուրջ տոնով, բայց և բավական սիրալիր: Երևում էր, որ նա միանգամայն բարեկամական դիտավորություններ ունի:

— Ենչա՞ այդպես է, այո. մոր տեղ է գալիս,— հոպու՛նապ ու երկչոտ պատասխանեց Սոնյան:

— Հա՛, դե ուրեմն իմ կողմից ներողություն խնդրեցեք, որ ես ինձնից անկախ պատճառներով ստիպված եմ բացակայել, ներկա չլինել ձեր հացկերույթին... այսինքն հոգեհացին, շնայած ձեր մայրիկի սիրալիր հրավերին:

— Լավ. կասեմ, հենց հիմա,— ու Սոնյան հապճեպ վեր թռավ աթոռից:

— Այդ դեռ բոլորը չէ,— կանգնեցրեց նրան Պյոտր Պետրովիչը՝ ժպտալով նրա պարզամտության և պատշաճությունները չգիտենալու վրա,— դուք ինձ քիչ եք ճանաչում, ամենասիրելի Սոֆյա Սեմյոնովնա, եթե մտածեցիք, թե ես միայն ինձ վերաբերող, աննշան այդ պատճառով կանհասգրասացնեի և ինձ մոտ կկանչեի մի այնպիսի անձնավորության, ինչպիսին դուք եք: Ես ուրիշ նպատակ ունեմ:

Սոնյան հապճեպ նստեց: Սեղանից շահվաքած գորշ ու ծիածանագույն թղթադրամները դարձյալ երևացին նրա աչքերին, բայց նա իսկույն դեմքը շուտ տվեց դրանցից ու գարձրեց դեպի Պյոտր Պետրովիչը: Ուրիշի փողերին նայելը հանկարծ սարսափելի անվայել թվաց նրան, մանավանդ նրան: Նա հայացքը հռուեց Պյոտր Պետրովիչի ոսկե լսոնետին, որ վերջինիս ձախ ձեռքին էր, և ապա մեծ, մասսիվ, դեղին քարով ու շափազանց գեղեցիկ մատանուն, որ այդ ձեռքի միջամատին էր, ու հանկարծ էլի շուտ տվեց հայացքը, ու չգիտենալով ինչ անել, դարձյալ ուղիղ նայեց Պյոտր Պետրովիչի աչքերին: Առաջվանից է՛լ ավելի լուրջ տեսք ընդունելով, Պյոտր Պետրովիչը շարունակեց իր խոսքը:

— Երեկ այնպես պատահեց, որ ես հարևանցիորեն միերկու խոսք փոխանակեցի դժբախտ Կատերինա Իվանովնայի հետ: Այդ բավական էր իմանալու համար, որ նա, եթե կարելի է այսպես արտահայտվել, գտնվում է հակաբնական վիճակում...

— Այո... հակաբնական վիճակում,— իսկույն վրա բեբեց Սոնյան:

— Կամ ավելի պարզ ու հասկանալի կլինի ասել՝ հիվանդ վիճակում:

— Այո, պարզ ու հասկ... այո, հիվանդ է:

— Այդպես: Եվ ահա մարդասիրական դրացմունքից և-և-և, այսպես ասած, կարեկցությունից դրգված, ես կչան-

կանայի իմ կողմից որևէ բանով՝ օգտակար լինել՝ նախատեսելով նրա անխուսափելիորեն դժբախտ ճակատագիրը: Կարծեմ այդ ամբողջ աղքատ ընտանիքը հիմա միայն ձեր խնամքին է մնացել:

— Քույլ տվեք հարցնել,— հանկարծ վեր կացավ Սոնյան,— երեկ դուք ի՞նչ եք բարեհաճել նրան ասել թոշակ ստանալու հնարավորության մասին: Դեռ երեկ նա ինձ ասել է, որ դուք հանձն եք առել նրա համար թոշակ հաջողացնելու Դա ճի՞շտ է:

— Ամենևին ոչ, որոշ իմաստով դա նույնիսկ անհեթեթություն է: Ես միայն ակնարկել էի, որ ծառայության մեջ մեռած աստիճանավորի այրին կարող է ժամանակավոր օգնություն ստանալ, եթե միայն միջնորդություն լինի: Բայց կարծեմ ձեր հանգուցյալ ծնողը ոչ միայն չի ծառայել սահմանված ժամկետում, այլև վերջին ժամանակներում բոլորովին չի ծառայել: Մի խոսքով, թեպետև կարող էր հույս լինել, բայց այդ հույսը անհաստատ կլիներ, որովհետև սույն դեպքում էապես օգնության ոչ մի իրավունք գոյություն չունի, նույնիսկ ընդհակառակը... Իսկ նա արդեն սկսել է թոշակի մասին մտածել, քահ-քահ: Աշխույժ տիկին է:

— Այո, թոշակի մասին... որովհետև նա դուրսահավատ է ու բարի և բարությունից ամեն բանի հավատում է և... և... այդպիսի խելքի է... Այո, դե, ներեցեք,— ասաց Սոնյան և դարձյալ վեր կացավ, որ գնա:

— Ներեցեք, դուք դեռ բոլորը չեք լսել:

— Այո, չեմ լսել,— քրթմնջաց Սոնյան:

— Դե ուրեմն նստեցեք:

Սոնյան սարսափելի շփոթվեց ու նստեց նորից, երրորդ անգամ:

— Տեսնելով նրա այդ վիճակը, դժբախտ, փոքրահասակ երեխաներով ծանրաբեռնված լինելը, ինչպես ես արդեն ասել եմ, կցանկանալի որևէ բանով, ուժերիս ներածին շափ օգտակար լինել, այսինքն, ինչպես ասում են, ուժերիս ներածին շափ, ոչ ավելի: Զորօրինակ, կարելի էր նրա օգտին բաժանորդագրություն, կամ, այսպես ասած, վիճակախաղ կազմակերպել... կամ որևէ նման մի բան, ինչպես և այդպիսի դեպքերում կազմակերպում են մերձավորները

կամ թեկուզ և կողմնակիները, ովքեր ցանկանում են օգնություն ցույց տալ: Ես մտադիր էի հենց սա հաղորդել ձեզ: Դա թերևս հնարավոր է:

— Այո, լավ... Դրա համար աստված ձեզ... — թոթովում էր Սոնյան՝ ակնապիշ նայելով Պյոտր Պետրովիչին:

— Հնարավոր է, բայց... մենք այդ հետո կանենք, այսինքն՝ կարելի էր այսօր էլ սկսել: Երեկոյան կտեսնվենք, կպայմանավորվենք և, այսպես ասած, հիմք կդնենք: Եկեք ինձ մոտ ժամը յոթին: Հուսով եմ, որ Անդրեյ Սեմյոնովիչը նույնպես կմասնակցի... Բայց... այստեղ կա մի հանգամանք, որը պետք է նախապես և մանրակրկիտորեն հիշատակել: Հենց դրա համար էլ ես ձեզ անհանգստացրի, Սոֆյա Սեմյոնովնա, ու այստեղ կանչեցի: Իմ կարծիքն այն է, որ չի կարելի փողը տալ անձամբ Կատերինա Իվանովնային, դա վտանգավոր է. դրա ապացույցը հենց այսօրվա հոգեհացն է: Վաղվան օրվա համար շունենալով, այսպես ասած, մի պատահ ուտելիք և... ոտնաման ու այլ բաներ, այսօր գտնվում է Յամայկայի ոտմ ու կարծեմ նույնիսկ մադերա և սուրճ: Անցնելիս ես տեսա: Հենց վաղը դարձյալ ձեր վզին կընկնի ամեն ինչ, մինչև վերջին պատուհան հացը. դա արդեն անհեթեթություն է: Դրա համար էլ բաժանորդագրությունը, ըստ իմ անձնական կարծիքի, պետք է այնպես կատարվի, որ դժբախտ այրին, այսպես ասած, ոչինչ չիմանա փողերի մասին, այլ գիտենայիք, գործինակ, միայն դուք: Ծիշտ չե՞մ ասում:

— Ես չգիտեմ: Նա այդ անում է միայն այսօր... Կյանքումը մի անգամ... Նա շատ էր ուզում հոգեհաց տալ, պատիվ անել, հարգել հանգուցյալի հիշատակը... Նա շատ խելացի է: Սակայն ինչպես որ դուք կամենաք, ես շատ, շատ շնորհակալ կլինեմ ձեզնից... ու նրանք բոլորն էլ, որբերն էլ շնորհակալ կլինեն... աստված ձեզ հաջողություն կտա...

Սոնյան չվերջացրեց խոսքը և լացեց:

— Այդպես: Ուրեմն դա նկատի ունեցեք, իսկ հիմա բարի եղեք ձեր ազգականուհու շահերի համար առայժմ ուժերիս ներածին շափ մի գումար ընդունել անձամբ ինձնից: Շատ և շատ եմ ցանկանում, որ իմ անունը ընդամին չհի-

ջատակվի: Ահա... այսպես ասած... Ինքս հոգսեր ունենալով, շեմ կարող ավելին տալ...

Ու Պյոտր Պետրովիչը խնամքով բացնց և Սոնյային մեկնեց տասը ուրբիանոց մի թղթադրամ: Սոնյան վերցրեց, շիկնեց, վեր թռավ, ինչ-որ փնթփնթաց ու շտապեց հրածեշտ տալ: Պյոտր Պետրովիչը քաղաքավարությամբ նրան ուղեկցեց մինչև դուռը: Վերջապես, Սոնյան հուզված ու տանջված դուրս թռավ սենյակից և Կատերինա Իվանովանայի մոտ վերադարձավ շափից դուրս շփոթված:

Այդ տեսարանի ամբողջ ընթացքում Անդրեյ Սեմյոնովիչը մերթ կանգնած էր լինում պատուհանի մոտ, մերթ քայլում էր սենյակով մեկ՝ շցանկանալով ընդհատել խոսակցությունը. իսկ երբ Սոնյան գնաց, նա հանկարծ մոտեցավ Պյոտր Պետրովիչին ու ձեռքը ցնծությամբ մեկնեց նրան.

— Ես ամեն ինչ լսեցի և ամեն ինչ տեսա, — ասաց նա՝ առանձնապես շեշտելով վերջին բառը: — Դա ազնվություն է, այսինքն՝ ես ուզում էի ասել՝ մարդասիրություն է: Դուք ցանկանում էիք խուսափել շնորհակալությունից, ես այդ տեսա: Խոստովանում եմ ձեզ, սկզբունքով ես շեմ կարող համակրել մասնավոր բարեգործությունը, որովհետև դա ոչ միայն բուրրովին էլ արմատախիլ չի անում շարիքը, այլ նույնիսկ է՛լ ավելի է սնում այն: Բայց և այնպես շեմ կարող շխոստովանել, որ հաճույքով էի նայում ձեր վարմունքին. այո, այո, այդ ինձ դուր է գալիս:

— Էհ, այդ բուրբ դատարկ բան է, — փնթփնթաց Պյոտր Պետրովիչը՝ մի փոքր հուզվելով և ուշադիր նայելով Լեբեզյատնիկովին:

— Ոչ, դատարկ բան չէ: Այն մարդը, որ վերազորված է ու վրգովված, ինչպես գուք երեկվա դեպքի պատճառով, ու միևնույն ժամանակ ընդունակ է մտածելու ուրիշների գրծբախտության մասին, այդ մարդը... արժանի է հարգանքի, թեև իր վարմունքով սոցիալական սխալ է կատարում... Ես այդ նույնիսկ չէի սպասում ձեզնից, Պյոտր Պետրովիչ, մանավանդ նկատի առնելով ձեր հասկացողությունները. օ՛, որքա՛ն են ձեզ խանգարում ձեր հասկացողությունները, որքա՛ն է ձեզ հուզում, օրինակ, երեկվա անհաջողությունը, —

բացակաշում էր քարեխրոտ Անդրեյ Սեմյոնովիչը՝ դարձյալ զգալով խիստ համակրանք դեպի Պյոտր Պետրովիչը, — ամենաազնիվ, ամենասիրելի Պյոտր Պետրովիչ, ախր ձեր ինչի՞ն, ինչի՞ն է պետք, որ անպայման լինի այդ ամուսնությունը, այդ օրինակյան ամուսնությունը: Ձեր ինչի՞ն է պետք ամուսնության այդ օրինակաճուրջունը: Եթե կուզեք, խփեցեք ինձ, ես ուրախ եմ, ուրախ եմ, որ դա չհաջողվեց, որ գուք ազատ եք, որ գուք այնքան էլ կորած չեք մարդկության համար, ուրախ եմ... Տեսնո՞ւմ եք, ես այդ շեմ թաքցրնում:

— Այդ ինձ հարկավոր է, որովհետև ես շեմ ուզում ձեր քաղաքացիական ամուսնությամբ կնոջ դավաճանություն զո՛հ լինել և ուրիշների երեխաներին խնամել, ահա թե ինձ ինչի համար է հարկավոր օրինական ամուսնությունը, — ասաց Լուսինը՝ որևէ բան պատասխանելու համար: Նա առանձնապես մտազբազ էր:

— Երեխաների՞ն, գուք հիշեցիք երեխաների՞ն, — ցրնցվեց Անդրեյ Սեմյոնովիչը ինչպես թաղմական շեփորը լսած մարաական նժույգ, — երեխաները, դա սոցիալական հարց է, առաջին կարևորության հարց է, ես համաձայն եմ. բայց երեխաների հարցը այլ կերպ կլուծվի: Ոմանք նույնիսկ բուրրովին բացասում են երեխաներին, ինչպես և ամեն ակնարկ ընտանիքի վերաբերյալ: Երեխաների մասին մենք հետո կխոսենք, իսկ հիմա զբաղվենք դավաճանության հարցով: Խոստովանում եմ ձեզ, օր դա իմ թույլ տեղն է: Այդ վատթար, հուսարական, պուշկինյան արտահայտությունը նույնիսկ աներևակայելի է ապագա բառապաշարում: Եվ ի՞նչ է դավաճանությունը: Օ՛, ինչպիսի՛ մոլորություն: Ի՞նչ դավաճանություն, ի՞նչ բան, ա՛յ քեզ դատարկ բան: Ընդհակառակը, քաղաքացիական ամուսնության դեպքում, դա չի էլ լինի: Դավաճանությունը, դա միայն բնական հետեվանք է ամեն մի օրինական ամուսնության, այսպես ասած՝ դրա ուզումն է, բողոք է, այնպես որ ավյալ իմաստով նույնիսկ ամենեկին էլ ստորացուցիչ չէ: Ու եթե ես երբեք օրինական կարգով ամուսնանամ, մի բան, որ անհեթեթություն է, ապա ես նույնիսկ ուրախ կլինեմ ձեր հիշատակած, երբեք անիծված այդ դավաճանության համար:

այդ դեպքում ես կասեմ իմ կնոջը՝ «Ընկերս, մինչև այժմ ես միայն սիրում էի քեզ, իսկ հիմա քեզ հարգում եմ, որովհետեւ դու կարողացար բողոքել»: Գուր ծիծաղում էր: Այդ նրանից է, որ դուք անզոր եք նախապաշարմունքներից ձեռք ջաշելու: Գրո՞ղը տանի, ես հո հասկանում եմ, թե ինչպիսի անախորժություն է լինում, երբ օրինական ամուսնությունը կապվածները խաբում են միմյանց. բայց չէ՞ որ դա անարգ փաստի անարգ հետևանք է, երբ ստորացրած են լինում թե մեկը և թե մյուսը: Իսկ երբ դավաճանությունը բացահայտ է լինում, ինչպես քաղաքացիական ամուսնության դեպքում, այն ժամանակ, էպպես գոյություն էլ չի ունենում, աներևակայելի է և նույնիսկ վերանում է այդ անունը: Ընդհակառակը, ձեր կինը միայն կապացուցի, թե ինչպես հենց ինքը հարգում է ձեզ, գտնելով, որ դուք ընդունակ չեք խանգարելու նրա երջանկությունը՝ և այնքան եք զարգացած, որ նրանից վրեժ չեք առնի նոր ամուսնու համար: Գրողը տանի, ես երբեմն երազում եմ, որ եթե ինձ մարդու տան, թյո՛ւ, եթե ես ամուսնանամ (լինի դա քաղաքացիական թե օրինական ամուսնություն, այդ միևնույն է), ես ինքս կարծես թե պիրեկան կբերեի կնոջս մոտ, եթե նա երկար ժամանակ պիրեկան չգտներ. «Ընկերս,— կասեի ես իմ կնոջը,— ես քեզ սիրում եմ, բայց նաև ցանկանում եմ, որ դու ինձ հարգես», ա՛յ թե ինչ...

Պյոտր Պետրովիչը քրքրում էր, բայց առանց որևէ հափշտակություն: Նա նույնիսկ քիչ էր լսում: Նա իրոք ինչ որ ուրիշ բան էր մտածում և նույնիսկ կեբեզյատնիկովն էլ ի վերջո այդ նկատեց: Պյոտր Պետրովիչը նույնիսկ հուզված էր, շփում էր ձեռքերը, մտածմունքի մեջ ընկնում: Անդրեյ Սեմյոնովիչը հետո վերհիշեց ու հասկացավ այդ ամենը...

II

Գծվար կլինե՞ր ճշտությունը նշել այն պատճառները, որոնց հետևանքով Կատերինա Իվանովնայի խանգարված գլխում ծագեց այդ անհեթեթ հոգեհացը կազմակերպելու միտքը: Հիրավի, դրա վրա ծախսվեց համարյա տասը ուրբի այն քսան անուրուց ավելի գումարից, որ ստացվել էր Ռասկոլնիկովից,

հատկապես Մարմելադովի թաղման համար: Գուցե Կատերինա Իվանովնան հանգուցյալի հանդեպ իրեն պարտավոր էր համարում «ինչպես հարկն է» հարգել նրա հիշատակը, որպեսզի բոլոր տնվորները, մանավանդ Ամալյա Իվանովնան, գիտենան, որ հանգուցյալը «ոչ միայն ամենևին էլ նրանցից վատ չի եղել, այլ գուցե շատ ավելի լավ է եղել», որ նրանցից ոչ ոք իրավունք չունի նրա հանդեպ «իր քիթը բարձրացնել»: Գուցե այստեղ առավելապես ազդեցություն ուներ ազճառի այն առանձնահատուկ հպարտությունը, որի հետևանքով մեր կենցաղում բոլորի և յուրաքանչյուրի համար պարտադիր հասարակական որոշ ծեսերի համար շատ չքավորներ վերջին ուժերն են լարում և ծախսում խնայված վերջին կոպեկները, որպեսզի միայն «ետ շման ուրիշներից» և որպեսզի այդ ուրիշները նրանց որևէ կերպ չչպարսափեն»: Միանգամայն հավանական է նաև այն, որ Կատերինա Իվանովնան հատկապես այս դեպքում, հատկապես այն պահին, երբ ինքը կարծես թե մոռացված էր բոլորի կողմից, «ուզեց ցույց տալ այդ բոլոր շնչին ու վատթար տրեվորներին», որ ինքը ոչ միայն «գիտե ապրել և գիտե հյուրեր ընդունել», այլև նույնիսկ ամենևին էլ այդպիսի վիճակի համար չի դաստիարակվել, այլ դաստիարակված է գրեզապետի «ազնվականական, կարելի է նույնիսկ ասել՝ աքրիստոկրատական տանը», ու ամենևին էլ ստեղծված չէ հատակ ավելու և գիշերները երեխաների շորեր լվանալու համար: Հպարտության և սնափառության այդ մոլուցքները երբեմն համակում են բոլորովին աղքատ ու ընկճված մարդկանց ու երբեմն նրանց համար գրգռիչ, անզուպելի պահանջ են դառնում: Իսկ Կատերինա Իվանովնան ամենևին էլ ընկըճվածներից չէր. կարելի էր նրան ուղղակի սպանել այլևայլ հանգամանքներով, բայց անկարելի էր նրան ընկճել բարոյապես, այսինքն՝ վախեցնել և նրա կամքը ենթարկել ուրիշին: Մյուս կողմից նրա մասին Սոնեչկան միանգամայն իրավացիորեն ասում էր, որ նրա խելքն ու միտքը խանգարվում է: Ճշմարիտ է, դեռ չէր կարելի այդ ասել դրականապես և վերջնականորեն, բայց հիրավի, վերջին ժամանակներում, ամբողջ վերջին տարում նա այնքան էր տանջվել, որ մասամբ խելքը թոցրել էր. Ինչպես բժիշկներն են ասում,

Քրեախառի առձեռ զարգացումը նույնպես նպաստում է մաս-
վոր ունակութունների խանգարման:

Բազմաքանակ և բազմատեսակ գեներներ չփայլն, մտպե-
րա նույնպես, դա լափազանցրած էր, բայց գեներ կարո Բեր-
ված էր օղի, առև և լիսարոնյան գեներ, բուլբը ամենավատ
որակի, սակայն բավականաչափ քանակությամբ: Բացի կատ-
յայից, կային երեք-չորս տեսակ խորտիկներ (ի միջի առաջ
նակ բլիններ), բուլբը Ամալյա Իվանովնայի խոհանոցից-
բացի գրանից, երկու ինքնատ էր գրված, ճաշից հետո թեկ
ալ փունջ խմելու համար: Գնումները տնօրինել էր ինքը՝
Կատերինա Իվանովնան, նրան օգնել էր տնվորներից մեկը,
մի ինչ-որ խղճուկ լեհ: Աստված գիտե, թե սա ինչի համար
էր ապրում աիկին կիպակեխզելի տանը: Նա անմիջապես
ներկայացավ Կատերինա Իվանովնային, նրա հանձնարա-
բությունները կատարելու համար, ու ամբողջ նախորդ օրը
և այդ ամբողջ առավոտյան դես-գեն էր վազում գլուխը կոր-
ցրած ու լեզուն հանած, կարծես առանձնապես շանաչով, որ
այս վերջին հանգամանքը նկատելի լինի: Ամեն մի գատարկ
բանի համար նա բոպե առ բոպե գալիս էր Կատերինա Իվա-
նովնայի մոտ, նույնիսկ վաղ էր տալիս նրան փնտրելու
խանութաշարքում, նրան շարունակ անվանում էր «պանի
խորունժինա» (տիկին կոռնեստուհի) և ի վերջո սաստիկ
ձանձրացրեց Կատերինա Իվանովնային, թեև սա սկզբում
ասում էր, որ առանց այդ «ծառայակամ և մեծահոգի մար-
դու» ինքը բուլբովին կկորչեր: Կատերինա Իվանովնայի
բնավորությանը հատուկ էր հենց տառաչին հանդիպած, պա-
տահական մարդուն անմիջապես լավագույն, հիանալի հատ-
կություններ վերագրել, այնպես գովաբանել նրան, որ մար-
դը նույնիսկ ամաշում էր, գովասանքի համար մեջտեղ բե-
թել այլևայլ հանգամանքներ, որոնք ամենևին էլ գոյություն
չունեին, միանգամայն անկեղծորեն ու պարզամտությամբ
հավատալ դրանց գոյության, հետո էլ հանկարծ միանգա-
մից հիասթափվել, շշպել, նախատել և հրելով վաղելի այն
մարդուն, որին ինքը ընդամենը մի քանի ժամ առաջ տա-
ռացիորեն երկրպագում էր: Բնությունից նա ժիժողիտ,
ուրախ և խաղաղասեր բնավորություն ունեւ: Բայց իր գըլ-
լին շարունակ գծրախառություններ և ձախորդություններ

էին թափվել, նա մոլեգնաբար ցանկանում էր ու պահան-
ջում, որ բուլբը խաղաղ և ուրախ ապրեն և շնամաբձակվեն
այլ կերպ ապրել: Ահա թե ինչու իր կյանքում ամենաթեթև
դիտանանսը, ամենաչնչին անհաջողությունը նրան իսկույն
կատաղության էր հասցնում, և նա մի ակնթարթում, ամե-
նավառ հույսերից ու ֆանտազիաներից հետո, սկսում էր
անիծել իր բախտը, պոկել ու դեն շարտել այն ամենը, ինչ
որ լինում էր իր ձեռքի տակ, ու գլուխը խփել պատին: Զգի-
տես ինչու Ամալյա Իվանովնան էլ հանկարծ նրա աչքում
արտասովոր նշանակություն ստացավ և նրա կողմից ար-
տասովոր հարգանքի արժանացավ. գուցե դա այն պատ-
ճառով էր, որ ձեռնարկվել էր այդ հոգեհացը, և Ամալյա
Իվանովնան սրտանց որոշել էր մասնակցել բուլբը գլխա-
ցավանքներին. նա հանձն էր առել սեղան գցել, սփռոց,
անձեռոցիկներ, ամանեղեն և այլ իրեր բերել և իր խոհա-
նոցում ուտելիք պատրաստել: Նրան ամեն ինչ լիազորել էր
Կատերինա Իվանովնան ու թողել էր իր փոխարեն տնօրի-
նություն անելու, իսկ ինքը գնացել էր գերեզմանոց: Հիրա-
վի, ամեն ինչ շատ լավ էր պատրաստված. սեղանը ծածկը-
ված էր նույնիսկ բավական մաքուր սփռոցով, ամանները,
պատառաքաղները, դանակները, ըմպանակները, բաժակնե-
րը, թասերը՝ այդ ամենը, իհարկե, հավաքովի էր, զանա-
զան ձևի ու չափի, բերվել էր այլևայլ տնվորներից, բայց
որոշ ժամին ամեն ինչ իր տեղն էր, ու Ամալյա Իվանովնան
զգալով, որ գործը հիանալի է կատարել, գերեզմանոցից
վերադարձողներին դիմավորեց նույնիսկ մի փոքր հպարտ
տեսքով, զուգված-զարդարված, սզո նոր ժապավեններով
պճնած գլխադիրով ու սև շրջագծեստով: Այդ հպարտությունը
թեև ըստ արժանվույն էր, բայց չգիտես ինչու գուր չեկավ
Կատերինա Իվանովնային. «Հիրավի, կարծես թե առանց
Ամալյա Իվանովնայի չէինք կարողանա սեղան գցել», մտա-
ծում էր նա: Նրան գուր չեկավ նաև նոր ժապավեններով
պճնած գլխադիրը. «Այդ հիմար գերմանուհին հո չի՞ հը-
պարտանում նրանով, որ ինքը տանտիրուհին է և գուժ է
արել օգնելու աղքատ տնվորներին: Գո՞ւթ է արել, ասացե՞ք
խնդրեմ, Կատերինա Իվանովնայի հայրիկի մոտ, որը զըն-
դապես էր և քիչ էր մնում նահանգապետ դառնար, երբեմն

եղան էր բացվում քառասուն մարդու համար, այնպես որ մի որևէ Ամալյա Իվանովնայի կամ ավելի լավ է ասել՝ Ամալյա Լյուդվիգովնայի այնտեղ խոհանոց էլ չէին թողնի...»։ Սակայն Կատերինա Իվանովնան որոշեց առայժմ շարտահայտել իր զգացմունքները, թեև մտածում էր, որ անպայման հարկավոր է հենց այդ օրը վռնդել Ամալյա Իվանովնային և նրան ցույց տալ իր իսկական տեղը, թե չէ նա աստված գիտե թե ինչեր կերևակայի, իսկ առայժմ Կատերինա Իվանովնան նրա նկատմամբ սառը վերաբերմունք էր ցույց տալիս։ Կատերինա Իվանովնային մասամբ ջղայնացնում էր նաև մի ուրիշ անախորժություն. թաղմանը կանչված տնվորներից համարյա ոչ մեկը դրան չէր մասնակցել, բացի լեհից, որը կարողացել էր նաև վազ տալ գեթեմանոց. իսկ հոգեհացին, այսինքն՝ ուտելու-խմելուն ներկայացան միայն աննշան և աղքատ տնվորները, նրանցից շատերը նույնիսկ անվայելուչ էին հագնված, ուղղակի խուժաններ էին։ Իսկ այն տնվորները, որոնք հասակով ավելի մեծ ու ավելի պատկառելի էին, բոլորն էլ ասես դիտմամբ, ասես պայմանավորված լինելով, բացակայում էին։ Օրինակ, Պյոտր Պետրովիչ Լուժինը, կարելի է ասել՝ բոլոր տնվորներից ամենապատկառելի մարդը, շեկավ հոգեհացին, այնինչ դեռ նախորդ օրվա երեկոյան Կատերինա Իվանովնան բոլորին, այսինքն Ամալյա Իվանովնային, Պոլեչկային, Սոնյային և լեհին ասում էր, որ նա առավելապես ազնիվ ու մեծահոգի մարդ է, ահագին կապեր ու կարողություն ունի, եղել է իր առաջին ամուսնու բարեկամը, ընդունվում էր իր հոր տանը, խոստացել է բոլոր միջոցները գործադրել իր համար խոշոր թոշակ հաշողացնելու նպատակով։ Այստեղ հիշատակենք, որ եթե Կատերինա Իվանովնան պարծենում էր որևէ մեկի կապերով ու կարողությամբ, այդ անում էր առանց որևէ հետաքրքրության, առանց որևէ անձնական հաշվենկատության, բոլորովին անշահախնդիր, այսպես ասած՝ զգացմունքների հորդությունից զրդված, հաճույք ստանալով հենց միայն գովաբանելուց ու գովաբանվողին մեծ արժանիքներ վերագրելուց։ Լուժինից բացի, հավանորեն նրանից օրինակ վերցնելով, շեկավ նաև «այդ վատթար սրիկա Լեբեզյատնիկովը», «Ախր նա ի՞նչ է իրեն երե-

վակայում։ Նրան հրավիրել են միայն դժբախտությունից զրդված, այն էլ Պյոտր Պետրովիչի հետ մի սենյակում ապրելու և նրա ծանոթը լինելու պատճառով, այնպես որ, անհարմար կլիներ չհրավիրել»։ Չեկավ նաև մի բարեկիրթ տիկին, իր «պառաված աղջկա» հետ։ Թեև սրանք ընդամենը երկու շաբաթ էին ապրել Ամալյա Իվանովնայի սենյակներում, բայց արդեն մի քանի անգամ գանգատվել էին, ու իրենց խանգարում է Մարմելադովների սենյակից լավոզ աղմուկը, մանավանդ երբ հանգուցյալը հարբած վերադառնում էր տուն։ Կատերինա Իվանովնան այդ իմացավ հենց Ամալյա Իվանովնայից, երբ սա լեզվակոխվ անելով Կատերինա Իվանովնայի հետ և սպառնալով դուրս անել նրա ամբողջ ընտանիքը, ամբողջ կոկորդով մեկ բղավում էր, որ նրանք անհանգստացնում են «ազնիվ տնվորներին, որոնց կրունկն էլ շարժեն»։ Կատերինա Իվանովնան որոշել էր հիմա դիտմամբ հրավիրել այդ տիկնոջը և նրա աղջկան, որոնց «կերթունկն էլ իբր թե շարժեր ինքը», մանավանդ որ մինչև այժմ, պատահամբ հանդիպելով նրան, այդ տիկինը գոռոզաբար երես էր դարձնում. թող ուրեմն նա իմանար, ու այստեղ «ազնվորեն են մտածում և զգացմունքներ տածում, հրավիրում անհիշաշարություններ», և թող նրանք տեսնեն, որ Կատերինա Իվանովնան սովոր է եղել այլ վիճակում էլ ապրել։ Կատերինա Իվանովնան ենթադրում էր սեղանի շուրջ նրանց հետ անպայման խոսել այդ մասին, ինչպես նաև իր հանգուցյալ հայրիկի համարյա թե նահանգապետ լինելու մասին, ու դրա հետ մեկտեղ անուղղակիորեն ակնարկել, որ հանդիպումների ժամանակ չպետք էր երես դարձնել և որ դա չափազանց հիմար բան է եղել։ Չեկավ նաև մի հաստափոր փոխ-գնդապետ (ըստ էության պաշտոնաթող շտաբս-կապիտան), բայց պարզվեց, որ տեռ նախորդ օրվա առավոտից նա «հալից ընկած էր եղել»։ Մի խոսքով, եկել էին միայն՝ լեհը, հետո մի խղճուկ, սակավախոս գրասենյակային ծառայող՝ կեղտոտված ֆրակով, բշտիկավոր դեմքով, գարշելի հոտով. հետո մի խուլ ու համարյա բոլորովին կույր ծերուկ, որը մի ժամանակ ծառայել էր մի ինչ-որ փոստատան, և որին ինչ-որ մեկը անհիշելի ժամանակներից և հայտնի չէ ինչի համար պահում էր Ամալյա Իվա-

նովնայի տանը, Եկավ նաև մի հարքած պաշտոնաթող պո-
բուշիկ, էսպես զորքի պարենավորման աստիճանավոր, որը
բուրորովին անվայելուշ ու բարձր քրքիջ էր ածակում և «երե-
վակայեցեք», առանց ժիւետի էր: Ինչ-որ մեկն էլ եկավ և
ուզողակի սեղան նստեց նույնիսկ առանց Կատերինա Իվա-
նովնային բարևելու և, վերջապես, մի անձնավորութիւնն էլ
հագուստ շունենալու պատճառով եկավ խալաթ հագած,
բայց դա արդեն այնքան անպատշաճ էր, որ Ամալյա Իվա-
նովնայի և լեհի ջանքերով հաջողվեց նրան դուրս անել: Լե-
հը իր հետ բերել էր ինչ-որ ուրիշ երկու լեհերի, որոնք բը-
նով և երբեք չէին ապրել Ամալյա Իվանովնայի տանը և
որոնց մինչև այժմ ոչ ոք չէր տեսել այդ տան սենյակնե-
րում: Այս ամենը շափազանց անախորժ ջղայնութիւն պատ-
ճառեց Կատերինա Իվանովնային: «Որ այդպես է, էլ օ՛ւմ
համար էին կատարվում բոլոր պատրաստութիւնները: Ե-
նկ շիինելու պատճառով երեխաներին նստեցրին ոչ թե սե-
զանի շուրջ, այլ ետին անկյունում, ուր նրանց համար ուտե-
լիք դրեցին սնդուկի վրա, երկու փոքրիկներին նստեցրին
նստարանին. Պուլեչկան որպես նրանցից մեծը, պետք է
հեկեր, կերակրեր նրանց ու սրբեր այդ «ազնվատոհմ երե-
խաների» քթիկները: Մի խոսքով, Կատերինա Իվանովնան
տկամայից պետք է բոլորին դիմավորեր կրկնապատկված
ժանրակշռութեամբ և նույնիսկ արհամարհանքով: Նա մի
առանձին խստութեամբ նայեց մի քանիսներին և գոռոզաբար
հրավիրեց սեղան նստել: Չգիտես ինչու, գտնելով, որ բոլոր
չեղածներին համար պետք է պատասխանատու լինի Ամալյա
Իվանովնան, նա հանկարծ սկսեց վերջինիս հետ շափազանց
անփուլթ վարվել. Ամալյա Իվանովնան անմիջապես գա-
նկատեց և խիստ վիրավորվեց: Այդպիսի սկիզբը լավ վախ-
ճան չէր խոստանում: Վերջապես նստեցին:

Ռասկոլնիկովը ներս մտավ համարյա հենց այն ժամին,
երբ մյուսները վերադարձան գերեզմանոցից: Կատերինա
Իվանովնան շափազանց ուրախացավ նրա գալու համար,
նախ՝ այն պատճառով, որ նա բոլոր հյուրերի մեջ միակ
եկրթված մարդն էր և «ինչպես հայտնի է, պատրաստվում
էր երկու տարուց հետո այստեղի համալսարանում պրո-
ֆեսորի ամբիոն գրավել», երկրորդ, այն պատճառով, որ նա

անմիջապես և քաղաքավարութեամբ ներողութիւն խնդրեց
որ հակառակ իր ցանկութեան, շկարողացավ մասնակցե-
լով: Կատերինա Իվանովնան ուղղակի նետվեց դեպք,
Ռասկոլնիկովը, նստեցրեց սեղան, իր ձախ կողքին (այ կող-
քին նստեց Ամալյա Իվանովնան): Չնայած անընդհատ իրա-
բանցման և ուտելիքները կանոնավոր մատուցելու և բոլո-
րին հասցնելու հոգսերին, շնայած տանջալից հազին, որը
ամեն ժամ ընդհատում և խեղդում էր նրան և կարծեա
առանձնապես ուժեղացել էր վերջին երկու օրում, նա ան-
ընդհատ դիմում էր Ռասկոլնիկովին և գրեթե շնչալով
հապճեպորեն թափում իր մեջ կուտակված բոլոր զգաց-
մանքները և իր ամբողջ արդարացի ցասումը ձախողված
հոգեհացի նկատմամբ. ցասումը հաճախ փոխարինվում էր
ամենաուրախ, ամենաանզուսպ ծիծաղով՝ հավաքված հյու-
րերի, գլխավորապես հենց ասնտիրուհու հասցեին:

— Ամեն ինչի համար այդ կկուն է մեղավոր: Դուք հաս-
կանում եք, թե ում մասին եմ խոսում. սրա մասին, սրա
մասին, — ու Կատերինա Իվանովնան գլխով ցույց տվեց
ասնտիրուհուն: — Նայեցեք նրան. շուր է աչքերը, զգում
է, որ մենք իր մասին ենք խոսում, բայց չի կարողանում
հասկանալ, ու շուր է աչքերը: Ի-ի-ի՛հ, բո՛ւ է, բո՛ւ, քա՛հ-
քա՛հ... Քխա՛-քխա՛-քխա՛: Եվ ի՛նչ է ուզում ցույց տալ
իր գլխադիրով. քխա՛-քխա՛-քխա՛: Դուք նկատեցի՞ք, ուզում
է բոլորին ցույց տալ, թե ինձ հովանավորում և պատիվ է
անում իր ներկայութեամբ: Ես նրան, իբրև կարգին կնոջ,
խնդրել էի հրավիրել ավելի լավ մարդկանց և հատկապես
հանգուցյալի ծանոթներին, իսկ նա տեսեք թե ում է բերել.
Ինչ-որ ծաղրածուներ են, կեղտոտ-փնթիներ: Նայեցեք ան-
մաքուր դեմք ունեցող այն մեկին. ինչ-որ երկոտանի փղս-
լընքատ է: Իսկ այդ լեհերը. քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ. քխա՛-քխա՛-
քխա՛: Ոչ ոք, ոչ ոք ու երբեք նրանց այստեղ չի տեսել, ես
էլ երբեք չեմ տեսել. դրանք ինչո՞ւ են եկել, հարցնում եմ
ձեզ: Նստել են առոք-փառոք, կողք-կողքի: — Պա՛հ, է՛յ, —
հանկարծ նա բարձրաձայն դիմեց լեհերից մեկին, — բլին-
ներ վերցրե՛լ եք, է՛ի վերցրեք. գարեջուր խմեցեք, գարե-
ջուր: Օղի չե՞ք ուզում: — Նայեցեք, վեր թռավ, գլուխ է
տալիս, նայեցեք, նայեցեք. խեղճերը երևի բուրո՞վին քաղ-

շած են: Ոչինչ, թող ուտեն: Գոնե շեն աղմկում, միայն թե
ևս վախենում եմ տանտիրուհու արժաթե գդալների համար...

— Ամալյա Իվանովնա, — համարյա լսելի ձայնով հան-
կարծ դիմեց նա տանտիրուհուն, — եթե ձեր գդալները գո-
ղանան, ես դրանց համար պատասխանատու չեմ, նախա-
զգուշացնում եմ ձեզ. — քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, — քրքշաց Կատերի-
նա Իվանովնան՝ նորից դիմելով Ռասկոլնիկովին, նորից
չբան գլխով ցույց տվեց տանտիրուհուն, իր արտառոց
չարմունքից ուրախացած: — Չհասկացավ, էլի չհասկա-
ցավ: Նստել է բերանը բացած, նայեցեք, բու է, իսկական
բու, նոր ժապավենների կապած բվեճ է, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ:

Այստեղ ծիծաղը դարձյալ վերածվեց անտանելի հագի,
օրը տեղի հինգ րոպե: Թաշկինակը մի քիչ արյունոտվեց,
ձակատին քրտինքի կաթիլներ և այտերին կարմիր բծեր
գուրս տվին: Նա Ռասկոլնիկովին լուռ ցույց տվեց արյունը,
ու հագիվ շունչ առնելով, իսկույն սկսեց դարձյալ թունդ
ոգևորությամբ փսփսալ նրա ականջին:

— Տեսե՛ք, է՛, կարելի է ասել, որ ես դրան միանգա-
մայն ներամիտ հանձնարարություն տվի՝ հրավիրել այն
տիկնոջն ու նրա աղջկան, հասկանո՞ւմ եք, թե ում մասին
եմ խոսում: Այստեղ հարկավոր էր առավելապես քաղաքա-
վարի վարվել, առավելագույն ճարտարությամբ գործել, իսկ
ոտ այնպես արեց, որ այդ եկվոր հիմար կինը, այդ գոռոզ
արարածը, այդ աննշան գավառացին, որը մայրի ինչ-որ
այրի կին է ու եկել է թոշակի մասին հոգալու և ատյան-
ների շեմքերը մաշելու, որը հիսունհինգ տարեկան հասա-
կում սև է ներկում իր մազերը, սպիտակ ու կարմիր ներ-
կեր է քսում երեսին (դա հայտնի է)... հենց այդպիսի արա-
բածը ոչ միայն չբարեհաճեց գալ, այլև ոչ ոքի շուղարկեց
ներողություն խնդրելու, թե ինքը չէր կարող գալ, ինչպես
այդպիսի դեպքերում պահանջում է ամենասովորական քա-
ղաքավարությունը: Չեմ կարող հասկանալ, թե ինչո՞ւ Պյո-
տեր Պետրովիչն էլ չեկավ: Իսկ ո՞ւր է Սոնյան, ո՞ւր գնաց:
Ահա վերջապես նա էլ եկավ: Հը՛, Սոնյա, ո՞րտեղ էիր: Տար-
օրինակ է, որ դու նույնիսկ հորդ թաղման օրը այդպես
անճշտապահ ես: Ռոդիոն Ռոմանովիչ, թողեք նա նստի ձեր
կողքին: Ահա քո տեղը, Սոնեչկա... Ինչ որ ուզում ես վերց-

բու: Գոնեղով վերցրու, լավն է: Հիմա բլիճներ կբերեն: Մրե-
խաներին տվե՛լ եք: Պոլեչկա, այդտեղ կա՞ ամեն ինչ. քիա՛-
քիա՛-քիա՛: Լա՛վ: Լյոնյա, խելոք կաց, իսկ դու, Կոլյա,
ստեղծ մի թափ տա. նստիր, ինչպես որ պետք է նստի
ազնվատուհմ երեխան: Լա՛, դու ի՞նչ ես ասում, Սոնեչկա:

Սոնյան շտապեց իսկույն նրան հաղորդել, որ Պյոտր
Պետրովիչը ներողություն է խնդրում: Նա աշխատում էր
բարձր խոսել, որպեսզի բոլորը կարողանային լսել, գործ էր
ածում ամենաընտիր ու քաղաքավարի խոսքեր, որ իբր թե
ասել էր Պյոտր Պետրովիչը, գունազարդում էր նրա արտա-
հայտությունները: Սոնյան ավելացրեց, որ Պյոտր Պետրո-
վիչը պատվիրել էր անպայման հաղորդել, թե հենց որ հնա-
բավոր լինի, ինքը անմիջապես կգա, որպեսզի խոսի զօրձե-
րի մասին և պայմանավորվի, թե ինչ կարելի է անել և ձեռ-
նարկել հետագայում և այլն, և այլն:

Սոնյան գիտեր, որ դա կհանդարտեցնի և կհանգստացնի
Կատերինա Իվանովնային, դուր կգա նրան, և որ զլխավորն
է, նրա հպարտությունը բավարարված կլինի: Սոնյան նրա-
տեց Ռասկոլնիկովի կողքին, հապճեպ գլուխ տվեց և հարե-
վանցիորեն, հետաքրքրությամբ նայեց նրան: Սակայն մնա-
ցած ամբողջ ժամանակվա ընթացքում մի տեսակ խուսա-
փում էր նրան նայելուց և նրա հետ խոսելուց: Նա կարծես
նույնիսկ մտացրիվ էր, թեև շարունակ նայում էր Կատերի-
նա Իվանովնայի դեմքին, որպեսզի գոհացներ նրան: Նա էլ,
Կատերինա Իվանովնան էլ սզաշորով չէին, որովհետև սև
շոր չունեին. նա հագած էր ինչ-որ մուգ-դարչնագույն շոր,
իսկ Կատերինա Իվանովնան՝ իր միակ, չթե, թուխ և զուլա-
վոր շրջազգեստը: Պյոտր Պետրովիչին վերաբերող լուրը գո-
հունակությամբ ընդունվեց: Փքված լսելով Սոնյային, Կա-
տերինա Իվանովնան նույնպիսի փքվածությամբ հարցրեց,
թե ինչպես է Պյոտր Պետրովիչի առողջությունը: Այնուհետև
անմիջապես և համարյա լսելի ձայնով շնչաց Ռասկոլնի-
կովի ականջին, որ իրոք տարօրինակ կլինեք, եթե Պյոտր
Պետրովիչի պես հարգարժան ու պատկառելի մարդը լինեք
այսպիսի «արտասովոր կոմպանիայում», չնայած նույնիսկ
նրա ամբողջ նվիրվածությանը. իր, Կատերինա Իվանով-

նայի ընտանիքին և նրա հին բարեկամութեանը իր՝ Կատե-
րինա Իվանովնայի հայրիկի հետ:

— Ահա թե ինչու ես առանձնապես շնորհակալ եմ ձեզ-
նից, Ռոդրոն Ռոմանիչ, որ դուք նույնիսկ այսպիսի պայ-
մաններում չխորշեցիք իմ աղուհացից,— համարյա լսելի
ձայնով ավելացրեց նա,— սակայն ես հավատացած եմ, որ
միայն դեպի իմ խեղճ հանգուցյալ ամուսինը տածած ձեր
առանձնահատուկ բարեկամությունը ձեզ դրոց կատարել
ձեր խոսքը:

Այնուհետև նա հպարտ ու փքված նայեց իր հյուրերին
ու հանկարծ մի առանձին հոգատարություն հարցրեց սե-
զանի մյուս կողմում նստած խուլ ծերունուն, թե ասորդոք
էի տապակած չի՞ ուզում և արդյոք լիսաբոնյան գինի տը-
վել են նրան: Ծերունին չպատասխանեց և երկար ժամա-
նակ չէր կարողանում հասկանալ, թե իրեն ինչ են հարցը-
նում, թեև հարեանները ծիծաղի համար սկսեցին բռթել նը-
րան: Նա միայն շուրջն էր նայում բերանը բացած, որով էլ
ավելի հրահրեց ընդհանուր զվարճությունը:

— Այ քեզ դմբոյի մեկը: Նայեցեք, նայեցեք, ինչի՞ հա-
մար են դրան բերել: Ինչ վերաբերում է Պյոտր Պետրովի-
չին, ապա նրա նկատմամբ ես միշտ վստահ եմ եղել,— շա-
բուռնակեց Կատերինա Իվանովնան՝ դիմելով Ռասկոլնիկո-
վին,— և, իհարկե, նա նման չէ...— կտրուկ, բարձրաձայն
և չափազանց խիստ տեսքով դիմեց նա Ամալյա Իվանով-
նային, որը դրանից նույնիսկ երկչոտեց,— նման չէ ձեր
այն պճնվող, թեթևադիմ տնվորուհիներին, որոնց իբրև խո-
հարարուհի էլ չէին ընդունի հայրիկիս տանը, իսկ հանգուց-
յալ ամուսինս այդպիսիներին ընդունելով, իհարկե, պատիվ
կաներ նրանց, այն էլ շնորհիվ միայն իր անսպասելի բա-
րություն:

— Այո, սիրում էր խմել, շատ էր սիրում,— հանկարծ
գոչեց պարենավորման պաշտոնաթող աստիճանավորը՝ քա-
մելով օդու տասներկուերորդ ըմպանակը:

— Հանգուցյալ ամուսինս իրոք ուներ այդ սովորույթու-
նը, և դա բոլորին հայտնի է,— մեկ էլ հանկարծ նրան կը-
պավ Կատերինա Իվանովնան,— բայց նա բարի և ազնիվ
մարդ էր, սիրում և հարգում էր իր ընտանիքը: Վատ էր մի-

այն այն, որ նա իր բարությունը շնորհիվ չափից դուրս վա-
տահում էր ամեն տեսակ անառակ մարդկանց և աստված
գիտե թե ում հետ էր խմում, այնպիսիների հետ, որոնք նրա
կոշկատակերին էլ չարժեին: Երևակայեցեք, Ռոդրոն Ռոմա-
նովիչ, մի անգամ նրա գրպանում մեղրաբլիթի քարտիկ գը-
տանք. գալիս է գիտակցությունը կորցնելու չափ հարբած,
բայց երեխաներին չի մոռացել:

— Աք-լո-րի՞կ: Դուք հաճեցիք ասել՝ աք-լո-րի՞կ,—
բղավեց պարենավորման պարոն աստիճանավորը:

Կատերինա Իվանովնան նրան պատասխանի չարժա-
նացրեց: Նա միտք արեց ինչ-որ բանի մասին և շունչ առավ:

— Երեկ դուք, ինչպես և բոլորը, կարծում եք, թե ես
նրա հետ չափից դուրս խիստ էի վարվում,— շարունակեց
Կատերինա Իվանովնան՝ դիմելով Ռասկոլնիկովին:— Բայց
այդ ճիշտ չէ: Նա ինձ հարգում էր, նա ինձ շատ, շատ էր
հարգում, բարեհոգի մարդ էր: Երբեմն ես այնպե՛ս էի խըղ-
ճում նրան: Մեկ էլ տեսաք նստում է մի անկյունում, նա-
յում է ինձ, մեղքս գալիս է, ուզում եմ փազաքշել նրան, հե-
տո էլ մտածում եմ՝ արդ փազաքշես, էլի կհարբիք. միայն
խստությունը կարելի էր շատ թե քիչ զսպել:

— Հըմ, այո, լինում էին մազերը քաշըշելու դեպքեր,
հաճախ էին լինում,— դարձյալ գոչեց պարենավորման աս-
տիճանավորը ու էլի մի գավաթ օդի կոնծեց:

— Օգտակար կլիներ ոչ միայն որոշ հիմարների մազե-
րը քաշըշել, այլև նրանց ցախավելով դուրս շարտել: Ես հի-
մա հանգուցյալի մասին չեմ խոսում,— պարենավորման
աստիճանավորին ցասկոտ պատասխանեց Կատերինա Իվա-
նովնան:

Նրա այտերի կարմիր բծերը է՛լ ավելի էին կարմրաա-
կում, կուրծքը ելնում ու իջնում էր: Էլի մի բուպե, և նա ար-
դեն հիստերիկայի մեջ կընկներ: Շատերը քթների տակ ծի-
ծաղում էին, ըստ երևույթին դա հաճելի էր շատերին: Ոմանք
բռթում էին զորքերի պարենավորման աստիճանավորին և
ինչ-որ փսփսում նրա ականջին: Ակներև էր, որ ուզում էին
կռվեցնել նրանց:

— Բուլլ ավեր հարցնել, դուք այդ ի՞նչ եք ակնարկում,
— հարցրեց պարենավորման աստիճանավորը,— այսինքն՝

մում վերաբերյալ... դուք հիմա... բարեհաճեցեք արտահայտվել... Ասենք, հարկավոր չէ, դատարկ բան է: Դե այրի կին է, էլի, որբեկայրի է, ներում եմ... Փա՛ս:— Եվ նա դարձյալ օղի կոնծեց:

Ռասկոլնիկովը նստել էր և լուռ, զզվանքով էր լսում: Նա ուտում էր միայն քաղաքավարութունից դրդված, որպեսզի չվիրավորեր Կատերինա Իվանովնային, որը ընդհանուր առթույթ պատաններ էր դնում նրա ափսեհին: Ռասկոլնիկովը ակնապիշ նայում էր Սոնյային: Սոնյան հետզհետե ավելի էր անհանգստանում և մտահոգվում. նա էլ էր նախազգում, որ հոգեհացը խաղաղ չի վերջանա, ու վախով էր հետամտում Կատերինա Իվանովնայի սաստկացող շղայնությանը: Ի միջի այլոց նրան հայտնի էր, որ հենց ինքը, Սոնյան էր գլխավոր պատճառը, որով երկու եկվոր կանայք այնպես արհամարհանքով էին վերաբերվել Կատերինա Իվանովնայի հրավերին: Նա Ամալյա Իվանովնայից լսել էր, որ մայրը նույնիսկ վիրավորվել էր հրավերից և հարցրել՝ «Ես ի՞նչպես կարող եմ իմ դստերը նստեցնել այդ տեսակ աղբյուր կա կողմին»: Սոնյան նախազգում էր, որ դա արդեն որևէ կերպ հայտնի է Կատերինա Իվանովնային, իսկ իրեն, Սոնյային, հասցրած վիրավորանքը է՛լ ավելի մեծ վիրավորանք էր անձնապես Կատերինա Իվանովնայի, նրա երեխաների, նրա հայրիկի հասցեին, մի խոսքով, մահացու վիրավորանք էր, ու Սոնյան գիտեր, որ հիմա Կատերինա Իվանովնան չի հանգստանա, «մինչև որ շասի այդ թրևող թեթևալիկներին, թե ինչ են նրանք», և այլն, և այլն: Հակառակի պես ինչ-որ մեկը սև հացից շինած, մեղտեղից, սլաքով ծակված երկու սիրտ դրեց ափսեհի մեջ, սեղանի մյուս ծայրից ուղարկեց Սոնյային: Կատերինա Իվանովնան վրդովվեց և անմիջապես բարձրաձայն ասաց, որ դրանք ուղարկողը, իհարկե, «հարբած ավանակ է»: Ամալյա Իվանովնան էլ նախազգալով ինչ-որ վատ բան և դրա հետ մեկտեղ մինչև հոգու խորքը վիրավորվելով Կատերինա Իվանովնայի գոռոզութունից, հավաքվածների անախորժ տրամադրությունը ցրելու և միաժամանակ բոլորի աչքում իրեն բարձրացնելու համար, ուստի սերեն կոտրատելով, սկսեց առանց որևէ առիթի պատմել, թե ինչ-որ իր ծանոթը, «գեղատան ծառայող Կառլ» գիշերը

դնում էր կառքով, «կառապանը ուզում էր նրան սպանել, կառլը նրան շատ, շատ խնդրեց, որ չսպանի, ու լացեց, ձեռքերը ծալեց, վախեցավ, ու վախից սրտաճաք եղավ»: Կատերինա Իվանովնան թեև ժպտաց, բայց իսկույն դիտողութուն արեց, թե Ամալյա Իվանովնան չպետք է ուսերենով անեկողտոներ պատմի: Վերջինս է՛լ ավելի վիրավորեց և առարկեց. որ իր «Ֆատերը (հայրը) Բեռլինում շատ, շատ պատկանելի մարդ էր և հաճախ ձեռքերը գրպաններ էր խոթում»: Միծաղկոտ Կատերինա Իվանովնան չհամբերեց և քա՛հ-քա՛հ քրքրաց, այնպես որ Ամալյա Իվանովնան արդեն կորցրեց վերջին համբերությունը և հագիվ էր զսպում իր բարկությունը:

— Ա՛յ քեզ բվե՛ճ,— գրեթե զվարճացած դարձյալ փռսփռաց Կատերինա Իվանովնան Ռասկոլնիկովի ականջին,— ուզում էր ասել՝ ձեռքերը գրպաններն էր դնում, բայց դուրս եկավ որ ձեռքերը ուրիշների գրպաններն էր խոթում, քիա՛-քիա՛: Դուք նկատե՛լ եք, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, որ Պետերբուրգում ապրող այդ բոլոր օտարերկրացիները, այսինքն՝ գլխավորապես գերմանացիները, որոնք ինչ-որ տեղերից գալիս են մեզ մոտ, մեզնից ավելի հիմար են: Համաձայնեցեք, մի՞թե կարելի է պատմել այդպիսի բան, թե «գեղատան ծառայող Կառլը վախից սրտաճաք եղավ», թե նա (փսխքոտը) փոխանակ կառապանի ձեռքերը կապելու, «ձեռքերը ծալեց ու լացեց, շատ խնդրեց չսպանել իրեն»: Ա՛յ քեզ թեթևալիկի մեկը, կարծում է, թե դա շատ հուզիչ է, ու մտքովն էլ չի անցնում, թե որքան հիմար է ինքը: Իմ կարծիքով պարենավորման այդ հարբած աստիճանավորը ներանից շատ ավելի խելացի է. գոնե նկատում ես, որ հարեցողի մեկն է, խմելուց է թոցրել խելքը, իսկ մյուսները բոլորն էլ հո կարգին են, լուրջ են... Ի-ի՛հ, նստել է աչքերը շուտ: Բարկանում է, բարկանում, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, քիա՛-քիա՛:

Ուրախ տրամադրված Կատերինա Իվանովնան սկսեց զանազան մանր-մունր բաներ պատմել ու հանկարծ խոսեց այն մասին, թե ինչպես ինքը թոշակի միջոցով իր հայրենի Տ... քաղաքում անպայման պանսիոն կրանա ազնվական աղջիկների համար: Կատերինա Իվանովնան այդ մասին գեո

չէր հաղորդել Ռասկոլնիկովին և խզույն տարվեց ամենա-
հրապուրիչ մանրամասնութենների շարադրմամբ: Հայտնի
չէ, թե ինչ կերպ հանկարծ նրա ձեռքն ընկավ հենց այն «գո-
վասանաթերթը», որի մասին Ռասկոլնիկովին հաղորդել էր
դեռ հանգուցյալ Մարմելադովը, գինեստանը նրան բացատ-
րելով, որ Կատերինա Իվանովնան, իր կիներ, ինստիտուտն
ավարտելիս՝ շարով պարել էր «նահանգապետի և ալլ ան-
ձանց ներկայութեամբ»: Այդ գովասանաթերթը հիմա ակ-
ներկաբար պետք է վկայագիր լիներ պանսիոն հիմնելու նը-
կատմամբ Կատերինա Իվանովնայի իրավունքի մասին, և որ
գլխավորն է, պատրաստ էր պահպանում «երկու պճնվող թեթև-
ստիկներին» ամաչեցնելու համար, եթե նրանք գային հոգե-
հացին, և պարզ ապացուցելու նրանց, որ Կատերինա Իվա-
նովնան ազնվական տանից է, «նույնիսկ կարելի է ասել՝
արքայատկրատական տանից, գնդապետի աղջիկ է և անշուշտ
ավելի լավն է, քան արկածներ որոնող ուրիշ կանայք, որոնք
աչքան շատացել են վերջին ժամանակներում»: Գովասա-
նաթերթը իսկույն անցավ հարբած հյուրերի ձեռքերը, Կա-
տերինա Իվանովնան այդ շէր արգելում, որովհետև գովա-
սանաթերթում իրոք en toutes lettres՝ նշված էր, որ նա
արքունի խորհրդակառուի և կավալերի դուստր է, հետևաբար
իրոք որ համարյա գեղապետի դուստր է: Ոգեորվելով, Կատերի-
նա Իվանովնան անմիջապես շարադրեց S... քաղաքում ապա-
գա սքանչելի ու հանգիստ կյանքի բոլոր մանրամասնու-
թյունները, հիշատակեց գիմնազիայի ուսուցիչներին, որոնց
հրավիրելու է իր պանսիոնում դասեր ավանդելու համար, մի
պատմարժան ծերունու, Ֆրանսիացի Մանգային, որը ինստի-
տուտում ֆրանսերեն էր սովորեցնում հենց իրեն, Կատերի-
նա Իվանովնային, և որը հիմա էլ դեռ ապրում է S... քաղա-
քում և անշուշտ ձեռնառու վճարով կաշխատի իր մոտ: Վեր-
ջապես, բանը հասավ նաև Սոնյային, «որը Կատերինա Իվա-
նովնայի հետ կմեկնի S... և այնտեղ ամեն կերպ հոգնի նը-
րան»: Բայց այստեղ հանկարծ մեկը փոթկաց սեղանի մյուս
ծաղրում: Կատերինա Իվանովնան թեև աշխատեց այնպես
ցույց տալ, թե չի լսել սեղանի մյուս ժայռում եղած ժիծաղը,
բայց անմիջապես, դիտմամբ բարձրացնելով ձայնը, սկսեց

1 Լրիվ (Ֆրանս):

ազնուութեամբ խոսել այն մասին, որ Սոֆյա Սեմյոնովնան
անկասկածելի բնագումարով յանձնեցր անի նրան որպես օգնա-
կան ժառանգելու համար, հիշատակեց նրա «հեղուկությունը»:
«Համբերատարությունը, անձնուրացությունը, ազնվությունը և
կրթությունը», ընդ որում շոյեց նրա այսք և տեղից թիչ
բարձրանալով, երկու անգամ պիճեց համբուրեց նրան: Սոն-
յան շիկնեց, իսկ Կատերինա Իվանովնան հանկարծ լացեց:
մտածելով, որ «նա թույլ նյարդեր ունի և հիմար է, որ նրա
տրամադրությունը խիստ փշացած է, որ ժամանակն է վեր-
ջացնել հացկերույթը, և որովհետև ուտելիքը արդեն վեր-
ջացել է, հարկավոր է թեյ մատուցել»: Ամալյա Իվանովնան
բոլորովին վիրավորված լինելով, որ ոչ մի մասնակցություն
չի ունեցել ամբողջ խոսակցությանը և որ իրեն նույնիսկ բո-
լորովին չեն լսում, այդ իսկ բուպին հանկարծ ոչակ արեց
գիմել վերջին փորձին և թաքուն ախքութեամբ համարձակ-
վեց Կատերինա Իվանովնային հաղորդել շափազանց կարե-
վոր և խորհրդամատ մի դեպքով յայն այն մասին, որ ազազա
պանսիոնում պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել աղ-
ջիկների (դի վեշե) սպիտակեզների մաքրության վրա և որ
«անպայման պետք է լինի մի լավ դամա (դի դամե) որը լավ
հակի սպիտակեզներին» և երկրորդ՝ որ «շահել աղջիկները բո-
լորն էլ գիշերները ծածուկ կերպով ոչ մի ոտման (վիպ)
չկարդան»: Կատերինա Իվանովնան, որ իրոք վրդովված էր
և խիստ հոգնած և որին արդեն բոլորովին ձանձրացրել էր
հոգեհացը, իսկույն «կտրեց» Ամալյա Իվանովնայի խոսքը,
ասելով, որ վերջինս «գատարկ բան է բարբաջում» և ոչինչ
չի հասկանում և որ դի վեշենների (մաքուր սպիտակեզների)
մասին հոգալը ոչ թե ազնվականական պանսիոնի վերատես-
չուհու, այլ հանգերձապահի գործն է. իսկ ինչ վերաբերում
է ոտմաններ կարդալուն, ապա դա նույնիսկ ուղղակի ան-
վարելու է բան է և ինքը խնդրում է, որ Ամալյա Իվանովնան
լռի: Ամալյա Իվանովնան կալմարտակեց, ու շարանալով
արտաք, որ ինքը միայն «բարիք էր ցանկանում», «շատ ուշատ
բարիք էր ցանկանում» և որ «բնակարանի համար վաղուց
իրեն գեղը (փող) չի վճարվում»: Կատերինա Իվանովնան ան-
միջապես «ստատեց» նրան, ասելով, թե նա ստում է, «ոչ
մի բարիք էլ չի ցանկանում», սրովհետև «դեռ երեկ, երբ

հանգուցյալը դեռ սեղանի վրա էր, նա, տանտիրուհին իրեն տանջում էր բնակարանի համար: Ամալյա Իվանովնան, շարունակելով ուսանել կոտրատել, ասաց, որ ինքը հրավիրել էր այն կանանց, բայց նրանք չեկան, որովհետև նրանք ազնվաբարո կանայք են և չեն կարող գալ ոչ ազնվաբարո կանանց մոտ»: Կատերինա Իվանովնան իսկույն ևեթ «շեշտեց», թե որովհետև Ամալյա Իվանովնան փնթիի մեկն է, ուստի և չի կարող դատողություն անել, թե ինչ է իսկական ազնվությունը: Ամալյա Իվանովնան այդ շհանդուրծեց և անմիջապես հայտարարեց, թե իր «Ֆատերը Բեռլինում շատ, շատ պատկառելի մարդ էր ու ման էր գալիս ձեռքերը զորպանները դրած ու հաճախ բերանով փո՛ւֆ, փո՛ւֆ էր անում», ու իր ֆատերին իսկուֆյամբ ներկայացնելու համար Ամալյա Իվանովնան աթոռից վեր թռավ, ձեռքերը դրեց գրպանները, ուռցրեց այտերը ու սկսեց բերանով ինչ-որ անորոշ, փո՛ւֆ-փո՛ւֆի նմանվող ձայներ հանել: Բոլոր տնվորները քա՛հ-քա՛հ քրքրում էին, ու նախազգալով գոտեմարտը, հավանության բացականություններով դիտմամբ խրախուսում էին Ամալյա Իվանովնային: Բայց Կատերինա Իվանովնան արդեն չէր կարող այդ բանը տանել և անմիջապես, ի լուր ամենքի «կտրուկ» ասաց, որ Ամալյա Իվանովնան գուցե և երբեք հայր չի ունեցել, որ Ամալյա Իվանովնան ուղղակի պետերբուրգյան հարբեցող շուխոնուհի է և անշուշտ առաջներում մի որևէ տեղ խոհարարուհի է եղել, թերևս դրանից էլ վատ բան: Ամալյա Իվանովնան կարմրատակեց խեցգետնի պես ու ճղճղալով ասաց, որ Կատերինա Իվանովնան ինքը գուցե «ամենեկին էլ ֆատեր չի ունեցել, իսկ ինքը Բեռլինում ֆատեր ուներ, որը երկար սերթուկ էր հագնում և շարունակ փո՛ւֆ, փո՛ւֆ, փո՛ւֆ էր անում»: Կատերինա Իվանովնան արհամարհանքով ասաց, որ իր ծագումը բոլորին հայտնի է, որ հենց այդ գովասանաթերթում տպագիր տառերով նշված է, որ իր հայրը գնդապետ էր, իսկ Ամալյա Իվանովնայի հայրը (եթե նա իրոք ինչ-որ հայր է ունեցել) հավանորեն Պետերբուրգի մի որևէ շուխոն էր, կաթ էր ծախում. ավելի ճիշտ է այն, որ ամենեկին էլ հայր չի եղել, որովհետև դեռ մինչև այժմ էլ հայտնի չէ, թե ինչ է Ամալյա Իվանովնայի հայրանունը, Իվանովնա՞, թե՞ Լյուզ-

վիզովնա: Ամալյա Իվանովնան բոլորովին կատաղելով և բռնունցքը խփելով սեղանին, ճշաց-ճղճղաց, որ ինքը Ամալյա Իվանովնա է և ոչ թե Լյուզվիզովնա, որ իր հոր անունը Իոհան էր և նա բուրմայստեր էր, որ Կատերինա Իվանովնայի հայրը երբեք և ամենեկին էլ բուրմայստեր չի եղել: Կատերինա Իվանովնան աթոռից վեր կացավ և խիստ տոնով, առերևույթ հանգիստ ձայնով (թեև բոլորովին սփրթնած էր և հուզմունքից ելնում ու իջնում էր կուրծքը) ասաց, որ եթե նա թեկուզ միայն մի անգամ էլ համարձակվի «իր քոսոտ ֆատերիչկային համեմատել նրա հայրիկի հետ, ապա ինքը, Կատերինա Իվանովնան, կպոկի նրա գլխադիրը ու կտրորի ոտքերով»: Այդ լսելով, Ամալյա Իվանովնան սկսեց վազվզել սենյակում և ամբողջ ուժով մեկ գոռալ, որ ինքը տանտիրուհի է, և Կատերինա Իվանովնան «հենց այս բուրմայիս պետք է հեռանա բնակարանից». այնուհետև սկսեց սեղանից հավաքել արծաթե գդալները: Աղմուկ ու շրմփոց բարձրացավ. երեսաները լացեցին: Սոնյան նետվեց Կատերինա Իվանովնային զսպելու, բայց երբ Ամալյա Իվանովնան հանկարծ ինչ-որ բանից դեղին տոմսի մասին, Կատերինա Իվանովնան ետ հրեց Սոնյային ու նետվեց դեպի Ամալյա Իվանովնան, որպեսզի անհապաղ ի կատար ածեր իր սպառնալիքը գլխադիրի նկատմամբ: Այդ բուրմային դուռը բացվեց, և սենյակի շեմքում հանկարծ հայտնվեց Պյոտր Պետրովիչ Լուժինը: Նա կանգնած էր և խստաբարո, ուշադիր հայացքով նայում էր հավաքվածներին: Կատերինա Իվանովնան արագ մոտեցավ նրան:

III

— Պյոտր Պետրովիչ, գոնե դուք պաշտպանեցեք,— գոչեց նա,— հասկացրեք այդ հիմար արարածին, որ չպետք է համարձակվի այդպես վարվել ազնվաբարո, դժբախտացած կնոջ հետ, որ դրա դեմ դատարան կա... Ես հենց գեներալ-նահանգապետին կդիմեմ... սա պատասխան կտա... Հիշելով իմ հոր աղուհացը, պաշտպանեցեք որբերիս...

— Ներեցեք, տիկին... Ներեցեք, ներեցեք, տիկին,— առարկում էր Պյոտր Պետրովիչը,— ինչպես և հայտնի է

ձեզ, ես բոլորովին էլ պատիվ չեմ ունեցել ճանաչելու ձեր հայրիկին... ներեցեք, տիկին (մեկը բարձրաձայն քրքջաց), ու մտադիր չեմ մասնակցելու ձեր և Ամալյա Իվանովնայի անընդհատ երկպառակություններին... Ես իմ գործով եմ եկել... ու ցանկանում եմ անհապաղ բացատրվել ձեր խորթ աղջկա, Սոֆյա... Իվանովնայի հետ... Կարծեմ այդպե՞ս պետք է անվանել չորսն: Թույլ տվեք անցնել...

Ու Պյոտր Պետրովիչը անցնելով Կատերինա Իվանովնայի կողքից, քայլեց դեպի դիմացի անկյունը, ուր գտնվում էր Սոնյան:

Կատերինա Իվանովնան տեղնուտեղը մնաց կանգնած, ասես կայծակնահար եղավ: Նա չէր կարողանում հասկանալ, թե Պյոտր Պետրովիչը ինչպես կարող էր ուրանալ նրա հայրիկի աղուհացը: Մի անգամ մոզոնելով այդ աղուհացը, նա արդեն ինքը սրբությամբ հավատում էր դրան: Կատերինա Իվանովնային ապշեցրեց նաև Պյոտր Պետրովիչի պաշտոնական, սառը, նույնիսկ ինչ-որ արհամարհական սպառնալիքով լեցուն տոնը: Ու բոլորն էլ նրա երևալուն պես հետզհետե սակվեցին: Բացի այն, որ «գործիմաց և լուրջ» այդ մարդը ամենեին սազական չէր ամբողջ խմբին, երևում էր, որ նա եկել է մի ինչ-որ կարևոր բանի համար, որ հավանորեն մի ինչ-որ արտասովոր պատճառ էր նրան բերել այդպիսի մարդկանց մոտ և որ ուրեմն այժմ ինչ-որ բան է պատահելու, ո՞վ գիտե ինչ է լինելու: Ռասկոլնիկովը, որ կանգնած էր Սոնյայի կողքին, մի կողմ անցավ, տեղ քանալով նրա համար: Պյոտր Պետրովիչը կարծես նրան բոլորովին շնկատեց: Մի րոպե հետո շեմքում երևաց նաև Լեբեզյատնիկովը. նա սենյակ շմտավ, այլ կանգ առավ ինչ-որ մի առանձին հետաքրքրություն, համարյա զարմանք արտահայտող դեմքով. ունկնդրում էր, բայց կարծես երկար ժամանակ չէր կարողանում ինչ-որ բան հասկանալ:

— Ներեցեք, որ ես գուցե խանգարում եմ, բայց բավական կարևոր գործ կա, — ասաց Պյոտր Պետրովիչը առայժմ անորոշ մտքով, առանձնապես շղիմելով որևէ մեկին, — ինձ համար նույնիսկ արտառաջ է բոլորի ներկայությունը: Ամալյա Իվանովնա, ձեզ, որպես տանտիրուհու, խոնարհաբար խնդրում եմ ուշադրություն զարձնել Սոֆյա Իվանովնայի

հետ իմ հետագա խոսակցության վրա: Սոֆյա Իվանովնա, — շարունակեց նա՝ ուղղակի դիմելով խիստ զարմացած և արգեն նախապես վախեցած Սոնյային, — իմ սեղանից, իմ բարեկամ Անդրեյ Սեմյոնովիչ Լեբեզյատնիկովի սենյակից, ձեր այցելութունից անմիջապես հետո չբացավ ինձ պատկանող հարյուր ուրբխանոց պետական մի թղթագրամ: Եթե դուք որևէ կերպ գիտեք և մեզ ցույց կտաք, թե հիմա այն որտեղ է գտնվում, ապա ազնիվ խոսքով հավատացնում եմ ձեզ ու բոլորին վկա եմ վերցնում, որ գործը հենց դրանով էլ կվերջանա: Հակառակ դեպքում ստիպված կլինեմ շատ լուրջ միջոցների դիմել, այդ դեպքում... ինքներդ ձեզ կըշտամբք:

Սենյակում խոր լուսություն տիրեց: Լեցին նույնիսկ լացող երեխաները: Սոնյան կանգնել էր մեռելի պես գունատ, նայում էր Լուծիին և չէր կարողանում որևէ բան պատասխանել: Նա կարծես դեռ ոչինչ չէր հասկանում: Անցավ մի քանի վայրկյան:

— Դեհ, ի՞նչ կասեք, — հարցրեց Լուծիինը՝ ակնապիշ նայելով նրան:

— Ես չգիտեմ... Ես ոչինչ չգիտեմ... — վերջապես, թույլ ձայնով ասաց Սոնյան:

— Հա-ա՞, չգիտե՞ք, — նորից հարցրեց Լուծիինը ու էլի մի քանի վայրկյան լռեց: — Լավ մտածեցեք, օրիորդ, — ասաց նա խստորեն, բայց կարծես դեռ էլի հորդորանքով, — կշռադատեցեք, ես համաձայն եմ ձեզ դեռ ժամանակ տալ մտածելու համար: Հաճեցեք նկատի առնել, որ եթե ես հավատացած չլինեի դրանում, ապա, իհարկե, շնորհիվ իմ փորձառության, ոխակ չէի անի այսպես ուղղակի մեղադրել ձեզ, որովհետև ուղղակի և բացահայտ, բայց սուտ կամ նույնիսկ սխալմամբ թույլ տրված մեղադրանքի համար որոշ իմաստով ես ինքս եմ պատասխանատու: Ես այդ գիտեմ: Այսօր առավոտյան իմ կարիքների համար ես մանրեցի հինգ տոկոսանոց մի քանի բանկնոտ, ճիշտ երեք հազար ուրբխի գումարով: Հաշիվը գրված է և գտնվում է իմ քսակում: Անդրեյ Սեմյոնովիչը վկա է, որ ես զայով տուն, սկզբնեցի հաշվել փողերը, ու հաշվելով երկու հազար երեք հարյուր ուրբխի, գրեցի քսակիս մեզ, իսկ քսակը սերթուկիս կո-

դագրպանումն է: Սեղանի վրա մնում էր թղթադրամներով մոտ հինգ հարյուր ուրլի, դրանց մեջ երեք հատ հարյուր ուրլիանոց: Այդ պահին դուք եկաք (իմ կանչելով), ու հետո շարունակ գտնվում էիք ինձ մոտ, շափազանց շփոթված էիք, այնպես որ խոսակցության ժամանակ նույնիսկ երեք անգամ վեր կացաք ու չգիտեմ ինչու շտապում էիք գնալ, թեև մեր խոսակցությունը դեռ չէր վերջացել: Անդրեյ Սեմյոնովիչը կարող է վկայել այդ ամենը: Հավանորեն դուք ինքներդ, օրիորդ, չեք մերժի վկայել և հայտարարել, որ ես Անդրեյ Սեմյոնովիչի միջոցով ձեզ կանչել էի միայն նրա համար, որպեսզի ձեզ հետ խոսեի ձեր ազգականուհու, Կատերինա Իվանովնայի ողբալի և անօգ վիճակի մասին (ես չկարողացա գալ նրա մոտ, հոգեհացին), ինչպես և այն մասին, թե որքան օգտակար կլինեիր նրա համար բաժանորդագրություն, վիճակախաղ կամ նման մի բան կազմակերպել: Դուք ինձ շնորհակալություն հայտնեցիք և նույնիսկ արտասովեցիք (ես ամեն ինչ պատմում եմ այնպես, ինչպես որ եղել է, որպեսզի նախ՝ այդ ամենը հիշեցնեմ ձեզ և երկրորդ՝ ձեզ ցույց տամ, որ իմ հիշողությունից ոչինչ չի վրիպել): Այնուհետև ես սեղանից վերցրի տասը ուրլիանոց մի թղթադրամ և տվի ձեզ, որպես իմ կողմից սկզբնական օժանդակություն ձեր ազգականուհուն: Անդրեյ Սեմյոնովիչը տեսավ այդ ամենը: Այնուհետև ես ձեզ ճանապարհեցի մինչև դուռը, դուք դարձյալ ինչ-որ շփոթված էիք: Ես ու Անդրեյ Սեմյոնովիչը խոսեցինք մոտ տասը րոպե, որից հետո Անդրեյ Սեմյոնովիչը գնաց, իսկ ես նորից մոտեցա սեղանին, որի վրա դրված էին փողերը, ես նպատակ ունեի հաշվել դրանք ու առանձին տեղավորել, ինչպես և առաջ ենթադրել էի: Ես զարմանքով տեսա, որ թղթադրամներից մի հարյուր ուրլիանոց էր պակասում: Դե ուրեմն հաճեցեք դատել, ես ոչ մի կերպ չեմ կարող կասկածել Անդրեյ Սեմյոնովիչի նրկատմամբ, նույնիսկ ամոթ եմ համարում նման բան ենթադրել: Ես նաև չէի կարող փողերը սխալ հաշվել, որովհետև ձեր գալուց մի րոպե առաջ վերջացնելով հաշվելը, ես գտա, որ հանրագումարը ճիշտ է: Ինքներդ համաձայնեցեք, որ հիշելով ձեր շփոթմունքը, հեռանալու հապճեպությունը, ձեր ձեռքերը որոշ ժամանակ սեղանի վրա պահելը, վերջապես,

նկատի առնելով ձեր հասարակական վիճակը և դրա հետ կապված սովորությունները, ես, այսպես ասած, սարսափելով և նույնիսկ կամքիս հակառակ ստիպված եղա ձեր նրկատմամբ կասկած տանել, իհարկե դաժան, բայց արդարացի կասկած: Նաև ավելացնում եմ և կրկնում, որ թեև ես դրանում միանգամայն հավատացած եմ, բայց և այնպես հասկանում եմ, որ իմ այս մեղադրանքը կարող է ինձ համար որոշ շափով վտանգավոր լինել: Բայց, ինչպես տեսնում եք, ես այս բանից ձեռք չբաշեցի. ես ընդդիմացա, և ահա թե ինչ պատճառով: Միայն և միայն ձեր սև ապերախությունն պատճառով, օրիորդ: Ինչպե՞ս: Ես ձեզ հրավիրում եմ ձեր աղքատ ազգականուհուն օժանդակելու նպատակով, ես ձեզ տրամադրում եմ ուժերիս ներածին շափ օգնություն, տասը ուրլի, իսկ դուք տեղնուտեղը, հենց նույն պահին այդպես եք վարվում ինձ հետ: Ոչ, այդ արդեն լավ չէ: Անհրաժեշտ է խրատել: Լավ մտածեցեք. այդ դեռ քիչ է, որպես ձեր իսկական բարեկամ (հարկավ՛, այս պահին դուք չեք կարող ավելի լավ բարեկամ ունենալ), խնդրում եմ ձեզ՝ ուշքի եկեք: Այլպես անողորմ կլինեմ: Դեհ, ուրեմն ի՞նչ: — Ես ձեզնից ոչինչ չեմ վերցրել, — սարսափահար շրջնաջաց Սոնյան, — դուք ինձ տվիք տասը ուրլի, ահա, վերցրեք: — Սոնյան գրպանից հանեց թաշկինակը, գտավ դրա կապված ծայրը, քանդեց կապը, հանեց տասը ուրլիանոց թղթադրամը ու մեկնեց կուժինին: — Իսկ մնացած հարյուր ուրլին վերցնելը դուք այնպես էլ չե՞ք խոստովանում, — կշտամբանքով ու կտրուկ ասաց կուժինը՝ շրնդունելով թղթադրամը: Սոնյան նայեց շուրջը: Բոլորը սարսափ և խստություն, ծաղրանք ու ատելություն արտահայտող դեմքերով նրան էին նայում: Սոնյան դարձավ դեպի Ռասկոլնիկովը... Սա ձեռքերը ծալած կանգնել էր պատի մոտ և բորբ հայացքով զննում էր նրան: — Ախ, տեր աստված, — հառաչեց Սոնյան: — Ամալյա Իվանովնա, պետք է հայտնել ոստիկանությանը, ուստի և խոնարհաբար խնդրում եմ ձեզ, առայժմ մեկին ուղարկեցեք դոնապանին կանչելու, — կամացուկ և նույնիսկ սիրալիր ասաց կուժինը:

— Գոտ զեր բարմհերցիգե¹, ես այդպես էլ գիտեի, որ նա է գողացել,— ձեռքերն իրար զարկեց Ամալյա Իվանովնան:

— Դուք այդպես էլ գիտեիք,— վրա բերեց Լուծինը,— ուրեմն առաջ էլ որոշ հիմք եք ունեցել այդպես եղրակացնելու: Խնդրում եմ ձեզ, հարգելի Ամալյա Իվանովնա, միտնե՞րդ պահեցե՞ք ձեր խոսքերը, որոնք, սակայն, վկաների ներկայութեամբ ասացիք:

Հանկարծ բոլոր կողմերից բարձր խոսակցություն սկսվեց: Բոլորը շարժվեցին տեղերից:

— Ինչպե՞ս,— հանկարծ ուշքի գալով գոչեց Կատերինա Իվանովնան և գլխապատառ նետվեց դեպի Լուծինը,— ինչպե՞ս, դուք նրան գողութուն եք վերագրում, հա՞, նրա՞ն, Սոնյայի՞ն: Ա՛խ, ստոր մարդ:— Եվ նա արագ մտեցավ Սոնյային, հյուծված ձեռքերով պինդ գրկեց նրան:

— Սոնյա, ի՞նչպես համարձակվեցիր նրանից տասը ուլի վերցնել, ա՛յ հիմար: Տուր, տեսնեմ, տուր իսկույն այդ տասը ուլըլին:

Ու Սոնյայից վերցնելով թղթադրամը, Կատերինա Իվանովնան ճմռթեց այն և ուժգին շարտեց Լուծինի երեսին: Գրնդիկը դիպավ Լուծինի աչքին և ընեավ հատակին: Ամալյա Իվանովնան նետվեց փողը վերցնելու: Պյոտր Պետրովիչը զայրացավ:

— Զսպեցեք այդ խելագարին,— բղավեց նա:

Այդ ըոպեին գոռն մոտ, Լեբեզյատնիկովի կողքին երևացին էլի մի քանի մարդիկ, որոնց մեջ էին նաև երկու եկվոր կանայք:

— Ինչպե՞ս, խելագար, ե՞ս եմ խելագարը, հիմար,— ճղճղաց Կատերինա Իվանովնան: — Խելագարը դու ինքդ ես, դատական խլուրդ, ստոր մարդ: Սոնյա՞ն, Սոնյա՞ն պիտի վերցնի դրա փողը: Սոնյա՞ն է գող, հա՞: Նա դեռ քեզ ցույց կտա, հիմարի մեկը,— ու Կատերինա Իվանովնան հիստերիկաբար քրքջաց: — Ա՛յ քեզ հիմարի գլուխ,— նետվեց նա բոլոր կողմերը՝ ամենքին մատնացույց անելով Լուծինին: — Ինչպե՞ս, դու է՞լ, անամոթ,— դիմեց նա տան-

տիրուհուն,— դու է՞լ ես պնդում, որ նա «գողացել» է, ստոր արարած, կրինտլին հազած պրուսական խրավիլակ: Ա՛յ քեզ բան, ախր նա սենյակից դուրս էլ չի եկել, ու հենց որ եկավ, ա՛յ ստոր մարդ, իսկույն նստեց իմ կողքին, բուլոն էլ տեսան: Հենց Ռոդրոն Ռոմանովիչի մոտ էլ նստեց... Խզարկեցեք նրան: Քանի որ նա սենյակից ոչ մի տեղ չի գնացել, ուրեմն փողը պետք է իր մոտը լինի: Դե փնտրիր, է՛, փնտրիր, փնտրիր: Եթե չգտնես, բարեկամ, ապա պատասխան կտաս: Թագավորի մոտ, թագավորի մոտ, հենց սղորմած թագավորի մոտ կգնամ, ոտքերը կընկնեմ, կգնամ հենց այժմ, հենց այսօր. ես որք եմ, ինձ կթողնեն նրա մոտ: Դու կարծում ես շե՞ն թողնի. ո՛չ, ստում ես, կհասնեմ, կհասնեմ նրա մոտ: Դու Սոնյայիս խեղճութունն էիր հաշվի առել, հա՞, դու դրա վրա՞ էիր հույս դրել: Իսկ ես հո ճարպիկ եմ, բարեկամ: Գլխուհի կգաս: Փնտրի՛ր, դե փընտրի՛ր, է՛, փնտրի՛ր:

Ու Կատերինա Իվանովնան մոլեգնաբար քաշքշում էր Լուծինին դեպի Սոնյան:

— Ես պատրաստ եմ, ու պատասխանատու եմ դրա համար... բայց զսպվեցեք, տիկին, զսպվեցեք: Ես շատ լավ եմ տեսնում, որ դուք ճարպիկ եք: Այդ... այդ ի՞նչպես կարելի է անել,— մրթմրթում էր Լուծինը,— այդ պետք է անել ուտիկանութեան ներկայութեամբ... ասե՞ք հիմա էլ բավական շատ վկաներ կան... Ես պատրաստ եմ... Բայց ախր դա գժվար է տգամարդու համար... սեռերի տարբերության պատճառով... Գուցե օգնութեան գար Ամալյա Իվանովնան... Սակայն գործը այդպես չի արվում... Հապա ի՞նչ անել:

— Ու՞մ որ կազեք: Ով ուզում է թող խուզարկի,— բղավում էր Կատերինա Իվանովնան,— Սոնյա, շուտ տուր զորպաններդ: Այդպես, այդպես: Նայիր, հրեշ, մի գրպանը դատարկ է, մեջը թաշկինակն էր, տեսնո՞ւմ ես: Ահա մյուս գրպանը, ահա, տեսնո՞ւմ ես, տեսնո՞ւմ ես:

Ու Կատերինա Իվանովնան չէ թե շուտ տվեց, այլ ուզակի երկու գրպանն էլ մեկը մյուսի ետևից դուրս քաշեց: Բայց երկրորդ, աչ գրպանից հանկարծ դուրս թառվ թղթի մի կտոր և օգու՞մ ծուռ գիծ քաշելով, ընկավ Լուծինի սաքերի տակ: Բոլորը այդ տեսան. շատերը ճշացին: Պյոտր Պետր-

¹ Ողորմած աստված (գերմ. Gott der barmherzige):

վիշը կոացավ, հատակից երկու մատով վերցրեց թուզթը, բարձրացրեց այնպես, որ բոլորը տեսնեն, ու բաց արեց: Դա ութ տակ ծալված հարյուր ուրբիանոց թղթադրամ էր: Պյոտր Պետրովիչը պտտեց ձեռքը՝ բոլորին ցույց տալով թղթադրամը:

— Գող, կորիր-գնա իմ բնակարանից: Ոստիկանություն, ոստիկանություն կանչեցեք,— ճղճղաց Ամալյա Իվանովնան,— դրանց պետք է Սիբիր քշել, կորեք այստեղից:

Բոլոր կողմերից բացականչություններ լսվեցին: Ռասկոլնիկովը լսում էր աչքերը Սոնյային հառած, երբեմն էլ մի ակնթարթ նայելով Լուծիկին: Սոնյան կանգնել էր նույն տեղում, ասես ուշազնաց վիճակում: Նա համարյա նույնիսկ գարմացած էլ չէր: Հանկարծ նրա ամբողջ դեմքը կարմրատակեց. նա ճշաց ու ձեռքերով ծածկեց դեմքը:

— Ոչ, այդ ես չեմ արել, ես չեմ վերցրել, ես չգիտեմ,— սիրտ կտրատող լացուկոծով գոչեց նա ու նետվեց դեպի Կատերինա Իվանովնան: Վերջինս գրկեց նրան և պինդ սեղմեց իրեն, կարծես ուզում էր նրան կրծքով պաշտպանել բոլորից:

— Սոնյա, Սոնյա, ես չեմ հավատում, տեսնո՞ւմ ես, չեմ հավատում,— գոչում էր (չնայած ակներև փաստին) Կատերինա Իվանովնան՝ նրան, ինչպես երեխայի, օրորելով իր գրկում, նրան համբուրում էր անընդհատ, վերցնում էր նրա ձեռքերը, դնում իր երեսին, համբուրում: — Գուրձիչպես կարող էիր վերցնել, ի՞նչ հիմար մարդիկ են սրբանք. օ, տեր աստված, հիմարներ եք դուք, հիմարներ,— ճշում էր Կատերինա Իվանովնան՝ դիմելով բոլորին,— այս դուք դեռ չգիտեք, չգիտեք, թե ինչպիսի աղջիկ է սա, ինչպիսի սիրտ ունի: Սա՞ գողանա, հա՞: Ախր սա իր վերջին շորը կհանի, կծախի, ոտաբորիկ ման կգա և ունեցածը ձեզ կտա, եթե ձեզ հարկավոր լինի, ա՛յ թե ինչպիսին է սա: Գեղին տոմս էր ստացել, որովհետև իմ երեխաները բոլորովին քաղցած էին, մեզ համար էր իրեն ծախել... Ա՛խ, հանգուցյալ, հանգուցյալ, ա՛խ, հանգուցյալ, տեսնո՞ւմ ես, տեսնո՞ւմ ես: Ա՛յ քեզ հոգեհաց: Տե՛ր աստված, դե պաշտպանեցեք սրան. ի՞նչ եք բոլորդ էլ կանգնել: Ռոդիոն Ռոմանովիչ, դո՞ւք ինչու չեք պաշտպանում, դուք է՛լ եք հավատում,

ինչ է: Գուր բոլորդ էլ, բոլորդ էլ, բոլորդ էլ չարժեք սրա ճկույթը: Տե՛ր աստված, վերջպես, պաշտպանեցեք, էլի՛:

Խեղճ, թոքախտավոր, որբեայրի Կատերինա Իվանովնայի լացը կարծես թե ուժեղ տպավորություն թողեց ներկաների վրա: Ցավից ծովում, թառամած, թոքախտային այդ դեմքի վրա, այդ շորացած, արնակալած շուրթերին, այդ խռպոտ-ճղճղան ձայնի մեջ, երեխայի լացի նմանվող այդ աղիողորմ լացի մեջ, պաշտպանության այդ դյուրահավատ և միաժամանակ հուսահատական աղերսանքի մեջ այնքա՛ն խղճալիություն, այնքա՛ն տառապանք կար, որ կարծես թե բոլորն էլ խղճացին դժբախտ կնոջը: Գոնե Պյոտր Պետրովիչը իսկույն ևեթ խղճաց:

— Տիկին, տիկին,— բացականչեց նա ազդու ձայնով,— այս փաստը ձեզ չի վերաբերում: Ոչ ոք չի համարձակվի ձեզ մեղադրել, թե դուք այդպիսի դիտավորություն եք ունեցել կամ նրա հետ համաձայնության եք եկել, մանավանդ որ հենց դուք շուտ տվիք գրպանը և հայտնաբերեցիք թղթադրամը, հետևաբար դուք ոչինչ չգիտեիք: Միանգամայն և միանգամայն պատրաստ եմ ցավելու, որ այսպես ասած, աղքատությունը ստիպել էր Սոֆյա Սեմյոնովնային այդպիսի քայլ անել, բայց օրիորդ, ինչո՞ւ դուք չէիք ուզում խոստովանել: Խայտառակությունի՞ց էիք վախենում: Առաջին քա՛յլն էր: Գուցե շփոթվա՞ծ էիք: Հասկանալի է, շատ հասկանալի... Բայց ինչի՞ համար էր հարկավոր այդպես վարվել: Պարոններ,— դիմեց Լուծիկը բոլոր ներկաներին,— պարոններ, ցավելով և, այսպես ասած, կարեկցելով, ես պատրաստ եմ նույնիսկ հիմա էլ ներել՝ չնայելով ինձ հասցրած վիրավորանքներին: Թող այս ամոթանքը ձեզ խրատ լինի ապագայի համար, օրիորդ,— դիմեց նա Սոնյային,— իսկ ես այս գործը անհետևանք եմ թողնում և կարճում եմ, թող այդպես էլ լինի: Բավական է:

Պյոտր Պետրովիչը խեթ-խեթ նայեց Ռասկոլնիկովին: Նրանց հայացքները իրար հանդիպեցին: Ռասկոլնիկովի բորբ հայացքը պատրաստ էր մոխրացնելու նրան: Այնինչ Կատերինա Իվանովնան կարծես էլ ոչինչ չէր լսում. նա խեղճաճեղորեն գրկում և համբուրում էր Սոնյային: Երեխաները ամեն կողմից նույնպես փարվեցին Սոնյային, իսկ Պուլեչ-

կան, որը այնքան էլ չէր հասկանում գործի էութիւնը, կարծես ամբողջովին սուզվել էր արցունքների մեջ, հեկեկում էր և լացից ուսած իր սիրունիկ դեմքը սեղմում Սոնյայի ուսին:

— Ինչպի՞սի ստորութիւնն է դա,— հանկարծ դռնից լսվեց բարձր մի ձայն:

Պյոտր Պետրովիչը արագ ետ նայեց:

— Ինչպիսի՞ ստորութիւն,— կրկնեց Լեբեզյատնիկովը՝ անթարթ նայելով նրա աչքերին:

Պյոտր Պետրովիչը կարծես նույնիսկ ցնցվեց: Բոլորը այդ նկատեցին: (Հետո դա հիշում էին): Լեբեզյատնիկովը ներս մտավ:

— Եվ դուք համարձակվեցիք ինձ վկա՞ բերել,— ասաց նա՝ մտանալով Պյոտր Պետրովիչին:

— Այդ ի՞նչ է նշանակում, Անդրեյ Սեմյոնովիչ, դուք ինչի՞ մասին եք խոսում,— մրթմրթաց Լուժինը:

— Այն է նշանակում, որ դուք... զրպարտիչ եք, ահա թե ինչ են նշանակում իմ խոսքերը,— տաքացած վրա բերեց Լեբեզյատնիկովը՝ իր կարճատես աչքերը խստորեն հռոնդով նրա վրա: Նա սարսափելի զայրացած էր: Ռասկոնիկովը իր հայացքը ուղղակի գամեց նրան՝ ասես որսալով ու կշռադատելով յուրաքանչյուր բառը: Դարձյալ լուութիւն տիրեց: Պյոտր Պետրովիչը համարյա նույնիսկ կորցրեց իրեն, մանավանդ առաջին ակնթարթում:

— Եթե դուք այդ ինձ եք ասում...— սկսեց նա կակազելով,— բայց ի՞նչ է պատահել ձեզ, խելքդ տե՞ղն է:

— Խելքս տեղն է, իսկ դուք... խարդախ եք: Օ՛, ինչպիսի՞ ստորութիւնն է դա: Ես ամեն ինչ լսում էի, ես դիտամբ սպասում էի, որ ամեն ինչ հասկանամ, որովհետև, ճիշտն առած, դա այնքան էլ խելքի մոտիկ բան չէ... Բայց ինչի՞ համար դուք արեցիք այդ ամենը, շեմ հասկանում:

— Ես ի՞նչ արեցի որ: Վերջ պիտի տա՞ք ձեր այդ պնդեթեք հանելուկներին, թե՞ գուցե խմած եք:

— Գուցե դուք եք խմում, ստոր մարդ, և ոչ թե ես: Ես երբեք էլ օդի չեմ խմում, որովհետև դա դեմ է իմ համոզմունքներին: Երևակայեցեք, նա ինքը իր սեփական ձեռքերով այդ հարյուրանոցը տվեց Սոֆյա Սեմյոնովնային, ես

այդ տեսա, ես վկա եմ, ես կե՛րդվեմ: Նա, նա տվեց,— կրկնում էր Լեբեզյատնիկովը՝ դիմելով բոլորին և ամեն մեկին:

— Դուք գծվե՞լ եք, ինչ է, համբալ,— ճղճղաց Լուժինը, — նա ինքը այստեղ է, ձեր առաջ. նա ինքը այստեղ, հենց այժմ բոլորի ներկայութեամբ հաստատեց, որ բացի տասը ուրբուց, ինձնից ոչինչ չի ստացել: Ուրեմն ես էլ ի՞նչպես կարող էի թղթադրամը նրան տալ:

— Ես տեսա, տեսա,— գոչում ու պնդում էր Լեբեզյատնիկովը,— ու թեև սա դեմ է իմ համոզմունքներին, բայց ես պատրաստ եմ հենց այժմ դատարանում ամեն կերպ երդվել, որովհետև ես տեսա, թե ինչպես դուք թղթադրամը ծածուկ գցեցիք նրա գրպանը: Միայն թե ես, հիմարս, մտածեցի, թե դուք բարեգործութիւնից դրդված քջեցրիք: Դռան մոտ, հրաժեշտ տալու պահին, երբ նա շուռ եկավ, և երբ դուք մի ձեռքով սեղմեցիք նրա ձեռքը, մյուս, ձախ ձեռքով թղթադրամը ծածուկ գցեցիք նրա գրպանը: Ես տեսա, տեսա:

Լուժինը սփրթնեց:

— Ինչո՞ւ եք ստում,— հանդգնաբար բղավեց նա,— դուք լուսամուտի մոտ կանգնած, ի՞նչպես կարող էիք տեսնել թղթադրամը: Այդ միայն երևացել է... ձեր կարճատես աչքերին: Դուք զառանցում եք:

— Ոչ, չեմ զառանցում: Թեև ես հեռու էի կանգնած, բայց ամեն, ամեն ինչ տեսա, ու թեև պատուհանի կողքից իսկապես դժվար էր նկատել թղթադրամը, բայց ես մի այլ առիթով հաստատ գիտեի, որ դա հենց հարյուրանոց թղթադրամ էր, որովհետև երբ դուք Սոֆյա Սեմյոնովնային տասը ուրբի տվիք, ես տեսա, որ հենց այդ պահին սեղանից մի հարյուրանոց վերցրիք (եւ այդ տեսա, որովհետև այդ րոպեին մոտիկ էի կանգնած, ու որովհետև ես այդ մասին էի մտածում, դրա համար էլ շնորհակալ, որ թղթադրամը ձեր ձեռքումն է): Դուք այն ծալեցիք և շարունակ պահում էիք ձեր ձեռքում: Հետո ես այդ մոռացա, բայց երբ դուք վեր կացաք, թղթադրամը աչ ձեռքից դրեցիք ձախ ձեռքի մեջ ու քիչ մնաց վայր գցեցիք. այստեղ ես դարձյալ հիշեցի այն, որովհետև դարձյալ հզացա նույն միտքը, այն է՝ դուք ուզում

եք ինձնից ծածուկ բարեբարութիւն անել նրան: Կարող եք պատկերացնել, թե ինչպես ես սկսեցի հետամտել, ու տեսա, թե ինչպես ձեզ հաշողվեց թղթադրամը խոթել նրա գրպանը: Ծս տեսա, տեսա, ես կ'երդվեմ:

Քիչ էր մնում Լեբեզյատնիկովը շնչասպառ լինելու: Ամեն կողմից զանազան բացականչութիւններ լսվեցին, որոնք մեծ մասամբ զարմանք էին արտահայտում. բայց լսվում էին նաև ցասկոտ բացականչութիւններ: Բոլորը սպառնալից շարժվեցին դեպի Պյոտր Պետրովիչը: Կատերինա Իվանովնան հապճեպ մտեցավ Լեբեզյատնիկովին:

— Անդրեյ Սեմյոնովիչ, ես ձեր նկատմամբ սխալվել էի: Պաշտպանեցեք Սոնյային: Միայն դուք եք նրա կողմը: Նա որք է, ձեզ աստված ուղարկեց: Անդրեյ Սեմյոնովիչ, աղաւնյակ, պատվելի:

Ու Կատերինա Իվանովնան համարյա չգիտակցելով, թե ինչ է անում, Լեբեզյատնիկովի առջև ծունկ չոքեց:

— Անհեթեթութիւն,— բղավեց կատաղութեան շափ զայրացած Լուծինը,— դուք հա՛ անհեթեթութիւն եք դուրս տալիս, պարոն: «Մոռացա, հիշեցի, հիշեցի հա՛ մոռացա»,— ի՞նչ է դա, ուրեմն ես թղթադրամը դիտմամբ եմ դրել նրա գրպանը: Ինչի՞ համար, ի՞նչ նպատակով: Ծս ի՞նչ առնչութիւն ունեմ այդ...

— Ինչի համար. ա՛յ, հենց դա ես ինքս էլ չեմ հասկանում, բայց որ իսկական փաստն եմ պատմում, դա ճիշտ է: Նողկալի, հանցավոր մարդ, ես բնավ չեմ սխալվում, ես շատ լավ եմ հիշում, որ հենց այն պահին, երբ ես շնորհակալութիւն էի հայտնում և սեղմում ձեր ձեռքը, այդ առիթով գլխուձրս հարց ծագեց՝ ինչի՞ համար դուք թղթադրամը ծածուկ դրեցիք նրա գրպանը: Այսինքն՝ ինչո՞ւ ծածուկ: Մի՞թե հենց միայն այն պատճառով, որ ուզում էիք դա թաքցնել ինձնից, գիտենալով, որ ես հակառակ համոզմունքներ ունեմ և ժխտում եմ մասնավոր բարեգործութիւնը, որը ոչինչ արմատապես չի բուժում: Ու որոշեցի, որ դուք իսկապես ինձնից քաշվում էիք այդպիսի խոշոր գումար տալ, ու բացի դրանից,— մտածեցի ես,— գուցե ուզում էիք նրան սուղաբարձ անել, զարմացնել նրան, երբ նա իր գրպանում ամբողջ հարյուր ուսուրի գտներ (որովհետև որոշ բարեգործներ այնքան էլ չեն սիրում

ուսուցնել իրենց բարեբարութիւնները, ես այդ գիտեմ): Հետո էլ մտածեցի, թե դուք ուզում եք նրան փորձել, այսինքն թե երբ նա գտնի փողը, արդյոք կգա՞ շնորհակալութիւն հայտնելու: Հետո էլ կարծեցի, թե ուզում եք խուսափել շնորհակալութիւնից, ու ինչպես ասում են, աչ ձեռքը չպիտի իմանա, թե ինչ է անում ձախը... Մի խոսքով, այդպիսի բաներ... Ու էլ ինչ մտքեր ասես, որ չէին ծագում գլխումս, այնպես որ ես որոշեցի այդ բոլորը հետո կշռադատել, բայց և այնպես անբաղաքավարութիւն համարեցի ձեզ հայտնել, թե գիտեմ գաղտնիքը: Սակայն գլխումս էլի մի հարց ծագեց. չի՞նք թե Սոֆյա Սեմյոնովնան կորցնի փողը, նախքան դա կգտնի իր գրպանում. ահա թե ինչու ես որոշեցի գալ այստեղ, կանչել նրան և հայտնել, որ իր գրպանը հարյուր ուսուրի են դրել: Դրանից առաջ մտա տիկինների Կորիւյատնիկովաների մոտ, որպիսզի նրանց տայի Դրակա՛ն մեթոդի ընդհանուր հետաւոյութե՛նք և մանավանդ խորհուրդ տայի կարգալ Պիդերիտի (ի միջի այլոց նաև Վագնիքի) հողվածը՝. հետո եկա այստեղ, ուր ահա թե ինչ է կատարվում: Եվ մի՞թե, մի՞թե ես կարող էի մտածել այդ ամենի մասին և այդպիսի դատողութիւններ անել, եթե իսկապես տեսած չլինեի, որ դուք հարյուր ուսուրի դրեցիք նրա գրպանը:

Երբ Անդրեյ Սեմյոնովիչը վերջացրեց իր երկար ու բարակ դատողութիւնները և իր խոսքի վերջում այդպիսի տրամաբանական հետևութիւն արեց, սարսափելի հոգնեց, դեմքից նույնիսկ քրտնքի կաթիլներ էին գլորվում: Ավա՛ղ, նա չէր էլ կարողանում ուսեներն կարգին բացատրել իր մտքերը (ուրիշ ոչ մի լեզու չգիտեր), այնպես որ նա ամբողջովին մի տեսակ հյուծվեց, իր փաստաբանական սխրանքից հետո կարծես նույնիսկ նիհարեց: Այնուամենայնիվ նրա ճառը արտաքու կարգի տպավորութիւն թողեց: Նա խոսում էր այնպիսի ոգևորութեամբ, այնպիսի համոզվածութեամբ, որ ըստ երևութիւն բոլորն էլ հավատացին նրան: Պյոտր Պետրովիչը զգաց, որ իր բանը վատ է:

— Իմ ի՞նչ գործն է, թե ձեր գլխում ինչ-որ հիմար հարցեր են ծագել,— գոչեց նա: — Դա ապացույց չէ: Դուք կարող էիք այդ ամենը զառանցել երազում, պրծավ-զնաց: Իսկ ես ձեզ ասում եմ, որ դուք ստում եք, պարոն: Ստում և զբր-

պարտում եք իմ դեմ որևէ ոխ ունենալու պատճառով, այն է՝ շարացած լինելով, որ ես չէի համաձայնվում ձեր ազատամտական և հակակրոնական, սոցիալական առաջարկներին, այ թե ինչ:

Բայց այդ սեթևեթությունը օգուտ չբերեց Պյոտր Պետրովիչին: Ընդհակառակը, բոլոր կողմերից փնթփնթոց լքվեց:

— Հը՛մ, ա՛յ թե որտեղից բռնեց,— գուցե Լեբեզյատնիկովը: — Ստո՛ւմ ես: Կանչիր ոստիկանությունը, իսկ ես երդում կտամ: Միայն թե չեմ կարողանում հասկանալ՝ ինչի՞ համար է նա այդպիսի ստոր արարք թույլ տվել: Օ, ողորմելի, ստոր մարդ:

— Ես կարող եմ բացատրել, թե նա ինչի համար է այդպիսի արարք թույլ տվել, ու եթե հարկավոր է, ինքս էլ երդում կտամ,— վերջապես, կտրուկ ձայնով ասաց Ռասկոլնիկովը և առաջ եկավ:

Ըստ երևույթին նա հաստատակամ էր ու հանգիստ: Հենց միայն մի հայացք նետելով նրա վրա, բոլորը հասկացան, որ նա իրոք գիտե գործի էությունը և դա իր վախճանին է հասել:

— Հիմա ամեն ինչ բոլորովին պարզվեց ինձ համար,— շարունակեց Ռասկոլնիկովը՝ դիմելով ուղղակի Լեբեզյատնիկովին: — Այս պատմության հենց սկզբից ես ենթադրեցի, որ այստեղ մի ինչ-որ խարդախություն կա. ես այդ ենթադրեցի մի քանի առանձնահատուկ հանգամանքների հետեւեւքով, որոնք միայն ինձ են հայտնի և որոնք այժմ ես կբացատրեմ բոլորին. դրանց մեջ է գործի ամբողջ էությունը: Իսկ դուք, Անդրեյ Սեմյոնովիչ, ինձ համար ամեն ինչ վերջնականապես պարզեցիք ձեր անհերքելի ցուցմունքով: Բոլորին, բոլորին խնդրում եմ լսել. այս պարոնը (նա ցույց տվեց Լուժինին) վերջերս ուզում էր մի աղջկա, այն է՝ իմ քրոջը, Ավդոտյա Ռոմանովնա Ռասկոլնիկովային: Բայց ժամանելով Պետերբուրգ, նա երեկ չէ մյուս օրը մեր առաջին առևակցության ժամանակ գծտվեց ինձ հետ, ու ես նրան վռնեցի իմ սենյակից, այդ կարող են վկայել երկու հոգի: Այս մարդը խիստ շար է... Երեկ չէ մյուս օրը ես դեռ չգիտեի, որ նա ապրում է այստեղի համարներում, ձեզ մոտ,

Անդրեյ Սեմյոնովիչ, որ ուրեմն հենց մեր գծտվելու օրը, այսինքն՝ նույնպես երեկ չէ մյուս օրը, նա տեսել էր, թե ինչպես ես, իբրև հանգուցյալ պարոն Մարմելադովի բարեկամ, նրա կնոջը, Կատերինա Իվանովնային մի քիչ փող էի տվել թաղման համար: Սա իսկույն նամակ էր գրել մորս և հայտնել, թե ես ամբողջ փողը տվել եմ ոչ թե Կատերինա Իվանովնային, այլ Սոֆյա Սեմյոնովնային, և ամենաստոր արտահայտություններով հիշատակել էր... Սոֆյա Սեմյոնովնայի բնավորությունը, այսինքն՝ ակնարկել էր Սոֆյա Սեմյոնովնայի նկատմամբ իմ առնչության բնույթը: Այս ամենը, ինչպես դուք հասկանում եք, նպատակ ունեւր ինձ կովեցնել մորս ու քրոջս հետ, նրանց համոզել, թե ես անազնիվ նւրպատակներով վատնում եմ նրանց վերջին փողերը, որոնցով նրանք օգնում են ինձ: Երեկ երեկոյան մորս, քրոջս և նրա ներկայությամբ ես վերականգնեցի ճշմարտությունը, ապացուցելով, որ փողը տվել էի Կատերինա Իվանովնային, թաղման համար, և ոչ թե Սոֆյա Սեմյոնովնային, որ Սոֆյա Սեմյոնովնայի հետ երեկ չէ մյուս օրը ես նույնիսկ ծանոթ էլ չէի, նույնիսկ երեսն էլ չէի տեսել: Այնուհետև ես ավելացրի, որ սա, Պյոտր Պետրովիչ Լուժինը, իր բոլոր արժանիքներով շարժե Սոֆյա Սեմյոնովնայի հենց միայն ճկույթին, Սոֆյա Սեմյոնովնայի, որի մասին նա այդպիսի վատ կարծիք է արտահայտում: Նրա այն հարցին, թե արդյոք ես Սոֆյա Սեմյոնովնային կնստեցնեի՞ իմ քրոջ կողքին, ես պատասխանեցի, որ ես այդ արդեն արել եմ հենց նույն օրը: Սաստիկ շարանալով, որ մայրս ու քույրս չեն ուզում իր զրպարտությունների հիման վրա գծտվել ինձ հետ, նա սկսեց մեկը մյուսի ետևից աններելի հանդուժողուններ ասել մորս և քրոջս: Տեղի ունեցավ վերջնական պառակտում, ու նրան վռնեցին: Այս ամենը կատարվեց երեկ երեկոյան: Հիմա հատուկ ուշադրություն եմ խնդրում. պատկերացրեք, որ եթե նրան հաջողվեր հիմա ապացուցել, որ Սոֆյա Սեմյոնովնան գող է, ապա մորս ու քրոջս ապացուցած կլինեւր, որ իր կասկածանքները համարյա իրավացի էին, թե նա արդարացիորեն էր բարկացել, որ ես հավասար եմ համարել քրոջս և Սոֆյա Սեմյոնովնային, թե հարձակվելով ինձ վրա, նա դրանով պաշտպանում, ուրեմն և պահպանում էր իմ քրոջ

և իր հարսնացուի պատիվը: Մի խոսքով, այդ կերպ նա նույնիսկ կկարողանար ինձ վերստին կովեցնել հարազատներիս հետ և, իհարկե, հույս ունենր կրկին հաճոյանալ նրանց: Էլ չեմ խոսում այն մասին, որ նա վրեժ էր առնում անձամբ ինձից, որովհետև հիմք ունի ենթադրելու, որ Սոֆյա Սեմյոնովնայի պատիվն ու երջանկությունը թանկ են ինձ համար: Ահա նրա ամբողջ դիտավորությունը: Ահա թե ես ինչպես եմ հասկանում այս գործը: Ահա ամբողջ պատճառը, ուրիշ պատճառ չի կարող լինել:

Ռասկոլնիկովը այսպես կամ համարյա այսպես վերջացրեց իր խոսքը, որ հաճախ ընդհատվում էր լարված ուշադրությամբ լսող ներկաների բացականշություններով: Բայց, շնայելով բոլոր ընդհատումներին, նա խոսեց խիստ տոնով, հանգիստ, ճիշտ, պարզ, կտրուկ: Նրա հատու ձայնը, նրա համոզված տոնը և խստաբարո դեմքը բոլորի վրա մեծ տպավորություն թողին:

— Այդպես է, այդպես է, դա այդպես է,— ցնծությամբ պնդում էր Լեբեզյատնիկովը: — Պետք է որ այդպես լինի, որովհետև հենց որ Սոֆյա Սեմյոնովնան մտավ մեր սենյակը, նա, Լուծինը, ինձ կանչեց դեպի պատուհանը և այնտեղ կամացուկ հարցրեց՝ «Այստե՞ղ է Ռասկոլնիկովը, դուք նրան շտեպս՞ Կատերինա Իվանովնայի հյուրերի մեջ»: Հետևաբար նրան անպայման հարկավոր էր, որ դուք այստեղ լինեիք: Դա հենց այդպես է, որ կա:

Լուծինը լռում էր և արհամարհանքով ժպտում: Սակայն նա խիստ սփրթնած էր: Թվում էր, որ նա միտք էր անում, թե ինչպես դուրս պրծնի: Գուցե նա հաճույքով կթողներ ամեն ինչ ու կհեռանար, բայց տվյալ րոպեին դա գրեթե անկարելի էր. այդ կնշանակեր ուղղակի խոստովանել իր դեմ ուղղված մեղադրանքների արդարացիությունը և այն, որ ինքը իսկապես զրպարտել էր Սոֆյա Սեմյոնովնային: Բացի դրանից, ներկա գտնվողները, որոնք առանց այն էլ արդեն հարբած էին, չափազանց հուզվում էին: Պարենավորման աստիճանավորը, որ այնքան էլ չէր հասկանում այդ ամենը, բոլորից ավելի բարձր էր բղավում և Լուծինի համար խիստ անհաճելի միջոցներ էր առաջարկում: Բայց կային նաև լիմաժ տնվորներ. դրանք եկել էին բոլոր սենյակներից,

Երեք լեհերը խիստ ցասկոտում էին և անդադար գոռում: «անպիտան պարոն», ու լեհերեն ինչ-որ սպառնալիքներ էին քրթմնշում: Սոնյան լարված լսում էր, բայց կարծես նա էլ լավ չէր հասկանում այդ ամենը, կարծես ուշաթափությունից էր սթափվել: Նա աչք չէր կտրում Ռասկոլնիկովից, զգալով, որ նրանից է կախված իր ամբողջ պաշտպանությունը: Կատերինա Իվանովնան խոպոտ ու դժվարությամբ էր շնչում, ու թվում էր, որ գտնվում է սարսափելի ուժասպառ վիճակում: Առավելապես հիմար դրություն մեջ էր Ամալյա Իվանովնան, կանգնել էր բերանը բացած և ոչինչ չէր հասկանում: Նա միայն տեսնում էր, որ Պյոտր Պետրովիչը բռնրվել է: Ռասկոլնիկովը նորից խոսելու թույլտվություն խընդրեց, բայց այդ նրան թույլ չտվին. բոլորը բղավում էին և հայհոյանքներով ու սպառնալիքներով խոնվում Լուծինի շուրջը: Բայց Պյոտր Պետրովիչը չվախեցավ: Տեսնելով, որ Սոնյային մեղադրելու գործը բոլորովին տանուլ է տրված, նա ուղղակի լկտիություն դիմեց.

— Թույլ տվեք, պարոններ, թույլ տվեք, մի նեղեք, թողեք անցնեմ,— ասում էր նա՝ ճեղքելով ամբոխը,— ու խնդրում եմ թողնել սպառնալիքները. հավատացնում եմ ձեզ, որ այդ իզուր է, ոչինչ չեք անի, ես վախկոտներից չեմ, ընդհակառակը, հենց դուք, պարոններ, պատասխան կտաք, որ բըռնությամբ քողարկեցիք քրեական գործը: Դատարանում մարդիկ կույր չեն և... հարբած չեն լինում ու չեն հավատա երկու մոլի անաստվածներին, գրգռիչներին ու ազատամիտներին, որոնք անձնական վրեժից զրոգված, ինձ մեղադրում են այնպիսի բաների համար, որոնք հենց իրենց պետք է վերագրել և այդ հենց իրենք են հիմարաբար խոստովանում: Այո: Դե թույլ տվեք անցնել:

— Անմիջապես ձեր հոտը պետք է կտրվի իմ սենյակից. բարեհաճեցեք հեռանալ և մեր մեջ ամեն ինչ վերջացած է: Իզուր չէ՞ր, որ ես կաշվից դուրս էի գալիս, դրան բացատրում իմ համոզմունքները... ամբողջ երկու շաբաթվա ընթացքում...

— Ախր ես ինքս էլ, Անդրեյ Սեմյոնովիչ, ժամ առաջ ձեզ ասել եմ, որ մեկնում եմ, իսկ դուք ինձ դեռ պահում էիք: Իսկ հիմա միայն կավելացնեմ, որ դուք հիմար եք: Ցանկա-

նում եմ, որ դուք բուժեք ձեր խելքը և ձեր կարճատես աչքերը: Թույլ տվեք անցնել, պարոններ:

Նա ամբողջի միջով առաջ անցավ. բայց պարենավորման աստիճանավորը չէր ուզում նրան բաց թողնել այդպես հեշտությամբ, միայն հայհոյանքներ կերցնելով. նա սեղանից մի բաժակ վերցրեց, թափ առավ ու շարտեց դեպի Պյոտր Պետրովիչը. սակայն բաժակը գիպավ Ամալյա Իվանովնային: Սա ճշաց, իսկ պարենավորման աստիճանավորը թափ առնելուց կորցնելով հավասարակշռությունը, ծանր փուկեց հատակին, սեղանի տակ: Պյոտր Պետրովիչը անցավ իր սենյակը ու կես ժամից նա արդեն տանը չէր: Բնութիւնից երկշոտ Սոնյան առաջ էլ գիտեր, որ իրեն ավելի հեշտ է կործանել, քան ուրիշ որևէ մեկին, ու ամեն մեկը համարյա կարող էր անպատիժ վիրավորել նրան: Բայց և այնպես մինչև այդ ընդմեջ նրան թվում էր, որ կարելի է փորձանքից խուսափել որևէ կերպ՝ զգուշությամբ, հեղուկությամբ, խոնարհվելով բոլորի և ամեն մեկի առաջ: Նրա հիասթափությունը չափազանց ծանր էր: Իհարկե, նա կարող էր համբերությամբ և գրեթե անարտունջ տանել ամեն ինչ, նույնիսկ այդ բանը: Բայց առաջին բուպեին խիստ ծանր էր նրա տրամադրությունը: Երբ անցավ առաջին վախը և առաջին շշմածությունը, երբ նա պարզ հասկացավ ու կշռադատեց ամեն ինչ, շնայած իր հաղթանակին և արդարացման, անզորության ու վիրավորանքի զգացումը տանջալից ճմլեց նրա սիրտը: Նա հիստերիկայի մեջ ընկավ: Վերջապես, շղթմանալով իր այդ վիճակին, սենյակից դուրս եկավ և վազեկազ գնաց տուն: Այդ եղավ Լուսինի հեռանալուց համարյա անմիջապես հետո: Երբ բաժակը զարկվեց Ամալյա Իվանովնային, ու ներկաները բարձրաձայն քրքրացին, սա էլ շղթմացավ ուրիշների մեղքով իրեն հասած գլխացավանքին: Կատաղածի պես, ճզճզոցով հարձակվեց Կատերինա Իվանովնայի վրա, գտնելով, որ այդ ամենի համար նա է մեղավոր:

— Զբվիր իմ բնակարանից, հենց այժմ, մա՛րջ, — և այս ասելով, սկսեց Կատերինա Իվանովնայի իրեքթո վերջնել այն ամենը, ինչ-որ ձեռքն էր ընկնում, ու շարտել հատակին: Առանց այդ էլ սաստիկ ընկճված, համարյա ուշագնաց, շնչասպառ, գունաթափ Կատերինա Իվանովնան վեր

թռավ անկողնից (որի վրա էր ընկել ուժասպառ վիճակում) և հարձակվեց Ամալյա Իվանովնայի վրա: Բայց կոխվեց խիստ անհավասար էր. վերջինս նրան ետ շարտեց ինչպես մի փետրիկ:

— Սա ի՞նչ բան է: Բավական չէ, որ այդպես անխղճորեն զրպարտեցին, դեռ այդ փուշ արարածն էլ է հարձակվում ինձ վրա: Ամուսնուս թաղման օրը, իմ աղուհացից հետո երեխաներիս հետ դուրս են քշում բնակարանից, փողոց են շարտում: Հապա ես ո՞ւր գնամ, — հեկեկալով ու շնչասպառ ճշում էր խեղճ կինը: — Տե՛ր աստված, — բղավեց նա հանկարծ, աչքերը կրակ կտրած, — մի՞թե արդարություն չկա: Հապա դու ո՞ւմ պետք է պաշտպանես, եթե ոչ մեզ, որբերիս: Դե հիմա կտեսնենք: Աշխարհում կա դատաստան և արդարություն, կա, ես կգտնեմ: Հենց հիմա, սպասիր դու, անխիղճ արարած: Պուլեչկա, մնա երեխաների մոտ, ես շուտով կգամ: Սպասեցեք ինձ թեկուզ փողոցում: Կտեսնենք, աշխարհում կա՞ արդարություն, թե ոչ:

Ու գլխին պցելով հենց այն կանաչ, դրադեգամե գլխաշորը, որ Ռասկոլնիկովի հետ խոսելիս հիշատակել էր հանգուցյալ Մարմելադովը, Կատերինա Իվանովնան անցավ դեռ սենյակում խոնվող տնվորների անկարգ ու հարբած ամբոխի միջով ու արցունքներն աչքերին, հեծկտալով, վազեց փողոց, հետապնդելով անորոշ մի նպատակ՝ ինչ-որ մի տեղ, հենց հիմա, անմիջապես և ինչ կերպ էլ լինի արդարություն գտնել: Պուլեչկան վախվխելով, երեխաների հետ կուշ եկավ անկյունում, սնդուկի վրա, և երկու փոքրիկներին գրկած, զողոզողում էր, սպասում մոր վերադարձին: Ամալյա Իվանովնան սենյակով մեկ այս ու այն կողմ էր ընկնում, ճզճզում, ճշում, ձեռքն ընկած բոլոր իրերը շարտում հատակին, ազմուկ-աղազակ բարձրացնում: Տնվորները բղավում էին այս ու այն կողմից, ոմանք պատմում էին իրենց գիտեցածը տեղի ունեցած իրադարձության մասին, մյուսները վիճում էին ու հայհոյանք թափում. ոմանք էլ սկսեցին երգել...

«Հիմա էլ իմ գնալու ժամանակն է», — մտածեց Ռասկոլնիկովը: — «Հապա՛, Սոֆյա Սեմյոնովնա, տեսնենք հիմա դուք ի՞նչ եք ասելու»:

Նվ նա գնաց Սոնյայի բնակարանը:

Ռասկոլնիկովը Սոնյայի գործունյա և աշխույժ փաստաբանն էր ընդդեմ Լուժինի, շնայելով, որ այնքա՛ն սարսափելիորեն տանջվում էր հոգեպես: Բայց առավոտյան այդչափ տանջվելով, նա կարծես ուրախ էր, որ առիթ կա իր տպավորությունները փոխելու, որոնք անտանելի էին դարձել, էլ չխոսենք այն մասին, թե ինչպիսի հաճույքով ու անկեղծությամբ էր նա ձգտում պաշտպանել Սոնյային: Բացի դրանից, նրան սպասում ու երբեմն սարսափելի անհանգրստացնում էր առաջիկա տեսակցությունը Սոնյայի հետ, նա պետք է հայտնեի Սոնյային, թե ով էր սպանել Լիզավետային, նախազգում էր, որ խիստ տանջվելու է, ու կարծես դա վանում էր ձեռքերով: Դրա համար էլ, երբ նա Կատերինա Իվանովնայի սենյակից հեռանալիս բացականչեց՝ «Հապա, Սոֆյա Սեմյոնովնա, տեսնենք հիմա դուք ինչ եք ասելու», ապա ակներևաբար դեռ գտնվում էր զվարթության, աշխուժության և քիչ առաջ Լուժինի դեմ տարած հաղթության բերկրանքի ինչ-որ առերևույթ հուզվածության վիճակում: Բայց նրան տարօրինակ բան պատահեց: Երբ նա հասավ Կապերնաուժովի բնակարանը, հանկարծակի ուժասպառություն և վախ զգաց: Նա մտազբաղ կանգ առավ դռան առաջ և ինքն իրեն տարօրինակ հարց տվեց՝ «Արդյո՞ք պետք է ասել, թե ով է սպանել Լիզավետային»: Հարցը տարօրինակ էր, որովհետև նա հանկարծ, միաժամանակ զգաց, որ ոչ միայն չի կարելի շասել, այլև անկարելի է նույնիսկ կարճ ժամանակով հետաձգել այդ բոպեն: Նա դեռ չգիտեր, թե ինչու է անկարելի, նա այդ միայն զգաց, ու անհրաժեշտության հանդեպ իր անզորության տանջալից գիտակցությունը համարյա ճզմեց նրան: Որպեսզի էլ դատողություններ չաներ և շտանջվեր, նա արագ բացեց դուռը և շեմքից նայեց Սոնյային: Վերջինս նստել էր սեղանին կրթնած և դեմքը ձեռքերով ծածկած, սակայն տեսնելով Ռասկոլնիկովին, հապճեպ վեր կացավ ու գնաց նրան ընդառաջ, կարծես սպասում էր նրան:

— Առանց ձեզ ի՞նչ կլինեի իմ վիճակը,— իսկույն ասաց նա՝ սենյակի մեջտեղում կանգնելով Ռասկոլնիկովի առաջ:

Ակներև էր, որ հենց միայն այդ էր ուզում ասել նրան: Այնուհետև գտնվում էր սպասողական վիճակում:

Ռասկոլնիկովը մոտեցավ սեղանին և նստեց այն աթոռին, որից Սոնյան հենց նոր էր վեր կացել: Սոնյան կանգնեց նրա առջև, երկու քայլ հեռավորությամբ, ճիշտ այնպես, ինչպես նախորդ օրը:

— Ի՞նչ կասեք, Սոնյա,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը ու հանկարծ զգաց, որ ձայնը դողում է,— ամբողջ գործը հսկանգում էր «հասարակական դիրքին ու դրա հետ կապված սովորություններին»: Դուք այդ հասկացա՞ք:

Սոնյայի դեմքին տանջանք արտահայտվեց:

— Միայն թե ինձ հետ մի խոսեք այնպես, ինչպես երեկ, — ասաց նա, — էլի մի սկսեք: Առանց այդ էլ քիչ չեն տանջանքները...

Սոնյան իսկույն ժպտաց, վախենալով, որ գուցե այդ կշտամբանքը դուր չգա Ռասկոլնիկովին:

— Ես հիմարություն արեցի, որ այնտեղից եկա: Հիմա այնտեղ ի՞նչ է կատարվում: Հիմա ուզում էի գնալ, բայց մտածում էի, որ... դուք կգաք:

Ռասկոլնիկովը նրան պատմեց, որ Ամալյա Իվանովնան նրանց դուրս է անում բնակարանից, ու Կատերինա Իվանովնան գնացել է ինչ-որ տեղեր, «արդարություն փնտրելու»:

— Ախ, աստված իմ,— բացականչեց Սոնյան,— զնանք այնտեղ, շո՛ւտ...

Եվ նա վերցրեց իր թիկնոցը:

— Միշտ միևնույն բա՛նը,— զղայնացած գոչեց Ռասկոլնիկովը: — Ձեր մտքերում հենց նրանք են որ կան: Եղե՞ք ինձ հետ:

— Հապա... Կատերինա Իվանովնա՞ն:

— Կատերինա Իվանովնան, իհարկե, ձեզ չի մոռանա, ինքը կգա ձեզ մոտ, քանի որ տանից դուրս է գնացել,— գծգծությամբ ավելացրեց Ռասկոլնիկովը: — Եթե ձեզ այստեղ չգտնի, դուք դրա համար մեղավոր կլինեք...

Սոնյան տանջալից անվճռականությամբ նստեց աթոռին: Ռասկոլնիկովը լռում էր, մտազբաղ նայում հատակին:

— Հստ երևույթին լուծինը չէր ուզում ձեզ շարշարել,— սկսեց նա առանց Սոնյային նայելու: — Իսկ եթե նա այդ ուզենար կամ դա որևէ կերպ նրան հարկավոր լիներ, նա ձեզ բանտ կնստեցնէր, եթե չլինեինք ես ու Լեքեզյատնիկովը, այնպես չէ՞:

— Այո,— թույլ ձայնով ասաց Սոնյան,— այո,— մտա-
ցրիվ ու անհանգիստ կրկնեց նա:

— Բայց ես իրոք կարող էի և ներկա չլինել, իսկ Լեքեզ-
յատնիկովը բոլորովին պատահամա՞ք վրա հասա՞վ:

Սոնյան լուռ էր:

— Իսկ եթե բանտ ընկնեիք, ի՞նչ կլիներ: Հիշո՞ւմ եք, թե
ես երեկ ինչ էի ասում:

Սոնյան գարծյալ չպատասխանեց: Ռասկոլնիկովը մի փո-
քոր լռեց:

— Ես կարծում էի, թե դուք էլի կողավեք՝ «ախ, մի
խոսեք, վերջ տվեք» — ծիծաղեց նա, բայց այդ ծիծաղը
բռնազրոսիկ էր: — Հը՛, դարձյա՛լ լուսթյուն,— մի րոպե
անց հարցրեց նա: — Չէ՞ որ հարկավոր է խոսել որևէ բանի
մասին: Ինձ համար հետաքրքիր կլիներ իմանալ, թե դուք
հիմա ինչպես կլուծեիք մի «հարց», ինչպես ասում է Լեքեզ-
յատնիկովը: (Ռասկոլնիկովը կարծես սկսում էր շփոթվել):
Չէ, իսկապես, ես լուրջ բան եմ ասում: Երևակայեցեք, Աոն-
յա, թե դուք նախապես գիտեիք լուծինի բոլոր մտադրու-
թյունները, գիտեիք (այսինքն հաստատապես), որ դրանց
պատճառով բոլորովին կկործանվեին Կատերինա Իվանով-
նան ու երեխաները. դուք նույնպես, իբրև հավելում (քանի
որ դուք ձեզ ոչ մի բանի տեղ չեք դնում, ասում եմ՝ իբրև
հավելում): Պոլեշկան նույնպես... որովհետև նա նույն ճա-
նապարհով է գնալու: Դե ուրեմն ասացեք, եթե այդ ամենը
հիմա ձեր լուծմանը թողնեին, այսինքն թե ովքեր պիտի
ապրեին, լուծի՞նը պետք է ապրեր և նողկալիություններ
ունեն, թե՞ Կատերինա Իվանովնան պետք է մեռներ, ապա
դուք ի՞նչ լուծում կտայիք, հարցնում եմ ձեզ, նրանցից ո՞վ
պետք է մեռներ:

Սոնյան անհանգստությամբ նայեց Ռասկոլնիկովին. նը-
բան թվաց, թե մի ինչ-որ առանձին իմաստ կա այդ ան-
հաստատ և հեռվից մի ինչ-որ բանի մոտեցնող խոսքերում:

— Ես արդեն նախազգում էի, որ դուք որևէ այդպիսի
հարց կտաք,— ասաց նա՝ զննողաբար նայելով Ռասկոլնի-
կովին:

— Լավ, թող այդպես լինի. բայց այնուամենայնիվ ինչ-
պե՞ս կարելի է լուծել այդ հարցը:

— Ինչո՞ւ եք հարցնում այնպիսի բաների մասին, որոնք
չեն կարող լինել,— զզվանքով ասաց Սոնյան:

— Ուրեմն ավելի լավ է, որ լուծինը ապրի և նողկալիու-
թյուններ անի: Դուք այդ է՞լ չհամարձակվեցիք լուծել:

— Ես հո չե՞մ կարող աստծու կանխատեսումը իմա-
նալ... Եվ ինչո՞ւ եք դուք հարցնում այն, ինչ-որ չի կարելի
հարցնել: Ինչի՞ համար են այդպիսի դատարկ հարցերը:
Ինչպե՞ս կարող է պատահել, որ դա իմ վճռից կախված լի-
նի: Եվ ո՞վ է ինձ դատավոր կարգել, թե ով պետք է ապրի
և ով չապրի:

— Դե որ աստծու կանխատեսումն է մեջտեղ գալիս, էլ
այդտեղ ոչինչ չես կարող անել,— մռայլ քրթմնջաց Ռաս-
կոլնիկովը:

— Ավելի լավ է ուղղակի ասեք, թե ինչ եք ուզում,—
տանջալից գոչեց Սոնյան,— դուք էլի ինչ-որ բան եք ալ-
նարկում... Մի՞թե ինձ տանջելու համար եք եկել:

Սոնյան չկարողացավ իրեն զսպել ու հանկարծ դառն
լացեց: Ռասկոլնիկովը մռայլ տխրությամբ նայում էր նը-
րան: Անցավ հինգ րոպե:

— Դու հո իրավացի ես, Սոնյա,— վերջապես, կամա-
ցուկ ասաց նա: Հանկարծ նա փոխվեց. նրա շինծու-լիտի և
անզոր-վրդովեցուցիչ տոնը շքացավ: Նույնիսկ ձայնն էլ
հանկարծ թուլացավ: — Հենց ինքս երեկ քեզ ասացի, թե
ներողություն խնդրելու համար չեմ գա, բայց ահա բանը
հենց նրանով սկսեցի, որ ներողություն եմ խնդրում... Լու-
ծինի ու կանխատեսման մասին ես հենց այնպես էի խո-
սում... Ես ներողություն էի խնդրում, Սոնյա...

Ռասկոլնիկովը փորձեց ժպտալ, բայց նրա դալուկ ժպի-
տը ինչ-որ անզոր ու անավարտ բան արտահայտեց: Նա
թեքեց գլուխը և ձեռքերով ծածկեց դեմքը:

Ու հանկարծ նրա սրտում Սոնյայի նկատմամբ ինչ-որ
դառն առեւտրական տարօրինակ, անակնկալ զգացում առա-

չացալ: Ասես զարմանալով և ինքն էլ վախենալով այդ զգացումից, նա հանկարծ բարձրացրեց գլուխը և ակնապիշ նայեց Սոնյային. բայց տեսալ, որ վերջինս անհանգստութեամբ և համարյա տանջալից հոգատարութեամբ իրեն էր նայում. այստեղ սեր կար. իր ատելութիւնը չքացալ ինչպէս ուրու: Դա այլ բան էր. նա մի զգացմունքը մյուսի տեղ էր ընդունել: Դա միայն նշանակում էր, որ եկել է այն րուպին:

Դարձյալ ձեռքերով ծածկեց դեմքը և կախեց գլուխը: Հանկարծ նա գունատովեց, աթոռից վեր կացալ, նայեց Սոնյային, ու ոչինչ շատելով, մեքենայաբար նստեց նրա անկողնին:

Նրա զգացմամբ այդ րուպին զարհուրելի նման էր այն րուպինին, երբ ինքը օղակից հանելով կացիներ, կանգնել էր պառավի ետևում և զգում էր, որ արդեն «էլ ոչ մի ակնթարթ չի կարելի կորցնել»:

— Ի՞նչ պատահեց ձեզ,— հարցրեց սարսափելի վախեցած Սոնյան:

Ռասկոլնիկովը ոչինչ չէր կարող ասել: Նա ամենևին, ամենևին չէր ենթադրում այդ կերպ հայտնել, ու ինքն էլ չէր հասկանում, թե հիմա իր հետ ինչ էր կատարվում: Սոնյան կամացուկ մոտեցալ նրան, նստեց անկողնին, նրա կողքին՝ շարունակ նայելով նրան: Սոնյայի սիրտը խփում էր ու նվազում: Դրութիւնը անտանելի դարձալ. Ռասկոլնիկովը իսպառ գունատված իր դեմքը դարձրեց դեպի Սոնյան. նրա շուրթերը անզոր ծոմովում էին՝ ջանալով ինչ-որ բան ասել: Սոնյայի սրտով սարսափ անցալ:

— Ի՞նչ պատահեց ձեզ,— հարցրեց նա՝ մի քիչ ետ քաշվելով Ռասկոլնիկովից:

— Ոչինչ, Սոնյա: Մի՛ վախենա... Դատարկ բան է. ճիշտն ասած, դատարկ բան է,— փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը իրեն կորցրած, զառանցող մարդու տեսքով: — Ինչո՞ւ եկա քեզ տանջելու,— ավելացրեց նա հանկարծ, նայելով Սոնյային: — Իսկապես, ինչո՞ւ: Ես ինձ շարունակ տալիս եմ այս հարցը, Սոնյա...

Նա գուցե և այդ հարցը ինքն իրեն տալիս էր քառորդ ժամ առաջ, բայց հիմա այդ ասաց բոլորովին ուժասպառ,

հազիվ գիտակցական վիճակում, զգալով իր ամբողջ մարմնի անընդհատ դողը:

— Ա՛խ, որքա՛ն եք դուք տանջվում,— կարեկցաբար ասաց Սոնյան, աչքերը նրան հառած:

— Այդ բոլորը դատարկ բան է... Ա՛յ թե ինչ, Սոնյա (չգիտես ինչու նա երկու վայրկյանի շափ թույլ ու անզոր ժպտաց), հիշո՞ւմ ես, թե ես երեկ ինչ էի ուզում ասել քեզ:

Սոնյան անհանգիստ սպասում էր:

— Գնալիս ես ասացի, որ գուցե առմիշտ հրածեջտ եմ տալիս քեզ, բայց եթե այսօր գամ, քեզ կասեմ... Թե ով է սպանել Լիզավետային:

Սոնյան հանկարծ սկսեց դողալ ամբողջ մարմնով:

— Ահա և եկել եմ ասելու:

— Ուրեմն երեկ դուք այդ լո՞ւրջ էիք ասում...— դժվարութեամբ շնչաց Սոնյան,— իսկ որտեղի՞ց գիտեք,— կարճես հանկարծ ուշքի գալով, արագ հարցրեց նա:

Սոնյան սկսեց դժվարութեամբ շնչել: Նրա դեմքը ավելի ու ավելի էր գունատվում:

— Գիտեմ:

Սոնյան մի րուպի շափ լուռ էր:

— Գտե՛լ են նրան, թե ինչ,— երկշտ հարցրեց նա:

— Ոչ, չեն գտել:

— Հապա ի՞նչպէս դուք այդ գիտեք,— դարձյալ հագիվ լսելի և դարձյալ գրեթե րուպեական լռութիւնից հետո հարցրեց Սոնյան:

Ռասկոլնիկովը դեմքը դարձրեց նրան և ակնապի՛շ, ակնապի՛շ նայեց նրա աչքերին:

— Գլխի՛ ընկիր,— ասաց նա նախորդ ծոմովող ու անզոր ժպիտով:

Սոնյայի ամբողջ մարմնով ասես սահեց ջղաձգութիւնը:

— Ախր դուք... ինձ... ինչո՞ւ եք դուք ինձ այդպես... վախեցնում,— ասաց նա երեխայի պես ժպտալով:

— Ուրեմն ես նրա հետ մոտիկ ընկեր եմ... եթե գիտեմ, — ասաց Ռասկոլնիկովը՝ շարունակելով նայել նրա դեմքին, ասես անկարող էր աչք կտրել նրանից,— նա այդ Լիզավետային... սպանել չէր ուզում... նրան... անակնկալ

սպանեց... նա ուզում էր պառավիճն սպանել... երբ ներս մտավ, պառավը մենակ էր... Հետո եկավ կիզավետան... նա... կիզավետային էլ սպանեց:

Անցավ ևս մի զարհուրելի ըրուպի: Երկուսն էլ շարունակ իրար էին նայում:

— Ուրեմն չե՞ս կարող գլխի ընկնել,— հարցրեց նա հանկարծ, այնպիսի զգացումով, որ կարծես թե զանգակատնից ներքև էր նետվում:

— Ո՛ր՛չ,— հազիվ լսելի շշնջաց Սոնյան:

— Հապա՛, լա՛վ նայիր:

Ու հենց որ նա այդ ասաց, դարձյալ առաջվա ծանոթ մի զգացում անակնկալ սառեցրեց նրա հոգին. նա նայում էր Սոնյային, ու հանկարծ վերջինիս դեմքի փոխարեն կարծես տեսավ կիզավետայի դեմքը: Նա պարզ հիշում էր կիզավետայի դեմքի արտահայտությունը այն պահին, երբ ինքը կացինը ձեռքին մոտենում էր նրան, իսկ կիզավետան նրանից ետ էր քաշվում դեպի պատը, ձեռքը դեպի առաջ պարզած, դեմքին բոլորովին մանկական վախ, իսկ և իսկ ինչպես փոքրիկ երեխաները, երբ սրանք հանկարծ սկսում են վախենալ որևէ բանից, անշարժ ու անհանգիստ նայում են իրենց վախեցնող առարկային, ետ են քաշվում, թաթիկները դեպի առաջ պարզած, պատրաստվում են լաց լինելու: Այժմ համարյա նույնը պատահեց նաև Սոնյային. նույն անզորությունը, նույն վախով մի քանի վայրկյան նայում էր նա Ռասկոլնիկովին, ու հանկարծ ձախ ձեռքը դեպի առաջ պարզելով, թեթևակի, հազիվհազ մատները հենեց նրա կրծքին ու գանդաղ վեր կացավ մահճակալից, հետզհետե ավելի ետ քաշվելով Ռասկոլնիկովից և շարունակ անթարթ նայելով նրան: Սոնյայի սարսափը հանկարծ անցավ նաև Ռասկոլնիկովին. ճիշտ նույնպիսի վախ երևաց նաև նրա դեմքին, ճիշտ նույնպես նա էլ սկսեց նայել Սոնյային, նույնիսկ համարյա նույնպիսի մանկական ժպիտը դեմքին:

— Գլխի ընկա՛ր,— վերջապես, շշնջաց Ռասկոլնիկովը: «Տե՛ր ասաված»,— թռավ Սոնյայի կրծքից սարսափելի մի ճիչ: Նա ուժառույժ ընկավ անկողնին, դեմքը բարձրեց: Բայց մի ակնթարթից արագությամբ քիչ բարձրացավ, արագությամբ մտանցավ Ռասկոլնիկովին, վերցրեց նրա ձեռքը:

ըր, գրանք պինդ սեղմեց իր բարալիկ մատներում, սկսեց դարձյալ անշարժ, ասես անկողնին կպած, նայել նրա դեմքին: Այդ վերջին, հուսահատական հայացքով նա ուզում էր իր համար գեթ մի որևէ վերջին հույս նշմարել ու որսալ: Բայց հույս չկար. ոչ մի կասկած չէր մնում. ամեն ինչ այդպես էր, որ կար: Նույնիսկ հետո էլ, հետագայում, երբ նա վերհիշում էր այդ բոպեն, նրան տարօրինակ ու զարմանալի էր թվում, թե ինչու հենց ինքը այդպես միանգամից տեսավ, որ արդեն ոչ մի կասկած չկա: Չէ՞ որ նա, օրինակ, չէր կարող ասել, թե ինքը մի որևէ նման բան էր նախազգում: Այնինչ հիմա, հենց որ Ռասկոլնիկովը այդ ասաց, նրան, Սոնյային թվաց, թե իսկապես ինքը կարծես թե նախազգում էր հենց այդ բանը:

— Բավական է, Սոնյա, բավական է, մի տանջիր ինձ,

— տառապալից խնդրեց Ռասկոլնիկովը:

Նա բոլորովին, բոլորովին չէր մտածում այդ կերպ խոստովանել իբր արարքը, բայց այդպես դուրս եկավ:

Կարծես ինքն իրեն մոռանալով, Սոնյան վեր թռավ, ու հեծկտալով հասավ սենյակի մեջտեղը. բայց արագ ետ դարձավ ու դարձյալ նստեց Ռասկոլնիկովի կողքին, ուսը համարյա հպելով նրա ուսին: Հանկարծ, ասես խոցվելով, նա ցնցվեց, ճշաց ու նրա առջև ծունկ շոքեց, ինքն էլ շփոթեցնալով, թե ինչի համար է այդ անում:

— Այդ ի՞նչ, ի՞նչ փորձանք եք բերել ձեր գլխին,— հուսարեկ ասաց նա, ու վեր կենալով, ընկավ Ռասկոլնիկովի վզովը, գրկեց նրան և պինդ, պինդ սեղմեց ձեռքերով:

Ռասկոլնիկովը ետ քաշվեց և տխուր ժպիտով նայեց նրան:

— Տարօրինակ ես դու, Սոնյա, գրկում ես ու համբուրում, երբ ես քեզ ասել եմ այդ բանը: Դու քեզ կորցրել ես:

— Հիմա արար-աշխարհում քեզնից ավելի գժրախոս մարդ չկա,— մոլեգնաբար բացականչեց Սոնյան՝ շսելով նրա դիտողությունը, ու կարծես հիստերիկայի մեջ ընկնելով, հանկարծ հոնկուր-հոնկուր լաց եղավ:

Ռասկոլնիկովին վաղուց անծանոթ մի զգացում հարգեց նրա հոգու մեջ և միանգամից թեթևացրեց այն: Նա չէր գի-

մազրում այդ զգացումին. նրա աչքերից երկու արցունք դուրս եկան ու կախվեցին արտևանունքներից:

— Դու ինձ հո չե՞ս թողնի,— ասաց նա՝ համարյա հուսադրված նայելով Սոնյային:

— Ոչ, ոչ, երբե՞ք և ոչ մի տեղ,— գոչեց Սոնյան,— քեզ հետ կգամ, ուր ասես կգամ: Օ՛, տեր աստված... օ՛Ֆ, ես գժբախտ եմ... Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ առաջ ես քեզ չէի ճանաչում: Ինչո՞ւ դու առաջ չէիր գալիս: Ա՛խ, տեր աստված:

— Ահա և եկել եմ:

— Հիմա՛: Ի՛նչ անել հիմա... Լինենք միասին, միասին, — կրկնում էր Սոնյան կարծես կիսաուշագնաց վիճակում և նորից գրկելով նրան, — քեզ հետ միասին տաժանակիր աշխատանքի կգնամ:

Ռասկոլնիկովը հանկարծակի ցնցվեց ու նրա շուրթերին նշմարվեց ատելության և համարյա գոռոզության նախորդ ժպիտը:

— Ես, Սոնյա, գուցե և դեռ չեմ ուզում տաժանակիր աշխատանքի գնալ,— ասաց նա:

Սոնյան շեշտակի նայեց նրան:

Դժբախտի նկատմամբ առաջին, կաթոգին ու տանջող կարեկցանքից հետո դարձյալ նրան ապշեցրեց սպանության սարսափելի միտքը: Ռասկոլնիկովի խոսքերի փոխված տոների մեջ հանկարծակի նա զգաց, որ առկա է մարդասպանը: Նա ապշած նայում էր վերջինիս: Նրան դեռ ոչինչ հայտնի չէր, թե ինչու, ինչպես և ինչի համար էր այդ եղել: Այժմ նրա գիտակցության մեջ միանգամից բռնկվեցին այդ բոլոր հարցերը: Ու դարձյալ նա շհավատաց. «Սա, սա մարդասպան, մի՞թե այդ հնարավոր է»:

— Այս ի՞նչ է, ո՞րտեղ եմ ես կանգնած,— ասաց նա խորին տարակուսանքով, կարծես դեռ ուշքի չեկած,— ախր ի՛նչպես դուք, դուք, այդպիսի մառդ լինելով... կարող էիք նման բան անել... Այս ի՛նչ բան է:

— Հա՛, էլի, կողոպտելու համար եմ արել: Վերջ տուր, Սոնյա,— հոգնածորեն և նույնիսկ սրտնեղելով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

Սոնյան կանգնել էր ասես շշմած, սակայն հանկարծ գոչեց.

— Դու քաղցած էիր... Դու... ուզում էիր օգնե՛լ մորդ, հա՛:

— Ոչ, Սոնյա, ոչ,— քրթմնջաց Ռասկոլնիկովը՝ շուռ գալով ու կախելով գլուխը,— ես այնքան էլ քաղցած չէի... ես իսկապես ուզում էի օգնել մորս, բայց... դա ևս այնքան էլ ճիշտ չէ... Մի՛ տանջիր ինձ, Սոնյա:

Սոնյան ձեռքերն իրար զարկեց:

— Բայց մի՞թե, մի՞թե այդ ճշմարտությունն է: Տեր աստված, ախր դա ի՛նչ ճշմարտությունն է: Ո՞վ կարող է դրան հավատալ... Եվ ի՛նչպես է որ, ի՛նչպես է որ դուք ինքներդ ձեր վերջին ունեցածը տալիս եք ուրիշին, բայց սպանել եք կողոպտելու համար: Օ-օ՛Ֆ,— հանկարծ գոչեց Սոնյան— այն փողերը, որ տվիք Կատերինա Իվանովնային... այն փողերը... Տե՛ր աստված, մի՞թե այն փողերն էլ...

— Ոչ, Սոնյա,— հապճեպ ընդհատեց Ռասկոլնիկովը,— դա ուրիշ փող էր, հանգստացիր: Այդ փողը մայրս էր ուղարկել մի վաճառականի միջոցով, ու ես ստացա հիվանդ վիճակում և հենց նույն օրը տվի Կատերինա Իվանովնային... Ռազումիխինը տեսավ... հենց նա էլ ստացել էր ինձ հանձնելու համար... Այդ փողերը իմն էին, իմ սեփականը, իսկական իմն էին:

Սոնյան տարակուսանքով էր լսում նրան և ամեն կերպ ջանում էր որևէ բան հասկանալ:

— Իսկ այն փողերը... ասենք ես նույնիսկ չգիտեմ էլ, թե արդյոք այնտեղ փող կար,— կամացուկ և մի տեսակ մտազբաղ ավելացրեց Ռասկոլնիկովը,— ես այն ժամանակ պառավի վզից հանեցի գամշե մի քսակ... լիքը լցված, պինդ քսակ... ու շբացեցի, շնայեցի, երևի ժամանակ շունեցա... իսկ իրերը, ինչ-որ ճարմանդներ, շղթայիկներ,— այդ բոլոր իրերը և քսակը հենց մյուս օրվա առավոտյան թաքցրի վ... պողոտայի մի բակում, քարի տակ... Այդ ամենը հիմա էլ այնտեղ է գտնվում...

Սոնյան լսում էր բոլորովին լարված:

— Ինչո՞ւ այդպես... դուք հո ասացիք, որ կողոպտելու համար էիք սպանել, հապա ինչո՞ւ ոչինչ չեք վերցրել,— շարմանքով հարցրեց նա:

— Զգիտեմ... ես դեռ չեմ որոշել, թե արդյոք վերցնե՞մ,

թե չվերցնեմ այդ փողերը,— դարձյալ մտախոհ պատա-
խանեց Ռասկոլնիկովը, ու հանկարծ ուշքի գալով, արա-
գորեն ու կարճ քմծիծաղ տվեց։— Օ՛Ֆ, ես հիմա ինչպիսի՛
հիմարություն դուրս տվի, հը՛:

«Հո խելագար չէ՞»,— անցավ Սոնյայի մտքով։ Բայց նա
իսկույն վանեց այդ միտքը. ոչ, այստեղ ուրիշ բան կա։ Ես
ոչինչ, ոչինչ չէր հասկանում։

— Գիտե՞ս, Սոնյա,— հանկարծ ինչ-որ ոգեշնչմամբ
ասաց Ռասկոլնիկովը,— գիտե՞ս ինչ կասեմ քեզ. եթե ես
սպանած լինեի քաղցածության պատճառով,— շարունակեց
նա՝ շեշտելով յուրաքանչյուր բառը և խորհրդավոր, բայց
շիտակությամբ նայելով Սոնյային,— ապա ես այժմ... եր-
ջանիկ կլինեի։ Գու այդ լավ իմացիր։

— Քո ինչի՞ն է պետք,— մի ակնթարթից գոչեց նա
նույնիսկ ինչ-որ հուսալքմամբ,— քո ինչի՞ն է պետք, եթե
ես այժմ խոստովանեի, որ վատ բան եմ արել։ Քո ինչի՞ն
է պետք այդ հիմար մանրախնդրությունը իմ նկատմամբ։
Ա՛խ, Սոնյա, մի՞թե հիմա ես դրա համար եմ եկել քեզ
մոտ։

Սոնյան էլի ուզում էր մի բան ասել, բայց լռեց։

— Երեկ ես նրա համար էի քեզ կանչում, որ ինձ համար
միայն դու ես մնացել։

— Ո՛ւր էիր կանչում,— երկչոտ հարցրեց Սոնյան։

— Գողություն անելու և մարդ սպանելու համար չէի
կանչում, մի անհանգստանա, այդպիսի բան չի լինի,— կծու
քմծիծաղ տվեց Ռասկոլնիկովը,— մենք տարբեր մարդիկ
ենք... Գիտե՞ս, Սոնյա, ես միայն հիմա, միայն այս րոպեիս
հասկացա, թե երեկ քեզ ուր էի կանչում։ Իսկ երեկ ինքս էլ
չէի հասկանում, թե ուր եմ կանչում։ Միայն մի բանի հա-
մար էի կանչում, միայն մի բանի համար էի եկել, այն է՝
որ դու չթողնես ինձ։ Չե՞ս թողնի, Սոնյա։

Սոնյան սեղմեց նրա ձեռքը։

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ես քեզ այդ ասացի, ինչո՞ւ հայտնեցի,

— մի րոպե հետո հուսարեկ քացականչեց Ռասկոլնիկովը՝
անասմանորեն ասանջալից նայելով Սոնյային,— ահա դու
ինձնից քացատրություններ ես սպասում, նոտել ես ու սպա-
սում ես, ես այդ տեսնում եմ. իսկ ես ի՞նչ ասեմ քեզ. դու

ոչինչ չես էլ հասկանա, այլ միայն կտանջվես... իմ պատ-
ճառով։ Ա՛յ, դու լալիս ես և էլի գրկում ես ինձ, ինչի՞ հա-
մար ես գրկում. նրա համար, որ ես չդիմացա տանջանքին
ու եկա այն ուրիշի վրա գցելու որպես թե՛ «Դու էլ տանջ-
վիր, իմ բռնը ավելի թեթև կլինի»։ Եվ մի՞թե դու կարող ես
սիրել այսպիսի մարդուն։

— Բայց չէ՞ որ դու էլ ես տանջվում,— գոչեց Սոն-
յան։

Դարձյալ նույն զգացմունքը հորդեց Ռասկոլնիկովի հո-
գու մեջ և դարձյալ մի ակնթարթ ամոքեց այն։

— Սոնյա, իմ սիրտը չար է, դու այդ գիտցիր. դրանով
կարելի է շատ բան քացատրել։ Ես հենց նրա համար եմ
եկել, որ չար եմ։ Կան այնպիսիները, որոնք չէին գա։ Իսկ
ես վախկոտ եմ և... ստոր։ Էլ, թող այդպես լինի... Այս ա-
մենը այն չէ, ինչ որ պետք է լինի... Հիմա խոսել է հարկա-
վոր, իսկ ես չեմ կարողանում սկսել...

Ռասկոլնիկովը լռեց և մտածմունքի մեջ ընկավ։

— Է՛-է՛-հե՛, մենք տարբեր մարդիկ ենք, չենք սազում
իրար,— դարձյալ գոչեց նա։ — Եվ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ես եկա։
Այս բանը ես ինձ երբեք չեմ ների։

— Ոչ, ոչ, այդ լավ է, որ եկար,— քացականչում էր Սոն-
յան,— լավ է, որ ես այդ գիտեմ. շատ ավելի լավ է։

Ռասկոլնիկովը տխուր նայեց նրան։

— Դե ինչ անենք որ,— ասաց նա մի փոքր մտածելուց
հետո,— հենց այդպես է որ կա։ Ահա թե ինչ. ես ուզում
էի նապուխտ դառնալ, դրա համար էլ սպանեցի... Հիմա
հասկանալի՞ է։

— Ո-ժ՛շ,— միամտաբար ու երկչոտ շնչաց Սոնյան,—
միայն թե... սոսիք, խոսիր. Ես կհասկանամ, ես կմտածեմ
և ամեն ինչ կհասկանամ,— ավելացրեց նա։

— Կհասկանա՞ս. լավ, կտեսնենք։

Ռասկոլնիկովը լռեց ու երկար մտածում էր։

— Բանը այ թե ինչումն է. մի անգամ ես ինձ այսպիսի
հարց տվի. եթե, օրինակ, իմ տեղը նապուխտը լիներ և իր
կարիերան սկսելու համար չլիներ ոչ Տուլոնը, ոչ Եգիպտոս-
ը, ոչ էլ Մոնթրալանով անցնելը, այլ այդ բոլոր գեղեցիկ ու հո-
յակապ բաների փոխարեն լիներ մի սրկ է ծիծաղելի պատ-

վիկ, կողբաբազան անգիտարատորի այրի կին, որին պետք էր սպանել, որպեսզի նրա սնդուկից հաներ փողերը (կարիւրայի համար, հասկանում ես), ապա նա արդյոք կաննի այդ բանը, եթե ուրիշ ելք չլիներ: Արդյոք նրան չէ՞ր կասեցնի այն, որ դա ամենևին էլ հոյակապ բան չէ և... մեղսագործություն է: Ես քեզ ասում եմ, որ ես շատ երկար գլուխ կոտրեցի այդ «հարցի» վրա, այնպես որ սարսափելի ամոթահար եղա, երբ, վերջապես, կուսակցի (հանկարծակի), որ ոչ միայն չէր կասեցնի, այլև նրա մտքովն էլ չէր անցնի, որ դա հոյակապ բան չէ... և նույնիսկ ամենևին էլ չէր հասկանա, թե այստեղ ինչ կասեցում կարող է լինել: Ու եթե նրա համար ուրիշ ճանապարհ չլիներ, ապա առանց երկար մտածելու այնպես կխեղդեր պառավին, որ սա ծպտուն հանել էլ չէր կարողանա... Դե ես էլ... ձեռք քաշեցի մտահոգությունից... խեղդեցի... ինչպես որ կաներ այն հեղինակավոր անձնավորությունը... Եվ դա ճիշտ այդպես էլ եղավ: Դու ծիծաղում ես: Այո, Սոնյա, այստեղ ամենից ծիծաղելի գուցե այն է, որ դա հենց այդպես էլ եղավ...

Սոնյան ամենևին էլ չէր ծիծաղում:

— Ավելի լավ է դուք այդ ամենը ասեք պարզապես... առանց օրինակների, — է՛լ ավելի երկչոտ և հազիվ լսելի խնդրեց նա:

Ռասկոլնիկովը դեմքը դարձրեց նրան, տխուր նայեց ու վերցրեց նրա ձեռքերը:

— Դու դառնալի իրավացի ես, Սոնյա: Այդ ամենը հոգատարկ բան է, համարյա միայն շաղակրատանք. տեսնում ես էլի. դու գիտես, որ մայրս համարյա ոչինչ չունի: Քույրս պատահամար է կրթություն ստացել և ստիպված է այստեղ ու այնտեղ դաստիարակչուհի լինել: Նրանք հենց միայն ինձ վրա էին հույս դրել: Ես ուսանում էի, բայց միջոցներ չունենալու պատճառով ստիպված եղա համալսարանից դուրս գալ: Եթե մի կերպ դիմանայի, կարող էի հուսալ, որ մի տասը-տասներկու տարի հետո (եթե բարենպաստ հանգամանքներ լինեին) կդառնամ որևէ ուսուցիչ կամ աստիճանավոր, տարեկան հազար ութսու ռուբլի ուճիկով... (նա կարծես սերտած բան էր ասում): Իսկ այն ժամանակ մայրս հյուժված կլիներ հոգսերից ու վշտից, և ինձ այնուամենայնիվ չէր,

հաշտողի հանգստացնել նրան, իսկ քույրս... քույրս կարող էր է՛լ ավելի վատ վիճակում լինել... Եվ ի՞նչ հաճույք է ամբողջ կյանքումդ ամեն ինչ անտեսել և ամեն ինչից երես դարձնել, մորը մոռանալ և խոնարհությամբ տանել քրոջ աննախանձելի վիճակը: Ինչի՞ համար: Մի՞թե նրա համար, որ նրանց թաղելով, նոր հարազատներ՝ կին ու երեխա ունենաս ու հետո սրանց էլ առանց մի գրոշի և առանց մի պատառ հացի թողնես: Եվ ահա ես որոշեցի տիրանալ պառավի փողերին, առանց մորս շարշարելու դրանք օգտագործել իմ առաջին տարիների համար, համալսարանում ինձ ապահովելու համար, ավարտելուց հետո իմ առաջին քայլերի համար, և այդ ամենը անել լայն շափով, արմատապես, այնպես, որ բոլորովին նոր կարիերա ստեղծեի և նոր, անկախ ճանապարհով ընթանայի... Դե... էլ ուրիշ ոչինչ... Դե իհարկե, ես վատ բան արեցի, որ սպանեցի պառավին... Դե, բավական է:

Ինչ-որ անզորություններ նա վերջացրեց իր խոսքը ու կախեց գլուխը:

— Օֆ, բանը այդ չէ, այդ չէ, — տխուր բացականչում էր Սոնյան, — մի՞թե այդ հնարավոր է... ոչ, խնդիրը այդ չէ, այդ չէ...

— Ինքդ ես տեսնում, որ այդ չէ... բայց ես հո անկեղծորեն պատմեցի. ասացի ճշմարտությունը:

— Ախր դա ի՞նչ ճշմարտություն է, օֆ, տեր աստված:

— Չէ՞ որ ես ոչիլ եմ սպանել, Սոնյա, անօգտակար, պարզելի, վնասակար ոչիլ:

— Մարդը ոչի՞լ է:

— Ախր ես էլ գիտեմ, որ ոչիլ չէ, — պատասխանեց Ռասկոլնիկովը՝ տարօրինակ նայելով Սոնյային: — Ասենք, որ դատարկ բան եմ դուրս տալիս, Սոնյա, վաղուց եմ այսպես անում... — ավելացրեց նա: — Այստեղ բոլորովին ուրիշ է բանը. դու ճշմարիտ ես ասում: Այստեղ բոլորովին, բոլորովին այլ պատճառներ կան... Ես վաղուց ոչ ոքի հետ չեմ խոսել, Սոնյա... Հիմա գլուխս սաստիկ ցավում է...

Ռասկոլնիկովի աչքերը տենդային փայլ էին արձակում: Նա գրեթե սկսում էր զառանցել. շուրթերին դողում էր անհանգիստ ծպիտը: Խոտվահույզ հոգեվիճակը արդեն նրան

առարաժիկի ուժասպառութեան էր հասցրել: Սոնյան հասկացա՞վ, թե նա ինչպես է տանջվում: Նրա գլուխն էլ էր սկզբում պտտվել: Ու տարօրինակ էր խոսում Ռասկոլնիկովը. կարծես թե ինչ-որ բան էր հասկացվում, բայց... բայց տխրե՞նք էր այդ, ի՞նչ էր, օ՞ք, տեր աստված: Ու Սոնյան վշտանում էր հուսաբեկ վիճակում:

— Ոչ, Սոնյա, այստեղ ուրիշ բան կա,— դարձյալ սկսեց Ռասկոլնիկովը, կարծես մտքերի անակնկալ մի շրջադարձ ապշեցրեց ու գրգռեց նրան,— այստեղ ուրիշ բան կա: Ավելի լավ է... ենթադրիր (այո, այդ իրոք ավելի լավ է), որ ես ինքնասեր եմ, նախանձոտ, շար, նողկալի, վրիժառու և... գուցե հակված եմ խելագարութեան: (Քող այդպես լինի, խելագարութեան մասին առաջ խոսում էին, ես նկատել եմ): Քիչ առաջ ես քեզ ասացի, որ համալարանում մնալու միջոցներ չունեի: Բայց գիտե՞ս, գուցե և կարող էի մնալ: Մայրըս կուղարկեր ուսման վարձը, ինչ-որ հարկավոր էր, իսկ կոշիկներին, հագուստին, հացի փողը անշուշտ ինքս կվաստակեի: Դասեր էին լինում, հիսունական կոպեկ էին տուաչարկում: Հո աշխատում է Ռազումիխինը: Բայց ես շարացա ու շուգեցի: Այո, շարացա (դա լավ բառ է): Ես այն ժամանակ սարդի պես քաշվեցի իմ անկյունը: Դու հո եղել ես իմ որդում, տեսել ես այն... Գիտե՞ս արդյոք, Սոնյա, քրցածր առաստաղները և նեղլիկ սենյակները հոգի ու միտք են ճնշում: Օ, որքան էի ես ատում այդ որջը: Բայց և այնպես, չէի ուզում այնտեղից դուրս գալ: Դիտմամբ չէի ուզում: Օրերով դուրս չէի գալիս և չէի ուզում աշխատել, նույնիսկ ուտել էլ չէի ուզում, շարունակ պառկած էի լինում: Եթե նաստասյան ուտելիք էր բերում, ուտում էի, իսկ եթե չէր բերում, օրը այդպես էլ անցնում էր: Չարացած լինելով, դիտմամբ ուտելիք չէի խնդրում: Գիշերը լույս չկա, պառկում եմ մթութեան մեջ ու չեմ ուզում մտ գնելու փող վատակել: Հարկավոր էր սովորել, իսկ ես գրքերս ծախել էի. սեղանիս վրա, թղթերի, տետրակների վրա հիմա էլ մատի հաստութեամբ փռոշի է նստած: Ես ավելի լավ էի համարում և սիրում էի պառկել ու մտածել: Եարունակ մտածում էի... Ու հաճախ տարօրինակ, զանազան երազներ էի տեսնում, կարիք չկա ասելու, թե ինչ երազներ էին: Միայն թե հրկա-

կայութեանս մեջ այնպիսի բաներ էին պատկերանում, որ... Չէ՛, բանը այդ չէ, ես դարձյալ այնպես չեմ պատմում, ինչպես պետք է: Գիտե՞ս, ես այն ժամանակ հաճախ ինքս ինձ հարց էի տալիս՝ ինչո՞ւ այսպես հիմար եմ. եթե ուրիշները հիմար են, ու եթե ես հաստատ գիտեմ, որ հիմար եմ, ապա ինչո՞ւ ինքս չեմ ուզում խելոք լինել: Հետո ես իմացա, Սոնյա, որ եթե սպասեմ, մինչև որ բոլորը խելոքանան, ապա դա շատ երկար կտևի... Հետո ես նաև իմացա, որ այդ երբեք էլ չի լինի, որ մարդիկ չեն փոխվի և ոչ ոք նրանց չի վերափոխի, ու շարժե դրա համար գլուխ ցավեցնել: Այո, դա այդպես է: Այդ նրանց օրենքն է... օրենքն է, Սոնյա: Դա այդպես է... Ու հիմա ես գիտեմ, Սոնյա, որ ով ամուր և ուժեղ է մտքով ու ոգով, նա էլ իշխում է նրանց վրա: Ով շատ համարձակ է, նա էլ իրավացի է նրանց աչքում: Ով կարող է շատ բաների վրա թքել, նա էլ օրենսդիր է նրանց մոտ, իսկ ով բոլորից ավելի համարձակություն է ցուցաբերում, նա բոլորից ավելի իրավացի է: Այդպես է եղել մինչև այժմ ու միշտ էլ այդպես կլինի: Միայն կույրը այդ չի տեսի:

Այդ ասելով, Ռասկոլնիկովը թեպետև նայում էր Սոնյային, բայց արդեն էլ չէր մտահոգվում՝ արդյո՞ք նա կհասկանա, թե՞ ոչ: Ես ամբողջովին բռնվել էր տենդով: Նա ինչ-որ մասլ հրճվածքով էր համակվել: (Հիրավի, նա երկար ժամանակ ոչ ոքի հետ չէր խոսել): Սոնյան հասկացավ, որ այդ մասլ կատեխիզիսը նրա համար հավատ ու օրենք է դարձել:

— Ես այն ժամանակ գլխի ընկա, Սոնյա, որ իշխանություն է տրվում միայն նրան, ով համարձակվում է կռանալ ու վերցնել այն: Այստեղ միայն, միայն մի բան կա. բավական է սոսկ համարձակվել: Ես այն ժամանակ կյանքումս մի միտք հղացա, որը ինձնից առաջ դեռ ոչ ոք ու երբեք չէր հղացել: Ոչ ոքը Հանկարծ ինձ արևի պես պարզ պատկերացավ այն, թե ինչպե՞ս է, որ մինչև այժմ ոչ մեկը, անցնելով այս ամբողջ անհեթեթութեան կողքից, չի համարձակվել և չի համարձակվում ուղղակի բռնել այդ ամենի պողից ու շարտել սատանայի ծոցը: Ես... ես ուզեցի ճա-

մարձակվել, ու սպանեցի... Ես միայն համարձակվել ուզեցի, Սոնյա, ահա ամբողջ պատճառը:

— Օ, լոնցեք, լոնցեք,— գոչեց Սոնյան՝ ձեռքերն իրար զարկելով: — Դուք հեռացել եք աստծուց, և աստված հարվածել է ձեզ, մատնել սատանային...

— Ի դեպ, Սոնյա, երբ ես պառկած էի լինում մթության մեջ և ինձ այլևայլ բաներ էին պատկերանում, սատանան շփոթեցնում էր ինձ, հը՞:

— Լոնցեք, մի ծիծաղեք, աստծուն անարգող, դուք ոչինչ, ոչինչ չեք հասկանում: Օ՛, տեր աստված, սա ոչինչ, ոչինչ չի հասկանա:

— Լսիր, Սոնյա, ես ամենևին էլ չեմ ծիծաղում. ես հսինքս էլ գիտեմ, որ սատանան էր ինձ մոլորեցրել: Լոիր, Սոնյա, լոիր,— մաշլ ու կտրուկ կրկնեց Ռասկոլնիկովը: — Ես ամեն ինչ գիտեմ: Այդ ամենը ես կշռադատում, այդ ամենի մասին մտածում էի, երբ պառկած էի լինում մթության մեջ... Այդ ամենի մասին ինքս ինձ հետ վիճում էի, բաց շթողնելով անգամ վերջին, ամենաշնչին հանգամանքները, ես ամեն, ամեն ինչ գիտեմ: Ու այն ժամանակ ինձ այնպես էր ձանձրացրել, այնպես էր ձանձրացրել այդ ամբողջ շաղակրատանքը: Ես ուզում էի ամեն ինչ մոռանալ և ամեն ինչ նորից սկսել, Սոնյա, ու վերջ տալ շաղակրատանքին: Եվ մի՞թե դու կարծում ես, թե ես այդ արել եմ հիմարաբար, առանց մտածելու: Ես այդ արել եմ խելամտորեն, և հենց դա էլ կործանեց ինձ: Եվ մի՞թե դու կարծում ես, թե ես չգիտեի, որ եթե սկսել էի ինքս ինձ հարցեր առ և հարցաքննել՝ արդյո՞ք իրավունք ունեմ իշխանութուն ունենալու, ապա ուրեմն շունեմ այդ իրավունքը: Կամ եթե հարց եմ տալիս՝ արդյո՞ք ոչիլ է մարդը, ապա ուրեմն մարդը ոչիլ չէ ինձ համար, այլ ոչիլ է նրա համար, ում մտքով էլ այդ չի անցնում, ով առանց այդպիսի հարցեր տալու է ընթանում... Եթե ես օրերով գլուխ էի կոտրում, թե արդյո՞ք այդպիսի բան կաներ Նապոլեոնը, ապա պարզ զգում էի, որ Նապոլեոն չեմ... Ես դիմացա այդ ամբողջ շաղակրատանքի պատճառած ամբողջ, ամբողջ տանջանքին, Սոնյա, ու ցանկացա ուսերիցս բոլորովին թոթափել այն. Սոնյա, ես ուզեցի սպանել առանց կազուխտիկայի, սպա-

նել ինձ համար, միայն ինձ համար: Ես չէի ուզում ստել նույնիսկ ինքս ինձ, ես նրա համար շապանեցի, որ օգնեի մորս, դա անհեթեթություն է. նրա համար շապանեցի, որ միջոցներ և իշխանութուն ստանալով, մարդկության բարերար դառնայի: Այդ դատարկ բան է: Ես սոսկ սպանեցի. սպանեցի ինձ համար, միայն ինձ համար, իսկ թե այնուհետև արդյո՞ք կդառնայի որևէ մեկի բարերարը, թե՞ ամբողջ կյանքումս սարդի պես բոլորին կորսայի իմ ոստայնով ու բոլորից կթամեի կենդանի հյութերը, դա պետք է որ ինձ համար միևնույն լիներ այն րոպեին... Ու զխալորը փողերը չէին, որ հարկավոր էին ինձ, Սոնյա, երբ ես սպանեցի, ոչ այնքան փողեր էին հարկավոր, որքան մի ուրիշ բան... Ես հիմա գիտեմ այդ ամենը... Հասկացիր ինձ. գուցե գնալով նույն ճանապարհով, ես էլ երբեք սպանութուն չէի կատարի: Ինձ հարկավոր էր ուրիշ բան իմանալ, ուրիշ բան էր ինձ սպանության դրդում. այն ժամանակ ինձ հարկավոր էր իմանալ և շուտափույթ իմանալ, թե արդյո՞ք ես ոչիլ եմ, ինչպես բոլորը, թե՞ մարդ եմ, արդյո՞ք կարող եմ խախտում կատարել, թե՞ չեմ կարող: Արդյո՞ք կարող եմ կոտանալ ու վերցնել ինչ-որ հարկավոր է ինձ: Արդյո՞ք իրավազուրկ արարած եմ, թե՞ իրավունք ունեմ...

— Իրավունք, սպանելու իրավունք ունեք,— ձեռքերն իրար զարկեց Սոնյան:

— Է՛-է՛-հե՛, Սոնյա,— շղայնորեն գոչեց Ռասկոլնիկովը, ուզում էր ինչ-որ առարկել, բայց արհամարհանքով լռեց: — Մի ընդհատիր ինձ, Սոնյա: Ես ուզում էի քեզ միայն մի բան ասել. սատանան ինձ դրոց այդ անել, հետո՛ էլ ինձ բացատրեց, որ ես այնտեղ գնալու իրավունք չունեի, որովհետև ես ճիշտ նույնպիսի ոչիլ եմ, ինչպես և բոլորը: Ես ծիծաղեց ինձ վրա, ու ես էլ այժմ եկել եմ քեզ մոտ: Ընդունիր հյուրին: Եթե ես ոչիլ չլինեի, մի՞թե կգայի քեզ մոտ: Լսիր. այն ժամանակ, երբ ես գնում էի պառավի մոտ, ես միայն փորձ անելու համար էի գնում... Այդպես էլ գիտցիր:

— Ու սպանեցի՞ք, սպանեցի՞ք:

— Եվ ի՞նչպես սպանեցի: Մի՞թե այդպես են սպանում: Մի՞թե այդպես են գնում սպանելու, ինչպես որ ես այն ժամանակ գնացի: Ես քեզ երբևէ կպատմեմ, թե ինչպես գետ-

Եր... Մի՞թե ես պառավին սպանեցի: Ծա ինձ սպանեցի և ոչ թե պառավին: Հենց այնպես էլ ինձ շախշախեցի առհասարակ... Իսկ այն պառավին սատանան սպանեց և ոչ թե ես... բավական է, բավական է, Սոնյա, բավական է, թող ինձ, գոչեց նա հանկարծ ջղաձգական թախծով, — Քող ինձ:

Նա արմունկները հենեց ծնկներին ու ձեռքերով, ասես արջանով, սեղմեց գլուխը:

— Ինչպիսի՞ տանջանք, — ծանր հառաչեց Սոնյան:

— Հիմա ի՞նչ անեմ, ասա, — հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ հանկարծ բարձրացնելով գլուխը ու հուսալքումից այլանդակորեն ծամածոված դեմքը դարձնելով ու նայելով նրան:

— Ինչ անե՞ս, — բացականչեց Սոնյան, հանկարծ վեր թռավ տեղից, ու մինչև այժմ արցունքներով լեցուն նրա աչքերը փայլեցին: — Վեր կաց: (Նա բռնեց Ռասկոլնիկովի ուսից. վերջինս քիչ բարձրացավ՝ համարյա ապշած նայելով նրան): — Հիմա, հենց այս ընդհատումից, կանգնիր մի սրկէ տեղ, սկզբում երկրպագիր հողը, որ պղծել ես դու, հետո էլ երկրպագիր ամբողջ աշխարհին, դեպի բոլոր կողմերը, ու բարձրաձայն ասա բոլորին՝ «Ծա մարդ եմ սպանել»: Այդ դեպքում աստված քեզ դարձյալ կյանք կտա: Կգնա՞ս, կգնա՞ս, — հարցնում էր Սոնյան ամբողջովին գողալով, ասես նուպայով բռնված, նրա ձեռքերից բռնած, ամուր սեղմելով դրանք, հրացայտ աչքերը նրան հառած:

Ռասկոլնիկովը զարմացավ և նույնիսկ ապշեց նրա հանկարծակի ոգևորությունից:

— Դու տաժանակիր աշխատանքն ես ակնարկում, ինչ է, Սոնյա: Գնամ մատեն՞մ ինձ, — մռայլ հարցրեց նա:

— Տառապանք ընդունել և դրանով քավել հանցանքդ, ահա թե ինչ է հարկավոր:

— Ոչ, ես նրանց մոտ չեմ գնա, Սոնյա:

— Հապա ի՞նչպես, ի՞նչպես պիտի ապրես: Ինչո՞վ պիտի ապրես, — բացականչում էր Սոնյան: — Մի՞թե հիմա այդ հնարավոր է: Ի՞նչպես պիտի խոսես մորդ հետ (օ, հիմա ի՞նչ է լինելու նրանց դուրսից): Բայց դու հո թողել ես մորդ ու քրոջդ: Թողել ես, էլի, թողել ես: Օ, տեր աստված: — գոչեց նա, — չէ՞ որ նա ինքը գիտե այդ ամենը:

Առանց հարազատների ինչպե՞ս կարելի է ապրել: Հիմա ի՞նչ կլինի քո վիճակը:

— Երեխա մի լինի, Սոնյա, — մեղմ ասաց Ռասկոլնիկովը: — Ծա ինչո՞վ եմ մեղավոր ինձ հետապնդողների հանդեպ: Ինչո՞ւ գնամ և ի՞նչ ասեմ նրանց... Այդ բոլորը միայն պատրանք է... Նրանք միլիոնավոր մարդկանց հոգեհան են անում և դեռ այդ առաքինություն են համարում: Նրանք ստոր ու սրիկա են, Սոնյա... Չեմ գնա: Եվ ի՞նչ պիտի ասեմ. պիտի ասեմ, որ սպանեցի, իսկ փողերը վերցնել չհամարձակվեցի՞, հա՞, քարի տա՛կ թաքցրի, — կծու քմծիծաղելով ավելացրեց Ռասկոլնիկովը, — բայց չէ՞ որ նրանք կծիծաղեն ինձ վրա, կասեն՝ հիմար ես, որ շես վերցրել: Վախկոտ ես ու հիմար: Նրանք ոչինչ, ոչինչ չեն հասկանա, Սոնյա, և արժանի չեն հասկանալու: Ինչո՞ւ գնամ: Չեմ գնա, երեխա մի լինի, Սոնյա...

— Կտանջվես, կտանջվես, — կրկնում էր Սոնյան՝ հուսահատական աղերսանքով ձեռքերը մեկնելով նրան:

— Ծա գուցե դեռ զրպարտել եմ ինքս ինձ, — մռայլադեմ, կարծես մտազբաղ ասաց Ռասկոլնիկովը, — գուցե ես դեռ մարդ եմ և ոչ թե ոչիլ, ու շտապել եմ ինքս ինձ մեղադրել... Ծա դեռ կայաքարեմ:

Նրա շուրթերին գոռոզության ժպիտ երևաց:

— Եատ կտանջվես, այն էլ ամբողջ կյանքումդ:

— Կրնտելանամ... — մռայլ ու մտախոհ ասաց Ռասկոլնիկովը: — Լսիր, — մի ընդհատ ավելացրեց նա, — բավական է լաց լինել, ժամանակն է գործի մասին խոսել, ես եկել եմ քեզ ասելու, որ հիմա ինձ փնտրում են, որսում...

— Ախ, — վախեցած ճշաց Սոնյան:

— Էլ ինչ ես ճշում: Ինքդ ես ցանկանում, որ ես տաժանակիր աշխատանքի դատապարտվեմ, իսկ հիմա վախեցա՞րո Միայն թե գիտցիր, ես նրանց չեմ հանձնվի: Ծա դեռ կմաքառեմ նրանց դեմ, ու ոչինչ էլ չեն անի: Չունեն իսկական հանցանշաններ: Երեկ ես մեծ վտանգի մեջ էի ու մտածում էի, որ արդեն կորած եմ. այսօր գործը շտկվեց: Նրանց բոլոր հանցանշանները երկասյրի են, այսինքն՝ ես կարող եմ նրանց մեղադրանքները շուտ տալ հենց իմ օգտին, հասկանում ես, և այդպես էլ կանեմ, որովհետեւ ես հիմա խրատ-

վել եմ... Բայց ինձ անշուշտ բանտ կնստեցնեն: Եթե չլիներ մի դեպք. գուցե և այսօր նստեցնեին, երևի նույնիսկ դեռ այսօր էլ նստեցնեն... բայց ոչինչ, Սոնյա, կնստեմ, ու բաց կթողնեն... որովհետև չկա ոչ մի իսկական ապացույց և չի լինի, խոսք եմ տալիս: Իսկ այն, ինչ որ ունեն, չի կարող մարդուն պատժելու հիմք լինել: Է՛հ, բավական է... Ծա միայն ուզում էի, որ դու գիտենաս... Ծա կաշխատեմ մի կերպ այնպես անել, որ քույրս ու մայրս փոխեն իրենց կարծիքը իմ մասին և չվախենան... Ասենք, քույրս հիմա կարծեմ ապահովված է... ուրեմն և մայրս... էլ ուրիշ ոչինչ: Սակայն դու զգուշ եղիր: Երբ ես բանտարկված լինեմ, կգա՞ս ինձ տեսնելու:

— Օ, կգամ, կգամ:

Նրանք նստել էին կողք-կողքի, տխուր և ընկճված, ասես փոթորկից հետո երկուսն էլ ամայի ծովափ շարտված: Ռասկոլնիկովը նայում էր Սոնյային և զգում էր, թե ինքը որքան շատ է սիրված նրա կողմից, ու որքան էլ այդ տարօրինակ էր, հանկարծ նրան ծանր ու ցավազին թվաց այն, որ այդպես սիրում են իրեն: Այո, դա տարօրինակ ու սարսափելի զգացում էր: Գնալով Սոնյայի մոտ, նա զգում էր, որ վերջինս իր ամբողջ հույսն է, ամբողջ սփոփանքը. նա ուզում էր թոթափել իր տանջանքների գեթ մի մասը, ու հանկարծ հիմա, երբ Սոնյան ամբողջ սրտով նվիրվել էր իրեն, նա զգաց ու գիտակցեց, որ ինքը հիմա անհամեմատ ավելի գժրախտ է, քան եղել էր առաջ:

— Սոնյա,— ասաց նա,— ավելի լավ է մի՛ գա ինձ տեսնելու, երբ ես բանտում լինեմ:

Սոնյան շպատախանեց, նա լալիս էր: Անցավ մի քանի րոպե:

— Վզիդ խաշ կա՞,— ասես հանկարծ հիշելով, անահրենկալ հարցրեց Սոնյան:

Ռասկոլնիկովը սկզբում չհասկացավ հարցը:

— Երևի չկա, չէ՞: Առ, վերցրու այս կրպարիս խաշը: Ծա մի ուրիշն ունեմ, պղնձից է, Լիզավետայինն է: Ծա ու Լիզավետան փոխանակություն էինք կատարել, նա ինձ տվել էր իր խաշը, իսկ ես նրան իմ մի փոքրիկ սրբապատկերը: Ծա հիմա Լիզավետայինը կկրեմ, իսկ սա՛ քեզ: Վերցրու... —

իմն է, հո իմն է,— խնդրում էր Սոնյան: Զէ՞ որ միասին կգնանք տանջվելու, միասին էլ խաշ կկրենք...

— Տուր,— ասաց Ռասկոլնիկովը: Նա չէր ուզում վըտացնել Սոնյային: Բայց նա իսկույն ետ քաշեց խաշը վերցնելու համար մեկնած ձեռքը:

— Հիմա չէ՞, Սոնյա: Ավելի լավ է հետո,— ավելացրեց նա, որպեսզի հանգստացնեի Սոնյային:

— Այո, այո, այդպես ավելի լավ է,— սրտանց վրա բերեց Սոնյան,— երբ տանջվելու գնաս, այն ժամանակ էլ կվերցնես: Կգաս ինձ մոտ, ես սա կախ կտամ վզիցդ, կաղթենք ու կգնանք:

Այդ վայրկյանին մեկը երեք անգամ ծեծեց դուռը:

— Սոֆյա Սեմյոնովնա, կարելի՞ է մտնել,— լավեց այդ մեկի խիստ ծանոթ, քաղաքավարի ձայնը:

Սոնյան վախեցած նետվեց դեպի դուռը: Շեմքում երևաց պ. Լեբեզյատնիկովի շիկահեր կերպարանքը:

V

Լեբեզյատնիկովը անհանգիստ տեսք ուներ:

— Ծա ձեզ մոտ եմ եկել, Սոֆյա Սեմյոնովնա: Ներեցեք... Ծա այդպես էլ կարծում էի, որ դուք այստեղ կլինեք,— հանկարծ դիմեց նա Ռասկոլնիկովին,— այսինքն ես... Նըման բան չէի կարծում... բայց գիտեի, էլի՞... Ը-ը... գիտե՞ք, Կատերինա Իվանովնան խելագարվեց,— թողնելով Ռասկոլնիկովին, հանկարծ ասաց նա Սոնյային: Սոնյան ճշաց:

— Այսինքն՝ գա գտե՛ս այդպես է թվում: Ի միջի այլոց... Մենք շփոթեցք այնտեղ ինչ անենք, այ՛ թե ինչ: Կատերինա Իվանովնան վերադարձավ, կարծեմ նրան ինչ-որ տեղից վռնդել էին, գուցե և խփել... Գոնե այդպես է թվում... Ծա գնացել էր Սեմյոն Զախարիչի պետի մոտ, սա տանը չէր եղել, ճաշում էր մի ինչ-որ ուրիշ գեներալի մոտ... Երևակայեցեք, Կատերինա Իվանովնան գնում է այնտեղ, այդ մյուս գեներալի մոտ, ուր ճաշում էին... և, երևակայեցեք, այնպես էլ համառում է, դուրս է կանչում Սեմյոն Զախարիչի պետին, այն էլ կարծեմ հենց ճաշասեղանից: Կարող եք պատ-

կիրացնել, թե այնտեղ ինչ կատարվեց: Իհարկե, կատերինս
Իվանովնային դուրս արեցին. նա պատմում է, որ հենց ին-
քը հայհոյեց պետին և ինչ-որ մի բան շարտեց նրա վրա:
Այդ կարելի է նույնիսկ ենթադրել... Զարմանալի է, որ նը-
րան չեն բռնել: Հիմա նա այդ պատմում է բոլորին, նաև
Ամալյա Իվանովնային, միայն թե դժվար է հասկանալ,
ճշդում է ու ծեծկվում... Ա՛խ, հա՛, նա ասում է, ճշում, թե
որովհետև հիմա բոլորը ձեռք են քաշել իրենից, ուստի ինքը
կվերցնի երեխաներին ու կգնա փողոց, երգահոն կտանի.
Երեխաները կ'երգեն ու կպարեն, ինքը նույնպես, ու փող
կհավաքի, ամեն օր այդպես կանի գեներալի պատուհանի
տակ... «Քող տեսնեն,— ասում է,— թե ինչպես աստիճա-
նավոր հոր երեխաները իբրև մուրացկաններ թրևում են փո-
ղոցներում»: Բոլոր երեխաներին ծեծում է, նրանք լալիս են:
Լյոնյային սովորեցնում է «եռտորոկ» երգը, տղային էլ
սովորեցնում է պարել: Պոլինա Միխայլովնային՝ նույնպես:
Պատահողում է բոլոր շորերը. նրանց համար իբր թե դե-
րասանական գրակներ է պատրաստում. ինքը ուզում է
վերցնել լագանը ու զարկել դրան, երաժշտության փոխա-
րեն... Ոչինչ չի ուզում լսել... Երեւակայեցեք, ի՞նչ կլինի:
Դա ուղղակի խելքի մոտիկ բան չէ:

Լեբեզյատնիկովը էլի կշարունակեր պատմել, բայց Սոն-
յան, լսելով նրան, հազիվ շունչ առնելով, հանկարծ վերց-
րեց թիկնոցը, գլխարկը, հապճեպ հագնելով, դուրս վազեց:
Ռասկոլնիկովն ու Լեբեզյատնիկովը հետևեցին նրան:

— Անպայման խելագարվել է,— ասում էր նա Ռաս-
կոլնիկովին՝ նրա հետ դուրս գալով փողոց,— ես չէի ուզում
վախեցնել Սոֆյա Սեմյոնովնային, դրա համար էլ ասացի՝
«այդպես է թվում». բայց դա անկասկած է: Ասում են, դա
նրանից է, որ թոքախտավորի ուղեղի վրա ինչ-որ բշտիկներ
են դուրս տալիս. ափսոս, որ ես բժշկություն չգիտեմ: Ես
փորձեցի նրան հորդորել, բայց նա ոչինչ չի ուզում լսել:

— Դուք նրան բշտիկների մասին բա՞ն ասացիք:

— Այսինքն՝ ոչ այնքան բշտիկների մասին: Այն էլ ա-
սած՝ նա դրանից ոչինչ չէր հասկանում: Ես ահա թե ինչ եմ
ասում. եթե մարդուն տրամաբանորեն համոզես, որ էպպես
նա ոչ մի բանի համար չպետք է սուգ անի, ապա նա սուգ

չի անի: Դա պարզ է: Իսկ դուք համոզված եք, թե սո՞ւգ
կանի:

— Այդ դեպքում ապրելը շատ հեշտ կլիներ,— պատաս-
խանեց Ռասկոլնիկովը:

— Ներեցեք, ներեցեք. իհարկե, կատերինս Իվանովնա-
յի համար բավական դժվար է այդ հասկանալ. բայց արդյոք
հայտնի՞ է ձեզ, որ Փարիզում արդեն լուրջ փորձեր են կա-
տարվել, թե արդյոք հնարավո՞ր է բուժել խելագարներին՝
գործելով միայն տրամաբանական համոզմամբ: Այնտեղ մի
պրոֆեսոր, վերջերս մեռած մի լուրջ գիտնական, երևակա-
յել է, որ այդպես կարելի է բուժել: Նրա հիմնական միտքն
այն է, որ խելագարների օրգանիզմում առանձին խանգա-
րումներ չկան, որ խելագարությունը, այսպես ասած, տրա-
մաբանական սխալ է, դատողության սխալ, իրերի նկատ-
մամբ սխալ հայացք: Նա աստիճանաբար հերքում էր հի-
վանդին ու երևակայեցեք, ասում են, որ դրական հետևանք-
ների էր հասնում: Բայց որովհետև նա այնուհանդերձ դու-
շեր էր օգտագործում, ուստի այդ բուժման հետևանքները,
իհարկե, կասկածի են ենթարկվում... Գոնե այդպես է թը-
վում...

Ռասկոլնիկովը արդեն վաղուց չէր լսում: Հասնելով իր
տունը, նա գլխով արեց Լեբեզյատնիկովին ու դարձավ դե-
պի դարպասը: Լեբեզյատնիկովը սթափվեց, նայեց շուրջը
ու հեռացավ:

Ռասկոլնիկովը մտավ իր խցիկը և կանգ առավ մեղտե-
ղում: «Ինչո՞ւ ես վերադարձա այստեղ»: Նա դիտեց դեղնա-
վուն, քրքրված պաստառները, փոշին, իր բազմոցը... Բա-
կից ինչ-որ հատու, անընդհատ թխկոց էր լսվում. երեկ մի
տեղ մեխ էին խփում... Նա մոտեցավ պատուհանին, բարձ-
րացավ ոտնաթաթերի վրա ու լարված ուշադրությամբ եր-
կար դիտեց բակը: Սակայն բակը դատարկ էր, թխկացող-
ները չէին երևում: Չախ կողմում կից շենքի մի շարք պա-
տուհանները բաց էին. դրանց գոգերին վտիտ խորդենու
ծաղկամաններ էին դրված: Սենյակներում սպիտակեղեն էր
կախված... Այդ ամենը ծանոթ էր նրան: Նա ետ դարձավ գլ-
խտեց բազմոցին:

Գեո երբեք, երբեք նա իրեն այդպես սարսափելի մենակ չէր զգացել:

Այո, նա մի անգամ էլ զգաց, որ գուցե իսկապես ասի Սոնյային, ու հենց այժմ, երբ նրան էլ ավելի դժբախտ է դարձրել: «Ինչո՞ւ ես գնացի նրա մոտ, նրան տխրեցնելու՞ Ինչո՞ւ ինձ այդպես անհրաժեշտ է մաշել նրա կյանքը, օ՛ ստորություն»:

— Ես մենակ կմնամ,— հանկարծ ասաց նա վճռականապես,— և նա չպիտի գա բանտ, ինձ տեսնելու:

Հինգ ըոպե հետո նա բարձրացրեց գլուխը և տարօրինակ ժպտաց: Տարօրինակ մի միտք հղացավ. «Գուցե տաժանակրության մեջ իրոք ավելի լավ կլինի», հանկարծ մտածեց նա:

Նա չէր հիշում, թե որքան էր նստել իր խցիկում, գլխի մեջ խռնվող անորոշ մտքերով: Հանկարծ դուռը բացվեց ու ներս մտավ Ավդոտյա Ռոմանովնան: Նա սկզբում կանգ առավ շեմքին ու նայեց եղբորը, ինչպես ժամ առաջ վերջինս կանգ էր առել ու նայել Սոնյային: Հետո Ավդոտյա Ռոմանովնան ներս մտավ ու նստեց եղբոր դիմաց, աթոռին, նախորդ օրվա իր տեղում: Ռասկոլնիկովը լուռ և կարծես առանց որևէ բան մտածելու նայեց նրան:

— Մի բարկանա, եղբայրս, ես միայն մի ըոպեով եկա, — ասաց Դունյան: Նրա դեմքի արտահայտությունը խոհուն էր, բայց ոչ խիստ: Հայացքը պայծառ էր ու մեղմ: Ռասկոլնիկովը տեսնում էր, որ նա սիրելուց է եկել իր մոտ:

— Եղբայրս, ես հիմա ամեն, ամեն ինչ գիտեմ: Դմիտրի Պրոկոֆիչը ինձ ամեն ինչ բացատրել է ու պատմել: Քեզ հետապնդում ու տանջում են հիմար ու նողկալի կասկածանքից զրգված... Դմիտրի Պրոկոֆիչը ինձ ասել է, որ ոչ մի վտանգ չկա, որ դու իզուր ես դա այդպիսի սարսափով ընդունում: Ես այլ կերպ եմ մտածում և լիովին հասկանում եմ, որ դու չափազանց զայրացած ես և այդ զայրույթը կարող է առմիշտ հետքեր թողնել: Ես վախենում եմ դրանից: Ես քեզ չեմ պարսավում և չեմ համարձակվում պարսավել, որ դու թողիր մեզ, ու ներիք ինձ, որ օր առաջ կշտամբել էի քեզ: Ես ինքս զգում եմ, որ եթե այդպիսի մեծ վիշտ ունենայի, նույնպես կհեռանայի բոլորից: Ես այդ մասին

ուշինչ չեմ ասի մայրիկին, բայց շարունակ կխոսեմ քո մասին և քո անունից կասեմ, որ դու շատ շուտով կգաս: Նրա մասին մի մտատանջվիր. ես նրան կհանգստացնեմ. բայց դու էլ մի տանջիր նրան, գոնե մի անգամ եկ. հիշիր, որ նա մայր է: Իսկ հիմա ես եկել եմ ասելու (Դունյան վեր կացավ), որ եթե ես քեզ երբևիցե հարկավոր լինեմ, կամ քեզ հարկավոր լինի... իմ ամբողջ կյանքը, թե ինչ... ապա կանչիր ինձ, ես կգամ: Ցտեսություն:

Դունյան կտրուկ շուռ եկավ ու քայլեց դեպի դուռը:

— Դո՛ւնյա,— նրան կանգնեցրեց Ռասկոլնիկովը, վեր կացավ ու մոտեցավ նրան,— այդ Ռազումիսինը, Դմիտրի Պրոկոֆիչը, շատ լավ մարդ է:

Դունյան մի քիչ շիկնեց:

— Մի՞թե,— հարցրեց նա՝ մի ըոպե սպասելով:

— Նա գործունյա, աշխատասեր, ազնիվ և ուժեղ սիրելու ընդունակ մարդ է... Գնաս բարով: Դունյա:

Դունյան թունդ կարմրեց, հետո հանկարծ անհանգիստ հարցրեց.

— Այդ ի՞նչ է, եղբայրս, մի՞թե մենք առմիշտ բաժանվում ենք, որ դու ինձ... այդպիսի բաներ ես ասում:

— Միևնույն է... գնաս բարով...

Ռասկոլնիկովը ետ դարձավ ու մոտեցավ պատուհանին: Դունյան մի փոքր կանգնեց, անհանգիստ նայեց նրան ու գնաց տագնապալից վիճակում:

Ոչ, Ռասկոլնիկովը սառը չէր վերաբերվում նրան: Եղավ մի ակնթարթ (ամենավերջինը), երբ նա շատ ուզեց պինդ գրկել քրոջը և նրան հրաժեշտ տալ, նույնիսկ ասել ամեն ինչ, բայց սիրտ շարեց նույնիսկ ձեռք տալ նրան:

«Հետո թերևս ցնցվի, հիշելով, որ ես հիմա իրեն գրկեցի, կասի, թե ես գողացա իր համբույրը»:

«Իսկ սա արդյո՞ք կդիմանա, թե՞ չի դիմանա», — մի բանի ըոպե հետո մտքում ավելացրեց նա: — «Ոչ, չի դիմանա. այդպիսիները չեն կարող դիմանալ: Նրանք երբեք չեն դիմանում»:

Եվ նա մտածեց Սոնյայի մասին:

Պատուհանից հով փչեց: Դրսում լույսը արգեն ազոտա-

նում էր: Նա հանկարծ վերցրեց գլխարկը ու խցիկից դուրս գնաց:

Նա, իհարկե, չէր կարող և չէր էլ ուզում հոգալ իր հիվանդագին վիճակի մասին: Բայց այդ ամբողջ անընդհատ տազնապը և այդ ամբողջ հոգեկան զարհուրանքը չէին կարող անհետևանք մնալ: Ու եթե նա դեռ չէր տառապում իսկական ջերմախտով, ապա գուցե հենց այն պատճառով, որ այդ ներքին, անընդհատ տազնապը նրան դեռ պահում էր ոտքերի վրա և գիտակցության մեջ, բայց մի տեսակ արհեստականորեն, առժամապես:

Նա թափառում էր աննպատակ: Արևը մայր էր մտնում: Վերջին ժամանակներում նա մի ինչ-որ առանձնահատուկ թախիծ էր զգում: Դրա մեջ չկար առանձնապես մաշող, այրող մի բան. բայց կար ինչ-որ մշտական, հավերժական բան, նախազգացվում էին այդ պաղ, մեղցնող թախծի անհրժեք տարիներ, նախազգացվում էր ինչ-որ մի մշտնջենականություն «մի արշին տարածության» վրա: Իրիկնաժամերին այդ զգացումը սովորաբար սկսում էր ավելի շատ տանջել նրան:

— Դե արի ու այսպիսի հիմար, զուտ ֆիզիկական, իրիկնաժամերին զգացվող տկարությունը ձեռնպահ մնա հիմարություն անելուց: Չէ՛ թե Սոնյայի, այլ Դունյայի մոտ էլ կգնաս, — սրտնեղելով մրթմրթում էր նա:

Նրան կանչեցին: Նա նայեց շուրջը. Լեբեզյատնիկովը աճապարանքով մոտեցավ նրան:

— Երևակայեցեք, ես եղա ձեզ մոտ, փնտրում եմ ձեզ: Երևակայեցեք, Կատերինա Իվանովնան կատարել է իր մտադրությունը ու տարել երեխաներին: Ես ու Սոֆյա Սեմյոնովնան հազիվ գտանք նրանց: Ինքը զարկում է թավային, երեխաներին ստիպում է երգել ու պարել: Երեխաները լալիտ են: Կանգ է առնում փողոցների խաչմերուկներում և խաչմերուկների առաջ: Հիմար ամբողջ ընկել է նրանց ետևից: Գնանք:

— Հապա Սոնյա՞ն, — անհանգիստ հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ հապճեպ հետևելով Լեբեզյատնիկովին:

— Ուղղակի կորցրել է իրեն: Այսինքն՝ ոչ թե Սոֆյա Սեմյոնովնան, այլ Կատերինա Իվանովնան է իրեն կորցրել:

րել. ասենք, Սոֆյա Սեմյոնովնան էլ է գուրբը կորցրել: Իսկ Կատերինա Իվանովնան բուրժուական կատարել է: Ասում եմ ձեզ, վերջնականապես թոցրել է խելքը: Նրանց ուստիկանատուն կտանեն: Կարող եք պատկերացնել, թե դա ինչ ազդեցություն կունենա: Հիմա նրանք ջրանցքի ափին են, թե կամրջի մոտ, Սոֆյա Սեմյոնովնայի բնակարանից հեռու չեն: Հիմա կհասնենք:

Ջրանցքի ափին, կամրջի մոտակայքում, Սոնյայի ապրած տանից երկու տուն այն կողմ մի խումբ մարդիկ էին հավաքվել: Շատ էին մանավանդ փոքրիկ տղաներն ու աղջիկները: Դեռ կամրջից լսվում էր Կատերինա Իվանովնայի խոսքերը, կերկերուն ձայնը: Եվ իսկապես, այդ մի տարօրինակ տեսարան էր, որը կարող էր հետաքրքրել փողոցային հասարակությանը: Կատերինա Իվանովնան իր հնամաշ շորջագզեստով էր, գրադեղամե շալով, ծղնոտե ճմռթված գլուխարկով, որը մասամբ այլանդակորեն գնդվել ու մի կողմ էր ծովել. իրոք որ նա իսկական կատաղության էր հասել: Նա հոգնած էր ու շնչասպառ էր լինում: Նրա հոգնատանջ, թոքախտային դեմքը է՛լ ավելի տանջալից էր, քան երբեք (այն էլ ասած՝ փողոցում, արևի տակ թոքախտավորը միշտ ավելի հիվանդ ու այլանդակ է թվում, քան տանը). բայց նրա խոռվահույզ վիճակը շարունակվում էր և նա յուրաքանչյուր րոպե էլ ավելի ջղագրգիռ էր դառնում: Նա հարձակվում էր երեխաների վրա, բզավում էր, տեղնուտեղը, հենց մարդկանց ներկայությամբ համոզում, սովորեցնում էր նրանց. թե ինչպես պետք է պարել և ինչ երգել, սկսում էր նրանց բացատրել, թե այդ ինչի համար է հարկավոր, հուսալքվում էր նրանց անհասկացողությունից, ծեծում էր նրանց... Հետո էլ, այդ ամենը չվերջացնելով, դիմում էր հավաքվածներին. եթե նկատվում էր դիտելու համար կանգ առած, մի քիչ լավ հազնված մարդ, իսկույն սկսում էր նրան բացատրել, թե ահա ինչ դրություն են հասել «ազնվական, նույնիսկ կարելի է ասել արիստոկրատական տան երեխաները»: Եթե ամբողջ միջից ծիծաղ կամ մի որևէ վիրավորական խոսք էր լսում, անմիջապես հարձակվում էր այդ հանդուգն մարդկանց վրա ու սկսում էր հայհույլ նրանց: Ոմանք իրոք ծիծաղում էին, ոմանք էլ օրորում գլուխները:

առհասարակ բոլորի համար հետաքրքիր էր նայել խելագար-
ված կնոջը ու սարսափահար երեխաներին: Լեբեզյատնիկո-
վի հիշատակած թավան շկար. գոնե Ռասկոլնիկովը այդ
շտեսավ. բայց թավա զարկելու փոխարեն Կատերինա Իվա-
նովնան սկսում էր երգի տակտով ծափ տալ իր վտիտ ձեռ-
քերով, երբ Պոլեշկային ստիպում էր երգել, իսկ Լյոնյային
և Կոլյային՝ պարել. նույնիսկ ինքն էլ էր սկսում ձայնակ-
ցել, բայց ամեն անգամ ձայնը խզվում էր տանջալից հա-
զից, նա կրկին հուսալքվում էր գրանից, անիծում իր հազը և
նույնիսկ լալիս էր: Նրան առավելապես զայրացնում էին Կոլ-
յայի և Լյոնյայի լացն ու վախը: Նա փորձել էր երեխաներին
այնպես հագցնել, ինչպես հագնվում են փողոցային երգիչնե-
րն ու երգչուհիները: Տղայի գլխին դրել էր ինչ-որ կարմիր ու
սպիտակ լաթերից կարած շալմա, որով նա պետք է թուրքի
նմանվեր: Լյոնյայի համար պատշաճ կոստյում չէր գտնը-
վել: Նրա գլխին դրված էր հանգուցյալ Սեմյոն Զախարիչի
կարմիր, գարուսից գործված գդակը (կամ ավելի լավ է
ասել՝ թասակը), իսկ գդակին կպցրած էր շայլամի մի կտոր
սպիտակ փետուր, որը պատկանել էր դեռ Կատերինա Իվա-
նովնայի տատին ու մինչև այժմ անդուկում պահպանվել
իբրև տոհմական հազվագյուտ առարկա: Պոլեշկան իր սո-
վորական շրջազգեստով էր: Նա վախով ու շփոթված նայում
էր մորը, նրանից չէր հեռանում, թաքցնում էր իր արցունք-
ները, կռահում էր մոր խելագարությունը և անհանդիստ նա-
յում շուրջը: Փողոցն ու ամբոխը սարսափելի վախեցնում
էին նրան: Սոնյան կրկակոխ գնում էր Կատերինա Իվա-
նովնայի ետևից, լալիս էր և ամեն բոպե աղերսում նրան
տուն վերադառնալ: Կատերինա Իվանովնան անողոք էր:
— Բավական է, Սոնյա, բավական է, — արագ-արագ
ասում էր նա՝ հազիվ շնչասպառ լինելով: — Ինքդ էլ չգի-
տես, թե ինչ ես խնդրում, կարծես երեխա լինես: Ես արդեն
քեզ ասացի, որ շեմ վերադառնա այն հարբեցող գերմանու-
հու մոտ: Թող ամբողջ Պետերբուրգը, բոլորը տեսնեն, թե
ինչպես ողորմություն են խնդրում այն ազնիվ հոր երեխա-
ները, որը իր ամբողջ կյանքում ծառայում էր հավատար-
մությունք և բարեխղճությունք և կարելի է ասել, որ մեռավ
ծառայության մեջ: (Կատերինա Իվանովնան արդեն մոզո-

նել էր այդ ֆանտազիան և կուրորեն հավատում էր դրան)»
Թող, թող սա տեսնի այն անպիտան գեներալը: Դու հիմաք
ես, Սոնյա, հիմա ի՞նչ պիտի ուտենք, ասա: Մենք քեզ շատ
ենք պլոկել, ես այդ այլևս չեմ ուզում: Ախ, Ռոդիոն Ռոման-
նովիչ, այդ դո՞ւք եք, — գոչեց նա՝ տեսնելով Ռասկոլնիկո-
վին ու մոտենալով նրան, — խնդրում եմ այս հիմարին բա-
ցատրեք, որ սրանից ավելի խելացի բան չի կարելի անել:
Մինչև իսկ երգեհոնով թրևողներն էլ են վաստակում, իսկ
մեզ բոլորը նրանցից կտարբերեն, կիմանան, որ մենք մու-
րացկանություն հասցրած որբերի աղքատ, ազնվական ըն-
տանիք ենք, իսկ այն գեներալը կկորցնի պաշտոնը, կտես-
նեք: Մենք ամեն օր կզնանք ու կերգենք նրա պատուհանի՝
տակ, իսկ երբ թագավորը անցնի, ես ծունկ կչոքեմ, սրանց
բոլորին կկանգնեցնեմ իմ առջև, ցույց կտամ նրանց ու կա-
սեմ՝ «Պաշտպանիր, հայր»: Նա որբերի հայր է, նա գթա-
նատ է, կպաշտպանի, այ, կտեսնեք, իսկ այն գեներալին...
Լյոնյա, tenez-vous droite¹. Դու, Կոլյա, հիմա էլի պիտի
պարես: Ի՞նչ ես տղզում: Էլի տղզում է: Ախր ինչի՞ց ես վա-
խենում, հիմար: Տե՛ր աստված, ինչպե՞ս վարվեմ սրանց
հետ, Ռոդիոն Ռոմանիչ: Օ՞, եթե դուք գիտենայիք, թե որ-
քան անհասկացող են սրանք: Ախր սրանց հետ ի՞նչ կարող
ես անել...

Եվ նա գրեթե լալով (այդ չէր խանգարում նրա անընդ-
հատ, անլուելի, արագ-արագ խոսելուն), Ռասկոլնիկովին
ցույց էր տալիս լացող երեխաներին: Ռասկոլնիկովը փոր-
ձեց համոզել, որ նա տուն վերադառնա, ու կարծելով, որ
կազդի նրա ինքնասիրության վրա, ասաց, որ նրան վայել
չէ թափառիկ երգեհոնահարների պես շրջել փողոցներում,
որովհետև նա պատրաստվում է ազնվական աղջիկների
պանսիոնի դիրեկտոր լինել:

— Պանսիոնի՞, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Ո՛րտեղից հասնես
դրան, — գոչեց Կատերինա Իվանովնան՝ ծիծաղից անմիջա-
պես հետո սկսելով հազալ, — ոչ, Ռոդիոն Ռոմանիչ, անցել
է երազանքը, բոլորը թողել են մեզ... Իսկ այն գեներալը...
Գիտե՞ք, Ռոդիոն Ռոմանիչ, ես նրա վրա թանաքաման շը-

¹ Ուղիղ կանգնեցեք (ֆրանս.):

զրրոտեցի. սպասավորների սենյակում թուզթ ու թանաք էր գրված հյուրերի ստորագրութեան համար. ես էլ ստորագրեցի, հետո թանաքամանը շարտեցի նրա վրա ու փախաւ: Օ, առոր մարդիկ: է՛հ, թքած նրանց վրա. հիմա սրանց ես ինքս կկերակրեմ, ոչ ոքից օգնութիւն չեմ խնդրի: Բավական է տանջենք սրան (նա մատնանշեց Սոնյային): Պոլեշկա, ինչքա՞ն ենք հավաքել, ցույց տուր. ինչպե՞ս, ընդամենը միայն երկու կոպե՞կ: Օ, զգվելի մարդիկ: Ոչինչ չեն տալիս, միայն ետևներիցս են վազում լեզուները հանած: Հը՛, ինչո՞ւ է ծածաղում այն տխմարը (նա մատնացույց արեց ամբոխի մեջ գտնվող մի մարդու): Այդ ամենը նրանից է, որ կոլյան այսպես անհասկացող է: Ուղղակի գլխացավանք է սա: Ի՞նչ ես ուզում, Պոլեշկա, ինձ հետ ֆրանսերեն խոսիր *parlez-moi français*¹. Չէ՞ որ ես քեզ սովորեցրել եմ, դու հո գիտես մի քանի ֆրազ... Այլապես ո՞վ կիմանա, որ դուք ազնվական ընտանիքից եք, դաստիարակված երեխաներ եք և ամենևին էլ այնպես չեք, ինչպես բոլոր թափառաշրջիկ երգահոնահարները: Մենք հո մի որևէ «Պետրուշկա» (տիկնիկ) շե՞նք ներկայացնում փողոցներում, այլ ազնվականական ետմանս ենք երգում... Ա՛խ, հա՛, ի՞նչ պիտի երգենք: Գուց քարունակ ընդհատում ենք ինձ, իսկ մենք... Գիտե՞ք, Ռոգիոն Ռոմանիչ, մենք այստեղ կանգ ենք առել, որ երգ ընտրենք, այնպիսի մի բան, որ կոլյան կարողանա պարել... որովհետև այս բոլորը մենք չենք նախապատրաստել, կարող եք պատկերացնել հետևանքը. հարկավոր է առաջուց պայմանավորվել, փորձեր անել, իսկ հետո կգնանք Նևսկի, ուր բարձր հասարակութեան ավելի շատ մարդիկ են լինում և մեզ իսկույն կնկատեն: Լյոնյան գիտե «եռուտորոկ» երգը... Բոլորն էլ հենց միայն այդ «եռուտորոկն» են երգում: Մենք պետք է շատ ավելի ազնվական մի որևէ բան երգենք... Հը՛, Պոլյա, ի՞նչ հիշեցիր, գոնե դու մորդ օգնիր: ՕՖ, հիշողութիւնս թույլ է, թույլ, թե չէ ես մի որևէ բան կհիշեի: Իսկապես, հո չե՞նք երգելու «Ղուսարը թրին հենվելով» երգը: Ա՛խ, եկեք երգենք ֆրանսերեն «Cing sous»-ը²: Ես հա ձեզ

սովորեցրել եմ, սովորեցրել: Գլխավորն այն է, որ դա ֆրանսերեն է, ուրեմն իսկույն կտեսնեն, որ դուք ազնվական երեխաներ եք, և դա շատ ավելի հուզիչ կլինի... Կարելի է նույնիսկ երգել «Malborough s'en va-t-en guerre», որովհետև դա բոլորովին մանկական, բոլորովին մանկական երգ է ու երգվում է բոլոր արիստոկրատական տներում, երբ օրոր են ասում երեխաներին.

Malborough s'en va-t-en guerre
Ne sait quand reviendra...¹

սկսեց նա երգել... բայց ոչ, ավելի լավ է «Cing sous»-ը: Դեհ, կոլյա, ձեռքերդ դիր կողքերիդ, շուտ, իսկ դու, Լյոնյա, նույնպես պատվիր հակառակ կողմը, իսկ ես ու Պոլեշկան կերգենք ու ծափ կտանք:

Cing sous, cing sous,
Pour monter notre ménage...²

Քիսա՛-քիսա՛-քիսա՛ (և նա նվաղեց հազից): Շտկիր շորդ, Պոլեշկա, ուսերիցդ ընկնում է, — ասաց նա հազալով, շունչ առնելով: — Հիմա առանձնապես հարկավոր է, որ դուք ձեզ վայելուչ և նրբավարի պահեք, որպեսզի բոլորը տեսնեն, որ դուք ազնվական երեխաներ եք: Ես ասել էի, որ հարկավոր է լիֆշիկը ավելի երկար, այն էլ երկտակ անել: Գու, Սոնյա, այն ժամանակ խորհուրդ էիր տալիս՝ «կարճ, հա՛ կարճ կարել», ահա և բանից դուրս եկավ, որ երեխային իսպառ այլանդակեցինք... Հը՛, էլի՞ դուք բոլորդ լալիս եք: Ախր ինչո՞ւ, հիմարներ: Դե, կոլյա, շուտ, շուտ, շուտ սկզբիր, ա՛խ, սա ինչ անտանելի երեխա է...

Cing sous, cing sous—

էլի՛ սուղա՛թ: Հը՛, ի՞նչ ես ուզում:
Հիրավի, ամբոխի միջով առաջ եկավ մի քաղաքապահ:
Բայց միևնույն ժամանակ մոտեցավ համազգեստով ու շինելով մի պարոն, մոտ հիսուն տարեկան, պատկառելի մի

¹ Մայրբուրգը գնում է պատերազմ, չգիտե երբ կվերադառնա (ֆրանս.):
² Հինգ գրոշ, հինգ գրոշ մեր անտեսութեան կառուցման համար... (ֆրանս.):

¹ Ինձ հետ ֆրանսերեն խոսիր (ֆրանս.):
² Հինգ գրոշ (ֆրանս.):

աստիճանավոր, կրծքին շքանշան (վերջինը խիստ հաճելի էր Կատերինա Իվանովնային և ազդեց քաղաքապահի վրա)։ Նա առանց որևէ բան ասելու, մի երեք ուրբիանոց, կանաչավուն թղթադրամ տվեց Կատերինա Իվանովնային։ Նրա գեմքը անկեղծ կարեկցություն էր արտահայտում, Կատերինա Իվանովնան ընդունեց թղթադրամը և քաղաքավարության մը, նույնիսկ հանդիսավորության մը գլուխ տվեց նրան։

— Շնորհակալ եմ ձեզնից, հարգելի պարոն,— գոռազարար ասաց նա,— այն պատճառները, որոնք մեզ դրդեցին... վերցրո՛ւ փողը, Պոլեշկա։ Տեսնո՞ւմ ես, հո կան ազնիվ ու մեծահոգի մարդիկ, որոնք իսկույն պատրաստ են օգնել դժբախտության մատնված, աղքատ ազնվականուհուն։ Հարգելի պարոն, դուք հո տեսնում եք ազնվական որբերին, կարելի է նույնիսկ ասել՝ հենց արիստոկրատական կապեր ունեցողներին։ Իսկ այն գեներալը նստել էր ու անտառակաքավներ էր ուտում... սկսեց ոտքերը հատակին խփել, որ ես իրեն անհանգստացրի... «Ձերդ գերազանցություն,— ասում եմ ես,— պաշտպանեցեք որբերին, դուք հո լավ եք ճանաչում հանգուցյալ Սեմյոն Զախարիչին,— ասում եմ նրան,— ու քանի որ նրա մահվան օրը ստորներից ամենաստոր մեկը զրպարտեց նրա աղջկան...», էլի՛ այդ սուլաթը։ պաշտպանեցեք,— դիմեց նա աստիճանավորին,— այդ սուլաթը ի՞նչ գործ ունի ինձ հետ։ Մենք արդեն մի ուրիշ սուլաթից, Մեշչանսկայա փողոցից փախանք այստեղ... Հը՛, ուզածդ ի՞նչ է, հիմար։

— Այն է, որ արգելված է փողոցներում անկարգություն անել։

— Անկարգը դու ինքդ ես։ Միևնույն է, թե ես երգեհոնով եմ ման գալիս, քո ի՞նչ գործն է։

— Երգեհոնի համար պետք է թույլտվություն ունենալ, իսկ դուք ինքնազուլուս եք վարվում և այդպիսով շփոթեցնում ժողովրդին։ Ո՞րտեղ եք բարեհաճում ապրել։

— Ինչպե՛ս թե թույլտվություն,— գոչեց Կատերինա Իվանովնան։ — Ես այսօր ամուսնուս եմ թաղել, այստեղ ի՞նչ թույլտվություն կարող է լինել։

— Տիկին, տիկին, հանգստացեք,— միջամտեց աստի-

ճանավորը,— գնանք, ես ձեզ տուն կհասցնեմ... այստեղ, ամբողջ մեջ այդ վայել չէ... Դուք անառողջ եք...

— Հարգելի պարոն, հարգելի պարոն, դուք ոչինչ չգիտեք,— ճղճղաց Կատերինա Իվանովնան,— մենք պետք է նեակի պողոտա գնանք։ Սոնյա, Սոնյա։ Ո՞րտեղ է նա։ Նույնպես լալիս է։ Ախր ի՞նչ է պատահել ձեզ՝ բուրդիդ։ Կոլյա, Լյոնյա, ո՞ւր եք փախչում,— հանկարծ վախվախելով ճչաց նա,— ա՛խ, հիմա՛ր երեխաներ։ Կո՛լյա, Լյո՛նյա, ո՞ւր եք վազում, է՞...

Այնպես պատահեց, որ Կոլյան ու Լյոնյան չափազանց վախենալով փողոցի ամբողջից և խելագարված մոր արարքներից, վերջապես, տեսնելով քաղաքապահին, որը ուզում էր նրանց բռնել և ինչ-որ տեղ տանել, հանկարծ, ասես պայմանավորված լինելով, բռնեցին իրար ձեռքից ու փախան։ Խեղճ Կատերինա Իվանովնան ճչալով ու լալով ընկավ նշրանց հտեկից։ Այլանդակ ու ողորմելի տեսք ուներ այդ վազող, լացող, շնչասպառ կինը։ Սոնյան ու Պոլեշկան վաղեցին նրա հտեկից։

— Ետ բեր նրանց, Սոնյա, ետ բեր։ Օ, հիմար ապերախտ երեխաներ... Պոլյա, բռնի՛ր նրանց... Չէ՞ որ ձեզ համար ես...

Ամբողջ թափով վազելիս նա սայթաքեց ու ընկավ։

— Վնասվեց, արյուն է գալիս։ Ա՛խ, տեր աստված,— ճչաց Սոնյան՝ թեքվելով նրա վրա։

Բոլորը վրա հասան, շրջապատեցին նրան։ Բասկոլնիկովը և Լեբեզյատնիկովը առաջին մոտ վազողներից էին։ Վրա հասավ նաև աստիճանավորը, հետո էլ քաղաքապահը, որը փնթփնթաց՝ «այ քեզ բան», ու ձեռքը թափ տվեց, զգալով, որ գլխացավանք է լինելու։

— Հեռացե՛ք, հեռացե՛ք,— դիմում էր նա շուրջը խոնրվող մարդկանց։

— Մեռնում է,— գոչեց մեկը։

— Խելագարվել է,— ասաց մի ուրիշը։

— Տեր աստված, պահպանիր,— խաչակնքելով ասաց մի կին։ — Աղջկան ու տղային բռնեցի՞ն։ Հրե՛ն, բերում են, մեծ աղջիկն է բռնել... ա՛յ քեզ գժեր։

Երբ լավ զննեցին Կատերինա Իվանովնային, տեսան, որ

նա ամենևին էլ քարի չի զարկվել ու վերապարկել, ինչպես կարծում էր Սոնյան, այլ սալահատակին թափված արյունը նրա կրծքից, կոկորդից է հոսել:

— Ես այդ բանը գիտեմ, տեսել եմ,— ասաց աստիճանավորը Ռասկոլնիկովին ու Լեբեզյատնիկովին,— դա թափստ է. այդպես ժայթքում է արյունը և խեղդում հիվանդին: Դեռ վերջերս ես տեսա, թե ինչպես իմ ազգականուհու կոկորդից հանկարծակի... մեկ ու կես բաժակ արյուն հոսեց... Սակայն ի՞նչ պիտի անել, հիմա կմեռնի:

— Նրան ինձ մոտ, ինձ մոտ բերեք,— աղերսում էր Սոնյան,— ես մոտիկ եմ ապրում... հրե՛ն այն տանը, այստեղից երկրորդ տանը... Շուտ, շուտ բերեք ինձ մոտ...— գիմում էր նա բոլորին: — Բժիշկ կանչեցեք... Ա՛խ, տե՛ր աստված:

Աստիճանավորի ջանքերով այդ գործը կարգավորվեց, նույնիսկ քաղաքապահն էլ էր օգնում Կատերինա Իվանովնային տանելուն: Համարյա մեռած վիճակում նրան տարան Սոնյայի սենյակը ու պառկեցրին անկողնին: Արյունահոսությունը դեռ շարունակվում էր, բայց նա կարծես թե սկզբում էր ուշքի գալ: Բացի Սոնյայից, իսկույն սենյակ մտան Ռասկոլնիկովն ու Լեբեզյատնիկովը, աստիճանավորն ու քաղաքապահը, որը մինչ այդ քշել-հեռացրել էր ամբոխին, թեև մի քանիսը նրանց ուղեկցեցին մինչև սենյակի դուռը: Պոլեշկան ձեռքերից բռնած ներս բերեց Կոլյային ու Լյոնյային, որոնք գողում ու լալիս էին: Ներս եկան նաև Կատերինա Իվանովները, ինքը Կապերնատումովը, կազ և մի աչքը կույր, աարօրինակ տեսքով մի մարդ՝ կոշտ ու բիզ-բիզ մազերով ու այտամարմարով, նրա կինը, ինչ-որ առմիշտ վախեցած տեսքով, ու նրանց մի քանի երեխաները՝ մշտական զարմանքից ընդարմացած դժմքերով ու բաց բերաններով: Բոլորի մեջ հանկարծ հայտնվեց նաև Սվիդրիգայլովը: Ռասկոլնիկովը զարմացած նայեց նրան, շհասկանալով, թե նա որտեղից բուսավ. ամբոխի մեջ նրան չէր տեսել:

Նոսեցին բժշկի ու քահանայի մասին: Աստիճանավորը թեպետև շնչաց Ռասկոլնիկովի ականջին, որ բժիշկը հիմա կարծես թե ավելորդ է, բայց կարգազրեց կանչել: Գնաց ինքը՝ Կապերնատումովը:

Մինչ այս, մինչ այն, Կատերինա Իվանովնան շունչ էր առնում, արյունահոսությունը առժամ դադարեց: Նա հիվանդագին, բայց սևեռուն և խորաթափանց հայացքով նայում էր դալկադեմ ու դողող Սոնյային, որը նրա ճակատից թաշկինակով սրբում էր քրտնքի կաթիլները: Վերջապես Կատերինա Իվանովնան խնդրեց քիչ բարձրացնել իրեն նրան նստեցրին անկողնին՝ բռնելով երկու կողմից:

— Երեխաները ո՞ր են,— հարցրեց նա թույլ ձայնով: — Դու նրանց բերի՞ր, Պոլյա: Օ, հիմարներ... ինչո՞ւ փախաք... օ՛Ֆ:

Նրա շորացած շրթունքները դեռ արյունոտ էին: Նա այս ու այն կողմ նայեց:

— Այ թե դու ինչպես ես ապրում, Սոնյա: Քեզ մոտ ես ոչ մի անգամ չէի եղել... Հիմա եղա...

Նա տանջալից նայեց Սոնյային:

— Մենք քեզ հալումաշ արեցինք, Սոնյա... Պոլյա, Լյոնյա, Կոլյա, եկեք այստեղ... Ահա և սրանք բոլորը, Սոնյա: Վերցրու սրանց... իմ ձեռքից... բավական է ես տանջվեմ... Ամեն ինչ վերջացավ: Ը-ը՛մ... պառկեցրեք ինձ, թողեք գունե հանգիստ մեռնեմ...

Նրա գլուխը դարձյալ իջեցրին բարձին:

— Ի՞նչ, քահանա՞... հարկավոր չէ... Դուք ո՞րտեղից մի ավելորդ ուրբի ունենաք... Ես մեղքեր չունեմ... Աստված առանց այդ էլ պետք է ների... Ինքը գիտե, թե ես ինչպես էի տանջվում... Իսկ եթե չների, հարկավոր էլ չէ...

Նա ավելի ու ավելի էր բռնվում ուժեղ զառանցանքով: Երբեմն ցնցվում էր, նայում շուրջը, մի բուպե ճանաչում էր բոլորին, բայց իսկույն գիտակցությունը փոխարինվում էր զառանցանքով: Նա խուպոտ ու դժվար էր շնչում. կոկորդում կարծես ինչ-որ բան էր խլթխլթում:

— Ես նրան ասում եմ՝ ձեռք գերազանցություն...— թոթովում էր նա՝ յուրաքանչյուր բառից հետո շունչ առնելով,— այդ Ամալյա Լյուզվիգովնան... ա՛խ, Լյոնյա, Կոլյա, ձեռքերդ դրեք կողքերիդ, շուտ, շուտ, պարեցեք, գլխս, պաղը-բասկ: Դափիր տոտիկներով... սիրունիկ երեխա եղիր:

Du hast Diamanten und Perlen.....*1

Հետո ո՞նց է. այ, երգեցինք...

Du hast die schönsten Augen.
Mädchen, was willst du mehr?

Հա՛, էլի՛, ո՞նց շէ, was willst du mehr, գլխից բան է
հանում ապուշը... Ա՛խ, հա՛, էլի մի ոտմանս.

Միջօրեի տապին, Գաղստանի հովտում...

Ախ, որքան էի սիրում... Ես պաշտելու շափ սիրում էի այս
տոմանսը, Պոլեշկա... Գիտե՞ս, հայրդ... դեռ փեսացու էր,
երբ այդ երգում էր... է՛յ օրեր... Ա՛յ, մենք երգեցինք: Հա՛,
ի՞նչպես է, ի՞նչպես է... Ես մոռացել եմ. դե հիշեցրեք, ի՞նչ-
պես է: — Նա շափազանց հուզված էր և ճգնում էր բարձ-
բանալ տեղից: Վերջապես, սարսափելի, խապոտ, կերկերող
ձայնով, ճղճղալով ու յուրաքանչյուր բառի վրա շնչասպառ
լինելով, ինչ-որ սաստկացած վախը դեմքին նա սկսեց.

Միջօրեի տապին... Գաղստանի... հովտում...

Գնդակը կրծքումս...

Ձերդ գերազանցություն,— հանկարծ ճչաց նա սրտաձմլիկ
ձայնով ու արտասվելով,— պաշտպանեցեք որբերին: Ճա-
շտեցի՞նք հանգուցյալ Սեմյոն Զախարիչի աղուհացը... Կա-
րելի է նույնիսկ ասել՝ արխատկրատական աղուհացը...
Պա՛հ,— ցնցվեց նա՝ հանկարծ սթափվելով և սարսափահար
նայելով բոլորին, բայց իսկույն ճանաչեց Սոնյային:— Սոն-
յա, Սոնյա,— ասաց նա հեղ ու փաղաքուշ, կարծես զար-
մանալով, որ նրան տեսնում էր իր առջև,— Սոնյա, սիրե-
լիս, դու է՛լ ես այստեղ:

Նրան դարձյալ մի քիչ բարձրացրին:

— Բավական է... Ժամը հասավ... մեռա բարով, դժ-
բախտ աղջիկ... յարույին հալից զցեցինք... ուժասպառ

եղավ,— հուսարեկ ու զայրագին գոշեց նա ու գլուխը գցեց
բարձին:

Նա կրկին անզգայացավ, բայց այդ վերջին անզգայա-
ցումը երկար շտեկեց: Նրա դեղնադալուկ, գոսացած դեմքը
եռ ընկավ, բերանը բացվեց, ոտքերը շղաձգաբար ձգվե-
ցին: Նա խոր, խոր շունչ առավ ու մեռավ:

Սոնյան ընկավ նրա դիակին, գրկեց նրան ու այդպես էլ
անշարժացավ՝ գլուխը հպելով հանգուցյալի շորացած կրծ-
քին: Պոլեշկան ընկավ մոր ոտքերին, սկսեց համբուրել դը-
բանք և հոնկուր-հոնկուր լաց լինել: Կոլյան ու Լյոնյան դեռ
չհասկանալով պատահածը, բայց ինչ-որ շատ սարսափելի
բան նախազգալով, գրկվեցին, ու նայելով իրար, հանկարծ
միասին, միանգամից բացեցին բերանները ու սկսեցին ճը-
շալ և լաց լինել: Երկուսն էլ դեռ նույն տարազով էին. մեկի
գլխին՝ շալմա, մյուսի գլխին թասակ՝ շայլամի փետուրով:

Եվ ի՞նչ կերպ էր եղել, որ այն «գովասանաթերթը» ըն-
կել էր անկողնի վրա, Կատերինա Իվանովնայի կողքին:
«Գովասանաթերթը» հենց այդտեղ էր, բարձի մոտ: Ռաս-
կուլնիկովը տեսավ այն:

Նա անցավ դեպի պատուհանը: Լեբեզյատնիկովը մոտե-
ցավ նրան:

— Մեռավ,— ասաց Լեբեզյատնիկովը:

— Ռոդիոն Ռոմանիչ, ուզում եմ ձեզ երկու կարեոր խոսք
ասել,— մոտենալով ասաց Սվիդրիգայլովը: Լեբեզյատնի-
կովը նրան անմիջապես տնդ զիջեց և քաղաքավարութամբ
մի կողջ քաշվեց: Սվիդրիգայլովը զարմացած Ռասկուլնիկո-
վին տարավ ավելի հեռու, մինչև անկյունը:

— Ամբողջ գլխացավանքը, այսինքն՝ թաղումը և այլ
բաները ես վերցնում եմ ինձ վրա: Գիտե՞ք, միայն թե փող
լինի, իսկ ես հո ձեզ ասել եմ, որ ավելորդ փող ունեմ: Այդ
երկու ձուտիկներին և այդ Պոլեշկային ես կտեղավորեմ որևէ
որբախնամ լավ հիմնարկներում և մինչև նրանց շափահա-
սությունը յուրաքանչյուրին կհատկացնեմ հազար հինգ հար-
յուր ութլի կապիտալ, որպեսզի Սոֆյա Սեմյոնովնան բո-
լորովին հանգիստ լինի: Նրան էլ կազատեմ իր այժմյան
վիճակից, որովհետև լավ աղջիկ է, այնպես չէ՞: Դե ուրեմն
այդպես էլ հաղորդեցեք Ավդոտյա Ռոմանովնային, որ նրա

*1 Դու ունես այժմատներ և մարգարիտ (գերմ.)

*2 Դու ունես շքեղագեղ աչքեր.

Աղջիկ, էլ ինչ ես ուզում (գերմ.):

տասը հազարը ես հենց այդ նպատակով էլ կօգտագործեմ:

— Իսկ ի՞նչ նպատակներով եք այդպիսի առատաձեռնու-

թյամբ բարեգործություն անում,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Հը՛մ, կասկածոտ մարդ եք, էլի,— ծիծաղեց Սվիդ-
րիգայլովը:— Ես հո ասացի, որ իմ այդ փողերը ավելորդ
են: Ես այդ մարդասիրաբար եմ անում, մի՞թե դա հնարա-
վոր չեք համարում: Չէ՞ որ նա «ոջիւ» չէր (Սվիդրիգայլովը
մատնացույց արեց անկյունը, ուր գտնվում էր հանգուցյա-
լը), նման չէր մի որևէ վաշխառու պառավի: Համաձայնե-
ցեք, որ այդպես է: «Արդյո՞ք իսկապես կուժինը պետք է ապ-
րի ու նողկալիություններ անի, թե՞ կատերինա Իվանովնան
պետք է մեռնի»: Ու եթե ես չօգնեմ, հո «Պուլեչկան էլ, զոր-
օրինակ, նույն ուղղությամբ, հենց Սոնյայի ճամփով կգը-
նա»...

Սվիդրիգայլովը այդ ասաց ինչ-որ նեղգամտությամբ,
հրճվալից խարդախություն արտահայտող տեսքով, աչքերը
Ռասկոլնիկովին հառած: Ռասկոլնիկովը գունատվեց ու
սարսուկեց՝ լսելով Սոնյային հենց իր ասած խոսքերը: Նա
արագ ետ քաշվեց և ապշած նայեց Սվիդրիգայլովին:

— Գուք այդ... ո՞րտեղից եք լսել,— հաղիվ շունչ առ-
նելով, շշնջաց նա:

— Ես հո ապրում եմ՝ այստեղ, այս պատի ետևում, մա-
ղամ Ռեսսլիխի բնակարանում: Այստեղ կապերնառնումվն է,
իսկ այնտեղ՝ մաղամ Ռեսսլիխը, իմ հին ու հավատարիմ
բարեկամուհին: Հարևան եմ:

— Գո՞ւք:

— Ես,— ծիծաղից երերալով շարունակեց Սվիդրիգայ-
լովը,— ու կարող եմ ձեզ ազնվաբար հավատացնել, հաճե-
լի Ռոդիոն Ռոմանիչ, որ դուք շափազանց հետաքրքրել եք
ինձ: Ես հո ասել էի, որ մենք կհանդիպենք, նախագուշակել
էի այդ, և ահա հանդիպեցինք: Ու կտեսնեք, թե ես որքան
լավ մարդ եմ: Կտեսնեք, որ դեռ կարելի է ապրել ինձ հետ...

Վ Ե Ց Ե Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

I

Ռասկոլնիկովի համար տարօրինակ ժամանակ եկավ.
կարծես նրա առջև մշուշ իջավ և նրան մեկուսացրեց անելք
ու ծանր մենության մեջ: Հետո, արդեն երկար ժամանակ
անց վերհիշելով այդ օրերը, նա գլխի էր ընկնում, որ իր
գիտակցությունը երբեմն մի տեսակ մթազնում էր, ու որոշ
ընդմիջումներով դա շարունակվեց ընդհուպ մինչև վերջնա-
կան կատաստրոֆը: Նա ստույգ համոզված էր, որ այն ժա-
մանակ սխալվում էր շատ բաներում, օրինակ, մի քանի
ղեկաբերի ժամկետների ու ժամանակի նկատմամբ: Գոնե հե-
տագայում մտաբերելով այդ ու ճգնելով ըմբռնել մտաբե-
րածը, նա շատ բան իմացավ իր մասին՝ արգեն ղեկավար-
վելով կողմնակի մարդկանցից ստացած տեղեկություննե-
րով: Օրինակ, նա մի իրադարձությունը շփոթում էր մի այլ
իրադարձության հետ. այդ մյուս իրադարձությունը նա այն-
պիսի պատահարի հետևանք էր համարում, որը գոյություն
ունեի միայն նրա երևակայության մեջ: Երբեմն նրան հա-
մակում էր հիվանդագին-տանջալից մի անհանգստություն,
որը նույնիսկ խուճապային վախի էր վերածվում: Բայց նա
նաև հիշում էր, որ լինում էին բուսաներ, ժամեր և գուցե
նույնիսկ օրեր, երբ ինքը ամեն ինչի հանդեպ համակվում
էր հոգեկան անտարբերությամբ, որը կարծես թե հակադր-
վում էր առաջվա վախին, մի անտարբերություն, որը նման
էր մեռնողներից ոմանց հիվանդագին-անտարբեր վիճակին:
Իսկ առհասարակ այդ վերջին օրերին նա ինքն էլ կարծես
շանտ էր խղապստիլ իր զրույցյան պարզ ու լիակատար ըմ-

բռնումից: Որոշ կենսական փաստեր, որոնք անհապաղ պարզաբանութիւն էին պահանջում, առանձնապես ճնշում էին նրան. բայց նա որքա՛ն ուրախ կլինէր ազատվել ու փախչել որոշ հոգեբրից, որոնց մոռանալը, սակայն, լիակատար և անխուսափելի կործանում էր սպառնում նրա վիճակում:

Նրան առանձնապես անհանգստացնում էր Սվիդրիգայլովը. նույնիսկ կարելի էր ասել, որ նա ուշադրութիւնը կենտրոնացրել էր Սվիդրիգայլովի վրա: Սոնյայի բնակարանում Կատերինա Իվանովնայի մահվան պահին իր համար շփազանց ահավոր և Սվիդրիգայլովի շփազանց պարզ ասած խոսքերից հետո կարծես խախտվեց նրա մտքերի սովորական ընթացքը: Բայց շնայելով, որ այդ նոր փաստը խիստ անհանգստացնում էր նրան, նա կարծես թե չէր շտապում պարզաբանել գործը: Երբեմն, հանկարծ, գտնվելով քաղաքի հեռավոր, առանձնացած մասում, մի որևէ խղճուկ պանդոկում միայնակ սեղան նստած, մտածմունքի մեջ ընկած և հազիվ հիշելով, թե ինքը ինչպես է ընկել այդտեղ, նա անակնկալ վերհիշում էր Սվիդրիգայլովին. նա հանկարծակի պարզ ու տաքնապալից գիտակցում էր, որ հարկավոր է որքան կարելի է շուտ համաձայնութեան գալ այդ մարդու հետ և վերջնականապես լուծել այն, ինչ-որ հնարավոր է: Մի անգամ, ուղեկալից անցնելով ինչ-որ մի տեղ, նա նույնիսկ երևակայեց, թե այստեղ սպասում է Սվիդրիգայլովին, և որ այստեղ իրենք տեսակցութիւն են նշանակել: Մի ուրիշ անգամ լուսաբացից առաջ նա արթնացավ ինչ-որ մի տեղ, գետնի վրա, թփերի մեջ, ու համարյա չէր հասկանում, թե ինչպես էր այդտեղ եկել: Ասենք, Կատերինա Իվանովնայի մահից հետո երկու-երեք օրվա ընթացքում նա արդեն մի երկու անգամ հանդիպել էր Սվիդրիգայլովին, ու համարյա միշտ էլ Սոնյայի բնակարանում, ուր մտնում էր մի տեսակ աննպատակ, բայց միշտ էլ համարյա մի բոպեով: Նրանք սովորաբար կարճ խոսքեր էին փոխանակում և ոչ մի անգամ չխոսեցին գլխավոր խնդրի մասին, կարծես նրանց միջև պայմանավորվածութիւն կար, որ առժամապես լռեին այդ մասին: Կատերինա Իվանովնայի դիակը դեռ գտնու-վում էր դազաղում: Սվիդրիգայլովը դեռ ու դեռ էր ընկնում,

Քաղման համար կարգադրութիւններ անում: Սոնյան նույնպես խիստ զբաղված էր: Վերջին հանդիպման ժամանակ Սվիդրիգայլովը Ռասկոլնիկովին ասաց, որ ինքը վերջացրել է Կատերինա Իվանովնայի երեխաների գործը և հաջող է վերջացրել, որ ինչ-որ կապերի շնորհիվ գտնվել են այնպիսի մարդիկ, որոնց օգնութեամբ կարելի էր երեք որբերին անմիջապես տեղավորել նրանց համար միանգամայն վայելուչ հիմնարկներում, որ նրանց համար հատկացված փողերը նույնպես շատ բաներով օգտակար եղան, որովհետև շատ ավելի հեշտ է տեղավորել կապիտալ ունեցող որբերին, քան աղքատների որբերին: Նա Սոնյայի մասին էլ ինչ-որ բան ասաց, խուստացավ մոտ օրերում մի կերպ անցնել Ռասկոլնիկովի մոտ և ավելացրեց, որ «կցանկանար խորհրդակցել, որ խիստ հարկավոր է խոսել, որ անհրաժեշտ գործեր կան...» և Այս խոսակցութիւնը տեղի էր ունենում հաշտում, սանդուղքի մոտ: Սվիդրիգայլովը սեևուն նայում էր Ռասկոլնիկովի աչքերին, ու հանկարծ մի փոքր լռելով, ցածրաձայն հարցրեց.

— Ինչո՞ւ եք այդպես դուք ձեզ կորցրել, Ռոդիոն Ռոմանիչ: Հիրավի, լսում եք ու նայում, բայց կարծես թե բան չեք հասկանում: Ա՛յ, եկեք խոսենք. ափսոս որ ես թե իմ և թե ուրիշի գործերով եմ զբաղված... էհ, Ռոդիոն Ռոմանիչ, բոլոր մարդկանց նախ և առաջ օգ է հարկավոր, օ՛գ, օ՛գ...

Նա հանկարծ մի կողմ քաշվեց, որ ճանապարհ տար սանդուղքով ներս մտնող քահանային ու տիրացուին: Նըրանք եկել էին հոգեհանգիստ կատարելու: Սվիդրիգայլովի կարգադրութեամբ օրական ճիշտ երկու անգամ հոգեհանգիստ էր կատարվում: Սվիդրիգայլովը գնաց իր գործով: Ռասկոլնիկովը մի փոքր կանգնեց, մտածեց ու քահանայի ետևից մտավ Սոնյայի բնակարանը:

Գրան մոտ նա կանգ առավ: Սկսվեց պատշաճ, հանդարտ, տխուր արարողութիւնը: Մահվան վերաբերյալ նրա գիտակցութեան մեջ և մահվան ներկայութիւնը զգալու մեջ նրա համար միշտ էլ մի ինչ-որ ծանր և միատկորեն զարհուրելի բան էր լինում հենց մանկութիւնից. բացի այդ, նա վաղուց հոգեհանգիստ չէր լսել: Այստեղ մի ուրիշ բան էլ կար, որ շատ սարսափելի էր և անհանգստացուցիչ: Ռասկոլնի-

կովը նայում էր երեխաներին. նրանք բոլորը ծունկ էին շո-
քել դադադի մոտ: Պոլեչկան լալիս էր: Նրանք ետևում կա-
մացուկ և կարծես երկշտաբար լալով, աղոթում էր Սոնյան:
«Այս օրերին նա ոչ մի անգամ չի նայել և ոչ մի խոսք չի
ասել ինձ», հանկարծ մտածեց Ռասկոլնիկովը: Արևը պայ-
ծառ լուսավորել էր սենյակը. քուլա-քուլա բարձրանում էր
բարձրահասի ծուխը. քահանան կարդում էր «Հոգոցն հանգու-
ցելոցը»: Ռասկոլնիկովը ներկա եղավ ամբողջ արարողու-
թյանը: Օրհնելով ու հրածեղտ տալով, քահանան ինչ-որ
տարօրինակությամբ էր նայում շուրջը: Արարողությունից
հետո Ռասկոլնիկովը մոտեցավ Սոնյային: Սա հանկարծ
վերցրեց նրա ձեռքերը և գլուխը հպեց նրա ուսին: Այդ
կարճ ժեստը զարմանք ու տարակուսանք պատճառեց Ռաս-
կոլնիկովին. նույնիսկ տարօրինակ էր. ի՞նչպես թե այդ-
պես. ոչ մի գարշանք, ոչ մի նողկանք իր նկատմամբ, Սոն-
յայի ձեռքի ոչ մի ցնցում: Այդ արդեն հենց իր, Ռասկոլնի-
կովի նվաստացման մի ինչ-որ անվերջանալիություն էր: Նա
գոնն այդպես դա հասկացավ: Սոնյան ոչինչ չասաց: Ռաս-
կոլնիկովը սեղմեց նրա ձեռքը ու գնաց: Նրա հոգեվիճակը
առասպելի ծանր էր: Ծթե հնարավոր լինե՞ր այդ բոպեին
գնալ որևէ տեղ և թեկուզ ամբողջ կյանքում բոլորովին մե-
նակ մնալ, ապա նա իրեն երջանիկ կհամարեր: Բայց բանն
այն է, որ նա վերջին օրերում, թեպետև միշտ էլ համարյա
մենակ էր, ոչ մի կերպ չէր կարողանում զգալ, որ ինքը մե-
նակ է: Պատահում էր, որ նա քաղաքից գնում, դուրս էր
գալիս մեծ ճանապարհը, մի անգամ նույնիսկ հասավ մի
ինչ-որ պուրակ. բայց որքան հեռու էր գնում քաղաքից, այն-
քան ավելի ուժեղ էր գիտակցում կարծես ինչ-որ մեկի մո-
տիկ և անհանգստացուցիչ ներկայությունը, որը չէ թե սար-
սափելի, այլ մի տեսակ խիստ սրտնեղիչ էր, այնպես որ նա
շուտափույթ վերադառնում էր քաղաք, խառնվում ամբոխին,
մտնում պանդոկներն ու օղեսնե՞րը, գնում էր հետտիաշուկա,
Սեննայա հրապարակը: Այստեղ նա իրեն կարծես թե ավե-
լի լավ և նույնիսկ առանձնացած էր զգում: Մի ճաշարա-
նում իրիկնադեմին երգում էին. նա մի ամբողջ ժամ նստած
էր, լսում էր և զգում, որ այդ ամենը իրեն նույնիսկ շատ
հաճելի է: Բայց վերջում հանկարծ նա դարձյալ անհանգստ-

տացավ. կարծես խզճի խայթը: Հանկարծ սկսեց տանջել
նրան. «Ահա, նստել եմ, երգեր եմ լսում, բայց մի՞թե այդ է
ինձ հարկավոր», կարծես մտածեց նա: Սակայն անմիջա-
պես գլխի ընկավ, որ միայն այդ չէ, որ անհանգստացնում
է իրեն. կար մի բան, որ անհասկացել լուծում էր պահան-
ջում, բայց դա ոչ կարելի էր իմաստավորել, ոչ էլ խոսքե-
րով արտահայտել: Ամեն բան մի ինչ-որ հանելուկ էր դաս-
նում: «Ոչ, ավելի լավ է մաքառել, ավելի լավ է գարձյալ
հանդիպել Պորֆիրիին... կամ Սվիդրիգայլովին... թող շուտ
լինի դարձյալ մի որևէ մարտահրավեր, որևէ մեկի հարձա-
կումը... Այո, այո», մտածում էր նա: Ծաշարանից նա գուրա
եկավ ու գնաց համարյա վազելով: Զգիտես ինչու Գունյայի
և մոր վերաբերյալ միտքը հանկարծ նրան մի տեսակ խու-
ճապային վախի մատնեց: Հենց այդ գիշեր, առավոտյան
դեմ նա ամբողջովին ցնցվելով, գողալով արթնացավ թիե-
քում, կրեստովակի կղզում. նա գնաց տուն, ուր հասավ վաղ
առավոտյան: Մի քանի ժամ քնելուց հետո դողը անցավ,
նա ուշ վեր կացավ. ցերեկվա ժամը երկուսն էր:

Նա հիշեց, որ այդ օրը նշանակված էր Կատերինա Իվա-
նովնայի թաղումը և ուրախացավ, որ ինքը ներկա չի եղել:
Նաստասյան նրան ուտելիք բերեց. նա ուտում և խմում էր
մեծ ախորժակով, համարյա ազահույթյամբ: Գլուխը ավելի
թարմ էր, ու ինքն էլ ավելի հանգիստ էր, քան այդ վերջին
երեք օրում: Նա մինչև իսկ մի փոքր զարմացավ իր առաջ-
վա խուճապային վախի հորդամենքի վրա: Դուռը բացվեց,
ու ներս մտավ Ռազումիսինը:

— Ը-հը՛, ուտում է, ուրեմն հիվանդ չէ,— ասաց Ռա-
զումիսինը, աթոռ վերցրեց ու նստեց սեղանի մոտ, Ռաս-
կոլնիկովի գիմաց: Նա անհանգստացած էր և չէր աշխա-
տում դա թաքցնել: Խօսում էր նկատելի սրտնեղությամբ:
բայց անշտապ և առանց ձայնը սրել շարժով բարձրաց-
նելու: Կարելի էր կարծել, որ նա մի ինչ-որ առանձին և նույ-
նիսկ բացառիկ մտադրություն ունի: — Լսիր,— վճռական
տոնով սկսեց նա,— ինձ համար միևնույն է, թեկուզ դուք
բոլորդ գրողի ժոյր գնաք, բայց հիմա իմ նկատած հանգս-
մանքներից պարզ տեսնում եմ, որ ոչինչ չեմ կարողանում
հասկանալ: Ենդրեմ չկարծես, թե ես հարցաքննելու եմ եկել:

Քրած դրա վրա: Ես ինքս այդ շեմ ուզում: Թեկուզ դու ինքդ հիմա ասես ամեն ինչ, ձեր բոլոր գաղտնիքները, ես գուցե և չլսեմ, կթքեմ ու կհեռանամ: Ես եկել եմ միայն անձամբ և վերջնականապես իմանալու, թե նախ՝ ճիշտ է, որ դու խելագար ես: Քո մասին, գիտե՞ս գոյություն ունի այն համոզմունքը (ինչ-որ մի տեղ, էլի՛), որ դու գուցե խելագար ես կամ խիստ հակված ես խելագարության: Խոստովանում եմ քեզ, ես ինքս էլ խիստ հակամետ էի պաշտպանելու այդ կարծիքը, նախ՝ դատելով քո հիմար և մասամբ նողկալի (ոչնչով չբացատրվող) արարքներից, և երկրորդ, մորդ և քորդը նկատմամբ վերջերս քո թույլ տված վարմունքից: Եթե ոչ խելագարը, ապա միայն հրեշն ու սրիկան կարող էր նրանց հետ այնպես վարվել, ինչպես դու վարվեցիր. հետևաբար դու խելագար ես...

— Դու նրանց վաղուց ես տեսել:

— Հենց այժմ: Իսկ դու այն օրից հետո շեմ տեսել: Ասա խնդրեմ, ո՞րտեղ ես թրևում: Ես երեք անգամ քեզ մոտ եմ եկել: Երեկվանից մայրդ լուրջ հիվանդ է: Պատրաստվեց քեզ մոտ գալու. Ավդոտյա Ռոմանովնան համոզում էր հրաժարվել դրանից. ոչինչ չի ուզում լսել.

«Եթե Ռոդյան հիվանդ է,— ասում է նա,— եթե նրա խելքը խանգարվում է, ապա ո՞վ կօգնի նրան, եթե ոչ մայրը: Բոլորս էլ եկանք այստեղ, որովհետև հո նրան մենակ չէի՞նք ուղարկելու: Մինչև քո դուռը հասնելը խնդրում էինք հանգիստ լինել: Ներս մտանք, դու չկայիր. հենց այստեղ էլ նա նստեց: Տասը ռուպե սպասեց, մենք լուռ կանգնած էինք իր մոտ: Վեր կացավ ու ասաց՝ «Եթե նա տանից դուրս է գալիս, ուրեմն առողջ է և մոռացել է մորը, նշանակում է մոր համար անվայել և ամոթալի է նրա շեմքին կանգնել և իրրե ողորմություն, գուրգուրանք խնդրել»: Տուն վերադարձավ ու պառկեց, հիմա տաքություն ունի: «Տեսնում եմ,— ասում է,— իբ սիրածի համար ժամանակ ունի»: Նա կարծում է, թե այդ սիրածը Սոֆյա Սեմյոնովնան է, քո հարսնացուն կամ սիրուհին, ես այդ չգիտեմ: Ես իսկույն գնացի Սոֆյա Սեմյոնովնայի մոտ, որովհետև ուզում էի ամեն ինչ իմանալ. գնացի, տեսա, որ դագաղ է դրված, երեխաները լալիս են: Սոֆյա Սեմյոնովնան նրանց համար սգաշորեր է պատ-

րաստում: Դու չկայիր: Նայեցի, ներողութուն խնդրեցի և դուրս եկա, այդ ամենը հաղորդեցի Ավդոտյա Ռոմանովնային: Ուրեմն այդ դատարկ բան է և այստեղ ոչ մի սիրած էլ չկա, հետևաբար ավելի ճիշտ է այն, որ խելագարություն կա: Բայց ահա դու նստած ես և տավարի եփած միս ես խծում, կարծես երեք օր ոչինչ չես կերել: Ասենք, հո խելագարներն էլ են ուտում, բայց դու գեթ մի խոսք էլ չասացիր ինձ, դու... խելագար չես, ես կարող եմ երդվել դրա համար: Նախ և առաջ խելագար չես: Այսպես ուրեմն, դուք բոլորդ էլ դնացեք գրողի ծոցը, որովհետև այստեղ մի ինչ-որ ծածուկ բան, ինչ-որ գաղտնիք կա. իսկ ես մտադիր չեմ գլուխ կոտրել ձեր գաղտնիքների վրա: Եկա հենց այնպես, նախատինք կարդալու, սիրտս թեթևացնելու,— վեր կենալով ասաց Ռազումիխինը,— ես գիտեմ, թե հիմա ինչ եմ անելու:

— Ի՞նչ ես ուզում անել:

— Քո ի՞նչ գործն է, թե ինչ եմ ուզում անել:

— Տես, հա՛, խմելու ես:

— Դու ի՞նչպես... այդ ի՞նչպես իմացար:

— Ա՛յ քեզ բան:

Ռազումիխինը մի ըրպե լռեց:

— Դու միշտ էլ շատ խելոք մարդ ես եղել ու երբեք, երբեք խելագար չես եղել,— հանկարծ կտրուկ ասաց նա: — Այո, այդպես է, ես խմելու եմ, ցտեսություն: — Եվ նա քայլեց դեպի դուռը:

— Կարծեմ երեկ չէ մյուս օրը ես քո մասին խոսեցի քորդս հետ, Ռազումիխին:

— Իմ մասին: Բայց... Երեկ չէ մյուս օրը դու նրան ո՞րտեղ կարող էիր տեսնել,— հանկարծ կանգ առավ Ռազումիխինը, նույնիսկ մի փոքր գունատվեց: Կարելի էր կասե՞նք, որ նրա սիրտը սկսեց խփել դանդաղ ու լարված:

— Նա այստեղ եկավ, նստեց խոսեց ինձ հետ:

— Նա՞:

— Այո, նա:

— Իսկ դու ի՞նչ ասացիր... ուզում եմ ասել՝ ի՞նչ ասացիր իմ մասին:

— Ես նրան ասացի, որ դու շատ լավ, ազնիվ ու աշ-

խատասեր մարդ ես: Ես շասացի, որ դու նրան սիրում ես, որովհետև ես այդ ինքն էլ գիտե:

— Ինքն է՞լ գիտե:

— Այո: Ահա թե ինչ. ուր էլ որ ես գնամ, ինչ էլ որ ինձ պատահի, դու մնա նրանց մոտ իբրև նեցուկ: Ես, այսպես ասած, նրանց քեզ եմ հանձնում, Ռազումիխին: Ես այս ասում եմ, որովհետև լավ գիտեմ, որ դու նրան սիրում ես, ու համոզված եմ, որ դու մաքուր սիրտ ունես: Գիտեմ նաև, որ նա էլ կարող է սիրել քեզ և գուցե նույնիսկ արդեն սիրում է: Հիմա ինքդ որոշիր, թե ինչն է ավելի լավ, արդյո՞ք հարկավոր է, որ դու խմես, թե՞ հարկավոր չէ:

— Ռոզյա... գիտե՞ս ինչ... Ախ, գրողը տանի: Իսկ դու ո՞ւր ես ուզում գնալ. եթե այդ բոլորը գաղտնիք է, թող այդպես լինի: Բայց ես... ես կիմանամ գաղտնիքը... Հավատացած եմ, որ դա անպայման մի որևէ անհեթեթություն է: դատարկ բան, որ միայն դու ես այդ բոլորը հորինել: Սակայն դու հրաշալի մարդ ես, հրաշալի մարդ:

— Դու ինձ ընդհատեցիր, իսկ ես ուզում էի ավելացնել, որ քիչ առաջ դու շատ լավ ասացիր, թե այդ ծածուկ բաներն ու գաղտնիքները չպետք է իմանալ: Առայժմ թող այդ մի անհանգստանա: Ամեն ինչ իր ժամանակին կիմանաս, հենց այն պահին, երբ դա հարկավոր լինի: Երեկ մի մարդ ինձ ասաց, թե մարդուն օդ է հարկավոր, օ՞դ, օ՞դ: Ես ուզում եմ հիմա գնալ նրա մոտ և իմանալ, թե դրանով ինչ է ուզում ասել:

Ռազումիխինը կանգնել էր մտազբաղ և հուզված ու ինչ-որ բան էր կշռադատում:

«Նա քաղաքական դավադիր է, անշուշտ այդպես է, և ես շուտով մի վճռական քայլ է անելու, այո. այլ կերպ չի կարող լինել. և... Դու՞նյան այդ գիտե...», — հանկարծ մըտածեց Ռազումիխինը:

— Ուրեմն Ավգոստյա Ռոմանովնան գալիս է քեզ մոտ, — բառերը շեշտելով ասաց նա, — իսկ դու ուզում ես տեսնվել մի մարդու հետ, որը ասում է, թե մարդուն օդ է հարկավոր, օդ... և... և ուրեմն այն նամակն էլ... կապված է ցրա հետ, — ցածրաձայն եզրակացրեց Ռազումիխինը:

— Ի՞նչ նամակ:

— Այսօր ես մի նամակ ստացավ, որը նրան շատ անհանգստացրեց: Եմտ: Նույնիսկ չափազանց: Ես խոսեցիք մասին. խնդրեց քեզ բան չասել: Հետո... հետո ասաց, թե գուցե մենք շատ շուտով անջատվենք, հետո ինձ ինչ-որ շեղմ շնորհակալություն հայտնեց. հետո էլ անցավ իր սենյակը և փակեց դուռը:

— Նա նամակ է ստացել, — մտազբաղ հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Այո, նամակ. իսկ դու չգիտեիր: Հը՞մ:

Երկուսն էլ մի փոքր լռեցին:

— Ցտեսություն, Ռոզինո: Ես, բարեկամս... Մի ժամանակ... ասենք, լավ, ցտեսություն, գիտե՞ս, եղավ մի ժամանակ... Դե ցտեսություն, ես էլ եմ շտապում: Չեմ խմի: Հիմա հարկավոր չէ... սխալվում ես:

Ռազումիխինը շտապեց գնալ, բայց արդեն դուրս ելնելով ու ծածկելով դուռը, հանկարծ նորից այն բացեց ու մի կողմ նայելով ասաց.

— Ի դեպ, հիշո՞ւմ ես այն սպանությունը, Պորֆիրիին, պառավին: Իմացիր, որ մարդասպանը գտնվել է, խոստովանել է և ներկայացրել բոլոր ասպացույցները: Երևակայիր, դա այն աշխատողներից, ներկարարներից մեկն է, հիշո՞ւմ ես, ես այստեղ նրանց դեռ պաշտպանում էի: Կհավատա՞ս, երբ դռնապանը ու երկու վկաները բարձրանում էին պառավի բնակարանը, նա իր ընկերոջ հետ սանդուղքի վրա քրքրեց ու ծեծկռոց էր սարքել դիտավորյալ կերպով, հենց այդքի թող փչելու համար: Ինչպիսի՞ խորամանկություն, ինչպիսի՞ արիություն էր ցուցաբերել այդ լակոտը: Դժվար է հավատալ, բայց ինքը պարզաբանել է և ամեն ինչ խոստովանել: Եվ ինչպե՞ս ես սխալվել էի: Ըստ իս, դա ձեռնալու, հեղափոխության ձիրք է, իրավաբանական խաբեության ձիրք, ուրեմն և առանձնապես զարմանալու բան չկա: Մի՞թե այդպիսի մարդիկ չեն կարող լինել: Իսկ եթե նա չի դիմացել և խոստովանել է, ապա դրա համար ես նրան էլ ավելի շատ եմ հավատում: Դա ճշմարտանման է... Բայց ես, ես որքա՞ն սխալվում էի, թունդ պաշտպանում նրան:

— Ասա խնդրեմ, դու այդ որտեղից ես իմացել և ինչո՞ւ

է դա քեզ այդպէս հետաքրքրում,— նկատելի հուշմունքով հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Այ՛ն քեզ բան: Ինչո՞ւ է ինձ հետաքրքրում, բա՛ն հարցրի՛ր, էլի... Իմացել եմ Պորֆիրիից և ուրիշներից: Ասենք, նրանից եմ ամեն ինչ իմացել:

— Պորֆիրիի՞ց:

— Պորֆիրիից:

— Նա ի՞նչ... ի՞նչ ասաց,— վախժխելով հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Նա այդ շատ լավ բացատրեց ինձ: Բացատրեց հոգեբանորեն, յուրովի:

— Նա՞ բացատրեց: Հենց ի՞նքը բացատրեց քեզ:

— Ինքը, ինքը. ցտեսութիւն: Հետո էլի որոշ բաներ կպատմեմ, իսկ հիմա գործ ունեմ: Եղավ մի պահ, երբ ես մտածեցի... Դե լավ, հետո... Հիմա ես ինչո՞ւ պետք է խրմեմ: Դու ինձ առանց գինու էլ խմեցրիր: Ես հո հարբած եմ, Ռոդյա: Առանց գինու այժմ հարբած եմ, դե ցտեսութիւն, շատ շուտով էլի կգամ:

Ռազումիխինը գնաց:

«Նա, նա անշուշտ, անշուշտ քաղաքական դավադիր է»,— վերջնականապես եզրակացրեց Ռազումիխինը՝ դանդաղ իջնելով սանդուղքից: «Քրոջն է՞լ է մասնակից դարձրել: Ավդոտյա Ռոմանովնայի բնավորութեամբ դա շատ, շատ հնարավոր է: Նրանք տեսակցութիւններ են ունենում... Ավդոտյա Ռոմանովնան ակնարկում էր այդ բանը: Նրա շատ խոսքերից, խոսակցութիւններից... և ակնարկներից երևում է, որ բանը հենց այդպես է: Ուրիշ ի՞նչ կերպ կարելի է բացատրել այս ամբողջ խառնաշփոթութիւնը: Հը՛մ: Իսկ ես կարծում էի... Տե՛ր աստված, ինչե՛ր էի մտածում: Այո, դա մտքի խավարում էր, ու ես մեղավոր եմ նրա առաջ: Այդ նա էր, որ այն օրը միջանցքում, լամպի տակ ինձ մտախավարում պատճառեց: Թյո՛ւ, ինչպիսի՛ վատթար, կոպիտ, ստոր միտք իմ կողմից: Կեցցե՛ նիկոլայը, որ խոստովանեց... Այժմ հասկանալի են դառնում առաջվա բոլոր հանգամանքները՝ նրա այն հիվանդութիւնը, նրա տարօրինակ վարմունքը. նույնիսկ առաջ էլ, առաջ էլ դեռ համալսարանում նա միշտ մոռաց էր, նոթոտ... բայց հիմա ի՞նչ է նշանակում այդ նա-

մակը: Անշուշտ այստեղ էլ մի որևէ բան կա: Ռ՛ամից է այդ նամակը. ես ենթադրում եմ, որ... Հը՛մ: Չէ՛, այդ բոլորը ես կիմանամ»:

Ռազումիխինը ամեն ինչ վերհիշեց ու կշռադատեց Դունյայի վերաբերյալ, ու նրա սիրտը նվաղեց: Նա արագ, աճապարելով հեռացավ:

Հենց որ նա դուրս ելավ, Ռասկոլնիկովը վեր կացավ, մոտեցավ պատուհանին, անցավ անկյունից անկյուն, որքան այդ թույլ էր տալիս նրա խցիկի նեղվածքը, և... դարձյալ նստեց բազմոցին: Նա կարծես բոլորովին թարմացել էր. դարձյալ մաքառում, ուրեմն ելք է գտնվել:

«Այո, ուրեմն ելք է գտնվել, թե չէ ամեն ինչ հեղձուցիչ էր դարձել, խցվել, տանջալից ցավ էր պատճառում, ինչ-որ շճմածութիւն էր տիրում»: Պորֆիրի մոտ նիկոլայի հետ եղած դեպքից հետո նա, Ռասկոլնիկովը, շնչասպառ էր լինում անելք վիճակում, անձկութեան մեջ: Այնուհետև, նույն օրը տեղի ունեցավ խոսակցութիւն Սոնյայի հետ. ինքն այդ խոսակցութիւնը տարավ ու վերջացրեց բոլորովին, բոլորովին ոչ այնպես, ինչպես առաջ կարող էր երևակայել... նշանակում է բոլորովին, վայրկենապես, միանգամից թուլացել էր: Բայց չէ՞ որ այն պահին ինքը համաձայնել էր Սոնյայի հետ, սրտանց համաձայնել էր, որ ինքը մենակ, այդպիսի հոգեվիճակում անկարող է ապրել: Իսկ Սվիդրիգայլովը: Սվիդրիգայլովը հանելուկ է... Սվիդրիգայլովը անհանգստացնում է նրան, այդ ճշմարիտ է, բայց ուրիշ կողմից: Ինքը գուցե և մաքառելու է Սվիդրիգայլովի դեմ: Սվիդրիգայլովը գուցե նույնպես մի ամբողջ ելք է. բայց այլ բան է Պորֆիրին:

Այդպես ուրեմն, Պորֆիրին ինքն է բացատրութիւններ տվել Ռազումիխինին, ճոզեբաճական բացատրութիւններ է տվել: Սկսել է դարձյալ մեշտեղ բերել իր անիծված հոգեբանութիւնը: Մի՞թե Պորֆիրին թեկուզ մի բոպ կհավատա, թե նիկոլայը հանցավոր է, և դա այն ամենից հետո, ինչ որ այն ժամանակ եղավ իր և Պորֆիրի միջև, նիկոլայի գալուց առաջ երես առ երես տեղի ունեցած այն խոսակցութիւնից հետո, որի կապակցութեամբ չի կարելի գտնել ճիշտ մեկնաբանութիւն, բացի միայն մեկ մեկնաբանութիւնից: (Ռասկոլնիկովը այդ օրերին մի քանի անգամ վերհիշում և

աղոտ պատկերանում էր Պորֆիրիի հետ ունեցած այն ամբողջ խոսակցութեան առանձին մասերը. ամբողջ խոսակցութունը վերհիշելը անտանելի էր նրա համար): Այն ժամանակ նրանք իրար այնպիսի խոսքեր էին ասել, այնպիսի շարժումներ ու ժեստեր էին արել, այնպիսի հայացքներ էին փոխանակել, որոշ բաներ այնպիսի ձայնով էին ասվել, բանը այնտեղ էր հասել, որ դրանից հետո Նիկոլայը (որին Պորֆիրին պարզ հասկացավ հենց առաջին խոսքից ու շարժումից) չէր կարող խախտել Պորֆիրիի համոզմունքների բուն իսկ հիմքը:

«Եվ ի՞նչ: Նույնիսկ Ռազումիսինն էլ է սկսել կասկածանք տանել: Այն ժամանակ միջանցքում, լամպի տակ եղած խոսակցութունը իզուր չի անցել: Եվ ահա նա վազել է Պորֆիրիի մոտ... բայց սա ինչի՞ համար է նրան այդպես խաբել: Ի՞նչ նպատակով է Ռազումիսինի աչքերը դարձրել Նիկոլայի վրա: Ոչ, նա անպայման ինչ-որ բան է մտածել. այստեղ դիտավորութուններ կան, բայց ի՞նչ դիտավորութուններ: Ճշմարիտ է, այն առավոտից շատ, շափազանց շատ ժամանակ է անցել, իսկ Պորֆիրիի մասին ոչ մի լուր չկար: Եվ ի՞նչ, դա, իհարկե, ավելի վատ է...»: Ռասկոլնիկովը վերցրեց գլխարկը, ու մտախոհ քայլեց դեպի դուռը: Այդ ամբողջ ժամանակվա ընթացքում առաջին անգամ նա իրեն զգաց գոնե առողջ հոգեվիճակում: «Հարկավոր է գործը վերջացնել Սվիդրիգայլովի հետ,— մտածում էր նա,— և որքան կարելի է շուտ, ինչ կերպ էլ որ լինի. կարծեմ նա էլ է սպասում, որ ես ինքս գնամ իր մոտ»: Եվ այդ ակնթարթում նրա հոգնատանջ սիրտը այնպիսի ատելութամբ լրջվեց, որ գուցե նա կարողանար սպանել նրանցից որևէ մեկին՝ Սվիդրիգայլովին կամ Պորֆիրիին: Գոնե նա զգաց, որ եթե ոչ այժմ, ապա հետագայում ինքը կկարողանա այդ անել: «Տեսնենք, տեսնենք», կրկնում էր նա մտքում:

Գուռը բացեց թե չէ, հանկարծակի հանդիպեց Պորֆիրիին: Սա ներս մտավ: Ռասկոլնիկովը մի րոպե քարացավ, բայց միայն մի րոպե: Տարօրինակ բան. նա այնքան էլ չզարմացավ Պորֆիրիի գալու վրա և գրեթե չվախեցավ նրբանից: Նա միայն ցնցվեց, բայց արագ, վայրկենապես զգաստացավ: «Գուցե սա վախճա՞նն է: Բայց ի՞նչպես է,

որ նա մոտեցավ կամացուկ, կատվի պես, ու ես ոչինչ չլըսեցի: Մի՞թե ականջ էր դնում»: —

— Զե՛հք սպասում հյուրին, Ռոդիոն Ռոմանիչ,— ծիծաղելով ասաց Պորֆիրի Պետրովիչը: — Վաղուց էի ուզում գալ, անցնում եմ տան կողքից, մտածում եմ՝ ինչու չայցելեմ մի հինգ րոպեով: Ուզում եք գնա՞լ: Չեմ խանգարի: Միայն թե մի պապիրոս ծխեմ, եթե թույլ կտաք... —

— Դե նստեցեք, Պորֆիրի Պետրովիչ, նստեցեք,— ասաց Ռասկոլնիկովը այնպիսի առերևույթ, գոհ ու բարեկամական տեսքով, որ իրոք ինքն էլ կզարմանար իր վրա, եթե կարողանար իրեն նայել: Վախի մնացորդները, տականքները չքացան: Երբեմն մարդ այդպես կես ժամ մահացու վախ է զգում ավազակից, իսկ երբ դանակը դնում են նրա կոկորդին, ապա այստեղ նույնիսկ վախն էլ է անցնում: Ռասկոլնիկովը նստեց Պորֆիրիի դիմաց և անթարթ նայում էր նրան: Պորֆիրին կկոցեց աչքերը և վառեց լյապիրոսը:

«Դե խոսիր, է՛, խոսիր,— կարծես թե այդ բաները ուղղակի ուզում էին դուրս թռչել Ռասկոլնիկովի սրտից: — Հը՛, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դու չես խոսում»:

III

— Օ՛Ֆ, այս պապիրոսնե՛րը,— վերջապես, խոսեց Պորֆիրի Պետրովիչը, վերջացրեց ծխելը ու շունչ առավ,— վնասակար են, բոլորովին վնասակար, բայց չեմ կարողանում թողնել: Հազում եմ, կոկորդումս խզոց կա, ու շնչարգելութուն ունեմ: Ես, գիտե՞ք, վախկոտ եմ, նորերս գնացի Բ.—ի մոտ. յուրաքանչյուր հիվանդին minimum կես ժամ է նայում. նայելով ինձ, նա նույնիսկ ծիծաղեց. է՛լ մատներով թփթփացնել, է՛լ ականջ դնել. ձեզ,— ասում է,— ի միջի այլոց ծխախոտը վնաս է. թոքերդ լայնացած են: Իսկ ես ծիծաղելով ի՞նչպես թողնեմ, ինչո՞վ փոխարինեմ: Չեմ խմում, ահա և ամբողջ փորձանքը, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, փորձանք է, որ չեմ խմում: Ամեն ինչ հարաբերական է, Ռոդիոն Ռոմանիչ, ամեն ինչ հարաբերական է:

«Սա իր առաջվա պաշտոնական ձևամուրթի՞նն է մեղտեղ բերում, թե ինչ», զզվանքով մտածեց Ռասկոլնիկովը:

Նա հանկարծակի վերհիշեց իր և Պորֆիրիի վերջին հանդիպման ամբողջ տեսարանը, ու նրա սրտով մեկ հորդեց այն ժամանակվա զգացումը:

— Երեկ չէ մյուս օրը երեկոյան ես եկա ձեզ մոտ. դուք այդ չգիտե՞ք,— շարունակեց Պորֆիրի Պետրովիչը՝ դիտելով սենյակը,— մտա այստեղ, հենց այս սենյակը: Ինչպես և այսօր, անցնում էի այս տան կողքից ու որոշել էի այցելել ձեզ: Եկա, սենյակի դուռը բոլորովին բաց էր. դես-դենն նայեցի, սպասեցի, ձեր աղախնին ոչինչ չասացի ու գնացի: Դուռը չե՞ք փակում:

Ռասկոլնիկովի դեմքը ավելի ու ավելի էր մոռացվում: Պորֆիրին կարծես կուսահեց նրա մտքերը:

— Բացատրվելու եմ եկել, սիրելի Ռոդիոն Ռոմանիչ, բացատրվելու: Պետք է ձեր առաջ բացատրվեմ և պարտավոր եմ բացատրվել,— ժպտալով շարունակեց նա և նույնիսկ ձեռքերով թեթևակի թխկացրեց Ռասկոլնիկովի ծնկին, բայց համարյա նույն ակնթարթում նրա դեմքը հանկարծ լուրջ և մտահոգ արտահայտություն ստացավ. նույնիսկ կարծես թե տխրությամբ պատեց, և դա զարմանք պատճառեց Ռասկոլնիկովին: Սա դեռ երբեք չէր տեսել ու չէր ենթադրել այդպիսի արտահայտություն Պորֆիրիի դեմքին: — Վերջին անգամ մեր մեջ տարօրինակ խոսակցություն եղավ, Ռոդիոն Ռոմանիչ: Ասենք մեր առաջին տեսակցության ժամանակ էլ մեր մեջ նույնպես տարօրինակ խոսակցություն տեղի ունեցավ, բայց այն օրը... էհ, հիմա արդեն ամեն ինչ միևնույն բանին է հանգում: Ահա թե ինչ. ես գուցե և շատ մեղավոր եմ ձեր առաջ. ես այդ զգում եմ: Հիշո՞ւմ եք, թե մենք ինչպես բաժանվեցինք. ձեր ներվերը անհանգիստ էին և ծնկատակերը դողում էին, իմ ներվերն էլ անհանգիստ էին ու ծնկատակերս դողում էին: Եվ գիտե՞ք, այն ժամանակ ինչ-որ եղավ մեր մեջ, մի տեսակ անպատշաճ էր, ջենտլմենական չէր: Իսկ մենք այնուամենայնիվ հո ջենտլմեններ ենք. այսինքն, համենայն դեպս, ամենից առաջ ջենտլմեններ ենք. այդ պետք է հասկանալ. հիշո՞ւմ եք, թե բանը որտեղ էր հասնում... նույնիսկ բոլորովին անվայելուչ էր այդ ամենը:

«Այս ի՞նչ է, սա ինձ ինչի՞ տեղ է դնում», ապշած հարց-

նում էր Ռասկոլնիկովը ինքն իրեն՝ մի փոքր բարձրացնելով գլուխը և ակնապիշ նայելով Պորֆիրիին:

— Ես մտածել եմ, որ ավելի լավ է մենք հիմա անկեղծորեն վարվենք,— շարունակեց Պորֆիրի Պետրովիչը՝ մի փոքր ետ տանելով գլուխը ու խոնարհելով աչքերը: Նա կարծես չէր ցանկանում իր հայացքով վերստին շփոթեցնել իր առաջվա զոհին և կարծես անտեսում էր իր առաջվա պրիոմներն ու խորամանկությունները: — Այո, այդպիսի կասկածանքներն ու այդպիսի խոսակցությունները չեն կարող երկար շարունակվել: Այն ժամանակ մեզ զգաստացրեց Նիկոլայը, թե չէ ես չգիտեմ էլ, թե մեր մեջ բանը ուր կհասնի: Այդ անիծված քաղբևեռն այն ժամանակ նստել էր միջնորմի ետևում, կարո՞ղ եք այդ պատկերացնել: Դուք, իհարկե, այդ արդեն գիտեք. ինձ էլ հայտնի է, որ նա հետո ձեզ մոտ է եկել. բայց ինչ-որ դուք այն ժամանակ ենթադրեցիք, չէր եղել. ես ոչ ոքի չէի կանչել և ոչ մի կարգադրություն չէի արել: Դուք կհարցնեք, թե ինչու կարգադրություն չէի արել: Ինչպե՞ս ասեմ ձեզ. այդ ամենը կարծես ինձ էլ էր շփոթեցրել: Դռնապաններին կանչելու մասին էլ ես հազիվ կարգադրություն արեցի: (Երևի անցնելիս նկատեցիք դռնապաններին): Այն ժամանակ ես կայծակի արագությամբ մի միտք հղացա. գիտե՞ք, ես հաստատուն համոզմունքի էի հանգել, Ռոդիոն Ռոմանիչ: Մտածեցի, որ թեկուզ մի բան ձեռքիցս բաց թողնեմ, մի ուրիշ բանի պոչից կբռնեմ. գոնե իմ տրամադրության տակ եղածը աչքաթող չեմ անի: Բնությունից դուք շատ ջղայնոտ եք, Ռոդիոն Ռոմանիչ. նույնիսկ շափազանց ջղայնոտ եք ձեր բնավորության և սրտի մյուս բոլոր հիմնական հատկություններով հանդերձ, ես լիահույս եմ դրանում: Դե իհարկե, նույնիսկ այն ժամանակ էլ ես կարող էի մտածել, թե միշտ չի պատահում, որ մարդ տեղից վեր կենա ու բերանից թոցնի ամբողջ գաղտնիքը: Այդ թեև պատահում է, մանավանդ, երբ մարդուն հանում ես վերջին համբերությունից, բայց, համենայն դեպս, դա հազվադեպ է լինում: Ես կարող էի այդպես էլ դատել: Ոչ,— մտածում էի,— ինձ թեկուզ մի փոքրիկ փաստ է հարկավոր, թեկուզ ամենաանշնորհ մի փաստ, միայն մեկը, բայց այնպիսին, որից կարելի լինեիր կառչել, որը իրական լիներ, ու չհիմնվեի մի-

այն հոգեբանութեան վրա: Մտածում էի, որ եթե մարդ հանցավոր է, ապա, իհարկե, համենայն դեպս կարելի է նրանից մի որևէ էական բան իմանալ: Կարելի է նույնիսկ բոլորովին անսպասելի հետևանքի հասնել: Ես այն ժամանակ ձեր բնավորութեան վրա էի հույս դնում, Ռոզիոն Ռոմանիչ, ամենից շատ ձեր բնավորութեան վրա: Ես մեծապես հուսով էի ձեր նկատմամբ:

— Բայց դուք... դուք ինչո՞ւ եք հիմա շարունակ այդպես խոսում, — վերջապես, քրթմնջաց Ռասկոլնիկովը՝ նույնիսկ առանց լավ իմաստավորելու հարցը: «Ինչի՞» մասին է սա խոսում, տարակուսում էր նա, մի՞թե իսկապես ինձ անմեղ է համարում:

— Ինչու եմ այսպես խոսում: Ախր բացատրվելու եմ եկել, այսպես ասած, դա իմ սուրբ պարտքն եմ համարում: Ուզում եմ հիմնովին շարադրել ամեն ինչ, այսպես ասած, այն ժամանակվա ամբողջ անորոշութեան ամբողջ պատմությունը: Ես ձեզ շատ տանջանք եմ պատճառել, Ռոզիոն Ռոմանիչ: Ես հրեշ չեմ: Ես հո ինքս էլ եմ հասկանում, որ այդ ամենը դժվարությամբ կտանի ընկճված, բայց հպարտ, ամբողջապես ու անհամբեր, մանավանդ անհամբեր մարդը: Համենայն դեպս, ես ձեզ համարում եմ առավելապես ազնիվ և նույնիսկ մեծահոգութեան սաղմերով օժտված մի մարդ, թեպետև համաձայն չեմ ձեր բոլոր համոզմունքներին. պարտք եմ համարում այդ մասին հայտարարել առաջուց, շիտակությամբ և լիակատար անկեղծությամբ, որովհետև նախ և առաջ չեմ ցանկանում խաբել: Ճանաչելով ձեզ, ձեր հանդեպ համակրանք զգացի: Գուցե դուք ծիծաղո՞ւմ եք իմ այս խոսքերի վրա: Իրավունք ունեք: Գիտեմ, որ դուք ինձ հենց առաջին հայացքից շփոթեցիք, որովհետև իրոք սիրելու բան չկա: Բայց ինչ ուզում եք մտածեցեք, իսկ հիմա ես ցանկանում եմ բոլոր միջոցներով մեղմել իմ թողած տպավորությունը և ապացուցել, որ ես էլ սիրտ ու խիղճ ունեցող մարդ եմ: Անկեղծորեն եմ ասում:

Պորֆիրի Պետրովիչը մի փոքր կանգ առավ արժանապատվություն արտահայտող տեսքով: Ռասկոլնիկովը ինչ-որ մի նոր վախի հորդում զգաց: Այն միտքը, թե Պորֆիրին նրան անմեղ է համարում, հանկարծ սկսեց վախեցնել նրան:

— Հազիվ թե հարկավոր է մի առ մի պատմել այն ամենը, թե ինչպես այն ժամանակ դա սկսվեց, — շարունակեց Պորֆիրի Պետրովիչը: — Ես կարծում եմ, որ դա նույնիսկ ավելորդ է: Ես էլ հազիվ թե կարողանամ պատմել: Որովհետև ինչպե՞ս դա հանգամանորեն բացատրես: Սկզբում լուրեր էին պտտվում: Թե ինչ լուրեր էին դրանք, ումից էին ու երբ էին տարածվել... թե իսկապես ինչ առիթով էր բանը ձեզ հասել, իմ կարծիքով այդ էլ ավելորդ է պատմել: Անձամբ ինձ մոտ բանը սկսվեց պատահականությունից, բոլորովին անակնկալ պատահականությունից, որը իրոք կարող էր լինել և կարող էր չլինել: Ի՞նչ էր դա: Հը՞մ, կարծում եմ, որ նույնպես կարիք չկա ասել: Այդ ամենը, թե լուրերը և թե պատահականությունները այն ժամանակ զուգահեռակապեցին իմ մի մտքին: Անկեղծորեն եմ ասում, եթե խոստովանում եմ, ապա ամեն ինչ պետք է խոստովանեմ. ես առաջինը այն ժամանակ ձեզ կասկածի տակ առա: Պատավի այն նշումները իրերի վրա և այլն, և այլն՝ այդ ամենը դատարկ բան է: Նման բաներ հարյուրներով կարելի է հաշվել: Ես նաև առիթ ունեցա մանրամասն իմանալու ոստիկանական թաղամասի գրասենյակում եղած դեպքի մասին, նույնպես պատահաբար, այն էլ ոչ թե հարևանցիորեն, այլ հատկապես արժանահավատ պատմողից, որն ինքն էլ այդ շիտանալով, զարմանալիորեն պատկերեց այդ տեսարանը: Այդ ամենը հո միևնույն բանին է հանգում, միևնույն բանին, Ռոզիոն Ռոմանիչ, սիրելիս: Էհ, այստեղ ի՞նչպես կարելի էր որոշ կողմ չզառնալ: Հարյուր ճազարից երբեք ձի չի կազմվի, հարյուր կասկածանքից երբեք ապացույց չի կազմվի, ահա թե ինչ է ասում անգլիական առածը, իսկ չէ՞ որ դա միայն խելացի խոսք է, իսկ մոլություններից, մոլություններից փորձեցեք գլուխ հանել, չէ՞ որ քննիչն էլ մարդ է: Ես հիշեցի նաև մի ժողովում տպված ձեր հոդվածը, հիշո՞ւմ եք, դեռ ձեր առաջին այցելության ժամանակ մանրամասն խոսեցիք դրա մասին: Ես այն օրը ձեզ մի քիչ ձեռ առա, բայց այդ նրա համար էր, որ դուք շարունակեցիք արտահայտել ձեր մտքերը: Կրկնում եմ, դուք շատ անհամբեր և հիվանդ եք, Ռոզիոն Ռոմանիչ: Որ դուք համարձակ եք, մեծամիտ, լուրջ և... զգայուն, շատ զգայուն, այդ ամեն-

նը ես արգեն վաղուց գիտեի: Այդ բոլոր զգացումները ինձ
ծանոթ են, ու ես ձեր հողվածը կարդացի որպես ծանոթ հող-
ված: Դա մտահոգացվել էր անքուն գիշերներին, մոլեգնու-
թյան մեջ, սրտի զեղումով և բաբախումով, ճնշված խան-
դավառությամբ: Իսկ երիտասարդության մեջ այդ ճնշված,
հպարտ խանդավառությունը վտանգավոր է: Ես այն ժա-
մանակ դա մի փոքր ծաղրի առա, իսկ հիմա ձեզ կասեմ,
որ առհասարակ, այսինքն՝ իբրև սիրող, խիստ համակրում
եմ գրչի այդ առաջին, երիտասարդական, կաթոգին փորձը:
Մեզ-մշուշ, լարերի հնչյուն մշուշում: Ձեր հողվածը անհե-
թեթ է ու ֆանտաստիկ, բայց գրա մեջ նշմարվում է անկեղ-
ծություն, դրա մեջ կա ջահելության անեղծելի հպարտու-
թյուն, հանդուգն համարձակություն: Մռայլ է այդ հողվա-
ծը, բայց այդ լավ է: Ձեր հողվածը ես այն ժամանակ կար-
գացի ու պահեցի, պահեցի ու մտածեցի՝ «այս մարդուն
պետք է նկատի ունենալ»: Դե հիմա ասացեք, այսպիսի
նախընթաց հանգամանքից հետո ի՞նչպես կարելի է շտոր-
հել հետագայի մասին: Ա՛խ, տեր աստված, մի՞թե ես որևէ
բան եմ ասում: Մի՞թե ես հիմա որևէ բան եմ պնդում: Ես
միայն այն ժամանակ նկատի առա: Այստեղ ի՞նչ կա որ,
մտածում էի: Այստեղ ոչինչ, այսինքն՝ ուղղակի ոչինչ չկա,
ու թերևս այդ դատարկ բան է: Ու նույնիսկ ամենևին էլ վա-
յել չէ, որ ես, քննիչս, տարվեմ դրանով: Հրե՛ն, Նիկոլայն
է իմ ձեռքի տակ, և արգեն փաստեր էլ կան, ինչ ուզում եք
ասեք, փաստերը առկա են: Նա էլ իր հոգեբանությունն է
մեջտեղ բերում. նրանով պետք է զբաղվել, որովհետև դա
կյանքի և մահվան հարց է: Ինչի՞ համար եմ ես ձեզ հիմա
այս բոլորը ասում. որպեսզի դուք գիտենաք և ձեր մտքում
ու սրտում չմեղադրեք այն ժամանակվա իմ շար վարքի հա-
մար: Բայց դա շար չէր, անկեղծորեն եմ ասում, քա՛հ-քա՛հ:
Պուք ի՞նչ եք կարծում, ես այն ժամանակ չե՞մ եղել ձեզ
մոտ, խուզարկություն կատարելու համար: Եղել եմ, եղել,
քա՛հ-քա՛հ, եղել եմ, երբ դուք այստեղ հիվանդ պատկած
էիք անկողնում: Ոչ պաշտոնապես, ոչ իբրև քննիչ, բայց
եղել եմ: Ձեր բնակարանում ամեն ինչ զննվեց մանրամաս-
նորեն, մինչև վերջին թելը, բայց umsonst¹. մտածում էի՞

հիմա այդ մարդը կգա, ինքը կգա, այն էլ շատ շուտ. եթե
հանցավոր է, անպայման կգա: Մի ուրիշը չի գա, իսկ սա
կգա: Հիշո՛ւմ եք, թե ինչպես պարոն Ռազումիխինը սկսեց
ձեզ մոտ բերանից խոսքեր թոցնել: Այդ մենք էինք սարքել
ձեզ հուզելու համար, մենք դիտմամբ այդպիսի լուր էինք
տարածել, որ նա հայտներ ձեզ, իսկ պարոն Ռազումիխինը
այնպիսի մարդ է, որ չի կարող վրդովմունք տանել: Ամենից
առաջ ձեր բարկությունը և ձեր բացահայտ համարձակու-
թյունը պարոն Զամետովի աչքովն ընկավ. ախր ի՞նչպես
կարելի էր պանդուկում հանկարծ բերանից թոցնել՝ «ես եմ
սպանել»: Զափազանց համարձակ, շափազանց հանդուգն
վարմունք է դա, ու ես մտածում էի՝ եթե նա հանցավոր է,
ապա ուրեմն սարսափելի կովարար է: Այն ժամանակ հենց
այդպես էլ մտածեցի: Սպասում եմ: Անհամբեր սպասում
եմ ձեզ, իսկ Զամետովին դուք այն ժամանակ ուղղակի
հուպ էիք տվել, և... ախր բանն էլ հենց այն է, որ այդ ամ-
բողջ անիծված հոգեբանությունը կասկածելի է: Հա՛, սպա-
սում էի ձեզ, ու մեկ էլ կարծես ձեզ աստված տվեց, եկաք:
Միրոս այնպես էլ թրթռաց: Է՛հ, ձեր ինչի՞ն էր պետք այն
ժամանակ գալ: Հիշո՛ւմ եք, թե ներս մտնելիս ինչպես էիք
ծիծաղում. ես այդ պահին ամեն ինչ կռահեցի, ասես հայե-
լու մեջ տեսա, իսկ եթե ես ձեզ առանձնապես շապասեի,
ձեր ծիծաղի մեջ էլ ոչինչ չէի նկատի: Ահա թե ինչ է նշանա-
կում տրամադրված լինել: Պարոն Ռազումիխինն էլ եկավ:
Հա՛, քա՛րը, քա՛րը, հիշո՛ւմ եք քարը, որի տակ իրերն են
պահված: Կարծես այն տեսնում եմ ինչ-որ մի տեղ, բան-
ջարանոցում, դուք հո ասել էիք՝ բանջարանոցում, ասել էիք
Զամետովին, հետո էլ ինձ մոտ, երկրորդ անգամ, իսկ երբ
մենք սկսեցինք աչքի անցկացնել ձեր հողվածը, տնտղել
ներա շարադրվածքը, նկատեցինք, որ ձեր յուրաքանչյուր
բառը կրկնապատիկ իմաստ ունի, ասես դրա տակ մի ուրիշ
բառ էլ է թաքնված: Եվ ահա, Ռոդիոն Ռոմանիչ, ես այդ
կերպ հասա մինչև վերջին սյուները, ու երբ ճակատովս
զարնվեցի դրանց, ուշքի եկա: Ոչ, ասում եմ, այս ի՞նչ եմ
անում: Չէ՞ որ եթե ուզենաս, ասում եմ, կարող ես այս ամե-
նը ուրիշ կողմից բացատրել, նույնիսկ ավելի բնական դուրս
կգա: Ինքս հո ինձ եմ խոստովանում, որ ավելի բնական

¹ Ապարդյուն (գերմ.).

դուքս կգա: Տանջանք էր, էլի: Վոչ, մտածում եմ, ավելի լավ է ես գեթ մի փոքրիկ փաստ ունենամ...»: Ու երբ այն ժամանակ ես լսեցի այն զանգահարութունների մասին, նույնիսկ ուղղակի քարացա, նույնիսկ մարմնովս դող անցավ է՛հ, մտածում եմ, ահա և փոքրիկ փաստը: Հենց այդ է որ կա: Ու էլ գլուխ չէի կոտրում, ուղղակի չէի ուզում: Սեփական փողերիցս հազար ուրբի կտայի, որպեսզի իմ աչքերով ձեզ նայեի այն ընկերներին, երբ դուք հարյուր քայլ գնում էիք քաղքենու կողքից, որը ձեզ դեմ առ դեմ ամարդասպան էր անվանել, և ամբողջ հարյուր քայլ անցնելիս չհամարձակվեցիք նրան որևէ բան հարցնել... Հապա մեջքի սարսուռը, հապա այդ զանգահարութունները հիվանդ, կիսազառանցական վիճակում: Այսպես ուրեմն, Ռոդոն Ռոմանովիչ, այդ ամենից հետո էլ ինչո՞ւ եք զարմանում, որ ես այն ժամանակ ձեզ հետ այդպիսի կատակներ էի անում: Եվ ինչո՞ւ դուք հենց այն ընկերին եկաք: Կարծես թե ինչ-որ մեկը մղում էր ձեզ, աստված վկա, իսկ եթե նիկոլայը մեզ չբաժաներ, ապա... Իսկ նիկոլային հիշո՞ւմ եք, լա՞վ եք միտներդ պահել: Չէ՞ որ դա ամպրոպ էր, չէ՞ որ ամպրոպն էր ճայթել ամպից, շանթ ու կայծակ էր: Իսկ ես ինչպե՞ս ընդունեցի նրան: Մազաչափ անգամ չհավատացի ամպրոպին, ինքներդ բարեհաճեցիք տեսնել: Եվ ի՞նչ: Չեզնից հետո, երբ նա սկսեց միանգամայն ու միանգամայն սահուն պատասխանել իմ մի քանի հարցերին, ես խիստ զարմացա, հետո էլ նրան բոլորովին չհավատացի: Ահա թե ինչ է նշանակում աղամանդի պես պինդ լինել: Ոչ, — մտածում եմ, — մորգեն ֆրի, այստեղ ի՞նչ գործ ունի նիկոլայը:

— Ռազումիխինը քիչ առաջ ինձ ասաց, որ դուք հիմա էլ եք մեղադրում նիկոլային, և ինքներդ հավատացրել եք նրան, Ռազումիխինին...

Ռասկոլնիկովի շունչը բռնվեց ու նա շվերչացրեց խոսքը: Նա անասելի հուզմունքով էր լսում, թե ինչպես այդ մարդը, որը մինչև ուղն ու ծուծը հասկացել էր իրեն՝ Ռասկոլնիկովին, ուրանում էր ինքն իրեն:

— Պարոն Ռազումիխինը, — գոչեց Պորֆիրի Պետրովիչը, կարծես ուրախանալով շարունակ լսող Ռասկոլնիկովի խոսելուց, — քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Պարոն Ռազումիխինին այդ-

պես էլ հարկավոր էր վտարել. երկուսով լավ է, երրորդը թող քիթը չխոթի: Պարոն Ռազումիխինը ուրիշ է, կողմնակի մարդ է, եկել էր ինձ մոտ, խիստ զուստոված էր... է՛հ, աստված նրա հետ, ինչո՞ւ նա խառնվի այս գործին: Իսկ նիկոլայի մասին կուզեի՞ք իմանալ, թե այդ ինչ սյուժե է, այսինքն՝ ինչպես որ ես հասկանում եմ նրան: Նախ և առաջ նա դեռ անշահահաս երեխա է ու վախկոտ չէ, այնպես, էլի, որևէ արվեստագործի պես մի բան է: Իրավ, դուք մի ծիծաղեք, որ ես նրան այսպես եմ բնութագրում: Անմեղ է և ամեն բանի ընկալունակ: Զգայուն է, ցնորամիտ: Նա երգում է, պարում, ասում են՝ այնպես է հեքիաթներ պատմում, որ ուրիշ տեղերից հավաքվում են լսելու: Դպրոց է գնում, ջրը ջրջում է նվաղելու շափ, թեկուզ շնչին առիթով, հարբում է անզգայանալու շափ, ոչ թե փչացած լինելով, այլ այնպես, երբեմնակի, երբ խմեցնում են, դեռ մանկականորեն: Այն ժամանակ էլ գողութուն էր արել, բայց ինքն էլ այդ շփոթե: «Եթե գետնին ընկածն եմ վերցրել, դա ի՞նչ գողութուն է», ասում է նա: Արդյոք հայտնի՞ է ձեզ, որ նա հերձվածողներից է, այն էլ ոչ թե հերձվածողներից, այլ ուղղակի աղանդավոր է, նրա ցեղում աղանդավորներ են եղել, և նա ինքը դեռ վերջերս ամբողջ երկու տարի եղել է գյուղում, ինչ-որ վանականի հոգևոր խնամակալության տակ: Այս ամենը ես նիկոլայից և նրա ընկերակիցներից եմ իմացել: Եվ ի՞նչ: Ուզում էր ուղղակի վանք փախչել: Այդպիսի ձգտում ունի, գիշերները աղոթում էր աստծուն, հին, «Ճշմարիտ» գրքեր էր կարդում և դրանցով հափշտակվում: Նրա վրա խիստ ազդեց Պետերբուրգը, մանավանդ կանացի սեռը, նաև գինին: Ընկալունակ է, վանականին էլ, ամեն ինչ էլ մոռացել է: Ինձ հայանի է, որ մի նկարիչ սիրեց նրան, սկսեց հաճախել նրա մոտ, և ահա տեղի ունեցավ այս դեպքը: Ու նա վհատվեց. ի՞նչ անել. կախվե՛լ, փախչե՛լ: Ի՞նչպես վերաբերվել այն հասկացողությանը, որ ժողովրդի մեջ առաջացել է մեր իրավաբանության նկատմամբ: Ոմանց հո սարսափեցնում է «կղատապարտեն» բառը: Ո՞վ է մեղավոր ինչ-որ բան կասեն նոր դատարանները: Օ՛ֆ, աստված տա: Հա՛, երևում է, որ նիկոլայը բանտում հիշել է ազնվաբար պանականին. Աստվածաշունչը նույնպես մեջտեղ է եկել: Գի՛շ

տե՞ք արդյոք, Ռոդրիոն Ռոմանիչ, նրանցից ոմանց համար
ինչ է նշանակում «տառապել», այն էլ ոչ թե որևէ մեկի հա-
մար, այլ հենց այնպես, «տառապել»։ այսինքն թե տառա-
պանք ընդունել, առավել ևս իշխանութուններից: Իմ պաշ-
տոնավարության ժամանակ մի հեղաբարո կալանավոր մի
ամբողջ տարի նստած էր բանտում, գիշերները վառարանի
վրա շարունակ աստվածաշունչ էր կարդում, ու հափշտակ-
վեց դրանով, գիտե՞ք, բուրբուրվին հափշտակվեց, բանը այն-
տեղ հասավ, որ առանց որևէ առիթի վառարանից մի աղյուս
պոկեց ու շարտեց պետի վրա, թեև վերջինս նրան ոչնչով
չէր վիրավորել: Եվ ի՞նչպես շարտեց. դիտմամբ նրանից մի
արշին հեռու գցեց, որպեսզի վնաս չպատճառի: Դե, հայտ-
նի բան է, թե ինչպիսի վախճան է սպասում այն կալանա-
վորին, որը զենքով հարձակվում է պետերի վրա. ուրեմն
այդ կերպ «տառապանք ընդունեց»: Եվ ահա ես այժմ են-
թաղում եմ, որ Նիկոլայը ուզում է «տառապանք ընդու-
նել», կամ դրա պես մի բան: Ես այդ գիտեմ հաստատապես,
նույնիսկ փաստերից: Միայն թե ինքը չգիտե, որ ես այդ
գիտեմ: Մի՞թե հնարավոր չեք համարում, որ այդ աղանդա-
վորներից նման ցնորամիտներ դուրս կգան: Ինչքան կուզեք:
Վանկանը էլի սկսել է ազդել նրա վրա, Նիկոլայը նրան
առանձնապես վերհիշել է կախվելու փորձից հետո: Ասենք,
ինքը ամեն ինչ կպատմի ինձ, կգա: Դուք կարծում եք, կհա-
մառի: Սպանեցեք, դեռ կբացվի: Ժամ առ ժամ սպասում
եմ, որ կգա իր ցուցմունքներից հրաժարվելու: Ես այդ Նի-
կոլային սիրեցի և մանրակրկիտորեն հետազոտում եմ նը-
րան: Եվ ի՞նչ էիք կարծում, քա՛հ-քա՛հ, որոշ հարցերի
միանգամայն սահուն էր պատասխանում ինձ, ակներևաբար
հարկավոր տեղեկություններ էր ստացել, մի լավ պատ-
րաստվել. իսկ ուրիշ հարցերից ուղղակի անտեղյակ է, ոչինչ
չգիտե, չի իմանում, ու ինքն էլ չի ենթադրում, որ չգիտե:
Ոչ, պատվելի Ռոդրիոն Ռոմանիչ, այստեղ Միկոլկան գործ
չունի: Այստեղ գործը ֆանտաստիկ է, մոռայլ, արդիական,
մեր ժամանակի դեպք է, երբ մթազնել է մարդկային սիրտը,
երբ մեջ է բերվում միայն այն ֆրազը, թե արյունը «թար-
մացնում է», երբ քարոզվում է, թե ամբողջ կյանքը կոմֆոր-
տով պետք է լինի: Այստեղ գրքային երազանքներ են, այս-

տեղ թեորիապես շղագրգիտ սիրտ կա. այստեղ առաջին
քայլն անելու վճռականություն է երևում, բայց այդ վճռա-
կանությունը մի առանձին տեսակի է. և ահա մեկը վճռեց
տվյալ քայլն անել, բայց կարծես սարից գլորվեց կամ զան-
գակատնից ընկավ, ու ասես ուրիշի ոտքերով գնաց ոճիր
կատարելու: Սոռացավ մուտքի դուռը փակել, ու սպանեց,
սպանեց երկուսին, ըստ թեորիայի: Սպանեց, բայց չկարո-
ղացավ փողերը վերցնել, իսկ ինչ-որ կարողացավ վերցնել,
տարավ քարի տակ դրեց: Բավական չէր, որ տանջվեց դը-
ռան ետևում, երբ դուռը ծեծում էին ու զանգակն էր զնգում:
ոչ, նա հետո կիսազառանցական վիճակում գնաց դատարկ
բնակարանը, փորձեց էլի լսել այդ զանգակի ձայնը, դարձ-
յալ մեջքի սարսուռ զգալ... Դե, ասենք թե այդ եղավ հի-
վանդ վիճակում, բայց արի ու տես, որ սպանել է, իսկ իրեն
ազնիվ մարդ է համարում, արհամարհում է մարդկանց, դա-
լուկ հրեշտակի պես շրջում. ոչ, այստեղ ի՞նչ Նիկոլայ, ի՞նչ
բան, սիրելի Ռոդրիոն Ռոմանիչ, այստեղ Նիկոլայը գործ չու-
նի:

Այն ամենից հետո, ինչ որ առաջ ասվել էր. և այնքան
նման էր Ռասկոլնիկովին մեղադրելուց հրաժարվելուն, այս
վերջին խոսքերը արդեն չափազանց անսպասելի էին: Ռաս-
կոլնիկովը ամբողջ մարմնով դողաց, կարծես խոցված լի-
նեի:

— Ուրեմն... ո՞վ է... սպանել... — հարցրեց նա խեղդ-
վող ձայնով, էլ չկարողանալով իրեն պահել: Պորֆիրի Պետ-
րովիչը նույնիսկ ընկավ աթոռի թիկնակին, որպես թե այդ
հարցը անսպասելի էր և նրան զարմանք պատճառեց:

— Ինչպե՞ս թե ով է սպանել... — ասաց նա՝ կարծես
չհավատալով իր ականջներին, — ախր դուք եք սպանել, Ռո-
դրիոն Ռոմանիչ: Հենց դուք եք սպանել, — ավելացրեց նա հա-
մարյա շշնջալով, լիակատար համոզվածություն արտահայ-
տող ձայնով:

Ռասկոլնիկովը վեր թռավ բազմոցից, կանգնեց մի քա-
նի վայրկյան, և առանց մի բառ ասելու կրկին նստեց: Նրա
ամբողջ դեմքով հանկարծ թեթև շղաձգություն անցավ:

— Ձեր շրթունքը էլի ցնցվում է ինչպես այն ժամանակ,
— կարծես նույնիսկ կարեկցելով, քրթմնջաց Պորֆիրի Պետ-

րովիչը: — Կարծեմ դուք ինձ սխալ հասկացաք, Ռոդրիոն Ռոմանիչ, — մի փոքր լռելուց հետո ավելացրեց նա, — դրա համար էլ այդպես զարմացաք: Ես եկել եմ, որպեսզի ամեն ինչ ասեմ, և գործը բացելուց տանեմ:

— Ես չեմ սպանել, — շնչաց Ռասկոլնիկովը փոքրիկ, վախեցած երեխաների պես, որոնց բռնում են հանցանքի տեղում:

— Ոչ, դուք եք սպանել, Ռոդրիոն Ռոմանիչ, դուք, և ոչ թե մեկ ուրիշը, — համոզված և խստորեն շնչաց Պորֆիրին:

Երկուսն էլ լռեցին, ու լուսթյունը տևեց նույնիսկ շափեց դուրս եկար, մոտ տասը րոպե: Ռասկոլնիկովը կրթնել էր սեղանին ու մատներով լուռ տնտղում էր մազերը: Պորֆիրի Պետրովիչը նստել էր հանգիստ ու սպասում էր: Հանկարծ Ռասկոլնիկովը արհամարհանքով նայեց Պորֆիրիին:

— Դուք էլի հինն եք մեջտեղ բերում, Պորֆիրի Պետրովիչ, էլի ձեր նույն պրիտմները. հիրավի, ինչպե՞ս դա ձեզ չի ձանձրացնում:

— Է-է՛, բավական է, հիմա ինչի՞ս են պետք պրիտմները: Ուրիշ բան է, եթե այստեղ վկաներ լինեին. թե չէ մենք հո երկուսով ենք փսփսում: Ինքներդ եք տեսնում, ես նրա համար չեմ եկել ձեզ մոտ, որ ձեզ հետապնդեմ ու որսամ ինչպես նապաստակ: Խոստովանում եք, թե ոչ, այս րոպեին դա միևնույն է ինձ համար: Առանց ձեզ էլ իմ համոզմունքը հաստատ է:

— Իսկ եթե այդպես է, ինչո՞ւ եք եկել, — շղայնոտ հարցրեց Ռասկոլնիկովը: — Ես ձեզ առաջվա խոսքս եմ ասում. եթե դուք ինձ հանցավոր եք համարում, ինչո՞ւ չեք ինձ բանտ ուղարկում:

— Ա՛յ քեզ հարց: Ես ձեզ կետ առ կետ կպատասխանեմ. նախ՝ ձեզ ուղղակի կալանավորելը ինձ ձեռնառու չէ:

— Ի՞նչպես թե ձեռնառու չէ: Եթե դուք համոզված եք, օւրեմն պետք է որ...

— Է՛հ, հետո ի՞նչ, որ համոզված եմ: Չէ՞ որ այդ ամենը առայժմ իմ երազանքն է: Եվ ինչո՞ւ պետք է ես ձեզ ուղարկեմ այնտեղ հանգստանալու: Ինքնե՞րդ եք ուզում, թե՞ ինչ: Ասե՛ք թե ես այն քաղբենուն բերեմ ձեզ մերկացնելու, դուք

նրան կասե՞ք՝ «հարբած ես, ինչ է, ո՞վ է ինձ տեսել ձեզ հետ: Ես քեզ հենց հարբածի տեղ էի դնում, և իսկապես դու հարբած էիր»: Այդ դեպքում՝ ես ի՞նչ ասեմ, մանավանդ որ ձեր ասածը ավելի ճշմարտանման կլինի, քան նրա ասածը, որովհետև նրա ցուցմունքը միայն հոգեբանության վրա է հիմնված, որ չի էլ սազում նրա մոտիքին, իսկ դուք հենց բուն իսկ կետին կխփեք, որովհետև այդ սրիկան օղի է խլմում և նույնիսկ դրանով հայտնի է շատերին: Ես ինքս էլ հո մի քանի անգամ խոստովանել եմ ձեզ, որ հոգեբանությունը երկասյրի է, ու երկրորդ սայրը ավելի դիպուկ է և ավելի ճշմարտանման, ու դրանից բացի, ձեր դեմ ես առայժմ ոչինչ չունեմ: Ու թեև ես այնուամենայնիվ ձեզ բանտ կուղարկեմ և նույնիսկ ինքս եմ եկել (դա բողոքովին ընդունված չէ) նախապես ձեզ ամեն ինչ հայտնելու: Բայց և այնպես շիտակ եմ ասում ձեզ (այդ էլ ընդունված չէ), որ դա ինձ ձեռնառու չի լինի: Երկրորդ, ես եկել եմ ձեզ մոտ, որովհետև...

— Որովհետև ի՞նչ (Ռասկոլնիկովը դեռ էլի շնչասպառ էր լինում):

— Ինչպես և սկզբում ասացի, ինձ պարտավոր եմ համարում բացատրվել ձեզ հետ: Չեմ ուզում, որ դուք ինձ հրեք համարեք, մանավանդ որ անկեղծորեն համակրում եմ ձեզ, հավատաք, թե չհավատաք: Երրորդ, դրա հետևանքով էլ ձեզ մոտ եմ եկել բացահայտ ու շիտակ առաջարկով՝ մեղա եկեք, խոստովանեցեք ձեր հանցանքը: Դա ձեզ համար չափազանց շահավետ կլինի, ինձ համար էլ շահավետ կլինի, որովհետև կազատվեմ գլխացավանքից: Դե ասացե՞ք սա անկեղծություն է իմ կողմից, թե՞ ոչ:

Ռասկոլնիկովը մի րոպե մտածեց:

— Լսեք, Պորֆիրի Պետրովիչ, դուք հո ինքներդ եք ասում, որ միայն հոգեբանության վրա եք հիմնվում, այնինչ մեջտեղ բերեք մաթեմատիկան: Դե ի՞նչ կասեք, եթե ինքե՛ներդ էլ եք հիմա սխալվում:

— Ոչ, Ռոդրիոն Ռոմանիչ, չեմ սխալվում: Մի փոքրիկ փաստ ունեմ: Այդ փաստը ես այն ժամանակ էլ ունեի. աստված ուղարկեց:

— Ի՞նչ փաստ:

— Չեմ ասի, Ռոդրիոն Ռոմանիչ: Համենայն դեպս ձեզ բանտ կուղարկեմ, հիմա այլևս իրավունք չունեմ հետաձգելու: Դե ուրեմն ինքներդ դատեցեք. հիմա ինձ համար սա միևնույն է, ես միայն ձեզ համար եմ անում այս առաջարկը: Աստված վկա բանը ավելի լավ կլինի, Ռոդրիոն Ռոմանիչ:

Ռասկոլնիկովը շարախինդ քմծիծաղեց:

— Ախր դա ոչ միայն ծիծաղելի է, դա նույնիսկ անամոթութիւն է: Եթե նույնիսկ ես հանցավոր լինեմ (եւ այդ ամենակին էլ շեմ ասում), ինչո՞ւ պետք է ձեզ մեղա գամ, երբ դուք ինքներդ եք ասում, թե ես բանտ կնստեմ հանգրտանալու:

— Ռոդրիոն Ռոմանիչ, այնքան էլ մի հավատաք խոսքերին. գուցե և հանգրտանալու համար չգնաք: Չէ՞ որ դա միայն թեորիա է, այն էլ իմ թեորիան, իսկ ես ձեզ համար ի՞նչ հեղինակութիւն եմ, որ: Ես ինքս էլ գուցե հիմա որոշ բան թաքցնում եմ ձեզնից: Երկրորդ՝ ինչպե՞ս թե շահավետ չի լինի: Գիտե՞ք արդո՞ք, թե մեղա գալու դեպքում որքան կմեղմացվի ձեր հանցանքը: Դուք ի՞նչ ժամանակ մեղա կըզգաք. լավ մտածեցեք. այն ժամանակ, երբ մի ուրիշը իր վրա է վերցրել ամբողջ ոճրագործութիւնը: Ես ձեր առաջ հենց աստծով եմ երդվում, գործը այնպես կսարքեմ ու կտանեմ, որ ձեր խոստովանութիւնը իբր թե բոլորովին անսպասելի կլինի: Այդ ամբողջ հոգեբանութիւնը մենք իսպառ կոչընչացնենք, ձեր նկատմամբ եղած բոլոր կասկածանքները ես ի չիք կդարձնեմ, այնպես որ ձեր ոճրագործութիւնը մտքի մթազնման հետևանք կհամարվի, քանի որ, խղճով ասած, այդպիսի մթազնում իրոք եղել է: Ես ազնիվ մարդ եմ, Ռոդրիոն Ռոմանիչ, կկատարեմ իմ խոսքը:

Ռասկոլնիկովը տխուր լոց ու կախեց գլուխը. նա երկար մտածեց և, վերջապես, դարձյալ քմծիծաղ տվեց, բայց նրա ժպիտը արդեն հեղաբարո էր և տրտում:

— Է՛հ, հարկավոր չէ, — ասաց նա՝ կարծես արդեն ոչինչ շթաքցնելով Պորֆիրիից: — Չարժե: Ինձ բոլորովին հարկավոր չէ ձեր մեղմացումը:

— Այ, ես հենց դրանից էի վախենում, — տաքանալով և կարծես ակամա բացականչեց Պորֆիրին, — ես հենց

դրանից էի վախենում, որ դուք կհրաժարվեք մեղմացումից՝ Ռասկոլնիկովը տխուր ու սևեռուն նայեց նրան:

— Էյ, կյանքից մի խորշեք, — շարունակեց Պորֆիրին, — ձեր առջև դեռ շատ բան կլինի: Ի՞նչպես թե մեղմացում չի հարկավոր, ի՞նչպես թե: Դուք անհամբեր մարդ եք:

— Իմ առջև ի՞նչ շատ բան կլինի:

— Կյանք: Դուք ի՞նչ մարգարե եք որ, մի՞թե շատ բան գիտեք: Որոնեցեք և կգտնեք: Գուցե աստված ձեզ դրա համար է պահում: Այդ շղթան մշտական չէ...

— Մեղմացո՞ւմ կլինի... — ծիծաղեց Ռասկոլնիկովը:

— Ի՞նչ կա որ, բուրժուական ամոթանքի՞ց վախեցաք, թե՞ ինչ: Գուցե և վախեցաք, բայց ինքներդ էլ այդ շղթանք, որովհետև ջահել եք: Այնուամենայնիվ դուք չեք, որ պիտի վախենաք կամ ամաչեք մեղա գալուց:

— Է-է՛հ, թքած դրա վրա, — արհամարհանքով ու զրզվանքով շշնջաց Ռասկոլնիկովը՝ կարծես խոսել է՛լ շցանկանալով: Նա դարձյալ վեր կացավ, ասես ուզում էր դուրս գալ որևէ տեղ, բայց կրկին նստեց նկատելի հուսալքմամբ:

— Իհարկե, թքած: Կորցրել եք ձեր հավատը և կարծում եք, թե ես կոպտաբար շողոքորթում եմ ձեզ: Բայց մի՞թե դուք շատ եք ապրել, մի՞թե շատ բան եք հասկանում: Թեորիա եք մոգոնել ու ամաչում եք, որ այն ձախողվել է, որ ամենակին էլ օրիգինալ բան չի ստացվել: Ստացվել է ստոր արարք, այդ ճշմարիտ է, բայց և այնպես դուք անհուսալիորեն ստոր չեք: Բոլորովին էլ շատ ստոր մարդ չեք: Գոնե երկար ժամանակ ինքներդ ձեզ չեք մոլորեցրել, միանգամից եք անցել բանականության սահմաններից: Ես ձեզ ո՞ւմ տեղ եմ ընդունում. ես ձեզ այնպիսի մարդու տեղ եմ ընդունում, որին թեկուզ կտրատես էլ, կդիմանա, ու ժպտալով կնայի տանջողներին, եթե միայն հավատ կամ աստծուն գտնի: Գե՞ գտեք, ու կապրեք: Նախ՝ հարկավոր է, որ օղափոխվեք ի՞նչ կա որ, տառապանքն էլ լավ բան է: Տառապանք: Նեկույշը գուցե և իրավացի է, որ տառապանք է ուզում: Գիտեմ, որ հավատ չեք զգում, բայց մի իմաստակեք, ուղղակի առանց առարկելու հանձնվեցեք կյանքին. մի անհանգրստանաք, ուղղակի կփրկի ու ոտքի կհանի: Ինչպե՞ս կփրկե՞ս ես ինչ իմանամ: Ես միայն հավատում եմ, որ դուք դեռ շատ

եք ապրելու: Գիտեմ, որ դուք հիմա իմ խոսքերը սերտած խրատի տեղ եք ընդունում. այո, գուցե հետո կհիշեք, երբևէ հարկավոր կլինեն. հենց դրա համար եմ ասում: Դեռ լավ է, որ դուք միայն մի պատավ եք սպանել: Իսկ եթե ուրիշ թեորիք մտածեիր, ապա թերևս հարյուր միլիոն անգամ ավելի ալախդակ բան անեիր: Թերևս պետք է շնորհակալ լինել աստծու: Գուր ի՞նչ գիտեք, գուցե աստված ձեզ պահում է մի բանի համար: Իսկ դուք մեծ սիրտ ունեցեք և քիչ վախեցեք: Մի՞թե վախեցել եք առաջիկա մեծ փորձությունից: Ոչ, այստեղ արդեն ամոթ է վախենալը: Քանի որ այդպիսի քայլ եք արել, ուրեմն գոտեպնդվեցեք: Այս է արդարությունը: Ահա և կատարեցեք, ինչ-որ պահանջում է արդարությունը: Գիտեմ, որ հավատուրաց եք, բայց, աստված վկա, կյանքը կփրկի: Հետո ինքներդ ամեն ինչ կսիրեք: Հիմա ձեզ օդ է հարկավոր, օ՛ր, օ՛ր:

Ռասկոլնիկովը նույնիսկ ցնցվեց:

— Ախր ո՞վ եք դուք,— գոչեց նա,— դուք այդ ի՞նչ մարդարե եք: Այդ ո՞ր վեհապանձ անդորրություն բարձունքից եք գերիմաստուն մարգարեություններ ինձ ասում:

— Ով եմ ե՞ս: Ես արդեն իմ կյանքն ապրած մարդ եմ, արի՛շ ոչինչ: Մի մարդ, որ զգացմունքներ ունեցող ու կաթեկցող է, անշուշտ որոշ բաներ էլ գիտեցող, բայց արդեն թուպառ ապրել է իր կյանքը: Իսկ դուք ուրի՛շ եք. ձեզ համար աստված կյանք է պատրաստել (ո՞վ գիտե, գուցե ձեզ համար էլ ամեն ինչ կանցնի ծխի պես, ոչինչ չի մնա): Ինչ արած, որ դուք կանցնեք այլ մարդկանց շարքը: Այդպիսի սիրտ ունենալով, հո չե՞ք ցավելու, որ կոմֆորտից զուրկ կլինեք: Ի՞նչ արած, որ գուցե երկար ժամանակ ձեզ ոչ որ չի տեսնի: Բանք ժամանակը չէ, այլ դուք ինքներդ եք: Ա՛րև եղեք, ու բոլորն էլ ձեզ կտեսնեն: Արևը պետք է ամենից առաջ արև լինի: Դուք ի՞նչ եք դարձյալ ժպտում. որ ես Շիլլերի պե՞ս եմ խոսում: Գրազ եմ գալիս, դուք ենթադրում եք, թե ես հիմա շողոքորթում եմ ձեզ: Ի՞նչ կա որ, գուցե և իսկապես շողոքորթում եմ, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Դուք, Ռոգոժեն Ռոմանիչ, իմ խոսքերին այնքան էլ մի՛ հավատաք, նույնիսկ երբեք էլ լիովին մի՛ հավատաք, այսպես է իմ բնավորությունը, համաձայն եմ. միայն թե ահա ինչ կավելացնեմ.

թե որքան ես ստոր մարդ եմ և որքան ազնիվ եմ, կարծում եմ, որ ինքներդ կարող եք դատել:

— Դուք ինձ ե՞րբ եք ձերբակալելու:

— Կարող եմ մեկ ու կես կամ երկու օր ձեզ ազատ թողնել: Մտածեցեք, բարեկամս, աղոթեցեք աստծուն: Այդպես ավելի շահավետ է, աստված վկա, ավելի շահավետ է:

— Իսկ եթե ես փախչե՞մ,— ինչ-որ տարօրինակ քմծիծաղ տալով հարցրեց Ռասկոլնիկովը:

— Ո՛չ, չե՞ք փախչի: Մուծիկը կփախչի, մողայական ազանդավորը, ուրիշի մտքի լակեյը կփախչի, որովհետև բավական է միայն մատի ծայրով ցույց տաս ինչպես միշտան Դիրկային*, և նա իր ողջ կյանքում ինչի ասես կհավատա: Իսկ դուք հո այլևս չեք հավատում ձեր թեորիային, ինչո՞ւ պիտի փախչեք: Փախչելով ի՞նչ պիտի անեք: Փախածի վիճակը զարշելի է ու դժվար, իսկ ձեզ ամենից առաջ հարկավոր է կյանք ու որոշակի դրություն, համապատասխան օդ, իսկ փախչելով ի՞նչ օդ պիտի շնչեք: Կփախչեք և ինքներդ կվերադառնաք: Առանց մեզ դուք յուր չեք գնա: Իսկ եթե ես ձեզ բանտ նստեցնեմ, մեկ, երկու, երեք ամիս նստելուց հետո, հանկարծ հիշելով իմ խոսքը, ինքներդ կներկայանաք. և դա թերևս ձեզ համար էլ անսպասելի կլինի: Մի ծած առաջ դուք չեք էլ գիտենա, որ կգաք խոստովանելու: Ես նույնիսկ հավատացած եմ, որ դուք կորոշեք «տառապանք ընդունել»: Հիմա իմ խոսքերին չեք հավատում, բայց ինքներդ դրա վրա կանգ կառնեք: Որովհետև տառապանքը մեծ բան է, Ռոգոժեն Ռոմանիչ. դուք մի նայեք, որ ես հաստատեցի եմ, այդ ոչինչ, բայց ես գիտեմ, որ տառապանքի մեջ գաղափար կա, մի ծիծաղեք ասածիս վրա: Նիկոլայը իրավացի է: Ոչ, չեք փախչի, Ռոգոժեն Ռոմանիչ:

Ռասկոլնիկովը վեր կացավ ու վերցրեց գլխարկը: Պորֆիրի Պետրովիչը նույնպես վեր կացավ:

— Ուզում եք զբոսնելո՞ւ գնալ: Երեկոյան լավ է եղանակը, միայն թե ամպրոպ չլինի: Ասենք, ավելի լավ կլինի. եթե օդը թարմանա...

Նա էլ վերցրեց գլխարկը:

— Դուք, Պորֆիրի Պետրովիչ, ամենևին չկարծեք, թե այսօր ես ձեզ խոստովանեցի,— խստորեն ու կտրուկ ասաց

Ռասկոլնիկովը: — Դուք տարօրինակ մարդ եք, ու ես ձեզ լսում էի միայն հետաքրքրությունից դրդված: Ես ձեզ ոչինչ չեմ խոստովանել... Սա միտներդ պահեցեք:

— Հա՛, էլի՛, գիտեմ, կհիշեմ. հը՛մ, նույնիսկ դողում է: Մի անհանգստանաք, սիրելիս. միայն թե շափից դուրս շատ չի կարելի գրոսնել: Համենայն դեպս ես ձեզնից մի բան եմ խնդրում,— ձայնը ցածրացնելով ավելացրեց Պորֆիրին,— փափուկ հարց է, բայց կարևոր է. եթե համենայն դեպս (ասենք, ես դրան չեմ հավատում և ձեզ այդ բանին անընդունակ եմ համարում), այնպես պատահի, որ դուք այդ քառասուն-հիսուն ժամվա ընթացքում գործը վերջացնեք որևէ այլ կերպ, որևէ ֆանտաստիկ ձևով՝ ինքներդ ձեռք բարձրացնեք ձեզ վրա (սա անհեթեթ ենթադրություն է, բայց դուք սրա համար ներեցեք ինձ), ապա մի կարճ, բայց հանգամանակից գրություն թողեք: Այնպես, էլի, մի-երկու տող, միայն երկու տող, ու քարն էլ հիշատակեցեք. դա ազնիվ վարմունք կլինի: Դեհ, ցտեսություն... Ցանկանում եմ հաճելի մտքեր, օգտակար նախաձեռնություններ:

Պորֆիրին դուրս ելավ մի տեսակ կորացած և կարծես խուսափելով Ռասկոլնիկովին նայելուց: Ռասկոլնիկովը մոտեցավ պատուհանին և ջղայնորեն անհամբերությամբ սպասեց այնքան, մինչև որ ըստ իր հաշվի Պորֆիրին դուրս կգար փողոց և կհեռանար: Հետո ինքն էլ հապճեպ դուրս եկավ սենյակից:

III

Նա շտապում էր գնալ Սվիդրիգայլովի մոտ: Թե ինչ կարող էր հուսալ այդ մարդուց, նա ինքն էլ չգիտեր: Բայց այդ մարդը մի ինչ-որ ազդեցություն ուներ նրա վրա: Մի անգամ այդ գիտակցելով, նա այլևս չէր կարողանում հանգստանալ, ու հիմա հասել էր այդ ամենը պարզելու ժամանակը:

Ճանապարհին նրան առանձնապես տանջում էր մի հարց. արդյոք Սվիդրիգայլովը եղե՞լ էր Պորֆիրիի մոտ:

Նա կարծում էր և լիովին հավատացած էր, որ չէր եղել: Նա նորից ու նորից մտածեց, հիշեց Պորֆիրիի ամբողջ այցելությունը և հասկացավ, որ չէր եղել, իհարկե, չէր եղել:

Բայց եթե դեռ չի եղել, արդյոք կգնա՞, թե չի գնա Պորֆիրիի մոտ:

Հիմա նրան առայժմ թվում էր, թե չի գնա: Ինչո՞ւ: Նա այդ էլ չէր կարողանա բացատրել, բայց եթե կարողանար էլ բացատրել, հիմա դրա վրա առանձնապես գլուխ չէր կոտրի: Այդ ամենը նրան տանջում էր, ու միևնույն ժամանակ նա գլուխ շունքեր դրա հետ: Տարօրինակ էր, զուցե ոչ ոք դրան չհավատար, բայց նա իր այժմյան անխուսափելի ճակատագրի մասին մի տեսակ թույլ, ցրվածորեն էր հոգում: Նրան տանջում էր ինչ-որ մի ուրիշ բան, շատ ավելի կարեւոր, արտակարգ, հենց իրեն և ոչ թե ուրիշին վերաբերող ինչ-որ մի ուրիշ, գլխավոր բան: Այն էլ ասած, նա բարոյական անշափ հոգնածություն էր զգում, թեև նրա բանականությունը այդ առավոտյան ավելի լավ էր աշխատում, քան այդ բոլոր վերջին օրերում:

Եվ արդյոք արժե՞ր հիմա, այն ամենից հետո, ինչ որ եղել էր, ջանք թափել հաղթահարելու այդ բոլոր նոր, շնչին գծվարությունները: Օրինակ, արդյո՞ք արժեր խարդավանել, որ Սվիդրիգայլովը չգնար Պորֆիրիի մոտ, հետամուտ լինել, իմանալ, ժամանակ կորցնել մի ինչ-որ Սվիդրիգայլովի վրա:

Եվ այդ ամենը որքա՞ն ձանձրացրել էր նրան:

Մինչդեռ նա այնուամենայնիվ հապճեպ գնում էր Սվիդրիգայլովի մոտ. զուցե նրանից որևէ նոր բան, ցուցումներ, ե՞լք էր սպասում: Խեղդվողը հո ծղոտից էլ է բռնում: Արդյո՞ք ճակատագիրը չէ, բնազդը չէ, որ հանդիպեցնում է նրանց. զուցե և այդ միայն հոգնածություն, հուսալքում էր. զուցե նրան հարկավոր էր ոչ թե Սվիդրիգայլովը, այլ որևէ մեկ ուրիշը, իսկ Սվիդրիգայլովը մեջտեղ էր եկել հենց այնպես, պատահականորեն: Սոնյա՞ն: Բայց ինչո՞ւ հիմա ինքք գնար Սոնյայի մոտ: Դարձյալ նրա արցունքները տեսնե՞ր Սոնյան սարսափելի էր նրա համար: Սոնյան իրենից ներկայացնում էր անողոք դատավճիռ, անփոփոխ վճիռ: Նրանք չէին կարող միևնույն ճանապարհով գնալ: Առանձնապես այդ բուպին նա ի վիճակի չէր տեսնել Սոնյային: Ոչ, արդյո՞ք ավելի լավ չէ նախընտրել Սվիդրիգայլովին, տեսնել, թե ինչ զուրս կգա: Եվ Ռասկոլնիկովը չէր կարող չգիտակցել, որ

Սվիդրիգայլովը արդեն վաղուց կարծես թե իրեն հարկավոր է մի ինչ-որ բանի համար:

Սակայն նրանք իրար հետ ի՞նչ առնչություն կարող են ունենալ: Նույնիսկ նրանց շարագործություններն էլ չեն կարող միանման լինել: Բացի դրանից, այդ մարդը խիստ ահաճ էր, ակներևաբար չափազանց փշաքաժ, անպայման խորամանկ ու խաբերա, գուցե շատ շար: Նրա մասին այդպիսի լուրեր են պտտվում: Ճշմարիտ է, նա հոգում էր Կատերինա Իվանովնայի երեխաների մասին, բայց ո՞վ գիտե ինչի համար և ինչ է այդ նշանակում: Այդ մարդը շարունակ ինչ-որ դիտավորություններ ու ծրագրեր ունի:

Այդ բոլոր օրերին Ռասկոլնիկովին էլի մի միտք էր զբաղեցնում և խիստ անհանգստացնում, թեև նա նույնիսկ աշխատում էր վանել այն, որովհետև դա ծանր էր իր համար: Նա երբեմն մտածում էր՝ Սվիդրիգայլովը շարունակ պտրտվում էր իր՝ Ռասկոլնիկովի, շուրջը, ու հիմա էլ է պտտվում: Սվիդրիգայլովը իմացել է նրա գաղտնիքը: Սվիդրիգայլովը դավեր ուներ Դունյայի դեմ: Իսկ եթե հիմա էլ ունի՞: Գրեթե հաստատապես կարելի է ասել՝ այո: Իսկ եթե հիմա, գիտենալով իր, Ռասկոլնիկովի, գաղտնիքը և այդ կերպ ուժ ունենալով իր վրա, նա ուզենա այն օգտագործել իբրև զենք Դունյայի դեմ:

Այս միտքը երբեմն, նույնիսկ երազում էլ տանջում էր նրան: Դեռ առաջին անգամ էլ դա այնպես վառ էր նրա գետակցության մեջ, ինչպես հիմա, երբ նա գնում էր Սվիդրիգայլովի մոտ: Հենց միայն այս միտքը նրան մոռալ կատաղության էր հասցնում: Նախ՝ այդ դեպքում կիոխովի ամեն ինչ, նույնիսկ իր վիճակը: Հարկավոր կլինի անմիջապես գաղտնիքը հայտնել Դունեչկային: Թերևս հարկավոր կլինի մատնել ինքն իրեն, որպեսզի Դունեչկան որևէ անզգույշ քայլ չանի: Նամա՞կը: Այդ առավոտ Դունյան ինչ-որ նամակ է ստացել: Պետերբուրգում նա ո՞ւմից կարող էր նամակ ստանալ (գուցե Լուժինի՞ց): Ճշմարիտ է, այնտեղ հսկում է Ռազումիխինը: Բայց Ռազումիխինը ոչինչ չգիտեր: Գուցե հարկավոր է Ռազումիխինին է՞լ հայտնել գաղտնիքը: Ռասկոլնիկովը նողկանքով մտածեց այդ մասին:

Համենայն դեպս հարկավոր է Սվիդրիգայլովին տեսնել

որքան կարելի է շուտ, վերջնականապես որոշեց նա: Փառք աստծու, այստեղ հարկավոր են ոչ այնքան գործի մանրամասնությունները, որքան դրա էությունը: Բայց եթե, եթե Սվիդրիգայլովը որևէ վատ բան անի, եթե նա ինչ-որ դավեր է լարում Դունյայի դեմ, ապա...

Ռասկոլնիկովը այդ ամբողջ ժամանակվա ընթացքում, այդ ամբողջ ամսում այնքան էր հոգնել, որ հիմա արդեն անկարող էր նման հարցերը լուծել այլ կերպ, քան այսպիսի ձևով: «Ես կսպանեմ նրան, Սվիդրիգայլովին»: Այսպես էր մտածում նա սառը հուսալքման վիճակում: Ծանր զգացումը մաշում էր նրա սիրտը: Նա կանգ առավ փողոցի մեջտեղում ու նայեց իր շուրջը: Ո՞ր ճանապարհով է գնում և ո՞ր տեղ է հասել: Նա գտնվում էր Ռ պողոտայում, երեսուն կամ քառասուն քայլ հեռու Սեննայա հրապարակից, որտեղից անցել էր: Ձախ կողմի տան ամբողջ երկրորդ հարկը պանդոկ էր: Բուք պատուհանները լայն բացված էին: Պատելով ըստ պատուհաններից երևացող, շարժվող կերպարանքների, պանդոկը լեփ-լեցուն էր: Դահլիճում երգում էին երգիչները, հնչում էր կլաուստը, շուժակը, ու թնդում թուրքական թմբուկը: Կանացի ճղճողոցներ էին լսվում: Տարակուսելով, թե ինչու էր հասել Ռ պողոտան, Ռասկոլնիկովը ուզեց ետ գառնալ, երբ հանկարծ պանդոկի ծայրի բաց պատուհաններից մեկում տեսավ Սվիդրիգայլովին, որը նստել էր թեյի սեղանի առաջ, ծխամորճը բերանին: Դա չափազանց, սարսափեցնելու չափ ապշեցրեց նրան: Սվիդրիգայլովը լուռ հետամտում, նայում էր նրան: Ռասկոլնիկովին իսկույն զարմացրեց նաև այն, որ Սվիդրիգայլովը կարծես ուզում էր վեր կենալ և կամացուկ չքանալ, քանի դեռ իրեն չէին նկատել: Ռասկոլնիկովը անմիջապես ձևացրեց, թե ինքը չի նկատել նրան և մտազբաղ մի այլ կողմ է նայում, բայց շարունակեց աչքի տակով հետամտել նրան: Ռասկոլնիկովի սիրտը անհանգիստ տրոփում էր: Հենց այդպես է որ կա: Սվիդրիգայլովը ակներևաբար չի ուզում, որ իրեն տեսնեն նա բերանից վերցրեց ծխամորճը և արգեն ուզում էր թաքնել, բայց վեր կենալով և աթոռը ետ քաշելով, հավանորեն հանկարծ նկատեց, որ Ռասկոլնիկովը իրեն տեսնում է ու հետամտում: Նրանց միջև տեղի ունեցավ մի բան, որ հի-

շեցնում էր նրանց առաջին տեսակցութիւնը Ռասկոլնիկովի խցիկում, ուր վերջինս քնած էր: Նենգավոր ժպիտ երևաց Սվիդրիգայլովի դեմքին ու հետզհետե լայնացավ: Թե մեկը և թե մյուսը գիտեին, որ տեսնում և հետամտում են միմյանց: Վերջապես, Սվիդրիգայլովը բարձր քրքջաց:

— Դե ներս եկեք, էլի, եթե ուզում եք. ես այստեղ եմ,— գոչեց նա պատուհանից:

Ռասկոլնիկովը մտավ պանդոկ:

Նա Սվիդրիգայլովին գտավ մի պատուհան ունեցող, շատ փոքր, ետին սենյակում, որը կից էր մեծ դահլիճին, ուր քսան փոքրիկ սեղանների շուրջը նստած էին վաճառականներ, աստիճանավորներ և բազմաթիվ ամեն տեսակ մարդիկ, ու երգչախմբի հուժկու երգեցողության ներքո թեյ էին խմում: Մի տեղից լսվում էր բիլիարդի գնդակների թխկոցը: Սվիդրիգայլովի սեղանին դրված էր մի կիսատ շիշ շամպայն և կիսով չափ գինի լցրած մի բաժակ: Սենյակում գտնվում էին նաև երգահանահար մի տղա, ձեռքի փոքրիկ երգահանով, ու ամրակազմ, կարմրաթուշ մի աղջիկ՝ զուլավոր, քըշտած շրջազգեստով և տիրույան ժապավենազարդ գլխարկով, մոտ տասնութ տարեկան մի երգչուհի, որը շնայած դահլիճում թնդող խմբերգին, երգահանահարի նվագակցութեամբ, բավական խուպոտ կոնտրալտոյով ինչ-որ լակեյական երգ էր երգում:

— Կավ, բավական է,— ընդհատեց նրան Սվիդրիգայլովը, երբ ներս մտավ Ռասկոլնիկովը:

Աղջիկը խսկույն լռեց ու կանգ առավ հարգալից տեսքով, սպասողական վիճակում: Նա իր հանգավորված, լակեյական երգը երգելիս, նույնպես հարգալից և մի առասակ լուրջ դեմք էր ընդունել:

— Էյ, Ֆիլիպ, բաժակ բեր,— բղավեց Սվիդրիգայլովը:

— Ես գինի չեմ խմի,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Ինչպես կուզեք, բաժակը ձեզ համար չէ: Խմիր, Կատյա: Այսօր այլևս ոչինչ հարկավոր չէ, գնա: — Սվիդրիգայլովը աղջկա համար մի ամբողջ բաժակ գինի լցրեց և զբույանից մի դեղնավուն թղթադրամ հանեց: Կատյան խմեց գինին, ինչպես խմում են կանայք, այսինքն՝ իրար ետևից

անընդհատ քսան կում, ապա վերցրեց թղթադրամը, համբուրեց Սվիդրիգայլովի ձեռքը, որ վերջինս միանգամայն լրջորեն թույլ տվեց համբուրել, ու դուրս ելավ սենյակից, նրան հետևեց տղան իր երգահանով: Նրանք երկուսով փողոցից էին բերված: Սվիդրիգայլովը մի շաբաթ էլ չէր ապրում Պետերբուրգում, բայց արդեն նրա շուրջը ամեն բան ինչ-որ նահապետական ձևով էր կատարվում: Պանդոկի սպասավորը, Ֆիլիպը, նույնպես արդեն «ծանոթ» էր և ստորաքարշուկյուն է անում: Դահլիճը տանող դուռը փակվում էր. Սվիդրիգայլովը այդ սենյակում իրեն զգում էր ինչպես իր փանը և այնտեղ գուցե ամբողջ օրեր էր անցկացնում: Պանդոկը կեղտոտ էր, քոսոտ և նույնիսկ միջին կարգի էլ չէր:

— Ես գնում էի ձեզ մոտ և ձեզ էի փնտրում,— ասաց Ռասկոլնիկովը,— բայց ինչո՞ւ հիմա Սեննայա հրապարակից անցա Ռ պողոտան: Ես երբեք այս կողմը չեմ դառնում և այստեղ չեմ մտնում: Ես Սեննայա հրապարակից դեպի աջ եմ դառնում: Ձեր ապրելավայրի ճանապարհն էլ այս կողմով չի անցնում: Հենց որ շուտ եկա, ձեզ տեսա: Տարօրինակ է:

— Ինչո՞ւ դուք ուղղակի չեք ասում՝ հրաշք է:

— Որովհետև սա գուցե միայն պատահականություն է:

— Այ թե ինչ տեսակ են այս բոլոր մարդիկ,— քրքջաց Սվիդրիգայլովը,— չեն խոստովանում, թեկուզև նույնիսկ ներքուստ հավատան հրաշքին: Դուք հո ինքներդ եք ասում, որ «գուցե» միայն պատահականություն է: Թե որքան են այստեղ բոլորն էլ վախենում իրենց սեփական կարծիքն ունենալուց, դուք այդ չեք կարող պատկերացնել, Ռոդիոն Ռոմանիչ: Ես ձեր մասին չեմ խոսում: Դուք սեփական կարծիք ունեք և չեք վախեցել այն ունենալուց: Հենց դրանով էլ դուք գրավել եք իմ հետաքրքրությունը:

— Էլ ուրիշ ոչինչով:

— Այդ էլ հո բավական է:

Սվիդրիգայլովը ըստ երևույթին քեֆով էր, բայց միայն շիշի շափով. նա ընդամենը կես բաժակ գինի էր խմել:

— Ինձ թվում է, որ դուք ինձ մոտ ավելի շուտ էիք եկել, քան իմացել էիք, որ ես ընդունակ եմ ունենալու ձեր ասած սեփական կարծիքը,— ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Այն ժամանակ բանն ուրիշ էր: Ամեն մեկն իր ուզածն է անում: Իսկ հրաշքի վերաբերյալ ես ձեզ կասեմ, որ դուք կարծես թե այս վերջին երկու-երեք օրում քնած եք եղել: Ես ինքս էի ձեզ ասել, որ կհանդիպենք այս պանդոկում, ու այստեղ ոչ մի հրաշք չկա, որ դուք եկաք. ինքս էի ցույց տվել ամբողջ ճանապարհը, պատմել էի, թե պանդոկը որտեղ է գտնվում և որ ժամերին կարելի է ինձ այստեղ գրտնել: Հիշո՞ւմ եք:

— Մոռացել եմ,— զարմանքով պատասխանեց Ռասկոլնիկովը:

— Հավատում եմ: Երկու անգամ ես ձեզ ասել էի: Ձեր հիշողության մեջ հասցեն մեխանիկորեն էր դրոշմվել: Դուք այս կողմն էլ մեխանիկորեն եք եկել, թեև ճիշտ հասցեով, ինքներդ էլ այդ շփտեանալով: Այն ժամանակ ձեզ ասելով հասցեն, ես հույս չունեի, թե դուք ինձ հասկացաք: Դուք շատ եք ձեզ մատնում, Ռոդիոն Ռոմանիչ: Մի բան ևս. ես համոզված եմ, որ Պետերբուրգում շատ մարդիկ շրջելիս իրենք իրենց հետ են խոսում: Սա կիսախելագարների քաղաք է: Եթե մեզնում գիտություններ լինեին, ապա բժիշկները, իրավաբանները և փիլիսոփաները կարող էին Պետերբուրգում արժեքավոր հետազոտություններ կատարել, յուրաքանչյուրն ըստ իր մասնագիտության: Հազիվ թե որևէ այլ վայրում մարդու հոգու վրա այնքան մոայլ, խիստ ու տարօրինակ ազդեցություններ լինեն, որքան Պետերբուրգում: Այստեղ քիչ դեր չեն խաղում հենց միայն կլիմայական ազդեցությունները: Այնինչ սա ամբողջ Ռուսաստանի վարչական կենտրոնն է, ու սրա բնույթը պետք է անդրազանա ամեն բանի վրա: Բայց հիմա բանը այդ չէ, այլ այն է, որ ես մի բանի անգամ կողքանց եմ նայել ձեզ: Դուք տանից դուրս եք գալիս գլուխդ ուղիղ պահած: Անցնելով մի քսան քայլ, դուք այն կախում եք, ձեռքերդ դնում մեջքիդ: Դուք նայում եք ու ձեռք անոչ, ձեռքերդ դնում մեջքիդ: Վերջապես, սկսում եք շարժել շրթունքներդ ու խոսել ինքներդ ձեզ հետ, երբեմն էլ իջեցնում եք ձեռքերդ և փրքուն խոսում, վերջապես, կանգ եք առնում ճանապարհի մեջտեղում, այն էլ երկար ժամանակով: Դա շատ վատ է: Գուցե ինձնից բացի ուրիշներն էլ են այդ նկատում, իսկ դա ան-

շահավետ է: Ինձ համար հո այդ միևնույն է, ես չեմ կարող ձեզ բուժել, և դուք, իհարկե, հասկանում եք ինձ:

— Իսկ դուք գիտե՞ք, որ հետևում են ինձ,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ աչքերը հառելով նրան:

— Ոչ, ոչինչ չգիտեմ,— ասես զարմանքով պատասխանեց Սվիդրիգայլովը:

— Դե ուրեմն ինձ հանգիստ թողնենք,— նոթոտ փրենթփրենթաց Ռասկոլնիկովը:

— Լավ, ձեզ հանգիստ թողնենք:

— Ավելի լավ է ասեք, եթե դուք այստեղ գալիս եք խրամելու և ինձ երկու անգամ ասել եք, որ ես էլ այստեղ գամ ձեզ հետ տեսնվելու, հապա ինչո՞ւ հիմա, երբ ես նայում էի փողոցից, թաքնվում էիք և ուզում էիք այստեղից հեռանալ: Ես դա շատ լավ նկատեցի:

— Քա՛հ-քա՛հ: Իսկ այն ժամանակ, երբ ես կանգնած էի ձեռք շեմքին, և դուք էլ փակած աչքերով պառկած էիք ձեր բազմոցի վրա, ինչո՞ւ էիք քնած ձևանում, թեև ամենևին էլ քնած չէիք: Ես դա շատ լավ նկատեցի:

— Ես կարող էի... պատճառներ ունենալ... Դուք ինքներդ այդ գիտեք:

— Ես էլ կարող էի իմ պատճառները ունենալ, թեև դուք դրանք չեք էլ իմանա:

Ռասկոլնիկովը աչքերը դրեց սեղանին, կզակը հենեց աչք ձեռքի մատներին և աչքերը հառեց Սվիդրիգայլովին: Մի րոպեի շփոթված զննեց նրա դեմքը, որը առաջ էլ միշտ ապշեցնում էր նրան: Այդ մի ինչ-որ տարօրինակ դեմք էր, ասես դիմակ լիներ. սպիտակ էր, կարմրաթուշ: Սվիդրիգայլովի մոտքը բաց-շիկավուն էր, շեկ մազերը դեռ բավական խիտ էին: Աչքերը խիստ լուրթ էին, դրանց նայվածքը շատ ծանր էր ու անշարժ: Ինչ-որ շփոթված անհամապատասխան ջահելություն արտահայտող դեմքին: Սվիդրիգայլովի հագուստը պղնձագեղ էր, ամառային, թեթև. առանձնապես փայլուն էր սպիտակեղենը: Մատին կար թանկագին քարով մի մեծ մատանի:

— Մի՞թե ես պետք է ձեզնով էլ զբաղվեմ,— հանկարծ առաջ Ռասկոլնիկովը՝ չղաձգական անհամբերությամբ ուղ-

դակի դիմելով սրտաբացութեան,— թեև դուք գուցե ամենավտանգավոր մարդն եք, եթե ուզենաք վնաս հասցնել սակայն ես չեմ ուզում այլևս որևէ բան թաքցնել: Ես հիմա ձեզ ցույց կտամ, որ կյանքը ինձ համար այնքան էլ թանկ չէ, ինչպես հավանորեն մտածում եք դուք: Իմացեք, ես եկել եմ ձեզ ուղղակի ասելու, որ եթե դուք առաջվա պես ինչ-որ դիտավորութիւն ունեք իմ քրոջ նկատմամբ և եթե դրա համար մտածում եք որևէ բան օգտագործել այն ամենից, ինչ որ բացահայտվել է վերջին ժամանակներում, ապա ես ձեզ կսպանեմ, նախքան դուք ինձ բանտ կնստեցնեք: Իմ խոսքը հաստատ է. դուք գիտեք, որ ես կկարողանամ կատարել այն: Երկրորդ, այս ամբողջ ժամանակվա ընթացքում ինձ թվում էր, որ կարծես թե դուք ուզում եք ինձ ինչ-որ բան ստել, եթե այդպես է, ապա ուրեմն շուտ ասացեք, որովհետև ժամանակը թանկ է և գուցե շատ շուտով արդեն ուշ լինի:

— Ո՞ւր եք այդպես շտապում,— հարցրեց Սվիդդրիգայլովը՝ հետաքրքրութեամբ նայելով նրան:

— Ամեն մեկն իր ուզածն է անում,— մտալլ ու անհամբեր ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Դուք ինքներդ հիմա սրտաբացութեան էիք կոչում, բայց հրաժարվում եք պատասխանել հենց առաջին հարցիս, — ժպտալով ասաց Սվիդդրիգայլովը: — Ձեզ շարունակ թրվում է, թե ես ինչ-որ նպատակներ ունեմ, դրա համար էլ կասկածանքով եք ինձ նայում: Ի՞նչ արած, դա միանգամայն հասկանալի է ձեր վիճակում: Բայց որքան էլ ես ուզում եմ մտերմանալ ձեզ հետ, այնուամենայնիվ ջանք չեմ թափի ձեզ հակառակը համոզելու: Աստված վկա, շարժե գլուխ ցավեցնել, ու ես չէի էլ մտադրվում ձեզ հետ խոսել մի որևէ լուրջ բանի մասին:

— Հապա ինչո՞ւ եմ ես ձեզ այդպես հարկավոր եղել: Չէ՞ որ դուք պատվում էիք իմ շուրջը:

— Որովհետև դիտողութեան համար դուք հետաքրքիր անձնավորութիւն եք: Դուք ինձ դուր եկաք ձեր վիճակի ֆանտաստիկութեամբ, ահա թե ինչով: Բացի դրանից, դուք այն անձնավորութեան եղբայրն եք, որն ինձ շատ էր հետաքրքրում, և վերջապես, հենց այդ անձնավորութեանից իր ժամանակին ես հաճախ շատ բաներ էի լսում ձեր մասին և

դրանից եզրակացրել էի, որ դուք նրա վրա մեծ ազդեցութիւն ունեք. մի՞թե սա քիչ է, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Սակայն խոստովանում եմ, որ ձեր հարցը շատ բարդ է ինձ համար ու ես դժվարանում եմ դրան պատասխանել: Ահա, օրինակ, դուք ինձ մոտ եք եկել ոչ միայն գործով, այլև մի որևէ նոր բան իմանալու: Այդպե՞ս է, հո այդպե՞ս է,— նենգ ժպտով վրա էր տալիս Սվիդդրիգայլովը,— դե ուրեմն դրանից հետո պատկերացրեք, որ ես ինքս էլ դեռ ճանապարհին, վագոնում հույս էի դնում ձեր վրա, որ դուք էլ ինձ որևէ ետք բան կասեք, որ ինձ կհաջողվի ձեզնից մի որևէ օգուտ տեսնել: Ահա թե մենք ինչով ենք հարուստ:

— Ի՞նչ օգուտ տեսնել:

— Ի՞նչ ասեմ ձեզ: Մի՞թե ես այդ գիտեմ: Տեսնում եք, էլի, թե ինչպիսի պանդուկում եմ շարունակ նստում, և սա ինձ հաճելի է, այսինքն՝ ոչ թե հաճելի է, այլ այնպես, էլի, հո հարկավոր է մի տեղ նստել: Այստեղ այդ խեղճ կատայան էլ է լինում, տեսա՞ք... Գոնե ես լինեի լավ ուսող-թե՞նող, ակումբային խորտկասեր, թե չէ ա՛յ ինչ կարող եմ ուտել (նա մատով ցույց տվեց սենյակի մի անկյունը, որտեղ մի փոքրիկ սեղանի վրա թիթեղյա ափսեով դրված էր կարտոֆիլով, վատ որակի բիֆշտեքս): Հա, դուք ճաշե՞լ եք: Ես կերել եմ ու էլ չեմ ուզում: Գինի բոլորովին չեմ խրմում: Բացի շամպայնից, ուրիշ ոչ մի գինի չեմ խմում: Ամբողջ երեկոյան մի բաժակ շամպայն եմ խմում, այն էլ գլուխըս ցավում է: Պատվիրել էի դա մատուցել, որպեսզի ուժ առնեմ, որովհետև մի տեղ եմ գնալու, և դուք տեսնում եք, որ տրամադրութիւնս առանձնապես լավ է: Երբ դուք ինձ այստեղ տեսաք, ես սշակերտի պես թաքնվեցի այն պատճառով, որ կարծում էի, թե ինձ կխանգարեք. բայց կարծեմ (նա նայեց ժամացույցին) մի ժամ կարող եմ լինել ձեզ հետ. հիմա հինգի կեսն է: Կհավատա՞ք արդյոք, որ կյանքումս դատարկութիւն է. լինեի գոնե կալվածատեր, հայր, ուլան, լուսանկարիչ, ժուռնալիստ... Ոչինչ, ոչ մի մասնագիտութիւն: Երբեմն նույնիսկ ձանձրալի է: Հիրավի, կարծում էի, թե դուք ինձ որևէ նոր բան կասեք:

— Բայց ո՞վ եք դուք և ինչո՞ւ եք այստեղ ժամանել:

— Ով եմ ե՞ս: Գիտե՞ք: ազնվական եմ, երկու տարբ

ժառանգել եմ հեծելազորում, հետո հենց այնպես թրևում էի
այստեղ, Պետերբուրգում, հետո էլ ամուսնացա Մարթա
Պետրովնայի հետ ու ապրում էի գյուղում: Ահա իմ կենսա-
դրությունը:

— Դուք կարծեմ թուղթ խաղացո՞ղ եք:

— Ոչ, ի՞նչ խաղացող: Շուկերը խաղացող չէ:

— Իսկ դուք շուկեր եղե՞լ եք:

— Այո, շուկեր էլ եմ եղել:

— Եվ ի՞նչ, ձեզ խփո՞ւմ էին:

— Պատահում էր: Ի՞նչ կա որ:

— Դե ուրեմն կարող էին մենամարտի կանչել... Եվ առ-
հասարակ, դա թարմացուցիչ է:

— Չեմ հակաճառի ձեզ և այն էլ ասած՝ փրկեսդայելու
վարպետ չեմ: Խոստովանում եմ ձեզ, որ այստեղ եմ ժամա-
նել ավելի շուտ կանանց առնչությամբ:

— Հենց Մարթա Պետրովնային թաղելուց անմիջապես
հետո՞:

— Հա՛, էլի, — հրճվազին շիտակությամբ ժպտաց Սվիդ-
րիզայովը: — Ի՞նչ կա որ: Դուք կարծես ինչ-որ վատ բան
եք համարում այն, որ ես այսպես եմ խոսում կանանց մա-
սին:

— Այսինքն՝ ցոփությունն եմ վատ բան համարում, այն-
պես չէ՞:

— Ցոփությունը: Այ թե որտեղից բռնեցիք: Սակայն
նախ և առաջ ձեզ ըստ կարգի կպատասխանեմ առհասարակ
կանանց վերաբերյալ. գիտե՞ք, ես տրամադիր եմ շաղա-
կրատելու: Ասացե՛ք, ես ինչի՞ համար պիտի ժաժկալ չլինեմ:
Ինչո՞ւ ձեռք բաշեմ կանանցից, եթե նրանց սիրահար եմ:
Դա գոնե զբաղմունք է:

— Ուրեմն դուք այստեղ հենց միայն ցոփության վրա՞
եք հույս դնում:

— Դե ի՞նչ կա որ, թեկուզ ցոփության վրա: Ցոփությու-
նից եք կպել: Ես գոնե սիրում եմ հարցը ուղղակի գնել: Այդ
ցոփության մեջ գոնե կա մի ինչ-որ մշտնջենականություն,
որը նույնիսկ հիմնված է բնության վրա ու ենթակա չէ ֆան-
տազիային, մշտավատ ուժիակատարի պես մի ինչ-որ բան,
որ գտնվում է արյան մեջ և գուցե զեռ երկար ժամանակ,

աարիներ անցնելուց հետո այնքան էլ շուտ չի մարի: Ինք-
ներդ համաձայնեցե՛ք, մի՞թե դա յուրատեսակ զբաղմունք
չէ:

— Այստեղ ի՞նչ կա ուրախանալու: Դա հիվանդություն
է, վտանգավոր հիվանդություն:

— Բա՛ն ասացիք, էլի՛: Ես համաձայն եմ, որ դա հի-
վանդություն է, ինչպես և ամեն ինչ, որ անցնում է շափից-
այստեղ էլ անպայման հարկ կլինի անցնել շափից, բայց
չէ՞ որ նախ՝ դա մեկի մաս այսպես է լինում, մյուսի մաս
այնպես, և երկրորդ, հասկանալի է, ամեն ինչում պահպա-
նիր շափը, հաշվենկատությունը, որ թեև ստոր է, բայց ի՞նչ
արած: Եթե այդ շիկեր, թերևս մարդ ինքնասպանությու-
ն գործեք: Ես համաձայն եմ, որ կարգին մարդը պարտավոր
է տանջվել, բայց և այնպես...

— Իսկ դուք կհարողանայի՞ք ինքնասպանություն գոր-
ծել:

— Ա՛յ քեզ բան, — ահաճությամբ վրա բերեց Սվիդրի-
զայովը. — բարի եղե՛ք, մի խոսե՛ք այդ մասին, — ավելաց-
րեց նա հապճեպորեն և նույնիսկ առանց որևէ սնապար-
ծության, որ արտահայտվում էր առաջվա իր բոլոր խոսքի-
րում: Նրա դեմքը կարծես նույնիսկ փոխվեց: — Դե ինչ
արած, խոստովանում եմ աններելի թուլությունս, — վախե-
նում եմ մահից և չեմ սիրում, երբ խոսում եմ գրա մասին:
Գփռե՞ք, ես մասամբ միտտիկ եմ:

— Հը՛մ, Մարթա Պետրովնայի ուրվափա՞նք: Ի՞նչ է,
շաբունակում է երևա՞լ:

— Այդ մի հիշեցնե՛ք. Պետերբուրգում դեռ չի երևացել.
էհ, թող գնա գրողի ծոցը, — ինչ-որ զգայնոտ տեսքով գուցե
Սվիդրիզայովը: — Ոչ, ավելի լավ է շխտենք այդ մասին...
Ի միջի այլոց... հը՛մ, ժամանակը քիչ է, ես չեմ կարող եր-
կար մնալ ձեզ հետ, ասիտոս, ձեզ հաղաբզելու շատ բաներ
կան:

— Կնոջ մա՞տ եք գնալու:

— Այո, կնոջ մաս, այնպես, էլի՛, պատահական առիթ
է... ա՛յ, ես ուրիշ բաների մասին էի խոսելու:

— Լավ, իսկ նաղկալիությունը, այդ ամբողջ խոսքու-

թշան նորգալիութունը ձեր վրա արդեն չի՝ ազդում, դուք
աւժ չունե՞ք ձեզ զսպելու:

— Դուք ուժի հավակնութուն է՛լ ունեք, քա՛հ-քա՛հ
քա՛հ. Դուք հիմա ինձ զարմացրիք, Ռոզդոն Ռոմանիչ, թե՛
ես նախապես գիտեի, որ այդպես կլինի: Դուք ինձ հետ ցո-
փության և էսթետիկայի մասին եք խոսում: Դուք Շիլլեր եք:
Պուք իդեալիստ եք: Այդ բոլորը, իհարկե, այդպես էլ պետք
է լինի և պետք էր զարմանալ, եթե այդպես չլիներ, բայց և
այնպես իրականում դա մի տեսակ տարօրինակ է... Ա՛խ,
ափսոս որ ժամանակը քիչ է: Դուք ամենահետաքրքիր անձ-
նավորութունն եք: Ի դեպ, դուք սիրո՞ւմ եք Շիլլերին: Ես շատ
եմ սիրում:

— Բայց և այնպես, դուք որքա՛ն պոռոտախոս եք,—
մի քիչ զզվելով ասաց Ռասկոլնիկովը:

— Աստված վկա ոչ,— քրքշալով պատասխանեց Սվիդ-
րիգայլովը,— սակայն, չեմ վիճում, թող պոռոտախոս լի-
նեմ. բայց ինչո՞ւ շպոռոտախոսել, երբ դա անվնաս է: Ես
յոթ տարի ապրել եմ գյուղում, Մարֆա Պետրովնայի մոտ,
և հիմա հանդիպելով ձեզ պես խելացի մարդուն, խելոք և
վերջին աստիճանի հետաքրքիր մարդուն, ուղղակի ուրախու-
թյամբ եմ գրուցում, մանավանդ որ կես բաժակ գինի եմ
խմե՞լ և արդեն գլխիս է խփել: Գլխավորն այն է, որ գոյու-
թյուն ունի մի հանգամանք, որ ինձ շատ է զբաղեցրել, բայց
այդ մասին ես... կլռեմ: Ո՛ւր եք շտապում,— հանկարծ
վախով հարցրեց Սվիդրիգայլովը:

Ռասկոլնիկովը վեր էր կացել: Նրա տրամագրութունը
ծանր էր, նա նեղվում էր, իրեն անհարմար էր զգում, որ
այստեղ էր եկել: Նա համոզվեց, որ Սվիդրիգայլովը ամե-
նագոտարկ, ամենանվաստ շարագործն է աշխարհում:

— Դե նստեցեք, էլի, մնացեք,— խնդրում էր Սվիդրի-
գայլովը,— հրամայեցեք, որ ձեզ գոնե թեյ բերեն: Դե, նրս-
տեցեք, ես դատարկ բաներ չեմ դուրս տա, այսինքն՝ չեմ
խոսի իմ մասին: Ես ձեզ մի որևէ բան կպատմեմ: Ուզո՞ւմ
եք ձեզ պատմեմ, թե ինչպես մի կին, ձեր ոճով ասած, «փրը-
կեց» ինձ: Դա նույնիսկ պատասխան կլինի ձեր առաջին
հարցին, որովհետև այդ անձնավորութունը ձեր քույրն է:
Կարելի՞ է պատմել: Ժամանակ կանցկացնեք, էլի:

— Պատմեցեք, բայց ես հուսով եմ, որ դուք...

— Օ, մի անհանգստանաք: Այն էլ ասեմ, Ավդոտյա Ռո-
մանովնան կարող է միայն ամենախոր հարգանք ներշնչել
նույնիսկ մի այնպիսի վատթար ու դատարկ մարդուն, ինչ-
պիսին ես եմ:

IV

— Դուք գուցե գիտեք (ասեմք, ես ինքս եմ ձեզ պատ-
մել), որ ես նստած էի այստեղ, պարտապանների կալանա-
տանը, խոշոր պարտք ունենալու պատճառով, և դա վճա-
րելու համար ոչ մի միջոց չունեի,— սկսեց Սվիդրիգայլո-
վը: — Հարկ չկա մանրամասն պատմել, թե ինչպես այն
ժամանակ ինձ փրկագնեց Մարֆա Պետրովնան. գիտե՞ք
արդյոք, թե երբեմն ինչպիսի խելացնորությամբ կարող է
սիրել կինը: Այդ մի ազնիվ, շատ խելոք կին էր (թեպետև
բոլորովին կրթված չէր): Պատկերացրեք, որ հենց այդ ազ-
նիվ, բայց խանդոտ կինը շատ անգամ սարսափելի կատա-
ղության հասնելուց և կշտամբանքներ թափելուց հետո ո-
րոշեց ինձ հետ յուրատեսակ համաձայնութուն կնքել, որը
և կատարում էր մեր ամուսնության ամբողջ ժամանակա-
ընթացքում: Բանն այն է, որ նա շատ մեծ էր ինձնից, բացի
այդ, բերանում շարունակ մեխակի ինչ-որ համեմունք էր
պահում: Ես հոգուս մեջ այնքան խոզութուն և յուրատեսակ
շիտակութուն ունեցա, որ նրան ուղղակի հայտարարեցի,
որ չեմ կարող նրան բոլորովին հավատարիմ լինել: Այս խոս-
տովանութունը նրան ուղղակի կատաղության հասցրեց,
բայց իմ կոպիտ շիտակութունը կարծես թե նրան մի քիչ
դուր եկավ. «Ուրեմն, մտածում է նա, սա չի ուզում խաբել,
եթե նախապես այդպիսի հայտարարութուն է անում»:
խանդոտ կնոջ համար այդ էլ բավական էր: Երկար լացու-
կոծից հետո մեր միջև մի այսպիսի բանավոր համաձայնու-
թյուն կայացավ. առաջին, ես երբեք չեմ թողնի Մարֆա
Պետրովնային և միշտ կլինեմ նրա ամուսինը, երկրորդ,
առանց նրա թույլտվության ոչ մի տեղ չեմ գնա. երրորդ, մըշ-
տակա սիրունի երբեք չեմ ունենա. չորրորդ, գրա համար
Մարֆա Պետրովնան ինձ թույլ է տալիս երբեմն աչք գնել

ազախինների վրա, բայց ոչ այլ կերպ, քան իր գաղտնի գիտությամբ. հինգերորդ, աստված շանի ես սիրեմ մեր գասի կանանց. վեցերորդ, աստված մի արասցե, եթե ես որևէ կնոջ նկատմամբ բռնկվեմ խորին և լուրջ սիրով, ապա պետք է դա հայտնեմ Մարֆա Պետրովնային: Վերջին կետի վերաբերյալ Մարֆա Պետրովնան ամբողջ ժամանակվա ընթացքում բավական հանգիստ էր. նա խելացի կին էր, հետևաբար հո չէր կարող ինձ վրա նայել այլ կերպ, քան անառակի և ցոփակյացի վրա, որը չի կարող լուրջ սիրել: Բայց խելացի կինը և խանդոտ կինը երկու տարբեր բաներ են, և հենց այդ է դժբախտությունը: Սակայն որոշ մարդկանց մասին անաշտ դատելու համար հարկավոր է նախապես հրաժարվել որոշ կանխակալ հայացքներից և սովորաբար մեզ շրջապատող մարդկանց ու առարկաներին ընտելացած լինելու սովորությունից: Ես իրավունք ունեմ հուսալու, որ դուք ավելի ճիշտ կդատեք, քան որևէ մեկ ուրիշը: Գուցե դուք Մարֆա Պետրովնայի մասին ծիծաղելի ու անհեթեթ բաներ շատ եք լսել: Իսկապես, նա որոշ, խիստ ծիծաղելի սովորություններ ուներ. բայց ձեզ ուղղակի կասեմ, որ անկեղծորեն ցավում եմ նրա տեսած անթիվ զառնությունների համար, որոնց պատճառը ես էի: Է՛հ, կարծեմ սա բավական է քնքշագույն կնոջ հիշատակին քնքշագին ամուսնու միանգամայն վայելուչ oraison funèbre¹-ի համար: Երբ մենք կովում էինք, ես մեծ մասամբ լուում էի ու չէի շղայնանում, և այդ շնորհիվ սովորությունը համարյա միշտ հասնում էր նպատակին. դա ազդում էր նրա վրա և նույնիսկ դուր էր գալիս նրան. լինում էին դեպքեր, երբ նա մինչև իսկ հպարտանում էր ինձնով: Իսկ ձեր քույրիկին նա շահեղուրժեց: Զարմանալի էր, որ նա ոխակ արեց այդպիսի գեղեցկուհուն բերել իր տունը իբրև դաստիարակչուհի: Ես այդ բացատրում եմ նրանով, որ Մարֆա Պետրովնան բոցաշունչ և ընկալունակ կին էր և ուղղակի սիրահարվեց, տառաջիտրեն սիրահարվեց ձեր քույրիկին: Եվ ինչպիսի՛ն էր Ավդոտյա Ռոմանովնան: Ես հենց առաջին հայացքից իմացա, որ բանը վատ

է, կարող եմ հրապուրվել, և ի՞նչ եք կարծում, որ ոչնչի մինչև իսկ չնայել նրան: Բայց Ավդոտյա Ռոմանովնան ինքն արեց առաջին քայլը, հավատո՞ւմ եք, թե ոչ: Հավատո՞ւմ եք, որ Մարֆա Պետրովնան այնտեղ էր հասնում, որ սկզբում ինձ վրա բարկանում էր ձեր քրոջ մասին իմ մշտական լուծյան համար. Ավդոտյա Ռոմանովնայի մասին իր անընդհատ և սիրազեղ խոսքերին անտարբեր լինելու համար: Ինքս էլ չեմ հասկանում, թե նա ինչ էր ուզում: Դե իհարկե, Մարֆա Պետրովնան Ավդոտյա Ռոմանովնային պատմեց ինձ վերաբերող բոլոր գաղտնիքները: Դժբախտաբար նա սովորություն ուներ ուղղակի բոլորին պատմել մեր բոլոր ընտանեկան գաղտնիքները և ամենքին շարունակ գանդատվել, և ի՞նչպես կարող էր չպատմել նաև այդ նոր, հիանալի բարեկամուհուն: Կարծում եմ, որ նրանք հենց միայն իմ մասին էին խոսում, և Ավդոտյա Ռոմանովնային անտարակույս հայտնի դարձան ինձ վերաբերող բոլոր մտալը, խորհրդավոր հեքիաթները... գրազ եմ գալիս, որ դուք էլ ձեռք որևէ այդպիսի բան լսել:

— Լսել եմ: Լուծինը մեղադրում էր ձեզ, որ դուք նույնիսկ երեխայի մահվան պատճառ եք եղել: Ծի՛շտ է դա:

— Բարի եղեք, թողեք այդ բոլոր գոհակությունները, — նողկանքով ու դժգոհությամբ ասաց Ավդոտյայի վրա, — եթե դուք անպայման ուզում եք իմանալ այդ ամբողջ անհեթեթությունը, ապա ես երբևէ կպատմեմ ձեզ, իսկ հիմա...

— Ասում էին նաև, որ դուք գյուղում ինչ-որ սպասավոր եք ունեցել և իբր թե նույնպես ինչ-որ բանի պատճառ եք եղել:

— Խնդրեմ, բավական է, — բացահայտ անհամբերությամբ դարձյալ վրա բերեց Ավդոտյայի վրա:

— Դա այն սպասավորը չէ՞, որ մեռնելուց հետո երևում էր ձեր աչքին, — գալիս էր ծխամորճը թուփուն լցնելու... ինքներդ եք այդ ինձ պատմել, — ավելի ու ավելի շղագրգիռ էր դառնում Ռասկոլնիկովը:

Ավդոտյայի վրա ուշադրությամբ նայեց Ռասկոլնիկովին, ու վերջինիս թվաց, թե այդ հայացքում կայծակի պես վայրկենաբար շարախինդ քմծիծաղ շողաց, բայց Ավդոտյայի վրա զսպվեց և շատ քաղաքավարի պատասխանեց.

¹ Դամբանական (Ֆրանս.)

— Հենց նա է որ կա: Ես տեսնում եմ, որ այդ ամենը
ձեզ էլ է շափազանց հետաքրքրում, ու պարտք կհամարեմ
առաջին իսկ հարմար առիթին ըստ ամենայնի բավարարել
ձեր հետաքրքրությունը: Գրողը տանի, ես տեսնում եմ, որ
իրօք կարող եմ որևէ մեկին ռոմանտիկ անձնավորութուն
էլալ: Դե ինքներդ դատեցեք, թե ես դրանից հետո որչափ
պարտավոր եմ շնորհակալ լինել Մարֆա Պետրովնայից,
որ նա իմ մասին ձեր քույրիկին այդքան խորհրդավոր ու
հետաքրքիր բաներ էր պատմել: Չեմ համարձակվում գա-
տել դրանց թողած տպավորության մասին. բայց, համե-
նաչափ դեպ, այդ ինձ համար ձեռնառու էր: Բնականաբար
նողկանք զգալով դեպի ինձ և շնայելով, որ ես միշտ մոռյլ
և վանող տեսք էի ունենում, Ավդոտյա Ռոմանովնան ի վեր-
ջո սկսեց կարեկցել ինձ, խղճալ կորած մարդուն: Իսկ երբ
աղչկա սիրտը կարեկցում է, ապա հասկանալի է, որ դա
առավելապես վտանգավոր է նրա համար: Այստեղ անպայ-
ման ցանկություն է առաջանում «սիրկել», խելքի բերել,
հարություն տալ, ավելի ազնիվ նպատակների կոչել, դեպի
նոր կյանք և գործունեություն մղել, դե, հայտնի բան է,
թե ինչեր կարելի է երազել այդ ուղղությամբ: Ես իսկույն
զիջեցնեմ, որ թուշակը ինքն է թշուում դեպի թակարդը, ու
իմ հերթին պատրաստվեցի նրան ընդունելու: Դուք կարծես
թե մոռյլվում եք, Ռոդրոն Ռոմանիչ: Ոչինչ, ինչպես գի-
տեք, վերջը դատարկ բան դուրս եկավ: (Գրողը տանի, ինչ-
քան գինի եմ խմում): Գիտե՞ք, ես միշտ, հենց սկզբից
ափսոսում էի, որ ձեր քրոջ բախտ չէր վիճակվել ծնվելու
մեր թվականության երկրորդ կամ երրորդ հարյուրամյա-
կում, տիրակալ իշխանի կամ որևէ կառավարչի կամ Փոքր
Պառլամենտ պրոկոնսուլի տանը: Անտարակույս, նա կլիներ
այն անձանցից մեկը, որոնք նահատակության էին ենթարկ-
վել, և իհարկե կժպտար, երբ իր կուրծքը դաղեին շիկացած
ունելիքով: Նա ինքը կմատնվեր դրան, իսկ շորրորդ և հինգե-
րորդ դարերում կգնար եգիպտական սնապատ, այնտեղ
կապրեր երեսուն տարի, կսնվեր արմտիքներով, հրճվանքնե-
րով ու տեսիլքներով: Նա ինքը հենց այդ է տեսնում և ձրգ-
տում է որևէ մեկի համար շուտափույթ որևէ տառապանք
ընդունել, ու եթե չլինի այդ տառապանքը, նա թերես պա-

տուհանից ներքև նետվի: Ես լսել եմ մի ինչ-որ պարոն Ռա-
զումիխինի մասին: Ասում են, որ նա խելացի մարդ է (որ
ազգանունից էլ է երևում, երևի սեմինարիստ է) և թող
պահպանի ձեր քրոջը: Մի խոսքով, ես կարծես թե հասկա-
ցել եմ ձեր քրոջը, և դա ինձ համար պատիվ եմ համարում:
Բայց, ինքներդ գիտեք, ժանոթության սկզբում մարդ միշտ
էլ մի տեսակ թեթևամիտ ու հիմար է լինում, սխալ հա-
յացքներ է ունենում, չի տեսնում այն, ինչ-որ պետք է տես-
նի: Գրողը տանի, ինչու է նա այդպես գեղեցիկ: Ես մե-
ղավոր չեմ: Մի խոսքով, իմ մեջ ամենաանզուսպ հեշտասի-
րության պոթիկում առաջացավ: Ավդոտյա Ռոմանովնան
սարսափելի, շլաված ու շտենված շափով ողջախոհ է: (Տե-
սեք, ես ձեր քրոջ մասին սա հաղորդում եմ որպես փաստ:
Չնայած իր մեծ խելքին, նա մոլորության շափ ողջախոհ է,
և դա կվնասի նրան): Մեզ մոտ ընդունվեց մի աղջիկ, իբրև
սպասուհի, անունը Պարաշա: Նա սեռայա էր: Նրան նոր էին
բեքել ուրիշ գյուղից: Եստ սիրունիկն էր, բայց անհավանա-
կանություն շափ հիմար: Ամբողջ բակով մեկ լացուկոծ, աղ-
մուկ բարձրացրեց, ու սկանդալ եղավ: Մի անգամ, ճաշից
հետո, Ավդոտյա Ռոմանովնան այգու մի ծառուղիում ինձ
մենակ գտավ, ու զայրացած պահանջեց ինձից, որ ես խելք
Պարաշային հանգիստ թողնեմ: Այդ համարյա թե մեր ա-
ռաջին խոսակցությունն էր: Ես, իհարկե, պատիվ համարե-
ցի կատարել նրա ցանկությունը. աշխատեցի պարտված,
շփոթված ձևանալ, մի խոսքով, լավ կատարեցի իմ դերը:
Ակավեցին հարաբերություններ, խորհրդավոր խոսակցու-
թյուններ, հորդորանքներ, խրատներ, խնդրանքներ, աղերասնե-
րներ, նույնիսկ արքունիքներ, կհավատա՞ք, նույնիսկ ար-
ցունքներ: Ահա թե ինչ ուժի է հասնում աղջիկներից ոմանց
տենչը՝ խրատել ուրիշներին: Իհարկե, ես ամեն ինչ վերա-
դրեցի իմ բախտին, լույս տենչացող և դրան ծարավի ձեռ-
ցա և ի վերջո գործադրեցի կնոջ սիրտը նվաճելու մեծա-
զույն և հաստատուն միջոցը, մի միջոց, որ երբեք և ոչ ոքի
չի խաբի և որը ազդում է բոլոր աղջիկների վրա, առանց

¹ Ռազումիխին (разумный) է. — խելք, բանականություն) (ճ. Բ.):

որէն բացառութեամբ: Այդ միջոցը հայտնի է, զա շողորթ-
թութիւնն է: Աշխարհում շիտակութիւնից ավելի դժգար և
շողորթութիւնից ավելի դուրին բան չկա: Եթէ շիտա-
կութեան միայն մեկ հարյուրերորդական մասը կեղծ է, ապա
խսկունքն դիտանաւ է տեղի ունենում, և դրան հետևում է
սկանդալ: Իսկ եթէ շողորթութիւնը նույնիսկ ամբողջ-
վին կեղծ է, այդ դեպքում էլ դուրեկան է և հաճուցող է
լսվում, թեկուզև կուպիտ հաճուցող: Եվ որքան էլ կուպիտ
լինի շողորթութիւնը, գոնէ կիսով չափ անպայման ճշ-
մարտութիւն է թվում: Այդպես է լինում հասարակութեան
զարգացման բոլոր աստիճաններում և նրա բոլոր խափ-
րում: Շողորթութեամբ նույնիսկ վնասալուհուն էլ կարելի
է գայթակղեցնել: Իսկ սովորական մարդկանց մասին խո-
սելն էլ ավելորդ է: Չեմ կարող առանց ծիծաղի հիշել, թե
ինչպես մի անգամ գայթակղեցրի իր ամուսնուն, իր երե-
խաներին նվիրված և իր առաքինութիւններով տարված մի
տիկնոջ: Որքան զվարճալի էր զա և ինչպիսի՜ հեշտութեամբ
կատարվեց: Տիկինը իսկապես որ գոնէ յուրովի առաքինի
էր: Իմ ամբողջ աակտիկան այն էր, որ ես ուզուակի յուրա-
քանչյուր բոլոր տառապալ էի ձեանում և խոնարհվում էի
նրա ողջախոհութեան առջև: Ես թունդ շողորթութեմ էի, ու
հենց որ նա սեղմում էր ձեռքս և նայում ինձ, ես ինձ կը-
տամբում էի, որ այդ բանին ուժով եմ հասել, որ նա դիմա-
դրում էր, այնպես էր դիմադրում, որ ես անշուշտ և երբեք
ոչինչ չէի ստանա, եթէ այսպես անբարոյական շիտեի, որ
նա անմեղ լինելով, չէր նախատեսել իմ նենգամտութիւնը
և առանց դիտավորութեան, ինքն էլ այդ շիտանալով, են-
թարկվել էր ինձ և այլն, և այլն: Մի խոսքով, ես ամեն ինչի
հասա, իսկ տիկինս միանգամայն հաճառացած էր մնում,
թե ինքը անմեղ է ու սղախոհ և կատարում է իր բոլոր
պարտականութիւնները ու բարոյական անապատելիորեն է
կործանվել: Եվ որքան նա բարկացավ ինձ վրա, երբ ես
վերջ ի վերջո նրան հայտարարեցի, թե իմ անկեղծ համոզ-
մամբ նա էլ ճիշտ այնպես հաճուցեցր էր փնտրում, ինչպես
և ես: Խեղճ Մարֆա Պետրովնան նույնպես շատ էր ենթարկ-
վում շողորթութեան, ու եթէ ես ուզենայի, ապա դեռ նրա
կենդանութեան ժամանակ նրա ամբողջ կալվածքը գրել կու-

յի ինձ վրա: (Սակայն ես սարսափելի շատ եմ գինի խմում
և շագակրատում) Էնտով եմ, որ դուք չեք բարկանա, եթէ
ես հիմա ասեմ, որ սկսվել էր նայնպիսի էֆեկտի իրադար-
ժամը նաև Ավդոտայ Ռոմանովնայի նկատմամբ: Բայց ես
ինքս հիմար ու անհամբեր էի և փշացրի ամբողջ գործը: Դեռ
առաջ էլ մի քանի անգամ (առանձնապես մի անգամ) Ավ-
դոտայ Ռոմանովնային բուրբոյն դուր չեկա՞վ իմ աչքերի
արտահայտութեանը, կհավատա՞ք դրան: Մի խոսքով, աչ-
քերումս ավելի ու ավելի ուժեղ և անզգուշարար էր բռնեղ-
վում որոշ շափի հուրը, որը վախեցնում էր նրան և ի վերջո
նրա համար առելի դարձավ: Հարկ չկա պատմել մանրա-
մասնութիւնները, թե ինչպես մենք անշատվեցինք: Այս-
տեղ ես դարձյալ հիմարացա: Սկսեցի ամենակուպիտ կեր-
պով ծաղրի առնել նրա բոլոր հորդորանքներն ու վարկեցո-
ղութիւնը. դարձյալ մեղտեղ եկավ Պարաշան, ինչպես և
ուրիշները. մի խոսքով, սաստիկ ազմուկ ու ժխոր սկսվեց:
Օ, եթէ դուք, Ռոդիոն Ռոմանովիչ, գեթ մի անգամ ձեր
հիշեցում տեսնեի՞ք, թե ձեր քրոջ աչքերը ինչպես են եր-
բմն կայծկլաւում: Ի՛նչ արած, որ ես հիմա հարբած եմ և
ահա արդեն մի ամբողջ բաժակ գինի եմ խմել, ես ճշմար-
տութիւնն եմ ասում. հավատացնում եմ ձեզ, որ այդ նայ-
վածքը ես տեսնում էի երազումս. ի վերջո ես չէի կարողա-
նում տանել նրա շրջազգեստի շրջուներ: Ես կարծում էի, թե
ընկնավոր կդառնամ, երբեք չէի երևակայել, թե կարող եմ
այդպիսի մոլեգնութեան հասնել: Մի խոսքով, անհրաժեշտ էր
հաշտվել. բայց դա արդեն անկարելի էր: Երևակայեցեք, թե
ես այն ժամանակ ինչ արեցի. այ թե կատարութիւնը մար-
դուն ինչ աստիճանի բթացման է հասցնում: Կատարած վի-
ճակում երբեք և ոչ մի բան մի ձեռնարկեք, Ռոդիոն Ռոմա-
նիչ: Հաշտվի առնելով, որ Ավդոտայ Ռոմանովնան իրոք ազ-
քաւ է (ախ, ներեցեք, ես չէի ուզում այդ խոսքն ասել...
բայց չէ՞ որ միեռնույն է, եթէ նույն հասկացողութիւնն է
արտահայտվում), մի խոսքով, իր ձեռքերի աշխատանքով
է ապրում, պահում է մորը և ձեզ (ախ, սաստանան տանի,
դարձյալ նոթառվում եք...), ես որոշեցի նրան առաջարկել
իմ բոլոր փողերը (եւ այն ժամանակ կարող էի տնօրինել
մինչև երեսուն հազար ռուբլի), այն սպայմանով, որ նա ինձ

հետ փախչի թեկուզ այստեղ, Պետերբուրգ: Հասկանալի է, որ ես այստեղ կխոստանայի հավերժական սեր, երանություն և այլն, և այլն: Կհավատա՞ք, ես այն ժամանակ այնքան էի սիրահարվել, որ եթե նա ինձ ասեր՝ մորթիր կամ թունավորիր Մարֆա Պետրովնային և ամուսնացիր ինձ հետ դա անմիջապես կկատարվեր: Բայց ամեն ինչ կատաստրոֆով վերջացավ, դա արդեն հայտնի է ձեզ, ու ինքներդ կարող եք դատել, թե ես ինչպիսի կատաղության կարող էի հասնել, իմանալով, որ Մարֆա Պետրովնան այդ ժամանակ մեզտեղ էր բերել այդ ամենաստոր պաշտոնյային, Լուծիկին, ու քիչ էր մնում հարսանիք սարքեր, որ էպպես կլիներ նույնը, ինչ որ ես էի առաջարկում: Այդպե՞ս է, այո՞, հո այդպե՞ս է: Ես նկատում եմ, որ դուք սկսել եք ինչ-որ ուշադրությամբ լսել... հետաքրքիր երիտասարդ եք...

Ավիդրիզայլովը անհամբերությամբ բռունցքը խփեց սեղանին: Նա կարմրատակել էր: Ռասկոլնիկովը պարզ տեսնում էր, որ նրա վրա թունդ ազդել էր մեկ կամ մեկուկես բաժակ շամպայնը, որ նա խմել էր կուս-կում, աննկատելիորեն: Ռասկոլնիկովը որոշեց օգտվել առիթից: Ավիդրիզայլովը խիստ կասկածելի էր նրա համար:

— Արանից հետո ես լիովին համոզված եմ, որ դուք իմ քրոջ համար եք ժամանել այստեղ, — ուղղակի և շիտակությամբ ասաց նա Ավիդրիզայլովին, որպեսզի էլ ավելի գրգռի նրան:

— Օֆ, բավական է, — ասես հանկարծ ուշքի եկավ Ավիդրիզայլովը, — ես հո ձեզ ասել եմ այդ մասին... և բացի դրանից, ձեր քույրը ինձ տանել չի կարողանում:

— Դե, ես դրանում համոզված եմ, այո, չի կարողանում տանել, բայց հիմա բանը այդ չէ:

— Դուք դրանում համոզված եք: (Ավիդրիզայլովը կկոցեց աչքերը և հեղանքով ժպտաց): Դուք իրավացի եք, նա ինձ չի սիրում, բայց երբեք երաշխավորված մի լինեք ամուսնու և կնոջ կամ սիրեկանի ու սիրուհու գործերում: Այստեղ միշտ լինում է մի հանգամանք, որը միշտ անհայտ է մնում ամբողջ աշխարհին և հայտնի է լինում միայն ներքանց երկուսին: Դուք հավատացա՞՞ք, որ Ավդոտյա Ռոմանովնան ինձ զզվանքով էր նայում:

— Երբ դուք այդ մասին պատմում էիք, ձեր մի քանի խոսքերից ու արտահայտություններից ես նկատեցի, որ դուք հիմա էլ ինչ-որ նպատակներ և բոլորովին անհետաձգելի դիտավորություններ ունեք Դուսյայի նկատմամբ. դրանք, իհարկե, ստոր են:

— Ինչպե՞ս: Ես բերանիցս այդպիսի խոսքեր և արտահայտություններ եմ թոցրել, — պարզամտորեն, վախեցած ասաց Ավիդրիզայլովը՝ ամենևին ուշադրություն չդարձնելով իր դիտավորությունները բնորոշող մակդիրի վրա:

— Դուք հիմա էլ եք դրանք թոցնում ձեր բերանից. ասացե՛ք, ինչի՞ց եք այդպես վախենում: Ինչո՞ւ հիմա հանկարծ վախեցաք:

— Ե՛ս եմ վախենում: Ձեզնի՞ց: Ավելի շուտ դուք կվախենաք ինձնից, cher ami!՝ Եվ ի՞նչ վայրահաշունթյուն է սա... Սակայն ես հարեցի, ես այդ տեսնում եմ. քիչ մընաց էի բերանիցս բան թոցնեի: Կորչի՞ գինին, է՛յ, ջո՛ւր: Նա վերցրեց շիշը և առանց քաշվելու լուսամուտից դուրս ջարտեց: Ֆիլիպը ջուր բերեց:

— Այդ բոլորը դատարկ բան է, — ասաց Ավիդրիզայլովը՝ թրջելով երեսաբիշը և դնելով գլխին, — իսկ ես կարող եմ մի խոսքով լոցնել ձեզ և ցրիվ տալ ու ոչնչացնել ձեր բոլոր կասկածանքները: Չորորի՞նակ, գիտե՞ք արդյոք, որ ես ամուսնանում եմ:

— Դուք այդ առաջ էլ եք ինձ ասել:

— Ասե՛լ եմ: Մոռացա: Բայց այն ժամանակ ես չէի կարող հաստատ ասել, որովհետև հարսնացու նույնիսկ չէի տեսել. ես միայն մտադրվում էի: Իսկ հիմա ես արդեն հարսնացու ունեմ, գործը գլուխ է բերվել, ու եթե չլինեին անհետաձգելի գործերը, ես անպայման ձեզ կտանեի նրանց մոտ, որովհետև ուզում եմ ձեզնից խորհուրդ հարցնել: Օֆ, գրողը տանի, ընդամենը տասը ըրպե է մնում: Տեսե՛ք, նայեցե՛ք ժամացույցին. սակայն ես ձեզ կպատմեմ իրողությունը, որովհետև հետաքրքիր բան է սա. իմ ամուսնությունը, այսինքն՝ յուրատեսակ հետաքրքիր. ո՛ւր, էլի գնո՞ւմ եք:

— Ոչ, ես արդեն հիմա չեմ գնա:

¹ Սիրելի բարեկամ (Ֆրանս.):

— Բուրբուրի՞ն շեք գնա: Տեսնենք: Ծա ձեզ այնտեղ կտանեն, այդ ճշմարիտ է: միայն թե մի այլ ժամանակ, իսկ հիմա դուք շուտով գնալու եք: Գուր գնալու եք աչ կողմը, իսկ ես ձախ կողմը: Գուր ճանաչում եք այն կնոջը, Ռեսուլիխին, հենց այն Ռեսուլիխին, որի բնակարանում հիմա ես ապրում եմ, հա՛, լսո՛ւմ եք: Ծվ ի՞նչ եք կարծում, հենց նա է, որի մասին ասում են, թե աղջիկ է, անմեղ աղջիկ, լսո՛ւմ եք, լսո՛ւմ եք: Հենց նա էլ գլուխ բերեց այս ամենը. ասում է՝ դու ձանձրանում ես, պետք է զվարճանալ: Իսկ ես հո մտալլ, տխուր մարդ եմ: Գուր կարծում եք ուրա՛խ եմ. ոչ, մտալլ եմ. վնաս չեմ տալիս, նստում եմ իմ անկյունում. պատահում է, որ երեք օր որևէ մեկի հետ չեմ խոսում: Իսկ այդ Ռեսուլիխը խարդախ է, ես ձեզ կասեմ, թե ինչ մտազրույթուն ունի. ես կձանձրանամ, կթողնեմ կնոջս, իսկ կինս կընկնի նրա ճանկը, և նա կնոջս շրջանառության մեջ կղնի մեր խավերում և ավելի բարձր շրջաններում: Ասում է՝ կա ուժից բնկած մի հայր, պաշտոնաթող աստիճանավոր, բազկաթոռից պոկ շի գալիս, երրորդ տարին է, որ շի կարողանում քայլել: Ասում է՝ կա և մայր, խելոք մի կին: Որդին ծառայում է ինչ-որ նահանգում, շի օգնում: Մի աղջիկը ամուսնացել է և շի այցելում նրանց, իսկ նրանց խնամքի տակ գտնվում են ազգականների երկու երեխաներ (իբր թե իրենց երեխաները քիչ են), գիմնազիայից էլ վերցրել են դեռ դասընթացը չավարտած մյուս աղջկան, որի տասը-վեց տարին կլրանա մի ամսից հետո, ուրեմն մի ամսից հետո կարելի է նրան ամուսնացնել: Այսինքն թե ինձ հետ: Գնացինք. որքա՛ն ծիծաղելի էր. ներկայանում եմ. կալվածատեր եմ, այրի, հայտնի տոհմից, այսինչ կապերը և կապիտալ ունեմ, ի՞նչ անենք որ ես հիսուն տարեկան եմ, իսկ աղջիկը տասնվեց: Ո՞վ է դրան նայում: Հը՛մ, հրապուրիչ բան է, չէ՛: Հո հրապուրի՞չ է, քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ: Օ, մի տեսնեիք, թե ես ինչպես էի երկար ու բարակ խոսում հայրիկի և մայրիկի հետ: Այդ ժամին հենց միայն ինձ նայելու համար վճարել էր հարկավոր: Ներս է մտնում աղջիկը, ծնկածալ ողջուն է տալիս, կարո՞ղ եք պատկերացնել, դեռ կարճ շրջազգեստով է, դեռ չբացված կոկոն, շիկնում է, կարծում ինչպես արշալույս (իհարկե, նրան ասել էին): Գրետեմ թե

դուք ինչպես եք վերաբերվում կանացի գեմքերին, բայց, բոտ իս այդ ասանվեցամյա հասակը, գեռ մանկական այդ աշիկները, այդ երկչատուսթյունը և ամոթխաթուսթյան արցունքները՝ այդ ամենը գեղեցկությունից էլ լավ է, իսկ նա այդ բուրբուր գանդերձ ուղղակի պատկեր է: Ենկլիկ մազեր, փոքրիկ թուպուպիկներ հյուսած, փափուկ, կարմիր շուրթեր, փոքրիկ տոտիկներ՝ սքանչելի՞ք... Սաևաթացանք, ես հայտնեցի, որ շտապում եմ գնալ տնային գործերով, ու հետեյալ օրը, այսինքն՝ երեկ չէ մյուս օրը մենք նշանվեցինք: Ու այնուհետև, երբ գնում եմ այնտեղ, նրան իսկույն նստեցնում եմ ծնկներին և գուրգուրում... Կարմրում է արշալույսի պես, ու ես ամեն ըոպե համբուրում եմ. մայրիկը, իհարկե խրատում է նրան, թե դա քո ամուսինն է և այդպես է պահանջվում, մի խոսքով, հիանալի բան: Հիմեկվա իմ, փեսացուիս, այս վիճակը գուցե ավելի լավ է, քան ամուսնու վիճակը: Այստեղ, ինչպես ասում են, առկա է la nature et la vérité-ն¹, քա՛հ-քա՛հ: Ծա մի-երկու անգամ գրուցել եմ նրա հետ. շատ խելոք աղջիկ է. երբեմն մի ակնթարթ այնպես է նայում ինձ, որ ուղղակի վառում է: Գրետե՞ք, նրա դեմքը ասես Ռաֆայելի Մադոննայի դեմքը լինի: Միքստիյան Մադոննայի դեմքը հո ֆանտաստիկ է, սգավոր կնոջ դեմք է, դուք այդ չե՞ք նկատել: Աղջկա դեմքն էլ այդպես է: Հենց որ մեզ օրհնեցին, հետևյալ օրը ես տարա հազար հինգ հարյուր ուրբուլ բրիլիանտե ու մարգարիտե զարդարանքներ, արդու-զարդի արծաթե կանացի մի մեծ զարգատուփ այլևայլ պարզաներով, այնպես որ նրա, Մադոննայի դեմքը նույնիսկ թունդ շտոպունեց: Երեկ ես նրան նստեցրի ծնկներին, բայց երեկ այդ արեցի խիստ անպատկառ, նա շիկնեց, արատավեց, բայց ձայն չի հանում, կրակի պես վառվում է: Մի րուպե բուրբուր գնացին, հանկարծ բնկնում է վզովս (հենց ինքը ատաջին անգամ), գրկում է ինձ երկու ձեռքով, համբուրում է ու երդվում, որ ինձ հնազանդ, հավատարիմ ու բարի կին կլինի, որ կբըջանկացնի ինձ, որ ինձ կնվիրի իր ամբողջ կյանքը. իր կյանքի ամեն մի րուպեն, ամեն ինչ կգահարի, իսկ այդ բուրբուր համար ցանկանում է միայն

¹ Առկաևաթացանք և անկեզոսթյունը (Փրանս):

իմ հարգանքը, ու ասում է՝ «էլ ուրիշ ոչինչ, ոչինչ, ոչինչ հարկավոր չէ, ոչ մի նվեր»։ Ինքներդ՝ համաձայնեցեք, թե որքան հրապուրիչ է նման խոստովանություն լսել շղարչի շքազգեստ հագած, սիրունիկ խոպուպիկներով, աղջկական ամոթխածությունից շիկնող, հուզմունքից արտասվող, տասնըվեցամյա այդ հրեշտակից։ Ըո հրապուրիչ է, հո մի բան արժե՞, հը՞։ Իհարկե, արժե։ Կավ... Մի լսեք... Կզնանք հարսնացուիս մոտ... բայց ոչ հիմա։

— Մի խոսքով, հասակի ու զարգացման հենց այդ հրեշավոր տարբերությունն էլ ձեր մեջ պազոտություն է գրգռում։ Եվ մի՞թե դուք իրոք այդպես էլ կամուսնանաք։

— Ի՞նչ կա որ։ Անպայման։ Ամեն ոք իր գործը գիտե և բոլորից ավելի ուրախ է պարում նա, ով բոլորից ավելի լավ է կարողանում ինքն իրեն խաբել։ Քա՛հ-քա՛հ, էլ ի՞նչ եք այդպես առաքինությունից կառչել։ Խնայեցեք, պատվե՛լի, ես մեղսոտ մարդ եմ։ Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ։

— Դուք այնուամենայնիվ տեղավորեցիք Կատերինա Իվանովնայի երեխաներին։ Սակայն... սակայն դուք դրա համար պատճառներ ունեիք... ես հիմա ամեն ինչ հասկանում եմ։

— Ես առհասարակ սիրում եմ երեխաներին, ես շատ եմ սիրում երեխաներին, — քրքրաց Սվիդրիգայլովը։ — Այդ մասին ես նույնիսկ կարող եմ ձեզ պատմել շատ հետաքրքիր մի միջադեպ, որը մինչև հիմա էլ շարունակվում է։ Ժամանելուցս հետո հենց առաջին օրը ես գնացի այլևայլ անբարոյական, կեղտոտ տեղեր, յոթ տարի գյուղում լինելուց հետո ուղղակի նետվեցի այդ տեղերը։ Դուք երեկ նկատում եք, որ ես շեմ շտապում հանդիպել իմ ընկերախմբին. առաջվա բարեկամներիս ու ընկերներիս։ Որքան կարելի է, ներբանցից երկար ժամանակ հեռու կմնամ։ Գիտե՞ք, Մարֆա Պետրովնայի մոտ, գյուղում ինձ մեռցնելու շփ մաշեցին հիշողությունները բոլոր այդ խորհրդավոր տեղերի ու վայրերի մասին, ուր շատ բան կարող է գտնել նա, ով ծանոթ է գրանցի։ Սատանան տանի, մարդիկ հարբեցողություն են տեսնում, կրթված երիտասարդությունը անգործությունից տարվում է անիրագործելի երազներով ու անուրջներով։ այլանդակվում թեորիաներով. որտեղից որտեղ շհուզներ են

մեղտեղ եկել, թաքցնում են փողերը, իսկ մյուսները բուլոն էլ անառակություն են անում։ Այս քաղաքը հենց առաջին ժամերից ինձ վրա փռեց ծանոթ հոտը։ Ես եղա այսպես կոշված մի պարեհեկություն, սարսափելի կեղտոտ միջավայրում (իսկ ես սիրում եմ այդպիսի կեղտոտ տեղերը), դե իհարկե, կատարվում էր կանկան՝ ֆրանսիական անհամեստ պար, որի նմանը չկա և որը առաջ այստեղ չի եղել Ահա քեզ առաջադիմություն։ Հանկարծ տեսնում եմ, որ հանելի հագնված, տասներեք տարեկան մի աղջիկ պարում է մի վիրտուոզի հետ. մի ուրիշն էլ դեմուդեմ նրան է նայում։ Պատի տակ, աթոռին նստել է աղջկա մայրը։ Կարող եք պատկերացնել, թե ինչ էր այդ կանկանը։ Աղջիկը շփոթվում է, կարմրում, վերջապես, դա իր համար վիրավորական է համարում և սկսում է լաց լինել։ Վիրտուոզը վերցնում է նրան, սկսում է պտտել և նրա առջև ծամածուրություններ անել, շուրջը բոլորը քրքրում են. այդպիսի վայրկյաններին սիրում եմ թեկուզև նույնիսկ կանկանային հասարակությամբ. հա՛, քրքրում են ու գոչում՝ «Տեղն է, այդպես էլ հարկավոր է, թող երեխաներին չբերեն»։ Ե՛հ, թքած դրա վրա, իմ ի՞նչ գործն է, տրամաբանական է դա, թե ոչ, նրանք իրենք են սփոփվում։ Ես իսկույն ինձ համար տեղ նշեցի, նստեցի մոր մոտ, ասացի, որ ես եկվոր եմ, որ այստեղ մարդիկ անքաղաքավարի են, չգիտեն գնահատել իսկական արժանիքները և պատշաճ հարգանք տածել։ Հասկացրի, որ շատ փող ունեմ. առաջարկեցի նրանց տուն տանել իմ կառնթով. տուն հասանք, ծանոթացա (տեղավորվել են տրեվորներից վարձած ինչ-որ խցիկում, հենց նոր են ժամանել)։ Թե մայրը և թե դուստրը հայտարարեցին, որ ինձ հեռու ծանոթանալը կարող են ընդունել ոչ այլ կերպ, քան որպես պատիվ. իմացա, որ նրանք մի շոփ էլ չունեն, ժամանել են ինչ-որ բան խնդրելու ինչ-որ ատյանից. առաջարկում եմ փող, իմ ծառայությունները. իմանում եմ, որ նրանք սխալմամբ են գնացել երեկույթին, կարծելով, թե այնտեղ իրոք պարեր են սովորեցնում. առաջարկում եմ իմ աջակցությունը, որպեսզի դեռահաս աղջիկը ֆրանսերեն և պարեր սովորի։ Դա ցնծություն էր ընդունում, պատիվ են համարում։

Մինչև հիմա էլ ծանոթ եմ... Ուզո՞ւմ եք գնանք, միայն թե մի ուրիշ ժամանակ:

— Թողեք, թողեք ձեր ստորը, անվայել անեկզտները: անառակ, ստոր, վաժաշոտ մարդ:

— Շիլլեր եք, Շիլլեր, մեր Շիլլերն եք: OÙ va-t-elle la vertu se nicher¹, գիտե՞ք, ես պետք է ձեզ դիտմամբ այսպիսի բաներ պատմեմ, որպեսզի լսեմ ձեր ճշոցները: Հա՛ճույք է:

— Դե, իհարկե, մի՞թե այս ըրպեին ես ինքս ինձ համար ծիծաղելի չեմ, — բարկությամբ քրթմնշաց Ռասկոլնիկովը:

Սվիդրիգայլովը բարձր քրքշում է. վերջապես, կանչեց Ցիլիպին, վճարեց ու վեր կացավ:

— Օ՛Ֆ, ինչպե՞ս հարթած եմ, assez causé², հաճույք էր, — ասաց նա:

— Էլ ինչպե՞ս հաճույք չզգայի՞ք, — գռչեց Ռասկոլնիկովը, նույնպես վեր կենալով, — մի՞թե մի որևէ հրեշավոց գիտավորություն ունեցող, փշացած անառակի համար այդպիսի արկածների մասին պատմելը հաճույք չէ՞. այն էլ այսպիսի հանգամանքներում ինձ նման մարդուն պատմելը... Ողբերի՛չ է:

— Է՛հ, եթե այդպես է, — նույնիսկ մի փոքր զարմացած պատասխանեց Սվիդրիգայլովը, — եթե այդպես է, ապա դուք ինքներդ էլ կարգին ցինիկ եք: Գոնե ահագին նյութ եք պարունակում ձեր մեջ: Կարող եք շատ, շատ բան գիտակցել... դե, դուք շատ բան անել էլ կարող եք: Սակայն բավական է: Անկեղծորեն ցավում եմ, որ ձեզ հետ քիչ խոսեցի, բայց դուք ինձնից չեք պրծնի... Դեռ սպասեցե՛ք...

Սվիդրիգայլովը պանդոկից դուրս եկավ: Ռասկոլնիկովը հետևեց նրան: Սվիդրիգայլովը, սակայն, այնքան էլ հարթած չէր. գինին միայն մի ակնթարթ էր խփել գլխին, գիծովությունը հետզհետե անցնում էր: Նա խիստ մտահոգված էր ինչ-որ բանով, շափազանց կարևոր ինչ-որ բանով, ու մտալիվում էր: Ըստ երևույթին սպասելիք ուներ, և գա նը-

րան հուզում էր ու անհանգստացնում: Ռասկոլնիկովի ներկայությամբ վերջին ըրպեներին նա հանկարծ մի տեսակ փոխվեց և ըրպե առ ըրպե կոպտանում էր ու հեգնանք արտահայտում: Ռասկոլնիկովը նկատեց այդ ամենը և նույնպես անհանգիստ էր: Սվիդրիգայլովը խիստ կասկածելի դարձավ նրա համար և նա որոշեց հետապնդել այդ մարդուն:

Նրանք փողոցում էին:

— Դուք գնում եք աչ, իսկ ես ձախ կողմը, կամ թերևս ընդհակառակը. է՛հ, adieu, mon plaisir¹, մինչև բերկրալի տեսակցություն:

Ծ՛ղ նու գնաց աչ, դեպի Սեննայա հրապարակը:

V.

Ռասկոլնիկովը քայլեց նրա հետևից:

— Այդ ի՞նչ է, — ետ նայելով գռչեց Սվիդրիգայլովը, — ես հո կարծեմ ձեզ ասացի...

— Սա նշանակում է, որ ես հիմա ձեզնից չեմ անջատվի:

— Ի-ի-ի՞նչ:

Նրկուան էլ կանգ առան ու երկուան էլ մի ըրպե նայում, ասես հայացքով շափում էին միմյանց:

— Ձեր կիսահարթած վիճակում ձեր բոլոր պատճածներից ես դրականապես եզրակացրի, որ դուք ոչ միայն չեք թողել ձեր ամենաստոր գիտավորությունները իմ քրոջ նըկատմամբ, այլև դրանով ավելի շատ եք զբաղված, քան երբեք, — կտրուկ ասաց Ռասկոլնիկովը: — Ինձ հայտնի է, որ այսօր առավոտյան քույրս ինչ-որ նամակ է ստացել: Դուք ամբողջ ժամանակ չէիք կարողանում հանգիստ նստել ձեր տեղում... Դուք, իհարկե, կարող էիք որտեղից որտեղ ինչ-որ կին ճարել, բայց դա ոչինչ չի նշանակում: Ես ցանկանում եմ անձամբ հավաստիանալ...

Ռասկոլնիկովը հազիվ թե ինքն էլ կարողանար որոշել, թե հիմա ինչ էր ուզում և ինչումն էր անձամբ հավաստիանալ ցանկանում:

¹ Ո՞րտեղ միայն բույն չի գնում աստիճանը (Ֆրանս.).
² Բավական խոսելիք (Ֆրանս.).

¹ Մնա՞ բարով տեսիլիս (Ֆրանս.).

— Ահա թե ի՞նչ Ուզում եք, որ ես հիմա ուստիկանո՞ւթյուն կանչեմ:

— Կանչիր:

Նրանք դարձյալ մի րուպեի չափ կանգնեցին իրար դեմ: Վերջապես, Սվիդրիգայլովի դեմքը փոխվեց: Հավաստիա- նալով, որ Ռասկոլնիկովը սպառնալիքից չի վախեցել, նա հանկարծ բուրրովին ուրախ և բարեկամական տեսք ընդու- նեց:

— Ի՞նչ մարդ ե՞ք, է՛: Ես դիտմամբ ձեր գործի մասին չէի խոսում ձեզ հետ, թեև, իհարկե, ինձ տանջում է հետա- քրքրությունը: Փանտաստիկ գործ է: Ուզում էի առայժմ հե- տաձգել, բայց իրոք դուք ընդունակ եք մեռելին էլ շղայ- նացնելու... Դե, գնանք, միայն թե նախապես կասեմ, ես միայն մի րուպեով տուն կմտնեմ փող վերցնելու: Հետո կփակեմ բնակարանս, կառք կվերցնեմ ու կգնամ ամբողջ օրը կղզիներում անցկացնելու: Էլ ինչպե՞ս կարող եք իմ հոտ- վից գալ:

— Ես էլ առայժմ կգնամ, և ոչ թե ձեր բնակարանը, այլ Սոֆյա Սեմյոնովնայի մոտ, ներողություն խնդրելու, որ թաղմանը չեմ եղել:

— Ինչպես որ կամենաք, բայց Սոֆյա Սեմյոնովնան տանը չէ: Նա բոլոր երեխաներին տարել է մի կնոջ մոտ, մի ազնվական պառավ կնոջ մոտ, որը իմ առաջվա, վաղուցվա ծանոթուհին է և տնօրեն է ինչ-որ որբանոցներում: Ես հիաց- րել եմ այդ կնոջը՝ փող մուծելով Կատերինա Իվանովնայի հրեք ճուտիկների համար, բացի դրանից, նաև որբանոցների համար: Վերջապես, բոլոր մանրամասնություններով, նույ- նիսկ առանց որևէ բան թաքցնելու նրան պատմել եմ Սոֆյա Սեմյոնովնայի պատմությունը: Տպավորությունը աննկա- րագրելի էր: Ահա թե ինչու Սոֆյա Սեմյոնովնան հենց այ- սօր կանչված էր ուղղակի ձե՛ հյուրանոցը, որտեղ ժամանա- կավորապես, ամառանոցից վերադառնալուց հետո, ներկա է այդ տիրուհին:

— Ոչինչ, ես այնուամենայնիվ կգնամ:

— Ինչպես կուզեք, միայն թե ես ձեզ հետ չեմ լինի, ի՛նձ ինչ: Ահա և մենք տուն հասանք: Ասացեք, դուք Տո ինձ կասկածանքով եք նայում, որովհետև ես այնքան քա-

ղաքավարի եմ եղել, որ մինչև այժմ ձեզ չեմ անհանգրա- տացրել հարցուփորձով... հասկանո՞ւմ եք: Դա ձեզ արտա- սովոր բան է թվացել. գրագ եմ գալիս, որ այդպես է: ԳՅ արի ու սրանից հետո քաղաքավարի եղիր:

— Ու դուան ետևից ականջ դիր:

— Հը՛մ, դուք ա՛յդ եք ակնարկում,— ծիծաղեց Սվիդ- րիգայլովը,— այո, ես կզարմանայի, եթե ի վերջո այդ մա- սին դիտողություն չանեիր, քա՛հ-քա՛հ: Ես թեև որոշ բան հասկացել էի այն ամենից, ինչ-որ դուք այնտեղ... դուրս էիք տալիս և ինքնիրդ պատմում էիք Սոֆյա Սեմյոնովնա- յին, բայց և այնպես, ի՞նչ է դա. ես գուցե բուրրովին հե- տամնաց մարդ եմ և արդեն ոչինչ չեմ կարողանում հաս- կանալ: Ի սեր աստժո, բացատրեցեք, սիրելիս, լուսարա- նեցեք նորագույն սկզբունքներով:

— Դուք ոչինչ չէիք կարող լսել, էլի՛ ստում եք:

— Ես այդ մասին չեմ խոսում (թեև ես, այնուամենայ- նիվ, որոշ բան լսում էի), ոչ, ես ասում եմ, որ դուք շարու- նակ ախ ու վախ եք անում: Ձեր մեջ Շիլլերն է րուպե առ րուպե շփոթվում: Դե, արի ու ականջ մի դնի դուան ետևից: Եթե այդպես է, ապա գնացեք ու հայտարարեցեք իշխանա- վորներին, թե այսպես ու այսպես, ինձ հետ արտասովոր բան է պատահել, թեորիայում մի փոքրիկ սխալ է եղել: Իսկ եթե համոզված եք, որ չի կարելի դուան ետևից ականջ գնել, իսկ պառավներին կարելի է սղկել ինչով ասես, սեփական հաճույքի համար, ապա շուտափույթ մեկնեցեք որևէ տեղ: Ամերիկա: Փախեք, երիտասարդ: Գուցե դեռ ժամանակ կա: Ես անկեղծորեն եմ ասում: Փող չկա՞, ինչ: Ես ճանապարհի փող կտամ:

— Ես այդ մասին բուրրովին չեմ մտածում,— զզվան- քով ընդհատեց Ռասկոլնիկովը:

— Հասկանում եմ (դուք, սակայն նեղություն մի քաշեք. եթե ուզում եք, շատ էլ մի խոսեք). հասկանում եմ, թե ինչ հարցեր են ձեզ դրաղեցնում, բարոյապա՞ն, թե ինչ. քա- ղաքացու և մարդու հարցն՞րը: Դուք այդ մի կողմ թողեք. հիմա դրանք ձեր ինչի՞ն են պետք, քա՛հ-քա՛հ: Նրա հա- մար, որ գեռես և քաղաքացի եք և մա՛րդ: Եթե այդպես է,

տպա հարկավոր չէր թի՞ խոթիլ. չէ՞ որ դա ձեր գործը չէր
Գե ուրեմն ինքնասպանութիւն գործեցիք: Գե՞ք ուզում, հա՞,
— Երեի դուք ուզում եք դիտմամբ ինձ շղայնացնել, որ
ես այժմ հետանամ ձեզնից...

— Ա՛յ թեզ տարօրինակ մարդ, մենք հո արդեն տեղ հա-
տանք, համեցեք, բարձրանանք սանդուղքով: Տեսեք, ահա
Մոֆյա Սեմյոնովնայի բնակարանի մուտքը, նայեցեք, ոչ ոք
չկա... Գե՞ք հավատում, հարցրեք Կապերնատովին: Մոֆ-
յա Սեմյոնովնան բանալին նրանց է տալիս: Ահա և ինքը,
madame de Կապերնատովը, հը՞: Ի՞նչ է (նա մի թիչ խոս-
կ), գնացե՛լ է, ո՞ւր: Այ, լսեցի՞ք: Նա տանը չէ և գուցէ մին-
չե ուշ երեկո չի լինի: Դե հիմա գնանք ինձ մոտ: Գէ՞ որ
գուր ուզում էիք ինձ մոտ գալ: Ահա և իմ բնակարանը:
Madame Ռեսսլիխը տանը չէ: Այդ կինը շարունակ հոգած-
բով է զբաղված, լավ կին է, հավատացնում եմ ձեզ... գուցէ
նա ձեզ հարկավոր չիներ, եթէ դուք մի թիչ ավելի խելոք
լինեիք: Դե հիմա հաճեցեք տեսնել. ես բյուրոյից վերցնում
եմ այս հինգ տոկոսանոց տոմսը (ինձ մոտ դրանք շատ են),
իսկ սա այսօր գրամի կփոխվի: Տեսա՞ք, էլ ի՞նչ հարկ կա,
որ ես ժամանակ կորցնեմ: Բյուրոն փակվում է, բնակա-
րանը փակվում է, ու մենք դարձալ իջնում ենք սանդուղ-
քով: Ուզո՞ւմ եք կառք վարձենք: Ես գնալու եմ կզգինե՞րը:
Գէ՞իք ուզե՞նա գալ: Ահա ես կառք եմ վերցնում Յլազին
կզգին գնալու համար: Ի՞նչ, հրաժարվո՞ւմ եք, սիրտ չե՞ք
անում: Ոչինչ, կգնանք, էլի: Կարծեմ անձրե է գալու, ոչինչ,
կիջեցնենք կառքի ծածկը...

Սվիգրիգայլովը արդեն կառք էր նստել: Ռասկոլնիկովը
մտածեց, որ իր կասկածանքները գոնե այդ պահին անար-
դարացի են: Ոչ մի բառ չպատասխանելով, նա շուռ եկավ
ու ետ գնաց դեպի Սեննայա հրապարակը: Եթէ նա ճանա-
պարհին գեթ մի անգամ ետ նայեր, կտեսներ, թե ինչպես
Սվիգրիգայլովը կառքով ընդամենը մի հարյուր քայլ անց-
նելով, վճարեց կառուպանին, իջավ և արդեն մայթի վրա էր:
Ռասկոլնիկովը էլ ոչինչ չէր կարող տեսնել և շուռ էր եկել
փողոցի անկյունից: Խորին զզվանքը նրան հետացրեց Սվիգ-
րիգայլովից: «Մի՞թե ես կարող էի թեկուզ մի անկթարթ որևէ
բան սպասել այդ կոպիտ շարագործից, այդ վավաշտ ա-

նառակից ու սրիկայից», ահամա գուցէ նա: Ըջմարիտ է
որ Ռասկոլնիկովը չափազանց հապճեպորեն ու թեթևամտու-
թյամբ արտահայտեց իր դատողութիւնը: Սվիգրիգայլովի
մեջ ինչ-որ մի բան կար, որը նրան տալիս էր գոնե ինքն-
օրինակութիւն, եթէ ոչ խորհրդավորութիւն: Իսկ ինչ որ
այդ ամենի մեջ վերաբերում էր քրոջը, տպա Ռասկոլնիկովը
այնուամենայնիվ մնում էր այն հաստատ համոզմունքին,
որ Սվիգրիգայլովը նրան հանգիստ չէր թողնի: Բայց ար-
գեն խիստ ծանր ու անտանելի էր մտածել և գլուխ կոտրել
այդ ամենի մասին:

Ըստ իր սովորութիւնի, մնալով մենակ, դեռ քսան քայլ
էլ չանցած, նա խոր մտածմունքի մեջ ընկավ: Բարձրանա-
լով շրանցքի կամրջի վրա, նա կանգ առավ բազրիքի կող-
քին ու սկսեց նայել շրին: Այնինչ նրանից թիչ հեռու կանգ-
նած էր Ավդոտյա Ռոմանովնան:

Ռասկոլնիկովը նրան հանգիտեց այն պահին, երբ բարձ-
րանում էր կամրջի վրա, բայց նրան շնկատեց և մի կողմ
մտնեց: Դունեչկան գեռ երբեք փողոցում նրան չէր տեսել
այդպիսի վիճակում և վախենալու շափ ապշեց: Նա կանգ
առավ ու չգիտեր՝ կանչի՞ նրան, թե ոչ: Հանկարծ նա նկա-
տեց Սեննայա հրապարակի կողմից հապճեպ մտտեցող
Սվիգրիգայլովին:

Բայց Սվիգրիգայլովը կարծես թե զազտազոդի և զգու-
շությամբ էր մտտենում: Նա շրաքարացավ կամուրջը, այլ
կանգ առավ թիչ հեռու, մաշթի վրա, ամեն կերպ աշխատե-
լով, որ Ռասկոլնիկովը իրեն չտեսնի: Դունայային վազուց էր
եկառել և նրան նշաններ էր տնում: Դունայային թվաց, որ
նա այդ նշաններով խնդրում էր չկանչել եղբորը ու նրան
հանգիստ թողնել, ու իրեն, Դունայային իր մոտ էր կանչում:
Դունայան այդպես էլ արեց: Նա կամացուկ շրջանցեց եղ-
բորը և մտաեցավ Սվիգրիգայլովին:

— Ե՛տ գնանք, — շշջաց Սվիգրիգայլովը, — ես չեմ
ցանկանում, որ Բողոն Ռոմանիչը իմանա մեր տեսակցու-
թյան մասին: Նախազգուշացնում եմ ձեզ, որ ես նստած էի
այստեղից մոտ գտնվող մի պանդոկում, ուր նա ինքն էր
եկել ինձ գտնելու, և ես հազիվ պոկվեցի նրանից: Նա գիտե՞,
որ ես ձեզ նամակ եմ ուղարկել, ու ինչ-որ բան է կառնու-

ծում: Դե իհարկե, դուք այդ շեք ասել նրան: Իսկ եթե ոչ գուր, հապա ո՞վ է ասել:

— Ահա մենք արդեն շուտ եկանք փողոցի անկյունից,— ընդհատեց Գունյան,— հիմա եղբայրս մեզ չի տեսնի: Հայտարարում եմ ձեզ, որ ես ձեզ հետ ավելի հեռու շեմ գնա: Ամեն ինչ ինձ այստեղ ասացեք. այդ ամենը կարելի է փողոցում էլ ասել:

— Նախ՝ դա ոչ մի կերպ չի կարելի ասել փողոցում. երկրորդ՝ դուք պետք է լսեք նաև Սոֆյա Սեմյոնովնային. երրորդ, ես ձեզ ուրիշ բաներ եմ ցույց տալու... Հա՛, վերջապես, եթե դուք չհամաձայնեք ինձ մոտ գալ, ապա ես հրաժարվում եմ ամեն մի բացատրությունից և անմիջապես հեռանում եմ: Ընդամեն, ձեզ խնդրում եմ շմոռանալ, որ ձեր սիրելի եղբոր խիստ հետաքրքիր գազտնիքը ամբողջովին իմ ձեռքում է գտնվում:

Գունյան տատանվելով կանգ առավ և խոցող հայացքով նայում էր Սվիդրիգայլովին:

— Ինչի՞ց եք վախենում,— հանգիստ ասաց Սվիդրիգայլովը,— քաղաքը գյուղ չէ: Գյուղում էլ դուք ավելի շատ եք վնասել ինձ, քան թե ես ձեզ, իսկ այստեղ...

— Սոֆյա Սեմյոնովնային նախազգուշացրե՛լ եք:

— Ոչ, ես նրան ոչ մի բառ չեմ ասել և նույնիսկ այնքան էլ հավատացած չեմ: Թե նա այժմ տանը կլինի: Ասենք, հավանորեն տանն է: Նա այսօր թաղել է իր ազգականուհուն, այնպիսի օր չէ, որ հյուր գնա: Առայժմ ես չեմ ուզում որևէ մեկին ասել հիշատակածս գազտնիքը և նույնիսկ մասամբ զոչում եմ, որ ձեզ հաղորդեցի: Այստեղ ամենաշնչին անզգուշությունը մատնություն է հավասար: Ես ապրում եմ այստեղ, այս տանը, ահա մենք մտնենում ենք: Հրե՛ն մեր տան դռնապանը. նա ինձ շատ լավ է ճանաչում. ահա բարևում է. նա տեսնում է, որ ես կնոջ հետ եմ գալիս և, իհարկե, արդեն նկատեց ձեր դեմքը, իսկ դա ձեզ հարկավոր կլինի, եթե դուք շատ եք վախենում և ինձ վրա կասկածում: Ներեցեք, որ ես այսպես կոպիտ եմ խոսում: Ապրում եմ տնվորներից վարձած բնակարանում: Սոֆյա Սեմյոնովնան ապրում է հենց իմ կողքին, նույնպես տնվորներից վարձած բնակարանում: Ամբողջ հարկում տնվորներ են ապրում:

էլ ինչի՞ց եք վախենում երեխայի պես: Թե՛ ես այդքան սարսափելի եմ:

Սվիդրիգայլովի դեմքը ծամաժովեց ներողամտության ժպիտից, բայց նա արդեն տրամադիր չէր ժպտալու: Նրա սիրտը տրոփում էր ու շունչը բռնվում: Նա դիտմամբ բարձր էր խոսում, որպեսզի թաքցնեք իր աճող հուզմունքը. բայց Գունյան չկարողացավ նկատել այդ առանձնահատուկ հուզմունքը. նրան սաստիկ ջղայնացրեց այն դիտողությունը, թե ինքը երեխայի պես վախենում է Սվիդրիգայլովից, թե վերջինս սարսափելի է իր համար:

— Թեև ես գիտեմ, որ դուք... անազնիվ մարդ եք, բայց ես ձեզնից ամենեկին չեմ վախենում: Անցեք առաջ,— ասաց նա ըստ երեույթին հանգիստ, բայց նրա դեմքը խիստ գունատ էր:

Սվիդրիգայլովը կանգ առավ Սոնյայի բնակարանի առաջ:

— Թույլ տվեք իմանալ, տա՛նն է նա: Ո՛չ: Անհաշոգուժուն: Բայց ես գիտեմ, որ նա շատ շուտով կարող է գալ: Հավանորեն նա գնացել է մի տիկնոջ մոտ, իր որբերի գործով: Գրանց մայրը մեռել է: Ես այստեղ էլ եմ մեջ ընկել և տնօրինություն արել: Եթե Սոֆյա Սեմյոնովնան տասը բուպից չվերադառնա, ապա հենց այսօր ես նրան կուղարկեմ ձեզ մոտ, եթե ուզում եք: Ահա և իմ բնակարանը: Ահա իմ երկու սենյակը: Գրան մյուս կողմում իմ տանտիրուհու, տիկին Ռեսսլիխի բնակարանն է: Հիմա նայեցեք այստեղ, ես ձեզ ահա թե ինչ ցույց կտամ. իմ ննջարանից ահա այս գուռը բացվում է դեպի երկու բոլորովին դատարկ սենյակ, որոնք վարձով են տրվում: Ահա դրանք... Դուք պետք է դրանց մի քիչ ավելի ուշադիր նայեք...

Սվիդրիգայլովը երկու կահավորված, բավական ընդարձակ սենյակ էր գրավում: Գունեչկան անվստահորեն նայում էր շուրջը, բայց առանձին ոչինչ չնկատեց սենյակների ոչ կահավորման, ոչ էլ դասավորության մեջ, թեև կարելի էր որոշ բան նկատել, օրինակ, Սվիդրիգայլովի բնակարանը գտնվում էր համարյա անբնակ երկու բնակարանների միջև: Նրա սենյակների մուտքը ոչ թե ուղղակի միջանցքից էր, այլ տանտիրուհու երկու սենյակների միջից, որոնք հա-

մարչա դատարկ էին: Ավիդրիգայլովը բանալով ննջարանի դուռը, որ փակված էր բանալիով, Դունեչկային ցույց տվեց վարձով տրվող, նույնպես դատարկ բնակարանը: Դունեչկան կանգ առավ շեմքին, չհասկանալով, թե ինչու են իրեն հրավիրում նայելու, բայց Ավիդրիգայլովը շտապեց բացատրություններ տալ:

— Նայեցեք այստեղ, այս երկրորդ, մեծ սենյակը: Տեսեք այս դուռը, բանալիով է փակված: Դուան մոտ աթոռ է դրված, ընդամենը մի աթոռ երկու սենյակում: Ես սա բերել էի իմ բնակարանից, որ նստեի ու ախանջ դնեի: Այնտեղ, դուան ետևում դրված է Սոֆյա Սեմյոնովնայի սեղանը. այնտեղ նստած էր նա և խոսում էր Ռոդրիոն Ռոմանիչի հետ: Իսկ ես իրար ետևից երկու երեկո, ամեն անգամ երկու ժամ այս աթոռին նստած, ախանջ էի դնում, և իհարկե կարող էի որևէ բան իմանալ, ի՞նչ էք կարծում:

— Դուք ալա՞նջ էիք դնում:

— Այո, ախանջ էի դնում. հիմա զնանք ինձ մոտ, այստեղ նստելու տեղ էլ չկա:

Նա Ավդոտյա Ռոմանովնային նորից տարավ իր առաջին սենյակը, որ իբրև դահլիճ էր ծառայում, ու հրավիրեց նրատեղ աթոռին: Ինքը նստեց սեղանի մյուս կողմում, նրանից առնվազն մի սաժեն հեռու, բայց հավանորեն նրա աչքերում բռնկվել էր հենց այն բոցը, որը մի ժամանակ խիստ վախեցնում էր Դունեչկային: Վերջինս ցնցվեց ու մի անգամ էլ անվստահորեն նայեց շուրջը: Նրա շարժումը ալամայից էր. ըստ երևույթին նա չէր ուզում անվստահություն ցույց տալ: Բայց Ավիդրիգայլովի բնակարանի առանձնացած դիրքը ի վերջո շփոթեցրեց նրան: Նա ուզում էր հարցնել, թե արդյոք տա՞նն է գոնե տանաիրուհին, բայց չհարցրեց... Հպարտությունից դրգված: Բացի գրանից, նրան մի ուրիշ, անհամեմատ ավելի ահավոր միտք էր տանջում, քան սոսկ վախը: Նրա հոգեվիճակը անտանելի տառապալից էր:

— Ահա ձեր նամակը, — ասաց նա՝ նամակը դնելով սեղանին: — Մի՞թե հնարավոր է այն, ինչ որ դուք գրում եք: Դուք ախնարկում եք ինչ-որ ոճի, որ իբր թե եղբայրս է կատարել: Դուք շատ պարզ եք ախնարկում, դուք հիմա չեք համարձակվի գրանից հրաժարվել: Գիտեցեք, որ ես առաջ էլ

եմ լսել այդ հիմար հեթաթը և դրա ոչ մի բառին չեմ հասկատում: Դա զարշելի ու ծիծաղելի կասկածանք է: Ես գիտեմ այդ պատմությունը, գիտեմ, թե դա ինչպես և ինչից է մոզոնվել: Դուք ոչ մի ապացույց չեք կարող ունենալ: Դուք խոստացել եք ապացուցել. դե ուրեմն խոսեցեք: Բայց նախապես գիտցեք, որ ես ձեզ չե՞մ հավատում, չե՞մ հավատում...

Դունեչկան այդ ասաց արագ-արագ, շտապելով, ու նրա դեմքը մի ակնթարթ շիկնեց:

— Եթե դուք չհավատայիք, ինչպե՞ս կարող էր պատահել, որ մենակ ինձ մոտ գալու ոխակ անեիք: Հապա ինչո՞ւ եկաք, հենց միայն հետաքրքրությունից դրդվա՞ծ:

— Մի տանջեք ինձ, խոսեք, խոսեք:

— Ի՞նչ ասել կուզի, դուք քաջարի աղջիկ եք: Աստված վկա ես կարծում էի, թե դուք պարոն Ռազումիխինին կխընդրեք ձեզ ուղեկցել այստեղ: Բայց նա ոչ ձեզ հետ էր, ոչ էլ ձեր շուրջը. ես այդ տեսա. դա խիզախություն է. ուրեմն ուզում էք, որ Ռոդրիոն Ռոմանիչը չիմանա՞: չը՞մ, ձեր մեջ ամեն ինչ աստվածային է: Ինչ վերաբերում է ձեր եղբորը, ապա ես ձեզ ի՞նչ ասեմ: Դուք ինքներդ հիմա նրան տեսաք: Ինչպիսի՞ն է նա:

— Դուք հո միայն դրա վրա չե՞ք հիմնվում:

— Ոչ, հիմնվում եմ հենց իր խոսքերի վրա: Իբար ետևից երկու երեկո նա գալիս էր այստեղ, Սոֆյա Սեմյոնովնայի մոտ: Ես ձեզ ցույց տվի, թե նրանք որտեղ էին նրստում: Նա Սոֆյա Սեմյոնովնային լրիվ հազորդեց իր կատարած ոճի: Նա մարդասպան է: Նա սպանել է աստիճանավորի վաշխառու կնոջը, որի մոտ ինքն էլ իրեր էր գրավ դնում. սպանել է նաև նրա քրոջը, կիզավետա անունով առևտրական կնոջը, որը քրոջ սպանություն ժամանակ անսպասելի ներս էր մտել: Երկուսին էլ սպանել էր իր տարած կացնով: Սպանել էր կողոպտելու համար և կողոպտել էր. վերցրել էր փող և ինչ-որ իրեր... Այս ամենը նա բառ առ բառ հազորդեց Սոֆյա Սեմյոնովնային, որը գիտե գաղտնիքը, բայց սպանությունը չի մասնակցել ոչ խոսքով, ոչ էլ գործով, այլ ընդհատակապես, այնպես է սարսափել, ինչպես

հիմա դուք սարսափեցիք: Հանգիստ եղեք, նա Ռոզին Ռոմանիչին չի մատնի:

— Այդ անկարելի է, — դալուկ, մեռելագուլն շուրթերով քրթմննաց Դունելկան. նա շնչասպառ էր լինում, — չի կորոզ պատահել, դրա համար չկա ոչ մի պատճառ, ոչ մի առիթ... Դա սուտ է, սուտ է:

— Նա կողոպտել է, ահա և ամբողջ փառաճառը: Նա փող և իրեր է վերցրել: Ճշմարիտ է, հենց իր խոստովանությունը նա չի օգտվել ոչ փողերից, ոչ էլ իրերից, այլ տարել է ինչ-որ տեղ և պահել քարի տակ, ուր դրանք հիմա էլ գտնվում են: Բայց դա այն պատճառով է, որ նա չի համարձակվել դրանք օգտագործել:

— Մի՞թե կարելի է հավատալ, որ նա կարող է գողանալ, կողոպտել, թեկուզ միայն մտածել այդ մասին, — գուշեց Դունյան և աթոռից վեր թռավ: — Չէ՞ որ դուք նրան ճանաչում եք, տեսել եք, մի՞թե նա կարող է գող լինել:

Նա ասես նվաստացնում էր Սվիդրիգայլովին. նա մոռացավ իր ամբողջ վախը:

— Ավգոտյա Ռոմանովնա, այստեղ հազարավոր ու միլիոնավոր կոմբինացիաներ ու հանգամանքներ կան: Փողը գողանում է, բայց գիտե, որ ինքը ստոր մարդ է: Ես չեմ էի մի ազնիվ մարդու մասին, թե փոստ է կողոպտել. ով գիտե, գուցե նա իրոք մտածում էր, թե կարգին գործ է արել: Հապանակի է, որ ես, ինչպես և դուք, չէի հավատա, եթե ինձ կողմնակի կերպով հաղորդեին: Բայց ես հավատացի իմ սեփական ականջներին: Սոֆյա Սեմյոնովնային նա բացատրում էր բոլոր պատճառները. բայց սա սկզբում իր ականջներին էլ չհավատաց, իսկ աչքերին, իր իսկ աչքերին ի վերջո հավատաց: Չէ՞ որ Ռոզին Ռոմանիչը նրան անձամբ էր հաղորդում:

— Այդ ի՞նչ... պատճառներ են:

— Երկար բան է, Ավգոտյա Ռոմանովնա: Դե ինչպես ասեմ ձեզ, այստեղ կա յուրատեսակ թեորիա, այն հասկացությունը, որի համաձայն ես, օրինակ, գտնում եմ, որ եզակի շարագործությունը թուլատրելի է, եթե գլխավոր նպատակը լավ է: Եզակի շարիք և հարյուր բարի գործ: Արժանիքներ և անչափ ինքնասիրություն ունեցող երիտասար-

դի համար, իհարկե, վիրավորական է գիտնալ, որ եթե լինեիր, օրինակ, ընդամենը մի երեք հազար ուրբի, նրա ամբողջ կարիերան, ամբողջ ապագան ու կյանքի նպատակը, այլ կերպ կձևավորվեին, այնինչ չկա այդ երեք հազարը: Դրան ավելացրեց հուզմունքը քաղցից, նեղլիկ բնակարանից, ցնցոտիից, իր սոցիալական անհրապույր դրությունը և դրա հետ մեկտեղ քրոջ և մոր դրությունը պարզ գիտակցելուց: Առավել ևս այստեղ դեր են խաղում սնափառությունը, հրպարտությունը և սնափառությունը, սակայն, ով գիտե, գուցե և առկա են լավ հակումներ... Ես հո նրան չեմ մեղադրում, խնդրեմ այդ շմտածեք, և դա իմ գործն էլ չէ: Այստեղ եղել է սեփական, յուրօրինակ թեորիա, որի համաձայն իբր թե մարդիկ բաժանվում են երկու կարգի, նյութ և առանձնահատուկ մարդիկ, այսինքն՝ այնպիսի մարդիկ, որոնց համար, ըստ իրենց բարձր գիրքի, օրենք չի գրված, այլ ընդհակառակը, նրանք իրենք են օրենքներ հորինում մեացած մարդկանց, նյութի, նվաստների համար: Այ՛ թեղ թեորիա. une théorie comme une autre¹. Նապոլեոնը խիստ գրավել էր նրան, այսինքն՝ նրան հատկապես գրավել էր այն, որ հանճարեղ շատ մարդիկ ուշադրություն չէին դարձնում եզակի շարիքին և դա անտեսում էին առանց երկար մտածելու: Թվում է, որ նա երևակայել էր, թե ինքն էլ հանճարեղ մարդ է, այսինքն՝ որոշ ժամանակ գրանում հավատացած էր եղել: Նա շատ է տանջվել և հիմա էլ տանջվում է այն մտքից, որ ինքը կարողացել է հորինել թեորիա, բայց ի վիճակի չի եղել առանց երկար մտածելու անտեսել եզակի շարիքը, ուրեմն և հանճարեղ մարդ չէ: Դե իհարկե, ինքնասիրություն ունեցող երիտասարդի համար դա ստորացուցիչ է, մանավանդ մեր դարում...

— Հապա խղճի խա՛յթը: Ուրեմն դուք ժխտում եք նրա ամեն մի բարոյական զգացմունքը: Մի՞թե նա այդպես է:

— Ախ, Ավգոտյա Ռոմանովնա, հիմա ամեն ինչ պղտորվել է, ասեմք երբեք էլ առանձնապես կարգին չի եղել: Ռուս մարդիկ առհասարակ լայնաթափ մարդիկ են, Ավգոտյա Ռոմանովնա, լայն են, ինչպես իրենց երկիբը, ու չափա-

¹ Թեորիա է ինչպես ամեն մի թեորիա (ֆրանս.):

զանց հակված են դեպի ֆանտաստիկականը, խառնաշփոթը. բայց առանց հատուկ հանճարեղութեան լայնաթափ լինելը փորձանք է: Հիշում եք, թե ինչպես ես և դուք երկուսով երեկոները այգում, հողաթմբին նստած, ամեն անգամ ընթրիքից հետո որքան շատ էինք խոսում հենց այսպես, այս թեմայի շուրջը: Դուք դեռ ինձ կշտամբում էիք հենց այդ լայնաթափ խառնվածքի համար: Ո՛վ գիտե, գուցե հենց այն ժամանակ էինք խոսում, երբ նա այստեղ պառկած էր լինում և իր մտքերով տարվում: Մեզնում, կրթված հասարակութեան մեջ առանձնապես սրբազան ավանդություններ չկան, Ավդոտյա Ռոմանովնա. թերևս որևէ մեկը գրքերից մի կերպ այդ ուղղությամբ զաղափար կազմի կամ տարեգրություններից մի բան դուրս բերի: Բայց դրանք հո առավելապես ուսյալներ են, և գիտեք, բոլորն էլ յուրատեսակ սահմանափակ մարդիկ են, այնպես որ դա նույնիսկ վայել չէ նրբակիրթ մարդուն: Սակայն դուք ընդհանրապես գիտեք իմ կարծիքները. ես բնավ ոչ ոքի չեմ մեղադրում: Ես ինքս փափկակայաց եմ և ինձ այդպես էլ պահում եմ: Դե, մենք այդ մասին հաճախ ենք խոսել: Ես նույնիսկ բախտ եմ ունեցել ձեզ հետաքրքրելու իմ գատողություններով... Դուք շատ գունատ եք, Ավդոտյա Ռոմանովնա:

— Ես գիտեմ նրա այդ թեորիան: Ես ծուռնալուծ կարգացել եմ նրա հողվածը այն մարդկանց մասին, որոնց ամեն ինչ թույլատրվում է... Ռազումիսինն էր բերել...

— Պարոն Ռազումիսինը: Ձեր կզրոյ հողվածքը: Ժուռնալում: Այդպիսի հողված կա՞: Ես չգիտեմ: Երևի հետաքրքիր է: Բայց դուք ո՞ր եք շտապում, Ավդոտյա Ռոմանովնա:

— Ես ուզում եմ տեսնել Սոֆյա Սեմյոնովնային, — թույլ ձայնով ասաց Դունեչկան: — Որտեղի՞ց անցնեմ նրա մոտ: Դուցե նա եկել է. ես հիմա ուզում եմ անպայման տեսնել նրան: Քոչ ես...

Ավդոտյա Ռոմանովնան չկարողացավ խոսքը վերջացնել. նրա շունչը ուղղակի կտրվեց:

— Սոֆյա Սեմյոնովնան մինչև երեկո չի վերադառնա:

Այդպես եմ ենթադրում: Նա պետք է շատ շուտ գար, կթի չի եկել, ուրեմն շատ ուշ կգա...

— Հը՛մ, ուրեմն դու ստում ես: Ես տեսնում եմ այդ... դու ստում էիր... դու շարունակ ստում էիր... Ես քեզ չեմ հավատում, չեմ հավատում, չեմ հավատում, — կատաղի, մոլեգնաբար բղավում էր Դունեչկան՝ բոլորովին կորցնելով զուգար:

Նա համարյա ուշաթափ ընկավ պթոսին, որ Սվիդրիգայլովը հայճեպորեն մոտեցրեց նրան:

— Ավդոտյա Ռոմանովնա, ի՞նչ պատահեց ձեզ, ուշքի եկեք: Ահա ջուր: Խմեցեք, մի կու՛մ...

Նա Դունայի վրա ջուր շաղ տվեց: Դունայն ցնցվեց և ուշքի եկավ:

— Սաստիկ հուզվել է, — հոնքերը կիտելով քրթմնաջ Սվիդրիգայլովը: — Ավդոտյա Ռոմանովնա, հանգստացեք: Իմացեք, որ նա բարեկամներ ունի: Մենք նրան կփրկենք, կազատենք: Ուզո՞ւմ եք, ես նրան արտասահման տանեմ: Ես փող ունեմ. ես երեք օրում տոմս կճարեմ: Ինչ վերաբերում է նրա կատարած սպանության, ապա նա դեռ շատ բարի գործեր կանի, այնպես որ այդ բոլորը կհարթվի. հանգրստացեք: Դե ի՞նչ պատահեց, ինչպե՞ս եք ձեզ զգում:

— Զա՛ր մարդ, դեռ ծաղրում էլ է ինձ: Քողեք գնամ:

— Ո՛ր, ո՞ր գնաք:

— Ռոդյայի մոտ: Որտե՞ղ է նա: Դուք գիտե՞ք: Դուք ինչո՞ւ է փակված: Մենք եներս մտանք այս դռներից, իսկ այժմ դա փակված է բանալիով: Դուք ե՞րբ կարողացաք բանալիով փակել:

— Հո չէ՞ր կարելի բոլոր սենյակներով մեկ բղավել այն, ինչ որ մենք այստեղ խոսում էինք: Ես բնավ չեմ ծագրում. այդ լեզվով խոսելը ձանձրացրել է ինձ: Ո՞ր պետք է գնաք այդ վրձակում: Քե՞ ուզում եք ժառանգ նրան: Դուք նրան կատաղության կհասցնեք, և նա կմատնի ինքն իրեն: Քիացե՛ք, որ նրան հետամտում են, արգեն գտել են հետքը: Դուք միայն կմատնեք նրան: Սպասեցե՛ք. ես նրան տեսել եմ ու հետը խոսել. նրան դեռ կարելի է փրկել: Սպասեցեք, երանցե՛ք, մեկուսի մատնե՛ք այդ մասին: Ես հենց նրա հա-

մար եմ ձեզ կանչել, որ երկուսով խոսենք դրա մասին, կըլնա
ուղղատենք այդ բանը: Դե նստեցեք:

— Դուք ի՞նչ կերպ կարող եք փրկել նրան: Մի՞թե կա-
րելի է նրան փրկել:

Դունյան նստեց: Սվիդրիգայլովը նստեց նրա կողքին:

— Այդ բոլորը ձեզնից է կախված, ձեզնից և միայն
ձեզնից, — ասաց նա համարյա շնչալուով, շփոթվելուով, հուզ-
մունքից նույնիսկ շկարողանալով պարզ արտասանել որոշ
բառեր: Նրա աչքերը առկաթում էին:

Դունյան վախեցած ետ քաշվեց նրանից: Սվիդրիգայլո-
վը նույնպես ամբողջ մարմնով դողում էր:

— Դուք... բավական է ձեր միայն մի խոսքը, և նա
փրկված է... Ծա... ես նրան կփրկեմ: Ծա փող ու բարեկամ-
ներ ունեմ: Ծա անձնագիր կվերցնեմ, երկու անձնագիր, ու
կճանապարհեմ նրան: Մի անձնագիրը նրան, մյուսը՝ ինձ:
Ծա ունեմ բարեկամներ, ունեմ գործարար մարդիկ... Ո՞ւզում
եք: Ծա ձեզ համար էլ... ձեր մոր համար էլ անձնագիր
կվերցնեմ... Ռազումիխինը ձեր ինչի՞ն է պետք: Ծա էլ եմ
ձեզ սիրում... Ծա անսահման սիրում եմ ձեզ: Թողեք համ-
բուրեմ ձեր շրջազգեստի ծայրը, թողեք, թողեք: Ծա անկա-
րող եմ լսել դրա շրջունը: Ասացեք ինձ՝ արա այդ բանը, ու
ես կանեմ: Ծա ամեն ինչ կանեմ: Ծա կանեմ անկարելին: Ին-
չին որ դուք հավատում եք, ես էլ կհավատամ: Ծա ամեն,
ամեն ինչ կանեմ: Այդպես մի նայեք ինձ, մի նայեք: Գիտ-
ցեք, որ դրանով սպանում եք ինձ...

Սվիդրիգայլովը նույնիսկ սկսում էր զառանցել: Նա մի
տեսակ շժմեց, ասես հանկարծ խփեցին զխիւն: Դունյան
վեր թռավ ու նետվեց դեպի դուռը:

— Բաց արեք, բաց արեք, — բղավում էր նա դռան մի-
ջով, կանչում որևէ մեկին և քաշքշում դուռը: — Բաց արեք,
մի՞թե ոչ ոք չկա:

Սվիդրիգայլովը վեր կացավ և ուշքի եկավ: Դեռ զոզա-
ցող շրթունքներին թուշլ, նենգավոր ու հեղինոտ ժպիտ երե-
վաց:

— Այնտեղ ոչ ոք տանը չէ, — կամացուկ և բառերը շեղ-
տելով ասաց նա, — տանտիրուհին գնացել է, իզուր եք նե-

ղություն քաշում. բղավում. իզուր տեղը ձեզ հուզմունք եք
պատճառում:

— Ո՞րտեղ է բանալին: Իսկույն բաց արա դուռը, շուտ,
ստոր մարդ:

— Ծա բանալին կորցրել եմ, չեմ կարողանում գտնել:

— Հա-ա՞: Ուրեմն դա բռնությունն է, — գոչեց Դունյան,
գունատվեց մեռելի պես, նետվեց սենյակի մի անկյունը ու
պատսպարվեց այնտեղ դրված սեղանի ետևում: Նա չէր
բղավում. նա ակնապիշ նայում էր իրեն տանջողին ու աշա-
լուրջ հետևում նրա յուրաքանչյուր շարժման: Սվիդրիգայ-
լովն էլ տեղից չէր շարժվում, ու կանգնել էր նրա դիմաց,
սենյակի մյուս ծայրում: Գոնե արտաքուստ նա հանգիստ
էր: Բայց դեմքը դարձյալ գունատ էր: Հեզնական ժպիտը
չէր չքանում նրա դեմքից:

— Դուք հիմա ասացիք «բռնություն» բառը, Ավդոտյա
Ռոմանովնա: Եթե բռնություն է, ապա ինքներդ կարող եք
դատել, որ ես միջոցներ եմ ձեռնարկել: Սոֆյա Սեմյոնով-
նան տանը չէ. Կապերնաուսովները շատ հեռու են, մինչև
նրանց բնակարանը կա հինգ փակված սենյակ: Վերջապես,
ես առնվազն երկու անգամ ուժեղ եմ ձեզնից, ու բացի այդ,
բնավ չեմ վախենում, որովհետև դուք հետո չեք կարող գան-
գատվել. հո չե՞ք ուզենա մատնել ձեր եղբորը: Չեզ ոչ ոք
էլ չի հավատա. կասեն՝ աղջիկը ինչի՞ համար է մենակ զը-
նացել մենակ մարդու բնակարանը: Այնպես որ, եթե ան-
գամ զոհարեք ձեր եղբորը, ապա այս դեպքում էլ ոչինչ
չեք ապացուցի. բռնությունն ապացուցելը խիստ դժվար է,
Ավդոտյա Ռոմանովնա:

— Ստո՞ր մարդ, — զայրույթով շնչաց Դունյան:

— Ինչպես կուզեք, բայց նկատի առեք, որ ես դեռ մի-
այն ենթադրաբար եմ խոսել: Իսկ իմ անձնական համոզ-
մունքով դուք միանգամայն իրավացի եք. բռնությունը զար-
շելիությունն է: Ծա ուզում էի ասել, որ ձեր խղճի վրա բնավ
ոչինչ չի ծանրանա, եթե նույնիսկ... եթե նույնիսկ դուք
ուզենայիք ձեր եղբորը փրկել կամավոր կերպով, այնպես,
ինչպես ես եմ առաջարկում: Դուք, ուրեմն, ուղղակի են-
թարկվել եք հանգամանքներին, դե վերջապես, ուժին, եթե
անպայման պետք է ասել այդ բառը: Մտածեցեք այդ մա-

սին. ձեր եղբոր և ձեր բախտը ձեր ձեռքումն է: Իսկ ես ամբողջ կյանքումս... կլինեմ ձեր ստրուկը... ես կսպասեմ այստեղ...

Սվիդրիգայլովը նստեց բազմոցին, Դունյայից ութ քալ հեռավորությամբ: Դունյան արդեն բաշտրովին չէր կասկածում, որ նա վճռել է անպայման զուրիս բերել իր դիտավորությունը: Չէ՞ որ ճանաչում էր նրան...

Հանկարծ նա գրպանից ատրճանակ հանեց, բարձրացրեց հրահանք, ու ատրճանակը բռնած, ձեռքը դրեց սեղանին: Սվիդրիգայլովը տեղից վեր թռավ:

— Օհո՞, ահա թե ի՞նչ, — գոչեց նա դարմացած, բայց ցատկոտ քմծիծաղ տալով, — դա բոլորովին փոխում է գործի ընթացքը: Գուց ինքներգ ինձ համար չարտագանց հեշտացնում եք գործը, Ավդոտյա Ռոմանովնա: Այդ սրտեղի՞ց եք ատրճանակ ճարել: Հո պարոն Ռազումիսինը չի՞ ավելի վա՛հ, ատրճանակը իմն է, վազուց ծանոթ է: Այն ժամանակ ես որքան էի դա փնտրում... Գյուղում հրաձգության դասերը, որ ես պատիվ ունեի ձեզ տալ, ապարդյուն չեն անցել:

— Ատրճանակը ոչ թե քոնն է, այլ Մարֆա Պետրովնայինն է, որին դու սպանեցիր, շարագործ: Նրա տանը դու անձնապես ոչինչ չուձեցիր: Ծա սա վճրցրի, երբ հասկացա, թե դու ինչի ես ընդունակ: Երգվում եմ, որ ես քեզ կսպանեմ, եթե համարձակվես թեկուզ մի քայլ անել:

Դունյան սարսափելի զայրացած էր: Ատրճանակը նա պատրաստ էր պահում:

— Հապա եղբա՞յրդ: Հետաքրքրությունից եմ հարցնում, — ասաց Սվիդրիգայլովը՝ դեռ նույն տեղում կանգնած:

— Մասնիկ, եթե ուզում ես: Չշարժվես տեղիցդ: Կիրակի: Դու կնոջը թունավորել էիք, ես այդ դիտեմ, դու ինքդ ես մարդասպանը...

— Իսկ դուք հաստատ հավատացա՞ծ էիք, որ ես թունավորել էի Մարֆա Պետրովնային:

— Ծուռ դու ինքդ էիր ակնարկում. դու ինձ ասում էիր թունիկ մտածել... Ծուռ դու, անպայման դու թունավորեցիր... ստոր մարդ:

— Եթե դա նույնիսկ ճշմարիտ լիներ, ապա քեզ համար կկատարվեր... ախուամենայնիվ պատճառը դու կլինեիր:

— Ստույգ ես: Քեզ միշտ, միշտ ատել եմ...

— Հըմ, Ավդոտյա Ռոմանովնա, նրևի մոտացել եք, թե ինչպես խրատներ տալով, հակվում էիք իմ կողմը ու նվազում... Ծա դա աչքերիցդ էի տեսնում. հիշո՞ւմ եք այն երեկոն, լուսինը, սոխափի երգը:

— Ստույգ ես (Դունյայի աչքերը փայլեցին կատաղությանից), ստույգ ես, զրպարտիչ:

— Ստույգ եմ: Էհ, թերևս ստույգ եմ: Սուտ ասացի: Կանայք չպիտի հիշեն այդ բաները (Սվիդրիգայլովը քմծիծաղ ավելեց): Գիտեմ, որ կկրակես, գազանի ճուտ: Դե, կրակիր, էլի:

Դունյան բարձրացրեց ատրճանակը: Նա մեռելի պես գունատ էր: Խամրած, ատրճին շրթունքը դողում էր: Կրակի նման առկայծող, մեծ, սև աչքերով նա նայում էր Սվիդրիգայլովին, սրտապնդվում, շափ ու ձև անում, սպասում նրա հենց առաջին շարժման: Սվիդրիգայլովը դեռ երբեք նրան այդպիսի գեղեցիկ չէր տեսել: Ատրճանակը բարձրացնելու ընթացքին Դունյայի աչքերից ճառագայթող հուրը ասես վառեց նրան, ու նրա սիրտը ցավազին ճմլվեց: Նա մի քայլ արեց, ու ճալթքեց կրակոցը: Գնդակը թռավ նրա մագերի վրայով ու խփեց պատին: Նա կանգ առավ ու կամացուկ ծիծաղեց:

— Պիծակը կծեց: Ուղղակի գլխիս է նշան բռնում... Այս ի՞նչ է: Արդ՞ու՛մ: — Սվիդրիգայլովը հանեց թաշկինակը, որպեսզի սրբեր արյունը, որ բարախիկ շիթով հոսում էր նրա աչք ջրեցից. հաճանորեն գնդակը մի քիչ քերել էր գանգի մաշկը: Դունյան իջեցրեց ատրճանակը ու նայեց Սվիդրիգայլովին ոչ թե վախով, այլ ինչ-որ անհեթեթ տարակուսանքով: Նա կարծես ինքն էլ չէր հասկանում, թե ինչ էր արել և ինչ էր վատարվում:

— Հը՛, վրիպեցիր: Դե, էլի կրակեցեք, ես սպասում եմ, — փամացուկ ասաց Սվիդրիգայլովը՝ դեռ էլի քմծիծաղ տալով, բայց արդեն մառյլ տեսքով, — ես կկորոզանամ բունը ձեզ, նախքան դուք կբարձրացնեք հրահանք:

Դունեչկան ցնցվեց, արագ բարձրացրեց հրահանը և դարձյալ ատրճանակը ուղղեց Սվիդրիգայլովի վրա:

— Թողեք ինձ,— հուսաբեկ ասաց նա,— երդվում եմ, որ նորից կկրակեմ... Ես... Կսպանեմ...

— Դե ինչ արած... երեք քայլ հեռավորութունից շի էլ կարելի չսպանել: Իսկ եթե չսպանեք... ապա... — Սվիդրիգայլովի աչքերը փայլեցին, և նա էլի երկու քայլ առաջ անցավ:

Դունեչկան իջեցրեց հրահանը, բայց ատրճանակը չբացվեց:

— Ատրճանակը անկանոն եք լցրել: Ոչինչ, դուք դեռ հրապատիճ ունեք: Ուղղեցեք, ես կսպասեմ:

Նա Դունյայի առաջ կանգնած էր երկու քայլ հեռավորությամբ, սպասում էր ու նայում նրան մոլի վճռականությամբ, բորբոք ու կրքոտ, ծանր հայացքով: Դունյան հասկացավ, որ նա ավելի շուտ կմեռնի, քան իրեն բաց կթողնի ձեռք... և, իհարկե, ինքը նրան կսպանի երկու քայլի վրա...»

Հանկարծ նա դեն գցեց ատրճանակը:

— Գցե՛ց,— զարմանքով ասաց Սվիդրիգայլովը և խոր շունչ առավ: Ինչ-որ մի ծանրութուն անմիջապես ընկավ նրա սրտից, և զուցե դա միայն մահվան սարսափի ծանրութունը չէր. այդ ընդհանր նա հազիվ թե զգար այդ սարսափը: Դա փրկութուն էր մի ուրիշ, ավելի տխուր ու մռայլ զգացումից, որի ամբողջ ուժը ինքն էլ անկարող կլինեք բռնել:

Նա մոտեցավ Դունյային ու մեղմիկ գրկեց նրա մեջքը: Դունյան չէր դիմադրում, բայց ամբողջ մարմնով տերևի պես զոզալով, աղերսագին նայում էր նրան: Սվիդրիգայլովը ուզում էր մի բան ասել, բայց նրա շրթունքները ծովում էին, և նա չէր կարողանում բառերը արտասանել:

— Բաց թող ինձ,— աղերսեց Դունյան:

Սվիդրիգայլովը ցնցվեց. այդ դուռն արդեն այնպես չէր ասված, ինչպես քիչ առաջ:

— Ուրեմն չե՞ս սիրում,— կամացուկ հարցրեց նա: Դունյան բացասաբար գլխով արեց:

— Եվ... չե՞ս կարող... երբե՞ք,— հուսաբեկ շնչաց Սվիդրիգայլովը:

— Երբեք,— շնչաց Դունյան:

Անցավ մի ակնթարթ: Սվիդրիգայլովի հոգու մեջ այդ ակնթարթում զարհուրելի, համր պայթար էր տեղի ունենում: Անասելի հայացքով նայում էր նա Դունյային: Հանկարծ նա ետ տարավ ձեռքը, շուռ եկավ, արագ մոտեցավ պատուհանին ու կանգնեց դրա առաջ:

Անցավ էլի մի ակնթարթ:

— Ահա բանալին: — (Սվիդրիգայլովը դա հանեց վերարկուի ձախ գրպանից և առանց շուռ գալու, առանց Դունյային նայելու դրեց սեղանին): — Վերցրեք, շուտ հեռացե՛ք...

Նա պատուհանից համառոտ դուրս էր նայում:

Դունյան մոտեցավ սեղանին, բանալին վերցնելու:

— Շուտ, շուտ,— կրկնեց Սվիդրիգայլովը դեռ էլի ասանց շարժվելու և ետ նայելու: Այդ բառը ակներևաբար ինչ-որ սարսափելի բան էր արտահայտում:

Դունյան այդ հասկացավ, վերցրեց բանալին, նետվեց դեպի դուռը, արագ բացեց ու դուրս թռավ սենյակից: Մի րոպեից խելահեղորեն, ինքն իրեն կորցրած, աճապարեց դեպի ջրանցքը ու վազ տվեց դեպի Ռ կամուրջը:

Սվիդրիգայլովը էլի երեք րոպե կանգնած էր պատուհանի մոտ. վերջապես, դանդաղ շուռ եկավ, նայեց շուրջը ու ձեռքը դանդաղ տարավ ճակատով մեկ: Նրա դեմքը ծրամրովեց տարօրինակ ժպտից, ողորմելի, տխուր, թույլ ժպտից, հուսալքման ժպտից: Արյունը, որ արդեն չորացել էր, աղտեղել էր նրա ձեռքի ափը. նա չարացած նայեց արյունին. հետո թրջեց երեսսրբիչը և սրբեց թունքը: Հանկարծ նրա աչքովն ընկավ ատրճանակը, որ Դունյան շարժվել էր դուռն կողմը: Նա վերցրեց ու զննեց այն: Դա զբոսանի մի փոքրիկ, երեք փամփուլտ տանող, հին կառուցվածքի ատրճանակ էր: Մեջը դեռ մնում էր երկու լիցք և մի հրապատիճ: Կարելի էր կրակել մի անգամ: Սվիդրիգայլովը մի փոքր մտածեց, ատրճանակը դրեց գրպանը և դուրս եկավ:

Այդ ամբողջ երեկոն մինչև ժամը տասը նա անցկացրեց զանազան պանդոկներում և անբարո տեղերում՝ անցնելով մեկից մյուսը: Որտեղից որտեղ հայտնվեց նաև Կատյան, որը այս անգամ երգում էր մի ուրիշ լակեյական երգ այն մասին, թե ինչպես «ստոր և բռնակալ» ինչ-որ մեկը

Սկսեց համբուրել Կատյային:

Սվիդրիգայլովը խմեցրեց թե Կատյային, թե երգահոնահարին, երգիչներին, սպասավորներին և թե երկու ինչ-որ գրագիրներին: Այդ գրագիրների հետ նա զուլս դրեց հատկապես այն պատճառով, որ նրանք երկուսն էլ ծուռ քթերով էին. մեկի քիթը ծոված էր աջ կողմը, մյուսինը՝ ձախ կողմը: Դա ապշեցրեց Սվիդրիգայլովին: Ի վերջո գրագիրները նրան տարան մի ինչ-որ զվարճացուցիչ այգի, որտեղ նա վճարեց մուտքի և այլ ծախսերի համար: Այդ այգում կար մի բարակիկ, եռամյա եղևնի և երեք թուփ: Կառուցված էր «գահլիճ», փաստորեն օղետուն, բայց այնտեղ կարելի էր նաև թեյ ստանալ. մի քանի կանաչ սեղաններ և աթոռներ էին դրված: Հաճախորդներին զվարճացնում էր վատ երգիչների խումբը, ինչպես և մյուսխենցի մի հարբած, կարմրաքիթ գերմանացի, որը ծաղրածուի էր նմանվում և չգիտես ինչու խիստ տխուր տեսք ուներ: Գրագիրները վեճի բռնվեցին ուրիշ ինչ-որ գրագիրների հետ և քիչ մնաց տուրուզմոց սարքեին: Սվիդրիգայլովին նրանք դատավոր ընտրեցին: Քառորդ ժամ դատում էր նա, բայց նրանք այնպես էին թզավում, որ բոլորովին հնարավոր չէր որևէ բան հասկանալ: Իսկությունն այն էր, որ նրանցից մեկը ինչ-որ իր էր գողացել և նույնիսկ տեղնուտեղը ծախել վրա հասած ջհուղի. բայց, ծախելով, չուզեց բաժին հանել իր ընկերոջը: Ի վերջո պարզվեց, որ վաճառված իրը թեյի գդալ էր, պատկանում էր օղետանը: Այստեղ իմացան այդ, ու գործը էլ ավելի բարդացավ: Սվիդրիգայլովը վճարեց գդալի արժեքը, վեր կացավ և գուրս ելավ այգուց: Ժամը մոտ տասն էր: Այդ ամբողջ ժամանակվա ընթացքում նա ոչ մի կաթիլ գինի չխմեց, միայն թեյ պահանջեց, այն էլ պատշաճա-

թյուն պահպանելու համար: Երեկոն հեղձուցիչ էր ու մառյալ Մինչև ժամը տասը բոլոր կողմերից ահալմոր սե ամպեր կուտակվեցին. պայթեց որոտը, ու ջրվեժի պես անձրև թափվեց: Անձրևաջուրը ոչ թե կաթիլներով էր տեղում, այլ առատորեն հոսում, խփում էր գետնին: Բուպե առ բուպե շողողում էր կայծակը, ու մի ցուլքից մինչև մյուսը կարելի էր հաշվել մինչև հինգը: Սվիդրիգայլովը ամբողջովին թրջված հասավ տուն, փակեց դուռը, բացեց իր բյուրոն, հանեց իր բոլոր փողերը և պատառոտեց երկու-երեք թուղթ: Այնուհետև փողերը դնելով գրպանը, նա ուզեց փոխել հագուստը, բայց նայելով պատուհանից ու ականջ դնելով ամպրոպին ու անձրևին, ձեռքը թափ տվեց, վերցրեց լայնեզր գլխարկը ու դուրս ելավ առանց բնակարանը փակելու: Նա զնաց ուղղակի Սոնյայի մոտ: Սոնյան տանն էր:

Նա մենակ չէր. նրա մոտ էին Կապերնաուժովի չորս փոքրիկ երեխաները: Սոֆյա Սեմյոնովնան նրանց թեյ էր խմեցնում: Նա լուռ և քաղաքավարի դիմավորեց Սվիդրիգայլովին, զարմանքով դիտեց նրա թրջված հագուստը, բայց ոչ մի խոսք չասաց: Անասելի սարսափով բռնված երեխաները անմիջապես դուրս փախան:

Սվիդրիգայլովը նստեց սեղանի մոտ, իսկ Սոնյային խնդրեց նստել իր կողքին: Սոնյան երկշտուրթյամբ պատրաստվեց նրան լսելու:

— Ես, Սոֆյա Սեմյոնովնա, գուցե մեկնեմ Ամերիկա, — ասաց Սվիդրիգայլովը, — ու քանի որ մենք հավանորեն վերջին անգամ ենք տեսնվում, ես եկա մի երկու կարգադրություն անելու: Դուք այսօր տեսե՛ղ եք այն տիկնոջը: Ես գիտեմ, թե նա ձեզ ինչ է ասել, հարկ չկա կրկնել (Սոնյան ինչ-որ շարժում արեց ու կարմրեց): Դրանք որոշ կերպովածքի մարդիկ են: Ինչ վերաբերում է ձեր քույրիկներին ու եղբորը, նրանք իրոք տեղավորված են, նրանց հասանելիք փողերը ամեն մեկի համար ես ստորագրությամբ հանձնել եմ ուր հարկն է, վստահելի ձեռքեր: Դուք, սակայն, այս ստորագրությունները համենայն դեպս վերցրեք ձեզ մոտ: Ահա, վերցրեք: Ը-բւմ, սա վերջացրինք: Ահա հինգ տոկոսանոց երեք տոմս, ընդամենը երեք հազար տուրու: Մրանք

վերցրեք ձեզ, հատկապես ձեզ, և թող սա մեր մեջ մնա, թող ոչ ոք չիմանա, ինչ էլ որ դուք հետո լսեք: Դրանք ձեզ հարկավոր կլինեն, որովհետև, Սոֆյա Սեմյոնովնա, ձեզ համար լավ չէ առաջվա պես ապրել և հիմա, հիմա այդպես ապրելու կարիք չի լինի:

— Դուք այնքա՛ն բարեբարություն եք արել ինձ, որքերին ու հանգուցյալ մորը, ու եթե մինչև այժմ ես ձեզնից քիչ եմ շնորհակալ եղել... ներողամիտ եղեք:

— էհ, այդ դատարկ բան է:

— Իսկ այս փողերի համար, Արկադի Իվանովիչ, ես ձեզնից շատ շնորհակալ եմ, բայց ես հիմա դրանց կարիքը չեմ զգում: Ես ինձ միշտ էլ կկարողանամ կերակրել: Սա իմ կողմից ապերախություն մի համարեք. եթե դուք այդպես բարեբար եք, ապա այդ փողերը...

— Ձեզ, ձեզ պետք է պատկանեն, Սոֆյա Սեմյոնովնա, և խնդրում եմ այդ մասին երկար չխոսենք, որովհետև ես նույնիսկ ժամանակ էլ չունեմ: Ձեզ հարկավոր կլինեն: Ռոզիոն Ռոմանիչի առջև երկու ճանապարհ կա. կամ ինքնապանություն գործել, կամ գնալ Վլադիմիրկայով՝ (Սոնյան սարսափած նայեց նրան և դողաց): Մի անհանգստանաք, ես ամեն ինչ իմացել եմ և հենց նրանից, Ռասկոլնիկովից, ես լեզվիցս թույլ չեմ, ոչ ոքի չեմ ասի: Դուք նրան լավ եք սովորեցրել, որ ուր հարկն է մեղա գա: Այդ նրա համար շատ ավելի ձեռնտու կլինի: Երբ բանը այդտեղ հասնի, նա կգնա Վլադիմիրկայով, իսկ դուք էլ հո կգնաք նրա ետևից, այնպես չէ՞, հո այդպե՞ս է: Դե որ այդպես է, ուրեմն փողերը հարկավոր կլինեն: Հենց նրա համար հարկավոր կլինեն, հասկանո՞ւմ եք: Տալով ձեզ, ես միևնույն է, թե նրան եմ տալիս: Բացի այդ, դուք խոստացել եք Ամալյա Իվանովնային պարտք վճարել. ես այդ լսել եմ: Այդ ի՞նչ է, Սոֆյա Սեմյոնովնա, դուք առանց մտածելու այդպիսի պայմաններ ու պարտավորություններ եք վերցնում ձեզ վրա. չէ՞ որ Կատերինա Իվանովնան է պարտք մնացել այդ գեր-

¹ Վլադիմիրկա — Մոսկվայից Վլադիմիր քաղաքով դեպի արևելք ձգված իճուղին, որով Սիրիբ էին տանում աքսորման և տաժանակրության դատարարավանդակներին (ձ. ք.):

մանուհուն, և ոչ թե դուք, դե ուրեմն թքեիք գերմանուհու վրա: Զի կարելի այդպես ապրել աշխարհում: Հա՛, եթե ձեզ երբևէ, ասենք վաղը կամ մյուս օրը որևէ մեկը կհարցնի իմ մասին (ձեզ իհարկե կհարցնեն), դուք մի ասեք, որ ես ձեզ մոտ եկա, փողը բնավ մի ցույց տաք և ոչ ոքի մի ասեք, որ ես եմ տվել: Դեհ, ցտեսություն: (Սվիդրիգայլովը վեր կացավ աթոռից): Բարևեցեք Ռոզիոն Ռոմանիչին: Հա՛, փողը առայժմ թողեք պարոն Ռազումիխինի մոտ: Ճանաչո՞ւմ եք պարոն Ռազումիխինին: Իհարկե, ճանաչում եք: Ոչինչ, մարդ է, էլի: Վաղը կամ... մի ուրիշ օր փողը տարեք ու պահ տվեք նրան: Իսկ մինչ այդ հուսալի տեղ պահեցեք:

Սոնյան նույնպես վեր կացավ աթոռից և վախեցած նայեց նրան: Նա շատ էր ուզում ինչ-որ բան ասել, ինչ-որ հարց տալ, բայց առաջին ըրպեններին չհամարձակվեց և շփտեք էլ, թե ինչից սկսի:

— Հասպա դուք... դուք հիմա, այսպիսի անձրևին ինչպե՞ս պիտի գնաք:

— Ամերիկա մեկնողը անձրևից չի վախենա, քա՛հ-քա՛հ: Մնաք բարով, աղավնյակ, Սոֆյա Սեմյոնովնա: Ապրեցեք, շատ ապրեցեք, դուք ուրիշներին հարկավոր կլինեք: Հա՛... ասացեք պարոն Ռազումիխինին, որ ես պատվիրեցի բարևել իրեն: Հենց այսպես էլ հաղորդեցեք՝ Արկադի Իվանովիչ Սվիդրիգայլովը բարևում է: Անպայման ասացեք:

Սվիդրիգայլովը դնաց՝ Սոնյային թողնելով ապշած, վախեցած վիճակում և ինչ-որ անորոշ ու ծանր կասկածանքներով մեջ:

Հետո պարզվեց, որ այդ նույն երեկոյան, մոտ ժամը տասներկուսին, նա խիստ տարօրինակ և անակնկալ մի այցելություն էլ էր կատարել: Անձրևը դեռ չէր դադարում: Ամբողջովին թրջված, նա տասնմեկից քսան ըրպե անց գրնաց իր հարսնացուի ծնողների բնակարանը, որ գտնվում էր Վասիլևսկի կղզում, երրորդ փողոցի և Փոքր պողոտայի անկյունում: Հազիվ կարողացավ բաց անել տալ դուռը և սկզբում մեծ իրարանցում առաջացրեց: Բայց Արկադի Իվանովիչը երբ ուզում էր, խիստ հրապուրիչ շարժումներով մարդ էր լինում, այնպես որ, անմիջապես փարատվեց հողանադուռի խելամիտ ծնողների սկզբնական (թեև բավա-

միսը թողել եմ սեղանի վրա...»։ Նա բուրոբլին չէր ուզում բացվել, վեր կենալ, մրսել, բայց հանկարծ էլի ինչ-որ տհաճ բան անցավ ոտքի վրայով։ Նա դեն գցեց վերմակը և վառեց մոմը։ Տենդային սառնությունից դողալով, կոպցավ անկողինը զննելու։ Ոչինչ չկար. նա թափ տվեց վերմակը, ու հանկարծ մուկը թռավ սավանի վրա։ Նա փորձեց բռնել, բայց մուկը շփախավ անկողնից, զիզազաձև թռավ այս ու այն կողմ, դուրս պրծավ նրա մատների տակից, վազեց ձեռքի վրայով ու հանկարծ նետվեց բարձի տակ։ Սվիդրի-գայլովը դեն գցեց բարձը, բայց մի ակնթարթ զգաց, որ մուկը թռել է իր թևատակը, ապա վազվզում է մարմնի վրա և արդեն մեջքին է, շապկի տակ։ Նա շղայնորեն դողաց և արթնացավ։ Սենյակում մութն էր, նա պառկած էր մահ-ճակալի վրա, վերմակով փաթաթված, ինչպես քիչ առաջ. դրսում ոռնում էր քամին։ «Այ քեզ գարշելի բան», սրտեն-զելով մտածեց նա։

Նա վեր կացավ ու նստեց անկողնի ծայրին, մեջքը դեպի պատուհանը։ «Ավելի լավ է բուրոբլին չբնել», որոշեց նա։ Սակայն պատուհանից ցուրտ և խոնավություն էր փչում. առանց տեղից վեր կենալու նա վերմակը քաշեց իր վրա ու փաթաթվեց դրանով։ Մոմը չվառեց։ Ոչ մի բանի մասին չէր մտածում և չէր էլ ուզում մտածել, բայց անուրջները վրա էին տալիս մեկը մյուսի ետևից, ծագում էին կցկտուր մըտ-քեր, որոնք անսկիզբ, անվախճան ու անկապ էին։ Կարծես նա կիսանիսն էր վիճակում էր։ Յուրտը թե խավարը, խոնա-վությունը թե դրսում ոռնող և ծառերը ճոճող քամին նրա մեջ առաջացրին ինչ-որ համառ, ֆանտաստիկ հակում և ցանկություն, բայց նրան շարունակ ծաղիկներ էին պատ-կերանում։ Նրա երևակայության մեջ բացվեց մի հիասքանչ պեյզաժ. պայծառ, տաք, համարյա շոգ օր, տոն օր, հոգե-գալստյան օրը։ Անզլիական ճաշակով, փարթամ, ճոխ, գլու-զական կոտեջ, որ ամբողջովին թաղված էր անուշաբույր ծաղկանոցների մեջ, կային մարգեր, որոնք ձգվում էին ամ-բողջ տան շուրջը. մուտքի սանդուղքը պատած էր պատա-տուկ բույսերով, վարդերի շարքերով. լուսավոր, զովաշունչ սանդուղք, որի վրա փարթամ գորգ էր փռված, կողքերին՝ հազվագյուտ ծաղիկներով շինական պուլիկներ էին դրված։

Առանձնապես նրա աչքով ընկան պատուհանների գոգերին՝ դրված ջրով լեցուն պուլիկները, դրանց մեջ աճել էին սպի-տակ ու քնքուշ, փունջ-փունջ նարգիզներ, որոնք թեքվել էին իրենց վառ-կանաչ, պարարտ ու երկար ցողունների վրա և թունդ բուրմունք էին տարածում։ Թեև նա նույնիսկ չէր ու-զում հեռանալ դրանցից, բայց բարձրացավ սանդուղքով և մտավ մի մեծ, բարձր դահլիճ, ու դարձյալ այստեղ էլ ամե-նուրեք, պատուհանների գոգերում, դեպի պատշգամբը բաց-վող դռների մոտ և հենց պատշգամբում ծաղիկներ կային։ Հատակին թարմ, հնձած, բուրավետ խոտ էր փռված, պա-տուհանները բաց էին, թարմ, թեթև, զով օդը թափանցում էր սենյակը, դրսում ճովողում էին թռչունները, իսկ դահ-լիճի մեջտեղում, ատլասե սպիտակ գործվածքով ծածկված սեղանների վրա դազաղ էր դրված։ Այս դազաղը պատած էր սպիտակ գրողենապլով ու զարդարված էր սպիտակ, խիտ փոթերով։ Ամեն կողմից ծաղկեղջիթաներ էին դրված։ Դազաղում, ամբողջովին ծաղիկների մեջ, պառկած էր սպի-տակ շղարշ շրջագգեստով մի աղջիկ, ասես մարմարից կերտված, ձեռքերը կրծքի վրա պինդ ծալած։ Արձակված, բաց-շեկլիկ մազերը թաց էին. գլուխը պատած էր վարդե-րից հյուսված պսակով։ Նրա դեմքի խոտաբարո և արդեն ոսկրացած պրոֆիլը կարծես նույնպես մարմարից էր կերտ-ված, դալուկ շուրթերի ժպիտը ինչ-որ ոչ մանկական, աւ-հուն տխրություն ու մեծ բողոք էր արտահայտում։ Սվիդրի-գայլովը ճանաչում էր այդ աղջկան։ Դազաղի մոտ շկայլ ոչ վառվող մոմեր, ոչ էլ սրբապատկեր, ու աղոթքներ չէին լսվում։ Այդ աղջիկը ինքնասպան էր եղել. խեղդվել է ջրում։ Նա ընդամենը տասնչորս տարեկան էր, բայց արդեն կոտրված էր եղել նրա սիրտը, նա ջուրն էր ընկել իրեն հասցրած վիրավորանքի պատճառով, որը սարսափեցրել ու ապշեցրել էր այդ դեռահաս, մանկահասակ էակին, անտե-ղի ամոթանքով էր համակել հրեշտակայնորեն մաքուր նրա հոգին և հուսալքման վերջին ճիշն էր պոկել, որը չէր լսվել, այլ լկտիաբար անարգվել էր մութ գիշերով, խավարում, ցրտում, խոնավ հալհոցին, երբ ոռնում էր քամին...

Սվիդրիգայլովը արթնացավ, վեր կացավ անկողնից և մոտեցավ պատուհանին։ Նա խարխափելով գտավ փեղկ՝

բունակը և բացեց պատուհանը: Քամին մոլեգնաբար ներ-
խուժեց նրա փոքրիկ խցիկը ու ասես սառնամանիքային
եղյամով պատեց նրա դեմքը և միայն շապկով ծածկված
կուրծքը: Պատուհանի տակ ըստ երևույթին այգու պես մի
ինչ-որ բան կար ու թերևս ուտել-խմելու տեղ էր. հավանու-
րեն ցերեկը այստեղ էլ երգում էին երգիչները, ու թե՛լ էր
մատուցվում: Իսկ այժմ ծառերից ու թփերից կաթիլներ էին
թռչում սենյակը, մութն էր ինչպես մառանում, այնպես որ
հազիվհազ կարելի էր նշմարել միայն ինչ-որ մութ բծեր՝
դրսի առարկաները: Սվիդրիգայլովը կուսցած և արմատնկնե-
րով պատուհանի գոգին հենված, արգեն հինգ բույս անընդ-
հատ դիտում էր աղջամուղը: Գիշերային խավարում ճայ-
թեց թնդանոթի մի կրակոց, ապա՝ երկրորդը:

«Հը՛մ, ազգանշան է, ջուրը վարարում է, մտածեց նա,
առավոտյան դեմ կհոսի ցածր տեղերը, փողոցները, կլցվի
նեբքնահարկերն ու մառանները, նեբքնահարկերի մկները
դուրս կգան ջրի երեսը, ու թրջված մարդիկ հայհոյանք թա-
փելով, կսկսեն իրենց իրերը քարշ տալ վերին հարկերը...
Հիմա ժամը քանիսն է»: Հենց որ նա այդ մտածեց, մոտիկ
մի տեղ պատի ժամացույցը տկտալով և ասես ամբողջ ու-
ժով մեկ աճապարելով, խփեց ժամը երեքը: «Օհո՛, մի ժամից
կլուսանա: էլ ի՛նչ եմ սպասում, հիմա դուրս կելնեմ, կզը-
նամ ուղղակի Պետրովյան գրոսայգին. այնտեղ կընտրեմ
ամբողջովին անձրևով ողողված մի մեծ թուփ, այնպես որ
ուսդ դրան կպավ թե՛ չէ, միլիոնավոր կաթիլներ կթափվեն
գլխիդ...»: Նա պատուհանից ետ քաշվեց, փակեց այն, վա-
ռեց մոմը, հագավ բաճկոնակը, վերարկուն, գլխարկը դրեց
և մոմը ձեռքին դուրս ելավ միջանցք, որպեսզի գտներ որևէ
տեղ, խցիկում, ամեն տեսակ անպետք իրերի ու այրված
մոմերի մեացորդների միջև քնած սպասավորին, վճարեք
համարի վարձը և դուրս գար հյուրանոցից: «Ամենալավ
բույսն է, ավելի լավը չի կարելի ընտրել»:

Նա երկար քայլում էր ամբողջ նեղ ու երկար միջանց-
քում, ոչ ոքի չէր հանդիպում և արդեն ուզում էր բարձրա-
ձայն կանչել սպասավորին, երբ հանկարծ մի մութ անկյու-
նում, մի հին պահարանի ու դռան արանքում նկատեց ինչ-
որ մի տարօրինակ առարկա, կարծես կենդանի արագած:

Մոմը ձեռքին նա կուսցավ ու տեսավ մի երեխա, ամենա-
շատը հինգ տարեկան մի աղջիկ, որը հատակ լվալու փա-
լասի պես թաց շորով էր, դողում ու լալիս էր: Նա կարծես
չվախեցավ Սվիդրիգայլովից և բուժ գարմանքով, իր մեծ,
սև աչքերով նայում էր նրան ու մերթ հեծկտում ինչպես
այն երեխաները, որոնք երկար լացել են, բայց արդեն սկը-
վել և նույնիսկ սփոփվել, մինչդեռ հանկարծ էլի հեծկտում
են: Աղջկա դեմքը գունատ էր ու մաշված. նա սառել էր
ցրտից: «Ինչպե՛ս է սա ընկել այստեղ. ուրեմն այստեղ թաք-
նըվել է և ամբողջ գիշերը չի քնել»: Սվիդրիգայլովը սկսեց
նրան հարցուփորձ անել: Աղջիկը հանկարծ աշխուժացավ և
արագ-արագ ինչ-որ թոթովեց իր մանկական լեզվով: Հիշա-
տակվեց «ճամիկը», որը «կծեծի», որովհետև ինքը բաժակ
է «կորտել» (կտորել): Աղջիկը անդադար խոսում էր. նրա
բոլոր պատմածներից կարելի էր մի կերպ կուսել, որ նա
չտիրված երեխա է, որին թակել ու վախեցրել է մայրը, հա-
վանորեն նույն հյուրանոցի շարունակ հարբած մի որևէ խո-
հարարուհի, որ աղջիկը ջարդել է մոր բաժակը և այնքան է
վախեցել, որ դեռ իրիկվանից փախել է. հավանորեն երկար
թաքնվել է բակում, որևէ տեղ, անձրևի տակ, վերջապես
եկել է այստեղ, պատսպարվել պահարանի տակ ու նստել
ամբողջ գիշեր, լացել, դողացել թրջվածութունից, մթու-
թյունից վախենալով, որ այդ ամենի համար այժմ իրեն
թյունից վախենալով, որ այդ ամենի համար այժմ իրեն
խիստ կծեծեն: Սվիդրիգայլովը գրկեց նրան, տարավ իր հա-
մարը, նստեցրեց մահճակալին ու սկսեց հանել նրա շորե-
րը: Աղջկա ծակծկված քոշերը, որ նա հագել էր մերկ ու-
քերին, այնքան թաց էին, որ կարծես ամբողջ գիշեր ջրա-
փոսում էին եղել: Հանելով նրա շորերը, Սվիդրիգայլովը
նրան պառկեցրեց անկողնում, ծածկեց, փաթաթեց վերմա-
կով: Աղջիկը խկույն քնեց: Վերջացնելով այդ ամենը, Սվիդ-
րիգայլովը դարձյալ խոր մտածությունքի մեջ ընկավ:

«Ի՛նչ խելքիս փռեց գլխացավանքի մեջ ընկնել», հան-
կարծ մտածեց նա ծանր և ցասումնալից զգացումով: «Այ
քեզ անհեթեթութուն»: Սրտանեղելով վերցրեց մոմը, որպես-
զի գնար և ինչ կերպ էլ լինի գտներ սպասավորին ու շուտ
հեռանար այստեղից, «Հապա աղջիկ՛ը», մտածեց նա ցա-
սումնալից, արդեն բանալով դուռը, բույց ետ դարձավ մի

անգամ էլ աղջկան նայելու, թե արդյոք քնած է նա կ ի՞նչպես է քնած: Սվիդրիգայլովը զգուշությամբ մի քիչ բարձրացրեց վերմակը: Աղջիկը քնած էր խոր ու երանավետ քնով: Նա տաքացել էր վերմակի տակ, և արդեն նրա դալուկ թշիկների վրա կարմրություն էր դուրս տվել: Բայց, տարօրինակ բան. այդ կարմրությունը ավելի վառ էր և թունդ, քան կարող է լինել մանկական դեմքի սովորական կարմրությունը: «Դա տենդային կարմրություն է,— մտածեց Սվիդրիգայլովը,— դա կարծես գինուց է, կարծես սրան մի ամբողջ բաժակ գինի են խմեցրել: Այլ շրթնիկները ասես վառվում են, կրակվում, բայց ի՞նչ է սա... Սվիդրիգայլովին հանկարծ թվաց, թե աղջկա երկար, սև արտևանունքները կարծես երերվում են ու նշան անում, կարծես քիչ բարձրանում են ու նրանց տակից նայում են խորամանկ, սուր, ինչ-որ ոչ մանկականորեն նշան անող աչքերը, ասես աղջիկը ոչ թե քնած է, այլ քնած է ձևանում: Այո, հենց այդպես է որ կա. աղջկա շրթնիկները բացվում են ժպտալուց. շրթնիկների ծայրերը դողում են, ասես դեռ զսպվում: Բայց ահա նա արդեն էլ չէր զսպվում. այդ արդեն ծիծաղ է. ինչ-որ մի լկտի, զայրացուցիչ բան է երևում ամենևին էլ ոչ մանկական այդ դեմքի վրա. դա անբարոյականություն է, դա կամելիայի դեմք է, Ֆրանսուզիների թվին պատկանող ծախու կամելիայի լկտի դեմք՝: Ահա արդեն աղջիկը այլևս չբաշվելով, երկու աչքերն էլ բաց է անում. դրանք վառվում են և անամոթ հայացքով նայում են Սվիդրիգայլովին, կանչում նրան, ծիծաղում... Ինչ-որ անսահմանորեն այլանդակ և վիրավորական բան կար այդ ծիծաղի մեջ, այդ աչքերում, երեխայի դեմքի այդ ամբողջ նողկալիություն մեջ: «Ինչպե՞ս թե. հինգ տարեկա՞նը», ուղղակի սարսափահար շշուռից Սվիդրիգայլովը, «ախր սա... սա ի՞նչ բան է»: Բայց ահա արդեն աղջիկը ամբողջովին կարմրատակած դեմքով շուռ է գալիս նրա կողմը, ձեռքերը պարզում նրան... «Օ՛, օ, անխժված», զոչեց սարսափով բռնված Սվիդրիգայլովը՝

1) Կամելիա, այստեղ՝ թեթևաբարո կին (ըստ Ա. Դյումայի «Կամելիա» պիեսի):

ձեռքը բարձրացնելով նրա վրա... բայց հենց այդ րոպեին արթնացավ:

Նա դարձյալ անկողնում է, փաթաթված է վերմակով. մոմը վառված չէ, իսկ պատուհանից արդեն ներս է ընկել ցերեկվա պարզ լույսը:

«Ամբողջ գիշերը մղձավանջ»: Նա շարացած քիչ բարձրացավ տեղից, զգալով, որ իսպառ թուլացել է. ոսկորները ցավում էին: Դրսում բուրբուլին թանձր մշուշ է, ոչինչ չի կարելի տեսնել: Հինգերորդ ժամը վերջանալու մոտ է. քնել է ու բաց թողել գնալու ժամը: Նա վեր կացավ ու հագավ իր ժակետը և վերարկուն, որոնք դեռ թաց էին: Դրպանում շոշափելով ատրճանակը, հանեց այն և ուղղեց հրապատիճը: Հետո նստեց, գրպանից հանեց ծոցատետրը և հենց առաջին, առավելապես նկատելի թերթիկի վրա խոշոր տառերով մի քանի տող գրեց: Կարդալով դրանք, նա կրթնեց սեղանին ու մտածմունքի մեջ ընկավ: Ատրճանակը և ծոցատետրը արմունկի կողքին էին: Արթնացած ճանճերը նրանում էին հորթի շկերված մսի վրա, որ դրված էր սեղանին: Նա երկար նայում էր ճանճերին և վերջապես, այ, ազատ ձեռքով փորձեց բռնել նրանցից մեկին: Երկար ջանք թափեց, բայց չկարողացավ բռնել: Ի վերջո թողնելով այդ զբաղմունքը, սթափվեց, ցնցվեց, վեր կացավ ու վճռական քայլերով դուրս ելավ սենյակից: Մի րոպե հետո նա փողոցում էր:

Քաղաքի վրա կաթնագույն, խիտ մշուշ էր իջել: Սվիդրիգայլովը սչկուն, ցեխոտ, փայտե սալարկով գնաց դեպի Մալայա Նևա: Նրան պատկերանում էին գիշերվա ընթացքում խիստ վարարած Մալայա Նևայի շուրը, Պետրովյան կողմին, թաց շավիղները, թաց խոտաբույսերը, թաց ծառեկողմին, թաց շավիղները, հենց այն թուփը... Նա սրտնեղուն ու թփերը և վերջապես, հենց այն թուփը... Նա սրտնեղուն դիտում էր տները, որպեսզի մտածեր որևէ ուրիշ բանի մասին: Պողոտայում ոչ անցորդ, ոչ էլ կառք էր հանդիպում: Տխուր ու կեղտոտ տեսք ունեին բաց-դեղին, փայտաշեն տնակները, որոնց պատուհանների փեղկերը փակված էին: Ցուրտն ու խոնավությունը թափանցում էին նրա ամբողջ մարմնի մեջ, և նա մրսում էր: Երբեմն տեսնում էր բանջարեղենի և այլ խանութների ցուցանակները և մտն-

տախանում եմ, միայն թե արտասովելու հիմար սովորու-
թյուն ունեմ: Այսպես է հորդ մահից հետո, ամեն մի առի-
թով լալիս եմ: Նստիր, աղավնյակս, երևի հոգնել ես: Ես
այդ տեսնում եմ: Ախ, ինչքան ես կեղտոտվել:

— Ես երեկ անձրևի տակ ընկա, մայրիկ... — ասաց
Ռասկոլնիկովը:

— Ոչ-ոչ, — վրա բերեց Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան՝
ընդհատելով նրան, — դու կարծում էիր, թե ես քեզ հիմա
պետք է հարցուփո՞րձ անեմ ըստ իմ առաջվա կանացի սո-
վորության. մի անհանգստանա: Ես հո հասկանում եմ, ա-
մեն ինչ հասկանում եմ. հիմա ես արդեն ընտելացել եմ
այստեղի դրուժյան և հենց ինքս եմ տեսնում, որ այստեղ
ավելի խելացի բաներ են լինում: Ես առմիշտ համոզվել եմ,
որ շեմ կարող հասկանալ քո նկատառումները և քեզնից
հաշիվ պահանջել: Ով գիտե դու ինչ գործեր և պլաններ
ունես և ինչ մտքեր են ծագում գլխումդ, ինչո՞ւ պետք է ես
քաշքշեմ թևիցդ, դե՛ ասա, ինչ ես մտածում: Ես... ախ, տեր
աստված, ի՞նչ եմ շշմածի պես դես-դեն ընկնում... Ես,
Ռոդյա, ժուռնալում արդեն երրորդ անգամ կարդում եմ քո
հոդվածը, Դմիտրի Պրոկոֆիչն է բերել: Տեսա թե չէ, ուղղա-
կի ախ քաշեցի. մտածում եմ՝ ինչ հիմարն եմ եղել, ահա
թե դու ինչով ես զբաղվում, ահա թե ինչումն է բանը: Ու-
սումնականները միշտ էլ այդպես են լինում: Գուցե թե դու
նոր մտքեր ես ունեցել, կշռադատում ես դրանք, ինչո՞ւ քեզ
տանջեմ ու շփոթեցնեմ: Կարդում եմ, սիրելիս և իհարկե
շատ բան շեմ հասկանում. դե, դա այդպես էլ պետք է լի-
նի. ո՞րտեղից հասկանամ:

— Ցույց տուր, մայրիկ:

Ռասկոլնիկովը վերցրեց թերթը և հարևանցիորեն նա-
յեց իր հոդվածը: Որքան էլ այդ հակասում էր նրա դրու-
թյանը և վիճակին, նրա մեջ առաջացավ այն տարօրինակ,
սուր և քաղցր զգացումը, որ առաջանում է հեղինակի սրը-
տում, երբ առաջին անգամ նա իր գրվածքը տպված է տես-
նում. այն էլ ասած, այստեղ նշանակութուն ունեւր նաև
քսաներեք տարեկան հասակը: Դա մի ակնթարթ տևեց: Մի
քանի տող կարդալով, նա մոռյվեց ու սոսկալի թախիծը
էմբից նրա սիրտը: Միանգամից նա վերհիշեց վերջին ա-

միտքերի իր ամբողջ հոգեկան պայքարը: Զղվանքով ու
լրդովմունքով նա հոգվածը շարտեց սեղանին:

— Միայն թե, Ռոդյա, որքան էլ ես անխելք եմ, այնու-
ամենայնիվ կարող եմ դատել, որ մեր գիտական աշխար-
հում շատ շուտով դու կլինես առաջին մարդկանցից մեկը,
եթե ոչ ամենաառաջինը: Եվ ինչպե՞ս էին նրանք համար-
ձակվում մտածել, թե դու խելագարվել ես: Քա՛հ-քա՛հ-
քա՛հ, դու այդ շգիտես, նրանք այդպես էին կարծում: Ախ,
ստոր ճիճուններ, ախր նրանք ո՞րտեղից հասկանան, թե
ինչ է բանականությունը: Ախր Գունեշկան էլ համարյա հա-
վատում էր: Այ քեզ բան: Հանգուցյալ հայրդ երկու անգամ
նյութ ուղարկեց մի ժուռնալի. սկզբում ոտանավորներ
(տետրը կա ինձ մոտ, ես քեզ երբևէ ցույց կտամ), հետո էլ
մի ամբողջ վիպակ (ես ինքս էի խնդրել, որ ինձ տար ար-
տագրելու), ու երկուսս էլ որքա՛ն էինք աղոթում, որ ըն-
դունեին, բայց չընդունեցին: Է՛, Ռոդյա, մի վեց-յոթ օր
առաջ, նայելով շորերիդ, դարդ էի անում, մտածում էի, թե
դու ինչպես ես ապրում, ինչ ես ուտում և ինչ ես հագնում:
Իսկ հիմա տեսնում եմ, որ էլի անխելք էի, չէ՞ որ երբ ուզե-
նաս, քեզ համար ամեն ինչ կճարես քո խելքով և տաղան-
գով: Ուրեմն դու առայժմ այդ շես ուզում անել, որովհետև
շատ ավելի կարևոր գործերով ես զբաղվում:

— Գունյան տանը չէ՞, մայրիկ:

— Ոչ, Ռոդյա: Շատ հաճախ նրան տանը շեմ տեսնում,
ինձ մենակ է թողնում: Շնորհակալութուն Դմիտրի Պրոկո-
ֆիչին, գալիս է ինձ մոտ, շարունակ քո մասին է խոսում:
Նա քեզ սիրում է ու հարգում, որդյակս: Քրոջդ մասին շեմ
կարող ասել, թե նա որևէ չափով չի հարգում ինձ: Ես հո
շեմ գանգատվում: Ես ու նա տարբեր բնավորութուն ունենք-
նա ինչ-որ գաղտնիքներ ունի. ես ձեզնից ոչ մի գաղտնիք
էլ չունեմ: Իհարկե, ես հաստատ հավատացած եմ, որ Գուն-
յան շատ խելացի է, ու բացի դրանից, սիրում է ինձ էլ:
քեզ էլ... բայց շգիտեմ, թե այդ ամենը ուր կհասցնի: Այ,
Ռոդյա, դու հիմա ինձ երջանկացրիր, որ եկար, իսկ նա այս-
տեղ չէ. կգա ու ես կասեմ՝ քո բացակայումս եղբայրդ
այստեղ էր, իսկ դու ո՞րտեղ էիր բարեհաճում ժամանակ
անցկացնել: Դու ինձ, Ռոդյա, շատ էլ երես մի տա. եթե

կարող ես, եկ, եթե շեռ կարող, ի՞նչ արած, ես էլի ու էլի կսպասեմ: Չէ՞ որ այնուամենայնիվ ես կգիտենամ, որ դու սիրում ես ինձ, այդ էլ բավական է ինձ համար: Կկարդամ քո գրվածքները, բուրբից էլ լուրեր կլսեմ քո մասին, կամ դու կայցեղես, սրանից էլ ի՞նչ լավ բան կա: Ա՛յ, հիմա հո եկար, որ մխթարես մորդ, ես հո տեսնում եմ...

Այստեղ Պալլիսերիս Ալեքսանդրովնան հանկարծ լաց եղավ:

— Էլի՛ այս լացը. մի նայիր ինձ, հիմարիս: Ա՛յ, տեր աստված, ի՞նչ եմ նստել, — գոչեց նա արագ վեր կենալով, — տխր սուրճ կա, խսկ ես քեզ շեմ էլ հրամցնում: Այ թե ինչ է պատալի եսամոլութունը: Հիմա, այս բուրբիս:

— Մայրիկ, այդ թողեք, ես հիմա կգնամ: Ես դրա համար շեմ եկել: Խնդրում եմ, լսեք ինձ:

Պալլիսերիս Ալեքսանդրովնան երկշոտ մոտեցավ որդուն:

— Մայրիկ, ինչ էլ որ պատահի, ինչ էլ որ դուք լսեք իմ մասին, դուք ինձ կսիրե՞ք այնպես, ինչպես հիմա, — հանկարծ սրտահույզ հարցրեց Ռասկոլնիկովը, կարծես առանց մտածելու, առանց կշռադատելու իր խոսքերը:

— Ռոդյա, Ռոդյա, ի՞նչ պատահեց քեզ, ինչպե՞ս կարող ես այդպիսի հարց տալ: Ո՞վ պետք է ինձ որեէ բան ասի քո մասին: Ես ոչ ոքի շեմ հավատա, ով էլ որ ինձ մոտ գա, ուղղակի դուրս կաննեմ:

— Ես եկել եմ ձեզ հավաստիացնելու, որ ես միշտ սիրել եմ ձեզ, ու հիմա ուրախ եմ, որ մենք երկուսով ենք, նույնիսկ ուրախ եմ, որ Դունյան այստեղ չէ, — նույն պոռթկումով շարունակեց Ռասկոլնիկովը, — ես եկել եմ ձեզ ուղղակի ասելու, որ թեև դուք դժբախտ կլինեք, բայց ե այնպես գիտեք, որ ձեր որդին հիմա ձեզ ավելի շատ է սիրում, քան իրեն, և որ այն ամենը, ինչ որ դուք մտածել եք իմ մասին, որ իբր թե ես դաժան եմ ու շեմ սիրում ձեզ... այդ ամենը ճշմարիտ չի եղել: Ես ձեզ միշտ էլ սիրելու եմ... էհ, բավական է. ինձ թվում էր, որ այսպես պետք է վարվեի և այսպես սկսեի իմ ասելիքը...

Պալլիսերիս Ալեքսանդրովնան լուռ գրկում էր որդուն, սեզմում կրճբին ու մեղմ լալիս էր:

— Չգիտեմ ինչ է պատահել քեզ, Ռոդյա, — վերջապես ասաց նա, — այս ամբողջ ժամանակվա ընթացքում ես կարծում էի, թե մենք ուղղակի ճանճարացնում ենք քեզ, իսկ հիմա տեսնում եմ, որ քեզ մեծ դառնություն է սպասվում, այդ պատճառով էլ դու դարդ ես անում: Ես այդ վաղուց եմ կանխազգում, Ռոդյա: Ներիր ինձ, որ խոսեցի այդ մասին. շարունակ դրա մասին եմ մտածում և գիշերները շեմ քնում: Այս գիշեր քույրդ շարունակ զառանցում էր և քո անունն էր տալիս: Ես ինչ-որ բան լսեցի, բայց ոչինչ չհասկացա: Ամբողջ առավոտ այնպես էի, ինչպես մարդ լինում է մահապատժի ենթարկվելուց առաջ, ինչ-որ բան էի սպասում, նախազգում, և ահա կատարվեց սպասածս: Ռոդյա, Ռոդյա, ո՞ր ես գնալու, որևէ տե՞ղ ես մեկնելու, թե՞ ինչ:

— Մեկնելու եմ:

— Ես այդպես էլ կարծում էի: Ես էլ հո կարող եմ մեկնել քեզ հետ, եթե այդ քեզ հարկավոր լինի: Դունյան էլ. նա սիրում է քեզ, նա շատ է սիրում քեզ. թերևս Սոֆյա Սեմյոնովնան էլ թող գա մեզ հետ, եթե այդ հարկավոր է. տեսնո՞ւմ ես, նրան ես կընդունեմ ինչպես իմ աղջկան: Դմիտրի Պրոկոֆիչը մեզ կօգնի ճանապարհովելու... բայց... դու... ո՞ր պիտի մեկնես:

— Մնաք բարով, մայրիկ:

— Ինչպե՞ս թե, հենց այսօ՞ր, — ճշաց մայրը, կարծես ամբողջ կորցնում էր որդուն:

— Էլ շեմ կարող մնալ, պետք է գնամ, դա ինձ շատ է հարկավոր...

— Ես շե՞մ կարող քեզ հետ գալ:

— Ոչ, դուք ծունկ չոքեցեք և ինձ համար աղոթեցեք աստծուն: Ձեր աղոթքը գուցե և հասնի նրան:

— Եկ քեզ խաչակնքեմ, օրհնեմ քեզ: Այ, այդպես, այդպես: Օ, տեր աստված, այս ի՞նչ ենք անում:

Այո, Ռասկոլնիկովը ուրախ էր, նա շատ ուրախ էր, որ ինքն ու մայրը երկուսով էին, որ ուրիշ ոչ ոք չկար: Այդ ամբողջ սարսափելի ժամանակվա ընթացքում առաջին անգամ կարծես թեթևացավ նրա սիրտը: Նա ծունկ չոքեց մոր առջև, նա համբուրում էր մոր ոտքերը, ու երկուսն էլ զրկված լալիս էին: Այս անգամ մայրը չէր զարմանում և հար-

ցեր շէր տալիս: Նա արդեն վաղուց էր հասկացել, որ որդու հետ ինչ-որ զարհուրելի բան է կատարվում, իսկ հիմա որդու համար ինչ-որ սարսափելի ընդհանրություն էր վրա հասել:

— Ռոդյա, սիրելիս, իմ առաջնեկ,— հեկեկալով ասում էր նա,— դու հիմա էլ այնպես ես, ինչպես փոքր հասակումդ էիր, հենց այդպես էլ գալիս էիր ինձ մոտ, այդպես էլ ինձ գրկում էիր ու համբուրում. դեռ այն օրերում, երբ հորդ հետ ապրում էինք աղքատ վիճակում, դու մեզ մխիթարում էիր հենց միայն նրանով, որ մեզ հետ էիր, իսկ երբ ես թաղեցի հորդ, քանի՜-քանի անգամ ես ու դու այսպես գրկված լալիս էինք նրա գերեզմանի վրա: Ես վաղուց եմ լալիս, որովհետև մայրական սիրտս նախազգացել է զրթբախտությունը: Երբ ես առաջին անգամ քեզ տեսա այն ժամանակ, երեկոյան, երբ մենք նոր էինք ժամանել այստեղ, քո միայն մի հայացքից ամեն ինչ հասկացա, ու սիրտըս դողաց, իսկ այսօր, երբ դուրս բացեցի քո առաջ ու նայեցի քեզ, մտածեցի, որ երևի հասել է ճակատագրական ժամը: Ռո՛դյա, Ռո՛դյա, դու հո հենց այժմ չե՞ս մեկնում:

- Ոչ:
- Դու էլի կգա՞ս:
- Այո... կգամ:

— Ռոդյա, մի բարկանա, ես չեմ էլ համարձակվում քեզ հարցուփորձ անել: Գիտեմ, որ չպիտի համարձակվեմ, բայց այնպես, էլի, միայն երկու խոսք ասա ինձ, հեռու տե՞ղ ես մեկնում:

- Շատ հեռու:
- Այնտեղ ծառայելո՞ւ, աշխատելո՞ւ ես, թե՞ ինչ:
- Ինչ որ աստված տա... միայն թե ազոթեցեք ինձ համար...

...Ռասկոլնիկովը քայլեց դեպի դուռը, բայց մայրը կառչեց նրանից և հուսաբեկ հայացքով նայեց նրա աչքերին: Նրա դեմքը ծովուկեց սարսափից:

- Բավական է, մայրիկ,— ասաց Ռասկոլնիկովը, խորապես զղջալով, որ խելքին փչել էր այստեղ գալ:
- Հո ընդմիջտ չե՞ս գնում, դու հո կգա՞ս, վաղը կգա՞ս:
- Կգամ, կգամ, մնաք բարով:
- Վերջապես, նա պոկվեց մորից:

Երեկոն զով էր, տաք ու պայծառ. եղանակը պարզել էր դեռ առավոտից: Ռասկոլնիկովը գնում էր իր բնակարանը. նա շտապում էր: Նա ուզում էր ամեն ինչ վերջացնել մինչև մայրամուտ: Չէր ուզում մինչև այդ ժամը հանդիպել որևէ մեկին: Բարձրանալով դեպի իր բնակարանը, նա նկատեց, որ Նաստասյան թողնելով ինքնաեռով զբաղվելը, ուշադրությամբ հետամտում է իրեն և ուղեկցում աչքերով: «Ինձ մոտ հո չկա՞ որևէ մեկը», մտածեց նա: Զգվանքով պատկերացրեց Պորֆիրիին, բայց, հասնելով իր սենյակը և բանալով դուռը, նա տեսավ Դունչկային: Սա նստել էր մենակ, խոր մտածմունքի մեջ ընկած, ու ըստ երևույթին վաղուց էր սպասում եղբորը: Ռասկոլնիկովը կանգ առավ շեմին: Դունչկան վախվխելով վեր կացավ բազմոցից և ուղիղ կանգնեց նրա դիմաց: Նրա հայացքը, որ անշարժ սևեռված էր եղբոր վրա, սարսափ և անամոք տխրություն էր արտահայտում: Ռասկոլնիկովը հենց միայն այդ հայացքից իսկույն հասկացավ, որ քրոջը ամեն ինչ հայտնի է:

— Հը՛, մտնե՞մ քեզ մոտ, թե՞ գնամ,— անվստահ հարցրեց նա:

— Ես ամբողջ օրը Սոֆյա Սեմյոնովնայի մոտ էի. երկուսս էլ քեզ էինք սպասում: Կարծում էինք, որ անպայման այնտեղ կգաս:

Ռասկոլնիկովը ներս մտավ և ուժասպառ վիճակում նստեց աթոռին:

— Ես ինչ-որ թույլ եմ, Դունչյա. խիստ հոգնել եմ. բայց կուզենայի գոնե այս ընդմիջում միանգամայն հանգիստ վիճակում լինել:

- Նա անվստահ նայեց քրոջը:
- Դու ո՞րտեղ էիր ամբողջ գիշերը:

— Լավ չեմ հիշում. գիտե՞ս, քույրս, ես ուզում էի վերջնականապես որոշել իմ անելիքը ու երկար քայլում էի նկատի մտապահվելով. ես այդ հիշում եմ: Ուզում էի հենց այնտեղ էլ ջուրն ընկնել, բայց... սիրտ շարեցի...— շշնջաց նա՝ դարձյալ անվստահ նայելով Դունչային:

— Փառք աստծո: Մենք, ես ու Սոֆյա Սեմյոնովնան հենց դրանից էինք վախենում. ուրեմն դու դեռ հավատում ես, որ պիտի ապրես. փառք աստծո, փառք աստծո:

Պատկերակովը դառն ըմբօժող տվեց:

— Ծո չէի հավատում, իսկ քիչ առաջ մտքս հետ գրկված լայիս էինք. շեմ հավատում, բայց նրան խնդրեցի ազոթել ինձ համար: Աստված գիտե, թե այդ ինչպես է արվում, Գունեչիա, ես գրանից ոչինչ չեմ հասկանում:

— Գու մայրիկի մոտ եղար: Գու այդ ասացի՞ր նրան,
— սարսափահար բացականշեց Գունյան:— Մի՞թե դու համարձակվեցիր ասել:

— Այ, չասացի... խոտքերով. բայց ես շատ բան հասկացա: Գիշերը նա լսել էր, թե դու ինչպես էիր դառանցում: Ծո հավատացած եմ, թե նա արդեն կիսով չափ հասկանում է: Գուցե ես վատ բան արեցի, որ գնացի նրա մոտ: Նույնիսկ չգիտեմ էլ, թե ինչի համար գնացի: Ծո ստոր մարդ եմ, Գունյա:

— Ստոր մարդ ես, բայց պատրաստ եմ տառապանքի փառ: Գու հո գնա՞ւմ ես:

— Գնում եմ: Հենց հիմա: Այդ ամոթանքից խուսափելու համար էր, որ ես ուզում էի խեղդվել շրոմ, Գունյա, բայց, ջրի պիին կանգնած, մտածեցի, որ եթե մինչև այժմ ինձ ուժեղ եմ համարել, ապա թող հիմա շփախենամ ամոթանքից,— ասաց նա առաջ ընկնելով:— Սա հպարտություն է, Գունյա:

— Հպարտություն է, Ռոդյա:

Ռասկոլնիկովի մարած աչքերը կարծես թե անկայծեցին. նրան հաճելի էր, որ ինքը դեռ հպարտ է:

— Իսկ դու, քույրս, չե՞ս կարծում, որ ես ուզզակի վախեցա ջուրն ընկնելուց,— հարցրեց նա ալլանդակ ըմբօժողով, նայելով քրոջ դեմքին:

— Օ, Ռոդյա, բավական է,— գաղղ բացականշեց Գունյան:

Երկու բռակ լուսվուն տիրեց: Ռասկոլնիկովը նստել էր մտալված ու նայում էր հասակին. Գունեչիան կանգնել էր սեղանի մյուս կողմում և տանջալից նայում էր նրան: Ռասկոլնիկովը հանկարծ վեր կացավ:

— Ուշ է, պետք է գնալ: Ծո հիմա գնում եմ ինձ մատնելու: Բայց ես չգիտեմ, թե ինչի համար եմ գնում ինձ մատնելու:

Դունեչիայի այտերի վրայով խոշոր արցունքներ էին հոսում:

— Դու լալիս ես, քույրս, բայց կարո՞ղ ես ձեռքդ մեկնել ինձ:

— Եվ դու կասկածո՞ւմ էիր:

Գունյան պինդ գրկեց եղբորը:

— Մի՞թե դու, տառապանքի գնալով, արդեն կիսով չափ չես քաշում քո ոճրագործությունը,— գուցե նա՞ եղբորը սեղմելով իր գրկում և համբուրելով նրան:

— Ոճրագործություն: Ի՞նչ ոճրագործություն,— գուցե Ռասկոլնիկովը ինչ-որ հանկարծակի կատաղությամբ,— ես սպանել եմ զարշելի, վնասակար մի ոչիլ, վաշխառու մի պանով, որը ոչ որի հարկավոր չէր, որին սպանելը հարուստապատիկ ներելի է, որը չքավորներից հշութ էր քամում, և դա ոճրագործություն է: Ես չեմ մտածում որտեղ մասին և կա ոճրագործություն է: Ես չեմ մտածում որտեղ կողմերից քարբաշում՝ ոճրագործություն, ոճրագործություն: Միայն հիմա եմ պարզ տեսնում իմ փոքրագույն ամբողջ անհեթեթությունը, հիմա, երբ արդեն որոշել եմ տանել այս ավելորդ ամոթանքը: Որոշել եմ ուղղակի իմ ատորության և անշնորհքության հետևանքով, նաև շահավետության նկատառումով, ինչպես որ առաջարկում էր... այդ... Պորֆիրին...
— Եղբայրս, եղբայրս, այդ ի՞նչ ես ասում: Չէ՞ որ դու արյուն ես թափել,— հուսարեկ գուցե Գունյան:

— Որք բաշորն էլ թափում եմ,— գրեթե զայրացած վրա բերեց Ռասկոլնիկովը,— որք թափվում և մշրա թափվել է աշխարհում ինչպես ջրվեժ, որք խմում եմ ինչպես շամպայն և որք համար թագ եմ դնում կապիտալիզմում և թագազրվողին հետո մարդկային բարեբար եմ անվանում: Գու ավելի ուշագիտ նայիր այդ ամենին: Ես ինքս մարդկանց բարեթ էի ցանկանում և հարչաբավոր, հազարավոր բարե գործեր կանեի հենց միայն այդ հիմարության փոխարեն, որք նույնիսկ հիմարություն էլ չէ, այլ պարզապես անշնորհքություն է, որովհետեւ այդ ամբողջ միտքը այնքան էլ հիմար միտք չէր, ինչպես թվում է այժմ, ձախարտության պահին... (ձախարտության պահին ամեն ինչ հիմար բան է թվում) և ուզում էի այդ հիմարությամբ անկախ գրություն

հասնել, առաջին քայլն անել, միջոցներ ձեռք բերել, ու հետո ամեն ինչ կկարգավորվեր, անհամեմատ ավելի մեծ օգուտ կստացվեր... բայց ես, ես առաջին քայլն էլ չկարողացա անել, որովհետև ես ստոր մարդ եմ: Ահա թե ինչումն է բանը: Եվ այնուամենայնիվ ձեր աչքերով չեմ նայի իրերին. եթե իմ գործը հաջողվեր, ինձ կմեծարեին, իսկ հիմա թակարդն եմ ընկնում:

— Բայց դա այլ բան է, բոլորովին այլ բան: Եղբայրս, այդ ինչե՞ր ես ասում:

— Հը՛մ, պատշաճ ձև չէ՛, էսթետիկորեն այնքան էլ լավ ձև չէ... բայց ես բոլորովին չեմ հասկանում, թե ինչու ունեւորով, ուղղակի գրոհով մարդկանց ջնջելը ավելի պատվավոր ձև է: էսթետիկայից վախենալը անզորութիւնն առաջին նշանն է... Ես այդ երբեք, երբեք այնպես պարզ չեմ գիտակցել, ինչպես հիմա, ու ամենևին էլ այլ կերպ չեմ հասկանում իմ ոճրագործութիւնը: Երբեք, երբեք այնպես ուժեղ և համոզված չեմ եղել, ինչպես հիմա...

Ռասկոլնիկովի դալուկ, հոգնատանջ դեմքը նույնիսկ կարմրեց: Բայց վերջին խոսքերն արտասանելիս նա պատահամաբ նայեց Գունյայի աչքերին և դրանց մեջ այնքա՛ն, այնքա՛ն տանջանք տեսավ իր նկատմամբ, որ ահամայից ուշքի եկավ: Նա զգաց, որ այնուամենայնիվ դժբախտ է դարձրել այդ երկու խեղճ կանանց: Այնուամենայնիվ ինքն է դրա պատճառը...

— Գունյա, սիրելիս, եթե ես մեղավոր եմ, ներիք ինձ (թեև ինձ չի էլ կարելի ներել, եթե ես մեղավոր եմ): Մնաս բարով, չվիճենք: Պետք է գնամ, ժամանակն է: Մի՛ գա իմ ետևից, աղերսում եմ քեզ: Ես դեռ տեղ պետք է գնամ... Այժմ դու գնա և իսկույն նստիք մայրիկի կողքին: Աղաչում եմ քեզ, այդպես արա: Սա իմ վերջին, ամենամեծ խնդրանքն է: Շարունակ նրա մոտ եղիր. ես նրան թողի տագնապալից վիճակում, որին նա հազիվ թե դիմանա. նա կամ կմեռնի կամ կխեղագարվի: Եղիր նրա հետ: Ռազումիխինը ձեզ հետ կլինի. ես նրան ասել եմ... Մի լար ինձ համար: Ես կաշխատեմ ամբողջ կյանքումս լինել և քաջասիրտ, և ազնիվ, թեև մարդասպան եմ: Գուցե դու երբևէ կլսես իմ անունը: Ես ձեզ ամոթով չեմ անի, կտեսնես. ես դեռ կապացուցեմ...

հիմա առայժմ ցտեսութիւն,— շտապեց եզրափակել նա՛ դարձյալ նկատելով ինչ-որ տարօրինակ արտահայտութիւն Գունյայի աչքերում, իր վերջին խոսքերի ու խոստումների պահին:— Ինչո՞ւ ես այդպես լալիս: Մի լար, մի լար, հո բոլորովին չե՞նք բաժանվում... Ախ, հա՛, կաց, մոռացա...

Նա մոտեցավ սեղանին, վերցրեց մի հաստ, փոշոտված գիրք, բացեց և թերթերի միջից հանեց փղոսկրի վրա պատկերված մի փոքրիկ ջրաներկ դիմանկար: Դա տանտիրուհու աղջկա, տենդից մեռած իր նախկին հարսնացուի, հենց այն տարօրինակ աղջկա դիմանկարն էր, որը ուզում էր վանք մտնել: Ռասկոլնիկովը մի բույն դիտեց այդ արտահայտիչ, հիվանդագին դեմքը, համբուրեց դիմանկարը և տվեց Գունյային:

— Սրա հետ ես շատ եմ խոսել այդ մասին, միայն սրա հետ,— մտախոհ ասաց նա,— սրան ես շատ բան եմ հազորդել այն ամենից, ինչ որ հետո այդպես այլանդակորեն կատարվեց: Մի անհանգստանա,— դիմեց նա Գունյային,— նա ինձ հետ համաձայն չէր, ինչպես և դու, և ես ուրախ եմ, որ նա չկա: Գլխավորը, գլխավորը այն է, որ հիմա ամեն ինչ կընթանա նոր ձևով, կերկատվի,— գուցե նա հանկարծ՝ դարձյալ համակվելով տիրութեամբ,— բայց արդյո՞ք ես պատրաստված եմ դրան, արդյո՞ք ինքս եմ այդ ուզում: Ասում են, որ դա հարկավոր է, որպեսզի ես փորձութիւններ տանեմ: Ինչի՞ համար, ինչի՞ համար են այդ բոլոր անիներ տանեմ: Ինչի՞ համար են դրանք, արդյո՞ք մաստ փորձութիւնները: Ինչի՞ համար են դրանք, արդյո՞ք ես այն ժամանակ, տանջանքներից, ապուշութիւնից ճզմբված, քսանամյա տաժանակրութիւնից հետո ծերունական տկարութեան մատնված, ավելի լավ կգիտակցեմ ամեն ինչ, քան գիտակցում եմ այժմ, և այդ դեպքում ինչի՞ համար պիտի ապրեմ: Ինչո՞ւ եմ այժմ համաձայնում այդպես ապրել: Օ, ես գիտեի, որ ստոր մարդ եմ, երբ այսօր, լուսաբացին կանգնած էի Նեայի ափին:

Վերջապես, երկուսն էլ դուրս եկան: Մանր էր Գունյայի հոգեվիճակը, բայց նա սիրում էր եղբորը: Նա գնաց, բայց մի հիտուն քայլ անցնելով, շուտ եկավ մի անգամ էլ նրան նայելու: Եղբայրը գեռ երևում էր: Հասնելով փողոցի անկյունը, նա էլ ետ նայեց. վերջին անգամ իրար հանդիպեցին

նրանց հայացքները, բայց նկատելով, որ քույրը իրեն է նայում, Ռասկոլնիկովը անհամբերությամբ և նույնիսկ սրտնեղելով թափահարեց ձեռքը, որ քույրը գնա, իսկ ինքը կտրուկ շուտ եկավ դեպի մյուս փողոցը:

«Ես դաժան եմ, ես այդ տեսնում եմ», մտածում էր նա՝ մի րոպե անց խղճահարվելով, որ շղայնությամբ ձեռքով նշան էր արել Դունյային, որ սա գնար: «Բայց ինչո՞ւ են նրանք ինձ այդպես սիրում, եթե ես դրան չարժեմ: Երանի թե ես մենակ լինեի և ինձ ոչ ոք չսիրեր, ու ինքս էլ երբեք և ոչ ոքի չսիրեի: Այս ամենը չէր լինի: Հետաքրքիր է, մի՞թե զալիք տասնհինգ-քսան տարում հոգիս այնքան կհեղանա, որ ես երկյուղածությամբ կնվնձամ մարդկանց առջև, ու ամեն խոսքի վրա ինձ ավազակ կանվանեմ: Այո, այդպես, հենց այդպես կլինի: Դրա համար էլ հիմա աքսորում են ինձ, նրանց այդ է հարկավոր... Ահա նրանք բոլորը փողոցով մեկ ետ ու առաջ են թրևում, ու նրանցից ամեն մեկը սրիկա և ավազակ է իր բնավորությամբ. դրանից էլ վատ բան՝ ապուշ է: Փորձիր խուսափել աքսորից, ու նրանք բոլորը կկատաղեն անշափ զայրույթից: Օ, որքան եմ ատում նրանց բոլորին:

Նա խորին մտածմունքի մեջ ընկավ. «հապա ի՞նչ կերպ կարող է պատահել, որ ես ի վերջո առանց առարկությունների խոնարհվեմ նրանց բոլորի առջև, խոնարհվեմ համոզմունքով: Ի՞նչ կա որ, ինչո՞ւ չէ: Իհարկե, այդպես էլ պետք է լինի: Մի՞թե անընդհատ տառապանքի քսան տարիները վերջնականապես չեն ընկճի: Զուրը քար է մաշում: Ծվ դրանից՝ հետո ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ապրել, ինչո՞ւ եմ ես հիմա գնում մեղա գալու, երբ գիտեմ, որ այդ ամենը կլինի ոչ այլ կերպ, քան հենց այդպես, ինչպես որ գրվում է գրքում:»

Նախորդ օրվանից նա զուցե հարյուրերորդ անգամ էր իրեն տալիս այդ հարցը, բայց այնուամենայնիվ գնում էր:

VIII

Թրբ նա մտավ Սոնյայի բնակարանը, արդեն իշնում էր մթնշաղգը: Սոնյան, ամբողջ օրը սարսափելի հուզված, նրբան էր սպասում: Մպասում էին երկուսով՝ ինքը և Դգլ-

յան: Վերջինս եկել էր դեռ առավոտից՝ հիշելով նախորդ օրը Սվիդրիգայլովի ասած այն խոսքերը, թե Սոնյան «գիտե՞ս այդ բանը»: Չենք հաղորդի նրանց երկուսի խոսակցության մանրամասնությունները և այն, թե նրանք ինչպես էին արցունք թափում և որչափ էին համերաշխվում իրար հետ: Դունյան այդ տեսակցությունից զոնն հանգեց այն սփոփիչ հետևություն, որ իր եղբայրը մենակ չի լինի. եղբայրը առաջին անգամ Սոնյային էր ամեն ինչ խոստովանել, հանձին Սոնյայի փնտրել էր մարդուն, երբ իրեն հարկավոր էր եղել մարդը. հենց Սոնյան էլ կգնա նրա ետևից, ուր որ բախտը տանի: Դունյան այդ մասին չէր հարցնում Սոնյային, բայց գիտեր, որ այդպես էլ կլինի: Նա Սոնյային նայում էր նույնիսկ մի ինչ-որ պատկառանքով և սկզբում համարյա շփոթեցնում էր նրան այդ պատկառանքի զգացումով, որով վերաբերվում էր նրան: Փիչ էր մնում, որ Սոնյան նույնիսկ լաց չիներ. ընդհակառակը, նա զստում էր, որ ինքը արժանի չէ նույնիսկ Դունյային նայելու: Այն օրվանից, երբ նրանք առաջին անգամ տեսնվեցին Ռասկոլնիկովի մոտ, և Դունյան ուշադրությամբ ու հարգանքով հրաժեշտ տվեց իրեն, Սոնյային, Դունյայի հիասթափ կերպարը առմիշտ մընաց Սոնյայի հոգու մեջ, որպես ամենագեղեցիկ և անհասանելի տեսիլքներից մեկը իր կյանքում:

Վերջապես, Դունեչկան էլ շհամբերեց և թողեց Սոնյային, որպեսզի գնար եղբոր բնակարանը և այնտեղ սպասեր նրան. Դունեչկային թվում էր, որ եղբայրը ավելի շուտ կգնա այնտեղ: Մնալով մենակ, Սոնյան անմիջապես սկսեց տանջվել կասկածից, մտածելով, որ զուցե Ռասկոլնիկովը իսկապես ինքնասպանություն գործի: Դունյան նույնպես վախենում էր դրանից: Բայց նրանք երկուսն էլ ամբողջ օրը իրար խոսք կտրելով, ամեն կերպ համոզում էին միմյանց, որ այդ չի կարող լինել, ու քանի դեռ միասին էին, հանգիստ էին: Իսկ այժմ, հենց որ բաժանվեցին, երկուսն էլ հենց միայն այդ մասին էին մտածում: Սոնյան վերհիշում էր, թե ինչպես նախորդ օրը Սվիդրիգայլովը ասել էր նրան, որ Ռասկոլնիկովի առաջ կա երկու ճանապարհ՝ Վլադիմիրկան կամ... Այն էլ ասած՝ Սոնյան գիտեր Ռոսկոլնիկովի սնափառությունը, գոռոզությունը, ինքնասիրությունը

և անհավատութիւնը: «Մի՞թե միայն փոքրագութիւնը և մահից վախենալը կարող են նրան ստիպել, որ ապրի», ի վերջո հուսաբեկ մտածեց Սոնյան: Արևն արդեն մայր էր մտնում: Սոնյան տխուր կանգնել էր պատուհանի առաջ և ակնապիշ դուրս էր նայում, բայց դրսից երևում էր միայն հարևան տան հիմնական, շապիտակացրած պատը: Վերջապես, երբ նա արդեն բոլորովին համոզվեց որ Ռասկոլնիկովը մահացել է, վերջինս մտավ նրա սենյակը:

Սոնյայի կրծքից բերկրուն ճիչ թռավ: Բայց ուշադիր նայելով Ռասկոլնիկովի դեմքին, նա հանկարծ գունատվեց:

— Հա՛, էլի՛,— քմծիծաղելով ասաց Ռասկոլնիկովը,— ես եկա քո խաչերը վերցնելու, Սոնյա: Դու հո ինքդ էիր ինձ ուղարկում փողոց, մեղա գալու: Իսկ հիմա, երբ բանք այդտեղ հասավ, վախեցա՞ր, ի՞նչ է:

Սոնյան ապշած նայում էր նրան: Սոնյային տարօրինակ թվաց խոսելու այդ տոնը. նրա մարմնով սառը դող անցավ, բայց մի րոպե հետո նա գլխի ընկավ, որ թե այդ տոնը և թե այդ խոսքերը շինծու էին: Ռասկոլնիկովը նրա հետ խոսելիս հայացքը ուղղում էր դեպի սենյակի մի անկյունը և կարծես խուսափում էր ուղղակի նրա երեսին նայելուց:

— Գիտե՞ս, Սոնյա, ես որոշեցի, որ այդ թերևս ավելի շահավետ կլինի: Այստեղ մի հանգամանք կա... Երկար պատմութիւն է, ու պատմելու կարիք էլ չկա: Միայն թե, գիտե՞ս, ինչն է ինձ վրդովեցնում: Ինձ բարկացնում է այն, որ այդ բոլոր հիմար, գազանակերպ ռեխեները այժմ կըրջապատեն ինձ, աչքները կըռնեն ինձ վրա, հիմար հարցեր կտան, որոնց պետք է պատասխանել, մատով ցույց կտան ինձ... Թյո՛ւ...: Գիտե՞ս, ես Պորֆիրիի մոտ շեմ գնա. նա ձանձրացրել է ինձ: Ավելի լավ է գնամ իր բարեկամ Պորոխի մոտ, ա՛յ թե կգարմացնեմ նրան, ա՛յ թե ինչ յուրատեսակ էֆեկտի կհասնեմ: Հարկավոր է պաղարյուն լինել, վերջին ժամանակներս ես խիստ մաղձոտ եմ դարձել: Կհավատա՞ս արդյոք, քիչ առաջ ես քրոջս համարյա բռունցքով սպառնացի հենց միայն նրա համար, որ նա շուտ եկավ վերջին անգամ ինձ նայելու: Սա ուղղակի խոզութիւն է: Ախ, ինչ օրի հասա: Դեհ, ո՞ւր են խաչերը:

Ռասկոլնիկովը ասես կորցրել էր գուլթը: Նա նույնիսկ մի րոպե էլ չէր կարողանում հանգիստ կանգնած մնալ, շէր կարողանում ուշադրութիւնը կենտրոնացնել որևէ բանի վրա. նրա մտքերը իրար էին խառնվում. ձեռքերը մի քիչ դողում էին:

Սոնյան արկղից լուռ հանեց երկու խաչ, կիպարիսե և պղնձե խաչերը, ինքը խաչակնքվեց, նրան էլ խաչակնքեց և կիպարիսե խաչը կախեց նրա կրծքին:

— Ուրեմն սա սիմվոլ է, որ ես ինձ վրա խաչ (տառապանք) եմ վերցնում, քա՛հ-քա՛հ: Կարծես թե մինչև հիմա քիչ եմ տառապել: Կիպարիսից է խաչը, ոսմկական է. պղնձե խաչը կիզավետայինն է, թողնում ես քեզ, հապա՞, ցույց տուր. դա նրա վզի՞ն էր... այն րոպեին: Ես հիշում եմ ուրիշ երկու խաչ, մեկը արծաթե, մյուսը փոքրիկ սրբապատկերով: Այն պահին ես դրանք գցեցի պառավի կրծքին: Ա՛յ թե հիմա դրանք լինեի՞ն, ես հենց դրանք կկախեի կրծքիս... Սակայն ես հա՛ դուրս եմ տալիս, մոռանում գործը. մտքերս մի տեսակ ցրված են... Գիտե՞ս, Սոնյա, ես եկել եմ նախապես քեզ հայտնելու ամեն ինչ, որպեսզի դու գիտենաս... Ուրիշ ոչինչ... Ես միայն դրա համար եկա: (Հը՞մ, ես կարծում էի, թե ավելին կասեմ): Դու հո ինքդ էլ էիր ուզում, որ ես գնամ խոստովանանքի, և ահա բանտ կներստեմ, ու կկատարվի քո ցանկութիւնը. էլ ինչո՞ւ ես լալիս: Դու է՞լ: Մի լար, բավական է. օ՛Ֆ, այդ ամենը որքան ծանր է ինձ համար:

Այնուամենայնիվ նա զգացվեց. Սոնյային նայելիս սիրտը ճմլվում էր. «Սա՞ ինչու է մորմոքվում», մտածում էր Ռասկոլնիկովը, «ես սրա ի՞նչն եմ որ. ինչո՞ւ է լալիս, ինչո՞ւ է ցավում ինձ համար, ինչպես մայրս կամ Դոնյան: Խնամելու է ինձ»:

— Խաչակնքիր, աղոթիր գոնե մի անգամ,— դողող, երկչոտ ձայնով խնդրեց Սոնյան:

— Օ, խնդրեմ, ինչքան ուզես: Ես այդ կանեմ մաքուր սրտով, Սոնյա, մաքուր սրտով...

Սակայն նա ուզում էր ինչ-որ ուրիշ բան ասել:

Նա խաչակնքեց մի քանի անգամ: Սոնյան վերցրեց իր գլխաշորը և գցեց գլխին: Դա կանաչ, դրագեղամե գլխա-

չոր էր, հավանորեն այն «ընտանեկան» գլխաշորը, որ իր ժամանակին հիշատակել էր Մարմելադովը: Ռասկոլնիկովը այդ հիշեց, բայց ոչինչ չհարցրեց: Հիրավի, նա ինքն էլ էր զգում, որ սարսափելի ցրված է և այլանդակության շփոթազնայահար: Նա վախեցավ դրանից: Նրան հանկարծ ապշեցրեց նաև այն, որ Սոնյան ուզում է գնալ իր հետ:

— Ի՞նչ ես ասում: Ո՞ւր: Կաց, մնա: Ծն մենակ կգնամ, — երկչոտ սրտնեղումով, համարյա վրդովվելով գոչեց Ռասկոլնիկովը, քայլեց դեպի դուռը: — Մի՞թե ինձ ուղեկցող է հարկավոր, — փնթփնթաց նա՝ դուրս գալով սենյակից:

Սոնյան մնաց սենյակի մեջտեղում: Ռասկոլնիկովը նույնիսկ մնաս բարով էլ շատաց նրան, արդեն մոռացավ նրբան. հոգու մեջ խոցող ու խոռովահույզ մի կասկած առաջացավ:

«Արդյո՞ք, արդյո՞ք ճիշտ է այս ամենը, դարձյալ մտածեց նա՝ իջեկով սանդուղքից, մի՞թե չի կարելի դեռ սպասուհի ու վերստին շտկել ամեն ինչ... ու շփալ խոստովանանքի»:

Բայց նա այնուամենայնիվ գնում էր: Նա հանկարծ վերջնականապես զգաց, որ շփոթ է ինքն իրեն հարցեր տա: Դուրս գալով փողոց, նա հիշեց, որ Սոնյային հրածեշտ չէր տվել, որ սա իր կանաչ գլխաշորով մնացել էր սենյակի մեջտեղում, ու լսելով նրա բղավոցը, չէր էլ համարձակվում շարժվել: Ռասկոլնիկովը մի ակնթարթ կանգ առավ: Նույն վայրկյանին հանկարծ նրա գլխում ծագեց մի միտք, կարծես նրան վերջնականապես խոցելու համար:

«Ախր ինչի՞ համար, ինչո՞ւ ես հիմա եկա Սոնյայի մոտ: Ծն նրան ասացի, թե գործով եմ եկել. ի՞նչ գործով: Ամենեկին ոչ մի գործ էլ չկար: Հայտարարեի, որ գնում եմ. հետո՞ ինչ: Իբր թե այդ հարկավոր էր: Միտում եմ նրան, ինչ է: Զէ՞ որ ոչ, ոչ: Հիմա հո նրան վաճառեցի ինչպես շանը: Նրա խաչ՞որը ինձ հարկավոր եղան, թե ինչ: Օ, որքան եմ ոտորացել: Ոչ, ինձ հարկավոր էր տեսնել նրա արցունքները, ինձ հարկավոր էր տեսնել նրա վախը, նայել, թե նրա սիրտը ինչպես է ցափում և կտրատվում: Հարկավոր էր կառչել դեթ որևէ բանից, հապաղել, մարդ տեսնել: Եվ ես համարձակվեցի այդպես հույս դնել ինքս ինձ վրա, այդպես

երազել իմ մասին, մուրացիկ եմ ես, ոչնչություն եմ ես, ստոր եմ, ստոր»:

Նա գնում էր ջրանցքի ափերով և շուտով տեղ էր հասնելու: Բայց, հասնելով կամուրջը, նա կանգ առավ ու հանկարծ շուտ եկավ դեպի կամուրջը և անցավ գետի Սեննայա հրապարակը:

Նա ազահուժյամբ նայում էր աչ և ձախ, լարված գննում յուրաքանչյուր առարկա և չէր կարողանում ուշադրությունը կենտրոնացնել որևէ բանի վրա. ամեն ինչ վրիպում էր նրա ուշադրությունից: «Մի շաբաթ, մի ամիս հետո կալանավորների կառնթով, այս կամրջի վրայով ինձ կտանեն որևէ տեղ. այն ժամանակ ես ինչպե՞ս կնայեմ այս ջրանցքին, սա պետք է պահեմ մտքումս», մտածեց նա: «Ահա մի ցուցանակ, ես այն ժամանակ ինչպե՞ս եմ կարողալու այդ տառերը: Ահա դրա վրա գրված է ТАВАРИЩЕСТВО, պետք է հիշել այդ a-ն, a տառը, ու մի ամիս հետո նայել դրան, հենց այդ a-ին: այն ժամանակ ես ի՞նչպես կնայեմ: Ի՞նչ կզգամ և ի՞նչ կմտածեմ... Աստված իմ, որքա՞ն ստոր պետք է լինի այդ ամենը, իմ այժմյան... մտահոգությունը: Իհարկե, այդ բոլորը պետք է որ յուրովի հետաքրքիր լինի... (Քա՛հ-քա՛հ-քա՛հ, ինչի՞ մասին եմ մտածում), ես երեխա եմ դառնում, ինքս իմ առջև պոռոտախոսություն եմ անում. լավ է, էլ ի՞նչ եմ ինքս ինձ ամաչեցնում: Փո՛ւ, ինչ հրճաոց է: Ահա այս հաստափորը, որ երևի գերմանացի է, հրեց ինձ. արդյոք գիտե՞մ նա, թե ում հրեց: Երեխա գրկած կինը ողորմություն է խնդրում, հետաքրքիր է, որ նա ինձ իրենից ավելի երջանիկ է համարում: Ի՞նչ կա որ, կարելի է մի բան տալ ծիծաղի համար: Վա՛հ, գրպանումս հինգ կոպեկ է մնացել, ո՞րտեղից: Ա՛ն, ա՛ն... Վերցրո՛ւ, մայրիկ»:

— Աստված պահի քեզ, — լավեց մուրացկանի լացակուժած ձայնը:

Ռասկոլնիկովը մտավ Սեննայա հրապարակը: Նրան տրհահաճ, խիստ տհահ էր մարդկանց հետ շփվելը, բայց նա գնում էր հենց այնտեղ, ուր շատ մարդիկ կային: Նա աշխարհում ամեն ինչ կտար մենակ մնալու համար. բայց նա ինքը զգում էր, որ ոչ մի բան մենակ չի մնա: Ամբողջ մեջ մի հարբած մարդ անկարգություն էր անում. նա ուզում էր

այսրև, բայց մի կողմ էր ընկնում: Նրան շրջապատեցին: Ռասկոլնիկովը անցավ բազմութիւն միջով, մի քանի րուպե նայեց հարբածին և հանկարծ կարճ ու կցկտուր քրքջաց: Մի րուպեից հետո արդեն մոռացավ նրան, նույնիսկ չէր տեսնում հարբածին, թեև նայում էր նրան: Ի վերջո մի կողմ քաշվեց, նույնիսկ չհիշելով, թե որտեղ է գտնվում. բայց երբ հասավ հրապարակի մեջտեղը, նրա մեջ հուզանք առաջացավ, նրան անմիջապես տիրացավ լուկ մի զգացում, համակեց նրան ամբողջովին՝ թե մարմինը և թե միտքը:

Նա հանկարծ հիշեց Սոնյայի խոսքերը. «Գնա, կանգնիր արևէ տեղ, երկրպագիր ժողովրդին, համբուրիր հողը, որովհետև դու դրա հանդեպ էլ մեղք ես գործել, ու ամբողջ աշխարհին բարձրաձայն ասա՝ «Սա մարդասպան եմ»: Վերհիշելով այդ, նա ամբողջ մարմնով դողաց: Ու նրան այնքան էին ընկճել այդ ամբողջ ժամանակվա, մանավանդ վերջին ժամերի թախիծն ու տազնապը, որ նա այնպես էլ հավատաց այդ անխառն, նոր, լիակատար զգացումի հնարավորութիւնը: Այն մի ինչ-որ մոլուցքի պես հանկարծ համակեց նրան, հոգու մեջ մի կայծ վառեց ու հանկարծ ամբողջովին բոցավառեց նրան: Նրա մեջ ամեն ինչ միանգամից մեղմացավ, հորպեցին արցունքները: Նա իսկույն ևեթ կրթնեց գետնին...

Նա ծունկ շոքեց հրապարակի մեջտեղում, կռացավ մինչև գետին և հաճույքով ու բերկրանքով համբուրեց այդ կեղտոտ գետինը: Նա վեր կացավ ու մի անգամ էլ երկրպագեց:

— Կոնծել է, հա՛ւ, — ասաց մոտիկ կանգնած մի երիտասարդ:

Հնչեց ծիծաղը:

— Նա Երուսաղեմ է գնում, աղբեր-տղերք, մնաս բարով է ասում երեխաներին, հայրենիքին, երկրպագում է ողջ աշխարհին, մայրաքաղաք Սանկտ-Պետերբուրգը և նրա հողն է պաշտում, — ավելացրեց մի ինչ-որ հարբած քաղցնի:

— Դեռ շահել տղա է, — մեջ մտավ երրորդը:

— Ազնվականներից է, — բամբ ձայնով ասաց մի ուրիշը:

— Հիմի շես հասկանում, թե ով է ազնվական, ով՛ չէ:

Այս բոլոր արձագանքները և խոսակցութիւնները զսպեցին Ռասկոլնիկովին և նա շասաց «ես սպանեցի» բառերը,

որ քիչ էր մնում թռչելին նրա լեզվից: Նա հանգիստ լսեց այդ բոլոր բղավոցները և առանց շուրջը նայելու նրբափոշոցով գնաց ուղիղ դեպի ոստիկանութիւն գրասենյակը: Նրան մի տեսիլք էր երևացել, բայց դա նրան չէր զարմացրել. նա արդեն նախազգացել էր, որ այդպես էլ պետք է լիներ: Երբ նա Սեննայա հրապարակում դառնալով ձախ կողմը, երկրպագեց երկրորդ անգամ, իրենից հիսուն քայլ հեռավորութիւնէր տեսավ Սոնյային: Սա նրանից թաքնվում էր հրապարակում եղած փայտե բարաքներից մեկի ետևում, ուրեմն դուրս գալով տանից, շարունակ հետամտել էր նրան: Ռասկոլնիկովը այդ րուպեին զգաց և առմիշտ հասկացավ, որ Սոնյան հիմա շարունակ իր հետ կլինի և իր հետ կգնա թեկուզ մինչև աշխարհի ծայրը, ուր էլ որ բախտն իրեն տանի: Նրա սիրտը ամբողջովին տակնուվրա եղավ... բայց ահա և ինքը հասավ ճակատագրական վայրը...

Նա բավական զվարթ մտավ բակ: Հարկավոր էր բարձրանալ երրորդ հարկ: «Առայժմ դեռ կբարձրանամ», մտածեց նա: Առհասարակ նրան թվում էր, որ ճակատագրական թուպեն դեռ հեռու է, դեռ շատ ժամանակ է մնում, դեռ կարելի է մտածել շատ բաների մասին:

Գարձյալ նույն աղբը, ձվի կճեպները պտուտակաձև սանդուղքի վրա, դարձյալ բոլորովին բաց են բնակարանների դռները, դարձյալ նույն խոհանոցները, որոնցից ծխի ու մթերքի վատ հոտ է գալիս: Ռասկոլնիկովը վաղուց այստեղ չէր եղել: Նրա ոտքերը թուլանում ու թմրում էին, բայց ընթանում էին: Նա մի ակնթարթ կանգ առավ, որպեսզի շունչ քաշեր, իրեն կարգի բերեր, մարդավարի ներս մտնեի: «Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ համար» մտածեց նա հանկարծ՝ իմաստավորելով իր բռնած ընթացքը: «Եթե հարկավոր է խմել այդ դառնութիւն բաժակը, ապա միկնույն չէ՞. որքան գարշտեսք ունենաս, այնքան լավ»: Այդ ակնթարթում նրա երեվակայութիւն մեջ պատկերացավ Իլյա Պետրովիչ Պորոխի կերպարանքը: «Մի՞թե իսկապես նրա մոտ եմ գնալու: Արդ՞յո՞ք չի կարելի ուրիշի մոտ գնալ, ասենք՝ Նիկողիմ Ֆոմիչի մոտ: Սա դառնամ ու գնամ հենց վերակացուի բնակարանը: Գտնե գործը տնային կարգով կգնա... Ո՛չ, ո՛չ, կմտնեմ Պո-

բոխի, Պորոխի մտտ: Միանգամից կիմեմ գառնուլթյան բա-
ժակը»:

Մարտելով և հազիվ ուշքը վրան պահելով, նա բացեց
սասկանութեան գրասենյակի դուռը: Այս անգամ այնտեղ
շատ քիչ մարդ կար, կանգնել էին մի ինչ-որ դռնապան և
էջի մի ինչ-որ ուսմիկ մարդ: Պահապանը շէր էլ նայում միջ-
նորմի ետևից: Ռասկոլնիկովը անցավ հետևյալ սենյակը:
«Փուցե դեռ կարելի կլինի շասել», անցավ նրա մտքով:
Փրագիրներին թվին պատկանող, ոչ պաշտոնական սերթու-
կով մի անձնավորութուն պատրաստվում էր ինչ-որ բան
գրել բարձրասեղանի (բյուրոյի) վրա: Անկյունում տեղա-
վորված էր էլի մի ուրիշ գրագիր: Զամետովը չկար: Նիկո-
գիմ Փոմիլը, իհարկե, նույնպես չկար:

— Ոչ ոք չկա՞,— հարցրեց Ռասկոլնիկովը՝ գիմելով
բարձրասեղանի առջև կանգնած անձնավորութունը:

— Ո՞ւմ էիք ուզում:

— Օ՛-օ՛-օ՛, ոչ ձայն էր գալիս, ոչ ինքն էր երևում,
բայց կար ուսական ոգին... ինչպե՞ս է առված հեքիա-
թում... մտապեղ եմ: Հար-գանք-նե՛-երս,— լավեց հանկարծ
ժանոթ մի ձայն:

Ռասկոլնիկովը գողաց: Նրա առաջ կանգնած էր Պորո-
խը, որը հանկարծ դուրս էր եկել երրորդ սենյակից: «Սա
բախտի ճակատագրի կամքն է, ինչո՞ւ է նա այստեղ», մտա-
ժեց Ռասկոլնիկովը:

— Մեզ մո՞տ: Ի՞նչ գործով,— բացականչեց Իլյա Պետ-
րովիչը: (Ըստ երևույթին նա հիանալի և նույնիսկ մի քիչ
հուզված տրամադրության մեջ էր): Եթե գործով է, ապա
գեռ շուտ եք շնորհ բերել: Ես ինքս պատահամք եմ եկել...
Յակայն ինչո՞վ կարող եմ օգտակար լինել: Ես շնորհա-
պարտ եմ ձեզ... Ը-ըմ, ի՞նչպես անվանեմ: Ներեցեք:

— Ռասկոլնիկով:

— Հա՛, էլի, Ռասկոլնիկով: Եվ մի՞թե գուց կարող էիք
ենթագրել, թե ես մտապեղ եմ: Ենդրեմ, գուց ինձ այգպիսին
չհամարեք... Ռոգդան Ռո... Ռո... Ռոգդոնիչ, կարծեմ այգ-
պե՞ս է:

— Ռոգդոն Ռոմանիչ:

— Այո, այո, Ռոգդոն Ռոմանիչ, Ռոգդոն Ռոմանիչ: Ես

Հենց այդ էի ուզում: Նույնիսկ հաճախ հարցնում էի ձեր
մտտին: Խոստովանում եմ ձեզ, այն օրվանից անկեղծորեն
վշտանում էի, որ մենք ձեզ հետ այնպես վարվեցինք... Հե-
տա ինձ բացատրեցին, ես իմացա, որ երթասարդ գրակա-
նագիտ եք և նույնիսկ գիտնական... և, այսպես ասած, առա-
ջին քայլերն եք անում... Օ, անք աստված, գրականագետնե-
րից ու գիտնականներից ո՞ր մեկը սկզբում յարահատուկ
բայքեր չի արել: Ես ու կինս, երկուսս էլ գրականութուն
ենք սիրում, կինս մալության շափ է սիրում... գրականու-
թյանը և գեղարվեստականութունը: Միայն թե մարդ ազ-
նիվ լինի, իսկ մնացած ամեն ինչն էլ կարելի է ձեռք բերել
տաղանդով, գիտելիքով, բանականությամբ, հանճարով:
Վերջենեք, գործինակ, գլխարկը. դա ի՞նչ է որ, դատարկ
բան է, ես գլխարկը կարող եմ գնել Յիմմերմանից. քայք
ինչ որ գլխարկի առի է լինում և գլխարկով ծածկվում, ես
չեմ հարող գնել... Ես, ճիշտն ասած, ուզում էի նույնիսկ
ձեզ մոտ գալ բացատրվելու, բայց կարծում էի, որ փուցե
դուր... Հա՛, շեմ էլ հարցնում. ձեզ իրո՞ք որևէ բան է հար-
կավոր: Ասում են՝ ձեր հարազատներն են եկել:

— Այո, մայրս և քույրս:

— Նույնիսկ պատիվ ու բախտ եմ ունեցել հանգիստելու
ձեր քրոջը. կրթված և սքանչելի անձնավորութուն է: Խոս-
տովանում եմ, ես ցավում էի, որ այն ժամանակ ձեզ հետ
առաջացած էինք խոսում: Զտեանված բան: Իսկ եթե ես այն
ժամանակ ձեր ուշադնացություն առիթով ձեզ մի քիչ խեթ
նայեցի, ապա դա հետո փայլուն կերպով բացատրվեց. ճի-
վագութուն և ֆանտաստիկասութուն: Ես հասկանում եմ ձեր
զայրույթը: Փուցե ընտանիքի ժամանելու առիթով ուզում եք
փոխել՝ ձեր բնակարանը:

— Ոչ, ես հենց այնպես... եկա մի բան հարցնելու...
Կարծում էի, թե այստեղ կգանեմ Զամետովին:

— Ա՛խ, հա՛, դուք բարեկամացել եք. լսել եմ: Զամե-
տովը մեզ մոտ չէ, լրանցիք նրան: Այո, մենք գրեկեցինք
Ալեքսանդր Գրիգորևիչից: Երեկվանից այստեղ չի լինում.
տեղափոխվել է... տեղափոխվելիս նույնիսկ բորբի հետ
կովեց... անքաղաքավարութուն թույլ տվեց... թեթևամիտ
տղա է, ուրիշ ոչինչ. նույնիսկ կարող էր լավ ապագա խոս-

տանալ. դե արի ու լազ վարվիր մեր փայլուն երիտասարդ-
ությունն հետ: Ուզում է ինչ-որ քննություն տալ, թե ինչ,
իսկ մեզ մոտ հո բավական է միայն զրուցել, պոռոտախո-
տել, դրանով էլ կվերջանա քննությունը: Նա հո այնպիսին
չէ, ինչպես, օրինակ, դուք կամ պարոն Ռազումիխինը, ձեր
ընկերը: Ձեր կարիերան գիտական է, ու ձեզ չեն ընկճի ձա-
խորդությունները: Կարելի է ասել, որ կյանքի բոլոր գեղեց-
կությունները ձեզ համար nihilist-են¹, ճգնավոր եք, միան-
ձրն, մենակյաց... Գիրք, գրիչ, գիտական հետազոտություն-
ներ՝ ահա թե որտեղ է սավառնում ձեր ոգին: Ծս էլ մասամբ...
Կլիկեզատոնի հիշատակարանը բարեհաճե՞լ եք կարդալ:

— Ոչ:

— Իսկ ես կարդացել եմ: Ի միջի այլոց, հիմա շատ նի-
հիլիստներ են մեզտեղ եկել. և դա հասկանալի է. ախր ի՞նչ
ժամանակներ են, հարցնում եմ ձեզ: Սակայն ես ձեզ հետ...
Դուք հո, իհարկե, նիհիլիստ չեք. պատասխանեցեք անկեղ-
ծորեն, անկեղծորեն:

— Ո-ոչ...

— Ոչ, գիտե՞ք, դուք ինձ հետ անկեղծ եղեք, մի քաշ-
վեք, ասեք այն, ինչ-որ ինքներդ ձեզ կասեիք: Այլ բան է
ժառանգությունը, այլ բան է... դուք կարծում էիք, թե ես ու-
զեցի ասել՝ բարեկամությունը: Ոչ, չկոհակցեիք: Ոչ թե բա-
րեկամությունը, այլ քաղաքացու և մարդու զգացմունքը,
մարդասիրության և ամենաբարձրյալի նկատմամբ սիրո
զգացմունքը: Ծս կարող եմ լինել պաշտոնական անձ, պաշ-
տոնում, բայց պարտավոր եմ միշտ էլ ինձ զգալ քաղաքա-
ցի և մարդ ու հաշիվ տալ... Դուք բարեհաճեցե՞ք խոսք բա-
նալ, Զամետովի մասին: Զամետովը, մեկ էլ տեսար, Ֆրան-
սիական ձևով, որևէ անվայելուչ տան, մի բաժակ շամպայն
կամ Դոնի գինի խմելով, սկանդալ է բարձրացնում, ահա
թե ինչ է ձեր Զամետովը: Իսկ ես, այսպես ասած, գուցե
հալումաշ եմ եղել գործին նվիրված լինելուց և վեհ զգաց-
մունքներից, ու բացի այդ, ունեմ դիրք, աստիճան, պաշ-
տոն եմ գրավում: Ամուսնացած եմ ու երեխաներ ունեմ:
Կատարում եմ քաղաքացու և մարդու պարտքը, իսկ նա՞

ով է, թույլ տվեք հարցնել: Ձեզ վերաբերվում եմ որպես
կրթությանը ազնվացած մարդու: Հա՛, այժմ չափից դուրս
շատացել են նաև այն տատմերը՝:

Ռասկոլնիկովը տարակուսանքով, զարմացած նայեց
նրան: Ըստ երևույթին ուտել-խմելու սեղանից բիշ առաջ
վեր կացած Իլյա Պետրովիչի խոսքերը նրա առջև հեղվում
ու թափվում էին իբրև դատարկ հնչյուններ: Բայց նա այ-
նուամենայնիվ մի կերպ հասկանում էր դրանց մի մասը.
նա նայում էր հարցականորեն ու չգիտեր, թե այդ ամենը
ինչով կվերջանա:

— Ծս խոսում եմ մազերը խուզած այն աղջիկների մա-
սին,— շարունակեց զրուցասեր Իլյա Պետրովիչը,— ես նը-
րանց տատմերի անվանեցի և գտնում եմ, որ այդ անունը
միանգամայն հարմար է: Քա՛հ-քա՛հ, զրում են ակադեմիա,
անատոմիա են սովորում. ասացե՞ք, թե որ ես հիվանդանամ,
մի՞թե մի այդպիսի աղջիկ կկանչեմ ինձ բուժելու. քա՛հ-
քա՛հ:

Իլյա Պետրովիչը քրքրում էր, միանգամայն գոհ իր սրա-
խոսություններից:

— Ասենք թե կրթության ծարավը անշափ մեծ է. բայց
հո մի քիչ կրթվելն էլ բավական է: Ինչո՞ւ չափազանցե՞ն
ինչո՞ւ վիրավորել ազնիվ անձնավորություններին, ինչպես
այդ անում է սրիկա Զամետովը: Ինչո՞ւ նա ինձ վիրավո-
րեց, հարցնում եմ ձեզ... Հիմա էլ այնքան են շատացել
ինքնասպանությունները, որ դուք չեք էլ կարող պատկերաց-
նել: Շատերը՝ աղջիկներ, տղաներ, ժերունիներ, վատնում
են վերջին փողերը և ինքնասպանություն գործում... Այսօր
տավոտյան այդպիսի լուր է ստացվել վերջերս ժամանած
մի ինչ-որ պարոնի մասին: Նիլ Պավլիչ, ա՛յ Նիլ Պավլիչ,
ի՞նչպես է այն շենտլմենի ազգանունը, որի մասին հազոր-
դել էին, թե ինքնասպան է եղել Պետերբուրգյան կողմում:

— Սվիդրիգալով,— խոստո ու անտարբեր ձայնով
պատասխանեց ինչ-որ մեկը մյուս սենյակից:

Ռասկոլնիկովը ցնցվեց:

— Սվիդրիգալով՛վը, Սվիդրիգալով՛վը ինքնասպա՛ն է
եղել,— գոչեց նա:

— Ինչպե՞ս. դուք ճանաչո՞ւմ եք Սվիդրիգալովին:

¹ Ոչինչ (լատ.):

— Այո... ճանաչում եմ... Նա վերջերս էր ժամանել...

— Հա՛, էլի, վերջերս էր ժամանել, զրկվել էր կնոջից, հանդուգն բնավորության տեր մարդ էր և հանկարծ ինքնապահ է եղել և այնպես խայտառակ կերպով, որ անկարելի է պատկերացնել... Իր ծոցատետրում մի քանի բառ էր գրել, թե մեռնում է առողջ դատազուրկամբ և խնդրում է իր մահվան համար ոչ ոքի չմեղադրել: Ասում են, որ նա փող ունեւր: Գուք ի՞նչպես եք ճանաչել:

— Ծս... ծանոթ եմ... քույրս նրանց տանը ապրել էր իբրև դաստիարակչուհի...

— Վա՛հ, վա՛հ... Ուրեմն դուք կարող եք նրա մասին մեզ տեղեկություններ հաղորդել: Իսկ գա ձեր մտքով է՛լ չի անցել:

— Ծս երեկ տեսա նրան... Նա... գինի էր խմում... Ծս ոչինչ չգիտեի:

Ռասկոլնիկովը զգում էր, որ կարծես իր վրա ինչ-որ մի բան է ընկել և ճզմում է իրեն:

— Գուք դարձյալ կարծես թե գունատվեցիք: Մեզ մոտ այստեղ օդը խիստ ծանր է...

— Այո: Ծս պետք է գնամ, — փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը, — ներեցեք, անհանգստացրի...

— Օ, խնդրեմ, ինչպես որ կամենաք: Հաճույք պատճառեցիք, ես ուրախությամբ եմ այդ հայտարարում:

Իլյա Պետրովիչը նույնիսկ մեկնեց ձեռքը:

— Ծս ուզում էի միայն... տեսնել Ձամետովին...

— Հասկանում եմ, հասկանում եմ, ու հաճույք պատճառեցիք:

— Ծս... շատ ուրախ եմ... ցտեսություն... — ժպտաց Ռասկոլնիկովը:

Նա գուրս ելավ. նա օրորվում էր: Գուրսը պտտվում էր: Նա չէր զգում, թե ոտքերի վրա է կանգնած: Նա սկսեց իշնել սանդուղքից՝ աչ ձեռքը հենելով պատին: Նրան թվաց, թե մի ինչ-որ գունապան, մատյանը ձեռքին, գեմուզեմ բարձրանալով գրասենյակ, հրեց իրեն, թե մի ինչ-որ շնիկ բարձր հաշում էր ներքևի հարկում. թե ինչ-որ մի կին բզավեց և գրտեակ շարտեց շնիկի վրա: Ռասկոլնիկովը իջավ ներքև ու գուրս ելավ բակը: Այստեղ, բակում, ելքի գոնից

քիչ հեռու կանգնել էր գունատ, քարացած Սոնյան և ահ ու տարագրով նրան էր նայում: Ռասկոլնիկովը կանգ առավ նրա առաջ: Սոնյայի դեմքին ինչ-որ հիվանդագին, տանջալից, հուսահատական զգացմունք արտահայտվեց: Նա ձեռքերն իրար զարկեց: Ռասկոլնիկովի շուրթերին շփոթմունք արտահայտող այլանդակ, բռնազրոսիկ ժպիտ երևաց: Նա մի փոքր կանգնեց, քմծիծաղ տվեց ու ետ դարձավ, նորից բարձրացավ դեպի գրասենյակ:

Իլյա Պետրովիչը նստել էր և ինչ-որ թղթեր էր փնտրում: Նրա առջև կանգնած էր հենց այն մուժիկը, որ քիչ առաջ սանդուղքով բարձրանալիս հրել էր Ռասկոլնիկովին:

— Օ-հո՛, դուք էլի եկաք, որևէ բա՞ն եք թողել... Բայց ի՞նչ է պատահել ձեզ:

Ռասկոլնիկովը գունաթափ շուրթերով, անշարժ հայացքով, կամացուկ մոտեցավ նրան, մոտեցավ սեղանին, ձեռքը հենեց դրան, ուզեց մի բան ասել, բայց չկարողացավ. միայն ինչ-որ անկապ հնչյուններ էին լսվում:

— Գուք ձեզ վատ եք զգում, է՛յ, աթոռ բերեք: Ահա, նստեցեք աթոռին: Է՛յ, ջուր բերեք:

Ռասկոլնիկովը ընկավ աթոռին, բայց աչքը չկտրեց խիստ տհաճորեն զարմացած Իլյա Պետրովիչի դեմքից: Երկուսն էլ մի րոպե նայում էին իրար և սպասում: Զուր բերին:

— Գառավին... — սկսեց Ռասկոլնիկովը:

— Զուր խմեցեք:

Ռասկոլնիկովը ձեռքով ետ մղեց ջուրը և կամացուկ, ընդմիջումներով, բայց պարզորոշ ասաց.

— Գառավի՛ն, ստաիճաճավորի կեռչը և լեռ Բուրը, կիզավեալի՛ն, այ՛ն ժամանակ ես էի կացնով սպանել և կողոպտել:

Իլյա Պետրովիչը բացեց բերանը: Ամեն կողմից մարդիկ հավաքվեցին:

Ռասկոլնիկովը կրկնեց իր ցուցմունքը. . . . .

I

Միբիր: Լայն, ամայի գետի ափին գտնվում է մի քաղաք. Ռուսաստանի վարչական կենտրոններից մեկը. քաղաքում բերդ կա, բերդում՝ բանտ: Արդեն ինը ամիս է, որ բանտում կալանավորված է երկրորդ կարգի կաթորական-տաժանակիր Ռոդիոն Ռասկոլնիկովը: Նրա ոճրագործության օրվանից համարյա մեկուկես տարի է անցել:

Նրա գործի դատավարությունը առանց մեծ դժվարությունների անցավ: Ոճրագործը հաստատապես, ճշգրիտ ու պարզ կրկնում էր իր ցուցմունքը՝ չխճողելով հանգամանքները, իր օգտին չմեղմացնելով դրանք, չաղավաղելով փաստերը, չմոռանալով ամենաչնչին մանրամասնությունը: Նա մինչև վերջին մանրամասնությունը պատմեց սպանության ամբողջ պրոցեսը. պարզաբանեց գրավակառի (մետաղե թիթեղիկ՝ կպցրած փայտե տախտակի) գաղտնիքը. դա գտնելի էր սպանված պառավի ձեռքում. մանրամասն պատմեց, թե ինչպես էր սպանվածից վերցրել բանալիները, նկարագրեց այդ բանալիները, նկարագրեց սնդուկը և դրա մեջ պահված իրերը. նույնիսկ թվեց սնդուկում եղած առանձին առարկաներից մի քանիսը. պարզաբանեց կիզավետայի սպանության առեղծվածը. պատմեց, թե ինչպես էր եկել և դուռը ծեծել Կոխը, հետո էլ ուսանողը, հաղորդելով այն ամենը, ինչ որ նրանք իրար հետ խոսել էին. պատմեց, թե ինչպես ինքը, ոճրագործը, այնուհետև իջել էր սանդուղքից ու լսել Նիկոլայի ու Միտկայի ճվճվոցը, ինչպես էր թաքնվել դատարկ բնակարանում, գնացել տուն, ու վերջում մատնանշեց Վոլենսենսկի

պոզոտայի մի բակում, դարպասի մոտ եղած քարը, որի տակ գտնվեցին իրերը և քսակը: Մի խոսքով, գործը պարզ էր: Ի միջի այլոց, քննիչները և դատավորները խիստ զարմանուհ էին, որ նա քսակը և իրերը թաքցրել էր քարի տակ և դրան չէր օգտագործել, առավել ևս զարմանում էին, որ նա ոչ միայն մանրամասն չէր հիշում իր հափշտակած բոլոր իրերը, այլև սխալվում էր դրանց թվի նկատմամբ: Անհավանական թվաց այն հանգամանքը, որ նա ոչ մի անգամ չէր բացել քսակը և նույնիսկ չգիտեր, թե դրա մեջ որքան փող կա (քսակում գտնվեց երեք հարյուր տասնյոթ ռուբլի ու վաթսուն կոպեկ. վերևից դրված մի քանի խոշոր թղթագրամներ քարի տակ երկար մնալուց խիստ փշացել էին): Երկար փորձում էին պարզել, թե ինչու մեղադրյալը միայն այդ հանգամանքի նկատմամբ ստում է, մինչդեռ մյուս բոլոր դեպքերում կամավոր կերպով ճշգրիտ ցուցմունքներ է տալիս: Վերջապես, ոմանք (մանավանդ հոգեբանները) հետաքննող համարեցին, որ իսկապես նա չի բացել քսակը, ուրեմն և չգիտեր, թե ինչ կար դրա մեջ, ու չգիտենալով, այնպես էլ տարել ու դրել էր քարի տակ, բայց և դրանից եզրակացրին, որ ոճրագործությունը կարող էր կատարվել ոչ այլ կերպ, քան որոշ, ժամանակավոր խելացնորություն դեպքում, այսպես ասած, սպանության ու կողոպուտի նրկատմամբ հիվանդագին մենամոլության դեպքում, երբ դրանք կատարվում են հենց այնպես, առանց հետագա նպատակների և շահվելու հաշվենկատության: Մեջտեղ եկավ ժամանակավոր խելացնորության նորագույն մոդայական թեորիան, որ մեր ժամանակներում հաճախ աշխատում են կիրառել որոշ ոճրագործների նկատմամբ: Այն էլ ասած, Ռասկոլնիկովի վաղուցվա սևամազային վիճակի մասին հայտարարեցին շատ վկաներ՝ բժիշկ Զոսիմովը, Ռասկոլնիկովի առաջվա ընկերները, տանտիրուհին, սպասուհին: Այս ամենի շնորհիվ հանգեցին այն եզրակացության, որ Ռասկոլնիկովը այնքան էլ նման չէ սովորական մարդասպանի, ավազակի ու կողոպուտի, այլ այստեղ մի ինչ-որ ուրիշ բան կա: Այս կարծիքը պաշտպանողներին մեծագույն վրդովմունք պատճառեց այն, որ ինքը ոճրագործը գրեթե չէր էլ փորձում պաշտպանել իրեն. վերջում այն հարցերին,

Քե հատկապես ի՞նչն էր նրան մզում գեպի մարդասպանու-
թյուն և ի՞նչը նրան դրդեց կողոպտւտ անել, նա միանգա-
մայն պարզ, կոպիտ ճշտութեամբ պատասխանեց, որ այգ
ամենի պատճառը իր վատթար դրութեանն էր, իր աղքա-
տութեանը և անօգնականութեանը, իր ցանկութեանը՝ ապա-
հովել իր կենսական կարիքների առաջին քայլերը գտնե մի
էրէք հազար ութսու միջոցով, որ հույս ունեւ գտնել սպան-
վածի մոտ: Իր թեթևամիտ և փոքրոգի բնավորութեան հե-
տևանքով որոշել էր սպանութեան կատարել՝ գտնվելով
զրկանքներից ու ձախորդութեաններից ընկճված վիճակում:
Այն վերջնական հարցերին, թե նրան ի՞նչը դրդեց ներկա-
յանալ իր ոճրագործութեանը խոստովանելու, ուղղակի պա-
տասխանեց՝ անկեղծ զղջումը: Այգ ամենը համարյա ար-
գեն կոպիտ էր...

Սակայն դատավճիռը ավելի մեղմ եղավ, քան կարելի
էր սպասել՝ դատելով ըստ կատարված ոճրագործութեան, և
զուցե հենց այն պատճառով, որ ոճրագործը ոչ միայն չէր
ուզում արդարանալ, այլ նույնիսկ իրեն է՛լ ավելի շատ մե-
ղադրելու ցանկութեան էր հայտնում: Գործի բոլոր տար-
օրինակ և առանձնահատուկ հանգամանքները ուշադրութեան
առնվեցին: Ոչ մի կասկած չկար, որ մինչև ոճրագործութեան
կատարումը ոճրագործը եղել էր հիվանդագին ու անանկ
վիճակում: Այն հանգամանքը, որ նա չէր օգտագործել կո-
ղոպտած իրերն ու դրամը, բացատրվում էր մասամբ էլ
նրանով, որ ոճրագործութեանը կատարելիս նրա մտավոր
ուճակութեանը ախտան էլ առողջ վիճակում չեն եղել:
Լիզավետայի անակնկալ սպանութեան հանգամանքը վերջին
ենթադրութեանը հաստատող օրինակ համարվեց. մարդը
երկու սպանութեան է կատարում և միևնույն ժամանակ մո-
ռանում է, որ դուրը բաց էր մնացել: Վերջապես, մեղադր-
յալը ներկայանում է իր ոճիրը խոստովանելու, և դա այն
ժամանակ, երբ գործը արտասովոր շափով բարդացել էր
հուսալքված մոլեկրոնի (Նիկոլայի) իր գեմ աված կեղծ
ցուցմունքի հետևանքով, ու բացի դրանից, երբ խիստական
ոճրագործի գեմ ոչ միայն պարզ հանցանշաններ, այլև կաս-
կածներ էլ համարյա չկային (Պորֆիրի Պետրովիչը միան-

գամայն կատարել էր իր խոսքը): Ի վերջո այս ամենը եր-
պաստեց մեղադրյալի պատժի մեղմացման:

Բացի այդ, բուրոսովին անսպասելի կերպով հայտնվեցին
նաև ուրիշ հանգամանքներ, որոնք խիստ բարենպաստ էին
մեղադրյալի համար: Նախկին ուսանող Ռազումիխինը որ-
տեղից-որտեղ տեղեկութեաններ հավաքեց և ապացույցներ
ներկայացրեց, որ ոճրագործ Ռասկոլնիկովը համալսարա-
նում եղած ժամանակ իր վերջին միջոցներով օգնում էր իր
մի աղքատ և թոքախտավոր համալսարանական ընկերոջը,
և կես տարի համարյա պահում էր նրան: Իսկ երբ այդ ըն-
կերը մեռավ, խնամում էր նրա կենդանի մնացած ծեր և
ուժասպառ հորը (ընկերը համարյա տասներեք տարեկան
հասակից իր աշխատանքով պահել, կերակրել էր հորը), ի
վերջո այդ ծերունուն տեղավորեց հիվանդանոցում, ու երբ
սա էլ մեռավ, Ռասկոլնիկովը թաղեց նրան: Այս բոլոր աե-
ղեկութեանները որոշ շափով բարենպաստ ազդեցութեան ու-
նեցան Ռասկոլնիկովի բախտը վճռելու վրա: Նրա նախկին
տանտիրուհին, նրա մեռած հարսնացուի մայրը, այրի Զար-
նիցինան վկայեց, որ երբ իրենք ապրում էին մի ուրիշ տան,
չէինք Անկյան մոտ, Ռասկոլնիկովը հրգեհի ժամանակ, գի-
շերով, բռնկված մի բնակարանից դուրս բերեց երկու փոք-
րիկ երեխա ու ինքը այրվածքներ ստացավ: Այս գեպը ման-
րակրկիտորեն հետաքննվեց ու բավական պարզ ապացույց-
վեց շատ ականատեսների վկայութեաններով: Մի խոսքով,
բանը վերջացավ նրանով, որ ոճրագործը դատապարտվեց
երկրորդ կարգի տաժանակիր աշխատանքի, ընդամենը ութ
տարվա ժամկետով, նկատի ունենալով նրա մեղայականը
և հանցանքը մեղմացնող մի քանի հանգամանքները:

Դեռ դատավարութեան սկզբում Ռասկոլնիկովի մայրը
հիվանդացավ: Դուռնյան և Ռազումիխինը հնարավոր համա-
րեցին դատավարութեան ամբողջ ընթացքում նրան Պետեր-
բուրգից հեռու պահել: Ռազումիխինը ընտրեց երկաթուղու
վրա գտնվող և Պետերբուրգին մտիկ մի քաղաք, որպեսզի
հնարավորութեան ունենար կանոնավոր կերպով հետևել
դատավարութեան բոլոր հանգամանքներին ու միաժամա-
նակ որքան կարելի է հաճախ տեսնվել Ավգոստյա Ռոմա-
նովնայի հետ: Պուլյխերիա Ալեքսանդրովնայի հիվանդու-

թյունը մի տեսակ տարօրինակ էր, ներվային, և ուղեկցվում էր եթե ոչ կատարյալ, ապա գոնե մասնակի խելացնորությամբ: Վերագառնալով եզրոր հետ ունեցած վերջին տեսակցութունից, Գունյան մորը տեսավ բուրբուխի հիվանդ վիճակում, տաքության ու զառանցանքի մեջ: Այդ նույն երեկոյան նա Ռազումիխինի հետ պայմանավորվեց, թե ինչ պետք է պատասխանել մորը, եթե սա հարցեր տա որդու մասին: Երկուսով նույնիսկ մոգոնեցին մի ամբողջ պատմություն, որ իբր թե Ռասկոլնիկովը մեկնել է ինչ-որ հեռավոր վայր, Ռուսաստանի սահմանը, կատարելու մի մասնավոր հանձնարարություն, որը նրան ի վերջո փող և անուն է ընձեռելու: Բայց նրանց ապշեցրեց այն, որ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան ինքը ոչ այդ ժամանակ, ոչ էլ հետագայում այդ մասին ոչինչ չէր հարցնում: Ընդհակառակը, նա ինքն էլ էր մի ամբողջ պատմություն հնարել որդու հանկարծակի մեկնման մասին. նա արտասովորով պատմում էր, թե ինչպես որդին եկել էր իրեն հրաժեշտ տալու. ակնարկներով իմաց էր տալիս, որ միայն իրեն են հայտնի խիստ կարևոր ու խորհրդավոր շատ հանգամանքներ, որ Ռոդյան շատ ուժեղ թշնամիներ ունի և պետք է նույնիսկ թաքնվի: Ինչ վերաբերում է Ռոդյայի ապագա կարիերային, ապա նա ասում էր, որ այդ էլ անկասկած փայլուն կլինի, երբ կանցնեն մի քանի թշնամական հանգամանքները. հավատացնում էր Ռազումիխինին, որ իր որդին ապագայում նույնիսկ պետական մարդ կլինի, այդ են ապացուցում նրա հողվածը և նրա փայլուն գրական տաղանդը: Այդ հողվածը նա կարգում էր անընդհատ, երբեմն նույնիսկ բարձրաձայն էր կարգում, քիչ էր մնում քնելիս ծոցը դնել, բայց և այնպես համարյա չէր հարցնում, թե հիմա որտեղ է գտնվում Ռոդյան, շնայելով, որ նույնիսկ խուսափում էին իր հետ այդ մասին խոսելուց, մի բան, որ կարող էր նրա մեջ կասկածներ առաջացնել: Ի վերջո սկսեցին վախենալ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնայի այդ տարօրինակ լռությունից: Օրինակ, նա նույնիսկ չէր գանգատվում, որ որդուց նամակներ չեն ստացվում, այնինչ առաջ, ապրելով իրենց քաղաքում, հենց միայն մի հույս և ակնկալություն էր փայփայում՝ շուտով նամակ ստանալ իր սիրելի Ռոդյայից: Վերջին հանգամանքը

արդեն իսպառ անբացատրելի էր և խիստ անհանգստացնում էր Գունյային. սա մտածում էր, որ մայրը թերևս մի ինչ-որ սարսափելի բան է նախազգում որդու ճակատագրի նկատմամբ և վախենում է հարցեր տալ ու այդպիսով էլ ավելի զարհուրելի լուր իմանալ: Համենայն դեպս, Գունյան պարզ տեսնում էր, որ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնայի բանականությունը առողջ վիճակում չէ:

Մի-երկու անգամ, սակայն, նա խոսակցությունը այնպես տարավ, որ նրան պատասխանելիս անկարելի էր չհիշատակել, թե այդ ժամանակ որտեղ էր գտնվում Ռոդյան. իսկ երբ պատասխանները ակամայից անբավարար ու կասկածելի էին լինում, նա հանկարծ խիստ տխրում էր, մոռացվում ու լռում, և դա շատ երկար էր տևում: Վերջապես, Գունյան տեսավ, որ դժվար է ստել ու մոգոնել, ու հանգեց այն վերջնական եզրակացության, որ ավելի լավ է բուրբուխի լուր որոշ հանգամանքների մասին. բայց հետզհետե ակներևության շափ պարզ էր դառնում, որ խեղճ մայրը ինչ-որ զարհուրելի բան է ենթադրում: Ի միջի այլոց Գունյան վերհիշեց եզրոր այն խոսքերը, թե Սվիդրիգայլովի հետ իր ունեցած վեճից հետո, այն վերջին ճակատագրական օրվան նախորդած գիշերը մայրը ականջ էր դրել իր՝ Գունյայի, զառանցանքին. արդյո՞ք նա այդ պահին որևէ բան չէր լսել: Հաճախ, երբեմն էլ մի քանի օրվա և նույնիսկ շաբաթվա մոռյլ, նոթոտ լռությունից և լույսայն արցունքներից հետո հիվանդը մի տեսակ հիստերիկորեն աշխուժանում էր և հանկարծ սկսում էր բարձրաձայն, անդադար խոսել իր որդու մասին, իր հույսերի, ապագայի մասին... Նրա ֆանտազիաները երբեմն խիստ տարօրինակ էին լինում: Նրան սփոփում էին, նրան «այո» էին ասում (զուցե նա պարզ տեսնում էր, որ իրեն «այո» են ասում միայն սփոփելու համար), բայց նա այնուամենայնիվ խոսում էր...

Ոճրագործի մեղայականից հինգ ամիս անց գործադրվեց նրա դատավճիռը: Ռազումիխինը նրա հետ տեսնվում էր բանտում, երբ այդ հնարավոր էր լինում: Սոնյան նույնպես: Վերջապես, հետևեց նաև անջատումը. Գունյան երդվելով ասում էր եզրորը, որ այդ անջատումը ժամանակավոր է. Ռազումիխինը նույնպես: Ռազումիխինի երիտասար-

գրական, տաք գլխում հաստատապես ամբացալ մի նախա-
դիծ. գալիք երեք-չորս տարում, որքան այդ հնարավոր կլի-
նի, գոնե սկիզբ դնել ապագա կարողութեան, գոնե մի քիչ
փող հավաքել ու տեղափոխվել Սիբիր, ուր հողը ըստ ամե-
նայնի հարուստ է, իսկ աշխատողները, մարդիկ և կապի-
տալները քիչ են. այնտեղ տեղավորվել հենց այն քաղա-
քում, ուր լինելու է Ռոզյան և... բոլորը միասին նոր կյանք
սկսեն: Հրաժեշտ տալով, բոլորը լալիս էին: Ռասկոլնիկովը
ամենավերջին օրերում մատանջութեան մեջ էր, շատ էր
հարցնում մոր մասին, շարունակ անհանգստանում էր նրա
համար: Նույնիսկ շատ էր տանջվում նրա համար, և գա-
տնահանգստացնում էր Դունյային: Մանրամասն իմանալով
մոր հիվանդագին տրամադրությունը, նա խիստ մուսլվեց:
Հայտնի չէ ինչու Սոնյայի հետ միշտ քիչ էր խոսում: Սոն-
յան Սվիդրիգայլովի թողած գրամի շնորհիվ արդեն վաղուց
պատրաստվել էր մեկնել կալանավորների խմբի ետևից,
որի մեջ էր լինելու Ռասկոլնիկովը: Նա և Ռասկոլնիկովը
այդ մասին երբեք և ոչ մի խոսք չառաջին միմյանց. բայց
երկուսն էլ գիտեին, որ դա այդպես էլ կլինի: Վերջին հրա-
ժեշտի ժամանակ Ռասկոլնիկովը տարօրինակ ժպտաց՝ լսե-
լով քոռը և Ռազումիխինի ջերմագին հավաստիացումները
նրանց երջանիկ ապագայի մասին, երբ ինքը կազատվի
տաժանակրությունից, ու ասաց, որ մոր հիվանդագին վի-
ճակը շուտով փորձափայլ կվերջանա: Վերջապես, նա և
Սոնյան ճանապարհվեցին:

Երկու ամիս հետո Դունեչկան ամուսնացավ Ռազումի-
խինի հետ: Հարսանիքը տխուր և լուռ անցավ: Հրավիրված-
ների մեջ էին Պորֆիրի Պետրովիչը և Զոսիմովը: Ամբողջ
վերջին ժամանակվա ընթացքում Ռազումիխինը հաստա-
տուն վճիռ ընդունած մարդու տեսք ուներ: Դունյան կուրո-
րեն հավատում էր, որ նա կկատարի իր բոլոր մտադրու-
թյունները, և չէր էլ կարող չհավատալ. այդ մարդու մեջ
երկաթե կամք էր նկատվում: Ի միջի այլոց, նա սկսել էր
դարձյալ լսել համալսարանի դասախոսությունները, որ-
պեսզի ավարտեր դասընթացը: Նրանք երկուսն էլ հաճախ
ապագայի պլաններ էին կազմում. երկուսն էլ հաստատա-
պես հուսադրվում էին հինգ տարի հետո տեղափոխվել Սի-

բիր: Առայժմ հույս էին գնում այնտեղ մեկնած Սոնյայի
վրա...

Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան ուրախությամբ օրհնեց
ազգիան, Ռազումիխինի հետ ամուսնանալու համար. բայց
հարսանիքից հետո կարծես է՛լ ավելի տխրեց ու մտահոգ-
վեց: Նրան հաճելի թույն ընձեռելու համար Ռազումիխինը
ի միջի այլոց նրան հաղորդեց, թե ինչպես Ռասկոլնիկովը
օգնել էր իր ընկեր ուսանողին և վերջինիս զառամյալ հորը.
և թե ինչպես նախորդ տարում մահից փրկել էր երկու երե-
խա, այրվածքներ ստացել և նույնիսկ հիվանդացել: Առանց
այն էլ գիտակցությունը խանգարված Պուլխերիա Ալեք-
սանդրովնային այդ երկու լուրերը գրեթե հրճվալից վիճա-
կի հասցրին: Նա անընդհատ խոսում էր այդ մասին, խո-
սակցություն էր սկսում նաև փողոցում (թեև Դունյան միշտ
ուղեկցում էր նրան): Հանրակարգերում, խանութներում,
բանկով իրեն լսող գեթ որևէ մեկին, խոսք էր բաց անում
իր որդու մասին, նրա հոգվածի մասին, պատմում էր, թե
նա ինչպես էր օգնել ուսանողին, հրդեհից այրվածքներ
ստացել և այլն: Դունեչկան նույնիսկ շփտեր, թե ինչպես
զսպի նրան: Բացի այդ հրճվալից, հիվանդագին տրամա-
դրված վտանգից, փորձանք էր սպառնում հենց միայն
այն հանգամանքը, որ որևէ մեկը նախկին դատական գոր-
ծի առնչությամբ կարող էր հիշատակել Ռասկոլնիկովի ազ-
գանունը և խոսել այդ մասին: Պուլխերիա Ալեքսանդրով-
նան նույնիսկ իմացավ հրդեհից փրկված երկու երեխանե-
րի մոր հասցեն և ուզում էր անպայման նրա մոտ գնալ:
Վերջապես, նրա անհանգստությունը ծայրահեղ լափերի
հասավ: Երբեմն նա հանկարծ սկսում էր լաց լինել, հաճախ
հիվանդանում էր և տաքություն մեջ զառանցում: Մի առա-
վառ նա ուղղակի հայտարարեց, թե ըստ իր հաշիվների
շուտով ժամանելու է Ռոզյան, թե ինքը հիշում է, որ նա
հրաժեշտի պահին ասել էր՝ ինքը ամիս հետո պետք է սպա-
սել իրեն: Սկսեց հավաքել ընակարանը ու պատրաստվել
հանգիստան, սկսեց զարգարել Ռոզյային հատկացվելիք
(իր սեփական) սենյակը, մաքրել կահույքը, լվանալ ու կախ
տալ նոր վարագույրներ և այլն: Դունյան անհանգստացավ,
բայց լուռ էր և նույնիսկ օգնում սենյակը կարգի բերելուն,

եղբորը ընդունելու համար: Տաղնապալի օրվանից հետո, որ անցավ անընդհատ ֆանտազիաներով, բերկրուն անուրջներով ու արցունքներով, գիշերը Պուլլիերիա Ալեքսանդրովնան հիվանդացավ, առավոտյան տաքութիւն մեջ էր ու պառանցում էր: Սկսվեց շերմախտը: Երկու շաբաթ հետո նա մեռավ: Զառանցելիս նա հատ ու կենտ խոսքեր էր ասում, որոնցից կարելի էր եզրակացնել, որ նա ավելի շատ էր կասկած տանում որդու զարհուրելի բախտի նկատմամբ, քան նույնիսկ ենթադրում էին:

Ռասկոլնիկովը երկար ժամանակ տեղեկութուն չուներ մօր մահվան մասին, թեև Սիրիբում իր տեղավորվելու հենց սկզբից Պետերբուրգի հետ նամակագրութուն էր սկսվել: Կա սկսվել էր Սոնյայի միջոցով, որը կանոնավոր կերպով յուրաքանչյուր ամիս նամակ էր ուղարկում Պետերբուրգ, Ռազումիխինի անունով, ու յուրաքանչյուր ամիս կանոնավոր կերպով Պետերբուրգից պատասխան էր ստանում: Սոնյայի նամակները սկզբում Դունյային ու Ռազումիխինին մի տեսակ շոր ու ցամաք և անբավարար էին թվում. բայց ի վերջո նրանք երկուսն էլ գտան, որ ավելի լավ գրել հարավոր էլ չէր, և այդ նամակներից էլ այնուամենայնիվ վերջին հաշվով միանգամայն լրիվ և ճշգրիտ պատկերացում էր ստացվում նրանց դժբախտ եղբոր դրութւյան մասին: Սոնյայի նամակները լեցուն էին առօրյա իրականությամբ, Ռասկոլնիկովի տաժանակիր կյանքի ողջ իրադրութւյան պարզ ու ճշգրիտ նկարագրությամբ: Նամակներում նա չէր շարադրում իր իսկ հույսերը, գուշակութուններ չէր անում ապագայի մասին, չէր նկարագրում իր զգացմունքները: Ռասկոլնիկովի հոգեկան տրամադրութւյան և առհասարակ նրա ամբողջ ներքին կյանքի պարզաբանման փորձերի փոխարեն բերվում էին միայն փաստեր, այսինքն՝ հենց նրա խոսքերը, մանրամասն տեղեկութուններ, թե ինչպես է նրա առողջութւյունը, ինչ ցանկութուններ է նա հայտնել այսինչ օրը, տեսակցութւյան ժամանակ, ինչ է խնդրել իրենից՝ Սոնյայից, ինչ է նրան հանձնարարել և այլն: Այդ բոլոր տեղեկութունները շատ մանրամասն էին հաղորդվում: Դժբախտ եղբոր կերպարը ի վերջո հանդես եկավ ինքնին, պատկերացավ պարզ ու ճշգրիտ. այստեղ սխալներ չէին կարող

ըինել, որովհետև շարունակ ստույգ փաստեր էին հաղորդվում:

Բայց այս տեղեկութունները քիչ էին ուրախացնում Դունյային և նրա ամուսնուն, մանավանդ սկզբում: Սոնյան անընդհատ հաղորդում էր, որ Ռոդյան միշտ մռայլ է, սակավախոս, և նույնիսկ համարյա բոլորովին չի հետաքրքրվում այն տեղեկութուններով, որ ինքը իմանում է ստացվող նամակներից և ամեն անգամ հաղորդում նրան, որ Ռոդյան երբեմն հարցնում է մոր մասին, ու երբ ինքը տեսավ, որ նա, Ռոդյան, արդեն կանխագուշակում է ճշմարտութւյունը, ի վերջո նրան հաղորդեց մոր մահվան մասին, և զարմանքով տեսավ, որ նույնիսկ մոր մահվան լուրն էլ կարծես թե շատ շաղկեց Ռոդյայի վրա, գոնե այդպես էր երևում նրա արտաքին տեսքից: Սոնյան ի միջի այլոց հաղորդում էր, որ թեև Ռոդյան ըստ երևույթին ինքնամոխովել է ու ասես մեկուսացել բոլորից, խիստ շիտակ ու պարզ է ընկալում իր նոր կյանքը, որ նա լավ է հասկանում իր դրութւյունը, առաջիկայում ոչ մի լավ բան չի սպասում, ոչ մի թեթևամիտ հույս չի փայփայում (թեև նրա վիճակում հակառակը պետք է լիներ) ու համարյա ոչ մի բանի վրա չի զարմանում իրեն շրջապատող նոր իրադրութւյան մեջ, որը այնքան քիչ է նմանվում առաջվա որևէ իրադրութւյան: Սոնյան հաղորդում էր, որ Ռոդյայի առողջութւյունը բավարար է: Նա փնտրում է աշխատանքների, որոնցից չի խուսափում, բայց և չի ձգտում դրանց: Սենդի նկատմամբ համարյա անտարբեր է, բայց այդ սնունդը, բացի կիրակի և տոն օրերից, այնքան վատ է, որ նա, վերջապես, Սոնյայից հաճույքով մի քիչ փող ընդունեց, որպեսզի կարողանա ամեն օր թիչ խմել. խնդրում էր շանհանգստանալ մնացած բռնների համար, հավատացնելով, որ իր մասին այդ բոլոր հոգացողութւյունները իրեն միայն սրտնեղութւյուն են պատճառում: Այնուհետև Սոնյան հաղորդում էր, որ բանտում նա տեղավորված է բոլորի հետ, ընդհանուր շենքում, ինքը չի տեսել նրանց կացարանների ներսը, բայց եզրակացնում է, որ դրանք նեղ են, այլանդակ ու անառողջ. Ռոդյան քրեում է առխառակամածի վրա, տակը թաղիք է փռում և չի ուզում իր համար ուրիշ որևէ հարմարութւյուն սարքել: Նա

այդպես սուղ և աղքատ է ապրում ոչ թե ըստ մի որևէ կանխակալ պլանի կամ դիտավորութեան, այլ հենց այնպես, զեպի իր բախտը անուշադիր և արտաքուստ անտարբեր լինելու հետեանքով: Սոնյան ուղղակի գրում էր, որ նա, մանավանդ սկզբում, ոչ միայն չէր հետաքրքրվում իր, Սոնյայի այցելութուններով, այլ նույնիսկ համարյա ջղայնանում էր իր, Սոնյայի վրա, սակավախոս էր և նույնիսկ կոպիտ, բայց վերջ ի վերջո այդ տեսակցութունները նրա համար սովորութուն և նույնիսկ պահանջ դարձան, այնպես որ նա մինչև իսկ շատ էր տխրում, երբ ինքը, Սոնյան, մի քանի օր հիվանդ էր և չէր կարող այցելել նրան: Ինքը նրա հետ տեսնվում էր տոն օրերին, բանտի դարպասի մոտ կամ պահականոցում, ուր Ռոդյային կանչում էին մի քանի բուրջով, իր հետ տեսնվելու, իսկ լի օրերին իրենք տեսնվում են աշխատանքների վայրում, ուր գնում է ինքը, Սոնյան, կամ արհեստանոցներում, կամ աղյուսի գործարաններում, կամ Իրտիշի փոխ գտնվող սարայներում: Իր մասին Սոնյան հազորդի էր, որ իրեն հաջողվել է քաղաքում նույնիսկ որոշ ծանոթություններ հաստատել և հովանավորություն գրտնել, որ ինքը կար անելով է զբաղվում, ու որովհետե քաղաքում մոդիստուհի գրեթե չկա, ինքը նույնիսկ անհրաժեշտ է դարձել շատ աներում: Սոնյան չէր հիշատակում, որ իր միջոցով Ռասկոլնիկովն էլ է հովանավորվում պետերի կողմից, որ թեթևացրել են նրա աշխատանքները և այլն: Վերջապես լուր եկավ (Սոնյան նույնիսկ որոշ, առանձնահատուկ հուզում և անհանգստություն էր նկատում Սոնյայի վերջին նամակներում), որ Ռոդյան բոլորից խորշում է, որ բռնտում տաժանակիրները շեն սիրում նրան, որ նա ամբողջ օրերով լուր է և խիստ գունատ է լինում: Վերջին նամակում Սոնյան գրել էր, որ նա շատ լուրջ հիվանդացել է ու պտուկած է հիվանդանոցում, կալանավորների հիվանդասենյակում...

Նա արդեն վաղուց էր հիվանդ. բայց տաժանակիր կյանքի սարսափները, աշխատանքները, վատ սնունդը, գլուխը ածիլելը, կտորտանքներից կարված հագուստը՝ այս պայմանները չէին, որ նրան ուժասպառ էին արել. օ, նրա համար ի՞նչ էին այդ բոլոր տանջանքներն ու խոշտանգումները: Ընդհակառակը, նրա համար նույնիսկ ուրախալի էր աշխատանքը. սաստիկ հոգնելով աշխատանքից, նա գոնե կարողանում էր մի քանի ժամ հանգիստ քնել: Եվ ի՞նչ նշանակություն ուներ նրա համար սնունդը՝ ուտիճներով լեցուն, անհամ շշին: Առաջվա կյանքում, ուսանող ժամանակ նա հաճախ այդ էլ չէր ունենում: Նրա հագուստը տաք էր ու հարմարեցված էր իր ապրելակերպին: Նա մինչև իսկ չէր զգում կանդալների ծանրությունը: Մի՞թե ամաչելու էր իր սափրված գլխի և խայտաբղետ կուրտկայի համար: Ումի՞ց էր ամաչելու, Սոնյայի՞ց: Սոնյան վախենում էր նրանից, և մի՞թե նա ամաչելու էր Սոնյայից:

Եվ ի՞նչ. նա ամաչում էր նույնիսկ Սոնյայից, որին գրա համար տանջում էր իր արհամարհական ու կոպիտ վերաբերմունքով: Բայց սափրված գլխի ու կանդալների պատճառով չէր, որ ամաչում էր նա. նրա հպարտությունը սաստիկ խոցված էր. նա հենց խոցված հպարտությունից էր հիվանդացել: Օ, որքա՞ն նա երջանիկ կլիներ, եթե կարողանար ինքը իրեն մեղադրել: Այդ դեպքում նա կտաներ ամեն ինչ, նույնիսկ ամոթանքն ու խայտառակությունը: Բայց նա խստորեն դատում էր իրեն, և նրա անողոր խիղճը ըզտավ առանձնապես զարհուրելի ոչ մի հանցանք նրա անցյալում, բացի միայն սոսկ վրիպումից, որն ամեն մեկն էլ կարող էր անել: Նա ամաչում էր, որ ինքը, Ռասկոլնիկովը, կործանվել էր այդպես կուրորեն, անհուսալիորեն, խուլ ու հիմար կերպով, կույր բախտի ինչ-որ վճռով, ու պետք է խոնարհվի և հնազանդվի ինչ-որ դատավճռի ասահեթեթությանը, եթե ուզում է գեթ որևէ շափով իրեն հանգստացնել:

Ներկայումս ապարդյուն ու աննպատակ հուզմունք, իսկ տպագայում՝ միայն անընդհատ զոհաբերություն, որով ոչինչ չի ձեռք բերվի, ահա թե աշխարհում նրան ինչ էր

սպասում: Եվ ինչի՞ է պետք այն, որ ուժ տարուց հետո ինքը կլինի ընդամենը երեսուներկու տարեկան և կարող է դեռ էլի ապրել: Ինչի՞ համար ապրի: Ի՞նչը նկատի ունենա, ինչի՞ն ձգտի: Ապրի հենց միայն գոյութիւն ունենալու համար: Բայց նա առաջ էլ հազար անգամ պատրաստ էր իր գոյութիւնը տալ գաղափարի համար, հույսի, նույնիսկ Ֆանտազիայի համար: Միայն գոյութիւն ունենալը միշտ էլ քիչ էր նրա համար. նա միշտ ավելին էր ուզում: Գուցե գզարով իր իղձերի ուժը, նա այն ժամանակ իրեն այնպիսի մարդ էր համարում, որին ավելի շատ բան է թույլատրված, քան ուրիշին:

Գոնե բախտը նրան զղջում ուղարկեք, այրող զղջում, որ սիրտ է կտրատում, փախցնում քունը, այնպիսի զղջում, որի պատճառած զարհուրելի տանջանքները մարդուն մղում են կախվելու կամ ջրի հորձանուտում խեղդվելու: Օ, նա կուրախանար դրանից: Չէ՞ որ տանջանքներն ու արցունքներն էլ կյանք են: Բայց նա չէր զղջում իր ոճրագործութեան համար:

Գոնե նա կարողանար շարանալ իր հիմարութեան վրա, ինչպես և առաջ շարանում էր իր այլանդակ ու հիմար արարքների վրա, որոնք իրեն բանտ հասցրին: Բայց հիմա, արդեն գտնվելով բանտում, լինելով ազատ, նա վերստին քննեց ու կռադատեց առաջվա իր բոլոր արարքները ու գրտավ, որ դրանք ամենևին էլ այնպես հիմար ու այլանդակ չէին, ինչպես իրեն թվում էին առաջ, այն ճակատագրական ժամանակներում:

Նա մտածում էր. «Իմ միտքը ինչո՞վ, ինչո՞վ է ավելի հիմար եղել, քան ուրիշ մտքերն ու թեորիաները, որոնք պտտվում ու բախվում են աշխարհում, սկսած այդ աշխարհի գոյութեան սկզբից: Բավական է միայն գործին նայել բոլորովին անկախ, լայն և սովորական ազդեցութիւններից զերծ հայացքով, և այդ դեպքում, իհարկե, իմ միտքը ամենևին էլ... տարօրինակ չի թվա: Օ, հոռետեսներ և արծաթե հինգ կոպեկանոցի արծեքի իմաստուններ, ինչո՞ւ եք կանգ առնում կես ճանապարհին»:

«Ինչո՞վ է իմ արարքը նրանց այդպես այլանդակ թվում», ասում էր նա ինքն իրեն: «Նրանով, որ դա շարագործու-

թիւն է: Ի՞նչ է նշանակում շարագործութիւն բառը: Իմ խիղճը հանգիստ է: Իհարկե, քրեական հանցագործութիւն է կատարվել. իհարկե, խախտված է օրենքի տառը և արյուն է թափված, դե ուրեմն հանուն օրենքի տառի վերցրեք իմ գլուխը... ու բավական է: Իհարկե, այսպիսի դեպքում նույնիսկ մարդկութեան շատ բարեբարներ, որոնք իշխանութիւն չէին ժառանգել, այլ իրենք էին զավթել այն, հենց իրենց առաջին քայլերն անելիս պետք է որ մահապատժի ենթարկվեին: Բայց այդ մարդիկ դիմացան իրենց արարքներին, դրա համար էլ նրանք իրավացի են, իսկ ես չդիմացա, հետևաբար իրավունք չունեի ինձ թույլ տալ այդ քայլը»:

Ահա թե ինչն էր նա համարում իր միակ ոճրագործութիւնը. միայն այն, որ չէր դիմացել դրան և ներկայացել էր խոստովանութեան:

Նա տանջվում էր նաև այն մտքից, թե ինչո՞ւ ինքնասպանութիւն չէր գործել:

Ինչո՞ւ էր նա այն օրը կանգնել գետի եզերքին և գերազասել էր խոստովանութեան ներկայանալու: Մի՞թե այդքան ուժեղ է ապրելու ցանկութիւնը և այդքան դժվար է այն հաղթահարել: Հո հաղթահարե՞ց Սվիդրիգայլովը, որը վախենում էր մահից:

Նա տանջանքով ինքն իրեն տալիս էր այդ հարցը և չէր կարողանում հասկանալ, որ այն ժամանակ էլ, երբ կանգնած էր գետի եզերքին, գուցե նախազգում էր, որ իր մեջ, իր համոզմունքներում խոր կեղծիք կա: Նա չէր հասկանում, որ այդ նախազգացումը կարող է իր կյանքում գալիք բեկման, իր գալիք հարութեան, կյանքի նկատմամբ ապագա նոր հայացքի նախանշան լինել:

Նա այստեղ ավելի շուտ հնարավոր էր համարում քնազդի բուժ ծանրութիւնը, որը նա չէր կարող վանել և որի պատճառով դարձյալ ուժ չունեի դիմանալու իր վիճակին (թուլութեան ու անճարակութեան հետևանքով): Նա նայում էր իր տաժանակիր ընկերներին ու զարմանում. նրանք բուլորն էլ որքա՞ն սիրում էին կյանքը, որքա՞ն թանկ էին գնահատում այն: Նրանց թվաց, որ բանտում է՛լ ավելի շատ է՛ սիրում և է՛լ ավելի թանկ են գնահատում կյանքը, քան ազատ ապրելիս: Ինչպիսի՞ սարսափելի տանջանքներ ու

խոշտանգումներ էին տարել նրանցից ոմանք, օրինակ, Քա-
փառաշրջիկները: Մի՞թե նրանց համար այդքան նշանա-
կալիւն կարող է ունենալ արևի մի որևէ ճառագայթը, մը-
թին անտառը, դեռ մի-երկու տարի առաջ որևէ տեղ, խու-
վայրում նկատած սառն աղբյուրը, որը տեսնելու մասին
Քափառաշրջիկը երազում է ինչպես սիրուհուն տեսնելու
մասին, երազում տեսնում է այդ աղբյուրը, շուրջը դալա-
րած կանաչուտը, թփերում երզող թռչնակը: Շարունակելով
փր դիտողութունները, նա առավել ևս անբացատրելի օրի-
նակներ էր տեսնում:

Բանտում, իրեն շրջապատող միջավայրում նա, իհարկե,
շատ բան չէր նկատում և բուրբոսովին էլ չէր ուզում նկատել:
Նա ապրում էր կարծես աչքերը փակած. նայելը զգվելի ու
ախտանելի էր նրա համար: Բայց ի վերջո շատ բան վար-
ժացնում էր նրան, և նա մի տեսակ տկամայից սկսեց նկա-
տել այն, ինչ որ առաջ չէր էլ ենթադրում: Իսկ առհասարակ
նրան առավելապես զարմացնում էր այն սարսափելի, ան-
տեսելի անգունգը, որ կար իր և այդ բուրբ մարդկանց մի-
ջև: Կարծես թե ինքը և նրանք տարբեր ազգերից էին: Ինքը
և նրանք միմյանց վրա անվստահորեն և թշնամաբար էին
նայում: Նա գիտեր և հասկանում էր այդ մեկուսացման
քնդհանուր պատճառները. բայց նա առաջ երբեք հնարավոր
չէր համարում, որ այդ պատճառները իրոք կարող էին այդ-
չափ խոր և ուժեղ լինել: Բանտում կային նաև արքայական
լեհեր, քաղաքական հանցագործներ: Նրանք այդ բուրբ
մարդկանց ուզողի համարում էին տգետներ և ստրկամիտ-
ներ, նրանց բարձրից էին նայում և արհամարհում: Բայց
Ռասկոլնիկովը չէր կարող այդպես նայել. նա պարզ տես-
նում էր, որ այդ տգետները շատ բաներով ավելի խելացի
են, քան այդ լեհերը: Կային նաև այդ մարդկանց նույնպես
խիստ արհամարհող ուսանիք՝ մի նախկին սպա և երկու
սեմինարիստ: Ռասկոլնիկովը պարզ նկատում էր նաև նը-
րանց սխալը:

Բուրբն էլ նրան չէին սիրում և նրանից խուսափում էին:
Ի վերջո սկսեցին նույնիսկ ստել նրան. ինչո՞ւ. նա այդ
չգիտեր: Նրան արհամարհում էին, նրա վրա ծիծաղում,

նրա ոճրագործությանը ծաղրում էին այն մարդիկ, որոնք
նրանից ավելի ոճրագործ էին:

— Դու բարին ես,— ասում էին նրան,— մի՞թե դու
պետք է կացնով սպանութուն կատարեիր. դա ամենեկին էլ
բարինի գործ չէ:

Մեծ պատի երկրորդ շարաթում հասավ բուրբի հեռ
ապաշխարելու նրա հերթը: Նա գնում էր եկեղեցի, աղոթում
մյուսների հետ: Մի անգամ կոխվ ծագեց, թե ինչի համար,
նա ինքն էլ այդ չգիտեր. բուրբը կատաղությամբ հարձակ-
վեցին նրա վրա:

— Դու անաստված ես, դու աստծուն չես հավատում.
քեզ պետք է սպանել,— բղավում էին նրա վրա:

Ռասկոլնիկովը նրանց հետ երբեք չէր խոսել աստծու և
հավատի մասին, բայց այդ մարդիկ ուզում էին սպանել
նրան, որպես անաստվածի. նա լուռ էր, չէր առարկում:
Մի կալանավոր, բուրբովին կատաղած, հարձակվեց նրա
վրա. Ռասկոլնիկովը հանգիստ էր և լուռ. նրա հոնքն էլ
չշարժվեց, ոչ մի գիմագիծը չդողաց: Պահակը կարողացավ
ժամանակին կանգնել նրա և մարդասպանի միջև, թե չէ
արյուն էր թափվելու:

Ռասկոլնիկովի համար անլուծելի էր ևս մի հարց. ին-
չո՞ւ նրանք բուրբը սիրեցին Սոնյային: Սոնյան նրանց չէր
շողաբորթում, տաժանակիրները նրան հանդիպում էին հաղ-
վազեղ, երբեմն միայն աշխատանքների վայրում, երբ նա
գալիս էր մի բուրբով, Ռասկոլնիկովին տեսնելու համար:
Այնինչ բուրբը արդեն ճանաչում էին նրան, գիտեին նաև,
որ նա այդ աղայի ետևից է եկել, գիտեին, թե ինչպես է
ապրում, որտեղ է ապրում: Սոնյան նրանց փող չէր տալիս,
առանձնապես ծառայութուն չէր մատուցում: Միայն մի
անգամ, ծննդյան տանին, բուրբ կալանավորների համար
կարկանդակներ և սպիտակ հաց բերեց: Բայց նրանց և Սոն-
յայի միջև հեռագհեստ որոշ, ավելի մոտիկ հարաբերութուն-
ներ սկսվեցին. նա կալանավորների կողմից նամակներ էր
գրում նրանց հարազատներին և ուղարկում փոստով: Նրանց
ազգականները և ազգականուհիները ժամանելով այդ քա-
ղաքը, նրանց ցուցումով իրեր և նույնիսկ փող էին թողնում
Սոնյայի մոտ, նրանց հանձնելու համար: Նրանց կանաչը

և սիրուհիները ճանաչում էին Սոնյային, գնում էին նրա մոտ: Ու երբ նա գնում էր աշխատանքների վայրը, Ռասկոլնիկովին տեսնելու, կամ երբ հանդիպում էր աշխատանքի գնացող կալանավորների խմբին, բոլորը հանում էին գլխարկները, բոլորը բարևում էին. «Քույրիկ, Սոֆյա Սեմյոնովնա, դու մեր քնքուշ, սիրելի քույրիկ», ասում էին այդ փոպիտ, խարանած տաժանակիրները այդ կարճիկ ու լղաբիկ էակին: Նա ժպտում էր ու բարևում, ու բոլորն էլ սիրում էին նրա այդ ժպիտը: Սիրում էին նույնիսկ նրա քայլվածքը, շուռ էին գալիս նայելու, թե նա ինչպես է գնում, ու զովաբանում էին նրան. զովաբանում էին նույնիսկ այն քանի համար, որ նա այդպես կարճիկ էր, ու էլ չգիտեին, թե ինչի համար զովաբանեին: Նույնիսկ նրա մոտ բուժվելու էին գնում:

Ռասկոլնիկովը մեծ պասի վերջին բոլոր օրերին ու զատկին պառկած էր հիվանդանոցում: Արդեն ապաքինվելով, նա վերհիշեց իր երազները, որ տեսել էր տաքուֆյան ու զառանցանքի մեջ, պառկած վիճակում: Նա անըջում էր, որ իբր թե ամբողջ աշխարհը մատնված է ինչ-որ սարսափելի, չսված ու չտեսնված ժանտախտի, որը Ասիայի խորքից տարածվում է դեպի Եվրոպա: Բոլորը պետք է կործանվեին, բացի խիստ փոքրաթիվ, մի քանի ընտրյալներից: Հայտնվել էին ինչ-որ նոր տրիխինաներ, միկրոսկոպիկ էակներ, որոնք բույն էին դրել մարդկանց մարմինների մեջ: Բայց այդ էակները խելքով ու կամքով օժտված ոգիներ էին: Այն մարդիկ, որոնց մեջ դրանք թափանցում էին, իսկույն դիվոտում ու խելագարվում էին: Բայց մարդիկ երբեք, երբեք ճշմարտության նկատմամբ իրենց այնպես խելոք ու անդրբովելի չէին համարել, ինչպես իրենց համարում էին վարակվածները: Երբեք ավելի անդրդվելի չէին համարել իրենց վճիռները, իրենց գիտական հետևությունները, իրենց բարոյական համոզմունքները և հավատալիքները: Ամբողջ գլուղեր, ամբողջ քաղաքներ և ժողովուրդներ վարակվում էին ու դիվոտում: Բոլորը անհանգիստ էին և միմյանց չէին հասկանում, ամեն մեկը կարծում էր, որ միայն ինքն է ճշմարտություն ասում, ու նայելով ուրիշներին, տանջվում

էր, կուրծքը ծեծում, լալիս էր ու հեծկալում: Զգիտեին, թե ում և ինչպես դատեն, չէին կարողանում համաձայնել, թե ինչը պետք է շարիք և ինչը բարիք համարել: Զգիտեին ում մեղադրել, ում արդարացնել: Մարդիկ ինչ-որ անմիտ ցասումով սպանում էին իրար: Ամբողջ բանակներով իրար վրա էին հարձակվում, բայց բանակները արդեն արշավելով, իրենք էին սկսում միմյանց հոշոտել, շարքերը քայքայվում էին, ռազմիկները իրար վրա էին նետվում, խոցում և սրախողխող էին անում, կծում և ուտում էին իրար: Քաղաքներում ամբողջ օրը ահազանգ էին տալիս, կանչում բոլորին, բայց թե ով և ինչի համար էր կանչում, այդ ոչ ոք չգիտեր, ու բոլորն էլ անհանգիստ էին: Թողին ամենասովորական արհեստները, որովհետև ամեն մեկը առաջարկում էր իր մտքերը, իր ուղղումները, ու չէին կարողանում համաձայնության գալ: Հողագործությունը կանգ առավ: Տեղ-տեղ մարդիկ խմբվում էին, համաձայնում որևէ բանի մասին, երդվում էին լրաժանվել, բայց իսկույն բոլորովին ուրիշ տրեւ բան էին սկսում, քան հենց այդ պահին իրենք էին առաջարկել, սկսում էին մեղադրել իրար, կռվում էին ու միմյանց կոտորում: Սկսվեցին հրդեհներ, սով առաջացավ: Ամեն ինչ և ամենքը կործանվում էին: Ժանտախտը աճում և շարունակում էր տարածվել: Ամբողջ աշխարհում միայն մի քանի մարդիկ կարող էին փրկվել, դրանք մաքուր և ընտրյալ մարդիկ էին, կոչված էին մարդկանց նոր ցեղ և նոր կյանք սկսել, նորել ու մաքրել երկիրը, բայց ոչ ոք և ոչ մի տեղ չէր տեսել այդ մարդկանց, ոչ ոք չէր լսել նրանց խոսքերն ու ձայները:

Ռասկոլնիկովին տանջում էր այն միտքը, որ իր հուշերում խիստ տխուր ու սարսափելի է այդ անմիտ զառանցանքը, որ երկար ժամանակ չի անցնում այդ տենդային անըղանքների տպավորությունը: Զատկին արդեն երկրորդ շաբաթն էր հաջորդում. գարնանային տաք, պայծառ օրեր էին. բացվեցին կալանավորների հիվանդանոցային պատուհանները (դրանք վանդակապատ էին, դրանց տակ ժամապահ էր կարգված): Ռասկոլնիկովի հիվանդության ամբողջ ընթացքում Սոնյան միայն երկու անգամ կարողացավ նրան

տեսնել հիվանդասենյակում. հարկավոր էր ամեն անգամ թույլատրվելու ատանալ, իսկ դա դժվար էր: Նա հաճախ, սովորաբար իրիկնադեմին, մտնում էր հիվանդանոցի բակը, մտնում էր հենց այնպես, մի րուպե կանգնելու և գոնե հեռից հիվանդասենյակի պատուհաններին նայելու համար: Մի անգամ, իրիկնադեմին, արդեն բուրորովին ապաքինված Ռասկոլնիկովը քնեց. արթնանալով, նա պատահմամբ մոտեցավ պատուհանին, ու հանկարծ հեռվում տեսավ Սոնյային, որը կանգնած էր հիվանդանոցի դարպասի մոտ: Սոնյան կարծես ինչ-որ բան էր սպասում: Դա կարծես սրտնեղութուն պատճառեց Ռասկոլնիկովին. նա ցընցվեց և իսկույն հեռացավ պատուհանից: Հետևյալ օրը Սոնյան չեկավ, երրորդ օրը նույնպես: Ռասկոլնիկովը զգաց, որ անհամբերությամբ սպասում է նրան: Վերջապես, նա գուրս եկավ հիվանդանոցից: Գալով բանտ, նա կալանավորներից իմացավ, որ Սոֆյա Սեմյոնովնան հիվանդացել է, պառկած է տանը և ոչ մի տեղ չի գնում:

Ռասկոլնիկովը շատ անհանգիստ էր, մարդ էր ուղարկում նրա դրությունը իմանալու: Շուտով տեղեկացավ, որ նրա հիվանդությունը վտանգավոր չէ: Իր հերթին իմանալով, որ Ռասկոլնիկովը այդպես թախծում է ու մտահոգվում իր մասին, Սոնյան մատիտով գրված երկտող ուղարկեց նրան, հաղորդելով, որ իրեն լավ է զգում, մի քիչ մրսել էր, ու շուտով, շատ շուտով կգա աշխատանքների վայրը, նրան տեսնելու: Երբ Ռասկոլնիկովը կարդում էր այդ երկտողը, ուժգին ու ցավազին տրոփում էր նրա սիրտը:

Դարձյալ պայծառ և տաք օր էր: Վաղ առավոտյան, ժամը վեցին նա գնաց աշխատանքի, գետի ափը, ուր սարայում կառուցված էր թրծիչ հնոց, ալաբաստը լոսելու համար: Այնտեղ գնացին ընդամենը երեք աշխատող: Կալանավորներից մեկը պահակի ուղեկցությամբ գնաց բերդ, ինչ-որ գործիք բերելու: Մյուսը սկսեց փայտ պատրաստել ու դարսել հնոցում: Ռասկոլնիկովը գուրս եկավ սարայից ու մոտեցավ գետափին, նստեց այնտեղ դարսված գերանների վրա և սկսեց դիտել լայն ու ամայի գետը: Բարձր ափից երևում էր լայնարձակ շրջակայքը: Մյուս, հեռավոր

ափից հազիվ ինչ-որ երգ էր լսվում: Այնտեղ, արևով սզողված անծայրածիր տափաստանում հազիվ նկատելի կետերի նման սևին էին տալիս քոչվորական վրանները (յուրտերը): Այնտեղ ազատություն էր, ապրում էին ուրիշ մարդիկ, որոնք բուրորովին նման չէին այստեղի մարդկանց, այնտեղ ասես կանգ էր առել ժամանակը, ասես դեռ չէին անցել Աբրահամի և նրա հոտերի դարերը: Ռասկոլնիկովը նստել էր, նայում էր լեկնապիշ, անընդհատ. նրա միտքը փոխվում էր անըջանքի, հայեցողության. նա ոչ մի բանի մասին չէր մտածում, բայց մի ինչ-որ թախիծ հուզում ու տանջում էր նրան:

Հանկարծ Սոնյան կանգնեց նրա կողքին: Նա հազիվ լսելի մոտեցավ ու նստեց նրա մոտ: Դեռ շատ վաղ էր. առավոտյան ցուրտը դեռ չէր մեղմացել: Սոնյան իր ազգատիկ, հին վերարկուով էր և կանաչ գլխաշորով: Երա գեմքին դեռ մնացել էին հիվանդության նշանները, գեմքը նվազել էր, գունատվել, սմբել: Նա սիրալիր և ուրախ ժպտաց Ռասկոլնիկովին, բայց, ըստ իր սովորության, ձեռքը երկշոտությամբ մեկնեց նրան:

Նա միշտ էլ երկշոտությամբ էր ձեռքը մեկնում Ռասկոլնիկովին, երբեմն նույնիսկ ձեռք չէր տալիս, վախենալով, որ նա չի վերցնի այն: Ռասկոլնիկովը միշտ էլ ասես զրգվածով էր վերցնում նրա ձեռքը, միշտ էլ կարծես սրտնեղությամբ էր դիմավորում նրան, երբեմն համառորեն լսում էր նրա այցելության ամբողջ ընթացքում: Պատահում էր, որ Սոնյան դողում էր նրա առջև ու խոր ախրությամբ էր հեռանում: Բայց հիմա նրանց ձեռքերը չէին անջատվում: Ռասկոլնիկովը հարևանցիորեն և արագ նայեց Սոնյային, ոչինչ չասաց ու նայեց գետին: Նրանք երկուսով էին, նրանց ոչ ոք չէր տեսնում: Պահալը այդ պահին մի կողմ էր քաշվել:

Քն այդ ինչպես պատահեց, Ռասկոլնիկովը ինքն էլ չգիտեր, բայց հանկարծ ինչ-որ մի բան կարծես վերցրեց նրան ու նստեց Սոնյայի ոտքերին: Նա լալիս էր ու գրկում Սոնյայի ծնկները: Առաջին անգամ Սոնյան սարսափելի վախեցավ, ու ամբողջովին գունատվեց: Նա տեղից վեր թը-

առավ ու դողալով նայեց Ռասկոլնիկովին: Բայց նա անմիջապես, նույն ակնթարթում ամեն ինչ հասկացավ: Նրա աչքերում անսահման երջանկություն շողաց. նա ամեն ինչ հասկացավ ու այլևս չէր կասկածում, որ Ռասկոլնիկովը սիրում է, անսահման սիրում է իրեն, որ վերջապես, եկել է այդ բուպեն...

Նրանք ուզում էին խոսել, բայց չէին կարողանում: Արտասվում էին: Նրկուան էլ դալկադեմ ու նիհար էին. բայց այդ հիվանդագին ու ռալուկ դեմքերին արդեն շողում էր նորոգ գալիքի, նոր կյանքի համար լիակատար հարուստ արշալույսը: Սերը նրանց հարուստն տվեց, մեկի սիրտը կյանքի հորդառատ աղբյուրներ էր պարունակում մյուսի սրտի համար:

Նրանք որոշեցին սպասել և համբերել: Նրանք սպասելու էին դեռ յոթ տարի, իսկ մինչև այդ ժամկետը լրանալը որքա՞ն անտանելի տառապանք և ինչպիսի՞ անսահման երջանկություն: Բայց Ռասկոլնիկովը հարուստն էր առել, և նա այդ գիտեր, լիովին զգում էր իր ամբողջ նորացած էությունը, իսկ Սոնյա՞ն. Սոնյան էլ հո միայն նրա կյանքով էր ապրում:

Նույն օրվա երեկոյան, երբ արդեն փակված էին հանրակացարանները, Ռասկոլնիկովը պառկած էր տախտակամածի վրա ու մտածում էր Սոնյայի մասին: Այդ օրը նրան նույնիսկ թվաց, որ կարծես թե բոլոր տաժանակիրները, իր նախկին թշնամիները, արդեն իրեն ուրիշ կերպ էին նայում: Նա մինչև իսկ ինքն էր սկսում խոսել նրանց հետ, ու նրանք սիրալիրությամբ էին պատասխանում: Նա այժմ այդ հիշեց. այդպես էլ պետք է լիներ. մի՞թե հիմա ամեն ինչ չի փոխվելու:

Նա մտածում էր Սոնյայի մասին: Նա վերհիշեց, թե ինչպես էր շարունակ տանջում Սոնյային և հոշոտում նրա սիրտը. վերհիշեց նրա դալուկ, նիհար, փոքրիկ դեմքը, բայց այդ վերհուշերը այժմ գրեթե չէին տանջում նրան. նա գիտեր, թե ինչպիսի անսահման սիրով է քավելու Սոնյային իր պատճառած բոլոր տառապանքները:

Եվ ի՞նչ են անցյալի այդ բոլոր, բոլոր տանջանքները: Ամեն ինչ, նույնիսկ իր ոճրագործությունը, նույնիսկ դատավճիռն ու աքսորը այժմ, առաջին պոռթկումի պահին նրան ինչ-որ արտաքին, տարօրինակ, ասես նույնիսկ իրեն չվերաբերող փաստ էին թվում: Սակայն նա այդ երեկո չէր կարողանում երկար ու շարունակ մտածել որևէ բանի մասին, միտքը կենտրոնացնել որևէ բանի վրա. նա այժմ ոչինչ էլ չէր կարող գիտակցորեն լուծել. նա միայն զգացմունքներով էր տարված: Դիալեկտիկայի փոխարեն վրա էր հասել կյանքը, ու նրա գիտակցության մեջ պետք է ինչ-որ բոլորովին այլ բան առաջանար:

Նրա բարձի տակ դրված էր ավետարանը: Նա մեքենայաբար վերցրեց այն: Այդ գիրքը պատկանում էր Սոնյային, հենց այն գիրքն էր, որի մեջ Սոնյան նրա համար կարդում էր աղքատ Ղազարոսի հարուստնը վերաբերող տեղերը: Տաժանակրոսության սկզբում նա կարծում էր, թե Սոնյան նրա գլուխը տանելու է կրոնով, խոսելու է ավետարանի մասին ու նրան գրքեր է հրամցնելու: Բայց նրան մեծագույն զարմանք էր պատճառում այն, որ Սոնյան ոչ մի անգամ չխոսեց այդ մասին, ոչ մի անգամ նրան նույնիսկ շառաչարկեց ավետարանը: Իր հիվանդանալուց քիչ առաջ նա ինքն էր ավետարանը խնդրել Սոնյայից, ու վերջինս դա բերել և լուռ հանձնել էր նրան: Մինչև այժմ Ռասկոլնիկովը չէր էլ բացել այդ ավետարանը:

Նա հիմա էլ շրացեց այն, բայց գլխում մի միտք ծագեց. «Մի՞թե հիմա նրա համոզմունքները շեն կարող լինել նաև իմ համոզմունքները, մի՞թե իմը շեն նրա զգացմունքները, գոնե նրա ձգտումները»:

Սոնյան նույնպես հուզված էր այդ ամբողջ օրը, իսկ գիշերը նույնիսկ դարձյալ հիվանդացավ: Բայց նա այնքան երջանիկ էր, այնքան անսպասելիորեն երջանիկ, որ համարյա վախենում էր իր երջանկությունից: Յոթ տարի, միայն յոթ տարի: Իրենց երջանկության սկզբում, որոշ վայրկյաններում նրանք երկուան էլ պատրաստ էին այդ յոթ տարին յոթ օր համարել: Ռասկոլնիկովը նույնիսկ շփտեր էլ, որ նոր կյանքը իրեն ձրի չի տրվում, որ դեռ հարկավոր է

Քանի զնով առնել այն, նրա համար հատուցել մեծ, գալիք սխրագործությամբ...

Բայց այստեղ արդեն սկսվում է մի նոր պատմություն, մարդու աստիճանական վերափոխման պատմությունը, նրա աստիճանական վերածնման, մի աշխարհից հետզհետե մի այլ աշխարհ անցնելու, նոր, մինչև այժմ բոլորովին անհայտ իրականությունը ծանոթանալու պատմությունը: Այդ կարող էր մի նոր վեպի թեմա լինել, իսկ մեր ներկա վեպը ավարտված է:

ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՐԴԸ

Սա ուզում եմ, որ այն ամենը, ինչ տեսնում եմ, լինի այլ կերպ:
Ձեր մեջ սիրտ չկա, միայն ճշմարտություն է, ուրեմն՝ ճշմարտալից:

Յ. Մ. Դոստոևսկի

I

Նպատակը երբեք չի արդարացնում միշտը, եթե այդ միշտը հանցագործությունն է: Մինչդեռ ինչքան ու ինչքան մարդիկ (երբեմն նույնիսկ ժողովուրդներ) սղբերգական մուրումնյան մեջ են ընկել, վկայակոչել են նույնիսկ ազգային շահերը, ենթադրելով, որ հանցագործությունը թույլտարելի է, միայն թե նպատակը լավ լինի:

Սակայն հանցագործությունը մեռնում է հանցագործություն, սեք չի կարող սպիտակ լինել, հանցագործությունը՝ բարի: Բարի նպատակներով կատարվող հանցագործության գաղափարն այնքան էլ սովորական բան չէ և կարող է կլանել ու կործանել մարդուն:

Ռոդինն Ռոմանովիչ Ռոսկոլնիկովը՝ Յ. Մ. Դոստոևսկու «Ոճիք և պատիժ» վեպի հերոսը, վճռել էր հանցագործություն կատարել, բայց, ինչպես ինքն էր մտածում՝ արդարացի և բարի հանցագործություն՝ չզգոտնալով, շպառկերացնելով, որ «արդարացի» հանցագործության մեջ նույնքան չարիք կա, որքան ամեն մի այլ հանցագործության մեջ:

Սպանել ավելորդ, անպիտան մի մարդու՝ օգնելու համար պիտակահան և օգտակար մարդկանց. ահա մի միտք, որ ծագում է արամաբանությամբ և ապացուցիչի է: Տրամաբանորեն՝ ապացուցիչի: Իսկ եթե այդ խիստ արամաբանությունն ավելացնենք նաև անձնագոհության տարրը (զուհում եմ ինձ հանուն այլոց), ապա այդ հրեշավոր գաղափարը կարող է ներկայանալ նույնիսկ լուսապսակի մեջ:

* * *

Վեպի առաջին մասի շորթորդ գլուխը նվիրված է նամակի վերածույթյանը, որտեղ Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան որդուն հայտնում է գուտեր առաջիկա ամուսնության մասին: Նույն շորթորդ գլխում նկարագրված միջազգային այն անծանոթ աղչիտ հեռ, որին հարբեցրել էին և խորձել, բառ ամենայնի, առաջին անգամ, և որին նույն նպատակով ապաստում էր գեր պարոնը, ուզողսկիորեն առնչվում է նամակի, Ավգոստա Ռոմանովնայի և

հանցագործության պատճառների հետ: (Ռասկոլնիկովը փորձում է պաշտպանել աղջկան և որպիսով կարողանա նրան տուն ուղարկել, ոստիկանին է տալիս իր վերջին կոպեկները):

Ռասկոլնիկովը խաբված աղջկան տեսնում է այն ժամանակ, երբ մըտածված հանցագործության գաղափարը նոր ուժով էր համակել նրան: Ի դեպ, մոր նամակի մասին մտածելիս, նա, ասես պատահամբ, հիշում է փողը շահով տվող Ալլոնա Իվանովնային՝ «երկու թղթե մանեթանոցով», ինչպես այն... պառավն է ասում...»: Խաբված աղջկա հայտնվելը նախապատրաստված է մի այլ զուգահեռով. բուլլը՝ Ավդոտյա Ռոմանովնա կա աշխարհը: Առաջ է գալիս նոր զուգահեռ՝ Ավդոտյա Ռոմանովնան և խաբված աղջիկը: Ռասկոլնիկովը հիշում է սոցիոլոգներին, որոնք հաշվել են, որ ամեն տարի աղջիկների մի որոշակի տոկոսը դառնում են պոռնիկներ: «Եսկ ի՛նչ կլինի, եթե Գունեչկան էլ հանկարծ այդ տոկոսի մեջ ընկնի... Մեկ կամ մյուս տոկոսի մեջ...»:

Ռասկոլնիկովը հասկանում է, որ քույրը իրեն զոհաբերում է եղբորը, մորը փրկելու համար. «Պարզ բան է՝ իր համար, իր բարեհարմարության համար, նույնիսկ մահից ազատվելու համար չի ծախվի, իսկ ուրիշի համար կծախվի: Միքելի, պաշտելի մարդու համար կծախվի, ահա թե որն է գործի բուն էությունը. եղբոր համար, մոր համար իրեն կծախի, ամեն ինչ կծախի: Օ՛, այտոնդ մենք հարկավոր դեպքում մեր բարոյական զգացմունքն էլ կխեղդենք. ազատությունը, հանգստությունը, նույնիսկ խիղճը, ամեն, ամեն ինչ հին իրերի վաճառքի շուկա կտանենք: Թող կորչի կյանքը, միայն թե մեր այդ սիրեցյալ էականը երջանիկ լինեն: Դեռ ավելին, մեր սեփական կազուխտիկան կմոզոնենք, ճիզվիտներից կսովորենք ու, անշուշտ ժամանակավորապես, մենք մեզ կհանգստացնենք, կհամոզենք մեզ, որ այդպես էլ հարկավոր է, իրոք հարկավոր է բարի նպատակի համար, մենք այդպես ենք, որ կանք, ու ամեն ինչ պարզ է ցերեկվա լույսի պես»:

Այստեղ Ռասկոլնիկովը խոսում է ոչ միայն քրոջ մասին: Երրորդ դեմքից (նա) առաջինին անցնելը (մենք) միայն տեսական հնարանք չէ, երբ երկրորդ դեմքի մասին մի քիչ դժգոհությամբ կամ հեղանքով խոսելիս անցնում են առաջին դեմքի հոգնակիին, ինչպես, օրինակ, արված է հետևյալ նախադասության մեջ. «... այտոնդ չենք բերև Սոնեչկայի վիճակից էլ չհրաժարվենք»: Մեջ բերված օրինակում Ռասկոլնիկովը անդիտակցորեն առաջին դեմքի հոգնակիի մեջ է առնում և իրեն՝ մենք «ե՛րբարոյական զգացմունքը կխեղդենք, և՛ կազուխտիկա կմոզոնենք... մենք այդպես ենք, որ կանք...»: Այս խոսքերի մեջ երևում է ինքը Ռասկոլնիկովը՝ սպանելու և թալանելու իր գաղափարով: Նման արտահայտություններով, մի քիչ ավելի հետո խոսվում է հենց Ռասկոլնիկովի մասին. «Ան-ինչ հարցի գրական լուծման իմաստով ամբողջ անալիզը նա կարծես ին վերջացրել էր, կեղծ գրույթներով ապացույցներ բերելու իր ճարպիկությամբ սրվել էր ածելու նման, և նա իր մեջ պետական անարկու-

թյուններ չէր գտնում»: Մոր նամակն այն վերջին կաթիլն էր, որ լցրեց բաժակը:

* * *

Վաշխառու պառավի տուն կատարած փորձնական այցելությունից հետո Ռասկոլնիկովը հանկարծ հասկացավ, որ չի կարող և չի սպանի նրան: Եվ չսպանենք: Սակայն պայմաններն անբարենպաստ էին նրա համար: Մորից նամակ է ստանում (հիշենք, որ Ռասկոլնիկովը համբուրում է նամակը), և անխուսափելիորեն նրա առջև հարց է ծառանում. հարկավոր է հենց հիմա, անմիջապես ինչ-որ բան ձեռնարկել: Ռասկոլնիկովը հիշում է Մարմելադովին, ահռելի, անելանելի վշտով համակված նրա խոսքերը. «Հասկանո՞ւմ եք դուք արդյոք, հասկանո՞ւմ եք, հարգելի պարոն, թե ինչ է նշանակում, երբ այլևս գնալու տեղ չի լինում... Որովհետև հարկավոր է, որ ամեն մարդ կարողանա գեթ մի որևէ տեղ գնալ... Նամակը մտրակում է Ռասկոլնիկովին, բորբոքում, ծայրագույն լարման է հասցնում նրա առանց այն էլ քայքայված շղթերը: Մոր և քրոջ թշվառ վիճակը ստիպում է Ռասկոլնիկովին կատարելու անասելի մի բան, և չհրաժամանակ նրանց շտապ ժամանումը նրան գնում է բացառիկ վիճակի մեջ. նա՛ մարդասպանը, սպեք է շփվի մոր և քրոջ հետ. միայն այդ և՛տրից կարելի է խնայագարվել: «Հետո, թերևս, ցնցվի, հիշելով, որ ես հիշա իրեն գրկեցի, կասի, թե ես գողացա իր համբուլը».— տառապում է Ռասկոլնիկովը այն մտքից, որ պետք է գրկի և հրածեղտ տա քրոջը:

II

Ռասկոլնիկովի գաղափարը՝ մի սպանություն և հազար բարի գործ, ամբապնդվում է մեծ անուններով: Այդ անունները, և դրանց մեջ հատկապես Նապոլեոնի անունը, կարևոր օղակ են ապացույցների տրամաբանական շղթայում և հենց դրանք էլ, մեծ մարդկանց անունները, այդ գաղափարին վսեմ երանդ են տալիս:

Պատահական չէ, որ Ռասկոլնիկովը, հանցագործությունից հետո տանջվելով, փնտրելով իր սխալները, հանգում է հանկարծ «մի անսպասելի, կողմնակի մտքի».

«Նապոլեոն, բուրգեր, Վատեզոտ, և՛ կոլեգիական ուղիստատորի վախտ, նողկալի այրին, պառավը, վաշխառուն, կարմիր սնդուկը մահաճակալի տակ, դե՛, սա ինչպե՛ս կմարտի թեկուզ Պորֆիրի Պետրովիչը... Որտեղի՞ց մարտի... էսթետիկան կխանգարի՝ որպես թե արդյո՞ք Նապոլեոնը ձեռքը կխոթի պառավի մահճակալի տակ: Օ՛, անպետքի մեկը...»:

Իր այդ կողմնակի միտքը Ռասկոլնիկովը հետագայում հիշում է Սոնյայի հետ զրուցելիս. «... մի անգամ ես ինձ այսպիսի հարց տվի. եթե, օրինակ, իմ տեղը Նապոլեոնը լիներ և իր կարիերան սխալու համար չլիներ ոչ Տուլոնը, ոչ Եգիպտոսը, ոչ էլ Մոնթալանով անցնելը, այլ այդ բոլոր

գիշերիկ և հայտնապ բաների փոխարին լինեք մի որևէ ծիծաղելի պատ-
վիկ, կռիվաբանական սնկաբուսաբուսի այրի կին, որին պետք է սպանել, որ-
պեսզի նրա սնկուկից հաներ փողերը (կորիկոսյի համար, հասկանում
ես), ապա նա արգոյք կանն՝ ր այդ բանը, եթե ուրիշ ելք չլինի: Արգ-
ոյք նրան չէ՞ր կասեցնի այն, որ դա ամենին էլ հայտնապ բան չէ ե...
մեղադրությունները:

Ռոստոլնիկովն իր տեսության մեջ սպանության փոքրագույնական կողմն
էլ էր թնկարկում: Իհարկե, լավ կըստգտաում էր: Բայց հետո հանկարծ
պարզվեց, որ ծայրերն իրար չեն գալիս:

* * *

Սպանությանից հետո շատ բան այլ կերպ եղավ: Ռոստոլնիկովն ըն-
դամում էր «իդեոլ աբյուս թափելը»: Նա գրան էր հանդի, մասնակցով
Յուզանի, Մուհամեդի, Նապոլեոնի, հասարակության զարգացման օրինա-
ների մասին: Իրրե թե, ուժեղ անհասաները (իր պետք է եղել) կանգ
չեն առնի աբյուս թափելու առջև: Խորտակել են ներկան հանուն լավա-
գույնի:

Հանցագործությունները օրինալու են, գտնում է Ռոստոլնիկովը: Բա-
լար մեծերը հանցագործներ են: Դա հավանորեն շուտ էր նրա լսողու-
թյունը: Ռոստոլնիկովը մարդկանց բաժանում էր սովորական մարդկանց
և ուժեղ մարդկանց, որ ընդունակ են «նոր խոսք» ստեղծել, այդ իսկ
պատճառով իրավույթ ունեն թափելու սովորական մարդկանց աբյուսը:
Հավանաբար հենց այդ մասերը (հանհարի, նոր խոսք, մարդկություն,
հանցագործություններ...) շուտ էին նրա լսողությունն ու երիտասար-
դական ինքնասիրությունը:

Համենայն դեպս, «կես ասորի ասուր», երբ դեռ Ռոստոլնիկովը մաս-
գիբ չէր ոչ սպանելու, ոչ էլ թալանելու, ուժեղ մարդկանց մասին իր հու-
ժանը շարադրել է անշուշտ, հստակությամբ:

* * *

Տատանումները կեանք շատ ավելի ուշ, չորս, գուցե և հինգ ամիս անց,
կեր սկսեց նախապատրաստվել սպանությանը: Եվ որպեսզի հարցը վեր-
նակահանպես լուծի, նա ստորակայուններ վերադրեց ոչ թե իրեն, այլ՝ գա-
ղափաղին: Գաղափարը, իրր. լավն է, ինքն է վտար, թեև «իդեոլ աբյուս»
թափելու այդ թալանվածությունը... իմ կարծիքով ավելի ստորակայի է, քան
որդան թափելու պաշտոնական, օրինական թալանվածությունը... — ասում
է Ռոստոլնիկովը: Նա մի ամբողջ ամիս զբաղվեց մենախոսություններ էր
արտասանում «իր անզորության և անվճարականության վերաբերյալ»:

Ռոստոլնիկովը հրահրում էր ինքն իրեն «չէ՞մ... այլ... ամեն ինչ
մարդու մեջումն է ու ամեն ինչ նա պլյաթոզ է անում հենց միայն
վախկոտության պատճառով... այդ արգեն աջգիտա է...»: Նրան հրա-

հրահրում էին հանցագործները: Պատահականությունները գտնում էին օրի-
նալուստություն: Անհրաժեշտ պահին նա պատահմամբ իմանում է, որ կի-
զավետան՝ սակոսով փող ազոզ պատաճի բույրը, ասեղ չի լինելու, ան-
հրաժեշտ պահին պատահմամբ լսում է, թե ինչպես է պահպանում մի
անծանոթ սուսանոզ այն միտքը զարգացնում (միտք, որ ծագել է Ռուս-
կոլնիկովի գլխում), թե լավ կլինի որպեսզի այդ վաշխատու կնոջը: «Ապա-
նի՞ր նրան ու վերցրու նրա փողերը, ու դու պետք միշտով կարող ես
օգտակար լինել ամբողջ մարդկությանը և ընդհանուր գործին: Ի՞նչ ես
կարծում, մի՞թե այդ փողերիկ ճեմերը չի արգարանա հազարավոր բարի
գործերով: Մի կյանքի փոխարեն հազար կյանք՝ փառամից ու քայքայու-
մից փրկված: Մեկ ժահ և փոխարենը հարյուր կյանք, չէ՞ որ այստեղ
հաշիվը պարզ է»:

Ապանի՞ր նրան... Այստեղ այս բայն ու նախադասությանն ամբող-
ջությամբ ունեն ստորագրատական, պարմանական եղանակ (եթե սպա-
նես): Այսպիսին է մեղքերոված հատվածի կանանցույթը, բայց նախադա-
սության մեջ լավում է նաև հրաման՝ դեռ և սպանիր: Հավանաբար
ենթադրատկացրեն այդպես էլ հասկանում է այդ բանը Ռոստոլ-
նիկովը: Դեռ ավելի՞ն՝ հավանաբար հենց այստեղ, պահպանում, Ռոստոլ-
նիկովի տեսական մտքերը, որոնք այդ դեպքից մի քանի ամիս առաջ
շարադրվել էին նրա հոգվածում, առաջին անգամ տարգասավորվում են՝
պարափոխի գործի գաղափարով՝ բարոյապես արգարացված հանցագոր-
ծությամբ:

Ռոստոլնիկովը գտնում է, որ իր ծրարած զբոծ «թվարանորեն հիշա
է»: Նա այդ մտածում է խեղճ ձևակեր մասին տեսած երազից հետո: Ձիուն
ստակացնելու լավ մեծեղ էին՝ մարդկով, թիզով, լինզով... Եվ, չնայած
թվարանությունը, մարդկանի իր ամբողջ էությունը նա հասկանում էր, որ
չի կարող սպանել ու թալանել: «Տե՛ր, — ազիբում էր նա, — ինձ ցույց
աուր իմ հանապարհը, իսկ ես հրամարվում եմ իմ այս անիծված... ցը-
նորթից»: Եվ սակայն շհրամարվեց. կործանեց իրեն, դեմ դեպք իր էու-
թյանը: «Ելյդ ի՞նչ, ի՞նչ փորձանք եք քերել մեր գլխին», — ասում է նրան
Սեմյան:

III

Հանցագործությունից հետո արգեն Ռոստոլնիկովը հիշում է մահվան
գտառապարտվածի մասին: Ինչ-որ տեղ նա կարգացել էր, որ մահվան
գտառապարտվածը «մահից մի ժամ առաջ ասում կամ մտածում է, որ
եթե իրեն վերհանգի պարել մի որևէ բարձունքի, ծայրի վրա, այնպիսի
եղ լավում, ուր կարելի լինի միայն ստեղծել անզավորել, իսկ շուրջը
լինի անզուն, օվկիանոս, հավերժական խավար, հավերժական առան-
նափրան և հավերժական փոթորիկ ու այդպես, ինչը մի արշին ստոր-
ծափրան վրա կանգնած մեար ամբողջ կայանում, հազար ասորի, հազի-
անհասպես, ապա ավելի լավ էր այդպես սպրել, քան այժմ մեծելու»:

Այդ խոսքերից հետո, որոնք ներշնչված են վիկտոր Հյուգոյի «Փա-

բիզի աստվածամոր տաճարից», Ռասկոլնիկովը բացականչում է. «Միայն թե ապրել, ապրել ու ապրել: Ինչ կերպ էլ որ լինի՝ ապրել... Ինչպիսի՞ ճշմարտություն, տե՛ր աստված, ինչպիսի՞ ճշմարտություն: Ստոր է մաշ-դը... Եվ ստոր է նա, ով նրան զրա համար ստոր է անվանում»:

Յուրաքանչյուր կենդանի էակ ապրում է, եթե որևէ հնարավորություն կա, անգամ ամենաողորմելին, ամենաշնչինը: Աքսորում Ռասկոլնիկովը գործանում է. «Մի՞թե նրանց (արտորականների— Լ. Մ.) համար այդ-քան նշանակություն կարող է ունենալ արևի մի որևէ ճառագայթը...»:

Ռասկոլնիկովն իր մաքրման լիզմով (ո՛չ, կյանքը ինձ մի անգամ է տրվում ու այլևս այն չի լինի, ես չեմ ուզում սպասել «համարձեհանաբ երջանկության») հակադրում է ամի արշին տարածությանս վրա ապրե-լուն: Գրա համար էլ նա գիտում է հանցագործության: Սակայն շրջա-նակը չի բացվում, այլ սեղմվում է: Կյանքն ավելի անտանելի է գառ-նում: Ռասկոլնիկովի բորբոքված գիտակցության մեջ երբեմն բռնկվում էին ստեղծված իրավիճակից զուրա գալու կայծեր. «Ե՛մ կյանքը գեւ չի մեռել զառամ պառավի հետ մեկտեղ... Ծա հո համաձայնում էի ապրել մի արշին տարածության վրա»:

Ի հայտ եկած հույսերը հուսահատության մեկ այլ կողմն են: Ռաս-կոլնիկովը թակարդն ընկած գազանի պես անհուսորեն գետուզեն է նետ-վում, ինչպես փակ, օտար տարածության մեջ: Ռասկոլնիկովի խոռոչը ես հուսահատությունից է: «Սրբիկա է մարդը», եթե նա ապրում է, երբ ապրելն իսկ անհնարին է. օրինակ՝ Մարմելադովների ընտանիքը՝ բայց «ե սրբիկա է նա, ով նրան զրա համար սրբիկա է անվանում»: Այս երկ-վությունն արտահայտում է Ռասկոլնիկովի հոգեվիճակը. մի կողմից ճիշ է, որ անհնարին է այդպես ապրել (ստոր է մարդը), մյուս կողմից՝ խզահարություն, անսահման կարեկցություն խեղճ, կյանքից հույսոված մարդկանց նկատմամբ (ստոր է նա...»):

IV

Իր բարոյական արգարացման համար՝ վկայակոչելով աշխարհի մե-ծերին և խորհրդածելով նրանց հանցավոր գործունեության մասին՝ Ռաս-կոլնիկովը ոչ մի տեղ չի ասում, թե հանցագործության իրավունքը արվել է նապոլեոններին, որպեսզի նրանք օգնեն թշվառներին, «երկյուղած արա-բածներին»: Սակայն Ռասկոլնիկովը միայն մեծերի անունները վկայա-կոչելով չէ, որ արգարացնում է իր հանցագործությունը. դա նրա համար շատ քիչ կլիներ. «Որպեսզի իշխեմ, որպեսզի բարիք գործեմ», առաջին հերթին իշխանություն է պետք: Ի՛նչ լավ բան կա, որ դու ահա այդպես ընկար փողոց,— ասում է Ռասկոլնիկովը Սոնյային.— Պոլեշկան էլ կը-

1 «Մարմելադով. այնպիսի «շաքարային ազգանուն է»,— նկատում է Գոտտենկին վեպի սեկվեր օրինակներում: Հավանաբար ինչ-որ կապ կա (ըստ հակագրության) Մարմելադովների այգյախի ազգանվան և գառը կյանքի միջև:

նա: Ծա չեմ ուզում անցնել կողքով ու լսե՛ք (վեպի սեպարատիվներին): Բարիք գործելու մասին խորհրդածելիս Ռասկոլնիկովը չի մտածում նա-պոլեոնի մասին: Իր հայացքների ողջ համակարգի համար հեռակետային նշանակություն ունեցող այդ միտքը Ռասկոլնիկովն ավելացնում է իր-նից: Նա անընդհատ վերադառնում է այդ մտքին: Նապոլեոնը վատ օրի-նակ է: Ռասկոլնիկովը տարված չէ բարիք գործելու, ամբողջ մարդկության համար «նոր խոսք» ասելու վերացական երազանքներով: Այդ մեծագործք բառերն ու անունները լիովին համապատասխանում են իրար: Ռասկոլնի-կովը ցանկանում է պայտպանել կոտկրտ, թշվառ մարդկանց, օրինակ՝ Սոնյային: Օ՛, որբան է ցանկանում Ռասկոլնիկովը դժբախտներին տալ իր վերջին ունեցածը: «Թժիշկ կանչեցեք, շուտ, ես կվճարեմ»,— բղավում է Ռասկոլնիկովը՝ հանձին ձիերի սմբակների տակ ջախջախված մարդու՝ ճանաչելով Մարմելադովին: Այնուհետև, այդ ամբողջ տեսարանի ընթաց-քում լավում է Ռասկոլնիկովի մտահոգված ձայնը՝ «Ես կվճարեմ, կվճարեմ», «Ես կվճարեմ, ես շնորհակալ կլինեմ», «Ես ուշքի կգա, ես կվճարեմ», «Ես մարդ ուղարկեցի բժիշկ կանչելու, մի անհանգստացեք, ես կվճա-րեմ»...

Անվերջ կրկնվող սկզբարեմը (ի դեպ Ռասկոլնիկովը վճարում է ոչ թե գողացած, այլ մոր ուղարկած փողերով) օգնության ճիշ է, գժբախտ-ներին օգնելու պատրաստականության ճիշ:

* * *

Ռասկոլնիկովն ապրում է քաղաքում, որի փողոցներն, ինչպես բաց վերբեր, շուրս կողմից օգնության են կանչում: Պետք է օգնել երեխա գրկած այս աղքատ կնալը, այս աղքատ աղչյան, այս պոռնիկներին և այս քաղցած, զատապարտված երեխաներին: «Մի՞թե դու այստեղ, այս ու այն անկյունում շեռ անսել երեխաներ, որոնց մայրերն ուղարկում են պզորություն խնդրելու: Ես իմանում էի, թե այդ մայրերը որտեղ և ինչ-պիսի պայմաններում են ապրում.— ասում է Ռասկոլնիկովը Սոնյային: — Այնտեղ երեխաները չեն կարող մեալ իբրև երեխաներ: Այնտեղ յոթ տարեկանը անառակ է ու զուգ: Բայց չէ՞ որ երեխաները թրիստոսի կիր-պարն են»:

Փողոցն առավել ամբողջությամբ է ընդգծում և արտահայտում սո-ցիալական հակասությունները:

* * *

Փողոցը ոչ թե ֆոն է, այլ միջավայր, հող, որտեղ հատունանում է Ռասկոլնիկովի խոռոչը: Արդյո՞ք դա չէ պատճառը, որ Դոստոևսկին այդ-քան մանրամասնորեն գրում է, թե ինչ է տեսնում ու զգում Ռասկոլնի-կովը Պետերբուրգի փողոցներում, կայսրության մայրաքաղաքում: Այս դուրսներն ամենաազգեյելն են վեպում:

«է՛հ, ի՛նչ ասես, որ էս Պիտերում չկու: Լորիցս ու մարիցս չոկ ամեն բան կա:

— Դրանից չոկ, ազրորս ասեմ, ամեն բան էլ կա»,— քննարկում էին բնակարանի պատաստող երիտասարդ բանվորները, որտեղ ապրում էր վաշխառու պատվը:

Կայսրութիւնի մայրաքաղաքում, կամ ինչպէս Սվիզերգուլլովն է ասում, «ամբողջ Ռուսաստանի վարչական կենտրոնում», սեղ չկա մարդասիրութիւնը, մայրաքաղաքը թշնամի է մարզուն:

* * *

Մահմեդի և Նապոլեոնի օրինակները, ինչպէս մտածում էր Ռասկոլնիկովը, կօզնեն նրան սպանել ու թալանել, քանզի պաշտպանելու է իբր-վազուրկներին, սոցիալական ճնշվածներին: Սակայն Ռասկոլնիկովին հանցադրութեան իրազուտը ավել աչս երկրորդ փաստարկն էլ («Եղե՛ղով արյուն թափելը») պատմականորեն չի հիմնավորվում:

Այնտեղ, որտեղ Ռասկոլնիկովը, ինչպէս թվում էր նրան, ամուր կանգնած է երկու սարերի վրա, մի սարով կործանվում է: Նրան փորձանքի մեջ է պցում ոչ թէ արամարանութիւնը, ոչ թէ վերլուծութիւնը՝ այլ արգարութեան ձգտող սիրտը: Սոնյան ասում է նրան. «Ե՞ղ ինչպէ՛ս է որ, ինչպէս է որ զուր ինքներդ ձեր վերջին սենցածը առլիս եք սերիշին, բայց սպանել եք կոզպոսելու համար»: Սակայն մյուս սարով էլ Ռասկոլնիկովն ամուր չէր կանգնած:

Նապոլեոնին, ասում է նա, ինչպէս իսկական տիրակալի, ամեն ինչ թալանարիկ է, նա «շախտխում է Տուլսը, Փարիզում կտարած է սարքում»: Բայց բանն այն է, որ երբ, օրինակ, 1795 թվականին Նապոլեոնը Փարիզում խնդրեց ուլալիտաների պատամբութիւնը (Մարք Ռոխնկեղեցու գովիթը, ինչպէս գրում են պատմարանները, լի էր արյունով ու գիտկներով), ապա նա, մնացալից բացի, կտարեց ոչ միայն իր կամքը, այլ՝ շտակի, գունաւով որոշակի շարժման տաշնորդը: Ե՞ղ եթէ չլինէին ուլալիտաների պատամբութիւնը և այն ճնշելու պատրաստ ուժերը, այլ լինէր միայն Նապոլեոնը՝ սպանելու իր իրավունքով, ապա նրա համար ամեն ինչ ուղարխորեն կվերջանար: Եթէ տիրակալի իրավունքով նայն Մարք Ռոխնկեղեցու գովթում Նապոլեոնը զեթ մի մարդ սպաներ, նրան կդատեն որպէս սովորական մարդասպանի:

Լի Տուլսոսի ավելի երշտ էր հասկանում Նապոլեոնին: Երշտ է, նա մի այլ մայրահնգութեան մեջ է ընկնում «Պատերազմ և խաղաղութիւն» զեղում՝ ամեն ինչ բացատրելով պատմական հանգամանքներով և ժըլտանով անհատական նպիտանութիւնը: Ռասկոլնիկովն իր տեսութիւններում անտեսելով ժամանակն իր իրադրութիւններով, սղարխորեն սխալվում էր՝ ամեն ինչ բացատրելով անհատի գերով, ամեղ մարդու արյան իրավունքով:

Ռասկոլնիկովը զարմանում էր, թէ ինչու չի հիշում Արամիտային՝ սկարծես չի էլ սպանելու: Բայց Արամիտան, ինչպէս և Ռասկոլնիկովը, զո՛հ է: Նույն պատալի զո՛հ:

Դոստանկին շարունակ նշում է, որ շնայած Ռասկոլնիկովը սպանել է, բայց նա մարգասպան չէ: Նա հանցադրութեամբ ըմբոստացել է հանցադրութեան գեմ: Սակայն նա չհասով սպանված արդուներին: Աշխարհում հանցադրութիւնների թիւը չնվազեց, ընդհակառակը, մի հանցադրութեամբ էլ ավելացավ:

Պարս Պետրովիչ Լուժինը՝ Ավգուստ Ռոմանովնայի փեսացուն, Ռասկոլնիկովի հակառակ, առաջին իսկ հանդիպման ժամանակ զարգացնում է սիրտ և կապաների մասին իր տեսութիւնը (Լուժինը և վաշխառու պտուղը Ռասկոլնիկովի համար հալաւարարմեջ մարդիկ են): Ռասկոլնիկովը ասում է Սոնյային. «Լուժինը պետք է ապրեր և նոզկալիութիւններ՝ սներ, թէ՛ Կասերինա Իվանովնան պետք է մեռներ»:

Լուժինն ուզում էր զուր զուլ Ռասկոլնիկովին. «Դուրս է եկել, որ ես կիտում էի իմ կողմն, կիտր առլիս էի մերձավորիս, ու մենք երկուսը էլ կիտով շափ մերկ էինք մնում»:

... Իսկ գիտութիւնը ասում է՝ ամենից առաջ սիրիք միայն թեղ, որովհետեւ աշխարհում ամեն ինչ անձնական շահի վրա է հիմնված: Եթէ միայն ինքը թեղ սիրես, գործը էլ կզգես, ինչպէս հարկն է, կապաղ էլ չի կիտվի: Իսկ տեսնուական ճշմարտութիւնն ավելացնում է, որ հասարակութեան մեջ սրբան շատ լինեն կարգավորված մասնավոր գործերը և, ալուպիս ասած, ամբողջական կապաները, այնքան նրա համար շատ կլինեն հաստատուն հիմքերը, և նրանում աշխրան շատ կկարգավորվի ընդհանուր գործը: Հետևաբար, վաստակելով միայն և բացառապէս ինձ համար, ես չենց գրեմով վաստակում եմ ասես թէ բոլորի համար և գործն այնպէս եմ ասնում, որ մերձավորը պատուված կապալից մի փոքր ավելի շատ բան ստանա...»:

Լուժինն իր հայրիկներում սխալվեց: Տպավորութեան գործելու փոխարեն նա բացահայտեց իրեն որպէս Ռասկոլնիկովի զազափարական հակառակ: «Ե՛ղ, որ զուր թե՛լ առաջ քայտզում էիք, զրանից հետևութեան տրեք, և զուրս կզա, որ կարելի է մարթել մարդկանց...»,— նետեց Ռասկոլնիկովը Լուժինին:

Ռասկոլնիկովը ինքը «մարթեց» և ինքն էլ իր տեսութեանը հորինեց, բայց Լուժինյան մարթելու տեսութեանը նրան խթա զարագրեց: Ռասկոլնիկովյան տպանութեանը թուրովին ալ է, բոզոց է Լուժիններին, շահագործման օրինականգովման մեներ, բանութեան ու թալանի գեմ: Այգրպիս էլ հակապովման են միմյան իշխանութեան կեռք ընթելու ասկոլնիկովյան և Լուժինյան զազափարեները, և նրանք՝ Ռասկոլնիկովը և Լուժինը, ամենեկն էլ երկվորյակներ չեն: Ռասկոլնիկովը մարթում էր, որպետեղ չմարթին: Նա գտնում էր, որ հանցադրութեան էլ կա, հանցադրութեան էլ, և որ զրանք բոլորովին տարրեր բաներ են: Ռասկոլնի-

կովը շարաշար սխալվեց և կործանվեց: Ամեն սեպ չէ, որ սեպով դուրս կցցվի: Եւս հիանալի ստել է, իսկ բնությանն ապավինել չի կարողացել:— բնութագրում է Ռասկոլնիկովին Պորֆիրի Պետրովիչը:

Ի դեպ, Պորֆիրի Պետրովիչն իր քննչական հմտությամբ ոչնչով չի գերազանցում հանցագործությունը վերլուծող Ռասկոլնիկովին: Պորֆիրին, եթե կուզեք, Ռասկոլնիկովի այն շեշտ է, որը վարում է քննությունը, համարում է, վերլուծում: Հիմնական քննիչն ինքը Ռասկոլնիկովն է: Պորֆիրի Պետրովիչը (նա ազգանուն անգամ չունի) կարծես օգնության համար է տրված նրան:

Դեռ չսպանած և չթալանած, Ռասկոլնիկովն օգնում է մերձավորներին, նրանց է տալիս վերջին ունեցածը, շտապում է բարի գործ կատարել՝ կարծես հավատացնելով մեզ, որ ամենաբարձր և անհետաձգելի նպատակների համար, իրոք, անհրաժեշտ են Ալլոնա Իվանովնայի փոփոխությունները:

Ինքն ազքատ լինելով՝ օգնում է աղքատներին: Ոչ թե տեսարանում է, այլ պարզապես օգնում: Եվ որքան քնական, որքան լավ է նա իր այս դերում: Ռասկոլնիկովը ձգտում է հասնել իր էությունն այդքան բնորոշ վիճակի: Օճանելու համար նախ պետք է այդպիսի իրավունք ունենալ: Ահա այս արտահայտության սևագործ տարրերով: «Որպեսզի գրեթե բախտությանն օգնես, չէ՞ որ պետք է դրա իրավունքն ունենաս, այսինքն՝ հարուստ լինես»: Այստեղ ուղղակիորեն ասվում է, թե խոսքն ինչ իրավունքի մասին է, և ում պետք է օգնել: Սակայն սպանելով ու թալանելով՝ Ռասկոլնիկովը ոչ հարստացավ և ոչ էլ օգնելու իրավունք ձեռք բերեց: Նա ընկավ իր շեշտ համար տանջալի, անելանելիորեն սարսափելի, անբնական ու բանադատված վիճակի մեջ:

* * *

Երբ ամեն ինչ վերջացած էր՝ Ռասկոլնիկովը գնում էր խոտավայրեր, հանկարծ ցանկացավ զզվարճության համար՝ ուղարկության տալ երեխա գրկած կնոջը: Իր այս խոսքերով (զոգորմություն տալ զվարճության համար) Ռասկոլնիկովը ծաղրում է իրեն, թալանելու և օգնելու իր գաղափարները: Նա լրջորեն երազում էր պաշտպանել աղքատությունից հեղձածներին, մինչդեռ անհեթեթություն ստացվեց: (Փակագծերում նշենք, որ ինքնաշնչացնող խոստովանությունների պահին Ռասկոլնիկովը հանկարծ ասում է Սոնյային. «Ե՛րա համար չսպանեցի, որ միջոցներ ու իշխանություն ստանալով, մարդկության բարիարարը դառնայի Այդ գոտարկ քան է: Ես սոսկ սպանեցի, սպանեցի ինձ համար, միայն ինձ համար...»):

* * *

Ռասկոլնիկովն ինչ-որ բանով նման է Մակար Գեազլինին՝ աղքատ և իր աղքատության մեջ ծիծաղելի ասպետին, տեսանման բարի սրտով

Դոն Քիշոտին (հայտնի է, թե որքան բարձր էր գնահատում Գոստոևսկին Սերվանտեսի վեպը): Ռասկոլնիկովը, որպես խեղճերի շիրիկանացած պաշտպան (նրա այդ ձգտումը ծիծաղելի ու սղբերգական ձևով շիրիկանացավ), նման է Դոն Քիշոտ ասպետին: Ե՛նձ թվում է որ, իրոք, մեծ մարդիկ աշխարհում պետք է մեծ տիրություն զգասե՞ն, — ասում է Ռասկոլնիկովը, և նա սքանչելի է իր այդ մեծ տիրության մեջ: Բայց նա թունավորեց իրեն՝ ուժեղ անհատի իր գաղափարներով, հանցագործությամբ, սեփական շեշտ հաստատելու երազանքով: Ռասկոլնիկովն ասում է արտաքինից ազդեցիկ, բայց ներքուստ կասկածելի աֆորիզմներ. «Ով կարող է շատ բաների վրա թքել, նա էլ օրենսդիր է նրանց մաս, իսկ ով բոլորից ավելի համարձակություն է ցուցաբերում, նա բոլորից ավելի իրավացի է... Իշխանություն է տրվում միայն նրան, ով համարձակվում է կանալ ու վերցնել այն: Նա հանգեց իր էությանը ներհակ գաղափարների, որոնք, ասենք, բնորոշ են մեծ հավատացնելի (եկարամազով եղբայրներ): «Աղատություն, իշխանություն, իսկ գլխավորը՝ իշխանություն»: Բոլոր երկյուղած արարածների, ամբողջ մրջյանոցի վրա, — բացականում է Ռասկոլնիկովը, տրտեսով այս նախադասությունն այնտեղ, որտեղ քերականորեն դրա կարիքը չի զգացվում: Պետք է լինի. «Իսկ գլխավորը՝ իշխանություն բոլոր երկյուղած արարածների, ամբողջ մրջյանոցի վրա...»: Բայց այստեղ ուրիշ, ավելի ճիշտ կանոններ են: Արտահայտության վերջին մասը, որպես ինքնուրույն նախադասություն, Գոստոևսկին սկսում է մեծատառով, որպեսզի արտահայտի իր հերոսի վերջավանքն ու հոգու ճիշտը:

Որդուն ուղարկած նամակում Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան գրում է. «Մտումս վախ կա, թե չլինի՞ դու էլ ես տարվել նորագույն, մոգայական անհավատությանը. եթե այդպես է, ապա ես աղոթում եմ քեզ համար...»: Մեր անհանգստությունն արգարացվում է: Նրա որդին, նրա պաշտելի Ռոզյան, ոչ միայն տարվել է մոգայիկ դարձած անհավատությանը, այլև հորինել է իր սեփական տեսությունը բացառիկ մարդկանց մասին, սվճեր իրավունք ունեն շրջանի գաղափարի իրագործման համար թույլ տալ սպանություն, արյունահեղություն:

Սակայն կարգավով այդ թեմայի շուրջ գրված որդու հոգվածը, Պուլխերիա Ալեքսանդրովնան ուրախանում է, և ոչ թե սարսափում: Հոգվածը գտնում է նրա հպարտության ու խորհրդածությունների առարկան: Որդին տպագրվում է: Հորը շհաջողվեց (բանաստեղծություններ էր գրում, հետո մի վրպակ գրեց), իսկ այ, որդին, ավելի տաղանդավոր, ավելի հաջողակ է. «Մեր գիտնական աշխարհում շատ շուտով դու կլինես առաջին մարդկանցից մեկը, եթե ոչ ամենաառաջինը»:

Սակայն շատ շուտով, ավա՛ղ, սկսվեցին սև օրերը: Մի տարուց ավելի ասնջվելուց հետո, ցնորվածության ու տենդի մեջ իր մահկանացուն կնքեց նրա մայրը: Ռասկոլնիկովն ուզում էր փրկել մարդկանց, ասե՛նք

1 Լեզվաբանության մեջ սեփականական այս ձևը կառված է պարբերական:

Հայկազ ու հանկի մի նպատակ, բայց և մեր կորստյան պատճառը
զարմազ: Կորուստները մուսուլման մատաղաների, սղերբուսիյան շա-
փերի վկայութիւնն են:

* * *

Ռասկոյնիկովի տեսութիւնը պակասերթում է: Ավելին, նրա հիմնա-
կան գաղափարը վարկարկելով և շնոր խոսքի գանազան տարատեսակ-
ների արատավորութիւնը: Ռազումիիկից ետեւում կերպով հերքում է
հասարակութիւնի զարգացման օրինների մասին եղած պարզունակ ու
չինձու պատկերացումները: Վերջը կենսական գաղտնիքը երկու տպա-
մտական մամուլում է տեղափոխում: Ռասկոյնիկովը վճռակաւորին հա-
մամիտ չէ նրանց հետ, ուրքեր գտնում են, որ սոցիալական սխտանը,
ծաղիլով որևէ մասնատրիական մարից, անմիջապէս կկազմակերպի
ամբողջ մարդկութիւնը ու մի վարկանում նրան արդար ու անմեղ կարգ-
նի, և զա կհատարվի ամեն մի կենդանի պրոցեսից առաջ, առանց որևէ
պատմական ու կենցաղի ճանապարհ անցնելու:

Ըստ Վեճի և պատիժ զեպի սյուսի, այս թեմային երկրորդական
տեղ է հատկացված, սակայն Գոստոսեկին շափազանց հետաքրքրել է
զրանով: Նա (և՛ իր հրապարակախոսութիւնի մեջ, և՛ «Կարամազով եղ-
լայրեններում») զգուշացնում էր, կոչ էր անում նա կանգնել սխալ ուղիներ-
րից, որոնք զուցե և արամարանորին անթերի են ու գրավի, բայց ան-
տեսում են գոյութիւնն ունեցող իրականութիւնը և այդ իրականութիւնի մեջ
ապրող մարդուն: ՎՄիայն արամարանութիւնը չի կարելի մարդկային
բնութիւնը հազիւհարել:— Վրդովում է Ռազումիիկից: Նրա խոսքերն,
իհարկեմ, վերաբերում են նաև Ռասկոյնիկովին, բայց հիմնականում ուղղ-
ված են սոցիալիստների, բնականիկական սոցիալիզմի գաղափարների
գեմ:

Անգրի: Սեմյուովի կրեդիտանիկովը (Գոստոսեկու վերաբերմանը
նրա նկատմամբ երևում է ազգանունից. ЛЕБЕЗНИКЪ՝ նշանակում է քմեկ,
ստորաբարչել) կարծես թէ զրգում է Ռազումիիկիին՝ հաստատելով, որ
ամեն ինչ միշտվարից է, իսկ մարգն ինքը ուրիշ է:

* * *

Սակայն կրեդիտանիկովին հակադրված է ոչ թէ Ռազումիիկից, այլ
Լուսինը՝ իր խելով, իր լիտի հասարակութիւնը ու զգուշաբէր սոցիալի-
զմով: Կրեդիտանիկովը շափազանց գանհի է ա ստոր, որպէսզի նրա հետ
բանավորեն Ռազումիիկից: Բայց Լուսինն էլ գրեթէ չի վիճում կրեդիտա-
նիկովի հետ, բավարարվում է միայն ստորիստիկաներով: Կրեդիտանի-
կովն ինքն է իրեն մերկացնում, ծաղրում: Նրան հակառակում կարիք
էլ չկա, բավական է լսել նրան:

«Գրողը տանի, նա երբեմն երազում եմ, որ եթէ ինձ մարդու ասն,

թու, եթէ նա ամուսնանում (լինի զա բազադայրական թէ օրինական
ամուսնութիւն, այլ միևնույն է), նա ինքս կարծես թէ սիրեկան կրեդի-
կեզոս մա, եթէ նա երկար մամուսնակ սիրեկան չգտնէր. գրեկեզոս.—
կտանի նա ինձ կնոջը.— նա ընդ սիրում եմ, բայց նաև ցանկանում եմ, որ
զա ինձ հարգես, ալ թէ ինչ...»:

Իր աներրազգացութիւնը կրեդիտանիկովն իրոք հավատում է սո-
ցիալիստական ույլ ամբողջ անհիթիթութիւնը: Նա սարսափելի հիմար
բաներ է ասում և, իր կարծիքով, սարսափելի անկեղծ. զա համար էլ,
հիշու ասած, նա պաշտպանում է Սեմյույին, — չի կարող սուգում էր
անվտանգիկ որպէս զալի կրեդիտանիկովի պէնիվ արարք լիովին հա-
մապատասխանում է նրա սոցիալիստական համազմունքներին:

Գոստոսեկին բնականիկական սոցիալիզմի մասին ճիշտ էր գրում,
սակայն, ավագ, նա սոցիալիզմը գանհիկացնողների գաղափարները նույ-
նացնում էր իսկական սոցիալիզմի հետ: ՎՄիայնիկովը մարդու վիճակը
երբէլ կարգավորելու հուսահատական փորձ է միայն: Նրանց կարգավո-
րում են այն բանութիւնը և ասում, որ հենց զա է պատասխանը: Իսկ
որպէսզի նա շատ էլ չհիտարա, ապա շափազանց սիրում են հայտնել այն
կարծիքը, թէ մարգն ինքն էլ միայն մեխանիկա է,— գրել է Գոստոսեկին
Վեճի և պատիժ զեպի նախապարտադրական նյութերում: Գոստոսեկին
տեսնում է ծաղրում էր կրեդիտանիկովներին (և նա իրավացի էր), բայց
նա սխալվում էր՝ սոցիալիզմը և Զերնիշեկուն նույնացնելով կրեդիտա-
նիկովի հետ: Եվ այնուամենայնիվ, Գոստոսեկու մերկացնող պաթոնը
պիշտպանում էր շարժումը գանհիկարաններին, որոնք ի վիճակի էին կոր-
ծանել այն կրեդիտանիկովները ոչ թէ մարմնավորում են սոցիալիստ-
ներին, այլ վարկարկում են նրանց և շափազանց վտանգավոր են սո-
ցիալիզմի համար:

VIII

Ռասկոյնիկովը կոզպատանից լուգովն անգամ: Մինչդեռ Մվիգրիգայ-
լովը, Ռասկոյնիկովի երկվորակը (սեմ արզոց շատցի՝ որ մեր մեջ մի
ինչ-որ ընդհանուր բան կա, հը՝— ասում է Մվիգրիգայլովը Ռասկոյնիկո-
վին), կարելի է ասել, և՛ սպանել է, և՛ կոզպանել, և՛ օգուղի կոզպ-
տանից: Ավելին, հատկապէս Մվիգրիգայլովն օգնեց Սեմյույին և Կասերի-
նա Իճանովնայի օրրակներին, նրանց, օւմ ուզում էր օգնել Ռասկոյնի-
կովը:

Մվիգրիգայլովը մի օրիչ Ռասկոյնիկով է: Բացառելով Ավգոստ
Ռոմանովային, թէ ինչու է նրա եղբայր՝ Ռոզդեն Ռոմանովիլը, մարդ
սպանել, նա վկայակցում է իրեն, պարզում է, որ ինքն էլ համամիտ է
նույն տեսութիւնը, որն ուղղիտի ստապանքով հասունացրել ու իր
ավարտին էր հասցրել Ռասկոյնիկովը. սնգակի շարագործութիւնը թույ-
լատրի է, եթէ զլիտվոր կպատակը լով է: Եղանի շարից և հարչուր
բարի գործ: Սակայն Մվիգրիգայլովը շարագործութիւն էր կատարում
առանց մտածելու առջև է, արզոց, մարգը, թէ՛ ոչ, շատապիլով, շար-

գարացեցեալով իր քայլերը՝ նապոլեոնին վկայակոչելով: Բարի գործերի մասին միտքն անգամ փոխառված է Ռասկոլնիկովից:

Սվիդրիգայլովը խզճի խայթ չի զգացել: Նա լիտի մարդ է: «Հասկանում եմ, թե ինչ հարցեր են ձեզ զբաղեցնում,— ասում է նա Ռասկոլնիկովին,— բարոյական, թե՛ ինչ: Բաղաբացու և մարդու հարցե՞րը: Գուց արդ մի կողմ թողեք, հիմա դրանք ձեր ինչի՞ն են պետք, քահ-քահ: Նրա համար, որ դեռևս և՛ քաղաքացի եք, և՛ մարդ: Եթե այդպես է, ապա հարկավոր չէր թի՞քը խոթել: Չ՞ որ դա ձեր գործը չէր: Այս իմաստով Սվիդրիգայլովն ավելի ամբողջական մարդ է (զազափարենրի և խառնը-վածքի միջև հակասություն չկա): Հավանաբար ճիշտ կլինենք ասել, որ նա ամբողջական մարդ էր, քանի դեռ չէր հանդիպել Ավգոստյա Ռոմանովնա Ռասկոլնիկովային: Սվիդրիգայլովը սիրում էր նրան (ե՛մ վերջո, ես չէի կարողանում տանել նրա շրջազգեստի շրշուները... «Թողեք համբուրեմ ձեր շրջազգեստը մայրը, թողեք, թողեք»):

Ավգոստյա Ռոմանովնային խարհուլթյամբ իր սենյակ տանելուց հետո Սվիդրիգայլովը նրան թույլ է տալիս հեռանալ, որովհետև սիրում էր: Թողնում է հեռանալ, երբ կարող էր օգտվել հանգամանքից: Նա վայելք էր որոնում, իսկ հիմա սեր է աղերսում: Անասուկությունն ու կանայք նրան չեն փրկում, նրան կարող է փրկել միայն սերը, իսկ սեր չկա: Կյանքը դատարկ է ու անհետաքրքիր: «Բայց ես անկեղծորեն կասեմ ձեզ, որ շատ եմ ձանձրանում»: Նա իսկապես շատ բարեգործություններ է կատարում, մինչև կյանքն ինքնաապանությունը ավարտելը: Բայց զբ-րանք չկանգնեցրին Սվիդրիգայլովին, չհապեցին նրան կյանքի հետ: Նա չափազանց խոր էր զգում, որ տանու է տվել կյանքը, որ իր կյանքն անհուտարեն ամայացած է: Մահվանից առաջ տեսած երազներում նա մերկացնում է իրեն. ինքնապան ազդիկ..., հեղամյա անառակ..., զբ-վելի մուկ՝ անկողնում, ծոցում, ամենուրեք... «Ամբողջ դիշեր մղձավանջ»: Ըստ էության գատվում է Նախկին Սվիդրիգայլովը: Այս Սվիդրիգայլովը սպառնում է նրան՝ նախկինին, բայց ինքն էլ դեռ շատ թույլ է և դա-տապարտված է մահվան: Նա կապանի և ինքն էլ կմեռնի:

Սվիդրիգայլովը շարիք էր գործում և առաջագիմում: Մարդը նրա մեջ խրոնց ավելի ուշ, մինչդեռ Ռասկոլնիկովի մեջ միշտ էլ ապրում էր մար-դը: «Ես թե ինչու ես չնայած սպանեց, բայց բարոյական սահմանը խախտել չկարողացավ: Սվիդրիգայլովը Ռասկոլնիկովի «խզճով արյուն թափելու» տեսության մեկ այլ ձախողումն էր: Սվիդրիգայլովը խախտեց այդ սահմանը, ես, ինչպես ասում են. ավելի զարգացած փուլում ցույց տվեց Ռասկոլնիկովի վարդապետության սուր հրեշավորությունը:

* * *

Ռասկոլնիկովը շարունակում է ապրել, որովհետև հանցագործության գիմեղով հանգեք՝ չկարողացավ խախտել բարոյական սահմանը:

Սվիդրիգայլովն ինքնապան է լինում, որովհետև նա խախտել էր այդ սահմանը, շատ հեռու էր գնացել: Սվիդրիգայլովը ուժեղ, հակասական ու

ողջերգական կերպար է: Նրա մեջ գիվային ու գրավիչ ինչ-որ բան կա (չվախենանք այդ խոսքից): Այս կերպարը մեր մեջ համակրանք է առա-ջացնում ոչ միայն այն պատճառով, որ մենք ծանոթանում ենք նրա հետ, երբ իրեն ազնիվ ու մեծահոգի է պահում, այնքան ազնիվ, որ ինքնա-սպան է լինում, այլև իր խոր մտքով, շատ բան տեսնելու և հասկանա-լու կարողությամբ: «Գրողը տանի, մարդիկ հարբեցողություն են անում, կրթված երիտասարդությունն անգործությունից տարվում է անխաղա-ծելի երազներով ու անուրջներով, այլանդակվում թորիաներով»:

Տեսություններով այլանդակվող երիտասարդության թվում է եսև Ռոզին Ռասկոլնիկովը:

Սվիդրիգայլովը կարողանում է իր անսովոր մտքերին ասացվածքների ձև տալ: «Աշխարհում շիտակությունից ավելի զվճար և շոգոթթությունից ավելի դուրին բան չկա: Եթե շիտակության միայն մեկ հարյուրերոր-դական մասը կեղծ է, ապա իսկույն դիտմանս է տեղի ունենում, և զգ-րան հետևում է սկանդալը»: «Ռուս մարդիկ առհասարակ լայնաթիփ մար-դիկ են, Ավգոստյա Ռոմանովնա, լայն են ինչպես իրիկնց երկիրը ու լավա-զանց հակված են գեպի ֆանտաստիկականը, խառնաշփոթը: Հետագայում Գոտտենկու վերջին վեպում՝ «Կարամազով եղբայրներում», Գեմտրիին կտան: «Ո՛ր, լայն է մարդը, եսլինիսկ շափազանց լայն, ես կենդանցեմ»:

Ռաֆայելյան տիրաբուր մասին Սվիդրիգայլովի գատորությունները մա-նագիտորեն հետաքրքիր են. «Սիրաստիյան տիրամոր գեմը հո ֆանտոս-տիկ է, խելքը զոտե վշտահար զուշակ կնոջ գեմը է, զուց այդ չե՞ր նկա-տելու: Նկատել ենք, բայց երբ արգեն կարգացվել էր «Ո՛րի կ պատիժը վեպը. հենց զա էլ գատորության ինքնատիպության ու ճշտության վկա-յությունն է:

Սվիդրիգայլովի խորաթափանցությունն այնպիսին է, որ նրա շոտ մտքեր, ինչպես Գոտտենկու գրքերից շատ բան, ինքնուրույն արժիք են ստանում բուրբուխի այլ, հեռավոր ու շուշակվող կոնտրաստներում: Ինժ, օրինակ, միշտ թվացել է, որ Սվիդրիգայլովի բան այս խոսքերը՝ «Ո՛ր, հայրենիքում ավելի լավ է, այստեղ գտնե ամեն բանի համար ուրիշներին ես մեղադրում ու ինքզ զեղ աբգարացնում» ուղղակիորեն վերաբերում են մեզ: Ինժ նույնիսկ թվում է, որ մենք ուզում ենք ոչ այնքան ուրիշներին մեղադրել, որքան մե՛զ ցույց տալ: Բայց վերագառնանք մեր թիմային»:

Սվիդրիգայլովի կերպարը հարուստ է իր բազմակողմանիությամբ: Նա հետաքրքիր ու խոր է և՛ որպես Ռասկոլնիկովի երկվորյակ, և՛ որ-պես ինքնուրույն կերպար, որը թերևս Ռասկոլնիկովից հետո ամենից ավելի աչքի ընկնողն է:

IX

Ռասկոլնիկովը չէր կարող պատիժ չկրել: Նա ուզում էր դատաստանի տակ կանգնել: «Ռուսերի վեստիկե» հրատարակելի Մ. Ն. Կատիկովի գրած իր նամակում (պահպանվել է սեպտեմբերի 18-ին) Գոտտենկին ասում է. «Ե՛մ վեպում սկիսվել կա նաև այն մասին, որ հանցագործության հա-

մար արժույ իրավարանական պատիժը շատ ավելի քիչ է վախեցնում հանցադործին, քան մատնում են օրենսդիրները. գա մատմը նրանից է, որ հանցադործն ինքն էլ բարոյապես պահանջում է այն:

Քրդեազի վնասում ավելի խորությամբ բացահայտվի այդ միտքը, Գաստեհիին ընդգծում է, որ Ռասկոլնիկովը քեհակաճարեն պատասխանատու չէ, օրենքը նրա համար սարսափելի չէ, քանզի նրան ուղեկցում է հաշուվայելի և իր դեմ խոսող ոչ մի հանցանշան չկա: Եվ սրպեսզի լրիվ հանգստացնի հանցադործին, Գաստեհիին խաղի մեջ է մտցնում ներկաբար ներկային, որը զրգարում է ինքն իրեն և պատրաստ է կատարածի համար պատասխան տալ (Ռասկոլնիկովի կատարած հանցանքի):

Փվում է, թե սպանության իր զրա վերցրած ներկայացրեց մեծ ծառայություն է մատուցել Ռասկոլնիկովին: Սակայն քրեականորեն ազատ հանցադործը բարոյապես դեռևս ազատ չէ: «Մատնում էի՝ հիմա այդ մարդը կգա, ինքը կգա, այն էլ շատ շուտ. եթե հանցադոր է, անպայման կգա,— մատնում է Պարֆիրի Պետրովիչը:— Մի ուրիշը չի գա, խոչ առ կրաս:

«Մեծի և պատիժ» վեպի վերնագրում խոչ պատիժը հոմանիշ է մարդ բռնին: ԶԷ՝ որ պատիժն անխուսափելի է, քանի որ հանցադործը մտալ է: Ընթ մարդ է, արհմն կրատովի, ինքն իրեն կրատովի (սԹ ուրիշը չի գա, խոչ առ կրաս): Ինչպես ասում է Քրիզոր նարեկաբան. «Գաստեհիին է դատան հասուցման, մարդիկ մատնում արձանազված:» Արքան շատ են շահահարսանալու օրինական հիմքերը, այնքան բարոյապես ավելի շատ է աստույզում Ռասկոլնիկովը: Գաստեհիան չէ, որ ինքն իրեն մատնեց, երբ հայանվեց «Մարդասպանը»: Հաղադրության բարեկարգի կետը գործում նաև բարոյական աստույզների բարեբանները: Արքան շատ էին քրեական հաշուվայելիները, այնքան մեծ էր աստույզները:

Ռասկոլնիկովը կարող էր դիմադրել օրենքին, և բավականին հաջող կերպով: Այդ մասին նրան ասում է ջնեղ Պարֆիրի Պետրովիչը: Նույն Պարֆիրի Պետրովիչը հասկանում է, որ Ռասկոլնիկովը չի կարող դիմադրել ներքին հակասությանը, խոչնի գաստեհիին: Ահա թե ինչու Գաստեհիին գրում է՝ «բանվելով բանում և լինելով ազատ...»:

X

Ռասկոլնիկովն ազատության ձեռք բերեց, երբ ազատվեց իր սարսափելի զազանիքից, ազատությանը եկավ պատժի հետ միասին: Եվ այստեղ, ազատության մեջ, այսինքն բանում, Ռասկոլնիկովը վերստին, նորից ու նորից խորհրդածում է կատարած հանցադործության մասին, փորձում է գտնել իր ծրարքի ողորդական ձևազման պատճանները. «Եմ խիզը հանգիստ է: Իհարկե, քրեական հանցադործության է կատարվել, իհարկե, խախտված է օրենքի սուղը և արյուն է թափված, դե արհմն հանուն օրենքի աստի վերցրեք իմ պլանը... ու պրծավ գնացեք Իհարկե, այլպիսի գնացում նույնիսկ մարդկության շատ բարեբաններ, որոնք իշխանության չեն մատնել, ոչ իրենց էին զավթել այն, անց

իրենց ստաղին քաղերն աննիխ պետք է որ մահապատժի ենթարկվին: Բայց այդ մարդիկ դիմացան իրենց արարքներին, գրա համար էլ նրանք իրավալի են, խոչ ես չգիտեցա, հետևաբար իրավունք չունի ինձ թույլ տալ այդ քայլը: Ռասկոլնիկովը վերստին հանգում է այն մտքին, որ սխալը ոչ թե «խոչով» արյուն թափելու անսովյան մեջ է, առ՝ իր պարզապես նա այն մարդը չէ, նա անընդունակիցից է:

Սակայն այստեղ էլ՝ արտարում, ազատության մեջ, մարդկային քեհիյունը չզավեցնանեց Ռասկոլնիկովին. նա ենթագիտակցորեն, զգում է իր կողմից արգարաջվող անսովյան հրեշտավորությունը, որը մի անգամ արդեն հասցրեց նրան ազնու Սպարիվելով, նա հիշեց այն երազները, որ անսել էր սարսափյան ու գաստեհիին մեջ պատկած վրձնափակ: Ենա անընդուն էր, որ իբր թե անբող աշխարհը մատնված է ինչ-որ սարսափելի, չաված ու շահեկան մանտախոթ... Բուրքը անհանգիստ էին ու միմյանց շէին հասկանում, ամեն մեկը կարծում էր, որ միայն ինքն է ճշմարտության ասում, ու հայելով ուրիշներին՝ ասելովում էր, կուրծքը ծնծում, լայն էր ու հեծկում... Չգիտեին ում մեղադրել, ում արքաբացնել: Մարդիկ ինչ-որ անմիտ ցասումով սպանում էին իրար... Քաղաքներում անբող օքք անազան էին տալիս, կանչում բուրքին, բայց թե ով և ինչի համար էր կանչում, այդ ոչ ոք չգիտեք, ու բուրքն էլ անհանգիստ էին: Փողեցին ամենասովորական արձանաները, սրովհետև ամեն մեկն առաջարկում էր իր մտքերը, իր ուղղամենները և շէին կարողանում համաձայնության գալ. հաղադործությունը կանց առավ: Տեղ-տեղ մարդիկ խմբվում էին, համաձայնում որևէ բանի մասին, երգվում էին լրտա մանվել, բայց խիստ, բուրքովին ուրիշ որևէ բան էին սկսում, քան հանց այդ պահին իրենց էին առաջարկել, սխտում էին մեղադրել իրար, կռվում էին ու միմյանց կոտորում... Անբող աշխարհում միայն մի քանի մարդիկ կարող էին փրկվել, գրանց մարտը և ընտրյալ մարդիկ էին, որ կռված էին մարդկանց նոր ցեղ ու նոր կյանք սփռել, նորն ու մարդիկ երկիրը. բայց ոչ ոք և ոչ մի անդ չէր անսել այդ մարդկանց, ոչ ոք չէր լսել նրանց խոսքերն ու ձայները:

Արտալ խաղում է Ռասկոլնիկովի անսովյան հասարակական վտանգի՝ հանցադործության կատարելու ընտրյալների իրավունքի մասին: Ան կարծես թե ներկայացված է հետագա զարգացման մեջ: Թույլ է արված, թե ինչ կարող է լինել, երբ այդ անսովյանը հավասան նաև Ռասկոլնիկովի հետադարձը: Ազնու մասշտաբներն անհրկակալելի են: Հեղ սրտ, բարեք գործելու աստիճանական խոստումն այստեղ չի էլ հիշատակվում: Բարեք գործերը հանցադործության փոխարեն կամ հանցադործության շարժիչ, միայն խալթ են, պատրաստ:

XI

... Ռասկոլնիկովը հանցադործության էր գնում մարդկանց հետ միասելու, նրանց օգնելու համար, սակայն հանցադործությանը օտարարեց նրան ընդան թվաց, թե այդ բուզին կարծես մկատավ ինքն իրեն

կործանման և ամեն ինչից: Այդ մասին էր մտածում Ռուսկոլնիկովը, երբ հանցագործությունից հետո կանգնել էր կամրջի վրա, որտեղ առաջնորդում, ստանալ ժամանակ, սիրում էր կանգնել և բազմապիսի գիտել, իրոք հիասթափել այդ համապատկերը: Այդտեղ, հենց այդ բազմին նա անհաղթահարելի պատենը զգաց ոչ միայն իր և մարդկանց, այլև իր անցյալի ու ներկայի միջև: Նա կորված է մարդկանցից և ինչն իրենից: Խառնվածքը երևում է ամեն ինչում: Եվ առաջին հերթին նրանում, որ Ռուսկոլնիկովը կարծես թե շանում էր հեռանալ ինքն իրենից: Նրա՞ Ռուսկոլնիկովի. համար դժվար էր մենակ մնալ Ռուսկոլնիկովի հետ: Այս հանգամանքը հատկապես ընդգծվում է վեպում: Այլոսև Իվանովնայի տուն փորձնական այցելությունից հետո «ինչ-որ բան նրան քաշեց դեպի մարդիկ»: «Մի՛թե դա կլինի», — սարսափով մտածեց նա, և թողնելով նստարանը, գնաց, համարյա վազեց: Նա ուզում էր շուտ գալ դեպի տուն, սակայն տուն գնալը նրան հանկարծ խիստ զզվելի թվաց, ահա արգեն երկու ամսից ավելի էր, որ նա այդ բանի մասին էր մտածում հենց այնտեղ, իր սնկուլում, հենց այդ զարհուրելի պահարանում, և նա զբոսանալով անորոշ ուղղությամբ: Ռուսկոլնիկովը այնպես է շտապում ազատվել գողացածից, կարծես ազատվում է ինքն իրենից, հանցագործից: «Ամեն ինչ վերջացած է: Հանցանշաններ չկան»: Բայց հանցանշաններն իր մեջ էին: Իսկ ինքն իրեն քարի տակ պահել չէր կարող:

Ներքին երկվություն, օտարացման այդ վիճակը գտնում է բարոյական սարսափելի ուղեբեկություն ազդու: Կատկոլին ուզած վերահիշյալ նամակում ասվում է, որ Ռուսկոլնիկովը ստիպված էր մտանել իրեն, օտարապետի թեկնով և կործանելի աքսորում, բայց նորից միևնույն մարդկանց, մարդկանցից կորված ու բաժանված լինելու զգացումը, որ նա զգաց հանցագործություն կատարելուց անմիջապես հետո, տանջում էր նրան:

Այս միտքն անցնում է ամբողջ վեպի միջով: «Առանց մարդու արի ինչպես կարելի է ապրել: Հիմա ինչ կլինի քո վիճակը», — սարսափում է Սանյան: Սակայն նրանից առաջ սարսափում է ինքը Ռուսկոլնիկովը: «Օ՛, ինչպես եմ ես հիմա ստում պտուղներ», — տանջվում է նա: Ռուսկոլնիկովը հիմա նրան ստում էր բուրբոնիկն այլ պատճառով, նա կարծես ժողով էր իրեն, առյուծ բափնելու իր գաղափարի համար գարծել էր իայծ: Ուրիշ անգամ նա գրա համար սկսականներ նրան, վաշխառու պատճի նկատմամբ Ռուսկոլնիկովի այս երկրորդ՝ սպանությունից հետո առաջացած ստեղծությունը, նախորդից ավելի ուժեղ էր: Ու նա երբզ է տեսնում, իրեն թե մի ուրիշ անգամ սպանում է իր համար այժմ արգեն կրկնակի ատելի պառավին, իսկ պառավը ծիծաղում է նրա վրա, ձեռք տանում. «Եկացի յուրաքանչյուր հարվածից հետո ննջարանից ավելի ու ավելի պարզ էին լավում ծիծաղն ու փոփոքը»:

Երբզը միտաբիւ և, հիվանդություն, միջպիս Ռուսկոլնիկովի հիվանդությունն իրազմություն է, նույնքան սարսափելի, որքան երբզը:

Ռուսկոլնիկովը համոզեց իրեն հանցագործություն կատարել և այդպես ամոթալի ձեռով, ազգային ապաշոթհ կերպով խայտառակվեց: Նա ամաչում էր իրենից: Ամաչում էր ոչ թե նրա համար, որ չկարողացավ հանցագործ դառնալ, այլ որ չկարողացավ խղճների պաշտպանը դառնալ: Աքսորականներն անգամ քարհամարում էին նրան, ծիծաղում էին նրա հանցագործության վրա: Ռուսկոլնիկովը պատրաստ էր կրել պատիժը, անգամ ուզում էր դա, բայց որ իր վրա ծիծաղելի՞ն: Ո՛չ, նա դա չի կարող տանել: Որտեղիվ ամեն ինչ խոստովանել՝ Ռուսկոլնիկովն ասում է Սանյային. «Զի՞մ գնա: Եվ ի՞նչ պիտի ասեմ. պիտի ասեմ, որ սպանեցի, իսկ փողերը վերցնել չհամարձակվեցի», հա՛, քարի տակ՝ թաքցրի... Բայց չէ՞ որ նրանք կծիծաղեն ինձ վրա, կասեն՝ հիմար ես, որ չես վերցրել: Վախկոտ ես ու հիմար: Նրանք ոչինչ, ոչինչ չեն հասկանա, Սանյա՛, և արժանի չեն հասկանալու: Ինչո՞ւ գնամ»:

Եվ իրոք, Ռուսկոլնիկովին չհասկացան. «Անհավանական թվաց այն հանգամանքը, որ նա ոչ մի անգամ չէր բացել քսակը և նույնիսկ չգիտեր, թե դրա մեջ որքան փող կա... Սրկար փորձում էին պարզել, թե ինչո՞ւ մեղադրյալը միայն այդ հանգամանքի նկատմամբ ստում է, մինչդեռ մյուս բոլոր դեպքերում կամավոր կերպով ճշգրիտ ցուցմունքներ է տալիս: Համանման մի գրվագ էլ նկարագրված է «Կարամազով եզրայրներում»: Կատերինա Իվանովնան դատարանում պատմում է, թե ինչպես Դեմիտրի Կարամազովը ցանկացել է օգտվել նրա աննախնի վիճակից (կզա մոտ, կուտանա հինգ հազար ռուբլին, որով կփրկես հորը): Բայց երբ Կատերինան գնաց նրա մոտ, Կարամազովը տվեց նրան փողերը, խոնարհվեց ու թույլ տվեց գնալ: Եվ ահա Սկոտոպոլգոնկևսկի քննկիչները (Դեմիտրի Կարամազովին դատում էին հենց նույն Սկոտոպոլգոնկևսկում) «քինոտ ծագրով հետո խոսում էին... որ այդ պատմությունը գրեց և այնքան էլ ստույգ չի, հատկապես այնտեղ, որտեղ սպան թույլ է ավել ազդկան գնալ՝ «Երբե թե միայն հարգանքով խոնարհվելով»:

Վաշխառու կեռք տուն կատարած փորձնական այցելություն ժամանակ, պատուհանից նայելով եպյաժառ լուսավորված մայր մտնող արևին, Ռուսկոլնիկովը հանկամ ժտածեց. «Ուրեմն այն ժամանակ էլ արևն այսպես լուսավորելու է...: Ռուսկոլնիկովն ուսումնասիրում էր սենյակը, մտապահում մանրամասները: Սակայն արևի մասին միտքն («Ուրեմն այն ժամանակ էլ այսպես կլուսավորի արևը») այստեղ նաև այլ նշանակություն ունի. այ դու կսպանես մարդուն, իսկ արևն առաջվա պես կլուսավորի: Այստեղ արգեն Ռուսկոլնիկովը նախազգում է, որ այն ժամանակ արևն իրեն չի լուսավորի, որ աշխարհը նրա համար փուլ կզա, և ինքը մարդ սպանելով՝ կկորցնի այն՝ այս աշխարհի արևը:

Ռուսկոլնիկովը հիվանդագին սրվածքով զգում է, որ աշխարհում իր

Համար շատ քան կփոխվի, և սիրտը սեղմվում է օտարացման ցավից. ՎՄԻ շարափից, մի ամսոց հետո կալանավորների կառնթով այս կամրջի վրայով ինձ կտանեն որևէ տեղ, այն ժամանակ ես ինչպե՞ս կհայնմ այս ջրանցքին, սա պետք է պահեմ մտքումս,— առկայծեց նրա զիտումը:— Ահա մի ցուցանակ, ես այն ժամանակ ինչպե՞ս եմ կարգալու այդ տանքը: Ահա դրա վրա գրված է «Товарищество». պետք է հիշել այդ Ա-ն, Ա տառը, ու մի ամսոց հետո նայել դրան, հենց այդ Ա-ին. այն ժամանակ ես ի՞նչպես կհայնմ, ի՞նչ կզգամ և ի՞նչ կմտածեմ...»

Ա տառի հետ կապված այս աննշան մանրամասնությունը՝ սխալ զրգված բառում, այն շյուղն է, որից կառչում է Ռասկոլնիկովը՝ գիտակցելով իր հրազանքի և միամտանակ իր կյանքի խորտակումը:

Գուցե «Товарищество» բառը պատահական չի՞ վերցված: Գուցե ինչ-որ տեղ, ենթագիտակցության մեջ շատ թույլ, հազիվհազ առկայծում է այդ բառի նշանակությունը, բայց այնքան թույլ, որ անբացատրելի է: Եվս մի մանրամասնություն: Այն արված է վեպի սկզբում և որոշ խմբագրով համանման է վերջին, եզրափակող զլետում Ա տառի մասին մեղքերված հասցվածին:

Կացինը թնտասկին (կացինը կախված է վերարկուի ներսի կողմից) Ռասկոլնիկովը գնում է սպանելու պատանվին: Ճանապարհին նրան գրազենում են բուլբուլին կողմնակի մտքեր՝ Ցուտուպովյան այգին, շառքրվանների կառուցումը, Ամառային այգին և Մարսյան դաշտը, այգիների պակասը քաղաքների առավել խիտ բնակեցված մասերում...

Մանրամասնորը չուզանհու են.

ա) Ռասկոլնիկովը գնում է սպանելու և մտածում է կողմնակի բաների մասին:

բ) Ռասկոլնիկովը գնում է խոստովանելու իր սպանությունը և մտածում է կողմնակի բանի մասին:

Ս՛վ առաջին, և՛ երկրորդ դեպքում նա ոչ թե գնում է, այլ տանում է իրեն. Ռասկոլնիկովի խորհրդածություններն այգիների և քաղաքների առավել խիտ բնակեցված շրջանների մասին զարմացնում են նրան: Նա զարմանում է իր վրա, իր խոհերի առարկայի վրա, բայց անմիջապես կը բացատրում է իրեն. «Հալվանորեն նրանք, ում մահապատժի են տանում, մտքերով կառչում են բուլբուլ առարկաներից, որոնք հանդիպում են ճանապարհին»:

* * *

Ի դեպ այս բնորոշ մանրամասնությունը հետաքրքիր է նաև նրանով, որ Ռասկոլնիկովը գնում էր սպանելու («ն իբրք սպանեց» և ոչ միայն մի մարդու), իսկ ինչպես հետո պարզվեց, նա մահապատժի էր գնում, այսպես ասած, ինքն իրեն կառնափառան էր ասում: Հետո նա կասի Սոնյային. «Մի՛թե այդպես են գնում սպանելու, ինչպես որ ես այն ժամանակ գնացի: Ըստ քեզ երբեք կպատեմ, թե ինչպես գնացի... Մի՛Բե նա պատանվին սպանեցի: Ըստ ինձ սպանեցի և ոչ թե պատանվին»:

Իհարկե, պատահականորեն չի հիշում Ռասկոլնիկովը, թե ինչպես է

նա այն ժամանակ գնացել, նա կարծես վերհիշել է առիթն մեզ վերջը նշված բառերը. «Հալվանորեն նրանք, ում մահապատժի են տանում...»: Ըվ նրանք, ովքեր իրենք են մահապատժի գնում: Ահնա Կարենինան (նրա՛ մեջ արդեն հասունացել էր ինքնապատկանության միտքը) գնում է կայարան: Ճանապարհին նրա գիտակցությունն ընկալում է իր համար կործանվող աշխարհից ինչ-որ մանրամասներ, գիտակցությունը համառորեն կառչում է աշխարհից, աշխարհի մնացորդներից. «Այո, ինչի մասին էի ես վերջում այդքան լավ մտածում,— աշխատում էր հիշել նա.— Տյուսկինի՞՝ coiffeur: Այ, այն չէ»:

* * *

Ի տարբերություն Ռասկոլնիկովի՝ Կարենինան ինքնավերլուծությամբ չի զբաղվում, այդպիսի մանրամասնությամբ չի փորձում բացատրել իր արարքները: Ռասկոլնիկովը բացատրում է, վերլուծում, նա իր էությունը այդպիսին է: Գոտուսկուսն ընդհանրապես գրազում էր վերլուծությունն ու ինքնավերլուծությունը: Հատկապես դա ավելի ուժեղ է արտահայտվել «Ոճիր և պատիժում»: Վեպի սկսագրություններում այդպես էլ ասված է. «Վեր հանել բուլբուլ հարցերը: Վեպը հարուստ չէ դեպքերով: Խոսքն ավելի շատ սպրտանների, խղճի տանջանքների, մարդկային տառապանքի մասին է՝ մանրամասն, երկակի բացատրություններով, հոգեբանական վերլուծություններով: Փերես այդ է պատճառը, որ այդքան հեշտ և այդքան գծվար է գրվում այս վեպի մասին: Գոտուսկին կարծես ամեն ինչ տանել է՝ սպազա հետազոտողների, քննադատների ու գրականագետների փոխարեն էլ է տանել «Ոճիր և պատիժ» վեպը իրազարմություններով հարուստ չէ, այլովն զարգանում է՝ հենվելով հոգեբանության, վերլուծության և ինքնավերլուծության վրա: Այստեղից էլ հեղինակին դիմելու (ավելի հաճախ, քան դա սովորաբար լինում է) հրատապ անհրաժեշտությունը. նա կարծես կանխել է վեպի վերլուծությունը:

XIV

Ավգոստյա Ռոմանովան ասում է կորորը՝ Ռոզին Ռասկոլնիկովին. «Եթե ես որևէ մեկին կործանեմ, այդ մեկը հենց ես ինքու կլինեմ: Ըստ դեռ ոչ որի չեմ մտքով... Ի՞նչ ես այդպես ինձ նայում: Ինչու՞ այդպես գուճապահեցի: Ավգոստյա Ռոմանովան ասում է տանի և ասում է, որ արշուղով ամուսնանալ Պյոտր Պետրովիչ Լուժինի հետ, նա ոչ մի վատ բան չի տեսնում, որ եզրային իր նկատմամբ տիրապետարար է:

Սակայն բառն, ինչպես հայտնի է, բազմիմաստ է, և այս կամ այն նշանակությունը (կամ միանգամից մի քանի խմատները) արտահայտվում է կոնտեքստում: Դա էլ հենց արշում է բառի խմատարանական սահմանները: Գեղարվեստական սակզմազարմության մեջ խոսքը կարող է երկակի հասկացվել.

ա) սովյալ նախադասութեան կոնտեքստում, ինչպէս վերը տեսանք,
բ) ամբողջ ստեղծագործութեան կոնտեքստում:

Ավգոստայ Ռոմանովնան ասում է եղբորը՝ Ռոզին Ռասկոլնիկովին.
«Ես դեռ ոչ մեկին չեմ մորթել»: Այս խոսքերն ամբողջ կոնտեքստում
այսպիսի նշանակութուն ունեն. ես դեռ չեմ մորթել, իսկ դու, եղբայրս,
մորթել ես, սպանել ու թալանել ես: Այս մյուս միտքը հայտնի չէ Ավ-
գոստայ Ռոմանովնային, նա չի հասկանում, թե ինչու է եղբայրն այդպէս
նայում նրան, ինչու է այդպէս գունատվել:

Մեզ հետաքրքրող տեսանկյունից ուշադրով է հետևյալ հատվածը:
Սվիդրիգայլով.

« Երբ ես ներս մտա ու տեսա, որ դուք պատկած եք փակ աչքերով
ու քնած եք ձևանում, իսկույն ինքս ինձ ասացի՝ «ես հենց նա է, որ կա»: —
Այսինքն ո՞վ. ին՞ի՞ մասին եք խոսում, — գուցե Ռասկոլնիկովը:
— Ինչի մասին: Ճիշտն ասած, չգիտեմ... — պարզամտութեամբ ու
մի տեսակ շփուկով փնթփնթաց Սվիդրիգայլովը:

Իսկ Ռասկոլնիկովը գիտի խոսքն ինչի մասին է՝ սպանութեան մասին
է: Սվիդրիգայլովը «ճանաչեց» մարդասպանին:

Գործի լուծումը հայտնի է միայն Ռասկոլնիկովին և մեկ էլ նրա
զազանիքներին հաղորդակից ընթերցողին: Եվ միայն նրանք են լիովին
հասկանում տեքստը: Մարդասպանը հաղորդակցվում է մարդկանց հետ,
որոնցից ոմանք չգիտեն և չեն էլ կասկածում, որ նա մարդասպան է,
մյուսները, շնայած կասկածում են, բայց չգիտեն, որ նա սպանել է, և
միայն ամբողջ վեպի կոնտեքստում են գրեթե ամբողջով կարող, կողմ-
նակի հայացքից թաքնված իմաստաբանական ներուժայինները: Միայն
քննիչ Պորֆիրի Պետրովիչն է ովի ընկնում տեքստի երկրորդ պլանի
(իմա՝ կոնտեքստի) մասին: Նա ասում է Ռասկոլնիկովին. «Ձեր յուրա-
քանչյուր բառը կրկնապատիկ իմաստ ունի, ասես զրա տակ մի ուրիշ
բառ էլ է թաքնված»:

* * *

Յուրաքանչյուր բառի ետևում մի այլ բառ կա: Բացահայտի ետևում
լաքնված է գաղտնիք, ճակատագրականը, որը և շարագրանքին տալիս
է առանձնահատուկ խորություն և շարժում: Մայրն ասում է որդուն. «Այն
ամենը, ինչ որ դու ասում ես, հիանալի է»՝ չիմանալով ինչ սարսափելի
իմաստ կա իր խոսքերում: «Այդ ինչպէս դուք, այնուամենայնիվ, ար-
յունոտվեցիք, — ասում են Ռասկոլնիկովին, որն օգնում էր տեխափոնել
կառքի տակ շարժարկված Մարմելադովին: «Այո, արյունոտվել եմ... ամ-
բողջովին արյունոտվել», — պատասխանում է Ռասկոլնիկովը: Նա ուրիշ,
իր թափած արյան մասին էր ասում: Ահա նա զտանցում է, նրան թվում
է, թե ծեծում են տանտիրուհուն. «Արյունը... ի՞նչ արյուն... — սփրթնելով
ու դեպի պատը քաշվելով, փնթփնթաց Ռասկոլնիկովը»:

Առանց ետին մտքի ասված խոսքերում իսկ Ռասկոլնիկովը իրեն մեր-
կացնող իմաստ է տեսնում: Բառերը հետապնդում են Ռասկոլնիկովին:

— 700 —

Բառերը կարծես վերջի վրա լցված ազ լինեն: Ռազումիխինը հենց այն-
պես Ռասկոլնիկովին ասում է քննիչ Պորֆիրի Պետրովիչի մասին. «Ես
գործը գիտեմ, գիտեմ... Անցյալ տարի նա սպանութեան մի գործ պարզեց,
որի համարյա բոլոր հետքերը կորած էին: Շատ, շատ, շատ է ցանկա-
նում քեզ հետ ծանոթանալ»:

* * *

Ռասկոլնիկովը դեռ չի խոստովանել, նա դեռ դիմանում է, դեռ հայտ-
նի չէ, որ մարդասպանն ինքն է, բայց բառերը (հիմնականում հարա-
զատ մարդկանց ասած բառերը, որոնց համար Ռասկոլնիկովը կասկա-
ծից դուրս է) մերկացնում են նրան որպես մարդասպանի: Իրականութու-
նը թշնամաբար է տրամադրված նրա հանդեպ: Խոսքն արտացոլում է
իրականությունը: Իրականության հետ ունեցած նրա անհամաձայնությու-
նը միատիկական, հրեշավոր ձևեր է ստանում: Հայտնվում է հանկարծ
քաղցրեմին. «Գետնի տակի մարդը», հարցնում է դեմապանին՝ արդո՞ք
որտեղ է ապրում Ռասկոլնիկովը: Ռասկոլնիկովը հասնում է նրան, փոր-
ձում է խոսել հետը: Մոայլ անծանոթը զրույցի չի բռնվում: «Մարդաս-
պան», — ասում է նա Ռասկոլնիկովին և կրկնում՝ «Բու մարդասպան ես»:
Գետնի տակի մարդը Ռասկոլնիկովի համար թշնամական իրականության
մարմնավորումն է:

Պատահականորեն ասված բառերն ու դեպքերը Ռասկոլնիկովին պա-
հում են հոգեկան սարսափելի լարվածության մեջ, մշտական տապալման
սահմանագծում:

«Հենց նոր էր ուզում բանալ դուռը, երբ այն ինքը բացվեց: Նա
ցնցվեց ու ընկրկեց: Դուռը բացվեց դանդաղ ու կամացուկ, ու հանկարծ
երեսը երկվա մարդու կերպարանքը, ասես գետնի տակից դուրս եկավ»:

Ամեն ինչ, ամբողջ կյանքը Ռասկոլնիկովի դեմ էր դուրս եկել: Ամեն
ինչում նա հայտնաբերում է զազանի, իր համար թշնամական իմաստ՝
երբեմն պարտրված միատիկական ձևերով, որոնք ի վիճակի են մարդուն
հասցնելու հոգեկան ցնցման ծայրահեղ սահմանին: Ռասկոլնիկովն աղ-
բում է համընդհանուր զավաղության մթնոլորտում:

Ապագա կյանքի, հավիտենականության մասին Սվիդրիգայլովն ասում
է նրան. «Երևակայեցիք, որ հանկարծ զրա փոխարեն այնտեղ կլինի գյու-
ղական բաղնիքի նման մի փոքրիկ, մրակալած սենյակ, զրա բոլոր ան-
կյուններում սարդեր, և ահա համակ հավերժությունը»: Այն ամենը, ինչ
Սվիդրիգայլովն ասում է ապագա կյանքի մասին, Ռասկոլնիկովի ներկա
կյանքի պատկերն է՝ նրա հոգին դեռուզն էլ նետվում փոքրիկ սենյակում,
որտեղ միայն սարդեր կան: «Երեկ մի մարդ ինձ ասաց (Սվիդրիգայլովը—
Ջ. Մ.), թե մարդուն օդ է հարկավոր, օդ, օդ»:

Նա ուզում եմ հիմա գեալ նրա մոտ և իմանալ, թե դրանով ինչ է
ուզում ասել: Նա խեղդում է իր սենյակում: Միակ էլքը պատիժը կրե՞լ
և ազատություն ձեռք բերելն է: Այդ մասին Ռասկոլնիկովին ասում է Պոր-

Ֆիրի Պետրովիչը՝ հրկեկով Սփիդրիկալովի խոտերը՝ «Հիմա նեղ օդ է հարկավոր, օդ, օդ»:

Սակայն օդն ու հանցագործությունը անհամատեղելի երևույթներ են: Նպատակը երբեք չի արգարացրել միշտը, եթե այդ միշտը հանցագործությունն է: Մինչդեռ ինչքան մարդիկ (կրթեմն նույնիսկ ժողովուրդներ) ուղերթականորեն սխալվել են այդ հարցում՝ ենթադրելով, թե հանցագործությունը բայլատարի է, միայն թե նպատակը լավ լինի: Երբեմն էլ վկայակոչել են ազգային շահերը:

«Թարթ» հանցագործությունը նույն հանցագործությունն է:

* * *

«Հայոց դերն իրենց ուրվագծերով մարդու մարմնի աղաքինվող վերջի հետքեր են հիշեցնում» — մի առիթով ասել է վրաց բանաստեղծ Յրիգան Խալվաշին:

Հայ գրողները, ինչպես և հայ թարգմանիչները, Մեսրոպ Մաշտոցի ժամանակներից ի վեր արել են ամեն ինչ, հայրենիքի մարմնի վերջերջ աղաքինելու համար: Նրանք գրում էին հայոց այբուբենի տառերը՝ ինչպես կարն են գնում վերջի վրա:

Գոստոսեկու վիպերի հայ թարգմանիչները («ՈՆԻր և պատիժը» թարգմանել է Հ. Մազմանյանը) շարունակում են ավանդույթը:

Հազար տարի է անցել այն ժամանակից, երբ Գրիգոր Նարեկացին գրել է. «Կցորդակի՛ց լճը բժշկապէս, և մի՛ ի խույզ ընտրութեան կուէր գատավորարար»:

Տեղադր Գոստոսեկին քննության է կանչում որպես բժիշկ: Նա ցավակցում է: Նա նախազգուշացնում է:

(ԵՎՈՆ ՄԿՐՏՁՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ

Առաջին մաս	5
Երկրորդ մաս	111
Որրորդ մաս	239
Չորրորդ մաս	344
Հինգերորդ մաս	442
Վեցերորդ մաս	539
Հանցագործությունը և մարդը	679

ՅԵՈՒՌՈՐ ՄԻՆԱՅԷԼՈՎԻՉ ԴՈՍՏՈՅՆՎՍՈՎԻ
ՈՅԻՐ Ե ՎՍՏԻՍԻՍ
Վ Ե Վ

ДОСТОЕВСКИЙ ФЕДОР МИХАЙЛОВИЧ

Преступление и наказание
Роман
(На армянском языке)
Издательство «Советакан ցրոխ»
Ереван, 1980.

Խմբագիր՝ Գ. Գ. Խաչատրյան
Նկարիչ՝ Ան. Վ. Գապարյան
Գեղ. Խմբագիր՝ Վ. Ա. Հարությունյան
Տեխ. Խմբագիր՝ Ա. Յ. Կովկասյան
Վերատպող սրբագրիչ՝ Ն. Գ. Պետոյան

ИБ № 2544.

Հանձնված է շարվածքի 3.05.79 թ.:

Ստորագրված է տպագրության 2.06.80 թ.:

Ֆորմատ 84×108¹/₃₂: Քուլթ. տպագրական № 1 Տառատեսակ՝ «Գրքի սոճի-
րական»: Տպագրություն՝ բարձր: 36,96 պայմ. տպագր. մամ., 32,8
հրատ. մամ.:

Պատվեր 101: Տպաքանակ՝ 5)000: Գինը՝ 3 ռ.:

«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91:
Издательство «Советакан ցրոխ», Ереван-9, ул. Теряна, 91.

ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գոր-
ծերի պետական կոմիտեի Հակոբ Մեղապարտի անվան պոլիգրաֆկոմբին-
նատ, Երևան—9, Տերյան 91:

Полиграфкомбинат им А. Мегарта Госкомитета Арм. ССР по де-
лам издательств, полиграфии и книжной торговли, Ереван-9, ул.
Теряна, 91.